BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
11 C
26

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

27.6.7.

13-13-05

Digitized by Google

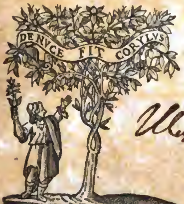
THESAVRVS
VARIARVM
LECTIONVM
VTRIVSQVE IVRIS,
In III. libros diſtinctus:

D. GVIDO PANCIROLO REGIENSI,
I. C. celeberrimo, Auctore.

IN QVIBVS ABDITARVM QVÆSTIONVM LECTIONES, vtriuſque Imperij antiquitates, plurimarum legum intricatiſſimarum enodationes, antinomiarum conciliationes; ponderum, menſurarum, & numiſmatum antiquorum ad noſtro æuo recepta comparationes; vectigalium origo, cauſa & diuerſa ſpecies; cum multis alijs & lectu digniſſimis, & tam in humaniori literatura, quàm Iuris vtriuſque ſtudio verſantibus, vtiliſſimis ac perneceſſarijs, continentur & explicantur.

DEMVM HERCVLIS EX FRATRE NEPOTIS, I. V. D. OPERA ac diligentia manuſcriptum ab omni labe emaculatum, & in lucem editum.

SOC. IESV. BIBL.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,
Apud Iacobum Gaudion.
M. DC. XVII.
SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

ILL^MO PRINCIPI

ALEXANDRO

S. R. E. CARD.

ESTENSI, AC REGII MVTINARVMQVE Ducis fratri,

HERCVLES PANCIROLVS I. C. Regienſis F. P.

VEREBAR ſane, nec immeritò, PRINCEPS ILLVSTRISSIME, ne poſtremus hic GVIDI PANCIROLI patrui mei laborum vigiliarúmque fructus, VARIARVM LECTIONVM THESAVRVS nuncupatus, in ampliſſimam tui nominis lucem prodire pertimeſceret. Deterrebat Regia tui vultus Maieſtas humilitatem meam ab eo conando; quod in præſentia molior. Vicit tamen timorem amor, & illa non minus benigna probis, quàm ſeuera improbis innata tua clementia animum erexit allexítque meum, vt hoc qualecunque munus tibi vtique optimo iure debitum offerre non dubitarem. Quantula enim exigui

huius laboris eſſet gloria, quem in perquirendis abditarum quæſtionum lectionibus, diſperſis congregandis, enodandis difficilioribus ipſe deuorauit, ſi priuato contenta ſuffragio intra domeſticorum parietum latebras abſtruſa iaceret ſine commendatione ſui Principis. Fidenter tibi munuſculum hoc dono, dicóque, ALEXANDER CARDINALIS, cui profectò debetur, nòn modò ob ſingulare patrocinium, quo Regium tuum peramanter paternéque complecteris, ſed etiam pro maiorum meorum erga Eſtenſem familiam obſeruantia, meíque in primis patrui, qui Ampliſſimam domum tuam, ac te potiſſimum incredibili quodam ſtudio ſuſpexit, ac coluit. Vnde videlicet illud profluet, vt quæ à te vno probabuntur, approbentur à cæteris. Tu verò pro animi tui humanitate quæſo patere libenter, vt meum hoc qualecunque eſt munus firmiſſimi nominis tui immortalitate roboretur. Quandoquidem Eſtenſis fœlicitatis innixum præſidiis tamdiu ſine dubio viuet, quamdiu viuet æternitas. Vale.

INDEX

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

Cap. 1. De titulis dignitatum eccleſiaſticarũ. pag. 1
2 De titulis Imperatorum, & aliorum Principum. 3
3 De illuſtribus, ſpectabilibus, & clariſſimis. 6
4 De aliis epithetis, quibus illuſtres appellantur. 9
5 De Ducibus, Marchionibus, & Comitibus hodiernis. 10
6 De perfectiſſimis. 11
7 De egregiis. 12
8 De epithetis, quibus diuerſæ profeſſionis viri nuncupantur. 13
9 De Principũ, aliorúmque inſignibus. 16
10 De inſignibus Magiſtratuum. 20
11 De cingulo Magiſtratuum, militiúmque inſigni. 22
12 De toga ciuium Romanorum inſigni. 24
13 De lato clauo Senatorum inſigni. 25
14 De anulo ingenuorum inſigni. 26
15 De prætexta inſigni nobilium adoleſcentium. 28
16 De matronarum, & virginum inſignibus. 29
17 De inſignibus libertorum. ibid.
18 De inſignibus ciuitatum. ibid.
19 De ſummi Pontificis & Cardinalium inſignibus. 30
20 De Patriarcharum, Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum inſignibus. 31
21 De Clericorum regularium, Chriſtianorúmque inſignibus. 33
22 De Chriſtianorum omnium inſigni. 34
23 Inſignia Doctorum. 35
24 De inſignibus familiarum. 35
25 An inſignia Epiſcoporum, vel aliorum poſſint præſcribi. 36
26 De ſignis veterum inſtrumentorum. 37
27 De chartulariis. 42
28 De chartis, & modo ſcribendi veterum codicillis, libellis, diplomatibus. ibid.
29 De cautionibus, & codicillis forma epiſtolarum conceptis. 47
30 De notis. 48
31 De argentariis. 50
32 De honoratis, & honoraria per codicillos vacantes. 51
33 De ordine iudiciorum apud veteres, & aliquot iura de hoc explanata. 53
34 De edicto perpetuo, & aliis, & Prætorum auctoritate. 57
35 De centumuiralibus iudiciis, & haſta. 60
36 De pragmatica ſanctione. 62
37 De elogio. ibid.
38 De forma actorum apud veteres, quæ apparet in iure. 64
39 De legitima, & eius origine. ibid.
40 De frequentatis veterum nauigationibus ex iure. 65
41 Quomodo olim rei in cuſtodia detinerentur, aut torquerentur, & eorum pœnis. 66
42 De ſpecularibus. 71
43 De lapide milliary. 72
44 De ſignis, ſigillis, ſigillaribus, & ſtatuis. ibid.

45 De

45 De nominibus, & officiis ſeruorum. 74
46 De ludis veterum, & aliquot iura de iis explicata. 78
47 De agonotheſia, & deſignatoribus. 82
48 Qui ludi ſint permiſſi, & quando in pecuniam ludere liceat. 85
49 De domibus, & inſulis. 90
50 De baſilica. ibid.
51 De horreis. 92
52 De balneis, & nymphais. 94
53 De porticibus. 96
54 De Campo Martio, & hortis Salluſtianis, & fundo Albano. 98
55 De geſtatione, & deambulatione. 99
56 De diatis, atrio, & ſphariſterio ædium. 101
57 De vehiculis, quorum mentio fit in iure. 101
58 De vaſis, quorum fit mentio in iure, & primò de poculis. 105
59 De vaſis eſcariis. 110
60 De vaſis cocinatoriis. 111
61 De vaſis vinariis. 112
62 De vaſis aquariis. 114
63 De aliis vaſis. 115
64 De vaſorum menſuris in iure. ibid.
65 De aliis menſuris, quibus metimur. 121
66 De aureorum, argenteorum, æreorúmque numerorum ponderibus, & æſtimatione. 124
67 De partibus, & ponderibus numorum. 128
68 De argenteis monetis. 131
69 Collatio drachmæ cum ſeſtertio, & aureis. 135
70 De aureis numis. ibid.
71 De æſtimatione monetæ hodiernæ. ibid.
72 De quibuſdam numis, quorum Nouellæ meminerunt. 137
73 Quomodo aucta, vel diminuta pecunia creditori reſtituatur. ibid.
74 De numeris. 140
75 De caligato milite, & principiis. 141
76 Coniuges ſe inuicem dominos olim appellare conſueuiſſe, & de quibusdam eorum, aliorúmque epithetis. 142
77 De aliquibus à poſteriori ætate in iure verbis, & vocabulis receptis. 143
78 Aliquot iura in Codice, & Pandectis ſub diuerſis titulis repetita, aut diuiſa. 152
79 De nonnullis Iuriſconſultis, & aliis nominatis in Pandectis, ad quos extant iura ſcripta in Codice, qui magis illuſtrantur. 160
80 Iuriſconſultos à Philoſophis, & aliis multa ſumpſiſſe. 162
81 De Archimandritis. 165
82 De Diaconiſſis. ibid.
83 De anathemate. 166
84 De purgationis canonicæ origine. 167
85 De origine nominis Præpoſitorum, Acolytorum, Primiceriorum, Archidiaconorum, & quorundam aliorum, ipſorúmque ornamentis. 168
86 De Oeconomis, & ſacrorum vaſorum cuſtodibus. 170
87 De diœceſibus. 171
88 De Comitibus Palatinis, & de 12. paribus curiæ Galliarum, & Valuaſoribus. 172
89 De Pace Conſtantiæ, & qui eſſent tunc temporis iudices. 173
90 Feudorum hiſtoria. ibid.
91 De carrocio. 177
92 Statuti Eugubienſis, ac aliorum, quibus vxor ſine conſenſu viri, aut propinquorum teſtari, aut contrahere prohibetur, origo. 178
93 De quibuſdam veterum ritibus in iure. De haſta, & eius vſu. 179
94 De oſculo. 181
95 De locatione in quinquennium. 183
96 Quo menſe prædia locari conſueuerint. 184

LIBER

LIBER SECVNDVS.

Cap.1. AD l.1.de iuſt.& iur. 185
2 Ad l.2.§.poſtea cùm Appius Claudius.de orig.iur.& de Cn.Flauio Scriba. 186
3 Ad l.2.de legib. 187
4 Ad l.3.& 6.eod.tit.de legib. 188
5 Ad l.princeps.de legib. 189
6 Ad l.Arethuſa.ff.de ſtat.homin. ibid.
7 Ad l.in orbe Romano. eod. tit. 190
8 De Senatoribus, & Patriciis. ibid.
9 Ad l.vlt.in princ. de Senatorib.& de Iulia Mamæa. 196
10 De officio Conſulis. 197
11 Ad l.1.de off. Quæſt. 202
12 De officio Prætoris. 204
13 Ad l.Barbarius.de off.Prætor. 206
14 Ad l.obſeruare. in princip. de off. Proconſul. ibid.
15 Ad l.diem functo.de off.aſſeſſ. 207
16 Ad l.1.ff.ſi quis iuſdicen. non obtemp. 208
17 Ad l.iuriſgentium.§. Prætor ait.ff.de pact. Et quæ ſint pacta conuenta. 209
18 Ad l.1.§.initium.de poſtul. 210
19 Ad §.caſum.eiuſdem l.1.de poſtul. ibid.
20 Ad eand.l.§.item Senat.Conſ.de poſtul. 212
21 Ad l.in priuatis.77.de iudicib. 213
22 Ad l.quippe.eod.tit. ibid.
23 Ad l.4.de inoff.teſtam. ibid.
24 Ad l.pars literarum.de iudicib.qui ſint Archontes. 214
25 Ad l.item veniunt.§. Prætor hæc.de petitio.hæred. 215
26 Ad §.hæc aduerſus.ead.l. 217
27 Ad l.antiqui.ſi pars hæredita.peta. 218
28 Ad l.vlt.ff.fini.regund. 219
29 Ad l.ſi propius.de mortuo infer. ibid.
30 Ad l.vinum.ſi cert.petat. ibid.
31 Ad l.3.in fin.cum ſeqq.de iur.iur. 221
32 Ad l.3.§.ſi liber.ff.de condict.ob cauſ. 222
33 Ad l.ex argento.de condict.furt. 223
34 Ad l.vlt.§.vlt.ad l.Rho.de iact. ibid.
35 Ad l.vlt.de inſtitor.actio. 224
36 Ad Senat.Conſul. Macedonian. 225
37 Ad l.qui fundum.de contrah.empt. 226
38 Ad l.Rutilia Polla.ff.de contrah.empt. ibid.
39 Ad l.actione.depoſiti. 227
40 Ad l.lectos.ff.de pericul.& commod.rei vend. ibid.
41 Ad l.ſi quis ſeruum.de actio.empt. 228
42 Ad l.ex conducto.§.ſed etſi Labes.& l.ſi merces.§.vis maior.locati. ibid.
43 Ad l.in naue Saufeli.ff.locati. 229
44 Ad l.inſulam.§.1.ff.locati. 230
45 Ad l.cum plures.§.locator horrei.ff.locati. ibid
46 Ad l.naturalis.de præſcrip.verb. 231
47 Ad l.Titius.quib.mod.pign.vel hypo.ſolu. 232
48 Ad l.quod ſi nolit.§.qui municipia.ff.de ædil.edict ibid.
49 Ad l.etiam matris.de probat. 233
50 Ad tit.de ſponſal. 234
51 Ad l.quod & Atteius.29.de rit.nupt. ibid.
52 Ad l.vitricus.60.§.vlt.de donat.int.vir.& vxor. 235
53 Ad l.penult.in princ.ſolut.matr.. 236
54 Ad l.cum plures.§.cum tutor.de adminiſtr.tutor. 237
55 Ad l.vir mulieri.64.de donat.inter vir.& vxor. 238
56 Ad l.ſed & milites.ff.de excuſat.tutor. 239
57 Ad l.ſi tribunus.de excuſat.tutor. 240
58 Ad l.in ſuis.in fin.de lib.& poſthu. ibid.
59 Ad l.Titius.ff.de lib.& poſth. ibid.
60 Ad l.Gallus Aquilius.de lib.& poſthu. 241
61 Ad l.ſeruum meum.§.hæreditas.de hæred.inſtit. 242
62 Ad l.vlt.de hæred.inſtit. 243
63 Ad tit.de Senat.Conſ.Syllan.& Claud. 244
64 Ad tit.de legat.& fideicom Et quare inuenta ſint fideicommiſſa.& eorum.origo. 245

65 Ad

65 Ad l. cætera. in princ. de leg. 1. Et de Auiola, & Panſa Conſ. 247
66 Ad l. nemo poteſt. de leg. 1. ibid.
67 Ad l. ciuitatibus. de leg. 1. 248
68 Ad l. Titia cum teſtamento. §. 1. de leg. 2. ibid.
69 Ad §. Titia cum nuberet. in l. Titia cum teſtamento. de leg. 2. 249
70 Ad l. ſi Auguſta. de leg. 2. Et de Plotina. 250
71 De Fauſtina. ibid.
72 Ad l. cum pater. §. filius matrem. de leg. 2. ibid.
73 Ad l. pater. §. Iulius Agrippa. de leg. 3. 251
74 Ad l. vxorem. §. Feliciſſimo. de leg. 3. 252
75 Ad §. legauerat. l. vxorem. de leg. 3. 253
76 Ad l. ſi purè tibi. de leg. 3. ibid.
77 Ad l. librorum. ff. de leg. 3. Et de voluminibus. 254
78 Ad l. legatis. §. pecoribus. de leg. 3. ibid.
79 Ad l. hæres meus. §. pen. de leg. 3. 255
80 Ad l. ſeruis vrbanis. 99. §. vlt. de leg. 3. Et de Curſoribus. ibid.
81 Ad l. 3. de annuis leg. 256
82 Ad l. codicillis. §. vlt. de annuis legat. ibid.
83 Ad l. pen. ff. de annu. leg. 257
84 Ad tit. de dote prælegat. ibid.
85 Ad l. ſi quis vinum. de trit. vin. & oleo leg. 258
86 Ad l. vlt. in fin. de trit. vin. oleo leg. 259
87 Ad l. cum de lanionis. §. item cacabos. de fund. inſt. ibid.
88 Ad l. quæſitum. §. ſi inſtructum. de fund. inſtr. 260
De Pædagogiis.
89 Ad §. ſi quis fundum. eod. tit. 261
90 Ad l. ſi peculium. §. pen. de pecul. leg. Et de Cn. Domitio. ibid.
91 Ad tit. de ſupellect. legat. ibid.
92 Ad l. 3. in princ. de ſupellect. 262
93 Ad l. Labeo. eod. tit. 263
94 Ad l. alia. de alimentis, & cibar. leg. 265
95 Ad l. Mela. in princ. de alim. & cibar. 266
96 Ad l. alimenta. §. 1. eod. tit. 267
97 Ad l. in argento. §. vnguentis. de aur. & arg. leg. ibid.
98 Ad l. veſtis. in fin. cum ſeq. eod. tit. 270
99 Ad l. argumento. eod. tit. 271
100 Ad l. Titia. §. 1. eod. tit. 273
101 Ad l. 1. in ambiguo. de reb. dubiis. 274
102 Ad l. cum quidam. 16. §. 1. de his, quib. vt indig. ibid.
103 Ad l. à teſtatore. de condit. & demonſt. 275
104 Ad l. 3. §. vlt. & l. hæreditatum. in fin. princ. ff. ad l. Falcid. 276
105 Ad l. in quartam. ff. ad l. Falcid. 277
106 Ad l. poſtulante. §. ſed huiuſcemodi. & l. deducta. §. qui poſt. ad Sen. Conſ. Treb. 278
107 Ad l. Scæuola. ff. ad Sen. Conſ. Treb. 279
108 Ad l. charta. ff. de bono. poſſeſſ. ſecund. tabul. ibid.
109 Ad l. Prætor. §. nonnulli. ff. de oper. nou. nunci. 280
110 Ad l. vlt. §. ſpecies. de publica. 281
111 Ad l. 3. §. ſaltus. de acquir. poſſeſſ. 290
112 Ad l. ſi is, qui pro emptore. de vſucap. 291
113 Ad l. commodis. ff. de re iudicat. quæ conciliatur cum l. ſtipendia. C. de execut. rei iudicat. 293
114 De tabulis domibus aliorum affixis, aut prædiis præfixis. Et ad l. vltim. §. ſi ad ianuam. Quod vi, aut clam. 294
115 Ad l. ſi pater. de ſolutio. ibid.
116 Ad l. ſciendum. de verb. oblig. 295
117 Ad l. item apud Labeonem. §. ſi quis virgines. de iniuriis. De Matronis. 296
118 Ad §. generaliter. ead. l. 297
119 De Præuaricatoribus. 298
120 De crimine Stellionatus. 299
121 Ad l. 2. de termi. mot. ibid.
122 Ad l. ſolent. de cuſtod. reor. ibid.
123 De publicis iudiciis. 300
124 Ad l. hos accuſare. in princ. de accuſ. 301

125 Ad l. in quæſtionibus. 8. ad l. Iul. maieſt. 303
126 Ad l. ſi vxor. de adul. Quid ſit matrimonium iuſtum. ibid.
127 Ad l. ſi maritus. 25. de adult. 304
128 Ad l. ex Senatuſconſulto. ad l. Iul. de vi priuat. 305
129 Ad l. eiuſdem §. alio Senatuſconſulto. ff. ad l. Corneliam de ſicar. 306
130 Ad l. 4. §. 1. de ſicar. & l. 5. in fin. de pœn. 307
131 Ad l. 15. qui ſeruum. ad l. Cornel. de ſicar. Et de Neratio Marcello, & Neratio Priſco Iuriſconſ. 308
132 Ad l. Corneliam de falſ. Et Senatuſconſ. Libomano. ibid.
133 Ad l. D. Claudius. §. vlt. de falſ. 310
134 Ad l. ſacrilegij. §. vlt. ad l. Iul. pecul. ibid.
135 Ad l. Iuliam de ambitu. 311
136 Ad Senat. Conſult. Turpillianum. 312
137 Ad l. ab accuſatione. §. nunciatores. ad Turpil. 313
138 Ad l. aut damnum. §. in calcariam. ff. de pœn. 314
139 Ad l. aut facta. 16. de pœn. Et de Claudio Saturnino huius legis auctore. ibid.
140 Ad l. capitalium. §. ſolent. de pœn. 315
141 Ad l. Cicero. 39. eod. tit. ibid.
142 Ad l. vlt. ff. de bon. damnat. ibid.
143 Ad l. poſtliminij. §. vlt. de captiuis. 317
144 Ad l. vlt. in fin. de legatio. 318
145 Ad l. 4. §. non omnis. de re milit. ibid.
146 Ad l. pen. de re milit. 319
147 Ad l. 5. ad municipal. ibid
148 Ad l. vlt. de decret. ab ordin. faciend. 320
149 Ad l. 1. de variis, & extraord. cognit. 322
150 Ad eand. l. 1. §. ſi cui. eod. tit. ibid.
151 Ad tit. de cenſib. 323
152 Ad l. 1. ff. de cenſib. 326
153 Ad l. vlt. de cenſib. 333
154 Ad l. 2. de verb. ſignif. 337
155 Ad §. vlt. eiuſd. leg. 338
156. Ad l. pecunia. 178. & 222. de verb. ſignif. 339
157 Ad l. cum biſſextus. 98. de verb. ſignif. 340
158 Ad l. qui fundum. de verb. ſignif. 341
159 Ad l. quos nos hoſtes. 234. §. vlt. de verb.
160 Ad tit. C. de ſacr. ſanct. Eccl. ſ. 342
ſignif. ibid.
161 Ad l. 1. C. eod. tit. ibid.
162 Ad l. 3. eod. tit. ibid.
163 Ad l. 4. C. eod. tit. ibid.
164 Ad l. iubemus 1. C. eod tit. 343
165 Ad l. decernimus. 16. C eod. tit. 344
166 Ad l. 1. & 2. C. de epiſcop. & cler. 345
167 Ad l. ſi quis non dicam rapere. C. eod. tit. ibid.
168 Ad l. conuenticula. eod. tit. 346
169 Ad l. quoniam. eod. tit. 347
170 Ad l. omnes. C. de epiſcop. & cleric. 348
171 Ad l. omnia. C. eod tit. ibid.
172 Ad l. 1. C. de epiſcop. audient. 349
173 Ad l. Archigerontes. C. eod. tit. 350
174 Ad l. addictos. C. eod. tit. 351
175 Ad l. Arriani. C. de Hæret. ibid.
176 Ad l. damnato. C. de Hæreti. 358
177 Ad l. quicunque. C. de Hæret. ibid.
178 Ad Authen. Gazaros C. de Hæret. 359
179 Ad l. Iudæos. C. de Iudæis. 361
180 Ad l. Iudæorum. C. eod. tit. ibid.
181 De Paganis. 362
182 Ad l. 3. & 4. C. de his, qui ad Eccleſ. confug. 363
183 Ad l. præſenti. C. eod. tit. ibid.
184 De inſcriptione Digeſtorum, ſeu Pandectarum. 364
185 Ad l. vlt. C. de precib. imp. offer. 365
186 Ad tit. C. de offic. P. P. Africæ. 366
187 Ad l. 1. in princ. C. de off. P. P. Afr. ibid.
188 Ad eandẽ l. 1. C. de off. P. P. Africæ. 366
189 Ad l. 2. C. eod. tit. 372
190 Ad l. 3. C. de off. mag. offici. quæ eadem eſt l. 1. C. de priuileg. Schol. lib. 12. 378
191 Ad l. penult. alias vlt. C. de off. rector. prouin. 379
192 Ad l. vlt. C. eod. tit. 380
193 Ad l. cum mota. C. de tranſact. ibid.
194 Ad l. fuſtibus. & ſeq. ex quib. cauſ. infam. irrog. 381
195 Ad l. 1. C. de ſportulis. ibid.

196 De Pedaneis iudicibus. 382
197 Ad l.quinque pedum.C.finium regundor. Et de Petro Baillardo. 383
198 Ad l.1.C.de ſuffrag. 384
199 Ad l.mortuorum.C.de religioſ. 385
200 Ad l.ob as.C.de actio.& oblig. 386
201 Ad l.vlt.C.ad Velleian. ibid.
202 Ad l.fruſtra. C. de non numer. pecun. 387
203 Ad l. ex praſtatione. C. de vectig. & commiſſ. ibid.
204 Ad l.vſurpationem.C.eod.tit. 388
205 Ad l.pen. C. de commer. & mercato. ibid.
206 Ad l.vlt.C.locato. 389
207 Ad tit.de ſponſalib. 390
208 Ad l.1.C.de ſecund.nupt. 391
209 Ad l.vlt.§.preterea.C.de iur. dot. Et de panib.ciuilib. ibid.
210 Ad l.2. C. de donat. int.vir. & vxor. 392
211 Ad l.ſi Rufinus.C.de milit. teſtam. 393
212 Ad l. quoniam indignum.C. de teſtam. ibid.
213 Ad l.ambiguitate.C.eod.tit. 394
214 Ad l.cretionum.C.de iur.delib. ibid.
215 Ad l.vlt.§.ſin autem dubius.C.eod.tit. ibid.
216 Ad l.vnic.C.de caduc.tollend. 395
217 Ad l.vnic.C.de iis, qui ant. apert. tab. teſt.mori. 396
218 Ad l.amita.C.commun.de ſucceſſ. 397
219 Ad l.1.C.de bonis mater. ibid.
220 Ad l.1.§.ſed & qui. C. de Latina libert.tollend. 398
221 Ad l.vlt.C.de ſeruis Reip.manumiſſ. 400
222 Ad tit.C.de aſſertione tollend. ibid.
223 Ad l.1.C.ne de ſtat. defunct. poſt quinquen.quær. 401
224 Ad tit. ne rei dominic. vel templor. vendicat.temp.praſcrip.ſubmoueat. ibid.
225 De Senat.Conſult.Claud.tollend. ibid.
226 Ad l.præcipimus.C.de appellat. 402
227 Ad l.Maniana.C.de ædifi.priuat. 403
228 Ad l.ex quo.eod.tit. ibid.
229 Ad l. qui plurima.C. de operib. public. Et de Zeuxippi Portica,& eius Balneis. 404
230 Ad l.1.& 2.C.de infir.pœn.cœlib.orbita.& decimariis ſublatis. ibid.
231 Ad l.1.C.de iur.deliber. 406
232 Ad l.quamuis.1.C.de adult. 407
233 Ad l.vlt.C.ad l.Iul.de vi publi. ibid.
234 Ad l.1.C.de emenda.ſeruo. 408
235 Ad tit.C.de ſicar. ibid.
236 Ad l.vnic.C.de iis, qui parent.vel filios occiderunt. 409
237 De Maleficis,& Mathematicis. ibid.
238 Ad l.3.eod.tit. 410
239 Ad l.1.C.de famoſ.libell. 411
240 Ad l.1. C. de Nili aggerib. non rumpend. ibid.
241 Ad l.ſi quis in metallum.Cod.de pœn. Et decla rata ſtigmata,& eorum hiſtoria. 412
242 Ad l.1.C.de indictionib.lib.10. 414
243 Ad l.1.C.de exactio. tribut. lib. 10. Et de Ducenariis,Centenariis,& Sexagenariis. 415
244 Ad l.ciues.C.de incolis.lib.10. 416
245 Ad l.medicos.& l.Archiatri.C.de profeſſ.& Medicis lib.10. 417
246 De Auro coronario. 418
247 Ad l.pen.C.de naufrag.lib.11. 419
248 Ad l. 1.C. de metal. & metallis. lib. 11. 420
249 De Honoratorum vehiculis. ibid.
250 Ad l. 1. C. de metropoli Berytho. lib. 11. 421
251 De Aquaductu,& forma. ibid.
253 Ad l.1.C.de gladiat.penit.toll. lib. 11. 423
251 Ad l.1.C.de Maiuma. ibid
254 Ad l.1.C.de capitat.ciui.cenſ.exim.lib. 11 425.
255 Ad titul.non licere habitatoribus metrocomiæ loca ſua ad extraneos transferre.lib.11. 425
256 De fundis rei priuatæ, & ſaltib. Diuinæ domus.lib.11. 426
257 Ad l. 1. C. de grege dominico. lib. 11. ibid.
258 Ad tit.de Cupreſſ.ex Luco Daphnes. & Perſidis per Ægyptum non excedendis

Digitized by Google

dit. lib. 11. 427
259 *Ad l.iudices.C.de dignit.lib.* 12. 429
260 *Ad l.ſeptem dierum.C.de erogat militis.lib.* 12. *ibid.*
261 *Ad tit.C.de militari veſte.lib.* 12. 430
262 *Ad tit.de Salgamo Hoſpit.non prab. lib.* 12. 431
263 *Ad l.1.C.de oblati.voto.lib.* 12. 432
264 *De curſu publico, Angariis, & Perangariis.lib.* 12. 433
265 *Ad l.quoniam.C.de curſ.publ.* *ibid.*
266 *Ad l.1.C.de cohortal.lib.* 12 434
267 *Ad §.vlt.in auth.vt fratr.filij.ſeu Nouell.* 127. 435
268 *Ad princip.vt nulli iud. liceat habere l ci conſeruatorẽ.ſeu Nouell.* 134. 436
269 *Ad Nouell.* 129.*&* 144.*de Samaritanis.* *ibid.*
270 *Ad tit.Inſtit.de iur.nat.gent.& ciuil.* 437
271 *Ad §.vlt.Inſtit.de libert.* 439
272 *Ad tit.Inſt.de lege Fuſia Caninia tollend.Et de lege Sentia,& Iunia Norbana. De L.Furio Camillo, & C. Canonio Gallo.* 440
273 *Ad princip.tit.Inſtit. de nupt.* 441
274 *Ad §.fratris filiam.Inſt.de nupt. ibid.*
275 *Ad §.ſed & illud. Inſtit. de adoptio. ibid.*
276 *§.vlt.Inſt.de adopt.* 442
277 *Ad §.furtiue.Inſtit.de vſucap.Et de M. Attilio,& de M.Plautio Sillano, & de lege Attilia,Iulia, & Plantia ab his lata.* *ibid.*
278 *Ad §.reſtituta. Inſtit. de fideicomm. hered.& Senat.Cõſ.Treb.Trebell.Max. & Pegaſo,& de Annao Seneca.* 443
279 *Ad l.Falcidiam. Inſt. in princip. Et de lege Voconia,& Furia.* 447
280 *Ad §.eſt & aliud.Inſtit.de donat.ibid.*
281 *Ad princip. tit. Inſt. de codicill. Et de L.Lentulo.* 448
282 *Ad § Inſtit Quib mod.re contrahat. obligat. Et l.verbis ciuilibus. ff. de vulgar.& pupill.* *ibid.*
283 *Ad §. furtum autem. Inſt. de oblig. que ex delict.naſcunt.* *ibid.*
284 *Ad §.aquè.in verſ.ſanè.Inſt.de actio. ibid.*
285 *De praiudicio,& praiudiciali b.actionib.* *ibid.*
286 *Ad §. item lex Cornelia. de ſicariis. Inſt.de publ.iudici.* 451
287 *De Scenicis in Nouell.*51 *ſeu auth. Scenicas non ſolum ſi fideiuſſores praſtẽt. ibid.*
288 *Ad c.ſolita.de maiori.& obedient.*452
289 *Ad c.nouit.de iudiciis.* *ibid.*
290 *Ad c.licet.de voto.* *ibid.*
291 *Ad c.ſi diligenti.de praſcrip.* 453
292 *Ad c. ad Apoſtolica. de ſenten. & re iudic.in* 6. *ibid.*
293 *Ad c.*3.*de pœnis.* 454
294 *Ad c.*1.*de Schiſmaticis.in* 6. 455
295 *Ad c.ſicut dignum.de homicidio.ibid.*
296 *Ad Clem.*1.*de iur.& Clem.*2.*de ſent.& re iudic.* 456

LIBER TERTIVS.

Cap.1. *AN ſub ſimplicibus mixtum contineatur.* 457
2 *Cõciliatio l.*3.*in §.op⁹.de alien.iudi.mutand.cauſ.fact.cum l.non ſolum.§. morte. & l.vlt.ff.de oper nou nunciat.* 458
3 *Conciliatio l.*1.*in fin. de rer. permutat. cum l. naturalis.§.*1.*ff. de praſcr. verb.* 459
4 *Conciliatio l.* 3.*§. ſi filius. de liber. & poſthum.cum l.*3.*de leg.*1. 460
5 *Conciliatio l.*1 *de leg.*2. *cum l.nonnunquam. de cond. & demonſtr. & l. ſi quis ſeruum.de hered.inſtit.* 461
6 *Conciliatio l. turpia. in prin. de leg.* 1. *cum l.his verbis.de hared.inſtit.* 462
7 *Conciliatio l.vtrum.* 2.*ff de aſſig. liber. cum § datur.Inſt.eod.tit.* 463
8 *Conciliatio l. ſi filio.* 1.*& l. illud. §. Iulianus.ff.de donat.cauſ.mor.* 464
9 *Conciliatio l in vſucapionibus. ff. de vſucap.cum l.in omnibus. ff. de actio. & oblig.* *ibid.*
10 *Conciliatio l.quominus. ff. de flum. cum l.*1.*§.*1.*ne quid in flum.publi.* 465

11 *Conciliatio §. ſi Titius. cum l. ita ſtipulatus. verſ. itaque. ff. de verb. oblig.* 466

12 *Conciliata l. quæſitum. §. pen. cum l. cum de lanionis. §. quidam. & l. Seia. in princip. de fund. inſtr.* 467

13 *Conciliata l. munus. cum l. inter donum. de verb. ſignif.* 468

14 *Conciliata l. 3. C. de negoc. geſt. cum l. heredes. §. ſi vnus. & l. non tantum. ff. famil. hercifc.* ibid.

15 *Conciliata l. iudices. C. de ſentent. & interlocut. omni. iudic. cum l. decreta. ff. de re iudicat.* ibid.

16 *Conciliatus §. ſi verò cum aſcendentibus. cum §. ſin autem cum fratribus. in auth. de hered. quæ ad inteſt. defer. ſecundum veram traditionem.* 470

17 *An olim Præſides de liberali, & ingenuitatis cauſa poſſent cognoſcere, & plura de hoc iura conciliata.* ibid.

18 *De actionibus in factum.* 472

19 *An participium abſolutum conditionem ſignificet.* 473

20 *Mortua in matrimonio vxore, maritus dotem tempore Iuriſconſultorum lucrabatur, aduerſus omnium ſententiam.* 474

21 *De executoribus vltimarum voluntatum, & eorum auctoritate.* 475

22 *De teſtatione, proteſtatione, & aliis inhibitionibus.* 476

23 *An Princeps ſine cauſa priuatorum dominium tollere poſſit.* 478

24 *Quare in ſtipulatione debeat præcedere interrogatio, & ſubſequi reſponſio.* 479

25 *De genitiui ſignificatione.* 480

26 *In quo differat conuentio à promiſſione, & an ſe habeant tanquam genus, & ſpecies; & quomodo ſe habeat promiſſio ad contractus.* 483

27 *Adulteri tempore digeſtorum capitis pœna non plectebantur.* 484

28 *An fideicommiſſo, non lectis teſtamenti verbis, renunciari poſſit.* ibid.

29 *An vera ſit regula, qui non poteſt teſtari, mortis cauſa donare non poteſt.* 485

30 *Quæ ſint iura extraordinaria, & quid extra ordinem ius dici.* 486

31 *De vectigalibus in genere.* 487

FINIS.

THESAVRI

Digitized by Google

THESAVRI VARIARVM LECTIONVM

D. Gvidi Panciroli Regienſis, I. V. Doctoris celeberrimi,

LIBER PRIMVS.

De Titulis dignitatum Eccleſiaſticarum. CAP. I.

TITVLI, de quibus dicturi ſumus, non perſonis, aut familiis, ſed gradibus quarumdam dignitatum tribuuntur. Hi Romanæ Reipublicæ temporibus nunquam in vſu fuêre, & aliquandiu etiam ſub Imperatoribus incogniti manſerunt. Etſi enim aliquis olim Illuſtris, aut Clariſſimus vocabatur, id virtutis, aut ſcientiæ epithetum erat; non honoris,aut dignitatis ſignificatio. Itaque cùm M. Tullius, aut alij Senatum, Conſuléſve nominant Ampliſſimos [a], non proprius Senatus Titulus, ſed ſplendoris magnitudo, & ordinis grauitas indicatur. De iis ergo, qui gradum dignitatis denotant, acturi ab Eccleſiaſticis exordiemur.

Ante Conſtantinum Cæſarem raro admodum legimus Epiſcopos, aut Pontifices Titulo aliquo honeſtatos fuiſſe, ſiue quòd pauciores habemus ante illa tempora Eccleſiaſticos ſcriptores, quos nominare teſtes ad hanc cauſam liceat, ſiue quòd inter ſæuas Cæſarum & Tyrannorum in Chriſtianos perſecutiones Epiſcopi, & Eccleſiæ Paſtores in latebris deliteſcentes ſpecioſa nomina reſpicere non poterant. Propterea D. Cyprianum legimus literis,quas ad Cornelium Romanum Pontificem ſcribit, eum proprio tantùm nomine ſalutare. *Cyprianus*, inquit [b], *Cornelio fratri ſalutem.* Poſtquam verò Conſtantinus Chriſtianam religionem palàm profeſſus eſt,pace Eccleſiæ Dei reddita, etiam illi Præfectis ſummi, vt decebat,honores haberi cœperunt.Itaque Eccleſiaſtici ordinis viri tum à ſe inuicem,tum ab aliis honorificis nominibus ſunt inſigniti: nam D. Hieronymus non tantùm Damaſum Romanum

A Pon

Pontificem Dominum & Beatiſſimum appellat [e], ſed & ipſum pariter D. Auguſtinum [d], à quo ipſe viciſſim Dominus & Sanctiſſimus reſalutatur [e], quamquam nec deerant ea ætate, qui priſco Romanorum more Epiſcopos, ad quos ſcribebant familiariter, nullo appoſito epitheto compellabant, vt D. Ambroſius, cuius ferè eiuſmodi ſunt literarum inſcriptiones: *Ambroſius Felici Epiſcopo Comenſi* [f]. Item: *Sabino Epiſcopo ſalutem* [g]. Apud Græcos verò frequentiſſimè, & ferè ſemper legimus eos Titulo Beatiſſimi, Religioſiſſimi, Deo amabilis, Dilectiſſimi, aut Sanctiſſimi honeſtari: vt apud Cyrillum, & Baſilium [h], & in iure noſtro id ſæpe conſpicitur [i]. Id clariùs exprimit D. Ioannes Chryſoſtomus: *Hæreticus*, inquit [k], *vehementiſſimus in tempore perſecutionis, loquens cum Pontifice, nec eum vocat Pontificem, nec Archiepiſcopum, nec Religioſiſſimum, nec Sanctum: ſed quid? Reuerentia tua, Sapientia tua, Prudentia tua: & nomina illi adducit communia, eius negans auctoritatem.* Hæc ille.

Tandem verò Pontifex Romanus præclariori, quàm cæteri, Titulo eſt appellatus. Eius enim Maieſtate, quam Conſtantinopolitani Patriarchæ labefactare aliquando conati fuerant, extra omnem controuerſiam poſita, factum eſt, vt ſolus Beatiſſimi atque Sanctiſſimi Titulos retinuerit: cæteri verò inferioris ordinis Epiſcopi, & Patriarchæ Reuerendiſſimi & Venerabilis honore contenti fuere: Dei autem amabilis appellatio in deſuetudinem abiit. Cæterùm Sanctiſſimi & Beatiſſimi nomina ab Imperatoribus deſcendere videntur, qui olim, vt Venerandi, Sanctiſſimi nominabantur [l]. Sed & liberti patronos Sanctiſſimos appellabant [m]. Sanctæ autem perſonæ vocantur, quæ non ſunt violandæ, & quodammodo diuinæ [n]. Vnde Theophilus Sanctum pro honorando interpretatur [o], Euthymius pro innocente. *Sanctus autem*, inquit [p], *eſt mundus, & innocens.* Clemens verò Alexandrinus [q] Sanctum ad Deum vult pertinere, & Sacrum, quod in Dei honorem factum, vel Deo oblatum; vnde meritò Pontifices Sanctiſſimi ſunt appellandi. Sanctos etiam filij parentes vocabant. Vopiſcus: *Antonio*, inquit [r], *Iuſto patri Antonius Tiberianus ſalutem. Nunc te, ſancte pater, intereſſe decuit Senatui ampliſſimo.* & in alia epiſtola: *Claudius Capilianus Cereio Metiano patruo ſalutem. Obtinuimus, ſancte Pater, quod ſemper optauimus.* Liberis enim parentum, & libertis patronorum perſonæ ſanctæ videri debent [s]. Beatiſſimi etiam titulo Romani Principes honeſtabantur: ita enim D. Ambroſius Gratianum [t], Valentinianum [u], & Theodoſium [x] Auguſtos appellat. Qui Tituli in Romanum Pontificem cum cæteris imperij inſignibus à Conſtantino illi ceſſis ſunt tranſlati. *Beatus autem*, inquit D. Baſilius [y], *eſt nulli obnoxius perturbationi, & totius expers mœroris, ac triſtitiæ, vnde Deus in primis eſt beatus, cuius ignari, & mundi amantes beatitudinis loco habent diuitias, & bona beare opinantur, indéque dicta putant.* cui adſtipulatur *l. bonorum appellatio. ff. de verbor. ſignif.* quæ deriuatio vera eſſe poteſt, ſi *beare* pro *prodeſſe* accipiamus.

Nec ſolùm viuentes, ſed & defuncti Antiſtites reuerenter nominabantur, ſiquidem Valentinianus Fabianum Papam Venerabilis Recordationis virum appellat [z], & Anaſtaſius [a] Theophilum & Cyrillum Epiſcopos Sanctæ Recordationis, & Beatæ Memoriæ: qui honor & aliis præclaris viris habitus eſſe legitur. Hierius enim Glorioſæ Memoriæ vir prædicatur [b]: quem loquendi vſum etiam hodie retinemus, vbi de aliquo inſigni viro vita functo ſermo incidit.

Si quis etiam cum Pontificibus loquebatur, vel ad eos ſcribebat, honoris gratia dicebat, Veſtra Sanctitas, aut Beatitudo [c]. Gregorius quoque Magnus iiſdem verbis Anaſtaſium Antiochiæ Epiſcopum appellat [d]. D. Baſilius [e] ad Epiſcopos ſcribens ait, Sanctitatis, Reuerentiæ, Venerationis, Prudentiæ, Pietatis, & Dignitatis tuæ.

Ita

Ita etiam Nectarium Conſtantinopolis Patriarcham, & ſuum ſucceſſorem D. Gregorius Nazianzenus [f] in quadam epiſtola, & alios Antiſtites appellat. Epiſcopis ſcribens ſummus Pontifex quandoque Prudentiam tuam dixit [g], & Fraternitatem [h], aut diſcretionem [i]. Hæ appellationes nulla lege præcipiuntur, ſed à pio vſu, & reuerentia, quæ religioſis ac ſacris viris debetur, prouenit.

a l. ſi cui. 49. de condit. & demõſtr. & l. 1. C. de tutor. illuſtr. *b* Epiſt. 41. ſeu lib. 2. epiſt. 11. & epiſt. 42. ſeu lib. 2 epiſt. 10. & epiſt. 43. ſeu lib. 2. epiſt. 9. & alibi. *c* Epiſt. 57. 58 123. 125. 143. 145. & 146. *d* Epiſt. 8. 9. 10. 12. 15. 19. & 28. *e* Epiſt. 11. 13 14. 17. 18. 25. & 30. *f* lib. 1. epiſt. 5. *g* lib. 6. epiſt. 36. *h* Epiſt. 74. 86. *i* In prooemio Digeſt. ad fin. in l. parabolani. l. nulli. l. vlt. C. de epiſc. & cleric. in epiſt. nos reddentes. C. de ſumma Trinit. & fide cathol. & in authent. de ſanctiſſ. epiſc. ſeu Nouell. 123. *k* In homil. in Pſ. 13. *l* l. 3. ff. de natal. reſtit. l. Titia Seio. §. vlt. ff. de leg. 2. l penult. ff. ad ſenatuſconſult. Tertull. *m* l. Titia. §. 1. de ann. leg. *n* l. ſanctum eſt. ff. de rei. diuiſ. §. ſanctæ. Inſtit. eod. tit. *o* vbi ſuprà. *p* In Cãticum Moyſi in Deuteronomio incipiente, *Attende cælum.* *q* lib. 7. Strom. *r* in Floriano, *s* l. liberto. ff de obſeq à liber. patron. præſt. *t* lib. 5. epiſt. 26. *u* lib. eod. epiſt. 30. *x* lib. eod. epiſt. 29. *y* Homil. in Pſalm. 1. *z* l. quoniam. C. de epiſc. & cleric. *a* l. quicunque. C. de hæret. *b* Nouel. 159. ſeu in auth. vt reſtitut. fideicom. vſque ad vnum gradum conſiſtant. *c* Epiſt. nos reddentes. C. de ſumma Trinit. & ſide cathol. & auth. vt nullus fabricet oratoria. ſeu Nouel. 67 & authent. quomodo oporteat epiſcop. in fin. ſeu Nouell. 6. *d* Epiſt. 3. lib. 7. *e* Epiſt. 7. 50. 51. 56. 57. *f* Epiſt. 52. ſeu 5. in fin. *g* c. cùm contingat. de reſcrip. 7. c. prudentiam de offi. deleg. *h* c. dilectus. c. ad audientiam. 2. de reſcr. *i* c. conſtitutus. de reſcr. c. 2. & 4. de conſuetud. c. cùm inter. 2 r. de elect.

De Titulis Imperatorum, & aliorum Principum. CAP. II.

ROmani Principes initio ſolùm Imperatoris nomen obtinuerunt: qui titulus pro inſigni poteſtatis C. Iulio Cæſari perpetuo Dictatori creato eſt impoſitus. Hoc nomine priùs Conſules, & maiores Magiſtratus appellabantur, qui inſignem aliquam victoriam ab hoſtibus retuliſſent: ſed in C. Iulio Cæſare, & aliis Principibus regia poteſtas ſignificabatur. Vnde quicumque in principatu Romanorum ſucceſſerunt, Imperatores ſunt vocati, ſicut Arſacides Reges Parthorum, Pharaones, & poſtea Ptolomæi Reges Ægypti. Octauianus verò ex ſententia Munacij Planci Auguſtus, id eſt, ſupra humanam conditionem Venerandus, decreto Senatus eſt nominatus [a], à quo eius ſucceſſores omnes Auguſti ſunt dicti. Rarò alio titulo, aut epitheto tum appellabantur. Poſtea paulatim Pij, Inclyti, Fortiſſimi, Feliciſſimi, aliiſque nominibus nuncupari cœperunt, vt Traianus in marmore Tarracone vocatur. Ibidem M. Antoninus Prouidentiſſimus dicitur, & Inuictus, Clementiſſimus, & Victorioſiſſimus; & Scæuola Sanctiſſimum, & Nobiliſſimum vocat Imperatorem [b], Paulus [c], & Papinianus [d] Prouidentiſſimum, & Iuris religioſiſſimum. Sed id ad mores potiùs, & maiorum ſtemmata, quàm ad principatus culmen refertur. Primus Serenitatis titulo Gordianus vſus eſſe reperitur [e]. Iulius Capitolinus quoque Diocletianum Sereniſſimum appellat [f]: idem poſtea alij obſeruarunt. Conſtantinus enim Magnus Sereniſſimum, vt alij antè fecerant, ſe vocauit. *Noſtræ Serenitatis iudicium,* inquit [g].

In titulo etiam 15. *de collat. legum Roman. cum Moyſis legibus.* ex codice Gregoriano recitatur Diocletiani conſtitutio ad Iulianum Proconſulem Africæ, in qua ſcribit: *Solertia tua Serenitati noſtræ obſecundet.* Alij Principes poſtea & ipſi ſe, & coniuges paſſim Sereniſſimas vocauere, vt Theodoſius, & Valentinianus [h], Zeno Iſauricus [i], Anaſtaſius [k], & Iuſtinianus [l], qui in Nouell. 115. ſcribit γαληνότητα, quam Latini Serenitatem ſunt interpretati [m]; ſignificantiùs Tranquillitatem vertit *l. 1. C. de noui oper. nunciat.* ſed vtrumque pro eodem ponit Diocletianus in prædicta conſti-

tutione ad Iulianum Proconſulem Africæ. D. quoque Gregorius Imperatores Sereniſſimos vocauit [n]. Hoc epitherum, ſed in alio ſenſu, Veteres Ioui tribuerunt, qui αἴθριος eſt vocatus. Apuleius vertit [o], Serenator. At Romani Principes hoc nomine ſe tranquillos, ac beatos, & nullius aduerſi nubilo turbari poſſe intelligere voluerunt: pro Serenitate enim Tranquillitatem Iuſtinianus poſuit *in dict. l. 1. C. de noui oper. nunciat.* quam diximus à Græcis γαληνότης verti *in dict. Nouell.* 115. Inuenio tamen in Hadriani, & Pij Antonini numis Tranquillitatem Auguſtam impreſſam, quæ in Hadriani numo eſt mulier haſta nixa, in altero dextra temonem regit, ſiniſtra duas ſpicas tenet: quod populorum quietem refert. Sereniſſimi titulus, donec ſtetit Romanum imperium, proprius Cæſarum fuit, poſtea Reges, aliíque Principes, qui ſuperiorem non agnoſcunt, ac regia, vel alta dignitate fulgent, eo ſunt inſigniti, ac Sereniſſimi dicti. Imperio Conſtantinopolim tranſlato Græci Imperatores nouos titulos inuenerunt, primus Magnus Conſtantinus ſe Magnificum nominauit [p]. Optimi, Maximíque à Papiniano Seuerus, & Antoninus vocantur [q]. Glorioſiſſimus quoque, & Clementiſſimus à Ioanne Papa Iuſtinianus eſt appellatus [r]. Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius à D. Ambroſio, & Beatiſſimi & Chriſtianiſſimi vocantur [s]. Innocentius verò III. in Oriente imperantem Illuſtriſſimum vocauit *in c. ſolitæ. de maiorit. & obedient.* vbi pro Conſtantino rectè Conſtantinopolitano eſt emendatum, quia Innocentio III. ſedente, nullus Conſtantinus in Oriente imperauit. Balduinum autem intelligit Flandriæ Comitem, aut Henricum eius fratrem, qui tunc Conſtantinopoli imperarunt, vt Nicephorus Gregoras refert [t]. Sed & Pios, Felicés, Glorioſos, Victores, & Triumphatores ſe Imperatores appellarunt, vt Iuſtinianus [u].

De ſe igitur loquentes Imperatores dicere conſueuerant, Noſtra Serenitas [x], Tranquillitas [y], Lenitudo [z], Lenitas [a], Clementia [b], Pietas [c], Manſuetudo [d], Magnificentia [e], Noſtrum Numen [f], Cæleſte Oraculum [g], Sacri Afflatus [h], Celſitudo imperialis [i], Sublimitas [k], & Excellentia Imperialis [l]. Sed hæ appellationes etiam in maiores Magiſtratus tranſierunt, de quibus infrà dicemus. Supra alios honores celebre viſum eſt nomen Maieſtatis, quod hodie quoque perſonis Imperatorum, & Regum vt peculiare reſeruatur: neque enim adhuc in alios Principes tranſitum fecit. Maieſtas nihil aliud, quàm Magnitudinem dignitatis ſignificat: quæ vox Romæ vigente Republica non modò erga populum, ſed & maiores Magiſtratus frequentabatur: nec enim ſolùm dicebatur Maieſtas populi Romani, quemadmodum Cicero loquitur [m], ſed & Prætoribus hic honor tribuebatur. *Vbicumque*, inquit Paulus [n], *Prætor, ſalua Maieſtate imperij ſui, ſaluóque more maiorum, ius dicere conſtituit, is locus rectè Ius appellatur.* Maieſtatem imperij Prætoris dixit, quod pro populo tenebat. Quin Valerius Maximus hunc honorem etiam priuatis hominibus attribuit, qui tamen tantæ ſunt dignitatis, vt ſummos honores promereantur. *Eſt & illa*, inquit [o], *quaſi priuata cenſura Maieſtas clarorum virorum ſine tribunalium faſtigio, ſine apparitorum miniſterio, potens in amplitudine ſua obtinenda: grato enim, & iucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætexta velata, quam rectè quis dixerit longum, & beatum honorem eſſe ſine honore.* Vnde Maieſtatis nomen Imperatoribus ipſis, ac demum Regibus viſum eſt conuenire: nam de ſe loquentes, Noſtra Maieſtas Imperatoria, vel Regia, dicunt [p]. Pauci tamen ante Conſtantinum hoc titulo ſunt appellati, quo Anulinus Africæ Proconſul, & alij eum honeſtant, vt ex eius epiſtola à D. Auguſtino recitata conſtat [q]. Cæterùm, quia Valerius Maximus Maieſtatem longum & beatum honorem eſſe ſcripſit, Altiſſimo Numini Maieſtatis nomen in

primis

Google

primis conuenit, cui nullus honor ſatis eſſe poteſt: eius enim verè diuina, & æterna eſt Maieſtas. *Longè grauius eſt,* inquit Iuſtinianus [r], *æternam, quàm temporalem offendere Maieſtatem.* quamquam Diuini, & Æterni vocentur terreſtres Principes [s]: ſcribunt enim, Noſtra Æternitas [t], Perennitas [u]. Sed eo nomine diuturnitatem imperij eos ſignificaſſe crediderim, vel à quadam formula, qua olim Reges ſalutabantur, id poteſt eſſe deductum, & in epithetum verſum. Dicebant enim, Rex in æternum viue, id eſt, diu, & ſi fieri poteſt, in æternum: Græcè, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι, viue in ſecula [x]. *Ad hoc vſque tempus,* inquit Theodoretus [y], *hic mos inualuit: quidam enim imperiti Reges illos, qui nunc ſunt, Æternos vocare conſueuerunt; in ſyngraphis quoque commerciorum ſic quidam adſcribunt.* Æternitatis nomen primum Conſtantium ſibi vendicaſſe Marcellinus ſignificat, cùm Veteranionem & Magnentium tyrannos viciſſet, & Gallum Cæſarem occidiſſet. *Immunem,* inquit [z], *ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans confeſtim à iuſtitia declinauit ita intemperanter, vt Æternitatem meam aliquoties aſſereret, & ipſe dictando, ſcribendòque propria manu, orbis totius ſe dominum appellaret.* At D. Athanaſius Arrianos adulando ita Conſtantium appellaſſe ſcribit [a]: de illis enim loquens, *Suum,* ait, *Cæſarem* (ſcilicet Conſtantium) *Æternum appellauerunt, qui Filium Dei æternum eſſe negant.* Ante Conſtantium Romani, Auguſto defuncto, & ipſi Æternitatis Immortalitatiſque nomen tribuêre [b]: ſed id actum, quia inter Diuos eum retulerunt. Non eſt omittendum, veteres Principes ante Conſtantinum de ſe loquentes ſingulari nomine vſos fuiſſe, vt Antoninus, qui, *Permitto,* inquit [c], *tibi defenſionibus vti.* Et iidem priuatis hominibus vulgò reſcribebant. Conſtantinus primus fuiſſe videtur, qui plurali ſermone de ſe loquutus eſt. *Iuſtiſſimos,* inquit [d], *& vigilantiſſimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus poteſtatem.* Idem [e]: *In officiales Præfectorum vindicandi tibi dedimus poteſtatem.* Etſi quandoque dixit [f], Mea Magnificentia. Primus etiam Imperatorum nulli priuatæ perſonæ, ſed tantùm Magiſtratibus reſcripſit, vt qui Iuſtiniani codicem euoluerit, facilè reperiet. *Primus Diocletianus regiæ conſuetudinis formam imperio Romano inuexit,* inquit Eutropius [g], *adorarique ſe iuſſit, cùm ante eum cuncti (more Præſidum) ſalutarentur. Ornamenta etiam gemmarum veſtibus, calceamentiſque addidit: nam priùs imperij inſigne in chlamyde purpurea tantùm erat.* Reges, qui ſuperiorem non agnoſcunt, & locum Imperatoris in prouinciis ſibi ſubditis tenent, & alij Principes regia dignitate fulgentes, Imperatorum titulis vtuntur. Itaque Sereniſſimi appellantur: quo nomine ornatur etiam Sereniſſimus Dux Venetæ Reipublicæ, quæ ſuperiorem non agnoſcit, & regna poſſidet Hæc de Imperatorum titulis.

Erat & Nobiliſſimi dignitas, quæ quodammodo imperij participem faciebat, & quaſi Cæſarem, qua potitus purpuream veſtem aureo limbo circumdatam gerebat, vt auctor eſt Zoſimus [h]. Vnde Carinus, & Numerianus in antiquis marmoribus, mox Seuerus, & Maximinus Cæſares in iure Nobiliſſimi appellantur [i]. Sic Gratianus Nobilis vir vocatur [k], & Valentinianus II. [l] & Iuſtinianum hoc titulo inſignitum ſcribit Zonaras [m]. *Hunc titulum Conſtantinus,* inquit Zoſimus [n], *excogitauit, lege lata, vt ſupra Præfectos prætorio ſederent.* Verùm ante Conſtantinum Geta Seueri filius Nobiliſſimus Cæſar in marmore nuncupatur. Serbidius quoque Scæuola Imperatorem vocat Nobiliſſimum [o], & Valerianus filius ita ſæpe in iure vocatur [p]. Sed apud Vindebonam hæc de illo legitur inſcriptio: IMP. CÆSA. P. LICINIO CORNEL. VALERIANO NOBILISS. CÆS. PRINCIPI IVVENTVTIS VA. ET PONTES VETVSTA. COLLAPSA RESTI. A VIND. M. P. II.

a Suet. in Auguſt. c. 7. & Dionyſi. in eod. *b* l. 3. de natal. reſtit. *c* l. Titia Seio. §. vlt. de leg. 2. *d* l. vnum. §. vlt. de leg. 2. & l. penult. C. de his, quibus vt indign. *e* l. 2. C. de iur. domi. impet. *f* In Opilio Macrino. *g* l. 1. C. quand. Imp. int. pupill. & vid. cogn. *h* l. præcipimus. C. de appel. *i* l. vlt. C. vbi Sen. vel clariſſ. *k* l. 1. C. vt nem. lic. in empt. ſpeci. lib. 10. l. competit. C. de præſcr. 30. annor. *l.* vlt. C. de quadri. præſcript. l. pen. C. de donat. inter virum & vxor. *m* Auth. vt cùm de appel. cogn. ſeu Nouell. 115. §. hæc autem diſpoſuimus. & auth. vt diuinæ iuſſ. ſeu Nouell. 114. *n* c. vlt. 23. q. 1. *o* lib. de mundo. *p* l. 1. C. de veter. lib. 12. & c. venerabilem. de elect. *q* l. cùm ſecundis tabulis. 16. §. 1. de his, quibus vt indign. *r* In epiſt. inter claras. C. de ſumma Trinit. & fide cath. *ſ* vbi ſuprà. *t* Hiſtor. Roman. lib. 1. c. imperium Theodori Laſcari. *u* l. 1. C. de Iuſtinian. Cod. confirm. & in proœmio Inſtit. & alibi. *x* l. 1. C. quād. imp. inter pupill. *y* l. 1. C. de noui oper. nunc. *z* l. 6. C. Th. de donat. *a* l. 2. C. Th. de offic. iud. omn. *b* l. 1. C. de ſumma Trinit. & fide cath. l. addictos. C. de appel. *c* l. 1. C. vt nem. lic. in empt. ope. lib. 10. *d* Epiſt. inter claras. C. de ſūma Trinit. & fide cath. *e* l. 1. C. de veteran. lib. 12. *f* l. iubemus. C. de appell. l. 2. C. de temp. appel. *g* l. iubemus nullam. C. de ſacroſ. eccleſ. *h* l. ſacri affatus. C. de diuerſ. reſcr. *i* §. filius. Inſtit. quib. mod. ius patr. pot. ſol. & Clem. 1. de iureiur. *k* c. ſolitæ. de maior. & obedient. *l* c. 1. de probat. *m* In M. Antonium Philipp. lib. 3. *n* l. pen. ff. de iuſt. & iur. *o* lib. 2. c. vlt. *p* In proœmio Inſtit. l. vlt. C. vbi Senat. vel clariſſi. l. digna. C. de legib. l. 1. C. vt nemo priuat. l. pen. in fin. C. de annal. except. l. vlt. C. de quadr. præſcript. *q* Epiſt. 68. *r* Auth. Gazaros. C. de hæreticis. *ſ* l. pen. ff. de conſtit. princip. l. pen. C. de appel. l. per hanc. C. de temp. appell. & Nouel. 14. ad fin. ſeu in auth. conſtit. quæ ex adſcript. l. 15. C. de re milit. lib. 12. Nouel. 114. ſeu auth. vt diuinæ iuſſio. *t* l. vlt. C. de quadr. præſcrip. l. 2. C. de Fabricenſib. lib. 11. *u* l. iubemus. 2. §. ſanè. C. de ſacroſanct. eccleſ. l. 4. C. Th. de denunciat. *x* Dan. c. 3. *y* Ibidem. *z* lib. 15. poſt princ. *a* In lib. de ſynod. *b* Dionyſ. in Auguſto in fin. *c* l. 1. C. de iur. & fact. ignor. *d* l. 3. C. de offic. rect. prou. *e* l. 4. C. eod. *f* l. 1. C. de veter. lib. 12. *g* lib. 9. in Diocletiano Herculio. *h* lib. 2. Hiſtoriar. *i* l. 1. C. de feriis. *k* l. 2. C. de magiſtr. municip. *l* l. 5. C. de feriis. *m* Annal. tom. 2. in Iuſtiniano. *n* vbi ſuprà. *o* l. 3. de natal. reſtit. *p* l. pactum, quod dotali. C. de pact. l. de fideicommiſſo. C. de tranſact.

De Illuſtribus, Spectabilibus, & Clariſſimis. CAP. III.

INſignioris gradus, aut dignitatis tituli primò duo fuerunt, Illuſtris, & Clariſſimus, qui Romanæ Reipublicæ tempore in vſu non erant, ſed imperante Auguſto originem habuiſſe videntur: is enim iam ſenex quindecim Senatores ſingulis menſibus eligebat, quorum conſilio in expediendis negotiis vtebatur, poſtea viginti annuos à Senatu accepit, & ab eo obtinuit, vt quidquid cum iis, & Tiberio, & Conſulibus, nepotibúſque, & aliis ab eo conuocandis ſtatuiſſet, ratum eſſet, ac ſi à toto Senatu decretum fuiſſet [a]. Hi poſtea ſummi Senatores, & Patricij fuere, arbitrióque Principis electi ſoli ſententiam in ſenatu dixerunt.

Itaque in duas claſſes ſenatus diuidi cœpit, prima erat Illuſtrium, altera Clariſſimorum; illi propriè Senatores & Patricij ſunt appellati: qui præcipuus in imperio gradus habebatur [b]: vnde Patriciatus dignitas codicillis Principis data ſumma vocatur [c]. Hi publica negotia tractabant, & de criminibus iudicabant. Tacitus, *Iam primùm*, inquit [d], *publica negotia, & priuatorum maxima apud patres tractabantur, dabatúrque primoribus diſſerere.* Et loquens de Claudio, *Iiſdem diebus*, inquit [e], *in numerum Patriciorum adſciuit Cæſar vetuſtiſſimum quemque è ſenatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant.* Hi, quòd Principi in arduis rebus conſulerent, & ei loco parentis eſſent, vt quidam voluêre, Patricij ſunt nuncupati, quorum loco hodie Romæ Cardinales ſucceſſiſſe videntur, qui & ipſi ſummo Pontifici aſſiſtunt, & magnis in negotiis conſulunt. Venetiis Conſiliarij Principis cum collegio ſapientum Patricij poſſunt vocari. Poſteriore tempore alij quoque Illuſtres fuerunt, quamquam non Patricij, qui & ipſi in ſenatu ſententiam dicebant, & hi fuere Conſules, Præfecti

Vrbi,

Vrbi, Præfecti prætorio, Magiſtri militum, & officiorum, Quæſtores, Præpoſitus cubiculi, Comites largitionum,& rerum priuatarum, & domeſticorum, qui eodem ordine in iure recenſentur [f]: & ob id Senatores Illuſtréſque vocabantur, etſi non eſſent Patricij. Vlpianus ait [g], *Senatores accipiendum eſt eos,qui à Patriciis,& Conſulibus vſque ad omnes Illuſtres viros deſcendunt: quia & hi ſoli in ſenatu ſententiam dicere poſſunt.* Id ſignificat incipiendo à Patriciis, qui ſunt ſummi, & Conſulibus, deſcendendo ad Præfectos, & alios ſuprà nominatos, omnes eſſe Illuſtres, & Senatores:licèt illa verba de Illuſtribus tractantia Vlpiani non eſſe,ſed à Compilatoribus addita,eredi poteſt. Illuſtriſſimus vocatur à D.Tiburtio Fabianus P.V.in actis D.Sebaſtiani,& ſociorum [h]. Illuſtris his notis ſignificabatur, V. I. aut I N L. id eſt,vir Illuſtris,aut Inluſtris,vt veteres ſcribebant.

Cæteri, qui à Senatoribus deſcendebant, aut ob aliam cauſam ſenatum ingrediebantur, omnes erant Clariſſimi: quod ex multis auctoritatibus, & hiſtoriis, ſed præcipuè ex Vlpiano conſtat, qui ait [i], Clariſſimarum fœminarum nomine Senatorum filias,niſi Clariſſimos viros ſortitæ ſunt,non haberi: tamdiu enim Clariſſima fœmina erit,quamdiu Senatori nupta eſt,vel Clariſſimo:quibus verbis Clariſſimum intelligit eum, qui ſenatum ingreditur. Lampridius quoque auctor eſt [k], Alexandrum Seuerum ſuos Præfectos prætorio Senatores ereauiſſe, vt Clariſſimi poſſent vocari:prius enim,niſi Magiſtratu depoſito,Senatores non erant.Clariſſimi itaque hi ſignificantur, qui ſunt ex ſenatu [l]. Vnde Clariſſimatus dignitas pro ſenatoria accipitur. *Equites*, inquit Valentinianus [m], *Romani ſecundum gradum poſt Clariſſimatus dignitatem obtinent.* Clariſſimi fuerunt & prouinciarum Rectores, & in primis Proconſules,qui olim viri Clariſſimi nuncupabantur [n],quique poſtea inter Spectabiles primi fuere. Inter Clariſſimos ſunt & Conſulares, id eſt, Præſides conſularibus ornamentis honeſtati: immò, hæc Conſularis dignitas Clariſſimatus vocatur [o]. Fuere & Correctores Clariſſimi [p]. Item & Præſides [q] inter Clariſſimos cenſebantur Comites ſecundi ordinis creati, veluti ſcholarum Primicerij [r]. Erant autem ſcholæ numero duodecim, quas infrà explicabimus. Significabatur autem vir Clariſſimus his notis, V.C. Specioſi etiam vocantur Clariſſimi. *Specioſæ*, inquit Vlpianus [s], *perſonæ accipiuntur Clariſſimæ,vel quæ ornamentis ſenatoriis vtuntur.*

Imperante verò Conſtantino, medius, & tertius ordo Spectabilium ſenatui eſt inſertus:itaque tres Senatorum ordines facti fuere, Illuſtrium,Spectabilium,& Clariſſimorum, quos recenſet Iſidorus. *Primi ordines*, inquit [t], *Senatorum dicuntur Illuſtres,ſecundi Spectabiles,tertij Clariſſimi:nam inferius; quartum aliquod genus non eſt.* ſcilicet in ſenatu,ſed extrà alij fuere. Spectabiles erant Proconſules,aut viri Proconſulares, Comes Orientis, Præfectus Auguſtalis, Vicarij, Comites, Ducéſque rei militaris, & Comes domorum diuinarum, qui eodem ordine in iure recenſentur [u]. In eodem numero erant, quibus magnum aliquod officium committebatur, vt Primicerius cubiculi, & Notariorum, & eorum Primates Tribuni nuncupati, qui laterculum maius tractabant [x]. Hi, ſi in ſenatum recipiebantur, cùm non eſſent Patricij, nec maximum Magiſtratum gererent, ſententiam in ſenatu non dicebant: ſed quia cæteris ſenatum ingredientibus præſtabant, titulo Spectabilium honeſtabantur, qui his notis denotabantur, V.S. id eſt, vir Spectabilis: quod nomen etiam nunc in quibuſdam Germaniæ regionibus eſt in vſu, in Italia verò ſordeſcit, quo vix viliſſimi hodie dignantur, etſi iure ſit ſupra Clariſſimos. Non tantùm enim Proconſules, ſed & Vicarij Præfectorum prætorianorum, qui plures regebant prouincias, Duces, & Comites militum Spectabiles vocabantur [y]. Cæteri verò in ſenatu

Cla

Clariſſimi permanſerunt, etiamſi prouinciis præfuiſſent: vnde Prẹſides prouinciarum Clariſſimi vulgò in iure appellabantur [z], quia hi Magiſtratus ex vltimo ordine ſenatus eligi conſueuerant. Venetiis Magiſtratus in ſenatum Rogatorum admiſſi, ſed votum non ferentes, inſpecto iure ciuili, gradum Clariſſimorum tenerent, cæteri Illuſtrium. Nomen Spectabilis ſemel vſurpatur à Iuriſconſultis: nam Præfectus Vigilum vir Spectabilis à Paulo vocatur [a]. Sed gradus, qui eſt ſupra Clariſſimos, non ſignificatur, quidquid ſenſerit Accurſius [b]. Neque enim Præfectus Vigilum erat Magiſtratus [c], nec pluris, quàm Præſes, eſſe poterat: quod & ſentit Placentinus. Id etiam comprobatur, quia Proconſul eſt Spectabilis [d], & tamen Seuerus eum virum Clariſſimum appellat [e]: quod aliunde non prouenit, niſi quia tum nondum inuentum erat Spectabilis dignitatis epithetum.

Illuſtres, Spectabiles, & Clariſſimi hoc priuilegio fruebantur, vt per ſeipſos ciuiles lites, aut criminalem iniuriarum actionem exercere non poſſent, ſed per procuratores agere compellebantur. Indignum enim videbatur, Speciosas perſonas cum inferioribus cauſam dicendo ante Iudices ſtare [f], ſed poſtea Spectabilibus, & Clariſſimis conceſſum eſt, vt etiam per ſe ſine procuratore litigare poſſint [g]. Habent & Illuſtres, ſed non Spectabiles, aut Clariſſimi hoc præcipuum, vt rei criminum facti à nullo alio, quàm à Principe, vel eo, cui Princeps delegauerit, poſſint iudicari, qui licèt tunc adeſſe debeant, nec per procuratorem audiantur, cum Iudicibus tamen in inferiore auditorij parte ſedent, ne litigantium more ſtare cogantur; nec etiam inconſulto Principe condemnari poſſunt, ſed tantùm abſolui [h]. Ad eorum quoque dignitatem illæſam conſeruandam conſtitutum eſt, ne turpibus lucris vacent, aut vltra trientem vſurarum nomine capere poſſint [i], aut vilem vxorem ducant [k]: quod tamen hodie eſt ſublatum [l]. Qui priuilegio Illuſtres ſunt, iiſdem gaudent honoribus. Præfectorum tamen prætorio, aut vrbis, qui Spectabilium, & Clariſſimorum iudices ſunt, examen ſubire coguntur [m]; & ſi delinquant, à quocumque Magiſtratu, ſub quo crimen commiſère, iudicantur [n]: quod Illuſtres adminiſtratione officij fa... non coguntur. Denique nonniſi in ſcriptis conueniri Illuſtres poſſunt, & conuenti ſatiſdare iudicio ſiſti, aut iudicatum ſolui non compelluntur, ſed iuratoriam tantùm cautionem præſtant, etiam criminaliter accuſati [o].

a Dionyſ. lib. 55. *b* l. 3. C. de conſulib. lib. 12. *c* l. vlt. C. de conſulib. lib. 11. & §. filiusfamilias. Inſtit. quib. mod. ius patriæ pot. ſol. *d* lib. 4. Annal. *e* lib. 11. Annal. *f* l. vlt. C. vbi Senat. vel clariſſ. & notitia dignitatum Imper. Orient. & l. 1. & 2. C. de præfect. prætor. vrb. lib. 12. *g* l. vlt. de Senator. *h* Cardin. Baron. in Annal. ann. 286. *i* l. fœminæ. ff. de Senat. *k* in Alexandro Seuero. *l* l. 2. C. de lis, qui ven. ætat. impetr. & tit. C. vbi Senat. vel clariſſ. *m* l. 1. C. de equeſtr. dignit. lib. 12. *n* l. 3. C. de his, qui not. infam. l. 1. C. ſi ex. falſ. inſtrum. *o* l. 2. C. de domeſtic. & protect. lib. 12. *p* l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit. l. ſi poſt. C. de iur. & fact. ignor. *q* l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit. l. præſes. C. de pignor. *r* l. 2. C. de priuil. ſcholar. lib. 12. *ſ* l. ſpecioſas. de verbor. ſignif. *t* lib. 9. etymol. c. 4. *u* l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit. & notitia dignitatum Imper. Orient. *x* l. 2. C. de Primic. lib. 12. *y* l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quàm milit. *z* l. præſes. C. de pignor. *a* l. 3. in princip. de offic. præfect. Vigil. *b* ibidem in verb. ſpectabili. *c* l. 2. §. deinde Cornelius. de orig. iur. *d* l. raptores. C. de epiſc. & cleric. *e* l. 3. C. de his, qui not. infam. *f* l. penult. C. de procurat. *g* authent. vt ab Illuſtr. & qui ſup. eos ſunt. ſeu nouell. 71. *h* l. vlt. C. vbi Senat. vel clariſſ. *i* l. eos. §. 1. C. de vſur. *k* l. 1. C. de natural. liber. *l* §. vlt. in authent. quib. mod. nat. eff. ſui. ſeu nouell. 80. § quia verò. in authent. vt liceat matr. & auiæ. ſeu nouell. 117. *m* l. 2. C. vbi. Senat. vel clariſſ. *n* l. 1. C. eod. tit. *o* l. penult. C. de dignit. lib. 12.

De

De aliis epithetis, quibus Illuſtres appellantur. CAP. IV.

PRæfecti vrbi, & prætorio etiam Illuſtriſſimi ſunt appellati [a], quos certum eſt propriè Illuſtres eſſe [b], & Sublimiſſimi, & Excellentiſſimi, [c] quibus vocibus nominatur & Quæſtor Palatij [d], quem illuſtrem eſſe conſtat [e]. Is eſt, qui in Galliis, & apud Subalpinos Magnus Cancellarius dicitur. Reperitur & Excelſi glorioſiſſimi, eminentiſſimíque vocabulum, quod Illuſtri, aut Illuſtriſſimo æquiparatur. ita enim Præfecti vrbi, & prætorio appellantur [f]. Eſt & nomen Magnifici, quod nullius dignitatis proprium, & ipſum in iure Illuſtri æquatur, etſi hodie vulgi abuſu viliori cuique ſæpè tribuatur; Quæſtor enim Palatij, qui Illuſtris erat, Magnificus nuncupatur[g], & Patricij, Conſularéſque viri, & Præfecti [h]. Eodem nomine Magiſter Officiorum vocatur [i], & Magiſter militum [k], qui exercitui præerat, & Illuſtris gradum obtinebat [l]. Denique Principes ipſi hoc nomine gaudebant [m], quod & ſuperiori ætate obſeruabatur; literas enim ad Barnabam Mediolani Ducem miſſas vidi, quarum hæc erat inſcriptio: Magnifico Domino Barnabæ Duci Mediolani.

Si quis cum Illuſtri viro, & præcipuè Præfecto prætorio, vel vrbi loquebatur, vel ad eum ſcribebat, etiam Princeps ipſe his verbis eum appellabat, veſtra Magnificentia [n], vel Illuſtris magnificentia tua [o], aut tua Celſitudo [p], quo titulo hodie erga eos Principes, qui paulo inferiores ſunt Regibus, vtimur: vel ſublimitas [q] tua, ſiue magnitudo [r], vel eminentia [s], græcè dicitur ὑπεροχὴ, quod verbum interpres vertit excellentia tua [t]. Innocentius III. Duci Caringiæ ſcribens dixit, nobilitatem tuam [u]. Sedes quoque Præfecti prætorio ampliſſima vocatur [x], quandoque magnifica [y], nonnunquam excelſa [z], & eminentiſſima [a].

Cum Spectabili ſi quis loquebatur, dicebat, veſtra ſpectabilitas [b]; ſi cum Clariſſimo, veſtra claritas. Ita ad Agerochium Clariſſimum Præſidem Aeminontis in Thracia ſcribitur [c]. Inferiores verò Magiſtratus appellabantur hoc nomine, veſtra grauitas [d]. Veſtra reuerentia, & Veneratio, dixit D. Baſilius ſcribens Terentio Comiti. Præſides prouinciarum Illuſtrem virum literis fratrem appellare non poterant, mulcta etiam in eum, qui hoc auſus eſſet, impoſita [e].

a l. vlt. C. vbi ſenat. aut Clariſſ. *b* l. 2. C. de tempor. appell. l. prætipimus C. de appell. & auth. vt ab Illuſt. & qui ſupr. eos. ſeu Nouel. 71. *c* l. tam dementis. C. de epiſ. aud. *d* l. pen. C. de app. *e* l. iubemus. l. pręcipimus. C. eo. tit. *f* l. raptores. C. de Epiſc. aud. nouel. 1. ſeu auth. de hær. & falc. nou. 2. ſeu in auth. de non elig. ſecund. nuben. & nouell. 4. ſeu in auth. de fideiuſſ. *g* §. 1. in auth. vt Diuin. iuſſ. ſeu nouei. 114. *h* l. præcipimus. C. de appell. *i* l. vlt. C. vbi Sen. vel Clariſſ. *k* l. eo caſu. C. de appell. *l* l. 2. C. de temp. appell. *m* l. 1. C. de veter. lib. 12. & in Procem. Inſt. in princ. & c. venerabilem. §. 1. de elect. *n* l. vlt. C. de off. eius qui vicem alicuius iud. obtiu. *o* l. 2. C. de off. magiſt. milit. *p* l. vlt. C. de numerar. lib 12. §. ſcriptum. in auth. vt iud. ſine quoquo ſuff. fiant. ſeu nouell. 8. & auth. vt ordinar. Præf. in fine, quæ eſt nouella 70. *q* l. actuarios. C. de numerar. lib. 12. *r* l. pen. C. de numer. lib. 12. *ſ* auth. vt ab Illuſtr. ſeu nouell. 71. *t* auth. de trient. & ſemiſ. in fi. ſeu nouell. 18. & in auth. vt non fiant pignorat. in fine, ſeu nouel. 52. *u* c. venerabilem, de elect. *x* l. 3. C. de num. lib. 12. *y* l. vlt. C. vbi Senator. vel Clar. *z* l. 1. C. de num. lib 12. *a* l. 11. C. de præpoſit. ſacr. cub. lib. 12. *b* l. 2. C. de apoch. pub. lib. 10. *c* auth. ne quis mutuum dans agrico. quæ eſt nouell. 32. *d* l. 1. C. de off. com. rer. priuat. *e* l. 2. C. de off. diuer. iudic. l. potioris. C. de offic. rect. prouinc.

De Ducibus, Marchionibus, & Comitibus hodiernis. CAP. V.

DVces hodierni ſuperioribus ſeculis Illuſtriſſimi, & Excellentiſſimi exemplo Præfectorum appellabantur, quibus & Excellentiæ nomen, vt olim Præfectis, tribuebatur, ſed hodie altioribus dignitatibus aliqui honeſtati maiores titulos obtinuerunt. Ducum nomen antiquiſſimum eſt, olim pro exercitus Imperatore accipiebatur [a], poſtea pro his, qui numeris militum in aliqua prouincia præerant. Vnde prouinciarum Duces appellantur [b]. Tacitus, *Concionante*, inquit [c], *Vitellio poſtulantur ad ſupplicium Aſiaticus, Flauius, & Rufinus Duces Galliarum.* Spartianus recitat huiuſmodi epiſtolam Commodi [d], *Peſcennium fortem noui, ei Tribunatus duos dedi, Ducatum mox dabo.* Lampridius, *Tribunis*, inquit [e], *aut Ducibus, niſi milites anteire voluit, iuſſitque vt ante Tribunum quatuor, ante Decem ſex ambularent.* Et inde Præfecti limitum Duces dicti; Vopiſcus, *Aſſidentibus*, inquit [f], *Amulio Saturnino Scythici limitis Duce Iulio Triphone Orientalis limitis Duce, & Vlpio Crinito Duce, Illyriciani limitis, & Thracij, & Fuluio Boio Duce Rhetici limitis.* Et Duces locorum vocantur. *Deſertorem*, inquit Modeſtinus [g], *auditum Præſes ad ſuum Ducem cum elogio mittet.* Et ſpectabiles erant [h], quos perpetuum magiſtratum tenuiſſe Procopius ſcribit [i], in vniuerſæ Prouinciæ milites exercuiſſe. Iuſtinianus verò Duces quoque in Africa conſtituit, & Clariſſimos vocat [k]. Demum in ſingulis Italiæ ciuitatibus à Longino eius Præfecto pro Iuſtino II. Conſtantinopoli imperante Duces ſunt conſtituti, quod & Longobardi poſtea obſeruarunt, ſingulis Ciuitatibus ſingulos Duces cum perpetua iuriſdictione præficientes. Hinc Duces noſtri temporis, quod nomen non militum Præfecturam, ſed perpetuam iuriſdictionem ſub eo titulo à Principe conceſſam ſignificat.

Marchiones & ipſi hodie Illuſtriſſimi, & Excellentiſſimi nuncupantur, quorum nomen ante librum Feudorum non reperitur. A Germanis enim originem habuerunt, quod & ipſa deriuatio declarat. Marca enim limitem Imperij, aut maritimum locum ſignificat, cui præfectus Marchio dicitur. Nicephorus Gregoras ſcribit [l] Marchionem eſſe, velut eum, qui Imperatori vexillum præfert. Comites à Conſtantino ſunt inuenti, qui proximi eſſent Illuſtribus, & paulo altiores ſpectabilibus, vt inquit Caſſiodorus [m], quod de primi ordinis Comitibus intelligit: tres enim Comitum ordines inſtituit. *Alios*, inquit Euſebius Cæſarienſis [n], *in primo ordine collocauit, alios in ſecundo, alios in tertio; atque iſta ratione alij prope infiniti Clariſſimos honores adepti ſunt: nam vt plurimos honoribus afficeret, diuerſo Dignitatum gradus Imperator excogitauerat.* A Comitatu autem (ita Principis aulam appellabant) Comites ſunt appellati, qui in primo ordine erant ſpectabiles [o]: in ſecundo autem ordine poſiti erant Clariſſimi [p], tertij ordinis Comites erant Perfectiſſimi.

Comites verò rei militaris erant, qui in oppidis milites regebant, aut equitum turmæ, vel cohorti, aut etiam legioni, pluribusuè numeris præerant [q], qui & ipſi tanquam primi ordinis erant ſpectabiles, & vt credo propter hanc appellationem aliquanto Ducibus digniores. his enim à Notitia præponuntur [r]. Vniuerſo autem alicuius regioni exercitui imperantes cum plena poteſtate Magiſtri militum dicebantur. Marcellinus, *Equitius*, inquit [s], *Illyriciano præponitur exercitui nondum Magiſter, ſed Comes.* Nondum enim plenam in milites habuerat poteſtatem; ſed hodie ſingu

ſingulis minoribus oppidis præfecti Comites appellantur, modò hanc denominationem à Cæſare obtinuerint, qui ex communi vſu antea Illuſtres vocabantur, ſed nunc & ipſi ad Illuſtriſſimi titulum contenderunt.

Reperiuntur & Barones, qui ſine Comitis & Ducis titulo in aliquo Caſtro, aut oppido iuriſdictionem, merúmque & mixtum imperium habent [t]. Sed olim Barones dicebantur mercenarij, qui accepta mercede ſeruiebant, vt inquit Iſidorus [u], Græco nomine, quod ſint viri fortes in laboribus, βαρὺς etenim dicitur grauis, & fortis, quod & Aleiatus opinatur [x]; vel quòd ſint robuſti; ſic βαρὺς ἀνὴρ apud Sciandr. exponitur robuſtus, in Alexiph. ἰνδεμονήρει Ῥηΐδιας ἀκτῖνι βαρὺν κατεναίρεται ἄνδρα. cuius ſignificationis hæc fortaſſe eſt ratio, quod robuſti ſoleant eſſe magis πάγιοι, & εὖ βεβηκότες. i. firmiores, & meliùs conſtituti, quam ad rem pondus requiritur: & apud Homerum eſt χεὶρ βαρὺς, manus robuſta, ſeu valida. Hi quoque Illuſtres ſunt.

a l. 2. §. 1. ff. de his, qui not. infam. *b* l. 1. C. de Com. & Trib. lib. 12. l. 2. C. de Comit. rei milit. lib. 12. *c* lib. 18. annal. ſeu lib. 2. Hiſtor. *d* in Peſcennio. *e* in Alex. Seuero *f* in Aureliano, & l. 2. §. 1. & ſeqq. C. de off. præf. prætor. Afr. *g* l. 3. in prin. de re milit. *h* l. pen. C. de appell. & viros. C. de diuerſ. off. lib. 12. *i* lib. 3. de ædif. Iuſt. *k* l. 2. C. de off. præf. prætor. Afr. *l* Hiſt. Rom. lib. 7. c. de imperatrice Irene. *m* lib. 6. variar. in formula Comit. pri. ordinis. *n* lib. 4. de vita Conſtantini. c. 1. *o* l. 1. C. de priuil. ſchol. lib. 12. l. vlt. C. de ſilentia. lib. 12. l. 1. C. de Caſtrenſian. lib. 12. *p* l. 2. C. de priuileg. ſchol. lib. 12. *q* l. 1. & toto tit. C. ne rei milit. Comit. vel Trib. lauac. præſt. *r* imperij Orientalis lib. 1. *ſ* lib. 26. *t* Bal. in c. innotuit. de elect. *u* lib. 9. etymolo. cap. 4. *x* lib. 5. parerg. c. 16.

De Perfectiſſimis. Cap. VI.

PRæter Illuſtrium, Spectabilium, & Clariſſimorum titulos inueni fuere à Conſtantino & Perfectiſſimi, qui erant equitibus digniores, Senatoribus inferiores. *Senatores*, inquit Conſtantinus [a], *veniam ætatis impetrantes apud officium P.V. de ſuis moribus, & honeſtate, perdoceant. Perfectiſſimi apud Vicariam præfecturam. Equites Romani apud Præfectum Vigilum.* Hinc Equites ſecũdum poſt Clariſſimos locum habere dicuntur [b], quia eos Perfectiſſimi præcedunt, à quibus diſtinguuntur, cùm ſeparati ſint tituli de equeſtri, & Perfectiſſimatus dignitate. Hæc dignitas codicillis Principis concedebatur [c]. Macrobius M. Valerium Probum, qui diu Eques militauerat, virum Perfectiſſimum appellat [d]. Hic eſt ille Probus, qui marmorum vetuſtorum notas interpretatur, & P.P. Illyrico præfuit [e], & ad quem extant Auſonij Epigrammata. Qui ergo extra Senatum ad regendas Prouincias mittebantur, titulo Perfectiſſimi honeſtabantur, vt ſunt Arabiæ, & Dalmatiæ Præſides Perfectiſſimi in Notitia nuncupati [f]. Magiſter quoque cenſus erat Perfectiſſimus [g]. Hæc Dignitas his notis ſcribebatur. V.P. id eſt, vir Perfectiſſimus. Eodem honore Tribuni Notariorum, & Capita ſcriniorum honeſtabantur [h]. Item Comites tertij ordinis, & qui nominantur *in l. ſcriniis. C. de Palatinis ſacr. larg.* Perfectiſſimorum meminit etiam Ammianus: loquens enim de Conſtantino ait [i], *Nec ſub eo Dux quiſquam cum Clariſſimatu prouectus eſt: erant enim Perfectiſſimi.* id eſt, neminem copiis militum præfecit, qui eſſet Senator, ſed tantùm equeſtris ordinis viros, qui erant Perfectiſsimi. Venetiis qui à ſecretis ſunt Illuſtriſſimorum decem virorum, & primi inter alios, qui à ſecretis ſunt Senatus, viri inter Perfectiſſimos locari poſſunt. Magnus verò Cancellarius, qui Quæſtoris Palatij quandam imaginem habet, ac legum eſt cuſtos, maiore titulo eſt hone-

 ſtandus.

ſtandus. Eos etiam, qui in minoribus oppidis ius dicunt, inter Perfectiſſimos connumerarem, cùm hodie quoad ius dicendum, quælibet Ciuitas ſit inſtar Prouinciæ [k]. Sunt n. vt olim Præſides Arabiæ, & Dalmatiæ. Maximis verò Ciuitatibus, & Metropolitanis Præfecti iure, vt Proconſules, ſpectabiles vocari poſſent; qui mediis ius dicunt Clariſſimi, etſi ex numero Senatus non ſunt.

Priuilegium habebant V.P. ne ipſi, vel eorum liberi vſque ad pronepotes criminis cauſa torqueri poſſent, nec plebeiorum pœnis ſubiici [l]. Quare nec in metallum damnari, nec furcæ affigi, nec viui exuri poterunt [m], nec fuſtibus cædi [n]. Hodie hic titulus penitus in deſuetudinem abiit.

a l. 1. C. Theo. de his, qui veni. ætat. imp. *b* l. 1. C. de equeſtr. dignit. lib. 12. *c* l. 1. C. de perfectiſſ. dignit. lib. 12. *d* lib. 5. Saturnal. cap. 22. *e* l. 2. C. de defenſ. ciuit. *f* l. 4. C. Theod. de pœn. *g* l. Orphanotrophos. C. de epiſ. & cler. *h* l. Scriniis. C. de pal. ſacr. larg. lib. 12 *i* lib. 21. *k* gloſ. in l. vlt. in ver. id eſt vna prouincia C. de præſcrip. long. temp. *l* l. Diuo. C. de quæſt. *m* l. motis. §. iſtæ. de pœuis. *n* d. Gloſ. in d. l. Diuo. in ver. aſpergit.

De Egregiis. CAP. VII.

POſt Perfectiſſimos inuenti fuere Egregij, qui nec Senatores, nec Equites erant, aliquo tamen viſi honore digni. Hanc dignitatem à cæteris diſtinguit Conſtantinus. *Monetariis*, inquit [a], *nec dignitates Perfectiſſimatus, nec Egregiatus tribui oportet.* Egregij verò erant Scriniarij Principis, & olim Notarij Palatij. Caſſiodorus ad Senatum Vrbis loquens de patre Caſſiodori, *Pater*, inquit [b], *candidatus ſub Valentiniano principe geſſit Tribuni, & Notarij laudabiliter dignitatem. Honor, qui tunc dabatur Egregiis, cum ad imperiale ſecretum tales conſtet eligi, in quibus reprehenſionis vitium nequeat inueniri.* Hi cingulo quemadmodum milites, & magiſtratus, vtebantur. Nam ſcribit Suidas [c] Auxentium Licinij Imperatoris Notarium fuiſſe, & cùm iuſſus eſſet vuæ inſignem racemum incidere, & pedibus Bacchi apponere, ille id facere recuſauit, quòd Chriſtianus eſſet: quare, (inquit) cingulo exutus iuſſus eſt aula excedere; is poſtea Mopſueſtiæ Epiſcopus factus eſt. Ex horum ordine aliqui ad minores Prouincias adminiſtrandas mittebantur [d]. Sed & hic titulus hodie ab vſu receſſit, vt vix infimæ conditionis, & ex ima plebe homines à tabulariis Egregij vocentur. Hi tituli à Conſtantino, vt arbitror, inuenti fuere: ante ipſum enim non leguntur: nam etſi Egregiæ perſonæ nominentur [e], ſpecioſæ, & ſublimes, non tamen huius gradus homines ſignificantur. De his titulis Lactantius, qui Criſpi filij Conſtantini præceptor fuit, ita ſcribit [f]: *Nemo egregius, niſi qui bonus, & innocens fuerit: Nemo Clariſſimus, niſi qui opera miſericordiæ largiter fecerit: Nemo perfectiſſimus, niſi qui omnes gradus virtutis impleuerit.*

Ad hos, & alias honeſtas perſonas ſermonem dirigens D. Baſilius Prudentiam, Dilectionem, Honeſtatem, Grauitatem, Dignitatem veſtram, & ſimilia dixit, cuius obſeruationis Græci, quàm Latini ſtudioſiores fuerunt. Egregiarum perſonarum eadem ſunt priuilegia, quæ & Perfectiſſimorum: nam *l. Diuo. C. de quæſt.* ad Decuriones, & eorum liberos extenditur, vt neque ipſi torqueri, nec plebeiorum ſupplicìis puniri poſſint. Additur vulgò, vt pro dicendo teſtimonio, vel præſtando iuramento ad Iudicem non vocentur, ſed in eorum ædibus examinentur, & iuramentum deferatur [g], quod non de hoc gradu Egregiorum tunc incognito, ſed de omnibus eminentiſsimis perſonis intelligendum eſt.

Inter

Inter Egregias verò perſonas hodie recenſentur Sacerdotes [h], item Aduocati fiſci, vel Reip. [i] Milites,& Auditores Sacri Palatij Romæ [k]. Adderem ego & iuridicos caſtrorum, qui Egregiis minimas prouincias regentibus poſſunt comparari [l]. Decuriones Egregij non ſunt [m], eorum tamen gaudent priuilegiis [n], in quorum numero ſunt Ciuitatum Decuriones, qui conſilij publici cauſa ſunt deſcripti [o]. Cynus,& Salicetus credunt hos propriè Decuriones non eſſe [p], cùm tamen verè ſint,& ideo nec torquentur, nec plebeiorum pœnis ſubiiciuntur. Sed Salicetus negat hoc in Æmylia, ſeu Longobardia ſeruari.

Nominantur aliæ duæ dignitates ſupra egregios, ducenariæ,& centenariæ [q], quas prętermiſi, quòd raró in Codice Iuſtiniani earum mentio fiat. Erant hi proprij inter ſcrinij Principis Notariorum gradus, in quibus qui aliis præerant, ducenarij vocabantur. Item Tertiocerius,& Quartocerius Exceptorum, qui acta Iudicij apud Comitem Largitionum ſcribebant, & Centenarius Primicerius inſtrumentorum, & alij deſcripti *in l. Scriniis. C. de Palat. ſacr. larg. lib. 12.* qui ab ea lege Perfectiſsimatus gradum obtinuerunt, ſed ante propriam habebant dignitatem, vt cingulum ferre poſſent [r]. Immunitatem præbendi Tyrones,& munerum ſordidorum perſonalium habent [s]. Qui ſuis nominibus ſublimes viros appellare contemnebant, in tribus auri libris mulctabantur [t]. Bartolus quoque credidit, vxores Doctorum,& Equitum iure poſtulare, vt ab aliis, quàm marito, Dominę appellentur [u].

a l. 5. C. Theo. de decurionib. *b* lib. 1. variar. ep. 4. *c* In verbo. Λογίσιμος. *d* d. l. 5. C. Theod. de decur. *e* l. ad perſonas. de iureiur. *f* lib. 15. diuinar. inſt. c. 15. *g* l. ad perſonas egregias, de iureiurand. *h* Gloſ. in verb. egregias in d. l. ad perſonas egregias. Fel. in c. ſi quis teſtium. num. 3. & 5. de teſtib. *i* Bai. in l. 1. C. de aduoc. diuerſ. iud. *k* Rota concluſ. 88. in nouis. Iaſ. in d. l. ad egregias in prin. ſub num. 10. Fel. in d. c. ſi quis teſtium. num. 6. de teſtib. *l* l. 5. C. Theod. de decurio. *m* d. l. 5. *n* l. Diuo. C. de quæſt. & l. decuriones. eod. tit. *o* d. l. Diuo. *p* Ibidem. *q* l. 1. C. Theo. de murileg. *r* l. 8. & 9. C. de Pal. ſacr. larg. lib. 12. *ſ* l. 10. C. eod. *t* l. 2 & ſeq. C. de off. diuer. iud. l. potiores. C. de offic. rect. prouin. *u* In l. ſi iudex circumuento. ff. de minorib. in l. ſi poſt mortem. §. 2. num. 3. de bon. poſſ. contra tabul. in l. donationes. C. de donat. inter vir. & vxor.

De Epithetis, quibus diuerſæ profeſſionis viri nuncupantur. CAP. VIII.

MVlta hodie Epitheta diuerſi generis hominibus tribuuntur, quorum vetuſta eſt origo, nec vulgò animaduertitur, ideo quædam de his annotanda eſſe duxi, vt alios ad huiuſmodi antiqua diligentiùs inueſtiganda excitarem. Obſeruaui Imperatores Præfectos ſuos, & Conſiliarios variis nominibus honeſtaſſe. nam M. Antoninus, & Verus Impp. Voluſium Metianum amicum appellant *in l. Diui. ff. de iur. patron.* Et Iunium Ruſticum P. V. *in l. 1. §. pen. ff. de appell.* Alexander Imp. Domitium Vlpianum P. P. parentẽ *in l. ex diui. C. locat.* Conſtantius Verinum P. V. Chariſſimum *in l. 1. C. de feriis.* Florentium, Auxentium P. P. Actium Magiſtrum militum parentes chariſſimos Theodoſius *in Nouell. tit. 12. 13. & 14.* Item Claudianum Iulianum P. V. Clariſsimum Alexander *in l. Titia Seio §. vlt. de leg. 2.* Hius C. Geminum *in l. 6. ad leg. Iul. de vi pub.* M. Antoninus Voconium Saxam *in l. 1. §. ſi quis vltro. ff. de quæſt.* Aliquando ſuos Præfectos Principes iucundiſſimos appellant *in Nouellis Theo. de religione. & tit. 3. 10. & ſeq.* Et quandoque amantiſsimos *in iiſdem Nouellis Theod. tit. 12. & 13.*

Amicus fideliſsimus appellatur *in l. Seio. in prin. ff. de annu. leg.* Optimus *ex marmore Diani Hiſpaniæ apud Raimundum Fuggerum.*

Alumnus dulciſsimus *ex marmore Neapoli apud eundem.*

Adoleſcentia legum ſtudioſa,& Artium liberalium glorioſa *in l.1. C. de ſtud. liber. vrb. lib. 11.*

Alexandria Ciuitas ſplendidiſsima *in l.petitionem.C.de aduoc.diuerſ.iudic.*

Aduocati facundiſsimi *in l.reſtituenda.ad fin.C.de aduocat.diuerſ. iudicum.* Diſertiſſimi *in l.petitiones.C eod.tit.l.petitionem.C.de aduoca.diuerſor.iudicior.*

Coniux Fida *ex marmore Dianij.* Optima,Sanctiſsima,Caſta,Incomparabilis,Mediolani.Pientiſsima,Chariſsima,Conſeruatrix,Dulciſsima: *apud eundem.*

Conſtantinopolis Clariſsima Vrbs vocatur *in l. actuarios. C. de numerar. lib. 12.* Et Florentiſsima *in l. 1. C. de contr. iudic. l. vlt. §. ſed cum. & §. & in inuentario. C. de cura. furio. l. 3. C. de Conſulib. lib. 12.* Inclyta *in l. orphanotrophos.C.de Epiſ. & cler. l. omnes. §. in hac autem inclyta. C. eod. tit. l. vlt. C. de oper. pub. l. 12. C. de hared. inſt.* Sacratiſsima *in l. 4. C. de agent. in reb. lib. 12. l. in hac ſacratiſſima. C. de donat.* Magnifica *in l. omnes. §. 5. C. de epiſcop. & cler.* Venerabilis *in l. 2. C. Th. de hab. quo intr. vrb. vti oport.* Sacra *in l. 3. C. Th. eod. tit.* Item ſacra, & alma *in l. quicunque. C. de hares.* Splendidiſsima *in l. turres. C. de oper. publ.* Feliciſsima *in l. neminem. 22. C. de epiſc. audient.* Vrbs ſacratiſsimi nominis *in l. 1. C. de honor. vehicul. lib. 11.* Ampliſsima *in l. vlt. C. de calc. coct. in Cod. Theod.* Fauſtiſsima *in §. item lex Cornelia de Sicariis. Inſt. de publ. iudic.*

Conſules ampliſsimi *in l. ſi cui. C. de condit. & demonſtr.*

Cubicularij Principis deuotiſsimi *in l. 4. C. de præp. ſacr. cubicul. lib. 12.*

Defuncti Principes cœleſtis recordationis auguratione nominantur *in l. vlt. C. Th. vt dignit. ord. ſernet.* Inclytæ memoriæ *in l. 1. C. de frum. vrb. Conſtant. lib. 11.* Diuinæ recordationis *in l. 1. C. de nouo Cod. facien.*

Defuncti P.P. Excelſæ memoriæ nominantur *in l. vlt. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12.* Et ampliſſimæ recordationis *in l. 1. C. de tollat. donat. lib. 10.*

Domina ſanctiſſima dicitur *in l. Titia. §. 1. de ann. leg.*

Eccleſia Venerabilis *in l. vlt. C. Th. de denunciat.*

Fœmina honeſtiſsima *in l. cum quis decedens. §. Titia. de leg. 3.* Innotentiſsima *ex marmore Mediolani.* Incomparabilis *apud Raimundum Fuggerium.*

Fides mera *in l. omnium. C. de teſt.* Integra *in l. 1. C. de ſuffr.* Sincera *in l. 2. C. ſi propt. publ. vtil.*

Filia chariſsima *in l. Titia cum teſtamento. in prin. de leg. 2. in l. nomen. 34. §. vlt. de leg. 3. l. haredibus. in princ. ad Trebel.* Dulciſſima *in d. l. Titia. §. 6. de leg. 2. l. Lucius Titius. 88. §. 2. qua marito. eod. tit. lib. 36. in princ. de aur. & arg. leg.* Et innocentiſsima.

Filius deſideratiſsimus *ex marmore.* Piiſsimus *ex marmore Hiſpania.* Dulciſsimus. Mitiſsimus. Chariſsimus. Innocentiſsimus, *ex marmore, apud eundem.*

Fratres dulciſsimi *in l. cum pater. §. dulciſsimis. de leg. 2.* Chariſsimi, *ex marmore Tarracona.* Pientiſsimi, *ex marmore Mediolani, ibidem.*

Gentes Deuotæ *in l. legatis. C. de vectig. & commiſſ.*

Interpres Fidus *in Nouell. 1. Theodoſij. de Cod. Theod. auctoritate.*

Infans Dulciſsima *in l. vxorem. 41. §. vlt. de leg. 3.*

Iuriſconſulti Prudentiſsimi *in l. vetere. 14. C. de prad. & aliis reb. min. l. etſi contra. 6. C. de nupt.*

Iudex Iuſtiſsimus,& Vigilantiſsimus *in l. 3. C. de off. recto. prouin.* Ab inferioribus appellantur Optimi Præſides. Sic D. Paulus vocat Felicem Iudææ Præſidem, & Feſtum.

ſtum, *Act. Apoſt. c. 24. & 26.* Κράτιστοι Græcè appellātur. i. Præſtantiſsimi, vel Optimi, ita nuncupatur Vlpianus *in l. 2. in fin. qui pet. tut.* à Modeſtino.

Iuuentus Glorioſa *in l. 1. C. de ſtud. libera. vrb. Rom. & Conſtant. lib. 11.*

Liberi Chariſsimi, *in l. heredibus. in princ. ad Trebell.*

Laodiceorum Ciuitas ſplendidiſsima *in l. 2. C. de incolis. lib. 10.*

Mater Dulciſsima, Pientiſsima, *ex marmore Mediolani in Monaſterio Seruitarum;* Incomparabilis, Chariſsima, Sanctiſsima: *apud eundem.*

Maritus Obſequentiſsimus, *Dianij Hiſpaniæ, ex marmore.* Pientiſsimus, Incomparabilis: *apud eundem.*

Magiſter Officiorum Excellentiſsimus *in l. vlt. C. de off. mag. offic.*

Magiſtri militum Glorioſiſsimi *in l. pen. C. de donat.*

Milites Deuotiſsimi *in l. vlt. C. de re milit. lib. 12. l. 6. C. de erogat. milita. anno. lib. 12. & in l. deuotiſſimos. C. de metat. & epidemet. lib. 12.* Dicatiſsimi, & Fortiſsimi appellantur *in l. pen. C. de don. & in d. l vlt. C. de re milit. lib. 12.* & domeſtici *in l. reſtituendæ. C. de aduo. diuer. iudicum.* Hinc, dicatio tua, ad Comitem rerum priuatarum ſcribens Valentinianus dixit *in l. 2. C. de fund. rei priu. lib. 11.* Strenuiſsimi etiam vocantur *in l. 1. C. de com. rei mil. lib. 12.*

Memoriales deuotiſsimi *in l. vlt. C. de inoff. teſt.*

Municipes amantiſsimi *in l. patronus. §. vlt. de leg. 3.*

Ordo ampliſsimus, id eſt, Senatus, *in l. 2. C. ad Macedonia.* Sanctiſsimus.

Patronus ſanctus *in l. liberto. ff. de obſeq. à lib. & liber.* Optimus *ex marmore Dianij Hiſpaniæ.* Indulgentiſsimus, *Tarracone, apud eundem.*

Parens Venerabilis *in l. 6. C. The. de donat.* Cariſsimus *in Nouell. Theodoſij tit. 14.* Sanctus *in l. liberto. de obſeq. à lib. & liber.* Pientiſsimus *ex marmore Tarraco.* Optimus.

P. V. Glorioſiſsimus *in l. 1. C. de rapt. virg.* Amicus Principis *in l. 1. C. ſi mancip. ita venier.*

Patria dulciſsima *in l. qui habebat. de leg. 3.*

Præſes abſtinentiſsimus *ex marmore Dianij Hiſpaniæ.* Cariſsimus vocatur à Prinpe *in l. 1 § ſi quis vltro. ff. de quæſt. in l. Titia Seio. § imperator. de leg. 2.*

Princeps Prouidentiſsimus, & iuris religioſiſsimus *in l. vnum ex familia. §. vlt. de leg. 2* Conſultiſsimus *in l. 4. C. Th. de donat.* Venerabilis *l. 6. C. Th. eod. tit.*

Prouinciales deuotiſsimi *in l. 5. C. de anno. & tribut. lib. 10.*

Roma vrbs Fauſtiſsima *in §. item lex Cornelia. Inſtit. de publ. iud.* & vrbs æterna *in l. 1. C. de priuil. corp. vrbis Romæ. lib. 11. l. 1. C. de ſuariis. lib. 11.* nunquam interitura, item vrbs Auguſtiſsima *in l. nullus. 9. C. de offic. rect. prouin.* Venerabilis, *Nouell. Theodoſij tit. 18.* Sanctiſsima *Nouell. Theodoſij. 1. tit. 20.* Sacratiſſima *Nouell. Theodoſij tit. 35. de nauiculariis.* Sacra *Nouell. Theodoſij tit. ſeq. de ſuariis.*

Senatus Ordo ampliſsimus nuncupatur *in l. fideicommiſſum. aliàs in l. nutu. in fin. de leg. 3.* & Florentiſsimus *in l. vlt. §. ſed ſiquidem. C. de curat. furio.*

Seculum Beatiſsimum *tit. 15. de collatione legum Romanarum cum Moyſis legib. in conſtitutione Diocletiani ex Cod. Gregoriano.*

Scholares. i. milites ex ſcholarum vocantur deuotiſsimi *in l. vlt. C. de officio magiſtri officio.*

Scriniarij deuotiſsimi *in Nouell. 20. in fin. ſeu in auth. de administrat. offic. ... ſacr. app.*

Subiecti Romano imperio, ſeu poſſeſſores deuoti *in l. deuotum. C. de met. & epidemet. lib.* 12.

Vetuſtas fideliſſima *in l. teſtamenta. C. de teſtam.*

Vir bonus *in l. Mania. de ann. leg.*

Vrbes ſplendidiſſimæ *l.* 11. *C. de oper. publ. l. petitionem. C. de aduoc. diuerſ. iudic.*

Vxor cariſſima *in l. codicillis. §. matri. de leg.* 2. Domina vxor *in l.* 41. *vxorem. in princip. de leg.* 3. cariſſima, optima, probatiſſima, ſanctiſſima, dulciſſima, incomparabilis, caſtiſſima, fideliſſima, obſequentiſſima, diligentiſſima.

Vlpianus diſertiſſimus *in l. vlt. C. de inſtit. & ſubſtit.* ſummi ingenij vir *in l.* 1. *§.* 9. *C. de caduc. tollen.* prudentiſſimus vir à Diocletiano *in l.* 1. *C. de quæſt.* κράτιστος, id eſt, optimus, aliàs egregius à Modeſtino *in l.* 2. *qui pet. tuto.* pater ab Alexandro Imperatore *in l.* 4. *C. locat.*

De Principum, aliorúmque inſignibus. Cap. IX.

INſigne eſt ſignum alicuius gradus, quo quis ab aliis dignoſcitur. *Conſularia*, inquit Gloſſa [a], *inſignia ſunt, quibus Conſul ab aliis diſcernitur.* Quædam enim ei, & aliis Magiſtratibus data ſunt ornamenta, vt cæteris ſpectabilior appareat. Hinc Inſignis dicitur, qui inter alios excellit. Hæc Inſignia aliquando Infulæ vocantur, vt appellant Zeno [b] & Iuſtinianus [c]. Infulæ imperiales pro Principis Inſignibus, & conſulares pro Conſulis ornamentis accipiuntur [d]. Horum adeò ſtudioſi veteres fuere, vt omnes dignitates, magiſtratus, ordines à cæteris, & liberos inſignibus a ſeruis diſtinguerent, de quibus dicturi à Regibus, Principibúſque exordiemur.

Vetuſtiſſimum erat Regum inſigne ſceptrum, quippe qui deorum vicem in terris gerant, immò ipſi dij Regibus, Imperatoribúſque dicuntur id in manus dare, cùm eis rerum humanarum moderamen committunt, vt Homerus ait [e]:

> Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. εἷς κοίρανος ἔστω,
> Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
> Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

Et alibi apud eumdem Poëtam Σκηπτροφόρος dicitur Rex, id eſt, ſceptrum manu geſtans, & Σκηπτοῦχος, id eſt, Sceptritenens. Et Virgilius antiquitatis obſeruantiſſimus id expreſſit, dicens [f]:

> *Hoc Priami geſtamen erat, cum iura vocatis*
> *More daret populis, ſceptrúmque ſacérque tiaras.*

Et loquens de Baſilica, quam Latinè Regiam appellat, ait [g]:

> *Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces*
> *Regibus omen erat.*

Idem [h]:

> ------*regnique coronam*
> *Cum ſceptro miſit, mandátque inſignia Tarchon.*

Id & Imperatores quandoque geſtarunt. Tranquillus enim nouiſſimo Neronis anno ſceptrum de manu ſtatuæ Auguſti fulmine excuſſum fuiſſe ſcribit [i]. Hinc ſceptrum ponitur pro Imperio: nam Iuſtinianus, *Populi*, inquit [k], *noſtris parent ſceptris*, id eſt, imperio. Idem [l], *Conſulatus ſequitur ſceptra principatus.* Erat autem ſceptrum, inquit Suidas [m], virga lignea, qua denotabatur, Reges eſſe Paſtores populorum,

pulorum, (vt idem Homerus Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν appellat [n]) quos ſceptro regunt, quemadmodum baculo oues à paſtoribus coguntur. Hæc à Dauide Virga regni vocatur [o], quam ex querno trunco ad denotandum imperij firmitatem factam fuiſſe Pierius ſcribit [p], & à Magiſtratibus ad ſignificandam imperij poteſtatem geſtatur. Hodie aucto omnium rerum luxu pro virga claua argentea Imperatoribus exercituum, magníſque Cancellariis, & aliis maioribus Magiſtratibus, velut ſignum iuriſdictionis, dari, & plerumque præferri ſolet.

Perſarum verò & Orientis Reges diadema inuenerunt. Hæc erat faſcia candida à fronte capiti circumligata, & in occipitio nodo conſtricta in humeros pendens, & quòd capiti circumligaretur, Diadema eſt vocata: διάδειν enim eſt obuincere. Plutarchus ait [q], Tigranem Armenium candidam faſciam, quæ inſigne eſt regni, ad Pompeij pedes abieciſſe. Idem Dion [r]. Pierius ſcribit [s], ſe in Tigrani numis vidiſſe prænaltam faſciam opere Phrygio floribus & alitibus ſuperadditis elaboratam, quæ à fronte caput ad occipitium circumdat, duæque à temporibus hinc inde tæniæ, ipſæ quoque à medio deorſum ſciſſæ in humeros vſque dependent, gemmis per omnem marginem bacchantibus. Faſcia tiaram conſtringebat. Erat hic pileolus, velut dimidia ſphæra, capiti impoſitus, & vitta redimitus, vt D. Hieronymus deſcribit [t]. Sophotatus Curopalata, *Quod nunc*, inquit [u], *appellatur ſtemma, id olim nominatum fuit diadema. Id autem erat blatteum, id eſt, purpureum, cum lapillis, & margaritis poſitum ad Imperatoris frontem, & ponè reuinctum cerebrum verſus, (quemadmodum etiam dicitur diadema) quod ex eo paulatim mutatum, effectum eſt, quale videtur hodie, & nominatur ſtemma. Quod autem nunc vocatur diadema, id olim militaris Zona dicebatur, honorem indicans. Hinc etiam tyranni primùm auferebant Zonam, & torquem honoratis martyribus Chriſtum confitentibus, poſtea dedebant eos tortoribus.* Hæc ille. Cicero diadema regni inſigne vocat [x]. Ex byſſo fiebat, Cidarim appellabant, quem etiam Sacerdotes gerebant. Suidas [y] & ipſe dicit tiaram fuiſſe Perſarum capitis ornamentum, ſed altius, quod ſoli Reges rectum, alij inflexum ferebant: Tutulum alij vocant. Diademate & Principes Romani vſi fuere, vt paſſim in numiſmatis viſitur. Eius meminit & *Clement. 1. §. dictus namque. de iureiur. Romani,* inquit, *imperij diadema à ſummo Pontifice petitur.* Candyn quoque totum ex purpura ſupra tunicam Reges Orientis geſtabant, quali vſum fuiſſe Tigranem ſcribit [z] Dion. Erat velut paludamentum Conſulum Romanorum. Inuenta poſtea eſt aurea corona duodecim radios emittens, inſtar eius, quam Virgilius deſcribit [a]:

------ ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen.

Idem [b]:

Ipſe oratores ad me, regnúmque coronam
Cum ſceptro miſit, mandátque inſignia Tarchon.

Hanc etiam Romani Imperatores ſumpſerunt, quemadmodum numiſmata indicant, & *dict. Clement. 1. §. póſtque. de iureiur.* Niceta Choniata ſcribit [c] Iſaacio, Angelo Conſtantini Magni coronam, quæ ſupra myſticam menſam pendebat, capiti impoſitam fuiſſe. Aliqui exiſtimant hanc eſſe, quæ aurum coronarium appellatur [d], ſed illa ob triumphum, vel res proſperè geſtas à prouinciis Principi offerebatur [e].

Heſperiæ verò, ſeu Hetruriæ Reges, vt Romulus, & qui poſt eum Romæ regnarunt,

runt, duodecim faſces cum totidem ſecúribus prætulerunt, ac trabea pro inſigni regio ſunt vſi. Virgilius [f]:

Et ſellam regni, trabeámque inſignia noſtri.

Seruius ſuper hoc carmine, *Romanorum*, inquit, *Imperatorum inſigne fuit ſella curulis, & trabea, non diadema, vt aliarum gentium Reges, non habebant. Et ſciendum, ſellam curulem à curru dictam, quòd hi ea tantum vtebantur, qui triumphali curru vecti fuiſſent. Sicut etiam palmata dicitur toga, quam merebantur ij, qui de hoſtibus palmam reportaſſent.* Hæc Seruius. Idem ex Suetonio [g] in illud carmen [h],

Ipſe Quirinali trabea, cinctúque Gabino.

dicit trabeam fuiſſe togam purpuream Regum, quæ aliquid albi mixtum habebat.

Simili modo mixtam albo tunicam Orientis Reges gerebant, qualem Dion ſcribit [i] habuiſſe & abieciſſe Tigranem, cùm humilis venit ad Pompeium. At Suidas trabeam pretioſam chlamydem fuiſſe dicit [k]: Regalem vocat *l. 1. C. publ. lætitiæ vel conſul. nunciat lib. 12.* quam auro circumtextam fuiſſe Cedrenus ſcribit [l], & à Numa Pompilio à Pelaſgorom Legatis ad ſe miſſis pro regio ornamento deſumptam. Faſces quoque inſignia Regum Romanorum fuiſſe innuit Virgilius, dicens [m]:

Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat.

Romani Imperatores præter ſupradicta ornamenta purpuream togam, aut chlamydem pro inſigni regio habuerunt Eutropius, *Ornamenta*, inquit [n], *gemmarum veſtibus calceamentiſque addidit: nam prius imperij inſigne in chlamyde purpurea tantùm erat, reliquáque communia.* Eam Principem ſalutantes oſculabantur, quo actu ſacram purpuram adorare dicebantur [o]. Palmata etiam induerunt, quæ erat tunica triumphantium purpura auróque intexta, qualem geſtaſſe Paulum Æmilium triumphantem Plutarchus memorat [p]; ita dicta eſt, quòd ea vterentur, qui palmam ex hoſtibus retuliſſent, aut quòd palmam intextam haberent, quæ victoriam ſignificabat. Hanc in Capitolio ex publico accipere conſueuerant. Capitolinus, *Palmatam*, inquit [q], *tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit, cùm antea hanc Imperatores de Capitolio acciperent, vel de palatio.*

Inſigniebantur Romani Principes & paragaudis [r]. Erant hæ ex ſerico purpureo auróque intextæ veſtes, vel tunicæ, vel pallia, quibus ſoli Principes induebantur. Fiebant etiam lineæ ſubſericæ paragaudæ [s]. Vopiſcus, *Cum daremus*, inquit [t], *tunica ſubſerica lineæ paragaudæ.* Soli etiam Imperatores holoberis, id eſt, ex puro murice, alio colore non admixto, tinctis vtebantur [u], & ſoli auratas geſtabant [x]. Erant auratæ veſtes ex lana vel ſerico, aureo ſubtegmine textæ. Virgilius [y]:

Fert picturatas auri ſubtegmine veſtes.

Idem [z]:

Victori chlamydem auratam.

His olim triumphantes ornabantur. Plinius loquens de purpura, *In triumphali*, inquit [a], *miſcetur auro.*

Euntes verò in publicum Imperatores ignis, faſces laureati, & iuuenes magnæ ſtaturæ præcedebant, vt Herodianus ſcribit [b]. Soli etiam encauſto ſcribebant, quod ex cocto murice & trito conchylio conficiebatur [c]. Conſtantinus coronam ſuperhumerale, & lorum auro gemmíſque diſtinctum inſignia imperij habuit, quæ ornamenta Romanis Pontificibus eſt impartitus, vt ex eius decreto in Homocanone apparet: quod idem eſt *c. Conſtantinus 1. 96. diſtinct.*

Habitum Iuſtini ſucceſſoris Iuſtiniani Corippus Africanus in carmine in eius laudem

laudem compóſito his verſibus deſcribit die, quo inauguratus eſt in imperium:

Egreditur, tunicáque pios induciitur artus
Aurata ſe veſte tegens,
Purpureo ſuræ reſonant fulgente cothurno,
Cruráque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica campano dederant quæ tergora fuco,
Sanguineis prælata roſis, laudata rubore,
Lectáque pro ſacris tactu molliſſima plantis.
Auguſtis ſolis hoc cultu competit vti,
Nobilibus gemmis, & collo lucidus auro,
Baltheus effulgens lumbos præcinxit heriles,
Subſtrictóque ſinu veſtis diuina pependit
Poplite fuſa tenus pretioſo candida limbo.
Cæſareos humeros ardenti murice texit
Circumfuſa chlamys, rutilo quæ ornata metallo
Principis exerta vincebat lumina dextra
Aurea vincturas morſu perſtrinxit adunco
Fibula, & à ſummis gemmæ nituere catenis:
Gemmæ, quas Getici felix victoria belli
Præbuit, atque fauens dominis Rauenna reuexit:
Quáſque à Vuandalica Beliſarius attulit aula,
Armati [d] *manibus ſacrati circulus auri,*
Impoſitus collo imperium ſublime dicauit,
Quod faciens ter, ter dextram cum munere tendens
Auguſti, Juſtine, locum tibi confero, dixit.

Sequitur inauguratio.

Quatuor ingentem clypeis ſublimiùs orbem
Attollunt lecti iuuenes, manibúſque leuatus
Ipſe miniſtrorum ſuprà ſtetit, vt ſua rectus
Littera. [e], *quæ ſigno ſtabili non flectitur vnquam*
Poſtquam cuncta videt ritu perfecta priorum
Pontificum, primus [f], *plenáque ætate venuſtus*
Adſtantem benedixit eum, cælíque potentem
Exorans Dominum, ſacro diademate iuſſit
Auguſtum ſancire caput, ſummóque coronam
Imponens apici feliciter * * *
Ipſe coronatus ſolium conſcendit auitum,
Atque crucis faciens ſignum venerabile ſedit,
Erectáque manu, cuncto præſente ſenatu
Ore pio hæc orans ait.

Poſteriores verò Græcorum Imperatores calyptra pro diademate caput texerunt, is erat pileus totus gemmis margaritíſque exornatus in ſummo inſtar pyramidis faſtigiatus [g]; calceis præterea purpureis induebantur, quæ imperij erant inſignia [h]. Cedrenus, *Michaël*, inquit [i], *ſuorum quemdam intimorum ad Leonem cum diademate, purpura & calceis coccinis, (hæc imperij ſunt inſignia) miſit, imperio ſe ei cedere indicans.* Alij crucem haſtæ præfixam habuerunt.

Cæſares, ſeu deſignati Imperatores eodem, quo Auguſti, ornatu incedebant,

excepta corona, quam minùs pretioſam, minúſque ſplendidam geſtabant, vt ait Metaphraſtes [k]. Poſteriorum verò Imperatorum filij apud Græcos & ipſi calyptra, vt patres, caput tegebant, ſed circulis tantùm aureis ornata [l].

Triumphantium inſignia ſellam curulem, palmatam, & togam purpuream auro intextam fuiſſe diximus, ſicut & coronam priùs ex lauro, poſtea ex auro. Addit Plinius [m], clariſſimum inſigne inter triumphales domos fuiſſe, vt earum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur.

a in l. 2. in princip. in verb. inſignibus. ff. de his, qui not. infam. *b* l. 1. C. vt omnes iud. tam ciuil. quàm milit. *c* l. vlt. in fin. C. de quadrienn. præſcript. *d* in l. 1. C. de conſulib. lib. 12. *e* Iliad. *f* lib. 7. Æneid. *g* lib. eod. *h* lib. 8. Æneid. *i* in Galba, c. 1. *k* §. 1. authent. vt omnes obed. iud. prouinc. ſeu nouell. 69. *l* authent. de conſulib. ſeu nouell. 105. §. vlt. *m* in verbo [illegible]. *n* Iliad. *o* Pſalm. 44. *p* hieroglyph. lib. 51. de quercu. c. imperium firmum. *q* lib. de virtute Alexandri. *r* lib. 36. *ſ* hieroglyph. lib. 41. de diademate. c. regia poteſtas. *t* ad Fabiolam epiſt. 128. de veſtit. ſacerdot. *u* de officialib. palatij Conſtant. in eius feriis. *x* in M. Antonium lib. 2. Philipp. *y* in verbo [illegible]. *z* lib. 36. *a* lib. 12. Æneid. *b* lib. 8. Æneid. *c* l. 2. de imperio Andronici Commeni. *d* in tit. C. de auro coronar. lib. 10. *e* l. 4. C. The. de aur. coronar. *f* lib. 11. Æneid. *g* lib. de genere veſtium. *h* lib. 7. Æneid. *i* lib. 36. *k* in verbo [illegible] *l* hiſt. compend. *m* lib. 7. Æneid. *n* in Diocletiano, lib. 9. *o* l. reſtituendæ. C. de aduoc. diuerſ. iudicum. l. penult. C. de conſulib. lib. 12. l. 1. C. de appar. præfect. prætor. lib. 12. l. 1. C. de appar. præfect. vrb. lib. 12. l. 1. C de comit. & trib. ſchol. lib. 12. *p* in Paulo Æmilio. *q* in Gordiano. *r* l. 1. & 2. C. de veſtib. holober. lib. 11. *ſ* dict. l. 1. & 2. *t* in Aureliano. *u* l. penult. C. de veſtib. holober. lib. 11. *x* dict. l. 1. & 2. C. eod. tit. *y* lib. 3. Æneid. *z* lib. 5. Æneid. *a* lib. 9. c. 36. *b* lib. 8. *c* l. penult. C. de diuerſ. reſcript. *d* Nomen viri. *e* l. quæ eſt prima nominis Iuſtini. *f* Ioannes Scholaſticus Patriarcha. *g* Niceph. Gregoras lib. 6. c. de Irene altera Imperatoris vxore. & lib. 7. c. de Michaëlis Imperat. & Turcarum pugna in Cherſoneſo. *h* Georgius Pachimerius lib. 2. *i* in hiſtor. compen. in Michaële Raucabe Curopalate. *k* in D. Marcello. l Niceph. Gregoras hiſt. Rom. lib. 6. de Irene altera Imperatoris vxore. *m* lib. 36. c. 15.

De inſignibus Magiſtratuum. CAP. X.

Apud extraneos Præfectorum inſignia erant veſtis purpurea & torques aureus collo circumdatus. Tertullianus, *Igitur*, inquit [a], *purpura illa, & aurum ceruicis ornamentum eodem more apud Ægyptios, & Babylonios inſignia erant dignitatis; quo more nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, & corona aurea Sacerdotum prouincialium.* Hæc ille. Erat autem torques victoriæ inſigne, qui victoribus donabatur. D. Ambroſius, *Torques*, inquit [b], *inſignia eſſe victoria dubitari non poteſt, cùm hi, qui in bello fortiter fecerint, torquibus honorentur.* Apud Romanos verò Conſulum inſignia faſces & prætexta fuere. Cicero, *Tu in lictoribus*, inquit [c], *in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te Conſule, eſſe voluiſti. Huius tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas?* Prætexta eadem eſt trabea, *l. 1. C. de conſulib. lib.* 12. quæ Conſules trabeæ ſummitate honorari dicit, quòd ſummum inter Magiſtratuum veſtes hæc locum teneat; & *l. 1. C. publ. lætitiæ, vel conſul. nunciat. lib.* 12. ait, honorem regalium trabearum Conſuli dari. Qui vertit §. *vlt. in authent. de conſulib.* trabeam pro veſte conſulari poſuit, hæc *in nouell.* 105. ϛολὴ vocatur. Virgilius quoque trabeam Conſuli tribuit [d]:

Ipſe Quirinali trabea, cinctúque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul.

Qua artificioſè non tam à veſtis ſplendore, quàm ab inſigni inſignis Conſul vocatur: plura enim hic Poëta, vt in omnibus alijs, ita in hoc admirabilis vno verbo occultè

occultè ſignificare conſueuit. Erat trabea toga, vel ſecundùm alios chlamys purpurea auro circumtexta à Numa Pompilio Romanorum Rege inuenta: cùm enim, vt ſuprà diximus, Legatos Pelaſgorum ad ſe profectos chlamydes coccino prætextas geſtantes vidiſſet, eo habitu delectatus inſtituit, vt à Regibus auro prætextæ purpureæ chlamydes geſtarentur. A Senatoribus verò, & Magiſtratibus purpura prætextæ, aurea fibula in dextro humero nectebatur. Suetonius tria ponit Trabearum genera [e], vnam purpuream, qua in ſacris vtebantur, aliam item purpuream aliquo albo diſtinctam, quæ eſt Conſularis, tertiam Augurum ex cocco, & purpura.

Duodecim lictores cum totidem faſcibus ſecuribus alligatis Conſulem præcedebant [f], & cùm duo eſſent, alternis menſibus alter ſecures, alter ſolos faſces præmittebat, ipſi ſceptrum manutenentes, & in ſella curuli ſedentes quatuor equis trahebantur [g], auratiſque calceis vtebantur. Caſſiodorus, *Pinge*, inquit [h], *vaſtos humeros vario colore palmata, validam manum victoriali ſcipione nobilita, Lares proprios etiam calceis auratus egredere, ſellam curulem pro ſua magnitudine multis gradibus enixus aſcende.* Vopiſcus, *Te Conſulem*, inquit [i], *hodie deſigno ſcripturus ad Senatum, vt tibi deputet ſcipionem.* Hæc ſunt Conſularia inſignia, quibus vti etiam pręfectum exercitui Vlpianus ait [k]. Prætor quoque ſellam curulem habuit, quem ſex lictores cum totidem ſecuribus, & faſcibus præcedebant: vnde Polybius, & Plutarchus Præturam ſex ſecurum Magiſtratum appellant. Toga etiam prætexta Prætor vtebatur, cum qua ipſe, & alij maiores Magiſtratus ſepeliebantur. Liuius, *Purpura*, inquit [l], *viri vtemur prætextas in magiſtratibus, in ſacerdotiis; nec id vt viui ſolum habeamus inſigne, ſed etiam, vt cum eo cremenur mortui.* Quemadmodum hodie cum pallio humantur Archiepiſcopi [m]. Nec ſolius Prætoris, ſed & aliorum maiorum magiſtratuum geſtamen erat prætexta, vt ait Macrobius [n]. Polybius, *Hi*, inquit [o], *accipiunt veſtem, ſiquidem Conſul, vel prætor fuerit περιπορφύρος, i. prætextas, ſi cenſor, purpureas, ſi triumphalis, deauratas.* Prætexta erat toga purpura, circumtexta, quam Plutarchus, & alij περιπόρφυραν. i. purpura circumdatam vocant. Similem deſcribit Poeta [p],

Quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit.

Inſignium prætoris, & Magiſtratuum meminit *l. 1. § caſum. ff. de poſtul. Luminibus*, inquit, *orbatum prætor à poſtulando repellit, quòd inſignia magiſtratus videre, & reuereri non poſſit.* & loquitur de Prætore.

Eadem fermè Proconſules habebant inſignia, ſex enim faſces præferebant [q], & prætexta ornabantur, vt *in Nouell. 103. de Proconſ. Palæſtinæ, cap. 1. Vtetur autem*, inquit, *graui, & antiqua toga, dicimus autem prætextam.* Hæc ſunt Proconſularia inſignia, quibus Proconſules vbique vti Vlpianus ſcribit [r]. Proconſularium inſignium meminit & *l. 1. C. de comit. rei milit. lib.* 12. & *l. quicũque. C. de procur.* Cingulum verò quo alij vtebantur magiſtratus, his Auguſtus interdixerat, quia in pacatas Prouincias mittebantur. Vultus etiam Principum præferebant, vt Caſſiodorus refert [s], & Notitia dignitatum imperij oſtendit [t], qui velut candelabro præfixi videntur. Ibidem liber mandatorum lectiſternio impoſitus cernitur cum imagine ſubiectæ Prouinciæ, quæ omnia Proconſulis inſignia fuere.

Alij Prouinciarum Præſides quinque tantùm faſces præmittebant, & ipſi chlamyde purpurea ante pectus clauis aureis ſuffixa induti [u]. Caſſiodorus, *Chlamydis*, inquit [x], *ſuæ inter alia clauos intende, quos ſcias non inaniter poſitos. Hinc fit, vt cùm publicum agentes purpuram cernerent, de vigore ſemper Principis admonerentur.* In Notitia di-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

gnitatum Imperij Romani alia adduntur [y] Præſidibus Prouinciarum, & Ducibus inſignia, nempe, imagines Principum, & liber mandatorum menſæ impoſitus, vt in Conſulari Campaniæ conſpicitur, habent & imaginem oppidi referentis Prouinciam, cui præſunt. Torque etiam aureo collum circumdabant, vt ſuprà eſt dictum.

a l.de idololatria.c.18. *b* de obitu Valentiniani Imp. *c* in L.Piſonem. *d* l.6.Æn. *e* in lib. de veſtium genere. *f* l.1.C.de conſulib.lib.12. *g* l.2.C.eod. *h* lib.6.in formula conſulatus. *i* in Aureliano. *k* l.2.§.1.ff.de his, qui not.infa. *l* lib.34.ſeu Decad.4.lib.4. *m* c.2. de auct. & vſu pallij. *n* lib.1.Saturnal.c.6. *o* lib.6. *p* lib.5.Æneid. *q* l.proconſules.ff. de off. proconſ. *r* l. 1.de offic. proconſ. *s* lib.6.variar.in formula conſularitatis. *t* Imp.Orien.lib.1. *u* Dionyſ.lib.53. *x* lib.6. variar.in formula rect.prouin. *y* vbi ſupra.

De Cingulo Magiſtratuum, militúmque inſigni.

CAP. XI.

SEd etſi hæc omnia magiſtratuum inſignia eſſent, præcipuum tamen eorum dignitatis ſignum cingulum fuit, ſine quo, & chlamyde tanquam præcipuis magiſtratus inſignibus Principem adire non licebat, vt ait D. Chryſoſtomus [a]. Itaque his, qui prouinciis præficiebantur, inſigne dignitatis cingulum mittebatur; aliis verò, quibus Præſidis honor ſine adminiſtratione concedebatur, prætexta tantùm dabatur [b], quia his Cingulo vti non licebat. Itaque Præſides, dum Prouinciis præerant, in Cingulo eſſe dicebantur [c]. Hinc Prouincialia Cingula ipſi Præſides vocantur *in §. arripiat autem. in auth. vt omnes obediant iudicib. ſiue Nouell.* 69. nam & *in §. quia verò quadam. in auth. vt liceat matri, & auia*, Prouinciarum iudices Cingulum habere dicuntur, ea eſt Nouella 117. vbi pro Cingulo Græcè legitur ἀρχὴν. i. imperium, aut magiſtratus, quod verbum ſæpe interpres vertit, *Cingulum*; quemadmodum & *in Nouell* cuius interpres in auth.iuſiur.quod præſt. vertit, *Cingulum*; ſimiliter §. *illi autem. in auth. de iudicib. qui prouinc. adminiſt.* Cingulum Præſidibus tribuit, quod *in Nouella 82.* omiſſum fuit; id ex lectionum varietate prouenire arbitror. Certè Cingulum dignitatis honorem interpretatur Anaſtaſius *in l. vlt. C. de iuriſd. omn. iudicum.* Metaphraſtes loquens de Præfecto vrbi, *Zona tantum*, inquit [d], *& dignitatis mea inſignia non ſunt à me ablata.* Quare depoſito magiſtratu nulli præterquam duobus præpoſitis ſacri cubiculi, qui hoc præcipuo priuilegio obtinuerant, Cingulum gerere licebat [e], alij verò exautorati Præſides Cingulo exuebantur [f].

Erat & Patritiorum inſigne Cingulum. Caſſiodorus, *Honor*, inquit [g], *ipſe cinctus eſt, cum vacet, nihil iuriſdictionis habens, & iudicantis Cingulum non deponens*: & paulo pòſt. *Cingulum fidele, quod neſcit ante deſerere, quàm de mundo homines contingat exire.*

Militum quoque inſigne id fuit & gladius: cum primùm enim quis cingebatur, miles fiebat, & legionis Tribunus dato Cingulo, factus eſſe intelligitur [h], & tūc iure militari incipiebat poſſe teſtari. Hinc colligitur, quare filiusfamilias equeſtri militia exornatus, & in comitatu Principum retentus, cingi confeſtim iuſſus, de Caſtrenſi peculio teſtamentum facere potuerit [i]. cùm primùm enim militiæ inſigne habuit, & non ante, miles fuit. Quia verò dicitur in comitatu eum retentum, fortè ſignificat illum equitem in præſenti factum fuiſſe. Hinc fiebat, vt ob Cingulum eum, qui militabat, Veteres cinctum appellarent, vt Pauſanias refert [k]. Sic Tergemini Senatores Horatij cincti vocantur [l], ita dicti quia tunc militabant. Hæc ſunt inſignia Militaria, quorum meminit *l.2.§. ignominia ff. de his qui not. infam. Siuta*, inquit, *exauctorauerit*

rauerit vt inſignia militaria detraheret,(id eſt Cingulum, & gladium ademerit) inter infames efficit. Ex *l.eos.§.vlt.ff.de falſ. Qui*, inquit, *pro milite ſe geſſit, & falſis inſignibus vſus eſt, grauiſſimè puniendus eſt.* id eſt, qui enſe ſe accinxit, cùm miles non eſſet. Id clariùs etiam explicat *l pen.C.de pactis. Miles*, inquit, *profeſſus eſt ſe non vſurum fori præſcriptione propter Cingulum*, id eſt, militare priuilegium. Et *l.vltim. C. de iuriſd. omn. ind.* militiam pro Cingulo interpretatur; & *l.quicunque.§.nullum.C.de hæretic.* Apollinariſtas milites fieri prohibet, & ſi fiant, militari Cingulo iubet exui; & *l. vltim. C. de iniur.* ſine Cingulo homines appellat eos, qui non militant. Hoc Cingulum purpura auróque intextum ductores militum geſtabant. D. Ambroſius, *Duces*, inquit [m], *& Principes omnes etiam militantes accuratè ſericis veſtibus accincti operoſis Cingulis auro fulgente pretioſis ambiunt ſolito nitidius in conſpectu Regis incedere.* Hæc ille. Numerarij etiam P.P. Cingulum habebant, quia militiæ ordinem tenebant [n]. Apparitores quoque magiſtrorum militum tanquam milites & ipſi Cingulo honeſtabantur, euius præſcriptione in foro ſe tuebantur [o]. Functi verò officio vt alij Cingulum deponebant [p]. Cinctos milites prandia ſumpſiſſe, diſcinctos cœnaſſe Trebellius Pollio ſcribit [q], additque ea aurata, & conſtellata fuiſſe. Milites ante Aurelianum fibulis ad Cingula argenteis vtebantur, ipſe conceſſit, vt etiam aureas geſtarent [r]; Sophotatus Curopalata, *Tyranni*, inquit [s], *honoratis Martyribus Chriſtum confitentibus primum Zonam & torquem auferebant, poſtea eos tortoribus dedebant. Eſt autem torques aurum ductum implexum ex tribus quaſi funiculis, quod geſtabant de collo.* Hæc ille.

Cingulum Græci ζώνω appellant [t]. Hoc dextro humero impoſitum obliquè ante pectus, & poſt tergum ad ſiniſtrum latus deſcendebat, cui in imo enſis alligabatur, vt in Notitia dignitatum Imperij Romani in Conſularibus Palæſtinæ, & Campaniæ cernitur, quorum Cingula purpurea aureas bullas inſertas habebant, qualia Virgilius deſcribit [x], & Romani Duces gerebant.

Infelix humero cum apparuit alto
Baltheus, & notis fulſerunt cingula bullis.

& paulo pòſt inſigne appellat,

Atque humeris inimicum inſigne gerebat.

Vidi ego Cingulum D. Gothifredi, qui fuit vnus ex Martyribus legionis Thebaidis ex panno purphreo auro intextum latitudinis ſeſquidigiti.

Nulli baltheum margaritis, ſmaragdis, aut hyacinthis exornatum geſtare licebat, aliis gemmis inſertum permittebatur [y]. Enſis Cingulo alligatus parazonium vocabatur. Dion enim ſcribit [z], Traianum, cum parazonium Præfecto daret, nudum porrexiſſe. *Pro me*, inquit, *hoc vteris, ſi rectè imperauero, ſin minus, in me conuertes.*

Centurionis verò ſignum erat vitis, qua milites delinquentes cædebant [a]. Plinius loquens de vitibus, *Quid*, inquit [b], *quòd inſerta caſtris ſummam rerum naturam, imperiúmque continent? Centurionum in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit Aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat.* Tacitus [c], *Centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, indiderant, quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rurſus aliam poſcebat.* In actis quoque D. Marcelli Centurionis legitur [d] ipſum vitem, Cingulum, atque arma coram ſignis Legionis, quæ tunc aderant, proieciſſe: vnde Iuuenalis loquens de Mario milite gregario ait,

Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Itaque imaginẽ vitis in ſummo recuruæ ſcribebant, cùm Centurionem ſignificabant,

bant, vt in hoc marmore Romæ inuento: *M. Pompeio M. F. Aniſio Aſpro* ϛ *7. leg. XV. Apollinar.* ϛ *Coh. III. P. R. Primop. leg. III. Ciren. Præf. Caſtr. leg. XX. Vict.* Illud ϛ eſt ſignum vitis, & Centurionem ſignificat.

a in 1. ad Corinth. c. 11. homil. 26. b l. 2. C. vt dignit. ordo ſeruet. lib. 12. l. omnes. C. de metatis. lib. 12. c authent. vt ordinariæ præfect. quæ in cingulo, & actu ſunt. ſeu nouell. 70. d in D. Eutychio. e l. vlt. C. de præpoſ. ſac. cub. lib. 12. f §. 1. in authent. de inceſt. nupt. quæ eſt nouell. 12. g lib. 6. variar. in formula patriciatus. h l. Titius. de milit. teſt. i l. penult. ff. de milit. teſt. k Bœotica. ſeu lib. 9. l l. antiqui. ff. ſi pars hered. pet. m ſerm. 14. de Natali Domini. n l. 3. C. de numerar. lib. 12. o l. vlt. C. de apparit. magiſt. milit. lib. 12. p l. vlt. C. vbi de ratiocin. agi oport. q in Salonino Galieno. r Vopiſcus in Aureliano. ſ de officialib. palatij Conſtantinop. vbi de eius feriis agit. t D. Chryſoſtomus. u 1. ad Corinth. c. 11. homil. 26 & nouell. 12. §. 1. ſeu authent. de inceſt. nupt. x lib. 12. Æneid. y l. vnica. C. nulli licet. in fræn. equeſt. ſell. & balt. lib. 11. z in Traiano. a l. milites. §. inreuerens. ff. de re milit. b lib. 14. c. 1. c lib. 1. Annal. d Surius 30. Octobr. e ſatyr. 8.

De Toga ciuium Romanorum inſigni. Cap. XII.

Ciuium Romanorum toga inſigne fuit, & ob id gens togata à Poëta [a], & Auguſto [b] ſunt appellati:

Romanos rerum dominos, gentémque togatam.

Nec aliis ea veſte vti licebat: quare deportati iure ciuium Romanorum exuti [c] ſtatim vſum togæ amittebant. Plinius, *Idem*, inquit [d], *cum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim togæ iure, quibus aqua & igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit, circumſpexitque habitum ſuum, Latinè, inquit, declamaturus ſum.* Hæc ille. Itaque ab hoſtibus obſides dati, etſi origine peregrini, ſi togæ vſum à Principe impetraſſent, teſtari poterant [e]: videntur enim, eo habitu accepto, ciues Romani facti. Quod verò Gloſſa opinatur [f], eos Iuriſconſultos factos, erroneum eſt. Tranquillus, *Peregrinitatis*, inquit [g], *reum orta inter Aduocatos leui contentione togatúmne, an palliatum dicere cauſam oporteret, quaſi æquitatem integram oſtentans, mutare habitum ſæpiùs, & prout accuſaretur, defenderétque, iuſſit.* Toga ſuper alias veſtes induebatur, ſiniſtrúmque humerum tegebat, & ante pectus demiſſa fibula in dextro humero nectebatur. Eius meminit *l. veſtis. §. 2. de aur. & argen. leg.* Senatores dum iudicabant, & in ſenatu ſedebant, togatos eſſe oportebat, alibi penulis indui poterant [h]. Sic & Aduocati, præterquam vbi cauſas orabant, penula vti poterant, ob id Togati appellabantur [i]. Et toga præfecturæ Illyricianæ pro collegio Aduocatorum eius fori accipitur [k]: tempore enim patrocinij togati eſſe debebant. Cicero pacis inſigne & otij togam eſſe dixit [l]: quia milites pro ea chlamydem, & pro tunica ſagum accipiebant: vnde Piſone Proconſule Romam ex prouincia Macedonia redeunte, ait, togulas lictoribus ad portam præſtò fuiſſe, quibus illi acceptis ſagula reiecerunt, & cateruam Imperatori ſuo nouam præbuerunt. Proconſul enim Romam ingreſſus imperium amittit [m], & ideo ad Vrbis portam proconſularia inſignia deponebat. Non eſt omittendum, olim ciues Romanos, cùm in prouinciis accuſabantur, à Præſidibus Romam puniendos mitti conſueuiſſe, ſic Plinius ſcribit [n], ſe ciues Romanos, qui in Bithynia, quòd Chriſtiani eſſent, accuſabantur, Romam miſiſſe. Certum eſt, peregrinos tamquam iure ciuium Romanorum exutos heredes ſcribi non potuiſſe [o]: vnde inuenta ſunt fideicommiſſa, quibus heredes ciues Romani inſtituti rogabantur, vt illis bona reſtituerent. Quare à Principe

ius

ius ciuium Romanorum impetrabatur, quod Claudius ſordibus libertorum inductus vendere conſueuerat: vnde prouerbium erat, ſi quis vitrea vaſa fracta illi donaſſet, ciuem Romanum futurum. Pluribus tamen, vt indignis, ciuitatem ademit, & inter alios Lycio ad ſe legato pro patria miſſo, quia minùs rectè Latinè loquebatur, dicens, indignum eſſe ciuitate Romana illum, qui Romanè loqui neſciret. Dion, *Lycios*, inquit [p], *qui per ſeditionem aliquot ciues Roman. occiderant, in ſeruitutem redegit, & in Pamphylia nomen, ſeu membrum adſcripſit. In huius verò cauſa cognitione, quæ in Senatu fiebat, quendam legatorum Lycium origine, Roman. verò ciuitate donatum Latinè ſed minùs aptè loquentem cùm audiuiſſet, ciuitate priuauit, dicens, Romanum non eſſe oportere eum, qui eam linguam neſciret. Alios multos indignos ciuitate priuauit, ſed multis & ſingulis, & in vniuerſum inuerecundè conceſſit. Multi ab ipſo petebant, & à Meſſalina, Cæſarianiſque emebant primo quidem magna pecunia, poſtea adeò vili pretio hoc ius venditum eſt, vt vulgò diceretur, ſi quis vaſa vitrea contrita dediſſet, eum ciuem fore. In eo verò laudabatur, quod multis per calumniam accuſatis, quia Claudij nomine non appellabantur, & aliis, quia morientes nihil ipſi reliquerant, neminem hoc nomine accuſari voluit.* Hæc ille, qui innuit Ciuitatem à Principe aſſecutos eius nomen ſibi imponere conſueuiſſe, & iiſdem teſtamento aliquid legare coactos: vnde multi fortè Claudij, Flauij à Veſpaſiano, Ælij ab Hadriano dicti, & ſimiles. Poſtea Pius Antoninus omnes Imperio Roman. ſubditos ciues eſſe iuſſit [q].

a Virg. lib. 1. Æn. *b* Tranquill. in Auguſto c. 40. *c* l. 1 § hi, quibus de leg. 3. *d* lib. 4 epiſt. 12 ad Minucianum. *e* l. ſed ſi accepto vſu togæ. ff. de iur. fiſci. *f* l. Diuus in verb. captiuorum. ff. de iur. fiſci. *g* in Claudio. c. 15. *h* l. 1. C. Th. de habitu quo intr. vrb. vti oportet. *i* l. 3. C. de aduoc. diuer. iudiciorum. *k* l. iiſdem. C. eodem tit. *l* in L. Piſonem. *m* l. vlt. de off. Proconſul. *n* lib. 10. epiſtol. epiſt. 62. *o* l. 2. C. de hæred. inſt l. 1. §. hi, qui. ff. de leg. 3. *p* lib. 58. *q* l. in orbe. ff. de ſtat. homin. §. 1. auth. vt lib. de cæter. ſeu nouell. 78.

De Lato Clauo Senatorum inſigni.

Cap. XIII.

TVnica purpurea, Latus Clauus dicta, Senatoriæ dignitatis inſigne fuit. Plinius, *Anuli*, inquit [a], *diſtinxere alterum ordinem à plebe, ſicut Tunica ab anulis Senatum, quanquam & hoc ſerò.* Idem loquens de purpura ait [b], *Diſtinguit ab Equite Curiam.* Id etiam Tranquillus ſignificat loquens de Tiberio. *Senatori* inquit [c], *Latum Clauum ademit, cùm cognouiſſet ſub Cal. Iulij demigraſſe in hortos, quo viliùs poſt diem ædes in vrbe conduceret.* Conſtat autem hanc Tunicam purpuream fuiſſe, anteriori parte genua pertingentem, poſteriori poplites. circa collum erat reciſa, & à lateribus vtrinque aperta, vt Quintilianus deſcribit [d].

Non cingebatur, vt aliæ Tunicæ, ſed vtrinque aureis, & Latis clauis affigebatur: vnde Lati Claui nomen habuit. Manicæ cubitum non excedebant; tales hodie Diaconi, & Subdiaconi in Eccleſiis geſtant. Hinc Tribuni Laticlauij appellabantur Senatores Legionibus præfecti [e], & in quodam marmore Tributi affixo ædi S. Pauli legitur, *C. Popilio Tr. Laticlauio Leg. III. Cyrenaica.* Auguſtus. enim, inquit Suetonius [f], Liberis Senatorum, quo celeriùs Reip. aſſueſcerent, protinus virilem Togam, Laticlauum induere, & Curiæ intereſſe permiſit: militiámque auſpicantibus non Tribunatum modò Legionum, ſed etiam præfecturas alarum dedit. Ob id Senato-

ria dignitas Latus clauus appellabatur. Caius, *Recepta eſt*, inquit [g], *& alia cauſa donationis, quam dicimus honoris cauſa, vt ecce, ſi vxor viro Laticlaui petendi gratia donet.* id eſt, vt fiat Senator, valet donatio. Lato Clauo Senatores Togam albam ſuperinduebant. nam A. Gellius ait [h], Scipionem Africanum, cùm reus eſſet factus, neque barbam deſiiſſe radi, neque Togam albam omiſiſſe. Hinc candidatus ordo Senatorius appellatur [i], purpura verò circumtexta erat hæc Toga, vt auctor eſt Cedrenus. *Quod*, inquit [k], *à Numa Pompilio Rege Romanorum inſtitutum fuit, vt Reges Togam auro, Senatores & Magiſtratus purpura circumtextam geſtarent*. Alij à Romulo id inuentum ferunt.

Lunatis quoque calceis Lunam aſſutam habentibus Senatores induebantur [l], eoſque Ligula aurea ligabant [m]; aliqui Lunam illam ſemicirculum fuiſſe autumant, qui centum ſignificabat, quor primò à Romulo facti ſunt Senatores. Hos calceos ex pellibus nigris conſutos vſque ad media crura altè perducebant. Horatius [n]:

Nam, vt quiſque inſanus nigris medium impediit crus
Pellibus, & Latum demiſit pectore Clauum.

Conſtantino verò Imperante, calceos, ſeu ſandalia cum linteis albis geſtaſſe in quodam Decreto Nomocanoni inſerto legi [o]. Caſſiodorus, vult Patriciorum inſignia eſſe Sellam curulem, chalamydem, Cingulum, & Calceos pictos [p]. Hodie in Galliis, & Subalpinis ſericea faſcia vtrinque collo demiſſa Senatores inſigniuntur.

Priuatus, qui Magiſtratuum, Senatorúmve inſignibus vſus fuiſſet, falſi pœna tenebatur [q], vt latiùs Antonius de Butrio, & Abbas [r], Bartolus [s], & Tiraquellus [t], differunt. Equitum verò inſigne diu anulus aureus fuit, qui poſtea ad omnes ingenuos tranſiit, quo à Libertinis Iuriſconſultorum tempore diſtinguebantur. Antiquitus verò ſignatorius liberos à ſeruis ſegtegauit, ideo proprium caput de Anulo faciemns.

a lib. 33. c. 1. *b* lib. 9. c. 36. *c* In Tiberio. c. 35. *d* lib 11. c. vlt. *e* l. ſi Rufinus. C. de milit. teſt. *f* in Auguſto c. 38. *g* l. nuper. 42. ff. de dona. inter vir. & vxor. *h* lib 3. c. 4. *i* l. 1. C. Theod. de habitu, quo intr. vrb. vti oport. *k* Hiſt. Compendium. *l* Plutarch. problem. 101. *m* Martial. Epigr. lib. 1. epig. 15. *n* lib. 1. Sermon. Sat. 6. *o* tit. 8. c. 1. *p* lib. 8. epiſt. 9. *q* l. eos. §. vlt. de fal. *r* c. dilecta. in vlt. not. de exceſſ. prælat. *ſ* in tracta. de inſign. & armis. *t* de nobilit. c. 6. num. 13.

De Anulo Ingenuorum Inſigni. CAP. XIV.

Liberorum hominum primò ferreus anulus Signatorius inſigne fuit: vnde alio ſigno, quàm anulo ſignare teſtamentum non licebat, quemadmodum diſertè Vlpianus ſcribit. *Signum*, inquit [a], *vtrùm anulo tantùm impreſſum adhibemus, an verò etſi non anulo, verùm alio quodam impreſſo? variè enim homines ſignant, & magis eſt, vt tantùm anulo quis poſſit ſignare, dum tamen habeat characterem.* Iuſtinianus quoque, vbi de ſignando teſtamento loquitur, anuli tantùm meminit [b]. *Et teſtamentum*, inquiunt Imperatores [c], *niſi anulo ab omnibus teſtibus ſignatum ſit, deficit.* Itaque manifeſtè apparet alio ſigno, quàm anulo, qui tamen habeat characterem, non poſſe ſignari teſtamentum. Sed cùm nullam diuerſitatis rationem inter anulum, & alia ſigna noſtri interpretes cernerent, poſthabita Legum auctoritate, voluerunt

fuerunt quodcunque ſignum ſufficere ad ſignandum teſtamentum, miróque ſenſu anulum pro quolibet ſigno Gloſſa, Bartolus, Ioannes ab Imola, Aretinus, & alij interpretantur [d]. Nec recipiendum eſt, quod ait Accurſius, circulo priùs, quem anulum vocat, chartam ſignari, deinde ſignum imprimi, quia id non eſſet anulo ſignare. quare verus ſenſus eſt anulo tantùm ſignatorio, & non alio ſignari poſſe teſtamentum. Huius autem ſolemnitatis ratio ea fuit, quia ingenui hominis fidem anulus ſignatorius indicabat, vt Macrobius ex Atteij Capitonis ſententia refert. *Veteres*, inquit [e], *non ornatus, ſed tantùm ſignandi cauſa anulos circumferebant: vnde nec plures habere, quàm vnum licebat, nec cuiquam niſi libero, quos ſola fides decerneret, quæ ſignaculo continetur, ideo ius anulorum famuli non habent.* Hæc ille.

Inter alias ergo condendi teſtamenti ſolemnitates hanc præcipuam Prætor inuenit, vt cùm à Libero homine ſignandum eſſet, anulo tantùm, & non alio ſigno ad maiorem auctoritatem vltimæ voluntati tribuendam ſignaretur. Ingenuitatis enim, & fidei ſignum erat. Aſconius, *Haſta*, inquit [f], *vexilla, phaleræ, Coronæ Ciuicæ, item anuli aurei ingenuitatis ſigna, & liberationis à cura publicarum.* Clemens Alexandrinus vult [g], Chriſtianos ſignare columba, piſce, vel naui acta vento, aut lyra muſica, qua vſus eſt Polycrates, vel ancora, qua ſignabat Seleucus, non idolo, enſe, vel arcu, aut poculo, quæ moderatis, & pacificis non conueniunt.

Anulus, ſæpiſſimè pro ſeruandæ fidei argumento tradebatur. Hinc ementes pro arrha, vt Plinius ait [h], anulum dare ſolebant, cuius rei frequens eſt apud noſtros Iuriſconſultos mentio, qui pro arrha, aut ſponſione facta anulum datum fuiſſe dicunt. *Anulus*, inquit Vlpianus [i], *datus eſt arrhæ nomine.* Et Papinianus, *Sponſionis*, inquit [k], *cauſa anulum accepit.* Rurſus Vlpianus [l], *Inſtitor cum oleum vendidiſſet, anulum arrhæ nomine accepit.* Quæ non temerè exempli cauſa credendum eſt dicta fuiſſe, nec tantùm, quòd ob frequentem vſum eſſent in promptu, anulos pro arrhis traditos fuiſſe exiſtimo, ſed quia fidei præſtandæ beneuolentiæque ſymbolum habebant. nam Plautus militi glorioſo anulum ab Amaſia pro amoris pignore miſſum fuiſſe fingit [m]. Hic mos etiam apud Hebræos vetuſtiſſimus fuit: nam Iudas pro arrha Thamar anulum dedit [n], *Patiar quod vis, ſi dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Iudas, quid tibi vis pro arrhabone dari? reſpondit, anulum tuum, quem manu tenes.* Hic etiam matrimonij arrha ſemper fuit [o], quod & ſuo tempore Plinius teſtatur [p]. *Etiam nunc*, inquit, *ſponſæ anulus ferreus mittitur, iſque ſine gemma.*

Aliqui tradendo alicui anulum illi rerum cuſtodiam demandabant. *Pater*, inquit Papinianus [q], *pluribus filiis inſtitutis, moriens claues, & anulum cuſtodiæ cauſa maiori natu filiæ tradidit.* Quinimò morituri eos, quibus anulum dabant, hæredes inſtituere credebantur. Valerius Maximus, Q. inquit [r], *Cæcilius cùm L. Lucullum præ ſe ſemper tuliſſet ſibi hæredem eſſe, moriens etiam anulos ei ſuos tradidiſſet, Pomponium Atticum teſtamento adoptauit.* Idem [s], *T. Barulus Lentulo Spintheri decedens ſuos anulos perinde atque vnico hæredi tradidit.* Idem [t], *M. Popilius Oppio Gallo anulos tradidit, videlicet ne quid ex hæreditate amitteret.* Sic Alexander cum Perdicæ anulum dediſſet, eum Regnorum ſucceſſorem creditus eſt deſtinaſſe, vt Iuſtinus refert [u]. Idem de Auguſto Romanos opinatos fuiſſe memorat Dion [x], cùm M. Agrippæ anulum dediſſet.

Aureum anulum olim ſoli Senatores geſtare poterant, qui apud extraneum aliquem Regem legatione functi eſſent, nec illo vbique, ſed

in publico tantùm vtebantur, inde domum reuerſi ferreum accipiebant. Procedente verò tempore paſſim anulum aureum primum omnes Senatores, deinde equites geſtarunt, qui hoc ornamento à plebe diu ſunt diſtincti, vt Plinius [y] & Dion [z] memorant. Poſtremò ita vulgari cœpit, vt omnes ingenui aureum anulum geſtarint. Seruis verò, aut libertinæ conditionis hominibus non eſt conceſſus, qui, ſi hoc ornamento vſi eſſent, lege Viſcellia grauiter pro facti qualitate puniebantur [a]. Si ergo hoc honore frui volebant, à Cæſare aureorum anulorum ius impetrabant, quod adepti ingenuorum inſignia ferre poterant, & licèt verè ingenui non fierent, pro ingenuis tamen habebantur [b]: ad dignitatéſque, & honores antea ipſis prohibitos admittebantur [c]. Sic Auguſtus Antonium Muſam libertinæ conditionis hominem, & medicum, cuius opera e graui ægritudine conualuerat, pro ſummo beneficio iure aureorum anulorum donauit, vt ait Dion [d]; ſi verò natalibus Libertini reſtituebantur, verè ingenui fiebant [e]. Demum omnibus Libertis Iuſtinianus conceſſit, vt aureo anulo vti poſſent, ac ingenuorum honoribus fungi [f], in quo aliqui decepti fuere, credentes eos equeſtri dignitate donatos fuiſſe, non animaduertentes pro temporum conditione vſum aureorum anulorum mutatum fuiſſe. nam qui equitibus tantùm olim concedebatur, poſtea omnibus ingenuis eſt communicatus.

Anulorum vſus ad ſignandum apud Veteres tam frequens fuit, vt Annibal clade ad Cannas Romanis illata, vltra modium aureorum anulorum, quos mortuorum digitis detraxerat, Carthaginem miſerit, vt Liuius tradit [g], etſi hunc numerum alij ampliant; inde autem anulorum frequentia eueniebat; quia cùm omnia inſtrumenta, & chirographa ſignarent, illis vbique opus erat: itaque eorum vſus fuit pernec eſſarius.

a l.ad teſtium.§. ſignum autem.ff.de teſtam. *b* §. poſſunt. Inſt. de teſtam. *c* l.ſi vnus. C. eod. *d* d.§.ſignum. *e* lib.7.Satur.cap.13. *f* in 4.Cic.contra Verr.orat. *g* in Pædago.lib. 3. cap. 11. *h* lib.33 c.1.nat.hiſt. *i* l ex empto.§.ego.ff.de action.empt. *k* l.ſi rem.§. ſi quis ſponſionis. ff. de præſcrip.verb. *l* l.quicunque.§.ſi ei quem.ff. de inſtito. *m* Miles glorioſ.act.1.ſcen.Voluptas eſt. *n* Gen.cap.38. *o* c noſtrates,& c.fœminæ.in fin.30.q.5. *p* lib.33. cap.1. *q* l.cùm pater. §. pater pluribus.ff.de leg.2. *r* lib.7.cap.9. *ſ* ibidem. *t* ibidem. *u* lib.10. *x* lib.53. *y* lib.33. cap.1. *z* lib.48. *a* l.1.C.ad l.Viſcell. *b* l.pen.ff.de iur.aureor.anul.l.2.C.eo.tit. *c* l. 1.C. ſi ſer, vel liber.ad decurio aſpira.lib.10.d.l.1.C.ad l.Viſcell. *d* lib.53. *e* l.vlt.ff.de natal. reſtit. *f* auth. vt libert.de cætero. ſeu Nouel 78. *g* decad.3.lib.3.

De Prætexta Inſigni Nobilium adoleſcentium.

CAP. XV.

NObiles adoleſcentes ab anno XIV. vſque ad an. XVII. Prætextam induebant, & auream bullam geſtabant [a]. Macrobius, *Prætexta*, inquit [b], *magiſtratuum geſtamen erat triumphantium, quam in triumpho præ ſe gerebant, incluſis intra eam remediis, quæ crederent aduerſus inuidiam valentiſſima. Hinc deductus mos, vt prætexta, & bulla in vſum puerorum nobilium vſurparentur ad omen, & vota conciliandæ virtutis.* Hæc ille. Ei ſimilis erat, quæ filio Tarquinij Priſci, qui XII. annorum puer hoſtem occiderat, à patre donata fuit: *unde mos,* inquit Plinius [c], *durauit, vt eorum, qui equo meruiſſent, filij id inſigne haberent, cæteri lorum.* Poſtea omnes ingenui bulla ſunt vſi præter filios Libertinorum, qui collo appenſum lorum geſtabant, inquit Macrobius [d]. Hanc prætextam inter puerilia veſtimenta Vlpianus [e] recenſet. Hinc prætextati

textati vocantur adoleſcentes [f]. Poſt decimum verò ſeptimum annum togam virilem accipiebant.

a Plinius lib. 33. c. 1. Pædian. in 3. in Verr. actio. *b* lib. 1. Satur. cap. 6. *c* vbi ſupra. *d* vbi ſupra. *e* l. veſtis. §. puerilia. ff. de aur. & argen. leg. *f* l. 3. §. pen. ff. de lib. exhib. & §. iniuria. Inſtit. de iniuriis.

De Matronarum, & Virginum Inſignibus. CAP. XVI.

MAtronæ & ipſæ ſuum habebant inſigne, quo à cæteris dignoſcebantur, nempe, Stolam ad medios pedes demiſſam, & albam vittam, qua crines colligabant; & hic eſt matronalis habitus, cuius meminit Vlpianus [a]. Ouidius [b]:

Eſte procul vittæ tenues inſigne pudoris,
Quæque tegis medios inſtita longa pedes.

Virginum verò puellarum apud Longobardos inſigne fuit, non velato capite incedere, quod ipſi *in capillo eſſe* vocabant [c]. Id etiam in prima Eccleſia vſurpabatur, contra quem morem inuehitur Tertullianus [d], iubens, eas velari, & D. Cyprianus [e]. Lacænæ quoque Virgines aperta facie incedebant, vt faciliùs virum inuenirent, nuptæ tectæ, ne aliis placerent [f].

a l. item apud Labeonem. §. ſi quis virgines. ff. de iniur. *b* lib. 1. de arte amandi. *c* cap. 1. §. rurſus. Quæ fuit prima cauſ. benef. amitt. *d* lib. de habitu Virginum. *e* De diſcipl. & habitu Virginum. *f* Plutarch. in Apophtheg. Laconic. 24. in Cherillo.

De Inſignibus Libertorum. CAP. XVII.

MAnumiſſorum inſigne Pileus fuit, qui manumiſſis imponebatur. Liuius [a], *Poſtero die*, inquit, *ſerui ad Pileum vocati*: vnde qui Pileati funus defuncti hæredis iuſſu antecedunt, libertate donati eſſe indicabantur. Cùm verò multi eo modo incedere iuſſi in ſeruitute retinerentur, Iuſtinianus eos liberos eſſe voluit [b]: *ne falſa*, inquit, *oſtentatione populus deciperetur, & credat eos manumiſſos, qui adhuc ſeruiunt.* Verùm cùm capita ſeruorum in abſterſæ ſeruitutis ſignum raderentur, ad tegendam caluitij deformitatem Pileum accipiebant [c]. Plautus [d]:

Vt ego hic hodie raſo capite caluus capiam Pileum.

Erat autem Pilei forma ferme, vt dimidium ouum, quemadmodum Lucianus deſcribit [e], & in numiſmatis Bruti & Caſſij inter duos gladios viſitur cum inſcriptione, *Recepta Libertas.* Hinc mulier cum Pileo in manu in Cæſarium numis pro libertate ponitur.

a lib. 4. belli Punici. ſeu Dedac. 3. lib. 4. *b* L. 1. §. ſed & qui. C. de Latin. libert. toll. *c* Paul. Oroſ. lib. 4. c. 20. *d* in Amphit act. 2. ſcen. qui me alter. *e* in Dapſidibus.

De Inſignibus Ciuitatum. CAP. XVIII.

PRouinciæ, & Oppida ſingula ſua habebant Inſignia, vt in Numiſmatis cernitur. Nam Carthaginenſes caput Equi gerebant, quod Poëta ſignificat *lib. 1. Æneid.*

Quo primùm iactati vndis, & turbine Pœni
Effodêre loco ſignum, quod Regia Iuno
Monſtrarat caput acris equi.

Ego habeo aureum numiſma, in quo eſt caput Scipionis, in auerſa parte caput Equi cum inſcriptione, Capta Carthago, quæ à ſuo Inſigni declaratur. Roma caput mulieris galeatum præfert; Phrygij, duos Leones; Rhodij, Roſam; Corinthij, Pegaſum, Athenienſes, Noctuam; Peloponneſij, Teſtudinem; & alij aliud Inſigne habebant, quæ omnia nimis longum eſſet recenſere, & aliâs de his ſcripſi.

De Summi Pontificis, & Cardinalium Inſignibus.

CAP. XIX.

OLim Romæ gentilium Pontificum inſigne fuit Galerus [a], quemadmodum Lituus Augurum [b]: Chriſtianos verò Summos Pontifices antiquitus nullo Inſigni ornatos fuiſſe cenſeo. nam Conſtantinus dicitur inter alia primus D. Syluestro capitis ſui coronam auream Lapillis diſtinctam, Phrygium, & ſuperhumerale, quo collum circumdabat, tunicámque purpuream geſtandam dediſſe. Phrygium erat ſplendidiſſimum capitis tegumentum opere Phrygio elaboratum, quod Conſtantinus teſtatur ſe D. Syluestri capiti propriis manibus impoſuiſſe, cuius candor corporum, quæ in gloria reſurgent, ſplendorem ſignificat, *cap. Conſtantinus 2. 92. diſt.* quod cap. etſi palea vocetur, id pro vero recitant Albericus Roſata [c], & Theodorus Balſamon Patriarcha Antiochenus *in Commentariis Canonum tit.* 8. vbi nonnulla à Codice Latino diuersè ſcribuntur. Hæc fortè eſt, quam Mitram vocamus, quæ cùm in ſummo ſit aperta, typum quendam habet ſepulchri patentis, quod Reſurrectionem denotat, etſi alij ad veteris nouique teſtamenti typum detorquent. Certum eſt illud, quod vulgò Summi Pontificis Regnum vocatur, triplici corona auro, gemmiſque diſtinctum, item Stolam, & Crepidas purpureas ex ſerico Cruce aurea ſignatas nunc pro Summi Pontificis Inſignibus haberi. In itinere eiuſdem, & ipſius Legati Inſignia ſunt panni purpurei, Equus albus, frena, & calcaria deaurata [d]. Martinus Laudenſis, *His*, inquit [e], *Legatus de Latere vti non poteſt, niſi cùm mare tranſit.* Lituo verò, ſeu Baculo non vtitur Papa, quemadmodum habent Epiſcopi [f]. mortuo enim D. Martiali, quem D. Petrus in Germaniam ad enunciandum Euangelium cum D. Matthæo miſerat, is ad D. Petrum reuerſus ſocij obitum nunciauit: tum Petrus ei Baculum tradidit, quo Martialem in nomine Domini tangens ſuſcitaret, id cum feciſſet, ille poſt dies 40. quàm deceſſerat, reſurrexit. Baculum poſtea Petrus amplius non ſumpſit, nec ſequentes Summi Pontifices geſtarunt [g].

Gardinalium Inſigne eſt Galerus, Pileúſque purpureus. Hi erant Romæ Parochiarum Presbyteri, qui Cardinales, velut inter alios præcipui, appellabantur; non tamen tunc eligendi Pontificis abſolutam poteſtatem habebant, ſed eum populus Romanus nominabat. Cùm verò multi orirentur tumulus, Nicolaus II. in Concilio Lateranenſi liberam eius electionem in Presbyteros Cardinales tranſtulit an. 1059 [h]. quos poſtea Innocentius IIII. circiter annum humanæ ſalutis 1220. in Lugdunenſi Synodo Galero purpureo inſigniuit, quod καυσίαν Græci vocant, quo primi decem Imperatoris Conſtantinopolitani Proceres honeſtabantur. Placuit

his

hic color, vt meminiſſent pro Chriſto ſanguinem effundere [i]. Alij volunt Cardinales à Marcellino ann. ſalutis 303. ad ſepeliendos mortuos, baptizandóſque infantes inſtitutos [k], quorum poſtea mirum in modum creuit auctoritas, cùm ex ſuo gremio Summum Pontificem eligant, ſintque ſupremæ poteſtatis Seminarium.

[a] Apul. apol. 1. Alex. ab Alex. lib. gen. dier. 2. c. 8. [b] Cicero lib. 1. de Diuinat. Plutar. in Romulo. Gell. lib. 5. c. 8. Macrob. lib. 6. Saturnal. cap. 8. Seruius in libr. 7. Æneid. ſuper illo carmine, *Ipſe Quirinali lituo.* [c] l. 1. §. 1. ff. de offic. præfect. vib. [d] Hoſt. in c. antiqua. de priuileg. Abb. in c. Clerici. 2. de vit. & honeſt. Clericor. ſub n. 4. [e] de priuileg. q. 110. & d. cap. antiqua. de priuileg. vbi Ant. de Butrio, & alij. [f] c. 1. in fin. de ſacr. vnct. [g] Gloſ. vlt. in d. c. 1. in fin. de ſacr. vnct. & Hoſtien. [h] c. in nomine 23. diſt. [i] Blond. lib. 7. decad. 2. [k] Archi. & Ioan. Andr. in c. vbi maius periculum. de elect. in 6. Alber. in Rub. de ſum. Trinit. & fid. Cath. Præpoſ. Alex. in cap. quanquam. 2. q. 6. Rom. conſ. vlt. Ioan. de Selua in tract. de beneficio. in 1. par. q. 4. n 30. Alciat. in lib. prætermiſ. in princ.

De Patriarcharum, Archiepiſcoporum, & Epiſcoporum Inſignibus.

CAP. XX.

Patriarcharum, & Archiepiſcoporum Inſigne eſt Pallium [a], quo alij inferiores vti non poſſunt [b]. Eſt hæc faſcia latitudinis trium digitorum, ex candida lana, linóque confecta, habens circulum humeros conſtringentem, & duas lineas, ſeu cordulas ab vtraque parte antè, & retro pendentes: à ſiniſtris eſt duplex, à dextris ſimplex: item quatuor Cruces nigras, alij dicunt, purpureas, quarum vna reſidet ante pectus, ſequens retrò in humeris iacet, vltimæ hinc inde brachia exornant. Significant, inquit Abbas [c], quatuor virtutes Cardinales, quibus fulgere debet Archipræſul, quanquam alij aliter interpretantur. nigræ mundo mortuum eſſe Archiepiſcopum portendunt. Tres etiam acus Pallio infiguntur, vna ſupra humerum, aliæ poſt tergum, quæ ſunt aureæ, in ſummo pretioſum lapillum habentes, & compunctionem ſignificant. Erat olim hoc proprium Imperatoris ornamentum, quo humeros, & pectus circumdabat, eóque Romanus Pontifex vtebatur. Valentinianus III. Archipræſuli Rauennati id conceſſerat, ſed cùm apud alios primates inuidiam conflaſſet, Summus Pontifex omnibus Archiepiſcopis id eſt elargitus. Plenitudinem autem eorum poteſtatis, officij ſignificat [d]. Sic verò paratur: Die 21. Ianuarij, quo D. Agnetis feſtum celebratur, in eius templo dum in ſacris myſteriis canitur Agnus Dei, duo candidi Agni ſuper ara ſtatuuntur, & Subdiaconis D. Petri traduntur. Hi in paſcua miſſi verno tempore tondentur, ex eâ lanâ alij permixtâ, & in fila deductâ Pallia texuntur, in extremo firmantur tenuibus laminis plumbeis. Tum ad aram DD. Petri, & Pauli deferuntur, ibi ſolennibus precibus recitatis, à Summo Pontifice conſecrantur, & per noctem relinquuntur. Manè Subdiaconi recipiunt, & ſeruant, donec alicui Archiepiſcopo deferantur, quare ex corpore D. Petri Pallium ſumi dicitur [e], & ſi præſens eſt Archipræſul, de ara accipit. Abſentibus magna cum veneratione mittitur, nec deferens plùs vna nocte moratur in loco, ad quem detulit [f]. Cum defuncto Archiepiſcopo Pallium ſepelitur [g]. Sunt qui Paleum, vel Palium ſcribendum putant [h], quod apud alios probatos auctores non inueni.

Habent & aliud inſigne Archiepiſcopi, vt vbique in ſua prouincia Crucem ante ſe ferant [i]. denotat enim eminentiam, & ſuperioritatem hoc inſigne, & ideo extra Prouinciam eo non vtuntur. Anulos verò, qui ſolius dignitatis ſunt ſymbolum, vbique geſtant [k]. At Patriarchæ vbique

præterquam

Digitized by Google

prætetquam Romæ, aut in loco, vbi ſummus Pôtifex fuerit, vel eius Legatus Pontificiis Inſignibus vtens, Crucem ante ſe gerunt [l], etſi Abbas videatur hoc reſtringere ad Patriarcharum prouincias [m], vt extra illas Crucem non præmittant. Caudam etiam veſtis poſt ſe deferri faciunt, Sirmatem Græci vocant. Fuit hic quorundam Palatinorum Principis Conſtantinopolitani habitus, vnde hunc vſu deſumptum quidam arbitrantur, ſed Abbas vult ob grauitatem id Prælatis conceſſum [n], quod quandam mentis compoſitionem denotat.

Epiſcoporum olim inſigne fuit ſuperhumerale: Metaphraſtes enim narrat, Euthychium Patriarcham Conſtantinopolitanum ab Ætherio eiectum, aliis veſtibus ablatis, ſuperhumerali priuatum non eſſe. illo poſtea reſtituto, Ætherius deiectus, *Veſtimenta*, inquit, *eius diripui, omnia quoque mihi direpta ſunt, vnum tantum non ademi, id quoque mihi relictum eſt. Cùm enim me Clerici adhortarentur, vt illi ſuperhumerale adimerem, id non feci, & ecce cùm in hac ſim calamitate, zona tantùm, & dignitatis meæ inſignia non ſunt à me ſublata.* Et licèt is Patriarcha fuerit, idem Epiſcopis inſigne dabatur. Mitra quoque candida, linea ſtola, & Lituus Epiſcopi inſignia fuere. Erat hæc virga breuis in ſummo curua, qua olim Augures ſedentes ex auium volatu templa deſignabant [o]. Romulum ea vſum Cicero [p], Plutarchus [q], & alij ſcribunt, inde baculum in ſummo curuum, in imo acutum noſtri quoque Pontifices habuerunt, quo non tantùm Epiſcopi, ſed & Archipræſules, Patriarchæque concionantes vtuntur [r], & quandoque cùm celebrare incipiunt [s]. Mitram, & baculum paſtoralem eſſe Epiſcopi Inſignia monet & Abbas [t]. Linea etiam indumentá ſuper alias veſtes gerere debent, vulgò *Rochetum* appellant.

Induuntur & Sandaliis Antiſtites. ſunt hæc calceamenta auro ornata, & depicta, quibus certis, ſolennibúſque diebus vtuntur [u]. Abbas ea deſcribit *in c. vlt. de auct. & vſu Pallij.* & vocantur *Compagi* [x]. Soleas habent ex corio, & altè induti ſuras vſque ad genua tegunt. D. Hieronymus Caligas interpretatur. *Præcipitur*, inquit, [y] *Iſaiæ, vt depoſita ſaccea tunica, hic enim erat habitus Prophetæ populi delicta plangentis, & calceamentis è pedibus, quæ LXX. σανδάλια. i. caligas vocant, nudus, & diſcalceatus incederet.* Hæc ille. Hoc genus calcei ab Apoſtolis deſumptum videtur, quos Dominus iubet Sandaliis calceari [z], tanquam viatores, & oppida ad prædicandum Euangelium circumeuntes. His & D. Petrus eſt calceatus [a], quæ ſandalia D. Lucas appellat [b]. interpres vocat Caligas, erat hoc viatorium, & militare calceamentum. Sandalia Iulius Pollux muliebria calceamenta eleganter facta fuiſſe ſcribit [c]. Vnde apud Plautum [d], *Sandaligeri Serui.* Iſidorus etiam Caligas inter calceamenta ponit [e]. Epiſcoporum Sandalia ſupra ſolium habent corium feneſtratum, ſiue perforatum, & ſurſum inſtar ſoccorum. Anulus etiam Epiſcopalis dignitatis inſigne habetur [f]. D. Bernardus inter inſignia Antiſtitum numerat Mitram, Sandalia, & Anulum [g]. Innocentius III. *Mittimus*, inquit [h], *per Cardinalem prædictum Pontificalia ornamenta Caligas, & Sandalia, Amictum, & albam.* His antiſtites in aliena Diœceſi vti non poſſunt [i]. Excipitur Mitra, quam vbique geſtant, vt inquit Abbas [k]. Sed Cardinalis contrarium dicit. Verius eſt, eos vbique Mitra, & anulo vti, non lituo, nec Pallio [l].

a c. ſigni

Digitized by Google

a c.ſignificaſti.§.vlt.de elect.c.antiqua.de priuileg. b c.3.de auct.& vſu pallij.Abb. in rub. eod. c in rub.de auct.& vſu pallij.num.5. d c. 3. de auct. & vſu pallij. e dict. c. ſignificaſti ad fin. de elect. f Blond.lib.2. decad.1. g c.2. de auct.& vſu pallij. h Ioan. And. & Abb. in rub. de auct. & vſu pallij. i c.1.vt lit.pend.vbi Abb. Clement.Archiepiſcopo.de priuileg. k Abb.in dict.c 1.vt lit. pend.num.7. l c.antiqua.de priuileg. m in dict.c.antiqua. n vbi ſuprà. o Gell.lib.5.c.8. p lib. 1. de diuin. q in Romulo. r c.diſciplina.45.diſtinct. ſ c.1.in fin.vbi Hoſt.de ſac.vnct. t c.clerici officia. ſub num.6. de vit. & honeſt. cleric. u c. vlt. de auct & vſu pallij. x in c. nonnulli. §. compagis.93.diſt. y lib.5.comment.in Iſa.c.20. z Marc. c. 6. a Act. c. 12. b ibidem. c lib. 7. c.22. d in Trinum.act.1.ſcen.multas res. e lib.19.orig.c.34. f Abb.in c. 1. vt lit. pend. g epiſt. 42.ad fin. h epiſt.decretal.ad Patriarcham Conſtantinopolit. i Cardin.in Clement 1.in princip. 1.q.de foro compet.& c. ex tuarum. de auct. & vſu pallij. k dict. c. ex tuarum. num. 7. l Petr. de Anchar.in dict.Clement. 1. num.3.de foro compet.

De Clericorum regularium, Christianorúmque inſignibus. CAP. XXI.

RElíquorum verò Sacerdotum & Clericorum inſigne eſt tonſura, & corona clericalis [a].Hæc eſt in ſummo vertice capitis rotunda raſura [b]. Gloſſa dicit [c], tonſuram eſſe ſignum regni, & perfectæ virtutis, quam rotunditas denotat: radere enim vitia debent,& altiora contemplari, vt inquit Abbas [d].Serui quoque,cùm manumittebantur, vt abſterſam eſſe omnem ſeruitutis maculam oſtenderent, caput radebant, vt alibi ex Oroſio expoſuimus [e]. Cùm Naitanus Pictorum Rex à Ceolfrido Abbate ſe doceri peteret de tonſuræ modo & ratione, qua Clericos inſigniri deceret; ille longa oratione de ea diſſeruit,& D.Petrum illa primum vſum fuiſſe ſcripſit. *Neque verò*, inquit, *ob id tantùm in coronam attondimur, quia Petrus ita attonſus eſt, ſed quia Petrus in memoriam dominicæ paſſionis ita attonſus erat, idcirco & nos, qui per eamdem paſſionem ſaluari deſideramus, ipſius paſſionis ſignum cum illo in vertice, ſumma videlicet corporis noſtri parte geſtamus.* & poſtea ſubdit, *Oportet eos, qui vel Monachi votum, vel clericatus gradum habent, formam coronæ, quam Dominus in paſſione ſua ſpineam portauit in capite ſuo, quemque per tonſuram in capite præferre.* Hæc Beda [f]. Clerici talares veſtes ante pectus clauſas, quæ non ſint rubræ, aut virides, ferre debent [g]; in primis verò quadrato pileo crucem fingente inſigniuntur. Erat hoc olim Perſarum, Armeniorum & Medorum Regum capitis ornamentum [h], ab his hæc pilei forma in Clericos deriuauit, quibus infulæ, vel pilei linei interdicuntur [i]. Huiuſmodi etiam pileos ex ſerico quadratos crocei coloris lato circulo ſuffultos vidi, quibus antea laici vtebantur, poſtea in deſuetudinem abierunt. Lineis quoque veſtibus Clerici in Eccleſia vtuntur, at Canonici cathedralium Eccleſiarum pro inſigni varias pelles ex eiuſdem animalis dorſo factas, & ventre ſuffultas pro more regionum geſtant [k], vulgò *Almutias* vocant [l].

Monachi verò, & alij Religioſi regulares latiore corona caput raſum habent. Cucullam capitis tegumentum olim gerebant, qualem ex pelle ouilla Danielem Stylitam habuiſſe Metaphraſtes ſcribit. Hæc erat quondam ipſis cum Sacerdotibus, aliíſque grauibus viris communis, ſed poſtea facta eſt propria Religioſorum, qui ſoli antiquum hunc habitum, vt & multa alia, retinuerunt. Cucullam cum reliquo habitu Monachorum Clemens V. deſcribit *in Clement. 1. §. 1. de ſtat. monach.* Eius meminit Innocentius III. *in c. intelleximus. de ætat. & qualit.* Sed præ omnibus Colobium præcipuus plurium Religioſorum factus eſt habitus. Hæc eſt tunica manicis carens, quam vulgò *Patientiam* vocant. Caſſianus ea vſos fuiſſe in eremo Monachos ſcribit [m]. Aliqui habent album indumentum lineum pro ſuo inſigni, vt

E Cano

Canonici regulares, quo à cæteris Religioſis diſcernuntur, ſingulíque ordines ſuos habent habitus, quibus inuicem diſtinguuntur.

Sunt & varij Equitum religioſorum ſeculariúmque ordines, qui propriis ornantur inſignibus, vt Ieroſolymitani alba cruce ſuper panno nigro conſuta, ſancti Iacobi rubra, & alij propriis vtuntur indumentis, & coloribus, quos nunc longum eſſet omnes percurrere. Sed hîc dubitatur, an Monachus, vel Religioſus factus Epiſcopus, vel Cardinalis habitum monaſticum deſerere poſſit, præſertim illum, qui eſt proprium inſigne Religionis. Canoniſtæ determinant non poſſe, quia non deſinit eſſe Monachus, vel Religioſus [n]: quo verò ad ieiunia Religionis tantùm & vigilias abſolutus à regula, ſed non quoad habitum [o]. Si autem Monachus Papa creetur, ab habitu Religionis ferendo liberatur, quia eſt pater patrum, & tranſcendens, ſed non ſi fiat Epiſcopus, & Cardinalis [p].

a c. Ioannes. c. vlt. de cleric. coniug. *b* c. clerici. & c. ſeq. 23. diſt. c. duo ſunt. 12. q. 1. *c* in Clement. 2. in verb. tonſuram. de vit. & honeſt. cleric. *d* in c. clerici. 15. eod. tit. *e* ſuprà c. 17. *f* lib. 5. eccleſ. hiſtor. gentis Anglorum, c. 22. *g* dict. c. clerici. officia. 15. de vit. & honeſt. cleric. *h* Plutarch. in Antonio, & Artaxerxe. Arrianus geſtorum Alexandri lib. 6 Curtius lib. 3. Atheneus lib. 12. c. 3. Alexander ab Alexandro genial. dier. lib. 1. c. 28. *i* Clement. 2. de vit. & honeſt. cleric. *k* Cardinal. in Clement. 1. in princip. de ſtat. monach. *l* Clement. 1. §. 1. *m* lib. 1. de habitu monach. c. 5. *n* Bald. in l. falſa. §. 1 per illam l. ff. de condit. & demonſtr. & ibi Paul. Caſtrenſ. & Imol. Alexand. conſil. 32. num. 8. verſ. & ſimiliter. lib. 5. *o* Gloſſ. in c. monachi. in verb. ciuitatibus. 33. 16. q. 1. & Abbas in c. clerici. num. 5. verſ. item nota, quòd monachus. de vit. & honeſt. cleric. & ibi Imol. num. 11. verſ. item quod monachus. *p* Imol. vbi ſupra. & Cardinal. in Clement. 1. in fin. de ſtatu monach. Bertachin. de Epiſcopis, lib. 4. in prima part. princ. & Summa Angel. in verb. monachus. num. 7. verſ. vtrùm monachus.

De Chriſtianorum omnium inſigni.

CAP. XXII.

OMnium Chriſtianorum inſigne eſt Crux, quæ ſignum Domini noſtri appellatur, & in cælo apparebit vltimo die [a]. Qui ergo ipſum ſequuntur, hanc pro ſuo inſigni habent, qua ſancti in frontibus ſignati eſſe dicuntur in ſigno Dei viui, quod eſt † [b]. Tertullianus, *Ad omnem progreſſum*, inquit [c], *atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad veſtitum, & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacumque nos conuerſatio exercet, frontem Crucis ſignaculo terimus.* Vnde in antiquis ſcripturis marmoribus inſculptis ſemper ſignum Crucis † præponitur, & finem ſequitur. Nec vlla alia eſt ratio, quare inuentario id ſignum præfigi iubetur ab herede [d], niſi quia pij homines olim, antequam ſcribere inciperent, Crucem pingebant.

Solebant in prima Eccleſia Chriſtiani pallio indui, vt D. Hieronymus ſcribit [e]. *Vbicumque*, inquit, *viderint Chriſtianum, ſtatim illud è triuio ὁ γραικὸς ἐπιθέτης,* id eſt, Græculus impoſtor. Græculos Chriſtianos appellabant à pallio Græcorum, quo induebantur; & impoſtores, quia præſtigiis ab ipſis ſanari infirmos diffamabant. De pallio tractatum inſignem fecit Tertullianus, hanc veſtem commendans, qua Chriſtiani vtebantur; id tamen non erat ipſorum inſigne.

a Matth. c. 24. *b* Apocalypſ. c. 7. & 14. *c* de corona militis, c. 3. & 4. *d* l. vlt. §. ſin autem dubius. C. de iur. delib. *e* ad Furiam, epiſt. 10. de viduit. ſeruan. & ad Marcellam, epiſt. 23. de ægrotat. Bleſillæ.

Inſignia

Inſignia Doctorum. Cap. XXIII.

SEd ne recentiores honores prorſus omittam, noſtrorum Doctorum inſignia ſunt pileus quadratus, qualem Sacerdotes gerunt, vt iuſtitiæ ſacerdotium in eos, qui creantur Iuriſconſulti, tranſlatum eſſe ſignificetur [a], etſi in Italia hodie in deſuetudinem hoc abiit. Item, anulus pro ſignandis reſponſis iiſdem traditur [b], longa quoque veſtis, qualem geſtant Sacerdotes; & cathedra, atque liber, quæ ad indicandam datam ad docendum, & iura interpretanda facultatem adhibentur. Oſculum autem, quo Doctor creatus excipitur, eſt gratulationis partæ dignitatis demonſtratio, non inſigne, de quibus Gloſſa *in Clement.* 2. *in verb. inſignia. de magiſtris.* & ibi Canoniſtæ. Antiquitus hæc ſolennitas non obſeruabatur, ſed cùm quis patroni officiò fungi volebat, ſatis erat, ſi apud Præſidem prouinciæ ſe cohortalem non eſſe docuiſſet, id eſt, Præſidis apparitioni non obnoxium. Tum anteceſſor, à quo eruditus in iure fuerat, illum iuris peritia inſtructum eſſe iurabat: quibus actis patrocinari poterat [c]. Olim qui ſcientiæ ſuæ fiduciam habebant, publicè de iure reſpondebant; ſed Auguſtus id à ſe impetrari voluit [d], poſtea obſeruatum eſt, vt nullus aut doceat, aut patrocinetur, qui hoc à Principe, vel ab aliis eius auctoritate non obtinuerit, id eſt, Doctor creatus fuerit.

a l. 1. §. 1. de iuſtitia & iure. b l. 2. §. penult. ff. de orig. iur. c l. nemini. C. de aduoc. diuerſ. iudicior. d l. 2. §. poſt hunc. & ſeq. de orig. iur.

De Inſignibus familiarum. Cap. XXIV.

HAbebant & ſingulæ familiæ præſertim Nobiles ſua inſignia, vt Cincinati crinem, Torquati torquem. Suetonius, *Cætera*, inquit [a], *familiarum inſignia nobiliſſimo cuique ademit, Torquato torquem, Cincinato crinem.* Et Ouidius apertè ſignificat, dicens [b]:

Cùm pater in capulo gladij cognouit eburno
Signa ſui generis.

Et Virgilius [c]: ——— *clypeóque inſigne paternum*
Centum angues, cinctámque gerit ſerpentibus Hydram.

Et quoniam in clypeis depingebantur, arma dicebantur. Virgilius [d]:
——— *aut celſis in puppibus arma Caici.* Idem [e]:
At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Impoſuit, ſuáque arma viro, remúmque, tubámque.

Hæc enim fuere Miſſeni inſignia. Idem [f]:
——— *nomen & arma locum ſeruant.* ſcilicet Deiphobi.

Troiæ quoque inſignia arma vocat, dicens [g]:
——— *& Troia circum*
Arma amens vidit. Idem [h]:
Iſque vbi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul.

Hæc verò erant leones. Idem [i]:
——— *Æneia puppis*
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubuecta leones.

Plutarchus ſcribit, Alcibiadem clypeum aureum nullo patrio inſigni, ſed Cupidine

pidine fulminifero inſcriptum geſtaſſe [k]. Apuleius quoque dicit [l], peram, & baculum Cynicæ familiæ inſignia fuiſſe. Ex his apparet, olim inſignia familiarum fuiſſe, quæ potiſſimùm in clypeis depingebantur, ſicut & hodie fieri ſolet, quæ armorum nomine cenſentur [m]. Horum tamen nullam in iure memini fieri mentionem.

Galeam aliquo ſigno addito ſupra ſcutum armis familiæ inſignitum imponebant, vt & nos hodie vtimur: quod & olim in vſu fuiſſe Virgilius ſignificat, Turni galeam, & clypeum deſcribens [n]:

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet Ætnæo; efflantem faucibus ignes.

Herodotus ſcribit [o], Cares inueniſſe criſtas galeis imponi, & ſigna clypeis adiungi. Quare rectè exiſtimauit Tiraquellus [p], veteres hæc familiarum inſignia habuiſſe, etſi aliud ſenſit Budæus [q]. Certè Anaſtaſio imperante Macedonius Patriarcha Conſtantinopolitanus ſuas imagines, & inſignia in maiore templo depicta habuiſſe apud Theodorum lectorem legitur [r]. Inſignibus alienis vtens falſi tenetur [ſ], vſurpans verò inſignia Principis non effugit crimen læſæ maieſtatis [t].

a in Caligula, c. 35. *b* lib. 7. Metamorphoſ. *c* lib. 7. Æneid. *d* lib. 1. Æneid. *e* lib. 6. Æneid. *f* ibidem. *g* lib. 3. Æneid. *h* lib. eod. *i* lib. 10. Æneid. *k* in Alcibiade. *l* apologet. 1. *m* l. armorum ff. de verbor. ſignif. *n* lib. 7. Æneid. *o* lib. 1. ſiue Clio. *p* de nobilitate. c. 6. num. 16. & Pierius hieroglyph. lib. 19. in princip. de aquila. c. terrarum vmbilicus. *q* in annot ad Pandect. ad l. 2. de orig. iur. *r* Cardinal. Baron. Annal. eccleſ. ann. 511. tom. 6. *ſ* l. eos. §. 1. ff. de falſ. latè Feliu. in c. tertio loco. in princip. de probat. *t* l. penult. C. de diuerſ. reſcript. l. 1. C. quæ res vendi non poſſ.

An inſignia Epiſcoporum, vel aliorum poſſint præſcribi. CAP. XXV.

HIc occurrit inſignis quæſtio, vtrùm pontificalia inſignia ab aliquo præſcribi poſſint. Ioannes Andreas negauit vnquam præſcribi [a], & citat *c. peruenit.* 2. *& c. illud.* 93. *diſtinct.* vbi hæc inſignia non poſſunt vſurpari, ergo nec præſcribi. Sed contrarium eſt verius, quia nedum hæc ornamenta, ſed ipſa iura epiſcopalia præſcribi poſſunt [b]. Secundò, iura Principum præſcribuntur [c]: ergo & Epiſcoporum. Tertiò, quæ conceduntur priuilegio, præſcribuntur [d]: ſed hæc inſignia priuilegio conceduntur [e], ergo præſcribuntur: & hoc tenent Abbas [f], Baldus [g], Ioannes Calderinus [h], loquentes de iuribus epiſcopalibus, quæ volunt non modò, vt ipſi loquuntur, cumulatiuè, ſed & priuatiuè præſcribi, id eſt, vt non modò fruantur inſignibus, fruente etiam illis Epiſcopo, ſed longiſſimo vſu facere, vt ipſis priuetur Epiſcopus. Iura in contrarium adducta loquuntur de eo, qui non legitimè præſcripſit.

Videndum eſt igitur, quod tempus requiratur ad præſcribendum. Abbas tenet [i], requiri ſpatium annorum quadraginta in eo, qui habet titulum, aliàs neceſſarium eſt tempus, cuius initij memoria non extat, id eſt, centum annorum [k] Hæc enim inſignia inferioribus prohibentur [l], & ideo titulus cum ſpatio annorum quadraginta requiritur, tantùmque tempus exigitur, vbi contra canones præſcribitur [m]. Et quod dictum eſt de inſignibus pontificiis, idem & de aliis eſt intelligendum, quæ aliquibus conceſſa, cæteris interdicuntur: neque enim cuiquam licet militum, Præſidum, aut aliorum Magiſtratuum inſignibus vti [n]. Si quis ergo, & eius ſucceſſores quadraginta annis

annis cum titulo,vel immemorabili tempore alterius inſignia geſſerit, præſcribit,vt ea gerere poſſit.Nam etiam iure ciuili,vbi præſcribitur contra ius, minori tempore, quàm centum annis,titulus,& bona fides requiritur,id eſt, vt gerens inſignia alterius id ſibi licere exiſtimet. Hæc verò propter titulum præſumitur [o], & in hac materia, vbi animæ periculum verſatur,ius Pontificium obſeruatur [p]. Sufficeret tamen titulus etiam erroneus ſeu falſus,quem vulgò putatiuum appellant [q]. Et licèt in iuribus propriis perſonarum videatur requiri tempus, cuius initij memoria non extat, id limitatur à Canoniſtis,vt non habeat locum in eo,qui habet titulum: nam tunc ſufficiunt anni 40.propter titulum,& bonam fidem,quæ ex eo præſumitur [r], ſed iure ciuili ſufficerent anni 30. [ſ] Nam & ſeruitutes diſcontinuæ, quæ non præſcribuntur, niſi annis centum ſine titulo [t],cum titulo annis x.præſcribuntur, quæ ſunt iura prædiorum [u]. Hæc verò iura merè perſonarum longius tempus requirunt.

a in c.Abbates de priuileg.in 6. *b* cap.audiſtis,de præſcrip. *c* c.ſuper quibuſdam,de verb.ſign. *d* c.duo ſimul.de off ordin.c.cùm contingat.de for.comp.Abb. in c.accedentes.de præſcr. col. pen. & ibi Fel.num.6.latiùs Bal.de præſcr.in 5.par.5.par.prin.quæſt.1. *e* c.Abbates.c.vt apoſtolicæ.de priuil.in 6. *f* c.1.ad fin.vt lit.pend. *g* de præſcr.in 1 par.5.par prin.q.11.in princ. *h* conſ. 2. de præſer.Card.conſ.132. *i* d.c.1.ad fin. *k* c.1.de præſcr in 6 Roman.ſingular.289. incip. nunquid vſus inſignium. *l* d c.Abbates.& d.c.vt Apoſtolicæ. *m* Abb.& Fel.in c.de quarta.de præſcript. *n* l. eos.ff.de falſ.Bar.de inſigni.in princ. *o* Bar.in l.Celſus n.17.de vſucap. *p* Abb. in d.c. de quarta. num.26.verſ.ego verò.de præſcript. *q* l.quod vulgò.ff pro empto.Bar.in l.Celſus.poſt princ.ff.de vſucap.Abb.in d.c.de quarta,n.10. & ſeq.& ibi Fel.num.24 & ſeq. *r* Ant.de Butr.in c. peruenit. de Cenſib.Bald.de præſcr.in 2.par.4.par.princ.q.1.ſub n.2.verſ.& hæc iur. *ſ* l. ſicut. l. omnes. C. de præſcrip.30.ann. *t* l.hoc iure.§.ductus aquæ.de aqua quotid.& æſt. *u* Paul. Caſtr. in l. ſeruitutes. col.vlt.verſ.eſt alius.ff.de ſeruit.vrban.prædior.c.19.ſub num 9.verſ.tertius caſus.Bald. de præſcr. n.2.par.4.par.princ.n.4.

De ſignis veterum inſtrumentorum. Cap. XXVI.

INſtrumenta olim à contrahentibus,& teſtibus ſignari ſolita fuiſſe, multis iuribus aliorúmque auctorum teſtimoniis probatur. Atque vt à dotalibus tabulis incipiamus, eas à ſignis teſtium robur accepiſſe indicat *l.pen.ff.de donat.inter vir. & vxor. Si mulier viro donauerit, antequam tabulæ dotis ſignarentur, quæritur, an valeat donatio, & reſpondetur, tabularum conſignatarum tempus non ſpectari, ſed diem, quo matrimonio conſenſus præbetur.* Tacitus loquens de Silio,qui Meſſalinam Claudij Principis vxorem in coniugem acceperat, *Prædicta die,* inquit [a], *adhibitis, qui obſignarent, velut ſuſcipiendorum liberorum cauſa conueniſſet.* Sed Suetonius ipſum Principem tabulas dotales obſignaſſe ita ſcribit [b]: *Illud omnem fidem excesſerit, quod nuptiis,quas Meſſalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipſe conſignauerit.* Idem obſeruabatur in aliis contractibus: nam pater mutuatus pecuniam iuſſit filio emancipato, vt ſcriberet domum ipſius filij pignori creditori dari, dubitatur, an conſenſerit obligationi, cum neque conſenſum patri, aut ſigno, aut ſcriptura accommodauerit, & reſpondetur conſenſiſſe [c]. Et *l. pen.ff.de fid.inſtrum.* ait res geſtas etiam ſine literarum conſignatione probari, ſcilicet, teſtibus. Et *l.Iulianus.§.idem Iulianus.ff.de act.empt. Si cum venditor,* inquit, *ſciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conſcripſiſſet vni municipio deberi, verum poſtea legem conſignauerit, ſi quatributorum nomine præſtare oportet, id emptorem dare oportere, ex empto tenetur.* Ibi vnum in tabula priuata, aliud in conſignata, & in formam authenticam redacta ſcriptum fuit, ex quo venditor tanquam doloſè agens tenetur. Diplomata etiam, Principes,

& Præſides ſignaſſe Tranquillus [d], & Tacitus [e] ſcribunt. Tertullianus loquens de profeſſione cenſus, *Planè*, inquit, [f] *profiteri poteſt ſemetipſum quiuis. Verùm profeſſio eius alterius auctoritate conficitur: alius ſcribit, alius ſubſcribit, alius obſignat, alius actis refert.* Aſſeſſores quoque conſilia, quæ dabant Præſidibus, ſignabant [g], etſi aliud in reddendis Reſponſis obſeruabant Iuriſconſulti [h]. Ritum ſignandarum tabularum, qui ex Senatuſconſulto prouenit, explicat Tranquillus, qui, *Aduerſus falſarios*, inquit [i] *tunc primum repertum, ne tabulæ niſi pertuſæ, ac ter lino per foramina traiecto obſignarentur.* Et Paulus, *Ampliſſimus*, inquit [k], *ordo decreuit eas tabulas, quæ publici, vel priuati contractus ſcripturam continent, adhibitis teſtibus, ita ſignari, vt in ſumma marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino conſtringantur, atque impoſitum ſupra linum ceræ ſigna imprimantur, vt exteriores ſcripturæ fidem interiori ſeruent, aliter prolatæ tabulæ nihil momenti habent.* Quod de ſolennibus inſtrumentis eſt intelligendum, quia priuata nullam ſolennitatem deſiderant.

Signabant autem in primis veſtes *l. ſi pater. C. de fideiuſſ.* quæ ait, obſignantem tabulas, vt teſtem, non obligari, ob id inſtrumenta teſtationes in ſcriptis habitæ in multis iuribus appellantur [l]: quod inde euenire arbitror, quia teſtium ſubſcriptio, & ſigna robur inſtrumentis dabant. Simile eſt inſtrumentum teſtamenti nuncupatiui conditi à cæco, quod à tabulario, & teſtibus ſubſcriptum, & ſubſignatum fidem facit [m]. Et *l. vltim. C. de teſtam. In caſtris*, inquit, *in quibus rarò inueniuntur homines literati, ſi ſeptem fuerint inuenti, vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat: vbi non inueniuntur literati, ſeptem teſtes etiam ſine ſcriptura ad teſtimonium admittantur. Si verò vnus, vel duo literati fuerint, pro ignorantibus literas præſentibus tamen ſubſcribant.*

Præter teſtes ipſi etiam contrahentes ſignabant *l. 2. C. de reb. alien. non alien.* quæ negat vxorem obligari ex hoc ſolo, quòd ſigillum ſuum appoſuerit inſtrumento venditionis fraude à marito circumuenta. Idem probat *l. ſi ita ſtipulatus. 6. §. Chryſogonus. ff. de verb. ob.* quæ, inquit, *Præſente, & adſignante domino meo.* Et *l. ſi fundum per fideicommiſſum. in princ. de leg. 1.* ait, *Præſente, & adſignante fideicommiſſario.* Iidem etiam ſubſcribebant [n], quanquam ſignare ſæpe eſt ſubſcribere. Veteres enim ſubſignatum ſubſcriptum appellabant [o].

Signabant & Scribæ, vt ait Caſſiodorus [p], *Exemplar velut anulum ceris imprime, vt ſicut vultus expreſſa non poſſunt ſigna refugere, ita manus tua ab authentico nequeat diſcrepare.* Hi ſignatores vocabantur *l. vlt. de leg. commiſ.* vbi ſacculus cum pecunia ſignatorum ſignis ſignatus fuiſſe dicitur. Iuuenalis [q]:

Veniet cum ſignatoribus auſpex.

Et hæc erant ſigna, quæ ad deprehendendam veritatem inquirebantur [r], pro quibus falsò appoſitis falſi crimen incurritur [s].

Qui igitur ſcribebat, idem & ſubſcribebat, & hoc erat inſtrumentum publicum, quod teſtibus, & ſignis conſtabat. Si verò ignari eſſent literarum contrahentes, tertius pro ipſis ſubſcribebat [t]. Erant enim in foro viri negociorum periti, qui pro contrahentibus inſtrumenta ſubſcribebant dicti ἀγοραῖοι, vel συμβολαιογράφοι, id eſt, forenſium rerum periti, vel tabularij, ſeu contractuum ſcriptores [u]. Procopius, *In foro ſedens*, inquit [x], *omnia ciuium inſtrumenta faciebat, ſingula ſuis propriis literis obſignans, quem tabellionem Romani appellant.* Hi ob negociorum experientiam pro ſcribis aſſumebantur à contrahentibus, quos tamen antiquitus nullam à Principibus auctoritatem habuiſſe apparet, vt eorum ſcripturæ fides haberetur, neque ipſi vllam inſtrumentis auctoritatem tribuere poterant, vt hodie dant tabularij.

Et id etiam neſcio quomodo Baldus eſt ſubodoratus *in l. Prætor. in princip. in prima lectura.ff.de edendo.* quem Iaſon ſequitur. *Olim,* inquit, *non erant tabelliones, vel erant pauci, quia inſtrumenta ab argentariis ſcribebantur.* & hac ſola, credo, motus ratione id opinatus eſt. Verùm Argentarij ipſi in codicibus contractus notabant, non inſtrumenta condebant. Sed alia de hoc certiora extant argumenta. Nullibi enim inuenitur, perditis inſtrumentis, contrahentes ad tabularium recurriſſe [y], quod feciſſent, ſi tabularij hoc proprium officium habuiſſent, vt de argentario cauetur [z]. Deinde mortuo tabulario, & teſtibus, à quibus rei veritas exquiri non poterat, omni fide deſtitutum permanebat inſtrumentum, vt neceſſe tunc eſſet ad literarum comparationem venire [a]. Noſtrorum verò tabulariorum inſtrumenta, etiam omnibus teſtibus defunctis, vbique fidem faciunt: illa verò non, niſi conſenſu contrahentium actis iudicis inſinuata fuiſſent [b]. Denique huius rei illud euidens eſt argumentum, quòd à ſeruis Reipublicæ ad hoc ipſum comparatis inſtrumenta ſcribebantur [c]; & tabularij conditionales vocabantur [d]. Id autem erat ciuibus commodum, quibus ſtipulabantur [e], etſi poſtea id fuerit prohibitum [f]. Quare olim à perſonis notariorum auctoritas ſcripturarum publicarum pendere non poterat.

Antiqui verò tabularij, ἀγοραῖοι dicti, in foro ſtationes habebant, in quibus contrahentibus inſtrumenta dictabant, etſi ob negociorum multitudinem ipſis vacare non poterant, aliorum vicaria opera in ſcribendis inſtrumentis vtebantur [g], quæ cùm teſtium, ac contrahentium ſigna, & ſubſcriptiones haberent, inſtrumenta publica, & ἀγοραῖα ſeu forenſia vocabantur [h]. Quæ verò inter ipſos contrahentes ſine teſtibus, & ſignis ſcripturæ fiebant, ἰδιόχειρα, ſeu priuatæ ſcripturæ dicebantur, quæ tamen ſi ſubſcriptos tres teſtes ſine ſignis habuiſſent, publicis comparabantur [i]. Poſtea quædam forma priuatis ſcripturis tradita eſt, primò vt chirographa de ſumma 50 libras auri excedente facta non valeant, niſi tres teſtes ſubſcripſiſſent [k]. Deinde vt tam priuatæ, quàm publicæ ſcripturæ de contractu vltra libram auri factæ in oppidis quinque teſtes ſubſcriptos habeant: qui teſtentur ſe præſentibus ſcriptum chirographum fuiſſe [l]. ſed publicæ, & quæ in foro fieri dicebantur, etiam tabularij ſubſcriptionem, teſtiúmque ſigna habebant, & vbi ignari literarum erant contrahentes, quinque teſtes adhibebantur, quorum aliqui pro contrahentibus literarum ignaris ſubſcribebant [m]. Forma verò publicandi inſtrumenti, & perpetuam fidem illi dandi fuit, vt actis inſereretur. Vocabantur enim teſtes, qui ſubſcriptiones, & ſigna agnoſcerent [n], quo facto, inſtrumentum actis inſerebatur, & tum firmum robur habebat, quemadmodum eueniebat in teſtamento, quo in iudicium allato, ſignatores vocati ſigna recognoſcebant. *Exhibere,* inquit Vlpianus [o], *apud prætorem tabulas oportet, vt ex auctoritate eius ſignatores admoniti venirent ad recognoſcenda ſigna, & ſi fortè non obtemperent teſtes, Labeo ſcribit coerceri eos à Prætore debere.* Et hoc modo teſtamentorum fides probabatur. *Cum ab initio,* inquit Vlpianus [p], *aperiendæ ſunt tabulæ, Prætoris id officium eſt, vt cogat ſignatores conuenire, & ſigilla ſua recognoſcere.* Et ſi vnus teſtis defuiſſet, ſuſpecta reddebatur ſcriptura, nec probabat. *Puta,* inquit Paulus [a], *me petiiſſe creditum, & quia teſtes, & ſignatores qui rem communiſſent, præſentes non haberem, victum remanſiſſe.* Et paulo ſuprà, ſi moriantur teſtes, innuit, probationem perire. Recognitis verò ſignis ab omnibus teſtibus, inſtrumentum publicabatur, id eſt, actis inſerebatur, & tum vbique fidem faciebat [b].

Conſtantinopoli verò apud magiſtrum cenſus inſtrumēta publicabantur, & conſeruabantur [f], neque alia, quàm hæc inueniebatur inſtrumentorum publicatio. Sed & lex à Principe lata, cùm erat publicanda, quandoque apud acta legebatur, &

tūc

tunc publicari dicebatur. nam in ſubſcriptione *l. 4. C. fin. reg.* habetur *lecta apud acta.* Et hæc eſt ratio, quare magiſtratus municipales iubentur ad geſta inſinuanda ſeipſos, & teſtes, & ſignatores præbere teſtari volentibus, id eſt, per teſtes aliquam probationem fidem habituram facere, *vt probatio*, inquit Venuleius [d], *rerum ſalua ſit.* actis enim inſerta perpetuam fidem faciebant. Ob id ſolebant apud acta defenſorum ciuitatis conteſtari de iniuriis alicui illatis [e], id eſt, dicta teſtium de illata iniuria actis inſinuare, vt eius probatio ſemper pateret, & in hoc verſabatur præcipue defenſorum officium. Eandem etiam ob cauſam in actis Præſidis pater conteſtabatur, ſe non conſentire Decurionatui filio delato, ſcilicet, vt perpetuò probaretur eius contradictio [f]: & qui pro fideiuſſoribus tutorum nominati nomen ſuum actis inſeri patiuntur, fideiuſſiſſe cenſentur [g]: qui etiam abſens iudicem vt ſuſpectum recuſabat, id in actis faciebat [h]: & qui pecuniam, de qua cauerat, ſibi numeratam fuiſſe negabat, eo modo in actis querebatur [i], vt facti probatio aperta maneret. Nautæ etiam frumentum, quod Romam aduehere tenebantur, ad perpetuum teſtimonium faciendum, actis Præſidum ſe incorruptum accepiſſe fatebantur [k]: manumiſſiones, & emancipationes, vt perpetuò probari poſſent, actis inſerebantur [l]. Hinc etiam donationum inſtrumentis robur adiiciunt geſta apud iuridicum Alexandriæ [m], quia antè firmitatem non habebant. Nec aliam ob cauſam donationes vltra 500. aureos factas actis inſinuari lex voluit [n], niſi quia vltra eam ſummam nuda inſtrumenta per ſe probare noluit, ſed à iudicum monumentis more aliorum auctoritatem accipere. eo enim modo omnes ſcripturæ, quemadmodum & alia geſta, robur ſumebant [o], quæ actis inſerta perpetuam fidem habebant, & tunc monumenta publica vocabantur [p]. Vnde nullam tabulariis auctoritatem in ſcribendis inſtrumentis Iuriſconſultorum tempore tributam fuiſſe opinor, vt illorum ſcripturæ teſtibus non examinatis, fides haberetur.

Poſtea verò hæc immutata fuere. nam auctoritate Principis, aut Præfecti prætorio quidam electi ſunt tabularij, qui acta publica ſcriberent, vt ex codicillis Deuſdedit ſcribæ datis Caſſiodorus ſignificat [q]. Legitur etiam in quadam Leonis Philoſophi Nouella ex certo corpore tabellionum eruditiores, & vitæ integritate probatiores ex Collegij ſententia electos fuiſſe, qui lx. libros baſilicon, & xl. titulos Enchiridij tenerent. eos autem epheſtride indutos ad præfectum vrbi perductos fuiſſe, iurantibus his, qui elegerunt, ſe nulla ambitione, vel gratia motos electionem illam feciſſe: mox in auditorio Præfecti vrbi anulo ſignatorio accepto, ad tabularij gradum promotos, inde ad templum perductos fuiſſe, vbi pro epheſtride à Sacerdote album phelonium, recitatis quibuſdam precibus, accipiebant: poſtremò omnes ſimul conuiuatos fuiſſe, quæ aliquam in creandis noſtris Doctoribus habent ſimilitudinem. Demum totum negocium contractuum tabulariorum fidei, qui à Principe, vel Comite Palatino ab eo auctoritatem habente probati eſſent, permiſſum eſt, & id hodie obſeruatur: & multi Doctores volunt à ſolo Principe, vel ab eo poteſtatem habente tabularios creari [r]. Plures etiam exiſtimant à magiſtratibus, & Dominis oppidorum, vt Comitibus, & Baronibus notarios poſſe creari [s]. Pluribus verò in locis non ſatis eſt, ſi à Principe tabularij creentur, niſi etiam à Collegio Notariorum examinati, probatique fuerint, in quorum perſonis fides inſtrumentorum hodie reſidet. ipſi enim ſoli nomina teſtium ſcribunt, & pro illorum ſigno ceræ olim imprimi ſolito, atramento à ſe inuentos characteres depingunt. Suidas tradit olim ſcribas fuiſſe ſorte electos [t], qui publica monumenta ſcribebant, quorum aliud munus non erat, quàm ſcribere, & legere,

Hic

Digitized by Google

Hic non omittemus inſignem in protocolli ſignificatione iuris interpretum errorem irrepſiſſe. Vetuſtam enim eſſe aiunt conſuetudinem, vt inſtrumenta conſcripturi tabularij in primis ſummam contractus, & quaſi eius delineamenta ponant: poſtea verò diffuſiùs explicent rudiorem illam primam ſcripturam, quam protocollum credunt appellari Paulus Caſtrenſis, & alij, idque quaſi primi inſtrumenti membrum vocant. κῶλον, enim membrum Græci dicunt. Sed hæc à Nouella Iuſtiniani conſtitutione *44. ſeu auth. de tabellio. §. vlt.* longè diſcrepant. in charta enim, quæ protocollum habet, inſtrumenta ſcribi imperat. itaque ipſi chartæ protocollum ſemper inhærere ſignificat: non autem eam primam inſtrumenti eſſe conceptionem, alioquin abſurdum eſſet in eadem ſcriptura geminatum contractum contineri. Ruſus in protocollo Comitis ſacrarum largitionum nomen, & tempus, quo facta eſt charta, notari præcipitur [x]. ſed nulla eſt ratio, quare magis in prima, quàm in ſecunda id ſit agendum, neque etiam in aliquo inſtrumentorum genere hoc obſeruari vnquam eſt repertum, nec legibus, nec cõſuetudine inductum. Deinde in d. Nouell. 44. mandatur, ne à charta abſcindatur protocollum, quod primæ contractus ſcripturæ non conuenit, quam etiam abſurdum eſſet reſcindi, & à charta ſeparari. Præterea hæc de chartarum qualitate definita eſſe ſubiicit, quæ verba ſummæ contractus non conueniunt. Poſtremò falſum eſt à κῶλον protocollum deriuari, quod duplici l. ſcribitur, neque ex duabus ſcripturis altera alterius propriè membrum dici poteſt, & tamen protocollum primum chartæ membrum appellatur. Quare verius eſt, in vſu olim fuiſſe, vt chartæ extremo ſacrarum Largitionum Comitis nomen, & tempus chartæ notaretur, idque protocollum quaſi primum chartæ collum dicebatur. Itaque in eadem charta, vbi protocollum eſt, inſtrumenta conſcribi Iuſtinianus mandat, neque à chartis id ſeparari permittit, ne ſi protocollum abſcindatur, detegendæ falſitatis occaſio tollatur. Id etiam prius Virgilius animaduertit [y].

a lib 12. annal. *b* in Claudio. c. 29. *c* l. fideiuſſor. 2. §. 1. ff. de pignor. *d* in Auguſto. c. 50. *e* lib. 18. annal. ſeu Hiſt. lib. 2. *f* lib. 5. aduerſus Marcionem. c. 1. *g* l. vlt. ver. nec callidus. C. de acceſſor. *h* l. 2. §. pen. ff. de orig. iur. *i* in Nerone. c. 17. *k* lib. 5. ſentent. tit. xxv. *l* l. contrahitur. in fin. ff. de pignor. l. in ſponſalibus. l. de ſponſa. l. 1. in princ. ff. de falſ. l. lege Cornelia. §. pen. eod. tit. l. non ſolum. §. 1 ff. de oper. no. nunciat. l. motis. §. 1. ff. de pœnis. l. vltim. C. de neg. geſtis. *m* l. hac conſultiſſima lege. C. qui teſtam. facer. poſſunt. *n* d. l. ſi ita ſtipulatus. §. Chryſogonus. de ver. oblig. l. vlt. C. plus valere quod agit. & auth. de tabul. in princ. ſeu nouell. 44. *o* l. ſubſignatum. ff. de ver. ſign. *p* lib. variar. 12. ad Deuſdedit ſcribam. epiſt. 21. *q* Sat. 10. *r* §. oportet. in auth. de inſtrum. cautel. & fide. ſeu nouell. 73. *ſ* l. Paulus. §. 1. ff. de falſ. & l. eos §. 1. eod. tit. *t* d. auth. de tabell. in prin. quæ eſt nouell. 44. *u* d. nouell. 73. §. ſi verò. *x* ἐν τοῖς ἀνακαθέτοις. *y* l. ſicut l. vlt. C. de fid. inſtr. *z* l. ſi quis ex argentariis. §. prætor. l. veluti. §. 1. ff. de edendo. *a* §. ſi vero moriantur. in auth. de inſtr. cautel. & fide. ſeu nouell. 73. §. εἰ μὲν δὲ γενναῖοι [illegible]. *b* §. ſi verò nihil aliud. verſ. de quib. licebit. auth. de inſtr. cautel. & fid. *c* l. 1 & vlt. C. de ſeruis Reip. manu. l. pen. C. de annal. exceptione. *d* l. ſcripturas. C. qui pot. in pig. habeant. *e* l. his verbis. ff. de adopt. l. 4. ff. rem pupil. ſal. for. l. 1. §. exigere. ff. de magiſt. conuc. *f* l. generali. C. de tabular. lib. 10. *g* §. 1. in d auth. de tabellion. ſeu nouell. 44. *h* l. comparationes. C. de fid. inſtr. & d. auth. de fid. inſtr. ſeu nouel. 73. §. 3. *i* l. ſcripturas. C. qui pot. in pig. hab. *k* l. vlt. C. ſi cert. petat. *l* auth. ſed nono iure. C. ſi cert. pet. *m* §. 2. & 3. d auth. de inſtr. cautel & fid. ſeu nouell. 73. *n* d. §. 2. & 3. *o* l. 3 §. hoc interdictum. ff. de tab. exhib. *p* l. eum ab initio. ff. quemadmodum. teſtam. aper. *a* l quidam. §. vlt. ff. de furtis. *b* l 2. C. de teſtam. l. in hac. C. de donat. *c* l. teſtamenta omnia. C. de teſtamen. *d* l. curent. ff. de teſtibus *e* l. pen. l. illud. C. de defenſor. ciu. *f* l. honores. ff. de decurio. *g* l. eum oſtendimus. §. vlt. ff. de fideiuſſ. tut. *h* l. vlt C. de iud. *i* l. in contractib. §. vlt. C. de non numer. pecun. *k* l. 1. C. de cano. frumen. vrb. Conſtant. lib. 11. *l* l. actus. C. de feriis. l. pen. & vlt. C. de mancip. *m* l. 1. C. de off. iuridic Alex. *n* l. data. C. de donationibus. *o* l. vlt. C. de re iudicat. *p* l. ſancimus. C. de donat. & d. l. vlt. C. de re iudic. *q* vbi ſupra. Inno. in c. cum P. tabellio. de fid. inſtr. Bal. & Alex.

in l.1.ſub num.12. C. de teſt.Balb.de præſcript.in 2.p. 5. par. princ.q. 3. col.2. verſ. ſed aduerte. & q.4.in princ.Abb.in c.cùm contingat,n.15.verſ. vnde per iſtũ text.de foro compet.& in c.cum nobis. ſub n.11.verſic.quædam ſunt iura.de præſcript.Claud Seiſſel.tit.qui feud.da.poſſ.in 9. limitatio.verſ.quædam verò,& verſ.pone enim.Iaſ.in l imperium.col.9. de iuriſd. om.iud.poſt Bal.ibi. Bal.in l.1.C.de iur.aur.anul.in l.reſcripta.C.de precib.imp.of.Fel.in c.quoniam contra falſam.ante num.43.de probat. *ſ* Bat.in l.nec ei.§.1.de adopt. Oldrad. conſ. 75. Hoſtienſ. in ſum. de fid. inſtr.§ quibus inſtrumentis.Anton.de Butr.in c.per venerabilem col. pen. Qui filij ſint legit. vbi teſtatur hanc eſſe communem opin.Bart.in l.1.ff.de off. proconſul.Fel.poſt Abb.in d.c.cum P.tabellio.num.14 in 10 q.vbi alios citat.de fid.inſtr. *t* In ver.χαμματεῖς *u* in l.contractus.C.de fid. inſtr. *x* auth.vt proponat.nom.Imper ſeu nouellã 47.& glo.in l.generali.in ver.ſeruitute.C. de tabul.lib. 10. *y* in §.nihil autem intereſt.Inſt.de teſtam.ordin.

De Chartulariis. Cap. XXVII.

NOſtri tabularij vulgo creduntur voluntariam iuriſdictionem habere, qui tanquam chartas tractantes Chartularij iudices appellantur [a]. Sed nullibi in iure tabularios iuriſdictionem habuiſſe inueni,imò vile, & ſeruorum olim inſtrumenta ſcribendi erat officium,quod ipſis poſtea eſt inhibitum [b].Itaque Chartularij nomen generale eſſe exiſtimo omniũ,qui chartas in aliquo officio tractant, & ſcribunt.Zonaras imperatoriis Equiſonibus præfectum Chartularium appellat. *Hoc nuncio*, inquit [c], *Leo commotus Paulum Imperatoriis Equiſonibus præfectum, qui lingua Romana Chartularius dicitur, Patricij dignitate ornatum contra ſeditioſum miſit.* Sed pro ſcribis inter cohortales officiorum Præſidum accipit *l.3. C.de Cano larg.titul.lib. 10.* id eſt, illis, qui ex cohortali officio Præſidis tractabant Largitionales titulos, ſeu eos contractus ſcribebant,ita etiam appellantur *in l nulli. C. de numer. & actuar. lib. 12.* Idem agebant inter Fabricenſes quidam alij Chartularij vocati [d]. Tres quoque ſacri cubiculi erant ſpectabiles Chartularij, qui codicillos magiſtratuum ſcribebant, quique ob operam ſuam in eo munere præſtitam nouem ſolidos,ſed aureos ab ipſis exigebant [e]. Magna etiam Eccleſia Conſtantinopolitana centum habebat Chartularios in nouem claſſes diuiſos,qui contractus Emphyteuticos,eiúſque prædiorum locationes,venditiones,penſiones,aliáque ad ipſam Eccleſiam pertinentia notabant [f]. Cùm enim ampliſſima haberet variis in Prouinciis prędia,alia in Ponto,alia in Aſia, & alibi,negociis cuiuſque regionis prædiorum proprij pręfecti erãt Chartularij,quibus quinquageſima pro contractu Emphyteutico,ceteſima pro aliis ſoluebatur. Itaque Chartularij nomen & eos, qui ſcribendis chartis,conſeruandíſque operam dabant, & Equiſonum præfectos ſignificat. Notarij ergo nullam iuriſdictionem, aut auctoritatem iure habuerunt,ſed hodie aliquibus eorum Cæſaris priuilegio voluntaria tributa eſt iuriſdictio.

a Glo.in ver.tribunali,& alij in l.1.ff.de iudiciis.& l.vlt. C. vbi,& apud quem cogni. in integr. reſtit.agitan. ſit. *b* l.generali.C.de tabul. lib.10. *c* Annal.tom.3 in Leone Iſauro. *d* §.2 & vlt. in auth.de armis.ſeu noucl.85. *e* auth.vt iudi.ſine quo ſuffra.fiant.§.vlt.ſeu nouel.9. *f* l.pen.Gręca C.de ſacr.ſanct.Eccl.

De chartis, & modo ſcribendi veterum Codicillis, Libellis, Diplomatibus. C. XXVIII.

POſtulat hic locus,vt de ſcribendi ratione apud veteres tractemus. In Palmæ folijs primò ſcribi cœpiſſe, auctor eſt Plinius [a]. Vnde etiam hodie chartis folij nomen

nomen permanſit. Hinc Virgilius carmina in foliis arborum à vetuſta Sibylla deſcripta fuiſſe fingit[b]:

Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas, & nomina mandat,
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina virgo
Digerit in numerum.

Poſtea in tenuiſſimis, interioribúſque arborum corticibus appellatis libris ſcripſerunt, vnde libris, quos legimus, eſt nomen inditum. Mox publica monumenta plumbeis voluminibus memoriæ mandarunt: deinde linteis ad ſcribendum ſunt vſi, donec ceratas tabulas inuenerunt. Hæ erant tenues tabellæ cera illitæ, in quibus ſtylo ferreo formabant litteras. Plinius, *Palmarum foliis*, inquit[c], *primò ſcriptitatum, deinde quarundam arborum libris, poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris. pugillarium enim vſum fuiſſe ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Ex his verbis tabellas cera illitas pugillares dictas fuiſſe cõſtat, quod & Gellius ſignificat. *Haſdrubal*, inquit[d], *epiſtolam ſcriptam ſuper rebus arcanis hoc modo abſcondidit, pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, poſtea tabulas, vt ſolitum eſt, cera colliuit.* Martialis[e]:

Secta niſi in tenues eſſemus ligna tabellas,
Eſſemus Libyci nobile dentis onus.

Hæ tabulæ, quòd ſtylo ferreo pungerentur, pugillares ſunt dictæ: & à ſtylo ſcribendi modus Stylus eſt appellatus. Hoc inſtrumentum ab vna parte ad ſcribendum in acutum deſinebat, ab alia ad ſcripta delenda in latum exibat. D. Auguſtinus, *Stylus*, inquit[f], *ferreus alia parte, qua ſcribamus, alia qua deleamus, à fabro factus eſt, & in ſuo genere pulcher, & ad vſum noſtrum accommodatus. At ſi quiſpiam ea parte ſcribere qua deletur, & ea velit delere, qua ſcribitur, nullo modo Stylum malum fecerit, ſed ipſum iure vituperatur.* Hæc ille. Tabulæ apud nobiles plerumque erant eburneæ alicuius pretij. nam D. Auguſtinus Romanianum rogat[g], vt ſibi tabellas eburneas remittat, quas eius auunculo ſcriptas miſerat. Ad honoratos enim, qui poterant, in hac materia ſcribebant, & ſæpe etiam commodabantur, vt poſtea commodanti reſtituerentur. Paulus, *Si pugillares*, inquit[h], *mihi commodaſti, vt debitor mihi caueret, non rectè facies importunè repetendo.* Martialis Lemma inſcripſit[i], *Pugillares eburnei.* hoc carmine:

Languida ne triſtes obſcurent lumina ceræ,
Nigra tibi niueum litera pingat ebur.

Vulgò verò ex Smilace aſpera, hederæ ſimili, Codicilli fabricabantur: nam Plinius, *E Smilace*, inquit[k], *fiunt Codicilli.* Hi in plurali tantùm nominantur, alio nomine pugillares dicti[l], vt puto, quod duplices, ſeu geminatæ iungerentur tabellæ, & ſimul aduerſæ colligarentur, vt infrà dicetur. Iidem & codicilli ſunt vocati. tabulæ enim codices, & tabellæ codicilli appellantur. Vnde ceratos vocat Codicillos Vlpianus[m]. poſtea ſpeciali nomine Codicilli vltimæ voluntates hærede carentes ſunt dicti[n], & literæ, quibus Princeps magiſtratum, vel dignitatem, aut gratiam confert[o], quia in iis tabellis demandabantur. Horum vſum Troiana tempora fuiſſe auctor eſt Homerus, qui à Prœto Bellerophonti in Lycia codicillos datos fuiſſe ſcribit[p]:

ἐπόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ,
Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

Vnde illorum error redarguitur, qui nullas tum litteras fuiſſe aſſerunt, vt eſt Ioſephus[q]. Minio ad ornatum primæ ceræ pingebantur, Ouidius

loquens de tabulis ceratis ait [r]:

At tanquam minio penitus medicata rubebas.

Et ſubdit:

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine ſenſi.

Quia duæ ſimul tabellæ iungebantur. Id & ſignificauit Auſonius [s]:

Puer notarum prepetum
Solers miniſter aduola
Bipatens pugillar expedi.

Hos ex ebore Diptycha Valentinianus appellat *in l. 1. C. Th. de exp. lud. quæ pro munere dabantur.* Symmachus, *Diptychum*, inquit [t], *candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum miſimus*; & alibi, *Diptycha, & apophoreta ſuſcipere dignemini.* Fortè aliquam ſummam pro munere dandam inſcriptam habebant. Geminas tabulas Decalogi lapideum Diptychum D. Auguſtinus appellat [u]. Simeon quoque Metaphraſtes inſignium Orthodoxorum nomina ſacris Diptychiis inſcribi ſolita refert [x]. Hæc de codicillis. Poſtquam verò Magnus Alexander, capta Ægypto, Alexandriam condidit, inuenta in ea regione papyro, quod eſt fruticis genus, vt iuncus, ex eius ſciſſi pertenuibus philyris, acuque diuiſis charta fieri cœpit [y], cuius vſus in Charta Ciuitate propè Tyrum repertus ei nomen dedit. Palladius ſcribit Chartam in Palude Mareotide naſci [z]. Chartæ igitur propriæ erant, quæ ex papyro fiebant. *Chartis*, inquit Vlpianus [a], *Legatis, papyrum ad chartas paratum non contineri.* Quod nomen poſtea ad noſtras chartas ex panniculis linteis confectas traductum fuit. Ex papyro, prout interior erat philyra, ita pretioſior fiebat charta. media enim pretioſior erat tilia, ordine verò ſubſequentes minus pretioſæ. Quare & plura iis impoſita ſunt nomina, cum alia Hieratica, quædam Liuia, aliqua Amphitheatrica, aut Fannia, vel alio nomine vocabatur. Plinius, *Principatus*, inquit [b], *medio, atque inde ſciſſura ordine Hieratica appellabatur antiquitus religioſis tantùm voluminibus dicata, qui ab adulatione Auguſti nomen accepit.* Significat ex mediis papyri philyris pretioſiorem chartam fuiſſe, quæ priùs Hieratica, ſcribendis ſcilicet chartis religioſis dicata, dicta fuit, mox Auguſta. Subdit Plinius, *Sicut ſecunda Liuia à coniuge eius, ita deſcendit Hieratica in tertium nomen, proximum Amphitheatrica datum fuerat à confectura loco. Excepit hanc Romæ Fannij ſagax officina, tenuatámque curioſa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non eſſet ita recurata, in ſuo manſit Amphitheatrica.* Poſt Auguſtam enim in pretio fuit Liuia, deinde Hieratica, mox Fannia à Fannij officina vocata, poſtea Amphitheatrica, quòd propè Amphitheatrum fabricaretur, appellata. Fuere poſt has Saitica, & Tæniotica ab his locis denominatæ cæteris viliores, & hæc vltima inutilis ſcribendo Emporetica vocabatur, qua merces inuoluebantur. Nobiliores ſeparàtim ad epiſtolas ſcribendas ſeruabant, rudioribus ad rationum volumina vtebantur. Vlpianus, *Seruius*, inquit [c], *chartas epiſtolares penoris eſſe ſcribit, ſed & chartas ad ratiunculam, vel logarium paratas contineri*: etſi promiſcuè his vti poterant. Cùm autem in Ægypto tantùm papyrus fieret, & ibi celebrem Bibliothecam Ptolemæus Philadelphus inſtituiſſet, timens ne ab Eumene Attaliæ Rege, qui & ipſe inſignem Bibliothecam parauerat, ſuperaretur, æmulo chartæ vſum ademit, clauſis maribus, papyrum extrahi prohibens. tum Eumenes Pergami membranas repetit, vt ex Varrone Plinius recitat [d], quarum magnam copiam Attalus Rex eius frater Romam miſit. D. Hieronymus conquerens, quod breuem epiſtolam accepiſſet, *Chartam*, inquit [e], *defuiſſe non puto, Ægypto miniſtrante commer-*

cia

tia, etſi alicui Ptolemæus maria clauſiſſet, tamen Rex Attalus membranas à Pergamo miſerat, vt penuria chartæ pellibus penſaretur: vnde & Pergamenarum nomen ad hunc vſque diem, tradente ſibi inuicem poſteritate ſeruatum eſt. Hactenus Hieronymus. Hæ ex tenuiſſimis corio animalium adiacentibus membranis fiunt, & inde nomen habuerunt: & quia primum Pergami ſunt inuentæ, alio nomine Pergamenæ ſunt appellatæ. Sed Ioſephus ait [f] ab Eleazaro Sacerdotum Principe per LXXII. Interpretes ſacros libros in tenuiſſima membrana ſcriptos, & incomprehenſibili compagine ad eundem Ptolemæum miſſos, vt facilè conſtet ante Philadelphum membranas fuiſſe. Ioſepho adſtipulatur Ariſteas [g], & vetuſtiſſimum de Iouis diphthera id comprobat prouerbium. Erat hæc pellis Amaltheæ Capræ, in qua res humanas ſcribere vulgò dicebatur. Herodotus quoque auctor eſt [h], Ionas libros diphtheras vocaſſe, quod aliquando ob papyri penuriam tum Caprinis, tum Ouillis pellibus ſint vſi. Quare credendum eſt, Eumenem eas diu intermiſſas inſtauraſſe, aut primùm in Aſia oſtendiſſe. Iſidorus membranas primum lutei, ſeu crocei coloris factas fuiſſe ſcribit [i], ſed cùm aciem legentium læderent, ac ſordeſcerent, Romæ candidas repertas, deinde purpureas, in quibus, inquit, aurum, & argentum liqueſcens pateſcit in literis. Longobardi verò tenues tilias è tabula abraſas, glutinéque compactas pro charta habuerunt, quarum paginæ quædam vetuſtiſſimæ eorum characteribus ſcriptæ apud me extant. Nouiſſimè verò ex panniculis contuſis, & aqua maceratis chartæ fieri cœperunt, quæ nunc frequenti ſunt in vſu, & exemplo papyri chartæ nomen tenent. Earum annus, & inuentor ignoratur; poſt Romanum Imperium extinctum inuentas fuiſſe conſtat. Chartas ex ſerico, & foliis arborum confectas ab ea parte, in qua ſcribebatur, rufas, in aduerſa virides à nepotibus Regum Claponenſium prope Seres ſitorum huc allatas vidi, quæ noſtras denſitate, læuoréque ſuperant.

Nunc de more ſcribendi, quo vtebantur Veteres, aliquid eſt dicendum. Antiquitus à folij capite incipientes perpetuam ſcripturam ad finem deducebat; idem de corticibus, plumbo, linteis, ac demum chartis eſt factum, quas non, vt nos, in paginas, aut quinterniones diuidebant, ſed inſtar ſpiræ conuoluebant, vt in grandioribus inſtrumentis in Pergamena conſcriptis fieri conſueuit, inde à voluendo dicta ſunt volumina, quia chartæ conuoluebantur. In extrema verò charta ad eam firmandam bacillus adglutinabatur, qui vocabatur vmbilicus. Is ex cedro, cupreſſóque, vel ebore, aut hebeno fiebat: vnde ad vmbilicum venire dicebatur, qui ad finem perueniſſet. Horatius [k],

Deus, Deus, nam me vetat
Inceptos olim, promiſſum carmen, iambos
Ad vmbilicum adducere.

Item Martialis [l]:

Ohe iam ſatis eſt, ohe libelle
Iam peruenimus vſque ab vmbilicum.

Idem [m]:

Quid prodeſt mihi tam macer libellus
Nullo craſſior vt ſit vmbilico.

Vmbilici capita ex auro, argento, aut etiam gemmis præmuniebantur, quæ cornua vocabantur. Ouidius [n]:

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Martialis [o]:

Explicitum nobis vſque ad ſua cornua librum.

Epiſtolam appellat *in l. cùm pater. §. donationis. de leg. 2. & in l. miles. in princ. eod. tit.* quia codicillans locutus eſt cum honorato, vt loquuntur qui Epiſtolam ſcribunt: *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommiſſum, nihilominus perinde eſt, ac ſi precariò rogatus eſſet hæres.* Eodem modo Codicillos cum ſalutis præfatione Scæuola recitat *in l. cùm quis decedens. §. Seiam de leg. 2. Lucius Titius Seiæ heredi ſuæ, quam pro parte dimidia inſtitui, ſalutem.* & in §. ſeq. *Idem pater* inquit, *decedens Epiſtolam fideicommiſſariam ſcripſit in hæc verba, Lucio Titio filio ſuo ſalutem.* Non aliam ob cauſam illam voluntatem Epiſtolam vocat, niſi quia in Epiſtolæ formam erat concepta. Idem *in l. epiſtolam. in princ. ad Trebellia.* Epiſtolam ad hæredem ſuum in hæc verba ſcripſit, *Titius Cornelio heredi ſuo ſalutem*, & quæ ſequuntur. Simile exemplum affert Marcellus *in l. vlt. de fideicommiſſ. liber. Codicillis*, inquit, *ita cauit, Lucius Titius heredibus primis, & ſubſtitutis ſalutem.* Huiuſmodi vltimam voluntatem hoc modo ſcriptam Diocletianus, & Maximianus Epiſtolam vocant *in l. & in epiſtola. C. de fideicomm. Et in epiſtola*, aiunt, *vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.* Hoc ſignificant, non refert, an ſcriptura ritu Epiſtolæ, vel libelli, ſeu in formam parui libri fiat, vel etiam ſine ſcriptis: nam quocunque modo valet fideicommiſſum. In teſtamento quoque eadem formula fidei committebatur, vt in ſuis reſponſis Marcellus oſtendit *in l. Titia cùm teſtamento. §. 1. de leg. 2. Lucius Titius*, inquit, *in teſtamento ſuo ita cauit, Octauianæ Stratonicæ filiæ meæ dulciſſimæ ſalutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulciſſimo ſalutem.* & his dat fideicommiſſa. Huiuſmodi Codicilli in formam Epiſtolæ ſcripti à teſtibus ſunt ſignandi, aut coràm ipſi publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet *d. l. & in epiſtola. C. de fideicomm.*

De Notis. Cap. XXX.

NOtas eſſe ſingulas, aut binas literas, quibus integræ dictiones ſignificantur, Feſtus ſcribit [a]. Primam omnium Catonis Vticenſis orationem Cicerone Coſ. ſigna quædam demonſtrante Notis quibuſdam exceptam fuiſſe Plutarchus ſcribit [b], quo tempore Tyro Ciceronis libertus quaſdam literas inuenit, quæ Præpoſitiones denotabant vt Iſidorus autumat [c]. Poſt eum Mecænas alias literarum Notas ad celeriter ſcribendum excogitauit, & per Aquilam libertum (alij Perſanium, & Philargium addunt) publicauit [d]. Quædam verò poſt has inuentæ ſunt, quibus veteres iuris libri compendioſa ratione ſcriberentur: nam per B. F. bonum factum ſignificabant, S. C. Senatuſconſultum, R. P. Rempublicam. P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, W. mulierem, P. pupillum, d. pupillam; per K. caput, KK. calumniæ cauſa, I. E. iudex eſto, D. M. dolum malum intelligebant. Huiuſmodi plurimæ Notæ in veterum Iuriſconſultorum libris inueniebantur, quas quòd à callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iuſtinianus [e], è codicibus legum abolendas eſſe ſanxerunt. Hæc Iſidorus [f], qui & addit [g], per A. pueritiam ſignificari ſolitam, per T. ſuperſtitem militem, per Θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque ſpectatur.

Sed hæ iure noſtro non ſunt receptæ, cùm nec teſtamenta, nec inſtrumenta, aliáve monumenta Notis ſcribi poſſint, cùm hæc ſigna, & compendioſa ænigmata appellentur [h]. quanquam plura in antiquis marmoribus conciſis dictionibus, & ſingulis

literis

literis ſcripta fuiſſe videmus, quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus propriis de hoc libris editis ſunt interpretati. Numerorum quoque ſigna Notæ vocabantur, cùm pro quingentis D. ſcribebant [i]: qui vſus ſæpe fraudis occaſionem præbuit: quod & Tranquillus oſtendit [k]. Galbæ enim cum Liuia quingenties ſeſtertiûm reliquiſſet, nec ſcripta, ſed notata, inquit, teſtamento eſſet ſumma, ad quinquaginta Tiberius ſummam doloſè reuocauit. Notis tamen, quibus vulgò vtimur, & in vltimis voluntatibus, & inſtrumentis numeros & alia poſſe ſcribi noſtri legum I[illegible]tes concedunt, cùm id probari videatur *in l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit.* *M[illegible]ta*, inquiunt Doctores [l], *ſiue notæ, & vulgò cognitæ*. In iuribus verò deſcribendis nec numeros notis ſignificari Iuſtinianus permittit [m]: quod in Pandectis Florentinis diligenter eſt obſeruatum. Similiter cùm inter libetos pater in ſcriptis teſtatur, ne fraus facilè committatur, non ſignis, ſed literarum conſequentia numeri ſunt deſcribendi [n]. His duobus caſibus exceptis, conueniunt Doctores notis vulgò cognitis poſſe ſcribi inſtrumenta [o]. Acta etiam iudiciorum notis ſcribebantur. *Qui notis*, inquit Modeſtinus [p], *ſcribunt acta Præſidum, non abſunt cauſa Reipublicæ.* Simeon Metaphraſtes, *Cornelius*, inquit [q], *Diaconus ſciens notis ſcribere, quibus vtuntur in iure, notabat omnia, quæ dicebantur, & opponebantur.* Vnde a notis Notarij qui eo modo ſcribebant, ſunt denominati: quod Plutarchus [r] & D. Auguſtinus [s] tradunt.

Sed hæc ad celeriter ſcribendum inuenta fuere. Iulius verò Cæſar, ne arcana cognoſci poſſent, obſcurum ſcribendi genus excogitauit: quartam enim ſequentem literam pro antecedente ponebat, vt auctor eſt Suetonius [t]. Auguſtus B pro A, & C pro B ſcribebat, vt idem [u] & Dion [x] referunt. Hæ olim literæ occultæ vel furtiuæ dicebantur [y], vulgò *Zifra* vocantur, quæ hodie longè difficiliores ad Principum arcana occultanda ſunt inuentæ. Iis nullum inſtrumentum ſcribi poteſt [z]. Excipitur teſtamentum militis, vbi appareat eius voluntas [a]. Lacædemonij σκυτάλαις vtebantur. Quales verò literæ, & quomodo in priuilegiis Pontificum ſint ſcribendæ, docet Archidiaconus [b]. Non omittam, in iure noſtro viitatiſſimam eſſe notam §, quæ paragraphum ſignificat. Iſidorus paragraphum vocat ſignum quoddam [c], quo ſententiæ, & res ſeparantur, quod eſt hujuſmodi, ¶: eſt enim inuentum, vt ſcripturas diuidat, & inde nomen habuit; hodie vulgò vtuntur hoc ſigno §, illi ſimillimo.

a In verb. nota. *b* in Catone Vticenſi. *c* lib. 1. orig. c. 21. & Euſebius Cæſarienſ. in chronic. ann. mundi 5190. *d* Dion in Auguſto. *e* l. 1. §. vlt. l. 2. §. vlt. C. de veter. iur. enucl. *f* etymol. lib. 1. c. 22. *g* eod. lib. c. 23. *h* l. ſed cum patrono. §. vlt. ff. de bonor. poſſeſſ. dict. l. 1. §. vlt. & dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *i* l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. *k* in Galba, c. 5. *l* Bart. Bald & Imol. in dict. l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. & Bart in authent. quod ſine. C. de teſtam. *m* dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *n* §. 1. authent. de teſtam. imperf. ſeu nouell. 107. *o* Bald. in l. verbum volo. num. 2. C. de fideicom. Specul. de inſtr. edi. §. poſtremò verſ. item opponitur, quòd inſtrumentum ſcriptum eſt. Natt. in dict. authent. quod ſine. q. 19. C. de teſtam. Anton. de Butr. & Felin. in c. 1. ſub num. 19. de fide inſtrum. Alexand. conſ. 146. num. 16. lib. 5. *p* c. inter eos §. 1. ff. ex quib. cauſis maior. *q* in Porphyrio Epiſcopo. *r* in Catone Vticenſi. *ſ* lib. 2. de doctr. Chriſtian. c. 26. *t* in Iulio Cæſare, c. 55. *u* in Auguſto, c. 88. *x* in eodem. *y* Gell. lib. 17. c. 9. *z* Angel. in dict. l. quoties. in fin. princ. & in l. Lucius. ad fin. ff. de milit. teſtam. Felin. in c. 1. ſub num. 19. verſ. item oportet. de fide inſtrum. Natta in dict. authent. quod ſine. q. 19. *a* l. Lucius. de milit. teſtam. Natta in dict. authent. quod ſine. num. 39. *b* 25. q. 2. in ſumma. *c* lib. 1. etymol. c. 20.

Epiſtolam appellat *in l. cùm pater. §. donationis. de leg. 2. & in l. miles. in princ. eod. tit.* quia codicillans locutus eſt cum honorato, vt loquuntur qui Epiſtolam ſcribunt: *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommiſſum, nihilominus perinde eſt, ac ſi precariò rogatus eſſet hæres.* Eodem modo Codicillos cum ſalutis præfatione Scæuola recitat *in l. cùm quis decedens. §. Seiam. de leg. 2. Lucius Titius Seiæ hæredi ſuæ, quam pro parte dimidia inſtituit, ſalutem.* & in §. ſeq. *Idem pater* inquit, *decedens Epiſtolam fideicommiſſariam ſcripſit in hæc verba, Lucio Titio filio ſuo ſalutem.* Non aliam ob cauſam illam voluntatem Epiſtolam vocat, niſi quia in Epiſtolæ formam erat concepta. Idem *in l. epiſtolam. in princ. ad Trebellia.* Epiſtolam ad hæredem ſuum in hæc verba ſcripſit, *Titius Cornelio hæredi ſuo ſalutem,* & quæ ſequuntur. Simile exemplum affert Marcellus *in l. vlt. de fideicommiſſ. liber. Codicillis,* inquit, *ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & ſubſtitutis ſalutem.* Huiuſmodi vltimam voluntatem hoc modo ſcriptam Diocletianus, & Maximianus Epiſtolam vocant *in l. & in epiſtola. C. de fideicomm. Et in epiſtola,* aiunt, *vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.* Hoc ſignificant, non referre, an ſcriptura ritu Epiſtolæ, vel libelli, ſeu in formam parui libri fiat, vel etiam ſine ſcriptis: nam quocunque modo valet fideicommiſſum. In teſtamento quoque eadem formula fidei committebatur, vt in ſuis reſponſis Marcellus oſtendit *in l. Titia cùm teſtamento. §. 1. de leg. 2. Lucius Titius,* inquit, *in teſtamento ſuo ita cauit, Octauianæ Stratonicæ filia mea dulciſſima ſalutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulciſſimo ſalutem.* & his dat fideicommiſſa. Huiuſmodi Codicilli in formam Epiſtolæ ſcripti à teſtibus ſunt ſignandi, aut coràm ipſi publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet *d. l. & in epiſtola. C. de fideicomm.*

De Notis. Cap. XXX.

NOtas eſſe ſingulas, aut binas literas, quibus integræ dictiones ſignificantur, Feſtus ſcribit [a]. Primam omnium Catonis Vticenſis orationem Cicerone Coſ. ſigna quædam demonſtrante Notis quibuſdam exceptam fuiſſe Plutarchus ſcribit [b], quo tempore Tyro Ciceronis libertus quaſdam literas inuenit, quæ Præpoſitiones denotabant vt Iſidorus autumat [c]. Poſt eum Mecænas alias literarum Notas ad celeritet ſcribendum excogitauit, & per Aquilam libertum (alij Perſanium, & Philargium addunt) publicauit [d]. Quædam verò poſt has inuentæ ſunt, quibus veteres iuris libri compendioſa ratione ſcriberentur: nam per B. F. bonum factum ſignificabant, S. C. Senatuſconſultum, R. P. Rempublicam. P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, W. mulierem, P. pupillum, q. pupillam; per K. caput, KK. calumniæ cauſa, I. E. iudex eſto, D. M. dolum malum intelligebant. Huiuſmodi plurimæ Notæ in veterum Iuriſconſultorum libris inueniebantur, quas quòd à callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iuſtinianus [e], è codicibus legum abolendas eſſe ſanxerunt. Hæc Iſidorus [f], qui & addit [g], per A. pueritiam ſignificari ſolitam, per T. ſuperſtitem militem, per Θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque ſpectatur.

Sed hoc iure noſtro non ſunt receptæ, cùm nec teſtamenta, nec inſtrumenta, aliáve monumenta Notis ſcribi poſſint, cùm hæc ſigna, & compendioſa ænigmata appellentur [h]. quanquam plura in antiquis marmoribus conciſis dictionibus, & ſingulis

literis

literis ſcripta fuiſſe videmus, quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus propriis de hoc libris editis ſunt interpretati. Numerorum quoque ſigna Notæ vocabantur, cùm pro quingentis D. ſcribebant [i]: qui vſus ſæpe fraudis occaſionem præbuit: quod & Tranquillus oſtendit [k]. Galbæ enim cum Liuia quingenties ſeſtertium reliquiſſet, nec ſcripta, ſed notata, inquit, teſtamento eſſet ſumma, ad quinquaginta Tiberius ſummam doloſè reuocauit. Notis tamen, quibus vulgò vtimur, & in vltimis voluntatibus, & inſtrumentis numeros & alia poſſe ſcribi noſtri legum Interpretes concedunt, cùm id probari videatur *in l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. Maximè nota*, inquiunt Doctores [l], *ſi notæ, & vulgò cognitæ.* In iuribus verò deſcribendis nec numeros notis ſignificari Iuſtinianus permittit [m]: quod in Pandectis Florentinis diligenter eſt obſeruatum. Similiter cùm inter liberos pater in ſcriptis teſtatur, ne fraus facilè committatur, non ſignis, ſed literarum conſequentia numeri ſunt deſcribendi [n]. His duobus caſibus exceptis, conueniunt Doctores notis vulgò cognitis poſſe ſcribi inſtrumenta [o]. Acta etiam iudiciorum notis ſcribebantur. *Qui notis*, inquit Modeſtinus [p], *ſcribunt acta Præſidum, non abſunt cauſa Reipublicæ.* Simeon Metaphraſtes, *Cornelius*, inquit [q], *Diaconus ſciens notis ſcribere, quibus vtuntur in iure, notabat omnia, quæ dicebantur, & opponebantur.* Vnde à notis Notarij qui eo modo ſcribebant, ſunt denominati: quod Plutarchus [r] & D. Auguſtinus [s] tradunt.

Sed hæc ad celeriter ſcribendum inuenta fuere. Iulius verò Cæſar, ne arcana cognoſci poſſent, obſcurum ſcribendi genus excogitauit: quartam enim ſequentem literam pro antecedente ponebat, vt auctor eſt Suetonius [t]. Auguſtus B pro A, & C pro B ſcribebat, vt idem [u] & Dion [x] referunt. Hæ olim literæ occultæ vel furtiuæ dicebantur [y], vulgò *Zifræ* vocantur, quæ hodie longè difficiliores ad Principum arcana occultanda ſunt inuentæ. His nullum inſtrumentum ſcribi poteſt [z]. Excipitur teſtamentum militis, vbi appareat eius voluntas [a]. Lacædemonij σκυτάλαις vtebantur. Quales verò literæ, & quomodo in priuilegiis Pontificum ſint ſcribendæ, docet Archidiaconus [b]. Non omittam, in iure noſtro vſitatiſſimam eſſe notam §, quæ paragraphum ſignificat. Iſidorus paragraphum vocat ſignum quoddam [c], quo ſententiæ, & res ſeparantur, quod eſt huiuſmodi, ¶: eſt enim inuentum, vt ſcripturas diuidat, & inde nomen habuit; hodie vulgò vtuntur hoc ſigno §, illi ſimillimo.

a In verb. nota. *b* in Catone Vticenſi. *c* lib. 1. orig. c. 21. & Euſebius Cæſarienſ. in chronic. ann. mundi 5190. *d* Dion in Auguſto. *e* l. 1. §. vlt. l. 2. §. vlt. C. de veter. iur. enucl. *f* etymol. lib. 1. c. 22. *g* eod. lib. c. 23. *h* l. ſed cum patrono. §. vlt. ff. de bonor. poſſeſſ. dict. l. 1. §. vlt. & dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *i* l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. *k* in Galba, c. 5. *l* Bart. Bald & Imol. in dict. l. quoties. § 1 ff. de hered. inſtit. & Bart in authent. quod ſine. C. de teſtam. *m* dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *n* §. 1. authent. de teſtam. imperf. ſeu nouell. 107. *o* Bald. in l. verbum volo. num. 2. C. de fideicom. Specul. de inſtr. edi. §. poſtremò verſ. item opponitur, quòd inſtrumentum ſcriptum eſt. Natt. in dict. authent. quod ſine. q. 19. C. de teſtam. Anton. de Butr. & Felin. in c. 1. ſub num. 19. de fide inſtrum. Alexand. conſ. 146. num. 16. lib. 5. *p* c. inter eos §. 1. ff. ex quib. cauſis maior. *q* in Porphyrio Epiſcopo. *r* in Catone Vticenſi. *ſ* lib. 2. de doctr. Chriſtian. c. 26. *t* in Iulio Cæſare, c. 55. *u* in Auguſto, c. 88. *x* in eodem. *y* Gell. lib. 17. c. 9. *z* Angel. in dict. l. quoties. in fin. princ. & in l. Lucius. ad fin. ff. de milit. teſtam. Felin. in c. 1. ſub num. 19. verſ. item oportet. de fide inſtrum. Natta in dict. authent. quod ſine. q. 19. *a* l. Lucius. de milit. teſtam. Natta in dict. authent. quod ſine. num. 39. *b* 25. q. 2. in ſumma. *c* lib. 1. etymol. c. 20.

Epiſtolam appellat *in l. cùm pater. §. donationis. de leg. 2. & in l. miles. in princ. eod. tit.* quia codicillans locutus eſt cum honorato, vt loquuntur qui Epiſtolam ſcribunt: *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommiſſum, nihilominus perinde eſt, ac ſi precariò rogatus eſſet hæres.* Eodem modo Codicillos cum ſalutis præfatione Scæuola recitat *in l. cùm quis decedens. §. Seiam de leg. 2. Lucius Titius Seiæ hæredi ſuæ, quam pro parte dimidia inſtitui, ſalutem.* & in §. ſeq. *Idem pater* inquit, *decedens Epiſtolam fideicommiſſariam ſcripſit in hæc verba, Lucio Titio filio ſuo ſalutem.* Non aliam ob cauſam illam voluntatem Epiſtolam vocat, niſi quia in Epiſtolæ formam erat concepta. Idem *in l. epiſtolam. in princ. ad Trebellia.* Epiſtolam ad hæredem ſuum in hæc verba ſcripſit, *Titius Cornelio hæredi ſuo ſalutem,* & quæ ſequuntur. Simile exemplum affert Marcellus *in l. vlt. de fideicommiſſ. liber. Codicillis*, inquit, *ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & ſubſtitutis ſalutem.* Huiuſmodi vltimam voluntatem hoc modo ſcriptam Diocletianus, & Maximianus Epiſtolam vocant *in l. & in epiſtola. C. de fideicomm. Et in epiſtola,* aiunt, *vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.* Hoc ſignificant, non refert, an ſcriptura ritu Epiſtolæ, vel libelli, ſeu in formam parui libri fiat, vel etiam ſine ſcriptis: nam quocunque modo valet fideicommiſſum. In teſtamento quoque eadem formula fidei committebatur, vt in ſuis reſponſis Marcellus oſtendit *in l. Titia cùm teſtamento. §. 1. de leg. 2. Lucius Titius*, inquit, *in teſtamento ſuo ita cauit, Octauianæ Stratonicæ filiæ meæ dulciſſimæ ſalutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulciſſimo ſalutem.* & his dat fideicommiſſa. Huiuſmodi Codicilli in formam Epiſtolæ ſcripti à teſtibus ſunt ſignandi, aut coràm ipſi publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet *d. l. & in epiſtola. C. de fideicomm.*

De Notis. CAP. XXX.

NOtas eſſe ſingulas, aut binas literas, quibus integræ dictiones ſignificantur, Feſtus ſcribit [a]. Primam omnium Catonis Vticenſis orationem Cicerone Coſ. ſigna quædam demonſtrante Notis quibuſdam exceptam fuiſſe Plutarchus ſcribit [b], quo tempore Tyro Ciceronis libertus quaſdam literas inuenit, quæ Præpoſitiones denotabant vt Iſidorus autumat [c]. Poſt eum Mecænas alias literarum Notas ad celeriter ſcribendum excogitauit, & per Aquilam libertum (alij Perſanium, & Philargium addunt) publicauit [d]. Quædam verò poſt has inuentæ ſunt, quibus veteres iuris libri compendioſa ratione ſcriberentur: nam per B. F. bonum factum ſignificabant, S. C. Senatuſconſultum, R. P. Rempublicam. P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, Ꟶ. mulierem, P. pupillum, ꟼ. pupillam; per K. caput, KK. calumniæ cauſa, I. E. index eſto, D. M. dolum malum intelligebant. Huiuſmodi plurimæ Notæ in veterum Iuriſconſultorum libris inueniebantur, quas quòd à callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iuſtinianus [e], è codicibus legum abolendas eſſe ſanxerunt. Hæc Iſidorus [f], qui & addit [g], per A. pueritiam ſignificari ſolitam, per T. ſuperſtitem militem, per Θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque ſpectatur.

Sed hæ iure noſtro non ſunt receptæ, cùm nec teſtamenta, nec inſtrumenta, aliáve monumenta Notis ſcribi poſſint, cùm hæc ſigna, & compendioſa ænigmata appellentur [h]. quanquam plura in antiquis marmoribus conciſis dictionibus, & ſingulis

literis

literis ſcripta fuiſſe videmus, quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus propriis de hoc libris editis ſunt interpretati. Numerorum quoque ſigna Notæ vocabantur, cùm pro quingentis D. ſcribebant [f]: qui vſus ſæpe fraudis occaſionem præbuit: quod & Tranquillus oſtendit [k]. Galbæ enim cum Liuia quingenties ſeſtertium reliquiſſet, nec ſcripta, ſed notata, inquit, teſtamento eſſet ſumma, ad quinquaginta Tiberius ſummam doloſè reuocauit. Notis tamen, quibus vulgò vtimur, & in vltimis voluntatibus, & inſtrumentis numeros & alia, poſſe ſcribi noſtri legum I[illegible]tes concedunt, cùm id probari videatur *in l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit.* *M*[illegible]*tæ*, inquiunt Doctores [l], *ſint notæ, & vulgò cognitæ.* In iuribus verò deſcribendis nec numeros notis ſignificari Iuſtinianus permittit [m]: quod in Pandectis Florentinis diligenter eſt obſeruatum. Similiter cùm inter liberos pater in ſcriptis teſtatur, ne fraus facilè committatur, non ſignis, ſed literarum conſequentia numeri ſunt deſcribendi [n]. His duobus caſibus exceptis, conueniunt Doctores notis vulgò cognitis poſſe ſcribi inſtrumenta [o]. Acta etiam iudiciorum notis ſcribebantur. *Qui notis*, inquit Modeſtinus [p], *ſcribunt acta Præſidum, non abſunt cauſa Reipublicæ.* Simeon Metaphraſtes; *Cornelius*, inquit [q], *Diaconus ſciens notis ſcribere, quibus vtuntur in iure, notabat omnia, quæ dicebantur, & opponebantur.* Vnde à notis Notarij, qui eo modo ſcribebant, ſunt denominati: quod Plutarchus [r] & D. Auguſtinus [ſ] tradunt.

Sed hæc ad celeriter ſcribendum inuenta fuere. Iulius verò Cæſar, ne arcana cognoſci poſſent, obſcurum ſcribendi genus excogitauit: quartam enim ſequentem literam pro antecedente ponebat, vt auctor eſt Suetonius [t]. Auguſtus B pro A, & C pro B ſcribebat, vt idem [u] & Dion [x] referunt. Hæ olim literæ occultæ vel furtiuæ dicebantur [y], vulgò *Zifra* vocantur, quæ hodie longè difficiliores ad Principum arcana occultanda ſunt inuentæ. Iis nullum inſtrumentum ſcribi poteſt [z]. Excipitur teſtamentum militis, vbi appareat eius voluntas [a]. Lacædemonij σκυτάλαις vtebantur. Quales verò literæ, & quomodo in priuilegiis Pontificum ſint ſcribendæ, docet Archidiaconus [b]. Non omittam, in iure noſtro vſitatiſſimam eſſe notam §, quæ paragraphum ſignificat. Iſidorus paragraphum vocat ſignum quoddam [c], quo ſententiæ, & res ſeparantur, quod eſt hujuſmodi, ¶: eſt enim inuentum, vt ſcripturas diuidat, & inde nomen habuit; hodie vulgò vtuntur hoc ſigno §, illi ſimillimo.

a In verb. nota. *b* in Catone Vticenſi. *c* lib. 1. orig. c. 21. & Euſebius Cæſarienſ. in chronic. ann. mundi 5190. *d* Dion in Auguſto. *e* l. 1. §. vlt. l. 2. §. vlt. C. de veter. iur. enucl. *f* etymol. lib. 1. c. 22. *g* eod. lib. c. 23. *h* l. ſed cum patrono. §. vlt. ff. de bonor. poſſeſſ. dict. l. 1. §. vlt. & dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *i* l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. *k* in Galba, c. 5. *l* Bart. Bald & Imol. in dict. l. quoties. §. 1. ff. de hered. inſtit. & Bart. in authent. quod ſine. C. de teſtam. *m* dict. l. 2. §. penult. C. de veter. iur. enucl. *n* §. 1. authent. de teſtam. imperf. ſeu nouell. 107. *o* Bald. in l. verbum volo. num. 2. C. de fideicom. Specul. de inſtr. edi. §. poſtremò. verſ. item opponitur, quòd inſtrumentum ſcriptum eſt. Natt. in dict. authent. quod ſine. q. 19. C. de teſtam. Anton. de Butr. & Felin. in c. 1. ſub num. 19. de fide inſtrum. Alexand. conſ. 146. num. 16. lib. 5. *p* c. inter eos. §. 1. ff. ex quib. cauſis maior. *q* in Porphyrio Epiſcopo. *r* in Catone Vticenſi. *ſ* lib. 2. de doctr. Chriſtian. c. 26. *t* in Iulio Cæſare, c. 55. *u* in Auguſto, c. 88. *x* in eodem. *y* Gell. lib. 17. c. 9. *z* Angel. in dict. l. quoties. in fin. princ. & in l. Lucius. ad fin. ff. de milit. teſtam. Felin. in c. 1. ſub num. 19. verſ. item oportet. de fide inſtrum. Natta in dict. authent. quod ſine. q. 19. *a* l. Lucius. de milit. teſtam. Natta in dict. authent. quod ſine. num. 39. *b* 25. q. 2. in ſumma. *c* lib. 1. etymol. c. 20.

G *De*

Epiſtolam appellat *in l. cùm pater. §. donationis. de leg. 2. & in l. miles. in princ. eod. tit.* quia codicillans locutus eſt cum honorato, vt loquuntur qui Epiſtolam ſcribunt: *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommiſſum, nihilominus perinde eſt, ac ſi precariò rogatus eſſet hæres.* Eodem modo Codicillos cum ſalutis præfatione Scæuola recitat *in l. cùm quis decedens. §. Seiam de leg. 2. Lucius Titius Seiæ hæredi ſuæ, quam pro parte dimidia inſtituit, ſalutem.* & in §. ſeq. *Idem pater* inquit, *decedens Epiſtolam fideicommiſſariam ſcripſit in hæc verba, Lucio Titio filio ſuo ſalutem.* Non aliam ob cauſam illam voluntatem Epiſtolam vocat, niſi quia in Epiſtolæ formam erat concepta. Idem *in l. epiſtolam. in princ. ad Trebellia.* Epiſtolam ad hæredem ſuum in hæc verba ſcripſit, *Titius Cornelio hæredi ſuo ſalutem*, & quæ ſequuntur. Simile exemplum affert Marcellus *in l. vlt. de fideicommiſſ. liber. Codicillis*, inquit, *ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & ſubſtitutis ſalutem.* Huiuſmodi vltimam voluntatem hoc modo ſcriptam Diocletianus, & Maximianus Epiſtolam vocant *in l. & in epiſtola. C. de fideicomm. Et in epiſtola*, aiunt, *vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.* Hoc ſignificant, non referre, an ſcriptura ritu Epiſtolæ, vel libelli, ſeu in formam parui libri fiat, vel etiam ſine ſcriptis: nam quocunque modo valet fideicommiſſum. In teſtamento quoque eadem formula fidei committebatur, vt in ſuis reſponſis Marcellus oſtendit *in l. Titia cùm teſtamento. §. 1. de leg. 2. Lucius Titius*, inquit, *in teſtamento ſuo ita cauit, Octauianæ Stratonicæ filiæ meæ dulciſſimæ ſalutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulciſſimo ſalutem.* & his dat fideicommiſſa. Huiuſmodi Codicilli in formam Epiſtolæ ſcripti à teſtibus ſunt ſignandi, aut coràm ipſi publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet *d. l. & in epiſtola. C. de fideicomm.*

De Notis. Cap. XXX.

NOtas eſſe ſingulas, aut binas literas, quibus integræ dictiones ſignificantur, Feſtus ſcribit [a]. Primam omnium Catonis Vticenſis orationem Cicerone Coſ. ſigna quædam demonſtrante Notis quibuſdam exceptam fuiſſe Plutarchus ſcribit [b], quo tempore Tyro Ciceronis libertus quaſdam literas inuenit, quæ Præpoſitiones denotabant vt Iſidorus autumat [c]. Poſt eum Mecænas alias literarum Notas ad celeriter ſcribendum excogitauit, & per Aquilam libertum (alij Perſanium, & Philargium addunt) publicauit [d]. Quædam verò poſt has inuentæ ſunt, quibus veteres iuris libri compendioſa ratione ſcriberentur: nam per B. F. bonum factum ſignificabant, S. C. Senatuſconſultum, R. P. Rempublicam. P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, Ɯ. mulierem, P. pupillum, ꝗ. pupillam; per K. caput, KK. calumniæ cauſa, I. E. iudex eſto, D. M. dolum malum intelligebant. Huiuſmodi plurimæ Notæ in veterum Iuriſconſultorum libris inueniebantur, quas quòd à callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iuſtinianus [e], è codicibus legum abolendas eſſe ſanxerunt. Hæc Iſidorus [f], qui & addit [g], per A. pueritiam ſignificari ſolitam, per T. ſuperſtitem militem, per Θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque ſpectatur.

Sed hæ iure noſtro non ſunt receptæ, cùm nec teſtamenta, nec inſtrumenta, aliáve monumenta Notis ſcribi poſſint, cùm hæc ſigna, & compendioſa ænigmata appellentur [h]. quanquam plura in antiquis marmoribus conciſis dictionibus, & ſingulis literis

literis ſcripta fuiſſe videmus, quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus propriis de hoc libris editis ſunt interpretati. Numerorum quoque ſigna Notæ vocabantur, cùm pro quingentis D.ſcribebant [i]: qui vſus ſæpe fraudis occaſionem præbuit: quod & Tranquillus oſtendit [k]. Galbæ enim cum Liuia quingenties ſeſtertiûm reliquiſſet, nec ſcripta, ſed notata, inquit, teſtamento eſſet ſumma, ad quinquaginta Tiberius ſummam dolosè reuocauit. Notis tamen, quibus vulgò vtimur, & in vltimis voluntatibus, & inſtrumentis numeros & alia poſſe ſcribi noſtri legum I[illegible]etes concedunt, cùm id probari videatur *in l.quoties.* §.1. *ff.de hered.inſtit.* *M[illegible]ta*, inquiunt Doctores [l], *ſi[illegible] notæ, & vulgò cognitæ.* In iuribus verò deſcribendis nec numeros notis ſignificari Iuſtinianus permittit [m]: quod in Pandectis Florentinis diligenter eſt obſeruatum. Similiter cùm inter liberos pater in ſcriptis teſtatur, ne fraus facilè committatur, non ſignis, ſed literarum conſequentia numeri ſunt deſcribendi [n]. His duobus caſibus exceptis, conueniunt Doctores notis vulgò cognitis poſſe ſcribi inſtrumenta [o]. Acta etiam iudiciorum notis ſcribebantur. *Qui notis*, inquit Modeſtinus [p], *ſcribunt acta Præſidum, non abſunt cauſa Reipublicæ.* Simeon Metaphraſtes; *Cornelius*, inquit [q], *Diaconus ſciens notis ſcribere, quibus vtuntur in iure, notabat omnia, quæ dicebantur, & opponebantur.* Vnde à notis Notarij, qui eo modo ſcribebant, ſunt denominati: quod Plutarchus [r] & D. Auguſtinus [s] tradunt.

Sed hæc ad celeriter ſcribendum inuenta fuere. Iulius verò Cæſar, ne arcana cognoſci poſſent, obſcurum ſcribendi genus excogitauit: quartam enim ſequentem literam pro antecedente ponebat, vt auctor eſt Suetonius [t]. Auguſtus B pro A, & C pro B ſcribebat, vt idem [u] & Dion [x] referunt. Hæ olim literæ occultæ vel furtiuæ dicebantur [y], vulgò *Zifræ* vocantur, quæ hodie longè difficiliores ad Principum arcana occultanda ſunt inuentæ. His nullum inſtrumentum ſcribi poteſt [z]. Excipitur teſtamentum militis, vbi appareat eius voluntas [a]. Lacædemonij σκυτάλαις vtebantur. Quales verò literæ, & quomodo in priuilegiis Pontificum ſint ſcribendæ, docet Archidiaconus [b]. Non omittam, in iure noſtro vſitatiſſimam eſſe notam §, quæ paragraphum ſignificat. Iſidorus paragraphum vocat ſignum quoddam [c], quo ſententiæ, & res ſeparantur, quod eſt hujuſmodi, ¶: eſt enim inuentum, vt ſcripturas diuidat, & inde nomen habuit; hodie vulgò vtuntur hoc ſigno §, illi ſimillimo.

a In verb.nota. *b* in Catone Vticenſi. *c* lib.1.orig.c.21.& Euſebius Cæſarienſ.in chronic.ann. mundi 5190. *d* Dion in Auguſto. *e* l.1.§.vlt l.2.§.vlt.C.de veter.iur.enucl. *f* etymol.lib.1.c.22. *g* eod.lib.c.23. *h* l.ſed cum patrono.§.vlt.ff.de bonor.poſſeſſ.dict. l.1.§.vlt.& dict l.2.§.penult.C. de veter.iur.enucl. *i* l.quoties.§.1.ff.de hered.inſtit. *k* in Galba,c.5. *l* Bart.Bald & Imol.in dict. l.quoties.§ 1 ff.de hered.inſtit.& Bart in authent.quod ſine.C.de teſtam. *m* dict.l.2.§.penult.C.de veter.iur.enucl. *n* §.1.authent.de teſtam.imperf.ſeu nouell.107. *o* Bald.in l.verbum volo.num.2. C.de fideicom.Specul.de inſtr.edi. §.poſtremò verſ. item opponitur,quòd inſtrumentum ſcriptum eſt.Natt.in dict.authent.quod ſine.q.19.C.de teſtam.Anton.de Butr.& Felin. in c.1.ſub num.19. de fide inſtrum.Alexand.conſ.146.num.16.lib.5. *p* c.inter eos §.1.ff.ex quib.cauſis maior. *q* in Porphyrio Epiſcopo. *r* in Catone Vticenſi. *ſ* lib.2. de doctr.Chriſtian. c.26. *t* in Iulio Cæſare,c.55. *u* in Auguſto,c.88. *x* in eodem. *y* Gell.lib.17.c.9. *z* Angel.in dict.l.quoties. in fin. princ.& in l.Lucius.ad fin.ff.de milit. teſtam. Felin. in c. 1. ſub num. 19. verſ. item oportet. de fide inſtrum. Natta in dict.authent.quod ſine. q.19. *a* l.Lucius. de milit. teſtam.Natta in dict. authent. quod ſine.num.39. *b* 25.q.2.in ſumma. *c* lib.1.etymol.c.20.

loquens de tabulis ceratis ait [r]:

At tanquam minio penitus medicata rubebas.

Et ſubdit:

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine ſenſi.

Quia duæ ſimul tabellæ iungebantur. Id & ſignificauit Auſonius [s]:

Puer notarum præpetum
Solers miniſter aduola
Bipatens pugillar expedi.

Hos ex ebore Diptycha Valentinianus appellat *in l. 1. C. Th. de exp. lud. quæ pro munere dabantur.* Symmachus, *Diptychum*, inquit [t], *candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum miſimus*; & alibi, *Diptycha, & apophoreta ſuſcipere dignemini.* Fortè aliquam ſummam pro munere dandam inſcriptam habebant. Geminas tabulas Decalogi lapideum Diptychum D. Auguſtinus appellat [u]. Simeon quoque Metaphraſtes inſignium Orthodoxorum nomina ſacris Diptychiis inſcribi ſolita refert [x]. Hæc de codicillis. Poſtquam verò Magnus Alexander, capta Ægypto, Alexandriam condidit, inuenta in ea regione papyro, quod eſt fruticis genus, vt iuncus, ex eius ſciſſi pertenuibus philyris, acuque diuiſis charta fieri cœpit [y], cuius vſus in Charta Ciuitate propè Tyrum repertus ei nomen dedit. Palladius ſcribit Chartam in Palude Mareotide naſci [z]. Chartæ igitur propriæ erant, quæ ex papyro fiebant. *Chartis*, inquit Vlpianus [a], *Legatis, papyrum ad chartas paratum non contineri.* Quod nomen poſtea ad noſtras chartas ex panniculis linteis confectas traductum fuit. Ex papyro, prout interior erat philyra, ita pretioſior fiebat charta. media enim pretioſior erat tilia, ordine verò ſubſequentes minus pretioſæ. Quare & plura iis impoſita ſunt nomina, cum alia Hieratica, quædam Liuia, aliqua Amphitheatrica, aut Fannia, vel alio nomine vocabatur. Plinius, *Principatus*, inquit [b], *medio, atque inde ſciſſura ordine Hieratica appellabatur antiquitus religioſis tantùm voluminibus dicata, qui ab adulatione Auguſti nomen accepit.* Significat ex mediis papyri philyris pretioſiorem chartam fuiſſe, quæ priùs Hieratica, ſcribendis ſcilicet chartis religioſis dicata, dicta fuit, mox Auguſta. Subdit Plinius, *Sicut ſecunda Liuia à coniuge eius, ita deſcendit Hieratica in tertium nomen, proximum Amphitheatrica datum fuerat à confectura loco. Excepit hanc Roma Fannij ſagax officina, tenuatámque curioſa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non eſſet ita recurata, in ſuo manſit Amphitheatrica.* Poſt Auguſtam enim in pretio fuit Liuia, deinde Hieratica, mox Fannia à Fannij officina vocata, poſtea Amphitheatrica, quòd propè Amphitheatrum fabricaretur, appellata. Fuere poſt has Saitica, & Tæniotica ab his locis denominatæ cæteris viliores, & hæc vltima inutilis ſcribendo Emporetica vocabatur, qua merces inuoluebantur. Nobiliores ſeparàtim ad epiſtolas ſcribendas ſeruabant, rudioribus ad rationum volumina vtebantur. Vlpianus, *Seruius*, inquit [c], *chartas epiſtolares penoris eſſe ſcribit, ſed & chartas ad ratiunculam, vel logarium paratas contineri*: etſi promiſcuè his vti poterant. Cùm autem in Ægypto tantùm papyrus fieret, & ibi celebrem Bibliothecam Ptolemæus Philadelphus inſtituiſſet, timens ne ab Eumene Attaliæ Rege, qui & ipſe inſignem Bibliothecam parauerat, ſuperaretur, æmulo chartæ vſum ademit, clauſis maribus, papyrum extrahi prohibens. tum Eumenes Pergami membranas repetit, vt ex Varrone Plinius recitat [d]; quarum magnam copiam Attalus Rex eius frater Romam miſit. D. Hieronymus conquerens, quòd breuem epiſtolam accepiſſet, *Chartam*, inquit [e], *defuiſſe non puto, Ægypto miniſtrante commercia*

tia, etſi alicui Ptolemæus maria clauſiſſet, tamen Rex Attalus membranas à Pergamo miſerat, vt penuria chartæ pellibus penſaretur: vnde & Pergamenarum nomen ad hunc vſque diem, tradente ſibi inuicem poſteritate ſeruatum eſt. Hactenus Hieronymus. Hæ ex tenuiſſimis corio animalium adiacentibus membranis fiunt, & inde nomen habuerunt: & quia primum Pergami ſunt inuentæ, alio nomine Pergamenæ ſunt appellatæ. Sed Ioſephus ait [f] ab Eleazaro Sacerdotum Principe per LXXII. Interpretes ſacros libros in tenuiſſima membrana ſcriptos, & incomprehenſibili compagine ad eundem Ptolemæum miſſos, vt facilè conſtet ante Philadelphum membranas fuiſſe. Ioſepho adſtipulatur Ariſteas [g], & vetuſtiſſimum de Iouis diphthera id comprobat prouerbium. Erat hæc pellis Amaltheæ Capræ, in qua res humanas ſcribere vulgò dicebatur. Herodotus quoque auctor eſt [h], Ionas libros diphtheras vocaſſe, quod aliquando ob papyri penuriam tum Caprinis, tum Ouillis pellibus ſint vſi. Quare credendum eſt, Eumenem eas diu intermiſſas inſtauraſſe, aut primùm in Aſia oſtendiſſe. Iſidorus membranas primum lutei, ſeu crocei coloris factas fuiſſe ſcribit [i], ſed cùm aciem legentium læderent, ac ſordeſcerent, Romæ candidas repertas; deinde purpureas, in quibus, inquit, aurum, & argentum liqueſcens pateſcit in literis. Longobardi verò tenues tilias è tabula abraſas, glutinéque compactas pro charta habuerunt, quarum paginæ quædam vetuſtiſſimæ eorum characteribus ſcriptæ apud me extant. Nouiſſimè verò ex panniculis contuſis, & aqua maceratis chartæ fieri cœperunt, quæ nunc frequenti ſunt in vſu, & exemplo papyri chartæ nomen tenent. Earum annus, & inuentor ignoratur; poſt Romanum Imperium extinctum inuentas fuiſſe conſtat. Chartas ex ſerico, & foliis arborum confectas ab ea parte, in qua ſcribebatur, rufas, in aduerſa virides à nepotibus Regum Claponenſium prope Seres ſitorum huc allatas vidi, quæ noſtras denſitate, læuoréque ſuperant.

Nunc de more ſcribendi, quo vtebantur Veteres, aliquid eſt dicendum. Antiquitus à folij capite incipientes perpetuam ſcripturam ad finem deducebat; idem de corticibus, plumbo, linteis, ac demum chartis eſt factum, quas non, vt nos, in paginas, aut quinterniones diuidebant, ſed inſtar ſpiræ conuoluebant, vt in grandioribus inſtrumentis in Pergamena conſcriptis fieri conſueuit, inde à voluendo dicta ſunt volumina, quia chartæ conuoluebantur. In extrema verò charta ad eam firmandam bacillus adglutinabatur, qui vocabatur vmbilicus. Is ex cedro, cupreſſóque, vel ebore, aut hebeno fiebat: vnde ad vmbilicum venire dicebatur, qui ad finem perueniſſet. Horatius [k],

Deus, Deus, nam me vetat
Inceptos olim, promiſſum carmen, iambos
Ad vmbilicum adducere.

Item Martialis [l]:

Ohe iam ſatis eſt, ohe libelle
Iam peruenimus vſque ab vmbilicum.

Idem [m]:

Quid prodeſt mihi tam macer libellus
Nullo craſſior vt ſit vmbilico.

Vmbilici capita ex auro, argento, aut etiam gemmis præmuniebantur, quæ cornua vocabantur. Ouidius [n]:

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Martialis [o]:

Explicitum nobis vſque ad ſua cornua librum.

Digitized by Google

In quo hallucinantur qui cornua pro libri angulo exponunt, vt latiùs in vmbilico. Pierius diſſerit [p]

Qui verò Principi preces porrigebant, chartam in paginas inſtar parui libri plicabant: vnde libellus in iure ſupplex nominatus [q], quo modo epiſtolas primus C. Iulius Cæſar ſcribere cœpit. Tranquillus, *Epiſtolæ*, inquit [r], *eius ad Senatum extant, quas primus videtur ad paginam, & formam memorialis libelli conuertiſſe, cùm antea Conſules, & Duces non niſi tranſuerſa charta mitterent ſcripturas.* Petitiones quoque factæ in iudicio, quia eodem modo ſcribebantur, & ipſæ libelli ſunt appellatæ [s]. Et quoniam chartæ ſcriptæ conuoluebantur, non ab vtraque parte, ſed tantùm altera ſcribi conſueuerant. Plinius de Plinio auunculo loquens, *Commentarios*, inquit [t], *CLX. mihi reliquit Opiſtographos quidem, & minutiſſimè ſcriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus*: id eſt, duplicari inueniuntur libri, cùm ſint vtrinque ſcripti, quod denotat verbum, *opiſtographum*, id eſt, etiam à tergo ſcriptum. librorum enim Plinij auunculi magnitudinem oſtendit, quos ineptè opiſtographos fuiſſe addidiſſet, ſi mos fuiſſet, vt etiam in aduerſa charta ſcriberent. Iuuenalis & ipſe Tragœdiæ longitudinem taxans, ait [u]:

Scriptus & in tergo, necdum finitus Oreſtes?

Eam enim præter morem etiam in tergo ſcriptam fuiſſe intelligit. Huicque adſtipulatur Martialis de ſuo libro dicens [x],

Inuerſa pueris arande charta.

Eam ob cauſam in iure dubitatur, an rectè quis in opiſtographo ſit teſtatus, quia præter conſuetudinem vtrinque ſcriptum erat teſtamentum, quod magnam ſolemnitatem exigebat, ideo probabiliter dubitatur, an valeat, & tuetur Vlpianus valere [y]. ſed hodie paſſim etiam à tergo ſcribitur.

Aliquando duplicatis chartis, & conglutinatis, vt firmiores, & durabiliores eſſent, ſcribere conſueuerant, quæ Duplomata dicebantur, de quibus *in l. continuus. §. cum. ita. de verb. oblig. & l. eos. §. vlt. de falſis.* vbi ita nominantur codicilli, quibus à Principe facultas publici curſus dabatur. Tranquillus, *Diplomata*, inquit [z], *Ciuitatis Romanæ ſingulis obtulit.* Seneca [a], *Video iſthic diplomata, & ſyngraphas, & cautiones.* Principes ipſi, quæ dabant duplomata, obſignabant, vt Auguſtum feciſſe Tranquillus memorat [b]. Præſides verò nomen Principis duplomatibus præſcribebant, nam Tacitus ait [c] M. Cluuium Rufum præfectum Hiſpaniæ accuſatum fuiſſe apud Vitellium, quod audito Othonis, & Vitellij Principatu, Hiſpanias ſibi vſurpaſſet, & quod duplomatibus nullum Principem præſcripſiſſet, Mortuo Principe eius duplomata irrita fiebant: nam idem Tacitus refert [d], Cenum Neronis libertum mentitum fuiſſe cæſos victores Vitellianos ab Othonianis. *Cauſa*, inquit, *fingendi fuit, vt duplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio reualeſcerent.* Inſtituerat enim Tiberius, vt data à Principibus defunctis beneficia irrita fierent, vt recitat Suetonius [e]. Dictum eſt autem Duploma ἀπὸ τοῦ διπλοῦ, quod in charta duplicata ſcriberetur, vel à duplo: vnde in Pandectis Florentinis legitur [f], Duploma: vel à verbo Græco διπλόω, quod eſt duplico: vnde δίπλωμα quidpiam duplicato compoſitum ſignificat, aut complicatum.

Principes Græci Duplomata, & codicillos, quibus alicui Magiſtratum, Dignitatémve, aut Priuilegium dabant, encauſto ſubſcribebant, qui erat liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus [g]. Eiuſdem encauſti, & ceruſſæ meminit *l. 1. C. Theod. de veter.* Hæc Duplomata plumbea bulla Principum vultu ſignata muniebantur: nam in cera nunquam Principes Græci ſignabant, niſi cùm ad vxorem, matrem, aut filium ſcribebant, vt in vetuſto Codice Græco legi. Hunc morem ſignandi

tenuere

tenuere & Romani Pontifices,qui in plumbeis bullis ſignabant, aut anuli piſcatorij cera ſigno impreſſo, cum ad aliquem mittunt literas, quæ vulgò Breues vocantur. Eundem plumbo ſignandi vſum Duces Venetiarum inde acceperunt.

a lib.13. *b* lib 3.Æn. *c* vbi ſupra. *d* lib.17.c.9. *e* in apophor. ſeu Epigram. lib. 14. *f* de vera religione.c.20. *g* epiſt.113. *h* l.in commodato.§. ſicut.ff. commod. *i* in apophor. ſeu epigram.lib.14. *k* lib.16.c.35. *l* l.non eſt.de verbor.ſig.l.ſupellectilis. 6. de ſupell.leg. *m* l.librorum.in princ.de leg.3. *n* § 1.Inſt.de Codicill.l.vlt.C.eo.tit. *o* §. filiusfamilias. Inſt.quib. mod. ius patr.ſol. *p* lib.6. Iliad. *q* lib. 1. contra Appionem Grammaticum. *r* lib.1. Amor. Eleg. 12. *ſ* epigr. 150. In notarium in ſcribendo velociſſimum. *t* epiſt. 84. *u* lib. 15. contra Fauſtum Manichæum c.4. *x* 5.die Decemb.in D.Saba. *y* Plin. lib. 13.c. 11. & 12. *z* Cap. 150. hiſtor. Sanctor.patr. *a* l.librorum.§.chartis.ff.de leg.3. *b* vbi ſupra. *c* l.3.§.pen. ff.de pen. leg. *d* lib. 13.cap.11. *e* ad Chromatium.epiſt.43. *f* lib.12.antiq.Iudaic.c.2. *g* in lib. de legis Diuinæ in linguam Græcam tranſlatione. *h* in Terpſichore lib. 5. *i* lib.6.orig.c.9.& 10. *k* Epod. lib. ad Mæcenatem.Ode 14. *l* epigram lib.4. epigram.37. *m* epigram.lib.2.epigr.5. *n* lib. de triſtibus.1.eleg.1. *o* lib.11.epigram.62. *p* Hieroglyph lib.34.c.finis. *q* l.1. ff. de off.aſſeſſ. l. reſcriptum.de diſtr.pign.l.nec quicquam §.1.ff.de off.proconſul. *r* in C.Iulio Cæſare.c 55. *ſ* §.tripli. Inſt.de lit. conteſt. & in iure Pontificio de libelli oblatione. *t* lib. 3. epiſtol. ad Macrum. epiſt.5. *u* Saty.1. *x* epigram.lib.4.epigr.34. *y* l.chartæ ff.de bon.poſſ. ſecund. tab. *z* in Nerone.c.10. *a* lib. de benef. 7.c.10. *b* in Auguſto.c.10. *c* lib.18.annal.ſeu Hiſt.lib.2. *d* ibidem. *e* in Tito.c.8. *f* in d.l.continuus.§.cum ita. de ver.oblig. *g* l.pen.C.de diuerſ.reſcrip.

De Cautionibus,& Codicillis forma Epiſtolarum conceptis.

Cap. XXIX.

SÆpè cautiones, quæ inter præſentes fiebant,& Codicillos vltimarum voluntatum Epiſtolas vocari legimus. Huius cautionis inſigne exemplum eſt *in l. vlt. ff. de inſtit.act. Lucius Titius*,inquit Scæuola, *Caio Seio cauit in hac verba, Octauius Terminalis Domitio Felici ſalutem.* Sequuntur verba cautionis, quam Scæuola Epiſtolam vocat, quod ex alio prouenire non arbitror, niſi quia Epiſtolæ formam habebat, ob illa verba, *Domitio Felici ſalutem.* Alia huiuſmodi exempla ſunt *in l. Lucius Titius Sempronio ſalutem,in l. Publia.§.vlt.in l. Quintus Cæcilius. Depoſiti.* Hæ ſunt, quæ paſſim in iure Epiſtolæ vocantur,vt *in l.emptor.§. 1.in l. epiſtola. ff. de pact.in l. Titius. 24. in l. vlt.de conſt.pecu.in l.quedam.77.ff.de rei vindic.in l.Titius.ff.de pign.act. in l. 1. C. de contrah.& commit.ſtip.* quæ Epiſtolæ non mitti,ſed emitti dicebantur:quia non mittebantur abſentibus, ſed inter præſentes fiebant, vt cernitur *in d. l. Titius. 24. de conſt.pecu. Titius*,inquit,*Seio Epiſtolam emiſit in hac verba quæ ſequuntur;& in d.l.quedam.77. de rei vend.* In eo agro, ait, mulier erat, cum Epiſtola emitteretur, quæ res ſufficiebat ad traditam poſſeſſionem: erant enim præſentes. Ita etiam legitur *in l. non epiſtolis.C.de probat.* Hanc ſcripturam emiſſam manum Modeſtinus appellauit *in l. quidam.15.de probat.*

Eadem forma Codicilli & quandoque teſtamentum concipiebatur, & ob id & ipſa Epiſtolæ nuncupabantur, vt *in l. alumnæ. §. 1. de adim. leg.* vbi Titia teſtamento, Seia liberta hærede inſtituta, Pamphilo *σύγκτησιν*,id eſt, latifundium legauit. Poſtea per Epiſtolam eidem alias res donauit, & ita locuta eſt, *Hæredibus meis ſalutem.* Hanc Epiſtolam Codicillos nominat Scæuola, nec aliud eſſe poterant, teſtamento ante condito. Nomen verò Epiſtolæ habent: quia more literarum, quæ mittuntur, ſalus hæredibus nunciatur. Ita & Papinianus Codicillos hac ratione

Epiſtolam appellat *in l. cùm pater. §. donationis. de leg. 2. & in l. miles. in princ. eod. tit.* quia codicillans locutus eſt cum honorato, vt loquuntur qui Epiſtolam ſcribunt: *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommiſſum, nihilominus perinde eſt, ac ſi precariò rogatus eſſet hæres.* Eodem modo Codicillos cum ſalutis præfatione Scæuola recitat *in l. cùm quis decedens. §. Seiam de leg. 2. Lucius Titius Seiæ hæredi ſuæ, quam pro parte dimidia inſtituit, ſalutem.* & in §. ſeq. *Idem pater* inquit, *decedens Epiſtolam fideicommiſſariam ſcripſit in hæc verba, Lucio Titio filio ſuo ſalutem.* Non aliam ob cauſam illam voluntatem Epiſtolam vocat, niſi quia in Epiſtolæ formam erat concepta. Idem *in l. epiſtolam. in princ. ad Trebellia.* Epiſtolam ad hæredem ſuum in hæc verba ſcripſit, *Titius Cornelio hæredi ſuo ſalutem,* & quæ ſequuntur. Simile exemplum affert Marcellus *in l. vlt. de fideicommiſſ. liber. Codicillis,* inquit, *ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & ſubſtitutis ſalutem.* Huiuſmodi vltimam voluntatem hoc modo ſcriptam Diocletianus, & Maximianus Epiſtolam vocant *in l. & in epiſtola. C. de fideicomm. Et in epiſtola,* aiunt, *vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe, adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.* Hoc ſignificant, non refert, an ſcriptura ritu Epiſtolæ, vel libelli, ſeu in formam parui libri fiat, vel etiam ſine ſcriptis: nam quocunque modo valet fideicommiſſum. In teſtamento quoque eadem formula fidei committebatur, vt in ſuis reſponſis Marcellus oſtendit *in l. l itia cùm teſtamento. §. 1. de leg. 2. Lucius Titius,* inquit, *in teſtamento ſuo ita cauit, Octauianæ Stratonicæ filiæ meæ dulciſſimæ ſalutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulciſſimo ſalutem.* & his dat fideicommiſſa. Huiuſmodi Codicilli in formam Epiſtolæ ſcripti à teſtibus ſunt ſignandi, aut coràm ipſi publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet *d. l. & in epiſtola. C. de fideicomm.*

De Notis. CAP. XXX.

NOtas eſſe ſingulas, aut binas literas, quibus integræ dictiones ſignificantur, Feſtus ſcribit [a]. Primam omnium Catonis Vticenſis orationem Cicerone Coſ. ſigna quædam demonſtrante Notis quibuſdam exceptam fuiſſe Plutarchus ſcribit [b], quo tempore Tyro Ciceronis libertus quaſdam literas inuenit, quæ Præpoſitiones denotabant vt Iſidorus autumat [c]. Poſt eum Mecænas alias literarum Notas ad celeriter ſcribendum excogitauit, & per Aquilam libertum (alij Perſanium, & Philargium addunt) publicauit [d]. Quædam verò poſt has inuentæ ſunt, quibus veteres iuris libri compendioſa ratione ſcriberentur: nam per B. F. bonum factum ſignificabant, S. C. Senatuſconſultum, R. P. Rempublicam. P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, W. mulierem, P. pupillum, ꟼ. pupillam; per K. caput, KK. calumniæ cauſa, I. E. iudex eſto, D. M. dolum malum intelligebant. Huiuſmodi plurimæ Notæ in veterum Iuriſconſultorum libris inueniebantur, quas quòd à callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iuſtinianus [e], è codicibus legum abolendas eſſe ſanxerunt. Hæc Iſidorus [f], qui & addit [g], per A. pueritiam ſignificari ſolitam, per T. ſuperſtitem militem, per Θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque ſpectatur.

Sed hæ iure noſtro non ſunt receptæ, cùm nec teſtamenta, nec inſtrumenta, aliáve monumenta Notis ſcribi poſſint, cùm hæc ſigna, & compendioſa ænigmata appellentur [h]. quanquam plura in antiquis marmoribus conciſis dictionibus, & ſingulis

literis

Digitized by Google

literis ſcripta fuiſſe videmus, quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus propriis de hoc libris editis ſunt interpretati. Numerorum quoque ſigna Notæ vocabantur, cùm pro quingentis D.ſcribebant [i]: qui vſus ſæpe fraudis occaſionem præbuit:quod & Tranquillus oſtendit [k].Galbæ enim cum Liuia quingenties ſeſtertiûm reliquiſſet, nec ſcripta, ſed notata, inquit, teſtamento eſſet ſumma, ad quinquaginta Tiberius ſummam dolosè reuocauit.Notis tamen,quibus vulgò vtimur,& in vltimis voluntatibus, & inſtrumentis numeros & alia poſſe ſcribi noſtri legum I[illegible]tes concedunt,cùm id probari videatur *in l.quoties.§.1.ff.de hered.inſtit.* [illegible]*ta*,inquiunt Doctores [l],*ſi nota,& vulgò cognita*. In iuribus verò deſcribendis nec numeros notis ſignificari Iuſtinianus permittit [m]: quod in Pandectis Florentinis diligenter eſt obſeruatum.Similiter cùm inter liberos pater in ſcriptis teſtatur,ne fraus facilè committatur,non ſignis,ſed literarum conſequentia numeri ſunt deſcribendi [n]. His duobus caſibus exceptis, conueniunt Doctores notis vulgò cognitis poſſe ſcribi inſtrumenta [o].Acta etiam iudiciorum notis ſcribebantur. *Qui notis*, inquit Modeſtinus [p], *ſcribunt acta Præſidum, non abſunt cauſa Reipublicæ.* Simeon Metaphraſtes: *Cornelius*, inquit [q], *Diaconus ſciens notis ſcribere, quibus vtuntur in iure,notabat omnia, quæ dicebantur,& opponebantur.* Vnde à notis Notarij,qui eo modo ſcribebant,ſunt denominati:quod Plutarchus [r] & D. Auguſtinus [s] tradunt.

Sed hæc ad celeriter ſcribendum inuenta fuere. Iulius verò Cæſar, ne arcana cognoſci poſſent,obſcurum ſcribendi genus excogitauit: quartam enim ſequentem literam pro antecedente ponebat,vt auctor eſt Suetonius [t]. Auguſtus B pro A, & C pro B ſcribebat, vt idem [u] & Dion [x] referunt. Hæ olim literæ occultæ vel furtiuæ dicebantur [y],vulgò *Zifræ* vocantur, quæ hodie longè difficiliores ad Principum arcana occultanda ſunt inuentæ. Iis nullum inſtrumentum ſcribi poteſt [z]. Excipitur teſtamentum militis,vbi appareat eius voluntas [a]. Lacædemonij σκυτάλαις vtebantur. Quales verò literæ, & quomodo in priuilegiis Pontificum ſint ſcribendæ, docet Archidiaconus [b]. Non omittam,in iure noſtro vſitatiſſimam eſſe notam §,quæ paragraphum ſignificat.Iſidorus paragraphum vocat ſignum quoddam [c], quo ſententiæ, & res ſeparantur,quod eſt hujuſmodi, ¶: eſt enim inuentum, vt ſcripturas diuidat,& inde nomen habuit;hodie vulgò vtuntur hoc ſigno §, illi ſimillimo.

a In verb.nota. *b* in Catone Vticenſi. *c* lib.1.orig.c.21.& Euſebius Cæſarienſ.in chronic.ann. mundi 5190. *d* Dion in Auguſto. *e* l.1.§.vlt.l.2.§.vlt.C.de veter.iur.enucl. *f* etymol.lib.1.c.22. *g* eod.lib.c.23. *h* l.ſed cum patrono.§.vlt.ff.de bonor.poſſeſſ.dict. l.1.§.vlt.& dict l.2.§.penult.C. de veter.iur.enucl. *i* l.quoties.§.1.ff.de hered.inſtit. *k* in Galba,c.5. *l* Bart.Bald & Imol.in dict. l.quoties.§.1.ff.de hered.inſtit.& Bart.in authent.quod ſine.C.de teſtam. *m* dict.l.2.§.penult.C.de veter.iur.enucl. *n* §.1.authent.de teſtam.imperf.ſeu nouell.107. *o* Bald.in l.verbum volo.num.2. C.de fideicom.Specul.de inſtr.edi. §.poſtremò verſ. item opponitur,quòd inſtrumentum ſcriptum eſt.Natt.in dict.authent.quod ſine.q.19.C.de teſtam.Anton.de Butr.& Felin. in c.1.ſub num.19. de fide inſtrum.Alexand.conſ.146.num.16.lib.5. *p* c.inter eos.§.1.ff.ex quib.cauſis maior. *q* in Porphyrio Epiſcopo. *r* in Catone Vticenſi. *ſ* lib.2. de doctr.Chriſtian. c.26. *t* in Iulio Cæſare,c.55. *u* in Auguſto,c.88. *x* in eodem. *y* Gell.lib.17.c.9. *z* Angel.in dict.l.quoties. in fin. princ.& in l.Lucius.ad fin.ff.de milit. teſtam. Felin. in c. 1. ſub num. 19. verſ. item oportet. de fide inſtrum. Natta in dict.authent.quod ſine. q.19. *a* l.Lucius. de milit. teſtam.Natta in dict. authent. quod ſine.num.39. *b* 25.q.2.in ſumma. *c* lib.1.etymol.c.20.

De Argentariis. CAP. XXXI.

QVamdam imaginem noſtrorum Tabulariorum veteres Argentarij habebant [a], & ideo hoc loco aliquid de iis eſt dicendum. Hi quandoque Argentarij, quandoque arge[illegible]actores vocantur [b]. Horum munus erat non ſolùm auream argentea, & a[illegible]m aurea pecunia permutare, mercedémque ex ea recipere, quæ Collybus vocabatur; ſed etiam tam ſuæ, quàm alienæ pecuniæ fœnori dandæ operam nauare: quod præcipuum eorum erat officium, vnde Argentarij fœneratores à Plauto vocantur [c]. Deponi etiam apud eos, velut in tuto, non ſolùm priuata, ſed etiam publica pecunia ſolebat, quæ ex vectigalibus, vel tributis exigebatur, inde eam Quæſtor accipiebat, & Prætori in vſum publicum impenſuro dabat. Cicero, *Si Prætor,* inquit [d], *dedit pecuniam ciuitatis, a Quæſtore numeranit; Quæſtor à menſa publica; menſa aut ex vectigali, aut ex tributo.* Priuatæ pecuniæ apud eos depoſitæ meminit *l. ſi hominem. §. quoties. depoſiti.* quæ Argentarios numularios appellat. *Quoties,* inquit, *foro cedunt numularij, ſolet in primis ratio haberi depoſitariorum, hoc eſt, eorum, qui depoſitam apud eos pecuniam habuerunt, non quam fœnore apud numularios, vel cum numulariis, vel per ſeipſos exercebant.* Multi enim tutam non exiſtimantes eſſe domi pecuniam, eam Argentariis cuſtodiendam dabant, ſicut gemmas, & factum aurum, & argentum in horreis.

Pecunias ergo alias vt depoſitas, alias cauſa exercendæ cum Argentario, vel aliis vſuræ habebant: vnde Argentarius coactor appellatur [e], quia fœnori datæ, aut creditæ pecuniæ exigendæ operam dabat. Sæpe etiam pro aliis ſe ſoluturos Argentarij conſtituebant, & ſoli receptitia actione tenebantur, & non alij [f].

Numos etiam, an adulterini eſſent, Argentarij probabant. *Si ſoluturus,* inquit Africanus [g], *pecuniam tibi iuſſu tuo ſignatam apud numularium, quoad probaretur, depoſuerim, tui periculi eam fore.*

Sed & alienas res vendendas ſuſcipiebant, & pretium rerum diſtractarum dominis, mercede retenta, reſtituebant, *l. filia. ff. de ſolut.* quæ res vendendas Argentariis commiſſas fuiſſe recitat, & id in codice rationum, & quod redactum fuiſſet ex venditione pretium, ſcribebant. Eapropter cùm vniuerſam ferè ciuitatis rem pecuniariam tractarent, libros rationum habebant, in quibus eorum propria & aliena negotia continebantur [h]. Plurimæ autem ex iis rationibus ad vſuras pertinebant, quæ apud veteres in frequenti vſu fuere. In foro verò tabernas ex publico conductas habebant, in quibus ipſi Argentarij negotiabantur. Vitruuius de foro ædificando agens, *Circum ſpectacula,* inquit [i], *ſpatioſiora intercolumnia diſtribuantur, circa quæ in porticibus argentariæ tabernæ.* Liuius loquens de Annibale Romam obſidente, *Id verò,* inquit [k], *adeò ſuperbum, atque indignum viſum, eius ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret, habere'que inuentum Romæ emptorem, vt extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc eſſent, iuſſerit venire.* Idem, *Interrupit,* inquit [l], *hos ſermones noctè, quæ pridie quinquatrus fuit, pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum. Eodem tempore ſeptem tabernæ, quæ poſtea quinque, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur, arſere.*

Hinc foro cedere dicuntur Argentarij [m], cùm decoquunt, ſeu rationes conturbant, quia in foro ampliùs non apparent. Tabernæ verò, in quibus argentariam exercebant, erant Reipublicæ; ſed ipſi plerumque ad longum tempus, & quan-

doque

doque vectigali ſoluto iure emphyteutico tenebant. *Qui tabernas*, inquit Vlpianus [n], *argentarias, vel cæteras, quæ in publico ſolo ſunt, vendit, non ſolum, ſed ius vendit, cùm iſtæ tabernæ publicæ ſint, quarum vſus ad priuatos pertinet.* Accurſius cenſet [o] in illis argentum vendi ſolitum, quod in argentaria baſilica vendebatur [p].

Codicibus Argentariorum fides adhibebatur, quia publicè, ſeu à populo eligebantur, inquit Accurſius [q], quod ego nullibi inueni: quiſque enim hanc negotiationem, vt alias, exercere poterat: quare crediderim, ob publicam cauſam, quia vulgò ad Argentarios ibatur, id inductum fuiſſe, & conſuetudine comprobatum: hoc enim ſignificat Caius, cùm ait [r], *Quia officium eorum, atque miniſterium publicam habet cauſam.* Tantúmque creuerunt, vt collegium quoque proprium Argentarij haberent [s].

a Bald. & Iaſ. & alij in l. prætor. in princip. ff. de edendo. *b* l. penult. §. vlt. C. de conſt. pecun. l. vlt. C. de pignor. *c* Curcul. act. 3. ſcen beatus videor. *d* pro L. Flacco. *e* l. antepenult. §. vlt. de ſtat. lib. *f* Theophil. in §. in perſonam. Inſtit. de actio. l. penult. C. de conſt. pecun. *g* l. ſi ſoluturus, de ſolut. *h* l. prætor. & l. argentarios. & toto ferè titulo. ff. de edendo. *i* lib. 5. c. 1. *k* lib. 6. decad. 3. *l* ibidem. *m* l. ſi hominem. §. quoties. ff. depoſiti. *n* l. qui tabernas. ff. de contrahend. empt. *o* dict. l. qui tabernas. in verſ. argentarias. *p* l. pediculis. §. item cùm quæreretur. ff. de aur. & argen. leg. *q* l. quædam. §. numularios. in verſ. decurritur. ff. de edendo. *r* l. argentarius. §. 1. ff. de edendo. *s* l. 1. C. de colleg. lib. 11.

De Honoratis, & Honoraria per codicillos vacantes.

Cap. XXXII.

HOnoratorum crebra eſt in iure mentio, quos prò Aduocatis Accurſius interpretatur [a]: ſed erronea eſt hæc interpretatio, quia à Valentiniano Honoratis præſtandi patrocinij facultas conceditur *in l. quiſquis. C. de poſtul.* quòd ſi proprium eorum id munus fuit, ipſis non erat tribuendum: loquitur enim de eo, qui magiſtratu functus non prohibetur patrocinari. *Nec quiſquam*, inquit, *putet honori ſuo detractum, cùm ipſe neceſſitatem elegerit ſtandi, & contempſerit ius ſedendi.* Honoratum ergo intelligit Iudicem, qui intermiſſo patrocinandi munere ob geſtum magiſtratum ad priſtinum officium vult reuerti. Itaque Honorati nomen ab honore deriuari arbitror. Honor verò pro magiſtratu accipitur [b]. Hinc honorem municipalem pro adminiſtratione cum dignitatis gradu interpretatur *l. honor. de mun. & hon.* Honorem ſuſtinere, & in honore præferri is dicitur, cui magiſtratus ante alios defertur [c]. Varios autem Ciuitatis honores tam Hermogenes [d] quàm Arcadius [e] recenſent. Eos igitur, qui in Vrbe honores, id eſt, magiſtratus gerunt, Honoratos vocari cenſeo: nam & *l. 1. C. de offic. ciui. iud.* de Ciuitatis Iudicibus tractans ait, Honoratos, cùm cauſas agunt, non poſſe cum Iudice ſedere, quibus ad Præſides non eſt ingreſſus denegandus [f]. Hoc de aliis, quàm Iudicibus, vt titulo congruat, non poteſt intelligi. Ita etiam interpretor *l. defenſores ita præcipimus. C. de defenſor. ciuit.* quæ defenſores ciuitatum Epiſcopi, necnon Honoratorum, & curialium decreto iubet creari. Hîc Honorati pro Duumuiris accipiuntur, vt & ſæpenumerò apud Caſſiodorum, quibus in vrbibus Iudices poſſunt comparari, vt Patauij Iudices Vrſi, Equi, & alij ſimiles. Pro maioribus etiam Iudicibus aliquando Honoratos iura intelligunt, vt cùm Honoratis tam ciuilibus, quàm militaribus vehiculi ius tribuitur *in l. 1. C. de honora. vehic. lib. 11.* quod inferioribus negatur. Sed magis placet, vt ibi honoratos eos intelligamus, qui hono-

Digitized by Google

rium dignitatem habent: ad conciliandos enim ſibi homines, remunerandóſque amicos Cæſares honorarias dignitates inuenerunt, nudum illis honoris titulum, non etiam adminiſtrationem tribuentes: veluti, cùm Valetudinario, quem Præfectum vrbi creare non poterant, præfecturæ honorem dederunt, vt & iis ornamentis, quibus Præfectus vteretur, & inter Præfectos ſedere poſſet, & eorum veſtibus indui: omnia enim Præfectorum inſignia Princeps iis mittebat, præter Cingulum, quod ipſius adminiſtrationis proprium erat ornamentum [g]. Hæc honoraria dignitas à Iuſtiniano vocabatur. *Scimus*, inquit [h], *olim quamdam præfecturæ ſpeciem, quam Honorariam vocant, & ex codicillis à Principe traditis emanat.* Ita autem appellatur, quia nihil aliud, quàm nudum honorem tribuebat. Hæc etiam vocatur Allectio. Capitolinus, *Cùm Commodus*, inquit [i], *allectionibus innumeros Prætorios feciſſet, ſenatuſconſultum Pertinax fecit, iuſſitque eos, qui præturas non geſſiſſent, ſed allectione accepiſſent, poſt eos eſſe, qui verè Prætores fuiſſent.* In eodem ſenſu capitur allectio *in l. ciues. C. de incol. lib.* 10. *Ciues facit allectio*, id eſt, priuilegium. Hæc à curiali fortuna Decuriones non liberabat, niſi veram dignitatem præfecturæ adminiſtraſſent. Id honoris genus primus C. Iulius Cæſar excogitauit, qui decem prætoriis viris conſularia ornamenta tribuit, quos nunquam Conſules creauit, vt Tranquillus tradit [k]. Auguſtus & ipſe Tiberio prætoriam dignitatem conceſſit, quem Prætorem non fecit [l]. Claudius quoque ornamenta conſularia procuratoribus decennariis, triumphalia Syllano filiæ ſponſo nondum puberi & aliis dedit [m]. Imaginariæ etiam militiæ genus excogitauit, quod vocabatur ſupra numerum, quo abſentes titulo tenus fungerentur, auctore Tranquillo [n], vt ſcilicet milites dicerentur, qui non eſſent, ſicut in hodierni temporis Equitibus auratis euenit. Seuerus tamen Plotianum, cui honorarium conſulatum dederat, cùm poſtea verè Conſulem feciſſet, ſecundo conſulat. ſcripſit, velut antea conſulatu functus fuiſſet [o]. Hæc ergo dignitas ſæpiùs in iure Honoraria appellatur, vt *in l. vlt. C. de decurionib. lib.* 10. quæ Honorarium conſulatum vocat, non verum, ſed titulo tenus, & honoris gratia conceſſum. Sic Honorarij tutores appellantur, qui tutelam non gerunt, ſed honoris gratia & maioris pupilli vtilitatis dantur [p]. Alibi per codicillos vacantes hæc dignitas dari dicitur [q]: ex ſolis enim codicillis nudum titulum conſequebantur, quo etiam gaudebant, qui officio functi poſtea vacabant, etſi inter hæc quidam differentiam conſtituunt. Hanc itaque dignitatem adepti aliquando Vacantes & quandoque Honorarij vocantur [r]. Quæ autem verè & cum adminiſtratione dabatur, dignitas ordinaria appellabatur [ſ]; & qui eum magiſtratum obtinent, inter agentes, ſeu inter adminiſtrantes vocantur [t]. Tribonianus enim appellatur Magiſter ſcriniorum, & Comes largitionum inter agentes, id eſt, eos, qui actu officium eius honoris exercent [u]. Hodie honorariæ dignitates apud Eccleſiaſticos in Abbatibus, & quibuſdam aliis conſpiciuntur, quibus epiſcopalia ornamenta conceduntur; apud laicos in equitibus auratis, aliàs hodie raro cernuntur.

a in l. 1. in verb. honorati. C. de offic. ciuil. iudic. & in l. vlt. in verb. honoratis. C. de offic. diuerſ. iudic. *b* §. prætorum. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciuil. *c* l. honorem. l. vt gradatim. de mun. & hon. *d* l. 1. eod. tit. *e* l. vlt. eod. tit. *f* l. vlt. C. de offic. diuerſ. iudic. *g* l. 2 C. vt dignit. ord. ſer. lib. 12. l. omnes. C. de metat. lib. 12. *h* nouell. 70. quæ eſt authent. vt ordin. præfectu. *i* in Pertinace. *k* in C. Iulio Cæſare, c. 75. *l* Dion lib. 54. *m* Tranquil. in Claudio, c. 24. *n* c. 25. in eod. *o* Dion lib. 46. *p* l. quòd ſi fortè. §. 1. ff. de ſolutio. l. 3. §. 1. de adminiſt. tut. l. iure noſtro. §. 1. ff. de teſtam. tut. *q* l. 2. C. vt dignit. ord. ſer. lib. 12. & l. vlt. C. de primicer. lib. 12. & Caſſiod. variar. lib. 6. in formula, qua per codicillos vacantes. *r* dict. l. 2. C. vt dignit. ord. ſer. lib. 12. *ſ* dict. l. vlt. C. de decurionib. lib. 10. & anthent. vt ordinar. præfect. ſeu nouell. 70. *t* conſtitut. 1. Cod. §. ad iſtum. C. de Iuſtinian. Codic. confirman. *u* l. 1. C. de ſilentiar. lib. 12.

De

De ordine Iudiciorum apud veteres, & aliquot iura de hoc explanata.

CAP. XXXIII.

IN ius vocatos olim teſtibus accitis coactos fuiſſe vocantem ſequi, cùm aliorum multorum teſtimonio, tum Liuij deprehenditur [a]. Loquens enim de M. Claudio Virginiam in ſeruitutem vindicâte, vt eam Appio Claudio proſtitueret, *Vocat*, inquit, *puellam in ius, actoribus qui aderant, vt ſequeretur. Ad tribunal Appij peruentum eſt.* Et hoc diſponit titulus, *In ius vocati, vt eant*: &, *Si quis in ius vocatus non ierit.* pœnáque iis impoſita eſt, qui vocatum in ius ſequi prohibuerint, & his, qui à vocante exemerint [b]. Et hoc vult inſcriptio *l. qui neque ſequantur, neque ducantur*, aliàs *l. ſolutum. de verb. ſignific. & l. 4. ff. ad l. Iul. de vi priu.* In eam enim legem incidit, qui tumultum ſuſcitauit, ne quis in ius perduceretur, quod latè tradit Duarenus [c]. Excipiuntur tamen ab hoc edictô aliqui, qui in ius vocari nequeunt, vel vocati ſequi non tenentur, vt qui eſt in domo, *l. plerique. de in ius vocan.* quæ dè citatione non loquitur, quæ ſemper ad domum fieri poteſt [d]. Excipiuntur & alij nominati *in l. 2. de in ius vocand.* & matresfamilias, quæ nec Iudicum præceptis in publicum trahi poſſunt [e]. Qui verò vocabantur, ſi ſequi nolebant, ſatiſdare poterant, ſe ad iudicium venturos [f]: & vbi etiam ad Iudicem ventum erat, de iudicato ſoluendo ſatiſdabatur, & iudicio ſiſtendo [g]. Sed ſi vocantem in ius quis ſequi noluiſſet, licebat etiam obtorto collo vocatum rapere, ad id tamen vocatis teſtibus, quod dicebatur, anteſtari, id eſt, ante teſtari. Plautus [h]:

Collum obſtringe, abduce iſtum in malam crucem. Reſpondet Leno:
Hoccine pacto indemnatum atque inteſtatum me arripi? id eſt, ſine teſtibus.

Idem [i]:

Ambula in ius. Mil. *Non eo.* Ph. *Licet anteſtari?* Mil. *non licet.*
At ego quem licet te. Ph. *accede huc.* Curcul. *ſeruum anteſtari? vide.*

Horatius [k]:

Caſu venit obuius illi
Aduerſarius: & quo turpiſſime? magna
Exclamat voce: & licet anteſtari? ego verò
Oppono auriculam, rapit in ius clamor vtrinque.

Aurem enim, qui in teſtem vocabantur, tangendam exhibebant, & eam attingebat, qui teſtem vocabat, quaſi monens, vt eſſet memor rei geſtæ. memoriæ enim conſecrata eſt auricula [l]. Plinius, *Eſt in aure*, inquit [m], *ima memoriæ locus, quem tangentes anteſtamur.* Plautus etiam eum morem his verbis oſtendit [n]:

Sa. *Age, ambula in ius, Leno.* Do. *Quid me in ius vocas?*
Sa. *Illic apud Prætorem dicam, ſed ego in ius voco.*
Do. *Nónne anteſtaris?* Sa. *Tuan' ego cauſa, carnufex.*
Cuiquam mortali libero aures atteram?

Vbi verò ventum erat ad Prætorem, actionis formula ab eo petebatur qua iure agere poſſet: vnde in Prætorum edictis ſæpè legitur, *Actionem dabo* [o]. Earumque variæ erant formulæ, vt Cicero memorat [p]. Nam ſi in rem erat actio, ita concipiebatur, Aio hunc fundum, vel hanc rem meam eſſe. Sed res mobilis, priùs exhibebatur; ſi immobilis erat, vocabat actor aduerſarium ex iure manu conſertum, de quo Gellius [q], & Cicero [r]. Id erat, vtrunque aduerſarium fundi controuerſi glebam ſimul

aſſumere, quam in iudicium ad Prætorem deferebant, & actor eam vindicabat ex l. 12. Tabul. Sed prius Prætor ipſe in rem præſentem venire conſueuerat, & ibi coram eo gleba accipiebatur, & vindicabatur, quod poſtea fieri deſiit, cùm Prętori moleſtum eſſet vrbe egredi [s]. Si verò in perſonam erat actio, ita concipiebatur, *Aio te mihi dare, facere oportere*. cuius veſtigium apparet *in §. ſic itaque. Inſt. de action.* Cum actionem Prætor formaſſet, & actor eam impetraſſet, illam reo edebat [t]: itaque edita actio ſpeciem futuræ litis demonſtrabat, quæ tamen mutari, & emendari poterat, vbi error innotuiſſet [u]. Id ergo non erat litem conteſtari, vt vulgò creditur, ſed reo oſtendere quo iure actor in ipſum ſit vſurus. Nomen verò actionis exprimendum non erat, ſed ſatis erat factum exponere, vt ex Pædiano etiam Budæus affirmat [x]. Hæ formulæ, & impetrationes à Conſtantino, Theodoſióque ſunt ſublatæ [y]: ſed ſatis eſt actionem coram Iudice proponere: impetrata verò actione, actor reum vadabatur, id eſt, petebat ab eo vadimonium dari, aut promitti ad certum diem ipſum apud Prætorem affuturum, & id certis verbis fiebat: dicebatúrque vadimonium concipi, aut fieri vſque ad diem adeundi iudicij; & tunc dicebantur rei in vadimonio eſſe. Cæterum reus ſi morbo, aut alia iuſta cauſa impeditus adeſſe non poterat, petebat ſibi diem proferri, quod vadimonium proferre dicebatur, & vadimonium miſſum facere, ſi actor abſuiſſet; ſed ſi reus aberat, ipſe dicebatur vadimonium deſerere, & litem amittebat, actore ſecundùm ſe pronunciari petente: ſi reus aderat, veniſſe ad vadimonium, vel obiiſſe, ſtetiſſéve vadimonium dicebatur. His actis, reo dabantur dies decem ad deliberandum, hodie viginti [z]. Tum ſi reus fatebatur ſe debitorem, fiebat ceſſio in iure, vel pro condemnato habebatur [a]: ſi verò negabat, vel opponebat, iudicium conſtituebatur, vel ordinabatur. nam Prætor, auditis iis, quæ ab actore, vel reo proponebantur, decernebat, quidnam eſſet illud, quod veniebat in quæſtionem, & id, de quo iudicandum erat, quod à Græcis κρινόμενον dicitur, Iuriſconſulti verò appellant, qua de re agitur, vt ait Cicero [b]. Hoc idem eſt, quod dicitur, in iudicatum venire.

Conſtitutionem iudicij ſequebatur litis conteſtatio, quæ, vt ait Feſtus [c], fiebat hoc modo. Litigantes aſtantibus dicebant, Teſtes eſtote, de qua re ordinatum ſit iudicium: & tum fiebat ſponſio pecuniæ, quam vterque inuicem promittebat, niſi ita eſſet, prout in conſtitutione iudicij, vel litis conteſtatione aſſeuerebat, vt Cicero ſignificat [d]. Fiebat etiam pecuniæ depoſitio, vt Varro [e] & Aſconius [f] docent, quæ ſacramentum appellabatur. Vlpianus ait [g], honorarium profeſſori iuris in ingreſſu ſacramenti offerri debuiſſe. In decima enim parte litis ſuccumbentes multabantur [h]. nam vt Theophilus ait [i], dabatur actio reo contra actorem, qui ſuccubuerat, vt ſi petiiſſet centum, ſolueret reo decem, quod poſtea in deſuetudinem abiit. Hoc eſt ſacramentum, de quo Valerius Maximus [k], qui ſcribit hæredes M. Anci non auſos fuiſſe ſacramento cum Anci filio contendere, ne decima litis multarentur. Idem, *Aphronia*, inquit [l], *cum ſorore ſacramento contendere noluit*. Depoſita pecunia ſequebatur iudicium, id eſt, iudicis datio; Prætores enim, aut Præſides pecuniarias cauſas ipſi non dirimebant, ſed eruditos homines, & præſertim Iuriſconſultos eligebant, quibus dotes iudicandas committebant: ipſi enim de grauioribus tantùm, vt hæreditatum, teſtamentorum, & aliis quibuſdã cognoſcebant, de quibus *in tit. de variis, & extraord. cog. & in l. 1. C. de ordin. iudicior*. Id etſi ex prædictis liquet, Gellius apertè ſignificat, *Quo primum tempore*, inquit [m], *à Prætoribus lectus in iudicem ſum, vt iudicia, quæ appellantur priuata, ſuſciperem, libros de officio Iudicis conſcriptos conquiſiui*. Priuata autem ſunt iudicia pecuniaria, in quibus non agitur de bonorum vniuerſitate [n], quæ humilio

miliora vocat Iulianus [o]. Idem Gellius ſe Romæ à Coſſ. Iudicem datum ſcribit [p]. Igitur Prætor poſcentibus litigantibus, poſt trigeſimum diem, auctore Pædiano [q], iudicem dabat, qui Pedaneus, vel recuperator vocabatur: id probat *l. 1. Cod. de ordine iudic.* vbi Præſes, qui cognoſcit de hæreditate, de ingenuitatis cauſa iudicare non poterat. Vnde legitur ſæpè in Prætoris edictis, Iudicium dabo [r]. Hinc dicitur accipi iudicium *in leg* 1. *ſi ex noxa. cau. agat.* vbi is, de quo noxalis actio eſt, in ea cauſa exhibendus eſt, in qua tunc eſt, donec iudicium accipiatur, id eſt, à Prætore iudices dentur. Ita etiam intelligitur *lex vbi acceptum. de iudiciis. Vbi acceptum eſt ſemel iudicium, ibi & finem accipere debet.* Et *lex non poteſt. eo. titul. Non poteſt videri in iudicium veniſſe id, quod poſt acceptum iudicium accidit, (id eſt, poſt acceptos iudices,) ideóque alia interpellatione opus eſt.* Et iſtud eſt, quod iudicium appellatur *in leg. ſolemus. eod tit.* vbi venit in iudicium id de quo actum eſt inter litigantes. Et *in l. iudicium. eo. tit. Iudicium ſoluitur, vetante eo, qui iudicare iuſſerat.* & aliis ſimilibus. In iudicem autem à Prætore datum vterque litigantium conſentiebat, *leg. non videtur. leg. ſi in iudicis. eod. tit. Si in iudicis*, inquit, *nomine, vel pranomine erratum ſit, is eſt iudex, in quem litigantes conſentiunt.* Hinc tollitur antinomia *leg. in priuatis. eod. tit. & leg. qui iuriſdictioni. de iuriſd. omn. iud.* nam patrem filius iudicem habere poteſt, datum ſcilicet à Prætore, nec impedimento eſt patria poteſtas: quia iudicare eſt munus publicum, & in iudicem eſt conſenſum: ſed qui præeſt iuriſdictioni, id eſt, prætor, aut Præſes liberis ius non dicit: quia in eum non eſt conſenſum. itaque cum nominantur iudices, delegati in dubio intelliguntur [s]. etſi quandoque Iudex Præſes vocatur [t]. Iudices verò dati ex certa formula iudicabant, vt apud Ciceronem [u]: ex quibus patet, Prætorem ipſum in cauſis pecuniariis non iudicaſſe, nec Præſides prouinciarum, exceptis quibuſdam, quæ nominantur *in tit. de var. & extraord. cognit.* & hoc ſignificat *lex 1. eod. tit. in princip.* vbi Præſes prouinciæ de mercedibus ius dicere ſolet, quaſi dicat, non de aliis. Doctores verò vulgò interpretantur, illum titulum de iis loqui, qui nihil ex conuentione promiſerunt, ſed ex æquitate ſoluere tenentur, quod non negatur, ſed de iis præcipuè agit, de quibus ipſe Præſes cognoſcit, nec aliis delegat, quæ extraordinariæ cognitiones vocantur. Verùm hæc poſtea ſunt immutata [x]: nam hodie omnes cauſas Præſides ipſi poſſunt cognoſcere, ſed non minus eas delegant.

Dato judice, litigantes inter ſe comperendinum diem, vt ad iudicium venirent, denunciabant, quo cùm ventum eſſet, antequam cauſa ageretur, quaſi per indicem rem exponebant, quod ipſum dicebatur cauſæ coniectio, quaſi cauſæ in breue coactio: poſtea fiebat comperendinatio i. ſecunda actio, ſeu vtriuſque partis recitatio. Alij dicunt, comperendinatio eſt ab vtriſque litigantibus inuicem ſibi facta denunciatio in perendinum diem. Alij ſic: inter comperendinationem, & ampliationem hoc intereſt, quod comperendinatio ex vna tantùm parte reperitur, cùm ante iudex non intelligeret, & omnino ſi videbatur iudicibus bona cauſa, abſoluebant reum, ſi mala, non ſtatim damnabant, ſed hac excuſatione parcebant, ſeu differebant. Nam cùm condemnandi nota eſſet C. litera, abſoluendi A. ampliandi ſignum N L. quod ſignificabat, non liquere, aut ſtatim ſententia dicebatur, ſi abſoluendus eſſet reus, aut ampliùs pronunciabatur, ſi videretur eſſet damnandus, cum dixiſſent, Non liquet, hoc eſt, obſcura cauſa eſt. Itaque ea pars, interpoſita dilatione dicebat, in cuius peroratione videbatur obſcuritas [y]. *Glaucia primus*, inquit Cicero, [z] *legem tulit, vt comperendinaretur reus (id eſt, iterum recitaret.)*

Antea

Antea vel iudicari primò poterat, vel ampliùs pronunciari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel citò abſolui, vel tardè condemnari licebat. Hæc ille. Quando non liquebat, & res differebatur, dies diffundi dicebatur. Gellius, *Nequaquam*, ait [a], *potui adduci ad ſoluendum. Iuſſi igitur diem diffundi, atque inde à ſubſelliis pergo ire ad Phauorinum Philoſophum.* Alij legunt [b], *diffindi.* In ea verò cauſa Gellius iurauit ſibi non liquere. Prædicta in ciuilibus, & partim criminalibus obſeruabantur, ſed vt de iis ſigillatim dicatur, earum hic ordo fuit. Accuſator poſtulabat reum apud Prætorem, i. vnum ex quatuor Prætoribus, qui præerat quæſtionibus exercendis [c], vt auctor eſt Aſconius. *Cum in ius*, inquit [d], *ventum eſſet, dicebat accuſator apud Prætorem reo. Aio te Siculos ſpoliaſſe, ſi tacuiſſet lis et æſtimabatur, vt victo: ſi negaſſet, petebatur à magiſtratu dies inquirendorum eius criminum, & inſtituebatur accuſatio.* Hæc Aſconius. Is iubebat reum certo die adeſſe, quo veniente, ſi opus erat, eius ſerui cauſa habendæ quæſtionis petebantur. Tum teſtes citabantur, & per triduum audiebantur, à iudicibúſque obſignabantur. quarto die omnes in poſterum diem adeſſe monebantur, quo coram accuſatore, & reo Pilæ, in quibus nomina iudicum ſcripta erant, æquabantur. Poſtero die ſortitio iudicum fiebat vnius & lxxx. qui numerus cùm ſorte contigiſſet, ipſi protinus ſeſſum ibant. Hi erant xvij. ex ſingulis ordinibus Senatorum, Equitum, & Tribunorum ærarij, ſtatímque cauſa perorabatur. Accuſator duas horas, reus tres ex lege Pompeia ad dicendum habebat, eadémque die iudicabatur. Priùs tamen quàm ſententiæ ferrentur, quinos ex ſingulis ordinibus accuſator, totidémque reus reiiciebat, ita vt numerus iudicum relinqueretur, qui ſententias ferrent, Li. tabelliſque quibus inſcriptum erat A. vel C. reum abſoluebant, vel condemnabant, & hoc ex lege Caſſia à L. Caſſio Longino Trib. plebis lata, cùm priùs voce iudicarent [e]. Poſtea ſtatutum fuit, vt priùs reus teſtibus conuinceretur, aut vrgeretur, quàm carceribus traderetur. Iure verò Cæſarum reo accuſato ſpacium xxx. dierum ad diſponendas res ſuas, & componendos mœſtos Penates indulgebatur [f], quod hodie non ſeruatur. Nunc vbi officio iudicis quis inquiritur, prius teſtes contra eum examinantur, qui ſi vrgent, carceribus mancipatur, ſententia iudicis de eo cuſtodiæ tradendo præcedente. Tum inquiſitioni reſpondet, & teſtes repetuntur, ſi eorum reus improbat teſtationem, & ipſe, vrgentibus indiciis, torquetur, alíique vtrinque teſtes examinantur, ſi eſt opus, mox publicatis actis, reus condemnatur, vel abſoluitur.

Ritum cauſarum criminalium audiendarum ponit Agatha. *Cum Cubazem*, inquit, *Colchorum, ſeu Lazorum Regem Ioannes, & Ruſticus interfeciſſent, Iuſtinianus Athanaſium miſit, qui rem cognoſceret. Is cùm reos in carcerem detruſiſſet compedibúſque vinxiſſet, altiore throno, nobilique veſte indutus ſedens cauſam audiuit. Huic aderant ſcriba, & viri rerum forenſium experti, tonanti voce pracones, lictores, qui ferrea vincula, collarios, circulos, compedes, & alia ad torquendum inſtrumenta ſecum detinebant. Demum Ruſticus, & Ioannes vt rei carcere educti, & vt rei ad leuam aſtabant, poſtea Iuſtiniani epiſtola, quæ ad cauſam faciebat recitata, accuſatores orauerunt: mox ſedato fremitu, rei dixerunt: deinde cùm bis rem cum ſuis aſſeſſoribus Athanaſius contuliſſet, ex ſcripto lata ſententia reos ad capitis pœnam condemnauit, quare mulis impoſiti, pracone alta voce, vt omnes à cædibus abſtinerent, proclamante publicè circumacti, & poſtea capite ſunt puniti.* Sex autem horas accuſatori, & nouem reo olim dabant, & quinque aderant clepſydræ, ſingulæ horam capientes, vt ait Plinius Nepos [g]. Sed Pompeius duas accuſanti, tres reo horas dedit, vt Dion tradit [h]. Ioſephus ſcribit [i], reos criminum prolixis capillis, & nigra veſte condemnationem deprecari ſolitos fuiſſe, & præſente lictore, & reo, ſententia proferebatur, quod

quod & factum fuiſſe, cùm capite punitus eſt D. Cyprianus, Pontius eius diſcipulus recitat [k]. Moris etiam fuit, vt præco accuſatos è tribunali vocaret ad iudicium, ſi aberant, prout vocatum fuiſſe M. Brutum, Plutarchus ſcribit [l]. Sed & præſentes tempore ferendæ ſententiæ citabantur. D. Baſilius [m], *Dies*, inquit, *ſtatus decidenda cauſa vt aduenit, en tibi praco ex nomine quemque ciebat. Admotis, & aſſidentibus aduocatis Iulita cœpit inſtruere.* Hæc ille. Athenis verò decretum ante condemnationem recitabatur. Plutarchus, *Agnonides*, inquit [n], (is erat accuſator) *decretum recitat, cuius hac erat ſententia, populus hos reos ſi obiecti criminis iudicaret, capite plectantur.*

a lib. 3. ab vrb. côndit. Decad. 1. *b* tit. ne quis eum, qui in ius vocatus eſt, vi eximat. *c* lib. 1. diſput. c. 1. *d* l. 4. §. Prætor. de dam. infect. *e* l. 1. C. de off. diuer. iudicum. *f* tit. in ius vocati, vt eant, aut ſatis, vel cautum debet. *g* §. ſed hodie. Inſtit. de ſatiſdatio. *h* in Curcul. act. 5. ſcen. vlt. *i* ſcen. penul. *k* Satyr. lib. 1. Satyr 9. in fin. *l* Pierius Hieroglyph. lib. 33. de naſo. c. calumniator. *m* lib. 11. c. 44. *n* in Perſaſce. Niſi ego. *o* l. 1. §. 1. ff. ex quibus cauſ. maio. l. ait prætor. de iureiur. *p* in Topic. ad Trebatium, Pro Muræna & Q. Roſcio Comœdo. *q* lib. 20. c. 9. *r* pro Muræna, & A. Cecinna. *ſ* Gell. lib. 20. c. 9. *t* l. 1. in princ. & §. 1. ff. de eden. *u* l. edita. C. de edend. *x* ad l. 2. ff. de orig. iur. *y* in tit. C. de formul. & impetr. ſublat. *z* auth. offerebatur. C. de liſt. côteſt. *a* l. certũ. de côfeſſ. l. 1. C. eod. tit. *b* in Topic. *c* in ver. côteſtari. *d* pro Quintio Roſcio Comœdo. & A. Cecin. *e* de ling. Lat. lib 4. *f* in 3 contr. Ver. orat. *g* l. 1. §. proinde. de var. & extraord. cognit. *h* §. hæc autem. Inſt. de pen. tem. litigan. *i* ibidem. *k* lib. 7. c. 7. *l* lib. eod. c. 8. *m* lib. 14. c. 2. *n* l. de fide. C. de falſ. *o* l. vlt. C. de pedan. Iudicib. *p* lib. 12. c. 13. *q* vbi ſuprà. *r* l. 3. in prin. de neg. geſt. l. 1. de dolo. l. 1. ff. naut. caup. ſtabul. & ſimilibus. *ſ* l. 2. §. 57. & iudex. l. cùm prætor. l. filiusfam. cum 3. ſeq. l. ſi iudex. l. cùm furioſus. l. mortuo. l. non ab iudic. l. de qua re, cum ſeq vſque ad fin. ff. de iud. l. 2. l. iudices. C. eo. tit. *t* l. a iudice. C. de iudi. *u* in 3. contra Ver. orat. *x* d. l. 2. C. de pedan. iudicib. & ſeq. *y* Pedianus. in 3. Cicer. contr. Ver. orat. *z* vbi ſupra. *a* lib. 14. c. 2. *b* Angel. Polit. Miſcellan. c. 41. *c* l. 2. §. deinde Cornelius Sylla. ff. de orig iur. *d* act. 2. in Ver. *e* Pædianus in orat. Cic. pro Milone, & in 3. contr. Verr. *f* l. 2 & vlt. C. de exhib. reis. *g* lib. 4. in prin. *h* epiſt. lib. 2. epiſt. 11. ad Arrianum. lib. 40. *i* lib. antiq. Iud. 14. c. 18. *k* in vita D. Cypriani. *l* in M. Bruto. *m* homil. 5. in martyrem Iulitam. *n* in Phocione.

De Edicto perpetuo, & aliis, & pratorum auctoritate. CAP. XXXIV.

EDictum perpetuum cum gloſſa veteres generale ſunt interpretati [a]: alij verò recentiores intelligũt, quod immutabile factum eſt. Sed ego hanc rem aliter interpretor. Quotannis enim in alba tabula, quæ dicebatur Album, vt vult Theophilus [b], aut murus gypſo dealbatus, vt volunt Dion [c], & Suidas [d], edicta Prætores proponebant, quibus anno ſuæ iuriſdictionis vſuri erant, vt Cicero egregiè demonſtrat [e]. Sed in iis prætores plerunque non perſiſtebant, illa enim in gratiam amicorum, vel iniuriam inimicorum ſæpè mutabant, ambitioséque ius dicebant. Quare Cornelius, pro quo orationem habuit Cicero [f], legem tulit, ne ſemel propoſita edicta Prætores ampliùs mutare poſſent.

Non tamen diſpoſitum eſt, vt Prætores ſecundùm aliorum edicta ſemper ius dicerent, ſed vt ſecundùm illud, quod quiſque Prætor ſui magiſtratus initio propoſuiſſet, ius redderet. Dion, *Pratores*, inquit [g], *omnes iura, ſecundùm qua erant iudicaturi, ſibi conſcripta proponebant, neque tamen omnia iura contractuum comprehendebant, neque in vniuerſum hoc faciebant, neque conſcripta edicta ſeruabant, ſed ſapius illa mutabant, & ſape hoc in gratiam aliquorum, vel inimicitiam fiebat. Introduxit igitur Cornelius, vt Pratores ſtatim ab initio iura, quibus vſuri eſſent, proſcriberent,*

& nihil ex illis immutarent. Aſconius, *Aliam*, inquit [h], *deinde legem Cornelius, etſi nemo repugnare auſus eſt, multis tamen inuitis, tulit, vt Prætores ex edictis ſuis perpetuis ius dicerent, quæ res tum gratiam ambitioſis Prætoribus, qui variè ius dicere ſolebant, ſuſtulit.* Ex Cicerone etiam conſtat [i], Prætores non ſecundùm aliorum edicta ius reddere conſueuiſſe, ſed ſecundùm propria. Hæc omnia edicta libello Adrianus complexus vim legis habere iuſſit, auctoritate quoque Senatus interueniente, quod & Iuſtinianus refert [k], aitque Adrianum, quæ à Prætoribus quotannis edicta fuerant, breui libello complexum fuiſſe, operam ad id præſtante Saluio Iuliano, qui à Iuſtiniano perpetui edicti ordinator appellatur *in l. pen. C. de condict. indeb.* & *in §. & antea.* Latinè ſcripto edicta quotannis à Prætoribus edita perpetuum edictum appellat. Ex quibus liquet non fuiſſe ſublatam nouis Prætoribus, de quacunque re voluiſſent, edicendi facultatem, ſed ſolùm, ne ſemel propoſitum edictum mutare poſſent, eſt interdictum, & ob id perpetuum vocatum eſt edictum.

Cæterùm reperiuntur edicta etiam ante Cornelium perpetua vocata, quod & ſentit Aſconius [l], tanquam perpetuæ totius anni iuriſdictionis cauſa propoſita [m]. nam à Prætore in quinquaginta aureis punitur qui edictum iuriſdictionis perpetuæ cauſa propoſitum corruperit: neque edictum illud ob emergentia negotia emittebatur, ſed propter totius anni magiſtratus auctoritatem conſeruandam, & ideo perpetuæ iuriſdictionis cauſa fieri dicebatur ad aliorum differentiam, quæ pro arbitrio Prætorum mutabantur. Hæc edicta reorum ordinem ſecuti poſtea Iuriſconſulti ſunt interpretati [n]. Gellius, qui eo tempore vixit, edicti perpetui, & Prætorum, qui erant tempore Reip. meminit, & eorum edicta in templo Traiani ſita fuiſſe memorat [o].

Sed vt Prætorum etiam declaretur auctoritas, omittendum non eſt, liberum ipſis edicendi datum fuiſſe arbitrium: nam legibus ſoluti iura, prout licebat, interpretari poterant, *Nouell. 24. in principio* [p]. quæ refert, Prætoribus datam fuiſſe armorum, & legum poteſtatem, & vt poſſent iura ſcribere: vnde Prætor viua vox iuris ciuilis dicitur [q]. Plerumque enim, prout ſibi expedire videbatur, illud mutabat, corrigebat, ſupplebat, aut adiuuabat [r]. Sed id facere non poterat, niſi in ipſo adminiſtrandi iuris actu, & dum pro tribuuali ius reddens ſciebat: cùm enim ob ius dicendum creatus eſſet [s], illud proprium erat eius officium, quod excedere non poterat, nec quicquam extra illud agere, & ideo ſemper edicebat, *Actionem*, vel *Iudicium dabo.* neque enim aliter officium ſuum, quàm ius reddendo interponebat: nec quicquam ipſo iure, id eſt, nullo interpoſito officio, faciebat: quia illud ad legem ſpectabat; & hoc ſignificat §. *quos autem. Inſt. de bonor. poſſeſſ.* Vnde ceſſant tot noſtrorum ambages, quare legem Prætor facere non poſſet. ſemper enim ſolebat inter partes decernere, veluti, quando dabat bonorum poſſeſſionem, quæ ob id decretalis vocabatur [t]: ſimiliter cùm interdicebat [u], & hæc etiam decreta appellabantur, cum totam cauſam non definiebant.

Tribus autem verbis ſolebat ius reddere, quæ ſunt: Do, Dico, Addico. Ouidius [x],

> *Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur:*
> *Faſtus erit, per quem lege licebat agi.*

Vtebatur verbo, Do, cum dabat bonorum poſſeſſionem, vel actionem [y]: item cum dabat judicem, quia non ſolebat ipſe diſceptantium cauſas definire, ſed delegabat, & judicem dabat, & hoc eſt, quod legitur [z], judicium dabo: & acce-

ptum

ptum vocatur iudicium, quando datus eſt iudex [a]. De his iudicibus loquitur *l. non videtur. l. iudex. cum ſeq. de iudic.* Addicebat verò ſeruos, qui noxam dederant, iis, quibus nocuerant, ſi dominus non ſatisfeciſſet [b], vel cùm bona addicebat. Item edicebat Prætor, quando interdicebat iubendo reſtitui [c], vel aliquid prohibebat [d]. Erant enim interdicta conceptiones verborum, quibus Prætor iubebat, aut prohibebat aliquid fieri [e].

Edicti verò perpetui aliud erat Vrbanum à Prætore vrbano editum, quod Caius eſt interpretatus, prout in multis iuribus apparet, vbi edictum vrbicum appellatur [f]. Aliud erat edictum Prætoris peregrini à Labeone explicatum [g]. Hæc edicta, quæ in vrbe fiebant, Calendis Ianuarij proponebantur, & eo die anni ſequentis finem accipiebant [h]. Aliud erat edictum prouinciale à Prætoribus, Proconſulibúſue propoſitum. Huius exemplum eſt *in l. Diuus 6. ff. de cuſtod. reor.* Diuus Pius, cùm prouinciæ Aſiæ præerat, ſub edicto propoſuit, vt Irenarchæ, cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis, & receptatoribus. Hæc edicta Caius interpretatus ferè ſemper Proconſulis edicta apellat [i]. Duobus in locis Prætori Prouinciale edictum attribuitur, nempe, *in l. vlt. quod quiſque iur. & in l. 1. ff. quemad. teſt. aper.* Sed *in l. 7 eo tit.* illud edictum attribuitur Proconſuli. nullus enim contra legem edicere poterat prætet Prætorem [k], & Proconſulem, qui iura Prætoria habebat [l], & ideo ipſe ſolus edicebat, & non Præſides, aut correctores, vel Conſulares Prouinciis Præfecti. Quare Caius edicti Prouincialis interpres, Proconſulem eius auctorem quandoque Prætorem appellat [m], quia, vt dixi, Prætoria auctoritate Proconſul edicebat, etſi aliud Antonius Auguſtinus ſenſit [n]. Nec tantum Reip. ſed & Imperatorum temporibus edicta Prætores, aut Proconſules edebant. nam *in l. 1. in fi. ff. ex quib. cauſ. maior.* promittitur edicto maioribus annorum XXV. in integrum reſtitutio, quæ decretis Principum non repugnet; & *in l. 1. § ait Prætor. de aq. quot. & æſt.* Prætor vim prohibet fieri ei, qui vult deducere aquam publicam, quam à Principe obtinuit.

Erat & edictum, quod Breue vocabatur, quod Paulus eſt interpretatus [o]. Sed forte ibi ſignificatur breuiarium, ſeu ſummarium edicti perpetui conditum à Paulo; nam in catalogo operum Iuriſconſultorum dicitur ſcripſiſſe libros 23. Breuion. Erat Breue edictum, quo Prætor ſe aliquam legem executurum pollicebatur. Plinius, *Nepos*, inquit [p], *Prætor deſignatus, qui legibus quærit, propoſuerat breue edictum, admonebat accuſatores, admonebat reos, executurum ſe, quæ Senatusconſulto continerentur.* Simile eſt edictum monitorium, in quod Calliſtratus ſcripſit, quo, vt arbitror, monebantur rei, vt actorum interrogationibus reſponderent, vel, in iudicio adeſſent, cuius mentio fit in inſcriptione *l. 1. ff. de interrog. actio. l. quod ſi plures. de teſt. tut. l. ſi hæres. de leg. 2. l. ſolidum. de ſolut.* Et id quandoque Peremptorium vocatur [q], verùm hoc perpetuum non erat, ſed pro temporis neceſſitate à Prætore emittebatur, prout iudicij vſus exigebat, & ob id forte Breue appellabatur.

Edicta quandoque dicuntur Familiares litteræ, quas ex vſu Proconſul, aut Prætor ad aliquem mittit, vt *in l. obſeruare. §. antequam. ff. de off. Proconſ. Proconſul*, inquit, *antequam fines Prouinciæ ſuæ ingrediatur, debet edictum de ſuo aduentu mittere, & aliud ad deceſſorem.* Ibi edictum pro litteris accipitur.

Erant & Ædilium curulium edicta [r], quæ interpretatus eſt Vlpianus [s], & ad contractus pertinebant, ne res vitioſæ venderentur [t]. Edicebant & Imperatores, & Auguſtus [u], Traianus [x], & ita appellabantur, quia exemplo prætorum in albo edicta proponebant.

a l.2.in ver.perpetui.ff.de ſta.homin.& l.1.in ver.perpetui.C.quan.non petent. par. *b* §. pœnales.Inſt.de actio. *c* lib.47 & 48. *d* in verbo.μυωπίζω. *e* In epiſt.ad Atticum.l.2.§.eodem tempore.de orig.iur. *f* de Maieſtate. *g* lib.36. *h* in argum.Orat.Cicer.pro C.Cornelio.de Maieſtate. *i* in Ver.act.3. *k* l.2.§.18.Grǽcè edita.C.de ver.iur.enuel. *l* vbi ſupr. *m* l.ſi quis id quod de iuriſd. om.iud. *n* l.2.de ſta hom. *o* lib.11.cap.17. *p* ſeu in auth.de Præſide Piſidiæ. *q* l.nam & ipſum.de iuſt.& iur. *r* l.ius autem ciuile.eo.tit.§ 1.Inſt.de bon.poſſeſ. *ſ* l. 2. §. cumque conſules. de orig. iur. *t* l.1.§.decretalis.ff.de ſucceſ.edict. *u* §.ſunt tamen.Inſt.de interd. *x* Faſtorum lib.1. *y* l.ait prætor.7.de iur.iur.& multis aliis. *z* l.3.in princ.de neg.geſt. l. 1. de dolo. *a* l. non poteſt. l. vbi cœptum.de iud. *b* l.de his,qui deiecer. vel effud. *c* l.1.quor. bon.l.1.quor.legat & ſimilibus. *d* l. 1.ne quid in loco publ.l.1. ne quid in loco ſacro & ſimilibus. *e* § 1.Inſt. de interdict. & §.pen. *f* l.ſi quis libertum.de bon.liber.l.creditori.de oper.nou.nunc.l.3.ff.qui, & a quib. manumiſ. lib. non fiant.& l.nullus videtur cum ſeq.de reg.iur. *g* l.ſi quis.§.hæc de dolo actio. ff.de dolo. *h* Cicero in 3.in Verr.act. *i* l.quod autem.de eo quod metus cauſa.l.2.ff.vnde cognat.l.patri.§.1.ff.de minoribus l.in hæredem.ff.de dolo.l.neceſſariis.de acq.hær.l 2 de mil.teſt.l.1.quod cum eo. *k* §.1. Inſt.de bon.poſſeſſ. *l* l.ſi in aliam §.vlt.ff.de off.proconſ. *m* l.1.& 7.quemad.teſt.aper. l. vlt.quod quiſque iur. *n* lib.1.emendat.cap.5. *o* l.ſed non datur.ff.de tutel. & ratio. diſtrah. *p* lib. 5. ad Rufum.epiſt.21. *q* l.ad peremptorium edictum cum ſeq.de iudiciis. *r* §. prætorum. Inſt. de iur. nat.gent.& ciuil. *ſ* l.qui ea mente.de furtis. *t* tit.de ædil.edict.& c.de ædil.actio. *u* l.edictum. de quæſtioni. *x* l.edicto.ff.de iur.fiſc.

De Centumuiralibus iudiciis, & haſta. CAP. XXXV.

HÆreditatis petitio centumuiralis iudicij fuit[a]. Centumuiralia iudicia erant grauiora, quæ à centum viris iudicabantur: *nam*, vt ait Feſtus[b], *cùm eſſent Romæ xxxv. Tribus, quæ & Curiæ dictæ ſunt, terni ex ſingulis Tribubus eligebantur ad iudicandum, qui Centumuiri ſunt dicti. & licèt quinque ampliùs, quàm centum fuerint, quo tamen faciliùs nominarentur, centum viri ſunt appellati.* In tres Decurias erant diuiſi, ſingulæ ex XXXV. conſtabant. His Auguſtus quartam Decuriam addidit, & ipſam XXXV. Iudicum, quam Ducenariam appellauit: quia non CCCC. Seſtertia, vt alij Iudices, qui erant Equites, in bonis habebat, ſed CC. eóſque de leuioribus cauſis iudicare voluit. Tranquillus, *Ad tres*, inquit[c], *iudicum Decurias quartam addidit ex inferiori cenſu, quæ Ducenaria vocaretur, iudicarétque de leuioribus ſummis.* Hæc ille. Itaque omnes Iudices fuere CXL. ſemper tamen centumuiri nominati, & in quatuor tribunalia diuiſi.

In Iulia Baſilica ſimul ad grauiores cauſas iudicandas concurrebant. Quare à Plinio quadruplex appellatur iudicium. *Quadruplici*, inquit[d], *iudicio bona paterna repetebat, ſedebant iudices CXL. tot enim quatuor conſiliis conſcribuntur.* & poſtea: *Duobus conſiliis vicimus, totidem victi ſumus. Notabilis prorſus res, & mira, eadem in cauſa, iiſdem iudicibus, iiſdem aduocatis, eodem tempore tanta diuerſitas.* Idem fermè cuidam filio eueniſſe Papinianus ſcribit[e], qui cùm querela inofficioſi teſtamenti egiſſet, diuiſis tribunalibus, variæ Iudicum fuere ſententiæ. Intelligit autem 140. virorum tribunalia Plinius. *Cum apud centumuiros*, inquit[f], *in quadruplici iudicio dixiſſem.* De hoc centumuirali iudicio diuerſa iudicante intelligit *l.ſi pars.l.nam etſi parentibus.§.1.l. circa.ff.de inoff.teſtam.l.cum duobus.C.eo.l.inter pares.de re iud.* Quintilianus quoque quatuor iudicia apud centumuiros congregata fuiſſe ſcribit[g], & Trachalum hominem vocalem ex quatuor tribunalibus in Baſilica exauditum fuiſſe. Iudicabant autem hoc modo: nam ſi quatuor erant hæredes ſcripti, filius exhæredatus conueniebat vnum hæredem coram vno tribunali, alios coram aliis, & hoc ſignificat *d.l.cùm filius*, dum ait, exhæredatum propoſuiſſe actionem diuiſis tribunalibus, & vnum ex hæredibus

dibus victoriam retuliſſe: nam ſi omnia quatuor tribunalia mixtim cognouiſſent, non potuiſſet ſciri, quis hæredum obtinuiſſet, & quis non. Idem ſignificat *d.l. cum duobus. C.de inof. teſt.* Caligula quintam addidit Decuriam [h], quæ in vſu eſſe deſiit; omnes præterquam in quarta decuria erant equites, quæ & iudices vocabantur, inquit Plinius [i]. Antea enim T. Gracchus legem tulerat, vt Equites Romani iudicarent, & per tres annos ſine infamia iudicarunt: pòſt Victor Sylla leges tulit, vt Senatorius ordo iudicaret, & iudicauit per decem annos turpiter. Mox Aurelius Cotta legem tulit, vt Senatores, & Equites Romani, & Tribuni ærarij ſimul iudicarent [k], ſed hæc Iulius Cæſar ſuſtulit [l]. Demum iudicia ſub Auguſto ad Equites ſunt tranſlata, & renouati Centumuiri, qui vſucapionum, tutelarum, gentilitatum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, teſtamentorum, ſtillicidiorum cauſas, & ſimiles cognoſcebant [m], qui Centumuirales vocabantur. Sed præcipua erat teſtamentorum, quorum Centumuirale iudicium appellabatur [n]. Vnde & Paulus librum ſingularem de Centumuiralibus iudiciis ſcripſit, ita legendum, non ſeptemuiralibus, vt rectè monuit Duarenus *in indice Pandectarum, & in l.28. & 31. C. de inoff. teſt.* quæ cauſas Centumuirales tractant. Error autem ex notis numerorum facile irrepſit. Valerius quoque ex cauſis teſtamentorum ad Centumuiros itum fuiſſe dicit [o]. Hos quæſtura functi congregare conſueuerant, ſed Auguſtus decemuiros conſtituit, qui hoc munere fungerentur. Tranquillus, *Auctor*, inquit [p]; *fuit, vt Centumuiralem haſtam, quam Quæſtura functi conſueuerant cogere, Decemuiri cogerent.* Hi ſunt Decemuiri, quos in litibus iudicandis conſtitutos fuiſſe Pomponius ſcribit [q], & hunc Magiſtratum Haſtæ præfuiſſe. Quintilianus dicit, hæc iudicia in duas Haſtas diuiſa fuiſſe [r], quibus defixis, conueniebant iudicaturi, vnde *l. 2. §. deinde cum eſſet neceſſarius, de orig. iur.* Centumuiros litibus iudicandis Haſtæ præfuiſſe dicit, Valerius & ipſe Haſtæ iudicium vocat [s]. Martialis [t]:

Centum grauis haſta virorum.

Erat enim haſta in frequenti vſu apud Romanos, & inſigne illius vrbis: nam & publicas fiſcaléſque venditiones ſub Haſta faciebant [u]. Qui primus etiam hoſtem viciſſet in prælio, Haſta donabatur [x]. Plutarchus his, qui fortiter pugnaſſent, Haſtam puram donatam fuiſſe ſcribit [y], vnde Plinius refert L. Sicinium Dentatum, cum centies vicies præliatus eſſet, Haſtis puris duodeuiginti donatum, & aliis quamplurimis præmiis honeſtatum [z]. Haſtæ item puræ in honorem C. & L. nepotum Auguſti in templo Iouis ſunt collocatæ, vt Dion [a], & alij memorant. Haſtam Fæciales in fines hoſtium iacebant bellum denunciantes. hoc enim præcipuum Romanorum ſemper ſignum fuit. Nam lanceam Quirin vocabant, & Romulus Quirinus eſt dictus, quia Haſtam geſtabat, & inde Quirines appellati [b]. Huius rei ratio eſt, quia Martem Romuli patrem pro ſuæ originis auctore habebant, cuius ſtatua erat Haſta, & eam pro Marte colebant, cùm nondum artifices ſtatuas formarant, vt ex Varrone prodit Clemens Alexandrinus [c].

a l.vlt. C.de petitio.hæred.l.vlt.C.de liber.præter.l.Titia.ff.de inoff.teſtam. *b* In ver.Centumuiralia. *c* in Auguſto.c.32. *d* epiſt.lib.6.ad Romanum epiſt.penult. *e* l.cum filius. in princ. ff. de leg.2. *f* epiſt lib.4.ad Fabium Valentem.epiſt.24. *g* lib.12.c.5. *h* Tranquil. in C. Caligula. cap.16. *i* lib.33.c.1.in fi. *k* Aſcon. in Diuinat. *l* Tranq. in Iul.Cæſ.c.41. *m* Cicer. lib. 1. de Orat. *n* d.l.Titia.l.qui repudiantis.ff.de inoff.teſt.& d. l.vlt. C. de pet. hæred. & l. vlt. C. de pet. hær.& l.vlt.C.de lib.præteritis. *o* lib.7.c.7.& 8. *p* in Auguſto.c.36. *q* l. 2 .§. deinde cum eſſet neceſſarius.ff.de orig.iur. *r* lib.5.c.2. *ſ* lib.7.c.8. *t* lib.7.epigram.62. *u* l. 1. 2. & tot. tit. C.de fid.& iur haſtæ fiſcal.lib.10.l.vlt.C.ſi propt.publ.penſit.l.3.C.de execut. rei iud.l. ſi hypothecis.C.de remiſſ.pign. *x* Seruius li.6.Æneid.ſuper illo carm. *Ille vides pura iuuenis, qui nititur haſta.*

y in Romulo. *z* lib. 7. c. 28. *a* lib. 55. *b* Plutarc. in Romulo *c* in Orat. adhortatoria ad gentes.

De Pragmatica ſanctione. Cap. XXXVI.

PRagmaticarum ſanctionum frequens in iure mentio [a]. Pragmaticam omnes interpretantur, quæ in principis Conſiſtorio eſt confirmata, ſed id cum nomine Pragmatici nihil commune habet: vnde inſpecta vocabuli etymologia videtur Pragmatica Sanctio eſſe, quæ ſuper cauſa, vel lite, aut aliquo contractu confirmando emanat, quæ tamen in procerum conſilio, & Senatu tractatur [b]. πρᾶγμα enim negotium, & cauſa dicitur, & ita explicat Iſidorus: *Pragma*, inquit [c], *Latinè cauſa dicitur: vnde & negotia pragmatica vocantur, & cauſarum, negotiorumque actor pragmaticus.* Zeno ait [d], Pragmaticas ſanctiones non ad ſingulorum preces ſuper priuatis negotiis emanare, ſed ſi corpus, vel ſchola, vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædam vniuerſitas hominum ob cauſam publicam fuderit preces. Et ita interpretandæ videntur *l. iubemus nullam. C. de ſacroſan. Eccl. & l. 2. C. de nauib. non excuſ. lib.* 11. quæ adimunt nauibus Eccleſiarum priuilegium non tranſuehenti frumentum Romam, aut Conſtantinopolim, vel ſpecies, etiamſi pragmatica proferatur ſanctio. intelligo, etiamſi habeat formam legis, & ſit lex: nam ſequitur *quod generaliter in omnibus cauſis cupimus obſeruari, vt, ſi contra vtilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, ſanctio non valeat.* Ergo ea eſt Pragmatica, quæ ſuper negotiis fertur, vt hæc de certis ſpeciebus ſtatuto tempore non transferendi, quæ cum ſuper negotio motæ litis promulgatur, Sanctio eſt pragmatica. Et *l. iubemus. C. de appell.* iubet promulgari pragmaticam ſanctionem ob cauſam, cuius relatio facta ſit Principi, interuenientibus cum quæſtoribus duobus Patriciis, vel Præfectoriis viris. pragmaticam appellat, quia emanat ſuper negotio, quod Princeps iudicandum commiſit. Nouell. quoque 160. quæ inſcribitur, *Exemplum ſacra pragmatica forma de vſuris.* emergit ſuper controuerſia eorum, qui Aphrodiſeorum ciuitati vſuras ſoluere recuſabant. Ita etiam intelligitur *§. pen. in auth. conſt. qua ex adſcript.* [e] *& auth. vt omnes obediant iudicib. prouinc. in princ.* [f] *& l. 2. C. de petit. bon. ſubl. lib.* 10. Balſomon verò Chalcedonenſis Synodi pragmaticas ſanctiones interpretatur [g] iuſſa, & typos Imperatoris, vt ſumitur *in l. 2. ad fin. C. de off. praef. praet. Afri.* vt ſunt, quæ hodie motu proprio, &, vt loquuntur, ex certa ſcientia dicuntur emitti, quæ maius cæteris robur obtinent. tollunt enim vitium obreptionis [h]. Græci interpretantur ſcriptum mandatum Principis eſſe pragmaticum [i]. Sed id verum, ſi ſuper aliquo emanant negotio, vel eius occaſione.

a in 1. C. conſtitut. §. pen. in l. iubemus 10. C. de ſacroſan. eccl. in l. vlt. C. de diuer. reſcrip. & alibi. *b* l. humanum. C. de legib. *c* lib. 5. c. 22. *d* l. vlt. C. de diu. reſcrip. in fin. *e* ſeu Nouell. 54. *f* ſeu Nouel. 69. *g* Cano. 12. *h* c. ſi motu. de præbend. li. 6. Io. And. & alij in c. dilectus. 2. eo. tit. cum aliis citatis à Deci. conſil. 198. ſub n. 2. & Cur. Sen. conſil. 13. ſub n. 22. & Pariſ. conſil. 3. n. 68. lib. 4. Ant. Gab. de clauſ. concl. 1. n. 25. *i* 6. Syn. can. 38.

De Elogio. Cap. XXXVII.

ELogium multa ſignificat; aliquando enim pro ratione ponitur, vt *in l. 1. §. idem ait, de Carb. edict.* pater exhæredauerat filium, quòd diceret eum ex adulterio conceptum,

conceptum, hæc exhæredatio cum Elogio, id eſt ratione facta eſſe dicitur. Et Africanus, *Dixerat*, inquit [a], *teſtator, Ille quem ſcio ex me natum non eſſe, exhæres eſto.* Hanc cauſam exhæredationis Elogium appellat, quod à Græcis deriuari videtur, qui λόγον rationem vocant. In eodem ſenſu accipitur *in l. ſi defunctus. C. de ſuis, & legit.* Aliqui pro vituperatione accipiunt. Quandoque Elogium pro declaratione, aut adiectione quadam ponitur. *Iumentorum*, inquit Vlpianus [b], *appellatione an omne pecus contineatur, videamus; & difficile eſt, vt contineatur: nam aliud ſignificat iumentum, aliud ſignificatur pecoris appellatione. Idcirco Elogium huic edicto ſubiectum eſt, cuius verba hæc ſunt: Quæ de iumentorum ſanitate diximus, de cætero quoque pecore omni venditores faciunto. Vnde dubitari deſiit, an hoc edicto boues quoque contineantur.* Ibi Elogium pro adiectione, & declaratione ponitur. Alibi Elogium pro teſtamento capitur [c], quandoque pro epiſtola, quæ cum delinquentibus captis ad magiſtratus mittitur. *Non eſt*, inquit Martianus [d], *epiſtolis eorum credendum, qui quaſi damnatos ad Præſidem remiſerunt*; & ſubdit, *quia non omnes ex fide bona Elogia conſcribere compertum eſt*, & paulo pòſt: *Irenarchæ cùm apprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis, & receptatoribus, & interrogationes literis incluſas, atque obſignatas ad cognitionem magiſtratus mittant. Igitur qui cum Elogio mittuntur, ex integro audiendi ſunt, etſi per literas miſſi fuerint, vel etiam per Irenarchas perducti.* Erant autem Irenarchæ milites, qui vias cuſtodiebant propter Latrones, vt ait Timotheus apud Metaphraſten [e]. In eodem ſenſu accipitur Elogium in l. 3. in princip. ff. de re milit. *Deſertorem*, ait, *auditum ad ſuum Ducem cum Elogio Præſes mittet.* Et *in l. non eſt dubium. ff. de cuſt. reor. Captus mittitur cum Elogio ad Præſidem Prouinciæ, ex qua eſt reus.* Præclarum verò eiuſmodi Elogij, vel epiſtolæ exemplum extat in Actibus Apoſtolorum [f], quam Claudius Lyſias tribunus militum ad Felicem Præſidem Palæſtinæ mittit. D. enim Paulum cuſtoditum ad eum cum CC. militibus, & totidem Lanceariis, & LXX. equitibus nocte Cæſaream miſit, ſcripſitque epiſtolam hæc continentem. *Virum hunc comprehenſum à Iudæis, & incipientem interfici ab illis, ſuperueniens cum exercitu eripui, cognito, quia Romanus eſt, voléntque ſcire cauſam, quam obiiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accuſari de quæſtionibus legis ipſorum, nullum vero dignum morte, aut vinculis habentem crimen; & cum mihi perlatum eſſet de inſidiis, quas parabant illi, miſi eum ad te, denuncians & accuſatoribus vt dicant apud te. Vale.* Aliud exemplum Elogij ponit Metaphraſtes [g]. Huiuſmodi epiſtolam Elogium etiam appellat Tertullianus [h], dum ſcribit, Apoſtolos paſſos fuiſſe impetus Iudæorum, cœtum nationum, tribunorum Elogia, regum auditoria, ac proconſulum tribunalia.

Aliquando hæc Elogia Notoriæ epiſtolæ appellantur; Paulus, *Nunciatores*, ait [i], *qui per Notoria indicia produnt, Notoriis ſuis aſſiſtere debent*: id eſt, Elogiis, quibus reos detulerunt. Ita etiam Notoria Gordianus vocat, *Quæ*, inquit [k], *per officium Præſidibus denunciantur, citra ſolemnia accuſationum poſſe perpendi incognitum non eſt. Verum ſi falſis, vt eo Notoriis inſimulatus ſit, perpenſo iudicio diſpici debet.* Hanc Notoriam epiſtolam Trebellius appellat: *Nihil*, ait [l], *me grauiùs accepit, quàm quòd Notorià tua intimaſti, Claudium parentem, amicumque noſtrum inſinuatis ſibi falſis pleriſque grauiter iraſci.* D. Auguſtinus, *Donatiſtas*, ait [m], *cura eorum, qui diſciplinæ publicæ interuenerunt, præmiſſa Notoria, ad iudicia, legeſque perduxit.* Et alibi [n]: *Quamuis enim ab eorum interitu diſſimulare poſſemus, qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum Notoria, ad quos tuenda publicæ pacis vigilantia pertinebat, præſentati videantur examini, nolumus tamen paſſiones ſeruorum Dei, quaſi vice talionis paribus ſuppliciis vindicari.* In eodem ſenſu accipit & Apuleius [o], *Falſam de me Notoriam pertulit.*

a l. ſi poſt

a l.ſi poſthumus.§.vlt.de liber.& poſth. *b* l.ædiles.38.§. iumentorum. de ædil. edict. *c* l.quidam elogio.C de iur.deliber.l.1.§.& cum triplici.C.de cad.toll. *d* l.Diuus.de cuſto. reor. *e* In S. Mena. *f* cap.23. *g* in D. Agape. *h* lib. contra Gnoſticos ſcorpiacon. c. vlt. *i* l. ad accuſatione.§.nunciatores.ad Turpil. *k* l.ea quidem.2.C.de accuſar. *l* in Claudio. *m* Epiſt.160. *n* epiſtol.159. *o* lib.7.de Aſino aureo.

De forma Actorum apud veteres, quæ apparet in iure.

Cap. XXXVIII.

ALiqui hæſitãt, quid ſibi velint colloquia illa *in l.proximè.ff.de iis, quæ in teſt. delen. Viuius Zeno dixi, Rogo Domine Imperator, audias me patienter.* Subiicitur Antotonini reſponſio, & Cornelij Priſciani aduocati: deinde Leonis legatarij verba, & Calphurnij Longini alterius aduocati defenſio. Sed illa nihil aliud ſunt, quàm iudicij acta breuiter perſtricta, quæ nunc multa verboſitate, & effuſo ſermone deſcribuntur. Id apertius liquet ex *l. pen. de auct.tut.* vbi Scæuola acta apud procuratorem Cæſaris his verbis recitat: *Priſcus procurator Cæſaris dixit, Facias iudicata. Nouellus curator dixit, Abſtineo pupillum. Priſcus procurator Cæſaris dixit, Reſponſum habes, ſcis quid facere debeas.* Eadem actorum formula eſt *in l. 1. C. de veteran. lib. 12.* vbi acclamationes veteranorum, & Conſtantini reſponſiones ponuntur, demum eiuſdem Conſtantini decretum. Simile eſt, quod habetur *in l.creditore. ff. ad l. Iuliam de vi priu.* quæ eadem eſt *l.extat.quod met.cauſ.* & ſunt verba Calliſtrati ex lib. 5. de cognitionibus. Eadem forma viſitur *in l.1.C.de ſentent.paſſ.& reſt.in l.2.C.de excuſat.muner.lib.10. & in l. nec honore. C. de epiſc. & cler.* ſed id etiam clariùs apparet *in Cod. Theod. in l. 5. & 8. de fid. teſt.* vbi inſcribitur pars actorum habitorum in Conſiſtorio apud Imperatores; & *in Cod. Theod. de iis, qua admini. vel offic. pub. in l. Agrippina.* quædam prædictis ſimilia acta recitantur; nec aliud ſignificat inſcriptio *l. tum ſit. C. de vſucap. pro emptor.* vbi Philippus dicitur cum Cælio collocutus, & inſcriptio *l. decurionum. C de pœnis.* Huiuſmodi dicta recitantur à Metaphraſte [a]. Similis actorum deſcriptio in Synodis refertur, vt *in c.1.de pactis. Antigonus Epiſcopus dixit, Aut pacta iuſta ſuam obtineant firmitatem, aut conuentus, (ſi ſe non cohibuerit,) Eccleſiaſticam ſentiat diſciplinam. Dixerunt cuncti, Pax ſeruetur, & pacta cuſtodiantur.* Acta criminalia latiùs recitat Simeon Metaphraſtes [b].

a in D. Agape. *b* prima April.

De legitima, & eius origine.

Cap. XXXIX.

PAter olim non tenebatur certam bonorum partem filiis relinquere, ſed tantùm: ex vetere lege, vel eos inſtituere, vel exhæredare [a]: nec quærebatur, in quanta portione eſſet inſtitutus, modò obſeruata eſſet ſupradicta ſolemnitas. Primus Antoninus Pius iuſſit arrogatis impuberibus quartam bonorum partem relinqui [b]: poſtea M. Antoninus Philoſophus voluit patrem naturalem quartam bonorum filiis relinquere [c]. Si ergo pater integram hanc bonorum partem filio non reliquiſſet, is agebat querela inofficioſi teſtamenti [d].

Poſtremò Iuſtinianus ſanxit, vt legitima eſſet triens, quatuor, aut paucioribus extantibus filiis, & ſemis, quinque, aut pluribus ſuperſtitibus [e]. Item, vt etiamſi non

habuiſſet

habuiſſet filius integram legitimam, modò in aliquo eſſet inſtitutus, non euerteret teſtamentum, ſed tantùm ageret ad legitimæ ſupplementum [f]: ex qua lege ſufficiebat etiam iure legati filio relinquere: ſed hodie inſtitutionis iure eſt relinquendum, aliàs non valet teſtamentum [g], vt crebriore calculo eſt receptum [h].

Hæc ergo portio, quæ filiis neceſſariò debetur κατ᾽ ἐξοχὼν, Legitima eſt appellata, quaſi ex lege debita: ſed plura alia nacta eſt nomina: quandoque enim debitum bonorum ſubſidium vocatur [i], aliquando debita pars [k], quandoque quarta [l], aliquando legitima portio [m], quandoque minuſcula, vt credidit Gloſſa [n]. Sed verius eſt minuſculam ibi pro minima parte accipi vni filiorum relicta, cùm maxima alij data eſſet, non autem id nomen legitimam ſignificat; nonnunquam Falcidia dicitur [o].

a §. 1. Inſtit. de exhered. liber. *b* l. ſed ſi plures. §. in arrogato. de vulg. l. ſi arrogator. de adopt. §. cùm autem. Inſtit eod. tit. *c* Nicephor. hiſtor. eccleſ. lib. 3. c. 31. *d* l. Papinianus. §. quoniam autem quarta. de inoffic. teſtam. l. cùm quæritur. & l. parentibus. C. eod. tit. *e* §. 1. in authent. de trient. & ſemiſſ. ſeu nouell. 18. *f* l. omnimodo. C. de inoffic. teſtam. *g* dict. §. 1. in authent. de trient. & ſemiſſ. *h* Gloſſ. in authent. nouiſſima. C. de inoffic. teſtam. in ver. titulo. *i* l. ſi totas C. de inoffic. donat. *k* l. ſcimus. in princip. C. de inoffic. teſtam. *l* dict. l. Papinianus. §. quoniam autem quarta. ff. de inoffic. teſtam l. cùm quæritur. l. parentibus. C. eod. tit. *m* l. omnimodo. l. quæ nuper. l. quoniam in prioribus. C. eod. tit. *n* l. ſi quis in ſuo. C. eod. tit. in ver. legitimam. *o* dict. l. quæ nuper.

De frequentatis veterum nauigationibus ex iure. CAP. XL.

ETſi in omnes oras, & portus nauigari poſſit, & ſoleat, quædam tamen olim fuere loca, quemadmodum & nunc ſunt, in quæ ob negotiorum frequentiam & commodum oppidorum, naues curſum vulgò dirigebant. Nam & itinerarium Antonini nomine editum loca deſcribit, ad quæ nauigantes applicabant, etſi hodie minus frequentantur. Inter alia Brunduſio Dyrrhachium in Macedoniam naues curſum habuiſſe ſcribit, quem vult ſtadiorum mille fuiſſe. Iuriſconſulti verò ponunt nauigationem Berytho Brunduſium, quod Dion [a], & Græci Brenteſium vocant, vbi portum inclytum fuiſſe à Q. Ennio remotiore paulùm, ſed admodum ſcito vocabulo Præpetem appellatum Gellius ſcribit [b]. De hac nauigatione fit mentio *in l. qui Romæ. §. Callimachus, ff. de verbor. oblig. Callimachus,* inquit, *mutuam pecuniam nauticam accepit in prouincia Syria ciuitate Berytho vſque Brenteſium.* Item Caſſiopa, vel vt alij legunt, Caſſiopeia, & Dyrrhachio ſæpiſſimè Brunduſium nauigabatur. *Sunt naues,* inquit Vlpianus [c], *quæ Brunduſium à Caſſiopa, vel à Dyrrhachio vectores traiiciunt ad onera inhabiles.* Gellius, *Nauigamus,* inquit [d], *à Caſſiopeia ad Brunduſium mare Ionium violentum & vaſtum & iactabundum.* Eſt autem Caſſiopa Corcyræ inſulæ oppidum vulgò Caſſiopeia dictum, vbi nobilis portus apud Plinium [e], & Ptolemæum [f]. Idem Gellius [g], *Redeuntes Græcia Brunduſium nauem aduertimus.* Strabo, *E Græcia,* inquit [h], *nauigantibus, atque Aſia longè rectior eſt Brunduſium nauigatio: itaque omnes, quibus propoſitum eſt iter Romam, huc applicant. Hinc vſque Romam Appia via vocatur, quæ eſt CCCLX. miliarium. Brunduſium autem nauigatio dirigebatur, quòd portum omnium commodiſſimum habet, & natura tutiſſimum: vno enim oſtio multi variique portus includebantur, nullis fluctuum agitationibus obnoxij, plerique ſinus placidiſſimi inſunt, quorum ſinguli tranquillam præſtabant nauibus ſtationem, quæ forma Cerui cornibus eſt ſimillima: vnde vrbi nomen inditum aiunt, quia portus cum reliquo oppido ſit ceruino capiti, quod Meſſapia lingua*

Brunduſium dicitur, perquàm ſimilis. Hæc ille. Tacitus, *Oppidum,* inquit [i], *Brunduſium nauiganti celerrimum, fidiſſimúmque appulſu erat.* Berythus & ipſa clariſſima eſt vrbs Syriæ Phœnices, poſtea à Theodoſio & Valentiniano facta metropolis cum Tyro: vnde duæ eius ſunt metropoles [k]. Ad mare ſita eſt, & poſitum amplum habet, ibíque erat gymnaſium legum, & pulcherrima ciuitas, & legum nutrix appellabatur [l]. Aduehebatur & ex Cyrenenſi prouincia Aquileiam oleum & frumentum. *Nauem,* inquit Scæuola [m], *conduxit, vt de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauigaret.* Ædificata fuerat hæc ciuitas à Romanis prope ſinum Adriaticum ad arcendas Barbarorum incurſiones. Ad eam flumine aduerſo onerariis nauibus per Natiſonem fluuium plus ſtadiis ſexaginta nauigabatur: vinum, oleum, mancipia, pelles, iumentáque eò ab Illyricis gentibus ſubuehebantur, vt ait Strabo [n]. Herodianus, *Aquileia,* inquit [o], *vrbs magna populo abundabat, ac velut Italiæ quoddam emporium ad mare ſita, quaſique terminus Illyriæ copiam rerum è continente per terram, fluuióſque conuectam nauigantibus ſuggerebat. Ex quo factum, vti ſemper ingentem ciuium numerum etiam magna vis hoſpitum ac mercatorum eam vrbem frequentaret.* Hæc ille. Alexandria etiam ad omnes oras nauigabatur, & ex illis Alexandriam, quam orbis emporium Plinius appellat [p]: vnde in iure non deſunt exempla de iis, qui promittunt Alexandriam ire [q].

Sed præcipuè ex ea ciuitate quotannis frumentum Conſtantinopolim aduehebatur [r]. Oſtiam quoque Romæ portum ex Hiſpania, aliíſque prouinciis merces aduehebantur [ſ], & præcipuè ex Africa. *Nauis,* inquit Iulianus [t], *aduerſa tempeſtate depreſſa Hipponem delata eſt, ibique tumultuariis armamentis ad præſens comparatis Oſtiam nauigauit.* Epheſum etiam frequens nauigatio fuit, quò Aſiæ Proconſulem Roma venientem primùm applicare oportebat [u]: erat enim prima metropolis Aſiæ, à negotiatoribúſque frequentata, ob id ſæpe in iure fit mentio eorum, qui Epheſi dare promittunt [x]: quemadmodum & eorum, qui Romæ, Capuæ, aut Carthagini dare ſpondent [y]: erant enim hæc omnium celeberrima emporia à negotiatoribus frequentata. Hodie in Aſia, Berythi; in Ægypto, Alexandriæ; Meſſanæ, in Sicilia, & Panormi; in Italia, Neapolis, & Genuæ; in Galliis, Maſſiliæ; in Hiſpania, Hiſpalis, & Vlyſſiponæ; in Belgis, Antuerpiæ: portus ſunt nobiliſſimi, & alij in Oceano, quos in nouum orbem nauigationes celebriores fecerunt. Hîc non videtur omittendum, quod Seneca ſcribit [z], ante aduentum claſſis quaſdam naues præmitti ſolitas, quæ nuncient ſequuturæ claſſis aduentum, Tabellarias vocabant.

a lib. 25. in princip. *b* lib. 9. c. 4. *c* l. 1. §. igitur. ver. ſed etſi. de exercitor. *d* lib. 19 c. 1. *e* lib. 4. c. 12. *f* lib. 3. Geograph. c. 14. in tab. 10. Europæ. *g* lib. 16. c. 6 *h* Geograph. lib. 6. *i* lib. 3. Annal. *k* l. 1. C de metropol. Berytho, lib. 11. *l* §. hæc autem tria. & §. illud. in proœm. ff. *m* l. penult. §. vlt. locati. *n* Geograph lib. 5. *o* lib. 8. *p* lib. 5. c. 9 & 10. *q* l. ita ſtipulatus. ff. de verb. oblig. l. 4 & 5. ff. de hered. inſtit. *r* l. 6. C. de nauicul ſeu naucl. lib. 11. l. 1. C. de frumen. Alexand lib 11. *ſ* l. 4 C. Th. de nauicul. *t* l. nauis. ff. ad leg. Rhod. de iactu. *u* l. obſeruare. §. quædam. ff. de offic. proconſul. *x* l. eum, qui Epheſi. ff. de conſt. pecun. l. 2. in princip. & §. ſi quis ita. & §. vlt. l. quòd ſi Epheſi. ff. de eo, quod certo loco. §. continuus. §. cùm ita. & §. illud. ff. de verb. oblig. §. plus autem. Inſtit. de act. *y* dict. l. 2. in princip. & §. ſi quis ita. l. centum Capuæ. l. vlt. ff. de eo, quod certo loco. §. loca. Inſtit. de verbor. oblig. l. vlt. §. ſi inter. ff. eod. tit. l. 3. §. non ſolùm. l. ſi peculium. §. quædam. ff. de ſtatulibet. *z* lib. 11. epiſt. 4. alias 77.

Quomodo olim rei in cuſtodia detinerentur, aut torquerentur, & eorum pœnis. CAP. XLI.

REi ob leuiora crimina in vincula non ſunt coniiciendi, ſed datis fideiuſſoribus dimittuntur [a]. Mos autem hos fideiuſſores dandi à Cæſone capitis accuſato

initium

initium ſumpſit. Liuius, *Vades*, inquit [b], *dare placuit: vnum vadem trium millium æris obligarunt: quot darentur Tribunis permiſſum eſt. Decem finierunt: tot vadibus accuſator vadatus eſt reum. Hic primus vades publicos dedit.* quod fuit anno ab Vrbe condita CCXCIII. quamquam illud crimen Cæſoni Quintio obiectum non leue, ſed capitale fuit, quod non facilè fideiuſſioni poſtea eſt commiſſum. nam rei grauioris criminis in vincula coniiciuntur [c], quæ publicæ cuſtodiæ vocantur [d]. Sed non erit otioſum inueſtigare, cuiuſmodi hæc vincula eſſent. In actibus Apoſtolorum nominantur Catenæ pro vinculis [e]; & ita vincula, quibus D. Paulus erat detentus, interpretatur D. Chryſoſtomus [f]. Laxioribus verò catenis Conſtantinus iuſſit reos grauioris criminis detineri, vt cruciatus deſit, & ſub fide cuſtodiatur. Manicas enim ferreas oſſibus inhærentes prohibet [g]. Habebant & neruos, quibus crura reorum conſtringebantur: nam Tertullianus ad Martyres in carceribus detentos ita ſcribit [h]: *Nihil crus ſentit in neruo, cùm animus in cælo eſt.* Metaphraſtes loquens de ſancto Chryſantho, *Tunc*, inquit [i], *eum milites neruis madefactis vinctum, vt illis areſcentibus, & ad oſſa vſque penetrantibus angeretur.* Is autem neruus ſeptem foramina habuiſſe dicitur: & cùm aliquem maximè conſtringere volebant, vſque ad ſeptimum punctum arctabant, vt in Vectij Pagati Zachariæ Presbyteri, & ſancti Diaconi martyris vita continetur [k]. Martyres enim ſeptimo, vt aiunt, puncto in neruo pedes, contrà quàm credi fas eſt, diſtentos fuiſſe legimus [l]. Quandoque etiam vinculis ferreis reorum pedes, vel ceruices impeditas fuiſſe Iſidorus ſcribit [m], & addit, Boiam vocari torquem damnatorum, quaſi iugum boum: vnde nomen carnificis deſcendit, quòd hunc torquem trahat. In Latumias etiam detrudebantur, qui erat carcer obſcurus, & vndique muro clauſus, nec tunc vinculis opus erat [n]. *Incluſos*, inquit Calliſtratus [o], *Latumiis vinctorum numero haberi placet: quia nihil interſit parietibus, an compedibus quis teneatur.*

Videntur igitur adhibiti compedes, ne rei fugerent, qui incluſis Latumiis non erant neceſſarij. Fuit inuentus à tyrannis Syracuſis hic carcer Latumiæ appellatus [p]: vnde ſimile Romani carceres nomen habuerunt. Reis per iniuriam vinctis vincula non ſoluebantur, ſed ferro ſecabantur ad omnem abolendam iniuriam. Zonaras loquens de Ioſepho vincto, *Tito*, inquit [q], *hortante, vt ei vnà cum ferro etiam ignominia demeretur, (quod fiebat, cùm vincula non ſoluebantur, ſed diſſecabantur, atque in eos vſurpabatur, qui per iniuriam vincti eſſent) approbãte Veſpaſiano, quidã ſecuri catenã diſſecuit.*

Vbi verò tormentis opus erat, non vt hodie, quæſtionis gratia rei reuinctis manibus, fune ſubducti quaſſabantur, immò iure id prohiberi videtur §. *quia verò nos oportet. in authent. vt nulli iudic. ſeu nouell.* 134. quæ tormenta prohibet, quibus articuli diſſoluuntur: ea enim vtriuſque manus abſciſſione grauiora appellantur. Olim ergo igne aduſti, verberibúſve cæſi, aut ſtimulis puncti crimina fateri cogebantur [r]. Quæ tormenta primùm à Tarquinio Superbo excogitata ferunt. Præcipuè verò neruis cædebantur. Metaphraſtes, *Crudis*, inquit [s], *neruis ventrem eius cædite.* Idem, *Iuſſit martyres*, inquit [t], *aſperis virgis, & neruis vapulare.* Laminis igneis, lateribus admotis, vrebantur. Plautus [u]:

Aduerſum ſtimulos, laminas, crucéſque, compedes.

Cicero, *Quid*, inquit [x], *cùm ardentes laminæ, cæterique cruciatus admouebantur?* Cyprianus, *Corpus*, inquit [y], *extentum candentes ſtridet ad laminas.* De his & Gellius, & *l.* 1. *C. de emend. ſeruor.* Fuſtibus etiam cædebantur [z], atque boijs diſtendebantur. Nicephorus, *Deinde*, inquit [a], *Eutropius lector productus eſt, cùm quaſi incendiarius per indices delatus fuiſſet. Et primùm quidem boijs diſtentis ſæpiùs tortus. Poſtea autem fuſtibus*

& clauis oſſa comminuta. Vngulis deinde membra, latera, & maxilla conciſa. Poſtremò flammam accenſam inferioris corporis partibus is excepit. Atque vbi nihil confeſſus eſt, poſt eos, qui dicti ſunt, cruciatus, cuſtodia incluſus eſt. In equuleo etiam præcipuè cruciabantur; id erat ſuſpenſum lignum in ſummo acutum, cui nudi equitantium more impoſiti diſtendebantur: id genus tormenti hodie Brixiæ marmore inſculptum viſitur. Equulei meminit *l. 1. C. de numer. & actuar. lib. 12.* D. Auguſtinus, *Tantorum*, inquit [b], *ſcelerum confeſſionem non extendente equuleo, non ſulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti.* In hoc ligno altè ſuſpenſis vnguibus latera laniabant, vt Sozomenus ſignificat. *In publicum locum*, inquit [c], *ad equuleum deducens ſublimem ſuſpendi iubet. Tum Buſiris manibus ad caput ſublatis, nudauit latera, & ad Præſidem dixit, non eſſe opus, vt lictores in ipſo tum in equuleum tollendo, tum inde rurſus deponendo, laborem fruſtra ſuſciperent: ſe enim abſque eorum opera, quo ille vellet modo, latera ſua præbere tortoribus paratum eſſe.*

Fidiculis etiam rei ſubiiciebantur. erant hæ chordæ citharæ ex neruis factæ, quibus reorum membra conſtringebant. Tranquillus, *Ventris*, inquit [d], *deligatis reos ſ..iicularum, ſimul vrinæque retentæ tormento diſtendebat.* Plumbatis quoque verberabantur [e]. Sunt autem plumbatæ virgæ pilis plumbeis præfixæ, Martiobarbuli nuncupati, vt ait Vegetius [f], quibus in pugna milites vtebantur. Metaphraſtes, *Iuſſit*, inquit [g], *eum verberari globis plumbeis, donec ſpiritum emitteret.* Idem ſcribit has virgas plumbatas fuiſſe. *Tum Maximus*, ait [h], *iuſſit, vt euinctio plumbatis virgis omnia eius confringerentur.* Zoſimus, *Plumbeis*, inquit [i], *pilis in ceruicem verbera dari iuſſit.* De plumbatis loquitur *l. 80. C. Theo. de decur. l. 2. C. de exactor. tribut. lib. 10. l. 3. & 7. C. Theo. de exactionib.*

Tormentorum genera quindecim recenſet Ioſephus [k]: Rotas, Radios, Vngulas Rotabula, Catapultas, Lebetes, Cataſtas, Frixoria, Digitaria, Pugillaria, Manusferreas, Subulas, Succenſoria, Ollas æneas, Sartagines. Succenſorium verò eſſe dicit ad excitandam flammam quoddam ferrum. Plumbum etiam axillis infundebant, quod vſque ad inteſtina perueniebat [l]. Impuberes verò habena vel ferula cædebantur loco tormentorum [m]. Eodem modo quæſtio habetur de Clericis, & Doctoribus [n]. Obſeruabant autem in habendis quæſtionibus, vt a iuniore, & timidiore inciperent [o], & in ſumendo ſupplicio à ſeniore [p].

Incluſis carcere duas aut tres libellas panis ex alimentis pauperum in dies dabant iis, qui ſibi ſubuenire non poterant, *l. iudices. C. de epiſc. audient.* quæ intelligit libellam Atticam nouem vnciarum, de qua Alciatus [q]: vel intelligit tribus aſſibus emptos panes: As enim libella vocabatur, quæ erat argentea, vt Cicero accipit [r]: de quo late Budæus, qui aliquando pro argenteo tres vncias âſſis valente poni ſcribit [s]. Varro, *Numa*, inquit [t], *denary decima libella.* Rei claro die in veſtibulum carceris, vel publicam lucem educebantur, nocte geminata cuſtodia intus claudebantur [u]. In vnoquoque conclauí plures permixti detinebantur, mares tamen à fœminis ſeparabantur [x]. Quatuor verò in orbe Romano atrociſſimi carceres nominantur, Latomiæ Syracuſis, Baratrum Athenis, Romæ Tullianus, & Profundum Cyzici [y].

In Proconneſum verò Propontidis inſulam ære, vt tradit Plinius [z], marmoribúſque ſcatentem vt plurimum damnati in metalla mittebantur: nam Nicephorus ait [a], catholicos Chriſtianos, quòd Arrianam hæreſin ſequi nollent, in Proconneſum, & Phoneſum ad fodienda æris metalla miſſos fuiſſe, quò & alij plerique ſontes deſtinabantur. *Permulti*, inquit, *qui plorabant, comprehenſi, & primùm in vincula coniecti, deinde verberati, cæſi, & cruciati ad Phoneſia, & Proconneſia metalla ſunt damnati.*

damnati. & paulo pòſt de Diacono quodam ait, *Phoneſum in metalla, quæ æris ſunt, miſſus eſt.* Nouell. quoque 22. ſeu *auth. de nupt.* §. *quod autem prius.* dicit viros, & mulieres in metallum damnatas, in inſulam Proconneſum, & Gypſum miſſas fuiſſe, ita Græcè legitur: *Et in Gypſum relegantur, qui eunuchos faciunt* [b]. Plinius ait [c], Proconneſium Neurim, & Elaphoneſum dictum fuiſſe, quæ erat inſula ante Cyzicum: vnde Cyzicenum marmor effodiebatur. Gypſus verò erat inſula in mari rubro Gypſitis à Ptolomæo [d], Gypſeis à Stephano, Cytis à Plinio dicta, Metallorum ferax: *Topazium*, inquit [e], *ferens & ipſa vltra ſyluas, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus Elephantorum, ob id epitherias cognominata iuxta lacum monoleum; & quia vmbra circa ſolſtitium ibi in totum abſumuntur, Eratoſthenes menſuram terræ inde prodere dixit.* In eam ergo inſulam damnati Gypſum effodiebant. Qui verò in Proconneſum mittebantur, marmor, aut æs eruebant. Eorum incommoda D. Cyprianus recenſet his verbis [f]: *Non fouetur in metallis lecto, & culcitris corpus; humi iacent feſſa laboribus viſcera, ſqualent ſine balneis membra ſitu, & ſorde deformia; panis illis exiguus: veſtis algentibus deeſt: ſemitonſi capitis capillus horreſcit.* D. Hieronymus prope Petræam Arabum Regiam damnatos metalla effodiſſe ſcribit. Damnatis in metalla inuſta facie inſcribi ſolebat litera M. quæ metalli pœnam ſignificabat, quemadmodum lege Remmia calumniatoribus inſcribebatur litera C. quæ calumniatorem denotabat, vt Cicero ſcribit [g]. Vnde integræ frontis homines vocantur à Papiniano [h], qui his notis carent. Verùm Conſtantinus damnatis in metallum faciem cæleſtis pulchritudinis ſimilitudine figuratam inuri prohibuit [i]. In Gyaron quoque inſulam delinquentes deportari conſueuerant, quæ vna eſt ex Cycladibus, item in Andron. Iuuenalis [k]:

Aude aliquid breuibus Gyaris, & carcere dignum.

Tacitus, cùm Q. Vibius Serenus accuſatus, quòd principi Tiberio inſidias ſtruxiſſet, puniendus eſſet, *Gallus*, inquit [l], *Aſinius Gyaro, aut Donuſa claudendum cenſuerat. Id quoque Tiberius aſpernatus eſt, egenam aquæ vtramque inſulam referens, dandóſque vitæ vſus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum deportatur.* In illis itaque inſulis aqua carentibus delinquentes claudebantur, vt magis plecterentur. Mittebantur verò qui deportatos in inſulam comitarentur, quo cùm perueniſſent, deportatos in publicum perducebant, & populo oſtendebant, in teſtes omnes vocantes exules eò perductos fuiſſe, quo facto, eos relinquentes diſcedebant, quemadmodum Philo in Flaccum factum fuiſſe memorat [m], qui hos cuſtodes, ſeu deductores, & ſtipulatores appellat προπομποὺς, ϗ παραπομπούς.

In vtranque etiam Oaſin Ægypti tam paruam, quàm magnam damnatos relegabant [n]: & *l. vlt. C. de pœnis.* Græca, prohibet, ne quis in Gypſum, vel Oaſin præter præfectum Auguſtalem, vel ducem Ægypti deportet, qui etiam vltra annum hoc non faciat, vel ſex menſes. Credo, quia ibi erat cum præſidio munitum propugnaculum; alij, quòd locus ille ſit culicibus, & muſcis infeſtus.

Zonaras à ventis agitatam eſſe ſcribit [o]. Alij in Sebaſtiam, & Pithyuſam loca in extremis Ponti Euxini finibus deportabantur [p], & deportatos ad locum deportationis publicus ſatelles comitabatur, & ibi relinquebat. Zoſimus, *Timaſius*, inquit [q], *relegatus in Oaſin cum publico ſatellitio deducebatur.* Vnde ſub cuſtodia protectorum deportati mittebantur in prouincias.

Sic Epiphanius ſcribit [r], D. Athanaſium per falſos teſtes inſimulatum, quòd frumentum Alexandria Conſtantinopolin mitti prohibuiſſet, à Conſtantino in Gallias relegatum, & à militibus ad locum exilij perductum.

Locus monet, vt aliquid de iis dicamus, quibus aqua, & igni interdicebatur. His cùm magis neceſſaria prohibita eſſent, quæ ſunt aqua, & ignis, ſimul & reliqua negabantur. ad firmanda enim fœdera aqua & ignis adhibebantur, & ob id in celebrandis nuptiis à coniugibus accipiebantur & tangebantur [s]: ſic & illis, quos arcebant à ciuium conſortio, aqua & igni interdicebant, id eſt, rebus, quibus conſortia copulantur, vt inquit Seruius ſuper illo carmine Virgilij [t]: *Fontémque ignémque ferebant.* Solebat autem huiuſmodi damnatis interdici omnibus locis circum vrbem intra quadringenta, aut quingenta millia paſſuum, ipſiſque capitale erat intra eos fines inueniri. Eadem pœna erat aliis, qui eos neceſſariis iuuiſſent, vel intra tecta recepiſſent. Vltra verò CCCC. vel D. millia paſſuum conſiſtere poterant; nam Dion loquens de Cicerone, *Prohibitus eſt,* inquit [u], *eſſe intra 3750 ſtadia ab vrbe.* quare cùm in Siciliam ſe recepiſſet in Macedoniam coactus eſt recedere. Interdictis aqua, & igni Tiberius teſtamenti factionem ademit [x]. Poſtea Auguſtus aqua, & igne interdictos in continenti morari prohibuit, iubens, vt in Inſulis quadringentis millibus paſſuum à continente diſtantibus degerent [y]. Demum hæc pœna eſſe deſiit, & eius loco ſucceſſit deportatio [z].

Morte verò plectendos ob grauiſſima crimina aliquando viuos comburebant, quod ſupplicij genus tempore Reip. Roman. in vſu non fuit, ſed à Principibus ad deterrendos à facinoribus homines eſt excogitatum [a].

Quandoque furcæ affigebant [b]: vel ad beſtias damnabant, vt cum illis pugnarent [c]; aut etiam laniandi feris obiiciebantur quod beſtiis ſubiici dicebatur [d]. Et hæc ſumma ſupplicia vocabantur, ſeu vltima [e], etſi vltimum ſupplicium Iura mortem interpretentur [f]. Ordinaria verò mortis pœna erat, vt gladio caput amputaretur [g]: vnde ius gladij Præſides habere dicuntur [h].

Vnde gladij poteſtas pro facultate animaduertendi in facinoroſos homines accipitur [i]. Itaque ad pœnam gladij damnatis nec ſecuri, nec telo, nec fuſtibus, nec laqueo, nec alio modo vitam adimere Præſides poſſunt [k], ſed hodie gladij pœna in Italia non eſt in vſu, ſed ferro graui pondere demiſſo reos procumbentes decollant: laqueo quoque præſertim fures necant, quæ pœna à Longobardis venit [l].

Aliquando ardenti forcipe cutis detrahitur, & aliæ duriores ſumuntur pœnæ. Imperante Auguſto, & antea rei virgis cæſi ſecuri percutiebantur. Inuentum etiam à Principibus eſt, vt quandoque pes, aut manus amputetur [m].

Hæc ſunt genera mortis iure inuenta, alia rarò leguntur. Milites verò, qui contra militarem diſciplinam commiſiſſent, fuſtibus occidebantur, vt Polybius memorat [n], quod Principum temporibus in vſu fuiſſe non puto. Non omittendum circa annum Natiuit. Domini Senatuſconſulto cautum fuiſſe, ne damnati ad mortem intra decem dies punirentur [o].

Sidonius Apollinaris dicit, triginta dierum id tempus fuiſſe [p]. Theodoſius quoque ſi contra conſuetudinem aliquem ſeueriùs plecti iuſſiſſet, poſt dies triginta pœnam differri ſtatuit [q], cuius legis auctor fuit D. Ambroſius, quòd iratus quatuor millia Theſſalonicenſium, qui contra ſe deliquerant, occidi iuſſiſſet [r], aliàs verò ſtatim puniuntur [s].

a l. 1.

a l 1. vbi Bart. & alij. ff. de cuſtod. reor. *b* lib 3. ab vrb. cond. Decad. 1. *c* d. l 2. & 3. de cuſtod. reor. *d* l. 9 ex quibus cauſ. maior. l. 1 in fin. de alear. *e* cap 21. *f* ad Coloſ. c. vlt. homil 10. *g* l 1. C. de cuſto. reor. *h* lib ad Martyres. c. 2. *i* die 25 Octobris. *k* Euſeb. Cæſar. lib. 5 Hiſt. eccl. c. 1. *l* Euſeb. vbi ſupr. c. 2. in princ. *m* Etymol. lib. 5. c. 27. *n* l. 1. in fin. de aleat. *o* l. 9. ex quibus cauſ. maior. *p* Aſcon. in 3. contra Verr. act. *q* Ann. tom. 2. in Vitellio. *r* Gloſſ. in l. edictum. in vet. efficaciſſimas. ff. de quæſtionib. *ſ* in D. Calliopio. *t* in D Terentio, & ſociis. *u* in Aſinar. act. 3 Sce. Perfidiæ laudes. *x* in Verr. 6. act lib. 5. *y* de Laude Martyrij. *z* l nullam. C. ex quib. cauſ. inf. irro. *a* lib. 13. Hiſt. eccl. c. 23. *b* epiſt 59. ad Marcellinum Tribunum. *c* lib. 5. c. 10. *d* in Tiberio. c. 62. *e* l. quilibet. C. de Decurion. lib. 10. *f* lib. 3. c. 14. *g* in S. Cecilia. *h* in D. Callipodia. *i* lib. Hiſt. 5. poſt princ. *k* de Machabæis. *l* Metaph. In Samona. *m* l 1. § impuberi. de ſen. con Syllan. *n* 23. q. 5. c. 1. in fi & Abb. in c. cum in contemplatione. in 5. q de reg iur. *o* l. 1. §. 1. idem diuus. de quæſt. *p* Theod. lib. 3. c 16. *q* lib. 1 parer. c. 17. *r* 3 act. in Verr. *s* lib. 1. & 2. de aſſe. *t* lib. 5. de ling. Latina. *u* l. 1. C. de cuſto. reorum. *x* l. 3. C eo tit. *y* Beda lib. quæſt. q. 3. tit. 8. *z* lib 5. c. vlt. *a* lib. eccl. hiſt. 11. c. 28. *b* nouell. 142. ſeu auth. De his qui eunuchos faciunt & l. vlt c. de pœnis. *c* vbi ſupra. *d* Geograph. lib. 4. c. 8. tab 4. Africæ. *e* lib. 7. c. 29. *f* epiſt 77. ſeu epiſt. 25. lib 3. *g* pro Roſcio Amerino. *h* l. quæſitum. in fin. de teſtib. *i* l ſi quis in metallum. C de pœnis. *k* Satyr. 1 *l* lib. 4 Annal. *m* in Flaccum ad fin. *n* l. relegatorum. §. eſt quoddam. ff. de interd. & relegat l. 1. C de Nili agger. non rump. in C. Theod. *o* annal tom. 3 in Theodoſio. *p* in Edicto 13 poſt nouellas Iuſtiniani. c. 21. *q* lib. 5. *r* l. 3. C. Theod. ad l. Iul. repetun. *s* hæreſ. 68. *t* l pen. §. 1 ff de donat. int. vir. & vxor. *u* lib 12. Æneid. lib. 38. *x* Dion lib. 57. *y* Dion lib. 56. *z* l. 3 ad l. Iuliam pecul l 2. §. conſtat ff. de pœn l. 1 § hi quibus ff. de leg 3. *a* l. capitalium. in princ. l. aut damnum. §. hoſtes. ff de pœnis l ſacrilegij ff. ad l. Iuli pecul. l 1 C de Nili agger non rump l 1. C. de mulier. quæ ſeruis propr. ſe iunxer. *b* d. l. capitalium. in prin & § famoſos. ff de pœnis. d l ſacrilegij *c* d l. ſacrilegij. d. l. capitalium. § pen. l ad beſtias. l. qui vltimo de pœnis l. ſi quis filio. §. quod ſi quis ff. de iniuſt. rup. irri. teſtam. *d* l. einſdem § pen. ff. de ſiccar. §. pœnæ ſeruus Inſtit quib. mod. ius patr. ſolui. l. decurionum. C. de pœnis. *e* l pœna. § pen. ff. ad l. Pompei. de parric & d. l. capitalium. in princ & d l qui vltimo. *f* l. vltimum ff de pœnis. *g* l. aut damnum. §. 1. ff. de pœnis. l. quamuis. 2. in fin. l. eum vir. C. de adult. *h* l illicitas § qui vniuerſas. ff. de offic Præſid. *i* l imperium. ff. de iuriſd. omn. iudic. & l. nemo poteſt gladij poteſtatem. ff. de reg iur. l. ſolent. de offic proconſul. *k* d. l. aut damnum § 1. *l* §. ſi quis quinque ſolidos. de pace tenen lib. 2 tit. 27. in vſib. feudorum. *m* l. ſi fugitiui. & auth. ſed nouo iure. C de ſeruis fugitiu. *n* lib. 6 Hiſtor. *o* Dion lib. 58. & Tranquil. in Tiberio. cap. 75 *p* lib. 1 epiſtol. 7. *q* l. ſi vindicari. Cod. de pœnis l 13. Cod. Theodoſ. eod. tit. *r* Sozom. lib. 7. eccleſ. hiſt. cap 24 Rufinus lib. 2. c 18. *s* l cum reis. Cod. de pœnis. vbi Salic.

De Specularibus. Cap. XLII.

SIcut hodie vitro feneſtras aduerſus hyemis, & Solis iniuriam munimus, ſic veteres Specularibus lapidibus eas tegebant [a]. Sed cum hodie hæc non appareant, dubitatur, quæ earum ſit materia. D. Baſilius, *Specularis*, inquit [b], *lapidis natura eſt inter metalla concreſcere. Eſt ſanè hic tranſparens, & pellucidus, & peculiari quadam, ac puriſſima perſpicuitate præmitens, adeò vt ſi is ſua natura numeris omnibus reſponderit, neque vlla exeſus putredine, ſed nec vlla ſui parte perruptus cum aëre contendit, eique ferè perſpicuitate ſimilis eſſe videtur.* Ex quibus verbis apparet cryſtallum ab eo ſeparari. Hunc in cruſtas ſecari ſcribit Plinius [c], ſubiiciens, humorem terræ ab aliquibus putari, qui cryſtalli modo glaciatur. *Inuenitur*, inquit, *& niger aliquando, ſed candidus natura mira cùm ſit mollitia nota perpetiendis ſolis, rigoriſque, nec ſeneſcit, ſi modò iniuria abſit, cum hoc etiam in cæmentis multorum generum accidat. Inuenère & alium vſum in ramentis quoque Circum maximum ludis Circenſibus ſternendi, vt ſit in commendatione candor.* Hæc Plinius. Hunc lapidem hodie in vſu eſſe nunquam audiui, & fortè ignoratur. Ego tamen vidi Lituum cryſtallum perſpicuitate ſuperantem, & aeri omnino ſimilem, quem ex ſpeculari

lapide

lapide fuiſſe exiſtimo. Is erat apud illuſtriſſimum D. Martinum Gorſtman Epiſcopum Vuratiſlauienſem virum eruditiſſimum.

a ſed etſi quid. 15. §. pen. de vſufruct. l. quæſitum. §. ſi domus. & §. ſpecularia. de fund. inſtr. *b* in Hexam. diuini officij. Homil. 3. *c* lib. 36. c. 22.

De lapide milliarij. CAP. XLIII.

LApidem in iure, & apud bonos auctores pro milliario accipi conſtat, veluti cùm legimus Præfecto vrbi datam eſſe omnem iuriſdictionem intra vrbem, & extrà vſque ad centeſimum lapidem [a]. *Datus tutor*, inquit Martianus [b], *excuſare ſe poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelam gerat*; idem in Senatore, qui vltra centeſimum lapidem tutelam gerere non compellitur.

His in iuribus centeſimus lapis pro centeſimo milliario accipitur: & *l. 2. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. Viceſimo*, inquit, *non amplius lapide milites ſibi paleas conuectare iubentur.* id eſt, per viginti milliaria, & non vltrà. Cuius rei cauſa etſi eruditis nota, à me tamen grauiſſimorum etiam virorum teſtimonio comprobabitur. Antiquitus lapidem in fine cuiuſlibet milliarij poni inuenit C. Gracchus, qui, dimenſo viarum ſpatio, ſingulis milliariis columnas lapideas ſpatij ſigna præferentes conſtituit, vt auctor eſt Plutarchus [c]. Strabo, *Intra quintum igitur*, inquit [d], *& ſextum lapidem (ſic enim milliaria deſignabantur) locus erat Feſti appellatus, vbi Romani tunc terminus monſtrabatur agri.*

Quantum verò itineris ſpatium quis confeciſſet, lapidi erat inſcriptum. Quintilianus loquens de partitione ait [e]: *Reficit quoque audientem certo ſingularum partium fine non aliter, quàm facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata in ſcriptis lapidibus ſpatia.*

Alios inſuper lapides parum inter ſe diſtantes ex vtraque viarum parte idem C. Gracchus diſpoſuit, vt ex illis facilis, & ſine ſaltu in equos eſſet aſcenſus, vt Plutarchus ſcribit [f]: neque enim tunc ſtapedarum, (vt vocant) vſus erat, ſicut nec ſellarum equeſtrium, quas tamen Theodoſio magno imperante inuentas fuiſſe conſtat: nam præcipit, ne ſella veredorum cum frænis libras lx. pondere excedat [g]: & Leo prohibet margaritas, ſmaragdos, & hyacinthos ſellis equeſtribus aptari [h].

a l. 1. §. 2. de offic. Præfect. vrb. & § qui autem. Inſt. de excuſat. tut. *b* l. propter. §. vltim. ff. de excuſat. tut. *c* in Gracchis. *d* Geograph. lib. 5. *e* lib. 4. inſtitut. orator. cap. vlt. *f* vbi ſupra. *g* leg. quoniam. Cod. de curſ. publ. lib. 12. *h* l. 1. Cod. nulli licere in frænis & equeſtribus ſellis. lib. 11.

De ſignis, ſigillis, ſigillaribus, & ſtatuis. CAP. XLIV.

ETſi notum ſit quid ſit ſignum, ſigillum, & ſigillaria, quædam tamen non vulgaria hîc referenda eſſe putaui. Pomponius Iſauricus [a], quem refert Periander [b], ait, Statuas eſſe, quæ intra humani habitus ſtaturam fiunt; Signa autem, & ſigilla eſſe cubitales, palmaréſve, id eſt, paruas ſtatuas, quæ cubiti, aut palmi altitudinem non excedunt. Sunt & ſtatuæ pariles, cum eius qui exprimitur, ſtatura vndique repræſentatur. Hæc dantur benemeritis, & ſapientibus viris. Magnæ

verò

verò Statuæ appellantur, quæ ſeſquialteram hominis, quem referunt, ſtaturam continent, & hæ Regibus, Imperatoribúſque dicantur. Maiores Statuæ ſunt, quæ ſtaturam hominis duplicant, & ſolis Heroibus dicantur. Maximæ ſunt, quæ ter humani corporis ſtaturam continent, aut excedunt: hæ propriæ ſunt Deorum, etſi eas ſibi Reges vendicauerint, & Coloſſi vocantur, vel ab auctore, vel quod oculos ob magnitudinem adeò imminuat, vt ad eum contemplandum minimè idonei ſint, κολούω enim eſt imminuo: vel à ſpecu, vaſtáque intus inanitate, quod Græci κολουραῖον vocant. Statuæ, quæ Diis fiunt, εἴδωλα; quæ Heroibus, ξόανα; quæ Regibus, ἀνδριάντους; quæ Sapientibus, δείκηλα; quæ benemeritis, βρέτεα, aut βρέτα aiunt vocari.

Ex his liquet, quid ſit Signum, quod Deo teſtatrix fieri iuſſit *in l. Titia. §. vlt. ff. de auro, & argen. leg.* nam propriè eſt parua ſtatua cubitalis, vel palmaris. Sigillum eſt minus ſignum, *l. quæſitum. §. Papinianus quoque, 1. de fund. inſtr. Sigilla,* inquit, *& ſtatua affixa inſtrumento domus non continentur.* Et *l. etſi non ſunt. §. lectum. ff. de aur. & argen. leg. Nec ſigilla,* inquit, *argentea, quæ in domo repoſita ſunt, argenti appellatione continebuntur.* Et *l. pediculis. in princip. eod. tit. Pediculis,* inquit, *argenteis adiuncta ſigilla & ea argento facto cedunt.* Et *l. ſi cuius. § ſed ſi ædium. ff. de vſufruct. Si ædium,* inquit, *vſusfructus legatus ſit, ſigilla immittere poterit ad domus ornatum.* Et *l. cætera. §. penult. ff. de leg. 1.* negat ſigilla parietibus adæquata legari poſſe: quia extra parietes eſſe non videntur, ſed ipſis ita ſunt affixæ, vt ea adæquentur. Et *l. fundi. §. caſtella. ff. ad actio. empt.* ſigilla villæ eſſe dicit. Et *l. in rem. §. ſi quis. ff. de rei vend. Si quis,* inquit, *candelabro ſigillum adiecerit, eius dominus ſit.* Hinc ſigna militaria appellantur: quia in ſummo haſtæ effigiem animalis, vel alterius rei, & ipſi etiam haſtæ parua ſigna habent affixa. Vnde hæc à Iuriſconſultis ſigna vocantur [c], à quibus recedere milites non poſſunt [d].

Quoniam verò præcipuè in quodam Vico Romæ hæc ſigna vendebantur, locus ille Sigillaria nuncupabatur. In *l. penult. §. pater. de leg. 3.* legitur, patrem legauiſſe duas lances leues, quas de Sigillaribus emerat: id eſt, de Vico, vbi venibant Sigilla. Huius Vici meminit & Gellius, qui, *Apud Sigillaria,* inquit [e], *fortè in libraria ego, & Iulius Paulus poeta vir memoria noſtra doctiſſimus conſederamus.* Ibi enim etiam libri vendebantur: nam idem Gellius ſcribit [f], librum Æneidos ſecundum mirandæ vetuſtatis emptum in Sigillaribus xx. aureis, quem ipſius Virgilij emptor fuiſſe credebat. Tranquillus eum Vicum pro celebri nominat, *Sporum,* inquit [g], *Auguſtarum ornamentis excultum, Lecticaque vectum circa conuentus, mercatuſque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria comitatus eſt.* De Sigillaribus, & eorum origine plura Macrobius [h]. Decepta autem eſt Gloſſa, credens Sigillaria nomen generis lancis, vel venditorum fuiſſe [i]. Sigillum quandoque ſignum cera impreſſum ſignificat [k]; aliquando anulum ſignatorium, aliúdve ſignans [l]. Signum autem eſt, quod ceræ imprimitur [m].

Qui ſigna fundunt, & formant, Signarij appellatur [n]. Statuarum verò, quæ benemeritis, & ſapientibus viris dicantur, & propriè pariles ſunt, meminit *l. ſtatuas. ff. de acquir. rer. domin.* quæ in ciuium dominio non ſunt. Harum Populum, id eſt, magnam multitudinem Romæ fuiſſe Caſſiodorus ſcribit. De his titulus *C. de ſtatuis, & imaginibus.* vbi etiam de ſtatuis Principis agitur; & *in tit. C. de his, qui ad ſtatuas confugiunt. & in l. ſtatuæ, & imagines. ff. de vſufr.*

Notandum verò eſt Principibus ſtatuas vbique ſolitum fuiſſe erigi, quã

K etiam

etiam à tranſeuntibus honorabantur. D. Gregorius Nazianzenus, *Eſt hoc*, inquit [o], *in Imperatorio more poſitum, haud quidem ſcio, an apud omnes alios quoque homines, qui imperio ſubſunt, cæterùm apud Romanos ſtudioſiſſimè obſeruatum, vt publicis ſtatuis Imperatores ornentur. Nec enim corona, & diademata, & purpuræ nitor, & memorabiles leges, & tributa, & ſubditorum multitudo ad approbandum, gratulandúmque ipſis imperium ſufficiunt, ſed adorationem quoque accedere neceſſe eſt, vt auguſtiores appareant, parúmque habent ipſi adorari, niſi idem quoque ſibi in imaginibus, picturiſque præſtetur, quo cumulatior ſit ipſis, perfectiórque veneratio. His porrò imaginibus alij Imperatores aliud quiddam præterea appingi gaudent, quidam clariſſimas vrbes dona offerentes, alij victoriæ corona caput cingentes, nonnulli magiſtratus adornantes, & præfectuarum teſſeris exornatos. Sunt qui ferarum iugulationes, & iaculationes, alij Barbarorum domitorum, & ad pedes prouolutorum, vel trucidatorum varias, multipliceſque figuras.* Hæc D. Gregorius. Claudius Statuas priuatis in publico poni prohibuit, niſi opus publicum quis ædificaſſet [p].

a in lib. de Sculptura. *b* in 2. Vitruuij c. 8. *c* l. 2 §. initium ff. de orig. iur. *d* l. pen. ff. ex quibus cauſ. maior. l. 3. §. vlt de teſtib. *e* lib. 5 c. 4. *f* lib 2 c. 3. *g* in Nerone. cap 28. *h* Satur. lib. 1. c. 11. *i* d. l. pen §. pater. in ver. ſigillarib de leg. 3. *k* l. 1. §. ſi pecunia. ff. depoſit. *l* l. videamus. §. pen. ff. locati l. 1. in fin. l. 2. § ſi dubitetur. l 4 ff. quemad. teſt. aperian. *m* l. ad teſtium. §. ſignum. ff. de teſta. l. ſi binæ. ff. de inuſt. rup. & irr. teſt. *n* l. 1. C. de excuſ. artificum. lib. 11. *o* orat. 2. in Iulianum Apoſtatam. *p* Dion lib. 58.

De nominibus, & officiis ſeruorum. Cap. XLV.

Dominis mos eſt, inquit D. Chryſoſtomus [a], in ſignum dominij, cum ſeruos emerint, eorum nomina mutare, alios Getas, alios Dauos, Pamphilos, Syros, & huiuſmodi nominibus appellantes. Vnde verò hæc nomina proueniant, Strabo explicat, *Alios*, inquit [b], *Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem, qui ad Pontum in Orientem vergunt; Dacos autem, qui in oppoſitum verſus Germaniam, & ad Iſtri fontes, quos olim Dauos vocatos fuiſſe reor. Ex quo apud Athenienſes Dauorum, & Getarum nomina ſeruilia plurimum abundabant.* Poſtea ſubdit: *Seruos enim ante populorum nominibus vocabant, à quibus vectabantur, vt Lydum, & Syrum, aut iis maximè, quæ illis in locis magis, ac magis vſurpata erant, vt Manem, & Midam ex Phrygia, Tibiúmque è Paphlagonia.*

Ex quibus verbis liquet Pamphilum dictum, quod ex Pamphilia aduectus eſſet; Stichum, quòd ex Sticis Iuliacenſibus Hiſpaniæ populis proueniret, de quibus Plinius [c]. Sic Saccus [d] à Saccis Scythiæ populis denominatur. Eutychiæ etiam nomen [e] eſt ab Eutychia inſula vna ex Sporadibus, aut Cycladibus, Plinio auctore [f]. Hyrene & ipſa [g] ab Hyrenis propè Calabros populis deſcendere poteſt; Damas [h], à Damea oppido; Arethuſa [i], an Arethuſa Macedoniæ ciuitate; Concordia [k], à Concordia Iulia Hiſpaniæ oppido, vel alia Concordia in Venetia Italiæ regione. Alia nomina, vt Thais, Spendophorus fortè apud populos, vnde ſerui venerant, frequentabantur. Vernis tamen credo multa nomina Romana impoſita fuiſſe, vt Felicis, & ſimilium. Statius [l] à ſtabilitate vocatus eſt, vt ait Probus [m], quod ſeruile nomen fuiſſe Gellius refert [n]: A Statio deſcendit Statilius Taurus, de quo in iure fit mentio.

Seruorum quoque alij erant ordinarij, alij vicarij. Ordinarij dicebantur, qui velut domini peculij adminiſtrationem habebant. Qui verò in horum peculio erant ſerui, Vicarij vocabantur [o], vt Theophilus clariùs explicat [p]. *Seruus*, inquit, *meus eſt ordinarius, ſerui mei ſeruus eſt vicarius.* Idem aperit *l. procuratoris. §. 1. de tribut. act. Si vicarius*, inquit, *mei ſerui negotietur, ordinario ſciente, danda eſt actio de eius peculio.* Et *l. ſeruus. cum duabus ſeq. ff. de pecul.* ſeruos vicarios appellat, qui erant in peculio eius, qui ordinarius dicebatur, & maioris dignitatis, quàm cæteri habebatur. Et *l. item apud Labeonem. §. itaque Prætor. ff. de iniur.* ſeruos ordinarios à vulgaribus diſtinguit. Seruum quoque ſerui vicarium nominat, *l. ſi in re. §. vlt. ff. de noxal.* & multa alia iura [q].

Ex ſeruis quoque alij erant domui præfecti, qui diſpenſatores vocabantur. *Illata*, inquit Vlpianus [r], *iniuria ſeruo, multum intereſt, an is ſit ordinarius diſpenſator, aut vulgaris, vel mediaſtinus.* Diſpenſatores etiam ſunt, qui fœnori, aut mutuo dant pecuniam, vt interpretatur Theophilus [s], qui numos diſpenſant, acceptáque, & expenſa rationibus inferunt: vel dicuntur quaſi æris domini penſatores: quia olim æs appendebant, vt auctor eſt M. Varro [t], & Plinius [u]. De his habetur *in l. nominatim. ff. de manu. teſt. l. Thais. §. hærede. ff. de fideicomm. liber.* Et *l. Labeo. de ſta. lib. Calenus*, inquit, *diſpenſator meus, ſi rationem diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto.* Ex quo patet, eum Calendario, & fœnerandæ pecuniæ præfectum fuiſſe. Et *l. diſpenſatori. & l. diſpenſatorem. de ſolut.* & multa alia iura [x] Diſpenſatorem vocant eum, qui domini pecuniam exigit. Hunc eſſe puto, qui etiam Arcarius dicitur a Scæuola [y]. Penori verò præfectos ſeruos Plautus Atrienſes appellat [z]. Et in Pſeudolo [a]:

Condus, promus ſum, procurator peni.

Har. *Quaſi te dicas atrienſem.* Pſe. *Imò atrienſi ego impero.*

Nam penum prope atrium, in quo comedebant, veteres habuerunt. Atriarios, Focarióſque & Mediaſtinos pro iiſdem accipit Alexander ab Alexandro [b]. Hi ſunt, qui ædes verrunt, lectos ſternunt, ligna, & aquam ferunt, focum curant, & ſimilia [c]. Sed verius eſt, Mediaſtinum opponi artifici. is enim eſt, qui varia miniſteria ad artificium non pertinentia in domo exercet. Vlpianus, *Cum de ſerui*, inquit [d], *operis artificis agitur, pro modo reſtituenda ſunt: ſed Mediaſtini, ſecundùm miniſterium.* Qui aliquod ergo miniſterium artificio carens exercebat, Mediaſtinus vocabatur. Pro vulgari Mediaſtinum idem Vlpianus nominat, dum ait [e], multum intereſt, qualis ſeruus ſit, bonæ frugi, ordinarius, diſpenſator, an verò vulgaris, vel Mediaſtinus, vel qualiſqualis. Quia ergo Mediaſtini artificio carebant, ſed diuerſa miniſteria exercebant, horum alij erant Atrienſes, qui atrium curabant, & purgabant, alij Focarij, & Lares & focum, ſeu ædes cuſtodientes. Id ſignificat idem Vlpianus, dum ait [f], opera Mediaſtini funguntur, puta, Atriarij, & Focarij, & his ſimiles. Itaque ſub Mediaſtinis vult Atrienſes & Focarios comprehendi. Nec repugnat Plauti locus ſuprà citatus. Nam cùm Pſeudolus ſe penori præfectum eſſe dixiſſet, alter obiicit eum eſſe Atrienſem. i. viliorem, nec penori præfectum. Pſeudolus replicat, imò ſe impetare Atrienſi.

Focaria pluribus in iuris locis nominatur. Vlpianus, *Inſtrumento*, inquit [g], *fundi legato putat contineri focariam, & villicum, ſi modo aliquo officio virum adiuuet. Sed an inſtrumenti inſtrumentum legato inſtrumento contineatur, quæritur: hæc enim, quæ ruſticorum cauſa parantur, lanifica, lana, & tonſores, & fullones, & focariæ,*

 non

non agri ſunt inſtrumenta, ſed inſtrumenti, puto igitur & focariam contineri. Et quoniam non tantùm fœminæ, ſed & viri erant focarij [h], apparet Focariam concubinam non eſſe, vt vulgo omnes reſcriptum Antonini interpretantur [i], ſed mulierem, quæ Larem, & focum ædéſque ſeruabat, vt nominis docet etymologia. Reſcripti hæc ſunt verba: *Si ancillam nummis tuis comparatam eſſe præſidi probaueris, donationiſque cauſa Focaria tua nomen emptionis inſtrumentum eſſe conſcriptum, reſtitui eam tibi iubebit. nam licèt ceſſante iure matrimonij, donatio perfici potuerit, milites tamen meos à Focariis ſuis hac ratione, fictiſque adulationibus ſpoliari nolo.* Hîc Focariæ erant, quæ ædes militis, eo abſente, cuſtodiebant: quare non tantùm concubinis, ſed nec aliis mulieribus donare milites poſſunt. Pro his ergo, quæ focum, ſeu Lares, & ædes curant, accipere Antoninus videtur. Et Paulus Focarias inter inſtrumenta fructus conſeruantia recenſet. *Conſerandorum*, ait [k], *fructuum cauſa comparata inſtrumento cedunt, veluti, dolia, cuppæ, vehicula ruſtica, cibaria, piſtores, aſini, Focaria.* In eodem ſenſu & Pomponius accipit, his verbis [l]: *Quæ tabernarum exercendarum, inſtruendarum, piſtrini, cauponæ cauſa facta, paratáque ſunt, do, lego: his verbis, Seruius reſpondit Caballos, qui in piſtrinis eſſent, & piſtores, & in cauponio inſtitores, & Focariam, mercéſque, quæ in his tabernis eſſent, legatas videri.*

Alij ſeruorum Actores erant [m], qui reditus prædiorum domini à colonis exigebant, aliáque negotia expediebant, & rationes conſcribebant. *Deteriorem*, inquit Vlpianus [n], *facit ſeruum, qui Actori ſuadet, vt rationes dominicas intercidat, vel adulteret, vel etiam vt rationes ſibi commiſſas conturbet.* Item ait [o]: *Authenticæ rationes ſunt neceſſariæ Actori ad inſtruenda ea, quæ poſtea emergunt.* Hi exigendis quoque pecuniis quandoque præponebantur: nam *l. purè. §. actoru. ff. de except. doli,* Actorem vocat eum, qui exigendis pecuniis præfectus eſt, & acta, ſeu rationes exactorum, & venditorum fructuum ſcribebat: vnde eum nomen habuiſſe puto. Denique Actoris officium egregiè explicat Paulus, *Paterfamilias*, inquit [p], *Actori peculium, & reliqua tam ſua, quàm colonorum legauerat.* Et Vlpianus, *Prædiis*, ait [q], *inſtructis legatis, Actorem ex his in prouinciam miſſum, vt ordinatis negotiis ad priſtinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quamuis nondum redierit.* Ex his apparet eum exigendis reditibus domini præfuiſſe, & peculium exercuiſſe. Actoris exercitatio in iure Actus nominatur, vt legitur in Pandectis Florentinis [r]: *Si maior annis viginti venum ſe dari paſſus ſit ad actum gerendum, pretiúmue participandum.* Et *in tit.* [ ]. *ne quis liber inuitus actum Reip. gerere cogatur. lib. 11.* cauetur [ ], ne liber cogatur inuitus actum exercere, quòd libero homine id eſſet indignum, & illum ad id compelli, quod plures ex ſeruis & affectabant, & illis erat honorificum, cùm reperirentur qui ſe ob id vênundari patiebantur. Actum officium Actuarij etiam appellat Vlpianus [s], narrans Actuarium in prouinciam miſſum, vt ordinatis negotiis ad actum rediret, vt ſuprà dixi.

Alij à diuerſis officiis, & artibus nominabantur. Inter artifices erant Textores [t], Lanificæ, Tonſores, Fullones, & ſimiles [u]. In eodem numero erant & Topiarij, qui virgulta, & arbuſculos in varias formas effingunt [x]. Alij ſine artificio ſunt, vt Curſores, qui erant, vt hodie Stapediarij [y]. Hos Nero armillis, & phaleris ornauit. Tranquillus, *Nunquam*, inquit [z], *carrucis minus mille iter feciſſe traditur, ſoleis Mularum argenteis armillata, & phalerata Amaxicorum turba, & Curſorum.* Plinius pro tabellario accipit. *Viaticum*, inquit [a], *reddat quod impendi*

impendi data opera Curſore dimiſſo. Fornicarij vocabantur fornacibus præfecti [b]. Alij erant Oſtiarij, qui oſtium domus obſeruabant; ei enim proprium ſeruum, aut ancillam veteres præficiebant, vnde ancilla oſtiaria in Euangelio [c]. Aquarij, qui aquam ferebant: Diætarij, qui curabant Diætam, id eſt, cubicula, vbi comedebant, & diù morabantur. Erant & Scoparij, qui Scopis domum verrebant [d]. Item Salmarij, qui villas & fructus pendentes cuſtodiebant [e], qui & Heriotæ, ſeu cuſtodes vocantur.

Alia eſt diſtinctio ſeruorum. aliqui enim dicuntur Veterani, qui ſaltem anno ſeruierunt [f]. Veteratores verò appellantur in aliquo miniſterio, aut arte diù verſati, ad differentiam Nouitiorum, qui rudes dicuntur. *Præcipiunt*, inquit Vlpianus [g], *ædiles, ne veterator pro nouitio veneat. is enim eſt ſimplicior ad miniſterium, aptior, & docilior, trita verò mancipia & veterana difficile eſt reformare.* Et *l.vlt.§.vlt.ff.de ædil.edict.* ait, Veteratorem non ſpacio ſeruiendi, ſed genere, & cauſa æſtimandum. nam qui alicui miniſterio præpoſitus eſt, ſtatim eſt in numero Veteratorum.

Artifices plurimi ex ſeruis erant, & præſertim Pantomimi, qui in Scenis varios geſtus edebant, in funere quoque defunctorum lugubres, & lacrymantium, & eorum etiam, qui deceſſerant, actus imitabantur. Plinius, *In honorem*, inquit [h], *Quadrantillæ in theatrum curſitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur, ac deinde ſingulos geſtus dominæ cum canticis reddebant.* Tranquillus, *In funere*, inquit [i], *Veſpaſiani Fauo Archimimus perſonam eius ferens, imitánſque, vt eſt mos, facta, & dicta viri, interrogatis palàm procuratoribus, quanti funus, & pompa conſtaret, vt audiuit ſeſtertium centies, exclamauit, centum ſibi ſeſtertia darent, ac ſe vel in Tiberim proiicerent.* Hæc ille. Tragœdias enim, & Comœdias in honorem defunctorum recitabant, & qui mores eorum repræſentabant, Pantomimi vocabantur, qui plerunque erant ſerui [k].

a Gen.cap.2.Homil.14. *b* Geograph.lib.7. *c* lib.3.c.1. *d* l.Mæuia. ff. de manum.teſtam. *e* d.l.Mænia. *f* lib.4.c 12. *g* d.l.Mænia. *h* l.in vulgari.§. 1. de vet. ſignific. *i* l. Arethuſa. ff. de ſtat homin. *k* l.Lucius.40.ff.de fideicommiſ.libert. *l* l. Statius. de iur. fiſc. *m* in Epitome. *n* lib 4. c. 20. *o* §. ſi quis ancillas.Inſt. de leg. *p* ibidem. *q* l. ſi Stichus. ff. commun. diuid. l. quam Tuberonis.§ pen.& l.peculium naſcitur.ff.de peculio.l.debitor.ff. de pigno. l. quid ſit fugitiuus.§.idem ait.7.ff.de ædil.edict.l.ſerui.ff.de euict.l Stichus.de pecul.legat.l.ſed ſi pupillus. in fin. ff.de inſtitor. *r* d.l.item apud Labeonem.§.Prætor ait.ff. de iniur. *ſ* in §. de his autem. Inſt. per quas perſo.nob.acq. *t* lib. 4. de ling.Latin.in fin. *u* lib. 34.c. 11. *x* l. pen. de ſeru. corrup. l. & ideo.de inſtit.l.vlt.§.ſi inter.ff.de verb.oblig. *y* l.Thais.§.vlt. de fidei. liber. *z* in Atinaria act.2. Scen.vt demonſtratæ ſunt mihi. *a* Scen. Hi loci ſunt. *b* Genia. dier. lib.3. c. 25. *c* d.l.item. §. prætor ait.2.de iniur.l.1.§.caupones.ff.nau.caup.ſtabul. *d* l.vlt in prin de oper. ſeruorum. *e* l.itē apud.§.prætor ait.2.de iniur. *f* l. 1.§.caupones.ff.naut.caup.ſtab. *g* l.quæſitum.§. Trebatius. & §.ſeq de fund.inſtr. *h* d.l.1.§.caupones. *i* in l.2.C.de donat.int.vir.& vxor. *k* lib. 3. ſentent. tit 6 cap.30. *l* l.ſi ita teſtamento.in prin.de fund.inſtr. *m* l. ſi ita ſtipulatus.§.Chryſogonus. de verb.obl. *n* l.1.§.vlt.de ſer.corrupt. *o* l.Pomponius.§.1.ff.famil.erciſcun. *p* l.Oſſidins.de leg.3. *q* l quæſitum.§ idem reſpondit.1.de fund.inſtr. *r* l.ſi quis filio.§. irritum. de iniuſt.rupt. & irrit. teſt. *ſ* d.l.quæſitum.§.idem reſpondit.de fund.inſtr. *t* l.Titiæ textoris.in prin.de leg.1. *u* d.l. quæſitum.§.Trebatius.& ſeq.de fund.inſtr. *x* d.l.quæſitum.§.idem reſpondit domo 2. l. in inſtr. 8.in fin.de fund.inſtr.& l.cùm quæreretur.§.vlt.de leg.3.& Turneb.Aduer.lib.18. c. 23. *y* l.ſeruis vrbanis.§.vlt.de leg.3. *z* in Nerone.c.30. *a* lib.Epiſt.7.epiſt.12. *b* l. 27. §. ſi fornacarius. ff.ad leg.Aquil. *c* Ioan.c.18. *d* d.l.in inſtrumento. 8. in fin. de fund. inſtr. *e* d. l. quæſitum. §.ſaltuarium.de fund.inſtr. *f* l.vlt.§. quoties. ff. de publican. *g* l.præcipiunt. ff. de ædil. edict. *h* epiſt.lib.7.epiſt.24. *i* in Veſpaſiano. cap. 20. *k* l. 43. in fin. ff. de act. empt. & l 25. & 27. ff. de oper.libert.

De ludis veterum, & aliquot iura de iis explicata.

CAP. XLVI.

GRæcorum, Romanorúmque ludos, vt aliquot iurium ſenſus aperiam, explicandos eſſe cenſui. Græci in Stadio ſua ſpectacula exhibebant, qui erat locus ſub dio circumductis Porticibus ad certamina paratus [a]. Hæc autem erant quatuor, Olympia, Iſthmia, Nemæa, & Pythia. In Olympo Arcadiæ monte apud Elidem [b] & Piſam Olympia in honorem Iouis Olympij quinto quoque anno ab Hercule [c] ob numerum eius fratrum ſunt inſtituta, in quibus victor oleaſtro coronabatur [d]. Equorum, curruumque curſu, item lucta, & cæſtibus celebrabantur, qui ludus Pancratium vocabatur. Plutarchus enim Pancratium pugillatu, colluctationéque conſtare ſcribit [e]. Huius meminit *l. qua actione. §. ſi quis. ad l. Aquil.* quæ negat percutientem, vel occidentem alium in colluctatione, vel Pancratio, ſi publicum fuerat, lege Aquilia teneri. Alio generali nomine hoc certamen Agon vocatur, quod tripliciter fieri D. Ambroſius ſcribit. *In ſeculari,* inquit [f], *Agone alij ſunt, qui ſimplici quodam, & legitimo genere luctantur, & ligaturis tantùm corporis certant, verberare non nôrunt, qui Palaeſtritæ vocantur. Alij cadem & pulueris iactum membrorum nexibus miſcent, omni ſibi verberandi iure permiſſo, quos παμμάχους vocant, eo quòd omnis litis & pugnæ aduerſum ſe habeant poteſtatem. Alij, qui cæſtibus aduerſum ſe decernunt, & dilaceratis capitibus cruentantur. Hi πυκταὶ feruntur.* Hactenus D. Ambroſius. Pugillatus hoc modo exercebatur. Fiebant cæſtus ex corio boum ferro, plumbóque inſuto, quibus brachia armabant, & ſe verberabant, quemadmodum præclarè Virgilius deſcribit [g]: Eo modo certantes Pugiles, vel Pictæ vocabantur [h]. Hoc certamẽ pugnam vocat *l. 2. ff. de aleator.* Admiſſi ſunt deinde in Olympiis Rhedarum, & Carpentorum curſus. Hæc inſignibus, & iumentis differebant. Rhedas enim Muli iugales trahebant, Carpentum Equæ doſſuariæ: è quibus in extremo curriculo deſilietes ſeſſores Anabatæ dicti prehenſis manu equis ad metam curſitabant [i]. Deſultores hi Latinè vocantur, & à Iuriſconſultis [k]. Hos ludos, venationémque ferarum creatus Cõſul Conſtantinopoli exhibebat, quod μονημέριον vocat Iuſtinianus [l], vt arbitror, quod vnius diei ſpectaculum eſſet.

Iſthmij ludi quinquennales in Iſthmo Arcadiæ apud Achæos celebrabantur, in quibus fabulæ recitabantur, & victor appio [m], poſtea pinu [n] eſt coronatus. Hi in honorem Palemonis, ſeu Melicertæ, aut Portumni marini Dei à Theſeo æmulatione Herculis ſunt inuenti, quemadmodum Plutarchus [o], Solinus [p], & Pauſanias [q] ſcribunt.

Nemæi apud Argiuos tertio quoque anno fiebant, ita à Nemæa Sylua dicti [r], vt ait Seruius ſuper illo carmine Virgilij [s]:

Cuncta mihi Alpheum linquens, lucóſque Molorchi.

In quibus victor pineam coronam referebat. Hi inſtituti ſunt in honorem Archimori Lycurgi filij [t], qui à Dracone interfectus fuerat, in patris ſolatium, qui & ipſi ſaltu, curſu, lucta, haſtæ iaculatione, & diſci iactu fiebant.

Pythia certamina in honorem Apollinis Pythij poſt Pythonem cæſum quotannis ſunt inſtituta, in quibus victor eſculo, vel, vt alij, lauro coronabatur [u]. Solon inſtituit, vt qui Iſthmia viciſſet, centum drachmas, qui Olympia, quingentes ferret, prout Plutarchus ſcribit [x]. Statuæ quoque & his, qui ter in Olympicis viciſſent, imagines,

imagines, quæ membra victorum exprimerent, fiebant, vt auctor eſt Plinius [y]. Cæterùm Tertullianus tria tantùm Diis ſacra fuiſſe dicit [z]: Olympia, Ioui; Nemæa, Herculi; Iſthmia, Neptuno; cætera agones funebres eſſe. Illa itaque ſacra certamina vocabantur, vt appellat *l. athletæ. in princ ff. de excuſ. tutorum. l. athletas. in princ. ff. de his, qui not. inf.* Et *l. 1. C. de athlet. lib. 10.* *Coronis*, inquit, *non minus tribus certaminis ſacri coronati ciuilium munerum habent vacationem.* Et Papinianus ſacras coronas vocat, quibus victores certaminis ornabantur [a]. De his intelligit, quæ apud Elidem in Iſthmo, vel Argis fiebant.

Quinquertium verò dicebatur, quòd quinque ludorum generibus, lucta, ſaltu, curſu, diſco, vel iaculo, & pugillatu, id eſt, cæſtibus, ſeu pugna committebatur [b]. Artemidorus [c], *Quinquertium*, inquit, *ſiue Pentathlos, hoc eſt, quinque gymnicorum certaminum generibus exerceri obſeruanti peregrinationem, aut motum ex loco ſignificare.* His in pecuniam ludi permittit *l. 2. ff. de aleat.* Currendo, aut ſaltando vincebat qui longiorem ſaltum feciſſet, aut pedibus pernicior fuiſſet. Philon, *Reliqua*, inquit [d], *certamina curſorum, Quinquertiorum, quæ nemo ſapiens non rideat, hoc agentium, vt ſaltus ſit quàm longiſſimus, & ſpatia dimetientium, contendentiúmque de pernicitate, quos non ſolùm grandiores ammantes Ceruus, aut Caprea, vel minimus catellus, aut lepuſculus non admodum properans ipſos abſque reſpiratione currentes ſummo conatu à tergo tamen relinquent.* A quinque ergo certaminibus Pentathlion, & Quinquertion vniuerſum certamen eſt appellatum, & Athletæ his certantes [e]. Alij ponunt luctam pro pugna, & addunt iaculationem haſtarum, & pilorum, vt Feſtus [f], & Suidas [a], & ita interpretantur [b] *l. 1. C. de aleat.* Hæc in ſtadio fiebant, vt ait Suidas [c], in quo aliqui cùm ad finem ſtadij perueniſſent, recurrebant, alij ſepties iterato curſu certabant; ponunt & opletem, vbi armis contendebant; alij volunt armatos cucurriſſe; itaque octo tradunt fuiſſe genera certaminum apud Græcos [d].

Generaliter verò hæc certamina ludi, ſpectacula, & agones dicebantur, quos Ariſtoteles ita diſtinguit [e], *Agonoſtia, ſiue certatoria virtus corporis magnitudine conſtat, vi, & celeritate: celer namque robuſtus eſt. Qui verò pedibus citiſſimè mouetur, Dromicus eſt, ſiue curſor. Qui aduerſarium premere, ac retinere valet, Palaſtricus, id eſt, luctator eſt. Qui plagas impingere poteſt, Plecticus, id eſt, percuſſor. Qui duobus his præcellit, Pancratiaſticus eſt. Qui his omnibus, Pentathlus.* Xyſtici verò athletæ vocabantur, qui hyeme in porticibus, quas Græci ξύϛυς appellant, ſe exercebant [f]. Vitruuius, *Hæc*, inquit [g], *Porticus Xyſtos apud Græcos vocatur, quòd athletæ per hyberna tempora in tectis ſtadiis exercentur.* Itaque hi, vt ait Tertullianus [h], ſi viciſſent, coronas, gloriam, dotem, priuilegia publica, ſtipendia ciuica, imagines, & ſtatuas reportabant. Coronæ Agonales vocabantur & ſacræ [i], erántque lemniſcatæ, vt ait Seruius ſuper illo carmine Virgilij [k]:

At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

Plinius, *Acceſſerunt*, inquit [l], *& lemniſci, quos adiici, ipſarum coronarum honos erat propter Hetruſcas, quibus iungi, niſi aurei, non debebant.* Erántque lemniſci faſciolæ quædam aureæ. Dotis autem nomine Tertullianus ſignificat pecuniam, quæ victoribus in præmium dabatur: nam *in l. Septicia ff. de pollicitat.* dicitur à Septitio XXX. millia diſpoſita fuiſſe, vt ex eorum vſuris præmium Thymelicis daretur. Publica etiam priuilegia, inquit Tertullianus, id eſt, immunitas omnium munerum perſonalium, & patrimonialium iis dabatur, qui tribus coronis in ſacris certaminibus coronati fuiſſent, & per omnem ætatem certaſſent [m]. *Athletæ*; inquit, *Impp. habent à tutela excuſationem, ſed tantùm qui ſacris certaminibus coronabantur.*

Annua

Annua item ſtipendia, quæ Ciuica Tertullianus vocat, & Vitruuius [n] alimenta, obtinebant. Hæc commmoda præmiorum appellantur, & pro pignore ob res iudicatas, vt vulgò creditur, in ſubſidium tantùm capi poterant. *Commodu*, inquit Papinianus [o], *præmiorum, quæ propter coronas ſacras præſtantur, condemnato placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris in cauſam iudicati capi. Spem*, inquit Alexander [p], *præmiorum, quæ pro coronis athletis penſitanda ſunt, pignorari minimè admittendum non eſt.* Thymelicis etiam, qui cantu ſuperaſſent, præmia tributa fuiſſe Tertullianus ſcribit. Prædicti ludi ex Græcia, demum Romam circa annum humanæ ſalutis L X I. Nerone quartùm, & Cornelio Coſſo Coſſ. ſunt tranſlati, quinquennaléque ludicrum inſtitutum eſt ad morem Græci certaminis, vt Tacitus narrat [q]. Vnde Nero numos percuſſit, in quorum auerſa parte eſt menſa, in qua Corona, & lebes cum his literis conſpicitur: CERT. QVINQV. ROM. CO. S. C. id eſt, certamen quinquennale Romæ conſtitutum; lebes autem, & corona erant præmia certantium, vt Virgilius ſignificat [r].

Stadiorum, in quibus Græci certabant, meminit *l. in tantum. § 1. ff. de rer. diuiſ. & §. 1. Inſt. eod. tit.* Et *l. ſi is, qui quadringenta. §. quadam ff. ad l. Falc.* ait, ſtadium propriam habere formam, quæ ex conſummatione contingit. Ea erat area quadrata curſoribus in agone deſtinata, vt ait Suidas [s], quam Græci ducentis pedibus metiuntur, in Pythico certamine mille pedibus, in Olympico quadringentis, vt cenſet Crinitus [t]. Locus vndique Porticibus claudebatur, quæ Periſtylia vocabantur, & circuibat ſpatium duorum ſtadiorum. in eo lucta, iactu, ſaltu, cæſtibúſque certabant. Porticus ad Meridiem erat duplex, ne pluuiis à Septentrione venientibus læderentur. Intus vltra Porticum erat Ephebæum, ſeu Exedra cum ſedibus vndique ad murum conſtitutis, vbi diſputabant Philoſophi, & iuuenes erudiebantur. olim enim cùm nondum eſſet copia librorum, diſputando, & arguendo ſe exercebant, vt ait Suidas [v]. A dextera verò, & ſiniſtra Ephebæi ſtabant balnea, & oleum, quo luctantes vngebantur. Erat autem Exedra, quale eſt hodie in Periſtyliis, ſeu clauſtris Monachorum, quod vulgo Capitulum appellant. Eius meminit *l. ſi verò plures. §. interdum. de his, qui deiecer. vel effuder.* Stadia hæc hodie non ſunt in vſu, ſed magnam cum his habet ſimilitudinem, quod Piſis Campum ſanctum vocant. Stadium deſcribit Vitruuius [x].

Romæ verò antiquitus inſtituti ſunt Circenſes ludi, ita à Circo Maximo, vbi celebrabantur, appellati, in quibus quadrigæ currebant. Hos Romulus inſtituit, & Conſo conſilij Deo dicauit, cùm Sabinas rapuit, vt Tertullianus inquit [y]. Idem poſtea Marti Equiria dicauit, qui omnes Circenſes ludi fuere. Id ſpectaculi genus ait Tertullianus [z] primo à Circe Soli patri eſſe factum, & ab ipſa Circum Maximum nominatum. Seruius [a] verò, quia ab initio locus enſibus fuit circundatus, donec Tarquinius locum Circi deſignauit, qui Maximus eſt vocatus, vt Liuius tradit [b], in quo & pugiles cæſtibus certabant [c]. Initio duæ erant aurigarum factiones, alborum, & ruſſeorum, qui albis, & ruſſeis veſtibus induebantur. Albus hyemi ob niues, ruſſeus æſtati ob Solis ruborem dicati erant: poſtea additæ ſunt aliæ duæ, quarum altera Praſſino, id eſt, viridi Veri dicato colore, altera Veneto, id eſt, cæruleo Autumnum ſignificante vtebatur: vnde aurigæ in quatuor factiones abiere, ait Tertullianus [d]. Hi etiam agitatores vocabantur [e]; verum Domitianus his alias duas addidit, vt auctor eſt Tranquillus, purpurei, & aurati coloris, *Duas*, inquit [f], *Circenſibus gregum factiones aurati, purpureique panni ad quatuor priſtinas addit.*

Hoc

Hoc certamen etiam Mappa eſt appellatum, cuius cauſam, & totius Circi ordinem & hiſtoriam Caſſiodorus latè recitat [g]. Sæpiùs verò hi ludi varias ob cauſas ſunt celebrati, vt Megalenſes, Plebeij, Seculares, Funebres, Capitolini, Lupercales apud Valerium [h], & Palilia apud Dionyſium Alicarnaſſeum [i], Ciceronem [k], & alios. Conſules & ipſi equorum curſus exhibebant [l]. His ludis præerant Deſignatores, qui pompam certaminis ordinabant, & à Græcis βραβευταὶ nuncupabantur [m]. Donatus eos eſſe dicit [n], qui ludis funebribus præſunt, quòd deſignare ſit rem nouam facere.

Inter hæc præcipuum erat genus ludorum à Romanis appellatum Munus, in quo officium pro mortuis præſtabant, & ſanguis humanus effundebatur: olim enim defunctorum animas humano ſanguine placari credebatur: quare in bello captos, vel malos ſeruos in exequiis immolabant. Poſtea cùm id nimis inhumanum videretur, impietatem in horridam voluptatem conuerterunt, itaque ſeruos feriarum die inter ſe digladiare cogebant, indéque gladiatorum vſus ortus, quos demum cum feris commiſerunt; ſed id Conſtantinus prohibuit [o]. Idem munus à Magiſtratibus, id eſt, Quæſtoribus, Ædilibus, Prætoribus, & Sacerdotibus, in honorem initi magiſtratus exhiberi cœpit, vt auctor eſt Tertullianus [p]. In iis plerumque damnati ad mortem cum feris pugnare cogebantur, & alij ſponte id munus ſuſcipiebant. Hi ludi in amphitheatro celebrabantur, qui locus alio nomine Arena vocabatur, & ipſi pugnantes Arenarij [q]. Erant & ludi ſcenici, in quibus tam in Græcia, quàm Romæ Tragœdiæ, & Comœdiæ, & quandoque Satyræ ab hiſtrionibus obſcœnis recitabantur. Tertullianus, *Perit igitur*, inquit [r], *& fidelis elapſus in ſpectaculum quadrigarij furoris, & gladiatorij cruoris, & ſcenicæ fœditatis, xyſticæ vanitatis.*

Thymelici quoque ludis intererant [s]. Hi erant in ſcenis perſonantes Muſici cum choris, organis, lyris & citharis concinentes, vt ait Iſidorus [t]. Ioſephus ait [u], Thymelicos fuiſſe viros in Muſica præcellentes, qui publicè populum oblectabant, quin & loca publica fabricata erant, Odæa à cantu appellata, in quibus Muſici certabant, vt Pauſanias memorat [x], & Vitruuius [y]. Refert Suidas [z], Piſiſtratum tyrannum Athenis Odæum condidiſſe; aliud Romæ Apollodori architecti opera Traianus ædificauit, inquit Dion [a], cuius meminit etiam Tertullianus [b].

Inter agitatores & xyſticos recenſentur [c], qui aquam frigidam equis ſpargunt. Multi dubitant, quinam hi ſint, & cur inter infames recenſerentur. Alexander ab Alexandro eos eſſe opinatur [d], qui in ſtadio diſpoſiti, equis ſponte currentibus, quo citiùs metam contingerent, aquam per vices ſpargere, atque ita illos ad curſum impellere ſolebant: ſed ſtimulo potiùs, vel flagello, quàm aqua agendum erat. Nec credendum eſt, huiuſmodi homines ad fraudem committendam hoc officio fungi permiſſos, vel ſaltem nulla ratio ſubeſſe poterat, cur infames haberi poſſent. Qui parœmias ſcripſerunt, ſimile quidpiam adducunt, & aqua refocillatos equos acriùs currere exiſtimant, eáque ratione ad curſum incitatos fuiſſe: quod nuſquam me legere memini, neque ab equiſonibus vnquam obſeruatum fuiſſe audiui. Alij in Olympicis certaminibus, ne rotæ agitatione ferueſcentes flammam conciperent, aquam fortè ſpargi ſolitam fuiſſe arbitrabantur. At non equis, ſed curribus aqua inſperſa fuiſſet. Minus conuenit, vt id ad eos referatur, qui ludibrij cauſa clanculùm aquam in conuiuij locum infundunt. Aliqui intelligunt, Vlpianum de iis loqui, qui incantationibus diſtorta equi crura ſanant: quod aqua dolenti membro aſperſa, quibuſdam verbis additis, & tribus diebus repetitis, euenire Cardanus affirmat [e]: ita enim aqua ſenſum obtundente, & naturalem calorem intrò reuocante, equos etiam citra verba curari autumat. Et quia id obmurmuratis verbis fiebat, dubium erat, an inter infames cenſe-

Digitized by Google

rentur: quod Vlpianus negat [f], quaſi id potiùs naturali aquæ vi, quàm præſtigiis eueniat. Sed Vlpianus de iis intelligit, qui miniſtrant in ſacris certaminibus, vnde fortè de iis loquitur, qui equos aqua luſtrabant, & quodammodo purgabant. Huic conuenit, quod Photius in Nomocanone non legit [g], aquam ſpargunt, ſed aſpergunt. Verùm, difficillimum eſt hunc locum interpretari.

a Vitruu. lib. 5. c. 11. *b* Pomponius Mela lib. 2. c. 3. Pindarus ode 2. 8. & 9. *c* Pindarus ode 3. Diodor. lib. 5. c. 2. Solinus c. 2. Poly. hiſtor. *d* Plinius lib. 15. c. 4. Philoſtr. in vita Apolonij, lib. 5. c. 12. Pauſanias lib. 5. ſeu Eliocor. prior. *e* 2. Symp. c. 4. *f* in Pſalm. 36. *g* lib. 5. Æneid. *h* dict. l. qua actione. §. ſi quis ad legem Aquil. *i* Pauſanias lib. 5. ſeu Eliacor. prior. *k* l. apud Labeonem. in princip. ff. de præſcript. verb. *l* in nouell. 105. ſeu authent. de conſulib. *m* Diodor. Sicul. lib. 16. c. 21. Plutarch. in Timoleone & lib. 4. Sympoſiac. *n* Plin. lib. 15. c. 10. *o* in Theſeo. *p* c. 12. *q* in Corinthiacis, ſeu lib. 2. *r* Strabo lib. 8. *ſ* lib. 3. Georgic. *t* Pauſanias lib. 2. ſeu in Corinthiacis. *u* Ouid. lib. 1. Metamorphoſ. Plin. lib. 19. c. 30. *x* in Solone. *y* lib. 34. c. 4. *z* lib. de ſpectac. c. 10. *a* l. commodis. de re iudic. *b* l. 2. de aleator. Pauſanias lib. 5. Suidas in verb. διαυλος. *c* lib. 1. c. 59. de ſomni interpretatione. *d* lib. de agricult. *e* dict. l. athletas. in princip. ff. de his, qui not. infam. dict. l. athletæ. in princip. ff. de excuſ. tut. l. 1. C. de athlet. lib. 10. *f* in ver. Pentathlum. *a* in verb. [illegible] *b* Cuiac. ad l. 1. C. de aleator. *c* in verb. διαυλος. *d* Alexander ab Alexandro lib. 3. c. 21. *e* lib. 1. Rhetor. c. 5. *f* dict. l. athletas. in princip. ff. de his, qui not. infam. *g* lib. 5. c. 11. *h* contra Gnoſticos ſcorpiacum, c. 6. *i* l. commodis. ff. de re iudic. *k* lib. 6. Æneid. *l* lib. 21. c. 3. *m* l. 1. C. de athlet. lib. 10. l. athletæ. ff. de excuſ. tut. *n* in præfatione ad lib. 9. *o* l. commodis. ff. de re iudic. *p* l. ſpem. C. quæ res pign. obl. poſſ. *q* lib. 14. Annal. *r* lib. 5. Æneid. *ſ* in verb. [illegible] *t* lib. 21. de honeſta diſciplin. c. 10. *u* in verb. γυμνασια *x* lib. 6. c. 11. *y* lib. de ſpectaculis, c. 5. & 9. vbi de arte Circi agit. *z* ibidem c. 8. *a* lib. 8. Æneid. ſuper illo verſu, Conſeſſu caueæ magnis Circenſibus actis. *b* lib. 1. decad. 1. *c* dict. l. 1. C. de athlet. lib. 10. *d* vbi ſuprà. *e* dict. l. athletæ. ff. de excuſ. tutor. *f* in Domitiano. *g* lib. 3. variar. ad Fauſtum prætorem epiſt. 51. *h* lib. 2. c. 1. *i* antiq. Roman. lib. 1. *k* lib. 5. de diuin. *l* authent. de conſulib. ſeu nouell. 105. *m* dict. l. athletas. §. 1. de iis, qui not. infam. *n* in Adelphis Terentij, act. 1. ſcen. rem opportunè. *o* l. 1. C. de gladiatorib. lib. 11. Alciat. lib. 2. parerg. c. 46. *p* in lib. de ſpectaculis, c. 12. *q* l. in arenam. C. de inoffic. teſtam. l. 1. §. beſtias ff. de poſtul. *r* lib. de pudicit. c. 7. *ſ* dict. l. athletas. §. 1. de iis, qui not. infam. *t* lib. orig. 18. c. 44. & nouell. 105. ſeu in authent. de conſulib. *u* lib. 15. Iudaic. antiq. c. 10. *x* lib. 1. ſeu Attica. *y* lib. 5. c. 9. *z* in verb. [illegible] *a* in Adriano. *b* lib. de reſurrect. carn. c. 42. *c* dict. l. athletas. ff. de his, qui not. infam. dict. l. athletæ. de excuſ. tutor. *d* lib. 1. genial. dier. 3. c. 9. *e* de rer. varietate, lib. 7. c. 32. *f* dict. l. athletas. *g* tit. 13. c. 21.

De Agonotheſia, & deſignatoribus. CAP. XLVII.

QVi munera edebat, Agonotheta vocabatur. Tertullianus, *Sed nec victus*, inquit [a], *ipſe de Agonotheta caſum ſuum exprobrabit*, id eſt, de eo non conquerетur, qui ludos celebrat ſed ſuo facto imputabit, quia victus eſt. Hinc ἀγωνοθεσία *in l. ſi filia.* aliàs *l. ſi vni. §. Neratius. famil. erciſcun. Pater*, inquit Vlpianus, *plures habens filios, profeſſus eſt vnum ſuſcepturum* ἀγωνοθεσίαν, *& antè mortuus eſt, quàm filius munus illud ſuſciperet, qui poſtea fuit Agonothetes, impenſas in eam rem factas volebat à fratribus coheredibus pro eorum hereditariis portionibus repetere. Neratius negabat poſſe, cuius improbata eſt ſententia.* Erat autem ἀγωνοθεσία propoſitio præmiorum ad certamina in deorum vel mortuorum honorem celebranda. Tertullianus, *Vt ordo*, inquit [b], *peragatur, ineamus etiam agonum retractatum. Origo iſtis de ludorum propinquitate eſt. Inde & ipſi ſacri vel funebres inſtituti, aut diis nationum, aut mortuis fiunt. proinde Olympia Ioui, quæ ſunt Romæ Capitolina; item Herculi, Nemæa; Neptuno, Iſthmia; cæteri mortuarij agones.* Hæc ille. Qui ergo vel in honorem mortuorum, vel deorum certantibus præmia proponebat, Agonothetes vocabatur, & alio nomine

mine Agonarcha. Idem Tertullianus, *A quo certamen*, inquit [c], *edicitur, niſi à quo corona & præmia proponuntur?* Deinde, *Ita agnoſces ad eumdem Agonothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium.* In cuiuſque ergo facultate erat præmia certantibus proponere, qui certaminis arbiter victores pronunciabat, & coronabat, præmiáque elargiebatur. Clemens Alexandrinus, *Germanè*, inquit [d], *ac legitimè certemus, deſignatore quidem Verbo ſancto, certamen autem, ac præmium certaminis Agonotheta proponente Domino vniuerſorum.* Ex quibus verbis apparet deſignatorem eum eſſe, qui certamen ordinat, ac diſponit, Agonothetam illum, qui certamen & præmium decernit. Deſignatores Græci βραβευτὰς appellant. *Qui miniſterium*, inquit Vlpianus [e], *non artem ludicram exercent, & ſanè locus iſte à Principe hodie non pro modico beneficio datur.* Agonothetæ præclarum exemplum eſt *in l. Septitia. ff. de pollicitat.* Septitia pollicita eſt ex vſuris triginta millia ſe ſingulo quadriennio certamen inſtituturam, hac conditione, vt vir ipſius, & eo defuncto, liberæ eſſent Agonothetæ, & certamini præeſſent; vſuras verò in certamen Thymelicorum proficere voluit. Eodem modo alius legauit Reipublicæ Sardianorum centum ad quadriennale certamen Chryſanthianum [f]. Agonothetam præcedebant Maſtigophori, qui flagella manu geſtantes populum ſubmouebant. *Maſtigophori*, inquit Arcadius [g], *qui Agonothetas in certaminibus comitantur, perſonali muneri ſeruiunt.* Pleriſque in ciuitatibus erant prædia ad agones ex reditibus celebrandos deſtinata, quæ Agonothetica vocabantur [h]. Et *in l. penult. C. de diuerſ. præd. vrb. & ruſtic. lib.* 11. vocantur poſſeſſiones Agonotheticæ, & Agonothetici fundi. Ita etiam interpretor apud Modeſtinum [i], σύκτησιν ἀγωνόφορον, id eſt, poſſeſſionem ad ludos vectigal pendentem. Suidas [k] vult Agonothetas propriè ad ludos ſcenicos pertinere.

Alios ludos recenſet Alciatus [l] ex *l. vlt. C. de religioſ. & ſumpt. funer.* ſiue ea ſit *l. 1. vel vlt. C. de aleator.* prout corrigendam eſſe conijcit. Inter alios eſt, qui Comodiaulos à Græcis appellatur. Ex Suida conſtat [m], Diaulum eſſe duplex ſtadium, quæ vox modum currendi ſignificat: per locum enim vnius ſtadij currebant, & vbi metam attigerant, celeriter reuerſi iterum ſtadium percurrebant. Duorum autem ſtadiorum cum periſtyliis circuitus propriè δίαυλος vocabatur, vt Vitruuius explicat [n]. Philo, *Curſores*, inquit [o], *in Diaulo curſu retrorſum flexo decurrunt iterum per eadem veſtigia.* Quare ipſi currentes διαυλοδρόμοι vocabantur, & δολιχόδρομοι, qui ſexies metam circumibant, vt ait Suidas [p]: δόλιχον enim planitiem duodecim ſtadiorum eſſe ait Philon [q]: κῶμος autem ſpecies ſaltandi erat, vt interpretatur Cælius Rhodiginus [r], ſed iteratum ſpatium eſſe Pauſanias ſcribit [s]. Alium ludum recenſet Alciatus ex *dict. l. vlt.* βασιλίνδα dictum, quem Iulius Pollux [t] interpretatur eſſe, cùm ſorte ducta aliquis Rex conſtituitur, qui cæteris quid imperat, quod Saturnalibus fieri ſolebat: cuius præclarum exemplum apud Tacitum legitur. *Feſtis*, inquit [u], *Saturno diebus inter alia æqualium ludicra regnum luſu ſortientium, euenerat ea ſors Neroni: igitur cæteris diuerſa, nec ruborem illatura, vbi Britannico iuſſit, exurgeret, progreſſúſque in medium cantum aliquem inciperet, irriſum ex eo ſperans pueri ſobrios quoque conuictus, nedum temulentos ignorantis: ille conſtanter exorſus eſt carmen, quo euolutum eum ſede patria, rebúſque ſummis ſignificabatur.* Hic mos hodie quoque feſto Theophaniæ in Galliis, & Subalpinis ſeruatur.

Quæ verò nouiſſimè edita eſt *l. 1. C. de aleator.* alios ludos continet, μονόβολον, κοντομονόβολον, κυντάνον, κόντακα. Sine cuſpide, ἀκοντίῳ, ἱππικῷ. Monobolon eſſe exiſtimo ludum iaculi ſemel non funda, ſed ſola manu mittendi, cuiuſmodi meditationem Vegetius deſcribit [x]: *Manu*, inquit, *ſola milites meditabantur libralia*

ſaxa iactare. Miſſilia quoque, vel plumbata iugiter dirigere cogebantur. Hic eſt ludus, de quo *in l. 2. de aleator. Si quis certet haſta, vel pilo iaciendo.* Balſamon verò in Nomocanone vult [y], Monobolon eſſe genus currendi.

Contomonobolum ludus eſt conti & ipſius ſemel iaculandi, vt ipſorum verborum etymologia ſignificat, etſi Balſamon genus ſaltus eſſe putat [z].

Quintanæ verò contiludus eſt, quo contus à currente equite in hominem ligneum figitur, quem Itali antiquum vocabulum ſeruantes Quintanam vocant. Hoc nomen à Quintana via, quæ in caſtris Romanis in Quintanam portam exibat, deriuari arbitror: in ea enim milites exerceri ſolebant, quos Vegetius circa palum, vel ſudem feriendi peritiam didiciſſe ſcribit [a]. Id genus exercitationis in ludum conuerſum Quintanæ nomen tenuit, in quo haſta ſine cuſpide palus effigie hominis feritur, qui ferro circumuolutus currentem equitem baculo, aut virgis verberat. Verùm Balſamon quamdam iaculationem eſſe opinatur, & à Quinto quodam Quintanam vocatam putat [b].

Perichytes quid ſit, difficile eſt ſcire, fortè legendum πυῤῥίχην, quod eſt genus ſaltationis, qua armati quandoque exercebantur, præcipuè verò motiones corporis imitabantur, velut ictus, iactúſque in ſe factos declinantes. Huic ſimilis eſt, quam vulgò Mauritanicam appellant. Tres verò ſaltationis ſpecies fuiſſe Suidas tradit [c], Pyrricham, Cimin, & Cordaciſmum.

Hippica verò eſſe videtur, cùm duo equi birotæ adiuncti currunt, & vni inſidens in alium, cùm opus eſt, tranſit [d]. Plutarchus verò ait eſſe locum quatuor ſtadiorum [e], ſeu duplex diaulum ad currendum equis. Balſamon in Nomocanone Photij [f] interpretatur Perichyten, luctam; Hippicen, curſum equorum; ſed hæc expoſitio verbis non conuenit. Alia conſtitutio Græca prohibet equeſtria lignea, quæ variè interpretata fuiſſe dicit; & quia nullum vſum afferunt, in his non eſt elaborandum.

- *Ludi*
  - *Græcorum*
    - *Pyrricha.*
    - *Dolichus.*
    - *Pentathlion* —
      - *Lucta.*
      - *Saltus.*
      - *Iaculatio.*
      - *Curſus*
        - *Rhedarum.*
        - *Carpentorum.*
        - *Quadrigarum.*
        - *Bigarum.*
        - *Equorum doſſariorum.*
        - *Puerorum.*
      - *Pugna, ſeu Pugillatus.*
        - *Virorum.*
        - *Puerorum.*
    - *Quinquertion.*
    - *Opletes.*
    - *Diaulus.*
    - *Hippica.*
    - *Scenæ*
      - *Comœdia.*
      - *Tragœdia.*
      - *Satyræ.*
  - *Romanorum*
    - *Circenſes, ſeu Mappa.*
      - *Quadriga*
        - *Alborum.*
        - *Ruforum, ſeu Ruſſorum.*
        - *Praſinorum.*
        - *Venetorum.*
      - *Pugillatus.*
    - *Amphitheatri, ſeu Arenæ.*
      - *Gladiatores.*
      - *Pugna cum feris.*
    - *Scenæ*
      - *Comœdia.*
      - *Tragœdia.*
      - *Satyræ.*
      - *Thymelici.*

a lib.contra Gnoſticos Scorpiacum.c.6. *b* lib.de ſpectaculis. c.11. *c* lib.de fuga in perſecutione.c.1. *d* in Orat,ad hortatoria ad gentes. *e* d.l.athletas.de his, qui not.inf. *f* l.pen. ff de annu.leg. *g* l.vlt.§.maſtigophori.de muner.& honor. *h* l.vlt.Cod.de fund.patrim.lib 11. *i* in l. Titia.§.1.de leg.2. *k* in verbo.[illegible] *l* lib.1.prætermiſſor.in ver. luſum aleæ. *m* in verbo. [illegible] *n* lib.5.c.11.Pollux lib.3.c.30.Pauſanias lib.1.ſeu Attica.& lib.4.ſeu Meſſenica. *o* in lib. Quod mundus ſit incorruptibilis. *p* vbi ſupra. *q* in lib.de fabrica mundi. *r* lib.5.c.4. & lib.13. c.30. *s* lib.2.ſeu Corinthiaca. *t* Onomaſticon.9. *u* li.13.Annal. *x* li.2.c.23. *y* tit.13. cap.28. *z* vbi ſupra. *a* vbi ſupra. *b* vbi ſupra. *c* in verbo.[illegible] *d* Suidas in verb.[illegible] *e* in Solone,& Fabio Maximo:& Alex.ab Alex.lib.2.c.20. *f* tit.13.c.28..

Qui Ludi ſint permiſſi,& quando in pecuniam ludere liceat. CAP. XLVIII.

LVdorum quatuor ſunt genera, alij exercendi corporis, aliqui ingenij cauſa fiunt, aliqui gratia lucri, in quibus quandoque ſola ſors verſatur, quandoque mixtim ſors,& ingenium pollet. Qui & exercendi corporis, & virtutis cauſa fiunt, olim erant quinque, vt dixi, curſus, ſaltus, lucta, iactus, & pugna, id eſt, pugillatus, ſeu certamen cæſtuum [a], quibus vulnerans colluſorem non tenetur [b]. Alij quinque exercendi corporis gratia adduntur *in l.vlt.Cod.de relig. & ſump.fun. aliàs de alea.* quibus permiſſum eſt in pecuniam ludere, modo quis non excedat vnum aureum.inter alios nominatur ludus Quintanæ, in quam pecunia ludi poteſt [c]. Is originem habet ab exercitatione, quam milites Romani in via Quintana in caſtris faciebant [d]. Similiter poteſt proponi præmium ad curſus equorum, vt veſtis, vel pallium [e]. Pilâ quoque in pecuniam ludere licet, quæ ſub ludo iactus comprehenditur, qui & ipſe permittitur [f].fit enim gratia exercitationis [g]. Hoc ludo frequenter exercebatur Q. Mutius Scæuola,vt Valerius Maximus ſcribit [h]. Idem dicendum eſt de aliis ludis, quibus corpus exercetur, vt ſunt Haſtiludia quæ vulgò appellantur Torneamenta,quæ ſunt licita [i].

His ludis ſeſe inuicem decipere eſt permiſſum [k]. ludentibus enim omnia permittuntur,vt vincant,inquiunt Doctores [l]: quibus ſuffragatur Virgilij auctoritas [m],cum palmam dat Eurialo, qui Niſi amici dolo currendo vicit. Hoc iudicium Papin. Statius,& Silius Italicus ſunt ſecuti,vt Alciatus refert [n]. Duello quoque certantes,quod hodie non eſt permiſſum, omnem dolum ad obtinendam victoriam texere poſſunt [o]. Idem & hoſtibus acie pugnantibus licet, qui non intereſt, an aperto Marte, vel inſidiis ſuperentur, modo iuſtum ſit bellum [p], aſtu enim poſſunt circumueniri, & vulgatum eſt Poetæ carmen [q]:

Dolus,an virtus,quis in hoſte requirat?

Eodem modo Aduocati,modo iuſtam cauſam foueant, cauillationes cauillationibus poſſunt repellere [r]. fraudem enim non facit,qui fraudem excludit [s].

Secunda ſpecies ludi eſt, in quo ingenium tantùm viget, vt eſt ludus latrunculorum, ſeu ſcaccorum, & hoc in pecuniam ludere permittitur [t]. nam & clericis hic ludus permittitur [u], licèt aliqui negent [x], ne à diuinis abſtrahantur. ſed Abbas [y], & alij [z] primam ſequuntur ſententiam,modo clerici non ludant in pecuniam, nec auaritia ducti.

Tertium genus eſt ludi,quod in ſola ſorte conſiſtit, vt eſt ludus alearum, & hoc exercens capitaliter peccat, piorúmque communione eſt priuandus [a]. Septem enim crimina hoc delictum complectitur [b]: primum eſt contemptus Apoſtolorum, & Eccleſiæ: ſecundum eſt cupiditas lucri; omnium n. malorum radix eſt Auaritiã [c]:

tertium eſt deſiderium ſpoliandi proximum, quod charitati aduerſatur: quartum ſunt vana, otioſáque verba, & mendacia, quæ in ludo multiplicantur: quintum eſt corruptio proximi, multis ad ludum confluentibus: ſextum ſcandalum piorum, & proborum: ſeptimum temporis, & bonorum operum amiſſio, & omiſſio, quæ tunc agi potuiſſent. Præter hæc plerumque incidit blaſphemia, quæ eſt hæreticalis, item contrahitur grauiſſima vſura [d]. Alia crimina ludo annexa recenſet Hoſtienſis [e].

Quartum eſt genus ludi, in quo verſatur ſors, & ingenium, vt eſt ludus tabularum, ſeu fritillarum, quem gloſſa ludum ad magidem impropriè appellat [f]: nam eam pro lance accipit *l. ſeruu. ff. de cond. indeb.* Plinius [g], & Pollux menſam ad ſubigendam farinam interpretantur [h]. A magnitudine Varro dictam putat [i]. Huiuſmodi ludos exercere, capitale eſt peccatum propter mala, quæ inde proueniunt, & ſuprà ſunt narrata propter quæ à lege Diuina, Canonica, & Ciuili prohibentur [k]. Sed ſi prædicta vitia abeſſent, in ſe hi ludi non eſſent illiciti, nec capitaliter peccarent laici his ludis quandoque vacantes. Clericis verò omnino interdicuntur [l].

Nunc videndum, an illicitis ludis pecuniam quæſitam victor reſtituere teneatur, & iure ciuili conſtat reſtituendam eſſe [m], dantúrque victo ad eam repetendam anni quinquaginta [n]. Sed & filij eius, qui ludo victus pecuniam amiſit, eam ſaltem vſque ad legitimam ſibi in bonis patris debitam repetunt [o], ſed credo, ſi patris eſt hæres, etiam totam repeti.

Sed difficultas eſt, quia generali totius orbis conſuetudine per multa ſecula obſeruatum eſt, ne pecunia ludo amiſſa reſtituatur, an legi ciuili ſit derogatum, & Doctores communiter cenſent derogatum eſſe [p], & ideò nec audientes peccata quenquam arctant ad hanc pecuniam reſtituendam [q]. Aliqui tamen excipiuntur caſus, quibus non obſtante conſuetudine pecunia euicta eſt reſtituenda, non tantùm ſi euincatur in ludo prohibito, ſed etiam aliis, in quibus ſolum pollet ingenium.

Primus eſt, cum vinco illi, qui rerum ſuarum adminiſtrationem non habet, veluti, ſeruo, filiofamilias, monacho, & prodigo, tunc teneor amiſſam pecuniam iure, & in foro poli reſtituere [r]. Eadem ratione, ſi vincatur pecunia presbytero ex fructibus Sacerdotij quæſita, non ipſi Presbytero eſt reſtituenda, ſed in Eccleſiæ vſum conuertenda. Idem ſi vincatur minori: nam eius adminiſtratori reſtituitur [s], imò vincens pecuniam ſeruo, vel filiofamilias ſciens eam eſſe domini, vel patris, furti tenetur, niſi reſtituat [t].

Secundus eſt, vbi vinco illi, qui rerum ſuarum habet adminiſtrationem, ſed ſunt Clerici, qui auaritia ducti ludendo vincunt, hi tenentur reſtituere. Contrarium tamen tenent Io. Andreæ, & Imola: quia Clericus in ludo Latrunculorum, vel alio, in quo ingenium, non ſors verſatur, vincens non tenetur quæſitam pecuniam reſtituere [u], & id volunt procedere, etiamſi cauſa lucri, & per auaritiam ludatur: quia etſi id faciens peccet, non tamen pecuniam reſtituere tenetur, quam licitè acquiſiuit, ſed cùm mala mente verſatus ſit, peccat, & pœnitere debet [x]. Abbas verò tenet reſtituendam eſſe pecuniam [y], ſed alia opinio videtur communis.

Tertius caſus, quo pecunia euicta contra conſuetudinem reſtituitur, eſt, ſi dolo quis vincat, puta: quia ſcit ſe peritum, eum verò, cum quo ludit, imperitum, pecuniam eo modo quæſitam reſtituere debet: quia ludus claudicat [z]. Idem erit, ſi per importunitatem traxerit victum ad ludendum: nam videtur pecuniam extorſiſſe [a].

Prædictæ limitationes locum habent etiam in ludis, in quibus ingenium, & fortuna pollent, vincens enim pecuniam reſtituere tenetur, videlicet, ſi victum nolentem.

tem traxerit ad ludum [b]. nec poteſt in pauperes erogando hanc pecuniam euitare onus reſtituendi: quia eſt aliena [c]. & id habet locum, etiam ſi non vi traxerit, ſed ſimpliciter verbis exhortando induxerit ad ludendum [d].

Si verò vincens tractus ſit à victo ad ludendum, pecuniam quidem reſtituere non tenetur, ſed in pauperes elargiri [e]. Similiter ſi fraude quis vincat, pecuniam reſtituere tenetur [f]. Item ſi vincens habuerit peruerſam intentionem ludendi, & ſpoliandi proximum, pecuniam reſtituere tenetur [g].

His caſibus exceptis, ſi neuter traxit alium ad ludendum pecunia ludo, in quo ſola ſors verſatur, quæſita non eſt ex conſuetudine reſtituenda, quæ præualet Iuri ciuili contrarium diſponenti: quia ludus in ſe non eſt prohibitus, ſed propter multa mala, quæ inde eueniunt, damnatur, & hanc eſſe communem opinionem teſtatur Abbas [h].

Quartus eſt caſus, quum vincitur ludo, in quo verſatur ſors, & ingenium, & eo modo quæſita pecunia non poteſt licitè retineri [i]; communiter enim Doctores non conſtituunt differentiam inter illos ludos, & hos, qui in ſola ſorte conſiſtunt [k]: vnde quoad reſtituendam pecuniam obſeruandum eſt, quod dixi in ludo, vbi ſors ſola dominatur. Itaque quemadmodum in illo, ita & in his conſuetudo excuſat, ne vincens teneatur pecuniam victo reſtituere, quem non traxit ad ludendum. Nec Sacerdotes de hoc imponunt pœnitentiam confitentibus, inquit Abbas [l].

Hæc tamen pecunia in pauperes eſt eroganda, vt vult D. Thomas [m], licèt Ioan. Andreas neget id eſſe neceſſarium, cùm ingenium hic multum poſſit. Imola tamen & alij dicunt tutius eſſe pecuniam in pauperes elargiri; & licèt quis auaritiâ ad ludendum impellatur, vel aliàs ludendo peccet, modò colluſorem non decipiat, ſufficit ſi pœniteat, ſed ad reſtituendam pecuniam in foro poli non tenetur. conſuetudo enim eum excuſat: quia induci potuit, vt melior ſit poſſidentis conditio, vt aliàs iure cauetur, vbi vtriuſque verſatur turpitudo [n]: tutius tamen eſt in pios vſus pecuniam erogare [o] propter intentionem ſpoliandi proximum; & hæc videtur communis opinio, licèt Abbas teneat [p], non valere hanc conſuetudinem tanquam inducentem peccatum, & reddentem homines faciliores ad peccandum [q], quod fortè eſt verius.

Sed hîc occurrit dubium, an mutuo dans pecuniam ludenti eam poſſit repetere: & non repeti ex conſuetudine dicit Imola [r]. Sed id etiam ex iure eſſe credidit Abbas [s], & Imola ipſe *in l. ſi quis cum ſciret. in fin. ff. pro empto.* Mouetur *l. ſi quis cum ſciret. ff. pro empt.* quæ damnat contractum initum cum luxurioſo, vel conſumpturo pecuniam, quam accipit in ſcortum: ergo idem in eo, qui mutuo dat ludenti. Secundo *l. ſi vnus. § pacta, quæ ob turpem. ff. de pactis.* nulla vult eſſe pacta ob turpem cauſam inita. ergo & irritus erit hic contractus.

Gloſſa tamen *in d. l. vlt. §. 2. in ver. accepit. ff. de aleator.* tenet contrarium, & hæc eſt communis opinio, vt teſtatur Imola, [t] & probatur *in d. § 2* nam ſeruus mutuo acceperat pecuniam ludendo, & hæc repetitur à domino. & Clarus dicit hoc obſeruari conſuetudine [u].

Ad contraria dicit Imola poſſe reſpondere, negando dari mutuo ob turpem cauſam, cum pecunia repetatur. agitur enim ex negotio geſto, id eſt ex vero mutuo, & ideo repetitur, & licèt mutuans ipſe conſumat malè pecuniam ludendo, ſibi imputet. dans enim mutuum contraxit, non autem ob turpem cauſam pactus eſt.

Non obſtat *l. ſi quis cum ſciret. ff. pro empt.* quia non negat valere contractum initum

cum

cum luxurioſo, ſed etſi non valeret, cum pecunia ſine cauſa apud accipientem reperiatur, eſt reſtituenda, quæ etiamſi conſumpta eſſet, tanquam dolo interuerſa pro extante haberetur.

Ad *l. ſi vnus. §. pacta.* reſpondetur ibi nominatim ob turpem cauſam factum fuiſſe pactum & ideo non valet, ſed hîc non ſupponimus actum, vt pecunia in ludum conſumeretur, etſi dans ſciret, id poſſe euenire, & ideo repetit [x].

Sed ſummatim perſtringendo reperiuntur aliquot caſus, quibus dans mutuo pecuniam ludenti nunquam repetit. Primus, cùm quis dat minori, ſciens pecuniam in ludum conſumptum iri, vel ſolutum iri illi, qui eſt creditor ex cauſa ludi [y]. Si verò dans mutuo ignoret, minorem pecuniam in ludum conſumpturum, ſed ſcit, eum creditori ex cauſa ludi ſoluturum repetit, ſed minor reſtituitur, vt non ſoluat creditori: quia factus eſt pauperior [z].

Ampliatur, vt nec minor mutuo dans minori in ludum conſumpturo repetat. priuilegiatus enim perdit priuilegium cum priuilegiato [a].

Ampliatur ſecundò, vt idem ſit, etiam ſi minor perdat pecuniam, excepto vno nummo, quo mox recuperat amiſſam. nihil enim tenetur reſtituere, tanquam factus ſit locupletior [b]. Alia enim eſt pecunia, quam recuperauit, & ab ea diuerſa, quam ludens amiſit. ſed Bartolus [c], & alij hoc tenent verum eſſe, ſi ex interuallo amiſſam pecuniam recuperauit, ſecus verò, ſi in continenti: quia illamet pecunia videtur recuperata, quam amiſit, & mutuatus fuerat [d].

Tertiò ampliatur, vt hoc habeat locum in prodigo, qui ſi pecuniam in ludum conſumat, reſtituere non tenetur [e].

Secundus caſus principalis, quo pecunia mutuo data ludenti non repetitur, eſt, ſi mutuo det ludenti is, in cuius ædibus ludus exercetur: nam etiamſi is verberetur, vel aliam iniuriam patiatur, à iudice non vindicatur [f]: vnde minùs pecuniam repetet [g].

Tertius caſus eſt, quo pecunia non repetitur, quando quis colluſori mutuo dedit [h].

Ampliatur, vt nullus cum colludente contractus fieri poſſit, & ſi fiat, eſt nullus. itaque nec vendi ei poteſt, & vendens non tenetur de euictione: quia ſimul delinquunt [i]. Si verò alius extra ludum vendat ludenti, contractus valet, & mutuum, ſi ab extraneo ludens mutuetur [k]. Eadem ratione nulla tranſactio valet facta, in ludo, inquit Abbas [l]. Ex hoc ſequitur, ſi quis ludat in creditum, & promittat ſoluere vincenti, non tenetur: quia ex iniuſta cauſa promittit [m]. Itaque ſi fiat inſtrumentum de hac promiſſione, non valet: vnde Paris de Puteo dicit [n], ſe obtinuiſſe pro quodam equite, qui in ludo Pilæ promiſerat facto inſtrumento 800. aureos: nam abſolutus eſt à ſacro Conſilio, ſuper quo tamen eſſet dubitandum propter conſuetudinem. certè promiſſio facta ob ludum illicitum non valet [o].

Vltimò quæro, an ſponſiones, quas vulgo *Scomiſſas* vocant, ſint licitæ, & communiter tenetur eſſe [p].

a l. 2. ff. de aleat. *b* l. qua actione. §. ſi quis in colluctatione. ff. ad l. Aquil. *c* Odofr. in d. l. 2. *d* Vegetius lib. 1. c. 11. *e* l. nemo. C. de ſpectac. lib. 11. Præpo. Alex. in c. 2. col. 2. 35. diſt. D. Thom. 2. 2. q. 23. art. 7. Pariſ. de Puteo de ludo. n. 6. *f* d. l. 2. ff. de aleat. *g* l. item Mela. in princ. l. ſi ex plagis. §. vlt. ff. ad l. Aquil. Cano. in c. clerici. a. de vita, & honeſt. cleric. Pariſ. de Puteo de ludo n. 7. & Caccialup. eod. tract. num. 9. *h* lib. 8. c. 8. *i* Socin. conſ. 16. num. 3. 5. 6. lib. 1. Clar. in pract. crimin. in §. ludus. verſ. item quæro. *k* gloſ. vltim. in l. in executione. §. vlt. ff. de verb. oblig. *l* Paul. Caſtr. & Iaſ. in d. l. in executione. Angel. in l. 1. C. de inſtit. & ſubſtit. & ibi Baldus q. 10. & Sal. in fi. Bar. & Iaſ. in l. ſi rem tibi inſpiciendam. §. vlt. ff. de præſcr. verbis. *m* lib. 5. Æneid. *n* lib. 6. Parerg. cap. 22.

o Bart,

o Bart in d.l.ſi rem tibi inſpiciendam.§.vlt. *p* c.dominus noſter.23 q 2 vbi gl. in ver. inſidiis. *q* lib.2.Æneid. *r* gloſ.in d.c.Dominus noſter.& in c.cupientes in ver.malignantium de elect. in 6. *ſ* l.cùm pater.§.Titio.in fin.ff.de leg 2. *t* Caccialup.de ludo.num.8 12 27. *u* Glo in auth.interdicimus in ver.tabulas.& ibi Odofred.C.de epiſc.& cleric.Bald.in Rub.ff de aleat.& in Rubr.C de condict.ob turp.cauſ.Angel.in l.vlt.§.1.ff.quar.rer.actio non datur.Gloſ.in c.lator.in ver.Ludeter.& ibi Innocent.de homicid.Imol.in d.c.clerici.2.ſub n.15.de vit.& honeſtat.cleric. *x* Petr. & Cyn.in d.auth.Interdicimus. *y* in d.c.clerici.2. *z* Car.in Clem.2.ver.ſed & talis. de vit. & hon Cleric.Archidia.& Præpoſ.in d.c.1.35 Clar.d.§.ludus.verſic.hæc autem.& verſic. quæro nunquid. *a* Can.Apoſt.42.& 43.& d c 1.35.diſt. *b* Archidiac.in d.c.1.35.d Card. in d.Clem. 2. verſ. ſed & talis. ad fin. *c* 1.ad Timoth. c. 6.& c.bonorum.47. diſt. *d* c.inter dilectos.de exceſſ. prælat. *e* in ſumma de vit.& honeſt.cler.§.pen.Caccial.de Ludo. n. 10. *f* l. ſi rem tibi inſpiciendam. §. vlt. in ver.victori.de præſcr.verb. *g* lib.33.c.11. *h* lib.6.c.12. *i* lib.4 de ling Lat. *k* Præp.in d.c.1.col. pen.ver aut ludus eſt mixtus.35.diſt.vbi teſtatur hanc eſſe communem op.& Imo.in d.c.clerici. 2. ſub n.15.de vit & honeſt cler. *l* auth. interdicimus. C.de epiſc.& cler.& d.c.1.35.d & d.c.clerici.2.de vit.& hon.cler.& d.c.inter dilectos.de exceſſ.prælat. *m* d.l.vlt.C.de aleat.Abb.in d. c. cler. col.2.Imo.num.13.de vit.& hon.cler.Aret.conſ.81.in prin.Paris de Puteo de ludo num.26. *n* d. l vlt.C.eo. *o* Bal.in l.1.in fi ff.ſi quid in fraud.patr.Iaſ.in d. l. ſi rem tibi inſpiciendam in fin. ff. de præſc.verb. *p* Io.And.Io.Caldar.in d.c clericis.2 & Imo.num 13.de vit.& honeſt.Cleri D.Tho. 2 2.q.23.art.7. *q* Abb.ibid.c.clerici.num.14. *r* d.l.vlt.§ 1.& vltim. ff. de aleato. Io. And. in c.quia plerique.de immunit.Eccleſiæ.Ioan.Cald.in d.c.clerici & Abb.n.13 & Imo. ſub n.17.de vit & honeſt.Cler.D.Th.vbi ſupra Paris de Puteo de ludo n 30.Caccialup.n.38.& ſeq. *ſ* Præp. Alex. in c.1 35. diſt. *t* Bal.in Rubr.C.de condict.ob turp.cauſ.Iaſ in l ſeruus.in princ.ff.de cond.indeb. *u* Io Andr.in d.c.quia plerique.& in d.c.Clerici.2 & ibi Imol n 13 *x* Præp.Alex.in d.c.1 col. vlt. 35. diſt. *y* in d.c.Clerici.2.ſub n.12. *z* Caccia l.de ludo ſub n.40 & 43. *a* Inn.in d.c.quia plerique. de immunit.Eccl.Paris de Puteo de ludo ſub n.31. *b* Præp Alex.in d.c.1.35.diſt. *c* c.ſicut dignum. de homic. *d* Inn.in d.c.quia plerique.de immunit.Eccl Paris de Puteo de ludo n.31. *e* c.non ſanè. 14.q.5.Card.in d.Clemen.2.ver.ſed & talis ad fin.de vit.& honeſt.Cleric.Abb. in d. c. Clerici ſub num. 13.& Imola. ſub num. 13. Inn. in d.c.quia plerique D. Tho.vbi ſupra. Paris de Put. de ludo num. 30. *f* Abbas in d.cap.Clerici. 2. ſub num. 13. Imo. & alij. *g* Abb. in d. c. Clerici ſub num. 13. *h* d.c.Clerici.Paris de Put. de ludo ſub n. 31. De hoc latè Stepha. Coſta de Ludo arg.3. princip. & 4. *i* Præpo. in d. c. 1. 35. diſtin. col. vltim. verſ. ludus tabularum. in ver. victori. *k* Imol. in d. c. Clerici. ſub num. 15 & Abb.ibi ſub num.13. *l* in dict. clerici. num 14. *m* vbi ſupra. & Imo. in c. clerici. ſub num. 15. *n* l. idem. ff. de condict. ob turp.cauſ. *o* Paris de Puteo num. 30. Caccial. num. 46. & ſeq. *p* d. c. clerici. ſub num. 14. *q* c. ex parte. de conſuetud. *r* in d. c. clerici. num. 16. ver. ſed aduerte. in fin.de vit. & honeſt. cler. *ſ* ibid. num. 15. *t* in d. c. clerici.n 16. *u* in §. ludus.ver.item mutuans. Didac in c. peccatum. de reg. iur. in 6. *x* Imo. in d. l. ſi quis cùm ſciret. col. 1.verſ.poſſet decidi quæſtio Paris de Puteo de Ludo. num. 17. Caccialup. num. 64. *y* l. quod ſi minor. §. pen. vbi gl. in ver. omnimodo. ff. de minorib. l ſi vero non remunerandi. §. ſi adoleſcens. ff. mandati. Imol. in d. c. clerici. 2. num. 16. ver. tertiò fallit. Aretin. conſ. 81. col. 1. *z* l. patri pro filio. §. ſi pecuniam. vbi gloſ. in ver. debet. ff. de minorib. l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. cred. Aret. d. conſ. 81. *a* d. l. ſi verò. §. ſi adoleſcens. & ita tenet poſt D. Th. Paris de Puteo de ludo. num. 16. *b* Gloſſ. in l. ſi minor 25. annis filio. in ver. conteſtatæ. ff de minorib. *c* in d. l. ſi minor. *d* Iaſ. in l. ſingularia. ſub num. 14. ff. ſi cert. petat. *e* Imo. in d. c. clerici. 2 num. 16. de vit. & honeſt. cleric. *f* l. 1. §. 1. vbi glo. in ver. quandocunque. ff. de aleat. *g* Imol. in d. c. clericis. 2. num. 16. Paris de Puteo de ludo. num. 15. *h* Glo. in d. l. quod ſi minor. §. pen. in ver. omnimodo. & in d. l. ſi quis cum ſciret. in verb.conſumpturum.& l.2.in ver. vendam.ff. quar. rer. actio. non datur. vbi Imola. col. 2. repetit, quæ dixit in d. c. clerici. 2. num. 16. Idem tenet Paris de Puteo num. 15. 17. & 18. *i* l. vlt. §. 1. quar. rer. act.non datur. Bart. in d. l. ſi quis cum ſciret. in fin. Paris de Puteo de ludo num. 24. Caccialup. num. 34. & 37. Clar. d. §. ludus.in fin. *k* Paris de Puteo vbi ſup. num. 19. *l* in d.c.clerici. 2. num. 16. Steph.Coſta de ludo. art. 5. princ. *m* l. 4. §. ſi quis 1. ff. de except. doli. ita Odofr. in d. l. 1. ad fi. prin.ff. de aleat. *n* de ludo ſub n.21. *o* d.l.vlt. C.de aleat. Caccialup.de ludo n.43. *p* Decius conſ. 115. n. 4. Didacus in d.c.peccatum.col.antepen.de reg.iur.in 6.Clar.d.§.Ludus.verſ.quæro etiam.Paul.Caſtr.in l.Titia.ff.de ver.oblig.

De domibus, & inſulis. CAP. XLIX.

LOngam eſſe inter Domos, & Inſulas differentiam, multa indicant, & præſertim vrbis Romæ à P. Victore, & Sext. Rufo facta deſcriptio, & ea, quæ ante Notitiam vtriuſque Romani Imperij reperitur, in quibus in ſingulis Regionibus Domus Inſulis diſtinguuntur, & in calce Inſularum XLVI. millia DCCII. recenſentur, Domus MDCCXXC. Eandem differentiam inter Domos, & Inſulas Tacitus indicat [a], de incendio vrbis à Nerone excitato loquens: *Domuum*, inquit, *Inſularum, templorum, quæ amiſſa ſunt, numerum inire haud promptum fuerit.* Idem fermè in Epiſtola Senecæ ad D. Paulum V. Cal. Aproniano, & Capitone Coſſ. ſcripta continetur: etſi numerus Domorum, & Inſularum eſt corruptus. Vlpianus quoque Domum ab Inſula diſtinguit [b], quærens, Legata Domo, an Inſula i li iniuncta debeatur.

Inſula erat, quæ ante in fronte erecta in faſtigium deſinebat, & à dextro, ſiniſtróque latere in riuos, ſeu ſemitas, quibus claudebatur, pluebat. Et quia ſingulæ ædes proximas non contingebant, Inſulæ vocabantur, quemadmodum in vicis antiquæ Romæ delineatis cernitur. Feſtus, *Ambitus*, inquit [c], *propriè dicitur inter vicinorum ædificia locus duorum pedum, & ſemis ad circumeundi facultatem relictus.* & hoc eſt, quod legitimum ſpatium appellatur à Papirio Iuſto. *Imperatores*, inquit [d], *Verus, & Antoninus reſcripſerunt in area, quæ nulli ſeruitutem debet, poſſe dominum ædificare, intermiſſo legitimo ſpatio vicinæ Inſulæ, ſcilicet, duorum pedum & ſemis, ſeu ſeſtertij.* Lex verò Solonis dicit duos pedes *in l. vlt. fin. regund.* Id & Virgilius antiquitatis conſeruator maximus ad Romana tecta alludens ſignificauit, cum dixit [e]:

Faſtigia ſuſpicit vrbis.

Ita enim frequentia viſebantur Romæ ædium tecta in acumen deſinentia. Ita etiam in Numiſmatis, & Marmoribus conſpiciuntur templa antè faciem faſtigiatam habentia. Vnde ſumpta quæ vulgo Architecti Frontiſpicia appellant. Domus verò maiore magnificentia extruebantur, nec tantum à lateribus, ſed & antè in viam publicam ſtillicidia cadebant.

a lib. 15. Annal. b l. prædiis in fi. de leg. 3. c in ver. Ambitus. d l. Imperatores. de ſeruit. vrb. prædior. e lib. 1. Æneid.

De Baſilica. CAP. L.

BAſilicarum frequens in Iure eſt mentio [a]. Hæc erat ædificium teſtudinatum altis columnis vtrinque diſpoſitis fultum ea forma, qua fiunt Templa. Romæ xx I. erant Baſilicæ, vna præcipua, ſplendidiſque marmoribus vndique exornata, in qua in primis cauſæ agitabantur, Legati ciuitatum audiebantur, & publica negocia tractabantur: circúmque tabernas habebat, in quibus merces vendebantur. Eam primò Cato, & Flaccus Cenſores, empta à C. Menio domo, in foro ædificarunt, vt auctor eſt Aſconius [b]. Baſilicæ tribunal ita à ſe factum fuiſſe Vitruuius ſcribit [c], vti eos, qui apud Magiſtratus ſtarent, negotiantes in Baſilica ne impedirent, & ſupra huius Baſilicæ contignationem ambulantes à negotiatoribus non conſpiciebantur.

Hæc

Hæc Iulia nuncupabatur à C. Iulio Cæſare, qui, vt eſt auctor Euſebius [d], eam ædificauit. Plinius, *Deſcenderam*, inquit [e], *in Baſilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione reſpondere debebam: ſedebant iudices Centumuiri venerant: obuerſabantur aduocati.* Hæc ille. Quatuor in ea erant erecta Tribunalia: quia in totidem conſilia Centumuiri diuidebantur, apud quæ de vna re quatuor fiebant iudicia; vnde hoc quatruplex iudicium Plinius vocat: *Quadruplici*, inquit [f], *iudicio bona paterna repetebat: ſedebant iudices 180. tot enim quatuor conſiliis conſcribuntur.* Et paulo pòſt: *Ad hoc ſtipatum tribunal, atque etiam ex ſuperiore parte Baſilicæ, quà fœmina, quà viri & audiendi, & viſendi ſtudio imminebant, ſecutus eſt varius euentus: nam duobus conſiliis vicimus, totidem victi ſumus: notabilis res, & mira eadem in cauſa, iiſdem iudicibus, iiſdem aduocatis eodem tempore tanta diuerſitas.* Idem ſignificat *l. cùm filius, in princ. de leg. 2. Filius*, inquit, *diuiſis tribunalibus actionem inofficioſi teſtamenti matris protulit, atque ita variæ ſententiæ iudicum extiterunt.* Idem refert Quintilianus [g].

Tribunalia hæc erant in parte Baſilicæ curuata, qualeſe feciſſe Vitruuius ſcribit. *Tribunal*, inquit, [h] *eſt in ea æde hemicyclij ſchematis minore curuatura formatum.* id eſt, nō erat rotundum, vt fornices formarum aquæductuum, nec faciebat ſemicirculum rotundum, ſed velut arcum, ita vt cornua à ſe diſtarent pedibus 46. à medio verò curuatio vſque ad lineam cornuum intercedebant pedes 15. Similis erat Conſtantinopoli Baſilica deaurata, & marmoribus exornata, in qua Theodoſius iunior Cyro P. V. Conſtantinopolis ſcribēs pictas tabellas ſuſpendi, aut ergaſteria ex tabulis conſtrui, equos introduci, nuptiáſve celebrari prohibet [i]. ea enim in Nymphæis fiebant, & ſcripta eſt illa lex Conſtantinopoli, quare de illius vrbis Baſilica, quæ erat in quarta Regione, loquitur. Baſilicam deſcribit ſummus antiquitatis conſeruator Virgilius [k], qualem Latini Regis fuiſſe fingit, ſed Iuliam repræſentat:

Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſyluis, & relligione parentum
Hic ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Latini Regiam vocant: quia Reges ibi inaugurari conſueuerant, & hoc illis erat templum. Curia etiam vocabatur, in quam Senatus conueniebat. Zonaras, *Eaflamma*, inquit, [l] *vrbem per dies quatuor depaſta eſt, & prater alia Curiam maximam, quo & Senatus, & delecti ciues ad deliberandum conuenire ſolebant, atque ipſe Imperator Conſularem veſtem ſumpturus: id opus illuſtre, & ſplendidiſſimum.* Ouidius quoque ait [m],

Regia Solis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammáſque imitante pyropo.

Erat enim eius tectum teſtudinatum, & columnis ſuffultum. Lampridius, *Baſilicam*, inquit [n], *Alexandrinam inſtituit inter Campum Martium, & ſepta Agrippiana, in latum pedes C. in longum pedes M. ita vt tota columnis penderet, quam efficere non potuit morte præuentus.* Hæc ille. Ob id quandoque Porticus vocatur, vt *in Nouell. 82. ſeu in auth. de iudicibus, §. ſedebunt.* Interpres tamen vertit Baſilicam, & apud Procopium [o]. Templa Chriſtianorum, quæ vtrinque Porticus habent, quoniam inſtar Baſilicarum ſunt ædificata, Baſilicæ appellantur [p]. Plures etiam Baſilicæ in templa ſunt conuerſa, quæ Baſilicæ nomen retinuêre. Auſonius, *Baſilica olim*, inquit [q], *negotiis plena, nunc votis.* etſi aliam his originem Iſidorus tribuit [r].

Aliæ erant Baſilicæ eodem modo ædificatæ, in quibus variæ merces ven-

debantur; ex iis vna erat, quæ Argentaria dicebatur, in qua vaſa aurea, & argentea, anuli, monilia, elenchi, torques, armillæ aureæ, & ſimilia vendebantur, de qua *l. pediculus. §. item cum quæreretur. de aur. & argen. leg.* Teſtatrix omne ornamentum muliebre cum auro filiæ legauit, quæſitum eſt, an aurum, quod in Baſilica habuit, filiæ deberetur, & reſpondetur non deberi: quia non videtur id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſoleret. Itaque conſtat, Baſilicam ad vſum venalium fuiſſe. Hæc autem erat in octaua Vrbis Regione, in qua erat & Pauli Baſilica in Foro phrygiis columnis ornata, Iulia, Vlpia, ſeu Traiani, Porcia, Sempronia, & Opimij. Vitruuius, *Baſilicam*, inquit [s], *loca adiuncta foris, quàm calidiſſimis partibus oportet conſtitui, vt per hyemem ſine moleſtia tempeſtatum ſe conferre in eas negotiatores poſſint.*

Aliæ erant in aliis Regionibus Vrbis. P. Victor tantùm recenſet XIX. Caij enim, & Lucij Cæſarum Baſilicas, ac Semproniam tam dirutas non ponit. Conſtantinopoli verò duæ tantùm erant Baſilicæ Placillianæ, & Helenæ appellatæ à Procopio [t], qui etiam tertiam apud forum Conſtantini fuiſſe velle videtur. Quodlibet autem Oppidum ſaltem vnam habebat Baſilicam, quæ etſi inſtar templi ædificata, ſacra tamen ædes non erat. Tranquillus de Auguſti cadauere loquens, *Corpus*, inquit [u], *decuriones municipiorum, & coloniarum à Nola Bouillas vſque deportarunt noctibus propter anni tempus, cùm interdiu in Baſilica cuiuſque Oppidi, vel in æde Sacrarum maxima reponeretur.* Ex quibus verbis ædem ſacram à Baſilica diuerſam fuiſſe apparet, & quodlibet Oppidum ſuam habuiſſe Baſilicam, quod & ſignificat *l. 1. §. vlt. ff. de acquir. poſſeſſ.* quæ ait, municipes Baſilicam non habuiſſet. Procopius enim inter alia Baſilicam inſigne vrbis fuiſſe ſcribit [x].

a l. inter ſtipulatem. §. ſacram. l continuus. §. cum quis. de vet. oblig. l. Baſilicam. C. de operib. pub. *b* in 1. Cice. Orat. in Verrem. quæ Diuinatio dicitur. *c* lib. 5. c. 1. *d* in Chronici c. ann. 5150. & Tranquill. in C. Iulio Cæſare. c. 10. *e* lib. 5. epiſt. 21. ad Rufum. *f* epiſt. lib. 6. epiſt. 33. ad Romanum. *g* lib. 12. c. 5. *h* vbi ſupra. *i* l. pen. C. de operi public. *k* lib. 7. Æneid. *l* Ann. com. 3 Leone Magno. *m* lib. 2. metam. *n* in Alexandro. *o* lib. 3. de ædific. Iuſtiniani. *p* c. omnes Baſilicæ. 16. q 7. c. vlt. de Eccleſ. ædif. cum ſimilibus. *q* in Orat. ad Gratianum. *r* lib. 15. Orig. c. 4. *ſ* lib. I. c. 1. *t* lib. 1. de bello Perſico. *u* in Auguſto. c. 100. *x* lib. 3. de ædific. Iuſtiniani.

De Horreis. CAP. LI.

PRæter Baſilicas erant Romæ, aliiſque in Ciuitatibus plura Horrea. Hæc erant munitiſſima ædificia ad frumenta, aut gemmas, aurum, argentúmque, & alias res condendas, cuſtodiendáſque facta. P. Victor Romæ CCCLII. Horrea fuiſſe ſcribit [a]. In deſcriptione vrbis Romæ poſita ante Notitiam dignitatum, CCXCII. ſingula diſperſim in lateribus inter Vicos campis locata prope puteum, ædem, & piſtrinum proximo Vico inſeruiebant. Horum quædam erant publica, in quibus frumentum populo, aut militibus dandum, aliæque ſpecies publicæ conſeruabantur, de quibus *C. de conditis in publicis horreis. lib. 10.* quæ Præſides prouinciarum ſæpe inſpicere, ac curare debebant, vt ſarta, tectaque eſſent [b].

His Horreis præficiebatur Comes Horreorum dictus, qui curabat panem militibus dandum confici, & ne frumenta corrumperentur [c]. In publicis etiam Palatiis hæc quandoque condebantur, quæ tum Horreorum vicem præſtabant [d]. Alexander Imperator Horrea publica in omnibus Romæ Regionibus fecit, in quæ

confer

conferrent bona ij, qui priuatas cuſtodias non habebant, vt auctor eſt Lampridius. *Horrea*, inquit [e], *fabricauit, in quæ priuati homines, qui domi loca non habebant, aut cuſtodia carebant, aurum, argentum, gemmas aut grana conuectarent.* Alia erant Horrea priuatorum, quæ volentibus mobilia inferre locabantur [f], in quibus plurimi merces deponebant [g], vina condebant [h], penum inſtruebant: vnde Horreum penuarium apud Vlpianum [i], & alia pretioſiora, vt gemmas, aurum, argentumve tanquam in tuto collocabant, & præſertim pauperes, & qui arctas, infirmáſque ædes habebant. Id præclarè ſignificat *l. 3. §. effractura. ff. de off. præf. Vigil.*. *In Horreis*, inquit, *homines pretioſiſſimam partem fortunarum reponere conſueuiſſe.* Et *in l. pediculis. §. item cum quærebatur. ff. de aur. & arg. leg.* Mater legauit filiæ omne ornamentum muliebre, quod habebat. Ea cùm negotiatrix eſſet, an non ſolum argentum, quod in domo, vel intra Horreum vſibus eius fuit, legato cedat, ſed etiam quod in Baſilica fuit muliebre. Reſpondit non videri id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſoleret. Idem ſignificat Apuleius. *Demonſtrat*, inquit [k], *Horreum, vbi veſpere ſagaciter argentum copioſum recondi videras.* Hæc erant periculo locatoris, itaque qui neque gemmas, neque argentum Horreo ſuo periculo inferri volebant, id proſcribere conſueuerant. *Locator*, inquit Labeo [l], *Horrei propoſitum habuit aurum, & argentum, & margaritas non recipere ſuo periculo, ſi poſtea paſſus eſt inferri tenebitur, quod à propoſito, vel proſcripto receſſiſſe videtur.* Horreorum ergo locator rerum his illatarum periculum ſuſcipiebat, ſcribáſque habebat, qui Librarij Horreorum vocabantur, & in libris à ſingulis depoſita ſcribebant [m]. Pignora quoque debitorum ibi creditores ſeruabant, quod egregiè oſtendit *l. pignus. C. de pigno. actio.* *Pignora*, inquit, *debitori pereunt, ſi in Horreis depoſita ſint, quibus & alij ſolebant publicè vti.* Sic culleos pignori datos in Horreo creditorem habuiſſe dicit *l. vlt. §. vlt. de pign. actio.* Sed & Argentarij libros rationum plerunque in Horreis tenebant [n]. Habebant & aliqui propria Horrea, quæ vſus ſui gratia retinebant: vnde cùm opus erat, neceſſaria accipiebant. *Horrea*, inquit Vlpianus [o], *habuit: vnde inſtruebatur vel in vrbe, vel in prædiis.* In quibus verò frumenta condebantur, Horrea frumentaria vocabantur, quæ contignationes habebant. Virgilius [p]:

Illius immenſæ ruperunt Horrea meſſes;

Multíſque parietibus, cellis, & conclauibus diſtinguebantur. Paulus enim ſeruos eius, cum quo contractum eſt, ob notitiam ædificiorum vult poſſe in quæſtionem peti [q] illa ſecretas, & aliis incognitas cellas habuiſſe ſupponens. Hæc ergo ſolebant à dominis locari, & quandoque à conductoribus ſublocari [r], illíſque præponebatur cuſtos Horrearius vocatus, vt ſignificat *l. cùm in plures. §. vlt. ff. locati.* vbi Gloſſa *in ver. Horreario.* cuſtodem pro conductore interpretatur; quemadmodum accipitur *in l. Celſus. in princ. ff. ad exhib.* Hi erant numero plures, & plerinque ſerui. Vult enim Paulus [s], eos effractis Horreis torqueri poſſe: quia Apparitores Prætoriani Horreorum cuſtodiam ſibi vindicare non poterant [t], ſed dominus aut locator Horrei cuſtodes apponere tenebatur [v], qui curabant, ne res incluſæ auferrentur, aut corrumperentur. eius enim periculo inferebantur [x]. Pro effractis tamen Horreis dominus Horreorum non tenebatur, ſed tantum de damno, aut furto, quòd illis illæſis eueniebat [y]. Horrei frumentarij ex tabulis ligneis facti, & mobilis meminit Scæuola *in l. Titius. de acq. rer. domi.* Hæc & Granaria vocabantur. *Granaria*, inquit Iabolenus [z], *quæ ex tabulis fieri ſolent, ita adium ſunt, ſi & ſtipites eorum in terram defoſſi ſunt, quòd ſi ſupra terram ſunt, rutis, & cæſis cedunt.* Horreis quandoque coniunctæ erant Inſulæ [a]. Dicta verò ſunt Horrea, quòd in illis ὡραῖα, id eſt, fructus conderentur.

a de regionib. vrbis. *b* l. ſi in aliquam. in prin. ff. de offic. Proconſ. l. nemo iudicum. §. vlt. C. de oper. publ. *c* l. 1. C. de piſtorib. lib. 11. *d* l. nulli. C. de offic. Rect. prouinc. *e* in Alexandro. *f* l. lex quæ tutores. in princ. C. de adminiſt. tutor. *g* l. Celſus. in prin. ff. ad exhibend. l. clauibus. ff. de contrah. emp. l. 3. ff. in quib. cauſ. pigno. vel hypoth. tacit. contrahi. §. item ſi quis. de rer. diuiſ. *h* l. quæſitum. §. idem reſpondit instructis horreis legatis. ff. de fund. inſtr. *i* l. 3. §. vlt. ff. de pen. legat. *k* in Metamorph. *l* l. cum in plures. §. locator. ff. locati. *m* l. vlt. ff. de iur. immunit. *n* l. ſi quis ex argentariis. in prin. ff. de edendo. *o* l. quæſitum. §. idem reſpondit inſtructis. de fund. inſtru. *p* lib. 1. Georg. *q* l. dominus horreorum locati. *r* dict. l. dominus horreorum. in princ. l. cùm domini. ff. locati. *ſ* d. l. 1. §. effracturæ. ff. de off. præf. Vig. *t* l. 2. C. de apparito. præf. præt. lib. 12. *u* l. 4 C. locati. *x*. d. l. cùm in plures. §. locator. ff. locati. *y* l. 1. C. eo. tit. *z* l. granaria. ff. de actio. empt. *a* l. quidam Iberius. ff. de ſeruit. vrb. præd.

De Balneis, & Nymphais. Cap. LII.

PRimus Balnea aquæ calidæ in vrbe Mecænas parauit, vt auctor eſt Dion [a]. Hæc poſtea adeo excreuerunt, vt Romæ eſſent 856. quorum quædam erant priuata, quædam publica, in quibus gratuitò quiſque lauabatur, nec id facere quis ſine iniuria prohiberi poterat [b]. XIII. à Victore nominantur, etſi per errorem ſcriptum ſit XVI. Omnia ferè à Principibus, & potentibus magnificè ædificata, quæ Thermæ vocabantur, videlicet, Traiani, Titi Cæſarum, Agrippæ, Syriacæ, Commodianæ, Seuerianæ, Antoninianæ, Alexandrinæ, Diocletianæ, Decianæ, Conſtantinianæ, Septimianæ, Olympiadis, Philippianæ. Pauciores in deſcriptione vrbis ante Notitiam dignitatum recenſentur. Plinius auctor eſt [c], M. Agrippam gratuita præbuiſſe Balnea CLXX: *quæ nunc*, inquit, *Roma ad infinitum auxere numerum. Alexander*, inquit Lampridius [d], *Balnea omnibus Regionibus addidit, quæ fortè non habebant: nam hodie quoque multa dicuntur Alexandri.*

His certi aſſignati erant reditus ad luminaria, & ligna accendendis Balneis neceſſaria, tectáque reparanda [e], qui ſi defuiſſent, tertia pars redituum ciuitatis mœnibus, & Thermis reſtaurandis deputabatur [f]. Aqua etiam à Principe ad eorum vſum concedebatur [g], quæ per plumbeas fiſtulas deriuabatur. Ante Alexandrum Imperatorem Thermæ poſt auroram tantùm aperiebantur, & ante Solis occaſum claudebantur: ipſe verò oleum earum luminibus aſſignauit, vt nocte etiam paterent, & ſyluas ad Thermas publicas deputauit. Nemus Thermis ſuis de priuatis ædibus, quas emerat, dirutis ædificiis, fecit, aqua inducta, quæ Alexandrina eſt dicta [h].

Aliæ erant Balneæ priuatorum [i], quibus domini in ſuis ædibus vtebantur, vel Balneariam exercentibus locabant. *Balneas*, inquit Papinianus [k], *legata domus portionem eſſe conſtat; quòd ſi eas publicè præbuit, ita domus eſſe portionem Balneas, ſi per domum intrinſecus adirentur, & in vſu patrisfamilia, & vxoris nonnunquam fuerunt, & mercedes eius inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur.* Idem conſtat ex *l. qui balneum. ff. qui potio. in pignor. habean.* Qui verò in Balneo lauabantur, Balneariam exercentibus mercedem vnius quadrantis ſoluebant. D. Ambroſius, *Quadrantem*, inquit [l], *in Balneis dari ſolere reminiſcimur, cuius oblatione illic vnuſquiſque lauandi accipit facultatem.* Iuuenalis [m]:

Cedere Syluano porcum, quadrante lauari.

Horatius [n]: *Dum tu quadrante lauatum Rex ibis.* Vnde Seneca Balneum rem quadrantariam vocat [o]: & Cicero mulierem quadrantariam dixit [p]. Poſtea Antoni-

nus

nus Pius Balnea gratuita exhibuit, vt Capitolinus ſcribit [q]. Aliquando Ædiles ea conducebant, vt anno ſui magiſtratus in illis municipes gratis lauarentur. *Ædilis*, inquit Alphenus [r], *in municipio Balneas conduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarentur.* Alij ſui Balnei vſum ciuibus teſtamento relinquebant, vt quidam Tiburtibus in decem anni menſes vſum Balnei gratis legauit [s]. Frequens enim erat Antiquis Balneorum vſus ad abluendas ſordes, quas nudis pedibus, & tibiis incedentes ex puluere, aut cæno contraxerant. Seneca ſcribit [t], veteres quotidie brachia, & crura abluiſſe: nundinis verò ſe totos lauiſſe, quare in quocunque oppido, & quandoque vico Balnea ædificabantur, quæ Procopius *Inſigne vrbis* appellat [u]. Antiquorum frequentiam Balneorum hodie quoque plura loca indicant, quæ Balnei, aut Balneoli olim ibi ædificati nomen retinent. Balnearij verò vocantur, qui hanc artem exercent [x]. Item ſerui, qui ingredientes lauabant. *Legato*, inquit Paulus [y], *inſtrumento Balneario continetur & Balneator.* Hinc & fures Balnearij, qui in Balneo furantur [z]. Aqua in Balnea deriuabatur ex caſtello, quod erat receptaculum aquarum in vrbem venientium [a], quod & Vitruuius tradit [b]. Frontinus caducam tantum, quæ ex emiſſariis caſtelli in terram decidebat, in Balnea duci potuiſſe ſcribit [c], & pro ea vectigal ſolutum fuiſſe: & hæc eſt penſio, quam à fornicariis ſolui fiſco dicit *l. cum quidam. §. fiſcus. ff. de vſur.*

Fornicarium enim vocat fornicariam Balnei exercentem, id eſt, fornacem Balnei curantem, qui etiam fornicator dicitur. *Legato*, inquit Paulus [d], *inſtrumento Balneario, continetur & fornicator.* Deriuata verò in Balnea aqua, fornacíſque ſuccenſo igne, calefiebat, tum per fiſtulas in concamerata loca emittebatur, vbi quiſque ad ſuum ſalientem lauabatur, qui plures fiebant. *Quidam*, inquit Labeo [e], *in municipio Balneum præſtandum annuis viginti numis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fiſtularum, ſimiliúmque rerum, centum numi vt ſibi præſtarentur, conuenerat. conductor petere pecuniam poterit, ſi ſatis dederit ſe in ea:um rerum refectionem numos centum impenſurum.* Aqua etiam è cælo excipiebatur ad vſum Balnei [f], quare cùm multis ad tot ſuccendendas Balneorum fornaces lignis opus eſſet, Luci, & Syluæ prope vrbis mœnia conſerebantur. *Seius*, inquit Alfenus [g], *Syluam ſeuit, in qua labra, & aneas cucumellas poſuit.* Sunt hæc vaſa, in quibus aqua ad lauandos homines calefiebat, vt infrà dicetur [h], de quibus intelligit *l. 1. §. Diuus. ff. ad l. Corn. de ſicar.* Quare multis ſyluis opus erat non tantùm propter Balnea, ædes, & naues, ſed & ob arma fabricanda: nam Collegio Fabrorum ſyluas ad vſum armorum fabricandorum legatas fuiſſe narrat *l. Lucius Titius. §. penult. de leg. 3.* Itaque magnus eorum erat numerus, qui nemora cædebant, carbonéſque torrebant, Dendrophori in vetuſtis marmoribus, & Codice Theodoſiano vocati [i], quibus & grauiorum munerum immunitas concedebatur [k], propriúmque Collegium habebant. Conſtantinus ad Euagrium, *Quibuſcunque*, inquit [l], *in oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum, atque fabrorum Collegio adnectantur.* In Balneum non modo priuati homines, ſed & Prætores, Præſides, & Proconſules commeabant [m]. Zeuxippi Balneum Conſtantinopoli vt magnificum Socrates [n], & Sozomenus [o] celebrant, & *l. quia plurima. C. de oper. pub.* Qui ſupra Balneum ædificabant, ad euitanda incendia opus concameratū facere tenebantur [p]. Balnei hora hyeme erat nona, æſtate octaua, quæ à ſeruis nunciabatur. Plinius, *Vbi hora*, inquit [q], *Balnei nunciata eſt; eſt autem hyeme nona, æſtate octaua; in Sole, ſi caret vento, ambulat nudus.*

Erant & Nymphæa xv. Romæ, vt deſcriptio vrbis Romanæ ante Notitiam Dignitatum ſignificat. P. Victor ſcribit xII [r]. Hæc ampla erant ædificia, in quibus nuptias celebrabant qui ædes ad hoc idoneas non habebant, vt ait Zonaras [s].

Ex

Ex fonte verò, qui erat in Foro, aquam in hæc deriuatam fuiſſe Suidas narrat [c], quæ Νυμφαῖα λοῦτρα appellantur. Eorum meminit *l. ſi quis. 5. C. de aquæduct. lib. 11.* quæ fortè pro mulierum lauacro intelligit Nymphæum. Aliqui enim, inquit Cœlius Rhodiginus [v], hæc lauandis mulieribus deſtinata loca fuiſſe putauerunt. Ioſephus verò Nymphæa Lacus interpretatur. loquens enim de Herode maiore, *Apud Aſcalonem*, inquit [x], *Nymphæa, ſiue Lacus ornatiſſimos, & Balnea conſtituit.* Nymphæum vnum M. Antoninus, aliud Alexander Romæ condidit. Ammianus Marcellinus, *Ad Septizonium*, inquit, *celebrem locum operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator.* P. Victor in Regione vrbis quinta Nymphæum [y] Alexandri. Iulius Capitolinus Gordianum iuniorem quædam Nymphæa, & Balnea Romæ condidiſſe ſcribit [z], quæ fortè ſunt tria à Victore in XIII. Regione vrbis poſita. De Nymphæo hæc apud Smetium legitur inſcriptio. FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRÆFECTVS VRBI NYMFEVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM, ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT. Hic eſt Philippus, ad quem eſt Honorij *l. 14. C. de Iudæis. & l. 6. C. de Sacroſ. ſanct. eccleſ.*

a lib. 55. *b* l. 2. §. ſi quis in mari. ff. ne quid in loco pub. *c* lib. 36 c. 15. Idem Dion tradit li. 49. *d* in Alexandro Seuero. *e* l. quia plurimæ. C. de oper. pub. *f* l. ne ſplendidiſſimæ. C. eo. tit. *g* l. ſi quis per diuinam. & l. ſeq. & l. pen C. de aquæduct. lib. 11. *h* Lampr. in Alexandro. *i* l. lex, quæ tutores. in princ. C. de adminiſtr. tutor. *k* l. prædiis. §. balneas. ff de leg. 3. *l* in c. 12. D. Lucæ. in fin. lib. 7. *m* Saty. 6. *n* lib. 1. Ser. Sat. 3. *o* lib. epiſt. 13. epiſtol. 1. ſeu 86. *p* Pro Cœlio. *q* in Antonino Pio. *r* l. qui inſulam. §. 1. ff. locati. *ſ* l. patronus. §. pen. de legat. 3. *t* vbi ſupra. *u* lib. 5. de ædificiis Iuſtiniani. *x* l. 1. C. de monopol. *y* l. tabernæ. §. vltim. de inſtrum. leg. *z* l. 1. ff. de furib Balneariis. *a* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. prædior. *b* lib. 8. c. 7. *c* lib. de aquæduct. *d* l. continetur. de inſtr. leg. *e* l. inſulam. §. vlt. ff. locati. *f* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. præd. *g* l. ſi quando. §. 1. ff. ſi ſeruit. vend. *h* cap 62. *i* de Centonariis, & Dendrophoris. *k* l. vlt. ff. de iur. immunit. *l* l. 1. Cod. Th. de Centon. & Dendroph. *m* §. ſerui verò. Inſtit. de libert. *n* lib. 3. c. 8. Hiſt. eccleſiaſt. *o* lib. 2. c. 12 Hiſt. Eccleſiaſt. *p* l. 1. C. de ædific. priuat. *q* epiſt. lib. 3 ad Caluitium. epiſt. 1. *r* de regionibus vrb. Romæ. *ſ* Ann. tom. 3. in Leone Magno. *t* in ver. Νυμφαῖα λοῦτρα. *u* lect. antiq. lib. 28. c. 27. *x* lib. 1. de bello Iud. c. 16. *y* vbi ſupra. *z* In Gordiano Seniore.

De Porticibus. CAP. LIII.

ÆDificabant & Porticus deambulandi, & amœnitatis gratia, quas ſine ædibus fuiſſe dicit Vlpianus. *Hoc*, inquit [a], *Senatuſconſultum non tantùm ad ædes, ſed & ad Balnea, vel aliud quod ædificium, vel Porticus ſine ædibus extenditur.* ita legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent, *in ædibus*, & tunc intelligeret periſtylia, quæ areas ædium circumdant, aut Porticus deambulatorias in ſuperiori domus parte factas. *Vt in parietem*, inquit Vlpianus [b], *tigna immittere liceat, ſupráque ea tigna Porticum ambulatoriam facere, ſupérque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum Porticus ambulatoriæ ſuſtineant.* Hæ Porticus imaginibus argenteis, & marmoreis exornari conſueuerant. Nam Marcellus ait [c], *Hæredem meum volo, vt in patria mea faciat Porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.* Huiuſmodi Athenis Porticus fuit, vt auctor eſt Plinius [d], cuius partem Mycon mercede, reliquam gratuitò Polygnotus pinxit, quæ ob id Varia dicta eſt [e], in qua docuit Zeno, qui ob id Stoicus eſt appellatus. Hæ porticus amœnitatis cauſa fiebant: nam

Tacitus

Tacitus loquens de incendio Vrbis à Nerone excitato, *Porticus*, inquit [f], *amœnitati dicata procidere*. Viæ verò, & vici Romæ porticibus carebant, quibus ſolum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius deſcribit [g]. Ita Tarquinius Priſcus Rex extruxit. Liuius de eo loquens, *Ab eodem Rege*, inquit [h], *circa Forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca, porticus, tabernæque factæ*. Vnde poſt columnas in Foro debitores ſe abſcondere ſolebant, ne à creditoribus in ius ducerentur [i]. In illis tabernis argentaria exercebatur. Vitruuius loquens de Foro ait [k], *Circáque in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianáque ſuperioribus coaxationibus collocentur*. Hæc ille. Et ideo cùm ob æs alienum in publico eſſe non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur. *Quoties*, inquit Vlpianus [l], *Foro cedunt numularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum*. Eoſdem puto fuiſſe debitores, quos Foro ceſſiſſe Iulianus ſcribit [m]. Cæterùm, quod ad porticus attinet, hæ in Vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij viſuntur, etſi ædium oſtia veſtibulum porticus inſtar à lateribus clauſum veſtiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante inſulas, & domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur, eáſque ſumptu ſuo extruxit [n]. Cæterùm, publicè magnificas porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiáſque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant [o]. Lex Græca Zenonis ad Adamantium P. V. meminit Conſtantinopolitanæ porticus [p], quæ à Milliario (erat hæc columna aurata in medio Vrbis poſita) vſque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia ſimili Romæ ita Tacitus, *Erant*, inquit [q], *antiquitus porticus in latere cliui dextra ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi ſaxis, tegulíſque Vitellianos deturbant*. Gordianus quoque iunior ſpecioſam & ſpatioſam porticum in campo Martio erexit. Capitolinus, *Inſtituit*, inquit [r], *porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita vt ab altera parte, qua mille pedum porticus fieret, atque inter eas pariter eſſet ſpatium pedum quingentorum, cuius ſpatij hinc, atque inde eſſent viridaria lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium verò lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet deambulatorium, ita vt in capite baſilica eſſet pedum quingentorum*. Locus eſt deprauatus, ſed arbitror ſignificari porticum à Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridariis ab alterutra parte diſpoſitis. In medio verò ad deambulandum ſpatio hinc inde breues columnas ad ornatum poſitas, quæ ſingulæ parua ſigna ſuſtinebant.

Erat & alia porticus in hortis Salluſtianis, quam Aurelianus exornauit. Vopiſcus, *Miliarenſem*, inquit [s], *porticum in hortis Salluſtianis ornauit, in qua quotidie & equos, & ſe fatigabat, quamuis eſſet non bona valetudinis*. Liuiæ quoque nomine in tertia Vrbis regione Auguſtus, vt Tranquillus tradit [t], porticum fecit, quæ ſubdiuales ambulationes habebat intectas. Plinius, *Vna vitis*, inquit [u], *Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes vmbroſis operculis opacat, eadémque duodenis muſti amphoris fœcunda*. Hanc porticum Strabo deambulationem appellat [x]. Idem auctor eſt [y], Cumanos Æoles, vt porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuiſſe, quam cùm ſtatuta die non reſtituiſſent, à creditoribus ſub ea deambulare prohibitos fuiſſe, pluuiæ tamen tempore eam ſubire edicto permiſſos. Vnde in prouerbium abiit, Cumanos neſcire, veniente pluuia, porticu vti, niſi à præcone admoneantur. M. Agrippa & ipſe quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni ſpatio poſuit, vt auctor eſt Plinius [z].

Conſtantinopoli Zeuxippi porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis,

Ex fonte verò, qui erat in Foro, aquam in hæc deriuatam fuiſſe Suidas narrat [t], quæ Νυμφαῖα λύτρα appellantur. Eorum meminit *l. ſi quis. §. C. de aquaduct. lib.* 11. quæ fortè pro mulierum lauacro intelligit Nymphæum. Aliqui enim, inquit Cœlius Rhodiginus [v], hæc lauandis mulieribus deſtinata loca fuiſſe putauerunt. Ioſephus verò Nymphæa Lacus interpretatur. loquens enim de Herode maiore, *Apud Aſcalonem*, inquit [x], *Nymphæa, ſiue Lacus ornatiſſimos, & Balnea conſtituit.* Nymphæum vnum M. Antoninus, aliud Alexander Romæ condidit. Ammianus Marcellinus, *Ad Septizonium*, inquit, *celebrem locum operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator.* P. Victor in Regione vrbis quinta Nymphæum [y] Alexandri. Iulius Capitolinus Gordianum iuniorem quædam Nymphæa, & Balnea Romæ condidiſſe ſcribit [z], quæ fortè ſunt tria à Victore in XIII. Regione vrbis poſita. De Nymphæo hæc apud Smetium legitur inſcriptio. FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRÆFECTVS VRBI NYMFEVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM, ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT. Hic eſt Philippus, ad quem eſt Honorij *l.* 14. *C. de Iudæis, & l.* 6. *C. de Sacroſ. ſanct. eccleſ.*

a lib. 55. *b* l. 2. §. ſi quis in mari. ff. ne quid in loco pub. *c* lib. 36 c. 15. Idem Dion tradit li. 49. *d* in Alexandro Seuero *e* l. quia plurimæ. C. de oper. pub. *f* l. ne ſplendidiſſimæ. C. eo. tit. *g* l. ſi quis per diuinam. & l. ſeq. & l. pen C. de aquæduct. lib. 11. *h* Lampr. in Alexandro. *i* l. lex, quæ tutores. in princ. C. de adminiſtr. tutor. *k* l. prædiis. §. balneas. ff de leg. 3. *l* in c. 12. D. Lucæ. in fin. lib. 7. *m* Saty. 6. *n* lib. 1. Ser. Sat. 3. *o* lib. epiſt. 13. epiſtol. 1. ſeu 86. *p* Pro Cœlio. *q* in Antonino Pio. *r* l. qui inſulam. §. 1. ff. locati. *ſ* l. patronus. §. pen. de legat. 3. *t* vbi ſupra. *u* lib. 5. de ædificiis Iuſtiniani. *x* l. 1. C. de monopol. *y* l. tabernæ. §. vltim. de inſtrum. leg. *z* l. 1. ff. de furib Balneatiis. *a* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. prædior. *b* lib. 8. c. 7. *c* lib. de aquæduct. *d* l. continetur. de inſtr. leg. *e* l. inſulam. §. vlt. ff. locati. *f* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. præd. *g* l. ſi quando. §. 1. ff. ſi ſeruit. vend. *h* cap 62. *i* de Centonariis, & Dendrophoris. *k* l. vlt. ff. de iur. immunit. *l* l. 1. Cod. Th. de Centon. & Dendroph. *m* §. ſerui verò. Inſtit. de libert. *n* lib. 3. c. 8. Hiſt. eccleſiaſt. *o* lib. 2. c. 12 Hiſt. Eccleſiaſt. *p* l. 1. C. de ædific. priuat. *q* epiſt. lib. 3. ad Caluitium. epiſt. 1. *r* de regionibus vrb. Romæ. *ſ* Ann. tom. 3. in Leone Magno. *t* in ver. Νυμφαῖα λούτρα. *u* lect. antiq. lib. 28. c. 27. *x* lib. 1. de bello Iud. c. 16. *y* vbi ſupra. *z* In Gordiano Seniore.

De Porticibus. CAP. LIII.

ÆDificabant & Porticus deambulandi, & amœnitatis gratia, quas ſine ædibus fuiſſe dicit Vlpianus. *Hoc*, inquit [a], *Senatuſconſultum non tantùm ad ædes, ſed & ad Balnea, vel aliud quod ædificium, vel Porticus ſine ædibus extenditur.* ita legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent, *in ædibus*, & tunc intelligeret periſtylia, quæ æreas ædium circumdant, aut Porticus deambulatorias in ſuperiori domus parte factas. *Vt in parietem*, inquit Vlpianus [b], *tigna immittere liceat, ſuprâque ea tigna Porticum ambulatoriam facere, ſuperque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum Porticus ambulatoriæ ſuſtineant.* Hæ Porticus imaginibus argenteis, & marmoreis exornari conſueuerant. Nam Marcellus ait [c], *Heredem meum volo, vt in patria mea faciat Porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.* Huiuſmodi Athenis Porticus fuit, vt auctor eſt Plinius [d], cuius partem Mycon mercede, reliquam gratuitò Polygnotus pinxit, quæ ob id Varia dicta eſt [e], in qua docuit Zeno, qui ob id Stoicus eſt appellatus. Hæ porticus amœnitatis cauſa fiebant: nam

Tacitus

Tacitus loquens de incendio Vrbis à Nerone excitato, *Porticus*, inquit [f], *amœnitati dicatæ procidere*. Viæ verò, & vici Romæ porticibus carebant, quibus ſolum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius deſcribit [g]. Ita Tarquinius Priſcus Rex extruxit. Liuius de eo loquens, *Ab eodem Rege*, inquit [h], *circa Forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca, porticus, tabernæque factæ*. Vnde poſt columnas in Foro debitores ſe abſcondere ſolebant, ne à creditoribus in ius ducerentur [i]. In illis tabernis argentaria exercebatur. Vitruuius loquens de Foro ait [k], *Circáque in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianáque ſuperioribus coaxationibus collocentur*. Hæc ille. Et ideo cùm ob æs alienum in publico eſſe non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur. *Quoties*, inquit Vlpianus [l], *Foro cedunt numularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum*. Eoſdem puto fuiſſe debitores, quos Foro ceſſiſſe Iulianus ſcribit [m]. Cæterùm, quod ad porticus attinet, hæ in Vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij viſuntur, etſi ædium oſtia veſtibulum porticus inſtar à lateribus clauſum veſtiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante inſulas, & domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur, eáſque ſumptu ſuo extruxit [n]. Cæterùm, publicè magnificas porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiaſque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant [o]. Lex Græca Zenonis ad Adamantium P. V. meminit Conſtantinopolitanæ porticus [p], quæ à Milliario (erat hæc columna aurata in medio Vrbis poſita) vſque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia ſimili Romæ ita Tacitus, *Erant*, inquit [q], *antiquitus porticus in latere cliui dextra ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi ſaxis, tegulíſque Vitellianos deturbant*. Gordianus quoque iunior ſpecioſam & ſpatioſam porticum in campo Martio erexit. Capitolinus, *Inſtituit*, inquit [r], *porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita vt ab altera parte, qua mille pedum porticus fieret, atque inter eas pariter eſſet ſpatium pedum quingentorum, cuius ſpatij hinc, atque inde eſſent viridaria lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium verò lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet deambulatorium, ita vt in capite baſilica eſſet pedum quingentorum*. Locus eſt deprauatus, ſed arbitror ſignificari porticum à Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridariis ab alterutra parte diſpoſitis. In medio verò ad deambulandum ſpatio hinc inde breues columnas ad ornatum poſitas, quæ ſingulæ parua ſigna ſuſtinebant.

Erat & alia porticus in hortis Salluſtianis, quam Aurelianus exornauit. Vopiſcus, *Miliarenſem*, inquit [s], *porticum in hortis Salluſtianis ornauit, in qua quotidie & equos, & ſe fatigabat, quamuis eſſet non bonæ valetudinis*. Liuiæ quoque nomine in tertia Vrbis regione Auguſtus, vt Tranquillus tradit [t], porticum fecit, quæ ſubdiuales ambulationes habebat intectas. Plinius, *Vna vitis*, inquit [u], *Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes vmbroſis operculis opacat, eadémque duodenis muſti amphoris fœcunda*. Hanc porticum Strabo deambulationem appellat [x]. Idem auctor eſt [y], Cumanos Æoles, vt porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuiſſe, quam cùm ſtatuta die non reſtituiſſent, à creditoribus ſub ea deambulare prohibitos fuiſſe, pluuiæ tamen tempore eam ſubire edicto permiſſos. Vnde in prouerbium abiit, Cumanos neſcire, veniente pluuia, porticu vti, niſi à præcone admoneantur. M. Agrippa & ipſe quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni ſpatio poſuit; vt auctor eſt Plinius [z].

Conſtantinopoli Zeuxippi porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis,

Ex fonte verò, qui erat in Foro, aquam in hæc deriuatam fuiſſe Suidas narrat [t], quæ Νυμφαῖα λύτρα appellantur. Eorum meminit *l. ſi quis. 5. C. de aquaduct. lib. 11.* quæ fortè pro mulierum lauacro intelligit Nymphæum. Aliqui enim, inquit Cœlius Rhodiginus [v], hæc lauandis mulieribus deſtinata loca fuiſſe putauerunt. Ioſephus verò Nymphæa Lacus interpretatur. loquens enim de Herode maiore, *Apud Aſcalonem*, inquit [x], *Nymphæa, ſiue Lacus ornatiſſimos, & Balnea conſtituit.* Nymphæum vnum M. Antoninus, aliud Alexander Romæ condidit. Ammianus Marcellinus, *Ad Septizonium*, inquit, *celebrem locum operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator.* P. Victor in Regione vrbis quinta Nymphæum [y] Alexandri. Iulius Capitolinus Gordianum iuniorem quædam Nymphæa, & Balnea Romæ condidiſſe ſcribit [z], quæ fortè ſunt tria à Victore in XIII. Regione vrbis poſita. De Nymphæo hæc apud Smetium legitur inſcriptio. FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRÆFECTVS VRBI NYMFEVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM, ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT. Hic eſt Philippus, ad quem eſt Honorij *l. 14. C. de Iudæis. & l. 6. C. de Sacroſ. ſanct. eccleſ.*

a lib. 55. *b* l. 2. §. ſi quis in mari. ff. ne quid in loco pub. *c* lib. 36 c. 15. Idem Dion tradit li. 49. *d* in Alexandro Seuero. *e* l. quia plurimæ C. de oper. pub. *f* l. ne ſplendidiſſimæ. C. eo. tit. *g* l. ſi quis per diuinam. & l. ſeq. & l. pen C. de aquæduct. lib. 11. *h* Lampr. in Alexandro. *i* l. lex, quæ tutores. in princ. C. de adminiſtr. tutor. *k* l. prædiis. §. balneas. ff de leg. 3. *l* in c. 12. D. Lucæ. in fin. lib. 7. *m* Saty. 6. *n* lib. 1. Ser. Sat. 3. *o* lib. epiſt. 13. epiſtol. 1. ſeu 86. *p* Pro Cœlio. *q* in Antonino Pio. *r* l. qui inſulam. §. 1. ff. locati. *ſ* l. patronus. §. pen. de legat. 3. *t* vbi ſupra. *u* lib. 5. de ædificiis Iuſtiniani. *x* l. 1. C. de monopol. *y* l. tabernæ. §. vltim. de inſtrum. leg. *z* l. 1. ff. de furib Balneariis. *a* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. prædior. *b* lib. 8. c. 7. *c* lib. de aquæduct. *d* l. continetur. de inſtr. leg. *e* l. inſulam. §. vlt. ff. locati. *f* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. præd. *g* l. ſi quando. §. 1. ff. ſi ſeruit. vend. *h* cap 62. *i* de Centonariis, & Dendrophoris. *k* l. vlt. ff. de iur. immunit. *l* l. 1. Cod. Th. de Centon. & Dendroph. *m* §. ſerui verò. Inſtit. de libert. *n* lib. 3. c. 8. Hiſt. eccleſiaſt. *o* lib. 2. c. 12 Hiſt. Eccleſiaſt. *p* l. 1. C. de ædific. priuat. *q* epiſt. lib. 3 ad Caluitium. epiſt. 1. *r* de regionibus vrb. Romæ. *ſ* Ann. tom. 3. in Leone Magno. *t* in ver. Νυμφαῖα λούτρα. *u* lect. antiq. lib. 28. c. 27. *x* lib. 1. de bello Iud. c. 16. *y* vbi ſupra. *z* In Gordiano Seniore.

De Porticibus. CAP. LIII.

ÆDificabant & Porticus deambulandi, & amœnitatis gratia, quas ſine ædibus fuiſſe dicit Vlpianus. *Hoc*, inquit [a], *Senatuſconſultum non tantùm ad ædes, ſed & ad Balnea, vel aliud quod ædificium, vel Porticus ſine ædibus extenditur.* ita legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent, *in ædibus*, & tunc intelligeret periſtylia, quæ æreas ædium circumdant, aut Porticus deambulatorias in ſuperiori domus parte factas. *Vt in parietem*, inquit Vlpianus [b], *tigna immittere liceat, ſupráque ea tigna Porticum ambulatoriam facere, ſupérque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum Porticus ambulatoriæ ſuſtineant.* Hæ Porticus imaginibus argenteis, & marmoreis exornari conſueuerant. Nam Marcellus ait [c], *Hæredem meum volo, vt in patria mea faciat Porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.* Huiuſmodi Athenis Porticus fuit, vt auctor eſt Plinius [d], cuius partem Mycon mercede, reliquam gratuitò Polygnotus pinxit, quæ ob id Varia dicta eſt [e], in qua docuit Zeno, qui ob id Stoicus eſt appellatus. Hæ porticus amœnitatis cauſa fiebant: nam

Tacitus

Tacitus loquens de incendio Vrbis à Nerone excitato, *Porticus*, inquit [f], *amœnitati dicatæ procidere*. Viæ verò, & vici Romæ porticibus carebant, quibus ſolum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius deſcribit [g]. Ita Tarquinius Priſcus Rex extruxit. Liuius de eo loquens, *Ab eodem Rege*, inquit [h], *circa Forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca, porticus, tabernæque factæ*. Vnde poſt columnas in Foro debitores ſe abſcondere ſolebant, ne à creditoribus in ius ducerentur [i]. In illis tabernis argentaria exercebatur. Vitruuius loquens de Foro ait [k], *Circáque in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianáque ſuperioribus coaxationibus collocentur*. Hæc ille. Et ideo cùm ob æs alienum in publico eſſe non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur. *Quoties*, inquit Vlpianus [l], *Foro cedunt numularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum*. Eoſdem puto fuiſſe debitores, quos Foro ceſſiſſe Iulianus ſcribit [m]. Cæterùm, quod ad porticus attinet, hæ in Vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij viſuntur, etſi ædium oſtia veſtibulum porticus inſtar à lateribus clauſum veſtiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante inſulas, & domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur, eáſque ſumptu ſuo extruxit [n]. Cæterùm, publicè magnificas porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiáſque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant [o]. Lex Græca Zenonis ad Adamantium P. V. meminit Conſtantinopolitanæ porticus [p], quæ à Milliario (erat hæc columna aurata in medio Vrbis poſita) vſque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia ſimili Romæ ita Tacitus, *Erant*, inquit [q], *antiquitus porticus in latere cliui dextra ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi ſaxis, tegulíſque Vitellianos deturbant*. Gordianus quoque iunior ſpecioſam & ſpatioſam porticum in campo Martio erexit. Capitolinus, *Inſtituit*, inquit [r], *porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita vt ab altera parte, qua mille pedum porticus fieret, atque inter eas pariter eſſet ſpatium pedum quingentorum, cuius ſpatij hinc, atque inde eſſent viridaria lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium verò lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet deambulatorium, ita vt in capite baſilica eſſet pedum quingentorum*. Locus eſt deprauatus, ſed arbitror ſignificari porticum à Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridariis ab alterutra parte diſpoſitis. In medio verò ad deambulandum ſpatio hinc inde breues columnas ad ornatum poſitas, quæ ſingulæ parua ſigna ſuſtinebant.

Erat & alia porticus in hortis Salluſtianis, quam Aurelianus exornauit. Vopiſcus, *Miliarenſem*, inquit [s], *porticum in hortis Salluſtianis ornauit, in qua quotidie & equos, & ſe fatigabat, quamuis eſſet non bonæ valetudinis*. Liuiæ quoque nomine in tertia Vrbis regione Auguſtus, vt Tranquillus tradit [t], porticum fecit, quæ ſubdiuales ambulationes habebat intectas. Plinius, *Vna vitis*, inquit [u], *Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes vmbroſis operculis opacat, eadémque duodenis muſti amphoris fœcunda*. Hanc porticum Strabo deambulationem appellat [x]. Idem auctor eſt [y], Cumanos Æoles, vt porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuiſſe, quam cùm ſtatuta die non reſtituiſſent, à creditoribus ſub ea deambulare prohibitos fuiſſe, pluuiæ tamen tempore eam ſubire edicto permiſſos. Vnde in prouerbium abiit, Cumanos neſcire, veniente pluuia, porticu vti, niſi à præcone admoneantur. M. Agrippa & ipſe quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni ſpatio poſuit; vt auctor eſt Plinius [z].

Conſtantinopoli Zeuxippi porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis,

Ex fonte verò, qui erat in Foro, aquam in hæc deriuatam fuiſſe Suidas narrat [t], quæ Νυμφαῖα λύτρα appellantur. Eorum meminit *l. ſi quis.* 5. *C. de aquaduct. lib.* 11. quæ fortè pro mulierum lauacro intelligit Nymphæum. Aliqui enim, inquit Cœlius Rhodiginus [v], hæc lauandis mulieribus deſtinata loca fuiſſe putauerunt. Ioſephus verò Nymphæa Lacus interpretatur. loquens enim de Herode maiore, *Apud Aſcalonem,* inquit [x], *Nymphæa, ſiue Lacus ornatiſſimos, & Balnea conſtituit.* Nymphæum vnum M. Antoninus, aliud Alexander Romæ condidit. Ammianus Marcellinus, *Ad Septizonium,* inquit, *celebrem locum operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator.* P. Victor in Regione vrbis quinta Nymphæum [y] Alexandri. Iulius Capitolinus Gordianum iuniorem quædam Nymphæa, & Balnea Romæ condidiſſe ſcribit [z], quæ fortè ſunt tria à Victore in XIII. Regione vrbis poſita. De Nymphæo hæc apud Smetium legitur inſcriptio. FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRÆFECTVS VRBI NYMFEVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM, ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT. Hic eſt Philippus, ad quem eſt Honorij *l.* 14. *C. de Iudæis. & l.* 6. *C. de Sacroſ. ſanct. eccleſ.*

a lib. 55. *b* l. 2. §. ſi quis in mari. ff. ne quid in loco pub. *c* lib. 36 c. 15. Idem Dion tradit li. 49. *d* in Alexandro Seuero. *e* l. quia plurimæ. C. de oper. pub. *f* l. ne ſplendidiſſimæ. C. eo. tit. *g* l. ſi quis per diuinam. & l. ſeq. & l. pen C. de aquæduct. lib. 11. *h* Lampr. in Alexandro. *i* l. lex, quæ tutores. in princ. C. de adminiſtr. tutor. *k* l. prædiis. §. balneas. ff de leg. 3. *l* in c. 12. D. Lucæ. in fin. lib. 7. *m* Saty. 6. *n* lib. 1. Ser. Sat. 3. *o* lib. epiſt. 13. epiſtol. 1. ſen 86. *p* Pro Cœlio. *q* in Antonino Pio. *r* l. qui inſulam. §. 1. ff locati. *ſ* l. patronus. §. pen. de legat. 3. *t* vbi ſupra. *u* lib. 5. de ædificiis Iuſtiniani. *x* l. 1. C. de monopol. *y* l. tabernæ. §. vltim. de inſtrum. leg. *z* l. 1. ff. de furib. Balnearijs. *a* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. prædior. *b* lib. 8. c. 7. *c* lib. de aquæduct. *d* l. continetur. de inſtr. leg. *e* l. inſulam. §. vlt. ff. locati. *f* l. fiſtulam. in princ. ff. de ſeruit. vrb. præd. *g* l. ſi quando. §. 1. ff. ſi ſeruit. vend. *h* cap 62. *i* de Centonariis, & Dendrophoris. *k* l. vlt. ff. de iur. immunit. *l* l. 1. Cod. Th. de Centon. & Dendroph. *m* §. ſerui verò. Inſtit. de libert. *n* lib. 3. c. 8. Hiſt. eccleſiaſt. *o* lib. 2. c. 12 Hiſt. Eccleſiaſt. *p* l. 1. C. de ædific. priuat. *q* epiſt. lib. 3. ad Caluitium. epiſt. 1. *r* de regionibus vrb. Romæ. *ſ* Ann. tom. 3. in Leone Magno. *t* in ver. Νυμφαῖα λούτρα. *u* lect. antiq. lib. 28. c. 27. *x* lib. 1. de bello Iud. c. 16. *y* vbi ſupra. *z* In Gordiano Seniore.

De Porticibus. CAP. LIII.

ÆDificabant & Porticus deambulandi, & amœnitatis gratia, quas ſine ædibus fuiſſe dicit Vlpianus. *Hoc,* inquit [a], *Senatuſconſultum non tantùm ad ædes, ſed & ad Balnea, vel aliud quod ædificium, vel Porticus ſine ædibus extenditur.* ita legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent, *in ædibus,* & tunc intelligeret periſtylia, quæ areas ædium circumdant, aut Porticus deambulatorias in ſuperiori domus parte factas. *Vt in parietem,* inquit Vlpianus [b], *tigna immittere liceat, ſupráque ea tigna Porticum ambulatoriam facere, ſuperque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quæ tectum Porticus ambulatoriæ ſuſtineant.* Hæ Porticus imaginibus argenteis, & marmoreis exornari conſueuerant. Nam Marcellus ait [c], *Heredem meum volo, vt in patria mea faciat Porticum publicam, in qua poni volo imagines argenteas, item marmoreas.* Huiuſmodi Athenis Porticus fuit, vt auctor eſt Plinius [d], cuius partem Mycon mercede, reliquam gratuitò Polygnotus pinxit, quæ ob id Varia dicta eſt [e], in qua docuit Zeno, qui ob id Stoicus eſt appellatus. Hæ porticus amœnitatis cauſa fiebant: nam

Tacitus

Tacitus loquens de incendio Vrbis à Nerone excitato, *Porticus*, inquit [f], *amœnitati dicatæ procidere*. Viæ verò, & vici Romæ porticibus carebant, quibus ſolum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius deſcribit [g]. Ita Tarquinius Priſcus Rex extruxit. Liuius de eo loquens, *Ab eodem Rege*, inquit [h], *circa Forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca, porticus, tabernæque factæ*. Vnde poſt columnas in Foro debitores ſe abſcondere ſolebant, ne à creditoribus in ius ducerentur [i]. In illis tabernis argentaria exercebatur. Vitruuius loquens de Foro ait [k], *Circáque in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianáque ſuperioribus coaxationibus collocentur*. Hæc ille. Et ideo cùm ob æs alienum in publico eſſe non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur. *Quoties*, inquit Vlpianus [l], *Foro cedunt numularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum*. Eoſdem puto fuiſſe debitores, quos Foro ceſſiſſe Iulianus ſcribit [m]. Cæterùm, quod ad porticus attinet, hæ in Vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij viſuntur, etſi ædium oſtia veſtibulum porticus inſtar à lateribus clauſum veſtiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante inſulas, & domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur, eáſque ſumptu ſuo extruxit [n]. Cæterùm, publicè magnificas porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiaſque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant [o]. Lex Græca Zenonis ad Adamantium P. V. meminit Conſtantinopolitanæ porticus [p], quæ à Milliario (erat hæc columna aurata in medio Vrbis poſita) vſque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia ſimili Romæ ita Tacitus, *Erant*, inquit [q], *antiquitus porticus in latere cliui dextra ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi ſaxis, tegulíſque Vitellianos deturbant*. Gordianus quoque iunior ſpecioſam & ſpatioſam porticum in campo Martio erexit. Capitolinus, *Inſtituit*, inquit [r], *porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita vt ab altera parte, qua mille pedum porticus fieret, atque inter eas pariter eſſet ſpatium pedum quingentorum, cuius ſpatij hinc, atque inde eſſent viridaria lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium verò lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet deambulatorium, ita vt in capite baſilicæ eſſet pedum quingentorum*. Locus eſt deprauatus, ſed arbitror ſignificari porticum à Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridariis ab alterutra parte diſpoſitis. In medio verò ad deambulandum ſpatio hinc inde breues columnas ad ornatum poſitas, quæ ſingulæ parua ſigna ſuſtinebant.

Erat & alia porticus in hortis Salluſtianis, quam Aurelianus exornauit. Vopiſcus, *Miliarenſem*, inquit [s], *porticum in hortis Salluſtianis ornauit, in qua quotidie & equos, & ſe fatigabat, quamuis eſſet non bonæ valetudinis*. Liuiæ quoque nomine in tertia Vrbis regione Auguſtus, vt Tranquillus tradit [t], porticum fecit, quæ ſubdiuales ambulationes habebat intectas. Plinius, *Vna vitis*, inquit [u], *Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes vmbroſis operculis opacat, eadémque duodenis muſti amphoris fœcunda*. Hanc porticum Strabo deambulationem appellat [x]. Idem auctor eſt [y], Cumanos Æoles, vt porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuiſſe, quam cùm ſtatuta die non reſtituiſſent, à creditoribus ſub ea deambulare prohibitos fuiſſe, pluuiæ tamen tempore eam ſubire edicto permiſſos. Vnde in prouerbium abiit, Cumanos neſcire, veniente pluuia, porticu vti, niſi à præcone admoneantur. M. Agrippa & ipſe quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni ſpatio poſuit; vt auctor eſt Plinius [z].

Conſtantinopoli Zeuxippi porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis,

Google

a de regionib.vrbis. *b* l.ſi in aliquam.in prin.ff.de offic.Proconſ.l.nemo Iudicum.§. vlt. C. de oper.publ. *c* l.1.C.de piſtorib. lib. 11. *d* l.nulli. C. de offic. Rect. prouinc. *e* in Alexandro. *f* l.lex quæ tutores.in princ.C.de adminiſt.tutor. *g* l.Celſus.in prin.ff. ad exhibend. l. clauibus. ff.de contrah.emp.l.3.ff.in quib.cauſ pigno.vel hypoth.tacit.contrahi.§. item ſi quis. de rer. diuiſ. *h* l.quæſitum.§. idem reſpondit inſtructis horreis legatis.ff.de fund.inſtr. *i* l. 3. §. vlt. ff. de pen. legat. *k* in Metamorph. *l* l.cum in plures.§. locator. ff. locati. *m* l. vlt. ff. de iur. immunit. *n* l. ſi quis ex argentariis. in prin. ff. de edendo. *o* l. quæſitum. §. idem reſpondit inſtructis. de fund.inſtru. *p* lib.1.Georg. *q* l.dominus horreorum locati. *r* dict.l.dominus horreorum. in princ.l.cùm domini.ff.locati. *ſ* d.l.1.§.effracturæ.ff.de off.præf.Vig. *t* l. 2. C.de apparito. præf. præt.lib.12. *u* l.4 C.locati. *x* d.l.cùm in plures.§.locator.ff.locati. *y* l.1.C. eo. tit. *z* l. granaria.ff.de actio.empt. *a* l.quidam Iberius.ff.de ſeruit.vrb.præd.

De Balneis, & Nymphais. CAP. LII.

PRimus Balnea aquæ calidæ in vrbe Mecænas parauit, vt auctor eſt Dion [a]. Hæc poſtea adeo excreuerunt, vt Romæ eſſent 856. quorum quædam erant priuata, quædam publica, in quibus gratuitò quiſque lauabatur, nec id facere quis ſine iniuria prohiberi poterat [b]. XIII. à Victore nominantur, etſi per errorem ſcriptum ſit XVI. Omnia ferè à Principibus, & potentibus magnificè ædificata, quæ Thermæ vocabantur, videlicet, Traiani, Titi Cæſarum, Agrippæ, Syriacæ, Commodianæ, Seuerianæ, Antoninianæ, Alexandrinæ, Diocletianæ, Decianæ, Conſtantinianæ, Septimianæ, Olympiadis, Philippianæ. Pauciores in deſcriptione vrbis ante Notitiam dignitatum recenſentur. Plinius auctor eſt [c], M. Agrippam gratuita præbuiſſe Balnea CLXX. *quæ nunc*, inquit, *Romæ ad infinitum auxere numerum. Alexander*, inquit Lampridius [d], *Balnea omnibus Regionibus addidit, quæ fortè non habebant: nam hodie quoque multa dicuntur Alexandri.*

His certi aſſignati erant reditus ad luminaria, & ligna accendendis Balneis neceſſaria, tectáque reparanda [e], qui ſi defuiſſent, tertia pars redituum ciuitatis mœnibus, & Thermis reſtaurandis deputabatur [f]. Aqua etiam à Principe ad eorum vſum concedebatur [g], quæ per plumbeas fiſtulas deriuabatur. Ante Alexandrum Imperatorem Thermæ poſt auroram tantùm aperiebantur, & ante Solis occaſum claudebantur: ipſe verò oleum earum luminibus aſſignauit, vt nocte etiam paterent, & ſyluas ad Thermas publicas deputauit. Nemus Thermis ſuis de priuatis ædibus, quas emerat, dirutis ædificiis, fecit, aqua inducta, quæ Alexandrina eſt dicta [h].

Aliæ erant Balneæ priuatorum [i], quibus domini in ſuis ædibus vtebantur, vel Balneariam exercentibus locabant. *Balneas*, inquit Papinianus [k], *legata domus portionem eſſe conſtat; quòd ſi eas publicè præbuit, ita domus eſſe portionem Balneas, ſi per domum intrinſecus adirentur, & in vſu patrisfamiliæ, & vxoris nonnunquam fuerunt, & mercedes eius inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur.* Idem conſtat ex *l.qui balneum. ff. qui potio. in pignor. habean.* Qui verò in Balneo lauabantur, Balneariam exercentibus mercedem vnius quadrantis ſoluebant. D.Ambroſius, *Quadrantem*, inquit [l], *in Balneis dari ſolere reminiſcimur, cuius oblatione illic vnuſquiſque lauandi accipit facultatem.* Iuuenalis [m]:

Cedere Syluano porcum, quadrante lauari.

Horatius [n]: *Dum tu quadrante lauatum Rex ibis.* Vnde Seneca Balneum tem quadrantariam vocat [o]: & Cicero mulierem quadrantariam dixit [p]. Poſtea Antoni-

nus

Digitized by Google

nus Pius Balnea gratuita exhibuit, vt Capitolinus ſcribit [q]. Aliquando Ædiles ea conducebant, vt anno ſui magiſtratus in illis municipes gratis lauarentur. *Ædilis*, inquit Alphenus [x], *in municipio Balneas conduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarentur.* Alij ſui Balnei vſum ciuibus teſtamento relinquebant, vt quidam Tiburtibus in decem anni menſes vſum Balnei gratis legauit [s]. Frequens enim erat Antiquis Balneorum vſus ad abluendas ſordes, quas nudis pedibus, & tibiis incedentes ex puluere, aut cœno contraxerant. Seneca ſcribit [t], veteres quotidie brachia, & crura abluiſſe: nundinis verò ſe totos lauiſſe, quare in quocunque oppido, & quandoque vico Balnea ædificabantur, quæ Procopius *Inſigne vrbis* appellat [u]. Antiquorum frequentiam Balneorum hodie quoque plura loca indicant, quæ Balnei, aut Balneoli olim ibi ædificati nomen retinent. Balnearij verò vocantur, qui hanc artem exercent [x]. Item ſerui, qui ingredientes lauabant. *Legato*, inquit Paulus [y], *inſtrumento Balneario continetur & Balneator.* Hinc & fures Balnearij, qui in Balneo furantur [z]. Aqua in Balnea deriuabatur ex caſtello, quod erat receptaculum aquarum in vrbem venientium [a], quod & Vitruuius tradit [b]. Frontinus caducam tantum, quæ ex emiſſariis caſtelli in terram decidebat, in Balnea duci potuiſſe ſcribit [c], & pro ea vectigal ſolutum fuiſſe: & hæc eſt penſio, quam à fornicariis ſolui fiſco dicit *l. cum quidam. §. fiſcus. ff. de vſur.*

Fornicarium enim vocat fornicariam Balnei exercentem, id eſt, fornacem Balnei curantem, qui etiam fornicator dicitur. *Legato*, inquit Paulus [d], *inſtrumento Balneario, continetur & fornicator.* Deriuata verò in Balnea aqua, fornacíſque ſuccenſo igne, calefiebat, tum per fiſtulas in concameratá loca emittebatur, vbi quiſque ad ſuum ſalientem lauabatur, qui plures fiebant. *Quidam*, inquit Labeo [e], *in municipio Balneum praſtandum annuis viginti numis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fiſtularum, ſimiliúmque rerum, centum numi vt ſibi praſtarentur, conuenerat. conductor petere pecuniam poterit, ſi ſatis dederit ſe in earum rerum refectionem numos centum impenſurum.* Aqua etiam è cælo excipiebatur ad vſum Balnei [f], quare cùm multis ad tot ſuccendendas Balneorum fornaces lignis opus eſſet, Luci, & Syluæ prope vrbis mœnia conſerebantur. *Seius*, inquit Alfenus [g], *Syluam ſeuit, in qua labra, & aneas cucumellas poſuit.* Sunt hæc vaſa, in quibus aqua ad lauandos homines calefiebat, vt infrà dicetur [h], de quibus intelligit *l. 1. §. Diuus. ff. ad l. Corn. de ſicar.* Quare multis ſyluis opus erat non tantùm propter Balnea, ædes, & naues, ſed & ob arma fabricanda: nam Collegio Fabrorum ſyluas ad vſum armorum fabricandorum legatas fuiſſe narrat *l. Lucius Titius. §. penult. de leg. 3.* Itaque magnus eorum erat numerus, qui nemora cædebant, carbonéſque torrebant, Dendrophori in vetuſtis marmoribus, & Codice Theodoſiano vocati [i], quibus & grauiorum munerum immunitas concedebatur [k], propriúmque Collegium habebant. Conſtantinus ad Euagrium, *Quibuſcunque*, inquit [l], *in oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum, atque fabrorum Collegio adnectantur.* In Balneum non modo priuati homines, ſed & Prætores, Præſides, & Proconſules commeabant [m]. Zeuxippi Balneum Conſtantinopoli vt magnificum Socrates [n], & Sozomenus [o] celebrant, & *l. quia plurima. C. de oper. pub.* Qui ſupra Balneum ædificabant, ad euitanda incendia opus concameratũ facere tenebantur [p]. Balnei hora hyeme erat nona, æſtate octaua, quæ à ſeruis nunciabatur. Plinius, *Vbi hora*, inquit [q], *Balnei nunciata eſt; eſt autem hyeme nona, aſtate octaua; in Sole, ſi caret vento, ambulat nudus.*

Erant & Nymphæa XV. Romæ, vt deſcriptio vrbis Romanæ ante Notitiam Dignitatum ſignificat. P. Victor ſcribit XII [r]. Hæc ampla erant ædificia, in quibus nuptias celebrabant qui ædes ad hoc idoneas non habebant, vt ait Zonaras [s] ...

Ex

Tacitus loquens de incendio Vrbis à Nerone excitato, *Porticus*, inquit [f], *amœnitati dicata procidere*. Viæ verò, & vici Romæ porticibus carebant, quibus ſolum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius deſcribit [g]. Ita Tarquinius Priſcus Rex extruxit. Liuius de eo loquens, *Ab eodem Rege*, inquit [h], *circa Forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca, porticus, tabernæque factæ.* Vnde poſt columnas in Foro debitores ſe abſcondere ſolebant, ne à creditoribus in ius ducerentur [i]. In illis tabernis argentaria exercebatur. Vitruuius loquens de Foro ait [k], *Circáque in porticibus argentariæ tabernæ, mœnianáque ſuperioribus coaxationibus collocentur.* Hæc ille. Et ideo cùm ob æs alienum in publico eſſe non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur. *Quoties*, inquit Vlpianus [l], *Foro cedunt numularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum.* Eoſdem puto fuiſſe debitores, quos Foro ceſſiſſe Iulianus ſcribit [m]. Cæterùm, quod ad porticus attinet, hæ in Vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij viſuntur, etſi ædium oſtia veſtibulum porticus inſtar à lateribus clauſum veſtiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante inſulas, & domos porticus eſſent, de quarum ſolariis incendia arcerentur, eáſque ſumptu ſuo extruxit [n]. Cæterùm, publicè magnificas porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiáſque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant [o]. Lex Græca Zenonis ad Adamantium P. V. meminit Conſtantinopolitanæ porticus [p], quæ à Milliario (erat hæc columna aurata in medio Vrbis poſita) vſque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia ſimili Romæ ita Tacitus, *Erant*, inquit [q], *antiquitus porticus in latere cliui dextra ſubeuntibus, in quarum tectum egreſſi ſaxis, tegulíſque Vitellianos deturbant.* Gordianus quoque iunior ſpecioſam & ſpatioſam porticum in campo Martio erexit. Capitolinus, *Inſtituit*, inquit [r], *porticum in campo Martio ſub colle pedum mille, ita vt ab altera parte, qua mille pedum porticus fieret, atque inter eas pariter eſſet ſpatium pedum quingentorum, cuius ſpatij hinc, atque inde eſſent viridaria lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium verò lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis, & ſigillis per pedes mille, quod eſſet deambulatorium, ita vt in capite baſilica eſſet pedum quingentorum.* Locus eſt deprauatus, ſed arbitror ſignificari porticum à Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridariis ab alterutra parte diſpoſitis. In medio verò ad deambulandum ſpatio hinc inde breues columnas ad ornatum poſitas, quæ ſingulæ parua ſigna ſuſtinebant.

Erat & alia porticus in hortis Salluſtianis, quam Aurelianus exornauit. Vopiſcus, *Miliarenſem*, inquit [s], *porticum in hortis Salluſtianis ornauit, in qua quotidie & equos, & ſe fatigabat, quamuis eſſet non bonæ valetudinis.* Liuiæ quoque nomine in tertia Vrbis regione Auguſtus, vt Tranquillus tradit [t], porticum fecit, quæ ſubdiuales ambulationes habebat intectas. Plinius, *Vna vitis*, inquit [u], *Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiuales deambulationes vmbroſis operculis opacat, eadémque duodenis muſti amphoris fœcunda.* Hanc porticum Strabo deambulationem appellat [x]. Idem auctor eſt [y], Cumanos Æoles, vt porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuiſſe, quam cùm ſtatuta die non reſtituiſſent, à creditoribus ſub ea deambulare prohibitos fuiſſe, pluuiæ tamen tempore eam ſubire edicto permiſſos. Vnde in prouerbium abiit, Cumanos neſcire, veniente pluuia, porticu vti, niſi à præcone admoneantur. M. Agrippa & ipſe quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni ſpatio poſuit; vt auctor eſt Plinius [z].

Conſtantinopoli Zeuxippi porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis,

ex quibus quotannis non mediocres reditus percipiebantur [a]. Hæ porticus habebant & balneum, vt ait Simeon Metaphraſtes [b].

Erat Conſtantinopoli & alia Porticus regia nuncupata, in qua Pedanei Iudices cauſas audiebant, vt *in nouell. 62. §. καθεδοῦνται δὲ οἱ διαιτηταὶ.* ſeu §. *ſedebunt autem iudices. in authent. de iudicib.* Qui vertit in Latinum, pro porticu rectè dixit Baſilicam, quæ columnis ſuſtentabatur, vt ſuprà diximus. Porticus magnas vſque ad Forum Conſtantini, Iuſtiniano imperante, conflagraſſe ob ſeditionem à populo motam Procopius memorat [c].

a l. cætera. §. hæc ſenatuſconſultum. 2. de leg. 1. *b* l. ſicut. §. 1. ſi ſeruit. vindic. *c* l. Seia. aliàs Lucius. §. 1. de aur. & argen. leg. *d* lib. 35. c. 9. *e* Suidas in verb. στοὰ. & in verb. πολύγωνος. *f* Annal. lib. 15. *g* lib. 5. c. 1. *h* lib. 1. decad. 1. *i* l. Fulcinius. §. illud. 16. ex quib. cauſ. in poſſeſſ. eat. *k* vbi ſuprà. *l* l. ſi hominem. 7. §. penult. depoſiti. *m* l. vlt. in princip. de curat. bon. dand. *n* Tranquill. in Nerone, c. 16. *o* l. ſi quando. C. de operib. publ. *p* dict. l. penult. §. præterea. C. de ædific. priu. *q* lib. 19. Annal. ſeu hiſtor. lib. 3. *r* in Gordiano iuniore. *ſ* In Aureliano. *t* in Auguſto, c. 29. *u* lib. 14. c. 1. *x* lib. 5. Geograph. *y* lib. 13. Geograph. *z* lib. 36. c. 15. *a* l. quia plurimæ. C. de operib. publ. *b* in Paulo Archiepiſcopo. *c* lib. 1. de bello Perſico.

De campo Martio, & hortis Salluſtianis, & fundo Albano.

Cap. LIV.

Campi Martij frequens in iure eſt mentio [a]. Is fuerat Tarquiniorum ager in monte Cœlio, Cœlimontanus dictus in ſecunda Vrbis regione, antea Marti à Romulo dicatus, in quo Equiria, id eſt, curſum equorum, in Martis honorem inſtituerat, vt ait Feſtus [b]; inde Campus Martius eſt dictus, quem ſibi Tarquinius vſurpauit. Dionyſius, *Bona,* inquit [c], *tyrannorum populo diripienda dederunt; agrum, quem illi priuatim poſſederant, inopibus ex plebe diuiſerunt, vno tantùm campo excepto, qui iam antè Marti ſacer fuerat. Pratum equis, & iuuentuti in armis exercendæ accommodum, id Tarquinius, contempta religione, ſuis oppleuerat ſegetibus, ſicut apparet ex decreto Conſulum de eius frugibus. Cùm enim omnia tyrannorum bona ferenda dimiſiſſent populo, quidquid frumenti erat in eius campi areis, vel in ſtipula, vel tritum, iam non permiſerunt auehi, vetante religione, iuſſerúntque totum effundi in Tyberim, & nunc quoque manet eius facti monumentum, magna inſula ſacra Æſculapio cincta flumine concreta, vt fertur, à frumenti aceruis putreſcentibus, & paulatim aliis inuectis facta auctior.* Hæc ille. Eadem & Liuius [d]. Ibi iuuentus in armis exercebatur, quod & Virgilius ſignificat [e]:

Ante Vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus
Exercentur equis, domitántque in puluere currus.
Aut acreis tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſúque, ictúque laceſſunt.

Hunc locum M. Lepidus poſtea porticibus circumdedit, & tabulis, intra quæ populus ſuffragia ferret, circumſepſit, & Septa nominauit. Mox Agrippa eius ſolum lapideis tabulis ſtrauit, ac porticus depinxit & conſecrauit. Auguſtus ex ſeptis ligneis ſtadium ad certamina gymnica fabricauit [f]. Seruius ſuper illo carmine Virgilij [g],

Quamuis multa meis exiret victima ſeptis.

Septa, inquit, *ſunt loca in campo Martio incluſa tabulatis, in quibus populus Romanus ſuffragia fert.* Quibus poſtea populo à Tiberio ademptis templa porticibus ſunt adiecta,

adiecta, & campus ad oblectandum eſt relictus. Plutarchus, *Nunc*, inquit [h], *inſula ſacra intra Urbem eſt, templáque deorum in ea & porticus ſunt*. Hic locus poſtea Septa eſt appellatus, de quo intelligit Spartianus, *Romæ*, inquit [i], *inſtaurauit Pantheum, Septa, Baſilicam Neptuni*. De his Tranquillus [k], Martialis [l], & alij. Athenis itidem vicus erat Areopagus à templo Martis ibi ſito, quaſi Martis pagus appellatus, vbi capitis iudicium primò actum eſſe Plinius ſcribit [m], quod etiam ſemper, dum ea ſtetit Reſpublica, Areopagitæ exercuerunt.

Horti Salluſtiani, quorum meminit *l. idem Julianus. §. penult. ff. de leg. 1.* à C. Criſpo Salluſtio hiſtoriarum ſcriptore luculento exculti, ad amœnitatémque exornati fuiſſe dicuntur. Is cùm vniuerſum ferè patrimonium profudiſſet, ac paternam domum vendidiſſet, vt ab adulterij, quo accuſatus fuerat, crimine ſe redimeret, à C. Iulio Cæſare Numidiæ eſt præfectus, qua expilata, ditiſſimus factus hortos ſub Quirinali extra pomerium ad Collinam portam prope malum Punicum, & Tiburti villam emit, atque adeò exornauit, vt in deliciis haberentur. Demum à Nerone, atque aliis Principibus ob eorum amœnitatem ſunt poſſeſſi. Tacitus loquens de Nerone, *Regredienti*, inquit [n], *per Flaminiam compoſitas inſidias fato euitauit, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, auctorémque eius doli Syllam ementitur*. Dion [o], & Plinius [p] ſcribit, in Salluſtianorum hortorum conditorio ſub Auguſto Puſionis, & Secundillæ immania cadauera decem pedum, & trium vnciarum pro miraculo condita fuiſſe. Vopiſcus, *Diſplicebat*, inquit [q], *ei, cùm eſſet Romæ, habitare in palatio, & magis placebat in hortis Salluſtianis, ac Domitiæ viuere*. Fuerat hæc Neronis amica, inquit Tacitus [r], Domitia Lepida dicta, quam Neronis filiam vocat *l. 3. §. Neratius. de cond. ob cauſ.* illius ſcilicet, qui Neronis Principis auus fuit. Ibi ſepultum fuiſſe Adrianum Capitolinus ſcribit [s].

In Albano quoque prædia Principes habuerunt [t], ex quibus reditus ad alendam familiam percipiebant, cùm plurimam in eo ad eum vſum, & venandi feras alerent. Tranquillus, *Centenas*, inquit [u], *varij generis feras ſæpe in Albano ſeceſſu conficientem ſpectauere plerique*. Martialis Quinquatria ibi à Domitiano ſingulis annis celebrata fuiſſe ſcribit [x], & Plinius Domitianum in villam Albanam Pontifices conuocaſſe dicit [y], vt Corneliam Veſtalium maximam inceſti damnaret. Tenuit Domitianus & Mecenatis & Lamiæ hortos, in quibus ſe Iudæorum Ægyptiorum cauſam agentem auditum fuiſſe Philon refert. Hos Ælij Lamiæ ſenatoris fuiſſe credo, cuius vxorem Domitiam Longinam abductam matrimonio ſibi Domitianus coniunxerat [z], denique ipſum hoc facto dolentem occidit.

a apud Iulianum §. vlt. ff. de leg. 1. §. 4. Inſtit. eod. *b* in verb. equiria. *c* lib. 5. antiquit. Roman. *d* lib. 2. decad. 1. *e* lib. 7. Æneid. *f* Dion lib. 53. *g* eclog. 1. *h* in Publicola. *i* in Adriano. *k* in Auguſto, c. 43. *l* epigramm. lib. 9. epigr. 60. *m* lib. 7. c. 56. *n* lib. 13. Annal. *o* lib. 43. *p* lib. 7. c. 16. *q* in Aureliano. *r* vbi ſuprà. *ſ* in Antonino Pio. *t* dict. l. idem Iulianus. §. vlt. *u* in Domitiano, c. 19. *x* epigramm. lib. 4. epigr. 1. *y* epiſt. lib. 4. epiſt. 12. ad Minutianum. *z* Tranquill. in Domitiano, c. 1.

De Geſtatione, & deambulatione.

CAP. LV.

VLpianus, *Si fortè*, inquit [a], *voluptarium fuit prædium, viridaria, vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas, & amœnas habens, non debebit*

N 2 *fructuarius*

fructuarius deiicere, vt hortos olitorios faciat, vel quid aliud, quod ad reditum pertineat. Accurſius alibi [b] interpretatur geſtationem pro deambulatione. Budæus rectè putat [c], geſtationem locum eſſe, in quo ſella geſtabantur, vel equo vecti exercebantur. In hoc enim geſtatio differt ab ambulatione, quòd in hac pedites, in illa equo, aut curru vecti ſeſe exercebant. Erant enim opacæ, arboribúſque inflexis in viridariis ad oblectandum, & corpus exercendum, viæ. Inde autem dicta eſt geſtatio, quòd equis, aut etiam ſellis geſtarentur, qui ſe exercebant. Paulus, *Si arbores*, inquit [d], *non fructuoſæ cædantur, domino non fructuario competit actio, cuius non intereſt, niſi amœnitas ex huiuſmodi arboribus præſtetur: nam tunc propter voluptatem & geſtationem fructuarij intereſt ne ea voluptate, ac corporis ſalubritate priuetur.* Corporis ſalubritatem vocat, quæ prouenit ab exercitatione. Item Plinius [e]: *Quid agit Comum tua, meaque deliciæ, quid Euripus? quid illa mollis, & tamen ſolida geſtatio?* Idem, *Geſtationem*, inquit [f], *videt, qua hortus includitur: geſtatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur.* Et infrà: *Poſt meridiem, geſtationem, hortique proximam partem vmbra ſua temperat.* Idem, *Acanthum*, ait [g], *ambit ambulatio, preſſis varièque tonſis viridibus incluſa. Ab his geſtatio in modum Circi, quæ buxum multiformem, humiléſque & retentas manu arbuſculas circuit.* Idem Plinius, *Hic recta geſtatio*, inquit [h], *longo milite ſuper littus extenditur, illic ſpatioſiſſimus xyſtus leuiter inflectitur.* Idem, *Interdum*, inquit [i], *conſcendo equum, & patremfamiliàs hactenus ago: quod aliquam partem prædiorum, ſed pro geſtatione percurro.* id eſt, loco equeſtris vectationis pedes percurro. Itaque ab ambulatione, ſeu deambulatione differt geſtatio, quòd hæc à peditibus, geſtatio ab equitibus, aut alio modo vectis agebatur. Hinc geſtare eſt ſe equo, aut curru vectum exercere. *In tranſitu*, inquit Gaius [k], *ſerui manumitti ſolent, cùm aut lauandi, aut geſtandi, aut ludorum gratia prodierit Prætor, aut Proconſul, Legatúſve Cæſaris.* Sed id clariùs apparet ex Tranquillo, qui, *Ad Neronis*, ait [l], *medium principatum in ſeceſſu plurimùm vixit, ne ad geſtandum quidem iter ingreſſus, quàm vt ſecum vehiculo proximo decies ſeſtertiùm in auro offerret.* Hoc verbum, *ad geſtandum*, aliud ſignificare non poteſt, quàm ad animum oblectandum, aut corpus exercendum: quo etiam tempore mille aureos ſecum ferebat ad opem repentinæ fugæ, ſi opus fuiſſet. Hinc Geſtatoria ſella, quæ ad hunc vſum parabatur. Idem Tranquillus, *Interdiu quoque*, inquit [m], *clam Geſtatoria ſella delatus in theatrum.* In eodem ſenſu accipit Vlpianus, *Præter habitationem*, inquit [n], *quam habet, cui vſus datus eſt, deambulandi quoque & geſtandi ius habebit.* Ita etiam intelligitur §. *furtum. Inſtit. de oblig. quæ ex delict. naſcuntur. Si quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi longiùs aliquo duxerit, furtum committit.* Paulinus loquens de duobus cubiculariis Gratiani Imperatoris, *Conſcendentes*, inquit [o], *in equos quaſi gratia geſtandi ciuitatem ingreſſi ſunt, & ſubitò præcipitati miſeras animas emiſerunt.* Apud Smetium de geſtatione Romæ hæc extat inſcriptio: GESTAT O CIRCINI EXTERIOR · A DIETA APOLLINIS AD DIETAM EAMDEM IN CIRCVITV P. DCCLXXVII. EFFICIT VIII. M. P. II. ET P. CXV. E. XLVII. M. P. XII. ET P. XVIII. GESTATIO INTERIOR A DIETA EAND. IN CIRCVIT. P. ⊕. EFF. V. P. LX. M. P. XIII Alia inſcriptio eſt apud Lipſium ad vrbem Vineæ Sangaletti: IN HOC POMARIO GESTATIONIS PER CIRCVITVM QVINQVIENS EFFICIT PASSVS MILLE. Longus circuitus indicat equi, aut curtus exercitium, & nomen Geſtationis, quòd geſtati exercerentur.

a l.æquiſſimum.alias l.ſi cuius,§ fructuarius.ff.de vſufr. *b* l.competit.§.1.in.ver. geſtationem quod vi,aut clam. *c* ad l.qui ſella.de ſeruit.ruſt.præd. *d* d.l. competit §. 1. Quod vi, aut clam. *e* lib.1.epiſto.epiſt.3.ad Caninium Rufum. *f* epiſt.lib.2.epiſt.17.ad Gallum. *g* epiſtol. lib. 5. epiſt.6.ad Apollinarem. *h* epiſt.lib.8.epiſt.4 ad Romanum. *i* epiſt.lib.8.epiſt.22.ad Falconem. *k* l.non eſt.7.ff.de manu.vind. *l* in Galba.c.8. *m* in Neron.c.26. *n* l.plenum.§.1.de vſu, & habitat. *o* in vita S Ambroſij.

De Diætis, atrio, & ſphæriſterio ædium. CAP. LVI.

DIæta locus erat in ædibus ad vnius vſum, & habitationem deſtinatus, in quo alij etiam ex eadem domo non verſabantur: *Fortunio*, inquit Scæuola [a], *liberto meo ex domo mea, quam libertis dedi, Diætam, in qua habitabam, item cellarium iunctum eidem Diætæ concedi volo.* Hic Diætam pro loco ædium teſtator accipit, in quo degere conſueuerat. Et hoſpitium in illis fuiſſe indicat *l. Lucius. ff. de donat. Hoſpitio illo quamdiu volueris, vtaris in ſuperioribus Diætis omnibus gratuito.* Idem ſignificat *l. codicillis. in princ. ff. de vſufr. leg. Libertis meis habitationem in domo, quamdiu viuent; Pactia, & Trophima Diætas omnes, quibus vti conſueuit, habitet.* Et *l. pen. ff. de donat. int. vir. & vxor. Virgini*, ait, *in hortos deducta, cùm in ſeparata Diæta à viro eſſet, die nuptiarum priuſquam ad eum tranſiret, obtulit decem aureos dono.* Hi ante nuptias dati videntur loco, in quo ſeparatim virgo habitauit. Ita etiam intelligitur *l. ſi cuius. §. ſed ſi ædium. ff. de vſufr. Si ædium*, inquit, *vſusfructus legatus ſit, vſufructuarius neque Diætas transformare, vel coniungere, aut ſeparare ei permittitur. Nam ſi ex vna in aliam ſit aditus, eas ſeparare non poterit.* Et *l. Senatus. §. 1. ff. de leg. 1. Si maritus*, ait, *Diætam in vxoris hortis, quos in dotem acceperat, fecerit, poteſt etiam hac detrahere, quæ vſui eius futura ſunt ſine mulieris tamen damno.* Et *l. 1. §. hoc autem. ff de Sen. conſ. Syllan. Sub eodem*, inquit, *tecto eſſe intelligitur intra eandem Diætam, vel cubiculum, vel eandem domum, vel hortos.* Et *l. & per iuſiurandum. §. illud. ff. de acceptilat. Si domum*, inquit, *ſtipulatus accepto ferat cæmenta, vel feneſtras, vel parietem, vel Diætam, acceptilatio non valet. hæ enim non ſunt partes, quæ ab ædibus ſeparari poſſunt.* Plinius, *Interdiu*, inquit [b], *quibus horis te viſere ſolebam, ad Diætam tuam ipſi me pedes ducunt.* id eſt, ædificij partem, quam inhabitas. Idem, *Diæta*, inquit [c], *quam fabricaueram, iniunctum eſt cubiculum noctis, & ſomni.* Idem, *Eſt in hac Diæta*, ait [d], *dormitorium cubiculum quod diem, clamorem, ſonúmque excludit.* Vſu enim dormiendi, & amplitudine tantùm Diæta à cubiculo differebat, in reliquis conueniebant: ſed plerunque non adeò magnæ fiebant: nam Plinius, *Hinc turris*, inquit [e], *erigitur, ſub qua Diætæ duæ, totidem in ipſa, præterea cœnatio.* Vbi Diætæ duæ ſub vna turri contentæ non multo cubiculis grandiores eſſe potuerunt, ſed plerunque pro dignitate perſonarum magnificè extruebantur. Lampridius, *In matrem Mammeam*, inquit [f], *vnicè pius fuit, ita vt Romæ in Palatio faceret Diætas nominis Mammeæ, quas imperitum vulgus hodie Mammam vocat.*

In his verò vt commodiùs habitarent, hyeme ignem accendebant, vel hypocauſtum ad eas calefaciendas adiungebant. *Lignis legatis*, inquit Vlpianus [g], *quod comburendi cauſa paratum eſt, continetur, ſiue ad Balnei calefactionem, ſiue Diætarum hypocauſtarum.* Hinc veteres ligna in Diætis, & cubiculis ad calefaciendum accendiſſe deprehenditur, quod aliqui negant. Interdum etiam Balnea inter Diætas ædificabant. *Si Balneum*, inquit Vlpianus [h], *ſit in domo vſibus dominicis ſolitum vacare in intima parte domus, vel inter Diætas amœnas, non rectè facturum fructuarium, ſi id locare cœperit, vt publicè lauetur.* Dixit inter Diætas amœnas, quia Balneum ad earum amœni-

tatem erat interpoſitum. Aliquæ etiam tricliniis adhærebant. Sidonius Apollinaris, *Ex triclinio*, inquit, *fit in Diætam, ſiue cœnationem tranſitus.* Dictæ autem ſunt Diætæ à διαιτάομαι, quod eſt conuerſor, quia in illis plurimum morari, & degere ſolebant. Eadem deriuatione vulgus Italicum ſtantias appellat, à ſtando, quòd diu in illis ſtetur.

Diætarij verò ſunt, qui earum purgandarum, & parandarum curam habebant [i]. *Sunt quidam*, inquit Vlpianus [k], *in nauibus, qui cuſtodiæ gratia nauibus præponuntur, vt* Ναυφύλακες, *& Diætarij*, qui cubicula in nauibus curabant, quæ exemplo earum, quæ in domibus fiebant, Diætæ appellabantur. Athenæus admirandam Hieronis Syracuſani nauem quatuor Diætas habuiſſe ſcribit [l], quæ triginta virorum lectos capiebant, & aliam Diætam nauiculariorum quindecim thoros continuiſſe, tres præterea thalamos triclinares, in quorum vno proræ proximo culina exercebatur.

Erant & in ædibus Atria, quæ, inquit Feſtus [m], genus ſunt ædificij ante ædem continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia deſcendit. Id autem erat Porticus, in quam ex ædium aditu ibatur, & inde in aream. *Caligula progreſſus in atrium domus*, inquit Tranquillus [n], *prætereuntes duos equites locupletes corripi, & confiſcari iuſſit.* inde enim per viam euntes conſpiciebantur. Vitruuius ait [o], Atria ianuis eſſe proxima, quibus Græci non vtebantur, ipſi Aulam appellant, & *l. vlt. C. de his, quibus vt indig.* Et ita vertunt interpretes Euangeliorum, vbi legitur D. Petrum foris in Atrio ſtetiſſe, & ad prunas calefactum, Græcè ſcriptum eſt ἐν αὐλῇ. Eadem lectio in aliis locis ſacræ Scripturæ reperitur [p]: quorum interptes ſemper vertit Atrium. Ita etiam interpretatur Virgilius [q]:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis
Aulai in medio libabant pocula Bacchi.

loquitur de Troianis in Atrio cœnantibus. Idem [r]:

Mediiſque parant conuiuia tectis.

Et paulo pòſt:

Fit ſtrepitus tectis, vocémque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi.

Dictum eſt Atrium, inquit Feſtus [s], quia Atriæ primum in Hetruria id genus ædificij ſit inſtitutum. Meminit atrij *l. ſi cuius §. ſed ſi ædium. ff. de vſufr. Fructuarius*, inquit, *Atrium mutare non poteſt.* Habebant & Eccleſiæ Atria [t], quemadmodum habuit templum Salomonis, & Romæ D. Petri. Hinc Atriarius, qui Atrium cuſtodit, & purgat [u], ſeu Atrienſis [x], de quo ſuprà dixi.

Sphæriſterium verò, cuius meminit *l. ſi quis mihi mandauerit. ff. mand.* videtur fuiſſe locus rotundus variis exercitationibus accommodatus, vt indicat Plinius. *Apodyterio*, inquit [y], *ſuppoſitum eſt Sphæriſterium, quod plura genera exercitationis pluréſque circulos capit.* Hæc ille. Erat & Sphæriſterium locus, in quo pilæ ludo exercitabantur. σφαιρίζω enim eſt pila ludo. Lampridius, *Poſt lectionem*, inquit [z], *palæſtræ, aut Sphæriſterio, aut curſui, aut luctationibus mollioribus operam dabat.* Tranquillus, *Valetudine*, inquit [a], *proſperrima vſus eſt, quamuis ad tuendam eam nihil amplius, quam fauces, cateráque membra ſibi ad numerum in Sphæriterio defricaret.* Vbi legitur *Sphæriterio*, pro *Sphæriſterio*, quam *lectionem quidam emendatiorem opinantur.*

a l. vxo

a l.vxorem.§ 1.de leg 3. *b* epiſt.lib.7.ep.5.ad Calphurniam vxorem. *c* epiſt.lib.2.epiſt.17.ad Gallum. *d* epiſt.lib.5.epiſt 26.ad Apollinarem. *e* epiſt.lib 2.epiſt. 17. ad Gallum. *f* in Alexandro. *g* l.ligni.§.lignis.ff.de leg.3. *h* d.l.ſi euius.§.vlt.ff.de vſufr. *i* l.quæſitum.§. idem reſpondit. domo.2.ff.de fund.inſtr. *k* l.1.§.& ſunt.ff.naut.caup.ſtabul. *l* lib.5.c.8. *m* in ver.atrium. *n* in Caligula.c.41. *o* de architectura lib.6.c.4. *p* Pſalm.115.121. *q* lib.3.Æneid. *r* libr.1.Æneid. *s* vbi ſupra. *t* c.ſi quis in Atrio.c.id conſtituimus.17.q.4. *u* l.1.§.caupones.ff.naut.caup. & ſtab. *x* l.in lege Cenſoria.ff.de verb.ſig.l.ſed ſi quid.§.1.ff.de vſufr. *y* epiſt.lib.5.ep.6 ad Apollinarem. *z* in Alexandro. *a* in Flauio Veſpaſiano.c.21.

De Vehiculis quorum mentio fit in iure. CAP. LVII.

VEhiculorum multæ nominantur ſpecies,quas ordine recenſebimus.Primò occurrit Plauſtrum,quo onera,fructus,& alia vehuntur. *Duo Plauſtra*, inquit, *Alfenus* [a], *onuſta mulæ vehebant.* Et Vlpianus,*Inſtrumenti*,inquit [b], *ſunt cribra , & plauſtra,quibus ſtercus euehitur.* Iiſdem arma, & aliæ ad bellum neceſſariæ ſpecies ad exercitum ducebantur [c]. Hæc tantùm bobus trahebantur [d], ſed & mulis [e], quos veteres plerunque ad hunc vſum habuiſſe inuenio. Inter agricolarum vehicula Virgilius Plauſtra recenſet [f],

Tardáque Eleuſinæ matris voluentia Plauſtra.

Idem [g]: *Non vllo ex æquore cernes*
Plura domum tardis decedere Plauſtra iuuencis.

Duas tantùm rotas habuiſſe Plauſtrum Iſidorus ſcribit. *Hoc vehiculum eſt* , inquit [h], *duarum rotarum , quo onera deferuntur.* Inde Plauſtrarius, qui Plauſtrum agit. *Si ex Plauſtro*,inquit Vlpianus [i],*lapis ceciderit, & quid ruperit, Plauſtrarium teneri placet, ſi malè compoſuerit lapides.* Menſuram Plauſtri eſſe ferunt vrnarum XII. ſeu librarum DLXVI.Ploſtrum in Pandectis Florentinis legitur [k], quod Probus damnat [l]. *Imperiti*, inquit, *Ploſtra appellant. ſunt vehicula , quorum rotæ non ſunt radiatæ , ſed tympana cohærentia axi,& iuncta canthoſer reo. Axis autem cum rota voluitur : nam rota circa eundem cardinem adhibentur,& id ducunt boues.*

Carrucha eſt genus vehiculi , quo Nobiles , & maiores Magiſtratus intra vrbem vehebantur [m]. Birota erat [n], & altiſſimarum rotarum,vt ait Iſidorus [o],lecticæque inſtar tegebatur,vt in ea commodè dormiretur : vnde dormitoria vocatur à Scæuola [p]. Paulus lecticam velut illi ſimilem adiunxit [q]; ait enim, eum qui Carrucham , vel lecticam commodauit , non rectè acturum de ſingulis partibus. Hæc mulis trahebatur [r], quæ Carruchariæ appellabantur : nam Vlpianus ait [s], pleraſque Mulas Carrucharias tales eſſe, vt transiungi non poſſint. Qui eas agebat , vel Carruchas locabat , & ipſe Carruchatius vocabatur , vel Ciſiarius. *Si Ciſiarius* , inquit Vlpianus [t], *id eſt Carrucharius dum cæteros tranſire contendit,Ciſium euertit, & ſeruum quaſſauit , vel occidit , puto ex locato in eum eſſe actionem, temperare enim debuit.* Ex his apparet Carrucham, & Ciſium idem eſſe, aut parum inter ſe diſtaſſe. Diu æratæ,& eboratæ Carruchæ fuerunt, poſtea inuentum , vt argento , ac demum auro cælarentur. Plinius , *Nos*, inquit [u], *Carruchas ex argento cælare inuenimus*, id eſt,ſignis,& imaginibus argenteis exornare. Primus Alexander Imperator Senatoribus conceſſit , vt intra vrbem iis argentatis vterentur. Lampridius, *Carruchas* , inquit [x], *Romæ , & Rhedas Senatoribus omnibus , vt argentatas haberent , permiſit , intereſſe Romanæ dignitatis putans , vt iis tanta vrbis Senatores vterentur.* Poſtea Aurelianus eas etiam aliis permiſit. Vopiſcus, *Dedit*, inquit [y], *poteſtatem , vt argentatas priuati Carruchas haberent,*

cum

Digitized by Google

cium antea ex ata, aut eborata vehicula fuiſſent. Magiſtratus quoque, qui Prouinciis præerant, argentatis vtebantur [z]. Præfecti Prætorio, & Vrbis aurata vehebantur, vt ex Notitia Dignitatum conſtat [a], & à quadriiugis trahebantur, alij biiugis [b].

Ciſium fortè à Suſiis, qui & Ciſij vocantur, eius inuentoribus dictum fuit: birotum fuiſſe Nonius [c], & Agellius affirmant.

Rheda non tantùm ad vſum hominum, ſed & ad geſtandum, & vehenda etiam onera eſt inuenta: à Carrucha magnitudine differebat, quæ erat birota, hæc verò quadrirota, vt ait Iſidorus [d]. *Rhedæ*, inquit [e] Conſtantius, *mille pondo tantummodo ſuperponi, birotæ ducenta permittimus.* Item: *Octo mulæ iungantur ad Rhedam æſtiuo tempore trahendam, hyemali decem: birotis trinas ſufficere iudicauimus.* Loquitur autem de Rheda curſus publici, quam ita à Romanis vocatam fuiſſe Areta ſcribit [f]. Sed & priuatæ ad portandâ onera locabantur. *Vehiculum*, inquit Labeo [g], *conduxiſti, vt onus tuum portaret, id cum pontem tranſiret, redemptor pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur, an etiam pro ipſa ſola Rheda portorium daturus fuerit, & puto, ſi mulio non ignorauit eâ ſe tranſiturum, præſtare debere.* Mulionem dominum Rhedæ appellat, quæ à Mulis trahebatur. Caius Iulius Cæſar expeditus meritoria Rheda centena paſſuum millia in ſingulos dies conficiebat, ait Tranquillus [h]. Rhedæ meminit §. *vlt Inſt. de rer. diuiſ.* quam apertã ſuprà fuiſſe exiſtimo. Rheda eſt vehiculum equorum meritoriũ, quod veteres Angarũ vocabant, vt ait Areta [i]. Paulus eam, & ſedilia ſupellectili adſcribit [k].

Carpentum ſolum ad geſtandos homines inuentum fuit. Dion Meſſalinæ vxori Claudij Auguſti conceſſum fuiſſe ſcribit [l], vt Carpento poſſet vehi. id & Agrippinæ datum, quo Maiores magiſtratus vtebantur.

Carpentum vocauit, qui Nouellam 7c. in Latinum vertit *in auth. vt ordin. Præfect.* quæ in Græco thronus iudicialis, ſiue ſella appellatur.

Pauſanias Rhedam à Carpento inſignibus, & iumentis diſtare ſcribit [m]. *Rhedas enim*, inquit, *muli iugales trahebant, Carpentum Equa doſſuaria.* In cæteris vult ſimiles fuiſſe. Carpentorum fabricatores Carpentarij dicuntur [n].

Currus erat, vt Carrucha, duas tamen rotas habens, ſed ſuprà apertus cum ſella ad homines geſtandos, & currendum aptus, quales in Numiſmatis, & Marmoribus ſpectamus. Virgilius [o]:

Et Iouis in luco Currus agitare volantes.

Idem [p]: *Exerceantur equis, domitántq; in puluere Currus.*

Idem [q]: *Abſenti Ænea Currum geminóſq; iugales.*

Vnde apparet, eum non ad ſarcinas, aut onera, ſed vehendos homines inuentum. Currus à duobus equis vecti bigæ, qui à quatuor, quadrigæ vocabantur [r]. Hinc Currules equi [s], & Sellæ Currules, quæ Currui imponebantur: & Ædiles, Magiſtratúſque Currules ſunt dicti, qui in ea ſedentes vehebantur [t]. Poſterioribus tamen temporibus P.P. & vrbi Curru quatuor adiunctis breuioribus rotis vehebantur, vt Notitia Dignitatum Imperij oſtendit.

Baſterna eſt vehiculum itineris, ſeu genus lecticæ à duobus iumentis portatum, quaſi viæ ſterna, mollibus ſtramentis ſtrata, ait Iſidorus [u]. D. Hieronymus tecta vehicula, lecticas, & dormitoria interpretatur [x]: forte à βαςάω, quod eſt gero, deſcendit. Alio nomine Pilenta vocabantur, à quibus colore tantum differebant. Seruius ſuper illo carmine Virgilij [y]:

Pilentis matres in mollibus.

Pilenta, inquit, *ſunt vehicula, ſicut nunc Baſternas videmus. Erat autem tunc veneti coloris, non vt nunc ruſſati, quibus niſi caſtæ vtebantur.*

Digitized by Google

a l.ſi ex plagis.§.in Cliuo Capitolino ad l.Aquil. *b* l.quæſitum.§.ſi aliqua. de fund.inſtr. *c* l. neminem.C.de ſac.ſan.eccl.& l.38.& 53.C.Th.de cur.pub. *d* l.1.11.& 53.C.Th eod. tit. *e* d.l. ſi ex plagis.§ in cliuo.ad l.Aquil. *f* lib.1.Georg. *g* lib.2.Georg. *h* Orig.lib.20.c.12. *i* l.ſi ſeruus §.penult.ad l.Aquil. *k* d.l.ſi ex plagis.§.in cliuo Capitolino. *l* in lib. 1. Georg. ſuper illo verſu: *Tardáque Eleuſinæ matris voluentia Plauſtra.* *m* l.1.C.de honor.vehicul.lib.11. *n* l.vnica.C.Theo. de honor.vehicul. *o* vbi ſupra *p* l.vxori.2.ff.de aur.& arg leg. *q* l in commodato.§ duabus. ff commod. *r* d.l.vxori.2. *ſ* l.ædiles aiunt.§.quæſitum.ff.de ædil edict. *t* l.item quæritur in prin ff.locati. *u* lib.33.cap.11. *x* in Alexandro. *y* in Aureliano. *z* nouell 24 & 25.de Prætore Piſidiæ,& Lycaoniæ. *a* lib.2.c.2. *b* l.1.C.Th.de honorar.vehicul. *c* de propriet.ſerui.in ver. ciſſium. *d* vbi ſupra. *e* l.8.C.Th.de cur.pub. *f* in c.18.Apocal. *g* l.cum in plures.§.pe.ff.locati. *h* in C.Iulio Cæſare.c.56. *i* vbi ſupra. *k* l.4. de ſupel. leg *l* lib.18. *m* lib. 5.ſeu Eliacor. prior. *n* l.vlt ff.de iur.immunit.& l 1 C.de excuſat artif lib.12. *o* lib.3 Georg. *p* lib.7. Æneid. *q* lib. eod. *r* l.peculium, §. l.quadrigæ. ff. de leg. 2. *ſ* l.nemo. C. de ſpectacul. lib. 11. *t* l. 1. in princ. ff. de ædil. edict. § proponebantur. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. l. 2.§.iiſdem temporibus. 2. ff. de orig. iur. Cic. in.7. in Verr. act *u* vbi ſupra. *x* Comment. lib. 18. in Eſai. c. 66. *y* lib.8. Æneid.

De Vaſis quorum fit mentio in iure & primò de poculis. CAP. LVIII.

VAſorum alia ſunt Potoria,alia Eſcaria,alia Cucinatoria,alia Vinaria,alia Aquaria,alia ad alios vſus parata. Potoria vaſa omnia ſub nomine Poculi veniunt. *Omnia*, inquit Scæuola [a], *potui parata Pocula dicuntur.* Hæc variis materiis fiebant; olim ex creta,alia ex ligno,vnde Oleagina Pocula ex Olea facta [b]. Fagina deſcribit Virgilius [c],quæ ſigna habebant in medio cælata,& extrà folio acanthi exornata.Argentea poſtea,atque adeò aurea,gemmiſque ornata facta ſunt:vnde pretioſam apud veteres ſupellectilem fuiſſe apparet. De argenteis Poculis Pomponius agit *in l. vlt. de præſcript.verb.*De aureis hanc ſpeciem Scæuola proponit:*Seia dulciſſimæ*, inquit [d], *Poculum aureum, quod elegerit, lego.quæro,cum in hæreditate non ſint niſi Trullæ, Scyphi, Modioli, Phialæ,an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit? reſpondit, cùm omnia potui parata dicantur,poſſe.* De gemmis Poculis incluſis Vlpianus agit *in l. etſi non ſunt. §. perueniamus,de aur.& arg leg.* Virgilius [e]:

> *Hic Regina grauem gemmis,auróque popoſcit,*
> *Impleuitque mero pateram.*

Poculis denique addita ſunt emblemata [f], quæ argenteæ roſæ, aut capita Leonum, aut parua ſigna fuiſſe videntur [g]. Sed explicanda ſunt, quæ in iure continentur. Potoria vaſa.

Calices inter pocula notiſſimi in primis celebrantur, velut cæteris magis frequentati [h].Hi rotundi,& breui erant forma,fundúmque i.pedem, vt vulgò loquuntur,& quandoque aures vtrinque habebant,vt Athenæus ait [i]. Et Clemens Alexandrinus dicit,Calices à multis ſumi per aures.i.anſas [k]. Addit Athenæus [l], primum Thericlem Corinthium figulum ex argilla Calicem finxiſſe: vnde Thericlæ Poculum eſt appellatum. Deinde ex terebintho torno fieri cœpit,qui vix à fictilibus dignoſcebatur.Hinc Calicem Diatretum i tornatilem dixit Vlpianus [m], alij exponunt cælatum. Poſtmodum ex argento, atque auro fieri cœperunt, vt ſuprà dictum eſt. Athæneus in pompa Bacchi ſcribit, Calices argenteos in pedibus tria animalia habuiſſe [n].Tanta denique arte elaborati ſunt,vt eorum pretium non ſubſtantia, ſed in arte poſitum eſſet.quod & Paulus ſcribit [o]:vnde Scyphus argenteus ſi reddatur, ſed colliſus,redditus non videtur [p];quanquam hoc potiùs ex forma rei extincta prouenire dici poteſt [q]. Ab eius Poculi forma Calicem glandis,& roſæ dixit Plinius [r],ſicut & florum amigdalæ,caſtaneæ,& nucis [s].Latos Calices fuiſſe Clemens Alexandrinus

ſcribit. *Mulieres*, inquit[t], *ne labra latis Calicibus diffundenter dilatato ore difrumpantur, admodum auguſtis in ore alabaſtris in decore bibentes, capita quidem reflectunt, colla autem inhoneſtè denudãt.* Calices à Calicibus eorum inuentoribus dictos Iulius Pollux autumat. Græci enim κύλικα vocant. Varro [u], & Feſtus [x], quod in eis calidum bibatur; veteres enim calidam aquam bibebant, vt infrà dicetur.

Scyphus quoque in vſu ad potandum erat, qui & ipſe fundum, ſed vnam, vtplurimum, anſam habeat [y]. *Si alieno*, inquit Vlpianus [z], *Scypho anſam, aut fundum vinxeris*. Et Paulus, *Si quid*, ait [a], *additum fuerit Scypho, vt fundus, aut anſa.* Virgilius vnam ei anſam fuiſſe innuit, cum ait [b]:

Et ſacer impleuit dexteram Scyphus.

Eadem ferè forma Scyphum deſcribit Athenæus [c], quem ſero, aut lacti capiendo accommodatum fuiſſe dicit. erat enim lato ore patens, hodie quoque Neapoli, Scypholum appellant. D. Ambroſius Scyphum lilio ſimilem fuiſſe ſcribit. *Conſiderate*, inquit [d], *lilia agri, quantus ſit candor in foliis, quemadmodum ſtipata ipſa folia ab imo ad ſummum videantur aſſurgere vt Scyphi exprimant formam.* Primò fictilis & ipſe, ligneúſque, deinde argenteus, aureúſque fieri cœpit, denſum emblematis, & ſignis argenteis eſt ornatus [e]. *Poculum*, inquit Scæuola [f], *aureum Seia, quod elegiſſet, legatum erat. & quia in hæreditate non erant, niſi Trulla, & Scyphi Modioli, & Phiala, ex his eligere poterit, quia cùm aliud Poculum aureum non reliquerit teſtator, de his intellexiſſe videtur, quoniam & in his potatur.* licet non ſit in vſu. Scyphum pro Calice vſurpant Canones [g]. Plinius quoque ſcribit [h], Neronem amiſſarum rerum nuncio accepto duos Calices Cryſtallinos in ſuprema ira fregiſſe illiſos, quos Tranquillus Scyphos vocat. *Duos*, inquit [i], *Scyphos gratiſſimi vſus, quos Homericos à calatura carminum Homeri vocabat, ſolo eliſit.*

Modiolum poculi genus eſſe oſtendit *l. Seia. de aur. & arg. leg. Quia*, inquit, *eo potamus*. Id erat vas Modij parui formam habens. vnde nomen retulit, rotundum, fundo, & anſis carens olim vulgò in eo potabatur. Plautus [k]:

Et promiſi Modiolum vini dare.

Trullas inter Pocula poſſe recenſeri ait Scæuola [l], & Horatius [m],

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus Trulla.

Sed propriè erat vas, in quod aqua ad lauandas manus infundebatur, vt vult Varro [n]. Papinianus dicit [o], Trullam circa cœnam ſolitam fuiſſe traiici, quòd tam cauſa potandi vini, quàm aquæ ad abluendas manus infundendi gratia factum eſſe poteſt intelligi. ſed ad bibendum in vſu fuiſſe etiam Iuuenalis ſignificat [p]:

Si Trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Poſtquam enim quis bibiſſet, vt teſtaretur, totum ſe vinum exhauſiſſe, fundum Trullæ cum crepitu inuertebat. Græci τρυβλίον appellant. Secundum Varronem dicta eſt Trulla [q], quaſi Tria, qua à culina in Latrina aqua truditur, & funditur. Manubrium cauum & longius eam habuiſſe Feſtus dicit [r], quod & Cicero his verbis affirmat [s]: *Antiochus rex ex vna gēma pragrandi excauata Trullam cum manubrio aureo habuit.* Plinius ſcribit [t], T. Petronium Cõſularem virum moriturum inuidia Neronis principis, vt eius menſam exhæredaret, Trullam murrinam CCC. emptã ſeſtertiis fregiſſe. Tacitus eum anulum fuiſſe dicit [u], non Trullam, quam alio nomine Baccionem ſeu Bacrionem appellatam fuiſſe, auctor eſt Feſtus [x]. Ea ex argento, atque auro fieri conſueuerat [y]. Trullæ meminit *l. 3. in princ. de ſupellect. leg.* Erat & eiuſdem formæ Trulla, quæ hominum excrementa excipiebat. Reperiebatur & alia ad parietum tectoria incruſtanda,

ſtanda, quæ ad rem noſtram non facit. Inde Albericus rude hoc carmen recitat [z]:

Trulla facit muros, Trulla fetet, fert Trulla vinum.

Phiala quoque bibendi vſum præbere poterat [a]. etſi aquæ frigidæ cauſa paratam fuiſſe Athenæus prodit [b], & fundo caruiſſe, ac lebetis formam habuiſſe, à quo in hoc differebat, quòd Lebes excoctus eſſet igni, non Phiala. Latinus interpres in capite 27. Exodi Lebetem vertit, quem LXX. φιάλην vocant. Vtrinque etiam anſas habebat, & circum concauitates quaſdam, vbi digitis commodè apprehendi poſſet. & quia fundo carebat, in imo ſiſti non poterat, ſed in os vertebatur. Sunt tamen qui putant eam habuiſſe vtrinque paruum fundum, vt ab imo ſummo repoſita firmaretur, quemadmodum Athenæus refert [c]. Homerus φιάλην ἀμφίθετον. i. ab omni parte ſtantẽ vocat [d], quòd eſſet quadrata. Alij aliter interpretantur, vt tradit Cœlius Rhodiginus [e]. Ioſephus refert fontem Iordanis ob rotunditatem, quam habet, Phialam nuncupatũ [f]. Ex argilla & ipſa primò facta, poſtea ex argẽto, atque auro, emblematiſque & gemmis eſt exornata [g]. A Lycone inuenta fuiſſe dicitur, inquit Athenæus [h]. Iulius Pollux à Lyciis, & eam vtrinque canales, ſeu fiſtulas in ſummo habuiſſe ſcribit [i], per quas aqua effunderetur, aut vinum à bibentibus hauriretur. Iſidorus ex vitro fieri ſolitam, & inde nomen habuiſſe dicit [k]. Græci enim ὕαλον vitrum vocant.

Cymbium quoque genus eſt Poculi oblongum, anguſtum, Cymbæque ſimillimum, vt ait Iſidorus [l], fundo, & anſis carens [m]. Virgilius [n]:

Inferimus tepido ſpumantia Cymbia lacte.

Id eſt, inquit Seruius, *Pocula in modum Cymbæ, vnde nomen habent.* Idem [o]:

Cymbiáque argento perfecta, atque aſpera ſignis.

Horum meminit *l. pediculis.* §. 1 *ff. de aur. & arg. leg.* quæ cruſtis aureis alligata fuiſſe dicuntur. i. ſignis, & emblematis

Cyathũ nõ multũ à Cymbio diſtare refert Athenæus [p]. paruũ vas erat duas tantùm vncias cõtinens, quo plùs ad menſurã, quam bibendum vtebantur. Alij volunt vnam vnciã continuiſſe. Plinius dicit drachmas decẽ [q], id eſt, vnciã, & ſextã vnciæ partem.

Crater, de quo *in l. 3. §. vlt. de ſup. leg.* ſecundum aliquos erat vas patens, & rotudum. Athenæus ait eſſe vas, in quo vinum aqua miſcetur [r]. nam Crater dicitur ἀπὸ τοῦ κεράσαι, quod eſt miſcere: ex quo videtur velle, veteres, antequam biberent, vinũ aqua mixtũ in Cratere aliquãdiu tenuiſſe. Crater circum labrum ſubtus habebat vtrinque anſas, & pedẽ, vt ex Athenæo deprehenditur [s], qui Bacci pompam deſcribens, *Crater*, inquit, *argenteus ſubſequebatur, qui ſub labris, & auribus & baſe animalia torno laborata habebat.* & ſubiicit, inter vaſa aurea fuiſſe quatuor Crateres Laconicos vitreis coronis, in quorũ collo, & ventre ſculpturæ erant præclarè factæ. Vnde apparet, collum hoc vas habuiſſe, & in ventre tumuiſſe. Collum interpretor columellam quæ eſt inter ventrem vaſis, & fundũ. in ſummo verò patens fuiſſe videtur. nam in illud ex fiſtulis, & ſaliẽtibus aquã cecidiſſe Vlpianus ſignificat [t]. De hoc agens Iſidorus, *Cratera calix eſt*, inquit [v], *duas habens anſas.* Hoc maximũ Poculorum fuiſſe exiſtimo. Virgilius ait [x]:

Tum pater Anchiſes magnum Cratera corona
Induit, impleuitque mero.

Auctor eſt Herodotus [y], Crœſum miſiſſe Delphos Craterem argenteum capientem Amphoras LX. & Lacedæmonios alium æneum CCC. Amphorarum.

Peluim inter Pocula recenſet *l. 3. §. 1. de ſuppell. leg.* & Athenæus [z]. ſed Varro [a], & Iſidorus [b], ad lauandos pedes inuentam dicit. & à lotione pedum nomen habere. fortè à Græco deſcendit. πελίκα enim Peluim Græci vocant, & præcipuè ligneam, vt ait Pollux. Eius meminit *l. & ſi non ſunt. §. argento, de*

aur. & arg. leg. & l. 3. in princ. de ſupell. leg. Clemens Alexandrinus Peluim inter vaſa connumerat, quæ aquam excipiunt, qua manus abluuntur. *Quid verò*, inquit [t], *ſi fuerit Pelus fictilis, an ablutarum manuum ſordes non excipiet?* Paulus item inter vaſa Aquaria recenſere videtur [u].

Vrceus vas erat, quo aqua in ahenum infundebatur, vt calefieret, ad bibendum [x]. Martialis de Vrceolis miniſtratoriis loquens ait [y]:

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Et ob id dicitur eſſe vas, quod ad præparationem potus comparatur [z]. In Vrceis condi ſolitos fuiſſe fructus dicit *l. quæſitum. §. conſeruandi. de fund. inſtr.* Pandam anſam habebat, & fundum. Martialis [a]: *Hic tibi donatur panda ruber vrceus anſa.*

Iſidorus formam Amphoræ vult habuiſſe [b], cuius genus erat orca, vnde per diminutionem Vrceus, & Vrceolus. Vrceoli quoque erant parui Vrcei, quibus nix colata, vel aqua vino in poculum infundebatur [c]. Vrceolum vulgo Itali vocāt.

Lagena & ipſa erat vas vinarium, quo vinum deferebatur ad menſam, tantùmque capiebat, quantum quis bibere cœnando conſueuerat. In ventre eam tumuiſſe ait Iuuenalis [d]. Athenæus, *Cœnantes*, inquit [e], *in lectulis decumbebant, ac ex domo Lagenam quiſque ſecum ferentes ex ea bibunt.* Plinius, *Cum venabere*, inquit [f], *licebit auctore me, vt panarium & laguneulam, ſic etiam pugillares feras. l. cùm quis decedens. §. Seium. de legat. 3.* ponit Mæuio centum quinquaginta Lagenas vini vetuſti legatas fuiſſe. Hæ, & ſi in eis non biberent, inter Pocula tamen recenſentur, qui ea ſequuntur. λάγηνον Græci vocant. Martialis Matulam pro lagena, & Oenophoro accipit [g].

Congiaria & inter vaſa vinaria recenſentur [h]: quia congius capiebat ſex ſextarios, & ſextarius vncias XV. [i] Congius verò capit libras VII. vncias VI.

Collum niuarium inter Pocula ponit *d. l. in argento. in princ. de aur. & arg. leg.* id eſt, inter vaſa, quæ ad bibendum parabantur. In eius medio per linteum nix liquefacta colabatur, vt fere depoſita, eſſet purior, & ſalubrior. itaque à colanda niue dictum eſt Collum Niuarium. Martialis [k]:

Setinos moneo noſtra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.
Attenuare [l] niues norunt & lintea noſtra,
Frigidior colo non ſalit vnda tuo.

Idcirco enim niuem colabant, vt frigidior eſſet potio, & voluptate frigoris gratior. Artem refrigerandæ aquæ prope ſimilem tradit Athenæus, dicens [l], *Illam die in aprico poſitam, & nocte, quod in ea craſſum erat, excolatum fuiſſe: reliqua verò parte noctis in hydriis fictilibus ſub dio in editiore parte domus expoſitam fuiſſe, & tota ea nocte duos pueros ipſa vaſa exteriùs irrigaſſe, primóque diluculo fecem ſubtraxiſſe, deinde hydrias inter paleas collocaſſe, & poſtea ex ea ad bibendum hauſiſſe, nullam niuis inopiam agnoſcentes.* Hæc Athenæus. Alia erant vaſa Niualia nuncupata [m]: in Pandectis Florentinis mendosè legitur, *Naualia*, quod verbum ad rem non facit. In illis niuem condebant, vt eam cum vino miſcerent, quod ſæpe factitatū aſſerit Athenæus [n]. Plinius, *Aquæ quoque*, inquit [o], *ſeparantur, & ipſa naturæ elementa vi pecuniæ diſcreta ſunt. Hi niues, illi glaciem potant, pœnáſque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æſtibus, excogitaturq; vt alienis mēſibus nix algeat. Decoquūt alias, quas mox & illas hyemāt.* Quid autē id ſit, idē Plinius explicat. *Neronis*, inquit [p], *Principis inuentū eſt decoquere aquā, vitróque dimiſſā in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit ſine vitiis niuis: omnem itaque decoctam vtiliorem eſſe conuenit. Item calefactam magis refrigerari, nobiliſſimo inuento.* Hoc erat aliud vas vitreum niuale, in quod aqua decocta

demit

demittebatur.ita enim ſalubrior,& frigidior bibebatur,aut vino miſcebatur.

Repoſitoria erant menſæ [b], in quibus vinum, aut aqua vaſi incluſa reponebatur. Varro tres menſas nominat [c],in quarum duabus vinum, in tertia aqua è puteo hauſta reponebatur. *Primam*, inquit, *menſam vinariam rotundam nominabant Cylibatum, vt etiam nunc in caſtris. Altera vinaria menſa erat lapidea, quadrata, oblonga vna columella ſuffulta vocabatur Cartibulum. Hæc in ædibus ad compluuium apud multos, me puero, ponebatur, & in ea, & cum ea ænea vaſa. Præterea erat tertium genus menſæ, & quadrata vaſorum, vocatúrque Vrnarium, quòd Vrnas cum aqua poſitas ibi pótiſſimùm habebant in culina.* Hæc Varro. Sed menſæ Repoſitoriæ vocabantur, in quibus vaſa ad miniſtrandum conuiuis reponebant, quas à tripodibus ſuſtentatas fuiſſe Pollux ſcribit [d]. De his ita Plinius [e]: *Iam verò, & menſas Repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda obſonia interradimus latera, nec intereſt quamplurimum lima perdiderit.* id eſt, intus inter latera menſa raditur ad ſuſtinenda obſonia. Et infra ſubiicit: *Repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum Feneſtella dicit, qui obiit nouiſſimo Tiberij Cæſaris principatu, ſed & teſtudinea tum in vſum veniſſe: ante ſe autem paulo lignea rotunda ſolida, nec multo maiora, quam menſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata, & compacta, aut acere aperiri cedro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulos lineáſque per commiſſuras.* Idem [f], *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque, & Repoſitoria iis veſtire Carbilius Pollio inſtituit.* Vaſorum appellatione Repoſitoria contineri Vlpianus ſcribit.

Acetabulum eſt vas,in quo acetum ponebatur [g]:Græci ὀξύβαφον vocant. Primo ex creta fiebat breue,ſed latius,& quandoque in eo bibebatur,vt ait Athenæus [h]:poſtea ex argento, & auro eſt factum [i], vt alia vaſa. Erat etiam Acetabulum menſuræ genus Heminæ quartam continens,alij dicunt XVIII.drachmas.

a l.Sciæ in fin.ff.de aur.& arg.leg. *b* l.qui concubinam.§.qui quatuor pocula Oleagina.ff. de leg.3. *c* ecl. 3. quæ Damoetas,ſeu Palæmon inſcribitur. *d* l. Sciæ. de aur. & arg.leg. *e* lib. 1. Æneid. *f* l.tigni §.1.ff.ad exhib.l.3.§.1.de trit.vin.& oleo leg. *g* l.pediculis. §. aurea emblemata.de aur.& arg.leg. *h* l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi calicem.ff.ad l.Aquil.l.tabernæ de fund.inſtr. l. qui ſeruandarum.§.2 de præſcrip.verb.auth.Præterea.C.de ſacroſan.eccl. *i* lib.11.c.6. *k* lib.5.ſtromat. *l* vbi ſupra. *m* l.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi Calicem diatretum.ff. ad l. Aquil. *n* lib. 5.c 5. & lib.11.c.14. *o* l. Labeo,& Sabinus.ff.de verb.ſign. *p* l.3.§. 1.ff commod. *q* l. Iulianus. §. ſed ſi quis ad exhib. *r* lib.16.c.6.& lib 21.c.4. *ſ* lib.21.c.4. *t* lib.2.Pædag.c.2. *u* lib.4. de lin.lat. *x* in ver.Calix. *y* l.in tem.§.ſi quis.ff.de rei vind. *z* l.tigni.§.1.ff.ad exhiben. *a* l. ſed ſi meis. in princ.de acqui.rei.dom. *b* lib.8.Æneid. *c* lib.11.c.17. *d* in Hexameron lib. 3.c. 8. *e* l.3. ff.de vin.trit.oleo leg.l.vlt.de præſcr.verb.l.Labeo,& Sabinus de verb.ſig. *f* l. Sciæ.de aur.& arg. leg. *g* c.vlt.de celebrat.miſſ. *h* lib.37. c. 2. *i* in Nerone. c. 47. *k* in Ciſtellaria. Act. 3. Scen. Anum ſectatus. *l* d.l.Sciæ. *m* Serm.ſeu Saty.lib.2.Saty.3. *n* de lingu.Lat.lib. 4. *o* l. Tabernæ.de fund.inſtr. *p* Satyr.3. *q* lib.4.de lin.lat. *r* in ver.Bacrionem. *ſ* Act.6.lib. 5. in Verr. *t* lib.37.c.2. *u* lib.16.annal. *x* vbi ſupra. *y* l.etſi non ſunt.§. argento. l. Sciæ. de aur. & arg. leg. *z* d.§.argento. *a* d.l.Sciæ. *b* lib.11.c.5.& 18. *c* lib.11.c.18. *d* iliad.4 *e* lib. 27.c. 27. *f* lib.3.de bello Iud.c.18. *g* l.tigni.§.1.ff ad exhib. l. etſi non ſunt. §. perueniamus. ff. de aur.& arg.leg. *h* lib.11.c.12. *i* lib.6.c.16. *k* lib.20.orig. c. 5. *l* vbi ſupra. *m* Athenæus lib. 11. c.10. *n* lib.3.Æneid. *o* lib.5.Æneid. *p* lib.11.c.10. *q* lib.21.c.34. *r* lib.5.c.3. & lib.11. c. 8. *ſ* lib. 5. c. 5. *t* l. quæſitum. §. fiſtulæ.de fund. inſtr. *u* Orig.lib.20.c.6. *x* lib.3.Æneid. *y* lib.1.ſeu Cho. *z* lib.11.c.12. *a* de ling lat.lib.4. *b* vbi ſupra *c* lib.2.Pædag.c.3. *d* d.l 3. in princ.de ſuppell.leg. *e* l.eum de lanionis. §. item cacabos. de fund. inſt. *f* lib. 14 epigrammat.94. *g* l.in argento.in prin.de aur.& arg.leg. *h* lib.14 epig. 95. *i* vbi ſupra. *k* d. l. in argento. *l* Satyr.5. *m* lib.7.c.1. *n* epiſt.lib.1.epiſt.6 ad Tacitum. *o* epigram.lib.10.epigr.10. *p* l.tabernæ.de fund.inſtr. *q* Columella lib.5.c 9. *r* lib.14.epigr.92.& 93. *ſ* epig.ſeq. *t* lib. 3. c.21.Dipnoſophi. *u* d.l etſi non ſunt.§.argento.in prin.ff.de aur.& arg. leg. *x* vbi ſupra. *y* l.19. c.4. *z* lib.31.c.3. *a* d.l.etſi non ſunt.§ argento.de aur.& arg.leg. *b* lib 4.de ling. Lat. *c* lib.6. *d* lib.33 c 11. *e* lib.9.c.11. *f* d.l.etſi non ſunt.§.argento in fin. *g* d.l. etſi non ſunt §.argento. *h* lib.2.c.30 & lib.11.c.14. *i* d.l.etſi non ſunt.§.argento.

De Vaſis eſcariis. CAP. LIX.

Eſcaria vaſa erant in quibus eſcæ apponebantur [a]. Eſcalia appellat *l. cùm quidam. de ſupell. leg.* Et hæc creſcente luxu, argentea aureáque ſunt facta, in quibus res geſtas, & facta maiorum cælare conſueuerant, vt Virgilius his carminibus ſignificat [b]:

Ingens argentum menſis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum
Per tot ducta viros, antiqua ab origene gentis.

Quæ verò nominantur in Iure Eſcaria vaſa, ſunt ſequentia.

Paropſides erant vaſa, in quibus embammata, & edulia apponebantur in menſa [c]. Apud Suidam etiam pro ipſo embammate, & condimento accipiuntur [d]. Paropſis Latinè Catinus, aut Diſcus, vel patina appellatur. In Pandectis Florentinis Parapſis, & Apſis legitur [e], quæ argentea, & quandoque aurea fuiſſe dicuntur. Plerunque etiam ex creta fingebantur, vt inquit Columella [f]: *Patruus meus Columella ex ea creta, qua fiunt Amphoræ lata vaſa in modum Patinarum fieri iubebat.*

Patinarum meminit *l. cùm de lanionis. §. aſinam. de fund. inſtr. Sine patinis,* inquit, *pulmentaria coqui non poſſunt.* Hinc probatur, veteres in Patina etiam coxiſſe, & Plinius loquens de ſapa ait [g], *Decoquitur in Patinis cum ſale, & adipe.* Lata vaſa Patinas Columella vocat [h].

Aquiminarium inter Eſcaria vaſa cõnumeratur à Paulo [i]. Vas erat inſtar Gutturnij, quo aqua ad abluendas manus infundebatur. Paulus vocat Aquiminale [k], & Vlpianus [l], ſed rectiùs dicitur à Pomponio Aquiminariũ, vt apparet ex *d. l. etſi non ſunt. §. argento. in fin. de aur. & arg. leg.* Dubitat tamen Vlpianus, an inter vaſa Eſcaria, an Potoria ſit recenſendum, demum inter Eſcaria vult cẽſeri: quia manus propter eſcas, non propter vinum lauantur. nam & antiquitus poſt cœnam manus lauabant, quod & Lampridius ſignificat, cum ſcribit [m], Heliogabalum iuſſiſſe Paraſitos, quos ad cœnam vocauerat, manus lauare, quaſi comediſſent, cum ligneas epulas eis appoſuiſſet.

Lances quoque Eſcaria vaſa erant, quæ cuique conuiuæ apponebantur, nec modo & ipſa à diuitibus ex argento, atque auro fiebant, ſed gemmis etiam ornabantur [n]. quædam rotundæ, quædam quadratæ formabantur. *Si cui,* inquit Vlpianus [o], *vaſcula argentea, puta, Lances quadratæ ſint legata, etiam plumbum, quo continentur, eum ſequetur.* Plumbũ intelligit, quo gemmæ, & emblemata ligabãtur, & cùm, inquit, certũ põdus ei argẽti facti legatur, vaſa argẽtea replũbata, (id eſt, ſine plũbo) legatario aſſignantur. Idem probat *l. ſi in rem. 1. ff. de rei vind. Vtrum,* ait, *Lancem duntaxat qui petit, dicere debeat, an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an cælata ſit?* Virgilius, cùm Lancẽ orbem appellaſſet, de aliis ſubiicit [p]: *Patulis nec parcere quadris.* Lances quandoque cælabantur, quandoque puræ relinquebantur [q]. Magnitudine etiam differebant. Lances enim maximæ, mediæ, & minimæ nominantur [r]. A Lance Trutinæ, cuius formam referunt, Lances dictas puto. Magides antiquitus appellabantur, inquit Plinius [s]. Sed hoc nomen etiam poſtea eſt retentum. *Seruus,* inquit Paulus [t], *inſciente domino, Magidem commodauit.* Accurſius pro alueo, quo fritillis luditur, eſt interpretatus [v].

Baſes inter Eſcaria cõnumerãtur. Hæc erãt vaſa, quæ alia in mẽſa ſuſtinebãt, quales Scutellas fuiſſe ait *l. etſi non ſunt. §. argento. de aur. & arg. leg.* Veteres enim vaſis ad alia ſuſtinẽda ſubiiciebant, quæ Baſes vocabãtur, cũ mẽſas mappis nõ tegerẽt. *Baſes,* inquit Iabolenus [x], *ſeu fulcra, vaſorũ collocãdorũ cauſa parata, vaſis legatis, debẽtur, ſi eiuſdẽ generis ſunt, cuius & vaſa.* Sed Cicero Scutellã pro vaſe, in quo ſorbilia aliqua cõdiũtur, poſuit,

ſuit. *Dem*[y], inquit [y], *ſcutellā dulcicula potionis*. Itali etiā ita hodie vocāt. Vas eſt notiſſimū.

Promulſidaria quoque Vlpianus [z] poſuit pro vaſis alia ſuſtinentibus, in quibus Promulſis continebatur, quod erat genus potionis ex mulſo conditæ, aut ſorbitionis. Sed gloſſa [a], & alij intelligunt pro vaſe ipſo Promulſidem continente; verius tamen eſt, poni pro vaſe alij ſuppoſito. *Si vaſa*, inquit Pomponius [b], *legata ſint, non ſolùm ea contineri, quæ aliquid recipiunt cauſa bibendi, & edendi paratum, ſed & ea, quæ aliquid ſuſtinent, vt ſunt Scutella, Promulſidaria, & Repoſitoria.* Verùm Alexander ab Alexandro vult eſſe vaſa quibus mulſum continetur [c].

a l.Labeo § Seruius fatetur.de ſupell legat. *b* lib.1 Æneid. *c* Athen.lib.9. c. 1. *d* in verb. ...... *e* d.l.etſi non ſunt.§.argento.& l.pediculis.§. 1. de aur. & arg leg. *f* lib. 12.c. 43.de re ruſt. *g* lib.23 c.2. *h* vbi ſupra. *i* d.l.etſi non ſunt.§.ſi cui.de aur & arg.leg.l.3.in princ. & §. 1. de ſupell.leg. *k* d.l.3 in princ. & §. 1. de ſuppell. leg. *l* in d.l.etſi non ſunt. §. ſi cui. *m* in Heliogabalo. *n* d.l.etſi non ſunt.§.perueniamus.de aur.& arg leg. *o* l.cùm aurum.§.planè.eo. tit. *p* lib.7.Æneid. *q* d l.ſi in rem 3.ff.de rei vind. *r* l.qui lancem. de aur. & arg. leg. *ſ* lib. 33. c.11. *t* l.ſeruus de condict indeb. *u* ibidem.in ver.Magidem. *x* l.hæres meus.§ pen.de leg 3. *y* in lib 3.Tuſcul quæſt. *z* d.l etſi non ſunt.§.ſed ſi cui.de auto, & arg. leg. *a* ibidem. in ver. promulſidaria. *b* l.19 §.3.de aur.& arg. *c* lib.gen.dier.3.c.10.

De vaſis Cocinatoriis. Cap. LX.

Cocinatoria vaſa ſunt, quæ ad coquendum parantur, mendoſè Cocitatoria vocantur à Paulo [a] in Pandectis Florentinis: in aliis Codicibus legitur Concinnatoria pro Cocinatoriis. Plinius appellat conquinaria [b], inter quæ ſunt Ahenum, Cacabus, Miliarium; Sartago, & ſimilia [c]. Varro, *Vas*, inquit [d], *in quo cibum coquebant, ab eo Cacabum appellarunt, deducto nomine à coquendo.* Paulus ait [e], pulmentaria in Cacabis coqui. Erant ſimiles Aheno, niſi quòd hoc æneum, Cacabus fictilis, & igni excoctus, aut Lapideus erat [f]. Exiſtimo autem eandem Cacabi, & Lebetis formā fuiſſe, quā Seruius interpretatur Ollā æreā ſuper illo carmine Virgilij [g], *Dodonæoſque lebetes.* In eo differebāt, quòd prunis Cacabus imponebatur, Ahenū ſupra focū pendebat [h].

Athenum igitur eſt vas ænæum: vnde nomē traxit. Manubriū habet, quo ab vnco ferreo retētum ſupra focū pendet, atque in eo aqua ad bibendum, & aliū vſum calefiebat. Paulus, *Non multū*, inquit [i], *refert inter Cacabos, & Ahenū, quod ſupra focū pendet: hic aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Vlpianus, *Itē Ahenum*, ait [k], *in quo olea calida aqua lauatur, vt cætera vaſa Olearia, dominū conductori præſtare oportet.*

Miliarium parū ab Aheno diſtaſſe videtur. vas enim ad coquendū fuiſſe dicit Vlpianus [l], & aliquando argenteum factum, ſicut & Cacabos. Iulius Pollux, *Quod Miliarium*, inquit [m], *vocatur à Romanis, eſt vas ad aquam calefaciendam paratum.* In forma puto inter ea fuiſſe differentiam. fortè enim dictum eſt Miliarium, quod Miliarij formam haberet. erat hæc in medio Foro, vt ait Plutarchus [n], Columna aurata. Seneca, *Facere ſolemus*, inquit [o], *dracones, & Miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus.* Hic videtur Miliaria dixiſſe, quæ Miliarij formam habebāt, quæ ab aliis vaſis Cocinatoriis diſtabat. Palladius vas altum, & anguſtum fuiſſe ſcribit [p].

Sartago etiam Cocinatorium eſt inſtrumentum [q], Latini etenim Frixorium appellant. Eſt vas omnibus notiſſimum, à ſtrepitu ſoni ita vocatum, inquit Iſidorus [r], quando in eo ardet oleum.

a l.pen.de pen.leg. *b* lib.33.c.11. *c* d.l.etſi non ſunt.alias eſt l cùm aurum.§ ſi cui.de aur. & arg.leg. *d* lib 4.de ling.Lat. *e* l.cum de Lanionis.§.aſinam.de fund. inſtr. *f* Athen. l. 11. c 2. *g* lib.3.Æneid. *h* d.§ aſinam. *i* d.§.aſinam.& l.ſed addes.§.illud.ff.locat. *k* l. ſed ad æs.§. illud.ff.locati. *l* d.l.etſi non ſunt.§.ſi cui.de aur.& arg.leg. *m* lib.3.Onomaſt. *n* in Galba. *o* l.3. natural.quæſt. *p* de re ruſti.lib.5.tit.8.de apibus. *q* d.l.cum aurum. §. ſi cui. de aur. & arg. leg. *r* Orig.lib.20.c.8.

De Vaſis vinariis. CAP. LXI.

LAcus erat vas, in quod excipiebatur vinum prælis expreſſum: vnde Labeo ait [a]: *Si vietori locaueris Lacum vino plenum curandum, & ille eum pertuderit, vt vinum ſit effuſum, in factum eſſe agendum.* Legendum eſt autem *tectori*, non *vietori*. Tector enim eſt, qui Lacum linit, & rimas obſtruit, ne vinum effundatur. Varro, *Quæ calcatæ*, inquit [b], *erunt vuæ, earum ſcopi cum folliculis ſubiiciendi ſub prælum, vt ſi quid reliqui habeant muſti, exprimatur in eundem Lacum.* Veteres enim vuas primò calcabant [c], deinde collecto muſto, ſcopos, ſeu ramuſculos cum folliculis, qui remanſerant, prælo ſubdebant, indeque aliud muſtum exprimebant, tertio ſcopos rurſus concidebant, & prælo premebant, poſtremo diluebant aqua, quam hyeme dabant operariis. Vinum ex Lacu transfundebatur in Dolia, aut Cuppas, vbi in cellis diu conſeruabatur. Hoc doliare vinum appellat. *l. 1. in fin. ff. de pericul. & commod. rei ven l.* quod in Doliis eſt repoſitum. Lignei verò erant hi Lacus, quorum loco plerunque ipſam terram, inquit Suidas [d], Athenienſes effodiebant latiùs in quadrum, aut rotundum excauantes, & foueam liniebant ad vinum, & oleum excipiendum, quam Lacum vocabant. Has ciſternas vini appellat *l. vulgaris. §. ſed ſi de nauib. ff. de furt.*

Dolia fictilia fiebant ex argilla. Paulus [e], *Seruitus creta eximendæ conſtitui poteſt veluti, ſi figulinas*, inquit, *haberet, vt Dolia fiant, vel tegulæ.* Dolia plerunque in terram defodiebantur. Vlpianus, *Si dominus*, inquit [f], *proprietatis prohibeat fructuarium vti Doliis, putant quidem, etſi defoſſa ſint, iure prohiberi, quod non eſt verum.* Idem, *Inſtrumenta*, ait [g], *fundi ſunt Dolia, etiam ſi defoſſa non ſint.* Et [h], *Legato vino Legatario Dolia non debentur, maximè ſi depreſſa in cella vinaria fuerint, aut ea fuerint, quæ per magnitudinem difficile mouentur.* Scæuola [i], *Collegio Fabrorum fundo cum ſyluis legato, reſpondit vaſa vinaria, id eſt, Cuppas & Dolia, quæ in cella defixa ſunt, non rectè peti.*

Ideo autem defodiebantur, vt vinum æſtate frigidius, incorruptiúſque conſeruaretur. nec enim hypogæa, id eſt, ſubterranea loca cellarum vinariarum, vt nunc, ita vbique in vſu tum fuiſſe, Plinius inquit [k]: *Minores plagæ Doliis condunt, infodiúntque terra tota, aut ad portionem ſitus: item cœlum præbent, alij verò impoſitis tectis arcent.* Idem addit imbecilla vina, demiſſis in terram Doliis, ſeruata fuiſſe, valida expoſitis. Dolia vtrinque anſas habebant: vnde Horatius Diota appellat [l], quaſi duas aures habentia. Varias verò in formas fingebantur. aliqua enim turgida in ventre tumebant, alia minùs, aliqua in ſummo patula erant, alia arctiora ſine tumido ventre, quæ ad vinum fiebant vtiliora. Plinius, *Ventroſa*, inquit [m], *ac patula minùs vtilia.* Columella Dolia vulgò tumentem vterum habuiſſe ſignificat [n]. Vaſa enim Salgamorum patenti ore, & ad imum vſque æqualia fieri iubet, nec in modum Doliorum formata, vt æqualia penora ad fundum vſque deprimantur, quod in vtero Dolij vix fieri poſſet propter inæqualitatem figuræ. Cum ore arctiora eſſent, operculum Dolia habebant. Plinius, *Sic opercula*, inquit [o], *Doliorum medicanda, addita maſtice, ac pice intus etiam picabantur, atque marina aqua perfundebantur.* In imo, vtplurimum, in acutam cuſpidem deſinebant, vt meliùs terræ infigi, & defodi poſſent ad vina ſeruanda, qualia multa Patauij, & alibi vidi. Nec alia vaſa præter hæc facilè cuſpidem habuiſſe arbitror: quia non ita defodiebantur. Dolia, etſi ad vini vſum parabantur, aliquando in his frumentum condebatur:

vnde

vnde non propriè vaſa vinaria appellantur. Iulianus, *Vaſa*, inquit [p], *vinaria propriè torcularia eſſe placet. Dolia autem, & Serias tamdiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent, cùm ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe, quoniam ad alium vſum transferri poſſent, veluti ſi frumentum in iis condatur.*

Sed & quòd in doliis vinum condebatur, inde ad quotidianum bibendi vſum non hauriebatur, ſed in amphoras, vel cados, vel vrnas diffundebatur, in quibus manebat, donec erat in vſu. Proculus, *Cui vinum*, inquit [q], *cum vaſis legatum erit, & amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe: vinum enim in amphoras, & cados ea mente diffundimus, vt in his ſit, donec vſus cauſa probentur, & ſcilicet id vendimus cum his amphoris, & cadis. In dolia autem, alia mente conijcimus, ſcilicet vt ex his poſtea vel in amphoras, vel cados diffundamus.* Cicero, *Num igitur*, inquit [r], *qui hoc ſentiat, ſi is potare velit, de dolio ſibi hauriendum putet?*

Igitur donec doliis continebatur, doliarium vinum dicebatur [s]; quod verò ex doliis in amphoras, & cados vſus cauſa tranſlatum erat, diffuſum vocabatur, *l. cui vinum. l. penult. de trit. vin. & oleo leg.* quæ leges cùm ſint ſubobſcuræ, aliqua egent interpretatione. In *l. cui vinum.* dubitatur, legato vino, an debeatur legatario, quod ex dolio in amphoras eſt diffuſum, & reſpondet deberi, etiamſi nulla amphorarum facta ſit mentio. Contrà, ſi vinum cum amphoris legetur, etiam id, quod eſt in doliis debetur. Lex verò penultima hoc ſignificat, ſi legetur vinum, quod eſt in amphoris, vel cadis, negabat Trebatius, quod erat in doliis, deberi: quia dolia, vino legato, nunquam debentur legatario: & hoc vult verſiculus, *Cæterùm, dolia in vaſis vinariis non eſſe.* Contrarium tenet Proculus: quia etſi dolia non ſint in numero vaſorum vinariorum, vinum tamen, quod eſt in doliis, debetur. Dolium quadraginta, & quandoque quinquaginta congios capiebat. Culearia enim dolia Vitruuius nominat [u], pendebat verò Culeus libras mille ſexcentas. Solebant & locari dolia [x], quæ quandoque ex plumbo fiebant, in quibus terra aggerebatur, vt vſum viridariorum exhiberent. *Dolia*, inquit Iabolenus [y], *fictilia, item plumbea, quibus terra aggeſta eſt, & in iis viridaria poſita, ædium ſunt, ſi ita illigata ſunt ædibus, vt ibi perpetuò ſint.*

Seriæ quoque erant vaſa vinaria ex creta oblonga, ad vinum ſeruandum, in quibus quandoque oleum condebatur, & frumentum [z]. de quibus *in l. ſed ſi quid. §. proprietatis. ff. de vſufruct. l. vinaria. ff. de verbor. ſignif.* Vnde nec ipſæ propriè vinaria vaſa habentur. Quòd à Syriis ſint excogitatæ, Serias dictas Iſidorus putat [a]. Longiores dolio, anſis & collo carebant. In regno Neapolitano Seriolas appellant.

Cuppis verò rarò olim, præterquam in Alpibus, vtebantur. Plinius de vino loquens ait [b]: *Circa Alpes ligneis vaſis condunt, circuliſque cingunt.* Et paulo pòſt: *Mitiores plagæ doliis condunt, infodiuntque terræ.*

Sed nos hodie, omiſſis doliis, cuppis tantùm vtimur, quas ligneis, aut ferreis circulis cingimus. Vlpianus, legato vino, cuppas, & cuppulas legatario deberi ſcribit [c]. De iiſdem *l. Lucius Titius. §. penult. de leg. 3. l. quæſitum. §. conſeruandi. de fund. inſtr. l. ſed & ſi quid. §. proprietatis. ff. de vſufruct.*

Torcularia propriè vinaria vaſa eſſe dicit *dict. l. vinaria. de verbor. ſignif.* Græcè Lines vocantur [d]. Vaſa ſunt ad exprimendum ex vuis vinum comparata.

Amphoræ, cadi, & quandoque vrnæ, & culei vaſa vinaria erant; ſed de his infià opportuniùs dicetur, cùm de vaſis certam menſuram habentibus diſſeremus.

a l. ſi ſeruus ſeruum. §. vlt. ff. ad legem Aquiliam. *b* lib. 1. de re ruſt. c. 54. *c* l. qui pendentem. ff. de act. empt. *d* in verb. *κα κοι.* *e* l. veluti. ff. de ſeruit. ruſt. prædior. *f* l. ſed ſi quid. §. ſi proprietatis. ff. de vſufruct. & l. fundi. in princip. ff. de act. empt. *g* l. inſtrumenta. ff. de fund. inſtr. *h* l. 3 §. penult. l. penult. ff. de trit. vin. & oleo leg. *i* l. Lucius. §. penult. de leg. 3. *k* lib. 14. c. 21. *l* carmin. lib. 1. ode 9. *m* vbi ſuprà. *n* lib. 12. c. 4. *o* vbi ſuprà. *p* l. vinaria ff. de verbor. ſignif. *q* l. penult. & vlt. de trit. vin. & oleo leg. *r* in Bruto, ſeu de clar. Oratorib. *ſ* l. quod ſæpe. §. penult. ff. de contrahen. empt. & l. 1. §. vlt. ff. de peric. & com rei vend. *u* lib. 6. c. 9. *x* l. ſed addes. §. 1. ff. locati. *y* l. dolia. de fund inſtr. *z* Donatus in Terent. Heauton. act. 2. ſcen. luceſcit. *a* Origen. lib. 10. c. 6. *b* lib. 14. c. 21. *c* l. 3. §. vlt. ff. de trit. vin. & oleo leg. *d* l. lines. ff. de act. empt.

De vaſis aquariis. CAP. LXII.

LAbra ad lauandum corpus, aut pedes ſunt comparata. Cicero, *Labrum*, inquit [a], *ſi in balneo non eſt, fac, vt ſit.* Lex *lines. ff. de act. empt.* dicit ædibus hoc vas cedere, & ſequi emptorem ædium: erat enim in terram defixum. Ex creta fiebat, atque etiam ex ære. Virgilius [b]:

Sicut aqua tremulum labris vbi lumen ahenis
Sole repercuſſum.

Quandoque ex marmore, præſertim circa fontes. Plinius, *Marmoreo*, inquit [c], *labro aqua exundat.* Alfenus, *Si Seius*, ait [d], *ſyluam ſeuiſſet, in qua labra, & aeneas cucumellas poſitas haberet, Annio conſilium omnes Iuriſperiti dederunt, vt cum eo ageret, ius ei non eſſe in eo loco ea poſita habere inuito ſe.* Hoc autem ſignificat: Locus in domo Seij hanc ſeruitutem debebat ædibus Annij, vt eo in loco nihil Seius poneret, is ſyluam ſeuit, vt ligna haberet ad vſum balnei: vnde labra in ea poſuit, & cucumellas, quæ vaſa ſunt ænea ad calefaciendam aquam: id non licuit. Ad hunc verò vſum, & fabricanda arma ſyluæ alebantur [e].

Cucuma vas eſt vtplurimum æneum, rotundum, in imo latum, ac ſenſim gracileſcens, in arctius collum definit, plerumque cubitalis altitudinis cum manubrio, quo tonſores hodie lixiuium calefaciunt. In Italia antiquum nomen retinet, vulgò Cucuma vocata. Aliquando vſque ad ceruicem eſt æquilatera. Martialis [f]:

Torquatus nitidas vario de marmore thermas
Extruxit, cucumam fecit Otacilius.

Cucumam thermis opponit, quaſi dicat rem exiguam, & ridiculam, quæ thermas imitatur: vnde colligitur vas ad thermas pertinens fuiſſe. Collum habuiſſe ſignificat Petronius Arbirer: *Frangitur*, inquit [g], *ceruix cucumæ, ignémque valeſcentem reſtinguit.* ſcilicet, aqua effuſa, quam continebat. A cucuma deriuatur cucumella, id eſt, parua cucuma. Ferreas etiam cucumas fuiſſe ſignificat *l. 1. §. penult. ff. ad legem Corneliam de ſicariis.*

Vrna, vt ait Varro [h], ex puteo aquam hauriebant: dictæ enim ſunt Vrnæ ab vrinando, quod eſt in aquam mergi. Sed conſtat etiam aquam hauſtam in vrnis in menſa poſitis in culina conſeruatam fuiſſe: nam, vt inquit Varro [i], tertium erat genus menſæ, & quadratæ vaſorum, vocatúrque Vrnarium, quod vrnas cum aqua poſitas potiſſimùm continebat in culina. Hæ fundum quandoque habebant, & aliquæ iuſſis, primò fictiles, poſtea etiam æreæ ſunt factæ [k], quandoque ad vina parabantur: vnde vrnalia vaſa erant, in quæ vinum diffundebatur [l]. Vrna habet congios quatuor, modios duos, libras quadraginta. Dimidium verò amphoræ continere vult Palæmon.

a epiſt.

a epiſt. ad Terentiam. lib. 14. epiſt. 20. *b* lib. 8. Æneid. *c* lib. 5. epiſtolar. epiſt. 6. ad Apollinarem. *d* l. ſi quando. §. 1. ff. ſi ſeruit. vendi. *e* l. Lucius. §. penult. ff. de leg. 3. *f* lib. 10. epigram. 68. *g* in Satyrico. *h* lib. 4. de lingua Latina. *i* lib. 4. de lingua Latina. *k* l. tabernæ. de fund. inſtr. *l* l. vlt. in princip. ff. de trit. vin. & oleo leg.

De aliis vaſis. CAP. LXIII.

Corbes, vilia vaſa, ex viminibus texebantur in modij formam, & nunc quoque in Italia Corbes vocantur. Lex *in inſtrumento. ff. de fund. inſtr.* recenſet eas inter vaſa cogendi, ſeu colligendi fructus cauſa parata: in his enim fœnum, aut ſpicæ ex meſſe factæ condebantur. Cicero, *Meſſoria*, inquit [a], *ſe corbe contexit.* Fiebant & ex ligno corbes vnius, duorum, aut trium modiorum: vnde modias, & trimodias corbes nominat Columella [b]. Vlpianus ait [c], doliare vinum venditum, ſi emptor non exportet, & væneat vindemiæ tempore, venditorem poſſe per corbes menſuram facere, & illud effundere.

Quali inter vaſa vindemiatoria recenſentur, & ipſi ex vimine contexti: vnde Poëta ait [d]:

- - - - tu ſpiſſo vimine Qualos.
Colláque prælorum fumoſis deripe tectis.

Horum duplex eſt vſus, aliis vuas decerptas colligimus, in aliis exceptæ collectæque vuæ deportantur [e]. Calx etiam, & ſimilia Qualis portabantur. *Fructuarius*, inquit Vlpianus [f], *ſi librarium rus mittat, & Qualum, & calcem portare cogat, eo abutitur.*

Ciſtæ quoque ſunt vaſa ex ſpiſſis & decorticatis viminibus contexta, de quibus *in l. 1. §. ſi ciſta. ff. depoſiti.* In varias formas componuntur, & ſunt notiſſimæ.

Riſcus & ipſe erat ciſta corio tecta, auctore Donato [g], vt *in l. argumento. §. mundus. de auro & argen. leg.* videtur inter vaſa vnguentaria numerari, quemadmodum & alabaſtri; de quibus ibi dicetur.

Matula quoque vas erat, quo in triclinio allatam aquam infundebant, vt ait Varro [h], eo potiſſimùm ad ſe mundandas mulieres vtebantur [i].

Scaphia quoque habebant mulieres argentea ventris cauſa, quæ tamquam immunda argento non connumerabantur [k]. Inde ſunt dicta, quia formam ſcaphæ habebant, quæ nauem ſequitur [l]. Plautus ſcaphium pro vaſe potorio poſuiſſe videtur [m].

a pro Sextio. *b* de re ruſt. lib. 12. c. 50. *c* l. 1. ff. de peric. & com. rei vend. *d* Virgil. lib. 1. Georg. *e* l. inſtrumenta. §. 1. ff. de fund. inſtr. *f* l. ſed ſi quid. §. 1. ff. de vſufruct. *g* in Terent. Eunuch act. 4. ſcen. credo equidem. *h* de lingua Latina, lib. 4. *i* l. argumento. §. mundus. de auro & argen. leg. *k* l. Quintus. §. penult. de auro & argen. leg. *l* l. ſcapham. ff. de euict. *m* in Bacchid. ſcen. 1.

De vaſorum menſuris in iure. CAP. LXIV.

Amphora, quæ aliàs Quadrantal appellatur, eſt vas menſuræ pedis quadrati, capiens quantum teſſera quoquo verſus in area pedum quatuor. Athenæus amphoram inde dictam eſſe exiſtimat [a], quòd vtrinque manibus feratur. Eſt menſura liquoris. Fannius ait [b], heminas nonagintaſex, vrnas duas continere, modios tres, congios octo, ſextarios 48. libras 80. quartarios 192. & cyathos 576. quem-

 admodum

admodum refert Voluſius Mætianus [c]. Amphoram aliqui Ceramium vocant. Budæus ex Catone exiſtimat [d], amphoram liquidorum in ceruice gracileſcere, & collum habere; ſed Fannius eam formam vndique quadratam fuiſſe ſignificat, dum ait [e], *Amphora ſit cubus.* Diuerſi liquores proprias habebant amphoras pondere differentes. Amphora olei pendebat libras 66. vncias 8. vini libras 74. drachmas 7. mellis libr. 3. vnc. 1. drachm. 2. ſcript. 2. [f] Ex argilla, ſeu creta vinariæ amphoræ fieri plurimum conſueuerunt. *Seruitus,* inquit Paulus [g], *creta fodienda in fundo vicino conſtitui poteſt, veluti ſi quis figulinas haberet, in quibus ea vaſa fierent, quibus fructus eius fundi exportarentur, ſicut in quibuſdam fit, vt amphoris vinum euehatur, aut vt dolia fiant, vel tegulæ ad villam ædificandam.* & quia vtplurimum fictilis erat amphora, κεράμιον vocabatur, quod Latinè ſonat vas fictile. In amphoris vino veteres pretium ſtatuebant, & metiebantur, tot vini amphoras ſe habere, & vendere dicentes [h]. *Si vinum,* inquit Caius [i], *ita venierit, vt in ſingulas amphoras; item oleum, vt in ſingulas metretas; item frumentum, vt in ſingulos modios certum pretium conſtitueretur, perficitur venditio, cùm admenſa, adpenſáve fuerint.* Huic concinit reſponſum Alexandri ad Iulianum: *Cùm conueniſſet,* inquit [k], *vt ſingulæ amphoræ vini certo pretio veneant, antequam tradantur, periculum vini mutati emptoris non fuit.*

Eodem modo cùm teſtatores vinum legabant, tot vini amphoras relinquebant. *Si centum,* inquit Pomponius [l], *amphoræ vini, quas velles, tibi legatæ ſint.* Item [m]: *Si cui vinum ſit legatum centum amphorarum.* Item [n]: *Cùm certus numerus amphorarum vini legatus eſſet.* Et [o]: *Quarumdam rerum poſſeſſionem nos animo nanciſci, ait Labeo, vt ſi vino vendito vniuerſæ amphoræ vini ſimul eſſent.* Sic & centum amphoras vini ſtipulabantur [p]. In amphoris quoque vinum nauibus tranſuehebant [q], quæ plerumque duo millia amphorarum capiebant: quod & Budæus notat [r]. Amphoram Corbem vocari quidam putant: quia *l. 1. ad fin. de pericul. & commo. rei vend.* ait, per corbes venditorem vini menſuram facere, & effundere: quod ego non affirmo. Inter vinaria vaſa propriè amphora non cenſetur [s]: nam alia etiam liquida in iis condi ſolebant, vt acetum, mulſum, & ſimilia, quæ amphoras ad Solem ſuſpendebant [t]. Vinum ex doliis in amphoras diffundebatur, vt ibi ad tempus eſſet, non vt diu permaneret [u]: in doliis verò, & cuppis diu ſeruabatur [x], vt ſuprà dixi.

Cadus à χάδειν, quod eſt capacem eſſe, dictus, Ceramium etiam nuncupatur. Continet amphoram, & dimidiam, & quantum metreta, id eſt, congios 12. vt Iſidorus ait [y]. Plinius tamen videtur velle [z], cadum continere duplicem amphoram, id eſt, ſextarios 96. quod & Fannius cenſet, dicens [a], cadum, & amphoram Atticam eſſe idem, ſeu Romanam duplicem amphoram, his carminibus:

Attica prætereà dicenda eſt amphora nobis,
Seu cadus: hanc facies noſtræ ſi adieceris vrnam.

Cadi forma turbinata erat, cono, ſeu ſtrobylo, id eſt, nuci pineæ ſimilis [b]. Athenæus ait [c], Ionas vas fictile Cadum appellare. Iſidorus vult [d], ſitulam, & cadum eſſe idem, cui adſtipulatur vulgus Neapolitanorum, qui cadum ſitulam ad hauriendam aquam appellant, & hoc credo verum: obſerata enim ab vtraque parte ſitula cadus fiebat. Vino legato, cadi, & amphoræ debentur [e].

Metretas, de quibus *in l. penult. §. vlt. ff. locat.* Plinius ex Dioſcoride [f] cados tranſtulit [g], vult autem continere congios decem. Iulius Pollux amphoras vocat [h]: eſt enim amphora Attica quandoque Metreta dicta, quæ ſexquiamphoram continet, & medium locum inter amphoram & cadum. Dicta eſt Metreta, inquit Pollux [i], ἀπὸ τῆς μετριότητος, id eſt, à mediocritate, quòd nec paruam, nec admodum magnam cõtineat

quan

quantitatem. capit enim Choas 12. Sextarios 72. libras menſurales 108. aut 120. Pendet olei plus lib. 109. Secundum Agricolam [k] continet Cotylas 143. Quartarios 288. Oxybapha 576. Metreta plurimùm pro vaſe Oleario capitur tam *in d. l. penult. § vlt. locat.* quàm apud Catonem [l], & Columellam [m], imò vulgo Metretis oleum metiebantur, ſicut vinum amphoris, vt ſuprà dixi.

Vrnalia videntur fuiſſe vaſa Vrnæ menſuram capientia apud Proculum [n], ſicut Vitruuius [o] Dolea culearia, & Cato [p] Labra olearia dixit. Vnum enim in Vrnalibus diffuſum teſtatorem habuiſſe ſcribit, id eſt, vaſis Vrnæ menſuram capientibus.

Vrna eſt dimidia amphoræ, capiens Congios 4. Sextarios 24. libr. 40. menſuræ. Pendet lib Olei 33. vnc. 4. Vini lib. 37. drach. 9. ſcript. 2. Mellis lib. 55. cum dimidia, drach. 5. ſcript. 1.

Culeus Græcè κύλιξ, ad vini vſum potiſſimùm parabatur. *Vino*, inquit Vlpianus [q], *legato, vtres non debebuntur, nec Culeos quidem deberi puto.* Et Labeo, *Vini*, ait [r], *Falerni, quod domi naſcetur, quotannis binos Culeos hæres meus Titio dato.*

Quandoque in Culeis frumentum condebatur. Scæuola, *Culeos*, inquit [s], *cum Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ centurio Culeos ad annonam ſuſtulit.*

Pro inſtrumento verò ad exportandos fructus Culeos ponit *l. quæſitū §. conſeruandi. de fund. inſtr.* Vas erat, ait Iſidorus [t], compactum ex pellibus, quemadmodum vter, vt ſignificat *§. item lex Pompeia. Inſt. de publ. iud. & l. 1. C. de his, qui parent. vel lib. occid.* quæ parricidam culeo inſutum in mare proiici iubet. Idem affirmat Nonius [u] ex Varrone. Culeus formam habebat corticis nucum viridium: nam Feſtus, *Culeola*, inquit [x], *cortices nucum viridium ſunt dicta à ſimilitudine Culeorum, quibus vinum, ſiue oleum continetur.* Culeus capit lib. menſurales, ſeu quæ vſum menſuræ habent 1600. Pendet Olei libr 1333. vnc. 4. Vini lib. 1479. cum dimidia, drach. 2. ſcript. 2. Mellis 2232. vnc. 2. drach. 5. ſcript. 1. [y] Plinius ait [z], ſingula iugera Senecæ in Nomentano agro ex vineis ſeptenos Culeos, id eſt, Amphoras 140. vini reddidiſſe, octonos vero Culeos ex ſingulis illis iugeris perceptos ſcribit Columella [a]. Culeus 20. Amphoras, ſiue 60. Modios capiebat [b], & eſt fermè æqualis plauſtro vini Subalphino, vbi etiam nunc corrupto vocabulo Curlam vuæ appellant, quæ currum onerat. Fannius veteribus maiorem liquoris menſuram non fuiſſe ſcribit [c], ſicut neque apud Italos maior Plauſtro reperitur.

Eſt & bis decies, quem conficit Amphora noſtris
Culeus, hoc nulla eſt maior menſura liquoris.

Sextarius, de quo *in l. taberna. ff. de fund. inſtr.* ſecundùm Fannium [d] capit Heminas 2. ſiue vncias 90. vini, ſed habita ratione ad Cyathum, inquit Alciatus [e], & plus, minúſve, prout materia, quam continet. Secundùm Plin um [f] capit vncias 15. quia pendet drachmas 120. Cyathus enim drachmas 10 continet, & Sextarius Cyathos 12. Georgius Agricola ait [g], Plinium loqui de Græco Cyatho: itaque vult [h] ex Galeno Sextarium continere menſuræ vncias 20. ponderis olei vnc. 16. drachm. 5. ſcript. 1. Fannius dicit vncias 18. [i]. Sextarius vini eſt iuſta menſura homini ſano in ſingulos epulatus, vt vult Budæus [k], Cato ait [l], in ſingulos dies. Appellatur Sextarius, inquit Fannius [m], quia eſt ſexta pars Congij, continet enim vncias 20. alij dicunt plus. Sextarius Olei habet pondus vnciarum 18. verùm Arcadius, & Honorius ad 21. & ſemis vncias redegerunt *in l. vltim. C. Th. de annon. ciuicis, & pane grad.* præter 18. ſcrupulos, qui per ſingulos Sextarios ad certorum ordinum commodum detinebantur. Pondus igitur Vini 20. vnciarum fuit, Mellis 10. ait Fannius [n]. Georgius Agricola dicit [o], Sextarium pendere vini vncias 18. cum dimidia, ſiliq. 2. gran. 1. & duas tertias;

Mellis lib. 2. vnc. 3. drach. 6. ſiliq. 4. Ratio differentiæ ſecundùm Fannium eſt: quia eadem menſura appenſa eſt grauior, & leuior, prout eſt materia, quam continet. Sextarius, quo Romæ liquida venalia metiebantur, erat cornu lineas circùm extra habens, quæ vncias menſuræ indicabant, vt auctor eſt Galenus [p]. Horatius [q]: *Cornu ipſe bilibri caulibus inſtillat.* Modiis frumentum, quemadmodum amphoris vinum, & Metretis oleum metiebantur. proponit enim Caius [r] in vini amphoras, olei metretas, & frumenti Modios certum pretium fuiſſe conſtitutum, quod dictum non fuiſſet, niſi hæc illorum propria, & viſitata menſura fuiſſet. Id etiam comprobat *l. quidam §. vlt. de tri. vin. & oleo leg. Lucio Titio,* inquit, *tritici Modios centum heres dato.* Scæuola, *Lucius Titius,* inquit [s], *promiſit de fundo ſuo centum millia Modiorum frumenti annua præſtare prædiis Caij Seij.* Liuius, *Frumenti,* inquit [t], *vim maximam Africa aduectam Ædiles Curruli quaternis æris in Modios populo diuiſerunt.*

Ad numerum etiam Modiorum nauium magnitudo æſtimabatur, & quæ duo millia Modiorum capiebant, non admodum magnæ habebantur, ſicut legimus *in l. iubemus nullam. C. de ſac. ſanc. eccl.* quæ eadem eſt *in l. 3. C. de nauibus non excuſ. lib. 11.* Iubet enim naues vltra duo millia Modiorum capientes non excuſari à tranſuehendo frumento, & aliis ſpeciebus. Cætera, quæ minus capiunt, tanquam minora nauigia, ad tranſuehendum non arctantur. Erat Modij menſura tantùm aridorum, veluti, frumenti, hordei, & ſimilium, vt ait Agricola [u]: & continet Sextarios 12. ſeu lib. 20. dando vncias 20. cuique Sextario. ſed Suidas tribuit 18. ſecutus menſuram Atticam, cuius Modius facit libras 18. & eſt plus, minus tertia parte Sextarij Patauini, qui libras plus, minus 66. minores pendet: & ideo inutile fecit legatum, qui centum Modios frumenti legauit [x], quorum ſinguli centum pondo, id eſt, centum libras pendunt: quia hæc menſura non reperitur. Plinius vero ait [y], Laudatiſſimum triticum pendere in Modios libras 28. & prope 29. deterrimum 20. forte legendum 18. & 19. quia hæ ſummæ præcedentibus non congruunt. Columella dicit [z], iugerum agri pinguis plerunque Modios tritici 4. mediocris 5. poſtulare. Modius farinæ media annona 40. aſſibus veniebat [a]: Modium vnum tritici quiſque ſingulis octo diebus ferè abſumit: vnde quatuor Modios quolibet menſe ſeruis admetiebantur, quod demenſum appellabatur, vel à metiendo, vel à menſe. Modius enim ter denos panes efficit, qui ferè octo diebus ſufficiunt, & quarta pars furfuris ſecreta ſupereſt; itaque ſingulis diebus libras fermè duas, & vncias ſex ſeruis operantibus dabant. Suidas plus tribuit [b], alij minus.

Medimnus ſex Modios continet, & pendet libras 120. Suidas ait 108: [c] intelligens de menſura Attica. Agricola vult [d], Medimnum eſſe quatuor Modiorum, & ſeſquiſextarij. Cicero narrat [e] in Sicilia in agro Leontino ſingula iugera ſingulis Medimnis ſolita fuiſſe ſeri, & plerunque cum octauo, rarò cum decimo fœnore rediiſſe. Medimnus erat iuſtum hominis onus. Plutarchus enim memorat [f], Lucullum triginta millia Galatarum ſecum duxiſſe, qui ſinguli ſingulos Medimnos geſtabant: vnde & duæ Amphoræ erant commodum hominis onus. eadem enim erat Medimni menſura, quæ & duarum Amphorarum. Medimni meminit edictum 13. poſt Nou. Iuſtin. ait n. 800. Myriades Medimnorum frumenti ex Ægypto Conſtantinopolim aduehi conſueuiſſe. Capit Medimnus plus minus tribus ſextariis Patauinis.

Artaba in 8. edict. poſt Nouellas Iuſtin. eſt Medimnus Atticus. Verùm Alexander ab Alexandro [g] duplicem ponit Artabam, Ægyptiam Modios tres Italos, & tertiam continentem, & Medicam. Cœlius Rhodiginus ex Ariſtotele Ægyptiam Medimnos Atticos 45. continuiſſe ſcribit [h]. At Perſicam capaciorem Attico Medimno

tribus

tribus Chœnicibus Atticis ex Herodoto [i], quam Polybius vult [k] eſſe modicam menſuram De hoc Agricola [l].

BREVIARIVM VASORVM CERTAM menſuram capientium.

Menſura liquidorum apud veteres ſunt hæ.

Culeus continet cados, ſiue metretas 16. & amphoras 20. & pendit libras 1600. olei, ſecundum alios 1920. *Metreta* capit amphoram, & dimidiam, quæ ſunt libræ 120. & congios 10. *Amphora*, ſeu *Quadrantal* vrnas 2. ſeu libras 80. & congios 8. Cato ſcribit libras, ſeu heminas 90. *Vrna* habet congios 4. modios 2. quæ ſunt libræ 40. ſecundùm alios 48. *Congius*, qui & *Chus*, ſeu *Choeus* capit ſextarios 6. [m] ſeu libras 10. pendit olei libras 8. vncias 4. vini libras 9 vncias 3. ſcript. 2. ſiliq. 4. gran. 15. alij dicunt libras 10. mellis lib. 13. vnc. 10. drach. 5. ſcript. 1. Hinc *Congiarium*: quia initio congij vini, aut olei dabantur. Ponitur à Paulo & pro vaſe congium capiente. [n] *Sextarius* continet heminas 2. & libras 2. alij dicunt vncias 20. *Hemina*, quæ eſt & *Cotyla* Græcè *ἡμίνα*, id eſt dimidia ſextarij habet quartarios 2. & ſemilibras 2. ſiue libram 1. cyathos 6. & acetabula 4. alij dicunt vncias 10. ex Galeno [o]. Pendit vncias olei 8. drachmas 2. ſcript. 2. vini vncias 9. drachmas. 2. ſiliq. 1. gran. 1. & tertiam. mellis libram 1. vnciam 1. drachmas quinque, ſiliq. 2. *Quartarius*, id eſt, quarta pars ſextarij capit acetabula 2. cyathos 3. & vncias liquoris 6. alij dicunt 5. Pendit olei vncias 4. drach. 1. ſcript. 1. vini vncias 4. drach. 5. gran. 2. & duas tertias. mellis vnc. 6. drach. 3. cum dimidia. ſiliq. 1. *Acetabulum* continet ſeſquicyathum, id eſt, vncias 2. cum dimidia, ſeu drach. 20. Fannius dicit drach. 15. [p] Pendit olei vnc. 2. ſcript. 2. vini vnc. 2. drach. 2. cum dimidia, gran. 1. & tertiam. mellis vnc. 3 drach. 3. ſcript. 2. ſiliq. 2. *Cyathus* pendit vnc. liquoris 2. ſed Plinius vult. 10. drachmas cyathum pendere [q]. id eſt, vnciam, & quartam. octo enim drachmæ vnciam argenti continent. Pendit olei vnciam 1. drachm. 3. ſiliq. 2. vini vncias 1. cum dimidia, ſcript. 1. gran. 8. mellis vncias 2. drachm. 2. cum dimidia, gran. 1. & tertiam. alij dicunt ſeſcunciam, id eſt, myſtra 4. & cochlearia 10. *Vncia* habet ſemuncias 2. *Ligula* capit drachm. 3. ſcript. 1. Pendit olei drachm. 2. ſcript. 2. ſiliq. 2. libræ enim menſurali decem vnciæ ponderales reſpondent, vt ait Galenus [r]. Vnciis verò nouem Italis menſuralibus ſeptem cum dimidia ponderales. Itaque ligula pendit vini drachm. 3. ſiliq. 1. gran. 2. & nonas duas grani. Vinum enim nona parte grauius eſt oleo. De vino fuluo intelligitur, non nigro, quod eſt grauius. Alia parum differunt. aqua enim pluuialis, vel alia pura æqualis eſt vino. Item Ligula pendit mellis drachm. 4. cum dimidia, ſiliq. 2. gran. 1. cum dimidio, & tertiam. Mel enim tertia parte vino eſt grauius, vt deprehendit Agricola [s], qui adhærens Galeno in aliquo à Fannio diſcedit. *Culeus* capit cados, ſiue metretas 16. amphoras 20. lib. 1600. alias 1920. vrnas 11. *Amphora* vini, ſiue *Quadrantal* capit libras vini 800. vrnas 2. modios 8. congios 8. ſextar. 48. cotylas, ſeu heminas, aut lib. 900. quartarios 192. acetabula 384. cyathos 576.

Menſuræ aridorum ita ſe habent.

Medimnus continet modios 6. & lib. 120. Suidas ait 108. ſecutus menſurā Atticā [t]. Alij dicũt 140. chœnic. 48. capit [u]. Agricola vult [x], Medimnũ eſſe 4. modiorũ, & ſeſquiſextarium, & modium capere ſextarios 16. itaque eſſet Medimnus ſextariorũ 64.

Amphora

Amphora capit modios 3. lib. 60. Modius ſemimodios 2. ſextarios 16. ſiue lib. 20. alij dicunt 26. & vnciarum 8. alij 18. *Semimodius* capit chœnices 4. ſiue libras 10. *Chœnix* continet ſeſquiſextarium non ponderis, ſed menſuræ cotylas 3. [z] Erat in ſingulos dies cuiuſque cibus, vt ait Suidas [a], & Herodotus [b]. Vnde illud Pythagoræ, *Chœnici ne inſidias*, id eſt, de craſtino cogites. Volunt autem in toto eſſe vncias 18. ſtatuendo ſeſquilibram pro ſextario. Incluſis carcere dabantur ſingulis diebus duæ, aut tres libellæ panis ex alimentis pauperum [c]. Eſt autem Libella attica continens 9. vncias, vt ait Fannius [d], & Alciatus [e]. Budæus vult [f], Chœnici ineſſe ſextarios 4. *Sextarius* habet cotylas, ſiue heminas 2. ſiue libram 1. vnc. 8. alij volunt lib. 2. *Cotyla*, ſeu *Hemina* habet quartarios 2. & ſemilibras 2. & oxibapha 4 cyathos 6 myſtra 24. *Quinarius*, *Gomer* ab Hebræis dictus, continet ſextarios 5. *Corus* modios 30. *Satum* modium, & dimidium [g]. *Battus* quantum vna vice mola terit. Hebræi enim Battum Molam appellant. *Medimnus* habet amphoras 2. modios 6. ſemimodios 12. chœnices 48. ſextarios 72. cotylas, ſeu heminas 144. quartarios 288. libras 120. alias 108. oxybapha 576. cyathos 864.

Falſas habens menſuras, quæ ſupradictis non reſpondent, punitur falſi, & relegatur [h]. Romæ erat corpus ſeu Collegium Menſorum frumenti, quod habebat vacationem munerum [i], & tutelarum [k], inſeruiebántque Præfecto annonæ, & cum aliquibus frumentum metiebantur, ab vtroque contrahente mercedem accipiebant [l], & ob id quibuſdam Menſoris nomen inditum fuit [m].

a lib 11.c.18. *b* in libello de Menſuris. *c* in lib. de diſtribut. ponder. ad fin. *d* lib. 5. de aſſe. *e* vbi ſuprà. *f* Agrico. de pondere rerum lib. 3. *g* l. veluti. de ſeruit. ruſti præd. *h* l. 3. §. 1. ff. de trit. vin. & oleo. leg. *i* l. quod ſæpè. §. in iis. ff. de contrahen. empt. *k* l. 2. C. de pericul. & commo. rei vend. *l* l. 2. de trit. vin. & oleo leg. *m* d l. 3. cod. tit. *n* l. 5. cod. tit. *o* l. quarundam. ff. de aeq. poſſeſ. *p* l. inter ſtipulantem. §. ſactam. ff. de verb. oblig. *q* l. vlt. §. vlt. ff ad l Rho. de iactu. *r* lib. 5. de aſſe. *ſ* l. vinaria. de verb. ſign. *t* l. ſi verò plures. §. vlt. de iis, qui deiec. vel effu. *u* l. pen. ff. de trit. vin. & oleo leg. *x* l. 3. §. vlt. & d. l. pen. eo. tit. *y* lib. 16. orig. c. 25. *z* lib. 14. c. 15. *a* in libello de menſuris. *b* Plin. lib. 27. c. 4. *c* lib. 11. c. 7. *d* lib 20. Orig. c. 6. *e* l. cui vinum. in princ. & §. 1. & l. pen. de trit. vin. & oleo leg. *f* lib. 5. c. 28. *g* lib. 14 c. 16. *h* lib. 10. de vocabulis. *i* vbi ſuprà. *k* de Menſuris Græcis. lib. 2. *l* de re ruſt. cap. 100. *m* lib. 12. c. 22. & 51. *n* l. vlt. ff. de trit. vin. & oleo leg. *o* lib. 6. c. 9. *p* vbi ſuprà. c. 13. *q* l. 3. in fin ff de trit. vin. & oleo legat. *r* l. legatum. ff. de annuis legatis. *s* l. vlt. §. vlt. ff. de pign. act. *t* lib. 5. orig. c. 27. *u* de propriet. ſermo. in verb. Culeus. *x* in ver. Culiola. *y* Agrico. de pondere rerum lib. 3. *z* lib. 14. c. 4. *a* lib. 3. c. 3. *b* Agric. de men. ſur. Rom. lib. 1. *c* de ponderib. & menſur. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 4. diſpunctionum. cap. 21. *f* lib. 21. c. vlt. *g* lib. 1. de menſuris Roma. *h* lib. 3. de pondere rerum. *i* vbi ſuprà. *k* lib. 5. de aſſe. *l* c. 57. de re ruſtica. *m* vbi ſuprà. *n* vbi ſuprà. *o* lib. 3. de pondere rerum. *p* lib. 1. de compoſ. medicam. ſecund. genera. *q* lib. 2. Serm. Saty. 2. *r* d. l. quod ſæpè. §. in his. ff. de contrah. empt. *ſ* l. vlt. §. vlt. ff. de contr. empt. *t* lib. 1. Decad. 4. *u* lib. 1. de menſuris Rom. *x* d. l. quidam. §. vlt. de trit. vin. & oleo l. *y* li. 18. c. 7. & 24. *z* li. 2. c. 9. *a* Plin. li. eo. c. 10. *b* in verb.... *c* in verb. μέδιμνος *d* lib. 2. de Menſuris Græcis. *e* Act. 5. in Verr. *f* in Lucullo. *g* lib. 2 genial dier. c. 20. *h* lib. 8. c. 9. *i* lib. 1. ſeu Clio. *k* lib. 5. Hiſtor. *l* lib. de menſuris, & ponderib. *m* c. 57. de re ruſtica. *n* Cato vbi ſuprà. *o* l. tabernæ. de fundo inſtr. *p* lib. 6. de compoſitione medicament. ſecund. loca. *q* in libello de menſuris. *r* lib 11. c. vlt. *s* lib. 6. de compoſit. medica. ſecund. genera. *t* lib. 1. de menſur. Rom. *u* in verbo. μέδιμνος. *x* Agricol. lib. 2. Suidas vbi ſupra. *y* vbi ſuprà. *z* vt refert Agricola ex Alciato. lib. 2. de menſuris Græcis. *a* in verbo. μέδιμνος *b* lib. 7. ſeu Polymnia. *c* l. Iudices. C. de epiſ. & Cler. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 1. parer. c. 17. *f* lib. 5. de aſſe. *g* 4. Reg. c. 7. *h* l. annonam. §. vlt. de extraord. crim. & l. penul. ff. ad l. Cornel. de falſ. *i* l. ab his oneribus. §. 1. de vacat. mun. *k* l. menſores frumentarios. ff. de excuſ. tutor. *l* l. 4. §. 2. ff. fin. regund. *m* l. qui in prouincia. §. 1. ff. de rit. nup.

De

De alijs menſuris quibus metimur. CAP. LXV.

MEnſura minima eſt digitus,vt ait Iſidorus [a]:ſecunda eſt vncia,deinde ſextans, Palmus, Spithama, Pes, Cubitus, Gradus, Paſſus,Orgya,Decempeda,Plethrum,Actus,Iugerum,Stadium,Diaulus,Hippicum,Milliarium,Dolichus,Paraſanga,Schœnus,ſeu Funiculus,& Stathmus.

Digitus eſt ſpatium collectum ex quatuor granis tritici cohærentibus. Alij dicunt,Hordei.Hæc menſura quadrata digitum efficit: *Lucius*, inquit Paulus [b], *fratri Digitum aquæ conceſſit ex fonte,quem pater in Iſthmo effoderat*.Ibi Digitus aquæ intelligitur,quantum per quadratum foramen ſupradictæ menſuræ tranſire poteſt, quod quaquauerſum quatuor tritici grana ſpatij habet, quæ ſunt grana 16. non autem, vt gloſſa interpretatur[c],quanta per digitum ſtatuæ aqua tranſire poteſt.nihil enim certi contineret,cum aliæ ſtatuæ exiles, aliæ craſſos digitos habeant, vt Coloſſus Rhodi,cuius digitus erat magnitudinis ſtatuæ integræ, vt ait Plinius [d]. Angelus tantum aquæ eſſe putat [e],quanta per digitum ferreum currere poteſt,quem ſequitur Cæpolla [f].Sed verius eſt quod ſuprà expoſui.

Vncia eſt Digitus,& tertia,quantum pollex continet,vt Frontinus tradit [g].Eadem eſt duodecima pedis,& tertia pars Palmi.& qui aquæ vnciam donat, quantum pollex occupat, concedere intelligitur, id eſt vndique per quadrum digitum, & tertiam [h].Dicitur autem vncia exemplo ponderum:nam quemadmodum as in 12. vncias diuiditur,ita & pes as vocatur,cuius duodecima pars eſt vncia [i].

Sextans ſexta pars eſt pedis,id eſt duæ Vnciæ [k], ſiquidem 12. Vnciæ pedem faciunt.Hæc menſura tres digitos continet.

Palmus ex Vitruuij deſcriptione [l], & Columella [m] quatuor digitis, & tribus vnciis conſtat.Ea eſt quarta pars,ſeu quadrans pedis.Palmum terræ nominat gloſſa *in l. legato generaliter, in ver. peſſimus. ff. de leg. 1.* etſi fortè de hoc Palmo non intelligat. Palmus Græcè Doron vocatur.Plinius,*Græci*,inquit [n], *antiqui Doron Palmum vocabant,& ideo Dora munera,quia manu darentur.* Hinc Tetradori, & Pentadori lateres quatuor,& quinque Pedum quaquauerſum [o].Palmus alio nomine Paleſta dicitur.

Spithama dodrans eſt pedis 12. Digitos continens, vt ait Frontinus [p]. id eſt, quantum ab imo Digito auriculari ad extremum pollicis extenditur.Hę ſunt nouem Vnciæ,quæ Aſſis dodrantem efficiunt.Plinius,*Spithamæ*,inquit [q],*Pygmæi narrantur ternas Spithamas longitudine*,hoc eſt, ternos dodrantes non excedentes. De hoc Pollux [r],& Budæus [s].

Pes in 12. vncias, & 16. digitos, & 4. palmos diuiditur, vt Frontinus ſcribit [t]. Eius in iure frequens eſt mentio, vt *in l. vlt. ſin. regund.* vbi recitatur lex Solonis, quæ vult fabricantem parietem prope alienum murum pedem relinquere; ſi ædificium fuerit,duos;ſi arborem plantauerit,quinque;ſi oleam,vel ficum,nouem pedes. Meminit & pedis *l. Rutilia Polla ff. de contr. empt.*& alia iura. Semipedis *l. ſi quando. in princ. ff. ſi ſeruit. vind.*

Cubitus meminit *l. 1. C. de Nili agger. non rump.* Eſt ſexquipes. i. pes, & dimidius, 6.Palmos,ſeu Digitos 24 continens,vt vult Vitruuius [v]:& eſt ſpatium, quod ab extremis vnguibus in medium brachij angulum protenditur, à Græcis πυχὺς dicitur. Seruius in illud carmen Virgilij [x]:

Septémque aſſurgit in vlnas. vult Cubitum eſſe Vlnam.

Q Gradus

na domus. lib. 11. & ſequens Titulus *de fund. & ſalub. rei domin. lib. 11.* Non autem accipiuntur pro nemoribus. Hinc ſaltus æſtiui ſunt minimum quatuor centuriarum prædia, in quib æſtate, vel hyberno tempore degimus[g]. De his ſentit & Paulus iuriſconſultus[h], & multa alia iura[i].

Plethrum centum & quatuor Pedes, vel circiter continet, & eſt ſexta pars ſtadij. Suidas ait eſſe menſuram centum Pedum[k].

Diaulus Suidæ[l] menſura eſt 2. ſtadiorum, ſed in loco curſus aliquando vnum ſtadium continebat, in cuius extremo erat meta, quam currentes circumibant, & reuerſi idem ſtadium percurrebant. Vitruuius, *In palaſtris*, inquit[m], *Periſtylia quadrata ſiue oblonga ita ſunt facienda, vti duorum ſtadiorum habeant ambulationis circuitum, quem Græci vocant διαυλον.* Huius meminit *l. vlt. C. de religioſ. & ſumpt. funer. alias eſt l. 1. de aleat. in aliquibus Codicibus.* In longitudinem 1250. Pedes continebat. Alij dicunt 1200. De hoc Pauſanias[n], Pollux[o], & Budæus[p].

Hippicum locus 4. Stadiorum duplex Diaulum continebat, vt tradit Plutarchus[q]. Pro Equorum curſu accipitur *in l. vlt. C. de religioſ. alias eſt l. 1. de aleat.*

Milliarium 8. Stadiis conſtat, ſeu mille paſſibus, vnde habet nomen. i. pedibus quinquies mille, vt ait Vitruuius, & Columella[r]. De Milliariis *in l. ſcire oportet. §. qui autem. & §. ſeq. ff. de excuſ. tutor.*

Dolichus 12. Stadia continet, ſeu milliarium cum dimidio. Erat & locus, in quo equi curſu ſepties iterato exercebantur, vnde Diaulodromi bis Stadium percurrebant. Dolicrodromi ſepties, vt ait Suidas[s], qui vult 24. Stadia Dolichum efficere, quem Budæus ſequitur[t]. Paraſanga menſura Perſica 300. Stadia complectitur, ſeu tria Milliaria, & tres quartas partes. i. quantum itineris vna hora fieri ſolet. Leucam Galli vocant pro regionum diuerſitate longiorem, aut breuiorem. De Paraſanga Herodotus[u] Plinius[x], Zenophon[y], & Alexander ab Alexandro[z].

Schœnus 2. occupat Paraſangas, ſeu 7. Milliaria, & dimidium. Plinius ait[a], eum Stadiis 40. conſtare, ſed verius eſt 60. Ægyptiaca eſt menſura. 70. Interpretes pro via poſuerunt in Pſal. 138. Latinus vertit Funiculum.

Stathmus eſt diurni itineris ſpatium, quod in Stadia 150. porrigitur. Iuriſcõſulti 20. Milliariis diurnum iter dimetiuntur[b]. Continet Schœnos duos cum dimidio, Paraſangas 5. Dolichos 12. De Stathmo, & Schœno Herodotus[c], Plinius[d], & Strabo[e].

BREVIARIVM MENSVRARVM.

Stathmus diurnum iter continet ſtadia 150. ſchœnos 2. cum dimidio. *Schœnus* cõtinet paraſangas 2. milliaria 7. *Paraſanga* milliaria 3. & tres quartas, ſtadia 30. *Dolichus*, ſtadia 12. ſecundùm alios 24. *Milliarium* paſſus mille, pedes 5000. ſtadia 8. *Hippicum* diaulos 2. ſtadia 4. *Diaulus* ſtadia 2. *Stadiũ* paſſus 125. pedes 525. *Iugerum* pedes 240. actus 2. *Actus* paſſus 24. pedes 120. *Plethrum* ſexta pars ſtadij pedes 104. *Decempeda* pedes 10. vncias 120. paſſus 2. *Orgyia* pedes 6. vncias 72. digitos 96. *Paſſus* pedes 5. vncias 60. digitos 80. greſſus 2. *Gradus* pedes 2. & dimidium. vncias 30. digitos 40. *Cubitus* ſeu *Vlna* palmos 6. digitos 24. *Pes* vncias 12. digitos 16. palmos 4. *Spithama* vncias 9. digitos 14. *Palmus* vncias 3. digitos 4. *Sextans* vncias 2. digitos 3. *Vncia* digitum, & tertiam. *Digitus* tritici grana 4. Stathmus iter diurnum continet ſchœnos 2. cũ dimidio, paraſangas 5. dolichos 12. ſtadia 6. Suidas, dolichos 6. Stadia 6. milliaria plus minus 19. hippicos 37. cum dimidio. diaulos 75. ſtadia 150. plethra 900. *Stadium* continet plethra 6. actus 5. pedes 25. decẽpedas 62. pedes 5. orgyias 104. pede paſſus 115. pedes 626. cubitos 406. pedes 1. *Pes* continet palmos 4. ſextantes 6. vncias 12. digitos 16. grana hordei 64.

Q 2 a lib.

a lib. 15. Orig. c. 15. *b* l.pen.ff.de ſeruis ruſt.præd. *c* ibidem in ver.digitum. *d* lib.34.c.7. *e* in d.l.penult. *f* de aquæduct.num.33. *g* de aquæduct.] *h* Cæpol. vbi ſup. *i* §. hæreditas. Inſtit.de hæred.inſt. *k* d.§.hæreditas. *l* lib.3.c.1. *m* lib.5.c.1. *n* lib.35.c.14. *o* Vitruu.lib.2. c.3. *p* vbi ſupra. *q* lib.7.c.2. *r* lib.2.Onomaſticon. *ſ* lib.5.de aſſe. *t* vbi ſuprà. *u* vbi ſuprà. *x* lib.3.Georg. *y* lib.2. *z* Orig.lib.15.c.15. *a* lib.5.c.1. *b* in l.itinere.in ver. paſſuum ff. de ver. ſign. *c* e ſicut.1.17.q.4. *d* lib.2.ſeu Euterpe. *e* vbi ſuprà. *f* vbi ſuprà. *g* in verbo. ὄργυια *h* vbi ſuprà. *i* lib.15.etymol.cap.15. *k* §.1.Inſt.de ſeruit.præd. *l* Columella lib.5.c.1.Varro lib.4 de ling.lat. Boer.lib.2.Geometr. *m* lib.18.c.3. *n* l.1.ff.de ſeruit. ruſt. prædior. *o* lib.15.c.15. *p* lib. 5. c. 1. *q* lib.18.c.3. *r* de re ruſt lib.1.c.10 & de ling lat.lib.4. *ſ* lib.1.c.11. *t* vbi ſuprà. *u* l.1. C. de colon.Thracenſ.lib.11.& l.immunitates.C.de agricol & cenſit.lib.11. *x* l.1.C.de Palat.ſacr.larg.lib.12.& in auth.de collator.in prin.& §.iubemus.quæ eſt nouell.178. *y* vbi ſuprà. *z* in verbo, στάδιον. *a* Plinius lib.2.c.23.Gellius lib.1.c.1. *b* lib.5.c.3. *c* vbi ſup. *d* lib.1.ſeu Clio.& lib.4.ſeu Melpomene *e* Herodotus lib 2.ſeu Euterpe. *f* lib.1.de re ruſtica c.10. *g* l.3 §.ſaltus hybernos æſtiuoſq; l.peregre.§.vlt.cum ll.ſeqq.ff de acq.poſſeſſ.& l.1.§.quod vulgo.ff.de vi armat. *h* lib.5.ſentent.tit.2.§.1. *i* l.creditor.ff.de act.empt & l.1.§.1.ff.de ſeru.fug.l.1.§.æſtiua.de aqua quotid.& æſt. l. qui ſaltum de leg.3. *k* in verbo, πλέθρον. *l* in verbo, Δίαυλος. *m* lib.5.c.11. *n* lib.2.ſeu Corinthiaca.& lib.4 ſeu Meſſehica. *o* lib.3. *p* in annotat.ad Pandect.ad l.vlt.ff.ſi menſ.fal. mod. dixer. *q* in Solone,& Fabio Maximo. *r* lib.5.c.1. *ſ* in verbo... *t* vbi ſuprà.& ad tit.de iis,qui not.infam. *u* lib.2.ſeu Euterpe poſt princ.& lib.5.ſeu Terpſichore,& lib.6.ſeu Erato. *x* lib 6.c.26. *y* lib.2. Pædiæ Cyr. *z* lib.2 genial.die.c.20. *a* vbi ſuprà. *b* l.1.ſi quis cautio.l.3.de verb.ſignif.d.l.ſcire oportet.§.qui autem.de excuſ.tutor. *c* lib.5.ſeu Terpſichore. *d* lib.6.c.76. *e* lib.21.Geograph.

De aureorum, argenteorum, æreorúmque numorum ponderibus, & æſtimatione.

Cap. LXVI.

VT faciliùs monetarum antiquarum valor deprehendi, atque illæ cum noſtris hodiernis conferri poſſint, præmittenda eſt regula à Platone tradita [a], & quæ in argyrocopiis ferè ſemper eſt obſeruata, ne percutiendi auri, & argenti confuſio naſceretur, & vt aliqua permutandæ aureæ cum argentea, vel ærea pecunia ratio haberetur. Ea autem eſt, vt teneamus vnciæ auri libram argenti pretio reſpondere, & vnciæ argenti decem libras æris æquari. Verba Platonis hæc ſunt: *Si dimidiam auri libram eroget, & duplum argenti reportet, damnum ſentit: nam pro duodecuplo duplum tantùm capit.* duodecuplum enim argenti pro auri pondere ſoluto recipere debuiſſet. ex his apparet iuſtam auri cum argento permutationem eſſe duodecuplum argenti, vt vncia auri duodecim vnciis, ſeu libra argenti æſtimetur. Idem affirmat Iulius Pollux [b], aſſerens ſtaterem aureum, qui erat vnciæ auri, libram argenti æqualle: id & Ioannes Faber tenet [c], & Albertus Brunus [d], etſi non exactè aurum argento æquat.

Hæc ratio omni tempore, & ferme vbique obſeruata aurum argento æquandi artem docuit, quod aliàs difficiliùs fieri poterat, pondere aureorum per tempora in dies à Principibus diminuto. Cùm igitur diuerſis temporibus varium aurei pondus, & ſemper leuius fuerit, ad illud argento æſtimandum quatuor nobis cognita tempora ſpectabimus. Omnium primum eſt, cùm initio feriri aurum cœpit, cuius tãtum ſciri poteſt, quantũ Plinius prodit [e]. Tunc enim ita percuſſum eſt aurum vt vncia 75. Seſtertios illius temporis ęquaret, & libra auri 900. Seſtertios, quotũ ſinguli valebãt duos aſſes, & ſemiſſem librales, qui poſtea fuere vnciales. Plinij verba ſunt: *Aureus numus poſt annum 62. percuſſus eſt, quàm argenteus, ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertiis, quinis vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertij qui tunc erant, Seſtertios 900.*

Lego

Lego autem quinis vicenis, vt congruat numerus ſequens 900. Seſtertiorum, qui faciunt libram auri, & 12. libras argenti. Duodecima autem 900. eſt 75. Seſtertiorum, qui conſtituunt vnciam auri, & libram argenti, cuius vncia continet paulo plus 6. Seſtertios: itaque permutando aureum cum denario, vt mox dicetur, qui continet quatuor ſeſtertios, aureus habebit vltra ſeptem vncias argenti, & ferè dimidiam vnciæ auri. Vnde circiter 24. aurei efficiebant libram auri. Scrupulum autem appellat tertiam vnciæ, ſicut appellatur tertia drachmæ. Sed puto numeros Plinij mendoſos eſſe. Pretium verò aurei denarium fuiſſe docet Liuius [f], qui ſcribit in conditionibus pacis Ætolis conceſſum fuiſſe, ſi pro argento, quod certis penſionibus ſoluere Romanis debebant, aurum dare mallent, decem argenteos pro vno aureo præſtare poſſent. Poſtea verò pretio auri, argentique diminuto, denarij 14. fecerunt aureum. Ex ſupradictis liquet libram argenti tum vnciam auri æquaſſe.

Sed omiſſo hoc vetuſto aurei initio, quod parum ad iura noſtra confert, ad alia tempora veniemus, quæ ſub Principibus fuere. Secundum tempus ſtatuo ab Auguſto vſque ad Conſtantinum: tertium, poſt ipſum vſque ad noſtrum ſeculum: quartum, circa annum ſalutis 1500. vſque ad tempus hodiernum.

Ante Conſtantinum non admodum varium, ſed idem ferè aurei pondus fuiſſe inuenio, & 48. Aureos libram auri conſtituiſſe, quorum ſinguli tres argenti vncias cõtinebant, quod ex præmiſſa regula ita deprehendo. Octo drachmæ vnciam argenti pendebant, vt Fannius [g], & alij tradunt: ſed 24. drachmæ quæ tres vncias continebant, aureum æquabant: ergo aureus tres argenti vncias habebat. itaque æquando libram argenti vnciæ auri, cùm tres argenti vnciæ aureo æſtimarentur, & quatuor aurei vnciam auri efficerent, ſequitur quatuor aureos libram argenti valuiſſe, & 48. aureos libram auri conſtituiſſe, quod erat dimidium eorum, qui ab hinc annis 80. cudebantur, quo tempore 96. aurei libram auri faciebant [h], & octo vnciam, vt infrà dicetur. Idem ſignificauit Plinius, etſi corruptus, ſcribens [i], iuſtum eſſe 48. numos aureos ſigna[illegible] ex libra auri: ita enim legendum etiam cum aliis puto. id aliis quoque temporibus obſeruatum fuit. In Sophronij enim prato legitur [k], Mauritio, & Tiberio imperantibus, aureum 24. argenteos, ſeu drachmas valuiſſe. i. tres argenti vncias. Sed etſi octo drachmæ vnciam argenti puſtulati conſtituerent, & 24. i. tres vnciæ, aureum, ad æquãdum tamen numerum certum placuit aureo vnam amplius drachmam addi, vt 25. drachmæ aureo æſtimarentur: illa verò drachma addita numero 24. drachmarum ferè erat loco æris argento commixti, vt tenaciùs firmaretur. L. etiam Sylla rerum potiente, tres argenti vncias aureum æquaſſe ex Plutarcho deprehenditur [l], qui mille numos, ſeu ſeſtertios drachmas 250. valuiſſe, & drachmam ſeſtertiis quatuor conſtaſſe affirmat, quorum centum aureum efficiebant, & 25. drachmas, ſeu tres argenti vncias æquabant. Inuenio autem centum ſeſtertios, ſeu tres vncias argenti tum aureum æquaſſe, quia Tacitus ſcribit [m], Othonem, cum Sergium Galbam ad cœnam exciperet, centenos numos inter eius ſtipatores diuiſiſſe, quos Tranquillus [n], & Plutarchus [o] dicunt ſingulos aureos fuiſſe: ergo etiam eo tempore aureus tres vncias argenti æquabat, ſeu 25. drachmas, vel centum ſeſtertios. Tranquillus tamen auctor eſt [p], C. Iulium Cæſarem ob rapinas in Galliis factas tantum auro abũdaſſe, vt ternis millibus numum in libras aurum promercale in Italia, prouinciiſque diuenderet. libra enim auri vltra quatuor millia ſeſtertium valebat ſecundùm æſtimationem ſuprà poſitam. Sed C. Iulius fecit, vt tribus millibus ob auri copiam diuenderetur. Vncia verò argenti ſeptem denarios continebat: quia Plinius auctor eſt [q], 84. denarios libram argenti conſtituere. Idem tradit Celſus [r]. Itaque 21. dena-

rij tres vncias argenti,& aureum faciebant,& quatuor aurei 84.denarios,ſeu libram argenti,& vnciam auri implebant,vnde 48.aurei libram auri conſtituebant. Quare 300.denarij *in l.lecta. ff. ſi cer. pet.* excedunt aureos illius temporis 14. & plus duabus vnciis argenti. Item *in l. Publia.* §. 1.*ff. de poſt.* decem millia denariorum ſunt vltra 45 2.aureos.Et *in l.vlt. ff. de inſtuor.in l.ſi ita ſtipulatus.* §. *Chryſogonus.ff. de verb. oblig.* denarij mille efficiunt aureos 46.& duas vncias.

Drachmam Atticam denarij argentei pondus habere Plinius ſcribit [s], & Gellius Myriadem drachmarum, ſeu Talentum numi Romani denarium decem millia facere affirmat [t], & ideo cum drachmam denario æquamus, de Attica intelligimus.Itaque denarius primò cùm eſt percuſſus,quatuor ſeſtertios, quemadmodum & drachma Attica, continebat, decem enim aſſibus permutabatur, vt auctor eſt Plinius [v]: vnde & denarij nomen habuit, & quatuor Seſtertij decem aſſes valebant. dictus eſt enim Seſtertius, quod duos aſſes, & dimidium valeret; *Placuit*, inquit Plinius [x], *Seſtertium pro dupondio, & ſemiſſe.* Præterea Varro ſcribit [y], in Sabinis ex quinque millibus turdorum, qui ſinguli ternis denariis venibant, ſexagintà millia Seſtertium eſſe percepta, qui æquabant quindecim millia denarium. Erat ſumma 600.aureorum.Itaque quatuor Seſtertij denarium faciebant, quemadmodum drachma Attica.Mille verò drachmæ,de quibus *in l.vlt.ff.de decret.ab ord.faciend.* 40. aureos illius temporis conſtituebant,quo 25.drachmæ aureum æquiparabant. *Poſtea*, inquit Plinius [z], *placuit denarium ſexdecim aſſibus permutari,quinarium octonis,ſeſtertium quaternis.* Id fuit vrgente Remp.Annibale. Sed cùm centum Seſtertij,vt vidimus,ſub Principibus aureum facerent, neceſſe eſt denarium vltra quatuor ſeſtertios eo tempore continuiſſe,quorum aucta æſtimatione,21.aureum æquabant: apud Hebræos verò Siculus vnciam argenti faciebat, vt refert D. Hieronymus [a]. Libra argenti à Valentiniano 2.in 60.argenteos diuiditur,quos interpretor Miliareſios fuiſſe [b].

Nunc ad æs difficilius eſt veniendum, cuius decem libras vnciam argenti æquaſſe diximus [c], quæ faciunt 120. vncias: vnde libra argenti 120. libris æris æſtimabatur. Initio enim cùm ſignatum eſt argentum, placuit denarium libris decem æris, quinarium quinque,Seſtertium dupondio,& ſemiſſe permutari,id eſt, duabus libris, & dimidia,inquit Plinius [d]. Itaque tum tanti fuit denarius, quanti vncia argenti, cùm verò ob bellum Punicum ære alieno Reſp.onerata eſſet, aſſes duarum vnciarum Sextantes vocati ſunt percuſſi, quorum decem cum denario ſunt permutati. tantùm enim tum valebant,quantum olim decem aſſes librales.itaque pro 120. æris vnciis, quas antea valebat denarius, cœpit viginti vnciis æris æſtimari, & Reſp. quinque ex ſex partibus lucrata æs alienum ſoluit. Plinius, *Libræ,* inquit [e], *pondus æris imminutum eſt bello Punico primo,cum impenſis Reſp. non ſufficeret, conſtitutúmque, vt aſſes ſextantario pondere ferirentur. Itaque quinque partes factæ lucri, diſſolutúmque æs alienum.* Hæc ille,qui ſextantarium pondus duas vncias æris appellat. ſextans enim duas vncias cõtinet; lucrata verò eſt Reſp.quinque partes ex ſex, quia denarium voluit impendi pro viginti vnciis æris, cùm priùs 120. valeret, & lucrum fecit centum: quia aſſem duarum vnciarum voluit tantum valere,ac ſi eſſet libralis. Idem Nonius [f]. Cùm igitur eo tempore denarius decem aſſes ſextantarios, id eſt, viginti vncias æris valeret, ſeptem denarij faciebant vnciam argenti, & vncias æris 140. quæ ſunt 11. libræ, & octo vnciæ. Itaque libra argenti, tum libris 132.æris æſtimabatur, & vnciis octo. Poſtea ſubiicit Plinius: *Annibale vrgente Q. Fabio Maximo Dictatore, aſſes vnciales facti,placuitque denarium 16.aſſibus permutari, quinarium octonis, ſeſtertium quaternis, ita Reſp.dimidium lucrata eſt. In militari tamen ſtipendio ſemper denarius pro decem aſſibus eſt datus.*

datum. Ita Plinius, qui dimidium lucratam eſſe Remp. ſcribit quia pro ſextantariis vnciales aſſes percuſſit, qui tum tantum valebant, quantum libralis.

Cùm itaque tum denarius ſexdecim vnciis æris permutaretur, vncia argenti, ſeu ſeptem denarij 112. vncias æris ſeu nouem libras, & quatuor vncias æquabant. Poſtea decem libræ æris vnciam argenti valuerunt [g], vt infrà dicetur, & 120. libræ libram argenti æquarunt. Demum lege Papiria aſſes ſemiunciales ſunt percuſſi, & denarius 16. aſſibus, qui octo vncias pendebant, eſt permutatus. Itaque quatuor libræ, & vnciæ octo æris vnciam argenti, ſeu ſeptem denarios æquarunt: & tres libræ argenti, & libræ æris 14. aureo reſpondebant. Poſtmodum vt plus argentum aurúmque æſtimaretur, plures illos aſſes valere voluerunt. itaque pondus argenti, auríque eſt ſemper diminutum, ſed numero aſſium, ſeu æris pretio auctum, vt apparet in denariis, qui primo decem aſſibus, poſtea 6. ſunt permutati.

Denarius continebat Obolos ſex, qui valebant tres aſſes ſemiunciales, & Obolus decem Chalcos. Plinius, *Drachma*, inquit [h], *Attica denarij argenti habet pondus, eadem ſex obolos pondere efficit, Obolus decem Chalcos.* Hæc ille. Itaque Oboli 42. vnciam argenti faciebant, & Chalci 60. denarium, & 420. Chalci vnciam argenti, & Oboli 126. & Chalci 1260. valebant aureum, qui ante Conſtantinum Imperatorem cudebatur. Vnde Obolus erat duplo plus duobus noſtris ſolidis, quia aureus ante Conſtantinum etiam duplo plus ſuperabat aureum hodiernum.

Cæterum quia paulatim Principes auri pondus imminuere cœperunt, vt ait Plinius [i], ideo tertium tempus, quo id multo leuius ſignatum eſt exponemus. Sub Conſtantino ſeptem aurei vnciam auri faciebant, & 84. libram, quot denarij auri vnciam, & libram argenti conſtituebant, erántque ſinguli aurei quaternorum ſcrupulorum. Conſtantinus ad Eupraxium rationalem trium Prouinciarum, *Si quis*, inquit [k], *ſolidos appendere, voluerit auri cocti, ſeptem ſolidos quaternorum ſcrupulorum noſtris vultibus figuratos adpendat pro ſingulis vnciis, quatuordecim vero pro duabus.* Sed credo, vt plerunque erratur in numeris, pro 7. legendum 6. tot enim aurei vnciam auri cupiebant, & cum eſſent 24. ſcrupuli libræ auri, & velit aureum fieri quaternorum ſcrupulorum, neceſſe eſt ſex, & non ſeptem aureos pro auri vncia percuſſos fuiſſe. Itaque 72. aurei in libram auri ſignabantur [l], & ſex aurei vnciam auri continebant: vnde etiam ſextulæ ſunt vocati, æquabantque ſinguli aurei duas vncias argenti, ſeu denarios 14. vel drachmas 16. Hac ratione, quia decem libræ æris vncia argenti permutabantur, ideo aureus, qui duas argenti vncias æquabat, viginti libris æris æſtimabatur. Arcadius, & Honorius, *Æris*, inquiunt [m], *pretia ita exigi volumus, vt pro 20. libris æris vnus auri ſolidus à poſſeſſore reddatur.*

Cæterùm prædicta turbat *l. 2. C. de argenti pretio, quod theſaur. infert. lib. 10.* quæ libram argenti non cum ſex aureis, ſed quinis confert. *Iubemus*, inquit, *vt pro argenti ſumma, quam quis theſauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita vt pro ſingulis libris argenti quinos ſolidos inferat.* Reſponderi poteſt vitio ſcriptorum, vt ſæpiſſimè euenit, in numeris erratum. Sed ſi cui hoc non placeat, dicemus tempore horum Principum aurei pondus auctum fuiſſe, aut ipſos de his loqui, qui argentum inferre theſauro Imperatorum tenebantur, & pro eo aurum ſoluere volebant, in quorum pœnam præcipitur, vt cariùs debeant argento aurum commutare, videturque ibi Principum intereſſe, vt potiùs argentum, quam aurum haberent.

Superioribus verò annis circa MD. diminuto ſemper aurei pondere, libra aurei continebat aureos 96 [n]. vncias octo, ita vt ſinguli aurei æquarent vnciam argenti, & dimidiam: & libras æris 15. Hodie aurei 108. iuſti ponderis libram auri con-

tinent,

tinent, & nouem illorum vnciam auri, æquantque ſinguli aurei vnciam, & tertiam partem vnciæ argenti, & æris libras 14. Solidus verò noſter debet æquare vnciam æris, ſed ſemper aliquid corraditur. Hæc de argenti, & æris cum auro permutatione. Nunc quæ auream, argenteámque, & æreas monetas concernunt, breuiter percurremus, & à libra argenti auſpicabimur.

a in Hipparco. ad fin. ſeu lib. 1. de lucri cupiditate. *b* de ponderum nominibus. *c* §. nos autem. Inſt. de Attili. tutor. *d* in opuſcul. de augmento. in vlt. concl. col 2. verſ. iuſta autem æſtimatio. *e* lib. 33. cap. 3. *f* lib. 8. Decad. 4. *g* de ponderibus & menſuris. *h* Iaſ. in l. pen. in princ. ff. de in ius vocand. *i* lib. 33. cap. 3. *k* cap. 18. *l* in l. Sylla. *m* lib. 17. Annal. ſeu lib. 1. Hiſtor. *n* in Othone. cap. 4. *o* in Galba. *p* in C. Iulio Cæſare. c. 53. *q* lib. 33. c. 3. *r* lib. 5. c. 12. *ſ* lib. 21. c. vlt. *t* lib. 1. c. 8. *u* lib. 33 c 3. *x* lib. 33. c. 3. *y* lib. 3. de re ruſt. cap. 2. *z* vbi ſuprà. *a* in quæſt. in Geneſim c. 24. *b* l. 1. C. Th. de expen. ludor. *c* l. 1. C. de collatio. æris lib. 10. *d* vbi ſuprà. *e* d. cap. 3. *f* in ver. graue æs. *g* l. 1. C. de collatio. æris. lib. 10. *h* lib. 21. c. vlt. *i* lib. 33. c. 3. *k* l. 1 C. Th. de ponderib. & auri illatione. *l* l. quotieſcunque. C. de ſuſceptor. & arcar. lib. 10. *m* d. l. 1. C. de collat. æris. lib. 10. *n* Iaſ. in l. vlt. in princ. ff. de in ius vocãdo.

De partibus, & ponderibus numorum. CAP. LXVII.

ARgenti libra eſt pondus minæ continens drachmas 100. & in 12. vncias diuiditur exemplo duodecim menſium anni, & ſignorum cœleſtium, vt tradunt Fannius [a], & Caſſiodorus [b]. Minæ, id eſt, libræ argenti meminit *l. Publia. §. 1. ff. depoſit.* Libræ *l. 2. C. de epiſcop. aud. l. Ciuitas. C. de offic. rect. prouinc. l. ab executione. C. quor. appell. non recip.* Denarij 84. libram argenteam conſtituebant, ait Plinius [c]. Libra vero Attica minor eſt quarta parte, conſtans 9. vnciis, ſeu drachmis 75. Maior 100. Fannius [d]:

Vnciaque in libra pars eſt, quæ menſis in anno,
Hæc maior Latio libra eſt, gentique togata,
Attica nam minor eſt ter quinque, hanc denique drachmis,
Et ter vicenis tradunt explerier vnam.

Hæc vocatur Libella *in l. iudices. C. de epiſcop. aud.* quæ iuclusis carcere pauperibus in diem ad alimenta Libellas duas, treſve panis dari iubet, id eſt, 18. vncias, aut 27. de quo Alciatus [e]. Conſtantinus libram argenti in 60. argenteos, & Vnciam in 5. diuidit [f]. Eos Miliareſios eſſe puto, quorum decem faciebant aureum, ait Suidas [g]. *Vncia Stateres duos habet*, inquit Epiphanius [h]. *Stater eſt dimidium Vnciæ. Habet autem duo didragmata. Siclus, qui & quadrans dicitur, eſt quarta pars Vnciæ, dimidium Stateris, habens duas didrachmas, vnciæ enim erant octo drachmæ.* Hæc Epiphanius, cui aſſentitur D. Hieronymus [i], & Ioſephus [k]. Vnius vero vnciæ numus apud Hebræos Siclus percutiebatur, vt refert D. Hieronymus [l], & 20. Obolos continebat [m]. Apud Græcos verò, & Latinos eſſe quarta pars Vnciæ creditur, ſed veriùs Latini appellant Sicilicum, non Siclum [n]. Vncia igitur duos Stateres, ſeu duas ſemuncias, & octo Drachmas, ſeu argenteos & ſeptem denarios continet: vnde Drachmæ 96. Romanæ libram Italicam conſtituunt, & minam, ſeu libram argenti. Centum Drachmas mille aſſes Plutarchus interpretatur [o], dicens, Camillum in 15. millibus aſſium multarum fuiſſe, qui mille & quingentas Drachmas explent. Cum enim Drachma, vt ſuprà diximus, quatuor Seſtertios contineat, centum Drachmæ eſſent 400. Seſtertij. Seſtertius verò conſtat duobus aſſibus, & dimidio, itaque centum Drachmæ ſummam mille aſſium efficiunt, & mille quingentæ Drachmæ 15.

millia

millia aſſium explent. Effeciſſent circiter 60. aureos tempore Auguſti: nam ante bellum Punicum, viuente Camillo, nondum erant aurei. Drachma Attica ſcrupulos tres continet, obolos ſex, ſiliquas 18. quas aliqui Ceratia appellant: vnde hæc carmina Gloſſæ [p]:

Tres ſiliquas obolus, obolos ſex drachma, ſed octo
Vncia fert drachmas, duodena dat vncia libram.

Vt corrigit Antonius Auguſtinus [q]. Itaque vncia argenti in 24 ſcrupulos, alij vocant ſcriptulos, diuiditur exemplo 24. horarum diei. Græci verò γράμμα, id eſt, literam, vocant: quia 24. literas eorum Alphabetum continet, quemadmodum vncia 24 ſcrupulos. Itaque ſcrupulus eſt vigeſima quarta pars vnciæ: quod etiam animaduertit Gloſſa *in l. 1. in verb. octonos. C. de metallariis, lib.* 11. vbi octoni ſcrupuli, qui ſoluuntur ab iis, qui metalla quærunt, pro tertia parte vnciæ accipiuntur. Dicitur autem ſcrupulus à ſcrupo paruo lapillo. Scrupulus duos obolos continet.

Obolus ſextam partem denarij, vel Atticæ drachmæ capiebat, vt aiunt Plinius [r], Suidas [s], Pollux [t], & Xenophon [u]: & æquabat quadrageſimam, & duas partes vnciæ argenteæ: quare diuerſus eſt ab obolo Hebræorum, quorum 20. æquabant ſiclum, ſeu vnciam argenti. Obolus ſiliquas tres continet. Epiphanius ait [x], eſſe octuageſimam libræ argenti, ſeu duodecimam drachmæ.

Olim Pholis vocabatur ſecundùm Suidam [y], de quo *in l. 2. C. de prætor. & honor. pretu. lib.* 12. Hermanopulus vult pholem eſſe oboli viceſimamquartam [z], alij duodecimam oboli: Romanis eſt teruncius [a]. Obolus fiebat antiquitus ex ære inſtar ſagittæ, vel obeli, ſeu horum alterum impreſſum habebat: vnde nomen habuit, vt teſtatur Plutarchus [b], poſtea percuſſus eſt in numum argenteum. Zonaras, *Cum*, inquit [c], *ære indigeret, obolos in numos percuſſit.* Valebat fermè duos ſolidos Mediolanenſes cum dimidio, & fere æquabat aſſes tres ſemiunciales, qui quadrans, ſeu teruncius vocabatur [d]: vnde ante Conſtantinum 126. oboli, ſeu libræ æris plus minus 14. aureo, ſeu ſolido reſpondebant. De obolo *in dict. l. Publia. §. 1. ff. depoſiti. Quidam*, inquit, *acceperat in depoſitum decem millia denariorum*, (qui efficiunt 120. libras argenti, & reſpondent totidem vnciis auri, & continent fermè 700. ſolidos aureos, qui poſt Conſtantinum ſunt percuſſi) *conuenitque, vt debitor ad rationem mnarum Græcarum pro ſingula mna, ſeu libra argenti nomine vſurarum ſolueret ſingulis menſibus obolos quatuor.* id eſt, duos ſcrupulos, ſeu duas tertias drachmæ Atticæ, fermè vndecim ſolidos Mediolanenſes pro ſumma denariorum 84. ſeu drachmarum centum. Decem verò millia denariorum Romanorum faciunt libras argenti 120. pro quibus ſingulis quatuor in menſem ſoluti oboli, ſunt oboli 480. qui æquant drachmas 80. ſeu 10 vncias. Hæ in annum ſunt vnciæ argenti 120. quot erant ſortis libræ: vnde hæc eſſet centeſima vſura. Si verò denarij pro decem millibus drachmarum ponerentur, eſſent centum libræ argenti, pro quibus ſingulo menſe ſoluerentur oboli 400. Æquant fermè 164. drachmas, ſeu 8. vncias, quæ in annum ſunt 96. & quaſi 100. & penè vſura centeſima. Obolus capiebat ſiliquas tres, vnde vncia argenti habebat ſiliquas 144. & ſcrupulus ſiliquas tres. In duo verò ceratia obolus diuiditur.

Siliqua eſt tertia pars oboli [e]. Eſt æſtimationis ferè ſolidi Veneti, non continens plus tribus quadrantibus. Valentinianus iunior iuſſit [f], non curialem ſuccedentem curiali ſoluere curiæ quatuor ſiliquas pro ſingulo iugero. Et *in l. 1. C. de ratiociniis oper. public.* prohibentur Magiſtratus pro ratiociniis operum publicorum ſiliquam

R pro

pro ſingulo aureo exigere, vt priùs faciebant. Et *in* §. 1. *in nouell.* 32. *ſeu in authent. vt nemo mutuum dans agricol.* Credens agricolæ poteſt pro auro vnam ſiliquam, (intelligo auri) ſingulis annis pro quoque aureo, vel ſolido exigere: quia ſi pro aureo ſiliqua argenti ſoluta fuiſſet, non pependiſſet agricola vnum pro centum, cùm tamen octauam pro modio ſoluat. Interpretor igitur diuidi vnciam auri in ſiliquas 144. auri, ſicut diuiditur vncia argenti: vnde prædicta ſiliqua pro aureo ſoluenda efficit fœnus paulò plus quatuor pro centum ſingulis annis: cùm enim aureus conſtet 24. ſiliquis, agricola ſoluit quatuor aureos, & tertiam pro centum aureis. Cùm verò vncia auri libra argenti æſtimetur, ſiliqua auri, id eſt, vna ex 144. partibus vnciæ auri, valet duodecimam partem vnciæ argenti, quæ efficit plus dimidia parte denarij, quorum ſeptem conſtituunt vnciam, & 84. libram argenti. Soluendo ergo plus dimidio denarij pro aureo, pro centum aureis eſſent fermè 60. denarij, ſeu aurei 4. & tertia: 24. enim denarij aureo permutabantur.

Quod verò ſcribit Dion, 25. drachmas aureum æquaſſe [g], de minore non Attica eſt intelligendum. Eodem modo interpretor §. *ſportularum. in authent. de ſanctiſſ. epiſcop.* [h] vbi præcipitur, pro citando Religioſo quatuor ſiliquas ſolui viatori, vel apparitori. Intelligo ſecundùm prædicta ſextam partem aurei, qui 24. ſiliquas continebat, id eſt, paulò plus duobus denariis, aut quatuor drachmis. Ita etiam expono *nouell.* 106. §. 1. de nauticis vſuris, vbi ſi breuis ſit nauigatio, permittitur, vt tres ſiliquæ auri pro aureo nomine vſurarum ſoluantur. Efficiunt quatuor pro centum, non autem exigatur centeſima vſura, tamquam nauticum fœnus. De eadem auri ſiliqua ſingulis Acolythis mortuos efferentibus danda intelligere arbitror Iuſtinianum *in nouell.* 59. *c.* 5. *ſeu* §. *dare.* [i] cùm aliis aureos aſſignet. Iſidorus & ipſe vult [k], ſiliquam eſſe vigeſimamquartam partem ſolidi, quem ſequitur Gloſſa in dictis iuribus [l]: quod non multum diſtat ab eo, quod ſuprà dixi: quia pars ex 144. partibus vnciæ auri eſt vna ex 24. aurei, cùm ſex aurei vnciam auri facerent. Polybius quoque ſiliquam tertiam partem oboli interpretatur [m]: ait enim tantam fuiſſe Galliæ Ciſalpinæ fertilitatem, vt caupones à viatoribus ſplendidè exceptis non plus ſiliqua, id eſt, tertia parte oboli, acciperent. Siliquam quatuor grana continere Suidas dicit [n], & minuta ſeptem, quæ eſſent vt dimidius quadrans Italicus. Nouella Leonis Iconomachi ſiliquam, ſeu ceratium 12. pholes efficere affirmat [o]: quemadmodum verò obolus diuiditur in ceratia 2. ita & ceratium in chalcos 2. Sed Suidas vult [p], ſub ceratio 3. obolos, & ſub obolo 6. chalcos contineri. Harmenopulus pholes 12. ceratio adſcribit. [q]. Iulianus Patritius vertit ſiliquam pro ceratio. Cedrenus & ipſe ſcribit [r], ceratium 12. pholes valere: vnde erat fermè, quemadmodum hodie ſolidus Italiæ.

Chalcus eſt minima pars ponderis gemini grani lentis, vt vult Iſidorus [s]. In Prato Spirituali legitur [t], Anachoretam pro operis diurnis 9. minuta lucratum fuiſſe. Aliqui interpretantur, Paulum Iuriſconſultum minutas ſummas referentem [u], intelligere chalcos, vel lepta, quibus non aſſentior: loquitur enim de paruis ſummis quibuſcumque in genere, non numulis minutis. Nunc ad argenteas monetas eſt veniendum.

a de ponderib. & menſuris. *b* lib. 1. variar. ad Boëthium epiſt. 10. *c* lib. 13. c. 9. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 1. parerg. c. 17. *f* l. 1. C. Th. de expenſ. lud. *g* in verb. μυριάδαν *h* lib. de menſuris, & ponderib. *i* comment. lib. 1. in Ezech. c. 4. *k* lib. antiquit. Iudaic. 9. c. 12. *l* in quæſt. in Geneſ. c. 24. *m* c. iudices. §. 1. prima, q. 1. *n* l. liberto. §. filium. ff. de annu. leg. *o* in Camillo. *p* in c. ſi quis aliquam do. §. item in Leuitico. de pœn. diſtinct. 1. in verb. Siclo. *q* lib. 2. emend. c. 8. Didacus c. 2. de veter. collat. numiſmat. *r* lib. 2 rec, vlt. *ſ* in verb. Κεράτιον *t* lib. 9.

u Pori.

u Poli, ſeu de vectigalib. *x* lib. de menſuris, & ponderib. *y* in verb. φόλλις & in verb. κέρματα. *z* in legibus agrariis. *a* Marcellinus in Chronicis, in Anaſtaſio. *b* in Lyſandro. *c* Annal. tom. 3. in Alexio Commeno. *d* Pollux, vbi ſuprà. *e* Gloſſ. in dict. l. ſi quis aliquando. §. item in Leuitico. de pœnit. diſt. 1. in verb. niſi ſiclo. *f* in l. 1. C. de impon. lucrat. deſcript. lib. 10. *g* lib. 50. & in Auguſto. *h* nouell. 123. *i* in authent. vt debit. impon. in exequu. defunct. *k* Origen. lib. 16. c. 24. *l* in dict. nouell. 123. ſeu in authent. de ſanctiſſ. epiſco. §. ſportularum. in verb. ſiliquis. *m* lib. 2. *n* in verb. κεράτιον. *o* de duabus ſiliquis præſtan. prouin. adminiſtratoribus, *p* in verb. ὀβολός. *q* in legibus agrariis. *r* in Leone Conone, ſeu Iconomacho. *ſ* lib. 16. etymol. c. 24. *t* c. 134. *u* in l. ſi plures. §. 1. de pact.

De argenteis monetis. CAP. LXVIII.

DEnarius argenteus ſecundùm aliquos [a] 2. victoriatos, ſeu quinarios, & 24. ſiliquas pendebat, ſeu 8. obolos: vnde 4. drachmæ erant in 3. denariis: quia drachma pendebat 18. ſiliquas, & ideo 4. drachmæ habent 72. ſiliquas, & totidem continent 3. denarij, qui habent dimidiam vnciam argenti. Itaque denarius eſt ponderis ſextulæ, id eſt, ſextæ partis vnciæ argenti, & 6. denarij vnciam faciunt, vt Demetrius ſcribit. Ergo 72. denarij facerent libram argenti, & duæ vnciæ argenti cum dimidia, ſeu 15. denarij aureum antiquum.

Verùm Georgius Agricola probat [b] continere denarium ſeptimam partem vnciæ argenti, ita vt 7. denarij faciant vnciam argenti: nam Celſus dicit [c], in vncia, pondus denariorum 7. eſſe. Et Plinius ait [d], iuſtum eſſe 84. denarios ex libris ſignari. Idem vult Scribonius Largus in præfatione: vnde æquaret denarius libram Venetam, ſeu 20. ſolidos Venetos. Et quia 10. libræ æris cum ſolido aureo poſt Conſtantinum permutabantur [e], eius 12. vnciæ, ſeu libra ſingulis denariis reſpondebant. Vnde error eorum detegitur, qui 10. libris æris, & quandoque 16. permutatum fuiſſe denarium arbitrantur: nam 10. aſſibus, vt ſuprà dixi, ſextantariis, poſtea 16. vncialibus, ſed non totidem libris æris commutabatur, vt Plinius inquit [f]. Etſi enim librales initio percuſſi ſunt aſſes, demum trientes, mox quadrantes, ſeu triunces, ſextantes, & vnciales ſunt facti, qui quatuor, tres, duas, & vnam vnciam pendebant: quod puncti ipſis impreſſi ſignificabant. Demum lege Papiriana aſſes, ſemunciales ſunt percuſſi, vt Plinius refert [g], & hi tantum valebant, quantum olim aſſes librales, vt etiam Nonius animaduertit [h].

Verùm Plinius ſcribit [i], drachmam Atticam habere pondus denarij argentei: quod & Gellius affirmat [k]. *Lais*, inquit, μυρίας δραχμὰς, ἢ τάλαντον *popoſcit. Hoc facit numi noſtratis denarium decem millia.*. Appianus quoque Octauianum 500. drachmas veteranis, quos ex municipiis collegerat, promiſiſſe ſcribit [l]. Cicero totidem denarios fuiſſe narrat [m]. Aliæ drachmæ erant fermè vt nunc eſt realis Hiſpanicus, qui eſt octaua pars vnciæ. Cùm verò denarius ſeptima pars eſſet vnciæ, æquabat ſolidos 17. Venetos. D. Ambroſius ſcribit [n], drachmam obolos 10. æquaſſe, cùm tamen antea æquaret 6. [o] Denarius 4. ſeſtertios valebat: nam Tranquillus ſcribit [p], C. Cæſarem 300. ſeſtertios viritim legaſſe. Plutarchus 75. drachmas fuiſſe dicit [q]. Item Tacitus, cùm milites in triclinium irrupiſſent, Othonem quina millia numum ſingulis donaſſe memorat [r]. Plutarchus eum 1250. denarios dediſſe ſcribit [ſ], quæ eſt quarta pars quinque millium.

Varro etiam ait [t], quinque millia turdorum ternis denariis veniſſe, vt ſexaginta millia ſcilicet ſeſtertiûm reddiderint: terni enim denarij in quinque millia turdorum ſunt 15. millia denariorum. Hæc ſumma quater multiplicata efficit 60.

millia ſeſtertiûm, id eſt, aureos 600. Et Plutarchus ait [u] mille numos drachmas 250. valuiſſe. Denariorum frequenter iura meminerunt, vt *in l. lecta. ff. ſi cert. petat. l. vlt. de inſtit. l. Publia. §. 1. ff. depoſit.* vbi pro decem millibus denariorum alij verterunt 40. ſeſtertia. & *in l. ita ſtipulatus. § Chryſogonus. ff. de verbor. oblig.* vbi in neutro genere legitur denaria pro denarios, ſecundum Græcos, qui in eius legis ſpecie contraxiſſe videntur. Ita etiam nominantur à Græco teſtatore 15. millia, & 30. millia denariorum *in l. cùm quis decedens. § codicillis. de leg. 3.* Summa 15. millium denariorum continebat tempore Neronis fermè 750. aureos, & noſtræ ætatis 1500. & multis aliis in locis de iis habetur.

Drachmarum iura tam ciuilia, quàm pontificia meminerunt, vt *in l. vlt. ff. de decret. ab ord. faciend.* mille drachmæ nominantur, quæ 40. aureos illius ætatis conſtituunt, & *in c. denique. 36. q. 2.* D. Ambroſius 50. drachmas quemdam pendere iubet, qui puellam vitiarat: erant tum duo aurei, qui tres cum dimidio ex noſtris faciunt. Hanc modicam ſummam pro hominis paupertate indictam puto.

Aureum verò drachmas 25. continuiſſe Dion ſcribit [x]. *Et ita*, inquit, *etiam Græci, quorum libros Attica lingua ſcriptos legimus, vocant.* Drachma 6 obolos continebat, ait Pollux [y], quam vulgò Bouem appellant, quia hoc animal impreſſum habebat.

Seſtertius duas aſſes & ſemiſſem valebat, ita dictus, quaſi ſemis tertius, quòd duas aſſes, & tertij ſemiſſem valeret, vt Varro [z] & Plinius [a] ſcribunt. Lex etiam 12. tabularum argumento eſt, in qua 2. pedes, & ſemis tertius pes vocatur. Hæc Voluſius Metianus [b]. Redacto denario ad aſſes 16. vnciales, etiam ſeſtertius valuit aſſes 4. vnciales, cùm priùs 6. æris vncias valeret. Plinius [c], Metianus, & alij ſeſtertium pro 4. aſſibus ponunt, & *l. vlt. C. de donat. Verba*, inquit, *ſuperflua, quæ in donationibus poni ſolebant, ſeſtertij numi vnius, aſſium quatuor, penitus reiicienda eſſe cenſemus.* Ita enim legit Antonius Auguſtinus [d]. Idem verò ſeſtertius eſt, quod numus: & vbi genus numi non exprimitur, ſeſtertius intelligitur. Gellius, *Præmium*, inquit [e], *pœnáve erat numus vnus HS.* Et infrà: *Numo ſingulo multabatur.* Idem ſcribit [f], à Cornelio Dolabella Conſule equum Seianum centum millibus HS. emptum fuiſſe: ſunt mille aurei.

Quatuor verò ſeſtertij drachmam efficiebant, vt Plutarchus tradit [g]. Itaque quadringenti ſeſtertij centum drachmas, ſiue mnam, ſeu argenti libram, & auri vnciam æquabant, centúmque ſeſtertii numi aureum valebant. Tranquillus enim ſcribit [h], Othonem viritim cohorti aureum diuidere ſolitum. Tacitus [i] narrat, eos centum ſeſtertios fuiſſe, quod eo tempore fuit, quo aureus erat quarta pars vnciæ auri, ſed poſt Conſtantinum, & illo etiam imperante, aureus diminutus fuit ſexta vnciæ, libráque argenti ſex ſolidis eſt permutata. Solon mnam centum drachmarum conſtituit, cùm antea eſſet 73. vt auctor eſt Plutarchus [k].

Seſtertius verò nunquam æreus, ſed argenteus ſemper fuit, mille tamen ſeſtertios vnum aureum valuiſſe interpretatur Iuſtinianus [l], cùm verè mille numi 10. aureos facerent. Sed ita fortè illi taxare libuit. Et Budæus opinatur ad eam ſummam ipſum bona libertorum redigere voluiſſe [m], non quòd mille ſeſtertij aureum, vel ſolidum facerent: erant enim ſeſtertij, vt ſunt hodie, trés ſolidi Mediolanenſes, etſi Budæus aliter rationem init [n]. Ego verò exiſtimo Iuſtinianum ad ea tempora reſpexiſſe, quibus libralis aureus percutiebatur, & 900. ac 1000. ſeſtertios valebat, vt Plinius memorat [o]. Idem ad *l. Mæuia. ff. ſolut. matrim.* poteſt reſponderi, quamquam tuta non eſt ea lectio, quæ habet decem millia.

Numum verò, & ſeſtertium idem eſſe arguit *l. vlt. C. de donat.* vbi numus pro ſeſtertio accipitur. Et Columella ait [p], M. Varronem affirmare ſingula paria colum

columbarum ſolita venire ſingulis millibus Seſtertiorum, & locus, quem citat, eſt *in lib. 3. cap. 7.* vbi ſingulis millibus numûm eximia paria columbarum venire ſolita memorat. Ea ſumma erat aureorum decem.

Numorum plura Iura meminerunt [q]. Si enim locetur, vel vendatur res vno numo, viliſſimo pretio vendita eſſe dicitur, & imaginarius eſt cõtractus. Seſtertius cum hac nota percutiebatur HS. id eſt, duo aſſes, & ſemis. Denarius autem cum hac nota x. quæ ſignificabat eum 10. aſſes valere.

Seſtertium verò in genere neutro mille Seſtertios, ſiue numos valebat, & duarum librarum, & ſelibræ argenti pondus habebat. Sicut enim Seſtertij dicti ſunt numi, quod duos aſſes, & ſ. miſſem ſinguli valerent, id eſt, dupondium, & ſemiſſem æris, ita Seſtertia ex eo ſunt dicta: quia duas libras ſingula, & ſelibram argenti pendebant, & eadem 250. drachmas æquabant, ſeu 1000. Seſtertios, cum 4. Seſtertij drachmam faciant, & ideo quadringenta Seſtertia quadringenta millia Seſtertium valebant; Mnæ enim duæ cum dimidia Seſtertium æquant. Ea ſumma continebat denarios 216. ponendo ſeptem denarios pro vncia argenti. Hoc voluit Iuuenalis, dicens [r]:

Mullum ſex millibus emit
Æquantem ſanè paribus Seſtertia libris.

Pendebat enim Mullus ſex libras, in quarum ſingulas ſolutum eſt Seſtertium ſeu mille Seſtertij. Sed poſtea denarius æquauit drachmam Atticam: vnde 250. denarij æquarunt Seſtertium. Liuius tradit [s], Fabium Maximum pondo bina, & ſelibram pro redimendis captiuis dediſſe, Plutarchus 250. drachmas, ſeu denarios perſoluiſſe ſcribit [t], quæ faciunt Seſtertium, ſeu Mnas duas, & ſemis. Redigendo verò Seſtertium ad aureos, Nerone imperante, valebat 10 aureos, ſiquidem libra argenti æquans vnciam auri 4. aureos continebat: vnde duæ argenti libræ, & dimidia 10. aureis æſtimabantur. Poſt Conſtantinum verò, quia vncia auri erat 6. aureorum, Seſtertium continebat eo tempore 15 aureos. Ex Gellio verò colligitur [u] 24. Seſtertia Talentum æquaſſe: ſcribit enim Bucephalum Alexandri Magni equum 13. Talentis emptum fuiſſe, *Æris noſtri*, inquit, *ſumma eſt HS. CCCXII.* quæ collata cum 13. Talentis, inuenietur 24. Seſtertia Talentum efficere, quod ſub Nerone erat aureorum 240. poſt Conſtantinum 360. aureorum. Sunt noſtrorum aureorum grauioris ponderis aurei 480. leuioris 540. itaque Bucephalus fuit emptus aureis illius temporis 2120. noſtrorum aureorum 4240. Tranquillus quoque ſcribit [x], C. Iulium Cæſarem In pedites veteranos prædæ nomine ſupra bina Seſtertia diuiſiſſe, intelligit ſupra aureos 20. Idem ſcribit [y], Veſpaſianum primum è fiſco Latinis, Græciſque Rhetoribus annua centena conſtituiſſe, id eſt, 2500. millia aureorum noſtrorum.

Talentum magnum 100. Mnas, aut libras continebat, id eſt, antè Conſtantinum ſub Nerone 400 ſolidos aureos. Gellius ſcribit [z], id 10. millia drachmarum valuiſſe, *Lais*, inquit, *μυρίας δραχμὰς, ἢ τάλαντον poposcit. Facit hoc numi noſtri æris denarium decem millia* Hæc ille. Semper enim ponitur vncia auri pro libra argenti, vt ſuprà eſt dictum. Poſt Conſtantinum æquabat aureos 600.

Talentum minus, ſeu Rhodinum, vel Atticum continebat Mnas 60. ſeu Seſtertia 24. vt ſuprà ex Gellio eſt oſtenſum, id eſt, 240. aureos ſub Nerone, ſub Conſtantino 360. Talentum Ægyptium valebat libras 200. ſub Nerone aureos 800. ſub Conſtantino 1200. At Seruius ſuper illo carmine Virgilij [a]:

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

nir, Talentum Romanum habuiſſe libras 70. ſcilicet, argenteas, ſeu aureos 280. Nerone imperante, ſub Conſtantino 420. Erat enim pondus, non numus, vt eſt hodie marca 8 vnc. auri, vel argenti, de qua *in c. cùm pridem. de pact. in c. cõſtitutis. de procurat.*

Sed Iſidorus ait [b], eſſe Talentum magnum librarum centum, Talentum minus librarũ 72. Romanũ minimum eſt librarũ 70. Gellius auctor eſt [c], Laidem Corinthiã meretricẽ à Demoſthene pro concubitu 10. millia drachmarũ, ſeu Talentũ petiiſſe. Colligit hæc ſumma aureos 400. erãt 40. millia æris. Itẽ eadẽ ſumma libros tres Philolai Pythagorici à Platone emptos memorat [d]. Ariſtotelẽ verò pauculos Speuſippi Philoſophi libros tribus Talẽtis Atticis emiſſe. *Ea ſumma*, inquit, *fuit numi noſtri H S. duo, & ſeptuaginta millia.* ſunt aurei 720. itaq; Talentũ Atticũ videtur cõtinuiſſe aureos circiter 240. & 60. libras, & 6. millia denariorũ: vnde 3. Talenta cõficiebant 18. millia denariorũ, quæ sũma quater multiplicata 72. millia numorũ Seſtertiorũ facit.

Vncia habet Stateres, ſeu ſemuncias 2. *Stater*, Drachmas 4. *Didrachmus*, ſeu Siclus drachmas 2. *Drachma* continet Scrupulos 3. *Scrupulus* obolos 2. Ceratia 6. Eſt tertia denarij, ſeu drachmæ Atticæ, & capitur pro tertia aurei à Plinio [e]. *Obolus* ceratia 3. Chalcos 10. [f] *Ceratium*, ſiue *Siliqua* Chalcos 3. & tertiam. *Chalcus* duo grana Lentis ſecundùm Iſidorum [g]. Itaque 4. grana faciunt Ceratium, ſiue ſiliquam. *Libra* hæc erat nota Δ. Vnciæ ℧. Semis 8. Scrupuli Ͽ.

In qualibet ciuitate auri Ponderator conſtituebatur [h], quem Zygoſtaten Græci appellant. Lances cordula linea ſuſpendebantur, cuius ſummitatem appendens duobus digitis eleuare tenebatur, reliqui tres digiti eminebant [i]. Sed, vt hæc clariùs conſpiciantur, eorum ſummarium ſubiiciam.

Libra argenti habet vncias 12. denarios 84. drachmas 96. ſcrupulos 288. ſeſtertios 384. obolos 576. ſiliquas 1728. chalcos 5755. grana 6892. argenteos, ſeu Miliareſios 60. [k] æris libras 120. aſſes vnciales 1440. ſolidos aureos 4. poſt Conſtantinum, poſtea aureos 6.

Denarius habet quinarios 2. ſcrupulos 3. ſeſtertios 4. obolos 6. chalcos 60. grana 120. ceratia 8. Aſſes primo 10. librarum. poſtea vnciales 16.

Scrupulus habet obolos 2. ceratia 6. chalcos 20. grana 40. æris vncias 5. & tertiam.

Vncia argenti habet ſtateres, ſeu ſemuncias 2. denarios 7. drachmas 9. ſcrupulos 24. ſeſtertios 28. obolos 42. argenteos, ſiue Miliareſios 60. ceratia 126. chalcos 412. æris libras 10. aſſes vnciales 120.

Seſtertius habet obolum 1. ceratia ferè 2. chalcos 15. aſſes 4. [l] æris vncias 3.

Ceratium habet chalcos 3. pholes 12. grana 4. tritici.

Obolus habet ceratia 2. chalcos 10. aſſes vnciales 1. & ſextam. pholes 24. grana 20.

Chalcus habet grana lentis 2. *Siliqua* habet Minuta 7.

a Plin. lib. 33. c. 3. *b* lib. 4. & 5. de pond. & menſ. & in alio aduerſus Alciatum. *c* lib. 5. cap. 17. *d* lib. 33. c. 9. *e* d. l. 1. C de collat. æris. lib. 10. *f* lib. 33. c. 3. *g* vbi ſuprà. *h* in verb. Graue æs. *i* lib. 21. c. vlt. *k* lib. 1. c. 8. *l* lib. 3. de ciuilibus Rom. bellis. *m* epiſt. 6. lib. 16. ad Atticum, & in alia ad Q. Fratrem. *n* epiſt. 1. ad Iuſtum. *o* Plin. lib. 33. c. 3. *p* in C. Iulio Cæſare. c. 82. *q* in Antonio, & in Bruto. *r* lib. 17. Annal. ſeu Hiſt. lib. 1. *s* in Othone. *t* lib. 3. de re ruſt. c. 2. *u* in Sylla. *x* in Auguſto. & lib. 50. *y* lib. 9. c. 6. *z* lib. 4. de ling. Lat. *a* lib. 33. c. 3. *b* de diſtributionibus, & vocabulis. & in lib. de Aſſe. *c* vbi ſuprà. *d* lib. 2. emend. c. 7. *e* lib. 18. c. 13. *f* lib. 5. c. 9. *g* in L. Sylla. *h* in Othone. c. 4. *i* lib. 17. Annal. ſeu lib. 1. Hiſto. *k* in Solone. *l* in §. poſtea. Inſtit. de ſucceſſ. libert. *m* lib. 2. de aſſe. *n* lib. 1. de aſſe. & vbi ſuprà. *o* lib. 33. c. 3. *p* lib. 2. c. 8. *q* l. ſi quis conduxerit numo vno. l. inſulam. ff. locat. l. ſi vſusfructus. de iur. dot. l. ſi ſeruus plurium. § vltim. de leg. 1. l. numis. de leg. 3. l. deducta. § acceptus. ad Trebell. *r* Satyr. 4. *s* lib. 2. Decad. 3. *t* in F. Maximo. *u* lib. 5. ca. 2. *x* in C. Iulio Cæſare. c. 38. *y* in Flauio Veſpaſiano. c. 19. *z* lib. 1. c. 8. *a* lib. 9. Æn. *b* Orig. lib. 16. c. 24. *c* lib. 1. c. 8. *d* lib. 3. c. 17. *e* lib. 33. c. 3. *f* Plin. lib. 21. c. vlt. *g* vbi ſuprà. *h* l. vlt. C. de ponderat. lib. 10. *i* l. 1. C. Th. de ponderator. *k* l. 1. C. Th. de expenſ. lud. *l* Plin. li. 33. c. 3.

Colla

Collatio drachmæ cum ſeſtertiꝗ, & aureis. CAP. LXIX.

CÆterum cum Græci ſummas pecuniæ per drachmas ſignificarẽt, Latini per ſeſtertios, paucis eſt explicandũ, quomodo conuenerint. Plutarchus ſcribit [a], quatuor ſeſtertios drachmã feciſſe, quod ex multis probatur. nam C. Iulius Cæſar populo Romano ſeſtertios 300 legauit, vt auctor eſt Trãquillus [b]. quas Plutarch° [c], & Diõ [d] drach. 75. fuiſſe dicit. Itaque 25. drach. 100. Seſtertios æquabant. Idem auctor eſt 25. Myriades. i. 250. millia drachmarum à Romanis decies appellari [e]: ponendo enim quatuor ſeſtertios pro drachma, ſunt decies ſeſtertium, ſeu decem millia aureorũ. Auguſtus quoque legauit populo Romano mille Myriades, ſeu decem milliones drachmarũm, vt ait Dion [f], Trãquillus quadringenties Seſtertium ſcribit [g]: ſunt 400. millia aureorũ. Tribubus idem Auguſtus legauit tricies quinpuies Seſtertium. i. 35. millia aureorum. Item Prætorianis ſingula millia Seſtertium, quæ Dion [h] interpretatur drach. 250. i. decem aureos fuiſſe. Item cohortibus vrbanis dimidiũ, Legionariis 300. numos viritim. Dion explicat [i] fuiſſe drach. 75. i. aureos très. Nec plus peruenturũ ad hæredes ſuos, quam millies, & quingenties profeſſus eſt. i. millionem, & dimidiũ illius tẽporis, quamuis viginti proximis annis quater decies millies ex teſtamẽtis amicorum percepiſſet i. 40. milliones aureorum illius temporis, qui plus 80. millionibus noſtrorum aureorum facerent [k]. Hinc colligitur quantum amiſerit Auguſtus ludẽdo, quem Tranquillus ſcribit [l] 20. millia numûm amiſiſſe, & lucraturum 50 millia, niſi aliis remiſiſſet, aut donaſſet. Idem ſcribit [m], Tiberium doluiſſe tres Mullos 30. millibus numum venditos fuiſſe. Hinc declaratur locus eiuſdem, cum ait [n], Veſpaſianum ſolitum dicere opus eſſe Reip. quotãnis quadringenties millies: ponendo millo ſeſtertios pro aureo, eſſent 400. milliones aureorum illius temporis, & 800. noſtrorum aureorum, quæ nimis magna ſumma eſſet, ſed credo legendum 40. C. quoque Caligula 5. Myriades Myriadũ, ac 7700. Myriades drach. intra tres annos abſumpſit, inquit Dion [o], quæ Trãquillus ait [p], vicies ac 7000. Seſtertiũ fuiſſe, quos in theſauris Tiberius reliquerat, & intra annũ totã hanc ſummãm vult Caligulã conſumpſiſſe: ſunt milliones 27. Idẽ Trãquillus ſcribit [q], Galbã nunquã ante mediũ principatũ Neronis ad geſtãdũ iter ingreſsũ, quã vt ſecũ vehiculo proximo decies Seſtertiũ in auro efferret: eſſent 10000. aureorũ. Plin. ſcribit [r], Vicentinos aduocato primo 6000. numũ dediſſe, & poſtea mille denarios. Singulę hæ sũmæ facerẽt i. aureos 60. 2. plus minus aureis 50. illius ætatis. Itẽ D. Cypr. ſcribit [s], ſe collegiſſe 100000. numũ, quo ſubueniret captis in Numidia: ſunt mille aurei.

Drachmæ ſunt	Aurei.	Seſtertij ſunt	Aurei.
.25.	1.	100.	1.
100.	4.	1000.	10.
1000.	40. [t]	$\overset{m}{10}$	100. [y]
Myrias. $\overset{m}{10}$	400. [u]	$\overset{m}{100}$	1000. [z]
10. Myriades. $\overset{m}{100}$	$\overset{m}{4}$		
20. Myriades. $\overset{m}{200}$	$\overset{m}{8}$	Decies centena millia.	$\overset{m}{10}$ [a]
25. Myriades. 250. Decies.	$\overset{m}{10}$	Centies.	$\overset{m}{100}$ [b]
100. Myriades. X. 1 Millio.	$\overset{m}{40}$		
300. Myriades 3. Milliones.	$\overset{m}{120}$	Millies.	Millio. [c]
$\overset{m}{1}$ Myriades 10. Milliones. [x]	$\overset{m}{400}$		
$\overset{m}{2}$ Myriadum 20. Milliones.	$\overset{m}{800}$	Bis millies Duo milliones.	
$\overset{m}{5}$ Myriadum 50. Milliones.	2. Milliones.	Decies millies decem milliones. [d]	
$\overset{m}{10}$ Myriadũ 100. Milliones.	4. Milliones.	Vicies millies 20. milliones.	
$\overset{m}{100}$ Myriadũ 1000. Milliones.	40. Milliõ.	Tricies millies 30. milliones.	
$\overset{m}{1000}$ Myriadũ $\overset{m}{1000}$ Millionũ.	400. Milliones.	Tricies quinquies 35. milliones.	

a in L. Sylla. *b* in C Iulio Cæſare.c.82. *c* in Bruto. *d* in Iulio Cæſare. *e* in M. Antonio paulo pòſt principium. *f* in Auguſto. *g* in eodem.cap.101. *h* in eodem. *i* vbi ſuprà. *k* Tranquillus vbi ſuprà. *l* ibidem c.72. *m* in Tiberio.c.34. *n* in Flauio Veſpaſiano.c.17. *o* in C.Caligula. *p* in eodem c. 37. *q* in Galba.c.8. *r* lib.5. epiſt epiſtol. 4. ad Valentinianum. *ſ* epiſt. 60.ſeu lib.5.epiſtol.8.ad epiſcopos Numidas. *t* in l. vltim.de decret.ab ord. faciend. *u* quot petebat Lais.Gellius lib 1.c.8. *x* l.2.§.1.de ver.iur.enucl. *y* in l.Mæuia.ſol.mat *z* D.Cyprian. vbi ſupra.l.1.C.Th.de medi.& prof. *a* l.cum de in rem.ff.de vſur. *b* l.auia.§.pater. de cond. & demonſtr.l.88.de ver.ſignif.l 97.de leg.3. *c* in l.cum hæres.§.1.ff.de ſtat.lib.

De aureis numis. Cap. LXX.

Libra auri diuiditur in duodecim vncias. *Vncia* in duos Stateres, ſeu duas ſemuncias. *Stater* continet tres ſolidos aureos, inde dictus, quod ſtet ſolidis aureis tribus: dictúſque eſt ſolidus, quod ſit ſolidus, & nihil ei deſit. Duo ſolidi faciunt *duellam*, quam vulgo *dublam* vocant. *Solidus* diuiditur in ſemiſſes aureos, & tremiſſes, quorum meminit *l.3. Cod. de milit. veſte.lib.12. & l.iubemus 2.Cod.de erogat.milit.ann. lib.12.*

Librarum auri ſæpe in Iure fit mentio *in l. properandum. §. ſin autem vtraque parte. C.de iudi.in l.1.C.de ratiocin.oper.public.l.vlt.C.de cupreſſ. ex Luco Daphn. non cæd.lib. 11. l.iubemus.C.de repud.& alibi.* Aurei meminit *l.ſi quis id quod.de iuriſdict.omn.iud.l.ſi libertus.l.penult.de in ius vocand.l.1.in princ.de his,qui deiecer.vel effud.l.nonnulli. ff. de accuſat.l.1.§ ſi cui.de var.& extraord cog.§.ſed noſtra.Inſtit. de ſucceſſ. liber. & alibi.* Theophilus numiſma Græcè interpretatur, Iuſtinianus ſolidum *in §.vlt. Inſtit. de pœn. tem. litigant.* Solidus alibi appellatur *l.vltim.§.1.C.comm.de leg.c ſi quis contumax.17. quæſt. 4.cap.illud. cap. inter cætera. 10.quæſt. 3. §.nos autem.Inſt.de Attilia.tutor. l. ſancimus.C. de donat.*

Ante Conſtantinum Aureus habebat argenti vncias 3. drachmas 24. atticas 25. denarios 21. auri vnciæ quartam. ſeſtertios 96. alias 100. quinarios 42. libras æris fermè 30.ſcrupulos auri 3.tremiſſes 3. obolos 126.ſiliquas 378.chalcos 1260.

Libra auri ſub Nerone habebat aureos 48. ſub Valentiniano 72. argenti libras 14. ſcrupulos 288.drachmas 1152.denarios 1008.æris libras 1440.ſeſtertios 4608. Poſt Conſtantinum Solidus aureus ſextam vnciæ auri continebat, & ſextula vocabatur, habebátque argenti vncias 2. drachmas 16. denarios 14. ſeſtertios 56. quinarios 28. æris libras 20. ſcrupulos auri 4. ſemiſſes 2. tremiſſes 3.

Vncia auri habet ſcrupulos, & ſiliquas, vt vncia argenti.

Hodie ferè eadem eſt ratio argenti ad aurum, vt æs: nam libra argenti reſpondet vnciæ auri, prout vult Plato [a]. Libræ 10. æris æquant vnciam argenti, & ſunt vnciæ 120. & valent ſolid. 120. ſeu lib. 6. Imperiales. Libræ 120 æris valent vnciam auri.

a in Hipparco.ſeu de lucri cupiditate lib.1.

De æſtimatione monetæ hodiernæ. Cap. LXXI.

Vncia argenti æſtimatur libris 6. noſtris.

Vncia auri valet libras noſtras 64.

Libra argenti continet noſtros denarios 288. ſicut olim totidem Scrupulos, Grana 6912. olim 6892.

Granum

Granum auri æſtimatur noſtris ſolidis 2. denariis 6.

Libra auri ſi continet aureos 96. valet aureus libras noſtras 9. ſi diuiditur in aureos 108. aureus æſtimatur libris 8. Imperialibus.

Denarij 12. æquant vnciam æris, & 144. libras æris, & ſunt loco aſſium antiquorum.

Vncia æris reſpondet ſolido Mediolanenſi, ſeu denariis 12.

Libra æris valet ſolidos 12. Mediolani.

Vncia auri reſpondet Libræ argenti: Æris libris 120. Libræ Imperial. 72.

Libra æris valet ſolidos 11. Mediolan. denarios 144.

Libra argenti reſpondet Vnciæ auri 1. Libris æris 120. Denariis 288. Granis 6912.

De quibuſdam numis, quorum nouellæ meminerunt. LXXII.

NOminantur & alij numi *in Nouell. 105. ſeu auth. de Conſulib.* Miliareſij argentei qui valebant decimam aurei, ait Suidas [a]. Cedrenus [b] dicit octauam. Alio nomine argenteum vocari puto. libra enim argenti in xl. argenteos diuidebatur [c]. vnde quinque argentei faciebant vnciam argenti, & decem æquabant duas vncias, quantum valebat aureus, itaque argenteus erat decima aurei, vt Miliareſius: vnde pro eodem ponuntur. Metaphraſtes ſcribit [d], D.D. Ionæ, & Barachiſij corpora in Perſis 500. Miliareſiis Daricis, & tribus veſtibus ſericeis empta fuiſſe. Itaque apparet hunc numum etiam Perſicum fuiſſe, & à Dario Daricum nominatum.

Eius Epiphanius [e], Cedrenus [f], & Ætius [g], & alij meminerunt. Cedrenus videtur [h] æſtimare Miliareſium duobus Ceratiis. *Valebat autem*, inquit, *Ceratium 12. Pholes, ſiue numos*. Vnde ſecundùm hanc ſupputationem Miliareſium valuiſſet Obolum, vel duos ſolidos Italicos.

Meli argentei numi in d. Nouell. 105. nominantur, fortè a Pecudibus in illis impreſſis ita vocati.

Cauſij ibidem reperiuntur fortè à calice in eis percuſſo appellati.

Tetragonij quoque ibi recenſentur. Latinè Quadranguli dicti; hi fortè ſunt, quos Tranquillus Angulares vocat [i].

a in ver. Μιλιαρίσιον. b Hiſt. compend. c l. 1. C. Th. de expenſ. lud. d in D. D. Iona. & Barachiſio. e de menſur. & ponderib. f vbi ſupra. g lib. 3. c. 200. h in Leone Conone, ſeu Leonomacho. i in Nerone c....

Quomodo aucta, vel diminuta pecunia creditori reſtituatur. CAP. LXXIII.

CVm verò dubium ſit in foro, an pecunia pro pecunia, & quomodo ſolui poſſit, quædam hîc explicabuntur, quæ fortè aliquod forenſibus lumen exhibebunt. Primò eſt videndum, an pecunia pro pecunia ſolui poſſit, & clarum eſt, poſſe, vt ſi mihi centum aureos mutuo acceptos dare teneris, non præciſè aurum ſoluere cogeris, ſed pro auro, quod accepiſti, argẽteam pecuniã: quamuis enim regula ſit, quod aliud pro alio, inuito creditore, ſolui non poſſit [a], & æquè bonum reſtituere teneris [b], id tamen in pecunia non obſeruatur ex conſuetudine, vt voluit Baldus [c], & Bartolus [d], qui, inquit, debet pecuniam argenteã alicui, aliam argenti æquè boni ſoluere poteſt: hocque ex conſuetudine introductum eſt maioris commodi gratia, vt faciliùs cõtra-

hentes liberari poſſint [e]. Iſtud tamen intelligitur, modò non interſit creditoris. Verbi gratia: Si mihi in Oriente negocianti aureos Venetos promiſeris, vel acceperis, qui ſoli in Oriente expenduntur, alios diuerſi generis mihi dare non poteris, nec ego alios tibi reddere potero [f]. Secundò hoc procedit, dummodo pecunia non ſit reproba, vel ære contaminata: quia tunc creditor eam accipere non cogetur [g].

Sed eſt maius dubium, ſi pecuniæ valor mutetur, quomodo pecunia pro pecunia ſolui poſſit, vt verbi gratia, centum Marcellos mutuo acceptos mihi reddere teneris. Hi numi hodie minus valent, quæritur, an eoſdem cogar accipere; intelligo autem, quando quis vult ſoluere eandem pecuniam, non æſtimationem. In hoc quatuor ſunt diſtinguendi caſus, primus eſt, quando argentea pecunia fit deterior pondere, vel materia, non refert. Secundus eſt, quando mutatur in forma. Tertius, quando pecunia à Principe damnatur, vel improbatur. Quartus, quando in valore mutatur, quos caſus conſiderat Gloſ. *in c. quanto. extr. de iuretur.*

Quoad primum, quando in materia deterior eſt facta pecunia, hoc eſt: quia hodie non ſit illius ponderis, cuius olim erat, cùm eam tibi tradidi, vel eiuſdem materię non eſt, cuius tunc fuit, cùm argentum quotidie adulteretur nec ſit illius probitatis, cuius olim erat, cùm æs cum illo miſceatur, & in hoc communis eſt opinio, me non cogi hanc pecuniam adulteratam accipere, ſed ſoluere debes pecuniam argenti puſtulati probi, prout accepiſti: quia monetæ antiquæ ſunt ſoluendæ, vel, ſi ea non eſt in vſu, noua ad eius æſtimationem ſoluetur [h].

Si ergo adulteratam pecuniam ſoluis, pecunia quidem pro pecunia dari poteſt, ſed debes præſtare, quanto minus valet ſoluta, quàm ea, quam accepiſti.

Secundus eſt caſus, quando mutatur pecunia in forma, vt ſi abhinc 20. annis dedi tibi mutuo mille tronos, qui hodie non reperiuntur, niſi rarò, ſed Mocenici eorum loco fuerunt percuſſi, an tronos, quorum forma eſt mutata, reddere teneberis, an verò Mocenicos? Concludunt communiter ſcribentes eam pecuniam eiuſdem formæ, quæ hodie currit, ſolui poſſe ad æſtimationem antiquæ monetæ: quia nulla ratio contrarium ſuadere videtur, vt illa non accipiatur [i]. Hoc tamen procedit, ſi mea non intertit eos accipere: aliter enim ad eos accipiendos cogi non poſſem [k], modò reperiantur.

Tertius eſt caſus, quando pecunia improbatur, hoc eſt dedi tibi Reales mutuo ab hinc ſex menſibus, hodie accidit, vt improbentur: quia non placet Principi, vt impendantur, tu cupiens liberari, Reales vis mihi itidem reddere, an cogar eos accipere? Multi reſponderent me non poſſe cogi, vt eos accipiam: quia ita ratio dictare videtur, vt ſi bonam dedi tibi pecuniam, non ſit æquum, vt reprobam mihi reſtituas.

Communis tamen opinio eſt in contrarium. nam Bartol [l]. & Iaſon [m] dicunt me etiam inuitum cogi eos numos accipere, quos tibi dedi, & mouentur hac vnica ratione, quia reddis in eodem argento, quod accepiſti, nec quicquam eſt deteriorata pecunia, cum ſeſe habeat, prout erat, ſed eſt quoddam accidens, ſi non expendatur, quod conſiderandum non eſt. ſed iſtud intelligendum eſt, modo debitor non fuerit in mora [n]. Acutiſſimus tamen Ioannes ab Imola Bartoli cenſor contrarium tenet [o], me numos non teneri accipere, quos tibi dedi, ſi reprobati ſint. Mouetur hac ſolida & vera ratione, quia pecuniæ bonitas ſtat in valore. Si ergo accidat quòd improbetur, nullus eſt valor, & licèt ego poſſem ferre eam ad officinam monetariam, damnum paterer, & id probatur ex *l. eleganter. §. 1. ff. de pignor. act.* *Qui reprobos,*

bes, inquit, numos ſolui creditori, neque agit pignoratitia, nec liberatur, quia reproba pecunia non liberat ſoluentem, reprobos, videlicet, numos reddendo. Alia etiam ratio id ſuadet: quia pretium pecuniæ non ſtat in ſola materia, ſed in curſu, vt impendatur: cum ergo expendi nequeat, intereſt creditoris, ne illam pecuniam accipiat, quæ non eſt in vſu, & ideo eam accipere creditor non cogitur, vnde tollitur ratio contraria.

Quartus eſt caſus, quando valor pecuniæ mutatur, vt ſi aureus valebat 6. libras, ego mutuo dedi tibi libras 60. & pro illis decem aureos, nunc aureus valet libras 7. & tu vis ſoluere mihi aureos 8. & libras 4. qui nunc faciunt libras 60. an cogar eos accipere? Si tu eandem materiam velis reſtituere, concludunt communiter ſcribentes, te poſſe ſoluere pecuniam, prout nunc currit, id eſt, eoſdem aureos dando pro 7. [p] Mouentur, quia ſoluis, quod accepiſti, & ſi valor ſit immutatus, hoc extra culpam tuam euenit [q]. Decius tamen contrarium tenet [r], quia nunc pecunia non eſt eius æſtimationis, id eſt, bonitatis, vt antea fuit ſed reſpondetur me non reſtituere illam pecuniam, quam accepi, vt eandemmet reſtituam, ſed ſoluo eius æſtimationem, quod facere poſſum.

Sed alia eſt difficultas, quando creuit valor aurei mutuo accepti, ſed debitor non vult ſoluere pecuniam, quam accepit, id eſt, aureos ſibi datos, vt lucrifaciat, ſed æſtimationem, vt ſi olim numi aurei valebant 6. libras, & quatuordecim aſſes, nunc valet 7. libras, & ſexdecim aſſes, tu non vis ſoluere illos aureos, ſed æſtimationem, ne lucrer libram vnam, & duos aſſes pro quolibet aureo: ego vero volo aureos æſtimatos, licèt nunc plus aureus valeat. In hoc caſu etiam ſi ſecundùm communem opinionem poſſit ſolui pecunia argentea pro aurea, magna tamen fuit inter Doct. controuerſia. Nam Bartolus [s] dicebat tempus ſolutionis eſſe inſpiciendum, ſecundùm cuius æſtimationem ſolui volebat, cuius opinio communiter recipitur, vt Baldus cenſet [t], & Curtius Iunior [u], qui ait hanc eſſe communem opinionem, licèt ipſe contra eum teneat, videlicet, te teneri ſoluere pecuniam æſtimationis aureorum, prout valebant tempore, quo debitor eos accepit, tempúſque contractus, non autem ſolutionis eſſe ſpectandum, quod memoriæ eſt tenendum, cum in dotibus id ſæpiſſimè ſoleat euenire. aureos enim numos pro dote olim alicui numeratos quando ſunt reſtituendi, ſæpe multo plus valere contingit: nam reddendi non ſunt in ea æſtimatione, in qua erant tempore contractus, ſed qua ſunt tempore ſolutionis, etſi contrarium velit Curtius. Sed ſi probior fuit materia auri tempore datæ dotis, eius probitatis reſtituenda eſt æſtimatio, quemadmodum ſuprà dictum fuit. Contra verò, ſi valor auri decreuit, quia aureus valebat 7. libras quando centum aureos tibi mutuo dedi, nunc valet 6. libras, nunc vis ſoluere eoſdem centum aureos, & nihil aliud, volunt communiter Doctores, me cogi eos accipere [x].

a l. 2. §. 1. ff. ſi cer. pet. *b* l. cùm quid. ff. eo. tit. *c* in l. libera Theodora poſt n. 6. C. de ſent. & interlocut. omn. iud. *d* in l. Paulus 2. ante n. 6. de ſolutio. *e* Gloſſ. in l. ſi quis argentum in princ. in ver. æſtimatione. C. de donat. & ibi Doct. Abb. in c. quanto. in fi. de iur. iur. *f* d. l. Paulus 1. de ſolut. *g* l. eleganter. §. 1. ff. de pig. act. *h* c. pen. extra de cenſ. in fin. Bar. in d. l. Paulus. in princip. ver. quæro quid ſi moneta. de ſolutio n. Corne. in conſil. 109. in princ. vol. 4 & conſ. 287. ad fin. vol. 1 Soc. conſ. 298. lib. 2. Tiraquel. in tractatu conſanguinei. §. 9. in glo. 18. n. 27. Bal. in l. accepta. q. 17. C. de vſur. in l. ſi quis argentum in prin. C. de donat. Imol. in l. in ratione. §. diligenter. ff. ad l. Falcid. Bal. conſ. 499. & ſeq. lib. 1. Abb. conſ. 56. lib. 2. Dec. in l. cum quid. n. 88. ff. ſi cert. pet. in 1. lect. & in 2. n. 56. Iaſ. in l. vlt. de in ius vocand. *i* Bar. Ang. & communiter Doct. in d. l. Paulus. de ſolut. Deci. in d. l. cum quid. ff. ſi cert. pet. *k* d. l. Paulus. vbi Angel. *l* in l. quod te n. 6. ff. ſi cert. pet. *m* ibid. n. 7. *n* l. vinum. ff. ſi cer. pet. notat gl. in l. mora. ff. de vſur. in ver. difficilis. *o* in d. l. Paulus. *p* Deci. in d. l.

cum quid. n. 28. in 1 lect. & in 2. n. 56. poſt Bal. ibi in fin. ff. ſi cert. pet. Bart. in d. l. Paulus ſub num. 6. Aret. conſ. 11. & conſ. 112. Cyn. poſt Iacob. de Arena. in l. in minorum. C. in quib. cauſ. in integ. reſtitut. non eſt neceſ. Anchar. in Clem. vlt. de decim. Anton. de Butr. & Abb. in d. c. quanto. in pen. col. de iureiur. Specul. in tit. de obligat. §. nunc aliqua. ver. vlt. Albert. Bronus in tract. de augm. monetæ, in vlt. concl. in 5. declar. verſic. in hoc paſſu. & in ver. ſecunda conſideratio. & in ver. vbi autem. & in 8 limitat. *q* Canon in c. cum canonicis extr. de cenſib. *r* d. l. cùm quid. in 2. lect. n. 56. *ſ* in l. cùm certum. de aur. & arg. leg. *t* in l. acceptam. 17. C. de vſur. *u* in l. cum quid ſub n. 22. ff. ſi cer. pet. *x* Bald. in d. l. cum quid. in fin. & ibi Decius in 2. lect. n. 50. ff. ſi cert. pet. Bar. in d. l. Paulus ſub n. 6. Aret in d. conſ. 112. Alb. Bru. de augmento in vlt. concl. in 5. declarat. cum aliis ſup. citatis.

De Numeris. CAP. LXXIV.

NVmerum, ſeu numeros pro militum multitudine accipi conſtat, vt apud Vlpianum. *Miles*, inquit [a], *procuratoris officio fungi non poteſt, niſi ſuam aut omnis ſui numeri cauſam proſequatur.* Accurſius arbitratur id nihil aliud eſſe, quam in numerum aliorum militum referri, & deſcribi [b]. Sed etſi ad creandum militem id requiratur, Numerus non ille actus ſed ipſi milites Numeri appellantur. Oecumenius vero numerum Cohortem eſſe ſcribit [c]. declarans enim illud D. Lucæ de Cornelio Centurione cohortis, quæ Italia vocabatur, σπεῖρα δὲ, inquit, ἐστὶν, ὃ καλοῦμεν νῦν νούμερον. id eſt, Cohors autem eſt, quam nunc vocamus Numerum. Sozomenus, *Militares*, inquit [d], *Romanorum militum ordines qui nunc vocantur Numeri.* Ita etiam intelligitur *l. ex eo tempore. ff. de milit. teſt. Ex eo*, inquit, *tempore poſſe quem iure militari teſtari, quo in numeros relatus eſt.* id eſt, factus miles, & cohorti adſcriptus. Et *l. iure militari. ff. eod. In Numeris*, ait, *manens teſtari poteſt iure militari.* Et *l. 1. in fin. ff. de bon. poſſeſſ. ex teſt. milit. Miles*, ait, *ex alio Numero in alium translatus, quamuis hinc exemptus illo nondum peruenerit, iure tamen militari teſtatur. eſt enim miles, licèt nondum in numeris ſit.* ſcilicet, alteris, in quos eſt transferendus. Gloſſa [e] id non animaduertens miratur, quomodo nondum in albo militum ſcriptus ſit miles, & minus idoneam tradit ſolutionem. Sed intelligitur eſſe miles, quia ex vna cohorte in aliam tranſit, & licèt eo nondum peruenerit, pro pagano tamen non habetur, cùm in altera cohorte ſuum locum ſit habiturus. Simile eſt, quod legitur *in l. nemo. & ſeq. C. de re milit. lib 12. Milites*, inquit, *de aliis Numeris, vel legionibus nolumus ad alios Numeros transferri.* i. in aliam cohortem. Ita etiam intelligitur *l. penult. & vlt. C. eod. tit. & l. cum vno. §. qui poteſt. ff. de milit.* quæ voluntario militi vult Numeros poſſe ſuppleri. Numeri cohortem ſignificari ex eo etiam probatur, quia tribunum Numeri habebant [f], qui non niſi legioni, aut cohorti dabatur. Hinc omnibus numeris abſolutus dicitur, qui omnem militiæ gradum expleuit, quod ad ſpectatiſſimæ virtutis virum refertur. ſolebant enim milites per cuiuſque cohortis gradus tranſire [g].

Aliud fuit imagenariæ militiæ genus à Claudio inuentę, quam *ſuper Numerum* vocauit, vt auctor eſt Tranquillus [h]. Hæc militia fuit ab ipſo excogitata illorum, qui in Numeris, aut cohorte non militabant, ſed militantium priuilegiis gaudebant, & ideo ſupra Numerum eſt appellata. Cùm verò de Numeris ſermo inciderit, locus monet, vt de Caligato milite aliquid dicamus, & de Principiis.

a l. filiusfam. §. veterani. de proc. *b* l. pen. ff. ex quib. cauſ. maior. in ver. periculo. *c* cap. 10. actuum Apoſt. & ibi homilia 22 & Suid. in verbo. σπεῖρα. *d* lib. 1. c. 8 hiſt. eccleſiaſt. *e* in d. l. in ver. numeris. ff. de bon. poſſ. ex teſt. milit. *f* l. vlt. C. de milit. teſt. *g* Veget lib. 2. c. 21. *h* in Claudio. c. 25.

De

De Caligato milite, & principiis. CAP. LXXV.

CAligatum militem gregarium, & infimæ conditionis fuiſſe tum alibi, tum ex Nouella 74. Iuſtiniani, ſeu §. *quiſquis in auth. quibus mod. natural. effic. legitim.* apparet. Vnde ait Plinius [a], *plurimos inuentam inopem in caligâ militari toleraſſe.* In hocque ſenſu in iure Caligati milites accipiuntur [b]. A caligis, quas induebant, dicti ſunt Caligati. Caligas autem plerique pro tegumento tibiarum accipiunt: nam alij in vrbe ſine caligis, nudis tibiis, & quandoque pedibus incedebant. Clemens Alexandrinus, *Viro*, inquit [c], *pulchrè conuenit nullos habere calceos, præterquam ſi militet.* Id etiam ex Marcellino [d], & aliis deprehenditur, qui Pompeium faſciola candida crus colligaſſe memorant, vt deforme vlcus tegeret, quod caligas habenti facere ſuperfluum fuiſſet. Id quoque imagines antiquæ, quarum nudæ cernuntur tibiæ, demonſtrant. Præterea vſum bracharum ab Arcadio, & Honorio intra vrbem pœna perpetui exilij interdictum legimus [e]. Idem & Quintilianus affirmat [f]. Vrbe verò egreſſi milites, relictis togis, Chlamydem, & Saga accipiebant, caligâſque induebant, vt à puluere, ſtirpibúſque facilius ſe defenderent. Sed verius eſt, caligas eſſe calceos militares, quibus in caſtris milites vtebantur. Dion enim ſcribit [g], Caium Caligulam à caligis calceis Caſtrenſibus, qui ab Vrbanis differebant, appellatum fuiſſe. Cum enim natus eſſet in Caſtris, illis induebatur, *Σανδάλια*, inquit D. Hieronymus [h], id eſt caligas, Septuaginta calciamenta vocant. Ita etiam appellantur *in c. 12. Act. Apoſt.* Iulius item Capitolinus caligam Maximini pede veſtigio humano maiorem deſcribens calciamentum appellat [i]. Hunc habitum Suetonius Manipularium vocat [k]. Clauis autem, caligaribus dictis, ſuffigi ſolitas fuiſſe caligas ex Plinio colligitur. *Piſces*, inquit [l], *exiſtunt ſquammis conſpicui crebris, atque præacutis clauorum caligarium effigie.* Idem loquens de boletis, *Si enim*, inquit [m], *caligaris clauus, ſi ferri, vel chalybis aliqua rubigo, aut pannimarcor affuerit, omnem illico ſuccum alienum, ſaporémque in venenum decoquit.* Ioſephus quoque Centurionis Iuliani meminit [n], qui complures clauos Caligares creberrimos, & acutos more aliorum militum habebat. Quod ergo à nobilioribus militibus pauperiores caliga diſtingerentur, caligati milites pro gregariis dicti fuere. illi enim ocreis, & peronibus vtebantur.

Caligatis verò militibus opponebantur Principia, id eſt, milites exercitus Principales, vt tribuni legionum, Præfecti cohortium, & ſimiles: quia in exercitu erant præcipui, & ob id Principia, vel Principales vocabantur, vt auctor eſt Vegetius [o]. *Principalium*, inquit, *militum, & vt proprio verbo vtar, principiorum nomina, ac dignitates ſecundùm præſentes matriculas indicabo.* Hi erant *Tribunus maior, Tribunus minor, Ordinarij, Auguſtales, Flauiales, Aquiliferi, Imaginiferi, Optiones Signiferi, Teſſarij, Campigeni, Metatores, Beneficiarij, Librarij, Tubicines, Cornicines, Buccinatores, Armaturæ duplares, Armaturæ ſimplares, Menſores, Torquati duplares, Torquati ſimplares, Candidati.* Hi ſunt milites Principales, qui priuilegiis muniuntur, & ad munera non compelluntur, vt ad faciendas foſſas, aut aggeres extruendos, munifices vocati compellebantur. Principiorum quoque officia Vegetius explicat [p]. In hoc ſenſu Principia accipit Æmilius Macer. *Officium Tribunorum*, inquit [q], *vel eorum, qui exercitui præſunt, eſt milites in caſtris continere, & inter alia frequenter Principiis intereſſe*, id eſt, Præfectos viſitare. Ita etiam capiuntur in Actis Conſtantini [r], cum introiiſſent Principia, & Conſtantinus ſalutatus eſt à Præfectis, Tribunis, & eminentiſſimis viris (hi enim erant Principia) acclamatum eſt, Auguſte Conſtantine, Deus te nobis ſeruet. Principia in eodem

ſenſu accipiuntur ab Anaſtaſio [s] qui appellat *deuotiſſima principia.* Ita etiam nominat Tertullianus [t], *Ecce annua*, inquit, *votorum nuncupatio, quid videtur. Prima in principiis, ſecunda in Capitoliis.* Hæc ille. Hinc prouerbium, *Poſt principia* [u], id eſt, in loco tutiſſimo. Hic non omittam, quod Gellius ſcribit [x], militibus ignominiæ cauſa omiſſis, ſolitum fuiſſe è vena ſanguinem mitti, quod ideo factum putant, tanquam ſani non eſſent, & velut ægrotantes tractarentur.

a lib. 7. c. 43. *b* l. 2. ff. de iis, qui not. inf. l. 6. §. exploratores. ff. de re milit. l. de militibus. ff. de cuſt. reor. l. à caligato C. de nupt. *c* lib. 2. Pædag. c. 11. *d* lib. 17. *e* l. 2. & 3. C. Th. de hab. quo intr. vrb. vti opor. *f* lib. 8. *g* lib. 57. *h* Comment. lib. 7. in c. 29. Eſai. *i* in Maximino Iuniore. *k* in Caligula c. 9. *l* lib. 9. cap. 18. *m* lib. 22. cap. 22. ad fin. *n* lib. 7. de bello Iud. cap. 3. *o* lib. 2. de re milit. *p* ibidem. *q* l. officium. §. vlt. de re milit. *r* l. 1. C. de veteran. lib. 12. *ſ* l. iubemus. 2. §. 1. ſi qua tamen. C. de erogat. milit. anno. lib. 12 & l. vlt. §. vt autem. C. de re milit. lib. 12. *t* lib. de corona militis. c. 12. *u* Terent. in Eunuch. act. 4. ſcen. Hanccine ego. *x* lib. 10. c. 8.

Coniuges ſe inuicem dominos olim appellare conſueuiſſe, & de quibuſdam eorum, aliorúmque epithetis. CAP. LXXVI.

NOtatu dignum videtur coniuges olim ſe inuicem dominos appellaſſe. In primis vxorum viros dominos nominantium exemplum eſt *in l. ea, quæ. ff. de donat. inter vir. & vxor. Ea*, inquit, *quæ à marito ſuo pecuniam ex cauſa donationis acceperat, literas ad eum miſit huiuſmodi: Cùm petenti mihi à te, domine cariſſime, annueris indulgentiæ tua viginti, ſi inuito te diſceſſero de domo tua, reſtituturam me ſpondeo.* Et *in l. Lucius Titius. 2. §. 2. ff. de leg. 2. Quæ marito*, ait, *hæres extiterat, ita teſtamento cauit: Filij dulciſſimi, præcipio vobis quicquid ex bonis Titij domini mei patris veſtri ad me peruenerit.* Et *in l. vxorem. §. teſtamento. ff. de leg. 3. Publio Meuio domino meo dari volo pueros quinque ex meis.* In Pandectis Florentinis legitur, *Dominulo meo.* ita vxor blandulè virum appellat. Huius rei cauſam D. Chryſoſtomus adducit. *Quia vxores*, inquit [a], *viris ſubditas eſſe oportet, apud veteres maritos dominos vocabant.*

Sed alia ratione vxores quoque à viris dominas dictas fuiſſe quædam iura oſtendunt, vt *l. vxorem. in princ. ff. de leg. 3. Peto à te, domina vxor, ne ex fundo Titiano tibi partem vindices.* Et *l. vlt. §. 1. ff. de aur. & arg. leg. Vxori ſuæ teſtamento ita legatum eſt, Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare.* Et *l. Titia. §. 1. ff. de annu. leg. Domina ſanctiſſima, ſcio te de amicis meis curaturam.* Sed hîc teſtator libertus, non vir eſſe potuit. Hanc dominationem à Græcis prouenire Seruius putat, qui vno vocabulo vxorem & dominas *δεσποίνας* appellant. Sic Virgilius Ditis dominam pro vxore poſuit [b]:

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Sed ego pro dignitate perſonarum coniuges his nominibus ſeſe inuicem honoraſſe exiſtimo, & fortè in præfatis iuribus liberti patronas vxores habuerant.

Proprium verò amoris coniugium epithetum erat, vt ſe cariſſimos vocarent [c], quo nomine etiam filij à parentibus appellabantur [d]: & dulciſſimi [e], & fratres à fratribus [f]. alij amantiſſimi dicebantur [g].

Sed & Principes ſuos Magiſtratus chariſſimos vocabant, vt Verinum appellat Conſtantinus [h], & Gratianus, & Valentinianus Hypatium, & Lampadium, quibus ita ſcribunt, *Haue Hypati K. N.* id eſt, chariſſime nobis [i]. *Haue Lampadi K. N* [k].

Arcadius

Arcadius, & Honorius *Haue Vincenti*[l] *K. N.* Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, *Haue Titiane K. N. B*[m]. Iuriſconſultos quoque amicos vocant Diui fratres[n]. Alij verò erga principes ſe eorum deuotiſſimos appellant, vt milites[o], Scholares[p], cubicularij[q], memoriales[r]. quandoque etiam dicatiſſimi nuncupantur[s].

a 1.ad Cor.c 9. *b* lib.6.Æneid. *c* d.l.ea, quæ.ff. de donat. inter vir. & vxor. l. codicillis alias Lucius Titius.§ penult.ff.de leg.2.l.hæredes mei. §. vlt. ff. ad Trebell. *d* l.hæredibus. in princ. ff. eo.tit.ad Trebell. *e* l. Titia.§.1.d.l.Lucius Titius.§ quæ marito.ff.de leg.2. *f* l.cùm pater.§.dulciſſimis.ff.eod.tit. *g* l.patronus.§ codicillis ff.de legat. 3. *h* l. 1. C.de feriis. *i* l. diu. C. de ſuſcept. præpo. & arcar.lib.10. *k* l.2.C.de his,quæ ex publ.collat.lib.10. *l* l. 3. C. de diuerſ. præd. lib.11. *m* l 9.C.Th.de falſ.monet. *n* l.Diui.ff.de iure patronat. *o* l.vlt.C.de re milit, lib. 12. *p* l.vlt.C.de offic.magiſtr.offic. *q* l.4.C.de præp.ſacr.cubicul. lib. 12. *r* l.vlt.C.de inof.teſtam. *ſ* d.l.vlt.C.de re milit.lib.12.

De aliquibus à poſteriori ætate in iure verbis, & vocabulis receptis.

Cap. LXXVII.

QVædam in iure obſcura, & præſertim à poſterioribus inuenta verba, & vocabula hic ſunt collecta, & ordine Alphabeti explicata, inter quæ primum occurrit,

Acceptauit, id eſt, quotannis accipere conſueuit. Papin. *l. tale. §. poſt diuiſionem. ff. de pact. l. Seio. in fin. de ann. leg. l. alio. in fin de alim. & cib. leg.*

Adærare, quod eſt, pro ſpecie æs, ſeu pecuniam ſoluere, vt *in l. annonas. C. de erogat. milit. annon. lib. 12. Annonas*, inquit, *officiis, & Palatij miniſteriis, & ſacris ſcriniis, cæteriſque ſolent delegari ad ſimilitudinem militum, quibus præbentur annonæ, adærari præcipimus, vt omnibus emolumenta debita in pretiis erogentur.* Vnde ærariæ annonæ appellantur, pro quarum ſpeciebus pecunia, vel æs debetur[a]. Hinc adæratio veſtis militaris[b] pro pretio veſtis, quæ militibus debetur.

Adminiſtrantes, id eſt, Præſides *l. 2. C. de defenſ. ciuit.*

Adnotatio, Principis ſubſcriptio *l. pen. & vlt. C. de diuerſ. reſcript.*

Allectio eſt gratioſa conceſſio *in l. ciues. C. de incol. lib. 10.* Capitolinus, *Iuſſit eos*, inquit[c], *qui Præturas non geſſiſſent, ſed allectione accepiſſent, poſt eos eſſe qui verè Prætores fuiſſent.*

Antiquarij, ſcriptores librorum, vel eos vetuſtate labefactos renouantes *l. hac parte. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12. Antiquarij quatuor in ſcrinio memoriæ ſtatuuntur*, qui nihil aliud ſunt, quam libros ſcribentes. Ita interpretantur *l. 2. C. The. de ſtud. lib. vrb. Rom. Antiquarios*, inquit, *ad Bibliothecæ codices componendos, vel pro vetuſtate reparandos quatuor græcos, & tres latinos ſcribendi peritos legi iubemus.* D. Gregorius ſe Antiquarios ſcribentes in cœnobio reperiiſſe ſcribit[d]. Id à Græcis eſt deriuatum, qui eos Archiotas, id eſt, Antiquarios vocāt Ita Arcadius appellat *in l vlt. §. hi quoque ff. de mun. & honor.* Ita etiam Antiquarios Sidonius Apollinaris[e], & Auſonius[f] intelligunt.

Apices pro literis paſſim in Codice apud recentiores accipiuntur. Primus hoc nomine in hoc ſenſu Martianus vſus eſt. *Frumenti*, inquit[g], *125. modios per ſingulos dies tribuimus, datis ſacris apicibus ad Præfecturam per Orientem*, id eſt, literis. Id deinde à Leone Zenonéque eſt retentum. *Notitiam*, inquiunt[h], *in ſacris apicibus ſubdendam eſſe cenſuimus.* Et *in l. vlt. C. vbi Senat. vel clariſſ. Eius iudicis erit cognitio, cui noſtra Serenitas audientiam ſacris apicibus mandauerit.* Et *in l. vlt. §. ad ſimilitudinem. C. de princ.* agent.

Digitized by Google

agent. in reb. lib. 12. *Pro inſinuandis noſtræ ſerenitatis apicibus binos ſolidos præberi iubemus.* Et Anaſtaſius, *Suam voluntatem,* inquit [i], *ante preces oblatas, & ſacros apices promulgatos deponent.* Et *in l. vlt. C. de numer. lib.* 12. *Hæc ſine diuinarum apicum ſanctione ad eandem dignitatem adipiſcendam ſufficiant.* Et *in l.* 5. *C. de aquæduct. lib.* 12. Poſtremò Iuſtinianus eos eſt ſecutus. *Alus priuilegiis,* inquit [k], *patiantur, quæ diuerſis temporibus conſecuti ſunt, ſiue per Auguſtos apices, ſiue per diſpoſitiones tuæ ſedis.* Et *in l.* 1. *§. prouincias. C. de contract. iudic. Emptiones quarumcunque rerum, licèt ſacri apices permiſerint, interdicimus.* Sidonius Apollinaris frequentiſſimè hac voce vtitur: *Gozolas veſter,* inquit [l], *apicum meorum ſecundogerulus.* Item [m], *Baiulus apicum.* Item [n], *Apicum portitorem: Apicum oblator.* Item [o], *Verſus habentur pro recurrentibus, qui pedum lege ſeruata, & ſi non per ſingulos apices, per ſingula tamen verba replicantur.* D. quoque Gregorius hac voce vtitur [p], & D. Ambroſius, *Scripſiſti*, inquit [q], *tota tuam epiſtolam manu, vt ipſi apices fidem tuam, pietatémque loquerentur,* id eſt, literæ.

Auerta in *l quoniam. C. de curſ. pub* nihil aliud eſt, quam pera, & mantica, in qua neceſſaria ad iter conduntur. Ita interpretatur commentator in 6. Sat. Horatij. lib. 1. *Pera,* inquit, *mantica, auerta.* Vnde damnanda eſt Budæi [r], & eorum opinio, qui aliter interpretantur.

Beneficiarij, apparitores, cohortales, *l.* 4. *C. de epiſc. & cler.* ita emendata ex *l.* 7. *C. Th. de cohortal.* Sicut Beneficiarij vocabantur promoti ad gradum in legione beneficio tribuni, vt auctor eſt Vegetius [s], ita cohortales beneficio Præfecti officio adſcripti Beneficiarij ſunt dicti. De iis Tacitus, *Æquatus eſt,* inquit [t], *Beneficiariorum numerus.* Ita enim legendum, non Beneficiorum. De iis *in Nouella* 13. *ſeu in auth. de Præt. Pop. §. didicimus.* In actis D. Fructuoſi Epiſcopi [u], *Obſeruantibus ex officio Beneficiariis.* Tertullianus, *Neſcio,* inquit [x], *an dolendum, an erubeſcendum, cum in matricibus Beneficiariorum, & Curioſorum inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & aleones, & lenones Chriſtiani quoque veſtigales continentur.*

Breuis, chartula plurium nomina continens, *l. vlt. C. de conuen. fiſc. debitor. lib.* 10. *l. ſcriniis.* 7. *C. de Palatin. ſacr. larg. lib.* 12. *l. vlt. ad fi. C. de off. mag. off. l.* 1. *C. de off. Com. ſacr. larg.*

Catholiciani, Officiales comitis priuatarum, *l. ſi quis poſt hac. §. vlt. C. de bonis proſcript.*

Cæſariani, iidem *l.* 5. *&* 7. *C. de iur. fiſc. lib.* 10. *d. l. ſi quis poſt hac. §. vlt.*

Calculus, id eſt, ſententia *l. cùm antea. C. de recept. arbitr.*

Caput, initium. *l.* 1. *§ caput aquæ. ff. de aqua quotid. & æſt. l. argentarius. §.* 1. *ff. de edend.* D. Chryſoſtomus *in Pſal.* 39. *in* 2. *interpretatione.*

Caſtrenſiani, qui in menſa Principi miniſtrabant. *l.* 4. *C. de caſtrenſ. lib.* 12.

Cautio, chirographum fatentis ſe debitorem, *l. lecta. ſi cert. pet. l. cùm de indebito. ad fin. ff. de probat. l.* 1. 3. 8. *C. de non num. pec.*

Cauere, in ſcriptura ſe debitorem fateri, *l. ſi filiusfamilias. ff ad Maced. l.* 1. *C. de contr. & commit. ſtipul l. Titia, §. pen. de verb. obl. l.* 7. *C. de non num. pec. l.* 31. *§.* 1. *de don. l.* 47. *ff. de pact.* Cautum *l.* 11. *C. de non num. pec. l.* 27. *ff. de probat.*

Centenarium in iure; & apud alios eius temporis fuit pondus centum pondo auri. Corippus in carmine in laudem Iuſtini minoris ait:

-- – innumeræ mox aduenere cateruæ
Fortia centenis onerata brachia libris.

Habebant autem veteres ſacculos, qui vnum, aut plura centenaria continebant, vt ſignificat

ſignificat *dict.l.quoniam.C.de curſ.publ.lib.12: Equi publici prohibentur ferre ſellam,quæ cum fræno 60.libras excedat,& auertam(ſeu peram,vel manticam)quæ id pondus ſuperet, exceptis auri centenariis, quæ in ſacculis ſolitis ab hippocomis neceſſe eſt reportari.* Intelligit aurum Principis, quod reuertentes ad propriam manſionem hippocomi in ſacculos reconditum tenentur reportare, vt ad locum theſauri, vel Comitem largitionum deferatur. Centenarium eſſe certum auri pondus vult Nicephorus [y], & Cedrenus [z], qui Alexio Patriarchæ Conſtantinopolis defuncto 25. auri centenaria inuentâ fuiſſe ſcribit, id eſt, 2500. pondo auri:ſunt plus minus 300000. noſtrorum aureorum:& hanc vocem ſæpe vſurpat.

Collatio,penſitatio tributorum *l.2.C.ſi propt.pub.penſitat.l.1.C.de epiſc.& cleric.*

Collectarij,qui permutant aurum argento.*l.quiſquis.16.C.ſi cert.petat.*Symmachus *epiſt.28. lib.1.*

Coloni appellantur, qui conditionem debent genitali ſolo propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, id, id eſt, prædia, in quibus ſunt nati, dominis colere tenentur: ita D. Auguſtinus definit [a]. De his intelligit totus titulus *C. de agricol. & cenſit. & colonis. lib. 11. tot. tit. C. de colon. Palæſtinis. de colon. Thracenſib. de colon. Illyricanis. lib.11.*

Colonia,agri à colonis culti. Vlpianus, *Quæ*,inquit [b], *poſt conſularem viam excipiunt in villas,vel in alias colonias ducentes,putem ipſas publicas eſſe.* Paulus, *Qui*,ait [c], *expulſus à conductione in aliam ſe coloniam contulit, non ſuffecturus duabus, penſionum nomine obligatus non erit.* Coloniam appellat, quam numis conductor colendam conduxit. In eodem ſenſu accipit Scæuola: *Coloni*, inquit [d], *finita conductione de colonia diſceſſerant.* Agrum conductum Coloniam appellat. In eodem ſenſu intelligere videtur Iulianus: *Si quis*, ait [e], *negotia ſua non in colonia, ſed in municipio ſemper agit, ibi magis habet domicilium,quàm vbi colendi cauſa diuerſatur.*

Compulſor exactor vocatur *in l.vlt.C.de apparit.præf.ann.lib.12. Præfectus*,inquit, *annonæ canonem, qui ad officium ſuum pertinet, per compulſores ſuos exigat.* Et *in l. 3. C. de lucr. aduoc. lib. 12. Quoties compulſor arguitur in deprædatione conuictus, pœnam ſubeat legibus competentem.* Et *in l.2.C.de executor.& exact.lib.12.* quia compellit debitores ſoluere.

Concilium, id eſt, Eccleſia.*l.1.C.de ſacroſanct.eccleſ.*Cardinalis Baronius *in annotat. ad Martyrolog.23.Iunij.*

Confuga, qui ad Eccleſias confugiunt. *l. 3. & vlt. C.de his,qui ad eccleſ.confug.*

Conſulta cæleſtia,aut *diualia*,id eſt,iura Principis. *l. ne quis.C.de offic. rect. prouinc. l. conſulta diualia.C.de teſt.l.per hanc.C.de aduoc.diuerſ. iudicum.* quia conſultabatur in conſiſtorio Principis:vnde etiam conſultatio vocabatur. *l. 2. C. de legib. Quæ ex conſultatione*, inquit, *procerum ſtatuimus, non ſemper iura ſint generalia.*

Conuenticulum pro Miſſa,& ſacris myſteriis ponitur *in l.conuenticula.C.de epiſc.& cleric.*quæ prohibet conuenticula extra Eccleſiam prohibita in priuatis ædibus celebrari, & Clericos ibi celebrantes punit, nec de alio poteſt intelligi. Qui ſenſum huius legis non perceperunt, addiderunt dictionem *etiam*, ita legentes, *conuenticula illicita etiam extra Eccleſiam*, cùm legendum ſit, *conuenticula illicita extra Eccleſiam*, vt etiam Accurſius animaduertit [f]. Ita hanc legem interpretatur Photius [g], quam dicit diſponere, vt ſi quis in priuatis ædibus ſacrum myſterium peregerit, ille applicetur Eccleſiæ:quod & Balſamon probat [h]. Id autem à Græcis deriuatur,qui *σύναξιν* hæc myſteria appellant,id eſt,congregationem. Idem præcipitur *in canone 31. Apoſt.* In eodem ſenſu accipitur vox conuenticuli *in l. quicumque. §.vniuerſi.C.de hæret.* vbi

quid ſimile diſponitur. Et *in l. denunciamus. C. de his, qui ad eccleſ. confug.* Ita etiam appellat Marcellinus [l], narrans Siluanum in ædem ad conuenticulum ritus Chriſtiani confugiſſe. Sed ibi pro templo accipi poteſt: in quo ſenſu vtitur Arnobius. *Noſtra ſcripta*, inquit [k], *cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conuenticula dirui, in quibus ſummus orator Deus pax cunctis, & venia poſtulatur Magiſtratibus, exercitibus Regibus?* Hinc *conuenire* pro ſacra myſteria celebrare accipit *l. 4. & 5. C. Th. de his, qui pro relig. contend.* Sacrificium Miſſæ, Collecta, & Dominicum vocatur in Actis apud Surium [l], & Metaphraſtem [m].

Conuentus, id eſt monitus, aut cautus. *l. 1. C. de princ, agen. in reb. lib. 12.*

Curæ, negotia. *l. 4. C. de off. magi. off. l. 2. C. de curioſ.* vnde curioſi, qui ea expediunt in titulo *C. de curioſ. lib. 12.*

Decani, veſpillones, iidem lecticarij. *nouell. 43.* [n] *& 59.* [o] & cubicularij Principis. *l. 1. C. de decanis. lib. 12.*

Delegatio, inquit Suidas [p], eſt apud Romanos ordinatio, ſeu diſpoſitio ſoluendæ publicæ functionis. Ita accipitur *in l. 4. C. de anno. & tribut. lib. 10. Omnes penſitare debebunt, quæ manus noſtra delegationibus adſcribuntur.* Et *in l. prouidendum. C de decurion. lib. 10. & in l. 1. & 2. C. de indictio. lib. 10. Omnes, quod delegatio ſuper indictione videbatur amplexa, velut canones cogantur inferre.* Et *in l. annon. C. de erogat. milit. anno. lib. 12.*

Deſideria pro libello ſupplici, aut precibus libello comprehenſis accipi dubitandum non eſt. cùm hoc nomen ita Gordianus interpretatur: *Errores*, inquit [q], *eorum, qui deſiderta, id eſt, preces, ſcribunt, veritati præiudicium afferre non poſſunt.* Ita etiam interpretor eiuſdem Gordiani reſponſum [r], *Duplex ratio deſiderium tuum iuuat.* Idem in eodem ſenſu accipit Diocletianus: *Poſtulare*, inquit [s], *non debueras improbo deſiderio placita reſcindi.* id eſt, iniquis precibus. Idem Theodoſius: *Si qui*, ait [t], *deſideria ſua explicare cupientes, ferri ſibi à quoquam ſuffragium poſtulauerint, & ſe ſponſione conſtrinxerint, promiſſa reſtituant, cùm ea, quæ optauerint, conſequantur.* De illis loquitur, qui pecuniam promittunt his, quorum opera preces Principi oblatæ exaudiuntur, non autem de ſalario Aduocatis promiſſo, vt vulgò opinantur. In eodem ſenſu priùs hoc Iuriſconſulti accepe-runt [u], & Tranquillus [x]. Sed & pro cauſa in iudicium deducta hanc vocem ſumpſere [y]. *Omnia prouincialia deſideria, quæ Romæ diuerſos Iudices habent, ad officium Præſidum pertinent.* Et *in l. 1. §. poſtulare. de poſtul. Poſtulare, eſt deſiderium ſuum, vel amici in iure, apud eum, qui iuriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius iudicio contradicere.* Et *in l. nequidquam. §. obſeruare. de offic. proconſ.* Sed *in l. epiſtola. §. vlt. ff. de pact. l. ſi & rem, & pretium. de petit. hered. l. 5. §. 1. de lib. agnoſc. l. in ambiguis. de reg. iur.* Deſideria pro libello ſupplici accipiuntur.

Deſidero, id eſt, peto. *in l. diuus. §. 1. ff. de bonis damnat. Nec optiones ea deſiderent*, id eſt, adiutores commentarienſis ea non petant.

Deuotio pro tributo, quod eſt ſoluendum. Gratianus, *In fraudem*, inquit [z], *annonariæ rei, ac deuotionis publicæ elicitum reſcriptum vires non ſortiatur.* Et *in l. mediterraneæ. C. de anno. & tribut. lib. 10. Plus habet diſpendij tranſlatio, quàm deuotionis illatio.* Et *in l. 2. C. de apparit. præfect. anno. lib. 12. Teneatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis ſuæ exactionem non oſtenderit.* Et *in l. 1. C. de loc. et prædio. ciuil. lib. 11. Non poteſt quidquam ex deuotionis plenitudine vacillare.*

Embola, expeditio ad bellum. *in l. iubemus. 1. C de ſacroſanct. eccleſ.* ita videtur lex ſequens interpretari, non autem placet, vt ſit tranſuectio.

Encauti breues, fortè legendum, *encauſti*, id eſt, ſubſcripti encauſto à Principe. Erat id genus liquoris, quo Imperator vtebatur ad ſcribendum, & fiebat ex cocto murice, & trito conchylio [a], eóque ad ſubſcribendum ſolus vti poterat Princeps. Breues verò encauti erat ſcriptura continens nomina eorum, qui ab Imperatore comprobabantur. Encautaria hæ literæ appellantur [b], vel Encauſteria. Sed credo fuiſſe literas ære, vel alia materia inciſas, quæ etiam à Præſidibus prouinciarum fiebant. Conſtantinus, *Rectores*, inquit [c], *prouinciarum monendi ſunt, vt extraordinariam munerum diſtributionem ipſi celebrent, manúque propria perſcribant, atque encauto nomina adnectant.*

Executor, id eſt, iudex delegatus. *l. apertiſſimi. l. vlt. C. de iud. c. ſi quis contra clericum. de foro compet. c. ſciſcitatus. de reſcript.*

Exequatur pro conſequatur. Arcadius Imperator, *In tres*, inquit [d], *domo diuiſa partes primam eligendi dominus habeat facultatem, ſecundam hoſpes, quam voluerit, exequatur.* id eſt, habeat, & conſequatur.

Factores, id eſt, delinquentes. *l ſolent. de cuſtod. reor.*

Forma pro lege. *l. forma. ff. de cenſib. l. decernimus. C. de ſacroſanct. eccleſ. l. formam. C. de offic. præfect. prætor. Orient. l. 3. C. de canon. largit. tit. lib.* 10. Græci Typum vocant *in nouell.* 165. 166. 167. 168.

Geſtatio, exercitatio corporis eius, qui equo, vel curru vehitur. *l. æquiſſimum. §. 1. ff. de vſufruct. l. plenum. §. 1. ff. de vſu & hab. l. competit. §. 1. quod vi, aut clam. l. non eſt. 7. de manum. vind. §. furtum autem fit. Inſtit. de oblig. ex delict.*

Honorati, qui honorariam per codicillos vacantes dignitatem habent. *l. 1. C. de offic. ciuil. iud. l. vlt. C. de offic. diuerſ. iud. l. 1. C. de honor. vehic. lib.* 11.

In aſſem, id eſt, in totum. *l. Titius. in princip. quib. mod. pign. vel hypoth. ſolu. l. poſt emancipationem. §. vlt. de leg. 3. l. ſi ex aſſe. ff. de acquir. hæred. l. 1. in princip. de ſeparat. l. vlt. ff. de donat.*

Indefenſè, id eſt, indiſtinctè, vel nuda conuentione facta. *l pen. in fin. C de conſt. pec.*

Indepta pro adepta, vel accepta. *in l. vlt. C. de profeſſ. & medic lib.* 10.

Indiſeretè, ſine cauſa. *l. cùm de indebito. §. vlt ff de probat.*

Inquietatus, id eſt, interpellatus. *l. 2. C. de iur. emphyt. Neque prætendente, quod non eſt ſuper hac cauſa inquietatus, cùm neminem oporteat admonitionem expectare.* Et Iuſtinianus, *Aſſiduis*, inquit [e], *aditionibus mulierum inquietati ſumus.* id eſt, interpellati, ſeu moleſtiam paſſi.

In ſacris, id eſt, familia, & poteſtate patris. *l vlt. §. vlt C. de inoff. teſt. l. vlt. in princip. C. de curat. furioſ. l. 26. C. de nupt. l. 12. C de coll. l. vlt. §. vlt. C. ad Tertul. l. 3. C. de bon. mater. l. 2. l. cùm oportet. C. de bon. quæ liber. l cùm de bonis. C. de don. l. penult. §. ſed ne. C de adopt. Permaneant in ſacris patris*, id eſt, familia, & poteſtate. *l. quidam C. de fideicom. l. 1. C. de anna. except. l. 13. C. de legit. hered.* Latè de hoc Hotomanus [f]. Quælibet enim familia ſua habebat ſacra, quæ emancipatus filius obſeruare non tenebatur [g]. Connanus verò à perſona patris, quæ ſacra filio videri debet, deductum putat [h].

Inſimulans, id eſt, accuſans. *l. 2. C. de exhib. reis.*

Inſuperhabuit, id eſt, ſpreuit. *l. ſunt perſonæ. ff. de religioſ. & ſumpt funer. l. heredem. ff. de his, quib. vt indign.*

Interceſſor, id eſt, executor. *l. ne quis. C. de offic. rector. prouinc.* ita intelligitur *l. executores. C. quæ res pign. oblig. poſſ.* Hinc *Interceſſio*, id eſt, executio. *in l. 1. C. de princ. agen. in reb. lib.* 12.

Intimare actis pro inſerere. *l. 3. l. 30. C. de donat. l. illud. C. de ſacroſanct. eccleſ.*

Intimari pro inſinuari *in l.contractus.C.de fide inſtrum.l.illud.C.de ſacroſanct.eccleſ. l.30.C.de donat.*Hinc intimatio,id eſt,inſinuatio. *l.conſulta.23.C.de teſtam.*

Iudex pro Doctore, ſeu Iuriſconſulto noſtri temporis. *in pace Conſtantiæ.* Pro eo, qui non eſt opifex. Blond. *lib.1.decad.2.*

Iugitas pro longitudine. *l.vxor. C.de repud.*

Laticlauius,id eſt,Senator. *l.ſi Rufinus.C.de milit.teſt.*

Lecticarij,mortuos efferentes.*nouell.43.in princip.* [i] *nouell.39.c.1.* [k] *in 14. Reg.* Romæ , *Caſtra Lecticariorum.*

Licentia , id eſt , conceſſio , ſeu facultas agendi. *in l.vlt.C. vbi ſenat. vel clariſſ. l. actus. C. de feriis. Emancipandi licentiam habeant. l. 1. C. de comit. qui prouinc. reg. lib. 12. l. 4. C.de curſ. publ. lib.12.*

Manſiones, loca, vbi degebant veredarij. *l. vlt. §. hi quoque. ff.de muner.& honor. l.nemo. C. de annō.& tribut. lib. 10. l. 2. C. de cond. in horre. publ. lib. 10. l.modios. C.de ſuſcepto. & arcar. lib. 10. l. 2. C. de lucr. aduocat. lib. 12.* vbi etiam annonarias ſpecies condebant. *l. 4. C.Th.de offic. rect. prouinc.*

Materia , maſſa auri. *l. 1. C. de pond. & illat. auri. lib. 10. l. vlt. C. Th. eod. tit.* Lampridius, *Formas*, inquit [l], *binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius vſque ad bilibres , & centenas reſolui iuſſit , neque in vſu cuiuſquam verſari, atque ex eo his materia nomen inditum eſt.*

Martyrium , locus , in quo humati ſunt aliqui Martyres. Valentinianus , *Siue vidua* , inquit [m], *ſiue Diaconiſſa , ſiue quocunque alio nomine religioſi honoris , vel dignitatis fœmina nuncupata teſtamento , vel codicillo Eccleſiæ , vel martyrio , vel clero, vel monachio, vel pauperibus aliquid crediderit relinquendum , id omnibus modis ratum, firmúmque conſiſtat.* In eodem ſenſu capitur *in l. decernimus. C. eod. & in l. vlt. C. Th. de ſepulc. viol.* Latini confeſſionem appellant , præcipuè cryptam , ſeu hypogæum , in quo Martyrum reliquiæ condebantur. In hoc ſenſu accipit Caſſiodorus [n], & Martyrologium [o]. *Ad confeſſionem beati Pauli à Paganis lapidatus martyrium conſummauit.* Interpres Concilij Gangrenſis [p], & pleriſque in locis vulgus Italicum ea loca Confeſſiones appellat.

Matricula, pro albo vel militum, vel Aduocatorum, aut aliorum. *l. petitionem. C. de aduoc. diuerſ. iudicior. l. 1. C. de offic. mag. off. l. 2. C. de primicer. lib. 12. l. vlt. C. de aſſeſſor.*

Merita militaria, annona militibus præſtanda. *l. iubemus. 2. C. de erogat. milit. annon. lib. 12.*

Miniſteriani,qui in menſa Principi miniſtrabant.*l.1.C.de caſtr.& miniſter.lib.12.*

Monachium, pro monaſterio. *l. generali. 13. C. de ſacroſanct. eccleſ.*

Mulier, id eſt, vxor, vt Græci loquuntur,& vulgus Italicum appellat. *l.Lucius. 93.§.1.ff.de leg. 3. Sempronia mulieri mea reddi iubeo centum aureos.* id eſt,vxori.

Mutatio idem,quod manſio. *l.17.l.18.C.de curſ.publ.lib.12.*

Notitia,id eſt,breuis,vel catalogus ſcholarium. *l. vlt. C. de offic. magiſt. offic. l. vlt. §.& eſt notitia.C.de diuerſ.offic.lib.12.l.1.§.& eſt notitia.C.de offic.præfect.prætor.Afric. §.notitia.authent.vt indi.ſine quoquo ſuffrag.fiant.* [q] *l.2.C.de indictio. lib.12.*

Notorium,denunciatio criminis. *l. ab accuſatione. 5.§.penult. ff. ad ſenatuſconſult. Turpil. l.ea quidem.C.de accuſat.*D.Auguſtinus Notoriam appellat [r].

Obſeruare pro tractare accipit Paulus [s].

Octauarij,qui octauam vectigalium exigebant. *l. 8. C.de vectigal. & commiſſ.* Mercatores enim octauam pro vectigali ſoluebant. *l.7.C.eod.tit.l.7.C.de locat.*

Officium

Officium, pro apparitoribus, *l. nemo. 15. C. de ep. aud. l. 1. C. de filiis official. & milit. qui in bello mor. lib. 12. l. 1. de off. com. ſacr. larg. l. vlt. C. de off. diuer. iud. lib. 12. l. 1. §. 1. §. officium. C. vt omnes tam ciuil. quàm milit. iud. l. pen. C. de ſent. ex pericul. recitand. l. officia. C. de cohort. lib. 12. l. officio. l. vltim. C. de appar. proconſ. lib. 12. l. 1. C. de appar. præf. vrb. lib. 12. l. 2. l. vltim. Cod. de appa. magi. milit. lib. 12. l. vlt. Cod. de appar. præf. prat. lib. 12. l. 1. §. & eſt notitia. l. 2. §. & hac notitia. Cod. de off. præf. prat. Afric. l. 3. 5. 6. 7. C. de exact. tribut. lib. 12. l. 3. C. de feriis. l. 2. 3. C. de cano. larg. lib. 10. l. 4. C. vt nemo priuat. l. 1. C. de locatio. præd. ciuil. lib. 11. l. vltim. §. vlt. ff. de pign. act. l. antep ff. de euict. l. cum pro quo. ff. de in ius vocan. l. 1. ad fin. ff. de quæſt. l. pen. ff. de ſeru. fugit.*

Officiales, homines officij, *l. 1. C. de filiis offic. lib. 12. l. officiales. C. de epiſ. & cler. l. in officiales. C. de offic. rector. prouinc. l. præſidis. 34. ff. ſi cert. pet.*

Operari, pro Miſſam celebrare, *l. quicunque. §. vniuerſi. C. de hæreticis.* Græci appellant λειτουργεῖν.

Opinator, eſt exactor militaris annonæ. *l. 4. C. de erogat. milit. annona, lib. 12.* vel ſententiarum contra reos. *l. miſſi. C. de exacto. trib. lib. 14.* D. Auguſtinus, *Cùm Fauſtus*, inquit [t], *debito 17. ſolidorum ab opinatoribus vrgeretur, vt redderet quod non inueniebat, ad concilium Eccleſiæ conuolauit, illi etiam exactores me querelis onerauerunt.*

Optio, in fœderatis eſt, vt ſchôla, aut cohors inter alios milites. Photi. *in Nomocano. tit. 13. cap. 3.* de qua *in l. vlt. C. de locato. nouella 116.* [u] *ad medium.* Aurelius Secundinus. Optio à Diocletiano vocatur *in C. Hermogeniano. de teſtam.*

Parabolani, curantes ægrotos, qui Alexandriæ ſub Patriarcha erant 600. *l. placet. & ſeq. C. de epiſc. & cler.* Alciat. *lib. 4. diſpunct. c. 9.* Tiraquell. *de nobilit. c. 31. n. 419. & ſeq.*

Parentes, pro agnatis *in l. cùm plures. §. cum tutor. ff. de adminiſtr. tut.*

Pars, pro lege, *l. hac parte. C. de prox. ſacr. ſcrin. lib. 12. l. nemo. 5. C. de maleſi. quæ eſt Conſtantini.* Etiamnum ita Venetiis vulgò appellatur.

Perfuga, qui ad Eccleſias confugiunt. *l. 3. & vlt. C. de his, qui ad eccleſ. confug.*

Perpetuarij, qui in perpetuum res ciuitatum, aut fiſci conducunt, *l. 1. 3. & vlt. Cod. de locat. præd. ciuil. lib. 11.* Hinc fundi perpetuarij dicti *l. 3. C. de priuil. dom. Aug. lib. 11.* Arcadius Emphyteuticarios interpretatur *in l. 1. C. de off. Com. ſacr. Palat.*

Placitum pecunia ſoluenda ex caſu militiæ, *l. vlt. C. de pignor.*

Prærogare, ante tempus ſoluere, *l. ſi tibi. 27. C. de locato. l. Circenſium. 20. C. de decurio. libr. 10. l. ſed addes. §. ſi quis. 6. ff. locati. l. ſumptus. ff. de pact. l. 4. §. 1. ff. de manumiſſionibus.*

Præſentum, locus iudicij militum. *nouell. 22. in fin.* [x]

Prima fronte, pro ſtatim *in l. pen. ad fin. C. depoſit.* pro primo aſpectu *in l. quingenta. de probatio.*

Procedere, cum pompa exire, *l. 1. C. de ſent. paſſ. l. ordinem. l. ſancimus. 4. C. de conſulibus. lib. 12. l. 4. C. de inſt. & ſub.*

Proceſſus, *in l. nam & imperator. 41. ff. de donat. inter vir. & vxor.* & Proceſſio *§. 1. auth. de conſulib. ſeu nouell. 105. l. de his. 26. §. ſi quis autem. 2. C de epiſc. audien. d. l. ſancimus. C. de conſulib. 12.*

Prodire, idem *l. 7. de manu. vindict.*

Propoſitum, id eſt, proſcriptum. *l. ſed ſi pupillus. § 1. de inſtit. l. cùm in plures. §. locator. locati.*

Proſapia, progenies. *nouell. 23. capit. quarto, ſeu in auth. de appellat. & intra quæ temp.*

Proſequi, cuſtodiæ cauſa comitari, *l. 1. C. de auri publ. proſec. lib. 10.* in epiſt. Gratiani

Digitized by Google

apud Card. Baronium *tom.4. Annal.ann.381.l.7.ff.de cuſt.reor.l.1.C.de tractato.lib.12.l.9.C.de curſ.pub.lib.12.*

Publica ſcriptura vel forenſis,quæ fiebat,vel inſerebatur actis,*l. comparationes. C. de fide inſtr.l.ſcripturas.C.qui pot.in pign.hab.l.2.C.de his,qui per met.iud. non appell. l. 1. in fin.ff.de ſer.fug.*Publicæ chartæ vocantur acta,*l.generali.C.de tabula. lib.10.* vel publica teſtificatio.*l.3.C.de bon.vacan.lib.10.*Publicata dicuntur actis inſerta, *l. 2.C. de teſtamen.*Publicæ perſonæ,quæ acta ſcribebant,*l.orphanotrophos.C de epiſc.& cleric.*

Publicare,eſt actis inſerere,*l.nulli.28.§.cùm autem.C.de epiſc.& cler.l.teſtamenta.28.C.de teſt.im l.in hac.30.C.de donat.*

Pulſare.eſt agere,ſeu in ius vocare,& pulſatus eſt in ius vocatus, *l.placet, l.omnes.32 § in hac.§.præterea.& ſeq.C.de epiſc.& cler.l.1.C.vt omnes tam ciuil.quàm militar. iudi.l.cum aliquis.C.de iur.delib.l.antep.C.de aduo.diuerſ.iudicum.in fin. l.fruſtr. C. de prob.at.l.4.C.de ſilentiar.lib.12.l.2.C.de decan.lib.12.l.4.C.de agen.in reb.lib.12.l.vlt.Cod. de appar.magi.milit.lib.12.l.vlt.C.de appar.præf.præt. lib.12. l. vltim. §. hoc quoque. C de re milit. lib. 12. §. vltim. in auth. de inſtrum. cautel. & fid.* [y] Symmachus *lib. 1. epiſt.31:* Cuius verbi ſignificatio imperantibus Diocletiano, & Maximiano erat introducta.

Pulſatus, conuentus in iudicio *l. 1.Cod.de his,qui potent.nomi.l.manifeſtiſſimi.§.3.C.de furt.*

Pyctatium, ſcriptura, *l.iubemus.16.C.de erogat.milit.anno.* D. Auguſtinus, *Propoſuit*,inquit [z], *Pyctatium publicè. Qui ſolides perdidit, veniat ad locum illum; & quærat hominem illum. (Hæc erat forma Pyctatij,)ille lecto Pyctatio venit ad hominem.* Et in *l. 5. C.eod.* pro libello rationum.

Qualiter,id eſt,cum ſuis qualitatibus,*l.12.ff. quemad.ſeruit. amittant. l. 86. de verb. ſign.*

Recauerit,pro contra recauerit *in l.2.C.de exhib.reis.*

Refuga,qui ad Eccleſias confugiunt,*l.vlt,C.de his,qui ad Eccleſ.confug.*

Retractare,pro tractare,*l.3.C.de cano.largit.titul.lib.10.*Ita & Tertullianus ſæpè.

Saltus, Latifundium 800. iugerum. Varro *libr. 1.de re ruſt.cap.10.l. creditor.ff de act. empt.l.1.§.1.ff.de ſer.fug.l.3.§.ſaltus.l.peregrè.§.quibus.ff.de acq.poſſeſ.C.de fund.rei priuat. & ſaltib.diui.domus.lib.11. & C.de fund.& ſaltib.rei domini.lib.eod.*

Saltuarius,qui ſaltus,ſeu Latifundiorum fructus,& fines cuſtodit,*l.quæſitum. §. ſaltuarium,l.ſi ita teſtamento,in fin.de fund.inſtruct.l.cùm quæreretur.in fin.de leg.3.*

Sanguinolentus,infans recens natus,*l.2.C.de patr.qui filios diſtr. tit. C. de infan. expo. & de his,qui ſanguinolentos,& tit.C.Th.eod.tit.*

Schola,pro ſecta,*§.item pretium.Inſtit.de empt.& vendit.§. is, qui exequitur. Inſtitut. mandat.*

Secretarium,Præſidis tribunal,ſeu cauſarum auditorium,*l.vltim.Cod.vbi Senat.vel clariſſ.l.2.l.5.C.de prox.ſacr.ſcrin. lib.12.l.vltim. Cod.de offic.diuer.iudic.* Symmachus *lib.1.epiſt.22.* Caſſiod. *variar.lib.6.formula 8.l.1.Cod.Th. de offic.rect.prouinc.& l.2. eod. tit. Apertis Secretarij foribus.l.8.C.Th.de iuriſdict.l. vltim.Cod.Th. de denunciat.* D. Ambroſius *ſermo.4.ad fin. Iudicem metuis, quem in Secretario reliquiſti.* D. Gregorius Ioannem Rauennatem epiſcopum reprehendit [a], quod tempore ieiunij pallium per plateas geſtaret,quo nec in Secretario vti licet. Cauetur in Canone 15. Concilij Arelatenſis 2.ne liceat diaconis in Secretario inter presbyteros ſedere.

Securitas,pro apocha,aut inſtrumento,*l.1.2.3.& 4.C.de apoch.publ.lib. 10. l. in contractibus.§.1.& 2.C.de non num.pec.*

Solatium,

Solatium, à Iuriſconſultis pro quadam compenſatione accipitur, vt à Caio *in l. vlt. de litig.* Imperatores plerunque pro ſtipendio, vt *in l. iubemus. 2. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. Solatium*, inquit, *publicum erogator manu ſua ſingulis militibus enumeret. l. vlt. C. de ſilentiar. lib. 12. l. iubemus. l. petitiones. C. de aduoca. diuerſ. iudicum*, Pro ſtrena *in l. 4. C. eod. tit.* Pro mercede *in l. vlt. §. hoc quoque adiecto, C. de re milit. lib. 12.* Prò remuneratione *in l. in omnibus. 7. C. de cur. publ. lib. 12. l. 2. C. de præd. decurio. ſine decret. non alienand. lib. 10.* D. Gregorius pro auxilio, & patrocinio accipit [b]. Vnde Solatiari pro ſubuenire pecunia, vel patrocinari apud eundem D. Gregorium [c]. Pro largitate *in l. 1. C. ſi liberalis. Imp. ſocius ſine her. deceſ. lib. 10.* Pro ſubſidio *in l. vectigalia, C. de vectigal.*

Solemnia, ſunt acta iudiciorum, *l. vlt. §. C. vbi Senat. vel clariſſ.* Ita appellantur etiam tributa edicto 12.[d]

Suffragium, pro ſolutione pecuniæ ad conſequendum honorem, *l. per hanc. in princ. C. de aduoc. diuerſor. iudic. l. 1. C. de off. magi. offic. Ad ducenariam, centenariam, & biarchiam nemo ſuffragio, ſed labore perueniat. l. 2. C. vt lit. pend. l. 2. C. de murileg. lib. 11. l. 1. C. de ſuffrag. auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. fiant. §. 1. ſeu nouell. 8.*

Susceptus, id eſt cliens, *l. 1. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.*

Tenuerint, pro obtinuerint, *l. 1. C. de apparito præf. præt. lib. 12.*

Teſtamentarius, pro ſcriptore teſtamenti *in l. Diuus, in fin. de falſ. l. impuberem. 22. §. antep. eo. tit. l. quoties. 9. § ſed ſi maiorem, ff. de hæred. inſt.*

Teſtimonialis, honoraria epiſtola, vel codicilli, *l. vlt. C. de profeſſ. & medic. lib. 10. l. 15. C. Th. eo. tit. l. pen. C. Th. de veteran. & titulo C. Th. de teſtimonial. ex tribun. & proteſt. l. vlt. C. Th. de honorar. codicil.* Vegetius *lib. 2. c. 3.* Sunt etiam inſtrumenta, de quibus *in l. ſi ſolemnibus, C. de fid. inſtr.*

Titulus, cauſa debiti, & ſoluendæ pecuniæ *l. 1. C. de off. comi. Orien. l. 5. & 6. C. de exacto. tributo. lib. 10. l. 1. & vltim. C. de cano. largit. titulorum, lib. 10.* Ita interpretatur *edictum 13. §. coges, ſeu c. 14.* Pro tabula altè ſcripta in titul. *C. de his, qui potentio. nomine titulos præd. affigunt. & tit. C. vt nemo priuat. titulos prædiis ſuis, vel alienis imponat, vel regia vela ſuſpendat. & l. 5. C. Th. de anno. ciui.*

Tractabitur, controuertetur, *l. omnium. C. de teſtam.*

Verbum, pro fide publica, ſeu ſecuritate data alicui, vt tutus alicubi maneat, *§. ſed neque, auth. de mand. princip.*[e] *edicto 13. Iuſtiniani c. 10.*

Vicanus, qui habitat in Vico, aut caſtro, *l. 1. C. non lic. habitatorib. metrocomiæ loca ad extr. transf. lib. 11. & tit. ſeq. vt nullus ex Vicaniis pro alienis Vicaneorum debitis teneatur. lib. 11.* Ad Vicanos eſt *l. 1. Cod. de pedan. iudicib.* apud quos Præſides pedaneos iudices conſtituebant. Beda *lib. 3. eccleſ. hiſt. Anglor. c. 26. Congregati in vnum Vicani verbum vitæ ab illo expetere curabant.*

Vicarii, fideiuſſores apud Leonem, & Anthemium *in l. omnes, 33. §. in hac. C. de epiſc. & cleric.* Sunt qui pro ſe inuicem fideiubent, ita interpretatur Photius *in Nomocanone titul. 9. cap. 1.*

Vindex, tributorum exactor in ſingulis vrbibus ab Anaſtaſio poſitus *in c. 3. edicto 8. & edicto 13. Iuſtiniani c. 14. & ſeq. & nouell. 128. c. 5.*[f] *Euagr. lib. 3. c. 42. Niceph. lib. 16. c. 44.*

Viſio, pro caſu, *l. ſed etſi lege. §. adeo, ff. de pet. hær. l. 8. §. 2. ff. ad Velle. l. 29. § 5. ff. mand. l. cùm de indebito. §. 3. ff. de probat. l. 2. §. ſi quid autem. C. de vet. iur. enucl.* Græcè θεωρία ibidem in Græca conſtitutione.

a l. his

a l.his ſcholarib.C.de erogat.militar.anno.lib.12. *b* in l.vlt.C.de milit.veſte.lib.12. *c* in Pertinace. *d* lib.1.Dialog.cap.4. *e* lib.9.epiſt.16. *f* ad Probum Præfect.Præt. *g* in l.vlt.C. de anno.ciui.lib.11. *h* l.vlt.§.quamuis.C.de diuerſ.offic.lib.12. *i* l.pen.C.de emancip.liber. *k* l.reſtituendæ.C.de aduocat.diuerſ.iudicum. *l* lib.4.epiſt.5. *m* lib.4.epiſt.7. *n* lib.6.epiſt 3.& 8. *o* lib.9.epiſt 14. *p* lib.1.epiſt.45.& 61. *q* epiſt.26.ad Gratianum.lib.5. *r* in annot.ad Pandect.ad leg. Cornel.de falſ. *s* lib.2 c.7. *t* lib.20.Annal ſeu lib.4.Hiſtor. *u* Sur.tom.1.21.Ianuar *x* de fuga in perſecut.c.13. *y* li.15.c.27. *z* hiſtor.compen. *a* lib.10.de ciuit.Dei.c.1. *b* l.2.§.viarum.ne quid in loco publ. *c* l.ſi in lege.§.colonus.locat. *d* l.Seiæ.§.præd.de fund.inſtr. *e* l.eius.§.1.ff. ad municip. *f* in d.l.cõuenticula,in verb.extra eccleſiam. *g* in Nomocanone tit.3.c.14.de precib. *h* ibidem. *i* lib.15. *k* lib.4.aduerſ.Gent. *l* 11.Feb. *m* 30.Decembr. *n* de officin. ſiue tabern. Conſtantin.vrb. *o* de debita impen in exequi. defunct. *p* in verb.... *q* l.2.C.de erro.aduocat. *r* l.1 & 2.C.de fid.& iur.haſt.fiſc.li.10.& l.3.C.de poſtul. *s* l.ſanum.C.de tranſ. *t* l.1.C.de ſuffr. *u* l 4.§.ingreſſum de off.proconſul.l.libertis.25.de in ius vocand.l 4. de appel. recip. *x* in Auguſto.c.53. *y* l.omnia ff.de off.Præſid. *z* l.in fraudem.C.de anno.& trib.lib 10. *a* l pen.C.de diu.reſcript. *b* l.immunitates.C.de agri.& cẽſi.lib.11. *c* l.4 C.Th.de extraord. ſiue ſordid. muner. *d* l.2.C.de metat.lib.12. *e* l aſſiduis.in princ. Cod.qui potior. in pign. hab. *f* de leg.12.tab.l.1. *g* Alciat.lib.1.prætermiſſor in ver.ſacra. *h* lib.2.c.13 ad fi. *i* in auth. de offic. ſiue tabern. Conſtantin.Vrb. *k* de debit.impen.in exequu. defunct. *l* in Alexandro. *m* l.generali.13. C. de ſacr. ſanct.eccleſ. *n* lib.11. var. ep.2 *o* l.Iulij. *p* Can.20.& in li.de Rom. Pontificibus in Hilario, & aliis. *q* nouell.8. *r* epiſt.159. ad Marcellinum Tribunum. *s* l. quidam cum filium,de verbor. oblig. *t* in epiſt.quadam. 13. pro Fauſto. *u* ſeu in auth. vt neque miles, neque fœderat. *x* in auth. de nupt. *y* ſeu nouell.73. *z* de verb.Apoſtol. ſerm.19. *a* lib. 2. epiſtol. 54. *b* libr. 9. epiſt.59.& lib.10.epiſt.16.25.26. 27.49 & lib.11.c.20. *c* lib.9.epiſt.51.& lib.11.cap. 56. & libr.8. epiſtol.14. *d* de Helleſponto. *e* ſeu nouel.17. *f* nouel.de collat.& aliis capitul.

Aliquot iura in Codice, & Pandectis ſub diuerſis titulis repetita, aut diuiſa.

Cap. LXXVIII.

Codicis Iuſtiniani,& Pãdectarum compilatoribus iniunctum fuit, vt ſuperfluis, ſimilibúſque omiſſis, congruo ordine iura componerent *a*. Multa tamen in Codice iiſdem verbis,aut paucis mutatis repetita,aux diuiſa in diuerſos titulos tranſlata reperiuntur.Idem in Pandectis factum inuenitur, in quibus duplicata ſunt iura, & quandoque in Codice iterata,quorum pars etſi ab aliis ſit collecta,ego,nonnullis additis,quæcunque in toto Iure repetita inueni, ordine diſponam: locos verò Inſtitutionum,quorum magna pars ex Pandectis extracta eſt,non attingam, ne totum illud volumen euoluere cogar.

a §.quibus in 1.conſtit.Cod l.2.§.ſi quod autem.Cod.de ver.iur.enuclean.

In Codice repetita ſunt ſequentia Iura.

I. *L.omni innouatione.6.C.de ſac.ſanct.eccl.*pars *l.vnic.Cod.de priuileg.vrb.Conſtantinop.lib.*11. II. *l. ad inſtructiones.7.C.de ſacr.ſanct.eccl.*eſt epitome *l.abſit.4. C.de priuil.dom.Auguſt.lib.*11. III. *l.ſacroſancta.8. C.de ſac.ſanct.eccleſ.*eſt pars *l.id ab vnaquaque.12.C.de anno.& tribut. lib.10.* quæ eſt Theodoſij Iunioris, non Cari Imp. vt vulgò legitur. Item ſcribitur Iſidoro,qui fuit P.Præt.Illyrici ſub hoc Principe, *l. ſi quis decurio. 55.* *56 57.58.& 59.C.de decurio.lib.10.& multis aliis*,non Præſidoro. IV. *l. qui ſub prætextu.9.C de ſacr ſanct.eccleſ.*pars *l.vnic.C.de collegiat.lib.*11.V. *l.iubemus nullam.10.C.eo tit.*repetita eſt *in l.fin.C.de nauib non excuſand.lib.11.* VI. *l.neminem.11.C.eod. tit.* paucis mutatis eſt *in l.cum ad feliciſſimam.2. Cod. de quibus muner. vel præſtat. nemin. liceat ſe excuſar.lib.10.& in l.nullus penitus.21.C.de curſ.public.lib.12.* VII. *l.repetita.41.C.de epiſ.& cler.*

& cler. pars l.conſulta diualia. 23. C. de teſt.am. VIII. l.ſi quis in conſcribendo. 51.C de epiſ. & cler. paucis mutatis eſt l.pen.C.de pact. IX. l.raptores. 54.C.eod pars l.vnic.C. de rapt. virg. X. l.1.C.de epiſ.audi. pars l.1.C.de commer. & merca. nam vtraque eſt in C.Th. l 5. tit. 1. lib.13. XI. l.tres tantummodo. 4.C. de epiſcop.audient.eſt l.vlt. C.de off.præt. XII. l.in eccleſiis. 11. C.de epiſ. & cler. pars l.6.C.de epiſcop.audien. vtraque eodem die ab iiſdem, & eidem ſcripta. XIII. l.addictos. 6. C. eo. tit. habet partem l.addictos. 29 C. de appellationib. vtraque eodem die etſi ad diuerſos P.P. ſcripta reperitur. XIV. l. ſi lenones. 12. C.eo. pars l. lenones.6 .C.de ſpectacul. & ſcenic. lib. 11. XV. l.nemo. 15.C.eod.eſt l.fin.C.de poſtul. XVI. l.ſi non legibus.16. C.eod.pars l.mulier.5.C.de ſponſalib. XVII. l.ſi præſens. 21. C.eo. pars l.in contractibus. 14. §. fin. C. de non num.pecu. XVIII. l.neminem. 22.C.eo.pars l.fin.quæ eſt Græca. C. de cuſt. reor. XIX. l. nemini. 24.C. eo. pars l.ſancimus. 3.C. de infantib. expoſit. XX. l. de his.26.§. ſi quis autem. C. eo. repetitur in l. fin.C. publicæ lætit. vel conſulum nunciatores. lib.12. XXI. d. l.de his.26. §. nemini enim.cum duobus §§. ſeqq. C.eo.repetitur in l.fin.§.pen. C. de diſcuſſorib. lib. 10. XXII. l.de creationibus. 27. C. eo. pars l. fin. § etſi quidem parens. C de curat. furioſ. XXIII. l. tam dementis. 28.C.eo.pars l.ſi furioſi. 25. C.de nuptiis. XXIV. l.ſancimus vt ſi quando.31 quæ in antiquis exemplaribus eſt l.vlt.C.eo. eſt pars l. 2. C. de annal. exceptione. XXV. l.ſacram 33.C.eo. repetita eſt in l.fin.C.de nupt. eadem deciſio cōtinetur in l.neque ſeruum.14.C. de epiſc. audient. XXVI. l.1. C.de precib. Imp. offer. pars l.1.C.pro quib.cauſ.ſerui pro præmio libert. accip. ab iiſdem enim Principibus eidem vtraque lex ſcribitur, & idem tractat: etſi diuerſum diem habere videatur. XXVII. l.2. C. vt lit. pend. pars l. ex illo. 11.C. de appell. ſcripta eodem die ab eodem eidem, eſt l.5. & 6.C.Th.de appellat. XXVIII. l.Scholarium.3.C. de off.mag. offic. pars l.1.C.de priuileg. ſchol. lib. 12. XXIX. l. penult. C de off. rect. prouinc. repetita latiùs in l. fin C. de cohortal. XXX. l.vlt C .de off. diuerſ. iudicum. eſt pars l.2 C.de prox.ſacr.ſcrin. XXXI. l.3 C de edend. pars l. vnic.C. de lit. conteſt. XXXII. l.legem. 10. C.de pact. geminata eſt in l. 1.C. de pact. conuent. tam ſup. dot. XXXIII. l. ex conuentione. 11.C. de pact. repetitur in l. 1. C. ſine cenſu, vel reliquis fund comp. non poſſe. etſi videantur aduerſari. XXXIV. l.tranſactio 38 C. de tranſact. pars l. 3. C. de repud. hæred. XXXV. l. velamento. 4 C. de poſtul. eſt pars l.1. C. de repudian. bono. poſſeſſ. XXXVI. l.3 C. de aduocat. diuerſ. iudicum. eſt l. 5. C. eod. tit. iiſdem ferè verbis ſcripta, etſi ad diuerſos, & diuerſis temporibus. Pro aduocatis Comitis Orientis emiſſa, iuſſa eſt in foro Præſidis Syriæ obſeruari. XXXVII l. vltim. C. de reſtit. in integrum. videtur pars l.mulier.28. C. de iur. dot. l. vltim. C. de magiſt. conueniend. XXXVIII. l. vltim. C de reſtit. militum. geminata eſt in l. fin. C. quibus non obiic. long. tempor. præſcriptio. Harumque pars eſt l.pen.C. de teſt. milit. XXXIX. l. vnic C. ne quis in ſua cauſ iudic. videtur pars l. omnibus. 10. C. de teſtib. XL. l. vlt. C de inoff. teſt. relata in l. vlt. C.qui teſtam. fac. poſſ. XLI. l. 2. C. ad exhibendum. eſt pars l. 2. C. de accuſat. XLII. l.1.C. de non num. pecun. iteratur in l. 1. C. ſi pig. conuentionem numeratio pecun. ſecuta non fuer. XLIII. l. neque ſcriptura. 6. C. de compenſat. eſt l. 1. C. rer. amot. paucis vtrinque additis. XLIV. l. conductores. 34. C. locato. verbis quibuſdam mutatis, eſt l. non abs re. pe. C. vnde vi. XLV. l. ea, quæ. 5. C. de donat. ante nupt pars l. eum, qui. 18. C. ad l.Iuliam de adult. XLVI. l. minoribus. 17. C. eod. videtur pars l. ſi donationum. 22. C. de nuptiis. XLVII. l. 1. C. de ſecund. nupt. pars l. ſi qua mulier. 4. C. ad S.C. Tertull. etſi diuerſa, in eadem tamen materia ſtatuunt eidem, ab iiſdem, & eodem die ſcriptæ. XLVIII. l.

vlt. C. ſol. matr. pars l. 1. C. ſi dos conſt. matr. ſol. fuer. vt patet ex l. 2. C. Th. de dotibus. vbi vtraque lex eſt coniuncta. XLIX. l. pupillorum. 21. C. de adminiſt. tutor. pars l. donatio. 25. C. de donationibus. L. l. vlt. C. quand. decret. opus non eſt. pars l. lex, quæ tutores. 22. in fin. C. de admin. tutor. LI. l. hac conſultiſſima. 21. §. ex imperfecto. verſic. ſi verò. C. de teſtam. deſumpta eſt ex l. fin. in fin. C. famil. erciſcund. LII. l. in legatis. 21. C. de legat. pars l. quoniam indignum. 15. C. de teſtam. ab iiſdem eidem eodem die ſcripta de eodem tractant. LIII. l. 2. C. vt in poſſeſſ. legator. recitatur in l. pen. C. eo. & in l. pactum. 46. de pact. l. auia. 77. in fin. de conditio. & demonſtr. l. licet. 12. vt legator. ſeu fideic. ſeruand. cauſ. caueat. LIV. l. omnem. 6. C. ad Senatuſconſ. Tertull. & l. ſi mater. 6. C. in quib. cauſ. pig. vel hypothec. tac. contrah. eodem die ad eundem, ab iiſdem ſcripta, de eodem tractant. LV. l. vnic. §. fin. C. de S. C. Claud. tollend. repetitur in l. vlt. C. de agricol. & cenſit. lib. 11. LVI. l. pen. C. de acquir. poſſeſſ. pars l. 2. C. ſi per vim, vel alio modo. LVII. l. vlt. C. ne rei dominicæ, vel templor. vindicat. iteratur in l. 2. C. de fund. & ſaltib. rei domi. lib. 11. LVIII. l. cum poſt. 26. C. de appell. pars l. ante ſententia. 7. C. quor. appell. non recip. LIX. l. nominationes. 27. C. de appell. pars l. nominationum. 46. C. de decurionib. lib. 10. LX. l. ſi vxor. 7. C. de bon. auctor. iudic. poſſid. pars l. penult. C. de hered. actionibus, paucis additis. LXI. l. 2. C. de interdict. videtur pars l. vnic. C. vbi de heredit. agi opor. vtraque enim eodem die ab iiſdem, & eidem ſcripta de eodem tractat. LXII. l. momentanea. 8. C. vnde vi. pars l. in cauſis 16. C. de accuſatio. & l. vnic. C. de abigeis, vt indicat l. 8. C. Th. de iuriſdict. LXIII. l. an in totum. C. de ædif. priuat. pars l. 1. C. quæ ſit long. conſuetudo. LXIV. l. quamuis. 8. C. de pign pars l. vnic. C. etiam ob chirograph. pecun. pign. retineri poſſe. LXV. l. 1. C. de iur. liberor. videtur pars l. vlt. C. de infirm. pœnis cœlib. vtraque enim eodem die, ab iiſdem, eidem eſt ſcripta. & d. l. 1. propter d. l. vlt. videtur condita. LXVI. l. vlt. C. de his, qui accuſa. non poſſ. videtur pars l. pe. C. de libert. & eorum liber. cùm vtraque eodem die, ab iiſdem, & iiſdem ſcripta idem tractet. LXVII. l. 1. C. ad l. Iul. de amb. pars l. 12. C. de ſuſcep. lib. 10 eodem die ad eundem data. LXVIII. l. vlt. C. de calumniat. pars l. vlt. C. de accuſat. & ſcripta eſt poſtridie, quàm d. l. vlt. C. de his, qui accuſar. & d. l. pen. omnéſque præcedentes ſcriptæ ſunt iiſdem Conſulibus, Prætoribúſque Trib. pleb. & Senatui datæ. LXIX. l. eorum. 10. C. de iur. fiſc. lib. 10. pars l. vacantia. 4. C. de bon. vacantibus. lib. 10. vt indicat l. caduca. C. Th. de petitio. & vltro datis. vbi vna eſt lex. LXX. l. 8. C. de exactorib. tribut. lib. 10. pars l. 1. C. vt nemo ad ſuum patrocin. lib. 11. & l. 1. C. non licere habitatoribus Metrocomiæ loca ſua. lib. 11. LXXI. l. 2. C. quand. & quib. quarta pars. lib. 10. videtur portio l. 1. C. de imponend. lucrat. deſcrip. lib. 10. eodem enim die vtraque, & eidem ſcripta idem tractat. LXXII. l. vlt. C. de incol. & vbi quis domicil. hab. vid. lib. 10. eſt pars l. mulieres. 13. C. de dignit. lib. 12. LXXIII. l. 2. C. de quib. muner. vel præſtat. nemin. ſe excuſ. liceat. lib. 10. in epitomen relata in l. antep. C. de curſ. publ. lib. 12. ab iiſdem Principibus. LXXIV. l. 5. C. de ſuſceptor. & arcar. lib. 10. pars l. 2. C. de metall. lib. 11. LXXV. l. 1. C. de ponderat. & aur. illatio. lib. 10. pars l. 1. C. de ſuſcep. & arcar. lib. 10. LXXVI. l. 1. C. de ſtud. liberal. vrb. Rom. & Conſt. lib. 11 pars l. 1. C. de profeſſ. qui in vrb. Conſt. lib. 12. LXXVII. l. 1. C. de priuileg. vrb. Conſt. lib. 11. pars l. 6. C. de ſacr. ſanct. eccleſ. LXXVIII. l. ſi quis deſerta. 15. C. de omni agro deſert. lib. 11. videtur pars l. vlt. C. de cenſibus. lib. 11.

cùm

cùm vtraque eodem die, & eidem ſcripta, idem tractet. LXXIX. l. 1. C. de praef. prat. ſiue vrb. lib. 12. pars l. 1. C. de comit. rei mil. lib. 12. LXXX. l. 2. C. eod. de praef. prat. ſiue vrb. lib. 12. eſt pars l. vnic. C. de quaeſt. & magiſt. offic. lib. 12. vtraque eodem die, eidem ſcripta. LXXXI. l. 1. C. de prator. & honore praturae, lib. 12. eſt epitome l. vlt. C. de off. prator. LXXXII. l. 2. C. de comit. rei mil. lib. 12. pars l. 1. C. de comit. qui prouin. reg. & l. 1. C. de comit. & trib. ſcholarum. lib. 12. LXXXIII. l. opinatoribus. 11. C. de erogatione militaris annonae, lib. 12. pars l. miſſi opinatores. C. de exactoribus tributorum, lib. 10. etſi ad diuerſos miſſæ, & in die videantur differre. LXXXIV. l. vlt. C. de caſtrenſ. pecul. lib. 12. pars l. vlt. C. de appar. praef. prat. lib. 12. LXXXV. l. actuarios. 7. C. de num. & actuar. lib. 12. pars l. in his. 6. C. de diuerſ. offic. lib. 12. vt indicat l. 21. C. Theodoſ. eod. LXXXVI. authen. de mandatis Princip.[a] eſt in l. vlt. C. eod.

[a] Seu Nouel. 17.

Iura Pandectarum in Codice repetita.

I. l. iuris gentium. §. ait prator. ff. de pact. inſerta l. pen. C. eod. II. l. Neſſennius. 24. ff. de neg. geſt. citat l. alimenta. C. eod. III. l. is, qui. 44. ff. eod. repetita in l. 1. C. eod. tit. IV. l. 1. §. pen. de calumniator. repetita in l. 1. C. de pœna iud. qui malè iudicau. & l. 2. ff. de cond. ob turp. cauſ. V. l. ſi iudex. 41. de minor. recitatur in l. ſi quis in conſcribendo. 51. C. de epiſ. & cler. & in l. pen. C. de pact. VI. l. item veniunt. 20. §. hac aduerſus. de petitio. hered. recitat epiſtolam in l. 1. C. de his, quib. vt indig. VII. d. l. item veniunt. 20. §. prater. relata in l. 1. C. eod. de petitio. hared. VIII. l. eos, qui. 65. de ritu nupt. recitatur in l. etſi contra. 6. C. de nupt. IX. l. pignoris. 17. de pignor. eſt l. pignoris. 18. C. eod. X. l. cùm pater. §. fidei tuae. de leg. 2. citatur in l. cùm virum. C. de fideicom. XI. l. ex imperfecto. 23. de leg. 3. eſt l. ex imperfecto. 3. C. de teſtam. XII. l. Gaio Seio. 13. §. Imperator. de alim. & cibar. leg. recitat reſcriptum Antonini in l. 1. C. de legat. XIII. l. cum pater. 77. §. fin. de leg. 2. recitatur in l. ſi teſtamentum. 8. C. de inſt. & ſubſtit. XIV. l. Lucius. 21. §. pen. ad municipal. recitat reſcriptum Seueri, & Antonini, quod eſt in l. 1. C. de muner. & honor. XV. l. qui mutuam. 56. §. pen. mandat. eſt l. ſalarium. 17. C. eod. XVI. l. 1 §. interdum. ad S. C. Tertull. l. apud hoſtes. 9. l. Diui. 25. de captiuis, & poſtlim. reuerſ. recitant l. 1. C. de poſtlim. reuerſ. XVII. Ex l. vlt. de ſuis, & legit. hared. ſumpta eſt l. 3. C. de collatio. XVIII. l. vxores. 6 ff. de diuort. & repud. repetita in §. ſed etiam. auth. de nup. nou. 22. Sunt, qui velint d. l. vxores à d. nouella deſumptam, quod ſtylum non redoleat Iuliani.

Iura in Pandectis geminata.

I. l. 6. de legib. ſumpta eſt ex l. antiqui. 3. ſi pars hared. petat. II. l. ſed diui. 7. de rer. diuiſ. eſt pars l. vel quod. 6. de religio. & ſumpt. funer. III. l. vlt. de offic. prator. eſt ferè l. 5. de off. Praeſid. IV. l. 8. de off. Proconſ. eadem eſt l. 4. de off. Praeſid. V. l. 4. de off. eius cui mand. geminata in l. 1 §. 4. de ſuſpect. tutor. VI. l. diem functo. de off. aſſeſſ. recitatur in l. ſed addes. 19. in fin. locat. VII. l. anus. 33. de pact. repetitur in l. anus. 10. de pact. dotalib.

VIII. l. ius publicum. 38. de pact. idem refert l. Neratius. 20. de religio. & ſump. funer. l. 1. §. ſi inter magiſtratus. de magiſtrat. conueni. l. quod bonis. 15. §. 1. ad l. Falcid. IX. l. cum in eo. 44. de pact. ab eodem Scæuola repetitur in l. cum hereditas. 59. de adminiſtrat. tutor. X. l. de his. 6. de tranſact. eſt pars l. 1. in fine princip. quemad. teſt. aper. XI. l. 4. §. præuaricator. de his, qui not. infam. repetita in l. 1. in princ. de præuaricator. XII. l. ſed & hæ. 35. §. non ſolum de procurat. & l. non ſolum. 39. in princip. eod. tit. idem continent, vtraque Vlpiani. XIII. l. extat. 13. quod met. cauſ. repetita in l. pen. ad l. Iuliam de vi priuata. XIV. l. deſtitiſſe. 21. de minor. iteratur in l. deſtitiſſe. 10. de iudiciis. XV. l. 4. de alien. iudi. mutan. cauſ. facta. hinc ſumpta l. non alienat. 119. de reg. iur. vtraque Vlpiani ex lib. 13. ad edictum. XVI. l. ſi longius. 18. de iudiciis. & l. cum filiusfamilias. 17. ſi cer. petat. idem continent ſub diuerſis verbis. XVII. l. ſi de vi. 37. de iudiciis. repetitur in l. 5. §. 1. ad l. Iuliam. de vi publ. XVIII. l. nam etſi 15. de inoff. teſt. eſt ferè l. ſcripto. 7. in fin. ſi tabul. teſtam. nulla extabunt, vtraque Papiniani. XIX. l. antiqui 3. ſi pars hered. petat. & l. vtrum. 7. de reb. dubiis. eandem recitant hiſtoriam. XX. l. ſi à Titio. 72. de rei vindicat. eſt l. 2. de except. rei vendit. & tradit. & l. apud Celſum. 4. § ſi à Titio. antep. de dol. exception. XXI. l. ſi quis ita. 20. de vſufruct. repetita in l. cùm ita legatum. 41. de vſufr. legat. XXII. l. an vſusfructus. 56. de vſufr. repetita ab eodem Caio in l. ſi vſusfructus. 8. de vſufr. leg. XXIII. l. ſi communem. 10. quemad. ſeruit. amitt. recitatur in l. ſi priue. 17. in princ. de aqua pluuia. XXIV. l. ſed etſi quemcunque. 5. in fin. ad l. Aquil. reiteratur in l. item quæritur. 13 §. item Iulianus. locati. XXV. l. ſi ſeruus. 27. §. ſi quis de manu. ad l. Aquil. l. ſi quis vxori. 52. §. ſi quis de manu. de furt. idem continet. XXVI. l. ſi ſeruum meum. 31. ad l. Aquil. l. pretia rerum. 63. ad l. Falcid. eandem Pauli ſententiam referunt. XXVII. l. quædam. 41. famil. erciſcun. & l. vlt. de iur. patronat. vtraque Pauli geminatur. XXVIII. l. 19. arbor. commu. diuid. repetita in l. pen. pro ſocio. XXIX. l. ſigni. 7. ad exhib. repetita in l. adeo. 7. §. appellatione. de acquir. rer. domin. l. vnica. §. 1. de tigno iniuncto. l. tigni. 62. de verb. ſignif. XXX. l. ſi à furioſo. 12. ſi cer. pet. repetit dictum Iuliani in l. ſi à furioſo. 24. de obligat. & act. vtraque Pomponij XXXI. l. creditor, qui ob reſtitutionem. 25. ff. eod. ſi cer. pet. Vlpiani, repetitur ab eodem in l. ſi ventri. 24. §. 1. de bonis aucto. iudi poſſid. & eadem in l. 1. in quib. cauſ. pign. vel hypoth. tacit. contrah. XXXII. l. cùm fundus. 31. ſi cer. pet. continet quod l. ſi ſeruus. 24. §. 1. de act. empt. XXXIII. l. vlt. in prin. eod. ſi cert. pet. l. decem ſtipulatus. 116. de verb. oblig & l. ſi decem. 21 de ſolut. ferè idem continent. XXXIV. d. l. vlt. §. vlt. eod. recitat Labeonis, & Celſi ſententiam in l. illa ſtipulatio. 67. §. 1. de verb. oblig. XXXV. l. 3. §. vnde Marcellus. de iureiur. recitat l. cùm mulier. 10. de Carbon. edict. XXXVI. l. ſi procuratori. 14. de condict. cauſ. dat. repetitur in l. ſi procurator. 6. de condict. indeb. idem dicit l. 6. § item quæritur apud Pedium. de neg. geſt. XXXVII. l. ad eos. 19. commo. eius verba repetuntur in l. ſed de damno. ff. locat. XXXVIII. l. ſi pignore. 22 in princ. de pignor. actio. & l. ſi debitor. 79. de furt. eandem Papiniani ſententiam continent. XXXIX. l. 1 §. ſi prædo. depoſiti. citat Marcellum in l. ita vt, & ſi fur. 16. commo. & l. ſed & damno. 41. locati. XL. l. filiofamilias. 54. & l. vlt. de pecul. vtraque Scæuolæ idem continent. XLI. l. qui fundum vendidit. 75. de contr. emp. eſt epitome l. ſi ſterilis. 21. §. ſi tibi. de actio. emp. XLII. l. vbi autem. §. idem Iulianus. 4. de in diem addictio. iteratur in l. 15. qui in puteum 11. §. ſi fundus. quod vi, aut clam. XLIII. l. ſi quis conduxerit. 46. locat. ſumpta eſt l. ſi quis ante. 10. in fin. de acquirend. poſſeſſ. vtraque Vlpiani. XLIV. l. contrahitur. 4. de pignor. eſt l. in re. 4. de fid. inſtrum. vtraque Gaij. XLV. l. arbiter. 11. de diſtract. pign. repetitur in l. vlt. eod. ambæ ex diuerſis Scæuolæ ſcriptis deſumptæ. XLVI. l. quid ſit fugitiuus. 17. §. 1. de ædil. edict. iteratur in l. qui ea mente. 65. de furt. vtraque Vlpiani ex

eodem

codem libro. XLVII. l. equis. 8. de vſur. repetitur in l. equis. 39 eod. ſunt diuerſorum. XLVIII. l. eum qui. 22. de probat. & l. 3. eod. l. Lucius. 22. in fin. de leg. 2. l. fideicommiſſa. 11. §. ſi rem ſuam teſtator. de leg. 3. idem quaſi continent. XLIX. l. ex eo. 18. de teſtib. repetita in l. qui teſtamento. 20. §. mulier. de teſtam. L. l. 2. de iur. doti repetita in l. intereſt. 18. de reb. auctor. iudi poſſ. vtraque Pauli ex libro 60. ad edi. Idem in l. 1. ſolut. matr. LI. l. ſi is, qui. 56. §. vltim. de iur. dotis. aliis verbis repetita in l. quod dicitur. de impenſ. in res dot. fact. LII. l. ſi debitor. 80. de iur. dot. geminata eſt in l. 83. eo. tit. vtraque ex eodem loco Iauoleni LIII. l. cum hic ſtatus. 32. §. pen. & l. quod vir. 65. de donat. inter vir. & vxor. eandem Labeonis ſententiam continent. LIV. l. ſi nemo. 9. de teſtam. tutel. eadem in l. ſi nemo. 181. de reg. iur. LV. l. 2. § omnem. aliàs §. Diuus. qui petant tutor. & l. 2. §. ſi mater non petierit. ad Sen. Tertull. habent idem Seueri reſcriptum. LVI. l. ſed & reprobari. in prin. aliàs eſt l. ſi duas. 6. §. & Philoſophos. de excuſ. tutor. & l. vt gradatim. 11. §. pen. de muner. & honor. idem Antonini reſcriptum recitant. LVII. l. plane vbi. §. pen. ff. de legat. 1. repetita in l. ſi Titio fundus. de vſufr. leg. LVIII. l. ex ea ſcriptura. 29. qui teſt. facer. poſſ. idem l. fideicommiſſa 11. § 1. de leg. 3. LIX. l. filio. 23. de liber. & poſthum. recitatur in l. non putauit. 8 §. ſi quis emancipatum. ff. de bonor. poſſeſſ. contr. tabul. LX. l. mulier. 20. de condit. inſtit. iteratur in l. Mutiane. 7. §. 1. de condit. & demonſt. LXI. l. neque enim, aliàs l. idem eſt. 13. § fin. de teſtam. milit. eundem caſum recitat, qui eſt in l. Antoninus. 42. de fideicom. libertat. LXII. l. vlt. de teſtam. milit. repetitur in l. 1. in fin. princ. de bonor. poſſ. quæ ex teſtam. militis. Vtraque Vlpiani ex eodem loco ſumpta. LXIII. l. cùm quidam. 30. in prin. ff. de acqui. hæred. repetita in l. Pannonius Auitus. 76. ff. eo. LXIV. l. filius fam. §. vt quis hæredem. de leg. 1. repetitur in l. ex facto in princ. ad Trebell. LXV. l. in cognitione. 13. in fin. de Syllan. Sen. Conſul. repetitur in l. vlt. ad l. Pompeiam de parricid. LXVI. l. ſeruum filij. 44. §. eum qui. de lega. 1. repetitur in l. qui chirographum. 59. de leg. 3. LXVII. l. cum pater. 37. §. volo. 13. de leg. 2. citatur in l. ex facto. 17. §. ſi quis rogatus. ad S C. Trebell. LXVIII. l. fideicommiſſa. 11. §. ſi quis decem. de leg. 3. & l. 1. §. ſi cui ita ſit legatum. vt legat. ſeu fideicom. ſeruand. cauſ. caueatur. idem continent. LXIX. l. pater. 38. §. Iulius Agrippa. de leg. 3. & l. Lucius. 93. in princ. eod. Scæuolæ dictum ex diuerſis locis ſumptum recitant. LXX. l. quæſitum. 78. in princ. de leg. 3. repetita in l. Scia. 20. §. Pamphila. de inſtruct. & inſtrum. legato. LXXI. l. ligni. 55. §. vlt. ff. de legat. 3. repetita in l. carbonum 167. de verbor. ſignif. LXXII. l. re coniuncti. 89. de leg. 3. pars l. triplici. 142. de verb. ſign. LXXIII. l. Lucius. 28. de fundo inſtruct. repetita in l. ſi fundus. 28. quando dies leg. ced. LXXIV. l. Iulius Paulus. 81. de conditio. & demonſtr. & l. ſi ſeruo. 31. de ſtat. liber. ponunt eundem caſum, ſed contrariam deciſionem. LXXV. l. auia. 77. l. cùm ſeruus. 82. in princip. l. libertis. 108 de conditio. & demonſtr. l. cùm ſeruus. 18. de condit. inſtit. l. Latinus. 83. in fin. de leg. 2. l. ſi quis à filio. 32. l. ſeruo alieno. 113. §. pen. de leg. 1. idem tractant. LXXVI. l. legatum ſub conditione. 24. de adim. vel transfer. legat. repetitur in l. legatum ſub conditione. 95. de condit. & demonſtr. LXXVII. l. ſi pupillus. in princ. ad l. Falcid. recitatur in l. in numerationibus. de ſolutio. LXXVIII. l. 1. §. interdum. ad S. C. Tertull repetitur in l. apud hoſtes. 9. & in l. Diui. 25. de capt. & poſtlim. & in l. 1. C. de poſtlim. reuerſ. vt dixi ſuprà. LXXIX. d. l. 1. §. vlt. ad S. C. Tertull. idem, quod l. tranſacta. 229. & l. ſeq. de verb. ſign. LXXX. l. donari. de donat. repetitur in l. donari. 82. de reg. iur. LXXXI. l. 3. de manumiſſis. iteratur in l. 4. & 5. qui, & à quib. manumiſſ. lib. non fiant. LXXXII. l. ſeruus. 9. de manumiſſ. repetita in l. ille ſeruus. 9. §. vlt. qui, & à quib. LXXXIII. l. libertas. 17. de manumiſſ. teſtam. idem, quod l. vlt. in princ. eod. LXXXIV. l. vel permutauit. 19. de libera. cauſ. eadem eſt

l. dediſſe. 76. de verb. ſig. vtraque *Pauli.* LXXXV. *l. miles. 6. in princ. de re iudica* eadem eſt *l. item miles.* 18. *eod.* vtraque Vlpiani. LXXXVI. *l. vlt. eod.* Scæuolæ, repetitur *in l. negotiorum. 24. de appell.* LXXXVII. *l. 2. §. ſi quis nemine. ne quid in loco publ.* repetita *in l. vlt. eod.* LXXXVIII. *l. 2. de except. rei iudic.* iteratur *in l. qui cum herede. 15. de obligat. & actio.* LXXXIX. *l. ſtipulatio iſta. §. inter. de verb. oblig.* repetita *in l. quod certa. de ſolut.* XC. *l. quidam cum filium. 132. in fin. de verbor. obligat.* repetitur *in l. ſi debitori. 47. §. 1. de fideiuſſorib.* XCI. *l. 1. §. deieciſſe. de vi armat.* repetita *in l. hoc iure. 152. §. 1. de reg. iur.* vtraque ex 69. lib. Vlpia. ad edictum. XCII. *l. vlt. in princ. ad leg. Iul. de annona.* relata *in l. non debere. 8. ad municipal. & in l. decuriones. 5. de adminiſtr. rer. ad ciuit. pertin.* XCIII. *l. vlt. de extraord. cognitio.* ſumpta ex *l. ſi quis abſentis. 5. §. ſi iudex. de oblig. & actio.* vtraque Gaij. XCIV. *l. nihil. 24. de verb. ſig.* repetita *in l. hereditas. 62. de reg. iur.* ſunt diuerſorum. XCV. *l. partum 26. eod. de verb. ſig.* ſumpta ex *l. ſi aliena. 10. §. fin. de vſucap.* XCVI. *l. aliud eſt capere. 71. de verb. ſig.* idem *in l. non videtur quiſquam. 51. de reg. iur.* XCVII. *l. meorum. 91. eod. de ver. ſig.* ſumpta ex *l. ſi legatus. 30. §. 1. ad S. C. Trebell.* XCVIII. *l. verbum reddendi. 94. eod.* ſumpta ex *l. cum quidam. 21. de leg. 2.* XCIX. *l. morbus. 113. eod.* ex *l. fin. §. 1. de ædil. ed ct. l. quæſitum 60. de re iudicat.* ſumpta. C. *l. hoſtes. 118. eod.* ex *l. hoſtes. 24. de capt. & poſtlim. reuerſ.* ſumpta. CI. *l. Carbonum. 167. eod.* ex *l. ligni. 55. §. ſi lignum ſit. de leg. 3.* CII. *l. palli. 168. eod.* ex *l. 56. de leg. 3.* vtraque ex eodem libro Pauli. CIII. *l. natura. 177. de verb. ſig.* repetita *in l. ea eſt natura. 65. de reg. iur.* CIV. *l. commendare. 186. eod.* ex *l. Lucius. 24. depoſ.* CV. *l. pecuniæ nomine. 222. eod.* eſt epitome *l. pecuniæ verbum. 178. eod.* CVI. *l. liberorum. 220. eod.* ex *l. 2. §. non ſolum. de excuſat. tut.* CVII. *l. lata. 223. in princ. eod.* idem quod *l. cedere diem. 213. in fin. eod.* CVIII. *l. pupillus. 239. §. 1. eod.* & *l. libertas. 4. in fin. de ſtat. homi.* idem referunt. CIX. *l. qui poteſt inuitis. 26. de reg. iur.* ex *l. 4. §. illud videamus. de fideicom. liber.* CX. *l. Diuus Pius. 28. de reg. iur.* ſumpta ex *l. ſi extraneus. 33. de iur. dot.* CXI. *l. nuptias. 30. eod. de reg. iur.* ex *l. cui fuerit. 15. de condit. & demonſtr.* CXII. *l. conſilij. 47. in fin. eod.* ex *l. nam ſocij. 20. pro ſocio.* CXIII. *l. omnia quæcunque. 71. eod.* ex *l. nec quicquam 9. §. 1. de off. Proconſ.* CXIV. *l. fructus. 72. eod.* recitat *l. fin. de vſur.* CXV. *l. quæ dubitationis. 81. eod.* ex *l. qui mutuam. 56. in fin. princ. mandati.* CXVI. *l. in ambiguis. 85. eod.* ex *l. in ambiguis. 70. de iur. dot.* CXVII. *l. nulla intelligitur. 88. eod.* ex *l. ſi pupillus 127. de ver. oblig.* CXVIII. *l. nemo de domo ſua. 103. eod.* ex *l. ſed etſi is. 21. de in ius vocando.* CXIX. *l. non alienat. 119. eod.* ex *l. 4. §. 1. de alienat. iudic. mut. cauſ. fact.* CXX. *l. nemo prædo. 126. eod.* ex *l. nec vllam. 13.* aliàs *l. etiam ſi putauit. §. ſi quis ſciens, de hered. petit.* CXXI. *l. nunquam actiones. 130. eod.* ex *l. 60. de oblig. & act.* CXXII. *l. imperitia. 132. eod.* ex *l. ſi quis domum. 9.* alias *l. ſi quis fundum. §. Celſus. locati.* CXXIII. *l. qui auctore iudice. 137. eod.* ex *l. etſi quis. 14. de religioſ. & ſumpt, funer.* CXXIV. *l. quod contra. 141. eod.* ex *l. quod vero. 14. de legib.* CXXV. *l. hoc iure. 152. eod.* ex *l. 1. §. deieciſſe. de vi, & vi armat.* CXXVI. *l. ferè quibuſcunque modis. 153. eod.* ex *l. quemadmodum. 8. de acq. poſſeſſ.* CXXVII. *l. inuitus. 156. §. 1. eod.* ex *l. 1. §. is autem. de ſuperficieb.* CXXVIII. *l. in iure ciuili. ibi. eod.* ex *l. iure ciuili. 24. de condit. & demon.* CXXIX. *l. in condemnatione. 173. in fin. eod.* ex *l. dolo facit. 8. de doli except.* CXXX. *l. cum principalis 178. eod.* ex *l. nihil dolo. 129. §. 1. eod. tit.* CXXXI. *l. etſi nihil. 138. eod.* ex *l. Diuus. 7. in princ. de in integr. reſtit.* CXXXII. *l. ea, quæ. 192. in fin. eod.* ex *l. pen. de his, quæ in teſt. delent.* CXXXIII. *l. expreſſa nocent. 195. eod.* ex *l. nonnunquam. 52. in fin. de cond. & demonſtr.* CXXXIV. *l. ſemper in coniunctionibus. 197. eod.* ex *l. 42. de ritu nupt.*

CXXXV.

CXXXV. *l. iure natura.* 206. *eod.* ex *l. nam hoc natura.* 14. *de condict. indebit.* CXXXVI. *l.res iudicata.*207.*eod.*ex *l.ingenium* 25.*in fin.de ſtat.homin.* CXXXVII. *l. ſeruitutem.*209.*eod.*ex *l.interdicu.* 59. *in fin. de condit. & demonſtr.* CXXXVIII. *l.* 14. *iubemus.C.de ſac ſanct.eccl.*tota recitatur *in nouell.*7.*in princ. ſeu auth. de non aliena. aut permutand.reb. Eccleſ.*

In Iure quoque Pontificio quædam iura repetuntur.

I. *c. pallium.* 100.*diſtinct.* repetitur *in c.*1.*de auct. & vſu pallij.* II. *c.vlt.*15.*q.vlt.* pars recitatur *in c.veſtra. de cohabita. clericorum.* III. *c. per principalem* 1.*q.* 1. repetitur *in c.vlt.*9 *q.*3. IV. *c. ventum.* 1.*q.* 1. pars recitatur *in c. deinde.* 26. *diſtinct.* V. *c. ſi qui clerici.* 11.*q.*1.pars *c.coniurationum. ead.* VI. *c. nuper.* 4 *in fine de bigamis,* repetitur *in c.vlt.in fin.eod.tit.* VII. *c.eccleſia S. Mariæ, de conſtit.* pars *c. eccleſia S. Mariæ. & ſeq. vt lite pendente.* VIII. *c.licèt.de feriis*, eſt pars *c.licet. de pœniten. & remiſſ.* IX. *c.* 2. *de libell. oblat.* eſt *c. ſignificantibus.* 49. *de appellat.* X. *c.vt noſtrum.* 9. *de off. Archid.* eſt pars *c. vt noſtrum.* 56. *de appellat. & c. vnic. vt eccleſiaſt. benef. ſine diminut. confer.* XI. *c.* 1. *de off. Archipresbyter.* eſt ſumptum ex *c. perlectis.* §. *archipresbyter.* 25. *diſtinct.* XII. *c.prudentiam.de off.deleg.* eſt pars *c. prudentiam. de mutu. petit. & c. ſecundò requiris.de appellat. & c. præterea.* 2. *de tranſact.* XIII. *c. cum decorem.* 15. *de filiis presbyter.* creditur eſſe pars *c.cùm decorem.* 12. *de vit. & honeſt. clericor.* cum ſit eiuſdem Pontificis , idem habeat initium , & vtrunque ad Clericorum honeſtatem pertineat. XIV. *c.nouit ille.* 13. *de iudic.* pars *c. nouit.* 43. *de appellat.* XV. *c.cum in iuuentute.* 12. *de purgatione canonica*, eſt pars *c. cum iuuentute.* 15. *de præſumpt.* XVI. *c. ad hæc ſi in vna. de appellat.* pars *c. præcedentis.* §. *vlt.* XVII. *c. vlt. de magiſtr. & c. ſuper ſpecula.* 28. *de priuileg.* ſunt pars *c. fin. de cler. vel mon.* in quo repetitur *c.* 3. *eod. tit.* XVIII. *c.* 1. *de teſtib.* repetitur *in c.placuit* 4. *q.* 3. XIX. *c.*13. *de teſtib.* annectendum *c.* 4. 5. *q.* 6. XX. *c. conſtitutus. eod.* annectendum *c.poſt electionem. de elect. præben.* vtrumque enim de eadem materia loquitur. XXI. *c. ſuper his. de teſt. cogen.* pars *c.ſuper his. de accuſationibus,* & pars *c. tam literis. de teſtibus & atteſtat.* XXII. *c. cùm contra. in fin. de teſtib. cogen.* recitatur *in c. ſeq. in fin. eod. tit.* XXIII. *c. excommunicamus. in princ. de hæretic.* eandem habet ſententiam *in c. excommunicamus*, *in princ. eod.* XXIV. *c.cùm tibi. de teſtam.* pars *c.cùm tibi. de verb. ſignifi.* XXV. *c. ad abolendam*, §. *qui verò inuenti fuerint. de hæret.* repetitur *in c.excommunicamus.* 1. §. *qui autem inuenti fuerint. eod.* & in vtroque in pluribus eadem eſt ſententia. Vtrunque ſumptum ex §. *qui autem inuenti fuerint. de ſtatut. & conſuetud. Frider. II.* XXVI. *c.*2.*de elect.inter extrauag.Ioan. XXII.* repetitur *in c.*1. *ne ſed. vacant. in extrauag.commun.* XXVII. *c.in Lateranenſi. de præb.* repetitur *in c.*2.§.1.2.*&* 3. *de priuil.* XXVIII. pars *c.*4. *verſ. niſi Epiſcopus. de immunit. Eccleſ.* recitatur *in c. aduerſus. verſ. verùm ſi quando. eo. tit.* XXIX. *c.* 3. *ne cler. vel monach.* pars recitatur ab Alex. III. in Concilio Turnenſi. XXX. *c. ſi diligenti. de foro compet.* fortè pars *c. ſi diligenti. de præſcript.* Scribuntur ad Lotarium gloſſatorem Archiepiſcopum Piſanum [a]. XXXI. *c. nullus epiſcopus. de iur. iur.* repetitum *in cap. vlt.* 22. *quæſt.* 5. XXXII. *c.* 3. *& c.* 5. *de pœnit. & remiſſ. in extrauag. commun.* idem habent proœmium. XXXIII. *c.*6.7.8. *de præbend. in extrauag. comm.* idem habent proœmium. XXXIV. *c.nouit.de offic.lega.*pars *c.nouit.de appel.*& fortè *c.nouit.de indic.* XXXV. *c.gau-*

demus,

demus, qui filij ſint legit. pars *c. gaudemus. de diuort.* XXXVI. *c. inter quatuor. de cler. peregr. c. inter quatuor. de maiori. & obed. c. inter quatuor. de cleric. non reſid.* item *c. inter quatuor. de religio. domib.* videntur eadem capitula. ab eodem enim, & eidem ſcribuntur, idémque habent initium. XXXVII. *c. ita quorundam de Iudæ* pars recitatur *in c. ad liberand. in eod. tit.* XXXVIII. *c. quamuis. pen. de ſent. & re iudic.* ſumptum ex *l. ſæpe. 63. ff. eod.* XXXIX. *c. vlt. de ſequeſtr. poſſ. & fruct.* deſumptum eſt ex *l. imperatores. 21. ff. de appell.* XL. *c. 1. de cogn. legal* eſt *§. ſed ſi quo. Inſt. de nupt* XLI. *c. dudum ad fin. de præben. in 6.* recitat partem *l. eius, qui. ff. ſi cere. pet. & l. non ſtatim. ff. de pecul.* XLII. *c. excommunicatus. 2. de hæret.* ſumptum ex *§. Gazaros. de ſtat. & conſuet. Frider.* II. XLIII. *c. ad abolendam. § ſtatuimus de hæret.* ſumptum ex *§. ſtatuimus. de ſtatut. & conſuet. Frider.* II. XLIV. *c. excommunicamus. 1. §. credentes.* ſumptum ex *§. credentes. de ſtatut. & conſuetud. Frider.* II. cui Honorius III. ſubſcripſit, vnde illud adiuuare videtur, qui poſt Innocentium III. auctorem dicti cap. illa ſtatuta condidit.

a Odof. in l. imperium. num. 9. de iur. omn. iud.

De nonnullis Iuriſconſultis, & alijs nominatis in Pandectis, ad quos extant iura ſcripta in Codice, qui magis illuſtrantur.

Cap. LXXIX.

NOn ingratum hiſtoriarum ſtudioſis fore exiſtimo ſcire ad Iuriſconſultos magiſtratum gerentes, alióſque in Pandectis nominatos Principes Romanos cōdendi iuris cauſa ſcripſiſſe: vnde & tempus, quo hi vixerunt, & quo functi ſint officio, quandoque intelligi poterit. Itaque quos huiuſmodi inuenire potui, hic adſcripſi.

1 Ad Claudium Tryphoninum, cuius plura extant in Pandectis iura, & qui in magiſtratu iudicauit [a], vt Antoninus Caracalla ſcribit [b]. Is tum Syriæ præfuiſſe deprehenditur: quia quoddam legatum vniuerſati Iudæorum Antiochiæ degentium factum non valere diſponit.

2 Ad Claudium etiam extat Seueri, & Antonini *l. 4. C. de neg. geſt.* Et ad Tryphonium eſt *l. ſeq.* qui forte vocandus erat Tryphoninus. Ad Claudium etiam eſt *l. 1. C. de except.* quem alium eſſe puto.

3 Ad Venuleium Saturninum, cuius eſt *l. 13. de S.C. Syllan.* & *l. penult. de diuerſ. & temp. præſcript.* eſt Antonij Caracallæ. *l. 1. C. de excuſat. veteran.* Alexandri *l. 1. C. quibus non obijc. longi temp. præſcript.*

4 Ad Caſſium Sabinum reſcripſit Antoninus *l. 1. §. pen. ff. de calumnia.* Illud reſcriptum eſt *in l. 1. C. de pœna iudi. qui malè iudic.* vbi mēdosè pro Caſſio legitur Gaudius.

5 Ad Aburnium Valentem, qui citatur à Paulo *in l. 78. §. pen. de leg. 3. & in l. debitor. §. vlt. de leg. 2.* & cuius eſt *l. 94. is qui complures. de leg. 3. & l. is. de annu. legat.* eſt Seueri, & Antonini *l. 3. edita. C. de edend.*

6 Ad Herennium Modeſtinum Dalmatiæ Præſidem, vt oſtendit *l. ſi quis vxori. 52. §. ſi quis aſinum. de furt.* eſt Alexandri *l. debitores. 11. C. ex quib. cauſ. infam. irrog.* & Gordiani *l. vlt. C. ſi ex falſ. inſtrum.*

7 Ad Tarruntenum Paternum, cuius *l. 7. de re milit. & l. fin. ff. de iur. immun.* & qui Præſes, & Coſ. fuit, eſt Alexandri *l. 2. C. de magiſtr. conuenien.*

8 Ad Æmilium Macrum Iuriſconſultum aliquanto iuniorem Vlpiano, vt docet *l. 68. ad l. Falcid.* eſt Alexandri *l. 3. C. de calumn.*

9 Ad

9 Ad Fl. Reſpectum, qui Prætor Celſum conſuluit, l. 3. §. 1. de minorib. eſt Alexandri l. 5. C. de quæſtionibus.

10 Ad Proculum Iuriſconſultum & Præſidem, Alexandri l. 9. C. de adult. Gordiani l. 7. C. de accuſationibus.

11 Aurelius Arcadius Chariſius magiſter libellorum, & Iuriſconſultus, l. 1. de offic. præfect. prætor ſcripſit poſt Modeſtinum l. vlt. §. mixta de mun. & honor. ad hunc l. 4. C. de calumniat. Cari, Car.ni, & Numeriani, quorum magiſter, vt puto, libellorum fuit, dict. l. 1. Ad eumdem Præſidem Syriæ l. 9. C. de quæſtionibus. Diocletiani, & Maximiani, vbi per errorem pro Chariſio legitur Chariſſimo. Ad eumdem eſt l. 1. C. ne ruſticani ad vll. obſeq. deuocen. lib. 11. & l. petens. 27. C. de pact. eorumdem Principum, vbi mendoſè legitur Aurelio Choreſimo, pro Chariſio.

12 Ad Papirium Iuſtum Iuriſconſultum, cuius eſt l. imperatores. 17. de ſeruit. ruſtic. prædior. & l. imperatores. 35. de re iudic. Seueri, & Antonini l. 6. C. ex quib. cauſ. infam. irrog.

13 Ad Licinium Rufinum eſt Antonini l. 3. C. de fideicom. Alexandri l. 1. C. etiam per procurat. in integr. reſtit. Gordiani l. de alimentis. 8. de tranſact. Rufini eſt l. proximi. 155. de verbor. ſignif. & l. penult. de reg. iur. l. ſi alienus. 62. de leg. 2. Iulium Paulum conſulit in l. 4. quibus ad libert. proclam. non licet.

14 Tuſcius Tuſcianus Iuriſconſultus, Commodo imperante, Vrbi præfuit, vt inquit Capitolinus [c]. Eius meminit l. 2. in fin. de orig. iur. Ad eum magiſtratum gerentem & fortè P. Seuerus, & Antoninus ſcribunt l. 1. C. de hered. tutor.

15 Valerius Seuerus Iuriſconſultus citatur in l. 4. ff. de in ius vocand. l. 8. de procur. l. 30. de negot. geſtis. & alibi. Ad hunc magiſtratum gerentem eſt Antonini Pij l. 1. C. de procur.

16 Ad Florentinum Iuriſconſultum eſt Alexandri l. parentibus. 8. C. de inoffic. teſtam. Scripſit lib. 12. Inſtitutionum l. 4. de ſtat. homin. cum aliis, & in conſilio Alexandri fuit, vt ait Lampridius [d].

17 Ad Marcellum Iuriſconſultum P Gordiani l. à iudice. C. de iudiciis. ſed verius eſt hunc fuiſſe Quintilium Marcellum, qui ſub Alexandro Conſule fuit [e].

18 Ad Martianum Iuriſconſultum diuerſum ab Ælio Martiano, Alexandri l. reum. C. de procur. Gordiani ad eumdem l. 4. C. de ſide inſtrum.

19 Ad Iulium Africanum P. l. antepenult. C. de oper. libert. Gordiani.

20 Ad Ouinium Tertullum Mœſiæ inferioris Præſidem Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt l. 1. §. interdum. ff. ad ſenatuſconſult. Tertull. l. apud hoſtes. 5. & l. diui. 25. de capt. & poſtlim. reuerſ. Illud reſcriptum eſt in l. 1. C. de poſtlim. reuerſ.

21 Ad Rogatianum, cuius meminit l. 8. depoſit. eſt Alexandri l. 3. C. de interdict. matr. inter pup. eſt Antonini l. 1. C. comminat. epiſtol. program.

22 Aſclepiadi Seuerus, & Antoninus reſcribunt in l. imperatores. 34. ff. de iur. fiſc. Ad eumdem Alexander in l. 2. C. de condict. ob cauſam. l. 5. C. quod cum eo, qui in aliena poteſt. l. in poſtulandis. C. de ſuſpe. tutor. Philippus A. in l. 2. C. ſi mater indemnit. promiſit.

23 Arrius Seuerus Prætor fuit, l. veriùm. 11. §. ex facto. de minor. ad quem Seueri, & Antonini l. iniuriarum. 10. C. ex quib. cauſ. infam. irrog. l. 1. C. vbi, & apud quem cognit. in integr. reſtit. l. 2. C. de in lit. iuran. Aliqui legunt Ætrius pro Arrius.

24 M. Vlpius Hermias libertus fuit procurator Seueri, & Antonini ex marmore, & l. 3. de offic. proconſ. Cæſar. ad quem Alexandri l. 1. C. ſi mancip. ita fuer. alienat.

25 P. Celer videtur procurator Cæſaris fuiſſe, l. item veniunt. 20. §. hæc aduerſus.

de petit. hered. ad quem ſcriptam epiſtolam Vlpianus citat, & eſt *l. 1. C. de his, quibus vt indign.*

a l. cùm in fundo. 78. §. penult. de iur. dot. *b* l. 1. C. de Iudæis. *c* in Pertinace. *d* in Alexandro Seuero. *e* in eodem.

Iuriſconſultos à Philoſophis, & aliis multa ſumpſiſſe. CAP. LXXX.

IVriſconſulti non ſolùm ciuilis, ſed & naturalis Philoſophiæ, allarúmque diſciplinarum peritiſſimi, non pauca iura interpretanda ab Ariſtotele, Platone, aliiſque ſunt mutuati: quod, vt aliquot exemplis oſtendam, à Caio incipiam. Is enim legum initia traditurus [a], cuiuſque rei potiſſimam partem principium eſſe aſſerit. Id ab Heſiodo deſumptum eſſe videtur, qui ſcripſit, ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός. id eſt, *principium eſt dimidium totius.* Sed & Plato citat [b] prouerbium, principium eſt dimidium totius, quod & illud carmen ſignificat [c]:

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Idem Plato, *An neſcis*, inquit [d], *in vnaquaque re maximum quid principium eſſe.* Idem & Ariſtoteles tradit [e], principium ad ea, quæ ſequuntur, magnum commodum, & momentum afferre. *Nam plura*, inquit, *quæ in quæſtionem veniunt, ex principio manifeſtantur.* & addit, initium pluſquam dimidium totius eſſe. Idem principiis ſeditionum occurrendum eſſe monet [f]. *In principio enim peccatur, & principium dicitur eſſe dimidium totius. Itaque paruum in principio erratum ad alias partes correſpondet.* Hæc ille. De hoc & Philon [g].

Idem Caius: *Si cognouerimus*, inquit [h], *quænam perſonæ alieno iuri ſubditæ ſint, etiam cognoſcemus eas, quæ ſui iuris ſunt.* Hic Ariſtotelem eſt ſequutus [i], qui agens de rebus publicis conſeruandis, priùs ea proponit, per quæ corrumpuntur. *Nam*, inquit, *ſi hæc ſciuerimus, ſciemus etiam ea, per quæ conſeruantur: contrariorum enim contrary ſunt effectus, & corruptioni conſeruatio eſt contraria.* Idem Ariſtoteles *in lib. 6. Politicor. cap. 5. & alibi.* Hoc & *in Inſtit. de iis, qui ſui, vel alien. ſunt iur & de tutel. in princip. & alibi* reperitur.

Sed & illud, quod Caius ſcribit [k], corporalia eſſe, quæ tanguntur, eſt Lucreti [l] ex Philoſophis deſumptum:

Tangere, nec tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.

Florentinus [m] quoque ab eodem Ariſtotele aliqua mutuatus eſt, cùm libertatem eſſe definiuit facultatem eius, quod cuique facere libet. Et in titulo de iure perſonarum Iuſtinianus repetit. Hæc definitio ex Ariſtotele [n] deſumpta eſſe videtur, cùm ait, *popularem ſtatum finem in libertate ponere, cuius opus hoc eſt, viuere vt quiſquis velit: ſiquidem ſerui eſt viuere, non vt vult.*

Item quod ſcribit Vlpianus [o], ius eſſe artem boni, & æqui, eſt Ariſtotelis [p], ſicut & illud, quod idem Vlpianus ſcribit, dicens [q], *natura rerum inductum, vt plura ſint negotia, quàm vocabula.* Hoc ab Ariſtotele accepit, cùm ait [r], *Plura ſunt, quæ nomine carent, quàm quæ nominantur.*

Sed & illud Modeſtini legis virtutem dicentis [s] eſſe imperare, vetare, permittere, punire, deſumptum eſt ab Ariſtotele, & Philone, vt infrà dicetur. Et aliud Iuliani *in l. non omnium. de leg.* priùs dictum eſt ab Ariſtotele dicente [t], *non omnium rationem reddi poſſe.*

Item

Item quod extremum iuriſdictionis appellauit Vlpianus *in l. 1. ſi quis ius dicen. non obtemper.* Philoſophi eſt [u], prout infra in eius legis interpretatione dicetur. Id etiam, quod Paulus ſcribit [x], pecuniam percuſſam fuiſſe ob difficultates, quæ erant in permutando, ſumptum eſt ex Ariſtotele [y]. Et quod legitur *in l. regula. in princip. ff. de iur. & fact. ignor.* iuris ignorantiam cuique nocere, Philoſophi eſt. *Quæcumque*, inquit [z], *per negligentiam ignorari videntur, quia in ipſis ſitum eſt non ignorare, qui perquirendi poteſtatem habent.* Item Alfenus ait [a], populum eumdem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuiſſet, id dixit Ariſtoteles [b].

Nomina non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi omnium vſu exaudienda eſſe Celſus ſcribit *in l. Labeo. de ſupell. leg.* Ariſtoteles quoque vtendum eſſe nominibus ſecundùm plures affirmat [c].

Actionem doli tempore finiri, ſed non exceptionem, Paulus ſcribit [d]: quia actor in poteſtate ſua habet, quando vtatur ſuo iure, ſed non reus. Hæc ſunt verba Ariſtotelis [e], quæ Paulus repetit *in l. qui in alterius de reg. iur.*

Idem Ariſtoteles [f] ait ſatius eſſe nocentes dimittere, quàm innocentes condemnare: quam ſententiam protulit Traianus ad Aſſiduum Seuerum reſcribens [g]. Idem Philoſophus ſcribit, reo non eſſe auferendam poſſeſſionem [h], donec ſit condemnatus, quod & iura noſtra ſtatuunt [i].

Addit Ariſtoteles, in paribus Iudicum ſuffragiis reum eſſe abſoluendum [k], quod Iuriſconſulti ſequuntur [l]. Municipes interpretatur Vlpianus *in l. 1. ad municip.* eos, qui nobiſcum in ciuitate munera faciunt; quod antè dixerat Ariſtoteles [m]. Inſignis quoque locus Calliſtrati eſt *in l. 2. de nundin.* qui partem Dialogi ſecundi Platonis de Republica [n] recitat, omiſſis ſuperfluis, quæ inutiliter lectorem remorari poterant.

Platonis etiam ſententia eſt in legibus Georgicis [o], quam Vlpianus recitat *in l. 1. §. item ſciendum. ff. de aqua pluuia arcend.* Superiori vicino aduerſus inferiorem actionem competere, ne aquam, quæ natura fluat, opere facto inhibeat per ſuum agrum decurrere. Ab eodem Platone proficiſcitur [p], quod idem Vlpianus ſcribit [q], obligatione rerum generali non venire, quæ neceſſaria ſunt debitori, vt eſt ſupellex, miniſteria, & ſimilia.

Pecuniæ nomine omnia corpora ſignificantur, inquit Vlpianus [r]. Ariſtoteles quoque ſcripſerat [s], pecuniam omnia dici, quorum æſtimationem numus metitur.

Alia multa in iure leguntur ab aliis grauiſſimis auctoribus deſumpta, quale eſt illud, Principem eſſe legem animatam in terris, cui Deus leges ſubiecit [t]. Id ex Philone eſt hauſtum. *Regi*, inquit [u], *conuenit, quæ opus eſt imperare, & contraria prohibere; imperare verò ea, quæ ſunt agenda, & prohibere ea, quæ non ſunt agenda, legis eſt proprium: vnde euenit, vt Rex ſit lex animata, & lex Rex iuſtus.* Lex autem, & legiſlator debent non ſolùm humana, ſed & diuina ſpeculari: quod etiam priùs Ariſtoteles ſcripſerat [x]. Item quod legitur *in l. 2. C. quand. & quib. quarta pars. lib. 10.* Naturale vitium eſſe negligi, quod communiter poſſidetur, ex Ariſtotele eſt deſumptum [y]; contra Socratis enim Rempublicam, in qua ipſe omnia communia eſſe volebat, ait, ex ea magnum damnum prouenire, *quia in eo, quod multorum eſt commune, minima adhibetur diligentia: nam propria tantùm maximè curant homines, de communibus autem minus, quàm quantum ſingulis competit; tamquam enim alio curante, ab aliis negliguntur, quemadmodum & in ſeruilibus miniſteriis famulantes multi interdum deteriùs inſeruiunt, quàm pauci.* Huic ſimile eſt, quod Pomponius refert *in l. 2. §. nouiſſimè. de origin. iur.* pauciores meliùs conſulere, quàm plures: qua ratione proſpectum eſt, ne plures tutelam adminiſtrent. Dici enim ſolet:

Segnius expediunt commiſſa negotia plures [z].

Diſcordias etiam parere communionem ſcribit Papinianus *in l. cùm pater. §. dulciſſimis. ff. de leg. 2. & l. in re communi. ff. de ſeruit. vrb. præd.* Paulus idem aſſerit. Fuit hæc ſententia Ariſtotelis [a]: locus item Ariſtotelis, qui recitatur à Iuliano *in l. ſi pater. ff. de ſolut.* mulierem poſſe quinque fœtus parere, eſt *in libro 7. de hiſtoria animalium, c. 4.*

Illud quoque Iuſtiniani *in §. his igitur. de iuſtitia & iure.* primò leui, ac ſimplici via, deinde diligentiſſima, atque exactiſſima interpretatione ſingula eſſe tradenda, fuit Philoſophi. Primò, inquit [b], rudi intelligentia eſſe præparandos animos, deinde expoliendos, diligentiúſque excolendos. Iuris quoque naturalis, ciuiliſque diuiſionem ſcripſerat Ariſtoteles [c], qui ius naturale à ciuili diſtinguit, id immobile eſſe aſſerens: quod & aſſeritur *in §. vlt. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciuil.*

Item quod *in nouell. 73. ſeu authent. de inſtr. cautel. in princip.* idem Iuſtinianus ſcribit falſitatem eſſe imitationem veritatis, ſententia eſt D. Auguſtini [d]: *Iam,* inquit, *puto apparere, neque dubitari, non eſſe falſum quidquam, niſi veri aliquam imitationem.* Vnde patet ita legendum, non *immutationem*, vt opinatur Accurſius [e]. Nam ſicut moneta ex reprobo argento conflata eſt falſa, ſed argentum imitatur; ſic mendacium veritatem ſimulat, ſed eſt falſum.

Alia quoque ſententia *in c. quàm ſit. de elect. in 6.* experientiam eſſe rerum magiſtram, eſt Ariſtotelis, qui ait [f], experientiam eſſe rerum magiſtram, & ſingularem cognitionem. Sed & prouerbia ſæpe Legumlatores vſurpant, vt *in l. 1. C. quando lice. vnicuique ſine iudic. ſe vindic.* Melius eſt occurrere in tempore, quàm poſt exitum vindicare, id Græcum eſt prouerbium, ἀρχῇ ἰᾶσθ᾽ πολὺ λώϊον, ἢ τελευτῇ. id eſt, *multo melius eſt mederi initio; quàm fini.* de quo Fauorinus.

Demoſthenis etiam ſententia, & Chryſippi recitatur *in l. 2. ff. de legib. in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœn.* Theophraſti *in l. 3. & l. 6. eod. tit.* Xenophontis *in l. ſi caluitur. 233. §. vlt. ff. de verbor. ſignif.* Ciceronis *in l. Cicero. de pœn.* Item quod Vlpianus dixit *in l. abſentem. eod. tit. de pœn.* vtilius eſt abſolui nocentem, quàm innocentem condemnari, & cauſam non dicere, tradit idem Cicero [g]. Citatur & Hippocrates *in l. ſeptimo menſe. de ſtat. homin.* Recitantur & Homeri carmina *in l. 1. ff. de contrahen. empt. & in l. aut facta. §. euentus. ff. de pœn. in l. ſi vxor. ff. de adulter. in l. qui venenum. ff. de verbor. ſignif. in §. 1. Inſtit. de donat.* Virgilij *in l. intantum. in fin. de rer. diuiſ.* & puto eſſe hæc carmina [h]:

Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem
Et geminas, cauſam lacrymis, ſacrauerat aras.

Vbi cenotaphium fingit, quod Sacrum appellat.

Ex Apologis etiam Æſopi aliqua mutuantur Iuriſconſulti: leoninam enim ſocietatem Caſſius Longinus appellat eius ſocij, qui totum lucrum ſuum eſſe pactus erat, *in l. ſi non fuerint. § vlt. ff. pro ſocio.* quod ex ea Æſopi fabula deſumptum eſt, qua leo totam ſocietatis, quam cum aſino, & vulpe contraxerat, prædam ſibi vendicabat. Sic veſpertilio ſecundùm veriorem lectionem ſeruus vocatur *in l. ſi ità quis ſtipulanti. ff. de euict.* qui conturbatis domini rationibus ob æs alienum latitat: quod tractum eſt ab Apologo, quo veſpertilio facto naufragio ob metum creditorum nonniſi nocte in publicum prodire audebat. Et alia plura his ſimilia ſunt, quæ integrum volumen explerent; ſed aliqua ad indicandam Iuriſconſultorum in multis auctoribus recitandis diligentiam, & rerum ſcientiam dicta ſufficiant.

a l. 1.

a l.1.de orig.iur. *b* De legibus,vel de leg.lat dialog 6.lib.34. *c* Horat.epiſtol.lib.1.epiſt.1.ad Lollium. *d* lib.2.de Rep.vel de iuſto dialog 2.lib.31. *e* lib.1.eth.c.7. *f* lib.5.Politic.c.4. *g* lib. de eo,qui ter.diuinar.ſit hæres. *h* l.1.de iis,qui ſui,vel alie.ſunt iuris. *i* lib.5.Polit.c.8. *k* li.1.de rer.diuiſ. *l* lib.1. *m* l.4.de ſtat.ho. *n* lib.6.Polit.c.2. *o* l.1.de iuſtit.& iur. *p* lib.5.Ethic.cap.8. *q* l.natura de præſcrip.verb. *r* lib.2.Ethic.cap.7. *s* l.legis virtus.de leg. *t* lib.1.Eth.c.7. *u* lib.2. Phyſicorum ſumma 2.c.3,text.23. *x* l.1.ff.de contrah.empt. *y* lib.5.Eth.c.5.& libr.1.Polit.cap 6. *z* lib.3.Eth.c.5. *a* l.proponebatur.de iud. *b* lib.3.Polit.c.2. *c* lib.2 Top.c.2. *d* l.purè.in fin. de except.doli *e* in proble.ſect 29.par.13. *f* ibidem. *g* l.abſentem.de pœn. *h* ibidem. *i* §.commodum.Inſt.de interdict.l.ex iudiciorum.de accuſ.l.poſt contractum.de donationib. *k* vbi ſupra. *l* l.inter pares.de re iudic. *m* lib.3 Polit.c.1. *n* vel de iuſto.lib.31. *o* lib.34.de legib.vel leg. lat. dialog.8. *p* lib.34.de legib vel de leg lat.dialog.12. *q* l.obligatione.cum ſeq.de pign. *r* l.pecuniæ.de verb.ſign. *s* lib.4.eth.c.1. *t* §.vlt.in auth de conſulib.ſeu nouell.105. *u* li.3.de vita Moyſis,paulo poſt princip. *x* lib.5.eth.c.1. *y* lib.2.Polit.c.2. *z* gloſ.in l.3.apparet.ff. de adminiſtr. tutor.in verb.facilius. *a* lib.2 e 3.Polit. *b* lib.1.Eth.c.7. *c* lib.5.Eth.c.7. *d* lib.2.ſoliloquior. c.16. *e* auth.de inſtr.cautel.in princip.ſeu nouell.73.in ver.imitatio. *f* lib.1.Metaph.c.1. *g* pro Roſcio Amerino. *h* lib.3.Æneid.

De Archimandritis. Cap. LXXXI.

Monachos priùs diſperſos D. Baſilius in Cœnobia coegit, in quibus ſingulis proprias cellulas aſſignauit, vt tradit D. Gregorius Nazianzenus [a]. Poſtea D. Benedictus eos laxiùs viuentes reformauit. Horum Præſules Archimandritæ vocantur, quod nomen à Simeone Stylite prodiit. Is inter monachos celebratiſſimus ex loco Seſam ortus, qui eſt in finibus Galatię & Ciliciæ, quinquaginta ſex annis in monaſtica vita ſe exercuit. prius enim nouem inter eos, quos Nouitios vocant, conſumpſit: quadraginta verò in loco, quem ipſe *Mandram* vocauit. Is in arduo cuiuſdam montis vertice poſitus 30. ſtadiis à Theopoli, ſiue Antiochia clariſſima Syriæ ciuitate diſtabat. Difficilis ad illum erat aſcenſus ſtadiorum 20. in cuius ſummo Simeon templum, in Crucis formam fabricauit, ipſe ſeptem annis in cellulis ſuper breuioribus columnis extructis degit. Demum ſuper columna quadraginta cubitorum longitudinis domicilio vndequaque bicubitali ædificato, 30. annos peregit. inde Stylites à columna eſt cognominatus, vt Nicephorus refert [b]. A Mandra ergo Simeonis Mandritæ monachi, & eorum Præſules Archimandritæ ſunt vocati, vt *in §. ſi verò relinquens monaſterium. in auth de Monach.* [c] Simeonis vitam ſcripſit Theodoretus [d]. Eiuſdem meminit Euagrius [e], Metaphraſtes [f], & Ioannes Damaſcenus [g].

a in orat.in D Baſilium funeb.1. *b* lib.14.c.51. *c* ſeu nouell.5. *d* lib.ſanctor.patrum. c. 26 *e* lib.1.Hiſt.eccl.c.13.& lib.6. cap.22. *f* in vita Theodoſij Cœnobiarchæ. *g* libr. aduerſ.Iconomachos.

De Diaconiſſis. Cap. LXXXII.

Diaconiſſarum ſæpe Iuſtinianus meminit *in l.raptores.C. de epiſc. & cleric. §. Diaconiſſam. & §. ſed & hoc præſenti.in auth de ſanctiſſ.epiſcop.* [a] *Siue* in*quit,ſiue fœmina monaſteria ingrediantur, aut clerici, aut Diaconiſſa, aut aſcetria fiant, conditionem liberorum ipſis pro reſtituenda hereditate appoſitam pro non ſcripta eſſe volumus.* Ex quo colligitur, aliud eſſe monacham, aliud Diaconiſſam fieri, & Diaconiſſam in dicta conditione abolenda clerico æquari. Diaconiſſæ ſacrum ordinem appellat Simeon

Metaphraſtes dum ait, Mylalennum Antiſtitem exhortatum fuiſſe D. Euſebiam, vt ad ſacrum gradum aſcenderet, & eam ordinaſſe Diaconiſſam. Non tamen conſecrabuntur, ſed virgines, aut viduæ laico habitu in Eccleſiis collocabantur, & ex eius reditibus alebantur. Hoc fiebat, vt ipſis occaſio tranſeundi ad ſecundas nuptias prætextu paupertatis auferretur, & ſi tranſiuiſſent, alimentis priuatæ templo eiiciebantur, ſed nec viris, qui ſibi poterant ſubuenire, is locus permittebatur, vt tradit Balſamon [b]. *Nec etiam Diaconiſſa poteſt cum vllo habitare, qui in malam poſſit ſuſpicionem cadere, quod ſi fecerit, ab Epiſcopo admonita, ſi eum eiicere differat, miniſterio priuatur. & diurno vulnere, & toto vitæ tempore monaſterio includitur.* Epiphanius Salaminæ Epiſcopus innuit [c], Diaconiſſas non ſecus ac Diaconos, vt in Eccleſiis miniſtrarint, ab Epiſcopis ſolitas fuiſſe deputari, eiſque cultum Eccleſiæ eſſe demandatum. Diaconiſſæ enim ἀπὸ τοῦ διακονεῖν, id eſt miniſtrando ſunt vocatæ. Idem Epiphanius ait [d], *Sed & Diaconiſſæ conſtituuntur in miniſterium mulierum, ſolum propter reuerentiam ſi opus fuerit balnei gratia, aut viſitationis, aut inſpectionis corporum, & ipſæ ſunt etiam, quæ in vnis nuptiis viduitatem ſeruarunt, aut ſemper virgines ſunt.* cibos pauperibus parabant, & mulieribus miniſtrabant, quemadmodum Diaconi maſculis.

Sub Epiſcopi cenſura degebant, minoréſque annis 60. non eligebantur, vt præcipit Apoſtolus [e], & *l.nulla.C de epiſc & cler.* Alij legunt *quinquaginta*, nonnulli *quadraginta*, vt in Synodo Calcedonenſi. *cap.15. & d.§. Diaconiſſam in auth. de ſanctiſſ. epiſc. nouell. 123.* à qua anteriora iura corrigi Gloſſæ exiſtimant [f]. De his D.Hieronymus [g], & Tertullianus, qui, *Bigamos*, inquit [h], *non ſinit præſidere cum viduam adlegi in ordinationem, niſi vniuiram, non concedit* Idem præcipitur *in d.§. Diaconiſſam. ſeu auth. diaconiſſam. C de epiſc. & cleric.* Collegium ipſas in Eccleſia habuiſſe ſignificat, *d. l.nulla. C. eod. tit* dum prohibet minorem annis 50. vel 60. ad Diaconiſſarum conſortium transferri, videntur potuiſſe ingredi ſepta circa altare, & miniſtrare ſacerdoti, quod rectè credidit gl. *in §. quanta, in ver. diaconiſſis, in auth. quomodo oport.* [i] & id nomen ipſum Diaconiſſæ ſignificat; ſed poſtquam eo prohibitæ ſunt ingredi, deſiêre ordinari Diaconiſſæ, inquit Balſamon *in 15. cano. Synodi Calcedonenſis.* vixit autem ipſe anno ſalutis 1130.

In magna eccleſia Conſtantinopolitana ſtatuti erant à Iuſtiniano [k] Presbyteri 60. Diaconi 100. Diaconiſſæ 40. Hypodiaconi 90. Lectores 110. Cantores 25. ita vt omnes eſſent 425. & præter hos centum Oſtiarij. Sed hic numerus pro temporum varietate aliàs eſt auctus, aut diminutus [l]. Aſceteria verò, quorum ſuprà meminimus, in nullo à monaſteriis differebant nam Aſcetæ, & Monachi idem ſunt. Balſamon, *Aſcetarum*, inquit [m], *& Monachorum nulla eſt differentia. ἀσκητὴς enim Latinè eſt exercitator, qui ſe ad continentiam exercet.* Quandam imaginem Diaconiſſarum hodie habent Monachæ, quæ diu poſtquam ſunt profeſſæ, conſecrantur.

a ſeu nou. 123. *b* in epiſtolam D. Baſilij ab Amphilochium Iconij epiſ. can. 24. & in Nomocanone tit. 8 c. 14. *c* epiſt. 60. inter epiſt. D. Hieronymi. ad Ioannem Epiſcopum Hieroſolymorum. *d* lib. contra hæreſ. 3 ad fin. tom. 2. *e* 1. ad Timoth. c. 5. *f* ibidem. *g* epiſt. 9. ad Saluianam de viduitate ſeruanda. *h* lib. 1. ad vxorem cap. 7. *i* ſeu nouell. 6. *k* nouel. 3. §. 3. ſeu in auth. vt determina. ſit num. cleric. *l* l. non plures. C. de ſac. ſan. eccl. *m* 6. Synod. can. 72.

De Anathemate, C A P. LXXXIII.

Anathematis nomen non modò in iure Pontificio frequentatur [a], ſed & quandoque in iure ciuili [b]. A Iudæis originem habet, qui cum Chananæis pugnatur

turi primitias agrorum, auri, & argenti, & quorumcunque ex hoſtibus cepiſſent, Deo vouerunt, vnde obtenta victoria, totum illud Regnum Anathema eſt vocatum. Nec priùs agros diuiſerunt, aut oppida capta incoluerunt, quàm primitias perſoluerint, vt ait Philon [c]. D. Hieronymus, ἀνάθεμα, inquit [d], *verbum propriè Iudæorum eſt, & poſitum tam in Ieſu Naue, quam in Numeris, quando omnia, quæ erant in Ierico, & Madianitarum, deteſtationi & anathemati habenda Dominus imperauit: eſt enim hæc execratio, vt Ioſue cap. 6. & 7. & Numeri cap. 21.* Hæc ille. Propriè verò Anathema eſt ſeiunctio, & alienatio, ſeu ſeparatio, vbi quis ab Eccleſia, & ſocietate, & corpore Chriſti ſeparatur. ita D. Gregorius [e], & habetur *in cap. notandum. 23. q. 3. cap. euidenter. 11. q. 3.* Balſamon *in Conſtantinopolit. Synod. in fin. Anathema*, inquit, *eſt à Deo ſeparari, & tradi Dæmoni.* Caſſiodorus verò ait [f], eſſe decretum contra blaſphemos probatum: vnde plus eſt, quàm excommunicatio. eſt enim mortis æternæ damnatio [g]. Aliã huius verbi ſignificationem Theophylactus tradit [h], quam Balſamon ſequitur [i], *Anathema*, inquit *eſt oblatio, & ſacrificium.*

Quemadmodum ergo quæ Deo offeruntur, & dedicantur, nemo attrectare audet, ſic eum qui Anathema ſit, ratione quadam nullus conueniet, aut cum eo conuerſabitur. nam ſacris oblatis honoris gratia tanquam Deo dicatis appropinquare nemo audet. Anathema etiam vocabantur homines Diis manibus deuoti, & ad aliquam vrbem expiandam mactandi, qualem Sinonem Virgilius deſcribit [k] & in hoc ſenſu, ait D. Paulus [l], ſe cupere anathema fieri pro fratribus ſuis ſecundùm Theophylactum [m]. Ab eo ergo, qui maledictioni obnoxius fuiſſet non ſecus ac prophano, & ab ipſa diuinitate alieno omnes recedunt. Felinus ait [n], eſſe mucronem Epiſcopi ſolenniter vibratum, vbi campanæ pulſantur, & humi candelæ proiiciuntur, quæ tamen, inquit, in ſe nullum præſtant vſum, ſicut ſal infatuatum [o], & appellatur maior excommunicatio. Eſt denique Anathema abominatio, & maledictio [p], ſed ſcribendum eſt ἀνάθεμα per, ε. quod deſcendit ab ἀνατίθεμαι, id eſt, execror. ἀνάθημα verò per, η, oblationem ſignificat, ab ἀναθημαι, quod eſt ſeponere. Hinc Prudentius contra Marcionem:

Organa, & externi laudant anathemata regni.

a c. conqueſtus. de foro compet. c. Iudæi. de teſtib. c. vlt. in fi. de cler. excom. & ſimilib. *b* in auth. de eccl. titul. in princ. ſeu nouell. 131. *c* lib. 1. de vita Moyſis. *d* in c. 1. ad Galat. Commen. li. 1. *e* lib. moral. 21. c. 4. *f* lib. Hiſt. trip. 12. c. 6. *g* c. nemo epiſcoporum. 11. q. 3. *h* in c. 9. ad Rom. in princ. *i* vbi ſuprà. *k* lib. 2. Æneid. *l* d. c. 9. ad Romanos. *m* vbi ſuprà. *n* in c. à nobis. col. 3 de except. ſub num. 7. *o* c. non omnes. 2. q. 7. *p* c. ego. de conſecrat. diſt. 2.

De Purgationis canonicæ origine. CAP. LXXXIV.

Ex iure Longobardorum Purgatio, quam Canonicam vocant, deſcendere videtur, ſi quidem actore contra reum non probante, ſi qua erat pro eo coniectura, reus iuramento ſe expurgare, aut cauſam ſuam iuſtam probare tenebatur, & alios duodecim ſuæ aſſertionis teſtes producere, qui à Sacramento, quod præſtabant, ſacramentales vocabantur. & ſe credere reum verum dixiſſe iurabant. Hinc domino feudum vindicante, ſi probationibus carebat, cliens hoc iuramento adſtringebatur [a]. Hæc conſuetudo etiam iure Pontificio recepta fuit, vt qui de aliquo crimine ſuſpectus eſſet; non tamen conuictus, eo modo ſe expurgaret,

& vt

& vt plurimum duodecim, qui ſecum iurarent, adduceret [b], quanquam interdum etiam pauciores ſufficiant [c], & quia iure Pontificio recepta eſt hæc conſuetudo, Purgatio Canonica dicta fuit.

Alia eodem iure Longobardorum inuenta fuit horrore plena Purgatio, vt candente ferro tacto ſuam ſuſpectus innocentiam demonſtraret, aut obiectum crimen duello dilueret, quod veluti repugnans reiectum fuit. Hæc vulgaris Purgatio dicitur, quæ iure Pontificio damnatur [d]. Scribit Georgius Pachymerius [e], vetuſtum morem fuiſſe apud Græcos imperatores, vt qui dubij criminis rei eſſent, duello decertarent, & addit ſe adoleſcente nonnullos maſſam ferream candentem manibus citra noxam ſuſtuliſſe, atque ita innocentiam ſuam per miraculum teſtatam reddidiſſe. Duellum Celeſtinus 3. qui ſedit anno 1192. & Innocentius 3. eius ſucceſſor, ſuſtulerunt [f]: candentis verò ferri abuſum, Honorius 3 [g] qui ſedit anno 1216. Sub hæc tempora Georgius Pachymerius hiſtoriam ſuam exorditur [g].

a §. cùm autem. ſi de inueſtit. feud. contr. fuerit. c. 1. de content. inter domi. & fidelem. §. Sacramentum. de conſuet. rect feud. & alibi. *b* c. 1. de purgatio. canonica. *c* c. quoties. eo. tit. *d* tit. de purgat. vulg. *e* lib. 1. Hiſtoriæ ſui temporis. *f* c. 1 & 2. de purgat. vulg. *g* c. vlt. eod. tit.

De origine nominis Præpoſitorum, Acolytorum, Primiceriorum, Achidiaconorum, & quorundam aliorum, ipſorúmque ornamentis.

Cap. LXXXV.

MVlta ex Palatio Principum Græcorum ad Eccleſiaſtica officia traducta fuiſſe videntur, vt nomen Præpoſiti eccleſiæ, quod à Præpoſitis caſtrorum videtur deriuari. In imperio enim Romano erant Duces, vel Comites militibus in Prouincia præſidij cauſa degentibus præfecti. ſingulorum verò caſtrorum militibus Præfecti Præpoſiti vocabantur [a].

Hocque officium, vel regimen Præpoſitura Caſtrorum appellatur [b]. Hi etiam Veſpaſiano imperante in vſu erant. Tranquillus, *Iudæi*, inquit [c], *occiſo Præpoſito, legatum inſuper Syriæ Conſularem fugauerunt.*

Exemplo horum Præpoſitorum alicuius Eccleſiæ clericis Præfecti Præpoſiti ſunt appellati. ſunt enim velut præſidentes præſidio alicuius oppidi, quod ab hoſtium impetu tuētur. ſumus enim & nos milites Chriſti. Erat etiam Prępoſitus ſacri Cubiculi, de quo *in l. 1. & toto titul. C. de Præpoſ. ſacr. cubic. lib. 12.* Et Præpoſiti labarorum, vel vt aliqui volunt, laborum, quos ad hanc rem pertinere non arbitror.

Ex aula Romanorum Principum deſumptum eſſe videtur & Acolyti nomen, ſed Acoluthi, qui Latinè eſt puer, vel miniſter, qui alios ſequitur, ipſiſque miniſtrat. non autem ſonat Ceroferarium, vt Iſidorus autumat [d]: etſi nunc eius officium eſt luminaria in Eccleſia accendendi, & ea ad Euangelij recitationem deferendi, & menſam ſumpturis Euchariſtiam præparandi [e].

Sed hoc nomen ei dici poteſt impoſitum ab alio Acolytho, qui ad Principis cubiculi oſtium cum militibus Barancis dictis aſtabat, & illi in triclinio miniſtrabat, atque eum quocunque iuiſſet, ſequebatur, ſicut ſcutarius eum præcedebat, vt in Græco indice officiorum Palatij Imperatoris Conſtantinopolitani legitur [f].

Primicerius quoque clericorum originem trahere videtur à Primicerio Notariorum, qui tractabat laterculum maius, & aliis Notariis præerat [g]. Erant & alij Primicerij, vt ſacri cubiculi, & ferè omnia Scrinia Comitum largitionum, & rerum priuatarum, vt exceptorum aureæ maſſæ,& ſimilium Primicerios habebant [h]: item Scrinia memoriæ libellorum, & epiſtolarum [i]. vndecim etiam Scholarum erant Primicerij [k], à quibus Eccleſiæ Primicerij poſſunt deriuari.

Primicerius enim idem eſt,quod Primus, in quo particula illa, *cerius*, abundat, non autem à πρωτοκήριος deriuatur: vnde D. Stephanus Martyrum Primicerius vocatur [l]. Poſterioribus verò temporibus Primicerius fuit aulæ Principis, cuius officium erat ordinare aulicos, & procedente Imperatore,aut in conceſſu ſedente, ſuo quemque loco ſtatuere,erátque ſicut magiſter Ceremoniarum apud Summum Pontificem.Idem ferè officium habet Primicerius clericorum,qui exorciſtas, pſalmiſtas, & lectores,& quid cuique agendum ſit, inſtruit. Signum dat clericis pro officio eorum,& vitæ honeſtate: canendi tempus;quis clericorum lectiones, pſalmos, laudes, aut reſponſoria dicere debeat,admonet; ordóque, & modus canendi in choro pro ſolemnitate,& tempore ad eum pertinet:quando portanda luminaria, & reparandæ Baſilicæ, Sacerdoti denunciat: Epiſtolas Epiſcopi pro diebus ieiuniorum Parochis per Oſtiarios dirigit: delinquentes Clericos aut corrigit,aut Epiſcopo denunciat:cuſtodes Baſilicarum conſtituit,& matriculam clericorum diſponit [m].

Denique eſt veluti Archidiaconi vice fungens:Diaconos enim,alióſque Eccleſiaſticos docet,& Lectoribus nocturna officia demonſtrat [n]. Itaque is ab aulæ Primicerio,cui ſimilis eſt,nomen habere videtur.

Archidiaconus quoque præerat miniſtrantibus Imperatori in aula, aut menſa, quemadmodum in memorato indice officiorum Palatij legitur. Huius fortè exemplo Eccleſiaſtico Archidiacono nomen impoſitum fuit.Is Diaconis,& Leuitis imperat,veſtiendi altaris,thymiamatis,ſeu incenſi,& ſacrificij, cultúſque inferiorum Eccleſiarum curam habet,iurgia clericorum compeſcit, & Baſilicarum reparationibus ſtudet,ornamenta,& res earundem inuiſit,oblatam ſtipem Epiſcopo defert, & inter clericos diuidit,populo ieiunia,& dies ſolemnes denunciat [o]. Alia, quæ ad eius curam & ſollicitudinem pertinent,recenſentur in tit. *de off. Archid.*

Protonotarius primus erat Notariorum,& pragmaticorum: vnde nomen trahere Protonotarij curiæ Romanæ potuerunt. Hi priùs geſta Martyrum ſcripſere, poſtea id dignitatis nomen fuit.

Mos etiam plumbo ſignandi, quo vtitur Summus Pontifex & Dux Venetiarum, ab Imperatoribus Græcis emanauit.Hi enim ſi ad matrem, vxorem, aut liberos ſcribebant,cera anulo impreſſa ſignabant,ſicut & Summus Pontifex,vbi ad Epiſcopum, vel alium ſcribit, anulo piſcatoris vtitur: ſi verò ad Conſtantinopolis, vel Antiochiæ, aut Alexandriæ, ſeu Hieroſolymorum Patriarcham & Principes ſcribebat, plumbeam bullam obſignabat, vt in eodem Indice ſcriptum inuenitur. Quod & obſeruant Romani Pontifices, vbi ad perpetuam memoriam Codicillos emittunt.

Ornamenta quoque Cardinalium, & Epiſcoporum ab eadem aula emanaſſe videntur:nam coccinei Galeri vſus ab aulicis Imperatoris Conſtantinopolitani dici poteſt deſcendere, inter quos decem primi σκιάδιον, id eſt,Galerum circùm vmbram facientem gerebant. Is χρυσοκόκκινος, id eſt, coccineus auróque intextus erat. Alij decem hos ſequentes συρμάτωρας, id eſt,longas veſtium caudas trahebant, quibus non tantùm Cardinales, ſed Epiſcopi vtuntur. Hæc inſignia Cardinalium inſtituit Inno-

Digitized by Google

centius IIII. in Lugdunenſi Synodo, & vt equo in publico veherentur, vt ait Blondus [p]. Ex iiſdem aulicis aliqui viridibus Galeris, quales geſtant Epiſcopi, tegebantur, aliqui Capaſiis, quæ erant humeralia coccinea, humeros & pectus circundantia, quemadmodum eſt habitus Prælatorum. Præmittebant & alij clauas argenteas, quæ Dicanitia vocabant, quas & hodie præferunt Cardinales, & aliqui inſignes magiſtratus, vt Magnus Ducis Sabaudiæ Cancellarius.

Tegmen quoque capitis, quod hodie geſtant Epiſcopi, & Mitrã vocant, ornamentũ capitis Imperatorũ fuiſſe conſtat, vt ex numiſmatis Græcorũ ab Anthemio vſque ad vltimos ſequentes deprehenditur. Alij anteriores Principes Diadema, & lauream, & quandoque aureã coronã in capite geſtabant. Epiſcopi verò in prima Eccleſia Cidarim capiti imponebant. Cyprianũ enim, cũ martyrio affectus eſſet, Cidarim Diacono tradidiſſe ferunt [q]. Erat id genus Pilei quadrangulari forma, qualem Sacerdotes geſtãt: Perſarũmque, & Lydorũ Diadema fuiſſe Dionyſius Halicarnaſſæus ſcribit [r]. Alexander ab Alexandro huic cæruleam faſciam albo diſtinctam annexam fuiſſe refert [s].

a l. viros. C. de diuerſ. offic. lib. 12. l. 1. C. de ſalga. hoſpit. non præſtand. lib. 12. *b* l. 1. C. de diuerſ. off. lib. 12. l. 1. C. de off. quæſt. *c* in Fl. Veſpaſiano c. 4. *d* Orig. lib. 7. c. 12. *e* c. Cleros. 21. diſtin. & c. perlectis 25. diſt. *f* apud Curopalatam. de officiali b. Palat. Conſtantinop. *g* l. 1. & 2. C. de primicer. lib. 12. *h* l. ſcrinnis C. de Palat. ſacr. largi. lib. 12. *i* l. vlt. C. de diuerſ. reſcript. *k* l. 2. C. de primil. Schol. lib. 12. *l* D. Auguſtin. in ſermonib. ad fratres in Eremo. ſermon. 21. *m* d. c. perlectis, 25. diſt. *n* c. 1 de offic. Primic. *o* d. c. perlectis. § hi ſunt ordines. 25. diſt. *p* lib. 7. decad... *q* Card. Baron. Annal. tom. 2. Ann. Chriſt. 261. *r* lib. 3. Antiqu. Roman. *ſ.* lib. 1. Geni. dier. c. 28.

De Oeconomis, & ſacrorum Vaſorum cuſtodibus. CAP. LXXXVI.

Olim Eccleſiis Oeconomi in quacunque Ciuitate præficiebantur, qui eius bona adminiſtrabant, nec niſi clerici ad hoc munus obeundum poterant ordinari [a], qui reditus Eccleſiæ, & donaria, vniuerſáque bona adminiſtrabant. Sub his erant, qui Eccleſiæ vaſa cuſtodiebant, Cimiliarchæ vocati [b]. Hæc verò pleriſque in locis erant pretioſiſſima cum legatur [c], Conſtantinum Magnum Euangelium aureis litteris ſcriptum, aureúmque thuribulum gemmis, & arte inſigne, ac duo candelabra aurea D. Nicolao Myrenſis eccleſiæ Antiſtiti donaſſe.

Hi communi ſuffragio cœtus Eccleſiæ eligebantur vt Metaphraſtes ſcribit [d]; iidem Eccleſiæ legata, & in pios vſus relicta exigebant [e]. Omnes denique reditus Eccleſiæ, Epiſcopi tamen arbitrio diſpenſabant [f]. Mortuo verò Epiſcopo rerũ Eccleſiæ inuentarium facere tenebantur [g], erant enim procuratores, & actores rerum Epiſcopatus.

Conſtantinopoli plures Oeconomi fuiſſe videntur, quibus præerat Magnus Oeconomus, qui ab Imperatore creabatur. Sed Iſacius Comnenus id munus poſtea Patriarchæ liberum reliquit, vt Zonaras ſcribit [h]. Magnas verò opes ex quibus ſacerdotes alerentur, Conſtantinus magnæ Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ donauerat. Inter cætera ipſe, & Anaſtaſius tabernas mille centum dederant, ex quorum reditibus pauperes ſepelirentur [i]. Alios præterea in diuerſis prouinciis eadem Eccleſia reditus habebat in Aſia, Ponto, & alibi, quorum contractus emphyteuticos, locationes, reditus, & impenſas quotidianas centum Chartularij ſcribebant, quibus pro cõtractibus mercedis nomine centeſima ſoluebatur, pro emphyteutico quinquageſima [k]. Si obærata erat Eccleſia, Oeconomus bona alienare poterat [l].

Ii quibuſdã in locis Vicedomini dicebantur, qui menſam Epiſcopo, & familię parabant, pauperéſque alebant [m]. Ab his illorum familiæ deſcendunt, qui Vicedomini multis in locis nuncupantur. Ex Eccleſiæ verò reditibus pars in pauperes, vel alios

ne

neceſſarios, pióſve vſus erogabatur, pars alendo Epiſcopo reſeruabatur, quæ menſa Epiſcopi vocabatur [n]. Hanc menſam intelligit Metaphraſtes loquens de Theodoro Epiſcopo. *Ex trecentis*, inquit, *ſexaginta quinque aureis menſa ſua adſcriptis, quadraginta tantùm ſingulis annis comedebat, reliquos omnes Eccleſiæ largiebatur.* Alia erat antiquior menſa pauperum ab Apoſtolis deſcendens. ſolemnibus enim feſtis ſolebant publicè in Eccleſia cibum ſumere, vt legitur apud Apoſtolum [o], quod conuiuium ἀγάπη dicebatur, id eſt dilectio, aut charitas, vt Chryſoſtomus, & Oecumenius tradunt [p]. Pauperibus enim ſolebat Epiſcopus hanc Agapen, ſeu conuiuium exhibere, de quo Clemens Martyr [q]. Et Tertullianus, *Cœna noſtra*, inquit [r], *de nomine rationem ſui oſtendit. Vocatur enim ἀγάπη id, quod dilectio apud Græcos eſt. Quantiſcunque ſumptibus conſtet lucrũ eſt pietatis nomine facere ſumptũ, ſi quidẽ inopes quoque refrigerio iſto iuuamus.* Hæc ille. Oecumenius, *Erant*, inquit [s], *in Eccleſiis eo tempore menſæ, quas Agapas vocabant.* Paulinus quoque eiuſdem inſtituti meminit, dicens [t]: *Ego huic menſæ epiſcopalis nomen veniſſe exiſtimo, cui parandæ plerique bona ad alendos pauperes deſtinabant, & teſtamento legabant.*

a c. Saluator. 1. q. 3. c. quoniam. 16. q. 7. *b* l. vlt. C. de bon auctor. iud. poſſid. *c* Apud Card. Baron. Annal. tom. 3. ann. Chriſt. 326. *d* In Alypio. *e* §. ſi quis autem pro redemptione. in auth. de eccleſ. tit. ſeu Nouel. 131. *f* d. c. quoniam in quibuſdam. 16. q. 7. c. quia in quibuſdam. 89. diſt. *g* cap. charitatem. 12. q. 2. *h* Annal. tom. 3. in Iſacio Comneno. *i* Nouell. 43. ſeu in auth. de officin. ſiue tabern. Conſtãtinopol. vrb. *k* l. pen. Græca. C. de ſacr. ſanct. eccleſ. *l* l. iubemus 2. in princ. C. de ſacr. ſanct. eccl. *m* c. volumus. cum ſeqq. 89. diſt. *n* Clem. 1. §. quidam. de exceſſ. prælat. c. 1. de reſcript. *o* 1. ad Cor. c. 11. *p* ibidem. *q* in epiſt. ad Iacobum fratrem Domini. *r* in Apolog. cap. 39. *ſ* in Cathol. Iudæ. *t* in lib. de Gazophylacio.

De Diœceſibus. Cap. LXXXVII.

Diœceſim vulgò territorium interpretantur Angelus [a], & Gloſſa [b], ſed verius eſt plurium prouinciarum plagam, ſeu regionem ſub vno à pluribus adminiſtratam ſignificari. Zeno *in l. 1. C. vt omn. tam ciuil. quàm milit. ind.* tractum vocauit. quos enim cuiuſlibet tractus Vicarios dixerat, eos repetens iudices adminiſtratæ Diœceſeos appellat. Tractus verò idem eſt, quod terrarum plaga, aut regio. Iuſtinianus verò *in epiſt. reddentes. C. de ſumm. Trinit.* Sacerdotes vniuerſi Oriẽtalis tractus vocat, qui in omnibus Orientis prouinciis degunt, ita etiam Orientalem tractũ accipit *in l. vlt. C. de temp. appell.* vbi Aſianã, Ponticam, & Thraciam Diœceſes nominãs eas partes pro earũ regionũ tractu intelligit. Ita & Zeno *in l. nulli. C. de numera. lib. 12.* Hoc nomen in iure tantùm poſt Conſtantinũ reperitur tam in Occidente, quàm in Orientali imperio, quod in ſeptem Diœceſes diuidebatur, quarũ quinque Præfecto Prætorio Orientis ſuberant, duæ Præfecto Illyrici. Ad Orientis Præfectum ſpecialis Orientis Ægypti, Aſianæ, Ponticæ, & Thraciarum Diœceſis ſpectabat.

Has quinque Diœceſes recenſet Leo [c], Valentinianus [d], & Iuſtinianus [e]. Harum etiam Zeno [f], & Theodoſius [g] meminerunt. In regionibus verò, quæ Occidentalis imperij fuerunt, ſolùm Africanam Diœceſim nominari inuenio [h]: quod inde fortè euenit, quia ſub poſterioribus Principibus occupatæ à Barbaris erant Occidentis prouinciæ. Itaque pro multarum prouinciarum tractu Diœceſis accipitur, cui aliquis præerat, qui earum prouinciarum Præſidibus imperabat. Hi erant Vicarij, videlicet, Aſianæ, Ponticæ, & aliarum Diœceſeon, qui præfectorum vices agebant. Horum exemplo Patriarchæ ſuas habebant Diœceſes, id eſt, plures prouincias, in quibus totidem præſunt metropolitis [i].

Demum cuiuſque ciuitatis Epiſcopus iure Pontificio Diœceſin habere cœpit, quæ ad loca extenditur, vbicunque ipſe ius dicit [k], & his ſuos Vicarios præficiunt, quemadmodum & Præfecti ſuis ſingulos Diœceſibus imponebant. Ferunt primum D. Dionyſium Epiſcoporum Diœceſes diuiſiſſe, quemadmodum Albericus tradit [l].

Accipiunt itaque Canoniſtæ Diœceſin pro ciuitatis agro, aut territorio, ſub quo ipſam ciuitatem nolunt comprehendi [m], cum aliud velint iura Ciuilia [n]. Credo verò Eccleſiaſticos hoc nomen à iure ciuili mutuatos, vt quemadmodum Vicarij P. P. Diœceſis vocabatur quicquid ſub eius erat Imperio, idem ſit de Vicario Epiſcopi, etſi vnius ciuitatis terminos non egreditur. Qui verò Diœceſin pro diuiſione interpretantur, ipſi viderint quàm rectè loquantur.

a §. non autem aliter. num. 2. in auth. quomodo oport. epiſcop. ſeu Nouell 6. *b* ibidem. in ver. Diœceſeos. *c* l. 1. C. vt nemo ad ſuum patrocin. lib. 11. *d* l. 2. C. de milit. veſt. lib. 12. *e* d. l. vlt. C. de temp appell. *f* d. l. nulli. C. de numer. lib. 12. & l. 1. C. de ratiocin. ope. publ. *g* l. 1. C. de anno. & capitat. *h* in rubr. C. de off. præfect. Præt. Afr. & de omni eiuſdem Diœceſeos ſtatu, & in l. 1 §. optamus. eod. tit. *i* §. illud. auth. quomo. opor. epiſco. & §. non autem aliter. ſeu nouell. 6. *k* l. quicunque C. de hæretic. c. licet. 16. q. 3. *l* in Rubr. C. de offic. Præf. præt. Africæ. *m* c. Rodulphus. de reſcrip. vbi Felin. in 3. concluſ. *n* l. 1. vbi Bart. de priuat. carcer.

De Comitibus Palatinis, & de XII. Paribus Curiæ Galliarum, & Valuaſoribus.

Cap. LXXXVIII.

Comites à Conſtantino ad plurium animos ſibi conciliandos inuentos fuiſſe Euſebius ſcribit [a], eorúmque tres gradus fecit, primi, ſecundi, & tertij ordinis. Comites primi ordinis medium locum inter Illuſtres, & Spectabiles tenuerunt, inquit Caſſiodorus [b], à comitatúque Principis videntur denominati, à quibus noſtri Comites dicti videntur.

Duodecim etiam coniurati Proceres Carolum Magnum in Hiſpania ad eiiciẽdos inde Saracenos ſecuti Comites Palatini ſunt nuncupati, quod in comitatu, & Palatio Cæſaris degerent. Ex iis fuit Dux Narnus, ex quo Bauariæ Duces deſcendunt, & is, qui hodie in Germania Comes Palatinus Rheni vocatur. Horum Comitum poſteri duodecim Pares Imperij ſunt dicti, de quibus Philippus Villanus ſui temporis hiſtoriæ auctor non contemnendus [c], *Dux Narnus*, inquit, *vnus fuit ex duodecim Comitibus Palatinis, qui Carolum Magnum ad expellendos ex Hiſpania Saracenos ſunt ſecuti, qui ex his deſcendunt, Duodecim pares Imperij ſunt vocati.* Horum exemplo in Dominorum curia Vaſalli Curiæ pares ſunt nominati [d], qui ſunt ab eodem Domino feudum habentes conuaſalli.

Fuerunt poſterioribus temporibus inuenti Valuaſores qui à Friderico II. originem habuerunt. Bellum enim cum Eccleſia, & Pontifice, ac Guelfis gerens, Mediolanenſes præcipuum ſuarum partium populum Valuaſores appellauit. Blondus, *Fuerunt*, inquit [e], *proditionis auctores Capitanei, & Valuaſores, quos Fridericus II. eo cognomine notatos potiùs, quàm honeſtatos primores ſuarum partium voluerat recognoſci*. Id fuit anno humanæ ſalutis 1259. Corius ait [f], eos appellatos à valuis interioris Palatij Principis, quas aperiebant, & claudebant, vel quòd valuis Mediolani præfecti eſſent. Et addit nobilem familiam tunc temporis ita vocatam fuiſſe. Andreas

dreas verò Iſernia, & Cardinalis Alexandrinus [g] Valuaſores inde dictos arbitrantur: quia ſolemnibus diebus valuis Domini aſſidebant. Valuaſor maior eſt, qui à Principe feudum habet; Minor, qui à Capitaneo; & Valuaſinus, qui à Valuaſore feudum obtinet [h]. Vaſſalos verò inde Corius quoſdam dictos fuiſſe affirmat [i], qui partem ſuorum redituum nobilibus ſoluere cogebantur. Vnde ſubditi nunc Vaſſalli dicuntur.

a lib.4.c.1.de vita Conſtant. *b* lib.6 variarum in formul. Comit. primiordinis. *c* lib. 11. cap.78. *d* lib.2.Feudorum.tit.11. *e* lib. 8. Decad. 2. *f* lib.1. *g* in cap. 1. qui feud. dar. poſſ. *h* tit.quis dicat Dux March Com.Capita.vel Valua & Gloſ.in c fundamenta. in verb. Marchio. de electio.in 6. *i* vbi ſuprà.

De Pace Conſtantie, & qui eſſent tunc temporis Iudices, CAP. LXXXIX.

PLures ex diuerſis Longobardiæ, ſeu Galliæ Ciſalpinæ Ciuitatibus ad Fridericum Conſtantiam pacis firmandæ gratia iuiſſe dicuntur. Inter quos Brixiâ venit Deſiderius iudex, Vincentiâ Pileus item iudex, Patauio Ianſuelinus & ipſe iudex. Verùm dubitatur, quid hic iudicis nomen ſignificet. Blondus ſcribit [a], anterioribus annis iudices Iuriſperitos fuiſſe, quod nomen etiam eius tempore erat in vſu. Fuit autem ipſe à ſecretis Eugenij IIII. Pontificis, qui ſedere cœpit anno ſalutis 1431. ſed regnantibus Longobardis hoc nomen latiùs ſe extendiſſe affirmat. Omnes enim, qui à mechanicis artibus vacabant, ſiue adminiſtrandis magiſtratibus, vel conſcribendis inſtrumentis, ſiue dicendo, ſiue interpretando iuri operam dabant, Iudices vocabantur. Vnde minus mirum eſt, quod Bibliothecarius ſcribit venienti Romam Carolo Martello Gregoriũ III. miſiſſe obuiam clerum, & Romanos ciues, qui fuere triginta millia iudicũ. *Nã non ea*, inquit, *tunc fuit, quã noſtra habet etas, conſuetudo, vt ſoli iuris ciuilis doctrine addicti iudices dicerentur, ſed eo nomine appellatos fuiſſe inuenio omnes qui à fabrilibus, aut aliis vilioris opificij artibus alieni, ſiue magiſtratibus adminiſtrãdis, ſiue contrahentium adſtipulandis conuenientibus, ſiue dicendo interpretandóve iuri erant addicti.* Hæc ille. In hoc etiam ſenſu à Gregorio IX. [b] & à Ioanne Villano Iudices appellari videntur. Poſtea verò quàm longis, ac ſacerdotalibus veſtibus, quadratóque Pileo inſigniri Doctores cœperunt, Clerici ſunt appellati, vt ex vetuſtis inſtrumentis conſtat, & alij ad eorum differentiam Laici, quo vocabulo noſtri Doctores ſæpe vtuntur, cùm quid Laicis diſplicuiſſe dicunt, vt Paulus Caſtrenſis, qui Laicos Legum imperitos interpretatur [c].

a lib.2.Decad.2. *b* c. vlt.de iureiurand. *c* l.qui Romæ.§.Angelus.ff.de verbor.oblig.in fin.

Feudorum Hiſtoria. CAP. XC.

FEudorum originem aliqui à vetuſtis temporibus repetunt, vt Budæus [a]: videlicet, cùm prouinciales ſeſe in Senatoris alicuius clientelam dabant. Sed à Romulo ipſo Feudorum initium Zaſius deriuat [b]. Cùm enim ex optimatibus centum Senatores elegiſſet, eos Patres appellauit, qui paterno officio humiliores in fidem, curámque ſuam ſuſciperent. Alios etiam potentes legit Patronos nuncupatos quibus ple-

beios Clientes dictos commendauit,inter quos quædam neceſſitudinis iura eſſe voluit,qua eos mutua beneuolentia obſtringeret.

Patroni enim oppreſſis Clientibus, & iudicio circumuentis patrocinabantur, contrà Clientes Patronos honore proſequebantur, & in locandis filiabus, diſſoluendóque ære alieno ex propriis facultatibus opem ferebant, vt Dionyſius Halicarnaſſæus [c], Plutarchus [d], & Gellius [e] memorant. Sic qui Vaſallus hodie dicitur, domini filiam nuptui locare debet, ſecundùm Speculatorem [f]: quanquam hæc opinio non eſt recepta. Item Dominum offendere non debet, alioquin Feudum amittit [g].

His additum,ne Vaſallus dominum in ius ſine venia vocet [h], etſi contrarium tenet Iaſon [i]. Sed nec famoſam actionem contra dominum Vaſallus inſtituere poteſt [k],quæ omnia ex forma ſacramenti, quod domino inueſtituræ tempore præſtatur,deſcendunt [l],iurat enim Vaſallus ſe contra dominum nunquā conſpiraturum,res domini amiſſas pro viribus recuperaturum, eius ſecreta non reuelaturum,nec quicquam in domini iniuriam, aut contumeliam commiſſurum.ipſum etiam iter facientem comitari debet, aut pro ſe alium æquè bonum mittere, aut ipſe dimidiam fructuum feudalium domino ſoluere [m], quæ honoris, quem olim cliens patrono debebat,loco ſuccedunt.Item cùm ſcit dominum periclitari,etiam non interpellatus auxilium ferre debet, alioquin Feudi iure cadit [n]. Præterea interpellatus dominum in iuſtis bellis ſequi tenetur [o], quod ſuccedit loco pecuniæ, quam olim Clientes patronis egentibus ſubminiſtrabant. Inimicos domini hoſpitio recipere non debet,nec cum eis familiariter verſari [p].

Aliud prætereа neceſſitudinis ius inter patronum,& clientem Romulus inſtituit, ne patronus in clientem, aut cliens in patronum teſtimonium dicere cogeretur, quod & hodie inter dominum, & vaſallum obſeruatur. Contrà dominus & ipſe vaſallum tueri debet, alioquin Feudi proprietatem amittit [q]. Item olim patroni clientibus ſe manè ſalutantibus,aut cœnam exhibebant, aut ſportulas dabant, quarum loco beneficium,ſeu feudum ſucceſſit.

Prima ergo Vaſallorum origo à Romulo deſcendere videri poteſt, etſi non omnia in antiquis patronis erant, quæ hodie in directis dominis obſeruantur iura. vnde quos nunc barbaro vocabulo Vaſallos dicimus, Latinè Clientes vocare poſſumus, aut beneficiarios,& dominos,patronos. Ab his Clientum inſtitutis libertorum obſequia,& officia fluxiſſe videntur;hinc Vlpianus ait [r], libertis, & clientibus gratuitas habitationes à patronis datas fuiſſe. Hinc etiam clientes nominantur,quibus patrocinantur aduocati [s],& ipſi aduocati,patroni, quod eadem fide clientibus adſtringantur,qua iis olim patroni tenebantur.puniuntur [t] enim,ſi, vt ait Poeta [v],*Fraus innexa clienti.* Sed etſi hæc cum antiquis clientibus, & patronis ſimilitudinem habent, probabiliùs defendi poteſt, Feuda ipſa,ſeu Feudorum beneficia ab Alexandro, Seuero & Conſtantino Magno originem traxiſſe, vt etiam Lælius Taurellus opinatur [x],ſiquidem Lampridius ſcribit [y],quæ de hoſtibus capta ſunt, Alexander limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita vt eorum eſſent, ſi hæredes ipſorum militarent,nec vnquam ad priuatos pertinerent, dicens, attentiùs eos militaturos, ſi etiam ſua prædia defenderent. Limitanei autem appellantur milites, qui limites Imperij tuebantur [z], & agri limitanei,qui in finibus erant Imperij [a].

Hi in priuatos tranſire non poterant, ſicut nec feuda alienari [b]. Sed nec ad hæredem niſi militantem tranſmittebantur, ad quem poſtea Conſtantinus Magnus, vt

milites

militeſ ſibi conciliaret, etiam paganum tranſire permiſit. Pomponius Lætus, *Prius, inquit* [c], *ex vetere conſuetudine tribunis, præfectis, comitibus, & Ducibus, qui pro augendo Imperio conſenuerant, dabantur agri, villæque, vt neceſſaria ſuppeterent, donec viuerent, parochias vocabant, (id eſt, habitationes.) Sed Conſtantinus Imperium adeptus ſanxit, vt agri, villæ, & oppida, quæ ad victum emeritorum contributa erant, ad hæredes tranſirent. vnde milites ſibi magis obnoxios, ac deditos reddidit.*

Quod fortè ſentit *l. 2. C. de fund. limitroph. lib.* 11. dum caſtellorum territoria his, quibus adſcripta ſunt, relinqui iubet. Inde oppida comitatus, & vrbes, quæ ducibus dabantur, poſtea ducatus dici cœperunt: alia verò humiliora generaliter Feuda ſunt vocata. Haloander ea Feuda eſſe credit [d], quæ Græcè ϛρατείας dicuntur, & in iure Militiæ nominantur *in l. fideicommiſſa. §. ſi ſeruo. ff. de leg. 3. & in l. omnimodo. §. imputari. C. de inoffic. teſtamen. & l. vlt. C. de pignor.* Sed ibi Militiæ nomen aliud ſignificat. ad Palatinorum enim officia pertinet, vt probat *l. eis quidem. C. qui milit. non poſſ. lib. 12.* qua proſpicitur ne quis duas habeat militias, ſed alteram vendat, alteram retineat, & ſcrinia, vel officia, quæ non reclamauerint, puniuntur, quæ ad Feuda non pertinent. Præterea Feudum non alienatur [e]: illæ verò Militiæ diſtrahi poterant. Denique non ſuccedit in Feudo hæres extraneus, vt in præfatis Militiis facit.

Poſt Conſtantinum aliqui Principes quandam imaginem Feudorum introduxerunt, & ea ſigno aliquo confirmarunt, ſicuti Paulus Diaconus Zenonem feciſſe ſcribit [f], qui Theodericho Italiam concedens Sacro velamine ei tradito, illius poſſeſſionem eo ſigno viſus eſt dediſſe. Vnde Inueſtitura emanaſſe videtur, quæ poſtea certis legibus concepta nouam Feudis formam dedit. Hæc enim propriam naturam, & longè ab aliis rebus penitus diuerſam tenuere, ſiquidem cætera bona pro domini arbitrio alienari poſſunt [g], Feuda nunquam, aut raro [h]; illa ad hæredes tranſmittuntur [i], hæc ad ſolos filios [k], aut ad agnatos, qui à primo Vaſallo deſcendunt. Itaque cùm diuerſam ab aliis bonis naturam habeant, à iuribus Feudorum ad aliorum, quæ Allodiala vocantur, deciſionem arguere non licet [l].

Verùm Franciſcus Connanus Feuda à Gallis fluxiſſe defendit [m]. Ducatus enim, comitatus, & baronias arbitrio Regis adminiſtratas fuiſſe ſcribit, quæ quandocunque reuocari poterant, nec ad hæredes tranſmittebantur. Primus Hugo Capetus ad conciliandos procerum animos, quorum opera nullo iure Galliæ regnum occupauerat, temporarias dignitates fecit perpetuas, & ad hæredes tranſmitti voluit, dum tamen milites, id eſt, nobiles eſſent: cui rei argumentum præſtat, quod Vaſallorum nomen Gallicum fuit, ſiquidem Froſſardus, qui Gallico ſermone Gallorum geſta ſcripſit, Vaſallagium pro magno animi inclinatione, & magno ſtudio ponit, ſed *§. 1. cap. 1. de iis, qui feud. dar. poſſ.* id Corrado adſcribit.

Ego verò Feudorum, quæ nunc habemus, formam, à Longobardis emanaſſe arbitror. Triginta enim ducibus ab ipſis poſt mortem Clephonis creatis, cum ipſorum regnum peſſum iret, regem renouarunt, & Atharim Clephonis filium crearunt. Is ducibus vrbes, dominio ſupremo ſibi reſeruato, conceſſit, quas ad ſtirpem virilem tantùm tranſmitti voluit.

Verùm hæc nullis tum ſcriptis demandata propria conſuetudine adminiſtrabantur. Primus Philibertus Epiſcopus fidelitatis formam in ſcripta redegit [n]: ipſas verò conſuetudines Feudorum Obertus de Horto, & Gerardus Niger Cagapiſti Mediolanenſes, nullo tamen ordine ſeruato conſcripſerunt. Obertus ad Anſelmum

filium

filium librum dirigit [o]. Is in patria cum Gerardo Cos. magnus aduocatus fuerat, & legum peritiſſimus habitus. Floruit Friderici I. Ænobarbi tempore, qui anno 1152. Imperator eſt declaratus, ſub quo ſcriptæ ſunt hæ conſuetudines. *§. pen. de conſ. feud. rect. feud.* Hæc ſcripta poſtea Fridericus iunior Bononiam legum profeſſoribus miſit, vt ea ſub congruis iurium titulis diſponerent.

Illi in D. Petri templum conuenientes Cæſaris præcepto paruerunt, ac multa ex iuribus Feudorum variis Codicis titulis inſeruerunt. vt *auth. caſſa. C. de ſacr. ſanct. eccleſ. auth. omnes peregrini. C. commun. de ſucceſſ. auth. item nulla communitas, & auth. item quæcunque communitas, & auth. ſtatuimus. C. de epiſc. & cler.* & alia, quæ poſtea remota fuere. Hugolinus enim Gloſſator à porta Rauennatà omnia illa iura, & Corradi primi, ſecundique Friderici leges, quæ extrauagantes dicuntur, anno humanæ Salutis 1168. in vnum collectas, & poſt nouellas, ſeu authentica collocatas, decimam collationem appellauit, velut aliam Authenticorum collationibus adiectam, vt refert Odofredus [p].

Nouellæ enim, ſeu authenticorum conſtitutiones etſi à Iuſtiniano earum conditore in nullas vnquam partes ſint diuiſæ, à poſterioribus tamen in nouem partes ſectæ fuerunt, quas collationes, veluti congeſtorum titulorum ſectiones inepto vocabulo nominarunt, vt in principio authenticorum Azo explicat. Sed quoniam nonnullæ Rubricæ incongruo ordine collocatæ fuerant, nec nigro reſpondebant, Antonius à Prato Veteri Bononienſis, nullo ex ſuo addito, ſed multis ſuperfluis reciſis, Feudorum volumen reformauit, & in breue compendium redegit, in ſeptémque principales partes, & 27. titulos digeſſit. Librum ſibi oblatum Fridericus Cæſar comprobauit, & publicè explicari iuſſit.

Poſtremò Bartholomæus Baraterius Placentinus, qui Ducis Mediolani, & Ferrariæ Senator diu publicè docuerat, quemadmodum in vetuſtis Chronicis legitur, eundem librum in breuius compendium redegit, & Philippo Duci Mediolani donauit, in cuius bibliotheca diu ſeruatus, ſed nunquam in lucem editus fuit. Feudum verò Ioannes Goroppius Becanus Cimbricum vocabulum eſſe defendit, à quibus cætera idiomata manaſſe affirmat. eorum enim lingua Feuthdon bona ſuperioris Principis diſpoſitioni obnoxia ſignificari aſſerit [q].

De Feudis Summi Pontifices leges tulerunt, vt Innocentius III. Gregorius VII. Alexander III. Honorius III. Celeſtinus III. Clemens II. Alexander IIII & Vrbanus IIII. ex Cæſaribus Corradus I. Henricus II. Lotharius III. Fridericus I. Henricus V. & Fridericus II.

Feudorum volumen multi ſunt interpretati, aut materiam in compendium, quod ſummam vocarunt, redigendo, aut gloſſas, maioráve Commentaria edendo. Gloſſas primi Bulgarus, Pyleus, Vgolinus, Corradinus, Simon Vincentij, & Iacobus Gofredi filius ſcripſerunt. Sed vltimus Iacobus Columbinus municipalis meus Regienſis adeò accuratè explicuit, vt poſt eum nullus in hoc opus gloſſas ſcribere auſus fuerit, vt auctor eſt Iaſon [r].

Summas autem Feudorum hi compoſuerunt, primus Pyleus, cuius opus Iacobus Columbinus locupletauit, Ioannes Faſoli Piſanus, Odofredus, Rolandinus, Ioannes Blanaſcus, Ioannes Blancus, Gofredus, Ioannes Lector, Martinus Syllimani, Iacobus de Arena, Iacobus de Rauanis, Hoſtienſis, qui ferè idem, quod Pyleus ſcripſit, Petrus Queſſueal, & Iacobus Ardicioni de Broilo Veronenſis. Ampliora verò Commentaria in Feuda ediderunt, primo Iacobus de Beluiſio, Andreas de Iſernia

vtilitate

vtilitate magis, quàm ordine laudandus, & Baldus, cùm annis quadragintaſeptem ius ciuile profeſſus fuiſſet, Iacobus Aluarotus Patauinus, & Præpoſitus Alexandrinus Aluaroti compilator, Matthæus Afflictus Neapolitanus, Iacobinus de ſancto Georgio, & Franciſcus Curtius iunior.

Inter Gloſſatores primum locum Iacobus Colombinus tenet, inter Summiſtas Iacobus Ardicioni, inter antiquos Interpretes Iacobus à Beluiſio, & hodie Iacobus Aluarotus. Denique Ioannes Baptiſta Caccialupus titulum de cognitione Feudi explicuit.

Poſtremò Iaſon nonnullis euidentialibus præmiſſis primum titulum tantùm eſt interpretatus. Superioribus verò annis nobilem de Feudis tractatum Vldricus Zaſius compoſuit, Claudius Aquenſis, Petrus Rebuffus, & alij de hac materia ſcripſerunt. Nouiſſimè Iacobus Cuiacius nobili commentario Feudorum contextum interpretatus ſtyli candore cæteros ſuperauit.

a ad l. Herennius. de euict. in annot. ad Pandect. *b* l. 2. in verb. curias. ff. de orig. iur. *c* lib. 2. antiquit. Roman. *d* in Romulo. *e* lib. 5. c. 13. *f* tit. de feudis. §. quoniam. verſ. & nota. Hoſtienſ. in Summa, de immunit. Eccleſ. §. 1. ſub princip. *g* c. 1. in fin. & ibi gloſſ. notat in verb. non debet. in fin. de vaſal. qui contra conſtit. Loth. feud. alien. *h* Alex. in l. generaliter. num. 7. ff. de in ius vocan. gloſſ. in c. 1. ad fin. in verb. reuerentia. de milit. vaſal. qui contumax eſt. Speculat. in tit. de feudis. §. quoniam. verſ. 17. quæritur. *i* l. ſi non ſortem. §. libertus. ſub num. 24. ff. de condict. indeb. *k* dict. c. 1. ad fin. vbi Aluarot. & Præpoſit. de milit. vaſallo, qui contumax eſt. *l* c. 1. de noua forma fidelit. vbi Aluarot. & Præpoſit. *m* c. 1. §. ſimiliter. de capitu. Corra. c. 1. §. firmiter. de prohib. feud. alienat. per Frideric. & ibi Bald. & alij. *n* c. 1. in princip. & §. 2. & 3. hîc finitur lex. c. 1. §. licet. ſi de feud. defunct. content. ſit inter domin. & agn. c. 1. §. vlt. an ille, qui interfe. fra. domi. c. 1. §. vlt. de alienat. feud. pater. *o* c. 1. §. illud. de prohib. feud. alienat. per Frideric. *p* Ioan. de Anan. in conſil. 7. num. 10. *q* §. contra omnes. vbi gloſſ. in verb. fratrem. Aluarot. Bald. & alij in titulo hîc finitur lex. c. 1. qualiter dominus proprieta. feud. priue. Alex. in conſil. 15. num. 7. ver. ſed dominus feudi. vol. 5. Aretin. in conſil. 14. *r* l. ſi verò plures. in 2. reſponſ. ff. de iis, qui deiecer. vel effuder. *ſ* l. rem non nouam. §. patroni. C. de iudic. *t* l. 1. ff. de præuaricat. *u* Virgil. lib. 6. Æneid. *x* de militiis ex caſu. *y* in Alexandro. *z* l. 2. §. pro limitaneis. C. de offic. præfect. prætor. Afric. *a* l. in ægris. ff. de acquir. rer. domin. *b* c. 1. de prohib. feud. alienat. per Frideric. *c* Roman. hiſtor. lib. 2. in Conſtantino. *d* in præfatione nouell. Iuſtinian. *e* tit. de prohib. feud. alienat. per Frideric. *f* lib. 16. in Odoacro. *g* l. non vſque adeò. ff. ſi quis à parent. fuer. manumiſſ. *h* c. 1. de prohib. feud. alienat. per Frideric. *i* l. ſi pactum. ff. de probat. *k* c. 1. de ſucceſſ. feud. *l* Bart. in l. vt iuſiurandi. §. ſi liberti. ff. de oper. libert. ſub num. 5. *m* lib. 2. iuris ciuilis, c. 9. *n* c. de forma. 22. q. 5. & in vſib. feud. lib. 2. tit. 6. *o* c. 1. de feud. cognit. *p* dict. authent. caſſa. de ſacroſanct. eccleſ. *q* Hermath. lib. 5. *r* in præludiis Feudorum.

De Carrocio. Cap. XCI.

INhærendum eſſe regulæ, quemadmodum Bononienſes Carrocio monet Accurſius [a]. Id erat inſignis magnitudinis rotis grandioribus currus rubo panno conſtratus quadratam turrim ſuſtinens, quem duo candidi boues trahebant. Huic procerus malus infixus multis vndique funibus à ſummo ad imum protractis firmabatur. In ſummo vertice crux erat, ſub qua vexillum, vt in naui antennæ, alligatum, & in quatuor partes albas, & rutilantes alternatim diuiſum explicabatur.

Ei Carrocio vir lorica, & enſe, & cingulo aureo inſignis præerat, qui lectiſſimis militibus ad tutelam ſtipabatur: ſex præterea tibicines cum totidem equitibus comitabantur. Hoc Humbertus Mediolani Archipræſul anno ſalutis 1039. inuenit aduerſus Ambroſium, qui eius Eccleſiæ ſedem, auctore Cæſare, occupauerat, bellum geſturus. Ordinibus turbati milites, & acie pulſi ad eum recurrebant,

ibique receptis viribus ad prælium acriores reuertebantur, vt illorum temporum hiſtoriæ narrant; in eo etiam ex alto ſacra celebrari conſueuiſſe ferunt, vt inde Sacerdos ab omnibus conſpici poſſet. Aliique circumſtabant Sacrifici morituris Sacramenta miniſtraturi. Hoc inuentum à vicinis ciuitatibus collaudatum, & magno ſtudio, certatímque receptum etiam ad Bononienſes tranſiit. Vnde plures ciuitates Longobardiæ albam crucem in rubente vexillo geſtarunt, quod etiam nunc pro publico inſigni retinent.

a l. omnis definitio. de reg. iur. in verb. definitio.

Statuti Eugubienſis, ac aliorum, quibus vxor ſine conſenſu viri, aut propinquorum teſtari, aut contrahere prohibetur, origo. CAP. XCII.

IVre communi conſtat, mulieres, mortuo patre, vel eo viuente, emancipatas poſſe teſtari, & pro arbitrio contrahere. Aliquibus tamen Italiæ legibus municipalibus cauetur, ne nupta ſine viri conſenſu teſtari, vel contrahere queat, vt Eugubij; vel etiam innupta ſine propinquorum conſenſu id facere poſſit, vt Florentiæ [a], Ticini [b], & alibi. Quæ iura vetuſtam à Romanis, atque adeò à Græcis originem trahunt, qui idem propè inſtituerunt, vt auctor eſt Cicero [c].

Boëtius olim mulieres in perpetua tutela propinquorum fuiſſe ait [d], vt nec teſtari ſine tutore poſſent. Idem repetens & Cicero, *Mulieres*, inquit [e], *omnes propter infirmitatem conſilij etiam maiores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt*. Quod non ſemel alibi repetit [f], mulieres ſine tutore nihil agere potuiſſe. Liuius quoque inducit [g] M. Catonem Cenſorinum ita loquentem: *Maiores noſtri nullam ne priuatam quidem rem agere fœminas ſine auctore voluerunt, eáſque in poteſtate eſſe parentum, fratrum, & virorum.* Et loquens de Hiſpala fœmina, *Poſt patroni mortem*, inquit [h], *quia in nullius manu erat, tutorem à Tribunis, & Prætore petit, cùm teſtamentum faceret.* Quod & tempore poſteriorum Principum eſt renouatum. D. Auguſtinus ſcribens ad Eccleſiam [i], quæ nupta vouerat continentiam, & ob id de rebus ſuis diſponere volebat, *Nihil ergo*, inquit, *de veſte tua, nihil de auro, vel argento, vel quacumque pecunia, vel de rebus terrenis tuis ſine viri arbitrio facere debuiſti.*

Id inſtitutum priùs à Græcis emanauit, vt Cicero ait [k]: & Plato mulierem nuptam, cuiuſcumque ætatis eſſet, non debuiſſe teſtari, nec iudicio intereſſe ad agendum ſine auctoritate mariti affirmat [l]. Et id præſertim in mulieribus Atticis obſeruatum fuiſſe Budæus animaduertit [m].

Hinc iure Longobardorum ſancitum eſt, vt vxores in poteſtate mariti eſſent, *lib. 2. tit. 10.* qualiter mulieri liberæ alienare permiſſum eſt, vbi diſponitur, vt mulier ſit ſub viri poteſtate, nec ſine illo poſſit alienare. Et inde emanarunt ſtatuta, vt ſine viri licentia vxor contrahere, aut teſtari nequeat, vt Florentiæ caueri ait Baldus [n], & Papiæ, & aliis quampluribus in locis, & ciuitate Eugubij. Quæ ſtatuta ad ius antiquum reuertuntur, vt & alia, quæ prohibent cognatos, extantibus agnatis, fœminas, extantibus maſculis, inteſtato defuncto ſuccedere, & huiuſmodi.

Prædicta autem ſtatuta inducta fuere ob muliebris ſexus fragilitatem [o]: mulierum enim conſilium plerumque aduerſus propria commoda laborat [p]: & Ariſtoteles ſcribit [q], fœminarum conſilium infirmum eſſe: quod & Baldus refert *in rubr. Cod. de rer. permutat. num. 4.* Vnde apud Græcos vltra ſex modios hordei mercari non poterat. Itaque

Itaque verius eſſe exiſtimo ſtatui potuiſſe, ne mulier ſine conſenſu propinquorum teſtetur: quod & opinati ſunt Doctores [r], etſi plures contrarium teneant [s].

a Bald.in l.velles.in fin.C.de reuoc.donat. *b* Bald.conſ.488.lib.1. *c* lib.2.Top.in loco ab adiunctis. *d* ibidem. *e* lib.4.Top.in loco de differentia.& pro Muræna. *f* pro L.Flacco.& pro Cæcinna. *g* lib.4.de bello Macedonico,ſeu decad.4 lib.4.in princip. *h* lib.9. de bello Macedonico, ſeu decad.4.lib.9. *i* epiſt.199.ſeu c.quod Deo.37.q.5. *k* pro L.Flacco. *l* lib.34. de legib. ſeu de leg.latio.dialog.11. *m* in comment.ling Græcæ. *n* dict.l.velles. ad fin.C.de reuoc.donat.& dict. conſ.488.lib.1. *o* l.2.ff ad ſenatuſconſult.Velleia. *p* l.ſi pater.C.de ſponſalib. *q* lib.1 Polit.c.vlt. *r* Bart.in l.ſi cùm dotem.§.eo autem tempore.num.2.ff.ſolut.matrim.Angel.§.1. authent.vt factæ nouæ conſtit.ſeu nouell.66.Iaſ. in l.ex facto. num.9. ff.de vulgar.Angel.conſ.88.Dec.conſ.455. in ſtatuto Eſino,quod requirit præſentiam viri,& propinquorum.Hieron.Gabr.conſil.1.lib.1.Socin. iun.conſ.41.num.4.lib.1.Dec.conſ.612.Afflict.deciſ.260.Tiraq de legib.connubial.in 1.leg. connub.gloſſ.1 par.1.num.72.Corn.conſ.241.col.1. lib.2. *ſ* Caſtrenſ.in dict.l.ex facto.num.6.Alex. num.14.Iaſ.in l.ſtipulatio hoc modo concepta. in 1.not.de verbor. oblig.

De quibuſdam veterum ritibus in iure de haſta, & eius vſu. CAP. XCIII.

ROmæ haſtæ vſus frequens fuit, quam in grauioribus negotiis adhibebant: in primis quæ publicè vendebantur, haſtæ ſubiiciebantur: quia, vt ait Feſtus [a], *præcipuum ſignum non ſolùm Romanorum, ſed & aliorum populorum erat haſta: nam & Carthaginenſes, cùm bellum vellent, Romam haſtam miſerunt, & Romani fortes viros ſæpe haſta donarunt.* Hæc ille. Vnde Antoninus Imperator licitationem ſine haſtis factam reſcindendam eſſe pronunciat. *Si probaueris*, inquit [b], *non auctore procuratore, vel eo, cui vendendi fuit facultas, neque habitis haſtis, neque omni ordine peracto res venditas eſſe, reſciſſa venditione, eaſdem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide perueniſſe conſtiterit.* Hactenus Antoninus.

Vnde hæc licitatio Haſtarum ſolennitas à Gordiano appellatur [c], & ſub haſta bona dicuntur comparari, quæ licitando emuntur [d], & res eo modo venditæ vocantur ſubhaſtatæ [e]: vnde ipſe contractus venditionis hoc modo celebratus haſta nuncupatur [f]; & ſubhaſtatio, id eſt, ſub haſta facta venditio.

Eodem modo res publicæ ſub haſta locari conſueuerant, quemadmodum Liuius ſignificat. *Vectigalia*, inquit [g], *ſummis pretiis vltro tributa infimis locauerunt, quas locationes cùm Senatus precibus & lacrymis victus induci, & de integro locari iuſſiſſet, Cenſores edicto ſubmotos ab haſta, qui ludificati priorem locationem erant, omnia eodem paulatim imminutis pretiis locauerunt.* Columella idem ſignificat. *In hoc*, ait [h], *& Saturnia terra nunc ad haſtam locamus.* Et Ouidius [i]:

Aut populi reditus poſitam componet ad haſtam.

Et alibi [k]:

Nunc longi reditus haſta ſupponere luſtri
Credet, & exacta cuncta locare fide.

Hanc haſtam publicam dictam fuiſſe Alexander ab Alexandro autumat [l].

Centumuiralia etiam iudicia defixis duabus haſtis exercebantur, quemadmodum Quintilianus tradit [m], quod haſtæ iudicium Pomponius vocat [n]. His cogendis præfectos fuiſſe ab Auguſto Decemuiros Tranquillus ſcribit [o]. *Auctor*, inquit, *fuit centumuiralem haſtam, quam quæſtura functi cogere conſueuerant, Decemuiri cogerent.* Hi ſunt, quos litibus iudicandis haſtæ præfuiſſe Pomponius ſcribit [p]. De hac haſta intelligit Martialis [q]:

Hunc miratur adhuc centum grauis haſta virorum.

Hoc etiam haſtæ iudicium Valerius vocat [r].

Cùm oppidum vi capiendum, diripiendúmque erat, haſta in alto poſita, quæ cruenta dicebatur, ſignificabatur militibus illud prædæ fore, vt ex Cicerone [s] Alexander ab Alexandro prodit [t]. Idem obſeruabatur in bonis alicuius proſcribendis, vt Cicero ſcribit [u]. Quando etiam hoſtium manubiæ, vel præda venalis exponebatur, idem fiebat haſta in medio erecta, vt Valerius memorat [x].

Erat & haſta ſalutis dicta, quæ in medio foro erigebatur, quando in magna inopia ad leuandam famem frumentum publicè vænibat, vt idem Alexander ab Alexandro memorat [y]: quod ex Quintiliani declamatione Tiraquellus ſumptum autumat [z].

Cùm bellum aliquibus indicebatur, Fecialis, ſeu Orator haſtam ferratam, aut ſanguineam præuſtam, non minus tribus puberibus præſentibus iaculabatur, vt Liuius [a], & Plutarchus [b] memorant. Haſta quoque pura illis donabatur, qui primi aliquem ex hoſtibus fudiſſent, aut fortiter ſe in bello geſſiſſent, vt auctor eſt Plutarchus [c], & Seruius, & Donatus in illud carmen Virgilij [d]:

Ille, vides, pura iuuenis qui nititur haſta.

Vnde Plinius recitat [e], L. Licinium Dentatum, cùm centies vicies præliatus eſſet haſtis puris duodeuiginti donatum, & aliis quamplurimis præmiis honeſtatum, de quo etiam Valerius Maximus [f], Gellius [g], Feſtus Pompeius [h], & Dionyſius Halicarnaſſæus [i]. Probus quoque Tribunus militaris, qui poſtea imperauit, ob præclara in prælio Sarmatico geſta haſtis quatuor puris, & aliis præmiis eſt donatus, vt Vopiſcus memorat [k]. Ob id haſtæ puræ in honorem C. & L. nepotum Auguſti in templo Iouis fuerunt collocatæ, vt Dion refert [l], tamquam illi hoc honore digni cenſerentur, quo honeſtabantur, qui ſtrenuè in prælio ſe geſſiſſent. Hæ haſtæ, quòd nullo ferro munitæ eſſent, puræ vocabantur, quemadmodum Seruius, & Donatus in præfatum carmen Virgilij tradunt.

Contrà, cùm militem velut ignauum notare volebant, haſtam illi adimebant, aut ex eius manibus ademptam effringebant, quæ, vt ait Feſtus [m], *cenſio haſtaria* dicebatur. Ammianus Marcellinus loquens de Iuliano puniente Tertiacos, quòd legiones in prælio aduerſus Perſas deſeruiſſent, *Ad indignationem iuſtam*, inquit [n], *Imperator erectus ademptis ſignis, haſtiſque diſtractis, omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta, & ſarcinas, & captiuos agere iter impoſuit.* Imperator exercitus haſtæ inſidens pro militum ſalute verbis ſolennibus ſe deuouebat, vt ſæpe ex Liuio deprehenditur.

Nubentis caput haſta comebatur, quæ in corpore occiſi gladiatoris ſtetiſſet, & Celibaris vocabatur, vt auctor eſt Feſtus [o], *quia matronæ Iunonis Quiritis in tutela ſunt, quæ ita appellabantur à ferenda haſta, quæ lingua Sabinorum Curis dicitur, vel quòd nuptiali iure imperio viri ſubiicitur nubens, quia haſta ſumma imperij & armorum eſt, quam ob cauſam viri fortes ea donantur, & captiui ſub ea veneunt.* Hæc ille. Hæc fortè à Romulo Vrbis conditore originem habuere, qui haſtam geſtare conſueuerat, quam, vt dixi, Quirini vocabant, vnde & ipſe Quirinus eſt dictus, & ab eo Romani Quirites ſunt vocati, vt Plutarchus refert [p]. Romulus verò Martis filius eſſe putabatur, cuius ſtatua erat haſta, quam pro Marte colebant, cùm eo tempore artifices nondum ſtatuas inuenìſſent, prout ex Varrone Clemens Alexandrinus tradit [q], & nos alibi diximus.

a in verb.

a in verb.haſta. *b* l.1.C.de fid.& iur.haſtæ fiſcal.lib.10. *c* l.2.C.eod.tit. *d* l.vltim.C.ſi propt.pub.penſit. *e* l.3.C.de execut.rei iud. *f* l.ſi hypothecas.Cod.de remiſſio.pignor. *g* lib.9.Decad. 4 *h* in præfatione lib.1. *i* lib.4.de Ponto epiſt.5.ad Pompeium. *k* epiſt.9.ad Græcinum. *l* lib. 3.Geni.dier.c.16. *m* lib.5.cap.2. *n* l.2.§.deinde cum neceſſarius,de orig.iur. *o* in Auguſto c.36. *p* d.l.2.§.deinde cum eſſet neceſſarius. *q* lib.7.epig.62. *r* lib.7.c.8.in princ. *s* lib.2.offic. *t* lib. 3.Genia.dier.c.16. *u* vbi ſuprà,& in 2 4 & 7.Philippica & lib.epiſt.famil.15. epiſt.17. *x* libr.5. cap.1.& lib.6.cap.5. *y* vbi ſuprà. *z* ibidem. *a* lib.1 decad.1.lib.1.8.& 10.decad.4. *b* in problemat.cap.62. *c* in Romulo. *d* lib.6.Æneid. *e* lib.7.c.28.& lib.16.c 4.& lib.21.cap.5. *f* lib.3 c.2. *g* lib.2.cap.1.1. *h* in ver.Obſidionalis. *i* lib.10.Antiq.Rom. *k* in Probo. *l* in Auguſto. *m* in ver.Cenſio. *n* lib 25. *o* in ver.Cellbari. *p* in Romulo. *q* in orat. adhortat. ad Gent.

De oſculo. CAP. XCIV.

OSculi non ſemel in iure fit mentio [a], ideo de eo aliquid eſt diſſerendum. A Troianis mulieribus primam oſculandi originem emanaſſe auctor eſt Plutarchus [b]. Cùm enim Troia capta profugi Troiani Tiberis faucibus applicuiſſent, longa nauigatione defeſſis mulieribus, & longum maris iter abhorrentibus, quædam mulier Roma nomine, quæ cæteras nobilitate, & auctoritate anteibat, aliis ſuaſit, vt claſſem incenderent, quod factum, cum in fœminas viri vindicare vellent, ab iiſdem blandis appellationibus, & oſculis eorum animi ſunt deliniti, & mulieribus conciliati. Itaque neceſſitate coacti ſedibus in Palatio poſitis commodum locum inueniẽtes oppidum ædificarunt, & à fœmina, quæ incendij cauſa fuerat, nomine Romam appellarunt. Hinc manſit præcipuè inter cognatos conſuetudo, vt obuiam facti lætitiæ cauſa ſe in fronte oſcularentur. Præfatum incendium Virgilius ſequentibus verſibus deſcribit [c]:

At procul in ſola ſecreta Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctaq́, profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus vna.
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.

Apud Hebræos quoque in vſu fuit, vt amici, & præcipuè cognati ſeſe inuicem oſculo ſalutarent: nam Iacobus Patriarcha Rachelem puellam eſt deoſculatus [d], cùm eam ſibi amitinam eſſe cognouiſſet, & Laban eiuſdem Rachelis pater eum coniunctum agnitum eſt oſculatus [e]. D. Auguſtinus enarrans locum illum, *Conſuetudinis*, inquit [f], *fuit maximè in illa ſimplicitate Antiquorum, vt propinqui propinquos oſcularentur. Et hoc hodie fit in multis locis.* Sic & Apoſtoli Chriſtum Redemptorem noſtrum oſculo ſalutabant [g]. D. quoque Paulus Corinthios hortatur, vt ſancto oſculo ſeſe mutuo ſalutent [h]. D. Chryſoſtomus addit, [i] potiſſimùm, quando ex peregrinatione reuertimur, ſolemus amicos oſculari.

Romani & ipſi inſtituerunt in primis, vt propinqui fœminis oſculum darent, vt ſcirent, an temetum olerent. Hoc enim tùm nomen vino erat: vnde & temulentia appellatur, vt auctores ſunt Plinius [k] & Plutarchus [l]. Sed & coniuncti propinquitate, & amici ſeſe inuicem oſculabantur, quem vſum Tiberius ſuſtulit. Tranquillus, *Quotidiana*, inquit [m], *oſcula prohibuit edicto, quod non diu obſeruatum.* Martialis enim oſculorum, baſiatorumque moleſtiam inſectatur [n], illo epigrammate:

Effugere non eſt Baſſe, baſiatores

Inſtant, morantur, perſequuntur, occurrunt.

Tacitus refert [o], Neronem, cùm à ſe matrem Agrippinam ſeparaſſet, eámque in domum Antoniæ tranſtuliſſet, quoties illuc ventitaret ſeptus turba Centurionum poſt breue oſculum digreſſum fuiſſe. Idem ait [p], Neronem cum Seneca locutum orationi complexum, & oſcula adieciſſe. Inferiores tamen in dignitate poſitos, aliquibus exceptis, non obſculabantur: nam Seuerus poſtea factus Imperator, cùm legatus eſſet Proconſulis, antiquum ſuum contubernalem, qui ſe auſus erat oſculari, fuſtibus cædi iuſſit, vt Spartianus memorat. *In legatione*, inquit [q], *Proconſulis Africæ, cùm quidam municipum ſuorum Leptitanus præcedentibus faſcibus, vt antiquum contubernalem ipſe plebeius amplexus eſſet, fuſtibus eum ſub elogio eiuſdem præconis cæcidit, legatum Populi Romani homo plebeius temere complecti noli. Ex quo factum eſt, vt in vehiculo etiam legati ſederent, qui ante pedibus ambularent*, ſcilicet, ne quis eos amplecti poſſet. Domeſtici tamen, & protectores milites, qui perſonam Principis protegebant, oſculandi non modò inferiores magiſtratus, ſed & Præfectos Prætorio facultatem habebant [r]. Sponſi quoque cum primum ſponſas adibant, eas oſculari conſueuerant, nam Conſtantinus ſtatuit [s], vt altero ſponſorum ante nuptias moriente, res ſponſæ donatæ, oſculo interueniente pro dimidia reſtituantur, tanquam oſculum quodammodo ſponſæ pudorem diminuerit, indéque probatur, ſponſos futuras vxores ſolitas fuiſſe deoſculari.

Perſarum quoque mos fuit, vt pares honoris gratia ſeſe inuicem oſculo exciperent, inferiores verò genua, alij dicunt genas manu tangerent [t], quod Xenophon [u], Herodotus [x], & Zenodotus [y] prodiderunt. Hinc Cyrus diſceſſurus legitur [z] lege Perſarum cognatos ad oſculum admiſiſſe, & ipſe Cyaxarem ad ſe venientem pro more eſt exoſculatus, vt Xenophon recitat [a].

Cùm verò primus C. Caligula [b], mox Diocletianus ſe genibus flexis adorari iuſſiſſent, hic etiam ſe adeuntes pedes exoſculari voluit, eùm gemmis calceos exornaſſet, vt hoc libentiùs facerent. Eutropius, *Diocletianus*, inquit [c], *imperio Romano primus regiæ conſuetudinis formam magis, quàm Romanæ libertatis inuexit, adorarique ſe iuſſit, cùm ante eum cuncti ſalutarentur. ornamenta gemmarum veſtibus, calceamentiſque addidit: nam priùs imperij inſigne in chlamyde purpurea tantùm erat, reliquáque communia.* Hæc ille.

Erga poſteriores verò Principes aliud eſt obſeruatum, qui enim eos adibant, ipſorum purpuream veſtem oſculabantur, quo actu purpuram Principis adorare dicebantur. Hoc modo à Corniculariis officio exeuntibus ſacram purpuram adorari Valentinianus, & Valens ſcribunt [d]. Idem ab aliis factitari ſolitum alij Principes tradunt [e].

Adorare autem Veteres pro oſculari accipiebant. D. enim Hieronymus ſcribit [f] ſe in ſecundo Pſalmo illud verbum καταφιλήσατε, id eſt, deoſculamini, vertiſſe, *adorate*: quia, inquit, qui adorant, ſolent deoſculari manum, & capita ſubmittere, quod beatus Iob ſe elementis feciſſe negabat, dicens [g]: *Si vidi Solem, cùm fulgeret, & oſculatus ſum manum meam ore meo.* Et Hebræi iuxta linguæ ſuæ proprietatem deoſculationem pro veneratione ponunt. Hactenus D Hieronymus. Et Plinius, *In adorando*, inquit [h], *dextram ad oſculum referimus.* itaque venerantes Deos dextram oſculabantur, & purpuram, qui Principes adorabant, & in genua procumbebant, vt tradit Eunapius [i].

a L. 1. C.

a l.1.Cod.de domeſt. & protect.lib.12.l.ſi à ſponſo.16.Cod.de don.ant.nupt. *b* in Romulo. in princ.Polydor.Virg.de inuentio.rer.lib.4.cap.13.Plutarch.problem.6. *c* lib.5.Æneid. *d* Gen. cap.29. *e* ibidem. *f* lib.quæſt.ſuper Geneſin 1.cap.87. *g* Matth.c.26. *h* 2.ad Cor.cap. vltim. *i* ibidem homil.30. *k* lib.14.c.13. *l* in proble problem.6. *m* in Tiberio cap.34. *n* l.11.epigram 99. *o* lib.13 Annal. *p* lib.14.Annal. *q* in Seuero. *r* d.l.1.C.de domeſt.& protect.lib. 12. *ſ* d.l.ſi à ſponſo.C.de donation.ante nupt. *t* Alex. ab Alex.lib.2.Genial.dier.cap.19. *u* in orat. de laudibus Ageſilai. *x* lib. 7. ſeu Polymnia. *y* in Prouerbio, νόμος καὶ χώρα. *z* Xenophon libr. 1. Pædiæ. *a* lib. 5. Pædiæ. *b* Tranq. in Caligula cap. 22. & Oroſius libr. 7. cap. 5. *c* lib.9.cap.vltim. *d* lib.1.C.de appar.præf.Præt.lib.12. *e* l.reſtituendæ.Cod.de aduocat. diuerſ. iudicum.l 2 C.de Fabricenſ.lib 11.l.pen.Cod.de conſulib.lib.12 l.1.Cod. de comitib.& trib.ſcholar lib 12 l.1.Cod.de ſil-ntiar.lib.12.l.1.Cod.de apparitorib.præfect lib.12. *f* in Apologia.id eſt, aduer.Rufinum ad Pamachium. *g* cap.31. *h* lib.28. cap.2. *i* in vitis Philoſophorum.

De locatione in quinquennium. CAP. XCV.

OLim in quinquennium non ſolùm publica, ſed & priuata locari conſueuerant. De vectigalibus in quinquennium locatis ita Calliſtratus, *Cum quinquennium,* inquit [a], *in quo quis pro publico conductore ſe obligauit, exceſſit, ſequentis temporis nomine non tenetur.* Et infrà: *Diuus etiam Hadrianus in hæc verba reſcripſit: Valde inhumanus eſt mos iſte, quo retinentur conductores vectigalium publicorum, & agrorum, ſi tantidem locari non poſſint. nam & faciliùs inuenientur conductores ſi ſciuerint fore, vt ſi peracto luſtro diſcedere voluerint, non teneantur.* Idem & in prædiis ciuitatum locandis obſeruabatur. Vlpianus, *Prædium publicum,* inquit [b], *in quinque annos idonea cautione non exacta, Curator Reipubl. locauit, cæteris annis colonus ſi reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes quæ ſeruari non potuerint, ſucceſſor, (ſcilicet, curator) qui locauit, tenebitur.*

Idem in vectigalibus conſtitutum eſt. Labeo, *Qui hortos,* ait [c], *publicos à Repub conductos habebat, eorum hortorum fructus vſque ad luſtrum, quo conducti eſſent, Aufidio legauerat. Reſpondi, hæredem teneri, ſinere frui.*

Priuati quoque in quinquennium prædia locare conſueuerant. Vlpianus, *Si colonus,* inquit [d], *poſt luſtrum completum fructus perceperit, condici eos conſtat.* Paulus, *Si vir in quenquennium,* ait [e], *locauerit fundum, & poſt primum fortè annum diuortium interuenerit, non aliâs fundum mulieri reddi oportere, quàm ſi cauerit, ſi quid præter vnius anni locationem maritus damnatus ſit, id ſe præſtatum iri.* Idem [f]: *Ei, cui in quinquennium fundum locaueram, legaui quicquid eum mihi dare oportet, ſi hæres prohiberet eum frui, ex conducto tenebitur.* Idem [g]: *Si à colono, cui fundum in quinquennium locaueram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero, quicquid te dare oportet, non ampliùs in ſtipulationem deducitur, quàm quod iam dari oportet.*

Plinius quoque ſe prædia Tuſcana in luſtrum locaſſe ſcribit [h]. Ex citatis locis conſtat ad luſtrum & publica, & priuata prædia locari conſueuiſſe. Luſtrum explicant fuiſſe quinquennium. Vnde illorum error arguitur, qui Olympiadem, id eſt, quatuor annos lùſtrum habuiſſe contendunt.

a l.3.§.cum quinquennium.de iur.fiſci. *b* l.4.§.1.de admi.rer.ad ciuit.pert. *c* l.qui quatuor.§.1.de leg.3. *d* l.ſi quis nec cauſam 4.§.1.ſi cer.pet. *e* l.ſi filiofam.25.§.vltim.ſol.matr. *f* l.ei, cui.16.de lib.leg. *g* l.ſi à colono.89.de verb.oblig. *h* lib.8.epiſt.epiſtol.36.ad Paulinum.

Quo

Quo menſe prædia locari conſueuerint. CAP. XCVI.

ETſi quolibet menſe, & die prædia poſſent locari, plurimum tamen non ſolùm ædes, ſed & agri Calendis Iulij locari conſueuerant, quod & ab Antonio Auguſtino [a], & aliis notatum fuiſſe ſcio, hoc tamen loco mihi opportunè referendum fuit. De fundis Calend. Iulij locatis ita Iulianus ſcribit [b], *Cum fundus alij obligatus ita emptus eſſet, vt ante Calend. Iulias liberaretur, quæſitum eſt, an agi poſſit, vt venditor eum liberet, etſi actum eſt, vt omni modo actor intra Calend. Iulias fundum liberaret, ex empto erit actio, vt liberet.* idcirco Calend. Iuliarum fit mentio, vt eo die fundus ſit liber: quia tunc fundi conſueuerunt locari. De domo verò eo die locanda ita Labeo [c]: *Cùm in plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, vt non ſolùm habitare conductor ex Calend. Iuliis cuiuſque anni, ſed etiam locare & habitare cum aliis, ſi velit, ſuo tempore poſſit. Itaque ſi ea domus ex Cal. Iuliis fracta vſque ad Cal. Iunias permanſiſſet ita vt nec habitare quiſquam, nec oſtendi alicui poſſet, nihil locatori conductorem præſtaturum.*

In hoc autem emendatiores ſunt alij Codices Pandectis Florentinis, quæ quandoque vitio ſcriptoris corruptæ inueniuntur. Idem in balneo locando obſeruatum fuiſſe Africanus ſignificat [d]. *Qui Balneum,* inquit, *ex Calendis proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori eſſet; donec mercedes ſoluerentur. Idem ante Calendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit, conſultus, an aduerſus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem Prætor tueri deberet, reſpondi debere.* Idem & Celſus ſenſit, ſcribens [e]: *Cùm precario aliquid datur, ſi conuenerit, vt in Cal. Iulias precario poſſideat, nunquid exceptione adiuuandus eſt ne ante ei poſſeſſio auferatur? Sed nulla vis eſt huius conuentionis, vt rem alienam domino inuito poſſidere liceat.* Id & ex Cicerone [f], Trãquillo [g], & Martiali [h] liquet, vt Politianus rectè animaduertit [i]. Martialis:

O Iuliarum dedecus Calendarum!
Vidi Vacerra Sarcinas tuas, vidi.

De vſu verò mittendi munera Cal. Martij mulieribus, aut viris Saturnalibus alibi diſſerui [k].

a lib. emend. 4. c. 14. *b* l. cùm ab eo. in princ. ff. de contr. empt. *c* l. cùm in plures. in princ. locat. *d* l. qui balneum. in princ. qui pot. in pign. hab. *e* l. cùm precario. in princ. de precar. *f* lib. 2. ep. ad Q. Fratrem. *g* in Tiberio c. 35. *h* lib. 12. epig. epigr. 30. *i* ad l. cùm ab eo. de contrah. empt. c. 41. & ad l. qui balneum. qui pot. in pign. habeant. c. 9. *k* infrà ad l. cùm plures. §. cùm tutor. de adminiſtr. tutor. c. 54.

FINIS LIBRI PRIMI.

THE

THESAVRI VARIARVM LECTIONVM

D. Gvidi Panciroli Regienſis, I. V. Doctoris celeberrimi,

LIBER SECVNDVS.

Ad l. 1. de iuſtit. & iur. Cap. I.

CVM plures ad ius antiquum pertinentes tractatus ſuperiore libro explicauerimus, nunc varias leges, vel obſcuras, vel minùs rectè, vt credo, explicatas, dilucidare conabimur. Atque vt à prima Pandectarum lege exordiar, ſcribit Vlpianus [a], ius eſſe artem boni, & æqui. Hic videndum eſt, quid ſit bonum, & æquum, & quomodo ars eius exerceatur. Nam etſi ſatis erat bonum dicere addidit ęquũ, vt ſumma oſtendatur bonitas, vt Ariſtoteles tradidit [b], à quo plura ſumpſiſſe Iuriſconſultos diximus [c]. Id autem bonum & æquum locum habet, vbi lex generalis ſuadente æquitate limitatur, quod niſi fieret, ob ſui generalitatem aliquo caſu iniqua redderetur. eſt enim iuſta in genere, non in ſpecie. Quando ergo lex generalis in aliquo caſu emendatur, illa correctio eſt bonum & æquum. Veluti lex generalis mandat, vt qui hominem occiderit, capite plectatur, ſi quis præter propoſitum aliquem interfecerit, vel vt ſe tueatur, tum lex æquitate mitigatur. Sed huius rei inſigne exemplum eſt *in l. bona fides. infrà depoſit. Bona fides,* inquit, *quæ in contractibus exigitur, æquitatem ſummam deſiderat. Nam ſi reus capitalis iudicij deponat apud te centum, & eius bona deportati publicentur, an illi ſint centum reſtituenda? ſi merum ius gentium ſpectamus, reſtituentur, ſi ius ciuilè, fiſco inferentur, & id æquitas poſtulat, vt malè meritus ad deterrenda maleficia egeſtate laboret. Item latro veſtem mihi ablatam apud te depoſuit, an illi, an verò mihi reſtituere debes? æquitas vult, vt mihi ſpoliato potius, quàm illi reſtituatur. & hæc eſt,* inquit, *iuſtitia, quæ ſuum cuique tribuit. Item ſi latro ignorans rem mihi ablatam eſſe meam apud me depoſuerit, non teneor reſtituere ex æquitate, licèt iure*

gentium debeam depoſitum reſtituere: nam id eſt verum, niſi bonum, & æquum aliud ſuadeat. Hæc ergo eſt ars boni, & æqui, cuius notitiam profitentur Iuriſconſulti, dum iura molliunt, & interpretantur, & ob id iudex bonus vir appellatur [d] non aliam ob cauſam, niſi quia ea, quæ illius arbitrio ſunt commiſſa, ex bono, & æquo iudicat, *l. 4. §. ·. ff. de fideiuſſ. tutor.* vbi ex bono, & æquo iudex vſuras pecuniæ pupillaris conſtituere debet. Hæc plerunque æquitas appellatur [e], aliquando dicitur benigna interpretatio, cum à ſtricto iure receditur [f], & hæc ſemper retinenda eſt, ne iuris ſubtilitatibus ſæpe in iure perniciosè erremus [g]. Hæc æquitas vbi ſcripta eſt, ſemper ſummo iuri præfertur [h], non tamen adimitur arbitrium iudici, vbi eius religioni res committitur ex æquitate iudicanda, quam tamen non temere ex ſuo iudicio fingere debet, ſed ex iure ſcripto, & magna ratione eam ſequi, vt dicit Caſtrenſis [i]. Ob artem boni, & æqui Iuriſconſultos Sacerdotes meritò appellari Vlpianus ſubdit, ad illud fortè alludens quod Diogenes Laertius ſcribit [k], Philoſophiæ Antiſtites Sacerdotes, & Prophetas appellari ſolitos, quod veris Philoſophis, id eſt, boni, & æqui cultoribus vult conuenire.

a l. 1. de iuſtit. & iur. *b* lib. 5. Eth. c. 3. *c* lib. ſuper. c. 80. *d* l. continuus. §. cum ita. ff. de ver. oblig. *e* l. æquiſſimum. ff. ad Sen. con. Tertull. l. 1. ff. de inſtitor. act. l. æquiſſimum. ff. de vſufr. & multis aliis. *f* l. Scæuola. ff. ad Trebell. *g* l. ſi ſeruum. §. ſequitur. ff. de verb. obligat. *h* l. placuit. C. de iudic. *i* in d. l. placuit. n. 3. *k* in Procemio vitarum Philoſoph.

Ad l. 2. §. poſtea cum Appius Claudius. de orig. iur. & de Cn. Flauio ſcriba. CAP. II.

Hiſtoriam Cn. Flauij Valerius his verbis recitat [a]: *Ius ciuile per multa ſæcula inter ſacra, ceremoniáſque Deorum abditum, ſoliſque Pontificibus notum, Cn. Flauius, Libertino patre genitus, & ſcriba cum ingenti nobilitatis indignatione factus Ædilis curulis vulgauit, ac Faſtos pene toto foro expoſuit, qui cùm ad viſendum agrum collegam ſuum veniret, neque à nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, ſedendi loco reciperetur, ſellam curulem afferri iuſſit, & in ea honoris pariter ac contemptus ſui vindex conſedit.* His verbis Valerius à Pomponio diſcrepat, qui Flauium propter vulgatos Faſtos Ædilem, Senatorémque factum narrat, quod etiam eſt veriſimile. Valerius verò poſtquam Ædilem dignitatem adeptus eſt, eum ius ciuile, & Faſtos vulgaſſe ſcribit.

Eandem hiſtoriam Gellius [b] ex Piſone [c] ita recitat: *Cn. Flauius patre Libertino natus ſcriptum faciebat, iſque eo tempore Ædili curuli apparebat, quo tempore Ædiles ſubrogantur, eúmque primæ tribus Ædilem curulem renunciauerunt. At Ædilis, qui Comitia habebat, negat accipere, neque ſibi placere qui ſcriptum faceret eum Ædilem fieri. Cn. Flauius Annij filius dicitur tabulas poſuiſſe, ſcriptu ſeſe abdicaſſe, iſque Ædilis curulis factus eſt. Idem Cn. Flauius Annij filius dicitur ad collegam veniſſe viſere ægrotum: & in conclaue poſtquam introiuit, adoleſcentes ibi complures nobiles ſedebant, ij contemnentes eum aſſurgere ei nemo voluit. Cn. Flauius Annij filius Ædilis id arriſit, ſellam curulem iuſſit ſibi afferri. Eam in limine appoſuit, ne quis illorum exire poſſet, vtique ij omnes inuiti viderent ſeſe in ſella curuli ſedentem.* Hæc ille. Quod autem dicit Piſo illum ſcriptum feciſſe, intelligit ſcribam, ſeu cornicularium fuiſſe, eóque officio apud Appium Claudium dum eſſet Decemuir, functum fuiſſe Pomponius ſignificat, dum ipſum illius ſcribam appellat, iuſſa enim, ſententias, & decreta Decemuiri ſcribebat. Hoc etiam officio functum eſſe Porſenæ Regis Hetruſcorum ſcribam puto, quem

quem purpuratum pro tribunali,armatis circumſtantibus,ſedentem à C.Mutio obtruncatum Dionyſius [d] & Liuius [e] memorant.

a lib.2.cap.1. *b* lib.6.cap.9. *c* lib.3.annalium. *d* antiqui.Rom.lib.5. *e* lib.2.Decad.1.

Ad l. 2. de legibus. CAP. III.

MArcianus *in l.2.de legibus*,Demoſthenis ſententiam citat in altera contra Ariſtogitonem oratione,vbi legem inuentum & munus Dei appellat, quod veriſſimum dixit,cum per Moyſem à Deo Hebræis data ſit [a]. Sed non potuit vir Græcus,& idololatra nullam veri Dei notitiâ habens de hoc intelligere. Accurſius exiſtimat [b] id dici, quia nutu Dei, & eo inſpirante, à Principibus conduntur iura. Sed cùm quæcunque aliæ bona,eo auctore,fiant,non magis lex,quàm cętera bona inuentum Dei vocanda erant. Nec hominem à pietate,& vera religione alienum id voluiſſe credendum eſt.

Itaque arbitror Demoſthenem ſenſiſſe,quod Homerus, Plato [c],& alij de legumlatoribus ſcripſerunt,homines à Diis leges accepiſſe,vt Minoëm Cretæ Regem, qui nouem annorum ſpatio,quibus imperauit,in Iouis antrum deſcendens leges, quas populo dabat,à Ioue ſibi traditas dicebat. Idem de Lycurgo ferunt, quem aſſiduè Delphos euntem ab Apolline leges didiciſſe tradunt [d]. Clemens Alexandrinus, *Minoem*,inquit [e], *referunt ad Iouis antrum venientem nouem annorum ſpatio leges à Ioue accepiſſe,& Lycurgum ſcribunt aſſiduè Delphos euntem ad Apollinem leges ab eo didiciſſe,& Plato,& Ephorus,& Chamæleo Heracleotes in opere de ebrietate,& Ariſtoteles de Rep. Locrorum Zeleucum Locrum leges à Minerua accepiſſe litterarum monumentis mandarunt.* Hæc ille. Sed & Ceres legifera à Virgilio [f],& Iſis à Diodoro [g] vocatur, ob quæ Demoſthenem legem inuentam,& donum Deorum appellaſſe cenſeo, cùm tamen verum ſit à Deo inuentam fuiſſe. Apud Romanos quoque Numa Pompilius Ægeriæ Deæ iuſſu ſe iura populo dare dicebat [h]. Ouidius [i]:

Ægeria,quæ præbet aquas,Dea grata Camœnis,
Illa Numæ coniux,conſiliúmque fuit.

Prægnantibus etiam præeſſe putabatur [k]. Heſiodus quoque legem à Ioue datam fuiſſe cecinit,cuius Latinè hæc eſt ſententia: *Humano generi lex namque eſt à Ioue data*. Ab eo Demoſthenes,quod de lege ſcripſit, mutuari potuit. *Sed & Philoſophus*, ſubiicit Martianus, *ſummus ſtoicæ ſapientiæ Chryſippus ſic incipit libro, quem fecit de lege, Lex eſt omnium diuinarum,& humanarum rerum regina.* Is fuit Apollonij filius Tarſenſis,qui primo lancea exercitatus,poſtea Philoſophiæ deditus Cleãthis diſcipulus extitit. In Dialectica adeo inſignis, vt vulgò diceretur, ſi apud Deos Dialectica opus eſſet,alia nõ vſuros,quam Chryſippea. Laboris patientiſſimus ſeptingẽta quinq; volumina ſcripſit. Quædã anus,quæ illi aſſidebat,eum quingẽtos verſus quotidie condere ſolitũ dicebat. Sed Apollodorus Athenienſis eum paraſitum librorum vocabat, quod Epicuri ſcripta furatus eadẽ verba,& numeros poſuit. Stoicæ ſcholę poſt Cleãthẽ pręfuit. Ad ſacrificiũ à diſcipulis vocatus cũ largiùs merũ exhauſiſſet, quinta poſt die extinctus eſt annos natus 73. Sunt qui dicant in riſum effuſum expiraſſe, cũ Aſinũ ficus manducantem vidiſſet,& aniculæ præcepiſſet,vt vinum ei ſorbẽdum daret [l].

Quod verò ad publicanda iura pertinet, non omittam tempore poſteriorum Principum ea in Theatro coram populo ſolita fuiſſe recitari, vt teſtatur D.

Chryſoſtomus. *Nec tantam,* inquit [m], *adhibemus Dei legibus reuerentiam, quantam regiis edictis ſpectatores adhibent in Theatris, ibi quippe cum leguntur hæ litteræ, præfecti, Conſules, Senatores, & populus ſtantes omnino cuncti maxima cum quiete audiunt quæ leguntur; etſi quis inter alta illa ſilentia repentè proſiliens contra Regem iniurioſum reclamet, ſupplicia extrema perſoluet. Hic verò cùm literæ caleſtes leguntur, vndique reſultant tumultus.*

a Exod.c.19.& ſequentibus. *b* ibidem.in ver.Nam et. *c* lib. 34. de legibus,vel de leg. lat. Dialog 1.in princ. *d* Strabo lib.10.Geograph. *e* lib. 3. Stromat. *f* lib. 4. Æneid. *g* Rer. antiquar.lib.1. *h* Liuius lib.1.Decad.1.Dionyſ.Antiq.Rom.lib.2 & Plutarchus in Numa Pompilio. *i* lib.3.Faſt. *k* Gregor.Gyrald.Hiſto.Deor.ſyntagm. 1.& 5.& Feſt. in ver. Ægeriæ. *l* Diogenes Laertius de vita Philoſoph. lib.7.in Chryſippo. & Suidas in verbo, χρύππος. *m* in c. 6. Matth. Homil. 20.

Ad l. 3. & 6. eod. tit. de legibus. CAP. IV.

POmponius *in l.iura.3.de legib.*citat Theophraſtum in libro,quem Græcè, vt arbitror,de legibus compoſuit.& Paulus *in l.quod enim 6.eod. tit.* quæ ſumptæ ſunt ex *l.antiqui.ſi pars hær.petat.*Eius ſententia Latinè eſt huiuſmodi.Quod ſemel,aut bis accidit,contemnunt legiſlatores. Fuit Theophraſtus ex Ereſſo Lesbi inſulæ ciuitate, Melanti, vel vt aliqui tradunt, Leonis, fullonis filius, Ariſtotelem audiuit, cui Chalcidem proficiſcens ſcholam commiſit [a]. Priùs Tyramus vocabatur, ſed ob miram eloquentiæ ſuauitatem ab ipſo Ariſtotele appellatus eſt Euphraſtes: quaſi bene loquens, & cum id parum videretur, demum Theophraſtus, veluti diuinè loquens, nominatus eſt. Nam, vt ait Strabo [b]: Ariſtoteles omnes ſuos diſcipulos eloquentes fecit,Theophraſtum verò eloquentiſſimum.

Gellius ſcribit [c], Ariſtotelem annos natum 62.grauiter decubuiſſe,& ab auditoribus rogatum vt ſibi ſucceſſorem deligeret,eumque reſpondiſſe vinum,quod tum biberet,non eſſe ex valetudine ſua,quærendum eſſe exoticum, vel Rhodium aliquod, vel Lesbiũm & illo vſurum,quod magis iuuiſſet,cúmque varia vina attuliſſet,Rhodium guſtaſſe,& firmum,iucundúmque dixiſſe.mox Lesbium petiit, quo deguſtato, vtrunque,inquit,eſt bonum,ſed ſuauius Lesbium, quo dicto,creditus eſt Theophraſtum Lesbium Menedemo Rhodio prætuliſſe. Illi igitur Theophraſtus ſuccedens ampliùs duo millia diſcipulorum ſecum traxit,ſed præ cæteris Nicomachum Ariſtotelis filium dilexit.Apud Caſſandrum Antipatri magno in honore fuit.

Hæc Suidas [d].Cicero eum dulcem appellat [e].& quamquam diu verſatum Athenis,ab anicula tamen peregrinum agnitum & hoſpitem vocatum fuiſſe ſcribit,quod nimis Atticè,& affectatè loqueretur.Deceſſit admodum ſenex.annum agens 85.Eius cadauer Athenienſes omnes pedibus proſequuti publicè luxerunt. Tot opera eius, quot nullius alterius à Diogene Laertio commemorantur [f]: ex quibus ea præcipuè celebrantur, quæ de lapillis,metallis,& plantis compoſuit. De natura conquerebatur,quod Ceruis,& Cornicibus,quorum non intereſt,longam vitam dediſſet: hominibus verò,qui ea maximè indigent,tam breuem.

a Diogen.Laert. de vita Philoſoph.lib. 5. in Theophraſto. *b* Geograph.lib.13. *c* lib. 13. c. 5. *d* in verbo, Θεόφραστος. *e* in Bruto.ſeu de claris Oratoribus. *f* vbi ſuprà.

Ad

Ad l. Princeps. de legibus. CAP. V.

ETſi Principem iuribus, quæ condit, non teneri ratio ſuadeat, id tamen populus, & Senatus etiam lege ſanxit, Auguſto X. & C. Norbano Coſſ. cum ipſe abſens bellum contra Aſtures, & Cantabros gereret. Dion, *Ipſum*, inquit [a], *Romani omni legum nexu liberarunt, vt tanquam à ſe pendens, & propriam habens poteſtatem & ſuipſius, & legum, & quæcunque vellet, faceret, & quæ nollet, omitteret. Hæc eo abſente decreta ſunt.* Ex quibus verbis apparet, quomodo hæc auctoritas Principi data ſit, aut ei competere declaratum, quam poſtea omnes alij Principes non tantùm ipſi, ſed & eorum vxores habuerunt.

Iſtud autem eſt ius, quod Doctores dicunt Principi in vim, ſeu ſignum ſupremæ poteſtatis reſeruari, quod in hoc conſiſtit vt legem excedat, vel eſſe faciat, id quod non eſt, vel quod eſt, deſtruat. Quæ multa recenſentur à Doctoribus [b], & hæc ſunt, reſtituere natalibus, ſeu ſpurios legitimare: infames in integrum reſtituere: & capitaliter damnatos à ſententia liberare; veniam ætatis concedere, id eſt, facere, vt minor habeatur pro maiore; auctoritatem, & decretum ſuper arrogatione, vel emancipatione infantis, aut abſentis interponere; quandoque ius alterius auferre [c]: liberos natalibus reſtituere, id eſt, facere, vt ſint ingenui: in propria cauſa iudicare: nobiles, equites, ac Doctores creare: ſuper lite pendente liberè ſtatuere: merum, vel mixtum imperium delegare: conferre magnas dignitates, id eſt, comites, Marchiones, & Duces creare: omiſſo iudiciorum ordine iudicare: ſua præſentia defectum ſolemnitatis contractuum ſeu teſtamentorum, quæ coram eo fiunt, ſupplere: imponere nouum vectigal: reſcindere latam ſententiam, vel eam mutare: cauſam, remota appellatione, vel ſuſpecti iudicis recuſandi facultate ablata, demandare. Hæc ſunt, quæ ſupremus Princeps poteſt exercere, eique in ſignum ſupremæ poteſtatis reſeruantur. in prædictis enim leges tranſgreditur, & ferè ſemper rei ſtatum mutat, veluti faciendo legitimum eum, qui non eſt, erigendo caſtrum in comitatum, & ſimilia. Hæc quoniam ad Principem ex plenitudine poteſtatis, quam in his exercet, pertinere dicuntur, non ſolent in feudum dari, & ſi fortè data Principis arbitrio reuocantur: quia cùm ſint eius ſupremæ poteſtatis, eam ſemper exercere poteſt, & non ſubdito etiam in vim contractus conceſſa reuocat, vt cenſuerunt Doctores [d]. Cætera verò in vim contractus tranſacta etiam cum ſubditis ſeruare Princeps tenetur, imò vim legis habent, qua tunc ipſe ligatur [e]. Alia enim ferè omnia Principi Deus ſubiecit præter contractus [f].

a lib. 53. *b* Bal. in l. imperium. n. 4. verſic. circa 3. quæſtionem. de iuriſdict. omn. iud. & in l. C. de iur. aur. anulor. & in l. reſcripta. C. de precib. imper. offeren. n. 6. Alb. Roſa. & Roma. in d. l. imperium. *c* l. Lucius. ff. de euictio. *d* Bal. in l. qui ſe patris. n. 14. verſic. hoc ſcias C. vnd. lib. Crotus in l. imperium. n. 46. ff. de iuriſdict. omn. iud. Canoni. in c. nouit. de iudic. *e* l. pen. vbi Doctor. C. de donat. inter vir & vxor. *f* Bald. in l. digna vxor Principe, & ibi Caſtrenſ. C. de legib. Dec. & Canonic. in c. 1. de probat.

Ad l. Arethuſa. ff. de ſtat. hom. CAP. VI.

ANimaduerſione dignum mihi viſum eſt, quod ſcripſit Claudius Tryphonius Arethuſæ datam libertatem, ſi tres peperiſſet. Hæc enim conditio conſuetudinem reſpicit, quæ Romæ inoleuerat, de ancillis, ſi tres, aut quatuor ſupereſſent, manumittendis, quod Columella his verbis memorat [a]. *Fœminis quoque fœcundioribus,*

quarum in ſobole certus fuerit numerus honorari debet, ocium nonnunquam, & libertatem dedimus, cùm complures natos edutaſſent. nam cui tres erant filij, vocatio, cui plures, libertas quoque contingebat. hac enim iuſtitia, & cura patriſfamilias multum confert augendo patrimonio. Sed etſi plurimùm quæ quatuor peperiſſent, manumittebantur, humaniores tres parientibus libertatem dabant. Quod & teſtator, cuius hîc meminit Iuriſconſultus, obſeruauit. Hinc diſputari ſolet, quæ dicatur ter enixa *in l. ter enixa. ff. de verb ſign.* etſi ea lex etiam ad SC. Tertullianum pertinet, quod matri ingenuæ ter enixæ inteſtati filij ſucceſſionem deferebat [b]; & fœcundam prole mulierem honorabat.

a lib.1.c.8. *b* §.1.Inſt.de SC. Tertul.

Ad l. in orbe Romano.eo.tit. CAP. VII.

PEregrini, qui iura ciuitatis non habebant, ex teſtamento capere non poterant: vnde Fideicommiſſa ſunt introducta [a]. Quare indirectè hoc modo obtinebant, quod ex lege habere non poterant, vt aliâs diſſerui. Iidem nec teſtari poterant, ſed nec matrimonium contrahere, quod proprium ſibi ciues Romani tribuebant: aliorum verò contubernia appellabant, vt ſeruorum [b], quemadmodum ex inſcriptione in ænea tabula olim ad ſecundum à Cremona lapidem inuenta apparet, quæ eſt ſequens: *Imp. Cæſar D. Traiani Parthici F. D. Neruæ nepos Traianus Hadrianus Auguſt. Pontif. Max. Trib. poteſt. 12. Coſ. 3. P. P. iis, qui militauerunt in claſſe Prætoria Miſinenſi, quæ eſt ſub Iulio Frontino, ſex, & viginti ſtipendiis emeritis, dimiſſis honeſta miſſione. quorum nomina ſubſcripta ſunt, ipſis liberis, poſteriſque eorum ciuitatem dedit, & connubium cum vxoribus, quas tunc habuiſſent, cùm eſt ciuitas iis data, aut ſi qui cælibes eſſent, cum iis, quas poſtea duxiſſent, duntaxat ſinguli ſingulas, ad 12. Cal. Mart. P. Iuuentio Celſo 2. Q. Iulio Balbo Coſſ.* Hactenus inſcriptio: ex qua apparet cum peregrinis connubium non fuiſſe: vnde ſequebatur nec filios inde natos in parentum poteſtate fuiſſe [c]. Antoninus verò Pius conſtituit, vt omnes Romano imperio ſubditi ciues Romani eſſent, hoc eſt, teſtari, & ex teſtamento capere poſſent, connubium contraherent, filióſque in poteſtate haberent, quod & Iuſtinianus in Nouellis diſertè recitat [d]. Id & Numatianus hoc eleganti carmine ſignificauit:

Dúmque offers victis proprij conſortia iuris,
Vrbem feciſti, quod prius orbis erat.

a Inſt. de fideic. hæred. in prin. *b* l. cùm ancillis. C. de inceſt. & inutil. nupt. *c* Inſt. de patr. poteſt. §. ius autem. *d* §. 1. in auth. vt liberti de cætero. ſeu nouell. 79.

De Senatoribus, & Patriciis. CAP. VIII.

SEnatores centum numero à Romulo ex præſtantioribus, ditioribúſque initio lectos fuiſſe, vulgatum eſt; quòd ex populo ſeniores eſſent, vel eorum vice fungerentur, Senatores ſunt appellati, iidémque Patres dicti, qui plebeis Patrum loco erant, & hoc nomine per præconem buccina vocabantur [a]. Horum liberi quaſi Patrum filij Patricij ſunt nominati. Cicero, *Non poſſunt*, inquit [b], *omnes eſſe Patricij*, id eſt, Senatorum filij. Terni à Romulo ex triginta Curiis ſunt lecti, deinde ex tribus Tribubus alij terni, qui numerum nonaginta nouem complexerunt. His alium adiecit Romulus, itaque centum facti, qui ſatis eſſe ad conſulēdum Reip. ſunt

exiſtimati

exiſtimati. De quacunque re vel Rex, vel poſtea Conſules retuliſſent, ſuffragium ferebant,& quod pluribus placuiſſet,fiebat. Ex ipſis Magiſtratus, Sacerdotéſque initio creabantur,ac de bello, pacéque decernebant. Receptis deinde in vrbe Sabinis, alij centum ex ipſis Senatores lecti fuere.

Liuius verò vult [c] centum tantùm Senatores, eoſdémque Patricios à Romulo factos,qui maiorum gentium ſunt vocati. Alios autem ab aliis Regibus, & Bruto lectos,qui ducentum fuere, minorum gentium Senatores dicti. Alij, vt Tacitus [d], à Bruto centum alios creatos minorum gentium Patres fuiſſe autumant. Itaque trecenti Senatores fuere. Verùm qui ſequuti ſunt Cenſores vltra numerum 400. elegerunt. Cicero, *Idem Conſul*, inquit [e], *vos frequentiſſimos in Capitolium vocauit, quo quidem die cum* 410. *Senatores eſſetis, magiſtratúſque omnes adeſſent, diſſentit vnus.* Hæc ille. C. Iulius Cæſar 900. Senatores elegit, vt pluribus glorificaretur, inquit Dion [f], & vſque ad mille excreuerunt. Demum Auguſtus eorum numerum ad 600. redegit [g], & ſtatuit, ne quis minor annorum vigintiquinque Senator fieret [h].

Triplex autem Senatorum ordo fuit. Primi Patricij ſunt vocati ex centum à Romulo primo lectis oriundi. Secundi Patres conſcripti ab aliis Regibus,Coſſ. aut Cenſoribus ex plebe facti. Tertij Pedarij nominati, qui ſententiam ipſi in Senatu non dicebant, ſed pedibus in aliorum opinionem ibant, vel, vt alij [i], quod nondum Ædiles curules creati pedibus irent in Senatum.

Sed M. Varro ait [k], ita eos vocatos, qui functi curuli magiſtratu in Senatum quidem ire poterant, ſed nondum à Cenſoribus lecti ſententiam non dicebant, verùm ad eum,cuius ſententiam ſequebantur,tranſibant. Plinius, *Interrogatus*, inquit [l], *quiſque, quod placuit, diſſentire, diſcedere, & copiam iudicij ſui facere Reip. tutum fuit. At quis antea loqui, quis hiſcere audebat, præter miſeros illos, qui primi interrogantur? Ceteri quidem defixi, & attoniti ipſam illam mutam, ac ſedentariam aſſentiendi neceſſitatem perpetiebantur.*

Nullum verò Senatuſconſultum niſi per diſceſſionem fieri non poterat, vt Gellius tradit [m]. Hinc ire pedibus in ſententiam, pro eo, quod eſt alicui aſſentiri, eſt dictum [n].

Hinc diſceſſio apud Ciceronem [o]. Qui verò poſt luſtrum conditum ex iunioribus magiſtratum cepiſſent, id eſt, Quæſtores, vel Ædiles facti eſſent, in Senatu ſententiam dicebant, vt Feſtus ait [p].

Senatorum verò maiorum gentium filij Senatores non erant,niſi à Cenſoribus in Senatum lecti fuiſſent,ſi tamen in bonis 800. millia HS. habuiſſent, (is enim cenſus erat Senatorum,) ſtatim Senatores creabantur, & inter Patricios maiorum gentium transferebantur. Sed Auguſtus aliam Senatus formam inſtituit:in primis enim Senatorum liberos adoleſcentes in Senatum legit, ac militiam auſpicaturos primò legionibus,aliſque equitum præfecit. Tranquillus, *Liberis*, inquit [q], *Senatorum, quo celerius Reip. aſſueſcerent, protinus virilem togam, latum clauum induere, & Curiæ intereſſe permiſit, militiámque auſpicantibus non Tribunatum modò Legionum, ſed etiam Præfecturas alarum dedit. Ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerunque laticlauios præpoſuit ſingulis alis.*

Hoc inſtitutum vſque ad Alexandrum permanſit, qui Iunio ita reſcribit [r]: *Rufinus vir Clariſſimus Tribunus laticlauius maior annis lege definitis rectè te manumiſit.* Laticlauios autem Senatores legionum Tribunos appellat, ita & Marmor Tiburi affixum parieti ædis Sancti Pauli C. Popilium Tribunum Laticlauium legionis

gionis III. Cyrenaicæ vocat. Poſtea verò tardiùs Senatorum filij in Senatum ſunt admiſſi, quamuis enim Senatoria origine quiſque eſſet, vſque ad legitimos annos eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis, inquit Iſidorus[s].

Nec alij legi poterant, niſi prius Equites fuiſſent, id eſt, ius anuli aurei, equúmque publicum habuiſſent. Qui in Senatum allecti primò Pedarij Senatores, mox minorum poſteà maiorum gentium & Patricij fiebant. Vnde Tranquillus dicit[t], Octauiani gentem à Tranquinio Priſco rege in minores gentes Senatui allectam fuiſſe, mox a Seruio Tullio in Patricios tranſductam. Sed ſub Principibus Patriciorum auctoritas ad ſummum creuit, qui hanc dignitatem à Principe codicillis obtinere cœperunt.

Hinc apud Tacitum legimus[v] ab Auguſto, deinde Claudio, & Veſpaſiano Principibus ex præcipuis, ac dignioribus Senatoribus Patricios creatos fuiſſe. Iulius Capitolinus, *Auus*, inquit[x], *Annius Verus iterum Conſul, & Præfectus vrbi aſcitus in Patricios fuit à Principibus Veſpaſiano, & Tito Cenſoribus*. Hæc ille. Patricij itaque ſummi Senatores fuerunt, quos Suidas dicit[y] ſummum Senatus locum tenuiſſe: omnibúſque hæc dignitas cœpit antecellere[z]; & ſumma nominatur[a].

Hi primum ab Auguſto inſtituti eſſe videntur, qui iam ſenex, auctore Dione[b], quindecim Senatores Conſiliarios domeſticos elegit, poſtea viginti aunuos à Senatu accepit, à quo obtinuit, vt quicquid ſtatuiſſet cum his, & Tiberio, & nepotibus adoptiuis, & aliis, quos ipſe aſciuiſſet, ita ratum eſſet, ac ſi à toto Senatu decretum fuiſſet.

Hi poſtea velut Principi Conſidentes Patricij ſunt appellati ab antiquis Patriciis, de quibus ſuprà diximus, diuerſi. penès eos enim omnium prouinciarum adminiſtratio, & criminalium iudiciorum iura eſſe cœperunt. Tacitus, *Iam primum*, inquit[c], *publica negotia, & priuatorum maximè apud Patres tractabantur, dabatúrque prioribus diſſerere*. Et alibi, *Cum priores*, inquit[d], *Senatus infimas etiam delationes exercerent*. Idem loquens de Claudio, *Iiſdem diebus*, inquit[e], *in numerum Patriciorum adſciuit Cæſar vetuſtiſſimum quemque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quos Romulus maiorum, & Iunius Brutus minorum gentium appellauerat*. Idem egit & Adrianus. Spartianus, *Optimos quoſque*, ait[f], *de Senatu in contubernium Imperatoriæ maieſtatis adſciuit*. Addidit Conſtantinus, inquit Zoſimus[g], vt ſupra Præfectos Prætorio ſeſſitarent. Denique ſtatutum eſt à Zenone, vt nemo Patricius creari poſſet, qui priùs Conſul, vel Præfectus Prætorio, Illyricive, vel vrbis, vel magiſter militum, vel officiorum non fuiſſet[h]. Sed huic nouella Iuſtiniani derogauit, quæ ipſa non extat, ſed à Iuliano in Epitomen redacta recitatur[i], & à Gloſſatore[k].

Tribus in locis olim Senatus habebatur, quæ Senacula vocabantur[l]: ad ædem Concordiæ inter Capitolium, & Forum, vbi de Rep. deliberabatur: ad portam Capenam, & ædem Bellonæ, vbi legatos exterarum gentium audiebant, quos in vrbem nolebant admittere. Senatum Dictator, Conſul, & eo abſente, Prætor vrbanus, Trib. plebis, & Præfect. vrb. vocabant, vt Gellius tradit[m]. Cicero, *Cornutus*, ait[n], *Prætor vrbanus, qui a Conſules aberant, more maiorum cogit Senatum*. Hæc ille. In Senatu vrbis mores reformabantur, legati Regum, & ciuitatum audiebantur, bellum indicebatur, aut pax firmabatur, ciuitatum ſtatus componebatur, & ſimilia tractabantur; raro iudicabatur. Tiberius verò Cæſar cauſas criminales, & graues ciuiles illi commiſit.

Nero

Nero appellationum iudicia, quæ ad ſe deuoluębantur, in ſenatum vniuerſa tranſtulit. Poſtea verò cum Senatoribus Princeps iudicauit. *Mos erat*, inquit Spartianus [o], *vt cùm Princeps cauſas cognoſceret, & Senatorem, & Equites Romanos in conſilium vocaret, ſententiam ex omnium deliberatione proferret.* Ita eorum officium circa iudicia verſari cœpit, paucis exceptis, qui in conſiſtorio Principis arcana tractabant.

Senatus tempore Reipublicæ Romanæ de eius reditibus diſponebat. Cicero, *Ærarij*, inquit [p], *diſpenſatio ita fuit apud ſenatum, vt nunquam à populo ſit appetita.* Legatos etiam pro Conſulibus dabat. Cicero, *Ne hoc quidem*, ait [q], *ſenatui relinquebas, quod nemo vnquam ademit, vt Legati ex eius auctoritate darentur.* Et infrà: *Quis Legatos vnquam audiuit ſine ſenatuſconſulto?* Triumphum decernebat. Liuius, *Nunquam*, inquit [r], *antea de triumpho per populum actum, ſemper æſtimationem, arbitriúmque eius honoris penes ſenatum fuiſſe.*

Hoc verò ordine ſedebant in ſenatu, quem recitat Iuſtinianus *in dicta nouella 62.* [s] vult enim ſenatum conuenire in hypodromium, illíque præſidere Præfectum vrbi, poſt Patricios ordine ſequi, deinde Conſules, mox Conſulares, ita vt qui veri Conſules fuerint, Honorarios præcedant, id eſt, eos, qui honorem tantùm, & dignitatem conſularem ſunt conſequuti, non verè Conſules fuiſſent. Deinde ſequuntur Præfecti, & Magiſtri militum, qui omnes ius ſententiam dicendi habebant.

Qui etiam propter magiſtratum ſenatum ingrediebantur, eo depoſito, erant Senatores. Itaque Patricij, Conſules, Conſularéſque, & Præfecti, Magiſtrique militum omnes Illuſtres in ſenatu ius dicendæ ſententiæ habuere, qui propriè Senatores fuere.

Hunc ordinem intelligit Vlpianus, qui *Senatores*, inquit [t], *illos eſſe, qui incipiendo à Patriciis, & à Conſulibus vſque ad omnes viros Illuſtres deſcendunt, (nempe Conſulares, Præfectos pretorio, & Magiſtros militum, & ex Magiſtris:) quia omnes ſunt Illuſtres, & hi ſoli in ſenatu ſententiam dicunt.*

Cæteri ſunt Clariſſimi, qui etiam in titulo Codicis *vbi ſenat. vel clariſſ.* à Senatoribus diſtinguuntur. Quando verò Illuſtrium, & Clariſſimorum appellatio inuenta ſit, non conſtat. Ante Adrianum non fuiſſe exiſtimo, cùm neuter Plinius, aut Plutarchus horum meminerit. In iure Diui Fratres Saluium Iulianum Iuriſconſultum Clariſſimum virum, id eſt, Senatorem, vocant [u]: item Seuerus, Antoniníuſque Proconſules, & Præſides Clariſſimos [x].

Itaque ante Antoninum hos titulos non fuiſſe exiſtimo. Diu verò duo tantùm Senatorum ordines fuere, videlicet Illuſtres, & Clariſſimi. Spectabiles enim ſerò ſunt introducti: nam Proconſules, qui poſtea fuere Spectabiles [y], Seuero imperante, Clariſſimi vocabantur [z].

Quod verò legitur *in l. 3. §. 1. ff. de offic. præfect. vigil.* ſeptem Vrbis cohortibus præeſſe Spectabilem Præfectum vigilum, nullus dignitatis gradus ſignificatur, ſed eo nomine ita honeſtatur. Conſtat enim Præfectum vigilum non eſſe Magiſtratum [a]. Itaque nec Spectabilis eſſe potuit. Præſidibus enim Clariſſimis antecelleret, qui habent imperium, quo ipſe caret [b], & id etiam Placentinus ſenſit [c].

Quare medium hunc Spectabilis gradum inter Illuſtres, & Clariſſimos à Conſtantino inuentum fuiſſe exiſtimo. Itaque ſub eo Principe tres Senatorum ordines ſunt facti, & totidem Magiſtratuum, qui ab illis emanant. Iſidorus, *Primi ordines*, inquit [d], *Senatorum dicuntur Illuſtres, ſecundi Spectabiles, tertij Clariſſimi.* Hæc ille. Patricij, & Conſulares, atque Præfectorij erant omnes Illuſtres, Prætorii verò, & Prætores,

Digitized by Google

tores, Proconſules, & alij ſimiles Magiſtratus Spectabiles erant: cæteri Patriciorum, vel Conſularium, aut Præfectorum liberi ſenatum ingreſſi Clariſſimi dicebantur.

Ex Feſto [c] ſuprà diximus, ingreſſos ſenatum filios Senatorum per luſtrum manere in ſenatu, poſtea ad magiſtratum legi, & tunc Senatores appellari, quia ſententiam in ſenatu tum dicunt, & non antè, quo tempore Clariſſimi nuncupabantur [f]: vnde clariſſimatus dignitas pro ſenatoria accipitur [g].

Hi etiam Speciofi vocabantur. Vlpianus, *Speciofas*, inquit [h] *perſonas accipere debemus Clariſſimas vtriuſque ſexus*. Item qui ornamentis ſenatoriis vtuntur, ij Senatores quidem non erant, ſed tantùm ſenatorio honore gaudebant. Patricij creati plurimùm à Conſtantino dignitate ſunt aucti: ipſe enim lege lata ſanxit, vt ſuprà Præfectos prætorio ſeſſitarent [i]. A patris quoque poteſtate propter excelſam dignitatem liberabantur [k]: ſunt enim loco patris Principis, cui illi conſulunt. Ita parentem ſuum Vlpianum Alexander appellat, quem Patricium creauerat, cuiuſque conſilio vtebatur [l].

Horum loco ſunt, qui nunc Conſiliarij Principum appellantur. Idem ius poſtea à nouella 81. [m] etiam Conſulibus, Præfectis, & Magiſtris militum eſt datum, vt à patris poteſtate liberentur. Cùm ergo maxima omnium poſt Principem dignitas eſſet Patriciorum, non modò Illuſtres, ſed & Superilluſtres quandoque vocantur, ſicut & Conſules [n].

Non creabantur Patricij ad tempus, ſed dum vixiſſent. Caſſiodorus, *Honor ipſe*, inquit [o], *cinctus eſt, cum vacet, nihil iuriſdictionis habens, & indicantis cingulum non deponens, in quo fœlicitas perpetua naſcitur, dum ſucceſſoris ambitio non timetur: nam mox vt datus fuerit, in vita tempus reliquum homini ſit coæuus, ornatus indiuiduus, cingulum fidele, quod neſcit antè deſerere, quàm de mundo homines contingat exire*. Hæc Caſſiodorus.

Tanta verò erat ſenatus auctoritas, vt ius conderet [p], quod intelligo, concedente Principe [q]. Habebant immunitatem Senatores, ne temonario onere tenerentur [r]. Erat iſtud onus tribuendorum tyronum Principi, quo hodie Turcæ vtuntur. Nam qui certum quemdam iugerum modum poſſidebant, tyrones totidem militaturos dare cogebantur, & ad id antea etiam Senatores ipſi tenebantur, aut vigintiquinque aureos pro ſingulo tyrone inferre [s]. Arcadius hanc productionem, ſiue exhibitionem tyronum munus perſonale appellat, de qua Syneſius [t], & *l. 14. C. Th. de extraord. muner.*

Id onus Senatoribus remittitur [u] cum omnibus ſordidis muneribus, ne hæc ipſi, vel eorum homines ſubire teneantur, inter quæ etiam eſt, ne conferant ad opus publicum à Præſide indictum [x].

Habebant & priuilegium, ne cauſa habendæ quæſtionis torquerentur [y], & vt eorum filij Clariſſimi dicerentur [z], nec ad munus perſonale vocarentur [a]. Senatores extra Italiam ſine permiſſu Principis peregrinari non poterant: quod vſque ad ſua tempora ſemper obſeruatum fuiſſe dicit Dion [b], non tamen in regia vrbe immorari tenebantur [c], etſi ibi domicilium retinebant [d].

Itaque Conſtantinopoli, aut Romæ forum ſemper habebant [e], & coram P. V. conueniebantur: quod & Symmachus refert [f]: ſed non minus patriæ, vbi conueniebantur, domicilium retinebant [g], in loco tamen vnde oriundi erant, ad onera vocari non poterant [h]. De Illuſtribus ſolus Princeps iudicabat, de Spectabilibus verò, & Clariſſimis Præfectus prætorio [i].

Tantæ denique dignitatis erant Senatores, vt ſe Princeps Senatorem, & ex eorum corpore

corpore eſſe profiteretur [k]. Latum clauum gerebant, quo ab aliis diſtinguebantur. Erat hæc tunica purpurea, genua pertingens, & circa collum reciſa, à lateribus vndique aperta, quam lati claui aurei ſuffingebant, & inde nomen habuit: manicæ cubitū non excedebant, quales hodie in Eccleſiis geſtant Diaconi, & Subdiaconi Hæc, vt aliæ tunicæ, non cingebatur, & ob id à lateribus aperta latis clauis claudebatur, vt Quintilianus deſcribit [l], de quo etſi plura ſuprà dixerim [m], aliqua, quæ hic locus poſtulat, repetere non grauabor. Et Plinius loquens de purpura, *Diſtinguit*, inquit [n], *ab Equite curiam*. intelligit autem latum clauū, qui erat purpureus. Et alibi idē Plinius, *Anuli*, ait [o], *diſtinxere alterum ordinem à plebe, ſicut tunica ab anulis ſenatū, quamquam & hoc ſerò*. Iidē calceis lunatis vtebantur, id eſt, Lunam calceis aſſuebant. Iuuenalis [p]:

Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ.

Cicero, *Mutauit*, inquit [q], *calceos: pater conſcriptus repentè factus eſt*. Lunam autem illam ſemicirculum fuiſſe quidam autumant, qui centum ſignificat, quot primò facti ſunt Senatores; alij, vt meminiſſent varietatis fortunæ, quam Luna ſignificat modò dimidia, modò plena, nunc clara, nunc obſcura, quemadmodum Plutarchus diſſerit [r]. Lato clauo togam albam ſuperinduebant, inde candidatus ordo appellatur *in l. 1. C. Th. de habitu, quo vti oport. intra vrb.* Plinius, *Arduum*, inquit [s], *exemplum, & quod imitari non magis quiſque candidatorum, quàm Principum poſſit. Quis vel vno die reuerentior ſenatus candidatus, quàm tu, cùm omni vita, tum illo ipſo tempore, quo iudicas de candidatis?* Et paulo pòſt: *Præfuerat prouinciæ Quæſtor vnus ex candidatis*. Ita ſemper Senatores vocat in toto Panegyrico. Auctor eſt Gellius [t], Scipionem Africanum reum factum, nec barbam deſiiſſe radi, nec candida veſte vti. Symmachus, *Quadrageſimæ*, inquit [u], *portorium, ſiue vectigal non rectè ponitur à Senatoribus candidatis*.

Prohibebantur verò Senatores manè gerere chlamydem, quæ erat veſtis militaris, ſed eis penula concedebatur, quod erat veſtimenti genus itinerarium, & pluuiæ, frigoríſque arcendi cauſa comparatum, vt Lampridius ait [x]. Vbi verò conueniebant Senatores, vel cùm iudicabant, togati eſſe iubebantur [y].

Cingulo quoque purpureo aureis bullis diſtincto ſoli Patricij, non alij Senatores, vtebantur. Iis denique carrucas, & rhedas argētatas intra Vrbē Alexander Imperator cōceſſit, intereſſe putans Romanæ dignitatis, vt iis tantę Vrbis Senatores vterentur [z].

Sed etſi priuilegiis gauderent Senatores, etiam magna onera ſentiebant. In primis creati Senatores in alios eius ordinis Senatores ſportulas diuidebant, quemadmodum & creati Decuriones [a]. Hoc ſignificare puto Scæuolam, dum ait [b], patrem in honorem filij, cùm eſſet Senator, erogationem feciſſe: ius enim glebæ agnoſcere tenebantur Senatores, id eſt, aurum pro modo prædiorum ſoluere, & ob id cùm primùm creatus erat Senator, declarare debebat, vbi larem, vel domicilium potuiſſet, quótve prædia haberet, vt ex initio ſexti libri Codicis Theodoſiani ex lege ſcripta ad Hypatium deprehenditur.

Duos præterea ex eadem lege folles ſoluere cogebantur, qui ſecundùm Suidam [c] erant duo oboli. Alciatus ait [d], ſe apud Græcum auctorem legiſſe, follem fuiſſe tributi genus, quod ſoluere compellebantur nobiliores tribus vicibus, primò octo libras auri, ſecundò quatuor, tertiò duas. Ex alio verò auctore ſignificari vult, id fuiſſe certum pondus auri. Qui id ſoluere non poterant, quotannis ſolidos ſeptem pendere cogebantur ex l. ad Aureliū P. V. in princ. lib. 6. C. Theod. ſcripta, & in alia ad Menapium P. V. miſſa. Sed hæc onera omnia ſunt ſublata à *l. 2. C. de prætor. lib. 12.* Alio etiam onere arctabantur: nam Prætores nominati magiſtratum recuſare non poterant, niſi quinquaginta millia modiorū frumenti Romæ ſoluere maluiſſent [e], ſed degētibus in

prouinciis indulgebatur, ne hac moleſtia inuiti afficerentur [f]. Legitimus non erat Senatus, niſi quinquaginta Clariſſimi interfuiſſent [g], & decem Proceres, id eſt, ordinarij Conſulares, aut Præfectorij, vel Proconſules, alijve Prætorij [h]. Auctor eſt Suidas [i], latam à Theodoſio legem, ne Eunuchus Patricius eſſe poſſit ob Eutropium, & Antiochum Eunuchos, qui Patricij iniqui fuerunt. Senatus & Ampliſſimus [k] nuncupatur, & Florentiſſimus [l]. Plura de Senatoribus referre potuiſſem, quæ vt antiquata prætermittenda eſſe cenſui.

Romæ Senatus à Gothis eſt extinctus. Procopius enim ſcribit [m], à Vittige Gothorum Rege cunctos ſenatorij ordinis viros interfectos, quos Roma ſecum quaſi obſides abduxerat. Mox Teias eius ſucceſſor reliquos, qui ſuperfuerant, diligenter inquiſitos interemit, vt idem refert [n]. Antea verò regnante Theodorico Senatus vſque ad Teſam ſteterat, quemadmodum Caſſiodori epiſtolæ indicant.

a Dionyſ. antiquit. Roman. lib. 2. *b* pro P. Sylla. *c* decad. 1. lib. 1. Plutarch. in Romulo. Feſt. in verb. ſenatores. & Dionyſ. vbi ſuprà. *d* lib. 12. Annal. *e* in orat. poſt reditum in Senatu. *f* lib. 43. ſub fin. *g* Dion lib. 52. ad fin. *h* Dion vbi ſuprà. *i* Gell. lib. 3. c. 18. *k* in ſatyra Menippea, quæ ἐπιτίμιον inſcripta eſt. *l* in panegyrico Traiano dicto. *m* lib. 14. c. penult. *n* Liuius lib. 7. decad. 3. *o* in 6. act. in Verrem. & famil. epiſtol. lib. 1. epiſt. 4. *p* in verb. ſenatores. *q* in Auguſto, c. 38. *r* l. 4. C. de milit. teſt. *ſ* lib. 9. c. 4. *t* in Auguſto, c. 2. *u* lib. 11. Annal. *x* in M. Antonino Philoſopho. *y* in verb. πατρίκιος *z* l. 3. C. de conſulib. lib. 12. *a* §. filiusfamil. Inſtit. quib. mod. ius patriæ poteſt. ſolu. *b* lib. 55. *c* lib. 4. Annal. *d* lib. 5. Annal. *e* lib. 11. Annal. *f* in Adriano. *g* lib. 2 hiſtor. *h* l. 3. C. de conſulib. lib. 12. *i* nouell. 62. ſeu authent. de ordin. ſenat. *k* dict. l. 3. in verb. dignitatem. C. de conſulib. lib. 12. *l* Feſt. in verb. cœnacula. *m* lib. 14 c. penult. & vlt. *n* epiſt. famil. lib. 10. epiſt. 12. ad Lentulum. *o* in Adriano. *p* in Vatinium. *q* ibidem. *r* lib. 8. decad. 3. *ſ* ſeu in authent. de ordin. ſenat. *t* l. vlt. in fin. ff. de ſenat. *u* l. diui. ff. de iur. patronat. *x* l. 3. C. ex quib. cauſ. infam irrog. & l. 11. C. ſi ex falſ. inſtr. l. præſes. C. de pignorib. *y* l. raptores. C. de epiſc. & cleric. *z* l. 3 C. ex quib. cauſ. infam. irrog. dict. l. 1. C. ſi ex falſ inſtr. *a* l. 2. §. deinde Cornelius. de orig. iur. *b* l. vlt. ff. de offic. præfect. vigil. *c* gloſſ. in dict. l. 2. in verb. ſpectabili. ff. de offic. præfect. vigil. *d* lib. etymol. 9 c. 4. *e* in verb. ſenatores. *f* l. 2. C. de his, qui ven. ætat impetr. *g* l. 1. C. de equeſtr. dignit lib. 12 l. peculiari. C. de proxim. ſacr. ſcrinior. lib. 12. *h* l. ſpecioſas ff. de verbor. ſign. *i* Zoſimus lib. 2. hiſtor. *k* l. vlt. C. de conſulib. l b. 12. & §. 4. Inſtit. quib. mod. ius patriæ poteſt. ſolui. *l* l. ex diui. C. de locato. *m* ſeu in authent. conſtit. quæ dignit. & epiſc. fil. liber. patr. pot. *n* l. ſi quando. C. de appell. l. eos §. ſuper. C. de vſur. §. in ſumma. Inſtit. de iniur. & authent. vt ab illuſtr. & qui ſuper eos ſunt. ſeu nouell. 71. *o* lib. 6. in formula patriciatus. *p* l. non ambigitur. ff. de legib. *q* l. vlt. C. de legib. *r* l. ſenatorum. C. de dign. lib. 12. *ſ* l. 7 & 15. C. Th de tyronib. l. vlt. §. 1. ff. de muner. & honor. *t* in epiſtolis. *u* dict. l. ſenatorum. C. de dign. lib. 12. *x* l. nemo. l. quoniam. C. de dign. lib. 12. *y* l. ſeueram indagationem. C. eod tit. *z* l. ſenator. C. eod. tit. *a* l. præcipimus. C. eod. tit. *b* lib. 52. ſub fin. *c* l. clariſſimis. C. eod. tit. *d* l. filij. §. penult ff. ad municip. l. ſenatores. C. de incol. lib. 10. *e* l. 2. C. vbi ſenator. vel clariſſ. *f* lib. 1. epiſt. 48. *g* l. penult. ff. de ſenat. *h* dict. l. filij. § antepenult. *i* l. ſi grauius. C. de dign. lib. 12. *k* l. ius ſenatorum. C. eod. tit. *l* lib. 11. c. vlt. *m* lib. 1. c. 12. *n* lib. 9. c. 36. *o* lib. 33. c. 21. *p* ſatyr. 7. *q* in M. Antonium. Philipp. lib. 13. *r* in problematib. problem. 76. *ſ* in panegyrico Traiano dicto. *t* lib. 3. c. 4. *u* lib. 2. epiſt. 192. *x* in Alexandro Seuero. *y* dict. l. 1. C. Th. de hab. quo intr. vrb. vti oport *z* Lampridius vbi ſuprà. *a* l. ſpurij. §. vlt. ff. de decur. *b* l. vlt. de petit. hered. *c* in verb. φόλλις. & in verb. κέρματα. *d* annot. in 12. lib. Cod. Iuſtinian. de prætorib. & honor. prætur. *e* l. 7. C. Th de prætorib. *f* l. 1. C. de prætor. lib. 12. *g* l. 9. C. Th. eod. tit. *h* l. 12. C. Th. eod. tit. *i* in verb. πατρίκιος & ὕπατοι *k* l. nutu. in fin. de leg. 3. *l* l. vlt. §. ſed ſi quidem. C. de curat. fur. *m* lib. 1. belli Gothici. *n* lib. 3. de bello Gothico.

Ad l. vlt. in princip. de ſenatorib. & Julia Mamæa. Cap. IX.

IVliæ Mamææ priùs conſulari viro nuptæ, mox minoris dignitatis marito functæ Antoninum Caracalam eius conſobrinum indulſiſſe Vlpianus refert; vt priorem dignitatem, id eſt, conſularem, retineret. Eorum cognatio ita ſe habet. Iulia Domna

Domna Seueri Impetatoris vxor ſororem nomine Variam, vel, vt alij, Mæſam habuit,ex illa Antoninus Caracala, ex hac Iulia Mamæa Alexandri Imp. mater eſt orta. itaque ex duabus ſororibus Antoninus, & Iulia Mamæa orti conſobrini fuere. ex quo apparet, Iuliam Domnam non nouercam, vt Spartianus putat [a], ſed matrem Antonini fuiſſe, vt rectè Dion ſcribit [b]. Lampridius Iuliam Mamæam Vario, quem Conſularem fuiſſe puto,nupſiſſe ſcribit [c], ex quo Alexandrum poſtea Imperatorem ſuſcepit,qui fortè quod Romanus natus erat,nolebat Syrus à matre dici. Certè conſtat eum Impetante Seuero natum fuiſſe.Vario verò,& Seuero mortuis,Mamæa alij non Conſulari cùm nupſiſſet, Antonini conſobrini indulgentia obtinuit, vt Conſularem dignitatem retineret. Cæterùm Alexandro eius filio ad imperium prouecto ſtatim Auguſta eſt appellata; cùm autem Antiochiæ cum filio degeret, Originem Alexandria accerſiuit, à quo in pietate Chriſtiana erudita ſanctè vixit, vt Euſebius ſcribit [d], ſolum auaritia laboraſſe fertur,ac demum cum filio eſt occiſa, quod Lampridius [e], Zonaras [f],& alij tradunt.

N.

Iulia Domna vxor Seueri — *Varia, ſeu Meſa*

Iulia Domna vxor Seueri: *Antoninus Imp.* — *Geta*

Varia, ſeu Meſa: *Semiamira, ſeu Soæmis.* — *Iulia Mamæa*

Semiamira, ſeu Soæmis.: *Heliogabalus Imp.*

Iulia Mamæa: *Alexander Imp.*

a in Antonino Caracalla. *b* in eodem. *c* in Alexandro Seuero. *d* hiſt.eccleſiaſt. lib.6.c.15. *e* vbi ſuprà. *f* Annal.tom.2.in Alexandro Mammææ filio.

De Officio Conſulis. CAP. X.

INuenti ſunt Conſules anno ab Vrbe condita 244. poſt Reges exactos [a]. Penes eos ſummum ius fuit. Dicti autem ſunt Conſules, quòd plurimum Reip.conſulerent.Sed ne in omnibus Regiam poteſtatem ſibi vendicarent, lege cautum eſt, vt ab eis prouocatio eſſet, néve poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi.Solum relictum eſt illis, vt coercerent, & in vincula publica coniici iuberent [b]. Regia verò omnia inſignia retinuerunt, ſcilicet 12. Lictores cum totidem faſcibus, trabeam,prætextam [c],quæ alibi Stola ſimpliciter nominatur. Erat hæc toga purpurea, quæ aurea fibula in humero dextro nectebatur. Ornabantur etiam Conſules Palmata, quæ erat tunica purpura auro intexta, qualem Æmilium Paulum triumphantem induiſſe Plutarchus memorat [d].

Auſonius quoque auro eam intextam fuiſſe ſignificat. *Palmatam*,inquit [e], *tibi miſi, in qua D.Conſtantinus parens noſter intextus eſt.* Hæc,credo,dabatur ex publico in Capitolio,aut in Palatio Principis, à quo accipiebatur, quemadmodum & ipſis Imperatoribus. Capitolinus, *Palmatam*,inquit [f], *tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit,cùm antea hanc Imperatores de Capitolio acciperēt, vel de Palatio.* Hæc ille. Præterea Conſules Sceptrum eburneum, & Sellam curulem habebant,qualem Præfecti Prætorio,quatuor equis tractam [g],& calceos aureos. Caſſiodorus,*Conſulatus*,inquit [h], *te decorauimus inſignibus. Pinge vaſtos humeros vario colore palmatæ; validam manum victoriali Scipione nobilita; Lares proprios etiam calceis auratis*

egredere; Sellã curulẽ pro ſua magnitudine multis gradib. enixus aſcende. De Scipione eburneo ita Vopiſcus [i], *Conſulem hodie deſigno ſcripturus ad Senatũ, vt tibi deputet Scipionem*.

Alternis menſibus alter tantùm ſecures faſcibus alligatas præmittebat, alter verò ſine ſecuri incedebat; ſecures autem faſcibus alligabant, vt oſtenderent non oportere magiſtratus in iracundiam procliues eſſe, vt virgarum diſſolutio mora, & tarditate iram frangeret, vt Caſſiodorus tradit [k].

Si tamen Conſulibus à Senatu conceſſum eſſet, vt darent operam, ne quid Reſp. detrimenti caperet, maxima Conſulibus poteſtas permittebatur. exercitum enim parare, bellum gerere, & in ciues etiam ſine iuſſu populi animaduertere poterant, vt ait Salluſtius [l]. Nemo ante annum ætatis 42. Conſul creabatur, etſi pauci, vt Gn. Pompeius, ante id tempus Conſulatum obtinuerint, & alij per vim inuaſerint. Duo creabantur, vt alter alterum quid iniquè agentem impediret, & ſuperſtes defuncti locum teneret. Annuus fuit hic Magiſtratus, donec Iulius Cæſar anno ab vrbe condita 707. Dictator creatus vt plures hac dignitate inſigniret, bimeſtres, aut etiam menſtruos Conſules fecit. vnde Lucanus ſcribit:

Careat tantùm ne nomine tempus
Menſtruus in faſtos diſtinguit nomina Conſul.

Idem & ſequentes Imperatores fecerunt. Imperante enim Commodo vno anno quindecim Conſules factos fuiſſe legimus. Sed anni à primis Conſulibus numerabantur, ſequentéſque minores Conſules vocabantur [m]. Horum nomina in æde Caſtoris ſcripta fuiſſe videntur: nam Dion ſcribit [n], Coruos illud Templum ingreſſos Conſulum Antonij, & Dolabellæ nomina tabula inſcripta decerpſiſſe. Ærarij claues habebant, & carceribus incluſos cuſtodiebant, vt auctor eſt Dion [o].

Primi in Senatu ſententiam dicebant, quod poſtea C. Caligula prohibuit, vt teſtatur Dion [p]. Calend. Ianuarij Magiſtratum inibant [q]; in manibus C o s. prædeceſſoris ſedentis ſucceſſores ſtantes iurabant ſe leges ſeruaturos, quod feciſſe Traianum Cos deſignatum Plinius refert. *Imperator*, inquit [r], *Cæſar & Auguſtus, & Pontifex Maximus ſtetit ante gremium Conſulis, ſeditque Conſul, Principe ante ſe ſtante, præbuit iuſiurandum, & ille iurauit, expreſſit, explanauitq; verba, quibus caput ſuum, domûmque ſuam, ſi ſcienter fefelliſſet, Deorum iræ conſecraret*. Et infrà, *Iurat in legem attendentibus Diis, & abiturus Conſulatu iuraſti te nihil contra leges feciſſe*. Hæc ille.

Poſtquam verò Conſtantinus Imperij ſedem Conſtantinopolim tranſtulit, duo Conſules annui creari cœperunt, alter Romæ, alter Conſtantinopoli [s], & ideo ſi fortè ſub initium anni lex aliqua Conſtantinopoli condebatur, Conſul ibi creatus ſcribebatur, & quia adhuc ignorabatur, quis Romæ Cõſul declaratus eſſet, loco eius nominis hæc verba ponebant, Aſporatio V.C. & qui fuerit nunciatus, oſſ. [t]. Demum anno à Natali Domini 536. Imperante Iuſtiniano Romæ Conſules eſſe defierunt, vltimúſque fuit Decius Theodorus Paulinus, quo tempore bellum Gothicum in Italia cœpit, & Conſtantinopoli Fl. Beliſſarius erat Conſul, poſt quem nullus, niſi ipſi Principes, aut pauci alij ſub finem anni ſuffecti Conſules fuerunt. Inuento ab Auguſto vrbi Præfecto, qui Romæ ius dicebat, nullam, aut minimam iuriſdictionem Conſules exercuerunt, ſed nudum dignitatis nomen, & vmbram magiſtratus gerebant, tantùm manumittere volentibus conſilium præbebant [u].

Erat autem cõſilium conuocatio quinque equitum, & Senatorũ, qui conſuli ſeruũ minoris manumiſſuro aſſidebant [x]: & quia minor annis 20. ſeruum liberare non poterat, niſi iuſta ſubſiſtente cauſa, & à conſilio probata [y], cognoſcebat Conſul cũ conſilio, an iuſtæ manumittendi cauſæ à domino ſeruũ manumiſſuro allegarẽtur, & illis

pro

probatis vindicta.i.virga ſerui caput Lictor percutiebat, & liber, ciuiſque Romanus fiebat. Potiſſimùm verò initio magiſtratus in Circenſibus ludis, quos edebat Conſul, ſeruos publicè manumittebat. Ammianus, *Mamertino*, inquit [z], *Conſule ludos edente Circenſes, manumittendis ex more inductus per admiſſionum proximum ipſe lege agi dixerat.*

Quandoque Conſules de fideicommiſſis ius dixerunt, non ſolùm imperante Auguſto [a], ſed & poſt inuentos à Claudio Prætores fideicommiſſarios. Iubentius enim Celſus ſcribit, patrem ſuum aſſediſſe Ducennio Vero Conſuli de fideicommiſſis reddenti ius, quod fuit Nerone Imperante [b].

Solebant autem Conſules deſignati, antequam inirent magiſtratum, munus populo edere, id eſt, multa paria Gladiatorum ad certamen committere. Marcellus, *Vino Mamio*, inquit [c], *Seius Conſul deſignatus eſt, & munus edidit, deinde ex Cal. Ianuar. Conſulatum ingreſſus eſt*, ſed Gladiatoribus à Cõſtantino prohibitis [d], edi munera deſierũt. Cũ quis crearetur Conſul, ſolebant currũ ſequi agmina populariũ, quibus ſpargebat aureã pecuniã, vel pocula argẽtea [e], ob quæ vulgus ſe inuicẽ cædebat, & vulnerabat.

Sed cùm ob magnam numorum effuſionem Conſules pauperiores fierent, Martianus in prima omnium conſtitutione, quas edidit, Conſulibus prohibuit, ne quid ſpargerent, ſed eius loco centum libras auri pro reficiendis Aquæductibus ſoluerent [f], quod eſt à Zenone confirmatum [g], quæ ſumma excedit decem millia noſtrorum aureorum: Iuſtinianus verò voluit [h], Conſules anno, quo Magiſtratum gerunt, ſepties veteres ludos edere, & ſingulis his diebus non aurum, ſed argentum, quantum velint, in populum ſpargere. Ludi autem ſunt huiuſmodi.

Primo Kal. Ĩanuarij, quo dignitatis Conſularis Codicillos obtinent, & eius inſignia accipiunt, Hyppodromia, id eſt, curſus equorum exhibetur. Is locus adhuc Conſtantinopoli Hyppodromus vocatur. Hoc Forum fuiſſe Porticibus exornatum Pauſanias memorat [i]: & addit Iuſtinianus [k] hunc ludum Græcos exercuiſſe ante Solis ortum: quia commodè vno die tot certamina expediri non poterant. Equorum curſus olim in Eleide exercebatur, inde Conſtantinopolim eſt tranſlatus: & quia nondum orto Sole agebatur, præcipit Iuſtinianus [l], ſeptem noctibus, quot ſunt ludorum editiones, curſum equorum perfici, vt omnis renouetur antiquitas. *Meridie verò*, inquit Pauſanias [m], *alios Ludos peragebant, nempè, Quinquercium*, id eſt, lucta, ſaltu, curſu, diſco, & pugillatu, ſeu cæſtibus certabatur.

Verùm pro his Iuſtinianus ferarum certamina committi iubet [n], & in theatris fabulas recitari, & Thymelicis Choris populũ oblectari. Erant hi Athletæ, ait Suidas, tibiis canentes, quos cum choris muſicam exercuiſſe ex Nouella 105. apparet. Hi antea etiam erant in vſu [o]. Huiuſmodi venationes Caſſiodorus deſcribit [p].

Secundum à Conſulibus edebatur aurigantium Spectaculum, mappam appellabant, euius cauſam, & ordinem Caſſiodorus refert [q]. *Primus*, inquit, *hoc apud Heliadem Aſia ciuitatem Œnomaus fertur ediďiſſe, quod poſtea Romulus in raptu Sabinarum, necdum fundatis ædificiis ruraliter oſtentauit Italiæ. Sed mundi dominus ad potentiam ſuam opus extollens, mirandã etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Auguſtus, vt immenſa moles firmiter præcincta montibus contineretur, vbi magnarum rerum indicia clauderentur. Biſſena quippe oſtia ad duodecim ſigna poſuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demiſſis ſubita æqualitate panduntur, docentes totum illic, vt putabatur, conſilio geri, vbi magis capitis cognoſcitur operari. Colores autem in vicem temporum quadrifaria diuiſione funduntur. Praſinus virenti verno, venetus nubila hyemi, roſeus æſtati flammeæ, albus pruinoſo autumno dicatus eſt. Vt quaſi per duodecim ſigna digrediens annus integer ſignaretur. Sic factum, vt natura miniſteria Spectaculorum compoſita imaginatio-ne*

ne luderentur. Biga quaſi Lunæ, Quadriga Solis imitatione reperta eſt. Equi deſultatorij, per quos Circenſium miniſtri miſſos denunciant exituros, Luciferi præcurſorias velocitates imitantur. Sic accidit, vt dum ſe colere aſtra putarent, religionem ſuam ludicra ſimilitud. ne profanarent. Alba linea non longè ab hoſtiis in vtrunque podium, quaſi regula directa, producitur, vt quadrigis progredientibus, inde certamen oriretur, ne dum ſemper properè conantur elidere, ſpectandi voluptatem viderentur populis abrogare. Septem metis certamen omne peragitur in ſimilitud nem hebdomadis reciprocæ. Ipſa verò metæ ſecundùm Zodiacos decanos ternas obtinent ſummitates, quas ad inſtar Solis quadrigæ celeres peruagantur. Rotæ Orientis, & Occidentis terminos deſignant. Euripus maris vitrei reddit imaginem: vnde illuc Delphini equorei aquas interfluunt. Obeliſcorum quoque prolixitates ad Cœli altitudinem ſubleuantur, ſed potior Soli, inferior Lunæ dicatus eſt. Vbi ſacra Priſcorum Chaldaicis ſignis, quaſi literis, indicantur. Spina infelicium captiuorum ſortem deſignat, vbi duces Romanorum ſupra dorſa hoſtium ambulantes laborum ſuorum gaudia perceperunt. Mappa verò, quæ ſignum dare videtur Circenſibus, tali caſu fluxit in morem: cùm Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt aſſolet, auidus ſpectandi populus flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus vtebatur, iuſſit abijci per feneſtram, vt libertatem daret certaminis poſtulati. Hinc tractum eſt, vt oſtenſa mappa certa videatur eſſe promiſſio Circenſium futurorum. Circus à circuitu dicitur. Circenſes quaſi circuenſis, propterea quòd apud antiquitatem rudem, quæ nec dum ſpectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enſes, & flumina locis virentibus agerentur. Nec vacat, quod vigintiquatuor miſſibus conductio huius certaminis expeditur, vt dixi, noctiſque hora tali numero clauderentur. Nec illud putetur irritum, quod metarum circuitus ouorum erectionibus exprimatur; quando actus ipſe multis ſuperſtitionibus grauidus, oui exemplo, geniturum ſe aliqua profitetur. Et ideo datur intelligi, volitantes atque inconſtantiſſimos inde mores naſci, quos auium matribus aptauerunt. Hæc ille.

Tertia vice idem Conſul venationem ferarum ſemel tantùm edit, id eſt, vno die, non ſæpius. Quarto loco celebratur Pancratium, quod ſecundùm aliquos quinque certamina ſignificat, alio nomine à Græcis πένταθλον vocatum: Latinè Quinquertium, vt credunt, nominatur. Lucta enim, ſaltu, diſco, & pugna cæſtuum fiebat; Curſus erat & equorum, & puerorum. Alij ponunt Luctam pro pugna, & addunt iaculationem, vt Feſtus [r].

Hi fuere ludus Olympici. Sed ego credo Pancratium pugnam eſſe cæſtuum, non quinque certamina, quæ Conſul quarta vice cum venatione ferarum committebat. Hi Athletæ propriè dicebantur, vel Pyctæ, ſeu Pugiles, qui cæſtibus pugnabant. Hos verò Ludos Pancratium, & venationem ferarum Iuſtinianus μονημέριον vocat, [s] vt arbitror, quòd vnius diei ſpectaculum eſſet.

Quintos præterea Ludos Theatri Conſul edit, in quo Comœdiæ recitantur, & Tragœdiæ à ſcortis, & infamibus, in quo ridicula multa fiunt, canúntque cum tibiis chori Thymelici. Sexti rurſus à Conſule Ludi exhibebantur, curſus equorum, aut quadrigarum, qui mappa appellatur, vt dixi. Poſtremò in fine anni cùm deponebat Magiſtratum, rurſus theatro, & fabularum recitationibus, ac conficiendis feris populum oblectabat. Solam etiam vxorem Conſul & matrem, ſi voluerit pecuniam ſpargere intra certum tamen modum, & ludis intereſſe permittebat.

In his autem ſeptem ſpectaculis Conſul auream pecuniam in populum ſpargere non poterat. hoc enim ſoli Principi licet, ſed tantùm argenteam in Milliareſiis, quæ erat moneta argentea valens decimam partem aurei, vt auctor eſt Suidas [t], & paulo plus ſit, quàm noſter Realis, & eſt, vt Florenus Subalpinorum. Is numus erat Perſicus,

Digitized by Google

cus, Daricus appellatus, vel quòd à Dario eſſet inuentus, vel eius effigiem haberet. Simeon enim Metaphraſtes in Diuo Iona, & Barachiſio ſcribit eorum corpora D. Milliareſiis Daricis,& tribus veſtibus ſericis empta fuiſſe.

Huius monetæ meminerunt Epiphanius [v], Cedrenus [x], Ætius [y], Notitia Dignitatum [z], & *l. ſcriniis. C. de palat. ſacr. ſcrin. lib.* 12. In Melis etiam numis argentum Conſul ſpargebat, quam credo eſſe monetam, in qua impreſſa erat ouis. Et in Cauſiis numis, quibus impreſſum fuiſſe arbitror calicem, qui ita nominabatur, vt ait Suidas [a]. Item in Tetragoniis, qui erant numi quadranguli: eos eſſe arbitror, quos Tranquillus angulares vocat [b]. Si verò nullam velit Conſul pecuniam ſpargere, non cogitur. Has editiones ludorum προόδους Iuſtinianus appellat [c], Latinè Licinius Rufinus Proceſſus vocat [d]. Romæ aliqui Conſules vicies Circenſes ludos edidiſſe reperiuntur, ait Dion [e], in quos maximas impenſas faciebant. nam Vopiſcus ſcribit [f]: *Vidimus proximè Conſulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, vt non præmia aurigis dari, ſed patrimonia viderentur, cum darentur tunicæ ſubſericæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi ingemiſcentibus frugi hominibus: factum eſt enim, vt iam diuitiarum ſit non hominum conſulatus: quia vtique ſi virtutibus defertur, editorem ſpoliare non debent.* Hæc ille. Si verò Conſules pauperes fuiſſent, Præfectus ærarij iuſſu Principis pecuniam dabat futuro Conſuli ad ludos Principis arbitrio erogandam. Vnde Valerianus Imperator, cum à die Calend. Iunij in locum Galieni, & Valeriani filiorum Aurelianum Conſulem ſubrogaſſet, Alexifidio Præfecto ærarij præcipit, vt in Circenſes aureos Antonianos 300. daret, argenteorum Philippeorum mintulorum triā millia In ære HS. quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Ægyptias viginti; mantelia Cypria paria duo, tapeta Afra decem, ſtragula Maura decem, porcos centum, oues centum; conuiuium autem publicum edi iuberet Senatoribus, equitibúſque Romanis hoſtias maiores duas, minores quatuor. Hæc Vopiſcus [g]. Ex quibus apparet Conſules etiam ſuffectos conuiuium Senatoribus,& equitibus exhibuiſſe,& ſacrificaſſe creatum Conſulem. Faſces Senatus, non Imperator decernebat: Togam verò prætextam,& pictam, & tunicam palmatam, & ſellam eboratam Imperator: nam apud Vopiſcum, cum Valerianus Aureliano Conſule deſignato hæc tribuiſſet, ſubiecit: *te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum, vt tibi deputet Scipionem, deputet etiam Faſces.* Hæc enim Imperator non ſolet dare, ſed à Senatu, quando fit Conſul, accipere.

Idem Vopiſcus ait [h], Palmatam ex Capitolio à Conſule ſumi ſolitam. *Vnde*, inquit, *Conſule deſignato, ſcribebatur: Te manet Capitolina palmata.* Aſſidebant iidem Principi à dextra aliquid decernenti etiam ſupra Præfectum Prætorio. Vopiſcus, *Cum conſediſſet*, inquit [i], *Valerianus Auguſtus in Thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio Palatino, aſſidentibus Memmio Fuſco Coſ. ordinario, Bebio Macro præfecto Pratorij, Quinto Vicario Præſide Orientis. Aſſidentibus etiam à parte læua Amulio Saturnino Scythici limitis duce, Murentio ad Ægyptum deſtinato, Iulio Tryphone orientalis limitis duce.* Hæc ille, qui Conſulem Præfecto Prætorio & cæteris præponit. Senatum Conſul,& Conſulares cum ſceptris ingrediebantur, vt Seruius ſcribit [k] in carmen:

Et primus ſceptris haud læta fronte Latinus.

Conſtantio imperante, Senatores non erant plures quinquaginta [l]. Anno humanæ ſalutis 590. Baſilius Patricius Romanus ob bellum Gothicum Conſtantinopolim fugit, vbi à Iuſtiniano exceptus Coſ. creatus eſt, vltimúſque

múſque

múſque fuit priuatorum, qui ordinarium Conſulatum geſſerunt, poſt ipſum enim neque in Oriente, neque in Occidente priuatus Coſ. extitit, & viginti quinque annis oriens Conſulibus caruit, donec Iuſtinus minor Conſul eſt creatus, vt Corippus Africanus memorat.

a l.2.§.exactis.2.ff.de origi.iur. *b* d.§.exactis 2. *c* l.1.C.de Conſulib.lib.12.& l.1.C.publ. læt. vel Conſul.nunciat.lib.12.§.vlt.in auth.de Conſul.ſeu nouell.105. *d* in Paulo Æmilio. *e* in Panegyrico ad Gratianum *f* in Gordianis. *g* l.2. C. de Conſul. lib. 12. *h* lib. 6. variat.in formula Conſulatus. *i* in Aureliano. *k* vbi ſuprà. *l* in coniurat.Catilinæ. *m* Dion lib.48. *n* lib.43. & 45. *o* lib.41.& 42. *p* lib.43. *q* l.Publius.in princ.ff.de cōdit.& demōſtr.l pridie.ff. de feriis,& dilat. Diō lib. 41. *r* in Panegyrico Traiano dicto. *ſ* l.3.C.de conſulib. lib. 12. qu annale tempus Conſulum dicit eſſe.& §. quantū.in auth.eo.de conſulib.ſeu nouel.105. *t* l quoniam 23 C de epiſ.& cler.l.4.C. de princip.agent.in reb.lib.12.l.1.C.de Caſtreuſ.lib.12 l.4 5.6.C.Th.de his,qui ad eccl. cōfug. *u* l.1.ff.de off.Conſul.l.an apud.& ſeq.de manu vindict. *x* Theophilus in §.eadē Inſt quib. ex cauſa.mnumit.nō licèt. d. l. an apud.ff.de manu.vind.l.2.ff.de off.eius. *y* d §.eadem.Inſt. quib. ex cauſis manumitt.nō licet.vbi Theophilus. *z* lib.22. *a* §.1. Inſt.de fideicom hæred. *b* l.Celſus pater meus.ff.de leg.2. *c* l.Publius.in princ.de condit.& demonſtr. *d* l.1.C.de gladiatorib.lib. 11. *e* §. quid verò autem oporteat.in auth.de conſul.ſeu nouell.105. *f* l 2 C.de Conſulib lib.12 §.1. in auth.eo.de cōſul. *g* l.3.& 4.C.eod.tit *h* nouell.105.quæ eſt auth de Conſul. *i* lib.6. ſiue Eliacot.poſter. *k* in d.auth.de conſulib.§.1.ſeu nouell. 105. *l* vbi ſuprà. *m* vbi ſuprà. *n* vbi ſuprà. *o* l.Athletæ.in prin.ff.de his,qui not.infam.& l Septitia.de pollicitat. *p* lib.5.varia.ad Maximum. *q* lib.3.variar.ad Fauſtum Præpoſitum. *r* in verb.Pentathlum. *ſ* in d.auth.de cōſulib.ſeu nouel. 105 *t* in ver. Μονταρίονιν *u* de menſuris,& ponderibus. *x* Hiſt compend.in Leone Conone, ſeu Iconomacho. *y* lib.3.c.200. *z* imperij Orient.lib. 1. c. 84. *a* in verbo. ναυκίον. *b* in Nerone. in *c* d. nouell.105.ſeu in auth.de Conſulib. *d* l.nam & Imperator ff.de donat. inter vir. & vxōr. *e* lib. 58. *f* in Aureliano. *g* vbi ſuprà. *h* in Probo. *i* in Aureliano. *k* lib. 11. Æneid. *l* l. placet. C. Th.de prætoribus.

Ad l. 1. de offic Quæſtor. Cap. XI.

Romulum, & Numam Pompilium binos Quæſtores habuiſſe Iulius Gracchanus ſcribit [a], qui fuit valde familiaris C. Graccho, & ob intimam eius amicitiam Gracchanus vocatus, vt auctor eſt Plinius [b], &. ſubiicit Gracchanum de equitibus Romanis hæc ſcripſiſſe: *Quod ad equeſtrem ordinem pertinet, antea Treſſolos vocabant, nunc Equites appellantur. Ita autem nuncupabantur, quia ſine vllo adiumento pedum cœperunt Oppidum in Tuſcis citra Volſinios nouem millia paſſuum, quod ita nominabatur.* Hæc Plinius. Iunius Gracchanus plures libros ſcripſit, de poteſtatibus,& magiſtratibus [c].

Sed vt ad Quæſtores reuertar, vt dubium eſt, inquit Vlpianus, an hos Reges habuerint, ita conſtat Tullum Hoſtilium habuiſſe. ſi Romulus Quæſtores habuit, populi ſuffragio eos elegit, quia, vt Dionyſius memorat [d], plebi hæc tria conceſſit, vt Magiſtratus crearet, leges ſanciret, de bello, referente Rege, decerneret. Ferebat autem ſuffragia populus per Curias, & quod pluribus Curiis viſum eſſet, ad Senatum referebatur, & comprobabatur. Sed poſtea actum, vt populus Senatuſconſulta comprobaret, non autem Senatus Plebiſcita. Hæ erant Curiatæ leges, de quibus *in l. 2. in princ. de orig. iur.* Tacitus quoque ſcribit [e], Quæſtores, Regibus imperantibus, inſtitutos fuiſſe, *quod*, inquit, *lex Curiata oſtendit à L.Bruto repetita. manſitque conſulibus poteſtas Quæſtores eligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Poſthumius, Æmilius Mamercus 63. anno poſt Tarquinios exactos, vt rem militarem comitarentur. deinde gliſcentibus negotiis, duo additi, qui Romæ curarent, mox duplicatus numerus,*

ſtipendia

ſtipendiaria iam Italia, & accedentibus Prouinciarum vectigalibus. Poſtea lege Sylla 20. creati ſupplendo Senatus, cui is iudicia tradiderat, & quamuis Equites iudicia recuperaſſent, quæſtura tamen ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec ſententia P. Dolabellæ obtentum eſt, vt venundaretur; auctor enim fuit, imperante Tiberio, vt Quæſtorum pecunia ſpectacula gladiatorum ederentur. Hæc Tacitus. Plutarchus refert [f] Publicolam populo conceſſiſſe, vt duos Quęſtores creare poſſet, creatóſque fuiſſe primos P. Vetruuium, & M. Minutium, qui pecuniam ad bellum neceſſarium ciues pro facultatibus conferre cogerent, & tum coacta fuiſſe centū triginta millia, eáque in ędem Saturni, vbi ęrarium conſtituit, delata, & à Quęſtoribus cuſtodita fuiſſe. Quod autem ſubiicit Vlpianus, Quæſtores ex S. C. prouincias ſortitos, id, imperante Auguſto, fuiſſe credo. is enim pluribus Italiæ locis Quæſtores præfecit cum imperio, & inter alia maritimæ Regioni, quæ Romæ adiacet, vt auctor eſt Dion [g]. Id factum eſt Decio Bruto, & Porcina Coſſ. quorum nomina non extant: quia medio anno creati omiſſi fuere: cautúmque S C vt Prouincias etiam ſortirentur. C Iulius Cæſar quadraginta Quæſtores creauit, vt pluribus gratificaretur, vt auctor eſt ipſe Dion [h]. Ante Imperatores ibant quidam in Prouincias, ſed Conſulibus aſſidebant, aut Prætoribus, non autem, vt arbitror, ipſi Prouincias adminiſtrabāt. Pædianus, *Hæc*, inquit [i], *eſt prima Senatoris adminiſtratio, Quæſtorem fieri, & in Prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vſus diuerſos eroganda.* Similiter Quæſtores vrbani ærarium curabant, eiúſque pecunias expenſas, & acceptas in tabulas publicas referre ſolebant [k].

Fuerunt & alij Quæſtores, qui candidati Principis vocabantur. Hi libros, & eius epiſtolas in Senatu legebant. A toga verò Candida, qua induebantur, Candidati ſunt nuncupati. quemadmodum Regum Babyloniæ, & Ægypti familiares à purpura, quam gerebant, Purpurati ſunt vocati. Tertullianus de præſidibus Prouinciarum purpuratis loquens ita ſcribit [l]: *Igitur purpura illa, & aurum ceruicis ornamentum eodem more apud Ægyptios, & Babylonios inſignia erant dignitatis, quo more nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, vel corona aurea ſacerdotum prouincialium, ſed non eadem conditione. Tantum enim honoris nomine conferebatur his, qui familiaritatem Regum merebantur. Vnde & purpurati Regum vocabantur à purpura, ſicut apud nos à toga candida Candidati.* ſcilicet, Principum. Aurum verò ceruicis intelligit torquem aureum, vt *Danielis cap. 5. ad fin. & Geneſis cap. 41.* ad quæ loca Tertullianus reſpicit. Hi Quæſtores demum facti ſunt aſſeſſores Principis, cuius nomine cauſas ad eum deuolutas vel ſolus Quæſtor, vel cum P. P. iudicabat [m]. Eorum officium explicat Procopius, *Tribunianus*, inquit [n], *Pamphilius Imperatoris paredrus, (id eſt, aſſeſſor) quem magiſtratum Romani Quæſtorem, Latini Iuriſconſultum vocant.* Idem leges condebat, & ſcripta Principis dictabat. Metaphraſtes, *Acceram*, inquit [o], *Quæſtorem & coram vobis vt congruum ſupplicationi fiat reſcriptum diuinum ex nomine duorum Imperatorum*, ſcilicet, Arcadij & Theodoſij filij.

a lib. 7. de poteſtatibus. *b* lib. 33. c. 2. *c* d. l. 1. de offic. Quæſtor. *d* lib. 2. antiq. Roman. *e* lib. 11. Annal. *f* in Publicola. *g* lib. 55. *h* lib 43. ad fin. *i* in Diuinat. Cic. in Verr. *k* Pædianus in 3. in Verr. act. *l* lib. de Idololatria c. 18. *m* l. præcipimus. C. de appell. *n* lib. 1. de bello Perſico. *o* in Porphyrio Epiſcopo.

De officio Prætoris. Cap. XII.

MAgiſtratum cui parebat exercitus, à veteribus Prætorem appellatum fuiſſe Pedianus [a], & Feſtus [b] ſcribunt, poſtea propriè Prætor dictus eſt, qui iuri dicendo Romæ præfuit. Cum enim anno ab vrbe condita 398. Patres alterum Conſulem Plebi conceſſiſſent, duos nouos magiſtratus excogitarunt, Prætorem, qui occupatis bello Conſulibus, Romæ ius diceret, & Ædiles curules, vtróſque ex Patriciis creandos [c]. Hi forum rerum venalium, publicos ludos, circos maximos, cloacas, aquęductúſque curabant, & vt publica priuatáque ædificia munda, integráque eſſent, ſedéque eburnea, & curuli vehebantur. Prætor & ipſe ſellam curulem, togam, prætextam, & ſex ſecures cum totidem lictoribus habuit. Vnde Polybius, & Plutarchus Præturam ſex ſecurium magiſtratum vocant. Primus Prætor creatus eſt Sp. Furius Camilli dictatoris filius, vt Liuius [d], & Suidas [e] referunt: dictúſque eſt Prætor, vt ait Varro [f], quod iure, & exercitu præiret. Hinc Lucilius [g]: *Ergo prætorum eſt ante praire.* Erat ſolutus legibus, quas reformare pro arbitrio poterat [h], ſed hoc tantum ius reddendo, & exercendo iuriſdictionem faciebat. Edicta ergo proponebat, vt ſciret populus quo iure Prætor eo anno vſurus eſſet. ſed cùm ea ſæpe mutarent C. Cornelius Tribunus plebis, pro quo orationem habuit Cicero, legem tulit, vt Prætores ſecundùm edicta initio magiſtratus propoſita perpetuò ius redderent. nam priùs variè hoc faciebant, & pro arbitrio, vt Aſconius [i], & Dion [k] tradunt. Et id eſt edictum perpetuum, quod Saluius Iulianus Iuriſconſultus ordinauit [l], quemadmodum Eutropius memorat [m]. Perpetuum autem vocatur ad differentiam temporalium, quibus Prætor aliquem citabat: nam perpetuum, quod perpetuæ iuriſdictionis cauſa ederetur [n]. Confluentibus verò pluribus peregrinis in vrbem alius factus eſt Prætor, qui inter ciues, & peregrinos ipſos ius dicebat [o]. poſtea adiectis Reip. Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Gallia Narbonenſi, quatuor in eas Prætores ſunt miſſi [p]; mox quatuor à Sylla publicis quæſtionibus præfecti, & alij plures creati [q]. Pomponius ſcribit [r], Iulium Cæſarem duodecim Prætores conſtituiſſe. Dion dicit quatuordecim [s]. Auguſtus ſecundùm Pomponium quatuor adiecit, Claudius duos, itaque ſexdecim Prætores fuerunt. Prætor fieri non poterat, qui triginta annos non excederet, ac Quæſtor, Ædiliſue, aut Tribunus Pleb. non fuiſſet. nec niſi Prætorij ad regendas Prouincias mittebantur [t]. Sed translato Conſtantinopolim Imperio, Prætores vſque ad Iuſtinianum Prouincias non rexerunt, ſed tantùm in vrbe in quibuſdam ius dicebant. Calendis Ianuariis Magiſtratum inibant [u]. Edebant & ipſi ludos more conſulum, & cùm ſumptibus non parcerent, Auguſtus præcedit, ne iniuſſu Senatus Oplomachiam exercerent, id eſt, pro arbitrio gladiatores in certamen non committerent, id eſt, ne ſæpius quam bis, nec plures, quam centum viginti viros ad pugnam exhiberent [x]. Edebant & ludos Scenicos, *Ludos*, inquit Vlpianus [y], *edens Prætor ſcenicis commodauit.* Sexaginta ſeptem eodem anno ſub Auguſto vnus poſt alium Prætores Romæ creati fuere, vt tradit Dion [z]. nam & aliqui in paucas horas in locum demortuorum ſuffecti fuiſſe reperiuntur [a]. Inuento poſtea vrbis Præfecto ab Auguſto, Prætores publicarum quæſtionum officium ampliùs non exercuerunt [b], ſed ciuiles tantùm cauſas cognouerunt, ab ipſiſque ad Præfectum vrbi appellabatur [c]. Poſtremò etiam ciuiliter ius reddere deſierunt, ſed quemadmodum Conſules obſeruandam annorum memoriam, & edendos ludos, & manumiſſiones, creabantur, ita Prætoris officium verſari cœpit in præbendo con-

ſilio dominis minoribus 25. annis ſeruos ex iuſta cauſa manumittere volentibus [d]. Tutores etiam dabat ex conſtitutione Claudij, & Tranquillus tradit [e], & ſentit §. *ſed ex his. Inſt. de Attiliano tutor.* Item in adoptionibus, & emancipationibus liberorum decretum interponebat [f]. Et hæc quoad Prætores vrbanum, & peregrinum, qui in vrbe ius ciuiliter reddebat. Alij quatuor criminalibus cauſis, alij duo rei frumentariæ ſunt præfecti. His alios adiecit Auguſtus, vt Tranquillus [g], & Pomponius [h] memorant, inter quos inſignis fuit Prætor Tutelaris dictus, qui quatuor cohortibus ſex millium ad tutelam vrbis excubantium præerat, de eius officio librum ſingularem Vlpianus ſcripſit [i]. Alij præter hos a Claudio, & aliis ſunt inuenti [k]. Conſtantinus autem, mutata in pleriſque forma Imperij, duos tantùm Prætores eſſe voluit, qui cauſas cognoſcerent, à quibus ad præfectum vrbi appellaretur [l], & vt cauſas liberales inter dominos, & ſeruos iudicarent, decretum alienantibus minoribus interponerent [m], læſos minores, cauſa cognita, in integrum reſtituerent, aut parentibus liberos emancipantibus auctoritatem, vt priùs, præſtarent [n]. Itaque ferè ad nihilum redacti ſunt: vnde Boëtius, *Præturæ* inquit [o], *magna olim poteſtas, nunc inane nomen, & Senatorij ſenſus grauis ſarcina.* Hoc dicit propter impenſas, quas in Circenſes, & Scenicos ludos faciebant: quare poſtea non videntur niſi ob largitionem, & ludos populo edendos creati. Conſtantinopoli verò Valentinianus, & Martianus tres quotannis à Senatu prætores eligi voluerunt, qui competentes cauſas cognoſcerent, nec ludos edere cogerentur [p]. Nouiſſimè Iuſtinianus nouum creauit Prætorem; quem Plebis appellauit, cui iuriſdictionem corrigendi mores, & abuſum populi dedit [q]. Is eſt, qui olim Præfectus Vigilum dicebatur, & poſteà noctis Præfectus eſt appellatus, qui cum humilis magiſtratus eſſet, illum nouo nomine illuſtrauit. Prætorem Plebis nominans, & digniorem fecit [r]. & cùm antea ex officio Præfecti vrbis crearetur, voluit Iuſtinianus, vt à ſe codicillos acciperet, & proprium Tribunal, proprióſque commentarienſes, id eſt, chartarum præfectos haberet. & ſicut alij Prætores Senatus vocabantur, ita hic Prætor populi, & quaſi alter tribunus Plebis diceretur, eúmque ſpectabilem factum, ex illuſtribúſque, & ſpectabilibus creatum cognoſcere voluit de furtis adulteriíſque & aliis capitalibus flagitiis nocte commiſſis, & illi pro annonis 10. libras auri conſtituit, quæ æquant noſtros fortè 1100. aureos. Eidem aſſeſſorem dedit, milites 20. & fere 30. apparitores, quos Matricarios vocauit. eundem incendia arcere iuſſit, & rapinas, ac furta, quæ tunc committi ſolebant, prohibere [s]. De aliis Prætoribus., qui à Principibus mittebantur in Prouincias infrà ſuis locis tractabimus, qui omnes Spectabiles fuerunt.

a in 3. contrà Ver. act. *b* in ver. Prætor. & in ver. Prætoria. *c* l. 2. §. deinde cum placuiſſet de orig. iur. *d* Decad. 1. lib. 6. in fin. & lib. 7. in prin. *e* in verbo, καμιλλος. *f* de ling. lat. libr. 4. & de vita Pop Rom li. 2. *g* in Satyris. *h* §. 1. Inſt. de bon. poſſeſſ. *i* in argumento orationis pro C. Cornelio. *k* lib. 36. *l* l. penult. C. de cond. indeb. *m* de geſt. Romanorum li. 8. in Saluio Iuliano. *n* l. ſi quis id quod de iuriſdict. omn. iud. *o* d. § deinde cum placuiſſet. *p* d. l. 2. §. capta. *q* d. l. 2. §. deinde Cornelius. *r* d. l. 2. §. capta, de orig. iur. *s* li. 43. ſub fin. *t* Dion li. 52. *u* l. 20. C. Th. de...... *x* Dion li. 54. paulo poſt princip. *y* l. ſi vt certo §. interdum ff. commod. *z* li. 48. *a* Dion lib. 49. ſub fin. *b* l. 1. in fin. cum ſeq ff. de ſuſpect. tutor. *c* l. Æmilius Largianus ff. de min. 25 ann. *d* l. 1. ff. de manumiſſ. vind. l. 1. de off. Prætor. *e* in Claudio c. 23. *f* l. 1 & 2. de off. prætor. *g* in Auguſto. c. 32. *h* l. 2. §. capta. de orig. iur. *i* l. ſi tribunus. ff. de excuſat. tut. in inſcriptione. *k* d. l. 2. §. capta. *l* l. ſi apud vtrunque. C. de appellat. *m* l. minorum. l. ſi quidem. C. de prædiis, & aliis rebus minor. *n* l. 1. C. de off. prætor. *o* li. 3. de conſolatione. *p* l. vlt. C. de off. prætor. *q* nouell. 79. ſeu in auth. apud quos oport. cauſ. dicere monach. & aſcetr. *r* nouell. 13. ſeu in auth. de præt. populi. *ſ* d. nouell. 13. ſeu in auth. de præt. populi.

Ad l. Barbarius. de offic. Prat. CAP. XIII.

BArbarium Philippum, de quo Vlpianus *in l. 3 de off. Prat.* Suidas [a] Barbicum Philippicum appellat. Is cum à domino fugiſſet, ad M. Antonium Triumuirum ſe contulit, tantúmque adulatione, & gratia apud eum potuit, vt eius opera Prætor creatus fuerit. Intereà dominus ad eum perquirendum Romam venit, fortè autem contigit, vt in forum veniens Barbarium purpuratum in ſublimi ſella ius dicentem videret, & agnitum tacitè ſeruum à tergo veſte apprehenſum proprio, & antiquo nomine appellans ſalutauit. ille, viſo domino, perculſus rogauit, vt taceret, & ſecum domum deductum muneribus cumulauit pecuniáque libertatem redemit Hæc Suidas. Huius ergo etſi ſerui decreta valida fuiſſe Vlpianus probat.

a in verbo. Ἀρχαῖον.

Ad l. obſeruare. in princ. de off. Proconſ. CAP. XIV.

NEmo Proconſulum ſtratores ſuos habere poteſt, ſed vice eorum milites miniſterio in Prouinciis funguntur. Erat ſtrator, qui tenebat frenum equi, aſcendente Imperatore, vt in vita D. Syluestri Damaſus accipit, & *in Palea Conſtantinus in §. pra omnibus autem. 96. diſtinct. Tenentes*, inquit, *frenum equi ipſius pro reuerentia Beati Petri, Stratoris officium illi exhibuimus.* Hoc decretum legitur & in *Nomocanone tit. 8 cap. 1.* Græcè conſcriptum. His ſimiles ſunt, qui hodie Palafrenerij, corrupto vocabulo pro Parafreneriis vocantur. Idem Strator leuabat Imperatorem equum aſcendentem. Spartianus, *Denique*, inquit [a], *cum illum in equum ſtrator eius leuaret, pugione latus eius confodit.* Ammianus Marcellinus de Valentiniano loquens, ait [b]: *Cum eum oblatus non ſuſciperet equus, anteriores pedes præter morem erigens in ſublime, innata feritate concitus, vt erat immanis, dextram Stratoris militis iuſſu abſcindi, qua eum inſilientem iumento pulſerat conſueto, perijſſétque cruciabiliter, innocens iuuenis, ni Tribunus ſtabuli cerealis dirum nefas cũ ſui periculo diſtuliſſet.* Hæc ille. Paulus Diaconus, *Equus*, inquit [c], *quamuis hinc inde à Stratore verberibus cæſus, non poterat alleuari.* De his Stratoribus loquitur *l. 1. C. de Stratorib. lib. 12* Hi olim magiſtratibus erant neceſſarij, quia ſtapedis, quibus hunc commodè equus aſcenditur, carebant. & fortè Stratores, quod ſtragulum equi ſternerent, ſunt vocati, nondum enim hodierna norant ephippia. Sed in hoc ſenſu non arbitror hìc intelligi, ſed pro militibus, qui reos, & delinquentes cuſtodiebant. Vlpianus loquens de his, qui ſunt in vinculis, *In eadem cauſa*. inquit [d] *ſũt, qui à militibus, Stratoribúſque, vel à municipalibus miniſteriis adſeruantur.* Vbi Florentiæ legitur, *Statoribus*, non *Stratoribus*, & *in Act. Apoſtolor. cap. 12* [e]. Ita etiam accipiuntur *in l. 1. C. de cuſtod. reor.* legitur [f] etiam D. Cyprianum à Stratore Proconſulis cuſtodiendum ſuſceptum fuiſſe.

Ratio verò, cur Præſidibus non permittebatur hos Stratores habere, nulla eſt, & ideo intelligendum, vt ſuos, id eſt, domeſticos, & ex ſua familia Stratores non habeant, ne erga delinquentes aliquid indignum committant, & pecunia corrupti eos facilè dimittant. dicit enim, nemo Proconſulum Stratores ſuos habeat, id eſt, ex ſuis. ſatis enim erat dicere, nemo ſtratores habeat, omiſſa illa dictione, *ſuos*, quæ otioſa manet. Forte legendum, *Statores*, vt habetur *in l. in eadem. ff. ex quib. cauſis maior.* Qui verò pro *ſuos* legunt *ſeruos*, vt Proconſules non poſſint habere ſeruos Stratores, videant quam rectè emendandis iuribus manum admoueant. Stratores autem à ςρατιᾶς, id eſt, militia ſunt dicti, quia verè militabant.

Proficiſci

Proficiſci autem, inquit Vlpianus [g], Proconſulem melius quidem eſt ſine vxore, ſed & cum vxore poteſt, dummodo ſciat, Senatum, Cotta, & Meſſala Coſſ. cenſuiſſe futurum, vt ſi quid vxores eorum, qui ad officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio, & vindicta exigatur. Cautum primo fuerat lege Oppia, ne vxores magiſtratus in Prouincias proficiſcentes comitarentur: cum verò intermiſſa hæc lex fuiſſet, Seuerus Cæcina, qui quadraginta magiſtratus in Prouinciis adminiſtrarat, & vxorem ſibi concordem, & ſex partus enixam ſemper domi reliquerat, imperante Tiberio, anno ſalutis 22. Senatui ſuadere voluit, vt Oppia lex renouaretur. pacem enim, inquit, luxu, & bellum formidine vxores morantur, multaque illicita viros agere cogunt, ac plura ipſæ ambitioſè agunt, cui M. Valerius Meſſalinus M. Meſſalæ filius Coruini nepos obſtitit: nam Oppias leges, cum hoſtes metuerentur, ſic temporibus Reip. poſtulantibus latas fuiſſe, nunc eam duritiem remittendam. ſeparatis enim longo tempore coniugibus adulterij locum dari. Itaque obtinuit, vt vxores magiſtratus comitari poſſent. Id fuiſſe, Tiberio, & Druſo Coſſ. Tacitus ſcribit [h], ſed Vlpianus M. Valerio Meſſala, & M. Aurelio Cotta M. F. id eſt, anteriore anno, qui fuit ſalutis 21. id actum fuiſſe dicit, & Tacitus pro Marco Caium mendosè appellat: verum poſt triennium, quam hæc acta ſunt, Cornelio Cethego, & Viſſellio Varrone Coſſ. idem Tacitus auctor eſt [i], aliud Senatuſconſultum factum fuiſſe, vt pro delictis vxorum viri tenerentur. Cum enim M. Silius, qui ſeptem annis Germanicum exercitum rexerat, & vxor Soſia Galla repetundarum, ac Maieſtatis condemnati eſſent, Meſſalinus Cotta auctor fuit, vt de vxorum delictis magiſtratus, quanquam inſontes, & earum culpæ neſcij perinde ac ſuis plecterentur, quod fuit anno ſalutis 25. Itaque Senatuſconſulto facto, Cotta, & Meſſala Coſſ. quod Tacitus anno poſt Tiberio 3. Druſo Coſſ. fuiſſe memorat, permiſſum eſt vxoribus viros magiſtratu fungentes comitari, & eodem contineri Vlpianus affirmat, vt de vxorum delictis viri, qui ſunt in magiſtratu, teneantur, quod poſt triennium factum eſſe Meſſalini Cottæ auctoritate Tacitus narrat: vnde alterum horum errare eſt neceſſe, niſi legamus pro Cotta, & Meſſala Coſ. Cotta Meſſalino auctore. Forte Vlpianus duo Senatuſconſulta de eodem diſponentia pro vno habuit, præſertim cum vltimũ Meſſalæ auctoritate factum fuerit. Ne igitur in periculum ſe Proconſul coniiciat, melius eſt, inquit Vlpianus, vt ſine vxore proficiſcatur, poteſt tamen cum ea ire. Vnde Conſulares perſonas, i. qui Conſulares prouincias adminiſtrant, interdum ſeorſum à coniugibus habitaſſe idem Vlpianus ſcribit [k]. De his enim Conſularibus, qui Prouincias adminiſtrant, ſentire videtur, quia nulla cauſa eſt, vt alij Conſulares. i. Conſulatu functi diu ſeorſum habitent. Aliud Sen. Conſ. factum, Cotta, & Meſſala Coſ. citat Venuleius Saturninus [l], quo cauetur, vt de criminibus eodem ritu accuſentur ſerui, quo liberi. De his Coſs. plura Dion [m].

a in Antonino Caracalla. *b* lib. 30. *c* de geſtis Longobardorum. *d* l in eadem ff. ex quib. cauſ. maior. *e* in Græca editione. *f* apud Card. Baron. tom 2. annal. eccleſiaſt. ann. 261. *g* l. obſeruare. § proficiſci. de off. Proconſ. *h* Annal. lib. 3. *i* lib. 4. Annal. *k* l. cùm hic ſtatus. § ſi mulier. de donat. inter vir. & vxor. *l* l. hos accuſare. § ſi ſeruus. de accuſ. *m* lib. 57.

Ad l. diem functo. de off. aſſeſſ. CAP. XV.

D*iem functo legatò Cæſaris ſalarium comitibus reſidui temporis quod legatis præſtitutum eſt, debetur.* Contrarium verò ſtatuit Romæ Senatus, ſi ipſi comites ante legitimum tempus mortui eſſent. Hæredibus enim eorum ſalarium non deberi iudicauit. Plinius [a], *Amas*, inquit [a], *Egnatium Marcellinum*, *atque etiam ſæpe*

com

commendas: amabis magis, commendabiſque ſi cognoueris eius recens factum, cùm in prouinciam quæſtor exiiſſet, ſcribámque qui ſorte obtigerat, ante legitimum ſalarij tempus amiſiſſet, quod acceperat ſcribæ daturus. Intellexit, & ſtatuit apud ſe ſubſidere non oportere. Itaque reuerſus Cæſarem, deinde auctore Cæſare Senatum conſuluit, quod fieri de ſalario vellet. & parua quæſtio, ſed tamen quæſtio. Hæredes ſcribæ ſibi, præfecti ærarij populo vendicabant. acta cauſa eſt, dixit hæredum aduocatus, deinde populi, vterque percommodè. Cæcilius Strabo ærario cenſuit inferendum; Bebius Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo. Ex his verbis à fiſco ſalarium comitibus Præſidium datum fuiſſe apparet; quod Spartianus à Peſcennio Nigro inſtitutum fuiſſe ſcribit [b], & alij poſtea obſeruarunt. Id primò in ſpeciebus dabatur, ſed Theodoſius in ære præſtari iuſſit [c]. Fortè Papinianus huius legis auctor ante Peſcennium ſcripſit.

a lib 4 epiſt. epiſt. 11. ad Arrianum. b in Peſcennio Nigro. c l.1.C. de anno. & capitatio.

Ad l.1. ff. ſi quis iuſdicen. non obtemp. CAP. XVI.

EDixit Prætor, vt qui iuſdicenti non obtemperaſſet, puniretur. Dubitatur ab Vlpiano, quis Iudici non obtemperaſſe cenſeatur, & quem hoc edicto puniri iubeat Prætor: qui, inquit, quod extremum in iuriſdictione eſt, non fecit. Quæ verba variè ab interpretibus diſtrahuntur, ita vt extremum audeant interpretari pro initio. Ego Iuriſconſultum nomen extremi, vt multa alia, ab Ariſtotele mutuatum eſſe cenſeo. Is ita ſcribit [a]: ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης ἔστι τι τέλος τῆς κινήσεως τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προήχθη εἰπεῖν, ἔχει τελευτὴν, ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο. βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. Hoc eſt: Quod continuè alicuius actionis finis eſt, hoc idem actionis extremum eſt, & cuius cauſa fit actio. Quare riduculè eò Poeta prouectus eſt, vt diceret, habet finem, cuius cauſa factus eſt, id eſt, mortem; vult enim non omnem finem eſſe extremum, ſed quod eſt optimum. Ita D. Thomas interpretatur. Alij verò intelligunt, βούλεται, id eſt, debet eſſe finis, ſed quod eſt optimum, hoc eſt, cuius cauſa fit. Vult ergo Ariſtoteles extremum illud eſſe, cuius cauſa aliquid fit, id eſt, finem. Sic & Iuriſconſultus à Philoſopho id mutuatus, finem, ob quem ius dicitur, id eſt, executionem ipſam iuriſdictionis, extremum appellauit, & ait: Is videtur iuſdicenti non obtemperaſſe, qui, quod extremum eſt in iuriſdictione, non fecit, & dat exemplum veluti ſi quis rem mobilem vindicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eam, vel auferri paſſus eſt, is non incidit in hoc edictum, quia fecit extremum iuriſdictionis. Cæterum ſi & ſequentia recuſauit, tunc non obtemperaſſe videtur, id eſt, ſi ea, quæ ſequuntur vindicationem, recuſauit, id eſt, rem duci, & auferri paſſus non eſt, non obtemperauit iuriſdictioni: quia non obſeruauit extremum iuriſdictionis. Et hic eſt intellectus Bulgari [b] ab aliis damnatus, quem verum eſſe arbitror.

Non obſtat, quod ſupponitur ſecundùm hunc ſenſum non poſſe multari contumacem, quia in extremo non peccauit, ſed in hoc, quia iudicio non affuit, quod eſt contra *l.2.§.1.ff. ſi quis in ius vocatus non ierit*. Nam id non rectè infertur. illa enim multa eſt diuerſa ab hac, quia illa continet, quod actoris intereſt, etſi eius non interſit, non irrogatur. fit enim gratia aduerſarij, hæc autem imponitur, vt cõſeruetur auctoritas iuſdicentis pro qualitate facti, in quo ſi ei non obtemperatur, pœna imponitur, id eſt, ſi executionem mandati prætoris impedierit, & ideo Duumuiris, aut minimis

Magiſtrati

Magiſtratibus id ius multandi non competit, quia non exequuntur: & ratio eſt, quia exequi eſt imperij, quo minimi Magiſtratus carent. Hanc ergo loquendi formam, vt multa alia, Vlpianus ab Ariſtotele accepit [c].

[a] lib.2.Phyſ. text.23.c.3. [b] gloſſ. in dict.l.vnica. in ver.quod extremum. ff.ſi quis ius dicen. non obtempe. [c] l.iubere cauere.ff.de iuriſd.omn.iud.iuncta l.ea quæ. ad municipal.

Ad l. iurisgentium. §. prætor ait. ff. de pact. & quæ ſint pacta conuenta.

CAP. XVII.

Mirum, cur pacta nuda actionem non pariant [a], cùm Prætor ſe pacta conuenta ſeruaturum edicto promittat [b]. Bartolus ingenuè fatetur [c], ſe huiuſmodi ſolutionem non videre. Raphaël verò Fulgoſius de pacto liberatorio Prætorem loqui arbitratur, non de aliis, quæ obligationem inducunt. Qui intellectus, vt diuinat, ita nimis Prætoris edictum reſtringit, & repugnat *l. 1. in princip. de pact.* quæ ait, *Huius edicti æquitas naturalis eſt.* Et loquitur de edicto *in dict. § prætor ait.* quia aliud non eſt in illo titulo. Et Vlpiani interpretatio tam *in l. 1.* quàm *in l. iuris gentium. de pact.* eſt ex libro quarto ad edictum. Æquitas ergo naturalis ſeruandi pacti locum habet tam in pacto liberatorio, quàm aliis.

Alij, vt Iaſon, dicunt de habilibus ad producendam actionem pactis Prætorem loqui. Sed ſi pactum conuentum nudum interpretamur, de iis, quæ iure ciuili actionem pariunt, intelligi non poteſt, & fruſtrà Prætor, quod iam validum erat, confirmaſſet.

Ego huius ſolutionis vim à pacti conuenti cognitione pendere exiſtimo: neque enim pactum conuentum pro quolibet ſimplici pacto intelligo, quia non adderetur, *conuentum*, cùm ſola pacti appellatio ad nudum referatur [d]. Hoc autem nomen, *conuentum*, aliquid pactis addere videtur. Credo itaque pactum conuentum pro eo accipi, quod legitimo contractui adiicitur, & actionem cohærentia contractus producit, vt titulus *C. de pactis conuentis tam ſuper dote, quàm ante nuptias donatione*, ſignificat: nam cùm principalis contractus eſſet dos, vel propter nuptias donatio, pacta his adiecta Conuenta appellantur, vt ſentit *l. 1. eod. tit.* Hæc ſunt pacta conuenta, quorum frequens in iure eſt mentio, vt *in l. 3. & l. cùm dos. ff. de pact. dotalib. Cùm dos*, inquit, *filiæ nomine datur, optimum eſt pactum conuentum cum vtroque generum facere.* id eſt, ſuper dotis traditione paciſci: id enim pactum conuentum dicitur. Et *in l. ſi pater. §. ex pactis conuentis. l. Attilicinus. l. aliud. §. ſi mulier. & fermè toto eod. tit.* Et Vlpianus *in l. iuris gentium. §. quinimò.* ait, pacta conuenta bonæ fidei iudiciis ineſſe, & ideo actionem informare, de iis pactis intelligens, quæ contractui inhærent. Et *l. pacta conuenta. de contrahen. empt.* pacta conuenta ea eſſe dicit, quæ poſtea facta aliquid detrahunt venditioni. Et *l. penult. C. de pact.* pactum conuentum nominat quo quis in conſcribendo inſtrumento fori priuilegio renunciauit: quia alij principali contractui, qui in inſtrumento gerebatur, accedebat. Eodem modo conuentum pactum vocatur, quod adiicitur venditioni [e]. Similiter pactum conuentum dicitur, quod pignoris cauſa factum eſt, & principali accedit obligationi [f]. Et pactum conuentum illud nominatur, quod ſuper tranſactione ponitur [g]. Prætor ergo pacta conuenta ſe obſeruaturum pollicetur, id eſt, quæ contractibus apponuntur: nam cùm inſint contractui, & eius pars habeantur, iure actionem producunt. Et hanc fuiſſe

Prætoris mentem proximè præcedentia demonſtrant, quæ de his pactis loquuntur, quibus appoſitè hoc Prætoris edictum ſubiicitur. Quod autem Duarenus interpretatur [h], Pacta ſeruabo in ſua vi, ſcilicet ad exceptionem: id non admitto, quia illud ſeruari intelligitur, quod actionem parit, ſicut cùm lex iubet aliquid cuſtodiri [i], nec verè pactum ſeruaretur, ex quo agi non poſſet.

a l. iuris gentium. §. ſed cùm nulla. l. ſi intra. l. diuiſionis. ff. de pact. & pluribus aliis. *b* dict. l. iuris gentium §. prætor. de pact. *c* ibidem. *d* l. lecta. ff. ſi cert. pet. *e* l. vlt. ff. de ſeruis export. *f* l. contrahitur ff. de pign. & l. contra. ff. de pact. *g* l. 2 l. pacto conuento. de tranſact. *h* comment. in tit. de pact §. prætor ait. *i* gloſſ. in authent. ſacramenta puberum. in ver. cuſtodiatur. C. ſi aduerſ. venditio. & ſignificat l. ſtatuas. ff. de acquir. rer. domin.

Ad l. 1. §. initium. de poſtul. CAP. XVIII.

TAntam ingenij indolem Nerua filius oſtendit, vt annorum ſeptemdecim, aut paulo maior ætate publicè de iure reſponderit [a]. Is Cocceius Nerua vocatus Neruam auum habuit, qui cum L. Gellio Publicola Conſul fuit ſub Triumuiris, quibus conciliandis operam cum Mœcenate dedit, vt auctor eſt Dion [b]. Patrem verò habuit M. Cocceium Neruam eximium Iuriſconſultum, qui ad filij differentiam Nerua pater eſt appellatus. Labeonis Antiſtij ſectator, & Tiberio familiaris, quem in Campaniam ſecedentem ſolus ex Senatoribus eſt comitatus. Tacitus, *Profectò*, inquit [c], *arcto comitatu fuit vnus Senator conſulatu functus.* Idem [d]: *Cocceius Nerua continuus Principis comes, omnis diuini, humanique iuris ſciens, integro ſtatu, corpore illæſo, moriendi conſilium cœpit, quod vt Tiberio cognitum, adſidere, cauſas requirere, addere preces: fateri poſtremò graue conſcientiæ, graue famæ ſuæ, ſi proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, vitam fugeret. Auerſatus ſermonem Nerua, abſtinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reipublicæ viſeret, ira, & metu, dum integer, dum intentatus, honeſtum finem voluiſſe.* Huius Neruæ filius cùm primùm togam virilem ſumpſit, publicè de iure reſpondere cœpit. Eum Nero, cùm detecta coniuratione plurimos occidiſſet, Prætorem deſignauit, & triumphalia ornamenta illi tribuit, quaſi de extinctis coniuratis aliquo modo triumphans. Idem [e], *Tum quaſi geſta bello expoſiturus, vocat ſenatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano Conſulari, Cocceio Neruæ Prætori deſignato, Tigillino Præfecto prætorij tribuit, Tigillinum, & Neruam ita extollens, vt ſuper triumphales in foro imagines apud palatium effigies eorum quoque ſiſteret.* Hic fuit pater Neruæ, qui poſtea imperauit.

a l. 1. §. initium. de poſtul. *b* lib. 49. *c* lib. 4. Annal. *d* lib. 6. Annal. *e* lib. 15. Annal.

Ad §. caſum. eiuſdem l. 1. de poſtul. CAP. XIX.

CÆcos poſtulare poſſe negat Vlpianus [a], quòd inſignia magiſtratus videre, & reuereri nequeant. Labeo etiam refert, P. Cæcum Nonij Aſpernatis patrem, cùm poſtulare vellet, à Bruto auerſa ſella deſtitutum. Is fuit M. Brutus Seruiliæ filius, qui Pompeij partes ſequutus, eo profligato, Cæſari reconciliatus eſt. Et cùm prætura vrbana inter alias magna dignitate præcelleret, eam Brutus, & Caſſius petebant, ob idque magnum inter eos, quamquam affines, diſſidium fuit. Iuniam enim Bruti ſororem Caſſius vxorem habebat. Tandem Cæſar præturam Bruto dedit, dicens, ei ſummam rei committendam, etſi Caſſius æquiora diceret [b], cui poſtea peregrinam præturam detulit. Hoc magiſtratu fungens, Brutus, cùm P. Aſpernas Cæcus poſtulaturus

laturus eſſet,auerſa ſella,diſceſſit,& Publium deſtituit.Brutus adhuc Prætor,& cum eo Caſſius Cæſarem occidere, vt tradit Dion [c], Paterculus [d], Cicero [e], & alij. Vxorem habuit Porciam Catonis Vticenſis filiam, quæ cùm virum nocte anxium inſomnes noctes ducere animaduertiſſet, antequam eum de arcanis cordis ſciſcitaretur, paruo cultro, quo tonſores vngues præcidebant, graue vulnus in crure ſibi inflixit, vt eo facto fidem viro faceret, ſe eius arcanorum conſciam nihil dicturam. Cæſare occiſo, ſenatus laudato Bruto Cretam decreuit, ſed ipſe in Aſiam tranſiens ſuum malum genium vidit, qui ſe illi apud Philippos iterum appariturum dixit, vbi à M. Antonio, & Octauiano acie victus ſe interfecit. Hæc, & reliqua eius acta Plutarchus recitat [f].

P. verò Cæcus à Bruto Prætore deſtitutus pater fuit L.Nonij Aſpernatis qui cum M. Aquilio Iuliano ſub C. Caligula Conſul fuit, & à filio, vt illuſtrior, Publicus pater denominatur. Hunc L. Nonium Aſpernatem eſſe puto, qui puer in ludo Troia lapſu debilitatus, & ob id ab Auguſto torque donatus, poſteris Torquati cognomentum reliquit. Tranquillus, *In hoc ludicro*, inquit [g], (*loquens de ludo Troia*) *L. Nonium Aſpernatem lapſu debilitatum aureo torque donauit, & paſſus eſt ipſum Aſpernatem, poſteróſque Torquati ferre cognomen.* Filius ſororis Vari Quintilij fuit, quem in Germania Propratorem ſequutus duas rexit legiones, & reliquis ab hoſtibus trucidatis, magna virtute incolumes ſeruauit. Paterculus, *Reddatur*, inquit [h], *verum L. Aſpernati teſtimonium, qui Legatus ſub auunculo ſuo Varo militans gnaua, virilique opera duarum legionum, quibus praerat, exercitum immunem tanta calamitate ſeruauit, maturéque ad inferiora hyberna deſcendendo vacillantium etiam cis Rhenum ſitarum gentium animos confirmauit.* Hæc ille. Idem Aſpernas, imperante Tiberio, Proconſul in Africa ius dixit, vbi Sempronium Gracchum in inſula Cercina exulantem Tiberij iuſſu, miſſis militibus, occidit: cum Iulia enim Auguſti filia, Tiberij vxore adulterium commiſerat, & aliis ex cauſis Principi inuiſus erat, vt Tacitus recitat [i]. Alij eius poſteri ſub Domitiano, & Hadriano Conſules fuerunt. Auctor eſt Tranquillus [k], Nonium Aſpernatem arcta amicitia Auguſto coniunctum veneficij à C. Seuero accuſatum fuiſſe, quia, inquit Plinius [l], centum triginta conuiuas perdidiſſet, de quo fortè intelligit Vlpianus. In vetuſto marmore [m] L. Nonius Aſpernas Septemuir epulonum fuiſſe legitur.

Subiicit Vlpianus, cæcos magiſtratum retinere exemplo Appij Claudij, qui publicis conſiliis intererat. Is ab Appio Decemuiro oriundus, Cenſor cum C. Plautio factus eſt; cùm verò eius collega poſt menſes octodecim ſecundùm legem Æmiliam magiſtratu ſe abdicaſſet, ipſe, fruſtrà reclamante P.Sempronio Tribuno plebis, pertinaciter cenſuram ad quinquennium ſolus tenuit. Appiam viam muniuit, & aquam ab eo denominatam in Vrbem induxit. Cùm autem Potitiæ gentis ſacra Herculi facienda ſeruis commiſiſſet, duodecim eius gentis familiæ, in qua triginta puberes erant, cum tota ſtirpe intra annum perierunt, & Appius luminibus captus eſt, vt Liuius prodit [n]. Cùm verò Pyrrhus Epirotarum Rex à Tarentinis aduerſus Romanos vocatus eos acie ſuperaſſet, Cyneam Legatum ob pacem componendam miſit, captiuorum reſtitutionem, & auxilium populo Romano ad ſubigendam Italiam pollicitus, ſolis Tarentinis ſecuritatem ſeruari volebat. Et cùm ſenatus ad eas conditiones inclinaret, id audiens Appius Claudius cæcus ſe in ſenatum ſellâ ferri iuſſit, ibi ſe etiam ſurdum eſſe optauit, ne tam fœdam pacem, & Romanorum nomine indignam fieri audiret. Itaque Pyrrho reſponſum eſt, ſi pacem vellet, Italia excederet, nec Romam ingredi permiſſus eſt, cùm id optaret. Atque hanc de

Pyrrhi captiuis ſententiam Vlpianus ſeueriſſimam appellat, quòd Appius captiuorum gratia pacem fieri noluit. Eos tamen poſtea Pyrrhus reſtituit, C. Fabricio gratificatus, qui Medici perfidiam Pyrrhum veneno tollere ſibi promittentis detexerat, pro quibus Romani parem captiuorum numerum ei remiſerunt, vt Plutarchus [o], & Valerius Maximus [p] ſcribunt. Pomponius Appium de Pyrrho in Vrbem non recipiendo ſententiam dixiſſe refert [q], eúmque maximam iuris ſcientiam habuiſſe. Huius ſcriba Cn. Flauius Libertini filius populo actiones euulgauit, & ob id Ædilis factus eſt [r]; Appius cum L. Volumnio Conſul fuit. Huius filia à ludis, quos ſpectauerat, reuertens, cùm à turba valdè iactata & conflictata eſſet, *Quid mihi*, inquit, *contigiſſet, ſi P. Claudius frater nauali prælio cum ingenti ciuium numero non periiſſet? vtinam reuiuiſceret, & aliam in Siciliam claſſem perditum duceret.* Ob quæ verba Tib. Sempronius Trib. pleb. mulctam trigintaquinque millium æris illi indixit, vt Gellius refert [s].

De hoc Appio ſequens Florentiæ extat inſcriptio: *Appius Claudius C. F. cæcus, Cenſor, Coſ. bis Dict. Interrex III. PR. III. Æd. Cur. II. Q. TR. Milit. III. complura oppida de Samnitibus cepit, Sabinorum, & Tuſcorum exercitum fudit, pacem fieri cum Pyrrho Rege prohibuit, & aquam in Vrbem adduxit, Ædem Bellonæ fecit.* Eadem Ouidius recitat [t]. De hoc Appio plura refert Zaſius [u]; Cicero [x], Diodorus [y], Valerius [z], & alij.

a l. 1. §. caſum, de poſtul. *b* Plutarch. in C. Cæſare. *c* lib. 47. *d* hiſtor. Roman. poſter. vol. *e* in Philippicis. *f* in eiuſdem vita. *g* in Auguſto, c. 43. *h* lib. poſter. hiſtor. Roman. *i* lib. 1. Annal. *k* in Auguſto, c. 56. *l* lib. 35. c. 12. in fin. *m* apud Smetium. *n* lib. 9. decad. 1. *o* in Pyrrho. *p* lib. 8. c. 14. *q* l. 2. §. iuris ciuilis. ff. de orig. iur. *r* dict. l. 2. §. poſtea cùm. *ſ* lib. 10 c. 6. *t* lib. 6 Faſtor. *u* dict. l. 2. §. iuris. *x* lib. 5. Tuſcul. & de ſenect. de aruſpic. reſponſ. pro Milone, pro M. Cœlio. *y* lib. 5. c. 2. *z* lib. 1. c. 2. & lib. 8. c. 14.

Ad eamdem legem, §. item ſenatuſconſult. de poſtul. CAP. XX.

QVi operas ſuas locauit, vt cum beſtiis depugnaret, ſiue depugnauerit, ſiue non, infamia notatur.* Contrarium vult *l. 3. tit. ſeq. de his, qui not. infam.* *Qui operas ſuas*, inquit, *locauit, vt prodiret artis ludicræ cauſa, neque prodiit, non notatur: quia non eſt res adeò turpis, vt etiam conſilium puniri debeat.* Gloſſa [a], & omnes ſoluunt, diuerſos poni caſus in his iuribus, & eorum diuerſas deciſiones: nam hæc lex de eo loquitur, qui operas locauit, vt cum beſtiis pugnaret, is notatur, etiamſi non pugnet. Lex tertia loquitur de illo, qui artis ludicræ cauſa operas locat, id eſt, cauſa recitandi in ſcena: nam is non notatur, niſi prodeat. Rationem videtur Caius reddere, quòd illud hoc ſit turpius. Sed adhuc deſideratur rationis ratio, quam pauci adducunt.

Odofredus hanc adducit: quia homines, qui ob pecuniam cum feris pugnant, ſunt peruerſi animi, cùm ob pecuniam vitam morti exponant, ideo eorum conſilium punitur. Idem fermè ſentit Balſamon [b], qui excitatô hoc contrario ita ſoluit, in arte ludiera factum ipſum infamiam indueit, non etiam propoſitum: & hoc oſtenditur ex eo, quòd ſit infamis, etiam qui non mercede, ſed gloriæ cupiditate adductus artem ludieram oſtendit. In eo autem, qui pugnat cum beſtiis, non factum habetur odio, ſed propoſitum. Cum beſtiis enim pugnant & Imperatores, & milites ſuam virtutem oſtendentes: & ideo qui proprij quæſtus mercede adductus ſuam vitam prodidit,

prodidit, etiam ſi cum beſtiis non pugnauerit, fit infamis. Qui autem accipit pecuniam, vt artem ludicram oſtentet, ſi eam non oſtentarit, non fit infamis. Hæc Balſamon.

a in d.l.3.in verb.puniti. b in Nomocanone tit.13.cap.20.

Ad l.in priuatis.77.de indic. Cap. XXI.

HVius legis ſenſus ex Gellij verbis deprehenditur [a]: Prætores enim, & eorum exemplo Præſides priuatas, id eſt, pecuniarias cauſas non iudicabant, ſed poſtquam iniuerant Magiſtratum, vel in Prouinciam venerant, eruditiores viros eligebant, quibus cauſas priuatas decidendas demandabant: & hi propriè Iudices vocabantur. nam etſi omnes, qui ius dicunt, generaliter iudices appellantur, hi tamen peculiariter in toto hoc titulo, & aliis Iudices dicuntur, qui à Præſidibus dantur, quod præſertim ex *l.ſi pretores.* & ex *l.eum, quem.§ 1.eod.tit.* oſtenditur, *Iudicibus*, inquit, *de iure dubitantibus Preſides reſpondere ſolent.* Iidem Pedanei iudices nuncupabantur [b], & priuata negotia, quæ dirimebant, à Iuliano humiliora vocantur [c].

Sed Gellij verba audiamus. *Quo primum tempore*, inquit, *à Pretoribus in Iudices electus ſum, vt iudicia, quæ appellantur priuata, ſuſciperem, libros vtriuſque linguæ de officio Iudicis ſcriptos conquiſiui.* Idem Gellius Romæ ſe à Coss. Iudicem datum fuiſſe ſcribit [d]. Quia ergo in priuatis iudiciis dabantur à Prætore, vel Præſide iudices, poterant patrem in cauſa priuata filij, & econtra dare: quia aduerſario conſentiente dabatur. Nec refragatur patria poteſtas, quia in iis, quæ ſunt iuris publici, non curatur [e].

Ex his patet, non obſtare huic legi *l.qui iuriſdictioni.de iuriſd.omn.iud* loquitur enim in Præſide, & Magiſtratum gerente, non in iudice delegato, cui cauſa, aduerſario conſentiente, committitur, ſicut de arbitro dicitur [f].

a l.14.c.2. b tit.C.de pedan.iudicib. c l.vlt.C.de pedan.iudic. d lib.12.c.13. e l.quippe. & l cùm prætor.in fi.de iudic.l.ille, à quo.§.vlt.cum ſeq.ad Trebell. f l.quin etiam de arbitris.

Ad l.quippe.eod.tit. Cap. XXII.

QVod autem ſequitur, *Quippe iudicare munus publicum eſt*, ſignificat patriam poteſtatem, quoad ius publicum attinet, non curari [a].

Hinc videmus filiumfamilias gerentem Magiſtratum, dum in publico verſatur, à patre honorari: intra domeſticos verò parietes filium patri cedere, & ipſum patriam poteſtatem reſumere, de quo eleganter Gellius [b], qui exempla memoranda refert.

a l.nam quod ad ius publicum.in princ.ad Trebell. b lib.2.c.2.

Ad l.4.de inoff.teſtam. Cap. XXIII.

CAius librum ſingularem ad L.Glytiam compoſuit, vt in inſcriptione *leg.4.ff.de inoff. teſtam.* quà, vt credo, cauebatur, filios à patre per iniuriam exhæredatos poſſe agere querela inofficioſi teſtamenti: nam eam legem commendare videtur, dicens, conſentiendum non eſſe parentibus, qui iniuriam aduersùs liberos ſuos indu-

Digitized by Google

cunt. Quis eius auctor fuerit, ignoratur. M. Claudius Pulcher Cos. Glytiam C. F. qui ſcriba fuerat, anno ab vrbe condita 504. ſine magiſtro equitum creauit Dictatorem, qui coactus eſt ſe abdicare, eiq; ſuffectus eſt A. Attilius Calatinus, vt ex Floro cōſtat[a]. Hunc non comperi Conſulem fuiſſe, ſed Tribunus Pleb. potuit hanc legem rogare, aut poſtea Prætor.

Fuit & Glytius Gallus inter Neronis amicos præcipuus, qui ab Afranio Quintiliano accuſatus ſecum, & cum multis aliis in Neronem conſpiraſſe magis diffamatus, quam conuictus, actus eſt in exilium, vt Tacitus ait [b].

Q. Glytius Attilius, Nerua imperante, Conſul fuiſſe reperitur, in Marmore Taurini, cuius inſcriptio eſt huiuſmodi: *Q. Glytio P. F. Attilio Anguri Cos. 7. Virt. Epul. Legato Proprat. Auſp. Imp. Nerua.* In eadem vrbe in alio lapide eſt hæc inſcriptio: *Q. Glit. Attilio A.. .VII. Viro & ...... Auguſtali. Cl......'Imp. Nerua Caſ.* Et in turri eiuſdem Ciuitatis ad Forum alia talis: *Q. Glitio P. F. Stel. Attilio Agricola Cos. II. VII. Viro Epulonum Sodali.* Alius autem Glytius commemoratur in alio lapide Taurini his verbis: *L. Glytio Vero. Q.* Glytius Attilius cum Conſul fuerit, huius legis auctor eſſe potuit. Hic verò, qui ad hanc legem ſcripſit, eſt Caius Caſſius Longinus, de quo *in l. Caij Caſſij. de fideicom. libert. & in l. Caſſius Longinus. de Senator.* Compoſuit quinque libros ad leg. 12. tabularum [c]. & decem ad l. Iuliam, & Papiam [d]. Præcipuo verò epitheto Caius noſter cognominatur [e], quo nomine etiam Saluius Iulianus, & Scæuola appellantur [f], vt credo, ad differentiam aliorum huius nominis, qui in diuerſis facultatibus ſcripſerunt. C. Caſſius auditor Sabini fuit [g], ab eo Caſſiani ſunt nominati [h].

a in epitome lib. 19. Liuij. *b* lib. 15. Annal. *c* lib. 233 cum ſeqq. de ver. ſignif. *d* l. 148. & ſeqq. & l. 152. eo. tit. *e* §. pen. in Procemio Inſt. *f* l. Iulianus 86. de condit & demonſtr. l. ſi is qui. §. quod dicitur. de iur. dot. *g* l. 19. de arbitr l. 34. 35. de fideicom. liberta. *h* l. 2. §. vlt. de orig. iur.

Ad l. pars literarum. de iudic. Qui ſint Archontes. CAP. XXIV.

ADrianus ad Ἄρχοντας ſcripſit, ne conuenirent, neve conuenirentur, dum ſunt in Magiſtratu. Ἄρχοντες erant Magiſtratus municipales Athenienſium, quorum hiſtoriam his verbis explicat Paterculus. *Eodem*, inquit [a], *tempore Athena ſub Regibus eſſe deſiere, quorum vltimus Rex fuit Codrus Melanthi filius.* Et paulo pòſt: *Huius filius Medon primus Archon Athenis fuit, ab hoc poſteri apud Atticos Medontida dicti: ſed hi, inſequentéſque Archontes vſque ad Charopem, dum viuerent eum honorem vſurparunt.* Poſtea Decennales fuere magiſtratus inſtituti paulo ante primam Olympiadem. poſt Erycem fuere annui, id eſt, Olympiade 26. Idem enim Paterculus ſubiungit: *Tum Athenis perpetui Archontes eſſe deſierunt, cùm fuiſſet vltimus Alchmaon, cœperuntq; in denos annos creari, qua conſuetudo in annos 70. manſit, ac deinde annuis commiſſa eſt Magiſtratibus Reſp. Ex iis, qui denis annis præfuerunt primus fuit Charops, vltimus Eryx, ex annuis primus Creon.* Hæc Paterculus. Idem refert Pauſanias [b]: vnde cùm anno tantùm ius dicerent Archontes, intra illum annum neque alios conuenire, neque ipſi ab aliis conueniri poterant. Hos nouem Viros fuiſſe Iulius Pollux refert [c]. *Primus, inquit, qui ſingulis annis Archon nominatur, tum Rex, inde Polemarchus, ſiue belli Princeps, & Theſmotheta, ſiue legumlatores 6. ex his enim nouem Archontes complentur. Appellabatur autem Theſmothetarum forum, & cognitio.* Et paulo pòſt, *Archon diſponit Dionyſia, & ludos Apollinis cum eorum curatoribus. Apud eum Iudicia hac exercentur, damni dati, iniuriarum,*

tuto

tutorum, & curatorum, dationis hereditatum, curatorum, qui dantur fœminis, quæ pugnantes defuncto viro relinquuntur, locationis ædium pupillorum. Hic eſt inſignis, & anni ab eo nominantur. Iudicabant olim ante leges Solonis ſeparatim, Rex ſedebat in Bucolæo, non procul à Prytanæo, Polemarchus in Lycæo, Theſmothetæ in Theſmoſio, Archon ad ſtatuas æneas, quæ Exonymi dicebantur, vbi leges figebantur, antequam approbarentur. Archontes D. Auguſtinus Magiſtratus appellat [d], quos & ipſe poſt Reges, & Codri interitum cœpiſſe ſcribit. D. quoque Hieronymus Archontas Magiſtratum vertit, quem Cicero [e], & Spartianus [f] Archontem vocant; quòd hæc vox Latinè commodè exprimi nequeat. Horum & Ariſtoteles meminit [g]. Vbique in Nouellis Iuſtiniani Ἀρχὴ pro magiſtratu Præſidum, aut Proconſulum capitur. Alij erant in aliis Ciuitatibus ſimiles Magiſtratus, alio nomine appellati, vt Neapoli Demarchus, id eſt populi magiſtratus, in Latio Dictator, Ædilis, Duumuir, in Hetruria Prætor. Spartianus, *in Hetruria*, inquit [h], *Præturam Imperator egit, per Latina oppida Dictator, Ædilis, & Duumuir fuit, apud Neapolim Demarchus, in patria ſua Quinquennalis.* Alij erãt Athenis magiſtratus Areopagitæ dicti, qui criminales cauſas iudicabãt.

Cæterùm quia eadem lex reos conuentos nominat φευγόντας, id eſt, fugientes, non eſt prætermittendum à Græcis eos antiquitus ita vocatos fuiſſe. ſic enim Euripides nominat, quod non fortè alibi in Pandectis reperitur, in Codice *in l. properandum. §. etſi quidem. C. de iudi.* pars fugiens vocatur, de quo etiam Suidas [i]: quia, vt inquiunt Doctores, reorum eſt fugere.

a lib.1. hiſt.Roman. *b* lib.4.ſiue Meſſenica. *c* lib.8. Ἀρχόντων Ἀθήνησι ἐπίγραμμα. *d* lib.18.de ciuit.Dei c.20. *e* de Fato. *f* in Hadriano. *g* lib.6.Polit.c.8. *h* in Adriano. *i* in ver. φεύγοντας.

Ad litem veniunt & præter hæc de petit. hæred. CAP. XXV.

QVatuor Coſſ. factos eſſe SCto Adriano imperte, refert Vlpianus, qui fuere Q. Iulius Balbus, P. Iubentius Celſus, Titus Aufidius, & Arrius Seuerianus, vel, vt in Pandectis Florentinis legitur, Oenus Seuerianus. Præter hos inuenio etiam alios duos ſub finem eiuſdem anni Coſſ. fuiſſe, nempe Marcellum, & Gallum, vt legitur Venetiis in tabula ænea, quæ eſt apud Illuſtriſſimum Patriarcham Aquileienſem hoc exemplo:

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVÆ
NEPOS TRAIANVS HADRIANVS AVG. PONT. MAX.
TRIBV. POTEST. XII. COS. III.
P. P. AD XI. CAL. MART.
P. IVVENTIO CELSO II. Q. IVLIO BALBO COS.
AD VIII. CAL. IAN.
MARCELLO, ET GALLO COSS.

Ratio autem eſt: quia tot Coſſ. ab Imperatoribus, & præſertim iis, qui poſt Auguſtum imperarunt, originem habuerunt. nam tunc binis quibuſcunque menſibus duo Coſſ. fieri conſueuere, quin & viginti quinque Coſſ. eodem anno facti fuiſſe repeⁿiuntur, vt Dion tradit [a], & hunc locum explicans Alciatus refert [b].

Iubentij verò duo inueniuntur pater, & filius, vterque Senator Clariſſimus, & Iuriſconſultus. Iubentius pater floruit ſub Domitiano, contra quem coniurauit & pœnam fato quodam euitauit. Dion, *Iubentius Celſus*, inquit [c], *qui cum quibuſdam*

primariis

primariis viris contra eum coniurauerat, fueratque ob eam cauſam delatus, ſaluus nec opinato ſeruatus eſt. Nam cum ab illis, qui eum capturi erant, impetraſſet, vt ſibi liceret cum Domitiano ſecreto colloqui, ac deinde illi adularetur, dominúmque, ac Deum quibus nominibus ab aliis quoque appellabatur, crebro nominaret, ego quidem, inquit, *nihil tale commiſi, quod ſi differre tibi placuerit, omnia curioſe inueſtigabo, deinde multos ad te deferam, multóſque coniuratos indicabo. Ita ob hanc cauſam dimiſſus, neminem poſtea indicauit, ſed allatis aliis, atque aliis cauſis rem in id tempus diſtulit, quo Domitianus mortuus eſt.* Traianus poſtea eum charum habuit, cui etiam ſtatuam poni iuſſit, ac Prætorem creauit, vt ex epiſtola Plinij ad Vrſum liquet [d], qui eum cum Licinio nepote in Senatu iurgatum fuiſſe dicit, quod ille vellet reos criminum teſtes euocare poſſe, quod Iubentius Celſus Prætor negabat, atque illum tanquam emendatorem Senatus multis, & vehementer increpuit. De eodem Prætore loquitur Iuuenalis [e],

Nec dubitant Celſi Prætoris vendere ludis.

Idem alibi [f], *Celſo dictare paratæ.*

Extat Plotianæ epiſtola ad Iubentium Celſum, & Celſi ad illam *in l. Plotiana. 18. de iur. codicill.* Sed an patris, an filij ſit, non conſtat. Hadriano ad imperium promoto, ſtatim occiſus eſt, tanquam inſidias ei in venatione paraſſet. Hadrianus tamen in Senatu iureiurando negauit eum ſuo iuſſu interfectum, vt Dion refert [g]. Aliqui hunc Publium Celſum fuiſſe ferunt, quod verius eſſe exiſtimo.

Iubentius Celſus pater in Ducennij Veri Cos. conſilio fuit [h]. Erat autem Romæ conſilium conſeſſus quinque Senatorum, & totidem Equitum, quibus Cos. aut prætor præerat, in quo cognoſcebantur cauſæ ſeruorum manumittendorum ab iis, qui erant minores annis 20. [i]

Iubentius Celſus filius patri ſucceſſit, & in Conſilio Hadriani fuit, & bis Cos. [k] nam vt ait Spartianus [l], non amicos ſuos, aut comites ſolum, ſed Iuriſconſultos, præcipuè verò Iulium Celſum habuit, vbi pro *Iulio*, credo, legendum *Iubentium.* Vixit vſque ad Antoninum Pium, cuius Scrinij libellorum proximus, ſeu promagiſter fuit, vt oſtendit Romæ marmor apud Alberinos inuentum, in quo eſt hæc memoria, nempe, epiſtola Velij Fidi ad Iubentium Celſum cum libello ſupplici, cui ille ſubſcripſit. Epiſtolæ verba hæc ſunt:

Velius Fidus Iubentio Celſo collegæ ſuo ſalutem.

Arrij Alphij Arriæ Fadillæ Domini N. Imperatoris Antonini Auguſti matris liberti libellum tibi miſi cogniti mihi ex longo tempore primâ iuuentutis, etiam miratus, cùm ab ædibus eſſem, quòd eo loci ſe contuliſſet, à quo didici cauſam ſuæ requietionis, ſed & religionis magnopere à Domino noſtro Imperatore impetraſſe, ita ne qua mora videatur ei per nos fieri, libellum ſubſcriptum per eundem Publicium ſine mora mihi remittas. opto te ſaluum, & felicem eſſe.

Exemplum Libelli dati.

Cùm ante hos dies coniugem, & filium amiſerim, & preſſus neceſſitate corpora eorum fictili ſarcofago commendauerim, donec quietis locus, quem emeram ædificaretur via Flaminia inter milliare II. & III. euntibus ab vrbe parte læua cuſtodia monumenti Fla. Thumelet Ameſolæ M. Sini Orgili. Rogo domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo ſarcofago, quem mihi modò comparaui, & corpora colligere, vt quando ego eſſe deſiero, pariter cum eis ponar. Decretum. Fieri placet. Iubentius Celſus Promagiſter ſubſcripſi III. Non. Nouemb. Antio Pollione, & Opimiano Kos. ordinario Seuero, & Sabiniano Cos.

Hãc inſcriptionem Rutilius refert [m]. Celſus Cornelio Felici ſe conſulenti reſpondit

dit *in l. ſi id, quod quis. pro ſocio.* Cuius meminit *l. antepen. §. vlt. de iur. ſiſci.* Fortaſſe à L. Cornelio Sylla, qui ſe Felicem cognominauit, oriundus eſt. Idem Celſus reſpondit Flauio Reſpecto Prætori [n].

Seuerianus verò Traiano admodum charus fuit, atque etiam principatu dignus ab eo exiſtimatus. Nam cùm in conuiuio petiiſſet ab amicis, vt decem viros dignos principatu nominarent, paululum ſubſtitit, deinde, nouem, inquit, ex vobis audire cupio, ego enim vnum, nempe, Seuerianum habeo. Sub Hadriano cum Sentio Augurino Cos. fuit. Is ordinario antea ſuffectus fuerat Sed quod ægrè tuliſſet L. Commodum à ſe adoptatum, eum cum Fuſio eius nepote Hadrianus occidi iuſſit, illum nonaginta, hunc decem octo annos natum. Seuerianus antequam iugularetur, ignem popoſcit, deinde incenſo thure, vos, inquit, Dij immortales, quos habeo innocentiæ meæ teſtes, hoc vnum rogo, vt Hadrianus quamuis mortem obire percupiat, tamen nõ poſſit. & id euenit. cùm enim graui morbo implicitus doloris impatientia ſæpe mori optaſſet, ac ſibi manus afferre vellet, prohibitus eſt. extátque eius epiſtola, in qua oſtenditur, quàm miſerum ſit cupientem mori non poſſe. Hæc Dion [o].

Idem Seuerianus iterum Cos fuiſſe ſub Hadriano legitur. A Plinio [p], & Spartiano [q] Seruianus appellatur, ſororis Hadriani maritus, qui III. Cos. fuit Quod autem in eo S.C. de bonis caducis Ruſtici agitur, is fortaſſe eſt Q. Iunius Ruſticus, qui cum Hadriano iterum Cos. fuerat. Iunij filius, aut nepos, quem componendis actis Senatus à Tiberio Principe præfectum fuiſſe Tacitus tradit [r], & ad eum Plinius ſcribit [s].

Alius fuit Iunius Ruſticus à prædictis ortus M. Imperatoris præceptor, illíque mirificè gratus, cui mortuo ſtatuam à Senatu poſtulauit. Cos. & vrbi Præfectus fuerat, vt Dion [t], & Capitolinus [u] referunt. Marcus eum amicum vocat *in l. 1. §. pen. de appell.* Ruſticum ſcribit Martialis [x] in Cappadocia periiſſe. De Iulio verò Balbo, & Aufidio aliud non legi, etſi alterius Aufidij non ſemel in iure ſit mentio. Ad Q. Iulium Balbum extat Marci Antonini reſcriptum *in l. poſtquam. §. 1. vt leg. no. cauea.* & Antonini Pij *in l. mora. §. 1. de vſur.* vbi mendosè, vt puto, pro *Iulio Balbo* legitur *Tullio Balbo.*

a lib. 49. *b* lib. 5 parado. c. 10. *c* in Domitiano. *d* lib. 6. ep. 5. *e* Saty. 8. *f* Satyr. 6. *g* in Hadriano. *h* l. Celſus pater in princ de leg. 2. *i* Theophil. in §. eadem. Inſt. quib. ex cauſis manumitt non licet. *k* l. 2. ad fin de orig. iur. *l* in Hadriano. *m* in Celſo. *n* l. 3. §. 1. de minor. *o* in Hadriano. *p* lib. 3. epiſt. 17. *q* in Hadriano. *r* lib. 5. Annal. *s* lib. 8. epiſt. 31. *t* in M. Antonino. *u* in eodem. *x* lib. 9. epig. 22.

Ad §. hac aduerſus. ea. l. CAP. XXVI.

MAlæ fidei poſſeſſorem hæreditatis ad fructuum reſtitutionem teneri ex Seueri reſcripto ad Celerem Vlpianus probat. Id reſcriptum eſt *in l. 1. C. de his, quibus vt indig.* etſi alij non animaduertunt. Hæredes enim inultam defuncti necem relinquentes vult hæreditatem cum fructibus tanquam mala fide poſſidentes reſtituere. Celer autem, ad quem ſcribit, vt puto, Cæſarum procurator fuit. Is forte eſt, qui poſtea Gordiani P.P. extitit [a].

a l. 3. C. de modo mulct.

Ad l. antiqui. ſi pars hæredit. pet. CAP. XXVII.

QVot vno partu naſci poſſint, diſputatur à Paulo. *Et multa*, inquit [a], *de huiuſmodi rei varia, & incredibilia tradiderunt, vt fabulis annumerentur.* Ariſtoteles ita ſcribit [b]. *Plurimùm; & plurimis locis mulieres ſingula ſingulos pariunt, ſed ſæpè, & locis pleriſque geminos etiam, vt in terra Ægypti fieri certum eſt. Pariunt etiam tres, & quatuor, & quidem locis nonnullis valde ita fit, quod iam dictum eſt, ſed quinque cum plurimum naſcuntur. iam enim hoc pluribus euenisſe certum eſt.* Hunc Ariſtotelis locum citat Iulianus *in l. ſi pater. de ſolut.*

Subdit Paulus: *Traditum eſt quatuor pariter puellas à matrefamilias natas eſſe.* Quæ hæc fuerit, non conſtat. Plinius quid ſimile narrat. *Proximè*, inquit [c], *ſupremis D. Augusti annis Fauſta quædam è plebe Oſtiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ ſecuta eſt, portendit haud dubiè.*

Sequitur Paulus: *Alioquin tradidere non leues auctores quinquies quaternos enixam Peloponneſiam.* Ariſtoteles ait [d]. *Quædam viginti partibus quatuor edidit, quinos enim ſingulis partibus enixa eſt, maiórque eorum pars exutriri, & adoleſcere potuit.* Sed non dicit eam Peloponneſiam fuiſſe. Plinius huius meminit [e], ſcribens, eam quinos quater perperiſſe, ita enim legendum, non binos. *Reperitur*, inquit, *& in Peloponneſo quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius vixiſſe partu.*

Subdit Paulus, multas Ægypti vno partu ſeptenos edidiſſe. Id Trogus ſcripſit, vt Plinius refert. *Et in Ægypto*, inquit [f], *ſeptenos vtero ſimul gigni, auctor eſt Trogus.* Idem ex Ariſtotelis ſententia Strabo memorat [g]. *Ægyptiæ quoque mulieres, ait, interdum quatuor geminos pariunt. Auctor eſt Ariſtoteles, quandam ſeptem geminos peperiſſe, quod euenire arbitratur propter Nilum fœcundiſſimum, & nutritiuum, propter moderatam Solis decoctionem relinquentis nutrimentum, & ſuperfluum euaporantis.* Hæc Strabo.

Sequitur Paulus: *Sed & tergeminos cinctos Senatores vidimus Horatios.* Hi terni ex duabus ſororibus vno partu nati Romæ tres P. Horatij, Albæ totidem Curiatij, qui regnante Tullo Hoſtilio tres Horatij cum tribus Curiatiis inter Romanorum, & Albanorum exercitus quique pro acquirendo ſuis imperio conflixere.

Duobus verò ex Horatiis occiſis, ſed omnibus Curiatiis vulneratis, ſolus Horatius tertius frater ſuperſtes fugam ſimulando hoſtes ſegregauit, ſingulóſque ſeparatim aggreſſus occidit, & victoriam Romanis peperit, quemadmodum Dionyſius [h], Liuius [i], aliique referunt. Eos autem appellat Paulus cinctos, quia militabant, cingulúmque inſigne militum gerebant. Legendum itaque, *cinctos*, vt habetur in Pandectis Florentinis, non *cunctos*, vt in aliis codicibus: quia illa dictio eſt otioſa.

Quod autem ait, vidimus, intelligendum eſt, auctores legendo, non enim potuit Paulus rem per multa ante ſecula geſtam vidiſſe. Plinius, *Tergeminos*, inquit [k], *naſci certum eſt Horatiorum, Curiatiorúmque exemplo.*

Sequitur Plinius: *Sed & Ælius ſcribit ſe vidiſſe in Palatio mulierem liberam quæ ab Alexandria perducta eſt, vt Adriano oſtenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur, quintum poſt quadrageſimum diem.*

Florentiæ legitur *Lælius*. Lælium Felicem Iuriſconſultum intelligit, qui ad Q. Mutium Scæuolam aliquot libros ſcripſit, vt auctor eſt A. Gellius [l], qui ex illo explicat, quæ ſint calata, curiata, & centuriata comitia. Eandem huius Alexandrinæ mulieris hiſtoriam recitat Saluius Iulianus [m], & Caius, qui Serapidem Alexandrinam eam fuiſſe dicit [n], & ſubiicit, quod ſi vltra tres naſcantur, fortè portentuoſum eſt, quæ

quæ verba ex Plinio ſumpta videntur:quia & ipſe ſcribit [o], tergeminos naſci certū eſt, ſupra inter oſtenta ducitur. Eandem Ægyptiæ mulieris hiſtoriam Gellius recitat [p], & ſubdit ancillam Cæſaris Auguſti in agro Laurente quinque pueros peperiſſe,eóſque pauculos dies vixiſſe,matrem quoque eorum non multo, poſtquam peperit,mortuam,monumentúmque ei factum iuſſu Auguſti in via Laurentia, in eoque ſcriptum eſſe puerperij eius numerum.

a l antiqui.ſi pars hæred.pet. *b* lib.7.hiſt.animalium.c.4. *c* lib.7.c.3. *d* lib.7. hiſt.animal.c.4. *e* vbi ſuprà. *f* vbi ſuprà. *g* lib.15. Geog. *h* antiq.Roman.lib. 3. *i* lib. 1.decad. 1. *k* lib. 7. c. 3. *l* lib.15.c.27. *m* l.ſi pater.de ſolut. *n* l.vtrum de reb.dubiis. *o* vbi ſupra. *p* lib.10.c.2.

Ad l. vlt. ff. finium regund. CAP. XXVIII.

CAius recitat [a] legem Solonis,quæ in xij.tabulis Athenis Romam allatis continebatur,cuius etiam meminit Plutarchus [b], qui à Solone plantationis menſuras prudentiſſimè definitas ſcribit, ſiquidem eum, qui in agro propè alterius fines quid plantaſſet, quinque pedum ſpacium inter plantam, & vicini prædium relinqui iuſſit, etſi vetuſtiores Pandectarum Codices mendoſè duo tantum ponunt, quod ex errore notarum B. & E. potuit euenire. Qui verò ficum, aut oleam plantaſſet, nouem pedibus à vicino abeſſe debebant. Rationem differentiæ eam adducit Plutarchus [c], quòd hæ arbores longiùs radicem protendant, nec ſine detrimento cæteris arboribus admoueri poſſunt, quibus nutrimentum auferunt, & in quaſdam humorem etiam noxium tranſmittunt.Si quis verò puteum effodiſſet, orgyam dimitti voluit.ea Herodoto [d],& Suidæ [e] eſt ſex pedum menſura,aliter Hexapus dicta, quæ expanſis manibus efficitur,& humani corporis proceritatem æquat, nonagintaque ſex digitos continèt. Siquidem pes ſexdecim digitis conſtat. Sed huius legis interpres Latinus pro orgya paſſum poſuit,qui quinque tantùm pedes.ſiue digitos 80.auctore Suida [f], complectitur. Emendanda eſt igitur interpretatio legis Caij à Solone deſumpta,vbi paſſus pro orgya ponitur,de quo Pierius [g].

a lib.4 ad leg.12. Tabul. *b* in Solone. *c* ibidem *d* lib.2.ſeu Euterpe. *e* in ver.ὀργυία. *f* in ver. Βῆμα. *g* lib.36.Hieroglyph.c.paſſus.

Ad l. ſi propius. de mortuo infer. CAP. XXIX.

CIcero quoque 2, de LL. lege 12. Tabularum cautum, ne propius 60. pedes alienas ædes inuito domino ſepulchrum fieret. *Si igitur*, inquit Pomponius *l. ſi propiùs. ff. de mort. inf. quis propiùs ædes tuas ædificet ſepulchrum, nouum opus nunciari poterit, ſi factum iam ſit, Quod vi, aut clam agetur: ſi verò intra legitimum modum, (id eſt, pedes 60.) mortuus propè meas ædes, me tacente, inferatur, alius inferri poterit, quia iuri meo renunciaſſe videor.*

Ad l. vinum. ſi certum petat. CAP. XXX.

VInum mutuo datum per iudicem petitum eſt. Quæſitum eſt, cuius temporis æſtimatio fieret.Sabinus reſpondit [a],ſi nihil dictum eſſet,quanti tunc eſſet,cùm petitum eſſet.

Hic moram interueniſſe dixerunt Doctores: quia à debitore vini æſtimationem

Ee 2 præſtari

præſtari Iulianus aſſerit. Sed hic intellectus non modò diuinat, & ſupplet, ſed legi penè aduerſatur, quæ litis conteſtatæ tempus ſolum quoad vini æſtimationem præſtandum vult ſpectari, cum ſi moroſus fuiſſet debitor, non id tempus, ſed aliud, quanti plurimi fuiſſet vinum, inſpiceremus. *In re furtiua*, inquit Vlpianus [b], *temporis æſtimatio ſpectatur, quo res vnquam plurimi fuit*, & fur moroſo comparatur [c].

Idem probatur ex *l. ratio. §. ſi per venditorem. de act. empti.* vbi venditor vini, qui fuit in mora, quo minùs traderet, condemnatur vtro tempore plus vinum fuit, vel quo venit, vel quo lis in condemnationem deducitur. Velle autem petitionis tempore plurimi fuiſſe vinum, mera eſt diuinatio. Præterea de mora nullum in hac lege verbum: quare hîc loqui Iulianum de eo debitore arbitror, qui nullam reſtituendi vini moram contraxit, eius tamen æſtimationem debebat, quod multis caſibus euenire potuit, fortè quia eiuſdem, quam acceperat, bonitatis vinum debitor inuenire non potuit, itaque propter rei præſtandæ difficultatem, quæ moram impedit [d], ad æſtimationem veniri neceſſe fuit. Vel etiam de danda vini æſtimatione inter debitorem, & creditorem conuenerat, ſed quia dubitatur, cuius temporis danda eſſet, ad petitionis tempus eam Iulianus refert, quem loqui eo caſu cenſeo, quo in mora debitor non fuit.

Decidendi autem potuit eſſe ratio: quia petitionis tempore vino vſurus erat creditor: vnde id tempus ſpectari æquum fuit. Sicut enim die appoſita id tempus inſpicitur, quo peti res poteſt, ita ea omiſſa, petitionis dies ſpectatur, vt arguit *l. quoties. 59. de verb. obligationib.*

At contendat quis caſu propoſito contractus potiùs, quàm petitionis tempus ſpectandum, vt in pecuniæ, quæ ab vſu receſſit, debitore videmus. eius enim quanti contractus tempore fuit, datur æſtimatio [e]. Sed hoc à vino valde diſtat. pecuniæ enim bonitas, vt teſte Alexandro [f] tenuerunt Iacobus de Beluiſio, & Odofredus, qui ſoli illam materiam intellexiſſe præ cæteris videntur, præcipuè in communi eius valore conſiſtit, & ideo eius, quanti contractus tempore fuit, æſtimatio reddi debet: quia illa eſt eius rei ſubſtantia, de qua ſenſiſſe contrahentes cenſentur, prout erat tempore cõtractus, non de illa, quæ poſtea vel decreuit, vel improbata eſt. In vino autem intrinſeca bonitas ſapor eſt, non eius æſtimatio, quæ cum extrinſeca ſit, & varia, non contractus, ſed petitionis tempus, quo vino vti debuit, inſpicitur.

Etſi adhuc per litis conteſtationem moroſum effectum eſſe vini debitorem, quis opponat, reſpondeo, quod ſe debitorem fatebatur, qui vinum mutuatus fuerat, ſed minorem vini æſtimationem ſoluere volebat, creditor verò maiorem petebat, quod cùm dubium eſſet, & cuiuſnam temporis æſtimatio ſoluenda eſſet, ignoraret, debitor in mora fuiſſe dici non poteſt. ad eam enim introducendam ſcientia requiritur [g]. Nec ſemper in mora eſſe reum, qui litem conteſtatur, Vlpianus probat. *In hac actione*, inquit [h], *ſi quæratur res, quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat, verius eſt condemnationis tempus ſpectandum: ſi verò deſiit eſſe in rebus humanis, mortis tempus, ſi poſt moram deterior res facta ſit, habendam æſtimationem, quãto deterior res facta ſit.* Hactenus Vlpianus. Ergo in priore ſpecie lite conteſtata moram non inductam ſupponit, cùm ab eo diuerſum ſubiiciat caſum, quo mora interuenit. Vlpiani ſententiam [i] comprobat & Caius. *Si merx aliqua*, inquit [k], *quæ certo die dari debebat, petita ſit, veluti vinum, oleum, frumentum, tanti litem æſtimandum, Caſſius ait, quanti fuiſſet eo die, quo dari debuit, ſi de die nihil conuenit, quanti tunc cum iudicium acciperetur.* Hoc etiam probatur ex *l. quoties. de verb. oblig. Quoties in diem, vel ſub conditione oleum quis ſtipulatur, æſtimatio eo tempore eſt ſpectanda, quo dies venit. tunc enim peti poteſt.* Denique idem velle videtur *l. hominem. ff.*

mandati,

mandati, quæ tempus actionis propoſitæ vult ſemper ſpectari in contractibus ſtrictis, niſi debitor in mora fuerit.

[a] l. vinum. ſi certum petat. [b] l. in re furtina. §. 1. de condict. furt. [c] l. inter ſtipulantem. §. pen. de verbor. oblig. [d] l. quod te. vbi Doctor. ſi cer. petat. [e] §. cum canonicis. in fin. de cenſib. & notat Bart. in l. Paulus. vbi Imol. de ſolutionib. [f] in d. l. quod te. [g] d. l. quod te. vbi gloſſ. in ver. deberes. gloſſ. in d. l. vinum. in ver. eſſet. ſi cert. petat. [h] l. in hac. in princip. de triticar. [i] in d. l. vinum. [k] in l. vlt. de triticar.

Ad l. 3. in fin. cum ſeqq. de iureiur. C A P. XXXI.

PEr Principis genium, vel ſalutem, vel venerationem Antiquos iurauiſſe liquet [a], quam conſuetudinem ego inde prouenisſe exiſtimo, quod Principes Romani pro diis ſunt habiti, & ſicut per Deos iurabatur, ita & per ipſos cœptum eſt iurari. diuinos enim honores Principibus datos fuiſſe, templáque Auguſti Genio dicata Suetonius memorat [b], pérque aras eius iuratum fuiſſe Horatius de Auguſto loquens oſtendit: [c]

Præſenti tibi maturos largimur honores,
Iurandáſque tuum per nomen ponimus aras.

Hanc ergo, quod pro Diis viuentes celebrantur, cauſam fuiſſe arbitror, vt per Principum Genios iurari cœperit. Credebant enim veteres, & nos Chriſtiani tenemus, Angelos cuique in lucem edito homini ſtatim aſſociari, quem ſalutis Genium vocabant. Hi animas gremiis ſuis ſuſceptas, quod licitum eſt, tuentur, ac donec puras, à peccatóque mundas ſenſerint, maiora docent. Vnde Menander:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ.
Ἅπαντος ἐςὶ Μυςαγώγος τῦ βίυ.

De qua re plura Ammianus Marcellinus [d]. Dion auctor eſt [e] inter alios honores Iulio Cæſari decretos, etiam hoc datum, vt per eius fortunam iuraretur.

Idem tradit [f], Tiberium nulli permiſiſſe, vt per ſuam fortunam iuraret, & ſi quis peieraſſet, eum nō puniuiſſe. Seiano autem occiſo, cui auguſtos honores decreuerat, ſancitum eſt, ne quis per alium, quam per Imperatorem iuraret [g].

Sed videndum eſt, quid ſignificet per ſalutem Principis iurare [h]. Ego hanc execrationem potius eſſe arbitror, quàm iuramentum. id enim ſignificatur, *illud Princeps patiatur*, vel, *hoc illi contingat, ſi verum non dico*. cum enim Deo obligat, quod iuramenti genus grauiſſimum dicitur. D. Auguſtinus, *Cùm quis*, ait [i], *per ſalutem meam iurat, ſalutem ſuam Deo obligat: cùm dicit, per filios meos, oppignerat eos Deo, vt hoc eueniat in caput eorum, quod exit de ore ipſius, ſi verum, verum, ſi falſum, falſum.* Idem Magiſter ſententiarum ſequitur [k]. Cùm quis ergo per ſalutem Principis peieraſſet, tanquam in eius caput impiè malum precatus puniebatur. Vnde Tacitus ſcribit [l] Bubrio crimini datum, quod periurio nomen Auguſti violaſſet, & hoc nomine accuſatum. Tertullianus verò Chriſtianos per ſalutem principis iurare ait [m], veluti, *Ita ſaluus ſit Cæſar, vt hoc eſt verum.* Sed & iuramus, inquit, vt per Genios Cæſarum ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus Geniis. Qui verò per lapidem iurat falſum, periurus eſt: quia non lapidem, qui non audit, ſed eius creatorem adhibet teſtem, vt Auguſtinus tradit [n]. & ideo licet hoc iuramentum faciendum non ſit, factum tamen eſt ſeruandum. Idem ſententiarum Magiſter probat [o].

Quod verò neque per capillos, neque per lapidem, vel aliud, & diuino, & humano iure prohibeamur iurare [p], hanc ob cauſam ſancitum eſt, ne aliquid diuinum

Digitized by Google

in iis eſſe crederetur, pro quo reuerentia eis deberetur, vel ne per ea iurantes falſum homines ſe iuramento teneri non putarent. Vſu tamen receptum eſt, vt tactis ſcripturis, & præcipuè ſacris Euangeliis iuretur, quod corporale iuramentum vocatur, tanquam aliquid maius faciamus, quàm ſi per Deum ſimpliciter iuraremus, in quo nos falli Magiſter ſententiarum ex ſententia Ioan. Chryſoſtomi docet [q] *Si qua*, inquit, *cauſa fuerit, modicum videtur facere, qui iurat per Deum. qui verò per Euangelium, maius aliquid feciſſe videtur. Quibus dicendum eſt, Stulti, ſcriptura ſanctæ propter Deum factæ ſunt, non Deus propter ſcripturas, ita & creaturæ factæ ſunt propter Deum.* Cùm tamen diuerſa inoleuerit opinio ad homines perterrefaciendos, & à falſo remouendos, quod horribilius eis videtur, iuramentum adfertur. Vnde iure ſtatutum eſt, vt qui iurauerit ſe maiorem ann. xxv. cùm non ſit, contrarium per inſtrumentum probare poſſit, ſecus ſi tactis corporaliter ſcripturis iurauerit. nullo enim modo contrarium probare poteſt [r]. Hic non omittam ſcitum Liberij carmen à Gellio [ſ] recitatum:

Quid eſt iuſiurandum? Emplaſtrum æris alieni.

a l. ſi duo. in fi. ff. de iureiurand. §. 1. Inſt. de fideicom. hæredit. l. 2. C. de reb. cred. *b* in Auguſto. cap 60. *c* lib. 2. epiſtol. 1. ad Auguſtum. *d* lib. 21. *e* lib. 44. *f* lib. 57. *g* Dion lib eod. *h* l. 3. §. vlt. cum ſeqq. & l. ſi duo §. vlt. l. qui per ſalutem. de iureiurand. *i* in ſerm. 28. de verb. Apoſt. *k* lib. 3 ſentent. diſtinct. 39. *l* lib. 1. Annal. *m* in apolog. cap. 32. *n* vbi ſuprà. *o* vbi ſuprà. *p* Nouell. 77. ſeu auth. vt non luxuri. contr. natur. §. 1. c. ſi quis per capillum. 22. q. 1. *q* ibidem. *r* l. ſi alterius. C. ſi minor ſe maiorem dixerit. *ſ* lib. 16. c. 7.

Ad l. 3. §. ſi liber. ff. de condict. cauſ. data cauſ. non ſecuta. CAP. XXXII.

DOmitia Neronis filia, accepta pecunia, Paridem Pantomimum manumiſit, ſed cùm is ingenuum ſe probaſſet, pecuniam repetiit, vt ex Neratio ſignificat Vlpianus. Hæc non fuit Neronis Principis filia, ſed amita, & ſoror Gn. Domitij Ænobarbi patris Neronis Principis, cuius libertum Paridem fuiſſe Tacitus ſcribit [a].

Itaque pro *filia* legendum eſt, *amita*, vel potiùs intelligemus Neronis filiam, id eſt, Neronis aui Neronis Principis. ipſe enim nullam filiam Domitiam habuiſſe legitur. Hæc inimicitias cum Agrippina matre Neronis Principis exercuit: quia parem cum ea generis nobilitatem prætendebat. Nam Tacitus ita ſcribit [b]: *Lepida, (ſcilicet Domitia) minore Antonia genita, auunculo Auguſto, Agrippinæ ſobrina propior, ac Gnei mariti eius ſoror, parem ſibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multum diſtabant, & vtraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitiis æmulabantur, quàm ſi qua ex fortuna proſpera acceperant. Enimuero certamen acerrimum, amita potiùs an mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida blandimentis, & largitionibus iuuenilem animum deuinciebat, truci contra, ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitātem nequibat. Domitia obiecit, quod malis artibus coniugium Claudij appetiuiſſet, & Italiam ſeruorum agminibus perturbaſſet, & mortem obiiſſet niſi à Narciſo prohibita eſſet. Sublato Claudio, & Nerone rerum potito, accuſata eſt Agrippina, quòd Britannici Claudij filij à Nerone fratre occiſi mortem lugeret, & nuptura Rubellio Plauto ex Auguſto oriundo imperium inuadere cogitaret. Id primò Atimeto Domitiæ liberto ſignificatum eſt, qui Paridem histrionem, libertum & ipſum Domitiæ, impulit ire propere, crimenque atrociter Neroni deferre. Facto exterritus Nero ſtatim matrem cum Plauto occidere voluit, ſed à Seneca retentus rem Burrho P. P. cognoſcendam mandauit. Is ad Agrippinam cum Seneca profectus, rem omnem aperit. Illa tanta oris conſtantia ſe purgauit, vt Syllana criminis inuentrix cum accuſatoribus in exilium ſit acta. De Atimeto ſupplicium ſumptum. Paris Pantomimus*

Digitized by Google

mimus plus apud libidinem Principis valuit, quam vt pœna afficeretur. Mox fauente Nerone ingenuus eſt iudicatus. Nec multo poſt ereptus amita (ea Lepida Domitia fuit) libertus Pari quaſi iure ciuili, non ſine infamia Principis, cuius iuſſu perpetratum ingenuitatis iudicium erat, & ob id datam Domitia pecuniam ob libertatem repetiit. Sunt etiam, qui eam à Nerone occiſam velint. Huius hortos fuiſſe arbitror, qui poſtea in Principum delicijs fuere. Vopiſcus, *Diſplicebat*, inquit [c], *& in Palatio habitare, ac magis placebat in hortis Saluſtij & Domitia viuere.*

Alia eſt Domitia Longina, quam Ælio Lamiæ nuptam Domitianus Imp. poſtea vxorem duxit, & Paridem ob adulterium cum ea commiſſum interfecit. Tranquillus, *Contrectatis*, inquit [d], *multorum vxoribus, Domitiam Lōginam Ælio Lamia nuptam in matrimonium abduxit.* & poſtea vxorem ſuam Domitiam, ex qua in ſecundo ſuo conſulatu filiam tulerat, alteróque anno conſalutauerat, vt Auguſtam, eandem Paridis hiſtrionis amore deperditam repudiauit, intráque breue tempus impatiens diſſidij quaſi efflagitante populo reduxit. Idem Dion, *Cum autem*, inquit [e], *de cade vxoris ſua Domitia conſultaret, propter admiſſum adulterium, capto conſilio de ſententia Vrſi eam repudiauit, propter quam Paridem ſaltatorem in media via occidit, & poſtquam accepit eum locum à multis hominibus floribus, frondibúſque, ac virgultis ornari, eos interfici iuſſit.* De hoc Paride Martialis [f], & Iuuenalis [g], ſcripſerunt. Sed vereor, ne hic Paris alius ſit ab eo, qui Domitiæ Lepidæ ſeruus fuit, quem à Nerone occiſum Dion ſcribit, etſi vterque ſaltator fuit.

Alia fuit Domitia Rutilij Seueri vxor, de qua *in l.1. in princ. de ventr. inſpic.*

a lib.13. Annal. b lib.12. & 13. Annal. c in Aureliano. d in Domitiano cap.1. e in eodem. f lib.11 epiſt.12. g Satyr.6. & 7.

Ad l. ex argento. de condict. furt. CAP. XXXIII.

SI ex argento ſurrepto facta ſint pocula, licèt in aliam formam conuerſo argento, condicuntur, cùm eadem maneat ſubſtantia, & ideo etiam cælaturæ fit æſtimatio. i. ſignorum, & imaginum, quæ fiunt in poculis. D. Ambroſius, *Calatum*, inquit [a], *vocatur argentum, quod ſignis eminentibus refulget, ſicut calatum, quòd impreſſa habeat ſtellarum lumina, tanquam ſigna.* Quia ergo hæc ſigna & ipſa ex ſurrepto argento facta ſunt, ideo & ipſa cum operis impenſa æſtimantur, quæ eſt cælatura.

Quod autem Accurſius eam credit [b] eſſe deaurationem, falſum eſt, nec fortè condiceretur, quia non eſt ex materia ſurrepta. De argento cælato Vlpianus *in l. cùm aurum 19. §. infectis. de aur. & arg. leg. Si iam*, inquit, *erat factum argentum, ſed calabatur (id eſt, ſignis imprimebatur,) facti appellatione continebitur, & calati, quod calari cœpit.* Virgilius [c]:

Ingens argentum menſis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum.

id eſt, ſculpta.

a in Hexamero. lib.2. cap 3. b in verb. celaturæ. c lib.1. Æneid.

Ad l. vlt. §. vlt. Ad leg. Rhod. de iactu. CAP. XXXIV.

LEges naualium commerciorum omnes Rhodiæ vocantur à Rhodo inſula, vbi maxima mercatorum erat frequentia; vt auctor eſt Iſidorus [a], ad nautica enim, & ea, quæ in mari contingunt, pertinet, & vbique obſeruatur, niſi aliqua lex

lex illi aduerſetur, vt ait Michael Proconſul Attaliæ [b]. Idem ſignificat *l. 9. huius tit.* Nunc Labeonis verba ſunt explicanda. *Si nauim*, inquit [c], *conduxiſti amphorarum duorum millium, & ibi amphoras portaſti, quoꝫ duobus millibus amphorarum pretium debes.* Videndum, quid ſibi hæc verba velint neque enim definiunt numerum amphorarum quæ importatæ ſunt, & deciditur pro duobus millibus pretium deberi, quaſi tot illatæ fuerint. Subauditur enim amphoras portatas, ſcilicet, ad numerum duorum millium: ex quo ſequeretur, ſi pauciores importatæ fuiſſent, pro numéro tantùm illarum pretium ſoluendum. Sed ſi conduxi nauim, quæ duo millia amphorarum capiebat, cur non teneor, etiãſi tot amphoras non portaui, cum per te ſteterit, ne importarem? nam etſi nauem conduxi, vt afferret duo millia amphorarum, eodem modo. ſiue inferam tot amphoras, ſiue non, ad earum numerum teneri debeo. Deinde dubium eſt, quare numerum illarum amphorarum Labeo non expreſſerit, & cur appoſuerit hoc aduerbium, *ibi*: nam ſatis erat dicere, *amphoras portaſti*, eo aduerbio non addito: quia de alio, quam nauis loco intelligi non poterat. Præterea dicendum erat, *eo portaſti*, non, *ibi*, ſecundùm recti ſermonis rationem.

Suſpicor itaque hunc locum eſſe mendoſum, & librarium in deſcribendis notis numeri amphorarum deceptum, & pro nota forte mille quingentorum, aut quinquaginta, quæ ita formatur ıΔı. ſcripſiſſe, *ibi*. Senſus ergo eſt, conduxiſti nauem duarum millium amphorarum, & immiſiſti in nauem mille, & quingentas amphoras, dicit Labeo nihilominus te pro duobus millibus teneri, quoniam pro ea ſumma nauem conduxiſti. Paulus verò notat: nam aut auerſione nauis conducta eſt, id eſt, pro vniuerſa ſumma, quam capit nauis, quę eſt capax duorum millium, & pro duobus millibus merces debetur: quia pro tot eſt conducta. Si verò pro numero impoſitarum amphorarum merces conſtituta eſt, pro tot amphoris pretium debes, quot portaſti. Nec temere duorum millium amphorarum numerus ponitur: nam eo tempore vt plurimum naues huius capacitatis fiebant, vt ex Ciceronis ad Lentulum epiſtola deprehẽditur [d], & probat Budæus [e]. In amphoris verò potiſſimùm vinum reponebãt, & tranſuehebant, vt nunc in cuppis. Aliâs duorum millium modiorum capaces naues fabricabantur, minores ad mercimonia non ita aptæ habebantur [f]. onerariæ verò naues capiebant tres mille metretas, ſeu cados, & octo millia modiorũ [g]; capit ea ſumma vltra quinque millia amphorarum, & plus decem, & ſeptem millibus modiorum.

a lib. 5. etymologiæ c. 17. *b* in iuris compendio Græco. περὶ ναυκλήρων. *c* l. vlt. §. vlt. ad L. Rhod. de iact. *d* lib. 12 epiſt. 15. *e* lib. 5. de aſſe. *f* l. iubemus nullam. C. de ſac. ſan. eccl. quæ eadem eſt l. 2. C. de nauibus non excuſ. lib. 11. *g* l. pen. §. vlt. locati.

Ad l. vlt. de inſtitor. actio. CAP. XXXV.

REfert Scæuola L. Titium menſam exercuiſſe, & quandam cautionem C. Seio feciſſe. mox cautionis verba exponens pro Lucio Titio Octauium Felicem, & pro Caio Seio Domitium Felicem nominat. Dubitatur, vnde hæc varietas proueniat. Accurſius hos quadrinomios fuiſſe autumat [a], quod mihi parum fit veriſimile. etſi enim vnus forte quatuor nominibus appellari poſſit, id in aliis non ita facile euenire poteſt. Ego exiſtimo L. Titium, & C. Scium primo velut conſueta ſpeciebus nomina poſita, poſtea verò contrahentium nomina expreſſa fuiſſe. Solent enim Iuriſconſulti & ipſi etiam Prætores in edictis pro nominibus propriis Lucium Titium, &Caium

& Caium Seium exempli cauſa ponere, non quòd aliquis verè eo nomine appellaretur, ſicut *in l. ait prætor. quæ in fraud. credit.* ita edicti verba concipiuntur: *Quæ L. Titius fraudandi cauſa fecit, reſtituet.* L. Titius pro quocumque exempli cauſa ponitur. Et *in l. 3. in princip. de accuſat.* In concipiendo libello, ac ſatorio L. Titius, & Mæuius nominantur, cùm ea forma omnibus generaliter proponatur. Et *in l. 1. §. qui quæſtionem. infr. de quæſt.* forma interrogandi rei ſub nomine L. Titij concipitur, cùm non magis ille, quàm alius eſſet interrogandus: qua in re hoc nomen exempli cauſa neceſſe eſt poſitum fuiſſe: quod & Plutarchus explicat [b]. *Legum latores*, inquit, *Caium Seium, & Lucium Titium vſurpare ſolent, vt Philoſophi Dionem, & Theonem.* Scæuola itaque prius exempli cauſa pro more Iuriſconſultorum Lucium Titium, & Caium Seium nominauit, vbi verò verba cautionis ſubiicit, verum nomen contrahentium ponit, nempe, Octauij Felicis argentarij, Octauij Terminalis eius liberti, & Domitij Felicis. Titius autem ſecundùm Maximum à Tito deducitur [c], quod Titi Tatij Sabini Regis nomen erat, in cuius honorem Titij ſodales ab eo, vel à Romulo memoriæ cauſa ſunt inſtituti. Sed Varro Titios à Titiis auibus ſolitos in auguriis obſeruari dictos ſcribit [d]. Feſtus verò hæc nomina à titulo deriuat. *Titulos enim*, ait [e], *olim vocatos fuiſſe milites, quaſi tutelos, quòd patriam tuerentur.* Lucij verò prænomen primò vni impoſitum eſt, qui oriente luce natus eſt, vt ait Feſtus [f]. Seios à ſerendo dictos volunt: nam Seiam deam frumentis, quamdiu ſub terra eſſent, veteres præpoſuiſſe D. Auguſtinus ſcribit [g]. Caij prænomen à γία, id eſt, terra, Rhodiginus deriuat [h], quaſi rudem, & mercenarium ſignificet. Ex hac autem lege notandum eſt, alieno nomine contrahentem ipſum ſuo nomine non obligari: quod & in procuratore locum habet [i], & in tutore [k]. Hæc autem cautio formam habet epiſtolæ, quales plurimum fieri conſueuerant [l]. Huiuſmodi epiſtolæ emitti, non mitti dicebantur [m] & emiſſa manus [n].

a in ver. Felicis. *b* in problem. Rom. 29. *c* Titius Probus epitome Valerij Maximi lib. 10. *d* de lingua Latina, lib. 4. *e* in ver. tituli. *f* in ver. Lucius. *g* lib. 4. de ciuit. Dei, c. 4. *h* lect. antiq. lib. 24. c. 5. *i* l. ſi pupilli. §. 1. de negot. geſt. *k* l. ſi quidem. C. de prædiis & aliis reb. minor. *l* l. Lucius Titius Sempronio ſalutem. 24. l. Publia. §. vlt. l. Quintus. depoſiti. & l. ea, quæ. de donat. inter virum & vxor. & iux. l. epiſtola. de pactis. l. Titius. l. vlt. de conſtit. pecun. *m* l. non epiſtolis. C. de probat. dict. l. Titius. de conſt. pecun. *n* l. quidam. 15. de probationib.

Ad ſenatuſconſultum Macedonianum. Cap. XXXVI.

PRimus Claudius Imperator legem tulit, ne quis filiofamilias crederet pecuniam ſibi, mortuo patre, reſtituendam, & hoc, ne quis alterius necem optare cogeretur, vt Tacitus 11. *Annal.* ſcribit. *Lege lata*, inquit, *ſæuitiam creditorum coërcuit, ne parentum in morte pecunias filiisfamilias fœnori darent.* Poſtea Veſpaſianus auctor fuit ſenatuſconſulti Macedoniani, vt refert Tranquillus *in Fl. Veſpaſ. c. 11.* *Auctor*, inquit, *ſenatui fuit, vt quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur, nève filiorumfamilias fœneratoribus exigendi crediti ius vnquam eſſet, hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortem.* A quodam autem Macedone improbo fœneratore, qui filiisfamilias fœnerabatur, dictum eſt Macedonianum ſenatuſconſultum. Quis verò hic Macedo fuerit, non conſtat. Plinius meminit 3. *epiſt.* 14. Largij Macedonis, qui patre libertino natus prætoriis ornamentis h[illegible]ſtatus erat. Is in ſeruos ſæuus, & in villa Formiana in balneo ab ipſis cæſus, ex [illegible] illatis tandem expirauit. Idem antea palma Romæ in alio balneo ab Equite Rom[illegible]o percuſſus fuerat: quod illi futuri exitij in balneo omen fuit. Sed hunc huic ſenatuſconſulto cauſam dediſſe non affirmo.

Ad l.qui fundum.1.de contrahen.empt. CAP. XXXVII.

VEndidi tibi fundum pro centum iugeris,& conueni,vt intra 30.dies metireris, & mihi renunciares menſuram,alioquin ſolueretur fides venditionis,id eſt,non tenear tibi quidquam reſtituere:& quia hæc eſt vna clauſula,intelligitur,vt metiaris, & renuncies intra 30.dies.Tu renunciaſti intra dies 30. iugera eſſe tantùm nonagintaquinque, itaque reſtitui tibi pretium quinque iugerum. Deinde hunc fundum vendidiſti Titio, & iterum metitus inueniſti non eſſe, niſi nonaginta iugera, vis vt reſtituam pretium pro his aliis quinque iugeris, quæ inueniſti deeſſe. Quæritur, an tenear.Paulus diſtinguit,aut actum eſt,vt metiaris intra 30. dies,& renuncies,quanto minor eſt modus agri,& ſi poſt 30. dies renunciaueris,non teneor: quia intra terminum tibi præfixum non renunciaſti. Ita intelligunt Doctores. Sed ſi pactum ſit, vt intra 30. dies metiaris, & de modo agri renuncies,& intra hos dies mihi renunciaueris minorem modum agri eſſe, quamuis multis poſt annis repetes pretium, quanto minor modus agri fuit.Sed hic ſenſus ſtare non poteſt: in primis, quia Paulus poſuit caſum intra dies 30. mihi de modo agri renunciatum fuiſſe: vnde non poteſt alius fingi caſus, quo poſt dies 30.renuncies. Secundò, hoc non habuiſſet rationem dubitandi, cùm certum ſit; renunciantem poſt terminum non habere actionem ad repetendum pretium. Tertiò, quod eſt perpendendum, ſecundùm Doctores nulla eſſet differentia, an fiat pactum, vt renuncies, quanto minor ſit modus agri, an de modo agri; ſed tantùm,an renuncies intra 30. dies, vel poſt. Hæc ergo pacti differentia eſt inanis: quare credo pro certo ſtatuendum eſſe intra terminum te emptorem mihi de modo agri renunciaſſe, ſed an tenear tibi pro quinque iugeris, quæ metiendo tuo emptori inueniſti fundo deeſſe,eſt diſtinguendum, quo modo pactus ſim, Nam ſi volui, vt renuncies mihi, quanto minor ſit modus agri, id eſt, exprimas numerum iugerum, quæ deſunt ad centum,& hoc facias, teneor tantùm pro illis, quæ mihi intra dies 30. deeſſe ſignificaſti, non pro illis quinque, quæ metiendo tuo emptori deeſſe inueniſti: quia nolui teneri niſi pro illis, quæ mihi intra dies 30. renunciaſſes deeſſe ad centum. Si verò dixi,vt modum agri renunciares, id eſt, an eſſent centum iugera, vel pauciora,ſed non numerum,& tu intra dies 30. renunciaſti non eſſe centum, ſed non dixiſti, quot eſſent, teneor etiam ad alia iugera, quæ nunc inueniſti deeſſe, quia debeo præſtare, vt ſint centum iugera.

Ad l.Rutilia Polla.eod.tit. CAP. XXXVIII.

LAcus Sabate, vel Sabatenes, quem à Rutilia Polla emptum fuiſſe Proculus ſcribit, fuit non longè à Tiberi in Tuſciæ regione, qui nunc Anguillaria vocatur, antiquum nomen retinens, ſiquidem Lacum Sabatenum Anguillarium Proculus appellat: ita enim credo legendum eſſe, non *Angullarium,* vt in Pandectis Florentinis mendosè ſcriptum reperitur. Ab anguillis enim, quibus abundat, deriuari exiſtimo. Nunc lacum Bracciani à vicino eius nominis oppido vocant. Anno poſt captam à Gallis vrbem altero,cùm multi inde Romam perfugiſſent, ciuitate donati ſunt, agróque ipſis aſſignato, noua tribus ruſtica facta eſt Sabatina nuncupata. Liuius *lib. 6. decad. 1. Tribus,*inquit,*quatuor ex nouis ciuibus à Cenſoribus addita,Stellatina,Fromentina,Sabatina,Arnienſiſque:eaque 35.numerum explent.* Pollæ Antoninus reſcribit *in l.ſi pater.C.de fideiuſſ.*& Pollæ idem Antoninus meminit *in l. 2.C.de iur.dot.*& *in l.Polla.C.de his,quib.vt indign.*

Digitized by Google

Ad l. actione depoſiti. Cap. XXXIX.

ACtione depoſiti conuentus, ſeruo conſtituto cibariorum nomine apud eumdem Iudicem vtiliter experitur: legis ſenſus eſt apertus, ſed dubitatur, quid ſibi velit verbum illud, *conſtituto*, quod in collatione legum Moyſis, *tit.* 10. deeſſe dicitur, ſed in Pandectis Florentinis, & aliis reperitur. Accurſius interpretatur, *conſtituto ſeruo apud ſe depoſitarium*, quod ſuperfluè, & ineptè à Modeſtino referretur: quid enim opus eſt dicere, hunc ſeruum apud depoſitarium fuiſſe conſtitutum? Alij emendantes iura legunt, *reſtituto*: quæ lectio non eſt improbanda, ſi vetuſti exemplaris auctoritatem haberet. Ego cogitaui, an poſſimus interpretari depoſitarium petere à deponente, quod eſt conſtitutum ſeruo nomine cibariorum: certa enim ſeruis cibaria erant conſtituta, quæ à Catone *de re ruſtica, c.* 56. referuntur. *Familiæ*, inquit, *cibaria, vbi opus facient, per hyemem tritici modios* 4. *per æſtatem modios* 4. *& ſemis*. & alios proſequitur, quibus panis diurni pondus, vini menſuram, & veſtimenta præſcribit. Potuit ergo Modeſtinus ſignificare voluiſſe, deponentem teneri præſtare depoſitario alimenta, quæ ſeruis erant conſtituta. Conſtat autem lautiores cibos vrbanis ſeruis, quàm ruſticis exhibitos fuiſſe, vt Paulus tradit *l. ſeruis vrbanis. in princip de leg.* 3. quod & Vlpianus ſentit *in l. vrbana. de verbor. ſignif.* ſi pro verbo, *vicariis*, ibi poſito, legamus, *cibariis*, vt legendum videtur.

Ad l. lectos. de peric. & commod. rei vendit. Cap. XL.

LEctos emptos, & in via publica poſitos Ædilis concidit, ſi traditi eſſent emptori, aut per eum ſtetiſſet, quominus traderentur, emptoris periculum eſſe placet. Hæc Pauli deciſio ratione carere videtur, cùm ſtatim perfecta venditione periculum ad emptorem pertineat [a]. At Paulus, re nondum tradita, ad venditorem, non ad emptorem rei periculum vult pertinere. Gloſſa ſentiens difficultatem diuinat [b], hîc venditorem in ſe periculum recepiſſe, de quo nihil in lege. Secundò, ait poſſe intelligi venditos fuiſſe lectos in genere, quod cùm perire nequeat, neceſſe eſt periculum venditor ſuſtineat, donec in emptorem tranſlata res fuerit. Qui ſenſus & extraneus eſt, & legi repugnat: ipſos enim lectos, qui empti fuerant, ab Ædili conciſos fuiſſe ait. Sed etſi lecti in genere venditi fuiſſent, & duo, vel tres conciſi eſſent, non ideo qui venditi fuerant, conciſi fuiſſent, cùm dominus non hos magis, quàm illos vendiderit. Quia igitur qui venditi ſunt, conciſi fuere, de his, qui in ſpecie, & non in genere venditi erant, intelligit. Quare ego aliter hunc nodum ſoluendum eſſe arbitror, & exiſtimo Paulum ad officium Ædilium reſpexiſſe, ad quos ſpectabat proſpicere, vt nihil in via publica poneretur, quod eam impediret. Itaque quidquid in publico ſitum inueniſſent Ædiles, id pro ſuo officio diſcerpere poterant [c]. Vtenſilia quoque in eadem cauſa ſunt, adeò vt etiam ipſi ea negotiantes, ſi opus ſit, ab Ædilibus cædi poſſint [d]. Cùm ergo lectos venditos in publico poſuiſſem, inuentos in via Ædilis concidit. Si nondum eos tibi tradidi, periculum ad me venditorem pertinet, quia facto, & culpa mea conciſi fuerunt, qui eos in publico habueram: culpam autem certum eſt vſque ad traditionem præſtare venditorem [e], & ob id teneor. Si verò emptori lectos tradidiſſem, quia ipſe poſtquam eos accepit, tenere in publico non debuit, eius erit damnum, qui culpam commiſit.

Ff 2 Quod

Quod verò ad Ædiles pertinet, Ariſtoteles ſcribit [f] neceſſarium fuiſſe inueniri magiſtratum, cuius cura ſit, vt neceſſaria in foro inueniantur, vt venundentur, & honeſtè væneant. Hoc negotium in quibuſdam ciuitatibus ſeparatim propriis Magiſtratibus mandabatur. Romani id Ædilibus commiſerunt, qui etiam aliis priuatis, publiciſque rebus ſtudebant, vt ædificia decenter extruerentur, viæ publicæ dirigerentur, aut ſternerentur, fontes purgarentur, portus conſeruarentur, & ſimilia curabant, quæ Ariſtoteles explicat.

a §. cùm autem. Inſtit. de empt. & vendit. *b* in ver. emptos. *c* l. vlt. de via publ. *d* l. eos, qui vtenſilia. ff. de decurionib. *e* l. hoc ita. §. vlt. cum l. ſeq. ff. de pericul. & commod. rei vendit. & dict. § cùm autem. Inſtit. de empt. & vendit. *f* lib. 6. Politic. c. vlt.

Ad l. ſi quis ſeruum. de action. empt. CAP. XLI.

VEndidi ſeruum cum peculio, & manumiſi, teneor emptori non ſolùm peculij nomine, quod ſeruus habuit tempore, quo manumittebatur, ſed & eorum, quæ poſtea acquiſiuit. Præterea cauere debeo, quidquid ex hereditate liberti ad me peruenerit, reſtitutum iri. Hinc arguunt Doctores [a], valere pactum de futura ſucceſſione, quando fit ex neceſſitate præcedentis contractus. Cùm enim tenerer emptori ob ſeruum venditum ad id, quod eius intereſt, etiam de hereditate liberti, quæ ad me peruenire poteſt, teneor, & ob id de ea cauere debeo. Sed hæc à vero longè diſtare arbitror: nec enim hereditatem, ſi quam à liberto habuero, emptori reſtituere teneor. Nam etſi hæc Saluij Iuliani ſententia fuerit, damnatur à Marcello: ſequitur enim *in l. ſi quis ſeruum. de action. empt. Marcellus notat*, id eſt, reprehendit, quia notare plerumque eſt reprehendere [b]. *Illa igitur*, inquit Marcellus, *præſtare venditor debet, quæ haberet emptor, ſi ſeruus manumiſſus non eſſet.* Ergo hereditatem, quam venditor, tamquam patronus, conſequi potuiſſet, præſtare non tenebitur: vnde concludit Marcellus, Non continebuntur igitur, quæ, ſi ſeruus venditus manumiſſus non eſſet, emptor acquiſiturus non eſſet; ſed ſi non eſſet manumiſſus, nullam hereditatem emptor ſerui habere potuiſſet: ergo neque hæc, quæ ei manumiſſo prouenit, emptori debebitur. Itaque quidquid intereſſe potuit emptoris, ſeruo non manumiſſo, id illi præſtabitur, non alia, quæ ipſo manumiſſo ad emptorem prouenire non potuerunt, quia intereſſe vltra naturam rei venditæ non præſtatur [c]. Ceſſat igitur illa opinio, quòd liceat promittere alterius hereditatem vi præcedentis contractus contra *l. vlt. C. de pact.* quia nullibi probatur id permitti, cùm ex vi præcedentis contractus nulla emptori hereditas debeatur. Corruit & modus dandæ alterius hereditatis ab Alberico num. 2. excogitatus *in dict. l. ſi quis ſeruum. de action. empt.* vt vendam tibi bona Titij: nam hoc caſu, inquit, eius hereditatem tibi promittere potero. Hæc enim iuri repugnant, & tamquam in legis fraudem excogitata ſuſtineri nequeunt.

a gloſſ. in ver. reſtitutum. Odofr. Bart. Bald. Paulus Caſtrenſ. Cuman. Salicet. & qui hanc legem ſi quis ſeruum. ſunt interpretati. idem Bart. & cæteri in l. ſtipulatio hoc modo concepta. ff. de verbor. oblig. & in l. vlt. in pen. oppoſ. C. de pactis. *b* l. Mutius. ff. pro ſocio. l. tutor pro pupillo. §. vlt. ff. de adminiſtr. tutor. *c* l. vlt. ff. de pericul. & commod. rei vendit.

Ad l. ex conducto. §. ſed & ſi tabes. & l. ſi merces. §. vis maior. locati.

CAP. XLII.

OB vredinem, & Solis feruorem non adſuetum dominum colono teneri, Vlpianus ſcribit, vredinem à Solis ardore diſtinguens. Aliqui verò ob torem inuſtum ab acri Sole vredinem prouenire dixerunt, quod Plinius *lib. 18. c. 28.* improbat: ex

frigore

frigore enim innoxio, exiſtente ſole, naſcitur vredo, quæ noctibus tantùm, & ante Solis ardorem euenit, & plenilunio ſolùm, aut interlunio. Nam cùm interlunio proximè accedit Luna, Solis ardentis radiis percuſſa æſtate eſt calidiſſima, & hyeme frigida, quia cum ſole abſcedit. Rurſus plenilunio longè à ſole recedens, ipſa roſcida æſtate gelidas noctes, hyeme tepidas facit. Itaque plenilunij tempore, quo cadentes pruinas congelat, vredinem creat. Æſtate ergo plenilunio cum frigeſcit Luna, vitibus carbunculus immittitur, quod vitium in cæteris frugibus vredo, aut rubigo appellatur, quia decreſcunt, ac pæne contrahuntur fructus ob prædicta, ſilente cælo, ſereniſquē noctibus, nullo ſentiente. Hanc ob cauſam vredinem à damno, quod ex nimio Solis ardore prouenit, Vlpianus diſtinxit, cùm ait: *Sed etſi vredo fructum oleæ corruperit, aut ſolis feruore non adſueto id acciderit, damnum domini futurum.* Quod autem Accurſius vredinem vrentem ventum appellat, quem Græci *καύσωνα* dicunt, reiiciendum cenſeo, atque vt hæc apertiora fiant, verba Plinij *lib. 18. c. 29.* ſubiiciam. *Ex lacteo,* inquit, *circulo velut ex vbere cuncta ſata lacteſcunt duorum ſiderum obſeruatione, Aquila in Septentrionali parte, & in Auſtrina Canicula. Ipſe circulus Solis centrum infra æquinoctialem circulum ſecat. huius commiſſuras ab vtraque parte hinc Aquila, illinc Canicula obtinet. Igitur horum ſiderum diebus ſi purus, & mitis aer genitalem illum, lacteúmq; ſuccum tranſmiſerit in terras, læta adoleſcunt ſata. Si Luna Caniculæ diebus fuerit in plenilunio, vel Aquila ſurgente in interlunio, roſcido frigore aſperſa admixta amaritudo velut in lacte puerperium necat. Rubigo autem maximè occupat ſegetes per quatriduum poſt dies vndeuiginti ab æquinoctio verno.* Plinij tempore erat Rubigo à 7. in 4. Cal. Maij, hoc eſt, à 25. die Aprilis vſque ad 28. eiuſdem menſis, quia tunc canis occidebat, & ob id Rubigalia eo die Romani inſtituerunt, & Floralia in 4. Cal. Maij. Alia quoque vis, cui reſiſti non poteſt, colono eſt præſtanda, pura, fluminum, graculorum, ſturnorum, aut incurſus hoſtium, ſed præcipuè vis maior domini periculo eſt, qui propter eam colono mercedem remittere tenetur, *l. ſi merces §. vis maior. ff. locati.* Vim maiorem, exercitus impreſſionem, vel aliam vim gloſſa *ibid. in ver. fructus.* interpretatur, alij quemlibet caſum fortuitum. Sed quæ ſit vis maior, planè liquet ex Plinio, *lib. 18. c. 28. in fin. Duo,* inquit, *genera cæleſtis iniuriæ meminiſſe debemus, vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; ſimilia intelliguntur, quæ cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis ſideribus exeunt, Arcturo, Orione, Hædis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cælo, ſereniſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi cùm facta ſunt. Publica hæc, & in magna differentia à prioribus aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus ſterilitatem.* Hæc Plinius. Ex prædictis ergo vim maiorem tempeſtates, id eſt, grandinem, & procellam appellatam fuiſſe conſtat.

Ad l. in naue Saufeli. locati. Cap. XLIII.

AVerſi oneris actio rarò in iure inuenitur, ſed ſæpe auerſio, vt *in l. in naue Saufeli, ff. locati.* Illa ob merces perditas contra nautam competit, ceſſat tamen, vbi furtum commiſſum eſt. Vnde ego exiſtimo hanc eſſe inſtitutam, vbi merces dolo, vel culpa ſua nauta perdidit, vel naufragium temere faciendo amiſit. Auertere enim eſt rem temere perdere, quod Tertullianus *lib. 5. aduerſ. Marcionem. c. 1.* ſignificat. *Si nunquam,* inquit, *furtiuas merces, vel illicitas in acatos tuas recepiſti, ſi nullum omnino onus auertiſti, vel adulteraſti.* Ibi onus auertere pro malè interuertere capit Tertullianus; inde prouenit nomen auerſio, quod ſæpe in iure inuenitur, & omne rei periculum ſigni-

cat,vt *in l.1.§.exercitatorem.ff.de exercit.* *Exercitor*,inquit, *dicitur, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt ſiue is dominus nauis ſit,ſiue à domino nauem per auerſionem conduxerit*.i. damno, vel lucro ſuo,ſiue periculo. Eodem modo accipitur *in l. & hac diſtinctio.in princ.cum l.ſeq.ff.locat.* *Si auerſione*,ait,*inſulam locatam dominus reficiendo effecerit,ne conductor fruatur, pretium pro rata eius temporis reſtituet.* Hic auerſio intelligitur omne periculum conductoris, quia locator nullo caſu teneri volebat ad mercedem remittendam. Ita etiam explicatur l.ſequens. *Opus*, inquit, *quod auerſione locatum eſt, donec approbetur,conductoris periculum eſt.* Et *l.vlt.in fin.ff.ad l.Rhod.de iact.* *Si auerſione nauis conducta eſt,quæ erat duorum millium amphorarum, pro duobus millibus merces debetur.etiam ſi tot amphoræ importatæ non fuerint.* Ibi auerſio accipitur,vt tota ſit oneri conductoris.Et *l.qui officij cauſa.in fi.ff. de contrah.empt.* *Res auerſione empta periculo eſt emptoris,etiam ſi aſſignata non fuerit.*Et *l.4.§.1.ff.de pericul.& com.rei vend.* *Si auerſione*,inquit, *vinum venit,venditorem tantum ad cuſtodiam teneri,& omne periculum ad emptorem pertinet,& acoris,& mucoris.*Et §.ſeq. *Vino per auerſionem vendito finis cuſtodia eſt auehendi tempus.*

Sed reuertendo ad l.*in naue Saufeli.locat* in vulgatis Codicibus legitur *Saufelus* pro Saufeio, vt in Pandectis Florentinis. Fuit enim Saufeia familia Romæ antiqua: nam M. Saufeius expugnata Bouillis taberna, cum aliis Clodium occidit, vt Pædianus *in orat.Cic.pro Mil.* memorat, & à Cicerone eſt defenſus, & fuit abſolutus L. Saufeij, qui fuit 3.vir monetalis,*1.epiſt.3.& 8.epiſt.*1.& C.Saufeij *in Orat.pro Rabirio.*Idem Cicero meminit.Sed hunc aliquem nauis magiſtrum Saufeiorum libertum, & qui nomen à patrono acceperat,fuiſſe exiſtimo. Sunt autem acta, quæ hîc narrantur, ſub imperio Auguſti,quo tempore floruit Antiſtius Labeo huius legis auctor.

Ad §. 1. locati. Cap. XLIV.

IN operis locatione,ante quam diem opus effici deberet, dictum erat, & ſi opus factum non eſſet,intereſſe locatori promiſſum ait Labeo, ſed ſi conductor is eſt, cui opus,certa pecunia accepta, promittitur, locator autem qui promittit [a], quomodo quod locatoris intereſt,operis promiſſor præſtat,cùm ipſe promittens ſit locator?potiùs enim dicendum erat, quod conductoris intereſt promitti, non quod locatoris. Ego id inde euenire exiſtimo, quod apud veteres ſolitum fuerit pro locatore poni conductorem, & pro conductore locatorem, ſicut pro emptore quandoque venditor,& è conuerſo [b].Vel etiam conductor locator dici poteſt, quatenus operam ſuam locat [c].Quod ergo dicit Labeo,quod locatoris intereſt promitti, locatoris interpretor.i.promiſſoris.Eodem modo dixit Paulus,ex conducto conueniri locatorem, cum ex locato potiùs teneatur [d]. Locator n. ex locato, conductor ex conducto agunt [e]. Sed ibi exponendum eſt pro conducto locatum, vt prædixi. Eodem modo accipitur *in l.cum apparebit.in l.dominus horreorum.§.qui contra locati.in l.2.in princ.ff.ad l. Rhod. de iact.& aliis.*

a l.item ſi pretio.§.1.l.opus.l.ea lege.§.1.ff.locat. *b* l.veteres.cum ſeq.ff.de act.emp. *c* d.l.item ſi pretio.§.1.locati. *d* ex conducto.in princ.ff.locati. *e* Inſtit.eod.tit.in princ.

Ad l.cùm in plures.§.locator horrei.locati. Cap. XLV.

LOcator horrei propoſitum habuit non recipere aurum,argētum,margaritam ſuo periculo,deinde cùm ſciret has res inferri paſſus eſt.obligatur,& propoſitum remiſſum

miſſum videtur. Omnes cum Bartolo, Baldo, & Saliceto intelligunt hortei locatorem animo ſuo propoſuiſſe aurum, argentum, & margaritas non recipere, quæ poſtea inferri paſſus animi propoſitum remiſiſſe videtur, & ob id obligatur. Idem ſentit Bartolus *in l. non ſolum. §. morte. n. 21. verſ. circa ſecundum. ff. de oper. nou. nunciat.* & alij. Sed ſi ita intelligamus, dubio carebit hic §. cōſtat enim animum in mente retentum, vbi contrarium agit, vel alium agere patitur, nihil operari. *l. ſi repetendi. Cod. de cond. ob cauſ.* Deinde cur diceret, tunc remiſſum propoſitum videtur, ſi non expreſſa mens nemini nocet? *d. l. ſi repetendi.* fruſtrà enim dicitur remiſſum, quod nō obeſt. Quare ego aliter hanc legem interpretor ex *l. ſed ſi pupillus. §. 1. ff. de inſtit.* vbi propoſitum appellatur, quod eſt ante horreum proſcriptum. Solebāt enim negotiaiores ante tabernas ſcribere, de qua re pro contractu cum inſtitore inito vellent obligari, & hæc ſcriptura propoſitum vocabatur, erátque loco proteſtationis, vt ſi quis contra illud ſcriptum contraxiſſet, dominus tabernæ non obligaretur. Sequitur eadem lex: *Certè ſi quis dicat ſe ignorare literas, vel non obſeruaſſe, quod propoſitum erat cum multi legerent, cúmque palàm eſſet propoſitum, non auditur.* Hic propoſitum apertè vocatur, quod ante tabernam proſcriptum erat. poſtea ſubdit: *Proſcriptum autem perpetuum eſſe oportet. Cæterùm ſi per id tempus, quo propoſitum non erat, vel obſeruata proſcriptione contractum ſit, inſtitoria locum habet.* Proſcribentem appellat eum, qui literis animum ſuum declarat, ita vt minimè ſit dubitandum, proſcriptum idem eſſe, quod propoſitum. In eodem quoque ſenſu propoſitum accipitur *in l. & tertium. de iudic.* propoſita enim appellantur edicta, quæ erant proſcripta. Intelligit ergo Labeo horreorum locatorem propoſitum habuiſſe. i. proſcripſiſſe ante horreum, ſe aurum, argentum, margaritam non recepturum, & poſtea hæc paſſus eſt inferri, obligatur, ac ſi propoſitum fuiſſet remiſſum. Ita enim in Pandectis Florentinis legitur: nam patiendo inferri aurum, argentum, margaritas, propoſitum, ſeu proſcriptum remiſiſſe videtur. Sunt autem horrea, in quæ varię merces, & pretioſa inferri ſolebant. *l. 3. §. effractura. ff. de off. præfect. vigil.* Cum hæc ſcripſiſſem, inueni D. Alciatum & ipſum ita hanc legem interpretantem *in l. deteſtatio. de verb. ſignif.* ſed non ita comprobantem.

Ad l. naturalis. de præſcript. verb. CAP. XLVI.

MIrum, cur in vniuerſo ob rem tractatu ſiue dem, vt des, vel facias, aut faciã, vt facias, præſcriptis verbis actio cōpetit [a], at cum facio, vt des, de dolo agitur [b]. Plures cum Accurſio rationes aſſignare interpretes conantur, ſed ita leues, vt nec ſibi ipſi ſatisfaciant. Ego ſagittariorum more meum & ipſe telum emittam, qui & ſi fortè aliorum iudicio ſcopum non attigero, ſat erit, ſi non longè aberraſſe videbor. Præmitto igitur deficientibus nominatis, & vulgaribus actionibus illam demū præſcriptis verbis in factum appellatam competere [c]. Quare vbi dolus commiſſus eſt, quia de dolo agi poteſt, illam ceſſare. *Si ſeruum*, inquit Paulus [d], *alienum dolo malo tibi dedi, vt tuum manumittas, de dolo me eſſe conueniendum, alioquin præſcriptis verbis in factum actione teneris.* Idem & Iulianus probat *in l. ſolent. ff. de præſcrip verb.* Quod ergo ait Paulus [e], ſi faciam, vt des, & poſtquam feci, ceſſes dare: quia me decepiſti, inducens ad faciendum, quod ſine præmio facturus non eram, cum nulla ciuilis competat actio, de dolo agitur. nulla enim nominata in innominato contractu datur actio, nec præſcriptis verbis decepto contrahente, agi poteſt: quia hæc actio, omni alia ceſſante, competit: quare de dolo reus conuenitur. ſi verò dolus ceſſaret,

præſcri

præſcriptis verbis ageretur, quod etiam voluit *l. cùm mota. C. de tranſact.* quæ in contractu, facio, vt des, præſcriptis verbis contra non dantem agendum eſſe dicit, quia non ſemper dolo verſatur non implens promiſſa, vel quia facultatem dandi non habet, vel rem præſtandam non inuenit. & his congruit *l. cùm proponas. C. de dolo.* vbi qui dedit, vt reciperet, contra rumpentem fidem de dolo ſibi decerni actionem rectè poſtulat: nam ſi doli conuincere aduerſarium velit, præſcriptis verbis non aget, aliud ſi dolo omiſſo, impleri tantum contractum deſideret. Ita verò legem illam torquent ſcribentes, vt nihil minùs fortè velit, quam quod ipſi tradunt. Ex contractu enim do, vt des, formant alium, facio, vt des. Hinc aliud Prætoris de dolo edictum explicatur. cum enim ſi alia actio non ſit, de dolo ſe actionem daturum pollicetur *in l. 1. §. ait Prætor ff. de dolo.* de actione in factum non intelligit. Cùm enim nominati actus innominatos excludant, vbi dolus locum habet, in factum neceſſe eſt actio ceſſet. De aliis itaque nominatis actionibus, & non de innominatis, Prætor ſentit.

a l. naturalis. §. 1. & §. at eum do. de præſcripi. verb. *b* d. l. naturalis. §. quod ſi faciam. *c* l. 1. ff. de præſcr. verb. *d* d. l. naturalis. §. ſi dedi. *e* d. §. quod ſi faciam.

Ad l. Titius. quib. mod. pign. vel hypoth. ſolu. CAP. XLVII.

TItius Sempronio fundum, poſtea C. Seio pignori dedit, deinde vtrique in aſſem eundem fundum vendidit, per interpoſitam venditionem ius pignoris extinguitur, ſed dubium eſt, quid ſit in aſſem fundum vendere. Aliqui interpretantur. i. vno nummo, quod eſſe non poteſt: quia nulla, & imaginaria eſſet illa venditio *l. imaginaria. infr. de reg. iur.* Alij dicunt vtrique creditori in ſolidum fundum venditum fuiſſe, quod nec iure ſubſiſtit, quo duo domini in ſolidum eſſe nequeunt. *l. 3. §. ex plurimus. ff. de acq. poſ.* Alciatus 2. parerg. 35. cenſet, per æs, & libram contractum illum celebratum fuiſſe, quod nullum effectum haberet, nec tum in vſu fuiſſe exiſtimo. Ego arbitror fundum vtrique creditori totum ſuis cuique partibus aſſignatis venditum in aſſem fuiſſe dici, quia as totum in 12. partes diuiſum dicitur, *l. ſeruum. in fi. infr. de her. inſtit.* nec id tantùm de hæreditate, ſed & de aliis rebus intelligitur. Hac verò phraſi loquendi in hac ſignificatione ſæpe iura vtuntur. *Ex aſſe*, inquit Vlpianus *l. ſi ex aſſe. to. de acquir. her. inſtitutus, ſi pro parte adeat, in aſſem heres efficitur.* Et *l. poſt emancipationem. §. vlt. infr. de leg. 3. Rogatus*, inquit, *reſtituere cum prælegatis hæreditatem, is cui horti erant prælegati, eos in aſſem totos nulla parte retenta, reſtituit.* Ita etiam intelligit *l. 1. in princ. de ſeparat. Fieri*, inquit, *poteſt, vt Seius potuerit creditoribus etſi non in aſſem, in aliquid tamen ſatisfacere.* In eodem ſenſu accipitur, ex aſſe, *in l. pen. qui ſatiſd. cogant. Poſſeſſor*, inquit, *accipiendus eſt, qui rem ſoli poſſidet, aut ex aſſe, aut pro parte*, id eſt, vel totum fundum, vel partem, ſeu eum cum alio communem.

Ad l. quod ſi nolit. §. qui municipia. de adil. edict. CAP. XLVIII.

SEruis venditis, eorum natio eſt pronuncianda, plerumque enim natio ſerui prouocat, aut deterret emptorem, idcirco intereſt noſtra ſcire eorum patriam: nam præſumptum eſt quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia nationis ſunt non infamatæ, quoſdam malos videri, quia ea natione ſunt, quæ magis infamis eſt. Abſurdum, vt arbitror, viſum eſt Accurſio *a* ob gentem poſſe de ſeruo malam oriri ſuſpicionem, & ideo interpretatur nationem, ſcilicet, quo patre,

patre, aut matre natus ſit, cùm tamen notiſſimum ſit nationem pro plurium hominum genere, aut populo accipi. Quare propriè hoc nomen ſumendum eſt, vt etiam Bartholomæus Veronenſis exiſtimat. Intelligit igitur Iuriſconſultus quaſdam gentes, quæ malè audiebant, prout fama erat, Thebanos hebetes, & ſtupidos naſci, Phrygas timidos, Mauros vanos, Cretas mendaces, contrà Athenienſes acûtiſſimos, Dalmatas feroces. Quam rem Tertullianus diligentiùs explicat, *Thebis*, inquit [b], *hebetes, & brutos naſci, relatum eſt, Athenis ſapiendi, dicendique acutiſſimos, vbi penes Colytum pueri menſe loquuntur citiùs, præcoce lingua, ſiquidem & Plato in Timæo* [c] *Mineruam affirmat, cùm vrbem illam moliretur, nihil aliud, quàm regionis naturam proſpexiſſe talia ingenia pollicitam.* Aër enim ob aëris temperiem illam proſpexiſſe optima ingenia ibi futura. Paulo pòſt ſubdit Tertullianus: *Tamen iam vulgata res eſt gentilium proprietatum, Comici Phrygas timidos illudunt, Salluſtius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulſat, mendaces Cretas etiam Apoſtolus inurit.* Hæc ergo eſt cauſa, quare natio ſit pronuncianda, vbi ſeruus venditur. Cumanos etiam non Italiæ, ſed Æolidis Strabo vt ſtupidos taxat [d], & Stephanus. Cumam, Lesbúmque malè audiuiſſe dicit [e], ſtupiditatis nomine. Homerus quoque Bœotorum craſſiſſimam gentem appellat [f]. πὰρ δ' οἱ ἄλλοι ναῖον Βοιωτοὶ μάλα πίονα δῆμον ἔχοντες. hoc eſt, ſed rura tenebant proxima Bœoti, quorum craſſiſſima gens eſt. Inde tranſtulit Horatius [g]:

Bœotum in craſſo iurares aëre natum.

Simile de Batauis fertur, vnde prouerbium, *Auris Batauæ*.

a in ver. nationem. *b* lib. de anima, c. 20. *c* ſeu de generatione mundi lib. 32. *d* lib. 13. Geograph. *e* de vrbibus. *f* Iliad. 5. *g* lib. epiſtolar. 2. epiſt 1. ad Octauium Auguſtum.

Ad l. & iam matris. de probat. CAP. XLIX.

MAtris, & aui, nedum patris profeſſionem filiorum recipiendam eſſe Terentius Clemens reſcripſit. Accurſius [a], & alij de matris teſtimonio hanc legem interpretantur: quod falſum arbitror, quia aliud eſt teſtimonium, aliud profeſſio. Præterea nec mater idonea teſtis eſt in cauſa filij [b]. Ob id neque alius ſenſus eſt admittendus, vt intelligatur de ſcriptûra, quam de filij natiuitate mater fecit. Verius igitur eſt, de profeſſione intelligi, quam in actis de filij natiuitate mater facit.

Marcus enim Antoninus Philoſophus iuſſit, Romæ apud Præfectum ærarij Saturni parentes natiuitatem filiorum profiteri, in prouinciis apud tabularios ab eo ad hoc inſtitutos intra tres dies, poſtquam nomen infanti eſſet impoſitum, & hoc, vt ſciretur quis liber, quiſque ſeruus natus eſſet. Capitolinus, *Liberales*, inquit [c], *cauſas ita muniuit, vt primus iuberet apud Præfectos ærarij, Saturni vnumquemque ciuium natos liberos profiteri intra diem tertium, nomine impoſito. Per prouincias tabulariorum publicorum vſum inſtituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij, vt ſi fortè aliquis in prouincia natus cauſam liberalem diceret, teſtationes inde ferret, atque hanc totam legem de aſſertionibus firmauit.* Hæc ille. Volebat igitur M. Antoninus, vt pater ſcribi curaret natiuitatem, & nomen filij, ſed Terentius Clemens id ad matrem, & auum extendit, vt & ipſi hoc poſſint facere. Profeſſio ergo eſt delatio natiuitatis, & nominis filij, vt ſcribatur à perſona publica ad hoc electa, vel etiam in actis apud Præſidem. Profeſſionem appellat Scæuola *in l. imperatores. §. 1. de probat.* cùm narrat matrem profeſſam in actis filium eſſe ſpurium. Ita etiam Celſus nominat *in l. cùm de ætate. hoc tit.* & alij infrà citandi.

Digitized by Google

Hæc profeſſio ſi falſa fuerit, non nocet veritati, quominus contrarium probari poſſit, vt ſæpe reſcriptum eſt ab Alexandro [d], & Valeriano [e], & Diocletiano [f], apud quos profeſſionis nomen in ſenſu ſupradicto accipitur, cuius vim Interpretes non ſunt aſſequuti. Modeſtinus παιδογραφίαν, id eſt, filiorum ſcripturam, vocat [g], Interpres natiuitatis ſcripturam, Diocletianus natalem profeſſionem [h], & Alexander tabulas profeſſionum [i].

Alia eſt profeſſio, cùm cauſa cenſus perſonæ, & earum bona deſcribenda denunciantur: hanc enim profeſſionem Vlpianus appellat [k], & Valentinianus [l]. Et qui deſcribenda denunciat, dicitur profiteri. *Si, cum ego,* inquit Vlpianus [m], *fundum poſſiderem, profeſſus ſim, petitor autem eius non fuerit profeſſus, actionem illi manere.* Hanc ἀπογραφὴν, id eſt, deſcriptionem, D. Lucas appellat [n], & Suidas [o].

In alio ſenſu accipitur apud Canoniſtas [p] profeſſio, ſcilicet pro ſolenni voto Religioſorum.

a In verb profeſſio. *b* l. patentes. 6. C. de teſtib. *c* in M Antonino. *d* l. 1. C. ſi minor ſe maior. dixer. *e* l. neque profeſſio. C. de teſtam. *f* l. non nudis. C. de probat. & l. cùm de ætate. ff. eod. tit. *g* l. 2. §. 1. ff. de excuſ. tut. *h* l. ſtatum tuum. 6. C. de fide inſtrum. *i* dict. l. 1. C. ſi minor ſe maior. dixer. *k* l. 2. ff. de cenſib. l. forma. § quæ poſt cenſum. eod. tit & l. 1. §. in cauſa. de quæſtionib. *l* l. 3. C. de agricol. & cenſit. lib. 11. *m* dict. l. forma. §. ſi cùm ego. & §. ſi quis inquilinum. ff. de cenſib. in *n* c. 2. *o* in verb. Αὐγοῦστος, & in verb. ἀπογραφή. *p* c. 1. de regular. in 6.

Ad tit. de ſponſalib. CAP. L.

VEterum ſponſalium morem, & originem Gellius *lib.* 4. *c.* 4. ex libro de dotibus Ser. Sulpitij recitat, qui hunc titulum mirificè illuſtrat, & ideo eius verba hìc inſerenda eſſe duxi. *Sponſalia, ait, in ea parte Italiæ, quæ Latium appellatur, hoc more, atque iure ſolita fieri ſcripſit Ser. Sulpitius in libro, quem ſcripſit de dotibus. Qui vxorem,* inquit, *ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat ſtipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, itidem ſpondebat: is contractus ſtipulationum ſponſionum dicebatur ſponſalia. Tunc quæ promiſſa erat, ſponſa appellabatur. Qui ſpoponderat ducturum, ſponſus. Sed ſi poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur, ex ſponſu agebat. Iudices cognoſcebant. Iudex, quamobrem data, acceptáve non eſſet vxor, quærebat: ſi nihil iuſtæ cauſæ videbatur, litem pecunia æſtimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi, aut dari: eum, qui ſpoponderat, aut qui ſtipulatus erat, condemnabat. Hoc ius ſponſaliorum obſeruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcribit in libro, quem de nuptiis compoſuit.*

Ad l. quod & Atteius. 39. de ritu nupt. CAP. LI.

CAtteium Capitonem in Antiſtij Labeonis inuidiam Auguſtus ad conſulatum prouexit, cuius in eo magiſtratu quoddam decretum Vlpianus recitat. Tacitus ita ſcribit [a]: *Atteius principem in ciuitate locum ſtudiis ciuilibus aſſequutus, ſed auo Centurione Syllano, patre Prætorio. Conſulatum ei accelerauerat Auguſtus, vt Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignatione eius magiſtratus anteiret. Namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit. Sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior, Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi, quòd præturam intra ſtetit, commendatio ex iniuria; huic, quòd conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia*

inuidia oriebatur. Hæc Tacitus, apud quem ſcriptum eſt *C. Atteium* Dion tamen [b], & Caſſiodorus [c], & vetuſtum marmor *Fonteium* nominat. Quia initio anni creatus non eſt Atteius, in Conſulum catalogo non inuenitur, tamquam alij ſuffectus. In vetuſto marmore M. Æmilij Lepidi, & L. Aruntij Coſſ. loco C. Atteius Capito Iuriſconſ. & C. Vibius Poſthumus Coſſ. ſuffecti fuiſſe leguntur anno, qui in humanæ ſalutis 8. incidit, quo Atteius decreuit ne patronus libertam inuitam vxorem duceret [d].

Alij eum cum Germanico Cæſare tertio ante obitum Augusti anno Atteium Conſulem fuiſſe autumant. Imperante Tiberio, cùm Tiberis plana Vrbis inundaſſet, ſequutáque eſſet hominum, & ædificiorum ſtrages, cenſebat Aſinius Gallus, vt libri Sibyllini adirentur: quod Tiberius noluit, ſed Atteio Capitoni, & L. Aruntio mandauit, vt remedia coërcendo flumini adhiberent. Illi flumina in Tiberim fluentia auertere volebant, ſed reclamantibus accolis, de hoc actum eſt in ſenatu. Tandem C. Piſonis ſententia obtinuit, ne quid mutaretur [e].

Idem deorum imagines anulis ſculpi nefas eſſe duxit, vt Macrobius refert [f]: quod & de Principibus ſeruari volebat. Cùm enim L. Ennius Eques Romanus maieſtatis accuſatus eſſet, quòd effigiem Principis promiſcuum ad vſum argenti vertiſſet, multum Atteio Capitone reclamante, inter reos eum recipi Princeps vetuit. Tacitus, *Vnde*, inquit [g], *Capitoni inſignior fama fuit, quòd diuini, humanique iuris ſciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehoneſtauiſſet.* Idem aliàs Tiberio eſt adulatus, qui Latini ſermonis obſeruantiſſimus, cùm in quodam edicto verbum parum Latinum ſe poſuiſſe nocte vigilans animaduertiſſet, manè plures in eo genere verſatos acceſſiuit, in quibus fuit Atteius Capito, qui de hoc rogatus, *Etſi nemo*, inquit, *antea hoc verbo vſus eſt, ob tuam auctoritatem in poſterum recipietur.*

Tum Marcellus quidam, vel, vt alij volunt, Pompeius, *Non eſt ita*, inquit, *Tiberi, hominibus enim ciuitatem, ſed non verba peregrina donare potes: ſolus enim populus verba facit Latina, non Cæſar.* Hac dicendi libertate impunè vſus eſt, vt Dion [h] tradit. Paterculus Capitonem ſenatorij ordinis virum Patricium appellat [i], ſed non conſtat, an de hoc intellexerit, cùm eo tempore fuerit etiam Fonteius Capito, & plures alij Capitones. Obiit Atteius Capito octauo Tiberij imperij anno, D. Aterio Agrippa, & C. Sulpitio Galba Coſſ. anno à Chriſto nato 23. vt Tacitus memorat [k].

Pomponius hunc, & Antiſtium Labeonem duas ſectas primos in iure inſtituiſſe ſcribit [l], cùm Atteius à maioribus recedere non ſit auſus, Antiſtius ex ſuo ingenio plura innouauerit. Atteium Philologum Athenienſem libertum habuit, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum eſſe dicebat. Philologus autem, quòd multa, variáque doctrina cenſeretur, eſt nuncupatus, hiſtoriámque Salluſtij emendando plurimum iuuit. Capitonis Iuriſconſulti Gellius ſæpe meminit [m].

a lib. 3. Annal. in fin. *b* lib. 56. *c* in Chronicis anno Chriſti 14. ab vrbe condita 764. in imperio Auguſti. *d* l. quod & Atteius. de ritu nupt. *e* Tacitus lib. 1. Annal. *f* lib. 7. Saturnal. c. 13. *g* lib. 3. Annal. *h* lib. 57. *i* hiſtor. Roman. vol. poſter. *k* lib. 3. Annal. *l* l. 2. §. poſt hunc. de orig. iur. *m* lib. 2. c. 24. lib. 4. c. 24.

Ad l. vitricus. 60. §. vlt. de donat. inter virum & vxor. CAP. LII.

HErmogenianus ſcribit [a], *Diuortij cauſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt: ſæpe enim euenit, vti propter ſacerdotium, vel ſterilitatem.* Secundùm

Chriſtianorum iura hoc locum habere non poteſt, quibus propter ſacerdotium diuertere non licet. Nam etſi vxore continentiam profitente, poſſit vir ad ſacros ordines promoueri [b], diuortium tamen facere non licet. Præterea opinor Hermogenianum gentilem à Chriſtiana religione alienum de noſtris Sacerdotibus non intellexiſſe, etſi hunc Hermogenianum fuiſſe exiſtimo, qui ſub Valentiniano Vrbi præfuit.

Puto itaque eum de Sacerdotibus idolorum ſentire, vt erant Apis Ægyptij, & Cereris Africanæ Sacerdotes, quos continentiam profiteri oportebat, & ſi coniugio deuincti reperiebantur, diuertere cogebantur. Tertullianus, *Noueram*, inquit [c], *continentes viros, & quidem tauri illius Ægyptij antiſtites, fœminas verò Cereris Africanas, cui etiam ſponte abdicato matrimonio adſeneſcunt, exinde adempto contactu maſculorum vſque ad oſcula filiorum.* Idem alibi, *Etiam*, ait [d], *bouis illius Ægyptij antiſtites de continentia infirmitatem Chriſtianorum indicabunt.* Eadem fermè D. Hieronymus, *Ad tauri*, ait [e], *Ægyptij ſacra ſemel maritus aſſumitur.* De viduis Sacerdotibus Cereris Africanæ Tertullianus ita ſcribit [f]: *Cæterùm viduas Africanæ Cereri aſſiſtere ſcimus, duriſſima quidem obliuione matrimonij allectas. Nam manentibus in æternum viris, non modò toro decedunt, ſed & alias eis vtique ridentibus inſinuant, adempto omni contactu vſque ad oſculum filiorum, & tamen durante vſu, perſeuerant in tali viduitatis diſciplina, quæ pietatis etiam ſancta ſolatia excludit.* Et alibi, *Cereris*, inquit [g], *Sacerdotes viuentibus etiam viris, & conſentientibus amica ſeparatione viduantur.* De his Hermogenianum intelligere arbitror, qui ſacerdotij cauſa diuertunt: neque enim eo, niſi viduis, fungi licebat.

Quod verò ſequitur, *vel propter ſterilitatem*, de his intelligi poteſt, qui vxores tanquam ſteriles repudiant, vt feciſſe Sp. Carbilium Valerius ſcribit [h], qui primus ob hanc cauſam vxorem repudiauit; quod & Dionyſius [i], & Gellius [k] referunt.

Poſſet & intelligi de Hierophantis Athenienſibus, qui hauſtu cicutæ euirabantur, id eſt, virilitate priuabantur. D. Hieronymus, *Hierophanta*, inquit [l], *apud Athenas euiratur, & æterna debilitate fit caſtus.* Quod & ſenſit Tertullianus, dum ait [m]: *Diabolo qui antiſtant, nunc virginitate, nunc viduitate euirant.* Galli quoque Cibeles Sacerdotes caſtrabantur, vt Feſtus [n], & alij tradunt, & ob hanc cauſam ab vxoribus diuertebant.

a lib. 2. iuris epitomarum. *b* c. coniugatus. de conuerſ. coniugat. *c* lib. de exhortat. ad caſtit. c vlt. *d* in lib. de monogamia. c. vlt. *e* epiſt. 1. ad Ageruchiam. de monogam. *f* lib. 1. ad vxor. c. 6. *g* de monogam. c. vlt. *h* lib. 2. c. 1. *i* lib. 2. antiquit. *k* lib. 4. c. 3. *l* vbi ſuprà. *m* lib. de exhortat. ad caſtit. c. vlt. *n* in verb. Galli.

Ad l. penult. in princip. ſolut. matrim. CAP. LIII.

C. Gracchus filius Tiberij Gracchi, & Corneliæ ſuperioris Africani, qui Annibalem ſuperauit, filiæ, Tiberium fratrem habuit, qui ob leges Agrarias, quas ferre volebat, duce Scipione Naſica, occiſus eſt. Ipſe Caius filiam P. Licinij Craſſi nomine Liciniam vxorem duxit. Deinde Tribunus plebis multas leges contra ſenatus voluntatem tulit, quas cùm L. Opimius Conſul abrogare vellet, Caiúſque reſiſtere conaretur, per tumultum Antylius miniſter Conſulis eſt interfectus.

Poſtridie

Poſtridie armato Senatu Opimius cum clientibus tria ciuium millia trucidauit, & in iis C.Gracchum, cuius bona publicata ſunt, & Liciniæ vxori dos adempta, vt Plutarchus ſcribit [a]. Quod repugnare videtur iis,quæ ſcribit Iabolenus,qui ait [b],P. Mutium Scæuolam ſtatuiſſe res dotales,quæ ſeditione à C. Graccho cõcitata periiſſent, quod culpa viri extare deſiiſſent, Liciniæ reſtituendas eſſe. Sed ego exiſtimo, cùm ablatæ eſſent,Mutij ſententia magna æquitate iudicantis reſtitutas fuiſſe. Cicero ſcribit [c], C.Gracchum Tiberij fratris mortem apud populum deploraſſe his verbis: *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitolium ne? At fratris ſanguine redundat. An domum? Matrem ne vt miſeram, lamentantémque videam, & abiectam? Atque hæc ſic oculis,voce,geſtúq; egit,vt inimici lachrymas tenere non poſſent.*

Hic dum concionaretur,ſeruum Licinium virum eruditum poſt ſe cum eburneola fiſtula occultè habebat,qui inflarẽt celeriter eum ſonum,quo illum,aut remiſſum excitaret,aut à contentione reuocaret, vt ait Cicero [d]. tanti facit opportune vocem vel remittere, vel intendere. Interemptus eſt anno vrbis 634.L. Opimio Conſule, quo vi Solis ea cæli temperies fulſit, quam cocturam vocant, vt omnium vuarum bonitas fuerit [e].

a in Gracchis. *b* l.pen.in princ.ſolut matr. *c* lib. 3. de Orat. *d* vbi ſuprà. *e* Plinius lib. 4. cap. 4.

Ad l.cùm plures.§.cum tutor.de adminiſt.tutor. Cap. LIV.

TVtor mercedes præceptoribus pupilli conſtituet,alimenta libertis dabit, & ſolemnia munera,quę parentibus,cognatíſque mittebantur.Ego ea eſſe exiſtimo, quæ viris Saturnalibus,& mulieribus Cal.Martiis mittebantur;nam *l.ſed ſi vir.§.ſi vir vxori.3 de donat.inter vir.& vxor.* ait munus immodicum datum vxori Cal. Martiis, aut natali die eſſe donationem,quæ non valet: quia eſt immodica, ſecus ſi moderatè donaſſet. Horatius [a]:

Martius cœlebs quid agam Calendis?

Plautus [b]:

Da mi vir Calendis meam,quod Matrem iuuerit,

Quem verſum non intelligentes totum deprauarunt. is enim erat dies feſtus matronarum,& Matronalia vocabantur, vt ait Porphyrio [c]. Nam eo die Romanos, & Sabinos inter ſe pugnantes diremerunt,& conciliarunt.vnde fuit inſtitutum, vt has Calendas Matronæ celebrarent, quemadmodum Ouidius tradit [d]: ſeruiſque cœnas apponebant,vt domini Saturnalibus, inquit Macrobius [e]. Has fœmineas Calendas Iuuenalis appellat,dum ait [f]:

Munera fœmineis tractas ſecreta Calendis.

Suetonius, *Saturnalibus*,inquit [g],*dabat viris Apophoreta,Calendis Martij fœminis.*Natali etiam die amicis mittebant munera,fœminis velut vmbellam viridem, aut grandia ſuccina,vel quid ſimile. Iuuenalis [h]:

En cui tu viridem vmbellam, cui ſuccina mittas
Grandia,natalis quoties redit,aut medium ver
Incipit.

id eſt,Calendis Martij.De iis fortè intelligit *l.ſi ſtipulata.§.1.ff.de donat.int.vir.& vxor.* *Non tam*, inquit, *ſolemne eſt annuum, quod maritus vxori pendit, & quod vxor marito*

præſtat. Saturnalibus verò viris, vt dixi, munera mittebantur, quæ Apophoreta vocabantur, de quibus duos libros Epigrammatum Martialis compoſuit [i]. Incipiebant autem Saturnalia die 16. Cal. Ianu. qui eſt dies 17. Decembris, quæ cùm eſſent vnius diei, poſt Iulium Cæſarem, & Auguſtum protracta ſunt cum ſolemnitate Sigillariorum in ſeptem dies [k].

Vetus quoque inſtitutum fuit, vt Cal. Ianuarij ſtrenam daret. Suetonius enim ſcribit [l], Populum Romanum Cal. Ianuarij etiam abſenti Auguſto ſtrenam in Capitolio dediſſe; & cùm hic mos in plures eius menſis dies protraheretur, Tiberius edicto vetuit vltra eum diem ſtrenam dari, & eius commercium, id eſt, capiendæ, reddendæque conſuetudinem. Tranquillus, *Quotidiana,* inquit [m], *oſcula prohibuit edicto, item ſtrenarum commercium, ne vltra Calendas Ianuarias exerceretur. Conſueuerat autem ipſe quadruplam ſtrenam, & de manu reddere.* Idem, *Edixit,* inquit [n], *& ſtrenas ineunte anno ſe recepturum, ſtetitque in veſtibulo ædium Calendis Ianuariis ad captandas ſtipes, quas plenis ante eum manibus, ac ſinu omnis generis turba fundebat.*

Demum Arcadius, & Honorius ſtatuerunt [o], vt in libra tantùm auri, & aureis, ſcilicet, obrizatis Calendis Ianuarij munus offeratur. Ita interpretor eam legem ex Symmacho [p], qui ſcribit ſe pateram auream cum aureis quinque Principi Cal. Ianuarij obtuliſſe. & prædicta ſunt ſolemnia munera, quorum hæc lex meminit. Quod autem Paulus ſcribit, à tutore parentibus, cognatiſque pupilli ſolemnia munera eſſe mittenda, hic parentes, non patrem, aut matrem pupilli intelligo, ſed agnatos, vt tum appellari cœperant, & hodie vulgus Italicum vocat, & aliqui auctores tum nominabant, quos Tiraquellus citat [q]. Vix enim eſt, vt pupillus, cui eſt tutor, patrem habeat, aut eum tutorem non habeat.

a lib. 3. Ode 8. *b* in milite. ſcena. cohibete. *c* in d carmen Horatij *Martiis cœlebs quid agã calen lis.* lib. 3. Ode 8. *d* lib. 3. Faſtor. *e* lib. 1. Saturn. c. 12. *f* Satyr. 9. *g* in Veſpaſiano c. 19. *h* vbi ſuprà. *i* lib. 13. & 14. *k* Macrob. lib. 1. Saturn. c. 10. *l* in Auguſto. c. 57. *m* in Tiberio. c. 34. *n* in Caligula. c. 42. *o* l 1. C. de oblat. vot. lib. 12. *p* epiſt. 14. lib. 1. *q* de retract. conſanguin. §. 1. gloſſ. 8. in princ.

Ad l. vir mulieri. 64. de donat. int. vir. & vxor. CAP. LV.

Cillinius Mœcenas vir equeſtris ordinis ex Hetruria deſcendere ab Horatio [a], & Propertio [b] fertur, Aretinúſque fuiſſe traditur. Is Auguſti amiciſſimus multum apud eum potuit, quippe cum vrbe totam Italiam ei commiſit, anulúmque ſignatorium dedit. Literas, quas Auguſtus ad Senatum, aut ad alios mittebat, ipſe priùs legebat, ac, ſi ei videretur, mutabat, mox ſignatas reddebat [c]. Præſides etiam prouinciarum ſuo arbitrio promouebat.

Vxorem habuit Terentiam Licinij Murenæ ſororem, quam Auguſtus valde dilexit, &, vt ferunt, cum ea rem habuit. Itaque faſtu elata, quandoque auſa eſt cum Liuia Auguſti coniuge de pulchritudine certare [d].

Cum verò Auguſtus in menſa cum ea luderet, Mœcenas ſe ſomno oppreſſum ſimulabat. Fortè euenit, vt euocato Auguſto, alius eadem familiaritate vti vellet, tum ſurgens Mœcenas, *Non omnibus,* inquit, *dormio.* Vel ob cauſam, vel ob alia diſſidia Terentiam ſæpe repudiauit, & eam denuo muneribus ſibi conciliabat. vnde Seneca hunc eſſe ait, qui millies vxorem duxit [e], cùm vnam haberet. Idem ſcribit [f], vxorem Mœcenatis anxiam fuiſſe, & moroſam, cuius quotidiana repudia ipſe deflebat. Cùm

igitur

igitur aliquando ab eo repudiata, deinde donis placata reuerſa eſſet, dubitatum eſt de muneribus, an eſſent Terentiæ, an verò Mœcenatis. Trebatius, ſi non fuiſſet ſimulatum diuortium, Terentiæ eſſe dixit: quia non vxori donatum fuiſſet, vt refert Iabolenus [g]. Poſtea Mœcenas apud Auguſtum minus poſſe cœpit, quod pluribus apud Principes euenire ob ſatietatem Tacitus ſcribit [h]. Moriens tamen Auguſtum hæredem reliquit. Thermas in vrbe inſtituit, & notas ad celeriter ſcribendum inuenit, quas per Aquilium libertum multos docuit. Cùm ſemel Auguſtus pro tribunali reum condemnaturus eſſet, quem liberari Mœcenas optabat, nec eum præ nimia multitudine adire poſſet, in charta ſcripſit, Deſcende carnifex, & conſtrictam in Auguſti pectus eſt iaculatus, quam cùm ille legiſſet, & Mœcenatis manum agnouiſſet, ſtatim deſcẽdit, vt tradit Diõ [i], qui de Mœcenate plura ſcripſit. Ab Horatio [k], & Virgilio [l], quos mirũ in modum ditauerat, celebratus eſt. Aug. in epiſtolis, quas ad eum ſcribebat, adſcribere ſolitus erat, Vale mel gentium, melicule ebur ex Hetruria, Lacer Aretinũ, adamas ſuperne, Tiberinum margaritũ, Cilneorum ſmaragde, Iaſpis figulorum, Berylle Porſenæ, & ſimilia, quibus in ſuauiſſimos eius mores iocabatur [m]. Idem M. Agrippæ patiẽtiam, & Mœcenatis taciturnitatẽ optabat. Scribit Seneca [n], Mœcenatem ingenioſum virum fuiſſe, & magnum exemplũ Romanæ eloquentiæ daturũ, niſi illum eneruaſſet fœlicitas, imò caſtraſſet. Librum edidit, in quo erat ſententia, Ipſa altitudo attonat ſummã. i. attonita habet ſumma. & ipſum in eculeo vera docuiſſe Seneca ſcribit [o]: quia in ſummo, & velut in eculeo tortus verum expreſſit.

a carmin. li. 1. Ode 20. & lib. 3. Ode 29. & Sat. lib. 1. Sat. 6. *b* lib. 2. eleg. 1. ad Mœcenatem. *c* Diõ in Auguſto. *d* Dion vbi ſuprà. *e* in epiſt. moral. lib. ep. 114. ſeu lib. 1. epiſt. vlt. *f* in lib. de mundi gubernatione, de diuina prouidentia. *g* l. vir mulieri. de donat. int. vir. & vxor. *h* libr. 3. Annal. *i* lib. 55. & in Auguſto. *k* vbi ſuprà, & multis aliis in locis. *l* in Georgicis. *m* Macrob. lib. 2. Saturnal. c. 4. *n* lib. 4. epiſtol. 1. epiſt. vlt. ſeu epiſt. omnium. 19. *o* ibidem.

Ad l. ſed & milites. ff. de excuſat. tutor. CAP. LVI.

MIlites, qui annis 20 militauerunt, mitti cauſariæ miſſione poſſunt [a]. Interpretor, vt volentes mitti poſſint. Id, imperante Tiberio, ex quadam ſeditione Pannonici, & Germanici exercitus originem habuit, qui 30. annis, & ampliùs ſe meruiſſe querẽtes mitti poſtulabant. Tacitus, *Atrociſſimus*, inquit [b], *veteranorum clamor oriebatur, qui tricena, aut ſupra ſtipendia numerantes mederetur feſſis, neu mortem in iiſdem laboribus, ſed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem quietem orabant.* Petebant autem, vt poſt ſexdecim annos mitterentur. Cum verò mandata Pannonicæ legionis Clementi centurioni dediſſent milites, quæ perferret, is orditur de miſſione à ſexdecim annis de præmiis finitæ militiæ, vt denarius diurnus ſtipendium foret: ne veterani ſub vexillis haberẽtur. Tandem çùm Germanicus ad legiones veniſſet, *Placitum*, inquit Tacitus [c], *vt epiſtola nomine Principis ſcriberentur, miſſionem dari vicena ſtipendia meritis, exauctorari, qui ſena dena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, cæterorum immunes niſi propulſandi hoſtis.* Demum, *Tiberius edixit*, inquit Tacitus [d], *imparem oneri Remp. niſi viceſimo militiæ anno veterani dimitterentur, ita proximæ ſeditionis malè conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum.*

Quare ſemper poſtea legitimum militiæ tempus 20. annorum eſt habitum, quod & Suidas tradit [e]. aliàs autem legitimum tempus merendi fuit annorum 25. vt Macer [f], & Seruius referunt.

a l. ſed

a l. ſed & milites. ff. de excuſat. tutor. l. 1. C. de excuſ. veteran. l. vlt. C. de iis, qui non implet. ſtip. ſacr. ſoluti ſunt. lib 10. l. veteranis. C. quando prouoca. non eſt neceſſ. *b* libr. 1. Annal. *c* ibidem. *d* vbi ſuprà ad finem libri. *e* in verb. Βιλεφαρνοι. *f* lib. 2. de re militari.

Ad l. ſi tribunus. de excuſat. tutor. & de Prætore tutelari. CAP. LVII.

VLpianus libro ſingulari de officio Prætoris tutelaris ſcripſit Tribunum, qui in cohortibus Prætoriis militauerit, à tutela filiorum collegarum excuſari. Quatuor cohortes intelligit ſex millium ad vrbem cuſtodiendam ab Auguſto inuentas, quarum quælibet 1500. milites continebat, vt auctor eſt Dion [a].

Hi caſtra in vrbe habebant, quæ vrbana Vlpianus appellat [b], & ipſos milites Vrbanicianos Paulus nominat [c]. P. quoque Victor Romæ vrbanas cohortes vocat [d]; quia in vrbe excubabant, & eam tuebantur, quæ quatuor, &, ſecundùm aliam lectionem, ſex fuerunt, quod ſi ſequimur, quælibet cohors millenos continebat. omnes enim ſex millia non excedebant, & cuique proprius præerat Tribunus, & hæc Vlpianus ſignificat. Vniuerſos verò Prætor Tutelaris dictus regebat; quia vrbis tutelam habebat ſicut tutelares Dij nuncupabantur, qui Oppida tuebantur. Librum ſingularem de officio Prætoris tutelaris idem Vlpianus ſcripſit, in quo has cohortes Prętorias appellat: quia à Prætore regebantur, qui Tutelaris dicebatur, & vnus eſt ex ſexdecim ab Auguſto inuentus, vt ait Pomponius [e]. Præter hos excubabant Romæ ſeptem vigilum cohortes [f], & decem millia Prætorianorum ſub totidem Tribunis, vt tradit Dion [g].

a lib. 55. *b* l. ſi maritus. §. 1. de adult. *c* l. qui mittuntur. § 1. ex quib. cauſ. maior. *d* de regionibus Vrb. Romæ. in Breuiario. *e* l. 2. §. capta. ff. de orig. iur. *f* l. 3. de off. præf. vigil. *g* vbi ſuprà.

Ad l. in ſuis. in fin. de liber. & poſth. CAP. LVIII.

SCribit Paulus olim licuiſſe filios occidere; id permiſit Romulus in lege, quam ſubiiciam in vetuſta tabula ſcriptam.

PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RELEGANDI, VENDENDI, ET OCCIDENDI.

Ad l. Titius. ff. de liber. & poſth. CAP. LIX.

LVcij Titij ex filia neptis prægnans rui albeſcente cœlo peperit, id ignorans L. Titius hora eiuſdem diei ſexta, id eſt, meridie, quod in vtero neptis haberet, hæredem inſtituit. Quæſitum eſt, an valeat inſtitutio, cum quo tempore ſcriberetur teſtamentum, iam editus eſſet partus. Paulus reſpondit verba quidem teſtamenti ad eum pronepotem directa videri, qui poſt teſtamentum naſceretur, ſed ſi eadem die, qua teſtamentum factum eſt, neptem teſtatoris, antequam teſtamentum ſcriberetur, enixam eſſe conſtat, licèt ignorante teſtatore, inſtitutionem rectè factam videri.

Omnes dubitandi rationem eam eſſe credunt: quia teſtator, quem hæredem inſtituit, in vtero eſſe credebat, cùm tamen iam natus eſſet. Vnde is inſtitutus non videbatur, nec de eo ſenſiſſe teſtator cenſebatur, cùm inter naſciturũ, & natũ ſit differẽtia.

Sed ſi conſtabat, quis hæres inſtitueretur, cui dubium, validam fuiſſe inſtitutionem? nam ſi naſciturum hæredem eſſe volebat teſtator, multo magis eundem natum, nec vllum verbum inuenitur de extenſione hoc caſu facienda, cùm ſiue natus, ſiue naſciturus idem ſemper reperiatur, ſed tantùm quæritur, an iure valida fuerit inſtitutio, quæ ſecundùm Interpretum mentem in dubium reuocari non poterat: quia etiam ſi ignoraret natum eſſe, quem naſciturum credidit, qui teſtabatur, ob hanc ignorantiam vitiari non potuit inſtitutio. Quare dicendum eſt ad aliud Paulum reſpexiſſe. dubium enim erat propter poſthumum ex ea muliere naſciturum, quæ teſtatoris vxor eſſe non poterat, an ab ea rectè inſtitui valeret. §. *poſthumus. Inſt. de legat.* auus enim maternus cum neptem ex filia vxorem habere non poſſet, poſthumum ex ea naſciturum hæredem ſcribere non poterat.

Dubitatur ergo, ſi is pronepotem, quem credebat naſciturum, cùm iam natus eſſet, hæredem ſcribat, an valeat inſtitutio, & inſpecta opinione teſtatoris, non poterat ſubſiſtere: quia poſthumum ex ea muliere naſciturum, quam vxorem habere non poterat, hæredem ſcribere non valebat, nihilominus, quia iam natus erat, & in eo ſtatu, quo verè hæres inſtitui poterat, inſtitutio valet inſpecta veritate potiùs, quàm teſtantis opinione. Et id arbitror ſenſiſſe Iuriſconſultum, indeque minùs probabiliter arguitur extenſionem ad caſus ſimiles faciendam, vt hic arguunt Doctores, & *in l. Gallus. §. quid ſi tantum. in princ. ff. de lib. & poſth.*

Ad l. Gallus Aquilius. de lib. & poſth. CAP. LX.

P. Gallus Aquilius cùm C. Atteio Capitone tribunus Plebis fuit, quo anno Gn. Pompeius Magnus, & M. Licinius Craſſus Coſſ. fuerunt, quorum magiſtratus, illis plebe fauente, fruſtra reclamarunt, volebat Craſſus Syriam, & Pompeius Iberiam in quinquennium cum quantis copiis voluiſſent obtinere, & Cæſari Galliæ Imperium in triennium prorogare; eum verò eis cum Capitone Gallus Aquilius aduerſaretur, eſt vulneratus, vt Dion ſcribit [a]. In eo Magiſtratu auctor fuit legis Aquiliæ de damno iniuria dato [b]. Idem introduxit, vt poſthumi alieni poſſint hæredes inſtitui, cùm mortuis filio & auo ſui eſſent naſcituri [c]. Idem Aquilianam ſtipulationem excogitauit[d], & actionem de dolo inuenit, vt Cicero memorat [e], quem in Oratione pro A. Cecinna mirificè commendat.* Q. Mutij auditor fuit & Seruitij Sulpitij præceptor [f]. Orante Cicerone, ſæpe iudex ſedit, vt ex eodem Cicerone deprehenditur [g], eique valde familiaris extitit, vt ipſe teſtatur [h], & eum acutum hominem, & exercitatum, promptámque, ac paratam, in agendo, & reſpondendo celeritatem habuiſſe dicit [i]. Inter alia hæc eius ſententia celebratur. C. Viſellius Varro graui morbo correptus Octaciliæ Lateranenſis, cum qua conſuetudinem habuerat, ſe trecentorum millium numum debitorem confeſſus eſt, vt eam ſummam, ſe defuncto, tanquam legatum ab hæredibus peteret. Cum verò is conualuiſſet, amica pecuniam veluti debitam petiit, Gallus Aquilius ſuper ea re iudex datus reum abſoluit [k]. Equeſtris ordinis fuit. Ædes ea ætate omnium pulcherrimas habuit in Colle Viminali, quas vt inſignes Sextus Rufus notat [l], quarum meminit Plinius. *Multum verò conſenſu ait* [m] *omnium pulcherrima ætate ea in Colle Viminali domus Caij Aquilij equitis Romani clarioris etiam tum, quàm iuris ciuilis ſcientia.* Hæc Plinius. Sunt, qui eum Prætorem cum Cicerone fuiſſe velint. Vir fuit iuris ſcientiſſimus, atque integritate inſignis, eiúſque magnam auctoritatem fuiſſe Licinius Rufinus ſcribit [n]. P. Quintium Scapulum apud Gallum Aquilium cœnantem repentè animam efflaſſe Plinius memorat [o].

 a lib. 39.

a lib. 39. *b* l. 1. ff. ad l. Aquil. §. pen. Inſtit. eo. tit. *c* l. Gallus Aquilius. ff. de liber. & poſthum. *d* l. & vno. §. eius rei. ff. de acceptil. §. 1. Inſt. quib. mod. toll. oblig. *e* lib. 3. de offic. *f* l. 2. §. poſt hos. de orig. iur. *g* lib. 5. ad Atticum. epiſt. 1. & Orat. pro Flacco, & Quintio, & Aul. Cecinna. *h* lib. Tocor. & d. lib. 3. de offic. *i* lib. de clar. Oratorib. ſeu in Bruto. *k* Valer. Max. lib. 8. c. 2. *l* de Regionibus Vrb. in Regione 5. *m* lib. 17. c. 1. *n* l. ſi ita quis 74. de hæred. inſt. *o* lib. 7. c. 53.

Ad l. ſeruum meum. §. hereditas. de heredib. inſtit.

Cap. LXI.

IN dubium reuocatur, quare in aſſis diuiſione ſexcunx pars hæreditatis ponatur, cum ſatis erat in ſingulas potius vncias diuiſiſſe, ſi non etiam vncia in dimidiam diuideretur. Reſpondetur id factum: quia ſexcunx eſt octaua pars aſſis. Qui enim operam dederunt, vt in partes hæreditatem diuiderent, etſi duodecim eius particulas Vncias vocauerunt, in partibus tamen diuidendis illarum ratio non habetur. Sed huius diuiſionis rationem Voluſius Metianus *lib. de diſtributione, & vocabulis, ac notis partium in rebus pecuniariis.* pleniùs tractat. *Prima*, inquit, *diuiſio ſolidi, id eſt, libra, quod As vocatur, in duas partes dimidias deducitur. pars dimidia ſemis dicitur, nota eius S. pars tertia triens vocatur, nota eius* = =. *Sequitur diuiſio in quatuor quartas partes, pars quarta quadrans vocatur, nota eius* ≡. *Deinceps fuit diuiſio in ſex ſextas partes ſexta partis, nomen eſt ſextans, cuius nota eſt* =. *Deinde diuiditur in octo octauas, quæ ſexcunciæ vocantur, quarum nota eſt* Ɛ. *Item in nouem nonas, nona pars vocatur vncia, & duæ ſextulæ, nota* —=. Hic ſextula accipitur pro ſexta parte vnciæ. Quia ergo diuiſo aſſe in nouem vncias, ſuperſunt tres, hæ ſingulæ in 12. alias partes diuiſæ faciunt ſingulę ſex ſextulas, quæ ſimul iunctæ conſtituunt ſextulas 18. ex quibus binæ aſſignantur ſingulis nouem vnciis aſſis, qui hoc modo in nouem vncias diuiditur.

Nam vncia, & duæ ſextulæ trium vnciarum, duæ ſuperſunt, ſingulis nonis vnciis applicatæ faciunt nouem nonas. Sequitur Voluſius. *Diuiditur item as in 12. partes duodecimas, vocantur ſingulæ vnciæ, cuius nota hæc* —. *Hæc velut elementa prima de aſſe diſtributionis ſeruantur. Si quid quibuſdam earum detrahas, vel conferas, fient diſpares. Quare ſi quadranti ſextantem, vel trienti vnciam applices, facies quincuncem qui conſtat ex quinque vnciis, hoc eſt, quinque duodecimas. nota Quincuncis.* = — =. *Si ſemiſſi applices vnciam, vel quincunci ſextantem, vel trienti quadrantem, efficies ſeptuncem, hoc eſt, ſeptem duodecimas, nota ſeptuncis X. Si ſeptunci applices vnciam, vel ſemiſſi ſextantem, vel quincunci quadrantem, vel trienti tantundem, facies beſſem, id eſt, duodecimas octo. nota beſſis* — S —. *Si beſſi applicueris vnciam, vel ſeptunci ſextantem, vel ſemiſſi quadrantem, vel quincunci trientem, dodrantem efficies, hoc eſt, nouem duodecimas, nota dodrantis SZ. ſi dodranti applicueris vnciam, vel beſſi ſextantem, vel ſeptunci quadrantem, vel ſemiſſi trientem, vel quincunci tantundem, facies dextantem, hoc eſt, decem partes duodecimas, nota dextantis S* = =. *Si dextanti applicueris vnciam, vel dodranti ſextantem, vel beſſi quadrantem, vel ſeptunci trientem, vel ſemiſſi quincuncem; facies deuncem, hoc eſt, vndecim duodecimas, nota deuncis S* = — =. *Ex his apparet in quas partes æqualiter, in quas diſpares As diuidatur. Quæ tamen facilius memoria res teneatur, ſumma diuiſionis hæc eſt. In aſſe ſunt vnciæ decem duæ, hoc eſt partes duodecimæ duodecim, vnciæ, & binæ ſextulæ, ſeu nonæ, hoc eſt, nouem nonæ, ſexcunciæ octo, hoc eſt, octo octauæ, ſextantes ſex, hoc eſt, ſex partes ſextæ, quadrantes quatuor, id eſt, quatuor partes quartæ, trientes tres, id eſt, tres partes tertiæ, ſemiſſes duo, id eſt, duæ partes dimidiæ: cæteræ partes inæqualem faciunt diuiſionem. In deunce ſunt vnciæ vndecim, ſextantes quinque,*

que,& vncia;quadrantes tres,& ſextans; trientes duo,& quadrans:quincunces duo,& vncia; ſemis & quincunx,ſeptunx,& triens,bes,& quadrans,dodrans,& ſextans,dextans & vncia.deeſt aſſi vncia.In dextante ſunt vnciæ decem,ſextantes quinque,quadrantes tres, & vncia; trientes duo, & ſextans; quincunces duo; ſemis & triens; ſeptunx, & quadrans, bes, & ſextans;dodrans,& vncia;deeſt aſſi ſextans. In dodrante ſunt vnciæ nouem ſextantes quatuor, & vncia, quadrantes tres, trientes duo, & vncia;quincunx, & triens; ſemis, & quadrans; ſeptunx, & ſextans; bes, & vncia. deeſt aſſi quadrans.

In beſſe ſunt vnciæ octo;ſextantes quatuor;quadrantes duo,& ſextans; trientes duo, quincunx,& quadrans;ſemis,& ſextans;ſeptunx,& vncia.deeſt aſſi triens.

In ſeptunce ſunt vnciæ ſeptem,ſextantes tres,& vncia;quadrantes duo,& vncia;triens,& quadrans:quincunx, & ſextans; ſemis & vncia.deeſt aſſi quincunx.

In ſemiſſe ſunt vnciæ ſex,ſextantes tres,quadrantes duo;triens, & ſextans; quincunx, & vncia;deeſt aſſi ſemis.

In quincunce ſunt vnciæ quinque,ſextantes duo,& vncia vna;quadrans,& ſextans;triens, & vncia.deeſt aſſi ſeptunx.

In triente ſunt vnciæ quatuor,ſextantes duo,quadrans,& vncia.deeſt aſſi bes.

In quadrante ſunt vnciæ tres,ſextans,& vncia.deeſt aſſi dodrans.

In ſextante ſunt vnciæ duæ.deeſt aſſi dextans. Hæc Voluſius, qui deinde ſequitur minutatim vncias diuidens.Sed hæc fore ſatis ſum arbitratus ad aſſis diuiſiones explicandas.

Ad l. vlt. de hæred. inſtit. CAP. LXII.

HVius legis ita ſe habet hiſtoria Commodus Imp.inter multos,quos occidit,Pactumeium Magnum virum Conſularem cum ſuis interfecit. Is habebat filiam Pactumeiam Magnam,quæ Tyrannum latens ſeruata eſt.Ea à Pactumeio Androſtene,vt nomen indicat,propinquo hæres eſt inſtituta,ſed quoniam eius patre cum ſuis extincto,& ipſa credita eſt occiſa,Androſtenes & ipſam arbitratus mortuam mutauit teſtamentum,& Nonium Rufum fecit hæredem cum hac pręfatione:Quia quos volui,hæredes habere non potui,Nonium hæredem inſtituo. Mortuo Commodo, & poſt eum Pertinace,& Didio Iuliano,cum ad Seuerum Imperium perueniſſet,Pactumeia ſe viuam patefecit,& hæreditatem ſibi ſecundo teſtamento per errorem ablatam petiit,& decreto Principis obtinuit.

Rem Lampridius *in Commodo.* ita narrat: *Interemit ſex ſimul ex Conſularibus, Allium Fuſcum, Cælium Felicem, Lucium Torquatum, Largium Euripianum, Valerium Baſſianum, Pactumeium Magnum cum ſuis.* Is fuit Conſularis, ſed non ordinarius. Largius Euripianus conſuluit Serbidium Scæuolam, *l. 21. liberto. §. Largius Euripianus.ff. de ann. leg.*

Nonius verò Rufus hæres in ſecundo teſtamento ab Androſtene inſtitutus fortè eſt, qui cum Mamertino anno Sal. 186. ab Vrbe condita 933. Coſ. fuit, à Seuero cum aliis fermè 40.nobilibus occiſus:refert Spartian.*in Seuero:*& pro Nonio *Nouius Rufus* per errorem librarij ſcribitur.

Ad tit. de SC. Syllan. & Claud. Cap. LXIII.

IMperante Auguſto, duo Iunij Syllani Coſſ. fuere. M. D. F. M. N. qui Auguſtum VIII. Conſulem collegam habuit ab Vrbe condita 728. Alter fuit C. Iunius Syllanus C. F. cum T. Furnio Cos. anno ab vrbe condita 736. Idémque item cum P. Cornelio Dolabello Cos. anno ab vrbe condita 762. & Natali Domini XII [a]. quanquam quidam hunc à ſuperiore diuerſum eſſe putant, & Syllanum ſcribunt, illum verò Silanum. Sub horum Coſſ. altera factum eſt Senatuſconſultum Syllanianum. Etſi enim ſub Commodo duo Syllani Coſſ. fuiſſe repeҏiuntur, & L. Syllani eximiæ nobilitatis viri, qui Neronis tempore fuit, meminit Tacitus [b], hoc tamen Senatuſconſultum ab illis fieri non potuit, quoniam ſub Conſulatum Tauri, & Lepidi, qui ſequente anno poſt Dolabellam, & C. Syllanum Coſſ. fuerunt [c], arctatum eſt tempus Senatuſconſulti Syllaniani [d], quod antè factum eſſe oportuit. His accedit, quòd cùm à L. Piſone, qui cum Nerone iterum Cos. fuit, ampliatum fuerit hoc Senatuſconſultum [e], id ante il um poſteriorem Syllanum neceſſe eſt factum fuiſſe.

Cauebatur autem hoc Senatuſconſulto, vt, occiſo domino, de illius familia publica quæſtio haberetur, & vt ſerui, qui ſub eodem tecto exiſtentes, auxilium domino ferre poterant, & non tulerunt, vltimo ſupplicio afficerentur [f]. Poſt quod SC. vt hæredes diligentiores eſſent in occiſi nece vindicanda, qui eam plerunque negligebant, à Prætore edicto cautum eſt, ne teſtamentum occiſi aperiri, recitari, deſcribi, aut hæreditas adiri poſſet, priuſquam nex defuncti vindicata fuiſſet, quod ſi adita fuiſſet, iuſſit bona occiſi publicari [g], præmiúmque, centum aureorum videlicet, dimidiam partem Prætor ex bonis damnati illi pollicetur, qui aliquem conuicerit, quòd teſtamenti eius, qui occiſus fuerit, tabulas ante vindicatam eius necem aperuerit, aliam dimidiam habeat fiſcus. *l. lege Cornelia. §. vlt. de SC. Syllan.* vbi apparet eum Prætorem fuiſſe, qui illud edixit. Hæreditas præterea à fiſco vendicatur, quod fortè poſtea introduxit Claudianum SC. [h] Id enim, imperante Claudio, factum fuit.

Sequente igitur anno poſt Syllanianum M. Æmilio Q. F. Lepido, & T. Statilio T. F. Tauro Coſſ. aliud SC. conditum eſt, quo præſtitutum fuit quinquennium, intra quod hæreditate priuari poſſent extranei hæredes, qui ante vindicatam necem defuncti hæreditatem adiuiſſent, aut teſtamentum aperuiſſent. Poſt quod tempus de hoc amplius accuſari non poſſent, liberi verò ſemper poſſent. nam & rei parricidij ſemper fieri poſſunt [i]. Hic eſt ille M. Æmilius Lepidus, quem Tiberio familiarem citra offenſam ſcribit Tacitus. *Hunc*, inquit [k], *ego Lepidum temporibus illis grauem, & ſapientem virum comperio: nam pleraque ab ſæuis adulationibus aliorum in melius flexit, neque tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate, & gratia apud Tiberium viguerit. vnde dubitare cogor fato, & ſorte naſcendi vt cætera, ita Principum inclinatio in hos, offenſio in illos, an ſit aliquid in noſtris conſiliis.*

Deinde Nerone iterum, & L. Piſone Coſſ. factum eſt aliud SC. quod ab auctore Piſonianum eſt appellatum [l]. Hoc Syllanianum ampliauit. illud enim puniebat omnes ſeruos, qui fuiſſent ſub eodem tecto, vbi dominus fuerat occiſus. Hoc verò additum eſt, vt idem eſſet, ſi huiuſmodi ſerui teſtamento à domino eſſent manumiſſi, neque ipſis prodeſſet libertas. Fortaſſe hoc idem eſt, quod Claudianum appellatur, tanquam à Claudio Nerone latum. Tacitus, *Factum eſt*, inquit [m], *SC. vltioni iuxta & ſeueritati*

ſeueritati, vt ſi quis à ſuis ſeruis interfectus eſſet, ij quoque, qui teſtamento manumiſſi ſub eodem tecto manſiſſent, inter ſeruos ſupplicia penderent. Idem alibi [n], Occiſo Pedanio ſecundo vrbi præfecto à ſeruo, à ſenatu iudicatum, vt etiam inſontes plecterentur. Volebat Cingonius Varro, vt liberti quoque, qui ſub eodem tecto fuiſſent, Italia deportarentur, quod Nero prohibuit. Id ergo fuit SC. Piſonianum, de quo Paulus *in d. l. Senatuſconſulto.ad Syllan.*

Eodem Piſone Coſ. aliud conſtitutum eſt, vt ſuprà dixi, vt ſi ſeruus, qui erat ſub eodem tecto, vbi dominus occiſus eſt, venditus fuiſſet, & ſupplicio affectus emptor à venditore pretium reciperet. Sed inprimis volebant ſupradicta Senatuſconſulta non modo quæſtionem de tota familia haberi, ſed etiam omnes ſeruos, qui ſub eodem tecto fuiſſent, vbi dominus occiſus eſſet, ſupplicio affici [o].

Auctor Piſoniani edicti fuit ille L. Piſo, quem Nero poſt Conſulatum publicis vectigalibus cũ Decennio Geminio, & Pompeio præfecit, qui, vt Plinius refert [p], dicere ſolebat, neminem ſe videre in Senatu, quem Coſ. ipſe ſententiã rogauiſſet tam anguſtis terminis tantæ multitudinis viuacitatem ipſam cõcludi. Addit Plinius hunc patrẽ fuiſſe illius Piſonis, qui à Valerio Feſto per ſummum ſcelus in Africa occiſus eſt.

Piſones à L. Piſone ſunt oriundi, quem Cicero ob vitæ ſanctitatem Frugi cognominatum fuiſſe ſcribit [q], & primum legem de pecuniis repetundis tuliſſe. Ex his ortus eſt & Piſo ad quem M. Antoninus Philoſophus ſcribit [r].

Lata eſt etiam lex Cornelia, quæ pollicetur quinque aureos ex bonis defuncti, aut ex publico ei, qui ſeruum occiſi ante quæſtionem habitam fugientem perquiſiuerit, & renunciauerit [ſ]. Fortaſſe P. Cornelius Dolabella, qui Syllani auctoris SC. Syllaniani collega fuit, eam legem tulit, quæ ob id Cornelia eſt appellata.

M. quoque Antonius orationem habuit in Senatu, vt vindicantes necem defuncti, ſi antequam adeant, decedant, hæreditatem ad ſucceſſorem tranſmittant [t].

Poſtremò Iuſtinianus ſuper Syllaniani SC. interpretatione conſtitutiones duas condidit, quæ ſunt *l. pen. & l. vlt. C. de iis, quibus vt indig.*

a Autel. Caſſiod. in lib. de conſulib. in Imperio Auguſti. *b* lib. 15. Annal. *c* Caſſiod. vbi ſuprà. *d* l. in cognitione. 13. de SC. Syllan. *e* l. Senatuſconſulto. 8. cod. tit. *f* l. 1. §. hoc autem S.C. & §. ſeq. eod. tit. *g* l. ſi quis in graui. §. quod ad cauſam. de SC. Syllania l. neceſſarios. §. 1. eod. tit. *h* l. vlt. eod. tit. l. cum fratrem. C. de iis, quib. vt indig. *i* d. l. in cognitione, de SC. Syllani. *k* lib. 5. annal. *l* l. Senatuſconſ. 8. eod. tit. *m* lib. 13. Annal. *n* lib. 14. Annal. *o* d. l. Senatuſconſ. ad l. Syllani. *p* 3. ep. 7. ad Caninium Rufum. *q* in act. 5. in Verrem. lib. 4. *r* l. 2. ff. de SC. Syllan. *ſ* l. lege Cornel. in princ. ff. eod. *t* l. pen. C. de iis, quib. vt indig. l. 3. §. eleganter. ff. eo.

Ad tit. de legat. & ... commiſſ. & quare inuenta ſint fideicommiſſa, & eorum origo.

Cap. LXIV.

Fideicommiſſa in legis fraudem inuenta fuiſſe Paulus Caſtrenſis [a], aliique omnes affirmant. nam, inquiunt, cum ſpuriis, aut deportatis, in metallúmve damnatis relinqui non poſſet, fideicommiſſa inuẽta fuere, quæ in hæredis fide poſita incapacibus poſtea præſtarentur, idque velle aiunt Iuſtinianum *Inſtit. de fideicom. hær. in princ.*

Sed etſi hæc à noſtris interpretibus recepta ſunt, erronea tamen eſſe arbitror. Inprimis enim dum credunt tempore, quo fideicommiſſa inuenta fuere, ſpuriis relinqui non potuiſſe, grauiter decipiuntur, ſiquidem Auguſto imperante, ſub quo fideicommiſſa originem habuerunt [b], & aliis ſequentium Cæſarum temporibus vſque ad Conſtantinum Magnum ſemper ſpuriis ab omnibus relinqui potuit [c], quod & Quintilianus tradit [d]. Conſtantinus primus Imperatorum Chriſtianam pietatem amplexus ſpuriis à parentibus relinqui poſſe prohibuit [e]. Is plus trecentis annis poſt

Auguſtum, & inuentá fideicommiſſa imperauit: quare cùm tempore, quo illa originem habuerunt, ſpuriis relinqui poſſet, vt ipſi hac obliqua via ad parentum bona admitterentur, fideicommiſſa inueniri opus non fuit. Sed nec, vt deportatis relinqueretur, introduci potuerunt: nam ſi hæres ob hanc cauſam fidem interpoſuiſſe deprehendatur, bonis priuatur [f], deportati enim non capiunt fideicommiſſum [g]. Deinde credendum non eſt, Auguſtum, qui quarundam perſonarum gratia motus auctoritatem ſuam fideicommiſſis præſtandis adhibuit, deportatorum gratia id feciſſe. nec lex ipſa, quæ hos bonorum incapaces fecit, fideicommiſſa eorum cauſa inueniſſet. Quare aliam fideicommiſſorum originem fuiſſe autumo. Cùm enim ſoli ciues Romani teſtamento capereq́ poſſent, peregrini veluti iuris Romani expertes nullum legatum, aut hereditatem accipere potuerant [h].

Cùm igitur plurimi ciues Romani cognatis, aut amicis peregrinis bona ſua relinquere exoptantes, id facere non poſſent, inſtituebant hæredes ciues Romanos, eóſque rogabant, vt amicis peregrinis, quibus relinquere cupiebant, hæreditatem reſtituerent. Illis verò tanquam incapacibus nullo iure cogi hæredes poterant, vt bona ſibi relicta reſtituerent, ſed pudore tantùm ad ea præſtanda adigebantur. Lucius autem Lentulus, (is opinor, qui anno antequam Iulius Cæſar rerum potiretur, Coſ. fuerat,) cùm in Africa decederet, codicillos omnium primus ſcripſit, in quibus fideicommiſſum reliquit, Auguſtumque rogauit, vt cuidam, qui ciuis Romanus non erat, aliquid præſtaret [i], quòd cùm Auguſtus feciſſet, cœperunt alij fideicommiſſa amicis peregrinis relinquere, harúmque voluntatum cognitionem, & executionem Auguſtus Conſulibus demandauit.

Itaque id cœptum eſt in aſſiduam iuriſdictionem conuerti [k]. nam delegante Cæſare, de fideicommiſſis ius dicebatur, & non aliter. & id Romæ tantùm fiebat. nam extra vrbem fideicommiſſa executionem non habebant [l]. Sed cùm nimis moleſtum eſſet Cæſari quotidie fideicommiſſorum cauſas delegare, & inuidioſum eſſet ea Romæ tantùm, & non alibi præſtari, Claudius duos Prætores creauit, qui de fideicommiſſis ius dicerent [m]. In Prouinciis verò id Præſides agere iuſſit. Tranquillus, *Iuriſdictionem*, inquit [n], *de fideicommiſſis quotannis tantùm in vrbe delegari magiſtratibus ſolitam in perpetuum, atque etiam per prouincias poteſtatibus demandauit.* Et quoniam proprios iudices Romæ fideicommiſſa habebant, nec coram ordinariis iudicibus, nec vſitatis actionum formulis petebantur, extra ordinem de iis ius reddi dicebatur [o], quia ex lege agi ob eam cauſam non poterat, ac plura, quæ legatis non tribuebantur, præcipua habuerunt. Poſtea verò cùm Antoninus Pius omnibus Romano imperio ſubiectis ius ciuitatis eſſet elargitus [p], euenit, vt peregrinus nullus permanſerit ex iis, qui Romano Imperio ſubiecti erant. Itaque fideicommiſſa minùs neceſſaria fuerunt. Iſtud tamen etiam hodie permanſit, vt quemadmodum olim fuerat inuenta via, vt peregrinis iurium Romanorum incapacibus per fideicommiſſum poſſet relinqui, quod teſtamento directo relinquere non licebat, ita hodie filiis maioribus annis 14. & extraneis per fideicommiſſum ſubſtitui poteſt, cùm directò id fieri nequeat [q]. Nec alia ratio reddi poteſt, quare maioribus annis 14. cùm non liceat directo ſubſtituere, poſſit per fideicommiſſum ſubſtitui, niſi quia ſicut per fidecommiſſum illis dabatur, quibus relinqui non poterat, idem conceſſum eſt & in ſubſtitutione.

a in Rubr. ff. de leg. 1. n 8. & Iaſ. in l. 1. n. 7. eo tit. *b* tit. Inſt. de fideicommiſſ. hær. in princ. & de codicill. in princ. *c* l. Lucius. ff. de vulgar. vbi etiam gloſ. in ver. primum caſum. Bar. in prima opp. & alij hoc fatentur. & l. cùm tabulis ſecundis. §. 1. ff. de iis, quib. vt indig. quæ tamen non de filia Caſſiani, vt aliqui volunt ſed de vulgò quæſita loquitur. *d* lib. 3. cap. 8. *e* auth. quib. mod. natural. efficiant. ſui. in princ. ſeu nouell. 89. *f* l. in fraudem. cum ſeqq. de iis, quib. vt indig. l. 3. ff. de iur. fiſci.

fiſcil *g* l.1.§.hi,quibus.ff.de leg.3.l.ſunt quidam. ff.de pœn. *h* Cicero pro Atchia Poeta, Theophilus Inſtitutio.de fideicom.hær.in princ. & ſentir l.1.C. de hæredib. inſtit. *i* .Inſtitut. de codicillis.in princ. *k* Inſtir.de fideic.hæred.in princ. *l* Tranquil.in Claudio.c. 23. *m* l.2.§.poſt deinde Diuus Claudius.ff.de orig.iur. *n* vbi ſuprà. *o* l.pecuniæ.§.1.ff.de verb.ſign.iuncta l.actio ff de neg geſt. *p* l.in orbe Roma ff.de ſtat.hom. & §.vlt.in auth.vt liber. de cæteſo. ſeu nouell.78. *q* §.vlt.Inſtit.de pup.ſub.l.verbis ciuilibus.ff.de vulg ſubſt.

Ad l.cætera.in prin.de leg.1.& de Auiola,& Panſa Coſſ. CAP. LXV.

AEdificia negociandi cauſa dirui priùs edicto Veſpaſiani,deinde SC.prohibitum eſt [a], poſtea latiùs cautum eſt SC.quod Hadriano imperante, Auiola,& Panſa Coſſ.factum fuit [b]. Spartianus, *Inter cætera*, inquit [c], *conſtituit, vt in nulla ciuitate domus aliqua transferendæ ad aliam vrbem illius materiæ cauſa dirueretur.* Annus fuit. ſecundus Imperij Hadriani, & humanæ ſalutis 125.quo Acilius Auiola, & C.Cornelius Panſa,(ita enim in antiquo marmore legitur,)Coſſ fuere [d]. Sed hoc SCto videtur pleniùs caueri, vt ne in eandem quidem ciuitatem alio transferendi gratia liceat ædes diſſoluere, vel earum materiam legare.Plinius [e] meminit Auiolæ conſularis, qui in rogo reuixit,& quoniam ſubueniri ei non potuit,viuus crematus eſt.

a l.2.C.de ædificis priuar. *b* l.cætera in princ.ff.de leg.1. *c* in Hadriano. *d* Aurelius Caſſiodor. de conſulib.in Hadriano. *e* lib.7.c.52.

Ad l.nemo poteſt.de leg.1. CAP. LXVI.

VErba Pomponij Interpretes explicant,vt non poſſit teſtator facere,vt valeat teſtamentum, quod ſeptem teſtes non habet, idque aiunt tribus ſequentibus exemplis ſanè obſcuris declarari,quia nec tẽpore,aut loco,aut conditione finiri obligatio hæredis legatorum nomine poteſt,ita inquiunt arguere Iuriſconſ. quoniam nec facere teſtator poteſt,vt actio ex teſtamento,quæ pro legato competit,& eſt perſonalis,ad 30 annos non extendatur,contra *l.2.C.de conſtit.pecun. l.ſicut.C.de præſcript. 30.annor.* Sed huic intellectui obſtat,quoniam paciſci licet, vt poſt annum debitum non petatur, quæ conuentio licèt ipſo iure obligationem non tollat, ſaltem exceptionis ope elidit: quia petens dolo agit,aduerſus conuentionem veniendo [a], & ſi hoc facere contrahentes poſſunt,magis teſtator poterit [b].Bartolus ſentiens hanc difficultatem fatetur [c] teſtatorem hoc ex æquitate facere poſſe, ſed non ſummo iure, quam ſolutionem etiam alij ſequuntur,ſed eſt inanis: quia cum dicimus,hoc eſt ex ſtricto iure,illud ex æquitate,inferimus hoc ab illo corrigi,ita ipſe Bartolus interpretatur [d].Pomponius autem abſolutè negat tempore hæredis obligationem poſſe finiri,quia negatiua iuncta verbo *poteſt*, omnem agendi facultatem tollit [e]. Hoc igitur exemplum non congruit.Iaſon verò contendit [f] argui à maiori ad minus, vt ſi teſtator de temporis præſcriptione diſponere non poteſt,minùs ſolennitatem tollere poſſit Sed hoc exemplum rationibus præmiſſis eſt confutatum,nec ad alia argumenta ſuppeditare poteſt: nam ex æquitate reſtringere præſcriptionem teſtator poteſt, nullo tamen modo teſtium ſolennitati derogat:quia ex minùs ſolenni teſtamento relictum non debebitur, etiamſi ſucceſſores inteſtati teſtamentum factum fuiſſe fateantur [g]. Vnde nec ſimile,nec probabile, vt credidit Iaſon, hoc argumentum eſſe poteſt.Deinde cùm multa alia apertiora exempla adduci poſſent, quibus legi derogare teſtator nequit [h], non debebat Pomponius hoc obſcuro exemplo, ſed alio clariore id demonſtrare.

Aliud verò exemplum loci, quod ſequitur, ita explicant, vt teſtator diſponere nequeat, vt hæres vbi domicilium non habet, conueniatur, vel vbi habitat;

non

non conueniatur, quod & ipſum ex æquitate permittitur, licèt ſummum ius repugnet, quoniam id contrahentibus licet [i], ergo magis teſtanti conceditur. Præterea huic exemplo obſtant, quæ contra primum adducta fuere. Neque conuenit Cumani declaratio, qui interpretatur [k] teſtatorem diſpoſuiſſe, vt hæres ad legata præſtanda non teneatur, cùm venerit Bononiam. hoc enim modo conditione potiùs, quam loco finietur obligatio, & huic ſuperiora obſtant obiecta.

Tertium, quod ſequitur de conditione, maiorem difficultatem continet: quia vix reperiri exemplum poteſt, quo finiatur conditione obligatio: nam ſi purè tibi legauero centum, deinde ſub conditione, ſi Titius Conſul fuerit, reuocauero legatum, intelligor legauiſſe, ſi Titius Conſul non fuerit. Deinde cùm ante conditionem nulla nata ſit obligatio [l], dici non poteſt conditione relictum finiri: quia quod non eſt, finem habere non poteſt [m]. Ex his ergo conſtat Doctorum ſenſus legi non congruere, nec veros eſſe.

Quare credo velle Pomponium teſtatorem non poſſe in aliquo obligationem, quam ipſe ad hæredem tranſmittit, creditori debitum legando diminuere. ſi enim centum tibi purè debeo, eáque tibi legauero, ne poſt biennium petere poſſis, aut vt Bononiæ tantum petas, vel ſub aliqua conditione, id prætextu legati tibi facti nec deteriorem tuam conditionem facere poſſum, nec legibus derogare in teſtamento. & hoc ſignificant illa verba, *nemo poteſt facere, quin leges locum habeant in ſuo teſtamento*, quia neque hæredis obligatio aut tempore, aut loco, aut conditione legatorum nomine finiri poteſt. & hæc ferè eadem eſt ſpecies, quam ponit *l. ſin autem. ff. de leg.* 1.

a l. obligationum ferè. §. placet. ff. de act. & oblig. *b* l. in teſtamentis. de reg. iur. *c* in d. l. nemo poteſt. n. 17. *d* in l. 2. §. prius. in princ. ff. de vulga & in l. cotem ferro. §. qui maximos. in princ. ff. de publica. *e* Bar. in l. Gallus. num. 4 ff. de lib. & poſth. *f* in d. l. nemo poteſt in prin. *g* Gloſ. in ver. doceri & alij in l. 1. C. de bon. poſſ. ſecund. tabul. *h* l. cætera. §. vlt. de leg. 2. *i* l. 1. ff. de eo, quod certo loco, q. 1. ff. de iud. l. ſi conuenerit. ff. de iuriſd. omn. iudic. *k* in d. l. nemo poteſt. ſub n. 9. *l* l. ſi quis ſub conditione. ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſt. *m* l. nam etſi. §. poſt defectum. ff. de iniuſt. rup. & irrit. teſtam.

Ad l. ciuitatibus. eod tit. CAP. LXVII.

Ciuitatibus legari poſſe tam Paulus, quàm alij Iuriſconſulti tradunt: *l. 73. l. 117. de leg. 1. l. ciuibus. de reb. dub.* Inde oriri dubium videtur, quod diu obſeruatum fuerat, ciuitatibus non poſſe relinqui, quod & imperante Traiano in vſu fuit. Plinius enim ſcribit: 5. *epiſt.* 7. *Nec hæredem inſtitui, nec percipere poſſe Remp. conſtat.* Id poſtea mutatum fuit & conceſſum ciuitatibus poſſe legari.

Ad l. Titia cum teſtamento §. 1. *de leg.* 2. CAP. LXVIII

Titius teſtamento Græcè conſcripto forma epiſtolæ filio, & filiæ fideicommiſſa reliquit. In hac ſcriptura duo ſunt verba malè in latinum verſa, σὺν ταῖς ἐνθήκαις. Interpres ſcripſit, *cum impoſitionibus ſuis*, ſed vertendum erat, cum inſtrumentis, quæ ſunt dotes prædiorum. Ita exponit Papianus, *Dotes*, inquit [a], *prædiorum Græco vocabulo*, ἐνθῆκαι *appellantur*. Ita enim accipit Vlpianus, *Prædiis*, inquit [b], *cum his enthecis, quæ in ea poſſeſſione ſunt relictis, mancipia, quæ illic teſtamenti facti tempore fuerint, cedent.* Alterum verbum eſt σύγκτησιν ἀγονοφόρον. Interpres vertit, ſyntheſin ſterilium prædiorum, ſed dicendum erat poſſeſſionē, aut potiùs latifundium. Ita in hoc ſenſu accipere videtur Scæuola *in l. alumnæ. 30. de adim. leg.* Quod verò ſequitur ἀγονοφόρον

aliqui

aliqui legunt ἀγνοφόρον, id eſt, agnos caſtos, quæ ſunt fruticis genus ſalices producentis. Credo legendum vt iacet: Valentinianus enim tertiò Agonothetam vocat [c], id eſt, ludis ſcenicis obnoxiam, ex cuius reditibus pecunia in ludos ſcenicos impendebatur. Et *l. vlt. C. de fund. patrim. lib. 11.* Agonotheta enim, ait Suidas [d], eſt propriè ludorum ſcenicorum, ſicut Athleta pugilum, ſeu cæſtibus certantium. Exemplum agonotheſiæ eſt *in l. ſeptitia. 10. de pollicitat. & in l. penult. de annu. leg.* Dicitur autem fundus agonophorus, quaſi penſitans vectigal ad ludos: φόρος enim eſt vectigal.

a l. 2. in fin. de fund. inſtr. b l. Iulianus. 68. in fin. de leg. 3. c l. penult. C. de diuerſis præd. vrban. lib. 11. d in verb. ἀγωνοθέτης.

Ad §. Titia cùm nuberet. in l. Titia cùm teſtamento. eod. tit. CAP. LXIX.

Titia habens filiam nupſit C. Seio, cui dedit in dotem villam Nacleorum, & quædam alia. Poſtea condens teſtamentum nonnulla viro legauit, donec viueret. Deinde codicillis eidem dari voluit ad vitæ vſum, & fructuum participationem eiuſdem villæ cum corporibus, quæ ei in dotem dederat. Defunctâ teſtatrice, & viro, filia petebat ea, quæ in dotem data erant. Quæritur, an iure agat. Dubium erat, quia ſecundùm veram opinionem hoc iure maritus lucrabatur dotem, defuncta in matrimonio vxore [a], vnde maritus non videtur potuiſſe grauari ab vxore, vt dotem, quam lucrabatur, filiæ reſtitueret: quia dominium rei noſtræ inuitis nobis non poteſt auferri [b]. Et licèt filia matri ſuperuiueret, non ob id prohibebatur maritus lucrari dotem, mortua vxore, ſed ipſa poterat agere querela inofficioſæ dotis, nubente matre, & omnia in dotem dante, ſi minus legitima erat habitura *l. 1. C. de inoffic. dot.* vbi mater habens filiam dederat omnia in dotem ſecundo viro, & mortua eſt in matrimonio, reſcribitur filiam poſſe agere querela inofficioſæ dotis, & eo modo conſequi legitimam. Certè illud non poteſt eſſe, niſi quia maritus morte vxoris lucrabatur dotem, quia aliàs dos reuerſa fuiſſet ad filiam, nec opus fuiſſet inofficioſæ dotis querela. Et licèt Gloſſa dicat [c] ibi factum fuiſſe pactum de lucranda dote, iſtud eſt diuinare. Itaque in ſpecie huius §. cùm maritus lucraretur totam dotem, videtur non potuiſſe in ea ab vxore grauari. Contrarium tamen deciditur, quoniam vir C. Seius alia accepit legata teſtamento vxoris, quibus ad dotis reſtitutionem ſe obligauit: quod ſignificant illa verba, *an propter hæc, quæ codicillis extra dotem C. Seio relicta ſunt, poſſit competere petitio fideicommiſſi filiæ, & earum rerum, quæ in dote data ſunt.* quaſi dicat, de aliis non erat dubium, ſed tantùm de dotibus; quæ cedebant lucro viri. Et vult filiam eas res petere, propter ea, quæ mulier viro extra dotem legauit: illa enim accipiendo ad ſeruandam teſtatricis voluntatem ſe obſtrinxit. Et hic meo iudicio eſt verus ſenſus eorum verborum, quæ vulgò non perpenduntur. Solus Paulus à Monte Pico hoc dubium excitat, & non explicat [d].

Sequitur in hoc §. *participationem villæ.* hoc nomine ſignificatur vtilitas, & commodum prædiorum, deinde ſubdit caſtellum Nacleorum. Qui vertit in Latinum, meliùs dixiſſet villam, quæ Græcè vocatur κώμη. Præterea Titia non potuit caſtellum relinquere, quia tempore Romani imperij nullus habebat ius in caſtris, cùm omnium iuriſdictio eſſet penes Imperatores. Naclis autem eſt vicus Heliopolis in Ægypto, vt ait Suidas [e], vnde Nacleni. Quod autem ſubiicitur, *Erunt enim poſt mortem eius tua,* ſunt verba enunciatiua, non diſpoſitiua, vt multi arbitrantur.

a l. ſed ſi alia. in fin. de bon. damnat. l. mulier. in princip. ſup. de conſt. inſt. l. 3. §. 2. in fin. de dote præleg. l. Titia. de iur. dotium. b l. id quod noſtrum. in fin. de reg. iur. c in verb. à matre. d in dict. l. Titia cùm teſtamento. §. Titia cùm nuberet. ſub num. 6. e in verb. Νάκλη.

Ad l. ſi Auguſta. de leg. 2. & de Plotina. Cap. LXX.

Plotinæ datum legatum, quòd ipſa ante teſtatorem deceſſiſſet, inane, & caducum eſſe Hadrianus iudicauit. Fuit Plotina vxor Traiani, vt ex Dione *in Traiano*, Sparriano *in eodem*, & Eutropio *in Alio Hadriano lib.* 8. conſtat. *Hæc Traiano rerum potito, cùm primùm palatium eſt ingreſſa, è gradibus ad populum conuerſa, Talis*, inquit, *huc ingredior, qualis exire opto. Tam modeſtè, & ſanctè in ſumma poteſtate ſe geſſit, vt de illa nemo iure conqueri potuerit.* Hæc Dion. Hadriano ad obtinendum imperium fauit, eiúſque opera is à Traiano adoptatus eſt, & illi in imperio ſuffectus, ob idque eam mirificè coluit. Ea defuncta, per nouem dies funeris atratus inceſſit, in eiúſque honorem baſilicam apud Nemauſum admirabili opere extruxit, & hymnos in eam compoſuit, *Spartianus in eodem.* Plinius eam ſanctiſſimam fœminam appellat, *lib. 8. epiſtolar. epiſt. 30. ad Romanum.*

De Fauſtina. Cap. LXXI.

Galeria Annia Fauſtina Annij Veri patris M. Antonini Philoſophi, ſoror Antonino Pio nupſit, ex quo alteram Anniam Fauſtinam filiam peperit. Hæc M. Aurelio conſobrino nupſit, qui ſocero in imperio ſucceſſit. De hac, credo, loqui poteſt Iulius Mauricianus *in l. ſi Auguſta. de leg.* 2. cui legatum factum defeciſſe pronunciauit, quòd ea ante teſtatorem defuncta eſſet. Mater caſtrorum eſt appellata, quòd Marcum in expeditionem euntem cum exercitu ſit ſequuta, vt Dion *in M. Antonino* prodit. *Impudica tamen vixit: apud Caietam enim conditiones ſibi & nauticas, & gladiatorias elegit. Et cùm ſuaderetur Marco Antonino, vt eam repudiaret, ſi non occideret, ille dixiſſe fertur, Si vxorem dimittimus, reddamus & dotem, quæ erat imperium. Ferunt, cùm illa gladiatores tranſiſſe vidiſſet, vnius ex iis amore incenſam longa ægritudine laboraſſe, & viro de amore confeſſam. Quod cùm ad Chaldæos Marcus detuliſſet, illorum fuiſſe conſilium, vt occiſo gladiatore ſanguine ipſius ſe Fauſtina ſublinirer, atque ita cum viro concumberet: quod cùm eſſet factum, ſolutum quidem amorem, natum verò Commodum gladiatorem eſſe, non Principem, qui mille propè pugnas publicè populo inſpectante Imperator exhibuit.* Hæc Capitolinus *in M. Antonino.* Auctor eſt Dion *in eodem*, Fauſtinam cum Auidio Caſſio tractaſſe, vt, mortuo Marco, quem ob imbecillitatem breui moriturum credebat, ſi cum imperio vxorem acciperet, cauſáque fuit, vt ille ſe Imperatorem appellauerit. Podagræ doloribus laborauit, ac tandem ſiue hoc morbo, ſiue alio deceſſit. Eius mortem Marcus vehementer luxit. Aliam verò vxorem ipſe non habuit, ſed Fabiam concubinam, mortua vxore, vt Capitolinus refert. De alia Galeria Fauſtina huius matre amita Marci Antonini, & vxore Antonini Pij poſſet etiam intelligi, cùm ſub eo Iunius Mauricianus vixerit, qui Mauricus appellatur. *l. 1. §. ſi cui. ff. vt legat. nom. cau.*

Ad l. cùm pater. §. filius matrem. de leg. 2. Cap. LXXII.

Filius matrem heredem ſcripſerat, & fideicommiſſa cum iuſiurandi religione præſtari rogauerat. Cùm teſtamentum nullo iure factum eſſet, nihilominus mater legitima heres cogenda eſt præſtare fideicommiſſum: nam obnixæ voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectæ videntur. Accurſius [a], Bartolus [b], & alij intel

intelligunt teſtatorem iuraſſe, vt mater præſtaret fideicommiſſum, quod nullum habet effectum. Ad quid enim iurauit teſtator, vt alius ſuam exequatur voluntatem? Deinde hoc iuramentum enixæ preces vocari nequit. Inſulſum & ipſi hunc intellectum videntes ad alium tranſierunt, coactum fuiſſe heredem iurare ſe fideicommiſſum præſtiturum. Sed & hic ſenſus eſt erroneus: nam hoc iuramentum remittitur, nec eſt præſtandum [c]. Præterea veriſimile non eſt, heredem de hoc rogatum à teſtatore fuiſſe, neque preces enixæ ob id à teſtatore adhibitas, ſed potiùs inſtanter coactum heredem, vt iuraret fideicommiſſum iri præſtitum. Quare teneo per Deum, & fidem, quam erga Deum habebat, heredem à teſtatore rogatum, vt fideicommiſſum præſtaret. Et hæ ſunt, quas enixæ voluntatis preces, & quam iuſiurandi religionem Papinianus appellat, vbi diuinum nomen interponitur. Huiuſmodi voluntatis exemplum ex cuiuſdam teſtamento recitat Calliſtratus *in l. 3. in princip. de iur. fiſci. Quidam teſtamento,* inquit, *ita ſcripſerat, Vos rogo, vt in eo, quod à vobis petij, fidem præſtetis, pérque Deum, vt faciatis, rogo.* Simile exemplum legitur *in §. 1. Inſtit. de fideicommiſſ. hered.* cùm quis per ſalutem Principis præſtare fideicommiſſum rogatur. His verbis iuramentum interponi Iuſtinianus dixit [d], vel cùm teſtator Græcè dicit, ὁρκίζω, id eſt, adiuro te: quam & Papinianus iuramenti religionem vocat. Et hic modus loquendi vim clauſulæ codicillaris habet, vt ſi voluntas in vim teſtamenti non valet, valeat iure codicillorum.

a in dict. l. cùm pater §. filius matrem. in ver. iuſiurandi. *b* ibidem num. 1. *c* l. quæ ſub conditione. 1. de condit. inſtit. & l. hæc ſcriptura. de cond. & demonſtr. *d* l. 2. C. communia de legat.

Ad l. pater. §. Julius Agrippa. de leg. 3. Cap. LXXIII.

IVlius Agrippa Primipilaris reliquias ſuas prædij ſuburbani, & domum maiorem nulla cauſa expreſſa alienari prohibuit. Hæc bona primò in filiam, mox in neptem peruenerunt, quæ extraneos heredes inſtituit. Iulia Domna bona Iulij Agrippæ patrui magni vendicabat, quæritur, an poſſit. Reſpondet Scæuola non poſſe, quia cauſa carens, nullum, irritúmque de bonis non alienandis præceptum fuit: nec apparet perſona, cuius gratia prohibita ſit alienatio. De nomine Domnæ, & quæ hæc Iulia fuerit, dubitatur. Cuiacius, omiſſa Iuliæ perſona, matronas Dominas vocatas fuiſſe ſcribit [a], aut dictio illa, inquit, Domnæ à Librario addita fuit, cùm non eſſet ſcribenda.

Ego verò hanc puto eſſe Iuliam Domnam, quæ Seueri Imperatoris vxor fuit, & Antonini, & Getæ Imperatoris mater, vt Dion [b], & alij memorant, etſi Spartianus Antonini nouercam appellat [c]. Nam ob id *Julia Domna Pia, Felix* in numiſmatis vocatur, quòd vxor, & mater Imperatorum fuerit [d]. Oppianus quoque in principio librorum de venatione, quos eidem Antonino dedicat, ipſam eius matrem & Domnam hoc carmine nuncupat [e].

Αὐσονίου Ζηνὸς γλυκερὸν θάλος Ἀντωνῖνε
ὃν μεγάλη μεγάλῳ φυτήσατο Δόμνα Σεβήρῳ.
O Jouis Auſonij dulcis ſtirps Antonine
Magnáque quem magno plantauit Domna Seuero.

Hæc ex Syria deſcendit, quam Seuerus Imperator vxorem duxit. *Cùm enim,* inquit Spartianus [f], *amiſſa vxore, aliam quæreret, genituras ſponſarum requirebat, ipſe quoque matheſeos peritiſſimus. Et cùm audiſſet eſſe in Syria quamdam, quæ id genituræ haberet, vt Regi iungeretur, eamdem vxorem petiit, Juliam ſcilicet, ex qua ſtatim pater factus eſt.* Mortuo Seuero, Centuriones iuſſu Antonini Getam in matris Iuliæ ſinu occiderunt,

quem ſanguine filij impleuerunt, & illius dextram vulnerauerunt: quod ipſa præ dolore ob mortem filij concepto non ſenſit [g], & ferè ab Antonino eſt interfecta, quia filij mortem deplorabat. Demum diſſimulata mœſtitia hac arte Antoninum aggreditur: cùm enim eſſet formoſiſſima, ſe illi nudam oſtendens, ad concubitum, & nuptias ſecum contrahendum impulit [h]. *Verùm occiſo Antonino*, inquit Dion [i], *Iulia, quæ tunc erat Antiochiæ, cognita filij cæde, ita affecta eſt, vt ſe grauiter percutere, ac mortem ſibi conſciſcere conaretur: eum enim, quem viuum oderat, lugebat mortuum, non quòd illum cuperet viuere, ſed quòd ipſam priuatam vitam degere oporteret: ob eámque cauſam vexabat Macrinum omnibus contumeliis. Sed poſtquam ille non modo nihil de regio famulatu eius, aut de ſtipatoribus, quos ſecum habebat cuſtodiæ cauſa, immutauit, verumetiam multa ad eam percommodè ſcripſit, cœpit bona ſpe iniecta, deſiderium, quod de morte filij capiebat, deponere. Poſt, vbi Macrinus intellexit, quæ conuitia ſibi ab ea facta eſſent, (quamquam illa nihil ad eum ſcripſerat contumelioſè,) ſensitque eam nonnihil cum ſuis militibus moliri, ac regnum affectare, vt Semiramis & Nitocris fecerant, quarum in patria ipſa ferè nata erat, mandauit, vt quamcelerrimè Antiochia, quò vellet, proficiſceretur. Tum Iulia, abiecto vitæ deſiderio, inedia conſumpta moritur. Accelerauit ei mortem Carcinus, cuius ipſa, cùm eum iam multo tempore quieſcens haberet in ſinu, pectus percuſſit, eúmque crebris ictibus ad mortem ei inferendam irritauit.* Huic ſoror fuit Meſa mater Semiamiræ, vel Soæmidis matris Heliogabali, & Iuliæ Mammææ matris Alexandri, qui poſt Macrinum vnus poſt alium imperarunt. Iuliæ Domnæ meminit idem Scæuola & *in l. Lucius. in princip. de leg. 3.* vbi eamdem ſpeciem repetit. Iuliæ verò Mammææ exemplum adducit Vlpianus *in l. vlt. de ſenat.* vbi eam Antonini Caracallæ conſobrinam vocat: ex duabus enim ſororibus erant procreati, nempe, Antoninus ex Iulia Domna, ex Meſa Iulia Mammæa Alexandri mater. Vnde ex Vlpiano conſtat Iuliam Domnam Antonini matrem fuiſſe, non nouercam, vt falsò Spartianus opinatur, & ambo dignum ſuo inceſtu exitum habuerunt.

Sed dubium eſt, quomodo reliquias ſuas teſtator alienari prohibuerit, cùm religioſa nullius in bonis exiſtentia nequeant alienari [k]. Sed intelligit prædia pura circa monumentum, quæ prohibebantur alienari, vt ſarciendo ſepulchro deſeruirent, vel quia extraneos prope monumenta agros habere nolebant: quod plura marmora indicant, præſertim Romæ in hortis Carpenſibus apud Lipſium, vbi decem iugera prope ſepulchrum ad id relinquuntur. Primipilaris autem dicitur, qui primipili officio eſt functus, ſicut Conſularis, qui Conſul fuit. De Primipilo alibi ſcripſi.

a lib. 3. obſer. c. 18 *b* in Seuero. *c* in eodem. *d* Dion in Antonino Caracallo. *e* lib. 12. *f* in Seuero. *g* Zonaras Annal. tom. 2. in Antonino Caracallo. *h* Spartianus in Antonino. *i* in Macrino. *k* §. nullius. Inſtit. de rer. diuiſ.

Ad l. vxorem. §. feliciſſimo. de leg. 3. Cap. LXXIV.

Fundum Gargilianum à teſtatrice Feliciſſimo, & Feliciſſimæ libertis relictum Scæuola ſcribit. Fundus Gargilianus in agro Sueſſano in Samnitibus, ſeu Pelignis reperitur, nunc Seſſam vocant. Ouinius enim Gallicanus Maſſam, vel vt vocant Longobardi, Manſum, id eſt, prædia iugi duorum boum Gargiliana in agro Sueſſano præſtantiâ ſolidos 656. Eccleſiæ Oſtienſi donauit, vt ex libello Anaſtaſij recitat Cardinalis Baronius *Annal. tom. 3. ann.* 330. Vnde Gargilianum fundum in agro Sueſſæ, ſeu Seſſæ fuiſſe colligitur. Reperitur & Gargilianus proprium viri nomen, à quo ager eſt denominatus: nam Gargilianus legitur ex Cirtha Numidiæ Colonia fuiſſe,

qui

qui condens teſtamentum pecuniam in opus aquæductus Reip. Cirthenſium legauit, (*l.regula.§.ſi quis.ff.de iur.& fact.ignor.*) vixitque Seuero, & Antonino imperantibus. Legatum verò prædij Gargiliani, imperante Alexandro, ſub quo hæc ſcripſit Scæuola, factum fuiſſe exiſtimo. Cirthenſium Reip. legatam à Gargiliano pecuniam legitur in Pandectis Florentinis, vnde eum agrum in Numidia, vnde erat teſtator, fuiſſe arbitror. Alia in Locris prope Delphos Cirtha fuit de qua hic intelligi non puto, ſed de Colonia, cùm nomina à Scæuola recitata ſint Romanorum. In aliis Codicibus pro *Cirthenſium* legitur *Cirenenſium*. Eadem teſtatrix, de qua *in d. §. Feliciſſimo*. à viro Præſenti vidua relicta fuerat. Hic Præſens forte fuit, qui Antonino Caracalla imperante, cum Extricato Coſſ. fuit, neque enim ignobilium teſtamenta recitari à Iuriſconſultis credendum eſt.

Ad §. legauerat. l. vxorem. de leg. 3. CAP. LXXV.

LEgatis h's, quæ in patria Gadibus ſunt, ſuburbana deberi Scæuola reſpondit, ſed non nomina Calendarij, quod ibi ſitum erat, nec pecuniam ibi depoſitam, & ad fœnerandum deſtinatam, ita omnes interpretantur illa verba, *Supra reſponſum eſt*. Sunt autem Gades duæ inſulæ extra fretum Herculeum in Oceano ſitę. Harum maior longitudinis eſt ſtadiorum centum, ſeu milliarium paulo plus duodecim, latitudinis alicubi non plus vnius ſtadij, nunc Calis vocatur. Nulla vrbs extra Romam ciuium multitudine magis abundabat. Sed pauci eam inhabitabant, plurimi enim vel nauigabant, vel Romæ degebant. Scribit Strabo *lib. 3.* in vno cenſu ſua ætate peracto 500. Equites Gaditanos cenſos fuiſſe, quot in nulla Italicarum, præter Patauium, inueniebâtur. Inde ortus eſt L. Cornelius Balbus ciuitate Romana cum Cornelio Balbo patruo donatus, & qui vnus omnium ex externis Cos. eſt creatus, & de Garamantis triumphauit, vt auctor eſt Plinius *lib. 5. cap. 5.* qui etiam eius triumphum deſcribit. Id euenit in Triumuiratu M. Antonij, Octauiani, & M. Lepidi. Fuit autem Coſ. cum P. Canidio Craſſo, ſuffectus in locum Gn. Domitij Caluini, qui magiſtratu ſe abdicauit. Hic Cornelius Balbus oppidum patriæ exiguum alio adiecto, ampliauit: vnde poſtea Didyma, quaſi duplex eſt vocatum, quod viginti ſtadia amplectebatur: Strabo, *vbi ſuprà*. A Mauris olim dirutum, hodie non adeò floret. Altera Gaditana inſula admodum exigua non habet ampliorem, quam 200. paſſuum ambitum, ſed omnium eſt fertiliſſima, & amœniſſima.

Ad l. ſi purè tibi de leg. 3. CAP. LXXVI.

ETſi hunc locum Antonius Auguſtinus ſcitè ſit interpretatus [a], pauca tamen, vt clariùs intelligatur, addenda eſſe putaui, primum quid ſit viſceratio, & cur ita appelletur. Secundò qui viſcerationem darent. Viſceratio nihil aliud eſt, quàm carnium inter plebem facta diuiſio. Hic enim viſcera non inteſtina, ſed carnes detracto corio denudatas ſignificant, vt accipit Virgilius [b]:

Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant.

Vbi Seruius ait, viſcus viſceris pro carne intelligitur.

Et alibi [c].

Et ſolida imponit Taurorum viſcera flammis.

Has autem carnes potiſſimùm dabant plebi comedendas in funere parentum. Liuius, *Populo*, ait [d], *viſceratio data à M. Flauio in funere matris.* Idem [e]: *P. Licinij funeris cauſa viſceratio data eſt.* Et alibi, *Munera*, inquit [f], *gladiatorum eo anno aliquot parua data. Vnum ante cætera inſigne fuit P. Flaminij, quod mortis cauſa patris ſui cum viſceratione, & ludis ſcenicis dedit quatriduum.* Plinius, *Mortuo huic*, inquit [g], *tantum æris populi liberalitate congeſtum, vt inde filius viſcerationem, & epulas populo daret.*

Quod verò dicit, Quina millia populo data, intelligitur Seſtertium, quando genus numi non exprimitur, ſemper intelligitur de ſeſtertio minore, quorum centum faciebant aureum, mille decem aureos, vt alibi dixi [h]. Vnde quina millia ſunt aurei quinquaginta. Hæc diuiſio ſeu epulum appellatur à Paulo *in l. ciuitatibus. de leg. 1.* & à Marciano *in l. antep. de annuis legatis.* & à Caio *in l. demonſtratio falſa. §. vlt. ff. de cond. & demonſtr.* Creanomiam Græci appellant [i].

a lib. emend. 4. c. 1. *b* lib. 1. Æneid. *c* lib. 6. Æneid. *d* lib. 8. Decad. 1. *e* lib. 9. Decad. 4. *f* lib. 1. in fin. Decad. 5. *g* de viris Illuſtr. c. 32. *h* ſupra lib. 1. c. 67. *i* Budæus Annotat. in Pandect. ad l. vlt. ff. ſi menſ. falſ. mod. dixer.

Ad l. librorum. ff. de leg. 3. & de voluminibus. CAP. LXXVII.

Libros olim perpetuo ductu, & vna pagina ſolitos ſcribi Pierius Valerianus in Vmbilico obſeruauit: *lib. 34. hierogl. c. fin.* & quia ſpiræ inſtar chartæ conuoluebantur, volumina à voluendo ſunt dicta, quod ſignificauit Vlpianus *l. librorum. ff. de leg 3.* librorum appellatione omnia volumina contineri volens, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue alia materia, vt corio, vel ſimili. & ſubiicit idem fore, ſi in codicibus ſint membraneis, vel chartaceis, vel eboreis, vel alterius materiæ, vt ceratis tabulis. Addit libris legatis membranas, quæ ſcriptæ ſunt, legato contineri. Hic dubitatur, quid Vlpianus ſignificet: quærit enim, an librorum nomine codices contineantur, deinde reſpondet, libris legatis membranas contineri, & conſequenter, inquit, cætera continebuntur. Hunc locum ex Sacræ Theologiæ auctoribus declarandum puto, qui membranas à libris differre putant. Cùm enim Paulus Timotheo mandet *2. ad Timoth. vlt.* vt veniens libros ſecùm, & maximè membranas ferat, animaduertunt eas à libris diſtare. Et Theodoretus Græcus interptes apud Oecumenium ait Paulum Roma ſcribentem voce Romana etiam membranas nuncupaſſe, quæ in orbem conuoluebantur, & Græcè τὰ εἰλητὰ vocatur, & ſacras leges ita olim ſcribi ſolitas refert, quod & plerunque Iudæi tunc faciebant, & hodie obſeruant. libros verò vocabant eos, qui aliam, vt Codicis, formam habebant. Arguit igitur hoc modo ex Caij ſententia Vlpianus, cùm quæreretur, an librorum nomine veniant codices, veniunt, inquit, etiam membranæ, hoc eſt, in orbem conuolutæ ſcripturæ, ergo magis & cætera, hoc eſt, codices comprehenduntur.

Ad l. legatis. § pecoribus. de leg. 3. CAP. LXXVIII.

Pecorum nomine quadrupedes gregatim paſcentes contineri cum Caſſio Martianus affirmat. D. verò Auguſtinus aliud cenſet *lib. 3. c. 11. de Geneſi ad lit.* *Pecorum*, inquit, *nomen his animalibus accomodatiùs aptari ſolet, quæ ſunt in vſu hominum ſiue adiuuandis laboribus vt boues & equi, et ſi qua alia talia, ſiue ad lanificium, vel ad veſcendum, vt oues,*

Digitized by Google

ues,& ſues. Beſtias autem dici putat,quæ ore,aut vnguibus ſæuiunt,vt leopardi, leones,lupi,vulpes,canes,ſimiæ,& id genus,&c.

Ad l.hæres meus.§.pen.de leg.3. CAP. LXXIX.

CVi Corinthia vaſa legata erant,baſes vaſorum cauſa patatas ita deberi Proculus ait, ſi Corinthiæ fuerint , non æneæ. Rationem cum Accurſio alij eſſe exiſtimant,quod baſes æneæ ſint pretioſæ,Corinthiæ verò viles, quas etiam ex palea , vel alga compoſitas fuiſſe Accurſius opinatur *in l.hæres meus.§.pen.verb.aneæ.de leg.3.* Sed hoc à vero longè diſtare exiſtimo. conſtat enim Corinthia vaſa ex auro , argento, & ære conflata pretioſa fuiſſe: nam cum arderet Corinthus , Mummio eam delente, hæc tria metalla in vnum conflata ſpecioſam materiam viſa ſunt exhibuiſſe.vnde ex ea commiſtione placuit vaſa fieri,quæ Corinthia ſunt appellata,vt Plinius memorat, *lib.34 c.2.*

Ex hac ergo materia baſes ideo legatis vaſis Corinthiis cedunt : quia cùm omnia Corinthio metallo conſtent , præſumendum eſt baſes eiuſdem materiæ cauſa vaſorum factas fuiſſe,quod de æneis non conſtat : quæ cum etiam aliis vaſis ſupponi poſſint,non rectè arguitur,quòd cauſa Corinthiorum facta fuerint , & ideo Legatario Corinthiorum non debētur. Eſt autem hic locus obſeruatione dignus, quo oſtenditur,Veteres ſolitos fuiſſe vaſis,puta,patinis alia ſubiicere,quæ patinas ſuſtinebant, & baſes hîc vocantur,vt Vlpianus ſignificat *in l.etſi non ſunt.aliàs eſt l.cùm aurum.§.argento in princ.de aur.& arg.leg.* vbi legitur vaſis legatis,etiam ea deberi,quæ illa ſuſtinent,vt ſunt ſcutellæ,& promulſidaria,quæ promulſidem ſuſtinent,& hoc,ne menſa fœdaretur,quæ olim ſine mantilibus ſtruebatur.

Ad l.ſeruis vrbanis.99.§.vlt.de leg.3.& de curſoribus. CAP. LXXX.

SI alij vernæ,alij curſores ſerui legati fuerint,& vnus verna,curſórque fuerit,quærit Paulus cui debeatur,an illi,cui vernæ, an alij , cui curſores ſunt legati , & reſpondet,hunc curſoribus cedere,& in eorum numero cenſeri. Dubitatur , qui curſores appellentur. Odofredus interpretatur [a] fuiſſe deputatos ad currendum , ſed quo modo non aperit. Tranquillus eos curſores vocat , qui rhedas currentes ſequebantur. *Nunquam*, inquit [b], *carrucis minus mille feciſſe iter traditur. Soleis mularum argenteis , canuſinatis mulionibus , armillata, & phalerata amaxicorum turba , atque curſorum.* Græci Hemerodromas ab vnius diei curſu, quem continenter currendo peragunt,curſores vocant.Per hos amicis munera, & onera negociatoribus mittebantur. Martialis [c]:

Curſorem ſexta tibi Ruffe remiſimus hora.

Et alibi [d]: *Sed tota fœno curſor oua portabat.*

Laudatur Philippides curſor,quem Athenis Lacedæmonem bidui ſpacio 1150.ſtadia cucurriſſe ferunt [e], & Philonides Alexandri Magni Curſor, qui à Sycione ad Helim vno die 1200.ſtadia cucurriſſe dicitur [f].

a in d.l.ſeruis vrbanis.§.vlt ff.de legat.3. *b* in Nerone c.30. *c* lib.3.epigr.34. *d* libr.3.epigr. 84. *e* Suid. in ver. φιλιππίδης. & Solin.Polyhiſtor.cap.6. *f* Solinus, vbi ſuprà.

Ad l. 3. de annuis leg. CAP. LXXXI.

DIem in fœminino genere pro tempore accipi Pedianus eſt auctor [a], qui ait: *Dies fœminino genere tempus ſignificat, & ideo diecula breue tempus, & mora: Dies horarum 12. generis eſt maſculini: vnde hodie dicimus, quaſi hoc die.* Hæc ille. Cùm ergo diem pro tempore acciperent antiqui, dicebant, annua, bima, trima die, pro eo, quod eſt vnius, duorum, vel trium annorum ſpacium.

His autem verbis factum legatum in duobus ab annuo differt, quod hoc quoad viuat legatarius, legatum durat [b], illud tribus, aut quatuor annis tãtùm debetur. Item ſi centum annua legentur, ſingulis annis centum præſtari debent: annua verò, bima, trima die 30. aureorum legato facto, non ſingulo anno 30. petuntur, ſed ex legato 30. ſingulis annis dena dari debent [c], niſi multiplicationem denotante verbo vſus ſit teſtator, hoc eſt, non decem, aut triginta, ſed dena, aut tricena annua, bima, trima die legare ſe dixerit [d]: tunc enim dena, aut tricena ſingulis annis per tres annos debebuntur.

a in 2. Ora in Ver. *b* l. C. Seius. de ann. leg. *c* l. 3. eo. tit l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. vbi gloſſ. in verſ. ſi annua. de pignorat. actio. *d* l. 3. § Stichus annua. de ſtat. lib.

Ad l. Codicillis. §. vlt. de annu. leg. CAP. LXXXII.

STicho alumno centum, & menſtruos decem, & annuos centum teſtator legauerat, & legata alumnis relicta apud Semproniam ſororem pro parte hæredem inſtitutam eſſe voluit, donec alumnos commendatos haberet, ipſa repudiante hæreditatem eriam ante 25. annum. Legata ad alumnos pertinere Scæuola affirmat, & tamen nullibi in teſtamento eius ætatis mentio facta erat. Accurſius eam expreſſam à teſtatore fuiſſe opinatur [a], ſed illa verba omitti à Iuriſconſ. Ego verò id aliter intelligo. cùm enim adulto curator præſertim ab extraneo dari non poſſet, neque hodie præter matrem, & auiam, mulier ad id munus aſpirate queat [b], vbi quis alumno minori annis 25. curatoris loco aliquem conſtituebat, aut aliquam quaſi curatricem, quæ illum curaret, tum ipſi alumnus minor commendari dicebatur, & is minorem commendatum, id eſt, ſub ſua fide, & cura habebat, donec maior efficeretur; dicente ergo teſtatore, fidei tuæ committo, Sempronia ſoror, vt legata, quæ alumnis meis reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas, quoad vſque commdatos habeas, intelligitur dixiſſe, donec annis 25. maiores facti fuerint: quia vſque ad illam ętatem commendati, & ſub cura habebantur. Quod & idem Scæuola ſentit *in l Liberto. §. filium. de ann. leg.* nam pater vxorẽ ex parte hęredem factam rogauit, vt infirmitatem filij commendatam haberet, & ei decem menſtruos vſq̃e ad 25. annos pręſtaret, & tũc etiam dimidiam hæreditatis reſtitueret, intelligitur quaſi curatricem priuigni nouercam pater reliquiſſe. Id clariùs patet *in ea. l. §. Largius Euripianus.* vbi reſpondetur patris affectum ei, qui commendatus eſt à teſtatore, præſtandum eſſe. Idem ſignificat *§. vlt. eiuſd. leg.* nam ſæpe in teſtamentis ſolebant patresfamilias alumnos, & minores alicui commendare, volentes, vt eorum minorum curam haberent. *Si quis*, inquit Vlpianus [c], *ita ſcripſerit, illum tibi commendo, per hoc aliquod fideicommiſſum non debetur.* probabi

babiliter verò dubitari poterat deberi, quòd ſub hæredis cura minor poſitus eſſet, ſed ſicut neque in contractu quis obligatur mandati, qui amicum alicui commendat [d], ita neque in vltima voluntate aliqua inducitur obligatio. literas enim commendatitias neminem obligare Bartolus dicit [e].

a in ver. habeas. *b* auth. matri. Cod. quand. mulier tutel. off. fung. pot. *c* l. fideicommiſſa. §. ſi ita quis ſcripſerit. de leg. 3. *d* l. ſi verò non remunerandi. §. cum quidam. ff. mand. l. vlt. C. quod cum eo. *e* ibidem. & in l. Lucius. ff. de fideiuſſorib.

Ad l. pen. ff. de annu. leg. CAP. LXXXIII.

NOn tantùm in Iſthmo, & apud Elidem certamina in Græcia fiebant, ſed & in priuatis Ciuitatibus ſingulo triennio, aut quadriennio, currendo, & cæſtibus pugnando certamina celebrabantur. Philon, *In quibuſdam*, inquit [a], *Ciuitatibus vera certamina poſt triennium celebrantur, in quibus multis millibus hominum in theatra ad hoc ipſum facta concurrentibus, luctatores, & Pancratiaſtæ pugnis ſe cadentes certant, & coronas, præmiáque petunt.* Ob id legitur *in l. Septitia ff. de pollicitat.* Septitiam quadriennanale certamen in patria ſua dedicaſſe ex vſuris triginta millium. Sardis quoque, vt arbitror, ſingulo quadriennio in Chryſanthij honorem, & memoriam certabatur, vt ait Ælius Martianus [b]. Fuit autem Chryſanthius ex Sardis, (quæ magna, & opulenta Lydiæ ciuitas erat, & Crœſi regia,) Philoſophus, vt refert Suidas [c].

Amiſſo patre Pergamum profectus à magno Ædeſio Philoſophiæ arcana audiuit, Magiæ cum Maximo Philoſopho deditus. Quare Chryſanthius nihil niſi à Dæmone monitus agebat, & cùm eruditiſſimus eſſet, à Iuliano apoſtata binis literis accitus, à quo primarius in Lydia Pontifex creatus fuerat [d], ad eum non acceſſit, quod à Deo prohiberi diceret, & quoniam Iulianus breui occiſus eſt, Cryſanthius omnia, prædicente Numine, agere credebatur, itaque pro diuino habitus eſt. Filium habuit ſui præceptoris Ædeſium, qui in omnibus diſciplinis eruditus annum agens 20. deceſſit. Cryſanthius fermè octogenarius cùm venam ſibi valetudinis gratia ſecari iuſſiſſet, viribus eſt deſtitutus. Oribaſius medicus eum fomentis reſtaurare conatus naturalẽ eius calorẽ extinxit, & obiit. Eunapio eius diſcipulo imperauit, vt vitas Philoſophorũ ſcriberet, quod fecit, & cum illis etiam Cryſanthij vitã expreſſit.

Sardi in eius mortui honorem certamen quadriennale inſtituerunt, cui peragendo cum quidam teſtamento centum legaſſet, dubitatũ fuit, an ſemel, an verò in perpetuum ea ſumma relicta cenſeretur. ac Seuerus, & Antoninus in perpetuum relictam videri reſcripſerunt, quoniam in certamen, quod ſingulo quadriennio renouabatur, relicta erat. Alij volunt Chryſanthianum certamen ab auro flore dictum eſſe, qui victoribus in præmium tradebatur, χρυσὸς enim aurum, & ἄνθος florem ſignificat. ſed prior ſententia eſt verior: Chryſanthius enim ex Sardis fuit, & ab ipſis in magno pretio habitus, vt tradit Eunapius [e].

a in lib. de agricultura. *b* l. pen. de annu. leg. *c* in ver. χρυσάνθιος. *d* Eunapius in vitis Philoſophorum in Maximo. *e* vbi ſuprà.

Ad tit. de dote præleg. CAP. LXXXIV.

APud Iuriſconſultos dubitandum non videtur prælegatum id propriè dici, quod vni ex hæredibus per præceptionem relinquitur [a]. Mirum ergo, cur dos vxori prælegata dici poſſit *in tit. de dot. præleg. & in l. Lucius. 2. §. impuberem. ff. de leg. 2.* credere autem ſuperfluo dictionem illam Iuriſconſultos Latini ſermonis obſeruatores poſuiſſe, abſurdum eſt.

Cenſent aliqui ſcriptoris vitio additam litteram p. & de dote relegata ſcribendum fuiſſe, cùm ſæpe in Pandectis Florentinis dotem relegari dicatur [b], & non prælegari. Eſt autem hic relegare dotem vxori debitam retro, vt eam habeat, legare, vt ex ipſius verbi ſignificatione apparet, pluries tamen legitur dotem prælegari etiam in Pandectis Florentinis [c]. vnde arbitror non modo hæredi, cui prælegabatur, ſed etiam vxori nomen prælegatæ dotis conueniſſe, quod cum alia ei legata fieri conſueuiſſent, ante omnia dos prælegaretur, & ideo dos prælegata dicebatur. Sic peculium ſeruo manumiſſo, & filio prælegatur [d].

a l. Titia. ff. ad leg. Falcid. & alibi ſæpiſſimè. *b* l. 1. 2. & 5. de dote præleg. *c* d. §. impuberem. *d* l. 10. & pen. de pecul. leg. l. 3. §. cùm igitur. de ſta. liber.

Ad l. ſi quis vinum. de trit. vin. & oleo leg. CAP. LXXXV.

VIni appellatione nec Zythum, nec camum, nec ceruiſiam contineri Vlpianus dicit. Zythum potionem eſſe conſtat, quæ ex hordeo, tritico, vel pane conficiebatur. Id ipſe Vlpianus aperit, & idem tradit Dioſcorides [a].

Plinius in Ægypto fieri ſolitum fuiſſe memorat [b]. *Quemadmodum*, inquit, *Cœliam, ſiue Ceriam in Hiſpaniis, ceruiſiam, & plura genera in Gallia, aliiſque Prouinciis.* Subiicit Vlpianus, nec camum vini nomine comprehendi. Id haud dubiè non multum à ceruiſia diſtat: quia cum negaſſet zythum vinum eſſe, ſubiicit, ſimili modo nec camum, nec ceruiſiam. Hoc tamen vocabulum alibi, quod ſciam, non reperitur. vnde propè eſt, vt credam, legendum eſſe pro camum, *carmum*, quod ex hordeo fiebat, vt *Zythum*, vt Dioſcorides prodit [c]. omnes hæ potiones ex hordeo aqua macerato fiebant, ſed in modo conficiendi differebant.

Quid conditum. Nunc quærit Vlpianus, an condita vini appellatione veniant, & cōdita appellat, quę ciborum condiendorū cauſa ſtruuntur, & condiuntur, non vt bibātur, vt ſunt ſapa, & defrutū hoc eſt, muſtum vſque ad dimidiam partem decoctum, illa vſq; ad tertiā [d], & ideo vini appellatione nō veniūt: quia nō fiunt, vt bibantur. Oenomeli vero, id eſt, vinum dulciſſimū inter vina connumeratur. id fortè eſt vinū quod fit ex vua pediculo in vite intorto, & dulce Galli Narbonenſes vocant, vt ait Plinius [e].

Alias Oenomeli eſt mulſum, de quo non intelligit Vlpianus: quia illud cum mixtum mel habeat, inter vina propria non computatur, vt in huius legis principio dicitur. Paſſum quoque quia bibitur, non conditura cauſa paratur, vini appellatione venit. Id fit ex Apiana vua, quam vulgus Italicum Muſcatellam vocat, diu Sole aduſta, & leniter tuſa, vt ait Plinius [f]. Palladius ait [g] eam fortiter verberari, & cochlea exprimi. Defrutum verò, quod paterfamilias conditura cauſa parat, non continetur.

Subdit Iuriſconſultus, *Acinaticum planè vino continetur.* Ita enim legendum ex Pandectis Florentinis, non cum negatiua, vt vulgo antea legebatur. Quid autem id ſit, dubitatur, & credo eſſe illud vinum, quod ex acinis fit. Eſt autem acinus fructus arbuſtorum, qui denſior naſcitur, itaque grana mali Punici acini dicuntur, & hederæ, & ſambuci. Sed hic exiſtimo de acinis mali Punici intelligi, ex quibus exprimi ſolet vinum, quod Acinaticum, vel ſecundùm alios Acinatitium dicitur, ex aliis enim acinis vinū (excepta vua) non fit, & iſtud vini nomine contineri vult Vlpianus ſecundùm lectionem Pandectarum Florentinarum. Rhoiton appellari ſcribit Plinius [h]. qui multa recenſet, ex quibus fit vinum, quæ vini appellatione non veniunt. nam nec ſecundum aliorum codicum lectionem quod ex acinis fit, dicitur vinum, ſed credo veram eſſe lectionē Florent. quæ id, quod ex acinis fit, vult eſſe vinum: quia etiam granum eſt acinus. vnde quicquid ex genere acinorum exprimitur, quod bibi poteſt, erit vinum.

Aliud eſt vinum acinaticum,de quo Caſſiodorus [i],quod omnium erat præſtantiſſimum,quo Princeps vtebatur.ſeruabatur enim vſque ad menſem Decembrem vua matura in perticis domi ſuſpenſa, qua frigore ſponte dehiſcente, vinum in Lacum per ſe fluebat.vnde mirum colore,ſaporéque vinum emana bat.

Sed ego non arbitror,Vlpianum de hoc intelligere,quod nominatur Acinaticum, quoniam ex ſolis granis vuæ reuulſis à ſcopis fiebat,quod dubium non eſt,vini appellatione venire,cùm ex ſola vua fiat.

a lib.2.c.80. *b* lib.22.c.25. *c* lib.2. c. 81. *d* Plin.lib.14.c.9. *e* vbi ſuprà. *f* vbi ſuprà. *g* de re ruſt.lib.11.c.19. *h* lib.14.c.16. *i* lib.12.variat.ad Canonicarium Venetiarum epiſt.4.

Ad l.vlt.in fin.de trit.vin.& oleo leg. CAP. LXXXVI.

VInum amphorarium Aminæum Græcum id eſt,quod erat in amphoris, non in doliis,aut cuppis.Auctor eſt Ariſtoteles [a] Aminæos Theſſaliæ populos ſuæ regionis vites in Italiam tranſmiſiſſe,& ab illis vuæ nomen impoſitum.Hæ ſunt vites, quas Virgilius commendat [b]:

Sunt & Aminææ vites,firmiſſima vina.

id eſt,diu durabilia.Quòd verò Seruius id vinum album tantùm eſſe affirmat [c], fallitur.Plinius enim vitem nigram agnoſcit [d],cui nomen Syriaca. Et ex pluribus Aminæis vnum tantùm genus deſignat [e] Columella,quod albidas vuas habeat. Macrobius Aminæos fuiſſe ait [f],vbi nunc eſt Falernus ager, ſed Virgilius Aminæum à Falerno diſtinguere videtur [g].

a lib. Politicor. *b* lib. 2. Georg. *c* ibidem. *d* lib.14. c. 3. *e* de re ruſt lib. 3. c. 9. *f* Saturnal. lib. 3. c. vlt. *g* vbi ſuprà.

Ad l. cum de lanionis.§.item cacabos.de fund.inſtr. CAP. LXXXVII.

IN aheno aquam ad potandum calefieri Paulus ſcribit.quare inquiritur,quænam aqua ad potandum calefiat,cùm frigidæ potiones pleriſque ſint gratiores.nam multi glaciē in vinū indunt;quod & olim fiebat.Plinius,*Hi niues* inquit [a],*illi glaciem potant, pœnasque montiū in voluptatem gulæ vertunt.Seruatur algor æſtibus,excogitatúrque vt alienis menſibus nix algeat.*Nec mirum:quia ſitis eſt appetitus frigidi,& humidi.Dubium ergo eſt,cur aqua calefieret ad potandum.Cogitaui aliquando intelligi poſſe calefactam fuiſſe,vt magis refrigeraretur,quod Plinius ſignificat.*Neronis*,inquit [b],*Principis inuentum eſt decoquere aquam,vitróque demiſſam in niues refrigerare, ita voluptas frigoris contigit ſine vitiis niuis.omnem vtique decoctam meliorem eſſe conuenit.Item calefactam magis refrigerari ſubtiliſſimo inuento.*

Sed poſtea inueni veteres verè tepidam aquam potaſſe,& præcipuè ſenes hyeme, aut vere.Eo enim modo ſalubriorem, & aliqui ſuauiorem habebant, quemadmodum Heremitas in Ægypto feciſſe memorat [c].*Vinum*,inquit, *per eos dies non præbetur, ſed aqua limpidiſſima ceteris frigida, calida vero iis, qui inter ſeniores tractantur delicatiùs.* Sed & paſſim ſolitos fuiſſe tepidam aquam potare ſignificat Dion [d], ſcribens, Claudium Imperatorem prohibuiſſe in cauponis carnes coctas, & aquam tepidam vendi. Idem ait [e], C. Caligulam cauponem quendam tanquam impium, & laſciuiæ miniſtrum occidi iuſſiſſe:quia diebus funeris Druſillæ aquam tepidam vendiderat. Tacitus quoque ſcribit [f], Britannicum veneno ſublatum, cùm feruida potio oblata ab eo reſpueretur,ſtatim frigidam cum veneno effuſam,quam vt bibit,extinctus eſt.Sed & Ammianus loquens de Ampelio præfecto vrbi,ait [g]:*Statuerat, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aqua vulgarium calefaceret quiſquam,*

vel vſque ad præſtitutum diei ſpacium lixa coctam præponeret carnem. Inter orandum quoque dicentes tepidam ſumebant, Martialis [b]:

At tu multa diu dicis, vitreiſque tepentem
Ampullis potas ſemi ſupinus aquam. Et alibi [i].
Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit,
Alget adhuc nudo clauſa culina foco.

Hæc potio in deliciis quibuſdam fuiſſe videtur. Eunapius enim Proœreſij ſeueritatem laudat, qui nunquam tepidam aquam guſtauit. Iulius Pollux de hoc diſſerit [k], probátque veteres tepidam bibiſſe.

Sed & ægrotantibus eam dabant. Valerius enim Maximus ſcribit [l], Valeſium quendam Romanum ægrotantibus filiis aquam calefactam dediſſe, & eos conualuiſſe. Cum hæc inueniſſem, legi elegantem librum Iuſti Lipſij, qui hoc multis auctoritatibus confirmat, præcipuè Athenæi [m], dum diſſerit, an calida, an verò frigida poſt ficus ſit bibenda vnde Thermopolia ſæpè vocantur apud Plautum [n] loca, aut tabernæ, in quibus aqua calida vendebatur:

Quos ſemper videas bibentes eſſe in thermopolio.

Et alibi [o]: *Ne thermopolium quidem vllum ille inſtituit*
Ita falſam prabet potionem, & frigidam.

Id etiam ex Martialis, Iuuenalis, atque aliorum locis comprobat Lipſius, & ſubdit, milliarium vas æneum fuiſſe, in quo aqua calida conſeruabatur, vel potiùs calefiebat, nam Vlpianus dicit [p] id ad coquendum paratum fuiſſe, & cocinatorium appellat inſtrumentum, quod quandoque argentum fiebat. & Iulius Pollux ait [q], milliarium à Romanis vocatum ad aquam calidam conficiendam paratum.

Credo aheneum etiam ad eſcaria coquenda vſui fuiſſe, Milliarium verò propriè ad aquam calefaciendam fortè ita appellatum, quod milliarij formam haberet. Id erat colũna aurata in medio foro ſita, vt ait Plutarch. [r] & ſignificat *l. mille paſſus. ff. de V. S.*

Hanc autem fuiſſe formam milliarij innuere videtur Seneca, qui, *Facere ſolemus*, inquit [ſ], *dracones & milliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus per decliue circundatas, vel ſæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat ſpatij, quantum efficiendo calori ſat eſt, frigida namque intrat, effluit calida.*

a lib. 19. c. 4. *b* lib. 31. c. 3. *c* in libro de vita contemplatiua. *d* lib. 58. *e* ibidem *f* lib. 13. annal. *g* lib. 28. *h* lib. 6. epigr. 23. in Cicilianum oratorem. *i* lib 8. epigr. 61. in eundem. *k* lib. 9. c. 6. *l* lib. 2. c. 1. *m* lib. 3. c. 3. & 21. *n* in Curculione actu 2. ſcena 3 Date viam. *o* in Rud. act. 2. ſcena pen. Qui homo. *p* l. cum aurum. §. ſi cui. ff. de aur. & arg leg. *q* lib. 3. Onomaſt. *r* in Galba. *ſ* lib. 3. natur. quæſtion.

Ad l. quæſitum. §. ſi inſtructum. de fund. inſtr. CAP. LXXXVIII.

DE PÆDAGOGIIS.

FVndo inſtructo legato etiam ea Pædagogia contineri Vlpianus tradit, quæ ibi teſtator habebat, vt cùm eo veniſſet, præſtò eſſent in triclinio. Hi erant pueri, vel adoleſcentes, qui patrifamilias ſeruiebant, vulgò Pagij appellantur. Iidem in Principum miniſterio eſſe ſolebant. Ammianus *lib. 20. Adultus*, inquit, *ex iis, quos Pædagogianos vocant, ad obſeruandam venatitiam prædam deſtinatus.*

Et *lib. 26.* ſcribit, eos tunica auro diſtincta vſos, & à calce ad pubem purpura tectos fuiſſe. Locus, in quo verſabantur, ne cum aliis miſcerentur, Pædagogium vocabatur. Tertullianus, *Contra Valentinianos, cap. 8. Quaſi non & numerorum*, inquit, *tanta adhuc coagula ſupereſſent, & nulla alia de Pædagogio nomina.*

Ad

Ad §. ſi quis fundum.eod.tit. CAP. LXXXIX.

SI quis fundum ita, vt inſtructus eſt, legauerit, cum ſupellectili omni inſtrumentum legatarius habebit. nam ſupellex ex abundanti cenſetur adiecta: quia vna ſpecies poſt genus expreſſa non derogat generi: quia vna fuit, inquit Vlpianus, ſed ſecus, ſi plures ſpecies adiecisſet, puta, cùm ſupellectili, menſis, mancipiis, vinis; ita procedit *l. cùm de lanionis. §. quidam. & l. Seia. in fin. eod. tit.*

Ad l. ſi peculium. §. pen. de pecul. leg. & de Cn. Domitio. CAP. XC.

PEculium ſeruo manumiſſo, aut filiæ legatum non deberi, quod dominus ſeruo, aut pater filio debuiſſet, Vlpianus ex ſententia Pegaſi, & Neruæ tradit, & id comprobat exemplo Cn. Domitij qui filiæ peculium cum legaſſet, ei data non ſunt quinquaginta, quæ pater illi ſe debere ſcripſerat.

Hic eſt Domitius Ænobarbus, cui Octauia ſoror Auguſti Antoniam filiam maiorem vxorem dedit, ex quibus natus eſt Cn. Domitius pater Neronis, Suet. *in Ner. c. 5.* Alteram verò Antoniam minorem Druſo Tiberij Auguſti fratri coniunxit, ex quo nati ſunt Germanicus, & Claudius Cęſar. Ex Germanico autem & Agrippina filia M. Agrippæ genita eſt Iulia Agrippina, quam Cn. Domitio Ænobarbi filio, qui Antoniam duxerat, Tiberius nuptui locauit, vt Tacitus 4. *Annal. in fin.* & Suetonius *loco ſup. alleg.* referunt, ex quibus ortus eſt Nero, qui poſtea imperauit. Cn. Domitius poſtea cum Camillo Scriboniano Cos. fuit. Prioris Domitij generis Octauiæ filia fuit Lepida Domitia, cui fortè à patre legatum fuiſſe peculium Vlpianus ſcribit.

Ad tit. de ſupellect. leg. CAP. XCI.

CVm non omnibus notum ſit, quænam ſupellex propriè dicatur, pauca hæc ſubiicere volui. Ex omnibus enim mobilibus quædam ſibi proprium vendicant genus, & ſub eo continentur: veluti, quæcunque fructus quærendi, cogendi, conſeruandive gratia parata ſunt, ſub fundi inſtrumento veniunt [a]. quæ verò ad domus tutelam non voluptatem parantur, domus inſtrumento comprehenduntur [b]. Item vaſa omnia aurea, & argentea, auri, & argenti appellatione continentur. Similiter alia ad ornamentum, alia ad veſtiarium, alia ad penum pertinent [c]. Idem eſt in lignis, vt patet ex *l. ligni. de leg. 3.* Quæ verò proprium genus non habent, ea omnia ſuppellectilis vocabulo veniunt [d]. Cæterùm tria requiruntur ad hoc, vt propriè ſit ſuellex, vt nomen non habeat generis, vt ſit res ad quotidianum vſum patriſfamilias parata, & non pertineat ad certum vſum [e]. In quibus verò dubitatur ſupellectilis, an alterius generis ſint, eius, qui legauit, ſpectatur ſententia. Si verò alterius generis ſint, & non ſupellectilis, licèt alia teſtatoris mens fuerit, ſcriptura attenditur [f].

Sed dubitatur, quid ſibi velit *l. 3. §. vlt. eod. tit.* quæ negat craterem argenteum eſſe ſupellectilis, nec vllum vas argenteum propter ſeueritatem ſeculi nondum admittentis ſupellectilem argenteam, poſtea ſubiicit, candelabrum argenteum iure connumerari argento, quæ ſibi contraria videntur. Sciendum eſt itaque veteres vaſa ar-

Digitized by Google

gentea in vſu quotidiano non habuiſſe, ſed certis temporibus vſos, veluti ad conuiuia, ad hoſpites recipiendos, & dies ſolemnes, & ob id nullum vas argenteum erat in ſupellectili, quo certis tantùm diebus vtebantur: quia non erat quotidianum inſtrumentum patrisfamilias, & ideo ſubiicit, ſecundùm ſeucritatem ſeculi nondum admittentis ſupellectilem argenteam, id eſt, quia nondum erant aſſueti, vt ea quotidie vterentur.

Quare dubitatum eſt, an candelabrum Imperatoris, vt aliqui legunt, quo ipſe quotidie vtitur, ſit ſupellectilis, an argenti, quod nō ſolet eſſe in vſu quotidiano, & ait, eſſe ſupellectilis: quia Imperator eo quotidie vtitur, ſi etiam adnumeratur argento, id fit per errorem, qui tamen ius facit. In Pandectis Florentinis legitur, hodie propter vſum imperitorum argento adnumerari. Antiquiores verò quotidie non vtebantur argento, ideo vaſa argentea non erant ſupellectilis, ſed hodie etſi vtuntur argento, ob imperitiam in argentum refertur, ſed eſt ſupellectilis. quotidie enim vaſis argenteis vtimur. ſed error ius facit. Vnde illa ſunt argenti, ſi in argentum per imperitiam ferantur. Alio nomine, quæ ſunt ſupellectilis, appellantur vtenſilia ob eandem cauſam: quia paſſim ſunt in vſu [g].

In eodem ſenſu accipit Tacitus. *Pernoctauere*, inquit [h], *ſine vtenſibilibus, ſine igne, magna pars nudo, aut multato corpore.* Et alibi [i], *Subuectáque vtenſilia ab Hoſtia, & propinquis municipiis.*

Quod autem Accurſius interpretatur [k] vtenſilia pro eſculentis, vel dapibus ruſticis, vt gallinis, falſum eſt: quia *l. 2. de nundin.* ea eſſe intelligit, quæ ipſi agricolæ, vel opifices faciunt, non gallinas, quæ à Deo creatæ naſcuntur. Deinde eſculentis potiùs fruimur, quam vtimur, à quo verbo nomen vtenſilium deduci videtur.

Decepit Accurſium, quòd agricolæ, & piſcatores ſupellectili vendendæ immorari prohibentur, cùm tamen ea poſſint ſtatim atque in vrbem venerint, diſtrahere, vt ex Calliſtrato [l], & Platone [m] deprehenditur, vaſa enim lignea, aliáque inſtrumenta horis, quibus in agro eſſe non poſſunt, vendenda conficiunt.

a l. inſtrumenta. fundi. de fund. inſtru. *b* l. quæſitum. §. ſi domus. de fund. inſtr. *c* tit. de penu legat. & tit. de aur. & argent. leg. *d* l. ſupellectili. de ſupell. legat. *e* l. 3. eod. tit. *f* l. Labeo. eo. tit. *g* l. eos, qui vtenſilia. de decurionib & l. 2. de nundinis. *h* lib. 1. Annal. *i* lib. 15. Annal. *k* in d. l. eos, qui vtenſilia. in verb. vtenſilia. *l* d. l. 2. ff. de nundin. *m* lib. 31. ſeu Dialog. 2. de rep. vel de iuſto.

Ad l. 3. in princ. de ſupell. leg. CAP. XCII.

PAulus hîc recenſet ea, quæ ſunt ſupellectilis, inprimíſque menſas ponit. Hæ antiquitus, inquit Varro [a], quadratæ fiebant, vt nunc ſunt in caſtris, poſtea rotundæ factæ, deinde hemicycli, id eſt, dimidij orbis formam habuere. Hæ quandoque Tripodes à tribus pedibus dictæ, vt auctor eſt Iulius Pollux [b], quandoque monopodia ab vno pede, quo ſuſtinebantur, ſunt appellatæ.

Trapezophori ſunt fulcra, quæ menſas ſuſtinent, quaſi eam ſuſtinentes dicti.

Delficæ abaci, in quibus pocula ponebantur. Lucianus, *Cuiuſcumque*, inquit [c], *generis pocula iacebant in Delphinide menſa.* Aliqui à Delphini tripodis ſimilitudine dictas volunt.

Subſellia, ita dicta, ait Varro [d], quod non planè non eſſent ſellæ. Scribit Aſconius [e], ſubſellia eſſe Tribunorum, Triumuirorum, Quæſtorum, & minorum iudicum.

Scamna, hypopidia Græci appellant, & eſt altius ſcabellum, à ſcandendo dictum.

Varro,

Varro, *Quia ſimplici*, inquit [f], *ſcanſione ſcandebant in lectum non altum, ſcabellum; in altiorem, ſcamnum; duplicata ſcanſio, gradus dicitur.* Ouidius [g]:

Et caua ſub tenerum ſcamna dediſſe pedem.

Lecti etiam inargentati. Subacta à Romanis Aſia, primus Gn. Manlius ærata triclinia, ſeu lectos Romam attulit, vt auctor eſt Plinius [h]. poſtea creſcente luxu, argento, auróque, ebore, & teſtudinum putaminibus ſunt ornati. Idem de lectis argentatis hæc tradit [i]: *Lectos verò mulierum iampridem totos argento operiri, & triclinia quadam, quibus argentum addidiſſe primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt deliaca ſpecie faceret.*

Idem teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque, & repoſitoria his veſtire inſtituit, vt idem Plinius tradit [k]. Lectos verò inargentatos vocat Paulus, non eos accubitalia, in quibus cubamus; ſed fulcra, quæ lectos ſuſtinent.

Culcitræ, quæ ad cubandum plumis, aut lana fiebant. Heliogabalus plumis perdicum ſubalaribus, aut pilis leporum implebat. Lampridius [l], *Nec cubuit in accubitis facile, niſi iis, quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum ſubalares ſæpe culcitas mutans.* alij legunt, *culcitras.*

Toralia, quæ lectis ſeu toris inſternuntur.

Imperia. Aliqui legunt, *impilia*, quod non placet, & ea ſunt de genere veſtium [m], vnde ſub ſupellectili nequeunt contineri [n], quare puto id eſſe genus accubitalis.

Pelues. Poſtquam menſas, ſellas, & lectos ſupellectilis eſſe Paulus oſtendit, ad vaſa aquaria tranſit, quæ & ipſa ſub ſupellectili continentur, inter ea ſunt pelues. Hæc ſunt vaſa quibus excipitur aqua, qua manus abluuntur; Clemens Alexandrinus, *Quid verò*, inquit [o], *ſi fuerit peluis fictilis, an ablutarum manuum ſordes non excipit?* At Varro [p], & Iſidorus [q] vas ad lauandos pedes eſſe volunt, ſed vtrunque eſſe puto. πέλυκα Græci vocant: vnde Latinum nomen deſcendit. Hæ etiam argenteæ fiebant, quemadmodum Vlpianus ſignificat [r].

Aquiminalia. Aquiminaria Vlpianus appellat [ſ], & Pomponius [t]. Vas eſt, quo aqua ad abluendas manus infunditur, vt ſuprà dictum eſt.

Candelabra à candelis, inquit Varro [v], ſunt dicta, quæ in his figebantur.

Lucernæ à luce, vel à lychno Græco vocabulo ſunt dictæ.

Trulla. Hanc circa cœnam traiici ſolitam eſſe, idem Paulus ſcribit [x]. Tryllas Vlpianus [y] appellat; Truellas, Scæuola [z]. de quibus ſuprà in tractatu vaſorum diſſerui.

a lib. 4. de lig Latin. *b* lib. 10. c. 16. *c* in Leziphane. *d* vbi ſuprà. *e* in 1 Cicero. act. in C. Verr. quæ diuinat. dicitur. *f* vbi ſuprà. *g* lib. 1. de arte amandi. *h* lib. 37. c. 1. *i* lib. 33. c. 11. *k* lib. 9. c. 11. *l* in Antonino Heliogabalo. *m* l. argumento. §. faſciæ. de aur. & arg. leg. *n* l. Labe. de ſupellect. leg. *o* lib. 2. pædagog. c. 3. *p* de ling Latin. c. 4 *q* Origin. lib. 20. c. 6. *r* l. etſi non ſunt. §. argenti. de aur. & arg. leg. *ſ* d. l. etſi non ſunt. §. ſi cui. eo. tit. *t* l. in argento in fin. eo. tit. *u* lib. 1. c. 50. *x* vbi ſuprà. *y* l. tabernæ. 13. de fund. inſtr. *z* d. l. etſi non ſunt. §. argento. de aur. & arg. leg.

Ad l. Labeo. eod. tit. CAP. XCIIII.

SVpellex inde dicta eſt, quod huiuſmodi inſtrumẽta in legationem profecturis locari ſolerent, quæ ſub pellibus, id eſt tentoriis vſui forent, hæc enim cum pellibus tecta eſſent, in illis degentes ſub pellibus eſſe dicebantur. Tacitus, *Contractus deinde*, inquit [a], *omnis exercitus ſub pellibus eſt.* Cæſar, *Ibi*, ait [b], *reliquarum ex Italia*

legionum

legionum aduentum expectare, & ſub pellibus hyemare conſtituit. Feſtus, *Tecta*, ait [c], *caſtrenſia, quamuis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur.*

Dabatur autem pecunia alicui, qui omnibus ad vſum quotidianum neceſſariis legatos inſtrueret, vt hodie faciunt aliqui extra patriam ituri, vt in vrbibus, vel prouinciis ius dicant. Rarò autem tum hoſpitiorum vſu exiſtente, aut legati ea ingredi nolentes ſub tentoriis pellibus tectis in itinere degebant. Nec id ſolùm in legationem proficiſcentibus obſeruabatur, ſed & in Proconſulibus, & aliis magiſtratibus, quibus tentoria cum vtenſilibus locabantur, donec Auguſtus pro his pecuniam illis dedit, qua ſeipſi inſtruerent. Tranquillus, *Auctor*, inquit [d], *& aliarum rerum fuit, in quo, vt Proconſulibus ad mulos, & tabernacula, quæ publicè locari ſolebant, certa pecunia conſtitueretur.* Hæc ergo vtenſilia ſub pellibus legatis, & magiſtratibus prouinciarum locari ſolita ſupellectili nomen dederunt.

Sequitur Celſus huius legis auctor: *Veteres fictili, aut lignea, aut vitrea, aut area vtebantur ſupellectil, nunc ex ebore, teſtudine, argento, auro, & gemmis vtuntur.* Teſtudinibus quandoque integris vaſorũ loco vtebantur, ſed plurimi laminas ſectas ex teſtudine fulcris lectorum, menſiſque, & aliis inſtrumentis inſerebant, quod Carbilius Pollio inuenit. Plinius, *Teſtudinum*, inquit [e], *putamina ſecare in laminas, lectóſque & repoſitoria his veſtire Carbilius Pollio inſtituit, prodigi, & ſagacis ad luxuria inſtrumenta ingenij.* Id ſub Nerone fuit, eodémque modo ebur ligno eſt inſertum. Plinius, *Excogitata*, inquit [f], *ſunt & ligni brattea. nec ſatis. cœpere tingi animalium cornua, dentes ſecari, lignáque ebore diſtingui, mox operari. Placuit deinde materiam & in mari quæri. Teſtudo in hoc ſecta. nupérque portentoſis ingeniis principatu Neronis inuentũ, vt pigmẽtis perderet ſe, plurîſque veniret imitata lignũ, ſic lectis pretia quæruntur, ſic terebinthum vinci iubent, ſic citrum pretioſius fieri, ſic acer decipi, modo luxuria non fuerat cõtenta ligno, iam lignum emi teſtudinem facit.* Significat Plinius menſas, & lectorum fulcra ex terebintho, citro, & acere lignis pretioſis ſecta, inſerta teſtudine, pretioſiora fieri. Hinc Iuuenalis dixit [g]:

Qualis in Oceani fluctu teſtudo notaret
Clarum Troiugenis factura, & nobile fulcrum.

Et Martialis [h]:

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti,
Et Mauruſiaci pondera rara citri.

Pedes enim lectorum carbonibus, gemmis, electróque, ſeu ebore veſtiebant, quemadmodum poſtea argento, & ſtanno ſunt ornati, inquit Suidas [i]. Philon, *Triclinia*, ait [k], *lectos habent eburneos aut teſtudineos, aut pretioſioris materiæ gemmatos, pleroſque ſtratos auro, intexta purpura, vel aliis floribus coloribus variis oculos allicientibus.* Clemens Alexandrinus, *Ex ſectili*, inquit [l], *cedro thuris virgulto, ebenóque, & ebore inſtructi tripodes, lectique argentati, pedes & ex ebore compacti.* Hæc ille. Sed & teſtudines immenſæ magnitudinis peluis vſum filiis Principum exhibuerunt. Capitolinus, *Cum Cæſariana*, inquit [m], *familia hoc ſpeciale habuerit, vt paruuli eius domus in teſtudineis alueis lauarentur, nato infantulo, teſtudo ingens patri eius munere piſcatoris allata eſt. Quod ille homo literatus omen accipiens, & teſtudinem libenter accepit, & eam curari iuſſit, atque infantulo ad excaldationes pueriles dicari, nobilitatem etiam hinc ſperans.* Hactenus Capitolinus. Verum non ex omni teſtudine laminæ ligno inſecabantur, ſed ex quadam condiſſima, & breui, quam in litore Arabico inueniri Arianus Græcus auctor ſcribit. Qui noui orbis partes penetrarunt, aſſerunt ſe teſtudinata opera, & lapidem obſidianum inueniſſe nigrum, & ſplendidum, ex quo ſpecula fiunt.

a lib. 14.

Digitized by Google

a lib.14 Annal. *b* lib.3.belli ciuilis. *c* in ver.Ad tubernalis. *d* in Auguſto c.36. *e* lib.9.c.11. *f* lib.16 c.43. *g* ſatyr.11. *h* lib. 12. epigr.57. *i* in verb. [illegible] *k* lib. de vita contemplatiua. *l* lib.2.pædagog.c.3. *m* in Clodio Albino.

Ad l. alio.de alimentis,& cibar.leg. CAP. XCIV.

PAtrona,quodam amico ſcripto herede,à C.Seio petiit,vt quidquid poſſet, ex hereditate ſua colligeret, & alumnis denos aureos præſtaret, totámque pecuniam penes eum eſſe voluit, vt ex eius incremento alumni alerentur, reliquum Numerio Colliberto reſtitui,qui C. Seij cum aliis erat libertus. Dubitari poterat:quia iuſſit,vt quidquid poſſet C.Seius,ex hereditate redigeret, an ipſe hereditatis bona diſtrahere valeret, & ex pecunia exacta alumnos alere. Quod Papinianus negat: quia heredi inutilis eſſet hereditas, ſi alius tamquam miniſter electus bona adminiſtraret, qui etiamſi non omnia diſtrahat,cùm ipſe dominus non ſit,nihil alienare debet: quia id non iuſſit teſtatrix. Et iſtud innuunt illa verba: *Quamuis C. Seius bona, alio ſcripto herede,diſtrahere non poſſit.* quaſi dicat,Non debet heres pati hanc iniuriam,qui ſatis eſt,ſi dena alumnis relicta ſoluat. Solum ergo ſupereſt an C.Seius tantam pecuniam apud ſe conſeruandam petere poſſit, ex qua denos aureos ſingulis alumnis præſtet, quia non diſtrahit hereditatem, ſed tantum pecuniæ petit,vndè aurei deni alumnis ſoluantur. Reſpondetur, id in iure C. Seium deſiderare, intra modum tamen legis Falcidiæ,vt quadrans heredi relinquatur.Hoc enim modo inutilis non eſt futura heredi defuncti ſubſtantia, quia tota apud eum permanet, & id legatum vtile eſt, quod in ſuperfluo probari non poteſt. Non intelligo, vt Gloſſa [a], id eſt, vltra Falcidiam, quia dodrans ſuperfluum dici non poteſt:ſed expono, *ſuperfluo,* id eſt, quod ſupereſt, vltra denos aureos ex pecunia alimentis deſtinata.Nam illud non vult C.Seio auferri, ſed vt ipſe percipiat commodum totius pecuniæ. Patet igitur C.Seium, qui erat miniſter denorum alumnis ſoluendorum,& alimentorum,habere pecuniæ petitionem, non ea ratione,quòd id eſſet legatum alimentorum,& pium,vt Interpretes credunt: ſed quia citra offenſam heredis hoc legatum commodè ſolui poterat, & erat certa hæc quantitas,ex qua dena erant percipienda:quod in reliquo,id eſt,ex ſumma,quæ vltra alimenta ſupereſt, probabiliter dici non poteſt. Neque enim erat definitum à teſtatrice, quantum id eſſet, & ob id legatum dici non meretur, quod eſt vltra ſummam,ex qua dena,& alimenta colligi poſſunt. Licèt ergo teſtatrix dixerit, *Quidquid ex hereditate mea redegeris, des alumnis denos,& alimenta,* nihil tamen vltra ſummam, ex qua dena, & alimenta colligi poſſunt, relictum cenſetur: & hoc eſt, quod ſuperfluum vocat Papinianus.

Nec obſtat *l. Lucius.* §. *Mauia. ad Trebell.* vbi Mæuia duobus filiis heredibus inſtitutis, volebat, vt tota hereditas apud C. Seium, & Lucium Titium pro depoſito eſſet, & hi reſtituerent nepotibus, & prout quiſquis eorum ad annum 25. peruenerit,& tamen bona hereditatis non petunt illi depoſitarij. Nam ratio eſt,quia teſtatrix in fraudem legis totam hereditatem nomine depoſiti apud duos eſſe præceperat,quos curatores hereditatis eſſe volebat: quod facere non poterat [b], quia curator teſtamento non datur,præſertim à fœmina:illi verò ſub nomine depoſitæ hereditatis curatores fuiſſent, quod non permittitur, & ideo inutilis eſt illa depoſitio. Ex quibus ſequitur, aliàs executores ſemper habere petitionem pecuniæ, cuius ſibi commiſſa eſt executio:quod negant Interpretes,præterquam in alimentis,& pia cauſa.

Digitized by Google

Sequitur verſ. *Eum quoque.* quem iidem Interpretes à præcedentibus penitus ſeparant, volúntque decidi, vt ſi teſtatrix libertis cibaria, & veſtiaria, quæ viua præſtabat, reliquerit, hæc ei etiam liberto intelligatur reliquiſſe, cui 20. aureos annuos, & menſtruum frumentum, vinúmque præſtabat, quia illa cibarij nomine dediſſe videretur. Vnde volunt hìc declarari eum, qui aliquid menſtruum, vel annuum accipit, in dubio alimentorum nomine percipere videri. Sed cui dubium vinum, & frumentum a patrona liberto quotannis, vel menſibus datum pro alimentis præſtitum fuiſſe intelligi? neque enim alio nomine hæc patrona liberto dediſſe poteſt, præſertim cùm annuam etiam pecuniæ quantitatem pauperi legatam alimentorum cauſa relictam fuiſſe alibi Doctores intelligant [c]: quod magis in patrona, quæ liberto annuam pecuniam, vinum, frumentúmve præſtat, vel legat, eſt præſumendum. Præterea hic ſenſus nullam cum præcedentibus coniunctionem habet, quibus aliquid ſimile ſubnectere Papinianus videtur, dicendo, *eum quoque libertum:* illa enim dictio implicare ſolet [d], & in dubio eiuſdem thematis continuatio præſumitur [e], vnde credo patronam fuiſſe in tota hac lege, quæ teſtata eſt. Hæc libertis cibaria, & veſtiaria, quæ viuens præſtabat, reliquit inter alumnos, quibus denos aureos relictos fuiſſe ſuprà dixerat. Erat vnus libertus, cui viuens 24. annuos, & menſtruum vinum, atque frumentum præſtabat. Quæritur, an is remoueatur ob id à petendo præfato legato decem aureorum, quaſi hæc alimentorum nomine legata videri poſſint, & cùm libertus aliunde habeat, vnde ſe alat, non videbatur poſſe hoc fideicommiſſum decem aureorum, & alimentorum petere. Contrarium tamen deciditur: neque enim nomine alimentorum hanc annuam pecuniam teſtatrix reliquit, quia præter decem annua etiam alimenta legauit. Quod tamen ſecus præſumendum eſſet, ſi omnibus generaliter cibaria reliquiſſet, & vni certa pecunia ſpecialiter de alimentis proſpexiſſet: is enim ad alia cibaria non admitteretur [f]. Et hunc cenſeo eſſe veriorem huius verſiculi intellectum, vt præcedentibus congruat. Alumni verò ſunt, quibus viuens aliquis alimenta præſtabat, vt fermè in toto titulo *de alim. & cibar. leg. & de annu. leg.* vbi frequenter legitur, *quæ viua præſtabam, lego.* Illi enim alumni fuiſſe intelliguntur, & in horum numero liberti eſſe conſueuerant, quibus alimenta à patronis præſtabantur, vt fermè in toto hoc titulo patet, & ad ea iure etiam tenetur [g]. Nec prædictis repugnat, quòd teſtatrix Numerium collibertum noſtrum appellet, quia ex his verbis ipſa liberta non ſignificatur, ſed cùm omnes alumni eius eſſent cum Numerio, libertos ſuos collibertos appellat. Quod verò ſubiicitur, *annuos viginti aureos, menſtruum frumentum, & vinum acceptauit*, exponendum eſt, accipere conſueuit. Eſt enim verbum frequentatiuum à Papiniano ſæpe in hoc ſenſu vſurpatum [h].

a in dict. l. alio. in ver. ſuperfluo. de alimen & cibar legat. *b* l. 1. ff. de confirm. tuto. *c* gloſſ. in l. cùm hi. §. ſi in ſingulos annos. in ver. annos & ibi Bart ff. de tranſact. *d* l. ſeruum quoque. de procurat. *e* gloſſ. in §. item lapilli in verb. inuentoris. Inſtit. de rer. diuiſ. *f* l. alimenta. §. baſilicæ. de alimen. & cibar. legat. *g* l. alimenta. de lib. agnoſcen. *h* in l. tale. § poſt diuiſionem. de pact. in l. Seio. in fin. de annu. legat.

Ad l. Mela. in princip. de alimen. & cibar. legat. CAP. XCV.

SI vſque ad pubertatem alimenta legentur, dubitat Vlpianus, vſque ad quam ætatem debeantur. *Etſi*, inquit, *volumus ſequi exemplum alimentorum, quæ dudum pueris, & puellis dabantur, ſciat Hadrianum conſtituiſſe, vt pueri vſque ad decimumoctauum, puellæ vſque ad decimumquartum annum alantur.* Omnes interpretantur caſu, quo alimenta ſint relicta, conſtituiſſe Hadrianum, vt vſque ad eam ætatem impuberes

oen

cenſeantur. Sed ſi hoc expreſſim ab Hadriano conſtitutum erat, cur dicitur, ſi quis velit ſequi exemplum alimentorum, quæ dudum pueris dabantur? Id exemplum appellari non poteſt, cùm idem caſus, qui ab Hadriano deciſus erat, ſecundùm Interpretes is ſit; de quo quærit Vlpianus, & exemplum propriè eſt, quod ad alterius ſimilitudinem formatur, vel ab alio extrahitur [a]. Præterea illa verba, *Exemplum alimentorum, quæ dudum pueris, vel puellis dabantur*, vniuerſalem quandam conſuetudinem ſignificant, qua pueri ali conſueuerant, non alimentorum teſtamento relictorum præſtationem. Denique ſi alimenta vſque ad pubertatem teſtamento relicta ad ætatem annorum octodecim extendebantur, de hócque extabat expreſſa Hadriani conſtitutio, cur hoc in dubium reuocatur?

Credo itaque olim hoc deciſum non fuiſſe, quænam pubertas intelligeretur in eo, cui vſque ad pubertatem alimenta legantur, & ideo de hoc quæritur. Vult igitur probare Vlpianus legatum vſque ad pubertatem puero relictum ad decimumoctauum annum extendi, ſumpto à ſimili argumento de eo, quod Hadrianus conſtituit.

Sciendum eſt enim, Traianum alimenta quinque millibus puerorum, & puellarum inopum vſque ad pubertatem ex publico in Italia conſtituiſſe, vt Plinius [b], & Dion [c], ſiue Xiphilinus, & Capitolinus [d] ſcribunt. Cùm verò pium hoc inſtitutum Hadrianus vſque ad annum 18. in maribus, & 14. in fœminis extendiſſet, idémque Antoninus Pius, Marcúſque, & aliquamdiu Commodus obſeruaſſent, inde arguit Iuriſconſultus, vt fauore alimentorum idem quoque in iis, quibus teſtamento alimenta relinquuntur, ſit ſtatuendum. *Antoninus Pius*, inquit Capitolinus [e], *puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ Fauſtinianas conſtituit.* Hæc alimenta Ælius Pertinax nouem annis, Commodo imperante, intermiſſa penitus ſuſtulit. *Alimentaria*, inquit Capitolinus [f], *compendia, quæ nouem annorum ex inſtituto Traiani debebantur, obdurata verecundia ſuſtulit.* Et cùm Vlpianus ſcribat, *Quæ dudum pueris, puelliſque dabantur*, hæc alimenta iam præſtari deſiiſſe ſignificat. In ſolis autem alimentis pubertas ita definitur, inquit Balſamon [g]. Itaque in cæteris id non obſeruaretur. Et hanc veram huius legis mentem à veteribus non animaduerſam eſſe opinor. Conſtantinus verò Magnus quotidie octuaginta millia panum in pauperes elargiebatur, vt ait Simeon Metaphraſtes [h].

a l. nemo. C. de ſent. & interloq. omn. iudic. *b* in panegyrico Traiano dicto. *c* in Traiano. *d* in Pertinace. *e* in Antonino. *f* in Ælio Pertinace. *g* c. 13. tit. 4. nomocan. Photij. *h* in Paulo Archiepiſcopo Conſtantinopolitano.

Ad l. alimenta. §. 1. eod tit. CAP. XCVI.

CÆterùm, quia Commodus per quadriennium à morte Antonini præfata alimenta præſtiterat, alimenta Commoda vocabantur, & ideo teſtatrix libertis alimenta Commoda, quæ viua præſtabat, dari iuſſit. Commoda appellauit, quia eo modo erogabat, vt Commodus faciebat, qui fortè ea, vt multa alia, à ſe nominari voluit, vt Menſes, Senatum, Romam, aliáſque vrbes Commodianas appellauit, vt auctor eſt Lampridius *in Commodo*.

Ad l. in argento. §. vnguentis. de auro & argen. legat. CAP. XCVII.

VNguentis legatis, non ſolùm ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis: qualia ſunt, Comagena, Glaucina, Crina, Roſa, Myrrha, Colum,

Nardum purum: hoc quidem etiam, quo elegantiores, & mundiores ſunt, vnguntur fœminæ. Hæc ſunt verba Pomponij, quæ explicatione indigent.

In primis ſciendum eſt, vnguenta antiquorum ex oleo, herbis, aut radicibus, floribúſve odoratis incoctis ferè omnia fieri conſueuiſſe. Vnde Clemens Alexandrinus ait [a], vnguentum eſſe molle oleum, id eſt, mollitiem afferens. Nec aliud ſignificauit Virgilius, cùm dicit [b]:

Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui.

Caſia enim concoctum oleum efficitur vnguentum, quod, vt ait Seruius, in illud corrumpitur. Huiuſmodi vnguento iubet Dominus vngi tabernaculum, arcam, menſam, & vaſa Sanctuarij. *Sume,* inquit [c], *tibi aromata, primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, id eſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta ſiclos, caſiæ autem quingentos ſiclos in pondere Sanctuarij, oleum de oliuetis menſuram hin. Facieſque vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij, & vnges ex eo Tabernaculum teſtimonij, arcam Teſtamenti, menſámque cum vaſis ſuis, candelabrum, & vtenſilia eius, altaria thymiamatis, & holocauſti, & vniuerſam ſupellectilem, quæ ad cultum eorum pertinent.* De hoc intelligit Dauid, dicens [d]: *Impinguaſti in oleo caput meum.* Idem [e]: *Vnxit te Deus oleo lætitiæ.* Ad hoc & alludit idem Dauid, dicens [f]: *Vt exhilaret faciem in oleo.* Et [g]: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Et in hiſtoria Suſannæ [h]: *Afferte mihi oleum, & ſmigmata.* Et Eccleſiaſtæ [i]: *Muſcæ morientes perdunt ſuauitatem vnguenti.* Et illud Lucæ [k]: *Oleo caput meum non vnxiſti, hæc autem vnguento vnxit pedes meos.* De eodem intelligit Matthæus [l]: *Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum.* Plurimùm autem ex myrto oleo incocto hoc vnguentum fiebat: nam Iudith itura ad Holophernem [m] legitur myrto óptimo ſe vnxiſſe. Coquebant igitur in oleo odores, ídque vnguentum vocabatur. Et hoc ſignificat *l. quidquid. §. 1. de acquiren. rer. domin.* quæ ait, *Coctis odoribus vnguenta facimus.* ita enim legitur in Pandectis Florentinis, non *coactis*, vt alij non intelligentes ſubſtituerunt. Plinius, *Non eadem eſt,* inquit [n], *vis, niſi vnà decoctis.* His ſæpe valetudinis cauſa vtebantur, quæ ſequuntur.

Comagena Quod vnguentum id ſit, docet Plinius. *Ipſi anſeri,* inquit [o], *debemus honorem, & Comagenorum clariſſimæ rei: fit ex adipe anſeris, alioquin celeberrimi vſus eſt. At hoc in Comage Syriæ cum cynnamo, caſia, pipere albo, herba, quæ Comagene vocatur, obrutis niue vaſis odore iucundo, vtiliſſimum ad perfrictiones, conuulſiones, cæcos, ac ſubitos dolores, omniáque, quæ acopis curantur, vnguentúmque pariter, & medicamentum eſt.* Ex his verbis Plinij apparet Comagenum nihil aliud eſſe, quàm adipem anſerum prædictis herbis odoratis concoctum, quo voluptatis cauſa vngebantur, & valetudinis, cùm tollat dolores, & aliis morbis medeatur. Comagenum autem vocatur à Comagene parte Syriæ, vbi eſt inuentum. Plinius, *Aliud,* inquit [p], *reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur, adipem eorum (ſcilicet anſerum) in vaſe æreo cum cinnamo, niue multa obrutum, ac rigore gelidò maceratum ad vſum præclari medicaminis, quod ab ea gente dicitur Comagenum.*

Glaucina. Puto legendum *Gleucina*, vt apud omnes auctores legitur. Latinè ſignificat muſtum: γλεῦκος enim muſtum eſt, id eſt, oleum ex immatura olea expreſſum, quod omphacij exemplo Omphacinum vocatur. Hîc additur iuncus odoratus, calamus, Celtica nardus, ſpatha, aſpalathus, ſertula, Campana, coſtum, & muſtum: hæc in vas vinaceis circumdatum, quod aromata, vinum, & oleum conceperat, immittuntur, & tricenis diebus bis in die mouentur. Poſtea expreſſum oleum reconditur, quod Glaucinum dicitur. Horroribus, & neruorum, viduæque vitiis medetur, & ad

laſſitu

laſſitudinem leuandam eſt efficaciſſimum, vt latiùs Dioſcorides tradit [q]. Odoratum eſt, & medetur, ac inter vnguenta recenſetur. Columella aliam Gleucini conficiendi rationem affert [r], quæ eſt difficilior. Oleum autem vocant Dioſcorides [s] & Galenus [t] omne oleum, quod aliis eſt admiſtum.

Crina. Plinius ita ſcribit [u]: *Eſt & rubens lilium, quod Græci crinon vocant*, ex quo fiūt odorata vnguenta morbis apta. *Crina* legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent *Irina*, quod ferè eſt idem. Iris eſt enim lilium cœrulei coloris, arcui cœleſti ſimile, vt ait Dioſcorides [x], vnde & nomen traxit. Ex hoc oleum, ſeu vnguentum paratur iunctis iridis floribus, & ſucco radicum, quod mirificè iecoris, & lienis doloribus, & aliis morbis confert, & Irinum appellatur. Hoc vnguento delibutum Scarabæum mori tradit Clemens Alexandrinus [y].

Roſa. Hoc eſt oleum rodinum, ſeu roſaccum, quod fit ex oleo, coſto, cum iunco odorato, & roſis, vt docet Dioſcorides [z]. ſed hodie ſeplaſiarij longè præſtantius faciunt. Huius meminit Plinius. *Fit*, inquit [a], *Rodinum ex roſis*.

Mura. Ita legitur in Pandectis Florentinis, ſed haud dubiè legendum *Myrrha*, vt habent alij Codices. Oleum myrrhæ intelligit, quod ita fit, vt docet Matthiolus [b]. Coquuntur duo oua gallinæ, quouſque dureſcant, inde ſecundùm longitudinem in duas partes æquales ſecantur, & exemptis vitellis myrrhæ puluere replentur; ponuntur in humido loco, donec myrrha liqueſcat in oleum. illitum vulnerum cicatrices, & rugas vultus emendat. De myrrha dicetur *in l. vlt. § ſpecies. de publican.* [c]

Colum. Hic etiam errant Pandectæ Florentinæ, & legendum eſt *Coſtum*, vt in aliis codicibus. Planta eſt Arabiæ odorata, quæ vt volunt aliqui, oleo inconcocta odoratum vnguentum efficit. Sed rectiùs credo intelligi Coſtamomum, de quo Plinius [d], & declarabitur *in d. § ſpecies*. Coſtum humores extrahit, conuulſis, ac laterum doloribus medetur, vt ait Galenus [e], & ad multa alia confert.

Nardum purum. De eo dicetur *in d. § ſpecies*. Fortè intelligit oleum cum Nardo coctum, alio non admixto. cum eo multa alia miſcentur ad vnguenta facienda. Fluxiones capitis, & pectoris exſiccat, & ſtomacho maximè confert. Hæc vnguenta exempli cauſa à Pomponio ſunt nominata. Alia autem plura ſunt, quæ nominat Dioſcorides [f] tàm medicaminibus, quàm odoribus apta.

His verò omnibus non tam voluptatis, quàm valetudinis cauſa vngimur: quare, vt ſcribit Clemens Alexandrinus, etiam Chriſtianis citra notam conueniunt. *Sunt*, inquit, [g], *ſuaues quidem odores, qui neque torporem afferunt, neque ad amorem impellunt, ſed ſunt vnà cum temperantia ſalubres, & cerebrum quidem alunt, quando malè affectum fuerit; & ventriculum corroborant*. Poſtea ſubiicit: *Non eſt vſus eorum omnino ablegādus ſed vnguento tanquam medicamento, & auxilio vtendum eſt, & ad vires languentes excitandas, & ad catharros, & ad refrigerationes, & ad faſtidium Quemadmodum alicubi quoque dicit Comicus: Vnguentis manus vnguntur, quod eſt pars ſanitatis maxima, vt cerebri bonos odores faciat. Quin etiam pedum per eorum quæ calefaciunt, aut refrigerant vnctiones, fricatio exercetur vtilitatis gratia, vt ſcilicet iis, qui ſunt repleti in capite fiat quædam attractio, & diuerſio ad corporis partes, quæ ſunt minus principales*. Hæc ille. Cadauera quoque defunctorum vnguentis, & odoribus deliniebant. Vlpianus, *Si odores*, inquit [h], *& vnguenta ſeruus emerit, & ad funus erogauerit, videri in rem domini verſum*. Et Macer, *Funeris*, ait [i], *ſumptus accipitur, quod corporis cauſa veluti vnguentorum erogatum eſt*. Hoc & Poeta ſignificauit [k]:

Corpúſque lauant frigentis, & vngunt.

Ennius:

Tarquini corpus bona fœmina lauit, & unxit.

Plinius, *Quod in veſtes*, inquit [l], *margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura, & in vnguenta, & odores impendetur.* Martialis [m]:

Vnguenta, & caſias, & olentem funera myrrham,
Turáque de medio ſemicremata rogo.

Sed quod pertinet ad roſam Clemens addit [n]: *Roſarum autem, & violarum, qui emittuntur odores, cùm ſint modicè frigidi, grauedines capitis comprimunt, & coercent.* De crino, vel irino, quod Suſinum cum Plinio [o] vocat, ita in fine ſubiicit [p]. *Suſinum quidem componitur ex liliis, & irinus. Eſt autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abſtergens, ſubtilium, tenuiúmque partium bilem mouens, molliens. Narciſinum autem, quod componitur ex Narciſo, æquè iuuat ac Suſinum. Myrrhinum verò, quod ex myrrhis, & mirſine conſtat, eſt conſtipans, qui ex corpore autem emittuntur odores, coercet, ac continet. Quod eſt ex roſis, eſt refrigerans.* Generaliter omne oleum omnes neruos relaxat, laſſitudinem tollit, & grauem corporis odorem comprimit.

Natura calidum eſt, & ob id Medici cum cerebrum frigidum eſſe cognoſcunt, pectus, & ſupremas naſi partes vngunt, vt ſenſim tranſiens calida exhalatio eius frigiditatem poſſit rectè fouere, vt idem Clemens ait [q].

a libr. 2. Pædag. c. 8. *b* lib. 2. Georg. *c* Exod. 30. *d* pſalm. 22. *e* pſalm. 44. *f* pſalm. 103. *g* pſalm. 140. *h* Daniel. c. 13. *i* cap. 10. *k* cap. 7. *l* cap. 6. *m* cap. 10. *n* lib. 13. cap. 1. *o* lib. 29. cap. 3. ad fi. *p* lib. 10. c. 22. *q* lib. 1. c. 56. *r* lib. 12. c. 51. *s* lib. 1. c. 38. & ſeq. *t* lib. 6. ſimplic. medicament. *u* lib. 21. c. 5. *x* lib. 1. c. 1. *y* lib. 2. Pędag. c. 8. *z* lib. 1. c. 42. *a* lib. 15. c. 7. *b* comment. in lib. 1. Dioſc. c. 67. *c* infrà. c. 110. *d* lib. 13. c. 1. *e* lib. 7. ſimpli. medicam. *f* lib. 1. c. 6. & ſequentib. *g* vbi ſuprà. *h* l. & ideo 7. §. plane. de in rem verſo. *i* l. funeris 37. de religioſ. & ſumpt. funer. *k* lib. 6 Æn. *l* lib. 5. epiſt. ep. 16. *m* lib. 11. epigr. 36. *n* vbi ſuprà. *o* lib. 13. cap. 1. *p* vbi ſuprà. *q* ibidem.

Ad l. veſtis, in fin. cum ſeq. de aur. & arg. leg. Cap. XCVIII.

VEſtes etiam ex pellibus conſtare Vlpianus ſcribit, cum & tunicas, & ſtragula pellicea nonnulli habeant [a]. Pellicias veſtes non paſſim ab omnibus frequentatas fuiſſe ſentit. Solebant autem ad luxum leporinis, & caprinis pellibus tanquam ſplendidioribus vti. Etiam D. Ioan. Chryſoſtomus diuites notat [b] ſerica, leporina, & caprina, & diuerſis veſtimentis indutos, qui pauperi nudo nec lineum veſtimentum largiuntur. Plinius quoque ex pilis leporum ſua ætate veſtes conſutas fuiſſe his verbis ſcribit [c], *Nec non & veſtes leporino pilo facere tentatum eſt tactu non perinde molli, vt in cute propter breuitatem pili labili.* Hæc ille. Sequitur Paulus nonnullos tunicas, & ſtragula pellicia habere.

Forma tunicæ hodie viſitur in veſtibus, quas Diaconi, & Subdiaconi Sacerdotibus in ſacris faciendis miniſtrantes induunt, & à Quintiliano deſcribitur [d]. Ante pectus integra eſt, ſine iugulo, ſciſſa à lateribus: manicæ cubitum non excedunt, nec vltra genua extenditur. Mulierum tamen tunicæ manus pertingebant, vnde apud Virgilium [e] Troianis probro datur, quod veſtibus muliebribus viri vterentur:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Demum cœperunt & viri tunicas manicatas geſtare. D. Auguſtinus, *Sicut*, inquit [f], *talares, & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honeſto loco natis cùm tunicati ſunt, non eas habere flagitium eſt.*

a Paulus

a Paulus.in l.cum & tunicas.ff.eod. *b* Hom.27.ex variis in Matth.locis.in c.25. *c* lib.8.c.59. *d* lib.21.c.3. *e* Æneid.lib.9. *f* lib.3.c.12 de doctrina Chriſtiana.

Ad l.argumento.de auro,& arg.leg. CAP. XCIX.

PLura nominantur ab Vlpiano in hac lege,quæ veſtis appellatione vult contineri, quibus aliquod lumen adhibere conabor.

Coactilia. Hi ſunt craſſiores panni ex lana confecti, quale eſt,quod vulgo *Feltrum* vocant. Cæſar, *Omnes*,inquit [a], *ferè milites ex ſubcoactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas,aut tegumenta fecerant,quibus tela vitarent.* Subcoacta appellat pannum huiuſmodi craſſum,quod idem cum coactilibus eſſe opinor. Plinius, *Lanæ*,inquit [b], *& per ſe coactæ veſtem faciunt.*

Vittæ margaritarum. Matronarum hoc erat geſtamen, quæ vittis margaritis ornatis caput cingentes crines colligebant,quæ ornamentorum non veſtis erant.

Babylonica,quæ equis insternuntur non puto veſtis eſſe. Hæ erant ſtragulæ diligentiſſima pictura variatæ arte Babyloniorum, qui id genus telæ texebant, vt refert Ioſephus [c]. Raphael Volaterranus ait [d] eſſe veſtes diuerſis picturæ coloribus intextas. Plinius [e]: *Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit,& nomen impoſuit.* Martialis [f]:

Non ego prætulerim Babylonica picta ſuperbe
Texta,Semiramia quæ variantur acu.

Faſciæ crurales,peduleſque,ac impilia veſtis loco ſunt: quia partem corporis veſtiunt. Erant Faſciæ crurales ex linea tela factæ, quibus tibiæ tegebantur vſque ad talos demiſſæ, quales in ſtatuis marmoreis quandoque conſpeximus à tegendis cruribus dictæ,ſicut pedules, quibus pedes muniuntur. Græci *pedila* vocant ait Feſtus [g].

Impilia. Genus calciamenti,ex pilis fuiſſe arbitror,quo ſub calceis vtebantur.

Odonum aliam eſſe cauſam ſubiicit, quia vſum calciamentorum præſtant. Inprimis hic videndum, qui ſint Odones, deinde cur tanquam calciamenta veſtis appellatione non veniant, cum Faſciæ crurales, peduleſque veſtis ſint. Odones aliqui vdones legunt,aiunt eſſe laneum calciamentum,quo pedes teguntur. Martialis [h]:

Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti.
Cyniphio poterit planta latere ſinu.

Vxorem ex pilis,quæ ſub ala mariti naſcuntur,calceos texuiſſe,& pedes iis induiſſe ſignificans, quemadmodum ex hirci barbis velamina Cinypheos texere Virgilius canit [i]. De iis Epiphanius Conſtantiæ Cypri Epiſcopus contra Catharorum hæreſes,qui ſecundas nuptias prohibebant,& pœnitentiam negabant, ſcribens [k], eos ait rerum vſum, & membrorum ornatum ignorare, & his ſimiles eſſe,qui calceamenta capiti circundant,coronam autem pedibus,& cingulum aureum circa ventrem:reliquum verò veſtitum odonea videlicet, aut braccas apud quoſdam appellatas manibus induunt,anulos autem pedibus.

Id clariùs exprimitur, ὠδόνια, inquit, ἅπερ τινὲς καλοῦσι, ἢ βράκκα. id eſt, Odones ab aliquibus vocantur, vel braccæ. B. Damaſus candidum linteamen fuiſſe interpretatur [l], ſcribens, Senatum vſum fuiſſe calciamentis cum vdonibus, id eſt, candido linteamine, quod, quia comparabatur non ad tegendum corpus, ſed gratia ornamenti calceorum, ideo veſtis appellatione odones contineri non vult

vult Iuriſconſultus, ſed calciamenti, quod & ipſum ad pulueris, aut luti iniuriam arcendam iuduebatur. In Vrbe verò nudis tibiis incedebant, & probro dabatur, ſi faſciis cruralibus vſi eſſent, vt Quintilianus prodit [m], vbi de pronunciatione loquitur.

Sequitur ſub mundo muliebri vnguenta contineri. Ea vnguenta eſſe conſtat, quæ ex diuerſis odoribus fiunt. multi enim odores mixti, vt ſupià dictum eſt, & oleo decocti vnguenta appellantur. Plinius, *Hactenus*, inquit [n], *in odoribus habent pretia ſyluæ, erantq́; per ſe mira ſingula, iuuitq́; luxuriam ea omnia miſceri, & è cunctis vnum odorem facere. Ita reperta ſunt vnguenta.* Mundum verò muliebrem ab ornamentis muliebribus diſtinguit Vlpianus [o]. Sed hanc rem Tertullianus clariùs explicat. *Habitum*, inquit [p], *fœmina duplicem ſpeciem circumfert, cultum, & ornatum. Cultum dicimus quem mundum muliebrem vocant: Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & veſtibus deputatur. Iſte in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri proſtitutionis.* Hæc ille. In mundo verò muliebri ſunt hæc, Specula, Matulæ, quod eſt vas aquarium, inquit Varro [q], quo in triclinio allatam aquam infundebant, & hoc inſtrumento ad lauandum ſe vtebantur.

Labatio. Alij codices rectiùs habent *alabaſtri.* Vaſa ſunt ex marmore, in quibus vnguenta incorrupta ſeruari Plinius ſcribit [r]; vnde vaſa vnguentaria Alabros vocari Iulius Pollux tradit [s]: & in Euangelio legimus [t], alabaſtrum vnguenti ſpecioſi fractum. Si legamus *lauatio*, aquæ odoriferæ poterunt intelligi.

Riſcus. Ciſtam pelle contectam eſſe Donatus dicit [u]. Pollux arcam ad ſeruandas veſtes eſſe ſcribit [x]. Hic pro arcula poni exiſtimo, in qua inſtrumenta, & alia ad mundandam cutem recondebantur.

Inter ornamenta Vlpianus nominat viriolas, quæ, vt videtur, erant lineæ ex ſmaragdis, aut aliis gemmis, quibus extrema brachij ad manum vinciebant. Scæuola, *Lineas*, inquit [y], *duas ex margaritis, & viriolas ex ſmaragdis.*

Aliquando erant ex auro ſine gemmis, vt patet ex *l. quid tamen. de contrah. empt.* vbi proponitur venditam fuiſſe viriolam, quæ aurea dicebatur, & inuenta eſt magna ex parte ænea eſſe, & affirmat venditionem valere, quia auri aliquid habuit. Pomponius, *Si ex quatuor*, inquit [z], *viriolis duæ, quas elegiſſem, mihi legatæ ſint, ſiue duæ ſolæ relictæ ſint, ſiue ab initio duæ ſolæ fuerint, valet legatum.*

Mitræ quoque inter ornamenta capitis recenſentur, vt reticula aurea: de quibus Eſaias [a], & ibi D. Hieronymus [b] aliqua explicat, & ſemimitræ, & calanticæ, quæ & ipſæ erant tegmina capitis muliebris, & idem, quod mitræ. Seruius ſuper hoc carmine Virgilij [c]:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Pilei, inquit, virorum ſunt, mitræ fœminarum, quas calanticas dicunt. Mitra autem propriè Lydorum fuit, vt ſignificat Virgilij carmen [d]: *Mæonia mentum mitra*, id eſt, Lydia, quem habitum imitati ſunt Troiani. Iuriſconſultus tamen mitram à Calantica diſtinguit, ſed dici poteſt modicam inter eas differentiam fuiſſe. Cicero, *Tunc*, inquit [e], *cum vincirentur pedes faſciis, cùm calanticam capiti accommodares.*

Nominat Vlpianus & acum cum margarita, quem mulieres habere ſolebant, quid id ſit, explicat D. Hieronymus. *Habent*, inquit [f], *acus mulieres, quibus ornatorum crinium compaga retinentur, ne laxiùs fluant, & in ſparſos diſſipentur capillos.* Huic margaritam præfigebant. Poſtea ſubdit: *Habent ſyndones, quæ vocantur amictoria, & vittas quibus crines ligantur, quas appellant ταινίας. Habent & theriſtra, quæ nos*

palliola

palliola poſſumus appellare, quibus obuoluta eſt & Rebecca. Hæc D. Hieronymus, quæ omnia ad explicanda Vlpiani verba pertinent. De acu, qua capilli compoſiti retinentur, loquitur & Tertullianus. *Vertunt,* inquit [g], *capillum, & in acu laſciuiore comam ſibi inſtrunt crinibus à fronte diuiſis apertam profeſſá mulieritatem.* Quo in loco Acum intelligit, quo virgines capillos continebant. & eſt hæc acus, quam mulieres habere ſecum hæc lex dicit.

Vſque adeò autem ornatui ſtudebant mulieres, vt proprios ad hunc vſum ſeruos, ſeruáſque alerent, quæ ornatrices vocabantur [h]: Græcè Coſmitæ dicuntur [i]. Horum officium Clemens Alexandrinus deſcribit [k], *Ornatores,* inquit, *& ornatrices mulieribus ornandis deſeruiunt, & hæ quidē ſpeculis, illæ vittis, aliæ verò præſunt pectinibus.*

a lib.3.de bello ciuili. *b* lib.8 c.48. *c* lib.7.de bello Iudaico.cap.24. *d* Philolog li.22. *e* lib.8. c.48. *f* li.8.epigram.28. *g* in ver.Pedulla. *h* lib,14.Vdones Cilicij,ſeu epigr.140. *i* lib.3.Georg. *k* lib.2.tom.1.contra Catharos.hær.59. *l* in vita D. Sylueſtri Pontif. *m* lib. 11.c.3. *n* li.13. in procem. *o* d.l.argumento.§.ornamenta.& §.mundus. *p* libr. de habitu muliebri c. 4. *q* de ling. lat. li.4. *r* lib.13 c.5. *ſ* lib.10.c.26. *t* Matth.cap.26.Mar.c.14. *u* in Terent. eunuch. act. 4. ſcen. Credo equidem. *x* lib.7.& 10. *y* l.vlt.§.vlt. de aur.& arg.leg. *z* l.ſi tibi electio. 8. §. 1.de optio. legat. *a* cap. 3. *b* comment.li.2. *c* lib. 9. Æneid. *d* lib 4. Æneid. *e* in Clodium. apud Noniū Marcellum. *f* vbi ſuprà. *g* lib. de veland. virginib.c.12. *h* l.legatis.§.ornatricib de leg 3. *i* l.itē legato.§.1.eod.tit. *k* libr. 3.Pædag.cap.4.

Ad l. Titia.§.1.eod.tit. CAP. C.

SEmpronæ Piæ tunicas tres cum palliolis, quas elegerit, dari volo, quæro, an ex vniuerſa veſte, i. ſyntheſi tunicas ſingulas, & palliola Sempronia poſſit eligere. Reſpondi ſi eſſent tunicæ ſingulares cum palliolis relictæ, ex his duntaxat eligi poſſe. Qui ignorant antiquitatem, hanc legem intelligere non poſſunt. Sciendum eſt igitur veteres veſtes forenſes, domeſticáſque habuiſſe, & inter has cœnatorias, ſeu triclinares [a], quæ syntheſes vocabantur, quibus ſuperinduebant palliola, & his induti cœnabant. Martialis [b]:

Vndecies vna ſurrexti, Zoile, cœna,
Et mutata tibi eſt ſyntheſis vndecies.

Notatur & à Tranquillo [c]. Nero, quod plerunque ſyntheſim indutus ligato circum collum ſudario prodierit in publicum ſine cinctu, & diſcalceatus, qui erat conuiuantium habitus. Dion [d] eam tunicam Ianthinam appellauit à calore. ſingula ſyntheſis ſuum plerunque habebat palliolum, quod malacum pallium Plautus vocat [e], id eſt, molle:

Pro galea ſcaphium, pro inſigni ſit corolla plectilis,
Pro haſta talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Significat ergo Iuriſconſultus, ſi ſingulæ ſyntheſes, quas teſtator in hæreditate reliquit, ſuum proprium habebant palliolum, ex his duntaxat Sempronia eliget, id eſt, tres tunicas cum ſuis propriis palliolis, quæ non ſeparabit à ſyntheſibus ſuis. Quod ſi non eſt, i. ſi in domo non reperiuntur palliola ſingulis ſyntheſibus deſtinata, & attributa, hæres præſtabit tunicas per ſe, & palliola, quæ deſiderauerit Sempronia, ſed ex ſyntheſi, id eſt, ex cœnatoriis, & non aliis. Et hæ ſunt tunicæ & palliola, quorum meminit Vlpianus *in l. veſtis.§.1.ſupr.eod.tit.* Verſicolorem veſtem ſunt qui putant ſyntheſim fuiſſe. D. Hieronymus ſynthema ſtragulam equi appellat [f]. *Demiſſo,* inquit, *ſynthemate equus publicus ſternebatur.* Quod autem Scæuola ait [g], tunicas cum

palliolis relictas, intelligendum eſt non legatas, ſed in hæreditate poſt ſe relictas fuiſſe. Vnam tantùm veſtem eſſe ſyntheſim probat aliud carmen Martialis [h]:

Frigus enim magnum ſyntheſis vna facit.

Et alibi [i]: *Septennaria ſyntheſis Sagunti.*

Item [k]: *Dixit ad æſtates ſyntheſis vna decem.*

Item [l]: *Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,*
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

id eſt, ſyntheſin per quinque dies Saturnaliorum.

Coopertoria verò Tabiana ſunt ſtragulæ ex Tabia Paphlagoniæ ciuitate aduectæ, vulgus Italicum adhuc hodie *copertoria* appellat.

a l antep. de optio legat. *b* lib. 3. epig. 28. *c* in Nerone. c. 51. *d* in eodem. *e* in Bacchid. act. 1. Scen. 1. *f* epiſt. 34 ad Iulianum. *g* l. Titia. §. 1. ff. de aur. & arg. legat. *h* vbi ſuprà. *i* lib. 1. epig. 107. *k* li. eod. epig. 125. *l* in Apophoretis lib. 14. epigr. 117. Syntheſis.

Ad l. 1. in ambiguo. de reb. dubiis. Cap. CI.

IN ambiguo ſermone non vtrunque dicimus, ſed id duntaxat, quod volumus, non tamen apparet quid velimus, & ideo ambiguus eſt ſermo. D. Auguſtinus, *in princip. Dialect. c. 8.* ita ambiguum ab obſcuro diſtinguit. *Inter ambiguum*, inquit, *& obſcurum hoc intereſt, quod in ambiguo plura ſe oſtendunt, quorum quid potiùs accipiendum ſit, ignoratur: in obſcuro autem nihil, aut parum quod attendatur, apparet. Sed vbi parum eſt, quòd apparet, obſcurum ambiguo ſimile eſt, veluti, ſi quis ingrediens iter excipiatur aliquo binio, vel trinio, vel etiam, vt ita dicam, multiuio loco, ſed denſitate nebulæ nihil viarum eluceat. Ergo à pergendo priùs obſcuritate tenetur. At vbi aliquantulum rareſcere nebulæ inceperint, vt videatur aliquid, quod vtrùm via ſit, an terræ proprius, & nitidior color, incertum eſt, hoc eſt, obſcurum ambiguo ſimile. Dilucеſcente cœlo quantum oculis ſatis ſit, iam omnium viarum deductio clara eſt, ſed qua ſit pergendum, non obſcuritate, ſed ambiguitate dubitabatur.* Rurſus obſcurorum, & ambiguorum alia genera conſtituit, quæ ad nos non pertinent. ſatis enim nobis eſt ambiguum ab obſcuro diſtinxiſſe. In illo enim multa apparent, de quibus intelligi potuit, ſed ambigitur, de quo ſenſum fuerit, in hoc nihil. De obſcuro loquitur *l. in obſcuris. de reg. iur.*

Exemplum ambigui eſt *in l. duo ſunt Titij. ff. de teſta. tutel.* ibi enim conſtat me Titio reliquiſſe, ſed cùm plures ſint Titij, non apparet, de quo ſenſerim, hoc eſt ambiguum. Aliud exemplum eſt *in l. ſi ſeruus plurium. §. 1. ff. de leg.* 1. Si legaui centum drachmas, quarum duplex eſt genus, Attica, & communis, liquet centum drachmas legatas, ſed non apparet quales, id eſt ambiguum, de quo intelligenda eſt *l. ſi quis intentione ambigua. de iudiciis l. in ambiguis. 96. de reg. iur. l. quoties. 12. de reb. dub. l. quoties. 80. de verbor. obligat. l. in ambigua. de legib.* Obſcuri exemplum eſt *in l. 1. in l. Paulus ff. de reb. dub.* Si lego centum, neç apparet, cui legauerim, id eſt obſcurum, & in pluribus iuribus obſcuri exempla occurrunt, quæ longum eſſet referre, de quibus *in l. in obſcuris. in l. in obſcura. de reg. iur.* Tam verò ambigua, quàm obſcura ſub dubio comprehendi videntur.

Ad l. cum quidam. 16. § 1. de his, quib. vt indig. Cap. CII.

MIrum in modum diſtrahi ut Papiniani reſponſum *in l. cum quidam. §. 1. de his, quib. vt indig.* & portenta eduntur ab his, qui volunt Caſſianum & Rufinam

matrem

matrem,& eius filiam alumnam in concubinátu habuiſſe,quam nec legitimè vxorem habere potuiſſet.*l.ſi quis alumnam.C.de nupt.* nec Papinianus cogitauit. Dubium ergo erat, an Rufina vera eſſet Caſſiani concubina, vt illi in teſtamento legare potuerit, cui non verè concubinæ exiſtenti relinqui non potuiſſet. & certum eſt honeſtam mulierem in concubinatu n ſi à patrono teneri non poſſe. cum his enim committitur ſtuprum,ſed inhoneſtas fœminas,id eſt,quæ corporis ſui quæſtum fecerunt,concubinas habere li et *l 3.de concub.*

Quia ergo Caſſianus Rufinæ i genuæ, quam concubinam habuerat, legauit, dubitatum eſt,an illud legatum valeret,vel à fiſco eſſet vindicandum, tanquam illi relictum, cum qua ſtuprum erat commiſſum.& Seuerus cum Antonino reſcripſit, Rufinam concubinam eſſe potuiſſe,quia detectum eſt,eius filiam vulgo quæſitam fuiſſe,quam Caſſianus cum nepte hæredem fecerat,& alumnam vocauerat,& ob id licuit ei Rufinam concubinam hab. re, quia quæſtum fecerat, & illi relinquere. Hunc illum Caſſianum eſſe puto, qui legata libertis teſtamento dedit,quæ integra hæredes prætextu Falcidiæ ſoluere nolebant, & illi defuncto Seuero ad Antonini opem confugerunt,vt indicat *l.2.C.de vſur.& fruct.rei legat.*

Ad l. à teſtatore.de cond.& demonſtr. Cap. CIII.

SI iuſſero hæredi, vt acceptis centum à Titia, ei reſtituat hæreditatem, & ante oblatam pecuniam hæres, & Titia deceſſerint,non poſſe hæredem Titiæ oblatis centum parere conditioni Serbidius Scæuola reſpondit:quia illa verba, *acceptis centum*, denotant conditionem,ſi hæres centum à Titia accepiſſet, qua ante impletam conditionem defuncta, deficit fideicommiſſum, quod velut conditionale ad hæredem tranſmittere potuit. Poſtea ſequitur:*Claudius magno vir ingenio,aperto iure reſpondit,cùm poſſet dubitari,an in propoſito eſſet conditio.* Diſputatur,quiſnam hic Claudius fuerit,& an reprehendat, an verò laudet Scæuolam. Alciatus Claudium Saturninum fuiſſe ſcribit [a],qui Scæuolam damnat,quòd nimis audacter reſponderit, illa verba *acceptis centum*, inducere conditionem, cum valde dubitari poſſet, an eſſet conditio,illaque verba,*magno ingenio*,ironicè dicta eſſe cenſet.

Sed ego laudari, non autem irrideri Scæuolam credo,qui fruſtra aperto iure reſpondiſſe diceretur,ſi notaretur. Quare illa verba, *magno ingenio*, affirmatiuè,non ironicè ſunt accipienda. Scripſit autem Claudius in Serbidium Scæuolam notas,vt patet ex *l.patronus.§.vlt.ff.de leg.3.*qui in Pandectis Florentinis rectè pro legis principio ponitur,& legitur: *Apud Scæuolam lib.18. Digeſtorum Claudius notat.* Idem cernitur *in l.vlt ff.de iis,quib.vt indig.* & in inſcriptione legis *cùm tibi. ff. de fideicomm libert.* in Pandectis Florentinis. Nam licèt notas fecerit, ſæpiùs tamen eum comprobat,aut eius ſententiarum rationes reddit [b]. Quandoque etiam declarat id, de quo apud Scæuolam dubitari poterat [c].

In hac autem lege commendans Scæuolam ait,magno ingenio, aperto iure reſpondiſſe,cùm interpretatus eſt,illa verba, *acceptis centum*, denotare conditionem,in propoſito enim dubitari poterat,an eſſet conditio. Is autem fuit Claudius Tryphoninus, qui in Alexandri Auguſt conſilio fuit, non Saturninus,vt Alciatus putat, idque apparet ex *l.qui negotia tam mea fin. princ ff. de adminiſtr. tutor.* vbi ex Pandectis Florentinis legendum eſt, *& reſpondit id bene Claudius Tryphoninus:* quia lucrum facere ex tutela non debet,vbi Scæuolæ reſponſi rationem reddit. Ad hûc in Codice

eſt Antonini Caracallæ *l.1. C. de Iudæis.* Idem ſæpe iudicauit, vt apparet ex *l. cum in fundo.§ pen.de iur.dot.*

a lib.4 paterg.c.1. b l. cùm quis decedens §.nuptura.in fin.de legat.3.l.pater.§.quindecim. eo. tit.& l.vxorem.§.Scæuola.in fin.ff.eo.tit.l.alimenta.§.1.& l.à filio.§.1.de alim & cib.leg.l.filiam.de aut.& arg.leg.l.Aurelius.§.Sticho.de lib. leg. l. Titia.1.de man. teſt. c l.generali.de vſufr.legat.

Ad l.3.§.vlt.& l.hæreditatum,in fin.princ.ff.ad l.Falcid. CAP. CIV.

SI quaterna annua Reipublicæ legauero, atque ita hæres oneratus ſit, vt detrahenda ſit Falcidia quò ſciri poteſt, quantum aliis legatariis ſit retinendum, tantum Reipub. legatum eſſe videtur, quantum ſufficit ad trientes vſuras ſummæ, quæ legata eſt, conficiendas. Nam ſi, vt diximus, legata fuerint quotannis quatuor, centum legata eſſe videbuntur: quia quatuor ſunt trientes vſuræ ſummæ cētum, vt hîc latè diſſerit Socinus, *n.6.* Sed videndum eſt, quæ ſit huius deciſionis ratio. & aliquib. hæc eſſe videtur, quòd trientes vſuræ ſint leuiores, honeſtiſque perſonis conceſſæ [a].

Sed etſi hanc rationem non improbo, alia tamen magis intima adduci poſſe videtur. Nam fundi legitimus reditus eſt quinque pro centum [b]. Ex his vnus aureus fiſcalibus functionibus eſt aſſignandus [c], & ideo quatuor, quæ remanent in lucro, pro legitimo reditu habentur, quod idem erit in eo, cui relinquitur annua quantitas. quatuor enim pro centum erunt legitimi reditus. Et hæc eadem eſt ratio quare, ſi relinquatur vſusfructus Reipub. in habenda ratione legis Falcidiæ habeatur ratio fructuum, qui triginta annis percipi poſſunt [d]: quia præter functiones fiſcales, quæ pertinent ad fructuarium [e], habetur etiam ratio grandinis, vredinis, & aliorum caſuum. Sed *in d. l. 3. §. vlt.* initur ratio vſurarum, quæ 25. annis colliguntur; quia trientes vſuræ eo caſu capiuntur. nam legatis quaternis quotannis Reipub. ſpatio 25. annorum colligitur ſumma centum. Ergo ſi fingamus relictum vſumfructum Reip, ex quo quinque quotannis percipi poſſint: quia vnum pro tributis cedit, & caſus fortuitos grandinis, vrediniſque & ſimilium ſuſtinet fructuarius, tria quotannis, aut paulo plus videtur lucrari Reſpublica, quæ non minore ſpatio 30. annorum æquabant ſortem, id eſt, centum, & ob id *d.l, hæreditatum.* vult haberi rationem fructuum, qui triginta annis colligi poſſunt,

Hoc idem ſignificat §. *ſin autem annale.in auth.de eccleſ. tit.* [f] vbi ſi legentur quatuor annua Reip. & abſit hæres, qui propter abſentiam annuum legatum ſoluere nequeat, conceditur fieri permutationem, aut dationem in ſolutum, vt pro annuis quatuor datur Reip. fundus, ex quo fructus æſtimationis quatuor aureorum percipiantur cum augmento quartæ partis, id eſt, vt percipiantur quinque, & hoc propter onera tributorum, & ſi vendantur prædia, ex quorum reditu pauperes ſunt alēdi, non minore pretio fit venditio, quàm percipiantur 25. annis tot aurei, qui pretiū æquent ſecundùm rationem *d. l. 3. §. vlt. & in d. Nouella* 131. §. *ſi autem annale.* ſed opinor Codicem eſſe mendoſum. Et hinc apparet, quare *in l. hæreditatum,* fiat computatio fructuum, qui 30. annis percipiuntur, & *in d.l.3.§.vlt.vſurarum*, quæ 25. annis colliguntur, & ita hæc iura intelligenda eſſe cenſeo, ſi quid ſanius ab aliis afferri videro, id amplectar.

a l.tutor qui repertorium. § ſed etſi negauit. de adminiſtr. tutor.& l.eos.§.1. C.de vſur. b §. ſi verò alicuius, in auth.de non alienand.reb. Eccleſ.ſeu nouel.7.gloſ. in auth.perpetua in ver. Iuſt.1. C.de ſacr.ſanct.Eccleſ. latè Iaſ. in l.ſi fundum per fideicommiſſum. n. 5.ff.de leg.1. c §.ſin autem annale legatum.in auth.de eccleſ. tit.ſeu nouell. 132. d l hæreditatum.ff.ad l. Falcid. e l. ſi pendentes §. ſi quid.& ibi notant DD.ff.de vſufruct. f ſeu nouel.131.

Ad l.

Ad l. in quartam. ff. ad l. Falcid. CAP. CV.

SVnt, qui interpretantur hanc legem nullam ponere differentiam inter Falcidiã, & eam quartam, quæ Trebellianica vocatur, volentes in vtranque ea tantùm, quæ iure hæreditario capiuntur, imputari, & ita dicunt declarare verſ. *Pro ea verò parte.* Sed horum opinionem confutat verſ. *Sed in fideicommiſſaria*, vbi dictio, *ſed*, ponit contrarium ius, & factum præcedentibus [a], & manifeſtè conſtat Iuriſconſultum diuerſum ius ponere inter Falcidiam, & quartam, quæ ex Trebellianico SC. retinetur. in illam enim vult computari tantùm ea, quæ iure hæreditario capiuntur, in hanc verò legata, & fideicommiſſa, quod etiam comprobat *l. ſi legatus. §. vlt. ff. ad Trebell.* vbi diſertè mandatur ea, quæ etiam iure hæreditario non capiuntur, in quartam Trebelliani SC. computari, & *§. ſi quis vna. Inſt. de fideicom. libert.*

Vnde receptum intellectum veriorem eſſe opinor, vt inter has quartas differentia ponatur. ratio verò diuerſitatis ea eſſe poteſt: quia SC. Trebellianicum inuentum eſt propter fideicommiſſa, quæ magis ex defunctorum voluntate deſcendebant [b].

Itaque æquius, leniúſque in eo procedebatur, quàm in Falcidia, quæ quartam hæreditatis apud hæredem permanere volebat [c]. quatenus verò hæres capiebat à cohærede, id in quartam Trebelliani SC. non computatur, quoniam cùm poſſet teſtator plus iure hæreditario ei relinquere, & id non fecerit, ſed iure legati à cohærede ei dari voluerit, conſtat id iure præcipuo, & peculiari illum habere voluiſſe, & ideo in eam quartam non imputatur. In alio verò opinionem Interpretum falſam eſſe arbitror, dum credunt in quartam Trebelliani SC. computari id, quod conditionis implendæ cauſa hæres capit. id enim eſt contra *l. in ratione. 2. §. tametſi. eod. tit.* vbi manifeſtè negatur fideicommiſſario imputari in quartam, quod conditionis implendæ cauſa accipitur, & ſi dices illud eſſe reſpectu legatariorum, vt voluit Paulus Caſtrenſis, & alij, id eſt diuinare; quia nullum verbum ibi de legatariis.

Neque obſtat *d. l. in quartam. verſ. ſed & quod implenda conditionis cauſa*, vbi contrarium dici videtur: quia in Pandectis Florentinis hæc clauſula à librario erat ſupraſcripta, quod oſtendunt duo eam claudentes aſteriſci: ſed etſi inſeratur, loquitur de fideicommiſſo dato hæredi, ſi ipſe aliquid in compenſationem cohæredi dediſſet, à quo fundum accepit, quemadmodum ſcribitur *in l. ſi fundus legatus. ad l. Falcidiam.* quæ appellat hoc legatũ, ſeu fideicommiſſum cauſa conditionis implendæ, pro quo hæres puta quinquaginta ſoluit, vt conditionem impleat. Vnde hic verſ. longè diſtat ab eo, quod conditionis implendæ cauſa ſimpliciter capitur. Intellectus autem Alciati [d] mihi non placet, quod idem grauatus ſit dare illud, quod ſibi ſub conditione impoſitum fuerat. multa enim neceſſe eſt ſecundùm hunc intellectum ſupplere.

Verſ. *Si quid verò*, etiam aliquam difficultatem habet: quia idem videtur repeti, quod in legis principio dictum fuerat, ſcilicet, quod hæres cauſa conditionis implendæ accipit, in quartam non imputatur. Paulus à Monte Pico exiſtimat [e] nouam hic ſpeciem decidi, vt non doceat Iuriſconſultus, an datum gratia conditionis implendæ in Falcidiam imputetur. id enim iam apertum in legis principio fuerat, ſed explicat id, quod conditionis implendæ cauſa datur, non minuere legatum, veluti, ſi centum tibi legentur, ſi dederis quinquaginta hæredi, non habetur perinde ac ſi tibi quinquaginta legata eſſent, ſed centum legata fuiſſe videntur, & detrahitur Falcidia. Vnde ſecundùm Ripam [f] hic verſ. loquitur de computatione, legis principium de imputatione.

Digitized by Google

Sed ego non video probabilem inter computationem, & imputationem differentiam, cùm vtrunque pro eodem in fine huius legis accipiatur, & *in l. vbi purè. §. vlt.* vbi Alex. *ſub num 5. verſ. in gloſſ. final. ad Trebell. l. omnimodo §. imputari* (vbi imputatio vocatur computatio) *C. de inoffi. teſtam.* Præterea iſtud eſt contra *l. ſed ſi hoc. §. 1. de condit. & demonſtr.* vbi tanto minus accipere videtur legatarius, quantum eſt id, quod conditionis implendæ cauſa ſoluit. Idem habetur *in l. ſi fundus legatus. eod. tit.* Deinde ſi ita interpretemur hunc §. nihil faciet ad propoſitum huius legis, in qua declaratur quid imputatur in Falcidiam, non quid in legata, quod ad hunc titulum non pertineret.

Quare poteſt intelligi, hunc verſ. de imputatione, quæ fit in Falcidiam, loqui. ait enim quod conditionis implendæ cauſa accipitur in Falcidiæ computationem non prodeſſe; & poſtea infert, declarando exemplo id, quod ita capitur, extra hæreditatem haberi, ne in quartam imputetur.

Vnde patet hic decidi, quod conditionis implendæ cauſa accipitur, in Falcidiam non imputari, & non aliud.

Nec obſtat, quòd ſuperfluus reddatur hic verſ. quia in hoc diſtat ab eo, quod ſuprà expoſitum fuerat. ibi enim dictum eſt illud, quod conditionis implendæ cauſa hæres accipit, in Falcidiam non imputari; nunc autem explicat, an quod ab ipſis legatariis, quibus datur legatum, hæres conditionis implendæ cauſa accipit, in Falcidiam imputetur, quod magis erat dubium: quia cum hæres acciperet ab eo, cui dabat, videbatur illud in Falcidiam imputandum, quod ab eo conditionis implendæ cauſa accipiebatur, & decidit non imputari, prout *in d. l. ſi fundus legatus. eod. tit.*

Ego tamen, vt dixi, verius eſſe exiſtimo ea, quæ conditionis implendæ gratia accipiuntur, neque in Falcidiam, neque in quartam Trebellianicam imputari, vt habetur *in d. l. in ratione §. tametſi. eod. tit.* & ratio hîc ponitur. quia id eſt extra hæreditatem: & hoc idem ſignificat *vlt. §. huius l.* quæ intelligenda eſt de Trebellianica, de qua ſuprà proximè ſermo fuerat.

Cum enim dictum eſſet, quæ imputentur in Falcidiam, mox quæ in Trebellianicam, poſtea diſſerit de eo, quod cauſa conditionis implendæ capitur, an id imputetur in Trebellianicam, & ſi fideicommiſſum fuerit, vt ſuprà ſum interpretatus, imputabitur, alias non.

Nec obſtat, quod hîc loquatur de Falcidia: quia ita Trebellianicam vocat, vt *in l. Marcellus. in princ. ad Trebell.* & aliis in locis. neque enim nomen Trebellianicæ in iure reperitur, ſed ea Falcidia nominatur.

a l. hoc ampliùs. §. de his vbi gloſſ. in ver. autem. & Bart. n. 1. ff. de damn. infect. *b* §. ſed non vſque. Inſt. de legat. *c* l. 1 § 1. ff. ad l. Falcid. *d* lib. 6. parad. c. 4. *e* in d. l. in quartam. ſub n. 28. ff. ad leg. Falcid. *f* vbi ſupra. ſub n. 22.

Ad l. poſtulante § ſed in huiuſcemodi. & l. deducta. § qui poſt. ad SC. Trebellian. CAP. CVI.

SI vſuras ſtipulatus eſt teſtator, qui bona ſua fideicommiſſo ſubiecit, vel domos, aut prædia locauit, & hæres grauatus nec vſuris, nec penſionibus exactis fideicommiſſum reſtituat, nec dictas vſuras, nec penſiones ampliùs poteſt exigere, cùm omnia hæreditaria iura in fideicommiſſarium tranſtulerit, qui ea habere debet. Rationem hanc adducunt Doctores: quia teſtator ſtipulatus fuerat vſuras, & penſiones.

quæ

quæ ratio nihil pertinet ad dandum earum dominium hæredi: nam vt à ſe exactas vſuras, vel penſiones acquirat, non exactas amittat, id ſolùm ex ipſius diligentia, & negligentia, non teſtatoris ſtipulatione prouenit; quare eadem ratio eſt in his acquirendis, quæ & in fructibus, quos ſi hæres percipiat, acquirit, omiſſos amittit. *l. mulier.22.§.ſi hæres.l.ita tamen.§.1.l.deducta.§.quiſpoſt. ad SC.Treb.*

Idem eſt & in penſionibus, quæ perceptæ, & exactæ acquiruntur hæredi, omiſſæ ſunt fideicommiſſarij. Item videmus & in vſufructuario, qui quos percipit fructus, ſuos facit, alios, non. vnde oleæ, quæ per ſe cadunt, non ſunt fructuarij. *l. ſi fructuarius meſſem.quibus mod.vſu fr.amitt.*

Ius ergo fructuum, & penſionum, aut vſurarum hæredi acquirendarum, totum ab hoc pendet, vt eas hæres exigat, ſeu percipiat: nam tunc eas ſuas facit, ſi non percipiat, ad fideicommiſſarium pertinent.

Ad l.Scæuola.ff.ad SC.Trebell. CAP. CVII.

NArratur in hac lege in Codicillis factam eſſe ſubſtitutionem pupillarem, quæ iure non valet: quia codicillis hæreditas directè neque dari, neque adimi poteſt [a], nihilominus benigna interpretatione illa voluntas ſuſtinetur in vim fideicommiſſi, non obſtante, quòd frater impuberis eſſet ſuperſtes, vel, vt legitur in Pandectis Florentinis, mater. Sed videndum eſt, quæ ſit ratio, cur ſuſtineatur illa directa ſubſtitutio in vim fideicommiſſi. Doctores [b] communiter cenſent, rationem eſſe: quia ibi ſubſtitutio nullo vnquam tempore valere potuit, & ne omnino ſit inutilis, ex æquitate ſaltem iure fideicommiſſi ſuſtinetur.

Sed hæc ratio mihi non videtur tuta, nam ſi ideo non valet: quia teſtator non rectè verba cœpit, nullo caſu ſuſtineri debet, ſiue aliquo tempore valere potuit, ſiue nullo. Deinde iſtud eſt contra *l.verbis ciuilibus.& §.vlt.Inſt.de pupill.* vbi puberi directo ſubſtitui non poteſt, & tamen alio tempore valere non potuit ſubſtitutio. Quare arbitror hanc voluntatem ſuſtineri propter codicillos, qui ob fideicommiſſum inuenti ſunt [c]. Lucius enim Lentulus inuenit codicillos, in quibus dedit fideicommiſſum, neque enim in illis legare licebat, ſed tantùm in teſtamento [d].

Quia ergo codicilli proprij erant fideicommiſſorum, lex præſumit codicillos condentem, etſi directò ſubſtituit, velle ad fideicommiſſum tranſire, & ideò licèt ſummo iure non valeat ſubſtitutio, in vim tamen fideicommiſſi ex benignitate ſuſtinetur. Et hæc eadem eſt ratio *l.cùm quis decedens.§.Seiam.ff.de leg.3.& l.illud.§. tractari.ff.de iur.codicil.* vbi ſemper directa ſubſtitutio facta in codicillis obligatur.

a §.vlt.Inſt.de codicil. b Bart.in l.verbis ciuilibus num.3.& ibi.Iaſ.n.13.ff.de vulg.& pupil.ſubſtit. c Inſt. de codicill in princ. d l.illud.§.tractari.ff.de iur.codicill.

Ad l.charta.ff.de bon.poſſ.ſecund.tab. CAP. CVIII.

IN quacunque materia ſiue tabula, ſiue charta, ſiue corio ſcribi poteſt teſtamentum [a], vnde quæritur [b], an quælibet charta ad ſcribendum teſtamentum idonea dici poteſt, & ſiue noua ſit, in qua nondum quicquam ſcriptum fuerit, ſiue deletitia, in qua, vt multi interpretantur, priores literæ abraſæ fuerint, teſtamentum ſcribi

ſcribi potuiſſe reſpondet. Proinde & ſi in opiſtographo quis teſtatus ſit,& hinc peti bonorum poſſeſſio poteſt; opiſtographum aliqui abraſam chartam interpretantur. Accurſius tabulam ligneam eſſe credidit [c],in qua nomina debitorum ſcripta eſſent. Quæ expoſitiones à vero longè diſtant. Alcianus chartas tumultuariè ſcriptas eſſe putat [d], quod ex infrà dicendis falſum apparebit. Corraſius verò chartas & antè, & à tergo ſcriptas rectè interpretatur [e],ſed cur de hoc dubitatum ſit, non apetit.

Sciendum itaque eſt veteres in anteriore tantùm pagina ſcribere ſolitos fuiſſe, quod & Plinius oſtendit,qui de Plinio auunculo ſcribens ait [f]: *Commentarios CLX. mihi reliquit opiſtographos quidem,& minutiſſimè ſcriptos,qua ratione multiplicatur hic numerus.* Opiſtographus ibi pro alio accipi non poteſt, quàm pro chartis vtrinque ſcriptis, quod verbum ſuperfluum fuiſſet adiicere,ſi communis vſus fuiſſet & auerſa, & aduerſa charta ſcribere:cùm autem pauci eo modo ſcriberent, immenſam librorum auunculi congeriem Plinius oſtendit. Idem & ex Iuuenali deprehenditur [g] qui Tragœdiæ longitudinem taxans,ait:

Scriptus & in tergo,nec dum finitus Oreſtes?

Etiam à tergo eam ſcriptam fuiſſe ſignificans, quod tum in vſu non erat. Martialis de ſuo libro loquens [h], idem demonſtrat,dum ait,

Inuerſa pueris arande charta.

Ezechiel quoque ſcribit [i] librum ſibi oſtenſum intus, & foris ſcriptum, vel,vt D. Hieronymus interpretatur,antè, & retro. Idem & Ioannes refert [k],quod fruſtra dictum fuiſſet,ſi chartæ vtrinque ſcribi conſueuiſſent,quanquam hoc myſticum ſenſum habet.

Solebant autem veteres ampla pagina,quæ perpetuum habebat ductum,ſcribere, vt hodie in hædinis chartis inſtrumenta conſcribuntur, & inſtar ſpiræ conuoluebantur, vnde & volumina dicta ſunt à voluendo, quod & Pierius recitat [l]. & hæc ſine dubio ab vno latere tantum ſcribebantur, niſi quis deficiente charta, etiam à tergo ſcripſiſſet, quod raro eueniebat. Si ergo præter morem antè, & à tergo ſcriptum erat teſtamentum, iure dubitatum eſt,an valeret: quia magna cum ſolemnitate condebatur,& reſponderur valere,& hoc rationem dubitandi ad hanc legem faciebat.

a l. 1.in prin.ff. de bonor.poſſeſſ.ſecund.tab. *b* in l.chartæ. ff. eod.tit. *c* in d l chartæ in verſ. Opiſtographo.ff.de bonor.poſſeſſ.ſecun.tab. *d* lib.diſpunct.2.c.vlt. *e* lib.miſcellan.1.c.18. *f* lib. 3.epiſtol.ad Marcum. *g* Satyr.1. *h* lib.6.epigr 34. *i* cap.2. *k* Comment.libr. 1. in cap.3. Ezech. Apocal.c.5. *l* Hieroglyphic.lib.34.vbi de vmbilico tractat.c.finis.

Ad l.prætor.§.nonnulli.ff.de oper.nou.nunc. CAP. CIX.

SI poſt operis noui nunciationem is,cui nunciatum eſt,ædificauerit,nonnulli putant actionem in factum,quàm interdictum competere,inquit Vlpianus. Vulgò interpretantur illam actionem in factum eſſe interdictum demolitorium, de quo *in d.l.prætor.in princ.* Alij exponunt,quod vi,aut clam. Sed hæc à vero longè diſtare arbitror,actio enim in factum ab interdicto differt,cùm illa ad id, quòd intereſt, plurimum competat [a], interdictum verò præciſè quid fieri compellat. Præterea ſi de interdicto demolitorio intellexiſſet Iuriſconſultus,cùm nominauit actionem in factum, non dixiſſet, *nonnulli putant.* certiſſimum enim erat demolitorium interdictum ſemper aduerſùs eum, qui ſpreta nunciatione ædificauit, competere.

vnde

vnde non erat,cur de hoc quiſquam dubitaret,vel alicuius hanc opinionem fuiſſe diceret. Rurſus dum ſubiicit Vlpianus præter actionem in factum, interdictum iu propria ſpecie dari, de interdicto, quod vi,aut clam, intelligunt, quod mihi veriſimile non videtur.cùm titulo *de oper.nou.nunciat.* id non conueniat,ad quem in dubio verba ſunt referenda [b],ſed de eo interdicto,quod prę manibus habetur,non de alio longè poſito credendum eſt Vlpianum loqui.

Interpretor igitur contra eum, qui ſpreta nunciatione ædificauit, tam actionem in factum dari, quæ ex edicto noui nunciationis deſcendit, & ad id competit, quod intereſt nunciantis opus factum non eſſe, quàm demolitorium interdictum, vt opus præcisè diruatur, de quo *in d.l. prætor.* Actio autem in factum contra eum, qui facit, quod non debet, ſolet competere [c], & ad id, quod intereſt agentis,datur.

a l 1.§.1.ne vis fiat ei. *b* l.Imperator.ff.de in diem addictio. *c* l.actionum genera.§.ex facto. & §.in factum.de actio.& oblig.

Ad l. vlt.§.ſpecies.de publica. CAP. CX.

Mercibus,antiquitus vectigal impoſitum fuit,de iis præcipuè, quæ ex mari Indico, aureáque Cherſoneſo, & Seribus in ſinum Arabum aduehebantur, & inde ad nos, quæ generali vocabulo Species nominabantur, de quibus Marci, & Commodi reſcriptum extat [a],& ſunt Cinnamomum,piper longum,piper album.folium pentaſpherum,folium barbaricum,coſtum,coſtomomum,nardi ſtachys, caſia turiana,xylocaſſia,ſmyrna, amomum, zingiber, malabathrum,id eſt,folium calami Indici,vt ait Arrianus,quod os odoratum facit:hammoniacum, vel, vt in Pandectis Florentinis legitur,aroma Indicum,galbanum,laſer,agallochum,ſeu alchelucia, ſarcocolla,onyx Arabicus,cardamomum,xylocinnamomum,opus byſſicum, pelles Babylonicæ,pelles Parthicæ,ebur,ferrum Indicum,carpaſum,lapis vniuerſus, margarita, ſardonyx, ceraunium, hyacinthus, ſmaragdus, adamas, ſaſſirinus, callainus, berillus, chelyniæ,opera Indica, vel adſerta,metaxa,veſtis ſerica,vel ſubſerica, vel attincta, carbaſea, nemaſericum, ſpardones, Indici leones, leænæ, pardi, leopardi, pantheræ, purpura,lana, fucus, capilli Indici, ex quibus aliqua aut non viſuntur,aut non cognoſcuntur.

Cinnamomum fruticem eſſe & in Arabia, Indiáque naſci Strabo [b], Dioſcorides [c],Galenus [d] memorant. *Cinnamomi*,inquit Plinius [e], *pretia fuere quondam in libras denariorum mille.auctum id parte dimidia eſt incenſis (vt ferunt) ſyluis ira Barbarorum.* Ea ſumma excederet xl.noſtros aureos. Optimum Cinnamomum raro inueniri Galenus aſſerit [f],niſi in armariis Imperatorum fuerit repoſitum,& optimam caſiam fiſtulam deterrimo Cinnamomo ſimilem eſſe ait. Eſt autem illa,quam vulgò Canellam appellant quam in Cinnamomum quandoque aſſerit verti.ſunt enim ſimiles. Cortex eſt odoris iucundi,acris ſaporis,& mordacis.

Piper longum.De hoc Dioſcorides [g]: *Piper in India naſci breui arbore traditur, quæ inter initia prælongum fructum,veluti ſiliquam promit,quod longum piper eſt. Habet intus aliquid tenui milio ſimile,quod tandem imperfectum piper euadit.* Plinius quid ſimile deſcribit, *Arbores*,inquit [h], *quæ paſſim piper gignunt, iuniperis noſtris ſimiles ſunt.*& paulo pòſt, *Hæ priuſquam dehiſcant,decerptæ,toſtæque Sole faciunt,quod vocatur piper longum.* Quod

& apertiùs Dioſcorides explicat [l], inquiens: *Longum vehementiùs mordet, & quoniam priuſquam matureſcat, decerptum eſt, ſubamarum relinquitur, antidotis, & theriacis medicaminibus expetitum.* Sed Theophraſtus diuerſas eſſe arbores tradit [k], quæ longum, & quæ rotundum piper edunt, quod & qui nunc Indicum mare traiiciunt, affirmant, & aiunt eſſe veluti infirmas viticulas altiore complexu proximas arbores ſcandentes, racematim labruſcæ modo fructus proferunt, qui menſe Octobri maturi decerpuntur. Feruente Sole ſupra tegetes palmeas torrentur, donec nigreſcant, & rugoſi euadãt, quod triduo fieri ſolet. Longum verò piper aiunt alias arbores ferre, eſſéque velut nucamentum quoddam exilibus granulis ſquammatim compactum, quod velut villus in Pontica nuce vermiculoſa facie dependet.

Album verò piper eſt maturum, vt ait Dioſcorides [l]. *Id autem*, inquit, *ſuis temporibus dehiſcens, pandenſque ſeſe, racemos emittit grana ferentes qualia videmus, ea acerba candidum piper faciunt, aptum ocularibus remediis, antidotis, & medicaminibus, quæ contra venenata parantur.* Idem Plinius, *Paulatim verò*, inquit, *dehiſcentes per maturitatem, oſtendunt candidum piper, quod deinde toſtum Solis colore, rugiſque mutatur.* Sed qui nunc Indiam penetrant, ſuas cuique arbores eſſe dicunt. Veteres autem album à longo diſtinguunt, vt maturum ab immaturo. piper in penore à veteribus conſeruabatur [m].

Folium Pentaſpherum. In quibuſdam Codicibus id *Gariophyllum* eſſe legitur, hodie notiſſimum, quod Plinius piperis grani ſimile, ſed grandius, fragiliúſque in Indico luco naſci, & odoris tantùm gratia aduehi tradit [n]. Huius caudex buxo ſimillimus eſt, eadémque materies. Significat autem Gariophyllum Latinè nucis folium. eſt enim veluti flos cuiuſdam arboris ex India feſtucati. pentaſpheron fortaſſe dicitur: quia quatuor habet denticulos rotundo quinto apice prominente in modum ſphæræ. In Inſulis Moluchis tãtùm ſub linea æquinoctiali, & non alibi id naſci conſtat.

Folium Barbaricum. Ita legitur in Pandectis Florentinis, in aliis antea legebatur *folium.* Vnguentum eſt, vt quinque ſequentia. Plinius, *Bacchar*, inquit [o], *quoque radicis tantùm odorata eſt, à quibuſdam Nardum ruſticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri ſolita apud antiquos Ariſtophanes priſcæ Comœdiæ poeta teſtis eſt. Vnde quidam errore falſo Barbaricam eam appellabant. Odor eſt ei cinnamomo proximus.* Hęc Plinius. Martianus & ipſe, vt vulgus fertur, barbaricum nominat [p], & de vnguento ex baccharis radice compoſito fortaſſe intelligit. Folium verò & ipſum eſt vnguentum, alias nardinum appellatum. Plinius Foliatum vocat [q]. *Nardinum*, inquit, *ſiue foliatum conſtat omphacio, balanino, iunco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo.* Fortè id vnguenti genus foliũ vocauit Martianus, quod ex folio, & bárbarico ſit compoſitum, & folium eſt dictum, quod non ex radice, vt barbaricum, ſed ex folio nardi, aliarumque odoratarum plantarum eſt confectum. Iſidorus [r] ſcribit folium eſſe, quod ſine vlla radice natans in Indiæ littoribus colligitur, quod ligno perforatum ſiccant Indi, atque reponunt. Fertur paradiſi eſſe herba guſtu nardum referens.

Coſtum. Planta eſt Arabica, aut Indica. naſcitur & in Syria, ſed vilior. Duo ſunt eius genera, nigrum, & candicans Pretium erat olim in libras denarij XVI. Radix eſt guſtu feruens odore eximio [s]

Coſtamomum. Aliud vnguentem eſt ex coſto, & amomo compoſitum. Amomum autem herbam ſuauiſſimi odoris eſſe Seruius memorat, quæ in Aſſyria tantum naſcitur; vnde Poeta dixit [t]:

Aſſyrium vulgò naſcetur Amomum.

Sed Plinius Indicam eſſe vitem labruſcam prodit, quæ vuam emittit, ait [u] enim

Ammi

Amomi vua in vſu eſt Indica vite labruſca,vt alij exiſtimauere,frutice venoſo palmi altitudine, carpitúrque cum radice, manipulatim leniter componitur,protinus fragile. Laudatur quàm maximè,punici mali foliis ſimile,nec rugoſis,colore rufo.& paulo pòſt:*Pretium vuæ in libras ſicli 70.*Quę ſumma fermè efficit aureos 60.vnde apparet eius vuam præcipuè in vſu fuiſſe.Subiicit Plinius: *Friato verò amomo 82. Naſcitur & in Armenia parte,quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto.* Dioſcorides [x] ait laudari præcipuè Armeniacum, infirmius eſſe Medicum. *Antidotis*, inquit, *miſcetur, & pretioſiſſimis vnguentis.*Plinius, *Omnia*, inquit [y], *vnguenta acutiora fiunt coſto, amomo, quæ maximè nares feriunt.* auget enim vnguentorum odorem.Idem [z]: *Regale vnguentum appellatum, quòd Parthorum regibus ita temperatur. Conſtat myrobalano, coſto, amomo, cynnamomo.* Coſtamomum vnam dictionem eſſe arbitror, prout hîc legit Martianus.

Nardi ſtachys,id eſt,nardi ſpica.Plinius,*Nardum*,inquit [a],*frutex eſt graui,& craſſa radice,ſed breui,ac nigra,fragilique,quamuis pingui, ſitum redolente vt cyperi odore, aſpero ſapore,folio paruo,denſóque.Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt, ideo gemina dote nardi ſpicas, ac folia celebrant.* Naſcitur in India, &,vt idem Plinius ait [b],in Syria, quod Dioſcorides [c],& alij negant.Sunt qui nullam ei ſpicam eſſe affirmant [d]. Galenus radicem ipſam ſpicam,cuius imaginem refert,vocari affirmat [e].*Iubet*,inquit,*Andromachus adiicere nardum Indicam: ea verò eſt, quam ſpicam vocant, non quòd ſit (radix enim eſt) ſed quod ſpicæ formam referat*, ex hac fit vnguentum odoris ſuauiſſimi,de quo Ioannes [f]: *Maria accepit libram vnguenti nardi piſtici pretioſi.* Piſticum appellat non adulteratum.Nardum purum vocat Pomponius *in l.in argento.§.1.de aur.& arg.leg.* Miſcetur & antidotis.De nardo Iſidorus [g].

Caſia Turiana. Herba eſt odoratiſſima, ex qua fit vnguentum. De ea Virgilius [h]:

> *Tum caſia,atque aliis intexens ſuauibus herbis.*

Et alibi [i] *Nec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui.*
Item [k]: *Hæc circum caſiæ virides.*

Turianam appellat fortè:quia apud Turios Calabriæ prçſtans naſcitur,vel quod thuris odorem habeat,aut quòd in fruſta diſſecetur,quæ Turiones vocantur, vt mox dicetur,ſed tunc legendum eſſet Turiona.Vulgati Codices habent Thymiama.

*Xylocaſia.*Fiſtulatam,& ligneam intelligit,vulgò *canellam* dictam, de qua Plinius, *Frutex*,inquit [l],*& caſia eſt,iuxtáque cinnami campos naſcitur,ſed in montibus craſſiore ſarmento,tenui cute,veriùs quàm cortice,quem contrà atque in cinnamomo labore conteri,& exinaniri pretium eſt.Amplitudo fruticis trium cubitorum: colos triplex. Cum primum emicat candidus pedali menſura.Deinde rubeſcit addito ſemipede vltra nigricans.Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima. Damnatur verò candida. Tum ſecant ſurculos longitudine binum cubitorum.Mox præſuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interremptorum,vt iis putreſcentibus vermiculi lignum erodant:& excauent corticem tutum amaritudine; probatur recens maximè,& quæ ſit odoris molliſſimi,guſtúve quammaximè feruens potiùs quàm lento tepore leuiter mordens colore purpureo,quæque plurima minimum ponderis faciat breui tunicarum fiſtula,& non fragili.Ladam vocant talem barbaro nomine.*Hæc Plinius.Hęc fruſta Turiones poſſunt vocari.Ita Lauri fruſta Columella appellat [m].*Lauri turiones*, inquit,*in hoc vſu mittito,vt oliuas deprimant.*Forte & Caſia ob id Turiana à Martiano dicta eſt,quæ in fruſta eſt ſecta.Caſia apud Zeilanum naſcitur, eiúſque arbor lauro eſt perſimilis,vt referunt,qui Indiam frequentant.

Smyrna. Herba eſt, quæ in Cilicia naſcitur petroſelinum dicta. Plurimum in Amano monte gignitur, vt ait Dioſcorides [n]. Dicitur ſmyrna, quia ſemen mirrham refert. id enim habet Braſſicæ ſimile, rotundum, nigrum, acrique eſt myrrhæ ſapore, ita vt alterum alterius loco cedat. Radix quoque odorata guſtu acri ad multa prodeſt, & præcipuè contra ſerpentium ictus. Plinius, *Odor*, inquit [o], *myrrha habet qualitatem, & nomen.*

Amomum. Vuam eſſe ex vite Indica odoris eximij Plinius ſcribit [p]. Alij herbam, quæ in Aſſyria tantùm naſcitur, eſſe volunt, vt ſuprà dixi.

Zingiber. Radix eſt notiſſima, quæ in India auellanæ inſtar ſata intra menſem excreſcit, folia longitudinis palmi liliô ſylueſtri ſimilia proferens: ea inutilia ſunt, radix tantum eſt in vſu, quę Zinziber appellatur. In India, & Arabia troglodytica naſcitur.

Malabathrum. Multi folium nardi eſſe volunt, de quo ſupra diximus, quod ſub lingua retentum odoratum os reddit, *Sed hi*, vt ait Dioſcorides [q], *decipiuntur. Eſt enim folium ſui generis, quod Indicæ gignunt paludes ſine radice aquis innatans, nardi ſortitur vires, ſed efficaciùs.* Hæc Dioſcorides. Plinius alterius generis Malabathrum in Syria deſcribit [r] pro arboris folio, *Dat & Malabathron Syria arborem folio conuoluto arido colore, ex quo exprimitur oleum ad vnguenta. Fertilior eſt eiuſdem Ægyptus, laudatius ex India venit.*

Aroma Indicum. Spuma eſt, quæ ex Indicis arundinibus exit, vtilis in medicamentis, & ad pingendum color idoneus. Plinius, *Apportatur*, inquit [s], *& Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi.* Pro aromate Indico, quod eſt in Pandectis Florentinis, in aliis eſt *ammoniacum*, id eſt, lacryma ex arbore reſinæ modo in Æthiopiæ arenis ſtillans, vnde nomen habet. *Ad multa præſtat*, inquit Plinius [t]. Hic de ſuccis, & gummis Martianus loquitur.

Galbanum. Et ipſum in Amomo Syriæ monte ex ferula reſinæ modo ſtillat, & Ammoniaco ſimile eſt, de quo Plinius [v]. Alij Chalbanum ſcribunt. Iſidorus, *Genus eſt*, inquit [x], *pigmenti albi creſcens in monte Amomo Syriæ, aliàs ſuccus eſt ferulæ.*

Laſer. Eſt ſuccus ex laſerpitio virgulto olim in Cyrenaica prouincia reperto. Id Plinius olim vſu magnificum fuiſſe tradidit [y], & ad pondus argentei denarij penſum. Poſtea depaſcente illud publicanorum auaritia pecore, non ampliùs ibi eſt inuentũ. Sed ex Perſide, Media, & Armenia aduehebatur; hodie nuſquam, quod ego ſciam, cognitum. In penu id conſeruabant veteres [z]. De hoc & Iſidorus [a].

Agallocum. Græci, & Latini contendunt eſſe lignum Aloes arboris maculis quibuſdam diſtinctum, odore iucundiſſimo, guſtu ſubamarum, oris graucolentiæ maximè conducens. Ex India, & Arabia deportatur. Luſitani plurimùm in Taprobanã naſci autumant.

Sarcocolla. Lachryma eſt arboris in Perſide, auctore Dioſcoride [b], quæ à glutinandis vulneratis carnibus ita eſt appellata. Eius etiam Plinius meminit [c].

Onyx Arabicus. Lapis eſt veluti alabaſtrites in montibus Arabiæ naſcens, ex quo potoria, & vnguentaria vaſa, & alia fiebant. Plinius, *Onycem*, inquit [d], *etiam tum in Arabia montibus, nec vſquam alibi naſci putauere noſtri veteres. Sed & in Germania potoriis vaſis inde factis primum, dein pedibus lectorum, ſellisque Cornelius Nepos tradit magno fuiſſe miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo, & vrceos magnitudine cadorum oſtendiſſet. Poſt quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidiſſe. Variatum in hoc lapide poſtea eſt. Namque pro miraculo inſigni quatuor modicas in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliores triginta vidimus in Scena,*

quam

quam Caliſtus Cæſaris Claudij libertorum potentiſſimus exædificauerat. Hunc aliqui[e] *lapidem Alabaſtruen vocant,quem cauant ad vaſa vnguentaria, quoniam optimè ea incorrupta ſeruare dicitur.* Hæc ille. Sed Dioſcorides cum à lapide Arabico diſtinguit [f], & Plinius Arabicum Onychen ab Indico diſcernit. *Sotacus*, inquit [g], *& Arabicam onycem tradit. Sed eam à cæteris diſtare, quod Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis ſingulis, pluribúſve aliter quàm in Sardonice Indica. illic enim momentum eſſe, hic circulum. Arabicas onycas nigras inueniri candidis Zonis.* Hæc ille. Onyx vnguem ſignificat;vnde nomen traxit lapis:quia humani vnguis colorem refert.Plinius, *Sudines*, inquit [h], *dicit in gemma eſſe candorem vnguis humani ſimilitudine.* Vulgati codices legunt, *gummi Arabicum.*

Cardamomum. Frutex eſt amomo ſimilis. Plinius, *Eſt*, inquit [i], *ſimile iis & nomine, & frutice Cardamomum ſemine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia.* & paulo poſt, *Quod verius coſto vicinius eſſe debet. Hoc & apud Medos naſcitur. Pretium optimi in libras 12.* (ſcilicet denarij) Dioſcorides, *optimum eſſe*, ait [k], *quod ex Comagene, Æthiopia, Boſphoróque aduehitur. In India quoque, & Arabia prouenit.* Valet in medicamentis, & ad vnguentorum ſpiſſamenta additur. Iſidorus ait [l] vulgò naſturgum vocari.

Xylocinnamomum. Lignum eſt illius arboris, cuius cortex eſt cinnamomum, vt auctor eſt Plinius. loquens enim de cinnamomo ſubiicit [m], *Ipſum verò lignum in faſtidio eſt propter origani acrimoniã, Xylocinnamomũ vocatur.* Sed Dioſcorides [n] vult eſſe aliam arborem cinnamomo ſimilem, *cum ait pſeudocinnamomo cognomen eſt, vile, inualidi odoris, ſolutarúmque virium. Vocatur etiam Zingiber, cùm tamen ſit xylocinnamomum præbens quandam cinnamomi faciem. Eſt autem lignoſum cinnamomum, ſarmenta longa, robuſtáque ferens, odore longè cinnamomo inferior. Sunt qui xylocinnamomum à cinnamomo differre dicant, quòd à natura eius abhorreat* Hæc Dioſcorides.

Carpeſium. In Florentino codice hoc nomen eſt tranſpoſitum. Herba eſt in medicina vtilis, in Syria, Ponto, & Pamphylia naſcitur. De ea Galenus [o]. Hucuſque herbæ, & plantæ, nunc aliæ ſpecies ſequuntur.

Opus Byſſicum. Sunt telæ ex lino tenuiſſimo contextæ, quæ hodie raro videntur. Hanc lini pellucidi texturam D Gregorius Nazianzenus appellat [p]. Lino, quod viuum appellant, primum locum Plinius tribuit [q].

Pelles Babylonica, Pelles Parthica. Sunt, quæ ex Babylonia, & Parthia benè concinnatæ, aut odoratæ aduehebantur. Plinius [r], Seres ferrum cum ſuis veſtibus, pellibúſque mittere.

Ebur. Plinius de elephantis dentibus loquens ſubiicit [s], *Hoc ſolum ebur eſt*, quod ad pectines, & multa alia eſt vtile, & ad menſas, lectoſque ornandos; ſed huius animantis oſſa ſunt in vſu.

Ferrum Indicum. Ferrum intelligit Sericum, quod omnium præſtantiſſimum eſſe Plinius memorat. *Ex omnibus*, inquit [t], *generibus palma ſerico ferro eſt. Seres hoc cum veſtibus ſuis, pellibuſque mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiſcentur.* Hoc quia ex India prouenit, Indicum ferrum à Martiano vocatur.

Carpaſium. Sequitur in Pandectis Florentinis, de quo ſuprà dixi.

Lapis vniuerſus. Intelligo non lapillos tantùm, ſed & omne marmor, vt Parium, Porphyriten, Ophiten, Cariſtium, & ſimilia. Magnes fortè ſub eo continetur, & Cotes, quæ ex Creta aduehebantur [v].

Margarita. Hæc non eſt lapillus [x]. Naſcitur enim in conchyliis, quæ vbi generalis anni hora ſtimulat, pandunt ſe, & oſcitantes rorem excipiunt, qui in margaritas coaleſcit. Captæ multo obruuntur ſale in vaſis fictilibus, atque ita eroſa carne putræ, purgatæ margaritæ in ima vaſis decidunt. Dos omnis eſt in candore, magnitudine, orbe, læuore, & pondere, vt ait Plinius [y], qui teſtatur quaternos, & quinos vniones in eadem concha reperiri. Sed qui ad Occidentales inſulas nauigant, etiam centum, & triginta reperiri tradunt, & multa à Plinij ſententia plurimùm diſtantia deferunt. In Perſico ſinu, in inſula Tapobrana, aliiſque in locis reperiuntur.

Sardonyx. Nunc de lapillis, aut gemmis loquitur. Sardonyx habet candorem in Sarda, & eſt veluti carnibus vnguis impoſitus, & vtrinque tranſlucidus, vt ait Plinius [z], vnde nomen traxit. Sardam vulgus Italicum Corniolam vocat. Primus Romanorum Sardonyche vſus eſt Africanus, & inde Romanis hæc gemma fuit celeberrima. Claudius Cæſar eam induit [a]. Itali Sardonicam appellant.

Ceraunium. Gemmam Ceauniam celebrat Plinius [b], quam dicit eſſe Aſtrion cryſtallo propinquantem, ſed deteriorem. Poſtea ſubiicit. *Eſt inter candidas & quæ Ceraunia vocatur, fulgorem ſyderum rapiens, (aſtris enim oppoſita fulgorem rapit, & ingerit,) & Aſtria ipſa cryſtallina ſplendoris cærulei in Carmania naſcens. Albam eſſe Zenothemis fatetur, ſed habere intus ſtellam concurſantem. Fieri & hebetes Ceraunias, quas nitro, & aceto, per aliquot dies maceratas concipere ſtellam eam, quæ poſt totidem menſes relangueſcat. Sotacus & alia duo genera fecit Ceraunia, nigras rubentéſque: ac ſimiles eas eſſe ſecuribus: per illas quæ nigræ ſint, & rotundæ vrbes expugnari & claſſes, eáſque Betulos vocari. Quæ verò longæ ſunt Ceauneas. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum magis quæſitam, quoniam non alibi inueniatur, quam in loco fulmine icto.* Hæc Plinius.

Hyacinthus. De hoc ita Plinius [c]. *Primo quoque aſpectu gratus, euaneſcit antequam ſatiet, adeòque non implet oculos, vt pene non attingat, marceſcens celeriùs nominis ſui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit, & chryſolitos, aureo colore tranſlucentes. Præferuntur iis Indicæ, etſi variæ non ſint, bactrianæ.*

Smaragdus. Plinius [d], *Tertia,* inquit, *auctoritas ſmaragdis perhibetur pluribus de cauſis, nullius coloris aſpectus iucundior eſt. nam herbas quoque virentes, frondéſque deſpectamus. Smaragdos verò tãto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea ſoli gemmarum contuitu oculos implent, nec ſatiant. Quin & ab intentione alia obſcurata aſpectu ſmaragdi recreatur acies, ſcalpentibúſque gemmas non alia gratior oculorum refectio eſt, ita viridi lenitate laſſitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur viſu, inficientes circa ſe repercuſſum aëra non ſole mutati, non vmbra, non lucernis, ſempérque ſenſim radiantes & viſum admittentes, ad craſſitudinem ſui facilitate translucida. Quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & concaui, vt viſum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur ſcalpi vetitis.* & alia plura ſubiicit.

Adamas. Gemma notiſſima. Plinius, *Maximum,* inquit [e], *in rebus humanis non ſolum inter gemmas pretium habet Adamas, diu non niſi regibus & iis admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus perquam rarò comes auri, nec niſi in auro naſci videbatur.* & paulo infrà, *Nunc genera eius ſex noſcuntur.* Poſtea addit Plinius: *Incudibus hi deprehenduntur, ita reſpuentes ictum, vt ferrum vtrinque diſſultet, incudéſque etiam ipſæ diſſiliant. Quippe duritia inenarrabilis eſt, ſimulque ignium victrix natura, & nunquam incaleſcens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.* Hæc ille. Adamas enim indomitum ſignificat. Venena irrita facit, lymphationes abigit, metúſque natos expellit à mente. De his alia Plinius [f]. Eadem ſcribit D. Hieronymus. *Nulli,* inquit

inquit [g], *materia cedit, ſed miſſus in calidum Hirci cruorem robur amittit, & diſſoluitur.* & quatuor eius genera eſſe dicit.

Saffirinus. Ita in Pandectis Florentinis. In aliis Saphirus. Gemma eſt aërei coloris, vt ait D. Hieronymus [h], & eſt vulgò notiſſima. Plinius, *Saphirus enim*, inquit [i], *& aureis punctis collucet. Cerulea, & Saphiri raróque cum purpura. Optima apud Medos, nuſquam tamen perlucida.* & paulo pòſt: *Quæ verò ſunt ex iis cyanei coloris, mares exiſtimantur.*

Callainus. Ita in Pandectis Florenrinus. In aliis legitur *callimus.* Callais, vt ait Plinius [k], viride pallens chryſopraſio ſimilis, & minùs pretioſa. Inde callaimus lapis deriuatur. Callimus verò lapillus eſt, in aluo ætitis naſcens, ex eo genere, qui zaphiuſius appellatur, nec quicquam hoc lapillo callimo eſt tenerius, vt ait Plinius [l].

Berillus. In multis eandem hunc lapillum cum ſmaragdo, aut certè ſimilem habere naturam Plinius refert. *In India*, ait [m], *naſcitur, raró alibi repertus. Berilli poliuntur ſexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebeſcunt, ni color ſurdus repercuſſu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatiſſimi ſunt ex iis, qui viriditatem puri maris imitantur.*

Chelynia. Ita in Pandectis Florentinis. Chelonias Plinius appellat. *Chelonia*, inquit [n], *duorum ſunt generum, hirundinum colore, & alia parte purpurea, nigris interpellantibus maculis.* In vulgatis codicibus legitur *Cylindrus*, quæ gemma in India naſcitur, & viridis eſt, vt Plinius memorat [o]. Dicunt ſummam eius commendationem eſſe in longitudine. eſt enim lapis teres, & oblongus, vnde omnes lapides in formam oblongam effigiati Berylli vocantur. Hucuſque de lapillis, & gemmis. Nunc opera textilia ſequuntur.

Opera Indica. Hic locus in codice Florentino notatus eſt aſteriſco, vbi legitur, *hopya indica, vel adſerta*, id eſt, quæ Indica eſſe adſeruntur, & alibi facta eſſe poſſunt. Alij Codices pro *vel adſerta*, habent, *vela Sarmatica.* Sed à lectione Florentina non diſcedo, quia nihil de velis Sarmaticis legi. Sarmatæ ſunt, qui Poloni vocantur. Opera ergo, quæ aduehuntur ex India, ſunt.

Metaxa. Id eſt, rude Sericum nondum in fila redactum, quod veteres aqua calida, vt nunc faciunt, non videntur retexuiſſe, ſed aqua aſperſum depexiſſe, & inde nendo in fila deduxiſſe. Plinius, *Seres*, inquit [p], *lanificio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitie. Vnde geminus fœminis noſtris labor redordiendi fila, rurſumque texendi tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona tranſluceat.* Idem Virgilius [q]:

Velleráque vt foliis depectant tenuia Seres?

In fila verò redactum Nemaſericum infià vocatur. Sed hodie aqua calida folliculi in fila reuoluuntur, vnde duplicata retorquentur. Qui mos anſam aliquibus dedit credendi hoc ſericum diuerſum eſſe ab eo, quod olim Seres mittebant. Metaxam elotam, & mundam ſacris largitionibus inferri Arcadius præcepit [r]; omnéque ſericum priuatis prohibitum eſt emi à Barbaris [s].

Veſtis ſerica, vel ſubſerica, vel attincta. Nunc de Serico texto, & in telam redacto loquitur, vel in veſtem concinnato. Serica autem veſtis eſt tota ex ſerico facta; ſubſerica verò, quæ ſtamine laneo, vt ſubregmine ſerico eſt cōtexta. Attincta eſt purpurea infecta, quæ ſericoblata, id eſt, ſericum tinctum appellatur [t]. Sed interdictus poſtea fuit vſus Holoſericæ veſtis purpureæ omnibus, non autem Subſericæ, nec quæ mixtum habet alium colorem purpura [v]. Item ne quis purpuram tingere, vel lanam purpura tinctam poſſit emere [x]. Antiqui codices habent, *vela tincta*, pro, *vel attincta*,

vt

Digitized by Google

vt legitur in Pandectis Florentinis. Vela enim quandoque tingebantur, vt ſcribit Plinius[y], Duces Alexandri Magni Indum mare nauigantes primò vela tinxiſſe feruntur. *Stupuerunt*, inquit, *littora flatu verſicoloria implente velo purpureo ad Actium cum Marco Antonio Cleopatra venit, eodémque effugit. Hoc fuit Imperatoria nauis inſigne. Poſtea in theatris tantum vmbram fecere. Quod primus omnium inuenit Q. Catulus cum Capitolium dedicaret.* Addit Plinius vela etiam colore cæli ſtellata fuiſſe.

Carbaſa. Tenuiſſimum linum in Hiſpania apud Tarraconem repertum, ex quo telæ miræ tenuitatis fiunt. Plinius, *Carbaſina*, inquit[z], *vela primus in theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæſar dictator totum forum Romanum intexit, viámque ſacram à domo ſua vſque ad cliuum Capitolium, quod munere ipſo gladiatorio mirabilius viſum tradunt. Deinde & ſine ludis Marcellus, Octauia ſorore Auguſti genitus in Ædilitate ſua auunculo 11. Conſule Cal. n. Auguſtis velis forum inumbrauit, vt ſalubrius litigantes conſiſterent.* Vnde apparet cauſas tum ſub dio agitatas fuiſſe. Subiicit Plinius, in cauis ædium & muſcas, & ſolem defendunt, vnde magnus, & frequens antiquis velorum, & carbaſorum vſus.

Nemaſericum. Supra declaratum eſt. Filum eſt ex Serico.

Spadones. Eunuchi erant in deliciis ob cuſtodiam Matronarum, qui ex diuerſis regionibus aduehebantur. Viros caſtrari primus Nerua, mox Traianus prohibuit, vt ait Dion[a]; poſtremò Conſtantinus[b]; etiam vendi vetuit, ſed ex barbaris vehi conceſſit. Pro vectigali eorum octauo pretij ſoluebatur[c].

Indici leones. Nunc tranſit ad feras, & magis de Indicis, quàm de aliis tractat, quia hìc de ſpeciebus, quæ inde aduehebantur, in primis loquitur.

Pardi, leopardi, panthera. Pardus mas eſt inter Pantheras, vt ait Plinius. *Nunc varias*, inquit[d], *& pardos, qui mares ſunt, appellant in eo omni genere creberrimo in Africa, Syriáque. Quidam ab iis pantheras ſolo candore diſcernunt, nec adhuc aliam differentiam inuenio. Senatuſconſultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hæc tulit ad populum Cn. Aufidius tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratia importare.* Martianus pardos à pantheris diſtinguit, differentia in ſolo candoris diſcrimine conſiſtit, vt vult Plinius. Leopardi ſunt ex leæna, & pardo geniti, qui iuba Leonum carent, vt ait Plinius[e], *Odore pardi coitum ſentit in adultera Leo, totáque vi conſurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longiùs comitatur.*

Purpura. Poſt animalia ad colores tranſit, id eſt, ad purpuram. Ea eſt genus conchylij, ex cuius capiti vena excipitur ſanguis, quo veſtes tinguntur. *Purpura enim florem illum tingendis expetitum veſtibus in mediis habent faucibus. liquoris hic eſt minimi in candida vena*, vt ait Plinius[f], *vnde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Reliquum corpus ſterile. Viuas capere contendunt, quia cum vita ſua ſuccum illum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt, minores cum trapetis frangunt. Ita demum rorem eum excipientes Tyrij* Et paulo pòſt, *Lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchylia, tanta duritia aculeo eſt. Aqua dulci enecantur, & ſicubi flumini immerguntur, alioqui captæ diebus quinquagenis viuunt ſaliua ſua. Conchæ omnes celerrimè creſcunt, præcipuè purpuræ. Anno magnitudinem implent.* Et infrà: *Duo ſunt genera: Bucinum minor concha ad ſimilitudinem eius buccini, quo ſonus editur. Vnde & cauſa nomini rotunditate oris in margine inciſa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente roſtro & cuniculi latere introrſus tabulato, quam proferatur lingua. Præterea clauatum eſt ad turbinem vſque, aculeis in orbem ſeptenis ferè, qui non ſunt buccino. ſed vtriuſque orbes totidem quot habent annos.*

Buccinum

Buccinum nonniſi petris adhæret, circáque ſcopulos legitur. Hæc Plinius. Sed nunc nullus eſt purpuræ vſus, ſanguis eductus vena, quam diximus, per triduum ſale conditur, additis in libras centenas ſingulis ſextariis, in amphoras aqua mittitur, centenǽque libræ, aut quinquagenæ totidem libris aquæ miſcentur, & in plumbeis vaſis modico vapore torrentur longinquæ fornacis cuniculo miſſo, vt carnes, quæ venis hæſerant, deſpumentur. Decimo fermè die liquantur, lana liquori immergitur, ac quinque horis potat. Rurſus mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Hæc dibapha vocatur [g]: ita tingi docet Plinius [h].

Item marocorum lana. Locus haud dubiè deprauatus. Alij ſubſtituere, *pecorum lana:* quod mihi non placet, quia recenſentur ſpecies, quæ ex India, aut Barbaris aduehuntur. Ob id nec probo eorum intellectum, qui Goſſipium hîc ſignificari credunt, quæ eſt pinguedo lanæ ſuccidæ, quam parari docet Dioſcorides [i]. Ego hîc lanam, quam arbores Æthiopum, aut Perſicæ inſulæ faciunt, intelligi arbitror, de qua Virgilius [k]:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?

Plinius, *Æthiopia,* inquit [l], *Ægypto contermina inſignes arbores non ferè habet præter laniferas, quarum natura in deſcriptione Indorum, atque Arabiæ dicta eſt. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali.* Similes arbores ſunt in Tylo inſula Perſici maris. Plinius, *Eiuſdem,* inquit [m], *inſulæ excelſiore ſuggeſtu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum.* Et infrà: *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt. Arbores vocant* [n] *Goſſipios fertiliores etiam in Tylo minore, quæ diſtat decem millibus paſſuum. Iuba circa fruticem lanugines eſſe tradit, linteáque fieri Indicis præſtantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus veſtes faciant, cynas vocari, folio palmæ ſimili. Sic Indos ſuæ arbores veſtiunt.* Sed quod ſcribit de Goſſipio, eſt illud, quod vocat ἐριόξυλον Vlpianus [o]. Aliquam ex his lanam hîc à Martiano ſignificari exiſtimo, & legendum, Arborum lanam, aut Æthiopum, vel Arabum.

Fucus. Reperitur herba, vel alga marina, quæ fucus vocatur, de qua non arbitror hîc intelligi, ſed de fuco, quæ eſt deterior purpura, de qua Plinius, *Buccinum,* inquit [p], *per ſe damnatur, quoniam fucum remittit, & Pelagiæ purpuræ admiſcetur.* De hoc loquitur *l. 3. C. de veſtib. holob. lib. 11.* quæ prohibet vellera adulterino colore fucata in ſpeciem ſacri muricis mergi, nec tinctum cum Rhodino alio poſtea colore fucari. Et *l. 1. C. quæ res vendi non poſſ.* fucandæ purpuræ facultatem interdicit, id eſt, in ſpeciem purpuræ vellera fucandi. Aliàs fucus eſt pigmentum ad tingendam faciem mulierum. D. Hieronymus, *Illæ,* inquit [q], *Chriſtianos oculos ſcandalizant potius, quæ purpuriſſo, & quibuſdam fucis ora, oculos depingunt.*

Capilli Indici. Capilli fortè erant ad exornandas mulieres, quos ſuis ſuperimponebant, & ex India aduehebantur. Sed ego non dubito, codicem hîc mendoſum eſſe, & *c* pro *l* incuria librariorum poſitum, & legendum, *lapilli Indici.* Hi autem ſunt carbunculi, de quibus Plinius, *Principatum,* inquit [r], *habent carbunculi à ſimilitudine ignium appellati, cùm ipſi non ſentiant ignes, ob id à quibuſdam Apyroti vocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & Carchedonios vocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ.* Hæc ille. Nominat & ſandaſtron, quæ, inquit [s], naſcitur in India, & appellatur lichnites à lucernarum accenſarum præcipua gratia, & probatiſſimam ait naſci in Indis. Item Sardas, quas nos corniolas vocamus. Eſt & praſſius, chryſopraſius, nilion, amethyſtus, melichryſus, xyſtion, iaſponix, chryſocolla, coralloachates, Iouis gemma, ion, zoronyſios, & aliæ gemmæ à Plinio commemoratæ, quæ omnes

ſunt lapilli Indici, de quibus fortè intellexit Martianus. Sed credo pro carbunculis præcipuè lapillos Indicos poni, quia apud eos naſcuntur inſignes.

a l vlt.§.diui.de publica. *b* Geograph.lib.15. *c* lib.1.c.13. *d* de antidotis lib.1.c.13. *e* lib.12. c.19. *f* vbi ſuprà. *g* lib.2.c.53. *h* lib.12.c.7. *i* vbi ſuprà. *k* lib.9.c.22. de plantarum hiſtoria. *l* vbi ſuprà. *m* l.non omne.de pen.leg. *n* vbi ſuprà. *o* lib 21.c 6. *p* in dict.l.vlt.§ ſpecies.ff.de publica. *q* lib 13 c.1. *r* lib.etymolog 17.c.9. *ſ* Plin.lib.12.c.12 & Iſidor.vbi ſuprà. *t* Virgil. eclog 4.quæ Pollio,ſeu Auguſtus inſcribitur. *u* lib.12.c.13. *x* lib 1.c.14. *y* lib. 13.c.1. *z* lib. eod.c.2. *a* lib.12.c.12. *b* lib 16.c.32. *c* lib.1.c.6. *d* Iſidor vbi ſuprà. *e* lib. 1. de antidotis. *f* c.12.& Mare.c.14. *g* vbi ſuprà. *h* eclog. 2. quæ Alexis inſcribitur. *i* lib 2 Georg. *k* lib.4. Georg. *l* lib.12.c.19. *m* lib.12.c.48.de re ruſtica. *n* lib.3 c.65. *o* lib.27.c.vlt. *p* lib.12.c.13. *q* lib.1.c.11. *r* lib.12.c.26. *ſ* lib.35.c.6. *t* lib.12.c.23. *u* lib.52 c.25.in fin. *x* lib.17.etymol. c.9. *y* lib.19 c 3. *z* dict l.non omne.de pen.leg. *a* vbi ſuprà. *b* lib.3 c.83. *c* lib.13.c.11 & lib. 26.c.14. *d* lib.36.c.7. *e* Plin.lib eod.c.8. *f* lib.5.c.136 & 110. *g* lib.37.c.6. *h* vbi ſuprà. *i* lib. 12.c.13. *k* lib.1.c 5. *l* lib.17.etymol.c.9. *m* lib.12 c.19. *n* lib.1.c.13. *o* lib.7 ſimpl.medicam. & lib.1.de antidotis. *p* in orat.funebri Cæſarij fratris. *q* lib.19 c.1. *r* lib.34 c.14. *ſ* lib.8.c.3. *t* lib.34. c.14. *u* l.Cæſar.de publican. *x* l.etſi non ſunt.§.perueniamus.de auro & argen. legat. *y* lib.9 c.35. *z* lib.37 c.6. *a* Plin.vbi ſuprà. *b* lib.37.c.9. *c* vbi ſuprà. *d* lib.37.c.5. *e* lib eod. c.4. *f* ibidem. *g* comment.lib.3 in Amos c.7.& lib.2.in Zach. c.7. *h* comment.lib.3. in lament. Ierem c.4. *i* lib 37.c 9. *k* lib.eod.c.8. *l* lib.36.c.21. *m* lib 37.c.5. *n* lib.eod.c 1. *o* lib.37.c.5. & c 8. *p* lib.6.c.27. *q* lib.2.Georg. *r* l.totas. C.de murilegul.lib.11. *ſ* l.2.C.quæ res vendi non poſſ. *t* dict. l. totas. *u* l.penult.C.de veſtib. holober. lib. 11. *x* l. 1. C. quæ res vendi non poſſ. *y* lib 19 c 1. *z* vbi ſuprà. *a* in Nerua. *b* l.1.C de eunuchis. *c* l.vlt.C.eod.tit. *d* lib.8. c. 17. *e* lib.eod.c.16. *f* lib 9.c 36. *g* Plin.lib 9 c 39. *h* lib 9.c 38. *i* lib.2.c.67. *k* lib.2.Georg. *l* lib. 13. c. 14. *m* lib.12.c.10. *n* Plinius lib eod.c.11. *o* l.ſi cui lana.§.lana.de leg. 3. *p* lib. 9. c. 38. *q* ad Marcellam de ægrotatione Bleſillæ, epiſt.23. *r* lib.37.c.7. *ſ* vbi ſuprà.

Ad l. 3. §. ſaltus. de acquiren poſſeſſ. Cap. CXI.

SAltus hybernos, æſtiuóſque animo poſſidemus, quamuis certis temporibus eos relinquamus, dicunt Iuriſconſulti [a]. Sed dubitatur, qui ſint hi ſaltus æſtiui, quos ſemper inhabitamus, & illi, quos certis temporibus relinquimus. Certum eſt enim nemora non incoli, nec magis vno, quàm alio tempore inhabitari. Quidam dicunt, pecora ibi quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme depaſci: quod non facilè admitto, cùm nemora non depaſcantur. Nec magis nemorum, quàm paſcuorum exemplum erat ponendum.

Ego exiſtimo ſaltum hìc non nemus, ſed modium agri appellari, qui 800. iugera continet. Nam vt M. Varro ſcribit [b], 200. iugera continet centuria, de qua *in l. 3. C. Th. de indulgent. debitor. & in l. 3. C. Th. de annon. & tributis*. Quatuor verò centurias ſaltus continet, & eſt, vt vulgus Italicum, & liber Feudorum appellat *curtis*. Intelligunt ergo Iuriſconſulti ſaltus latifundia, in quibus ſplendida habebant ædificia, quæ ob amœnitatem æſtate, hyeméque incolebant, quandoque æſtate tantùm, quæ licèt corpore hyeme relinquebant, animo tamen poſſidebant. Et hos ſaltus æſtiuos vocant, alios hybernos, qui etiam hyeme inhabitabant. De his ſaltibus intelligit *l. creditor. de act. empt.* fundum ſaltus fuiſſe venditum narrans. Et *l. 1. §. 1. de fugit.* multam imponens villicis, qui in ſaltus fugitiuos receperunt. Cur verò ſaltus dicantur æſtiui, declarat Vlpianus, qui, *Æſtiua*, inquit [c], *aqua eſt, qua ſola æſtate vti expedit, ſicuti dicimus veſtimenta æſtiua, ſaltus æſtiuos, caſtra æſtiua, quibus etiam interdum hyeme, plerunque autem æſtate vtamur.* Vnde ſi quis legauerit ſaltus æſtiuos cum pecoribus, ea debebuntur legatario, quæ ibi morari ſolent, non pecora, quæ æſtate in æſtiuis, hyeme in hybernis manent [d]. De his ſaltibus intelligit & titulus *C. de fund. rei priuat.*

&

& ſaltib.diuinæ domus.lib.11.& C.de fund.& ſaltib.rei domini.lib.11.& l.1.& vlt.C.de fund.patrim.& ſaltuenſ.lib.11.quæ de fundis patrimonij Principis loquuntur,quorum reditus ad vſum, & impenſas in eius domum faciendas deſtinabantur.

Nemora verò Principem tenuiſſe non eſt veriſimile. Nec greges in ſaltus dominicos immiſſi à Principe vindicarentur, ſi de nemoribus intelligeret, quia modicum damnum afferrent,ſed ſaltus pro plurimis iugeris ſimul iunctis accipit.Hinc veniunt ſaltuarij, qui fructus ſeruant, ne exportentur: item fines prædiorum obſeruant, ne occupentur. Vlpianus, *Saltuarium*, inquit [e], *Labeo putat eum contineri, qui fructuum ſeruandorum cauſa paratus ſit,non eum,qui finium cuſtodiendorum cauſa.Sed Neratius etiam hunc,& hoc iure vtimur, vt omnes ſaltuarij contineantur.*

Idem ſentit Pomponius, *Mulier*, ait [f], *villæ cuſtos perpetua, in fundo, qui cum inſtrumento legatus eſſet,aut inſtructo, continebitur, ſicuti ſaltuarius: par enim ratio eſt, nam deſiderant tam villa, quàm agri cuſtodiam. Illa, ne quid vicini, aut agri, aut fructuum occupent; hic, ne quid cæterarum rerum, quæ in villa continentur.* Idem & Alfenus ſignificat. *Prædiis*, inquit [g], *legatis,& quæ eorum colendorum cauſa parata eſſent, neque topiarium, neque ſaltuarium legatum videri:hos enim tuendi,& cuſtodiendi fundi magis,quàm colendi paratos eſſe.*

Eorum alibi ſæpe iura meminere [h]. Hodie publicè viri eliguntur qui vniuerſam villam cuſtodiunt, ne cui damnum inferatur, qui niſi inueniant damnum dantem, ipſi de ſuo reſarcire tenentur: vulgò Patauij, corrupto Latino vocabulo, *ſaltarij* pro *ſaltuariis* appellantur.

a Paulus in l.3. §.ſaltus.de acquiren.poſſeſſ.Papinianus in l peregrè. §.vlt.cum ſequentib. eod. tit.Vlpianus in l.1.§.quod vulgò.de vi arma.Paulus lib. 5.ſent.tit.2 §.1. *b* lib 1.de re ruſtica,c.10. *c* l.1.§.æſtiua.de aqua quotid.& æſtiua. *d* l.qui ſaltum æſtiuum.de leg.3. *e* l. quæſitum. §. ſaltuarium.de fund.inſtr. *f* l. ſi ita teſtamento.§.mulier. eod.tit. *g* l.cùm quæreretur. §.prædiis. de leg.3. *h* l. ſi ita. § 1. de vſu & hab. l. in inſtrumento. in fin. l. item pictoris. in fin.de fund. inſtr.

Ad l.ſi is,qui pro emptore.de vſucap. CAP. CXIII.

PRo emptore poſſidens ſi ab hoſtibus capiatur, poſſidere deſinit, neque ipſi, neque eius heredi prodeſt poſtliminium, ſi domum reuerſus fuerit, quia cauſa facti, vt eſt poſſeſſio, poſtliminio non continetur. Primam legis partem intelligunt aliqui tractare tam de iis, quæ per ſeruum, quàm iis, quæ per alium poſſidemus: quod eſt falſum. De iis enim tantùm agit, quæ à nobis poſſidentur, & dicit interrumpi vſucapionem, ita vt nec captiui heres vſucepiſſe intelligatur, neque ipſe captus domum reuerſus: quia ei interrupta eſt poſſeſſio. Alij intelligunt hîc non decidi quæſtionem propoſitam, an heredi proſit vſucapio, domino apud hoſtes defuncto,ſed infrà in verſ. *Marcellus*. quod eſt abſurdum, vt proponatur quæſtio, & ex interuallo alia interpoſita definiatur.

In ſecunda verò parte,quando ſeruus, domino apud hoſtes exiſtente, emit, dubitatur,an,eo reuerſo, intelligatur vſucaptum. Item,domino apud hoſtes moriente,an heredi proſit vſucapio. Quoad primum, Iulianus dicebat eſſe vſucaptum,ſi ex peculiari cauſa ſeruus poſſidebat; in ſecunda dubitat, ſed alibi decidit [a] etiam hoc caſu vſucapi. Marcellus verò pleniùs legem Corneliam interpretatur, vt ſiue ſint res peculiares, ſiue non, heres vſucapiat.

Sed reprehenditur à Iuliano in verſ. *Quemadmodum*. quatenus Marcellus ait non peculiaria vſucapi,quia ſi non vſucapimus,quæ per nos,aut ſeruos poſſidemus,

poſtliminio reſtituti, quomodo captiui heres vſucapiet? Nec locum habet hîc fictio, quòd hereditas defuncti vicem ſuſtineat, quia illud procedit in eo, qui in Ciuitate moritur. Hic eſt communis intellectus, quem falſum eſſe non dubito. In primis, dum credunt Interpretes velle Marcellum etiam res non peculiares vſucapi ab herede. In hoc decipiuntur: nam totum oppoſitum voluit Marcellus, vt heres nunquam hæc vſucapiat. *Nam ſi ipſi*, inquit [b], *domum reuerſi non vſucapimus, multo minus vſucapient heredes*. Secundò, abſurdè volunt in verſ. *Quemadmodum*. à Iuliano Marcellum reprehendi: nam cùm dicatur, *Quemadmodum enim poſtliminio reuerſus plus iuris habere poteſt in iis, quæ ſerui egerunt, quàm in iis, quæ per ſe, vel ſeruos poſſidentur?* Illa dictio, *enim*, denotat reddi rationem præcedentium, non autem reprehendi. Tertiò, quòd loquatur hæc lex in peculiaribus, eſt diuinare, immò cùm dicat ſeruum eius, qui in hoſtium poteſtate erat, emiſſe, cùm nullam haberet domini voluntatem, non eſt credendum rem emptam peculiarem fuiſſe, neque id præſumitur [c]. Rurſus in verſ. *Quemadmodum*. neceſſe eſt ſupplere, vt loquatur in non peculiaribus, quæ eſt mera diuinatio. Quartò, in peculiaribus non dubitauit Iulianus heredi vſucapionem impleri, vt apparet *ex l. bona. §. quæ peculiari. de capti.* & *ex dict. §. facti* hîc verò dubitat: ergo de non peculiaribus loquitur. Quintò, non poſſumus intelligere a Marcello Iulianum reprehendi, cùm longo tempore ante Marcellum Iulianus fuerit, vt liquet ex notis, quas in Iulianum Marcellus edidit [d]. Sextò, non diceret, in pendenti eſſe vſucapionem, ſi de peculiaribus loqueretur: quia certum eſt omni caſu, ſiue captus domum redeat, ſiue non, ea ſemper vſucapi: vnde non eſt in pendenti vſucapio, licèt Bartolus dicat [e], in pendenti eſſe, quo iure procedat vſucapio, an iure poſtliminij, vel legis Corneliæ. Hic eſt falſus ſenſus, quia dicit eſſe in pendenti vſucapionem, non eius cauſam.

Deinde non decideretur propoſita quæſtio à Iuriſconſulto, an in peculiaribus heredi procedat vſucapio, cui non conueniunt hæc verba. Quare credo hanc legem in non peculiaribus, prout iacet, eſſe intelligendam, & in his dubitabat Iulianus, an heredi proficeret vſucapio, tenebátque Marcellus non prodeſſe, & id probat ratione, quæ ponitur in verſ. *Quemadmodum enim*. quia ſi, inquit, ipſe, qui captus eſt, non vſucapit domum reuerſus, minus heres vſucapiet. Nec repugnat *l. in bello. §. facti. de capti.* nam diſertè loquitur in peculiaribus, de quibus Iulianus non dubitauit, credidit enim heredem ea vſucapere. Sed cùm hîc de non peculiaribus loqueretur, dubitauit, an vſucaperentur. Marcellus verò ſicut in hac lege res non peculiares rectè negauit vſucapi, ita *in §. facti.* malè loquitur, credens idem eſſe in peculiaribus, & in hoc ibi reprehenditur, hîc verò in non peculiaribus recipitur. Quare interpretor pleniùs accipi à Marcello legem Corneliam, vt neque in primo legis noſtræ caſu heres vſucapiat, cùm per ſe poſſideat, neque etiam vſucapiat, cùm per ſeruum poſſidet. Vel intelligit pleniùs legem Corneliam, vt non vſucapiat rem emptam à ſeruo non peculiarem dominus domum reuerſus, vt volebat Iulianus, nec heres eius, ipſo apud hoſtes moriente, & ita lex Cornelia pro iure poſtliminij capietur, vt accipitur etiam *in l. captum. C. de captiu.* Alium intellectum Alciatus refert [f], hîc indeterminatam Iuliani, & Marcelli controuerſiam relinqui: quod ego non probo ob rationes à me ſuprà relatas.

a l. in bello. §. facti. ff. de captiu. b dict. l. ſi is, qui pro emptore. c l. qui fundum. in fin. pro empt. l. penult. de captiu. d l. Marcellus. ad Trebell. l. Marcellus. de verbor. ſignif. l. verùm. §. ſciendum. de minor. e in dict. l. ſi is, qui pro emptore. ſub num. 1. f lib. 6. parad. c. 2.

Ad

Ad l. commodis. ff. de re iudica. Quæ conciliatur cum l. ſtipendia. C. de execut. rei iudic.

Cap. CXIII.

COmmoda præmiorum, quæ propter ſacras coronas præſtantur, ob rei iudicatæ executionem capi poſſe, Papinianus ſcribit. Contra quod pugnare videtur *l. ſtipendia. C. de execut. rei iud.* Videndum eſt igitur in primis, quæ ſint hæc commoda præmiorum, quæ propter ſacras coronas præſtantur. & nemini, qui hiſtorias deguſtauerit, dubium eſſe arbitror in quatuor Græciæ certaminibus, Olympicis, Nemæis, Iſthmicis, & Pythiis victores ſolitos fuiſſe coronari.

In Olympicis enim oleagena, in Pithiis æſculea, in Iſthmicis apio, in Nemæis ex pinu corona donabatur, quæ ſacra vocabatur, quia hi ludi in Deorum honorem, & eorum ſacrificiis fiebant. Pugnabant autem cæſtibus, currebant & pedibus, & curribus, diſcóque exercebantur. Ouidius [a]:

Hic iuuenum quicunque manu, pedibuſve, rotáve,
Vicerat, æſculeæ capiebat frondis honorem.

Vnde clarum eſt, quæ ſint coronæ ſacræ, quarum Papinianus meminit. Alia præter coronas præmia Tertullianus recenſet [b]. dicit enim fuiſſe annuum iis ſtipendium conſtitutum, ſtatuas erectas, & ciuitatis ius ipſis donatum.

Immunitatis præterea ab omnibus muneribus conceſſa priuilegia. *Pugni*, inquit, *quaſſant, calces arietant, cæſtus dilaniant, flagella dilacerant. Nemo tamen agonis præſidem ſugillauerit, quod homines violentiæ obiectet, iniuriarum actiones extra ſtadium, ſed quantum liuores illi, & cruores, & vibices negotiantur intendis, coronas, ſcilicet, & gloriam, & dotem, priuilegia publica, ſtipendia ciuica, imagines, ſtatuas, & qualem poteſt ſeculum præſtare de fama æternitatem de memoria reſurrectionem.* Publica autem priuilegia intelligit immunitatem ab omnibus muneribus perſonalibus, & patrimonialibus, quod etiam iure cautum eſt [c]. Item à tutela excuſabantur. Traianus & ipſe victoribus in certaminibus Iſelaſticis in ſuum honorem introductis quandam pecuniam præſtituit, quam deberi noluit priuſquam patriam ingreſſi fuiſſent, vt eſt auctor Plinius. *Ingrediebantur*, inquit Plutarchus, *etiam ciuitatem quatuor equis albis tanquam triumphantes vecti per mœnia, muri parte deiecta, vt ſignificarent opus non eſſe mœnibus, vbi tales viri eſſent* [d]. Tranquillus ſcribit [e], Neronem eo modo Neapolim tanquam certaminum victorem ingreſſum fuiſſe, *Reuerſus*, inquit [f], *è Græcia Neapolim albis equis introiuit, disiecta parte muri, vt mos Hieronicarum eſt, ſimili modo Antium, inde Albanum, inde Romam.* Hæc ille. Commoda ergo, quæ horum certaminum victoribus dabantur, vt annua ſtipendia, ob executionem ſententiæ capi poſſunt, de quibus loquitur *l. ſpem. C. quæ res pign oblig poſſ.* vbi ſpes præmiorum, quæ pro coronis athletis penſitanda ſunt, pignori obligari non poteſt, antequam quis ea conſequatur: quia eſt ſpes, quæ irrita fieri poteſt. Poſt obtentam verò victoriam hæc obligari poterunt. Alia ſunt ſtipendia, quæ militibus ſoluuntur, & hæc pro executione rei iudicatæ, niſi in ſubſidium capi nequeunt *l. ſtipendia. C. de execut. rei iudicat.* ſcripta Marcello militi; & ita arbitror hæc iura conciliand a, quæ in diuerſis ſpeciebus loquuntur, non in eadem re, vt cæteri opinantur.

a lib. 1. Metam. b in Scorpiaco aduersus Gnoſticos. c. 6. c lib. 1. C. de athl. lib. 10. d lib. 9. ep. ep 84 & ſeq. ad Traianum. e in Sympoſiacis. f in Nerone. c. 20.

De tabulis domibus aliorum affixis, aut prædiis præfixis. & ad l. vlt. § ſi ad ianuam. quod vi, aut clam. CAP. CXIV.

COnſueuerant, qui ius in alienas ædes habebant, tabulas id ſignificantes ianuis affigere. In primis bonis alicuius delinquentis publicatis, id fiſci procurator fieri curabat. D. Chryſoſtomus, *Præparantur*, inquit [a], *à iudicibus atrociſſimæ quæſtiones, eorúmque, quos magis ſuſpitio exagitabat, bona cuncta continuò proſcribuntur, affixis domorum ipſorum ianuis tabulis proſcriptionis.* id eſt, in quibus narrabatur eas domos proſcriptas & cauſa proſcriptionis, & nomen fiſci ſcribebatur [b].

Idem Chryſoſtomus. *In omnium*, inquit [c], *foribus proſcriptionis tabulas cernere licebat.* Honorius, & Theodoſius, *Regiæ maieſtatis eſt*, inquiunt [d], *vt noſtra tantum domus, & patrimonia titulorum inſcriptione legantur.* Qui alienas ædes ſententia euiciſſent, id tabulis ædibus affixis ſignificabant. Probus, *Ante ſententiam*, inquit [e], *ſigna rebus, quas aliquis tenebat, imprimi non oportet.* Signa appellat, quæ loco inſcriptionum imprimebantur. Idem olim faciebant, qui alienas domos obligatas habebant, vel ſuas eſſe prætendebant. Id voluit Venuleius. *Si ad ianuam meam*, ait [f], *tabulas fixeris, & ego eas, priuſquam tibi denunciarem, refixero, deinde inuicem interdicto Quod vi, aut clam, exegerimus, niſi remittas mihi, vt abſoluar, condemnandum te quaſi rem non reſtituas, quanti mea interſit.* Has tabulas σανίδας Iuſtinianus vocat [g], quæ etiam nomen ſcribentis continebant. Sed id fieri poſtea Diocletianus prohibuit. *Rebus*, inquit [h], *quas alius detinet, imprimere ſigna nemini liceat, etiamſi ſuas, vel obligatas ſibi eas eſſe aliquis affirmet.* Et id poſtremò Iuſtinianus comprobauit [i]. Idem Nouel. 164. [k] ait ſigna, quæ σφραγῖδας appellat, rebus mobilibus imponi ſolita, immobilibus verò tabulas, quas σανίδας appellat, & omnia ſub nomine titulorum vult contineri.

a homil. 2. ad populum Antiochenum. *b* nouel. 17. de mand. princip. §. is. *c* homil 13. ad populum Antiochenum. *d* l. 1. C. vt nemo priuat. titulos præd. ſuis vel alien. imp. *e* l. 1. C. vt nemo liceat ſine iud. author. ſigna reb. impo. alien. *f* l. vlt. §. ſi ad ianuam. Quod vi, aut clam. *g* d. nouel. 17. §. is. *h* l. vlt. C. vt nemi. liceat ſine iud. auth. ſigna reb. imp. alienis. *i* d. nouel. 17. §. is. *k* ſeu in auth. de hæredib.

Ad l. ſi pater. de ſolut. CAP. CXV.

PAtre mortuo relicta vxore prægnante, ſi filius vnicus tanquam eius hæres in ſolidum totum debitum petat à debitore hæreditario, dubitatur apud Iulianum, an rectè egerit. Quidam dicebant eum nihil conſumpſiſſe, ſi debitor à iudice fuerit abſolutus, id eſt, ſententia in nullo mihi præiudicat, ſcilicet, ſi aliquis naſcatur, & ratio eſt: quia non rectè egi, petens totum, cùm non poſſem, quia alius natus eſt: ſi verò nullus naſcatur, mihi præiudicat ſententia, quia rectè egi. Sed Iulianus dicit filium eam partem perdidiſſe, pro qua agere potuit, & hæres fuit, verum in hac lege nullum verbum de iudice, quod tulerit ſententiam, nec vlla mouetur quæſtio, an filio præiudicet: nec alicubi eſt auditum, quòd verbum *conſumpſiſſe*, accipiatur pro præiudicaſſe. Item dum dicunt, filio totum debitum petente, ſententiam abſolutoriam ei non præiudicaſſe, addunt, quando aliquis natus eſt filius, de quo nullum verbum in lege, nec

quod

quod ſententia fuerit abſolutoria, vel condemnatoria. Itaque aliam fuiſſe mentem Iuliani puto, atque Doctores, & Accurſius exiſtiment. Certum eſt tempore Iuriſconſultorum cùm quis plus petebat, quàm ſibi deberetur, eum totum, quod petebat, amiſiſſe. § *ſi quis agens. Inſt. de act.* Cùm ergo filius totum debitum, mortuo patre, relicta vxore prægnante, tanquam hæres in ſolidum petierit, dubitatur, an totum amittat. Quidam dicebant eum nihil conſumpſiſſe, id eſt, nihil amiſiſſe, & ſi nemo natus ſit, eum rectè egiſſe ſed Iulianus dicit, eum perdere partem, pro qua hæres fuit, quia plus petiit, quàm ſibi deberetur, & ideo amittit totam debiti partem, quæ ad eum ſpectabat. aliam verò, quæ ad natum pertinet, amittere non potuit, quia filius actor illi, aut pluribus naſcituris præiudicare non potuit. Itaque exitus erit attendendus, quot filij naſcantur, & filius actor eam partem perdat, quam petere potuit: idem voluit Paulus *in l. ſed etſi reſtituatur. § vlt. de iudiciis.*

Ad l. ſciendum de verb. obligat. CAP. CXVI.

DVplex occurrit difficultas in hac lege. Prima, quid ſibi velit Vlpianus, dum ait, *Sciendum eſt generaliter. ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, videri omnia ſolenniter acta.* quæ nam ſit hæc generalitas, quod alij non tangunt. Sed hoc declaratur in §. vltim. & apertiùs à Theophilo *Inſt. de fideiuſſ. Hoc,* inquit, *generaliter accipi, vt quodcunque ſcriptum ſit, quaſi actum, videatur etiam actum,* hoc eſt, quibuſcunque verbis concepta fuerit fideiuſſio, ſiue dictum ſit, periculo meo credas, vel ſub fide mea, vel, promitto pro eo, vel alio modo concepta fideiuſſio, rectè interueniſſe intelligitur.

Altera eſt difficultas, quæ ſit ratio, cur præſumatur interueniſſe ſtipulatio, vbi ſcribitur quem fideiuſſiſſe. Omnes reſpondent, quia ad fideiuſſionem concipiendam eſt neceſſaria ſtipulatio, quæ ab ipſis appellatur ſolennitas intrinſeca, quia ſine verbis fieri non poteſt. Fideiuſſio enim ſine ſtipulatione non accipitur [a]. Sed id erroneum eſſe exiſtimo: nam hæc lex loquitur de præſumptione, quæ eſt de incerto [b]: dicit enim videri omnia ſolenniter acta, id eſt præſumi. At ſecundum interpretes, quia fideiuſſio non eſt ſine ſtipulatione, poſita fideiuſſione, neceſſariò poneretur ſtipulatio: quia poſito toto integrali ponuntur partes, ſicut poſito homine ponitur corpus, & anima: ergo hæc non eſſet præſumptio, ſed certa, & neceſſaria, poſita fideiuſſione, ſtipulatio.

Sed hoc falſum eſſe arbitror, quia ſubſtantia fideiuſſionis non eſt ſtipulatio, & ſi adhibeatur ad firmandam fideiuſſionem, quia ſine ea eſſet nuda conuentio. Quare exiſtimo in hac lege præſumi ſtipulationem propter ſcripturæ auctoritatem, quæ vbique perpenditur, & hic, & *in d. §. vlt. Inſt. de fideiuſſ. & in §. ſi ſcriptum. Inſti. de inutil. ſtipul. & l. optimam. C. de contrahen. & committen. ſtip.* Vbi enim in contractu interuenit ſcriptura, lex præſumit omnia firmiter acta, quia veteres ſolebant in ſcripturæ fine ſubiicere, Rogauit Titius, ſpopondit Mæuius [c], & ob frequentem hanc conſuetudinem ſemper ſtipulatio interueniſſe cenſetur [d]. Sed in verbo fideiubere hoc erat indubitatum, quia illud erat verbum proprium eius ſtipulationis, *Fideiubes? Fideiubeo* [e]. Vnde ſine ea facta fuiſſe non cenſetur.

Ex prædictis patet ſtipulationem non eſſe ſolennitatem intrinſecam fideiuſſionis, quia à lege præſumitur, non autem eſt eius ſubſtantia. Denique multoties nominantur fideiuſſores, vbi nulla interuenit ſtipulatio quod nomen habere non potuiſſet, ſi ſtipulatio anima, aut ſubſtantia fideiuſſionis eſſet, vt *in l. 2. ff. ad municip. in l. cum oſtendi*

oſtendimus.§.vlt.ff.de fideiuſſ.tutor.in l.vlt.C.ad Velleia. in l. Lucius,ff. de fideiuſſ. quæ tamen dici poteſt loqui de mandatore. Neque obſtat *l.blanditus. C.de fideiuſſ.* quæ quidem vult per hæc verba ὅτι ἂν θέλεις ποιήσω, id eſt, quod vis faciam, poſſe concipi ſtipulationem, & illis verbis addi robur fideiuſſioni, ſed non propterea dicit ſtipulationem eſſe fideiuſſionis ſubſtantiam. Ad *l. 5. § ſatis acceptio.* reſpondetur eam loqui de ſtipulatione, qua obligantur ad promiſſores, non autem vult ipſam fideiuſſionem eſſe ſtipulationem, quam nego eſſe ſolemnitatem intrinſecam fideiuſſionis.

a l.blanditus.C.de fideiuſſ.& l.5.§.ſatis acceptio.de verb.obl. *b* gloſ.in l.vnica.§. accedit. in verſ.præſumatur. C. de rei vxor.act. *c* l.iuris gentium §. quod fere.ff.de pact. *d* l.vlt. C.de fideiuſſ.l.quod ſi nolit.§.quia aſſidua ff.de ædil.edict. *e* § 1.Inſt.de fideiuſſ.

Ad l.item apud Labeonem.§.ſi quis virgines.de iniuriis. De matronis.

Cap. CXVII.

QVi appellat mulierem non matronali habitu indutam, non tenetur iniuriarum. In primis videndum eſt, quæ ſit matrona, deinde quis eius ſit habitus. Oecumenius ait [a], honeſtas mulieres, ac diuites à Romanis Matronas appellari.

Græci εὐσχήμονας vocant. Idem fermè Cedrenus. *Romani*, inquit [b], *pudicas mulieres matronas appellant: Græci οἰκοδεσποίνας*, id eſt, *domus dominas*. Vlpianus [c] verò dicit eſſe notæ auctoritatis fœminam. quam ipſe matremfamilias appellat, ſed matronam intelligit. & cùm dicit notæ auctoritatis mulierem, eam accipit, quæ apud omnes in bona ſit exiſtimatione, & opinione. A Gellius matronam eam vocat [d], quæ per communem panem in viri manum conueniſſet, quæ propriè materfamilias dicitur.

Habitus verò matronalis erat longa ſtola ad medios pedes demiſſa, & vitta tenuis, qua crines colligebant, vt ait No. Marcellus [e]. Ouidius [f]:

Eſte procul vittæ tenues inſigne pudoris,
Quæque tegis medios inſtita longa pedes.

Tibullus [g]:

Sic modò caſta doce, quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Vitta autem erat faſcia alba tenuis ex lino. Ouidius [h]:

Vitta coercebat neglectos alba capillos.

Idem [i]: *Decidit ante ſacros linea vitta focos.*

Verrius dicit [k] eſſe laneum ornamentum capitis honorati. Græci Tænias vocant. Virgilius [l],

Fit longæ tænia vittæ.

Hac cingebant frontem, & tempora crines ligantes. Virgilius [m]:

Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.

Idem [n]: *Puniceis ibant euincti tempora tænis.*

Etiam margaritis eam ornabant. vnde Vlpianus [o] ait vittas margaritarum, quæ iis erant plenæ, ornamentorum, non veſtis eſſe. Legendum eſt enim, *vitta margaritarum*, vt habetur in Pandectis Florentinis, non vice margaritarum, vt antea imprimebatur. Idem dicit §.*ornamentorum.ead.l.* vbi addit, acum etiam cum margarita mulieres ſolitas eſſe geſtare, qua fortè vittas transfixas conſtringebant.

a c.15. Actuum Apoſtol. b Hiſtor.compend. c l. 3. §. vlt. ff.de lib. exhib. d lib.18.c.6. e de propriet.ſermo.in ver.ſtolam. f lib.1.de amandi. g lib. 1. eleg. 6. h lib.2. metamorph. i lib. 3. Faſt. k in ver.tænias. l lib.7.Æneid. m lib.6.Æneid. n lib.5.Æneid. o l.argumento.§.1.de aur. & arg.leg.

Ad §.generaliter.ead.l. Cap. CXVIII.

GEneraliter vetuit Prætor quid ad infamiam alicuius fieri, vt puta,ſi ad inuidiam alicuius veſte lugubri vtamur,aut ſqualida, aut ſi barbam quis dimittat, vel capillos ſubmittat. Quid ſimile ſcribit Seneca [a]. *Sordidatus es, non queror, ſed ſi ſordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror.* & antè, *Barba demiſſa ſordidatus venio.* Solebant enim veteres cæſariem longam alere. Vnde Homerus cæſarie inſignes Græcos vocat. Barbam verò radebant. Contra in luctu capillos tondebant, ac barbam creſcere ſinebant. Hinc Hieronymus inquit [b]: *Tonde capillum tuum, & proiice, & ſume ſuper labia planctum.* Legitur [c] quoque Iob facultatibus, & filiis amiſſis, veſtimenta ſcidiſſe,& tonſo capite corruentem in terram adoraſſe. Vbi D. Gregorius, *Mos,*inquit [d],*fuit veterum,vt capillos nutriens tempore afflictionis abſcinderet: rurſum qui tranquillitatis tempore abſcindebat,in afflictione nutriret.*Et Olympiodorus, *Quibus*, inquit [e],*comam nutrire decorum erat,in ſordibus,& luctibus iidem radebantur.Contra quibus tondere honeſtum ducebatur,ij cum in ſqualore luctúque iacerent, comam, & capilli pondus nutriebant.*Plutarchus ſcribit [f] lugentibus inuſitata conuenire,& ideo mulieres apud Barbaros comas tondebant,viri capillos alebant,& barbam deponebant, quoniam contra Romanorum conſuetudinem barbam nutriebant.Ideo Tranquillus ait [g], ob mortem Germanici regulos quoſdam barbam poſuiſſe, & vxorum capita raſiſſe, ad indicium maximi luctus.Herodotus quoque tradit [h], Argiuos totondiſſe capita mœroris cauſa,cùm victi eſſent à Lacedæmoniis, & Lucianus de Dea Syria narrat,Syros in funeribus capita raſiſſe. Romani verò,qui capillis breuioribus,& raſa,aut ſaltem ſub mento collecta barba incedere conſueuerant,in luctu eam dimittebant,quod etiam Liuius his verbis demonſtrat: *Coniecto*, inquit [i], *in carcerem Manlio, ſatis conſtat magnam partem plebis veſtem mutaſſe, multos mortales capillum, & barbam promiſiſſe, obſeruatámque veſtibulo carceris mœſtam turbam.* Et Tranquillus ſcribit [k],C. Cæſarem,audita clade Tituriana,barbam,capillúmque ſummiſiſſe,nec antè adempſiſſe, quàm vindicaſſet.

Idem ſcribit [l],Auguſtum,accepta clade Varriana in Germania, conſternatum per continuos menſes barbam,capillúmque ſubmiſiſſe,& idē C.Caligulam, amiſſa Druſilla,feciſſe [m].Poſtea verò omnes barbam radere cœperunt, primus Imperator apud Romanos Hadrianus barbam alere cœpit, quam tamen ſub mento collectam continebat, vt ex marmoribus liquet, & capillos totondit, vt Dion tradit [n]: cuius exemplum cæteri poſtea ſunt ſecuti. Lugentes ergo barbam demittere, & capillos etiam tondere ſolebant,quod D. Hieronymus clariùs explicat [o]. *Apud Veteres*, inquit, *hæc erat omnium conſuetudo lugentium, tondere cæſariem. At nunc è contrario comam dimittere luctus indicium eſt.*Vnde poſtea barbam,& comam longam habere lugentes cœperunt. D. Chryſoſtomus, *Noſtra*, inquit [p],*ætate plerique eorum,qui in ſqualore, & luctu ſunt,comam alunt,Iob verò amputauit. Quid ita? quoniam ſqualenti, & mœrenti hæc cura erat ad contrariam conditionem migrare.* Quare vbi ornamento,& decori ducebatur coma,tonſus capillus doloris ſignificationem faciebat.A.Gellius loquens de

Africano ait [q], eum, cùm eſſet reus, neque barbam deſiſſe radi, neque non candida veſte vti, neque fuiſſe cultu ſolito reorum. Eos enim, inquit Plinius [r], moris erat capillum ſubmittere. Idem ſignificat Seneca [ſ], & Venuleius, qui, *Veſtem*, inquit [t], *ſordidam rei nomine in publico habere, capillúmve ſubmittere nulli licet, niſi valdè coniunctus ſit.* Ouidius [u]:

Aſpice demiſſos lugentis more capillos.

Caput etiam tegebant, quod aliàs apertum habebant. D. Auguſtinus, *Sicut*, inquit [x], *in noſtra conſuetudine qui caput apertum magis habemus, operitur in luctu, ſic quia Sacerdotes operimento capitis ornabantur, nudandum erat lugentibus.* Hæc D. Auguſtinus. Qui igitur volebat aliquem notare tanquam in luctu, vel reus criminis factus eſſet, cùm innocens reperiretur, & ob id velut eius amicus barbam, & capillos in eius iniuriam demittebat, actione iniuriarum tenetur.

a declamationum lib. 10. declamatio. 1. *b* cap. 7. Hieremiæ. *c* cap. 1. *d* lib. 2. c. 17. *e* in d. c. 1. Iob. *f* in Problematibus problem 13. *g* in Caligula. c. 5. *h* lib. 1. hiſt. ſeu Clio. *i* lib. 6. decad. 1. *k* in C. Cæſare. c. 66. *l* in Auguſto. cap. 23. *m* in C. Caligula. c. 24. *n* in Traiano. *o* Comment lib. 2. in c. 7. Hierem. *p* in cap. 2. Iob. *q* lib. 3. c. 4. *r* lib. 7. epiſtol. 27. *ſ* lib. declamat. 9. Declamat. 4. *t* l. veſtem. 39. de iniuriis. *u* epiſt. 10. Ariadne Theſeo. *x* quæſtionib. ſup. Leuit. c. 32.

De prævaricatoribus. Cap. CXIX.

Prævaricator eſt, qui clientem prodit, & cum reo colludit, tranſlatitióque munere accuſādi defungitur, & proprias quidem probationes diſſimulat, falſas autem rei excuſationes admittit *l. 1. §. prævaricatorem. ad Turpil. l. 1. de prævaricat. & l. athletas. §. prævaricator autem. ff. de iis, qui not. infam.* vbi ponitur deriuatio nominis *Prævaricator*, qui dicitur quaſi varicator: quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nā qui eſt Prævaricator, ex vtraque parte conſiſtit, imò ex aduerſa. Sed videndum eſt, quid velit Vlpianus *in d. §. prævaricator autem.* dum huic nomini aliam dat deriuationem, & ait Prævaricatorem quaſi varicatorem dici. Id nomen ab aratoribus deſcendit, qui incurui arare debent, & tunc rectos ducunt ſulcos. Et ideo Virgilius dixit [a]:

Tempora, quæ meſſor, quæ curuus arator haberet.

Qui verò recti arant, prævaricantur, diſtortos ſulcos facientes, non ſecus ac tortuoſæ ſunt varices, nec rectè officio ſuo fungentes. Hinc varicari eſt deflectere. Plinius, *Arator*, inquit [b], *niſi incuruus, prævaricatur. Inde tranſlatum hoc crimen in forum.* ab aratore, ſcilicet, dictus eſt Prævaricator, qui obtortè incedit, nec cauſam rectè peragit. Quod autem Martianus *in d. l. 1. §. Prævaricatorem.* dixit, Prævaricatorem tranſlatitiè fungi munere accuſandi, intelligo fictè, & impropriè.

Quintilianus tranſlatitia appellat [c] vocabula, quę alium natura intellectum, alium loco præbent, & minùs propria ſunt. Tranquillus ait [d] Britannicum à Nerone veneno necatum tranſlatitio funere elatū fuiſſe, & intelligit, quod eius dignitati non conueniebat. Vlpianus, *Patronorum*, inquit [e], *querelas aduerſus libertos Præſides audire, & non tranſlatitiè exequi debent.* id eſt, diſſimulanter, aut negligenter: & Papinianus, *Sed nec*, ait [f], *illud tranſlatitiè omittendum eſt*, id eſt, diſſimulanter. tranſlatitia enim aliunde inuenta, & non loci propria appellat Plinius [g].

a eclo. 3. quæ Damætas, ſeu Palæmon inſcribitur. *b* lib. 18. c. 91. *c* lib. 1. c. 5. in fin. *d* in Nerone c. 33. *e* l. 1. de iur. patron. *f* l. ſi patroni. §. qui fideicommiſſariam. verſ. ſed nec illud. ad Trebell. *g* lib. 10 c. 19.

De

De crimine ſtellionatus. CAP. CXX.

ADuerſùs doloſum ſtellionatûs crimine agi poteſt, quæ enim in ciuilibus iudiciis eſt de dolo actio, hæc in criminibus eſt ſtellionatus perſecutio [a]. A ſtellione autem animali, quod vulgò Tarantola dicitur, ſtellionarus crimen originem traxit. Rarionem hanc reddit Accurſius [b]: nam cùm variis maculis cœlum, & ſtellas imitantibus diſtinctum ſit hoc animal, eius exemplo, cuius varietatem imitantur, doloſi ſunt nuncupati. Sed hoc longè à vero abeſſe arbitror, cur enim non potius pantheræ, quæ à colorum varietate, varia dicitur à Plinio [c], vel alteri maculis vario animali, quam ſtellioni comparandus erat doloſus? Quare Plinio [d] aſſentior, qui ab inuidia, qua in homines hoc animal afficitur, Stellionatus nomen ſumptum putauit. Ea enim huic ineſt natura, vt ſerpentum more pellem exuat, quæ in vino pota comitiali morbo laborantibus mirum in modum prodeſt, quo remedio ne homines fruantur, inuidia plena beſtia, quam depoſuit tuniculām deuorat, inde ſtellionum nomen in maledictum abiit. Plinij verba [e], quo magis innoteſcat, ſubieci. *Tunicula ſtellionis*, inquit, *quam eo modo vt anguis exuit, pota. Quidam & ipſum harundine exenteratum, inuetaratúmque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inaſſatum. Operæ pretium eſt, quomodo præcipiatur ſcire, cum exuitur membrana hyberna aliàs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde ſtellionum nomen aiunt in maledictum translatum,* & quæ ſequuntur. Vnde manifeſta apparet huius nominis deriuatio.

a l.3. in princ. de crimin. ſtellionat. b in l.2. in verſ. ſtellionatus. ff. de crimi. ſtellio. c lib.8.c.17. d lib.8.c.31. e lib.30.c.10.

Ad l.2. de termino moto. CAP. CXXI.

CIratur à Calliſtrato in hac lege Hadriani reſcriptum. Id ad Terentium Gentianum miſſum fuiſſe *in tit. 13. de collat. leg. Roman. & Moyſis*, declaratur. Hoc ſcriptum fuit 17. Cal. Septembris Hadriano III. Cos. & ibi in fine legitur, *Sufficit eos verberibus coercere*, pro quo in Pandectis Florentinis legitur, *decidere*, ſed alij codices rectiùs habent, *cadere*. Terentium Gentianum cùm à Senatu diligeretur, Hadrianus adoptare noluit, vt Spartianus *in Hadriano* ſcribit. Aliquem verò in Prouinciis, vel Romæ magiſtratum gerebat, cum Hadrianus ad eum ſcripſit, *l.1. C. de ſent. paſſ.* Alius fuit Lollianus Gentianus Conſularis exercitus Antonini Caracallæ.

Ad l. ſolent. de cuſtod. reor. CAP. CXXII.

BVdæus perſecutores eos eſſe exiſtimat [a], qui iudicio contra aliquem experiuntur, qui pecuniam publicam debeat, de quibus ait loqui titulum *C. de pub. aur. perſecut. lib.*10 Ego verò perſecutores generaliter eos eſſe opinor, qui delinquentes capiunt, & ad carcerem comitantur, ſi quidem ſcribit Macer [b], ſolere Præſides Prouinciarum, in quibus delictum eſt, ſcribere ad Collegas ſuas, vbi factores agere dicuntur, & deſiderare, vt cum perſecutoribus ad ſe remittantur. Perſecutores alios non intelligit, quàm qui delinquentes capiunt & comitantur. Et *in l. iudicibus.*

C. de curſ. pub. lib. 12. publicarum functionum perſecutores appellantur, qui aurum ad theſaurorum locum, vel comitem largitionum, vel priuatarum comitantur. Idem apertiùs ſentit Tertullianus & ipſe Iuriſconſultus. deteſtans enim illas virgines, quæ detecto capite incedunt [c], *O Sacrilega manus*, inquit, *quæ dicatum Deo habitum* (velum autem intelligit) *detrahere potuerunt. Quid peius aliquis perſecutor feciſſet, ſi hoc à virgine delictum cognouiſſet?* Ita enim lego *delictum* pro *electo*, vt habent vulgò codices. Significat autem, ſi cognouiſſet deliquiſſe virginem perſecutor, qui delinquentes capit, quid aliud feciſſet? Ita etiam appellantur, qui equos curſus publici perſequuntur [d]: obtinebant iſti pro exercendo officio litteras, quæ perſecutoriæ nuncupabantur [e].

Aliqui legunt *proſecutores*, & rectiùs. Proſecutores igitur ſunt, qui cuſtodię cauſa delinquentes ad loca tranſmiſſos comitantur, vel aurum publicum ad Principis arcam, aliúdve tutelæ gratia perſequuntur. Ita Gratianus ad Aquilinum Romæ Vicarium ſcribens, *Volumus*, ait, *vt iudicio Damaſi condemnatus à Proconſulibus, vel Vicariis ad vrbem Romam ſub proſecutione perueniat.* Recitatur hæc epiſtola à Cardinale Baronio [f] ex volumine epiſtolarum Pontificum in Vaticana bibliotheca In actis quoque D. Afræ à M. Vvelſero viro erudito repræſentatis legitur ipſam à perſecutoribus comprehenſam, ſeu captam, vbi malim legere, *Proſecutoribus*.

a in poſteriorib. annotat. ad Pandectas. *b* l. ſolent. de cuſt. reor. *c* lib. de virginibus veland. c. 3. *d* l. 1. C. de tractator. lib. 12. *e* d. l. vnica. C. de aur. pub. perſecut. lib. 10. *f* annal. ann. 381.

De publicis iudiciis. CAP. CXXIII.

PVblica iudicia tribus modis intelligi voluit Bartolus [a]. Primò, inquit, publica iudicia ſunt, quæ ad vindictam pnblicam tendunt. Secundò, cùm cuiuis ex populo accuſandi facultas conceditur. Tertiò vbi infamia irrogatur. Quam opinionem longè à vero diſtare exiſtimo. Nam ſi quod ad publicam vindictam pertinet, delictum publicum vocatur, omnia etiam priuata crimina publica dicerentur: quia & ea publicè intereſt vindicari [b], ex quo hæc publicorum corruit criminum diſtinctio.

Nec obſtat *l. quod Senatuſconſultum. ff. de iniur.* vbi emiſſo epigrammate famoſo, in quo nullus nominatur, publica quæſtione res vindicatur: ergo infertur publicum eſſe iudicium, quod fit ad vindictam publicam. illa enim iniuria ſcripto facta non ideo publica eſt, quod publicè vindicetur, ſed quia Senatus voluit quemlibet poſſe accuſare, vt propter difficilem probationem quis iniuriam paſſus ſit, actor faciliùs inueniretur. Quinimo ſi rectè illa lex perpēdatur, vult etiam, vt pro priuata iniuria publico iudicio poſſit agi, etſi eo caſu neceſſe non fuerit publicam inſtitui quæſtionem, cùm priuata ſufficeret Itē dum credit Bartolus, vbi infamia irrogatur, crimen publicū cenſeri, id minùs verum eſſe arbitror. Neque enim, eò quòd infamiam irrogent crimina, publica ſunt, ſed è contrario potiùs, quòd publica ſint, infamia afficiunt [c].

Præterea ſi vera eſſet Bartoli opinio, ſequeretur, vbicunque ſententia quis efficeretur infamis, crimen publicum eſſe, quod eſt falſum: nam & priuata iudicia quandoque infamiam irrogant, vt crimen Stellionatus, furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum [d].

Ego aliter crimen publicum declarandum eſſe exiſtimo, vt id ſolum publicum dicatur

catut,quando lex cauet,vt publicum ſit,hoc eſt,permittit,vt quilibet accuſet,& hoc voluit *l. 1. ff. de pub. iud.* dum ea tantùm ait eſſe iudicia publica, quæ ex legibus publicorum iudiciorum perueniunt, quaſi dicat,ex his iuribus, quæ iudicia mandant eſſe publica: Illud apertius etiam oſtendit *l. 3. §. vlt. de præuaricat.* quæritur, an inſtitutam accuſationem deſerens crimine publico ſit puniendus,& negatur puniri: quia lege aliqua de hoc cautum non fuit,vt publicum crimen eſſet. Nec Senatuſconſulto Turpiliano publica conceſſa eſſet accuſatio. Idem probatur *in l. quamuis. 2. C. de adult.* quæ publicum vult eſſe crimen,quod quilibet poteſt perſequi.

. Publicum autem crimen lex facit, cùm cuilibet accuſandi facultatem concedit. publicum enim quaſi populicum dicitur [e]. & licèt addatur, plerunque cuiuis ex populo eorum exercitatio datur,illud eſt propter fœminas,& alios,qui ad accuſandum non admittuntur,vt Theophilus exponit [f].

Ex aliis apparet erroneam eſſe Bartoli [g] ſententiam, qui credidit crimen, ſi priuatam non reſpiciat iniuriam,publicam cenſeri, veluti,ſi blaſphemum puniat ſtatutum. id enim non ſufficit, niſi etiam publicum expreſſim crimen lex faciat, hoc eſt, omnibus accuſandi det poteſtatem. Deinde ſi vera eſſet Bartoli opinio, homicidium: quia priuatam iniuriam continet,priuatum eſſet,item adulterium,falſum,parricidium,vis illata,& ſimilia, priuata, non publica eſſent iudicanda: quia priuatam iniuriam continent,quæ tamen publica eſſe conſtat. Primus autem publicas quæſtiones inſtituit Cornelius Sylla [h], qui etiam præmio ad accuſandum homines inuitauit,& reos occultantibus pœnam impoſuit,vt Appianus tradit [i].

Publica iudicia Reip. cauſa conſtituta eſſe ait Pædianus. *Cauſæ*, inquit [k], *quædam ſunt priuatæ,ſed repetundarum,ambitus, & maieſtatis, & cateræ Reip. cauſa ſunt conſtituta.* Sed & quædam cauſæ ciuiles publico iudicio exerceri dicebantur: nam olim centumuirales cauſæ, quæ coram centum viris agebantur, publicæ appellabantur, vt colligitur ex Valerio [l]. *Proprium eſt,*inquit Quintilianus [m],*& illud cauſæ,quod Amphyctiones iudicant, vt alia apud centum viros, alia apud priuatum iudicem in iiſdem quæſtionibus ratio ſit.* Quod apud priuatos ergo iudices ageretur, priuatum iudicium dicebatur. Amphyctionum autem publicum erat Græcorum conſilium, vel conuentus,de quo Strabo [n].

a in l. 1. de public. iud. in vlt. oppo. & in 5. quæ. verſ. pro cuius declaratione. n. 7. quem in l. tranſigere. C. de tranſ. Iaſ. ſequitur. n. 1. *b* l. ita vulneratur. §. pen. ad l. Aquil. *c* l. infamem. ff. de pub. iud. *d* l. infamem. & l. quid ergo. §. crimen. ff. de iis qui not. inf. *e* §. conſequens. Inſt. de ſuſpect. tutor. & l. 1. §. conſequens. ff. eo. tit. *f* tit. de pub. iudiciis. in Inſtitut. *g* in d. l. 1. n. 8. ff. de pub. iud. *h* l. 2. §. deinde Cornelius Sylla. de orig. iur. *i* lib. 1. de bello ciuili. *k* in 1. Cic. Orat. in C. Ver. quæ Diuinatio dicitur. *l* lib. 7. c. 7. *m* lib. 5. c. 4. ad fi. *n* lib. 9. Geograph.

Ad l. hos accuſare. in princ. de accuſ. CAP. CXXIV.

RECitat Saturninus in hac lege Lentuli ſententiam dictam, Sylla,& Trione Coſſ. ne legatus Cæſaris, id eſt, præſes prouinciæ accuſari poſſit. Hunc Lentulum fuiſſe arbitror, qui Tiberio Cæſari charus fuit, de quo Dion, ſiue Xiphilinus ita ſcribit [a]. *Sed cum Lentulus Senator homo ſuaui ingenio, & modeſto, ac iam grandis natu accuſatus Principi inſidias feciſſe, accuſatores (aderat enim præſens) vehementer irrideret. Tyberius,quod ob eam cauſam commotus fuiſſe Senatus,ſi quidem,*inquit,*me Lentulus odit, hac luce me indignum puto. Itaque Roma profectus eo tempore, nunquam in vrbem reuerſus eſt,licet ſe venturum ſemper pollicèretur.* Eandem hiſtoriam cum Dione Tacitus,

ſed breuiùs, recitat [b]. ipſumque ſcribit cum C. Caluiſio Cos. fuiſſe, Getulicúmque cognominatum: quia de Getulis triumphauit [c].

Obiit anno Imperij Tiberij XII. relicto eiuſdem nominis filio, qui ſequente anno & ipſe Cos. fuit, & poſtea à Caligula occiſus. Tacitus, *Obiere*, inquit [d], *eo anno viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo ſuper conſulatum, & triumphalia de Getulis gloriæ fuerat benè tolerata paupertas. Dein magnæ opes innocenter partæ, & modeſtè habitæ.* Hæc ille. Deceſſit in extrema ſenecta, accuſatus, quod in Tiberium conſpiraſſet, quod non fuit creditum, & ob id eſt abſolutus. Quod autem ſcribit Tacitus, eum benè paupertatem tuliſſe, deinde opibus modeſtè vſum, Seneca latiùs explicat. *Cn. Lentulus*, inquit [e], *Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum libertini pauperem facerent, hic quater millies ſeſtertium ſuum vidit: propriè dixi; nihil enim amplius vidit; quàm ingenij ſui ſterilis, tam puſilli. Cùm enim eſſet auariſſimus, numos citius emittebat, quàm verba, tanta illi ſermonis erat inopia. Hic cùm omnia incrementa ſua D. Auguſto deberet, ad quem attulerat paupertatem ſub honore nobilitatis laborantem, Princeps iam ciuitatis & pecunia, & gratia ſubinde de Auguſto ſolebat queri, dicens à ſtudiis ſe abductum, nihil tantum in ſe congeſtum eſſe quantum perdidiſſet, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoque D. Auguſtus praſtiterat, quod illum deriſum à labore irrito liberauerat.* Hactenus Seneca. Hic ergo Cn. Cornelius Augur eſt dictus, quem ſententiam in Senatu de non accuſandis Præſidibus dixiſſe Saturninus ſcripſit. Id etiam lex Memmia ante prohibuerat, ne illorum, qui Reip. cauſa abeſſent, inter reos nomina reciperentur [f].

Arbitror Lentulum hanc ſententiam dixiſſe anno Imperij Tiberij XIX. quo L. Cornelius Sylla cum Sergio Sulpitio Galba, qui poſtea imperauit, Cos. ordinarius fuit, cui ſuffectus eſt Saluius Ottho pater Otthonis, qui imperauit, & huic Fulcinius Trio, qui fuit annus Domini XXII. Collegam in fine habuit C. Memmium Regulum, qui cum ſemper diffidias excercuit, Tacitus, *Exitu*, inquit [g], *anni diu aucta diſcordia Conſulum erupit. Nam Trio facilis capeſſendis inimicitiis, & foro exercitus, vt ſegnem Regulum ad opprimendos Seiani miniſtros obliquè perſtrinxerat. Ille niſi laceſſeretur, modeſtiæ retinens non modò retulit collegam; ſed vt noxium coniurationis ad diſquiſitionem trahebat, multiſque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, manſere infenſi, minitantes donec magiſtratu abirent.* Obiiciebat enim Regulus Trioni, quòd cum Seiano ſibi imperium molienti contra Tiberium conſpiraſſet. Cùm verò poſt Conſulatum quieſcerent, ab Agrippa arguebantur, quòd mutua accuſatione intentata tunc ſilerent, metum, ac noxam conſcientiæ pro fœdere haberi. *Regulus*, inquit Tacitus [h], *manere tempus vltionis, ſeque coram Principe executurum. Trio æmulationem inter collegas, & ſi qua diſcordes ieciſſent meliùs obliterari reſpondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius maximus è Conſularibus orauit Senatum, ne curas Imperatoris, conquiſitis inſuper acerbitatibus, augerent, ſufficere ipſum ſtatuendis remediis. Sic Regulo ſalus, & Trioni dilatio exitij quæſita: paulo pòſt enim periit.* Hæc Tacitus, qui alibi [i] notat Fulcinium Trionem inter accuſatores celebrem, auidúmque malæ famæ: inter alios Scribonium Libonem Druſum accuſauit læſæ maieſtatis, Piſonem repetundarum, & quòd Germanicum veneno ſuſtuliſſet: cùm verò ille domi ſe iugulaſſet, Tiberius ob accuſationem Fulcinio ſuffragium ad honorem pollicitus monuit, ne facundiam violentia præcipitaret. Vnde, vt dictum eſt, eum ad Conſulatum promouit.

Sed cùm occiſo Seiano, cuius familiaris fuerat, à multis accuſaretur, domi & ipſe ſe occidit. Tacitus, *Eo*, inquit [k], *metu Fulcinius Trio ingruentes accuſatores haud*

haud perpeſſus, ſupremis tabulis multa, & atrocia in Macronem, & præcipuos libertorum Cæſaris compoſuit, ipſi fluxam ſenio mentem, & continuo abſceſſu velut exilium obiectando, quæ ab hæredibus occultata recitari Tiberius iuſſit. Ignotum, an hic ſit Fulcinius Iuriſconſultus ſæpè à veteribus in iure citatus [l].

a in Tiberio. *b* lib 4.Annal. *c* ibidem. *d* vbi ſuprà. *e* lib.2.de benf.c.29. *f* Cicero pro Roſcio Amerino.Valer.Max.lib.3.c.7.& Aſconius in Orat.pro Milone. *g* lib.5.Annal. *h* lib.6.Annal. *i* lib.2.Annal. *k* lib.6.Annal.& Dion lib.57.ad fi. *l* l.pen.ff.de donatio. cauſ.mor.l. Fulcinius.ex quibus cauſ.in poſſ.eat.l.Fulcinius.de vi arma.

Ad l. in quæſtionibus.8.ad l.Iul.maieſtat. Cap. CXXV.

L. Sergius Catilina genere nobilis, ſed omnium ſceleſtiſſimus inter cætera nefanda filiam virginem ſtuprauit,& fratrem occidit. Demũ Conſulibus,& bonis quibuſque cæſis.patriam inuadere cogitauit. Itaque cum pluribus facta cõiuratione, C.Cornelium, & M. Cethegum mittere voluit, qui ſimulantes M. Tullium Ciceronem conſulem ſalutare, ædes eius irrumperent, cúmque obtruncarent. Vnus ex coniuratis ſtupri conſuetudinem cum Fuluia nobili habebat, cui cùm ob inopiam minùs gratus eſſet, ſe multa illi breui daturum pollicitus eſt, coniurationémque aperuit. Illa rem pluribus enarrauit, & noctu clam ad Ciceronem profecta, imminens periculum detexit. Itaque cùm illi mane ad Ciceronem veniſſent, fruſtra clamantes excluſi ſunt Cicero in templo Iouis Statoris Senatu habito, Catilinam præſentem iuſſit vrbe excedere, qui trecentis ſuis ſatellitibus ſtipatus, ac faſces cum ſecuribus præmittens egreſſus eſt, ad Maniliúmque vnum ex coniuratis in Hetruriam profectus,quo iam viginti hominum millia conuenerant. Interea Cornelius Lentulus Sura tum Prætor cum Cethego omnem Senatum tollere,& quotquot poſſet ciues occidere, vrbémque incendere cogitat. re detecta, in Senatu iuſſus purpuream veſtem deponere, aliis Prætoribus cuſtodiendus traditur,& cum Cethego, cæteriſque coniuratis ſtrangulatur. Catilina cùm C. Antonio altero Conſule confligens occubuit. Fuluiam igitur omnium primam Catilinæ coniurationem detexiſſe,& Ciceronem ab ea indice inſtructum ait Papinianus *in l.in quæſtionibus.ad l.Iul maieſt.* vbi in Pandectis Florentinis mendosè legitur *Iulia* pro, *Fuluia.* Hiſtoria ex Salluſtio [a], Plutarcho [b], Appiano [c],& aliis eſt notiſſima.

a de l Sergij Catilinæ coniuratione. *b* in M. Tullij Ciceronis vita. in Sylla.in Catone Vticenſi.& alibi. *c* de ciuilib.Roman.bellis. lib.2.

Ad l. ſi vxor.de adulter. Quid ſit matrimonium iuſtum. Cap. CXXVI.

Siue iuſtam, ſiue iniuſtam vxorem poſſe à marito de adulterio accuſari Vlpianus ſcribit. In quorum verborum explicatione hallucinatum fuiſſe Accurſium [a] facile eſt intelligere Verum autem huius legis ſenſum ex iis eruere licet, quæ Boetius refert. *Tribus*, ait [b], *olim modis vxorem habitam fuiſſe vſu,farre, & coemptione. Sed confarreatio ſolis Pontificibus conueniebat. Quæ autem in manum per coemptionem cõuenerant, hæ matres familias vocabantur. Quæ verò vſu, vel farre, minimè. Coemptio autem certis ſolemnitatibus peragebatur, & ſeſe in coemendo inuicem interrogabant. Vir ita, an ſibi mulier materfamilias eſſe vellet, illa reſpondebat, velle Item mulier interrogabat,an vir ſibi*

paterfa

paterfamilias eſſe vellet, & ille reſpondebat, velle. Itaque mulier viri conueniebat in manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mulier materfamilias viro loco filiæ, quam ſolemnitatem in iuris fragmentis etiam Vlpianus expoſuit [c]. Idem Seruius emendatus ſuper illo carmine Virgilij [d],

Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Tribus, inquit, *modis apud veteres nuptiæ fiebant, vſu, ſi verbi gratia mulier anno vno cum viro ſine legibus fuiſſet: Farre, cùm per Pontificem, mox & Dialem Flaminem per fruges, & molem ſalſam coniungebantur: vnde confarreatio appellabatur, ex quibus patrimi, & matrimi naſcebantur. Coemptione verò, atque in manu conuentione cum illa in filiæ locum, maritus in patris veniebat, vt ſi quis prior fuiſſet defunctus, locum hæreditatis iuſtum alteri faceret.* Hæc ille. Gellius quoque ait [e]: *Idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt matronam dictam eſſe propriè, quæ in matrimonium cum viro conueniſſet, quoad in eo matrimonio maneret, etiamſi ſibi liberi nondum nati forent, dictámque eſſe ita à matris nomine, non adepto iam, ſed cum ſpe, & omine mox adipiſcendo: vnde ipſum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias eſſe appellatam eam ſolam, quæ in mariti manu, mancipióque, aut in eius, in cuius maritus manu, mancipióque eſſet, quoniam non in matrimonium tantum, ſed in familiam quoque mariti, & in ſui hæredis locum veniſſet.* Quare noſtris quoque temporibus cùm nobis vxores non genitalis ſolum tori, ſed bonorum etiam, fortunarúmque conſortes ſint, & matronæ, & matres familias nobis eſſe dicentur. Seruius quoque in illud Virgilij carmen [f]:

Multæ illam fruſtra Tyrrhenæ per oppida matres.

eam ait eſſe matrem familias, quæ per coemptionem in matrimonium cum viro conuenit, & per quandam iuris ſolemnitatem in eius familiam migrat. Quod ergo ſolemniter per coemptionem matrimonium fiebat, iuſtum appellabatur, hoc eſt, ſolemne, ſicut iniuſtum alibi non ſolemniter ordinatum teſtamentum dicitur [g]. Aliud verò vſu ſolum contractum matrimonium non ſolemne iniuſtum appellatur. De his itaque iuſtis, & iniuſtis vxoribus loquitur Vlpianus, quod ex eo quoque intelligitur, cum ſubiungit: nam, vt Sex. Cælius ait, hæc lex ad omnia matrimonia pertinet, id eſt, ſiue iuſta, ſiue iniuſta. Poteſt & intelligi de ciue Romano, qui peregrinam duxit vxorem, cum qua olim connubium non fuit [h]: nam etſi maritus iure Romanorum dici nequeat, mulierem tamen, quam nunquam habuit, adulterij accuſat. Papinianus citatus *in libro de collat. legum Roman. & Moyſis, Ciuis*, inquit, *Romanus, qui ſine connubio peregrinam ſibi in matrimonio habuit, iure mariti eam non poſtulat, ſed extranei.*

Seneca [i] quoque negat cum peregrinis matrimonium contrahi, ſicut & Vlpianus [k], & Caius [l]. Hunc intellectum confirmat Carmen Homeri, quod & Græci ſuas vxores habent, licèt non ſint ciues Romani.

a ibidem. in ver. iuſta. *b* lib. 2. Topicor. Cicer. à forma generis. *c* tit. 8. de his, qui in manu ſunt. *d* lib. 1. Georg. *e* lib 18. c. 6. *f* lib. 11. Æneid. *g* l. 1. ff. de iniuſt. rupt. & irrit. teſtam. & l. qui à patre. de confir. tuto. *h* Inſt. de nupt. in princ. *i* lib. 4. de beneficiis. c. 35. *k* in fragmentis. tit. 5. de his, qui in poteſtat. ſunt *l* tit. 4. Inſtitut. de matrimon. in princ.

Ad l. ſi maritus. 15. de adulter. CAP. CXXVII.

CApite VII. legis Iuliæ, de adult. cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui Reip. cauſa aberit. Quærit Vlpianus [a], quid ſi quis præſens ſit, vice tamen abſentis habetur, vt puta, qui in vigilibus, vel vrbanis caſtris militat, & dicendum eſt deferri

deferri hunc poſſe. neque enim laborare habet, vt ſe repræſentet. Vigiles intelligit, qui in VII. cohortibus incendij cauſa ab Auguſto inſtitutis militabant. Pluribus enim vno die ortis incendiis, ſeptem cohortes opportunis locis vrbis conſtituit, vt vnaquæque cohors binas regiones vrbis tueretur, præpoſitis eis tribunis, & ſuper omnes Spectabili viro, qui Præfectus vigilum appellabatur, vt Paulus memorat [h].

Id & Tranquillus tradit, cum ait [c], *Aduerſus incendia excubias nocturnas, vigileſque commentus eſt.* Hos nocturnos cuſtodes Modeſtinus appellat [d]. Sed & ſi ſeptem cohortes eſſent, eùm vnaquæque cohors binas vrbis regiones tueretur, neceſſe erat, vt illa in bina caſtra diuiderctur, & ideo VII. cohortes XIV. habebant excubitoria, quæ à P. Victore in epilogo XIV. regionum referuntur, & in deſcriptione vrbis Notitiæ dignitatum vtriuſque Imp. Romani annexæ in breuiario recitantur. Hæc ſunt vigilum caſtra ab Vlpiano nominata.

Vrbana verò erant in vrbis præſidio locata. Auguſtus enim præter milites Prætorianos numero decem millium, & vigiles ſuprà memoratos ad vrbem cuſtodiendam, ne tumultus orirentur, ſex millia militum collocauit, quos in quatuor cohortes, ſingulas milites 1500. continentes diuiſit, quemadmodum Dion narrat [e].

Et hæ ſunt quatuor vrbanæ cohortes in præfato epilogo, vel Breuiario nominatę, quæ & ipſæ in vrbe caſtra habebant vrbana hìc nuncupata, ipſique milites vrbaniciani à Paulo appellantur. *In vrbanicianis*, ait [f], *militibus idem D. Pius conſtituit*. vt Reip. cauſa abeſſe videantur. Sed id eſt quoad eos contra res ipſorum vſucaptas reſtituendos, non vt criminum pœnas euitent.

a l. ſi maritus. §. quod ſi quis præſens. ff. de adult. *b* l. 3. de off. præf. vig. *c* in Auguſto c. 30 *d* l. 8. ſed & milites. § 4. qui autem. de excuſat. tut. *e* lib. 55. *f* l. qui mittuntur. §. 1. ex quib. cauſ. maior.

Ad l. ex Senatuſconſulto. ad l. Iul. de vi priu. CAP. CXXVIII.

VOluſiano SC. cautum eſt, eos, qui in alienam litem improbè coirent, vt quicquid ex condemnatione in rem ipſius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata teneri. Nerone imperante anno Chriſti LVII. Conſules fuere P. Cornelius Scipio, & Q. Voluſius Saturninus. Hunc L. Voluſio patri, qui vrbi Præfectus deceſſit, Cornelia mater poſt annum LXII. peperit. Plinius *lib. 7. c 14. Nuper etiam*, inquit, *L. Voluſio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum eſt Corneliam à Scipionum genere Voluſium Saturninum, qui fuit Conſul, poſt LXII. annum genuiſſe.*

Hic fortè eſt Q. Saturninus, cuius meminit Vlpianus *l. etſi non ſunt. §. 1. de aur. & & arg. leg.* idémque Senatuſcõſulti Voluſiani auctor eſſe potuit. Alter L. Voluſius annũ agens nonageſimum tertium vita deceſſit Tacitus *13. annal. At L. Voluſius*, inquit, *egregia fama conceſſit, cui tres, & nonaginta anni ſpatium viuendi, præcipuéque opes bonis artibus inoffenſa tot Imperatorum malitia fuit.* Prædictorum Conſulum hoc extat monumentum. Q. VOLVSIO SATVRNINO P. CORNELIO SCI. COS. AVGVSTALES, QVI NERONI CLAVDIO CÆSARI AVGVSTO, ET AGRIPPINÆ AVGVSTÆ I. O. M. ET GENIO COLONIÆ LVDOS FECER. XIII. KAL. MART.

Q. Voluſij filius creditur A. Voluſius Saturninus, qui cum Domitiano XIII. Cos. fuit, & iterum cum eodem XVI.

Digitized by Google

Alij Voluſij fuiſſe leguntur, vt Voluſius Proculus apud Tacitum 15.*annal.* & Voluſius Metianus Iuriſconſultus, cuius liber eſt ad Cenſorem de partibus aſſis.

Ad l.eiuſdem §.alio Senatuſconſulto.ff.ad l.Corn.de ſicar. CAP. CXXIX.

LEx Cornelia eos punit, qui venenum dederint, aut id hominis occidendi cauſa tenuerint. Sed & Senatuſconſulto relegari iuſſa eſt mulier, quæ non malo animo, ſed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dederat, ex quo mulier quæ acceperat, deceſſit. Alio Senatuſconſulto cautum eſt, vt pœna legis Corneliæ teneantur pigmentarij, ſi cui temerè cicutam, ſalamandram, aconitum, pityocampas, bupreſtim, mandragoram, & id, quod luſtramenti cauſa cantharidas dederint.

Pigmentarij propriè ſunt, qui vnguenta, & pigmenta vendunt. Sed hic accipiuntur pro circumferaneis. Hi ſi cicutam ad medendum temerè dederint, lege Cornelia tenentur.

Cicuta eſt herba lethalis, quæ ſua vi refrigeratoria necat. Multus tamen eius ad medendum eſt vſus, vt ait Dioſcorides [a], & Ægineta [b].

Salamandra genus eſt Lacertæ, quæ igni impoſita ad certum tempus viuit, poſtea vritur, vt Plinius [c], Dioſcorides [d], & alij tradiderunt, etſi contrarium ſcripſit Ariſtoteles [e]. Morſu venenum infert. additur in medicamenta, quorum vis eſt erodere; vnde à pigmentariis temerè alicui non eſt præbenda [f].

Aconitum herba eſt mortifera, folia habet cucumeris foliis ſimilia, & hirſuta, radicem caudæ ſcorpij, quæ etiam necat, ſimillimam. ad multa tamen prodeſt in medicamentis peritè admixta [g].

Pityocampe eſt eruca in foliis pini naſcens. πίτυς enim pinum, καμπὴ brucum ſignificat, quod eſt inſectum villoſum, hirſuta à Columella [h], & Plinio [i] eruca dicta, inde appellata: quia καμπὴ flexuram ſignificat, hoc enim animal rependo flectitur in extremis pinorum ramis, & iis præſertim, qui in earum cacumine attolluntur. Erucæ ruteſcentes ac piloſæ miro artificio nidificant quibuſdam tenuiſſimis velleribus innumeris inuolucris contentis. Latent in iis hyeme. nidi magnitudo tanta eſt, vt nonnunquam mille vermiculos ſimul natos capiat. Materies ſerici velamina imitatur, tenuior tamen eſt pityocampe, etſi viroſæ ſunt, aliàs tamen medicamentis aptæ, earum vis eſt erodere [k].

Bubreſtis genus eſt cantharidum, animal ſcarabeis ſimile, ſed minus. cantharides enim & ipſę ſunt velut parui ſcarabei à cantharo dictæ, qui Latinè dicitur ſcarabeus: Cantharides Itali cantarellas vocant, & cantharides, Omnium vis eſt erodere, & multis medentur, ſed temerè ab imperitis datæ necant. Bubreſtis dicitur quaſi boues inflammans, & rumpens. inter herbas enim ab ipſis deuoratum hoc animal, tacto felle, ita inflammat, vt rumpat, ait Plinius [l], qui ſcribit [m]: *Ipſarum Cantharidum venenum in qua parte ſit, non conſtat inter auctores. Alij in pedibus, & capite exiſtimant eſſe. Alij negant.* & paulo pòſt: *Vis earum adurere corpus, cruſtas abducere, eadem Pityocampis in Picea naſcentibus, eadem Bubreſti, ſimilitérque præparamur.* Hæc Plinius. Cantharidas iis, qui bibiſſent Alexiteria, prodeſſe creditum eſt, & multa mala auertere. Et hoc fortaſſe eſt, quod ſcribit Martianus luſtramenti cauſa eas dari. Sed ego id potiùs ad mandragoram refero, quæ olim pathicis ſubuenire, & malos dæmones auertere dicitur, vt de barra herba ſcribit Ioſeph [n].

Quæcun

Quæcunque verò de illa herba dicuntur, plures mandragoræ tribuunt. Hæc folia habet oliuæ formâ, & colore proxima, radicem hominis tibias imitantem. ad amatoria confert, eam potantes lethalis ſopor occupat, vt Dioſcorides tradit[o]. multis tamen malis medetur[p].

a lib 4.c.74. *b* lib.16.c.41.de re medica. *c* lib.10.c.67. *d* lib.2.c.56. *e* lib. 5. Hiſt. animal. c. 19. *f* Ægineta lib.16.c.32. *g* Æginera lib.eod.c.45. *h* lib. 10. de cultu hortorum. *i* lib.23.c.2. *k.* Ægineta lib.5.c.33. Oribaſius lib.14.c.57. Plin. lib 29. c. 4. in fin. *l* lib. 30.c.4. *m* lib. 29.c. 4. *n* lib.7.de bell. Iudai.c.25. *o* lib.6.c.16. *p* Ægineta lib.5.c.44.

Ad l.4.§.1.de ſicar.& l.5.in fin.de pæn. CAP. CXXX.

EXtat liber de Collatione legum Romanarũ cũ Moyſis legibus, cuius auctor ignoratur, ab aliquibus Licinius Rufinus Iuriſconſultus fuiſſe creditur, quod eſſe non poteſt: quia Arcadij iura ex Codice Theodoſiano citat, ante quem longè Rufinus vixit. Ad eum enim eſt Autonini[a] reſcriptum, Alexandri[b], & Gordiani[c]. In præfato igitur libro Collationis legum Romanarum eſt Taurini ad Hadrianum conſultatio. eſt & ad eum Imperatoris reſcriptum, quod recitatur *in d.l.4.§.1. de ſicar.* vbi plura reticentur, quæ ibi latiùs explicantur. & ideo hîc ea inferere volui, vt clariùs Hadriani reſcriptum, & genus laſciuiæ, quod omittitur, planiùs intelligeretur, eoque libentiùs feci: quia eodem reſcripto verba *l.5.§.vlt. de pæn.* ad verbum deſumpta eſſe apparet. In eo igitur ita legitur[d]: *Cùm quidam per laſciuiam cauſam mortis præbuiſſet, comprobatum eſt factum Taurini Egnatij Proc. Betica à D. Hadriano, quòd eum in quinquennium relegaſſet.* Hactenus *l.4.§.1.* In codice collationis legum ita ſequitur, *Verba conſultationis, & reſcripti ita ſe habent. Inter Clodium, optime Imperator, & Euariſtum cognoui, quod Claudius Lupi filius in conuiuio dum ſago iactatur, culpa manu Marij Euariſti ita malè acceptus fuerit, vt poſt diem quintum moreretur, atque apparebat nullam inimicitiam cum Euariſto fuiſſe. Hanc cupiditatis culpam coërcendam eſſe credidi, vt cæteri eiuſdem ætatis iuuenes emendaretur, ideóque Mario Euariſto vrbe, Italia, prouincia Betica in quinquennium interdixi. Decreui & impendij cauſa duo millia patri eius perſolueret Euariſtus, quod manifeſta eius fuerat paupertas, velis reſcribere. Verba reſcripti. Pœnam Marij Euariſti rectè Egn. Taurine moderatus es ad modum culpa. refert enim & in maioribus delictis conſultò aliquid admittatur, an caſu. Et ſanè in omnibus criminibus diſtinctio hæc pœnarum, aut iuſtitiam prouocare debet, aut temperamentum admittere.* Idem breuiùs & aliis verbis recitat Vlpianus *in l.4.§.1.de ſicar.& §.vlt.d.l.5.de pæn.* Hinc eſt emendandus. Dum enim legitur, *pœnam aut iuſtam eligere debet*, ſubſtituendum eſt, *aut iuſtitiam prouocare debet, aut temperamentum admittere.*

Laſciuia vêrò ſago iactandi antiquitus erat in vſu, & hodie aliquando exercetur. Tranquillus, *Ferebatur*, inquit[e], *& vagari noctibus ſolus, atque inualidum quenque obuiorum, vel potulentum corripere, ac diſtento ſago impoſitum in ſublime iactare.* Martialis[f]:

Ibis ab excuſſo miſſus in aſtra ſago.

a l. 3. C. de fideicom. *b* l. 1. C. etiam per procura. in integr. *c* l. 8. C. de tranſ. *d* lib. 1. *e* in Othone.c.2. *f* lib.1.epigr.2.

Ad l. is, qui ſeruum. ad l. Cornel. de ſicar. & de Neratio Marcello, & Neratio Priſco Iuriſconſult. Cap. CXXXI.

SVnt qui putent Neratium Priſcum eſſe Marcellum, quod vterque Neratius nominatur. Sed ego Neratium Marcellum Neratij Priſci fratrem fuiſſe inuenio. Vlpianus enim ait [a], Neratium à fratre ſuo Marcello de quadam ſpecie conſultum de iure reſpondiſſe. Hic cum Iubentio Celſo Coſ. fuit [b]. A Neratio Marcello clariſſimo viro ſe Tribunatum impetraſſe nomine Tranquilli Plinius ad eum ſcribit [c], quem ille Ceſennio Syluano ceſſit.

Alius fuit vocatus Vlpius Marcellus Iuriſconſultus, qui in Antonini Pij conſilio fuit, vt Capitolinus memorat [d]. Hic ſcripſit notas in Saluium Iulianum [e]. Neratius verò Priſcus in Traiani conſilio fuit [f], illíque tam gratus fuit, vt eũ Imperij ſucceſſorem relinquere cogitauerit. Spartianus, *Frequens ſanè*, inquit [g], *opinio fuit, Traiano id animi fuiſſe, vt Neratium Priſcum, non Hadrianum ſucceſſorem relinqueret, multis amicis in hoc conſentientibus, vſque eo vt Priſco aliquando dixerit: Commendo tibi Prouincias, ſi quid mihi fatale contigerit.* Vixit vſque ad imperium M. Aurelij, quo imperante, cum Annio Vero iterum Coſ. fuit. Sub his factum eſt SC. vt qui ſeruum caſtrandum tradidiſſet, dimidia parte bonorum multaretur [h]. Scripſit Regularum libros 15. Membranarum 7. Reſponſorum 3. Neratorium fortaſſe ſoror fuit Neratia Labeoni nupta, cui ille moriens teſtamento veſtem, mundum muliebrem, ornamentáque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, verſicoloria, facta, infectáque omnia legauit [i]. Is verò fortaſſe eſt Domitius Labeo, cuius extat epiſtola Celſum conſulentis [k].

a l. quæſitum. §. idem reſpondit. 43. de fund. inſtruct. *b* l. vlt. C. de ſeruis Reipub. manumitt. *c* lib. 3 epiſt 8. *d* in Antonino Pio. *e* l. metum autem præſentem. de eo quod met. cauſ. & ex pluribus Pandectar. locis liquet. *f* l. vlt. ff. ſi à parent. quis manumiſſ. fuer. *g* in Hadriano *h* l. is, qui ſeruum. ad l. Corn. de ſic. *i* l. pediculis. §. Labeo. de aur & arg. leg. *k* l. Domitius Labeo. de teſtam.

Ad l. Corneliam. de falſ. & SC. Liboniano. Cap. CXXXII.

L. Cornelius Sylla notiſſimus bellis ciuilibus, & externis primò Quæſtor cum C. Mario in Numidiam contra Iugurtham profectus, Boccho regi perſuaſit, vt ſibi Iugurtham traderet, eúmque vinctum ad Marium perduxit. Et quia hanc laudem ad ſe trahebat, pernicioſam cum eo diſcordiam exercuit. Marſos tamen cum eo fudit.

Poſtea verò Coſ. cum Mithridaticum bellum pararet, quòd ei Pontus prouincia obueniſſet, Marius Seruiũ Sulpicium tribunum plebis ſubornauit, vt lege lata ad populum eam prouinciã illi adimeret, & ſibi traderet. Ea iniuria accenſus Sylla, qui iam ſex legiones Nolam coëgerat, in vrbem reuerſus Marium in Africam fugere compulit. Deinde in Mithridatem conuerſus, Archelaum, & Doricam eius præfectos duplici acie vicit. Interea Marius copiis contractis, Cinnæ Conſuli, qui ab Octauio collega poteſtate priuatus, & eiectus fuerat, ſe coniungit, & antiquata lege, quæ de ſuo exilio lata erat, vrbem ingreditur, obtruncatóque Octauio quoſcunque non ſalutaſſet, aut quibus ſalutantibus non reſpõdiſſet, omnes occidi iuſſit. Itaque innumeri ſunt

interfecti. Domus Syllæ hoſtis iudicati euerſa,& bona publicata. Marius 7. Conſul factus mœrore,& timore futurorum anxius, curiſque confectus obiit. Eius loco Cinna Valerium Flaccum collegam ſuffectum contra Mithridatem miſit, qui ob ſæuitiam ab exercitu deſertus, à Fimbria quæſtore, quem ille exautorauerat, interfectus eſt, ſed & ipſe à militibus deſertus ſibi manus intulit. Sylla, pace cum Mithridate compoſita, cum 1700. nauibus (quidam dicunt 1200.) in Italiam venit, vbi ſub 15. Marianis ducibus 450. cohortes militabant. Ac primo multis oppidis captis, cum Marco Coſ. defuncti filio, aut, vt alij dicunt, propinquo, qui non multo pòſt extinctus eſt, proſpere pugnauit. Alibi quoque aliis hoſtium ducibus victis, Romam profectus ad portam Collinam alios fudit. Occubuere in eo conflictu quinquaginta hominum millia. Victor Sylla, primum ſex millia Sammitum, mox octo millia, qui ſe dediderunt, trucidauit. Multis denique Senatorum, Equitumque cæſis, ſe in annos 120. Dictatorem creauit, ac ſe Felicem ſtatuæ inſcripſit, gemellóſque ex Metella coniuge ſuſceptos filios marem Fauſtum, fœminam Fauſtam nominauit, ac ne domum funeſtaret, vxori morituræ repudium miſit. Biennio exacto, nemine id expectante, Dictaturam depoſuit, ac domum cum conuitiis à puero deductus, non multo poſt pediculari morbo conſumptus eſt, regiáque elatus pompa, plus centum millibus hominum occidit, & in his equitum duo millia ſexcentos, Senatores 110. & Conſulares 25. Hic eſt Sylla, cuius Menander meminit, de quo plura Plutarchus [a], Appianus [b], & alij.

Factus Dictator, pluribus legibus antiquis abolitis, nouas tulit. Tacitus, *L. Sylla, Dictator*, inquit [c], *abolitis, vel conuerſis prioribus, cùm plura addidiſſet, otium ei rei haud in longum parauit, ſtatim turbidis Lepidi rogationibus.* Hæc ille. Inter alias Cornelius Sylla legem Corneliam à ſe nominatam tulit de falſis, quæ ſeruis ob falſum teſtimonium vltimum ſupplicium, liberis aquæ, & ignis interdictionem irrogabat. Hi priùs ex ſaxo Tarpeio deiiciebantur. Charundas Cataníenſis primus legem contra falſos teſtes tulit, vt auctor eſt Ariſtoteles [d]. Addidit Sylla, vt ſua lege tenerentur, qui in teſtamento, alióve ſcripto, aut numo fraudem commiſiſſent. Item partus ſupponentes, nomen ſibi fraude mutantes, ſigniſque adulterinis vtentes [e]. Aliam legem Corneliam tulit de iniuriis contra eos, qui alium pulſaſſent, verberaſſent, alteriúſve domum vi introiiſſent [f], quæ lex ciuilis eſt.

His addidit Senatuſconſultum Libonianum, ne quis in alterius teſtamento legatum, aut fideicommiſſum ſibi adſcribat [g], cui poſtea Claudius Imp. edictum addidit, ne ignorantia quenquam excuſaret [h]. Senatuſconſultum autem longè vetuſtius eſt edicto, vt ſignificat *l. Senatuſconſulto. C. de iis, qui ſibi aſcrib.* quæ prius nominat SC. quàm edictum, quare mirot Tranquillum dixiſſe [i], Neronem auctorem fuiſſe, ne quis ſibi in alieno teſtamento legatum adſcriberet, cùm id antea Liboniano SC. cautum eſſet: ex cuius ſententia tutor etiam non erit, qui ſe teſtamento tutorem ſcripſerit [k]. Huius SC. auctorem L. Scribonium Libonem fuiſſe puto, qui cum M. Antonio triumuiro Coſ. fuit, & ſocer Sexti Pompeij Bibuli, defuncti loco mari Ionio præfectus eſt. P. Cornelium Dolabellam Dalmatia eiecit, & C. Antonium cepit, qui Cæſaris partes ſecuti fuerant [l]. Huius ſoror Scribonia Octauiano nupſit, quam ille, cùm Liuiam deperiret, mox repudiauit, quamuis ei filiam peperiſſet, vt Dion [m], & Tranquillus [n] referunt. Eius opus eſt puteal ab Horatio celebratum [o], quod in numiſmatis ſpectatur. Hunc etiam auctorem legis Scriboniæ eſſe cenſeo, cuius Paulus meminit *in l. ſequitur, in fin. de vſucap.* Tulit & legem de Sicariis, & veneficiis Eiuſdem credo eſſe legem Corneliam de ſponſionibus faciendis in ludum, qui fit virtutis

cauſa, de qua *in l. 3. de aleat.* Idem Sylla Dictator legem ſuſtulit, qua debitores pecunia carentes creditoribus ſeruire cogebantur, donec illis ſatisfeciſſent. Hanc legem rogauerat C. Popilius, vt ait Varro [p]. Id poſtea confirmatum eſt à *l. ob æs. C. de act. & obl.*

[a] in eius vita. [b] de ciuilib Roman. bellis lib. 2. & in Mithridatico. [c] lib. 3. Annal. [d] Politic. lib. 2. c. 10. [e] l. 1. de falſ. [f] l. lex Cornelia de iniur. [g] l. 1. §. ad teſtamenta. l. ſi quis legatum. ff. ad l. Corn. de falſis. [h] l. Diuus Claudius. in princ. ff. eod. tit. [i] in Nerone c. 17. [k] l. ex ſententia. de teſtam. tutel. [l] Dion lib. 41. [m] lib 48. [n] in Auguſto c. 62. [o] Satyrarum lib. 2. ſatyr. 6. & epiſtolarum lib. 1. ep. 19. ad C. Cilnium Mecænatem. [p] lib. de ling. Lat.

Ad l. D. Claudius. §. vlt. ff. de falſ. Cap. CXXXIII.

D. Claudius, ſeu SC. Libonianum prohibet, ne quis ſibi legatum, aut fideicommiſſum adſcribat [a]: quod & Neronem ſanxiſſe Tranquillus ſcribit [b]. Sed mirum, qua ratione apud Calliſtratum, qui ſibi fideicommiſſum poſt mortem hæredum adſcripſit, non modo pœnam euitet, ſed etiam fideicommiſſum conſequatur. *Si quis*, inquit [c], *duobus hæredibus inſtitutis, adiecerit, ſi vterque ſine liberis deceſſiſſet, hæreditas deinde alia manu ſcriptori teſtamenti reſtitueretur, placet teſtamẽtariam pœnam legis Corneliæ remitti, ſed benignius eſt, vt etiam quæ ſupra ſcripta ſunt, conſequatur.* Doctores credunt licere ſibi ſub conditione fideicõmiſſum adſcribere, quod eſt contra generalem diſpoſitionem *l. 1. §. ad teſtamenta. de falſis.* Et *l. impuberem §. 1. eod. tit.* prohibet legatum ſub conditione quemque ſibi adſcribere. Et ideo Bartolus ad ſecundum ſenſũ cõfugit, ſcribere quẽ poſſe ſibi fideicõmiſſum ſub duplici conditione, ſi vterque hæredum ſine filiis morietur. Quod eſt erroneum, quia nec ſub vna, nec ſub duabus conditionibus id licet, cùm ratio, quæ purum legatum ſibi abſcribi prohibet, eadem etiam vnum, vel plura conditionalia inhibeat.

Vnus ergo intellectus *d. l. Diuus. §. vlt.* eſt teſtamenti ſcriptorem aliena manu, non ſua ſibi fideicommiſſum adſcripſiſſe. duos enim teſtator ſcripſit hæredes, & iuſſit, vt qui prior diem ſuum obiiſſet, ſuperſtiti, & liberos habenti reſtitueret, & ſi vterque ſine liberis deceſſiſſet, vt hæreditas, huc uſque ſcripſit fideicommiſſarius teſtamentum, tunc rogauit amicum, vt reliqua ſcriberet, & ille addidit, reſtitueretur ei, qui ſcripſit teſtamentum. & quia alterius manu ſcripta ſunt verba, quæ dant fideicommiſſum ſcriptori teſtamenti, is non modò non incidit in pœnam legis Corneliæ, qui ſcripſit teſtamentum, ſed etiam capit fideicommiſſum: quia non poſuit ſua manu verba, quibus ei dabatur fideicommiſſum, licèt eam clauſulam ipſe cœperit ſcribere. & hoc vult lex, dum ait, *vt hæreditas deinde alia manu ſcriptori teſtamenti reſtitueretur*, ſcilicet, ſcriptum fuerit. Notandum hîc etiam eſt teſtamentarium ſcriptorem teſtamenti appellari, in quo ſenſu reperitur & in *l. impuberem. §. antep. eod. tit. & l. quoties, in princ. ff. de hæred. inſtitut.*

[a] l. 1. § ad teſtamenta. l. ſi quis legatum. l. Diuus. ff. de falſis. & habetur in toto tit. C. de iis, qui ſibi adſcrib. [b] in Nerone c. 17. [c] l. Diuus. §. vlt. de falſis.

Ad l. ſacrilegij. §. vlt. ad l. Iuliam pecul. Cap. XXXIV.

QVi furanti ſinum præbuit, perinde habetur, ac ſi furti condemnatus eſſet. Sinum furanti præbere intelligunt aliqui idem, quod vulgò dicunt, ſecuritatem exhibere, ſeu furem tutum facere ad furandum, ne ab aliquo deprehendatur. Sinum enim in hoc ſenſu accipit, inquit D. Gregorius, Iob, qui cum dixiſſet [a],

Repoſita

Repoſita eſt ſpes mea in ſinu meo, nihil, ait [b], *nos habere certius credimus*, *quam hoc*, *quod in ſinu habemus. In ſinu ergo ſuo ſpem repoſitam tenuit*, *quia vera certitudine de ſpe reſurrectionis præſumpſit.* Hæc D. Gregorius. In eodem ſenſu accipit Plinius. *Geſtus*, inquit [c], *conſulatus non in hoc vrbis otio*, *& intimo ſinu pacis*, *ſed iuxta barbaras gentes.* Cicero [d]: *Mihi credo in ſinu eſt.* id eſt, in tuto. & idem ſentire videtur *l. qui teſtamentum. ff. de probat. Titio centum do, lego, quæ ideo ei non caui*, *quod omnem fortunam*, *& ſubſtantiam*, *ſi quam à matre ſuſceperat*, *in ſinu meo habui ſine vlla cautione.* id eſt, in tuto. Cùm enim dicat, ideo ei non caui, quia habui in ſinu meo, neceſſe eſt, vt bona ſit ratio cautionis præſtitæ, intelligat ſe habuiſſe in tuto.

Budæus verò interpretatur [e], in occulto, vel in mea poteſtate, tracta metaphora ab iis, quæ habemus in ſinu, quæ occulta ſunt, & non videntur, & ob id in tuto eſſe cenſentur. Tertullianus quoque ſinum pro arcano accipit [f]. *Solus*, inquit, *filius patrem nouit*, *& ſinum patris ipſe expoſuit.* Idem alibi ait [g]: *Sub tunica*, *& ſinu quod aiunt*, *vt furtiuo.* D. Ambroſius, *Nolui* [h], *in ſinu*, *quod aiunt*, *abſcondere*, *ſed aliis quoque demonſtrare volui.* Secundum hunc ſenſum intelligimus, ſi quis ſinum furanti præbuit, id eſt, furtum occultauit. Eodémque modo interpretabimur *d. l. qui teſtamentum. ff. de probat.* Lampridius in ſinum conferre dixit pro eo, quod eſt in ſuam vtilitatem conuertere. *Agebantur*, inquit [i], *omnia per alios*, *qui etiam condemnatione in ſinum vertiſſe dicuntur.* id eſt, clam in ſuam vtilitatem.

a cap. 19. *b* expoſit. moral. lib 14. in c. 19. Iob. cap. 33. *c* in Panegyr. Traiano dicto. *d* Epiſtolarum ad Q. fratrem. lib. 2 epiſt. cuius initium, Riſi. *e* annotat. in Pandect. ad d. l. qui teſtamentum. ff. de probat. *f* aduer. Praxeam. cap 8. *g* de fuga in perſecut. c. 12. *h* epiſt. 51. ad Felicem. *i* in Commodo Antonino.

Ad l. Iuliam. de ambitu. Cap. CXXXV.

Altiùs legis ambitus origo eſt repetenda. Romulus cùm vrbis ſtatum conſtitueret, plebi magiſtratuum creationem, legum ſanctionem, & belli decernendi ius tradidit, vt Dionyſius recitat [a]. Euenit autem, vt corruptis ciuitatis moribus cupidi magiſtratus adipiſcendi non ſolùm precibus, ſed & pecunia ſingulos ex populo corrumperent, cui malo pluribus legibus itum eſt obuiam. Nam Aquilio, & Piſone Coſſ. lege lata factum eſt Senatuſconſultum, quo pœna pecuniaria iis irrogabatur, qui ambitus damnati fuiſſent, & aliquem pecunia ob honores habendos corrupiſſent. Hos credo aureis centum multatos fuiſſe [b].

Præter hanc pœnam nec Senatores ampliùs eſſe, nec magiſtratum aliquem gerere poterant, vt Dion memorat [c], & qui de hoc crimine condemnatus eſſet, ſi alios duos ſibi æquales, vel inferiores, vel vnum ſe maiorem ex hoc edicto conuicisset, veniam merebatur, & in integrum reſtituebatur [d]. Eam legem G. Pompeius tulit, ac præmium accuſatoribus conſtituit, vt eorum qui ambitus conueniebantur, ſi ipſi digni fuiſſent magiſtratum obtinerent. Eam legem poſtea à ſe reformatã C. Iulius Iuliam appellauit. Sed & pœna exilij decennalis ambitus dãnatis irrogabatur, vt Dion refert [e], vnde capitalem pœnam ambitus eſſe Polybius [f] & Cicero [g] ſcripſerunt. Id etiam ſignificat *l. 1. in fin. C. ad l. Iul. amb. Pœnam*, inquit, *deportationis ad inſtar Iuliæ ambitus excipiant.* Sed hæc lex hodie in vrbe ceſſat, quia populus Romanus non ampliùs eligit magiſtratus, eo iure in Principem tranſlato [h]. Dum vixit Auguſtus, magiſtratuum creatio apud populum fuit, eo verò defuncto, Tiberius ad Senatum, cum quo ipſe omnia gubernabat, ſui principatus initio magiſtratuum

creando

creandorum facultatem tranſtulit. Tacitus, *Tum primum*, inquit [i], *è campo Comitia ad Patres tranſlata ſunt. Nam ad eam diem, et ſi potiſſima arburio Principis, quadam tamen ſtudiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum ius queſtus eſt, niſi inani rumore, & Senatus largitionibus, & precibus ſordidis exolutus libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret ſine repulſa, & ambitu deſignandos.* Sed poſtea inconſulto Senatu, omnes ſuo arbitrio magiſtratus Princeps creauit, qui pecunia non corrumpitur, & ideo lex Iulia ambitus in vrbe ceſſat. In municipiis verò locum habet, vbi magiſtratus municipalis ſuffragio Decurionum, aut Sacerdos creatur, vt Lyciarcha, Aſiarcha, Bithyniarcha, & Cappadociarcha, & ſimiles, de quibus *in l. 1. C. de natura. lib. & in l. athleta. aliàs eſt l. ſi duas. §. athletæ. ff. de excuſ. tutor.* vbi pro *Sacerdotio* malè verſum eſt *Præſidatus*. Erant autem hæc Sacerdotia gentium, non Chriſtianorum, quæ diſtinctis ordinibus à noſtris Pontificibus deferuntur, ac purpureis veſtibus, coroníſque aureis inſigniebantur. Tertullianus, *Igitur purpura illa*, inquit [k], *& aurum ceruicis ornamentum eodem more apud Ægyptios, & Babylonios inſignia erant dignitatis, quo more prætexta, vel trabeæ, vel palmatæ, & coronæ aureæ Sacerdotum prouincialium.* Erant enim totius prouinciæ Sacerdotes.

a lib. 2 antiq. Roman. *b* l. 1. ad l. Iul. de amb. *c* lib 56. *d* Dion lib. 40. *e* lib. 37. *f* li. de rerum publicarum generibus. *g* pro Murena. *h* d. l. 1. ff. hoc eo. tit. *i* lib. 1. Annal. *k* de Idololatria. c. 18.

Ad Senatuſconſultum Turpilianum. CAP. CXXXVI.

NErone imperante, factum fuiſſe videtur SC. Turpilianum. ſub eo enim C. Cæconius Pętus, & C. Petronius Sabinus Turpilianus anno Domini 62. Coſſ. fuerunt. Duo autem Petronij Turpiliani reperiuntur, vtrique Conſulares, & Neronis familiares. Vnus fuit C. Petronius Sabinus Turpilianus, qui cum Britanniæ præfectus eſſet, ſucceſſorem habuit Trebellium Maximum auctorem SC. Trebelliani: ipſe verò ſucceſſit Suetonio Paulino in Chriſtianos ſæuiſſimo, de quo ita Tacitus [a]: *Paulinus cum egregius cætera arroganter in deditos vt ſua quoque iniuria vltor durius conſuleret, miſſus Petronius Turpilianus tanquam exorabilior, & delictis hoſtium nouus, eóque pœnitentiæ mitior, compoſitis prioribus, nihil vltra auſus, Trebellio Maximo prouinciam tradidit.* Hęc ille. Demum Paulinus à Nerone mori coactus eſt, vt Diô latiùs narrat [b]. C. verò Petronius Turpilianus à Galba Romam ingreſſo & ipſe eſt occiſus. Tacitus, *Tardum*, inquit [c], *Galbæ iter & cruentum, interfectis Ciconio Varrone Conſule deſignato, & Petronio Turpiliano Conſulari: ille vt Nimphidij ſocius, hic vt dux Neronis, inauditi, atque indefenſi, tanquam innocentes periere.*

Huius filiam Vitellius Cæſar vxorem duxit. Tranquillus, *Vxorem*, inquit [d], *habuit Petroniam Conſularis viri filiam, & ex ea filium Petronium captum altero oculo. Hunc hæredem à matre inſtitutum ſub conditione, ſi de poteſtate patris exiſſet, manumiſit, breuique, vt creditum eſt, interemit, inſimulatum inſuper parricidij, & quaſi paratum ad ſcelus venenum ex conſcientia hauſiſſe.* Petronij Sabini extat numus ita inſcriptus, Sabinus Turpilianus Triumuir. Eiuſdem Conſulis meminit hæc inſcriptio: SILVANO SANCTO, ET MERCVRIO, ET LIBERO PATRI SACRVM M. VARGVTEIVS M. F. PAL. AVGVRINVS SVA PECVNIA DD. III. IDVS AVGVST. PETRONIO, ET CÆSONIO PÆTO COS.

Ab

Ab eodem Petronio fortè lata eſt lex Iunia Petronia, cuius in iure fit mentio [e]. Hæc in paribus ſententiis eam vult præualere, quæ libertati fauent. In Pandectis Florentinis legitur *Patronia*. Legis Petroniæ item meminit *l. circumcidere. §. vlt. ad legem Corneliam de ſicar.* quæ prohibet dominis, ne ſeruos tradant ad pugnandum cum beſtiis.

Alter fuit C. Petronius Turpilianus, quem & ipſum Nero Conſulem fecit, & occidit, de quo ſic Tacitus [f]: *De C. Petronio ſuprà pauca ſunt repetenda. Nam illi dies per ſomnum, nox officiis, & oblectamentis vitæ tranſigebatur, vtque alios induſtria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebatúrque non ganeo, & profligator, vt plerique ſua haurientium, ſed erudito luxu. Ac dicta, factáque eius quanto ſolutiora, & quamdam ſui negligentiam præferentia, tanto gratiùs in ſpeciem ſimplicitatis accipiebantur. Proconſul tamen Bithyniæ, & mox Conſul vigentem ſe, ac parem negotiis oſtendit. Dein reuolutus ad vitia, ſeu vitiorum imitationem inter paucos familiarium Neroni adſumptus eſt, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, niſi quod ei Petronius approbaſſet. Unde inuidia Tigellini quaſi aduerſus æmulum, & ſcientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui cæteræ libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indicium ſeruo, ademptáque defenſione, & maiore parte familiæ in vincula rupta. Fortè illis diebus Campaniam petiuerat Cæſar, & Cumas vſque progreſſus Petronius illic detinebatur. Nec tulit vltrà timoris, aut ſpei moras. Neque tamen præceps vitam expulit, ſed inciſas venas vt libitum obligatas aperire rurſum, & alloqui amicos non per ſeria, aut quibus conſtantiæ gloriam peteret. Audiebátque referentes nihil de immortalitate animæ, & ſapientum placitis, ſed leuia carmina, & faciles verſus. Seruorum alios largitione, quoſdam verberibus affecit. Iniit & vias, ſomno indulſit, vt quamquam coacta mors fortuitæ ſimilis eſſet. Ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus eſt, ſed flagitia Principis ſub nominibus exoletorum, fœminarúmque, & nouitate cuiuſque ſtupri perſcripſit, atque obſignata miſit Neroni, fregitque anulum, ne mox vſui eſſet ad facienda pericula.* Hæc Tacitus. Plinius verò Petronium Trullam murrhinam fregiſſe ait [g], ne eam Nero haberet, & Titum, non Caium Petronium ipſum nominat. *Titius Petronius*, inquit, *vir Conſularis moriturus inuidia Neronis Principis, vt menſam eius exhæredaret, Trullam murrhinam 300. ſeſtertiis emptam fregit.* Hæc autem ſumma efficit noſtrorum aureorum ferè ſeptem millia, & quingentos. Et hoc Tacitum ſcripſiſſe opinor, ſed pro *pericula* legendum *pocula*, & codicem librariorum culpa corruptum eſſe. Hic Petronius, quia Conſul fuit, huius legis auctor fuiſſe poteſt, & fortaſsè lex dicta eſt Iunia Petronia, quia alius Conſul ſuffectus ita vocatus cum eo hanc legem tulit. Hunc autem exiſtimo diuerſum ab illo Petronio, quem Syriæ præfuiſſe Philon memorat [h], cui à C. Petronio iniunctum ait, vt ſibi tamquam Deo ſtatuam erigeret.

a in vita Iulij Agricolæ. *b* in Nerone. *c* lib. 17. Annal. ſeu lib. 1. hiſtor. *d* in Vitellio, c. 6. *e* l. antepenult. ff. de manumiſſ. *f* lib. 16. Annal. *g* lib. 37. c. 2. *h* lib. de virtutib.

Ad l. ab accuſatione. §. nunciatores. ad Turpil. CAP. CXXXVII.

NVnciatores, qui per notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubentur. Hîc nihil aliud eſt notorium, quàm criminis denunciatio, quæ plerumque fiebat ab apparitoribus Præſidum. Gordianus *l. ea quidem. C. de accuſat.* *Ea*, inquit, *quæ per officium Præſidibus denunciantur, citra ſolennia accuſationum perpenduntur, verùm ſi falſis nécne notoriis quis inſimulatus ſit, diſpici debet.*

Hic apparet nihil aliud eſſe notorium, quàm criminis denunciationem, quam D. Auguſtinus notoriam appellat *epiſt. 159. ad Marcellinum Tribunum.* & ab Irenarchis ſæpe fieri ſignificat. *Non accuſantibus*, inquit, *noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinet, præſentati videntur examini.* De notorio ſatis ſuprà *lib. 1. c. 37.*

Ad l. aut damnum. §. in calcariam. ff. de pœn. CAP. CXXXVIII.

IN calcariam aliquos damnari, & in ſulphurariam, ſcribit Vlpianus: quod ad coquendam calcem refert Accurſius. Sed intelligit, vbi calx effoditur: quod in aliquibus Germaniæ locis fit, ſicut ſulphur pluribus in locis Italiæ effoditur, & de pari vtriuſque pœna lex intelligit. Deinde ſubiungit lex, ſed hæ pœnæ magis metalli ſunt: ergo non loquitur de his, qui calcem coquunt, ſed effodiunt, vt metalla fodiuntur.

Ad l. aut facta. 16. de pœn. & de Claudio Saturnino huius legis auctore.
CAP. CXXXIX.

IN fronte Pandectarum trigintaſex recenſentur Iuriſconſulti, ex quorum ſcriptis compoſitæ ſunt Pandectæ, inter quos Claudius Saturninus huius præclaræ legis auctor non reperitur, qui librum ſingularem de pœnis paganorum eruditè compoſuit, ſed eum Venuleio Saturnino præcedentis legis auctori, quæ incipit, *Diuus Hadrianus*. ſcriptor catalogi prædictorum Iuriſconſultorum per errorem adſcribit. Deceptum autem eum in nominibus eſſe puto: nam cùm vterque Saturninus cognominaretur, ille duos vnum eſſe exiſtimauit, qui Claudius Venuleius Saturninus vocaretur, cùm tamen ſint diuerſi, & ætate longè differant: Claudius enim Saturninus ſub Pio Antonino vixit, vt ad illum eius reſcripta indicant [a]. Venuleius verò Saturninus, Antonino Caracalla, & Alexandro imperantibus, floruit, vt illorum ad ipſum reſponſa oſtendunt [b], & Lampridius affirmat [c].

Fuit autem Claudius Saturninus Romæ Prætor, vt auctor eſt Vlpianus [d]. Quandoque ſingularis fuit opinionis [e], vnde Baldus ſolitus fuit Saturninos eos appellare, qui ſoli ſunt in aliqua opinione, quo nomine quandoque vocauit Bartolum [f], & Iaſonem [g]. Librum de coronis admodum elegantem compoſuit, vt auctor eſt Tertullianus. *Plura quærentibus*, inquit [h], *omnia exhibebit præſtantiſſimus in hac quoque materia commentator Claudius Saturninus. Nam eſt illius de coronis liber, & origines, & cauſas, & ſpecies, & ſolennitates earum ita ediſſerens, vt nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum ceſpitem, aut palmitem non alicui capiti inuenias conſecratum.* Hæc ille. In iure verò ciuili de pœnis paganorum librum ſingularem edidit, ex quo vna hæc lex eſt excerpta. Itaque liber ille eſt huius Claudij Saturnini, non Venulei, vt errans credidit, qui catalogum illorum Iuriſconſultorum contexuit, ex quorum ſcriptis conſarcinatæ ſunt Pandectæ. De pœnis verò paganorum Claudius Saturninus diſſeruit, quia in multis milites delinquunt, quæ in paganis pro delictis non habentur, aut in ipſis ſunt leuiora, veluti ſi artem ludicram exerceant, in quo paganus fit infamis, miles capite punitur [i]. In quibus verò omnes æquè delinquunt, grauiùs pagani, quàm milites puniuntur, qui plebeiorum pœnis non afficiuntur: neque enim in metallum, aut opus publicum dantur, nec viui exuruntur, beſtiíſve ſubiiciuntur [k]. Et ideo de pœnis paganorum eruditum librum Saturninus conſcripſit, ex quo hæc lex doctè compoſita, & fortè ſola eſt excerpta.

a l. 4.

a l.4.infrà de legationib & l.1.§.eam rem,quæ res pignor. oblig.non poſſ. *b* l. 1. C. de excuſat.veter.l.1.C.quib.non obiicitur long.temp.præſcript. *c* in Alexandro. *d* l.ſi remunerandi. §. Marius. ff. mandat. *e* l. 1. ſupià de ſenatorib. *f* l.1.ſub num.3.C.de ſacroſanct. eccleſ. *g* l.ſi filiusfamiliàs.ſub num.7.ſuprà ſi cert.pet. *h* lib.de corona militis,c.7. *i* l. quædam delicta. de pœn. *k* l.honor.C.de pœn. l.moris.§.iſtæ. de pœn.

Ad l.capitalium.§.ſolent.de pœn. CAP. CXL.

SVnt,inquit Calliſtratus,quidam,qui vulgò ſe iuuenes appellant,& in quibuſdam ciuitatibus turbulentibus ſe acclamationibus popularium ſolent accommodare. Iuuenes dicebantur, qui in ludo ad pugnandum ſe exercebant, vel vt diſco certarent, etſi turbulentè ſe geſſerint, ſpectaculis interdicuntur, vt in hoc §. dicitur, ne ibi tumultum excitent,& cæduntur,aut pro admiſſo grauiùs puniuntur. In quodam lapide legitur, *Allecto inter iuuenes.* & in alio, *Curator luſus iuuenum.* Petaſo vtebantur,inquit Pollux *lib.*9.qui ἐφήβοι vocabantur,id eſt,adoleſcentes. Erat autem petaſus tegmen capitis latum vmbram faciens, viatorium ad Solem arcendum. Hi fortè à iuuenibus originem habuerunt, quos Tranquillus à Nerone electos ſcribit *in Nerone,c.* 20. vt plauſuum genera condiſcerent, cantantique ſibi operam nauarent. *Adoleſcentes,*inquit,*equeſtris ordinis, & quinque ampliùs millia è plebe robuſtiſſimæ iuuentutis vndique elegit, qui diuiſi in factiones plauſuum genera condiſcerent (bombos,& imbrices,& teſtas vocabant) operámque nauarent cantanti ſibi inſignes pinguiſſima côma, & excellentiſſimo cultu pueri, nec ſine anulo leuis, quorum duces quadragena millia HS.merebant.*id eſt,aureos eius temporis 400.

Ad l.Cicero.39.eod.tit. CAP. CXLI.

SCribit Thryphoninus in hac lege, Ciceronem referre [a], cùm ipſe eſſet in Aſia, ſeu Cilicia Proconſul, capite damnatam fuiſſe Mileſiam mulierem, quæ medicamentis partum ſibi abegiſſet, pecunia à ſecundis heredibus accepta. Ciceronis verba hæc ſunt: *Memoria teneo Mileſiam quamdam mulierem, cùm eſſem in Aſia, quòd ab heredibus ſecundis accepta pecunia, partum ſibi ipſa medicamentis abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam, neque iniuria, quæ ſpem parentis memoriam nominis, ſubſidium generis,heredem familiæ deſignatum,Reipublicæ ciuem ſuſtuliſſet.* Itaque illa verba, *Cùm eſſem in Aſia*, ad Ciceronis perſonam, qui tum in Aſia erat, non ad Mileſiam mulierem,vt aliqui Gloſſatores credunt [b], ſunt referenda. Nec erat dubitandum, eam fœminam in Aſia fuiſſe, cùm eſſet ex Mileto vrbe ſita in finibus Cariæ, & Ioniæ velleribus nobili [c].

Aulus autem Cluentius Habitus, vel, vt alij credunt, Auitus fuit ex Larino Latij municipio, vir religionis illius virtute, exiſtimatione, & nobilitate Princeps, qui à Saſſia matre accuſatus eſt, quòd Oppianicum vitricum veneno ſuſtuliſſet, & quòd accuſato Oppianico, dum viueret, Iudices corrupiſſet, vt illum condemnarent. Eum defendit Cicero.

a orat.pro A.Cluentio. *b* in d.l.Cicero.in ver.cùm eſſet. *c* Strabo lib.124.Geograph.& lib.1.

Ad l.vlt.ff.de bon.damnat. CAP. CXLII.

SVpplicio de aliquo ſonte ſumpto, leues tantùm anulos, qui aureorum quinque pretium non excedunt, & numulos, qui quotidiani victus cauſa in ventrali in promptu habentur, & veſtes à ſpeculatore, & optione auferri poſſe ex Hadriani

reſcripto Vlpianus tradit. *Alia verò*, inquit [a], *maioris pretij in alios vſus ſunt conuertenda, putà in Chartiaticum.* Speculatores hic pro carnificibus accipi non dubito. In quo ſenſu etiam vſus eſt D. Marcus, qui Ioannis Baptiſtæ decollationem enarrans; καὶ εὐθέως, inquit [b], ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα. ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ. id eſt, *Et confeſtim miſſo ſpeculatore, iuſſit auferri caput eius, & ille abiit, & decollauit eum in carcere.* Ex quo apparet ſpeculatorem pro carnifice accipi, vt etiam Theophylactus interpretatur. *Speculator*, inquit [c], *miles carnifex eſt deputatus in hoc, vt occidat.* Alias ſpeculatores erant Principis ſtipatores, aut in legione milites lanceis vtentes. Tranquillus, *Neque conuinia*, inquit [d], *inire auſus eſt, niſi vt ſpeculatores cum lanceis circumſtarent.* Et alibi, *Deſcendentem*, inquit [e], *Galbam ſpeculator impulſu turba lancea propè vulnerauit.* Et Tacitus loquens de Othone ait [f]: *Ibi tres, & viginti ſpeculatores conſalutatum Imperatorem, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſella feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus, rapiunt.* Notandum autem eſt ſcribi ſpeculatorem per e, vt apparet ex loco diui Marci ſuprà citato, & ex marmore ita inſcripto: SCOLA SPECVLATORVM LEGIONVM I. ET II. ADIVTRICVM PIARVM FIDELIVM.

Optiones verò intelliguntur adiutores commentarienſium, qui carceribus præſunt. Gratianus, *De iis*, inquit [g], *quos tenet carcer incluſos, id aperta diffinitione ſancimus, vt aut conuictos velox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia diuturna non maceret. Iubemus autem, vt intra triceſimum diem ſemper commentarienſis ingerat numerum perſonarum, varietatem delictorum, clauſorum ordines, ætatémque vinctorum.* De adiutore verò, ſeu optione commentarienſis ita Valentinianus [h]: *Ad commentarienſem receptarum perſonarum cuſtodia, obſeruatióque pertineat.* Et paulo pòſt: *Si verò commentarienſis neceſſitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem eius pari iubemus inuigilare cura.* Itaque optiones adiutores ſunt commentarienſium, qui illis ægritudine impeditis, aut abſentibus tamquam adoptati ſubeunt, eorúmque officio funguntur. Vegetius, *Optiones*, inquit [i], *ab optando appellati ſunt, quòd antecedentibus ægritudine præpeditis ij tamquam adoptati eorum, atque vicarij ſolent vniuerſa curare.* Quod & Varro [k], & Feſtus [l], & Budæus [m] tradunt. Idem reorum acta ſcribebat Paulus. *Quoties*, inquit [n], *apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, vt meritò iis vti liceat, eáque manu commentarienſis adnotanda ſunt.* Et inde nomen habet, quòd reorum commentaria notet.

Ventralia verò ſunt, quæ alibi à Scæuola *Lateralia* vocantur [o]. Genus eſt marſupij, quod ventri accingi ſolet, cuius etiam Plinius meminit [p].

Chartiaticum autem officialibus ſubſcribere, nihil aliud eſſe cenſeo, quàm pecuniam damnato ademptam in vſum chartæ officialium deſtinare. Vix enim aliud hoc vocabulum, quod in Pandectis Florentinis reperitur, ſignificare poteſt. Et iſtud etiam infrà Vlpianus explicat dum ait: *Sed ad vtilitatem officij eam pecuniam patiatur peruenire.* vbi officium ſumitur pro omnibus, qui in Præſidis officio eſſe conſueuerunt. De Chartiatico ita Zonaras [q]: *Deſignauit & inſpectores, quibus mandauit, vt publica vectigalia augerent, & pro Cartiatico in ſingula numiſmata bina ſiliqua poſcerentur.* Hi nunc eſſent duo ſolidi Veneti.

a l. vlt. de bon. damnat. b Marc. c. 6. c enarrat. in c. 6. Marci. d in Claudio, c. 35. e in Galba, c. 18. f lib. 17. Annal. ſeu hiſtor. lib. 1. g l. vlt. C. de cuſtod. reorum. h l. penult. C. eod. tit. i de re milit. lib. 2. c. 7. k de lingua Latina, lib. 4. l in ver. optio. m in annotat ad Pandect. ad l. vlt. ff. de iur. immun. n l. in fraudem. §. quoties. ff. de iur. fiſci. o l. his verbis. in princip. & §. 1. ff. de leg. 3 p lib. 8. c. 48. q Annal. tom. 3. in Nicephoro Generali.

Ad

Ad l.poſtliminij.§.vlt.de captiu. CAP. CXLIII.

CAptus in bello à Romanis ſi Romæ manumittatur, efficitur ciuis Romanus, ſi ibi permanere velit:ſed ſi ad ſuos reuertatur,deſinit eſſe ciuis, quia poſtliminio ad ſuos reuerſus priſtina iura recipit,ait Pōponius.& ideo ſubiicit reſponſum à Iuriſconſultis fuiſſe, Attilium Regulum, quem Carthaginenſes Romam miſerunt, non fuiſſe poſtliminio reuerſum, quia iurauerat ſe reuerſurum, neque animum Romæ permanendi habuerat.Res autem ita acta eſt. Orto inter Romanos,& Carthaginenſes bello cauſa Siciliæ, quam vtrique occupare ſtatuerant, Romani cum 350. nauibus in Libyam delati pleraſque vrbes ceperunt Eò enim miſſus M.Attilius Regulus Conſul vrbes ferè ducentas in ditionem accepit. Carthaginenſes exiſtimantes imperitia ſuorum Ducum minùs proſpere pugnatum, à Lacedæmoniis Ducem poſtularunt, qui Xantippum miſerunt. Is ad veſperam fatigatos ſiti, & æſtu hoſtes in traiiciendo milite nactus inuadit,& ex triginta millibus eorum, paucis elapſis, reliquos partim trucidauit,partim cepit, inter quos fuit Attilius Regulus Conſul. Eutropius quindecim millia capta, & triginta millia cæſa dicit [a]. Polybius quindecim millia peditum,& quingentos equites tantùm in Africam veniſſe ſcribit [b]. Carthaginenſes tamen bella pertæſi cum Regulo egerunt,vt Romam iret,& de pace ageret,ſi id non impetraſſet, ſaltem de permutandis captiuis tranſigeret, fidémque ab eo cum iuramento acceperunt,vt ſi nec id obtinuiſſet,Carthaginem reuerteretur.Is vbi Romam venit, primum vxorem,& liberos à complexu remouit, quod ſeruus hoſtium factus ciuis Romanus eſſe deſiiſſet. Deinde Senatui auctor fuit, ne pacem cum Carthaginenſibus tot cladibus fractis facerent, breui futurum dicens, vt in Romanorum ditionem venirent. Perſuaſit etiam, ne paucos Romanos cum pluribus hoſtium captiuis commutarent, neque ſui iam ſenis, & bello inutilis rationem aliquam haberent.Itaque infectò vtroque negotio,Carthaginem reuerſus à Pœnis cauea incluſus, & crudeliter necatus eſt.Illi Xantippi gloriæ inuidi multis quidem donis publicè cumulatum dimiſerunt, ſed clam nautis mandarunt, vt in medio itinere eum in mare proiicerent.Itaque necatus pro beneficio pœnas tulit,vt Appianus [c], Gellius [d] plura de hoc ſcribunt.

Subiicit Pomponius Menandrum quendam interpretem Romæ manumiſſum, cum captus eſſet,ciuem manumiſſione effectum, & cum ad ſuos reuerſus eſſet, fruſtra ciuem lege creatum,quia ciuis erat,ſi Romæ manere vellet. Hic credo fuit Menāder Laodicius apud Lycum amnem natus,quem Suidas interpretem fuiſſe dicit [e], ex lingua enim Phœnicia antiquitates Sidoniorum in Græcum conuertit, & ſcripſit facta temporum,vt ait Ioſephus [f]; & ob id eum interpretem cognominatum fuiſſe exiſtimo. Scripſit etiam commentaria in artem Rhetoricam Hermogenis.& præexercitamenta Minutiani,& fuit Rhetor.

Romani ſcientiæ cauſa eum manumittendo honorare voluerunt,& ciuem Romanum fecerunt. Quo tempore vixerit,aut quo in bello captus ſit,ignoratur.

Alij fuere Menandri,de quibus Pomponius non intellexit,inter quos inſignis fuit Arrius Menander Iuriſconſultus Conſiliarius M.Antonini [g],cuius eſt *l.2.4.5.6. de re milit.l.29.ff.de libera.cauſ.*Alius fuit Menander Comicus, qui primam agens fabulam dictam,orgen,alios ſuperauit,vt auctor eſt Euſebius Cæſarienſis [h].Ex eius Comœdia Iambum profert D.Paulus [i]:

Corrumpunt bonos mores colloquia mala.

Google

Alios duos ſenarios de genio hominis citat Marcellinus [k], & plures Gellius [l]. Græcè ſcripſit.

a de geſtis Romanorum lib.2. *b* hiſt.lib.1. *c* in lib.qui Libycus inſcribitur. *d* lib.6. c. 3. & 4. *e* in verbo. μισαιδῶς. *f* lib.8.antiq.Iudaic.c.5 & lib.9 c.vlt. *g* l.verum.§.ex facto.ff.de minor. *h* in Chronicis anno mundi.4880. *i* in 1.ad Cor.c.15. *k* lib.21. *l* lib.2.c.23.

Ad l.vlt.in fin.de legatio. CAP. CXLIV.

CIuem, qui hoſtibus deditur, non manere ciuem ex Mutij ſententia Pomponius ſcribit, & ideo nunquam ciuitatem recipit, niſi denuo ciuis fiat, quod de Hoſtilio Mancino quæſitum fuit. Res autem ita ſe habet. Numantia vrbs Celtiberorum opulentiſſima fruſtrà per annos 14. à Romanis eſt obſeſſa, quorum aliis ducibus victis, etiam Pompeius Cos. ſuperatus ad turpiſſima fœdera compulſus eſt; quæ Senatus irrita habuit. Poſt eum miſſus eſt C. Hoſtilius Mancinus Cos. qui cum triginta millibus militum à quatuor millibus hoſtium ſuperatus, caſtriſq; fœdè exutus, ignominioſam cum iis pacem fecit, quam Popul. Romanus ratam non habuit, & vt facinus expiaretur, Mancinus nudus, religatis poſt tergum manibus, per fœciales hoſtibus deditus eſt, quem illi recipere noluerunt, dicentes, fidei publicæ violationē vnius ſanguine non lui. Mancinus domum reuerſus, iterum ciuis, ac poſtea etiam Prætor factus eſt. Tiberius Gracchus tum in caſtris Quæſtor pacis auctor fuerat, qui id factum grauiter ferens, poſtea Tribunus plebis creatus, in nobilium inuidiam leges Agrarias promulgauit, atque vniuerſæ Italiæ ciuitatem pollicitus ſibi exitium peperit. Tandem P. Scipio Africanus Æmilianus, qui Carthaginem exciderat, Numantinos deleuit, vt Velleius Paterculus [a], Florus [b], & alij referunt. De C. Mancino ita Cicero [c]: *Etenim ſi C. Mancinum nobiliſſimum, atque optimum virum, ac conſularem cùm propter inuidiam Numantini fœderis pater patratus ex Senatuſconſulto Numantinis dediſſet, eúmque illi non recepiſſent, poſteaq; Mancinus domum reuertiſſet, neq; in Senatum introire dubitaſſet, P. Rutilius M. filius tribunus plebis de Senatu iuſſit educi, quod eum ciuem negaret eſſe: quia memoria ſic eſſet proditum, quem pater ſuus, aut populus vendidiſſet, aut pater patratus dedidiſſet, ei nullum eſſe poſtliminium.* Alibi tamen Cicero eum poſtliminio reuerſum ciuitatis iura recepiſſe defendit [d]: quia ab hoſtibus non eſt receptus. *Mancini*, inquit, *cauſa defendi poteſt, poſtliminio rediſſe, deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus.* Gellius [e] ſcribit A. Hoſtilium Mancinum ædilem curulem Manuliæ meretrici diem ad populum dixiſſe, quod de ambulacro eius noctu lapide ictus eſſet, vulnúſque ex eo lapide oſtentabat. Manulia ad Tribunos plebis prouocauit, apud eos dixit comeſſatorem Mancinum ad ædes ſuas veniſſe, eum recipere noluiſſe, ſed cùm vi irrumperet, lapidibus depulſum. Tribuni decreuerunt, ædilem ex eo loco iure deiectū.

a hiſt.Rom.vol.poſter. *b* epit.hiſt.Tit.Liu.li.56.58.59. *c* li.2.de Orat. *d* li.4.Top. *e* li.4.c.14.

Ad l.4.§.non omnis de re milit. CAP. CXLV.

QVi litem habet, ſi ideo militet, vt potentiorem ſe aduerſario faciat, exautorandus eſt, ait Artius Menander. *Nec tamen facilè*, inquit, *indulgendum eſt extra ordinem iudicationis, qui negocium ante habuerunt.* Quæ verba, vt ſunt obſcura, ita variam habent interpretationem. Aliqui indulgendum, inquiunt, non erit, vt militent, niſi ita iudicatum fuerit. Sed non video, cur ordo iudicij in admittendo milite requiratur.

Dein

Deinde ordo iudicationis non ſolet appellari ſententia. Alij intelligunt non facile remittendam eſſe pœnam extraordinariam. Sed quæ pœna poterit eſſe hæc, niſi exautoratio? de qua aliud non erat repetendum, cum ſatis ſuprà expreſſa eſſet.

Ego arbitror ita hunc locum explicandum, cum dictum ſit exautorandum eſſe illum, qui litis cauſa, & pendente iudicio militarit, & poſtea ſubiungatur, *Non facilè indulgendum eſſe illi, vt militet, qui extra ordinem iudicationis negotium habuiſſet*, id eſt, non indulgendum illi, qui contendiſſet cum aliquo, ſed non ventum eſſet ad iudicium ordinarium: quia nondum eſſet lis cœpta. & quoniam is facilè poſſet militare, vt aduerſario ſe formidandum præſtaret, nec huic id facile indulgendum eſt, ob id ſubiicit, niſi tranſegiſſet: quia tum, ſublata formidinis cauſa, militare poterit.

Ad l. pen. de re milit. CAP. CXLVI.

Ex cauſa deſertionis notatus, & reſtitutus medij temporis, quod in deſertione fuerit, impendiis expungitur, inquit Papinianus, prout legitur in Pandectis Florentinis. Sed duobus in locis hæc lex eſt emendanda. Nam pro *quod* legendum eſt, *quo*: & pro *impendiis*, *ſtipendiis*, vt probat etiam Paulus *in l. qui excubias ſup. eod. titul.* vbi idem factum proponitur, quo ex cauſa deſertionis reſtitutus in militiam non aliter medij temporis ſtipendium, & donatiua accipit, niſi hoc liberalitas Principis ei ſpecialiter indulſerit. Quod verò dicit, expungitur ſtipendiis, intelligit deſertorem deleri, & reiici à ſtipendiis.

Sequitur Papinianus: *Quod ſi ratio conſtiterit, neque deſertor fuiſſe apparebit, omnia ſtipendia citra temporis finem redduntur*. id eſt, ſi iuſta cauſa oſtendetur, & miles legitimè ſe abfuiſſe docuerit, ita vt deſertor non fuiſſe appareat, totius temporis ſtipendia accipit, nec præfinitur aliquod tempus, quo ſtipendia non accipiat. Eſt autem, conſtare rationem, iuſtam cauſam diſcedendi adducere. ratio enim iuſtum actum, & legitimum ſignificat. Hac phraſi loquẽdi vtitur & Tacitus *1. annal. Eam*, inquit, *eſſe conditionem imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quàm ſi vni reddatur*. id eſt, vt legitimum non cenſeatur imperium, niſi omnia ad vnum referantur. Plinius *1. epiſt. 9. ad Minutium in princ. Mirum eſt*, inquit, *quam ſingulis diebus in vrbe ratio aut conſtet, aut conſtare videatur, pluribus, cunctiſque non conſtet*. id eſt, mirum, quomodo probatur, quod agitur, & rectè aut vtiliter factum pluribus, cunctiſque ratio non conſtet, id eſt, quod egerunt, non probant, & inutile fuiſſe exiſtimant, quod & ſequentia demonſtrant.

Ad l. 1. ad municipal. CAP. CXLVII.

Eos, qui ad ciuitatis onera, & tributa adſtringi poſſunt, ciues eſſe plures arbitrantur, cùm Vlpianus municipes eos eſſe ſcribat, qui, vt nobiſcum munera facerent, in ciuitatem recepti ſunt. In id denique venerunt, vt etiam ruſticos ciues eſſe cenſuerint[a]: quod falſum eſſe alibi oſtendi. Videndum eſt igitur, quis propriè ciuis, aut municeps dicendus ſit, hæc enim pro eodem ponuntur. Sicut autem in pluribus aliis definiendis Iuriſconſulti Ariſtotelem ſunt ſecuti, ita & in hoc ei aſſentiuntur. Is eum ciuem eſſe definit [b], qui publicæ poteſtatis iudicandi, & decernendi eſt particeps. & alibi etiam id apertiùs explicat [c], cùm ex Homeri ſententia eum ciuem eſſe definit, qui ad honores ſuſcipiendos habilis eſt. *Itaq.*, inquit, *in bene conſtituta Rep. neq.*

opifi

opifices, neque incolæ, & minùs agricolæ ciues vocari poterunt. Sic Vlpianus ait [d], municipes propriè eſſe illos, qui munerum ſunt participes, & in ciuitatem recepti, vt nobiſcum munera faciant. Munus autem non tantùm pro tributo, vel exactione, quæ quandoque incolis imperatur, accipi poteſt, ſed etiam pro officio, vt Paulus tradit [e], ſicut vocantur munera militiæ. & ſubiicit, *Igitur & municipes appellantur, quod munera ciuilia capiant*, id eſt, officia. neque enim qui tributum aliquod ſoluit, illud capere dici poteſt, ſicut officium capitur. Itaque municipes ab officiis, & non ab oneribus dici ex prædictis conſtat.

Hinc inanes redduntur Bartoli [f], & aliorum quæſtiones, an vbi quis monachus fit, ibi ciuis eſſe dicatur: an incolæ pagorum ciues illius ciuitatis dici poſſint, cui pagus ſubeſt. Etſi enim ex ea ciuitate deſcendere videantur, non tamen ſequitur ibi eos municipes effici. Omnes verò ciuitatis ciues etiam qui honoribus fungi nequeunt, abuſiuè municipes nominari poſſint. Sed etſi municipem à ciue differre noſtri arbitrentur, pro eodem tamen accipi manifeſtè oſtendit *l. ciues. Cod. de incol. lib.* 10. vbi iiſdem modis dicitur ciuis effici, quibus Vlpianus municipem fieri dixit *in d. l. 1. ff. ad municip.* qui addit natum ex Campano, & matre Puteolana Campanum eſſe, niſi fortè materna origo priuilegio aliquo cenſeatur.

Hic verbum, *cenſeri*, eſt, in aliqua exiſtimatione eſſe. In eodem ſenſu illud accipit Papinianus [g], cum priuatorum cautionem legum auctoritate non cenſeri dicit, id eſt, nullius eſſe momenti, & nullam illius rationem haberi. Et Valerius, *Te cuſtode*, inquit [h], *matronalis ſtola cenſetur.* & alibi [i]: *Democritus cum diuitiis cenſeri poſſet*, id eſt, eſſe in exiſtimatione apud homines, Martialis [k],

> *Cenſetur Apona Liuio ſuo tellus.*

id eſt, in pretio eſt, & magni fit Plinius, *Subiiciunt*, inquit [l], *Carmen non vitibus tantùm cenſeri Chium, ſed & operibus Anthermi filiorum.* Iuuenalis [m]:

> *Sed te cenſeri laude tuorum.*

Apuleius, *Studio bibendi*, inquit [n], *quo ſolo cenſetur.* Et *in l. 1. §. pen. de iuſt. & iur. & §. 1. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. Videmus etenim cætera quoque animalia iſtius iuris peritia cenſeri.* id eſt, eſſe in quadam admiratione, quod diligunt liberos, & alia multa agunt, quæ homines admirantur.

a Bart. d. l. 1. ſub n. 4. *b* lib. 3. Polit. c. 1. *c* lib. eod. c. 3. *d* d. l. 1. ad municipal. *e* l. munus. 1. ff. de verb. ſignif. *f* id d. l. 1. n. 11. ff. ad municip. & in l. ciues. n. 6. C. de incolis li. 10. *g* l. vlt. de ſuis, & legit. hær. *h* li. 6. c. 1. *i* li. 8. c. 7. *k* li. 1. ad ad Litanſi. epig. 27. *l* li. 36. c. 5. *m* Sat. 8. *n* in Ap. 1. ad fi.

Ad l. vlt. de decret. ab ordin. faciend. CAP. CXLVIII.

LEge municipali cautum fuiſſe Scæuola ſcribit, ſi quis extra ſynedrium iudicaſſet, ſynedrio moueretur, & mille drachmas ſoluat, qui ignorans aduerſus decretum fecit, non punitur. Hæc eſt germana verſio. Alij non percipientes mentem Scæuolæ ad ſuum ſenſum verterunt. Vetuſti Codices pro *ſynedrio* habent, *collegium*, quam vocem & Alciatus amplectitur [a].

Alij vertunt ordinem decurionum, quibus nunquam poteſtas iudicandi data reperitur, nec ipſi eam ſibi aſſumere poterant, nec ſynedrium pro decurionum ordine poni facilè quis inueniet. Sed & aliud verbum peruertunt, pro *iudicaris*, reponentes, *iudicio experiri voluerit.* Aliud enim eſt iudicare, aliud in iudicio agere, & non iudicis, ſed partis vice fungi.

Exiſtimo hîc de conuentu Iudicum, quod Latinè conſilium, Græcè ſynedrium vocatur, intelligi. Certum eſt enim Proconſules, & alios prouinciis præfectos ſolitos

fuiſſe

fuiſſe viginti primates prouinciæ vocare, qui ſibi ad definiendas cauſas aſſiderent, vt auctor eſt Theophilus. *Conſilium*, inquit [b], *eſt ſynedrium clarorum virorum certo anni tempore conſtitutum, quod non ſolùm Romæ, ſed in prouinciis fiebat tempore conuentus. Is erat cùm ad decidendas cauſas conueniebant.* Hæc ille, qui licèt vltimo conuentus die conſilium factum fuiſſe dicat, ab aliis tamen auctoribus hominum congregatio ad dirimendas lites facta conſilium vocatur.

Gellius loquens de muliere Smyrnæa coram Proconſule Aſiæ Cn. Dolabella accuſata, quòd virum, & filium veneno ſuſtuliſſet. *Dolabella*, inquit [c], *cauſam retulit ad conſilium. Nemo quiſquam ex conſilio ſententiam ferre in cauſa tam ancipiti audebat.* Hic conſilium appellat inſignium virorum, qui cum Proconſule iudicabant, quod idem erat ſynedrium. Idem Gellius, *Cur*, ait [d], *hoc me potiùs rogas, quàm ex iſtis aliquem peritis, ſtudioſiſque viris, quos adhibere in conſilium iudicaturi ſoletis?* Idem, *Tum ibi*, inquit [e], *amici mei, quos rogaueram in conſilium, viri exercitati, atque in patrociniis, & in operis fori celebres reum abſoluendum dicebant.* In eodem ſenſu accipit Plinius. *Frequenter*, ait [f], *iudicaui, frequenter in conſilio fui.*

Hi ſunt conuentus, ſecundùm quos Hiſpaniæ populos Plinius recenſet [g], & Carthaginem populos LXII. conuenire, ſcribit, id eſt, in conuentu iudicare: & in conuentum Clunienſem Vardulos ducere populos XIV. Turmodigos IV. & Lucenſem conuentum eſſe populorum XVI. & alios etiam alibi nominat. Sed nullibi hoc clariùs explicat, quàm cùm Iuridicos Bœticæ conuentus fuiſſe memorat [h]: dicendo enim Iuridicos, iuris dicendi cauſa conuentus factos fuiſſe ſignificat. Idem vniuerſam Hiſpaniam citeriorem in VII. conuentus diuiſam fuiſſe ſcribit [i], quòd in VII. eius oppidis collectis primoribus prouinciarum cauſæ definirentur. Hi ſunt conuentus, ad quos Cæſar ſe in Gallias profectum fuiſſe dicit [k].

Conſilium verò propriè vult eſſe Theophilus, cùm Iudices prædicti conueniunt, vt ſerui à domino minore annis viginti manumittendi cauſam probent [l]: de quo & Antoninus, *Eorum*, inquit [m], *qui apud conſilium manumittuntur, poſt cauſam à Iudicibus probatam ſtatus in dubium non reuocatur.* Et Conſtantinus de hoc etiam loquitur *in l. 4. C. de vind. libert.* Hoc eſt & conſilium, quod Conſul manumittere volentibus præſtat [n]: nec mandata iuriſdictione à Præſide transfertur. Vlpianus, *Mandata iuriſdictione*, inquit [o], *conſilium non poterit exercere is, cui mandata.* Sicut ergo Præſides primoribus prouinciæ ſibi aſſidentibus grauiores cauſas iudicant, ita in municipio, de quo hic agit Scæuola. Lege cautum erat, ne Duumuiri, aut defenſores ciuitatum extra ſynedrium, quod ob id candum conſtituerant, iudicare poſſent, ſed ipſis aſſidentibus, cauſas deciderent, pœna mille drachmarum ipſis impoſita, ſi ſecus feciſſent. Ea erat ſumma aureorum quadraginta: nam vigintiquinque drachmas aureum feciſſe auctor eſt Dion [p].

Habebant & Iudæi ſynedrium conſtans ex 72. quos Dominus iuſſit à Moyſe eligi ex ſapientibus populi, ſenos ex ſingulis tribubus [q].

Et hoc erat conſilium, quod congregatum contra Dominum legitur in Euangelio [r], quod tamen ab Herode ſublatum, vt Philo [s], & Ioſephus [t], & Euſebius [u] narrant, poſtea ex proſelytis, & non Iudæis eſt renouatum.

a §. eadem. Inſtit. quibus ex cauſis manumit. non licet. *b* lib. 12. c. 7. *c* lib. 12. c. 13. *d* lib. 14. c. 2. *e* lib. 1. epiſtolar. epiſt. 20. ad Tacitum. *f* lib. 3. c. 3. *g* lib. 3. c. 1. *h* lib. 3. c. 3. in princip. *i* comment. lib. 1. in fin. *k* dict. §. eadem. Inſtit. quibus ex cauſis manumit. non licet. *l* l. 1. C. de vind. liber. *m* l. 1. ff. de offic. Conſul. *n* l. 2. in princip. de offic. eius. *o* in Auguſto. *p* Numer. c. 11. *q* Ioan. c. 11. *r* lib. 2. de temporib. *ſ* lib. 14. antiquit. Iudaicar. c. 18. *t* in Chronicis, anno mundi 5190.

S 6 *Ad*

Ad l. 1. de variis, & extraord. cognit. Cap. CXLIX.

MEdicus non eſt, qui incantauit, vel imprecatus eſt, vel, ſi, inquit Vlpianus, vt impoſtorum verbo vtar, exorcizauit. Haud dubiè intelligit Chriſtianos, quorum proprium erat vocabulum exorciſmi, quo dæmones abigebant, & ab Ethnicis Græculi impoſtores vocabantur: quia, abiecta toga, pallium induebant, qui erat Græcorum habitus, ob quod tractatum de pallio Tertullianus compoſuit. Impoſtores autem Chriſtianos Ethnici appellabant, quia eos veneficis imprecationibus crêdebant vti. D. Hieronymus, *Vbicumque*, ait [a], *viderint Chriſtianum, ſtatim vſurpant illud de triuio, ὁ γραικὸς ἐπιθέτης*, id eſt, Græculus impoſtor. Idem, *Si tunica*, inquit [b], *non canduerit, ſtatim illud è triuio, Impoſtor, & Græcus eſt.* Ita etiam illos Vlpianus nominat infenſiſſimus nominis Chriſtiani hoſtis, qui ſeptem libros de officio Conſulis compoſuit, quibus de torquendis Chriſtianis agit. Non poteſt tamen verè imponere Chriſtianis, quod mercedem aliquam ob curandos infirmos peterent: quia hoc non agebant, ſed alij morbos imprecantes honorario curam remunerari deſiderabant.

a epiſt. 10. ad Furiam, de viduitate ſeruanda. b epiſt. 23. ad Marcellam, de ægrotatione Bleſillæ.

Ad eamdem l. 1. §. ſi cui. eod. tit. Cap. CL.

SVbiicit Vlpianus *in §. ſi cui. Aduocatis licet accipere pro honorario vſque ad centum aureos.* Lege Titia, vel, vt alij malunt, Cincia antiquitus cautum erat, ne quis ob orandam cauſam pecuniam, donúmve acciperet, vt Tacitus ſcribit [a]. Quæ lex cùm in deſuetudinem abiiſſet, ac nimis vænales eſſent Aduocati, ſenatus eam legem obſeruari petiit. Illi Claudium Principem adiuerunt, oſtendentes pacis, ac togæ emolumentis vitam ſuſtineri, ſublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia peritura. Itaque modus capiendis pecuniis a Claudio eſt impoſitus vſque ad decem ſeſtertia, quæ egreſſi repetundarum tenerentur. Ea eſt ſumma 250. noſtrorum aureorum. Aliqui exiſtimant eſſe centum. Plinius [b] enim auctor eſt, ſenatuſconſulto permiſſum fuiſſe Aduocatis, perorata cauſa, decem millia ſeſtertiûm accipere, quæ ſumma centum aureos efficit, ponendo centum ſeſtertios pro aureo.

Sed ego cenſeo ab aliis poſt Claudium Principibus ſtatutum eſſe, vt patrocinij præmium centum aureos non excedat, quam pecuniam nonniſi peracta cauſa accipere licebat. Plinius, *Suberat*, inquit [c], *edicto ſenatuſconſultum hoc omnes, quiſquis negotium haberet, iurare prius, quàm agere iubebantur, nihil ſe ob aduocationem cuiquam dediſſe, promiſiſſe, cauiſſe. His enim verbis ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabatur. Peractis tamen negotiis permittebat pecuniam dumtaxat decem millium dare.* Idem Plinius ſcribit [d], Vincentinos Aduocato ſuo primò ſex millia numum, deinde rurſus mille denarios patrocinij cauſa dediſſe. Æquant hæ ſingulæ ſummæ fermè aureos ſexaginta.

a lib. 11. Annal. b lib. 5. epiſt. vlt. ad Rufum. c vbi ſuprà. d lib. eod. epiſt. 4. ad Valerianum.

Ad

Ad tit. de cenſib. CAP. CLI.

CEnſus aliquando ſignificat penſionem, quæ ſoluitur pro fundo ab eo, qui directum, & vtile fundi dominium retinet [a], de quo non loquitur hic titulus. Aliquando capitur pro annuo reditu [b], item pro annuo tributo, quod ſoluitur Principi [c]. Aliquando cenſus accipitur pro ſcriptura, in qua cuiuſque bona deſcribuntur, vt pro eorum rata tributa conferantur, prout animaduertit Theophilus *in §. vlt. Inſtit. de libertin.* in quo ſenſu hic capitur, & *in l. 2. 3. & 4. infrà eod. & in l. cenſus. ff. de probation. Cenſus*, inquit, *& monumenta publica potiora ſunt teſtibus.* id eſt, plus probant hæ ſcripturæ, quàm teſtes. Vnde *in l. vlt. C. ſine cenſu, vel reliq.* profeſſio cenſualis vocatur.

Doctores noſtri cataſtrum appellant [d], & allibrationem. Vulgus librum æſtimi vocat. Primus Romæ cenſum Ser. Tullus, poſtea in prouinciis Auguſtus inſtituit, qui, vt ſcribit Caſſiodorus [e], orbem Romanum agris diuiſit, cenſúmque deſcripſit, vt poſſeſſio ſua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum ſuſceperat quantitate ſoluenda. De hac D. Lucas [f].

Inuentus autem fuit cenſus propter tria, ob tributa, indictiones, & capitationes ſoluendas [g]. Tributum erat, quod ratione ſoli pendebatur: nam, vt inquit Theophilus [h], Romani cùm gentes ſubigerent, omnia eorum bona in ſe transferebant, quæ priſtinis dominis reſtituebant cum onere, vt partem fructuum ſibi tamquam directis dominis ſoluerent. Hoc tributum vocabatur. Primò decimam, deinde quinquageſimam frumenti, quadrageſimam hordei, & viceſimam vini, & laridi penſitarunt [i]. Et hanc annonam vendebant militibus, vt apparet in toto titulo, & *in l. ſeptem. C. de erogat. milit. annon. lib. 12.* Vnde hoc modo Principes magnam partem pecuniæ, quam militibus ſoluebant, recipiebant, & ita commodè alebant exercitus, & populi minus onerabantur. Et ob id ſtipendiaria vocabantur prædia, quæ erant in prouinciis [k]: quia dicti fructus pro ſtipendio militibus dabantur.

Præſtabant & pro ſingulis viginti, & alicubi pro triginta iugeiis agri chlamydem vnam militibus dandam [l], quæ aureo æſtimabatur [m], & ob id vocatur hoc debitum veſtium auri, & argenti [n]. Vt ergo ſciretur, quantum quiſque tereret, quot vineas, quot pecora haberet, hæc facienda erat deſcriptio: Siculi ſoluebant decimam. Cicero latè de hoc diſſerit [o].

Indictio verò ob exigendam pecuniam fiebat, qua Principi opus erat, & ſtipendium vocabatur, pro ratáque prædiorum ſoluebatur. Nam Princeps indigens pecunia, quotannis prouinciis imperabat pecuniam, & hæc appellabatur indictio, de qua *in titulo C. de indict. lib.* 10. quæ quandoque erat maior, quandoque minor, prout Principis vſus exigebat, & ideo *l. 1. & 2. C. de indict.* dicit ſoluendum quotannis, quod Principis delegatione continetur. Et ſi hæc pecunia ſatis non fuiſſet, alia imperabatur, & hoc ſuperindictum vocabatur [p]. Hinc prodiit annorum indictio. Cùm enim ſingulo quoque decimoquinto anno nouus cenſus deſcriberetur, ad annos deſignandos, à Nicæna ſynodo inuentum fuit, vt diceretur, prima indictione, ſcilicet facta à Principe poſt vltimum cenſum actum, deinceps ſecunda, tertia, & quarta vſque ad decimamquintam, qua nouus cenſus agebatur. Stipendium verò aliter interpretatur Theophilus [q].

Tertia erat capitatio, propter quam cenſus ſcribebatur: nam quiſque pro ſuo capite numum ſoluere tenebatur [r], maſculi didrachma [s], fœminæ drachmam, id eſt,

dimidium eius, quod viri [t]: etſi hæc quantitas in iure non exprimitur. Ciuibus verò Romanis hoc onus eſt remiſſum, quod capitatio vocatur [u]. Aliqui volunt tantùm intra Vrbem habitantibus hanc remiſſam eſſe, quod non affirmo.

Propter has ergo tres functiones omnia bona, & perſonæ erant deſcribendæ, & quiſque in loco, vbi erant bona, ea profiteri tenebatur, cùm ibi ſoluendum eſſet tributum [x]. In primis homines ipſi deſcribebantur, eorum nomina, & ætas: quia quibuſdam in locis non ſoluebant capitationem, niſi ab anno 15. vſque ad 65. & fœminæ à 12. [y]. M. Antoninus Philoſophus introduxit, vt quiſque natos profiteretur, vt ait Capitolinus [z]: & ideo hæc natalis profeſſio vocabatur [a], quandoque ſimpliciter profeſſio [b], quæ ætatem probabat, & propter hoc potiſſimùm inuenta fuit.

Deſcribebantur & bona omnia, ac primò prædia, ſcilicet eorum nomina, in qua ciuitate, & pago eſſent, quos duos proximos haberent vicinos, quot iugerum eſſent, an pratum, vel aruum, quod in decem proximos annos eſſet ſatum. Vinea quot vites haberet, oliuetum quot arbores. *l. 4. in princip. infrà eodem* vbi forma cenſuali hoc caueri dicitur. Forma autem pro lege accipitur, vt *in l. decernimus. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Typum Græci vocant *in nouell.* 165.166.167.168. vnde hoc nomen deſcendit. In hoc ſenſu accipitur & *in l. formam. C. de offic. præfect. prætor. Orient. & in l. 3. C. de canone largit. titulorum. lib.* 10.

Salinæ quoque, lacus, & ſimilia erant deſcribenda [c]: nam tum priuati ſalinas habebant, vt & hodie aliqui [d]. Vectigálque ex his ſoluebatur [e]. Sed hæ poſtea priuatis ſunt interdictæ [f].

Seruorum quoque, pro quibus capitatio pendebatur, nomina, ætas, natio, & artificium deſcribebantur [g]: prout enim erant induſtrij, plus, minúſve eorum nomine ſoluebatur. Natio etiam plus, vel minus ſeruum commendabat [h]. Animalia etiam bruta, vt oues, iumenta, & pecora deſcribebantur, pro quibus tributum pendebatur, quod animalis functio vocabatur [i]. In vniuerſum hæc profeſſio cenſualis dicebatur [k].

Hanc deſcriptionem faciebat Conſtantinopoli officium Magiſtri cenſus [l]. In aliis ciuitatibus ſerui ciuitatum tabularij dicti [m], qui etiam inſtrumenta ciuium ſcribebant [n], & ideo eorum officium tabularia adminiſtratio vocatur [o]. Hunc autem cenſum ſcribentes cenſitores appellabantur [p], quandoque ſuſceptores: ſcribebántque bona cuiuſque præſente defenſore ciuitatis [q]. Hunc verò ordinem ſeruabant: vnus ex tabulariis ſcribebat, alius ſubſcribebat, tertius ſignabat, & actuarius in acta ad perpetuam fidem faciendam referebat. Tertullianus, *Planè*, inquit [r], *profiteri poteſt ſemetipſum quiuis. Verùm profeſſio eius alterius auctoritate conficitur. Alius ſcribit, alius ſubſcribit, alius obſignat, alius actis refert.* Hæc ille. Et hæc eſt profeſſio in actis facta, de qua *in l. antepenult. §. 1. ff. de probat.*

Æſtimabantur verò prædia, quæ deſcribebantur ſecundùm reditus: quòd ſi ſecus fiebat, reclamari poterat. Ioannes à Platea, *Grauatus*, inquit [s], *in æſtimo faciendo eſt releuandus, & probatur iniquitas cenſus, ſi bona non æſtimentur ex reditibus, & perceptione fructuum.* Id etiam ſentit *l. pro locis. C. de annon. & tribut. lib.* 10. vbi Bartolus ait, quemlibet onera ſubire ſecundùm quantitatem fructuum, quos percipit. Hoc etiam alij Doctores ſequuntur [t]. Albericus tamen Roſata [u] vult prædia æſtimari, quanti vendi poſſunt [x]. Sed prior opinio eſt receptior, quamquam defendi poteſt vtramque opinionem in idem recidere: nam regulariter bona, inſpecta quantitate redituum, venduntur. Spectandum etiam eſt, an ſint proxima oppido: nam pluris proximiora remotioribus æſtimantur [y].

Quodlibet

Quodlibet quoque prædium per ſe eſt æſtimandum:quia licèt fundus totus,& nõ per partes ſit æſtimandus,vt ait Iaſon [z], id intelligitur in exiguo prædio: ſecus verò eſt, vbi plura prædia in vna regione ſunt æſtimanda, ſingula enim ſecundùm ſuam bonitatem pretium habere debent. Bartolus, *Æſtimanda eſt*,inquit [a], *qualibet pars prædij ſecundum ſuam bonitatem.* Quod ſequitur Ioannes de Platea [b];vult tamen in vnius patrimonio compenſari fertilia cum ſterilibus, vt minùs vnum prædium pingue æſtimari poſſit,inſpectis aliis eius prædiis tenuioribus. Non propterea negat cuiuſque prædij bonitatem eſſe ſpectandam,ſed vult vtile cum inutili compenſari [c]: & ſubdit Ioannes de Platea [d], fertilia per ſe à ſterilibus ſeparatim æſtimanda eſſe, vbi diuerſi ea poſſident. Albericus quoque [e] cenſet ſingula per ſe æſtimari, licèt in vnius patrimonio fertilia cum ſterilibus poſſint compenſari.

Obſeruandum eſt etiam in cenſu, vt quo anno quis bona alienat, iis exoneretur, & ea acquirenti adſcribantur, vel ſi quæ pereant, ex cenſu ſunt delenda, vel ſi deteriora fiant: qui vites exſiccentur,non eſt æquum, vt dominus pro illis oneretur [f]. Sic è contra, ſi cuius prædium pinguius fiat: nam æſtimatur ſecundùm tempus præſens [g]. Et hæc eſt vera,& communis opinio,licèt Albericus Roſata diſſentiat [h],pro quo adducitur *l.vlt. C.de alluuio.* vbi pro paludibus ad culturam redactis cenſus non ſoluitur,& ſeparatim cenſentur, id eſt,in æſtimo deſcribenda ſunt, & ibi Salicetus ait [i], ob meliorata prædia non creſcere tributa.

Secundò id probare videtur *l.vlt. C. de omn. agr. deſer.lib.* 11. vbi accipiens agrum deſertum,& ſua induſtria meliorem faciens,non eſt pro eo plus onerandus: nam induſtria ſua nemini debet eſſe damnoſa [k].

Vltimò de nouali non ſoluitur decima [l]: ergo nec tributum. Contrarium tenet Petrus Vbaldus [m]: quia quis onus ſentire debet, prout commodum ex fructibus ſentit [n]. Hanc etiam opinionem tenuit Lucas de Penna [o]. regio enim in agro Alexandrino Fraſchetta dicta diu manſerat inculta,& pro paſcuo habita; demum redacta ad culturam,& in æſtimo deſcribenda, dubitatur, an æſtimanda eſſet ſecundùm tempus præſens,quo facta eſt pretioſior,an ſecundùm tempus retroactum, quo erat inculta, & paſcuum, conſuluit Petrus de Vbaldis ſecundum tempus præſens eſſe æſtimandam,quod etiam probat *l.fortuna.ff.de cenſib.*

Ad *l. vlt. C. de alluuio*. reſpondeo in cenſu primo faciendo non deſcribi, ſed alij, qui ſequitur paludes,& paſcua ad culturam redacta deſcribi,alioquin nihil vnquam deſcriberetur.

Ad *l.vlt.C.de omn agr.deſert.*eodem modo reſpondetur,ſed meliùs dicitur poſſeſſorem accepiſſe agrum deſertum à Principe cum onere certæ penſionis ſoluendæ, & ideo illa non eſt augenda: quia ſi ſciuiſſet augendam, inquit lex, fortè non ſuſcepiſſet.

Non obſtat vltimum, quòd diligentia ſua nemini debet eſſe damnoſa: nam damnum non affert, cùm non oneretur vltra quàm reditus patiantur. Non poteſt tamen negari dubium eſſe articulum propter *l vlt.C.de alluuion.*

Videndum eſt vltimo loco, quem effectum producat cenſus. ob multa enim eſt vtilis. Primò,vt ſuprà dictum fuit, vt quiſque pro rata ſuorum redituum oneretur [p]. Secundus eſt effectus: quia bona deſcripta ſunt hypothecæ nomine pro tributis, & ſtipendiis ſoluendis obligata [q]. & ideo Baldus dicebat [r], non ſolutis tributis, poſſe prædia tanquam Reip.vel fiſco obligata vendi. Tertius eſt effectus: nam liber æſtimi,ſeu cenſus probat bona deſcripta eſſe illius, cuius nomine deſcripta reperiuntur, vt voluit Bartolus [s],quem ſequitur Aretinus [t].Contrarium tamen tenuit Baldus [u],&

Paulus Caſtrenſis [x], & Socinus [y]. facit quidem, inquiunt, præſumi dominum poſſidentem, ſed non probat dominium aduersùs agentem, quod videtur verius: probat tamen poſſeſſionem, item ætatem deſcriptam [z]. Hæc ſunt, quæ ad cenſum pertinent.

a gloſſ. in cap. conſtitutus. in ver ad ratam de religioſ. domib. Bart. in l. 1. §. 1. num. 4. de public. *b* l. de creationibus. C. de epiſ audien. *c* C. ſine cenſu, vel reliquis. toto tit. *d* Bart. in l. forma. §. 1. & pen de cenſib. *e* lib. 3 variar. epiſtol. pen ad Conſularem. *f* cap. 2. *g* l. 2. C. de immunit nemi. concedend lib. 10. *h* §. per traditionem Inſt. de rer. diuiſ. *i* l. modios. Cod. de ſuſcep & arcar. libr. 10. *k* §. per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ *l* l. 1 C. de mili. veſte. lib. 12. *m* l. pen. C. eo. tit. *n* l. vltim. C. ſi prop. pub. penſit. *o* in act. in Verr. 3. lib. 3. *p* l. 1. C. de ſuperindict. lib 10. *q* in d. §. per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ. *r* l. 3. infr. eod. *ſ* Matth. c. 17. *t* l. cùm antea Cod. de agricol. & cenſit. lib. 11. *u* l. 1. C. de capitatio. ciui. cenſib. exim lib. 11. *x* l. 4 §. ſi vero. ff. eod. *y* l. 3. infr. eod. *z* in M. Antonino Philoſopho. *a* l ſtatum. C. de fid. inſtrum. *b* l. etiam. l. cùm de ætate. l. Imperatores § 1 ff. de probat. l 1. C. ſi minor ſe maior dixet. l. nec omiſſa. C. de libera. cauſ. l. neque profeſſio. C de teſtim. *c* d. l. 4. §. lacus. *d* l. generali. § vxori. ff de vſufr. leg. l. magis puto. ſi. 1. ff. de reb. eor. *e* l. inter publica §. 1. ff. de verb. ſig. *f* l. ſi quis ſine. C. de vectigalib. & commiſſ. *g* d. l. 4. §. in ſeruis. infr. eod. *h* l. quod ſi nolit §. qui mancipia ff. de ædilit. edict. *i* l. vlt C. de anno. & tribut. lib. 10. *k* l vlt. C ſine cenſu, vel reliq. *l* l. teſtamenta l. conſulta. C. de teſtam. l. in hac. C. de donatio. *m* l. 1 C. de cenſib. lib 11. *n* l pen C. de ann. excep. l. ſcripturas. C. qui potior. in pignor habean. *o* l. vlt. C. de ſeru Reip manumitt. *p* in rubr. C. de cenſib. & cenſitorib. li. 11. *q* l. ſuſceptores præſentibus. C. de ſuſcepto. præpo. & arcar. lib. 10. *r* lib. 5. aduer. Marcionem. c. 1. *ſ* l. 1. ver. quomodo autem probabitur grauamen. C. de cenſib. lib. 11. *t* Petrus de Vbaldis conſ. 1. impreſſo poſt tractatum de collectis num. 5 & Lucas de Penna l. vltim. Cod. de anno. & tribut. lib. 10. *u* rubric. ff. de mun. & honor. ad fin ver. item debent. ſub num. 101 *x* l. ſi ſeruus. 2. ff. de condict. furt. *y* d. l pro locis. vbi Bart Cod. de anno. & tribut. lib. 10 l. modios in fin C. de ſuſcepto præpoſ. & arcar lib. 10. Nat. conſ. 433. num 3. *z* l. 1. §. ſi hæres. num. 11. verſ. item adde ad Trebell. gloſſ. in l. 1. in ver. parte pretij. & ibi Bartol. num. 3 C. commun. diuidun. l. Mæuius. §. vlt. famil. erciſc. l. vxorem. §. agri plagam. de legat. 3. *a* ſi ex falſis. num. 11. verſ. & benè facit. de tranſ. in prima lectura *b* l omne territorium C de cenſib. lib. 11. *c* l qui vtilia. Cod. de omn. agr. deſert. lib. 11. *d* dict. l. omne territorium. verſic. & hæc lex. *e* in rubr. de mun. & honor. num. 38. verſ. ſed cum vacet. & col. vltim num. 101. ver. item in deſcribendo. *f* Alber. Roſa in rubr. de mun. & honor. num. 39. *g* Petr. de Vbaldis in dict. conſ. 1. impreſſo poſt eius tractatum de collectis. *h* in dict. rub. de muner. & honor. col. vltim. num. 101. ver. item in deſcribendo. *i* numer. 1. *k* l. vel negare. quemadmod. teſtam. aperia. *l* cap. quid per nouale. *m* vbi ſuprà. *n* in l. 1. Cod. de muner. patrimon. libr. 10 vbi gloſſ. in ver. ciuilia, & in l. vlt. Cod. quemadmod. ciuil. muner. indic. libr. 10. Bar. in d. l. pro locis. C. de anno. & trib. lib. 10. *o* d. l. omne territorium. verſ. ſed audientia. Cod. de cenſib. lib. 11. *p* l. 2. C. de immu. nemi. conced. lib. 10. Bar. in d. l. pro locis. C. de anno. & trib lib. 10. *q* l. 1. & 2. C. ſi propt. pub. pen. d. l. 1. n. 2. *r* l. hi qui n. 3. C. de præd. & omn. reb. nauicula. *ſ* lib. 11. *t* conſ. 65. *u* l ſi pater. n. 1. C. de actio empt. *x* ibid. n. 3. *y* l. 1. in princ. num. 27 ff. de acq. poſſ. & conſ. 89. n. 12. lib. 1. *z* l. cenſus. de probatio.

Ad l. 1. ff. de cenſib. CAP. CLII.

PRædiorum duo erant genera, tributaria, ſeu ſtipendiaria, & immunia, quæ iuris Italici dicebantur. Cicero, *Aut impoſitum*, inquit [a], *vectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, vt Hiſpanis, & pleriſque Pœnorum, quaſi victoriæ præmium, & pœna belli: aut Cenſoria locatio conſtituta eſt, vt Aſia lege Sempronia.* Quid verò id ſit, idem Cicero paulo pòſt explicat. *Perpaucæ*, inquit, *Siciliæ ciuitates ſunt bello à maioribus noſtris ſubactæ, quarum ager cum eſſet publicus Pop. Romani factus, tamen illi eſt redditus. Is ager à Cenſoribus locari ſolet. Fœderatæ ciuitates duæ ſunt, quarum decimæ venire non ſolent. Quinque præterea ſine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ. Præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus eſt, idque ante Imperium populi Rom. ipſorum Siculorum voluntate conſtitutum eſt.*

Hactenus Cicero. Quare tributaria ſunt, pro quibus ſoluebatur tributum, quorum

tum directum dominium erat apud Principem, vt tradit Theophilus [b], & ſentit idē Cicero [c]. Aliæ erant ciuitates, quæ pro tributo ſoluebant pecuniam, quod ſtipendium vocabatur, & ipſæ ſtipendiariæ.

Alia verò prædia iuris Italici erāt ciuitatū, quas Cicero immunes, & liberas appellat [d]. Metellus enim Nepos Prætor Lucio Afranio, & Metello Coſſ. legem tulit, ne quis Romę, vel in Italia tributū pēderet, vt recitat Dion [e], quæ lex Metella ab eo vocata eſt. Et hoc ſignificat *§. per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ.* dū diſtinguit prædia tributaria ab Italicis. Itaque hoc eſt ius Italicum, de quo loquitur hic titulus, & *l. vlt. §. D. Veſpaſianus. eo. tit.* Dicit enim Cæſarieſes à Veſpaſiano colonos factos, ſed nō iure Italico expreſſim donatos. Sed Titus etiā ſolum immune factum eſſe interpretatus eſt, quod nihil aliud ſignificat, quā iuris Italici factū eſſe. Sed hæc immunitas non ſemper permanſit. priùs enim Imperatorē cum exercitu, quādo aderat, Italia alere eſt coacta. poſtea facta inter Conſtantium, & Galerium Maximianum orbis Romani diuiſione, & ipſa tributis eſt onerata. Aurelius Victor loquens de hac diuiſione, *Hinc*, inquit [f], *parti Italiæ inuectum tributorū ingens malum. Nam cum omnis eadem functione, moderatáq, ageret, quo exercitus, atq. Imperator, qui ſemper maxima parte aderant, ali poſſent penſionibus inducta lex noua, quæ ſanè illorum temporum modeſtia tolerabilis in perniciem proceſſit.* Hæc ille. Roma à tributis intacta, aut certè liberata, & immunis facta ab Æmilio Paulo, poſt Macedoniam ſubactam, & allata ærario tria millia pondo auri [g], ius Italicum obtinuit [h].

Rurſus oppidorum quædam erant coloniæ, quædam municipia, quædā iuris Italici. alia, vt dixi, tributaria. Coloniæ aliæ Romanæ erāt, vbi ciues in aliquod oppidum deducebantur, qui permanebant ciues Romāni, legibúsq; ciuitatis Rom. viuere cogebantur; ac quaſi effigies paruæ, & ſimulachra quædam Romæ erāt, vt ait Gellius [i]. Vnde in ciuitatibus, in quas deducebantur, theatrum, baſilicam, campum Martium, forum, & alia, quæ Romæ erant, ædificabant: quod Virgilius ſignificat [k].

Et paruam Troiam, ſimulatáq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco, Scæaq; amplector limina portæ.

Idem [l]: *Interea Æneas vrbem deſignat aratro,*
Sortitúrq; domos: hoc Ilium; & hæc loca Troiæ
Eſſe iubet.

Idem & Varro tradit. *Oppida*, inquit [m], *quæ priùs erant circunducta aratro ab orbe, & vrbe, vrbes, & ideo coloniæ noſtræ omnes in litteris antiquis ſcribuntur vrbes, quod item condita, vt Roma.*

Aliæ erant Latinæ Coloniæ, quæ petendi magiſtratus gratia ciuitatem Romanam adipiſcebantur, id eſt, vt magiſtratum gerere poſſent, non ferre Romæ ſuffragium, nec Romanis legibus viuere [n]. Ob id ergo quaſi ciues Romani erant, vt tantùm magiſtratus obtinerent, de quibus *in l. 1. §. 1. C. de latin. lib. tollend.* Coloniæ in alio ſenſu vocantur prædia, quæ nummis colenda conducuntur, in quo ſenſu accipit *l. cum. 27. §. 1. ad municip. l. ſi in lege. §. colonus. ff. locati. l. Seia. §. prædia. de fund. inſtr.* Sed hic aliter intelligitur colonia.

Municipia verò erant, quæ ius ciuitatis Romanæ habebant, ſed non ius ferendi ſuffragij Romæ ad creandos magiſtratus, nec magiſtratus gerere poterant. Itaque his tribuebatur, vt ſuis moribus, legibuſque vti poſſent. Item toga tanquā ciues Romani induebantur, hæredes inſtitui poterant, & teſtari. Vnde vtilius erat eſſe municipium, quàm coloniam. Sed propter imperium, & maieſtatem populi Romani

honori

honorificentius erat eſſe coloniam, vt explicat Gellius [o], qui municipes vult eos fuiſſe, qui munus honorarium in vrbe Romana habebant, tanquam ad id munus recepti, etſi hæc omnia paulatim per ignorantiam amiſerint. Poſtea verò in ciuitatem recepti, vt nobiſcum munera facerent, municipes ſunt dicti, donec omnes ſuæ ciuitatis ciues municipes ſunt appellati [p].

Coloni etiam togam gerebant, qua aliis, præterquam municipalibus vti non licebat [q]. Hæ ſunt Coloniæ, de quibus loquitur *l.1. & vlt. de cenſib.* Vlpianus ergo *in hac l.1.* vrbes recenſet, quæ ius Italicum habuere, & plures ex his Coloniæ Romanæ, aut Latinæ fuere. Inter illas in primis nominat Tyrum Syriæ Phœnices metropolim, quam Seuerus Imp. iuris Italici fecit. Cùm enim multa contra Peſcennium Nigrum, qui à Syriacis legionibus Imperator ſalutatus fuerat, in Syria geſſiſſet, populos, qui cum hoſte fuerant, multauit. Alios, qui ſecum ſenſerant, honoribus affecit, vt ait Herodianus [r], & Spartianus [s].

Ad Parthicum deinde bellum profectus nonnullas ciuitates de ſe bene[meritas] pariter priuilegiis honeſtauit, inter quas fuit Tyrus vrbs maritima inter Tareptam, & Ecdippum ſita, in ſacris literis Sor, & vrbs munitiſſima appellata, vulgo Sur dicitur. olim Inſula fuit, ſed poſt coniectas ab Alexandro Magno in illud fretum moles facta eſt peninſula 19. millium paſſuum ambitum continens. Portus duos habet, & fontes quatuor perennes, quibus tota irrigatur. Fuit Vlpiani patria, quam ſerie ſeculorum vocat antiquiſſimam, armipotentem, & fœderis cum Romanis iuncti tenaciſſimam. Purpura abundabat, quæ ab ea Tyria vocabatur. Paulus Tyrius Rhetor, inquit Suidas [t], legatus ad Hadrianum miſſus obtinuit, vt Tyrus Phœniciæ metropolis eſſet, cui Theodoſius iunior poſtea Berythum adiunxit [u].

Sed & Berythenſis Colonia eſt in eadem prouincia Auguſti beneficiis gratioſa. Significat ius Italicum ab Auguſto ipſi conceſſum. Hanc vrbem Gerſeus quintus filiorum Canaam fundaſſe dicitur, vt ait Gulielmus Tyri Archiepiſcopus [x], & ob id olim Gerſus dicta ciuitas eſt maritima, inter Biblum, & Sidonem. Inde olim Brunduſium nauigabatur, vt refert Dion [y], & prout ſignificat *l. qui Romæ. §. Callimachus. de verb. obligat.* Portum habet ampliſſimum, & ibi olim Legum gymnaſium erat. pulcherrima enim ciuitas, & legum nutrix appellatur [z]. Poſtea à Theodoſio, & Valentiniano metropolis Phœniciæ cum Tyro eſt facta [a]. Hanc credo Auguſtum iuris Italici feciſſe, M. Apuleio, & P. Silio Coſs. quo tempore Auguſtus in Aſiam profectus Tyrios, & Sidonios ſeditionem mouentes domuit, vt tradit Dion [b]. Vnde hæc Colonia Fœlix Iulia eſt appellata, vt ait Plinius [c], & fortè tanquam de ſe benemeritam hoc beneficio affecit: & quia Auguſtus eò Coloniam deduxit, *D. Hadrianus*, inquit Vlpianus, *ipſam Auguſtanam Coloniam in quadam oratione appellauit*, credo illam quam pro Italicenſibus, à quibus originem trahebat, in Senatu habuit, & peritiſſimè de coloniis, municipiiſque differuit, mirans, quod & ipſi Italicenſes, & alia quædam municipia antiqua, in quibus Vricenſes nominauit, cum ſuis moribus, legibúſque vti poſſent, in ius coloniarum mutari geſtiuerint. Præneſtinos enim refert maximopere à Tiberio Imperatore petiiſſe, oraſſéque, vt ex colonia in municipij ſtatum redigerentur, ídque illis Tiberium pro referenda gratia tribuiſſe, quod in eorum finibus ſub ipſo oppido ex capitali morbo conualuiſſet [d]. Et hanc eſſe arbitror orationem, quam hîc Vlpianus citat. Hæc etiam colonia iuris Italici eſſe dicitur [e]. Fuit autem M. Agrippa, qui ex veteranis Colonos, iubente Auguſto, Berythū incolere iuſſit, & hodie cernitur æreus numus in quo Duumuir ſtiuam manu tenet incuruam cinctus more Sabino. i. parte togæ caput velatus, & parte ſuccinctus taurum in dextram, & vaccam intrinſecus iunctos.

iunctos ſequitur,& glebas omnes intus vertit, ac ſulco ducto, loca mœnium deſignat [f]. Inſcriptum numo eſt COL. IVL. BER. S.C. id eſt, colonia Iulia Berythus. Idem & in numiſmate C. Iulij Cæſaris viſitur, in cuius honorem hæc Colonia Iulia Fælix ab Auguſto eſt vocata.

Eſt & Heliopolitana ciuitas, quæ à Diuo Seuero per occaſionem belli ciuilis Italicæ coloniæ Remp. accepit. Eo, vt cenſeo, tempore, quo cum Nigro de imperio certauit, de quo multa Herodianus [g], & Spartianus [h] ſcribunt. Ea eſt, Cœle Syriæ ciuitas inter Libanum,& Antilibanum non longe à fonte Orontis fluuij,vt tradit Plinius [i]. Latinè Solis ciuitas vocatur, vnde credo legendum Heliopolim pro Helipolim, & in eo bello creditur Seuero fauiſſe,& ob id is Coloniam cum priuilegio iuris Italici eò deduxit. Alia Heliopolis eſt in Ægypto, de qua hîc non eſt ſermo. Hyginus eam Heliopolim vocatam aſſerit,quod ibi Solis armenta paſcerentur.

Eſt & Laodicena Colonia in Syria Cœle,cui D. Seuerus ius Italicũ ob belli ciuillis merita conceſſit. quòd ſibi contra Peſcennium odio Antiochiæ fauiſſet. Herodianus, *Interim*,inquit [k], *ſeditiones inter ſe agitabant pari æmulatione, odióque. Laodicea quidem in Syria Antiochenorum odio,Tyrus autem in Phœnicia Berythus infenſa, quæ nunciata Nigri fuga,ſublatis illius honoribus, Seuero proſperè acclamauerunt.* Idem infrà loquens de Byzantio, *Ea vrbs*,inquit,*fame capta,totáque plane diruta, ſimúlque theatro, thermiſque, omnique cultu, atque honore detracto, & in vici formam redacta. Perynthiſque adiudicata eſt,quemadmodum Antiochia quoque Laodicenis.* Hanc vrbem Seleucus Antiochi filius cognomento Nicator condidit. is enim inter alias quatuor vrbes fundauit Antiochiam omnium maximam,quam à patre Antiocho denominauit; ſecũdam munitiſſimam, Seleuciam à ſe dictam;tertiam Apameam, ita ab Apamea vxore vocatam;quartam Laodiceam,à matre Laodice nuncupatam, vt Strabo memorat [l]. *Sexdecim*,inquit Appianus [m], *ciuitates Antiochias in paterni nominis memoriam condidit, in matris honorem quinque Laodiceas,nouem ſui nominis Seleucias, in vxoris commemorationem,vrbes quatuor,tres Apameas,& Stratonicam vnam. Illuſtres adhuc extant, Seleucia, quæ in maris littore ſita eſt,& quæ ſupra Tygrim fluuium eſt condita Laodicea,in Phœnicia, & ſub Libano monte Antiochia;Syriæ quoque Apamea; cum Seleucia maritima conderetur, de cælo tacta fuit,& ob id fulmen incolis pro inſigni Deo traditum, quod canentes vbique celebrant.* Hæc ille. Ex his ergo vrbibus in Syria Laodicea,& Antiochia ius Italicum habent. Apamea autem eſt Colonia. Antiochiam mirificè à Iuſtiniano exornatam Procopius ſcribit [n],quam terræ motu dirutam, vel hoſtili incendio,vt alij malunt, conſumptam,reſtituit,& Theopolim appellauit.Sedes erat Præſidis Syriæ.

Ptolemenſium colonia, quæ inter Phœnicem, & Palæſtinam ſita eſt,nihil præter nomen coloniæ habet. Ptolemaidem intelligit, quæ eſt vrbs maritima in Palæſtina prope Phœniciam,Idque ſignificat Vlpianus,dum ait,eam eſſe inter Phœnicem,& Palæſtinam, quaſi velit indicare eam in finibus Palæſtinæ prope Phœniciam poſitam eſſe. Bellus fluuius eàm mediam interfluit, vnde diuiſa duobus nominibus appellatur, alteráque pars Ptolemais, altera Acron dicitur, & hoc nomen hodie quoque retinet, olim Ace dicta. Quis eò coloniam deduxerit, Vlpianus non aperit, ſed Plinius ait Claudium Cæſarem id feciſſe. *Iſta*, inquit [o], *colonia Claudij Cæſaris Ptolemais, quæ quondam Ace.* Nihil ergo hæc vrbs præter nomen coloniæ aliud ius habuit.

Sed & Emiſſenæ ciuitati Phœnices Imperator noſter ius coloniæ dedit, iuris Italici eam fecit. Hæc quoque eſt vrbs Phœniciæ ad Orõtem fluuium ſita,quam Antoninus Caracalla coloniam, & iuris Italici fecit. Vbi enim Vlpianus ait, Noſter Imperator,

Digitized by Google

Antoninum Caracallam intelligit. Sic & ſuprà, dum ait, Diuus Seuerus, & Imperator noſter, de alio, quam de hoc ſentire non poteſt, & id clariùs manifeſtat Paulus. *Imperator*, ait [p], *vt noſter Antoninus ciuitatem Emiſſenorum Coloniam, & iuris Italici fecit*. Id Antoninum feciſſe credendum eſt in gratiam Iuliæ matris, quæ erat ex vrbe Emiſſa, & eius ſoror Mœſa auia materna Heliogabali, & Alexandri Imperatorum, vt Herodianus tradit [q].

Eſt & Palmyrena ciuitas in prouincia Phœnice prope barbaras gentes, & nationes collocata. Hebraicè in ſacris litteris Zamon dicta eſt, & à Salomone rege condita, vt ait D. Hieronymus. *Vrbs*, inquit [r], *in ſolitudine eſt, quam & Salomon miris operibus extruxit, & Palmyra nuncupatur, quod ibi palmeta ſint plurima*. Vlpianus coloniā eſſe ſignificat, dum dicit, *Eſt, &*, quæ dictio implicat ſuperiora cum omnibus ſuis qualitatibus [s]. Fatalis ciuitas Imperij Romani dicitur fuiſſe, vltra quam Romani imperium nunquam proferre potuerunt. Non longè eſt ab Euphrate, vaſtáſque circum habet ſolitudines. De ipſa ita Plinius ſcribit [t], Palmyra vrbs nobilis ſitu, diuitiis ſoli, & aquis amœnis, vaſto vndique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta à rerum natura priuata ſorte inter duo imperia ſumma Romanorum, Parthorúmque. Et prima in diſcordia, cuius ſemper vtrinque cura. Quis eam coloniam fecerit, Vlpianus non explicat, ego ab Hadriano factam fuiſſe exiſtimo; nam Stephanus ait [v] eam ab Hadriano reſtitutam, & Hadrianopolim appellatam.

In Palæſtina duæ fuere Coloniæ, Cæſarienſis, & Ælia Capitolina, ſed neutra ius Italicum habet. Cæſarienſium hiſtoriam aliter explicat Paulus, dum air [x], Veſpaſianum Cæſarienſes colonos feciſſe, ius verò Italicum non tribuiſſe, ſed onus capitis tantùm remiſiſſe. Verùm Titus poſtea iuris Italici eam fecit. Vnde Paulus Vlpiano aduerſatur. Sed dici poteſt Vlpianum velle à Veſpaſiano ob id, quòd coloniam deduxerit, ius Italicum Cæſarienſibus datum non fuiſſe, ſed Titus immune ſolum fecit, i. à tributis, ſed non ab indictionibus liberauit. Cæſaria eſt vrbs maritima Syriæ Phœnices inter Doram, & Ioppem, quæ priùs Turris Stratonis vocabatur à Stratone Sidonis rege ædificata, qui ne in manus regis Perſarum veniret, ob fœdus cum Ægyptiis percuſſum, ſe gladio cōfodere tentauit. Sed cùm mortem formidaret, ab vxore eſt interfectus, & ipſa eodem gladio poſtea ſe traiecit. Herodes verò ſenior eam ampliatam magnis ædificiis exornauit, & in Auguſti honorem Cæſariam vocauit, vt Ioſephus [y], Ammianus [z], & D. Hieronymus [a] referunt. Ibi etiam templū Auguſto condidit, vbi poſtea inuentus eſt catinus pretioſus, ex ſolido ſmaragdo eſſe creditus, quem magno pretio emptum Genuenſes domum aſportarunt, vt ait Gulielmus Tyri Archiepiſcopus [b]. Auguſtus multam pecuniam ad eam ædificandam contulit, & Palæſtinæ caput eſſe voluit, vt ait Hieronymus [c]. Priùs ergo Apollonia Stratonis Turris, poſtea Colonia prima Flauia à Veſpaſiano eſt appellata, qui fortè eam Coloniam deduxit, quod vno die ſupra 20. millia Iudæorum ibi habitantium interfecerit, teſte Ioſepho [d]. Plinius, *Apollonia*, inquit [e], *Stratonis Turris, eadem Cæſarea ab Herode rege condita. Nunc Colonia prima Flauia à Veſpaſiano Imperatore deducta*. Sed Iuſtinianus ait [f], eam vrbem ab ipſo Veſpaſiano Cæſaream dictam, quod, dum eam obſideret, Cæſar, & Imperator eſſet appellatus.

Ælia verò Capitolina eſt famoſiſſima ciuitas Hieruſalem, priùs Salem, ſeu Solyma vocata, prout etiam Homerus eam appellat [g], poſtea Iebuſæa. Demum à Dauide, expulſis Iebuſæis, expugnata, Hieruſalem vocata eſt, vt Ioſephus [h], & Tacitus [i] referunt. A Tito verò ſolo æquatam poſtea Hadrianus reſtaurauit, Coloniámque factam Æliam Capitolinam vocari voluit. Quia ibi templum veri Dei poſi-

tum

tum erat, alterum Ioui Capitolino ædificari curauit: vnde nominauit eam Capitolinam vrbem, quod Iudæi nullo modo ferentes, bellum ſuſcitarunt, in quo quingenta octuaginta millia ferro periere, præter eos, qui fame, morbo, & igne conſumpti ſunt, quorum innumera fuit multitudo. Quinquaginta eorum arces munitiſſimæ, & vici celeberrimi, ac nobiliſſimi 980. ſunt euerſi, vt refert Dion [k]. Æliam verò à ſe vocauit, quia Ælius Hadrianus dicebatur.

D. quoque Seuerus in Sebaſtenam ciuitatem coloniam deduxit. Hæc olim fuit Samaria Regum Iſraelis, ſeu decem tribuum regia, quam Herodes ſenior muro pulcherrimo per 20. ſtadia circundatam in honorem Auguſti Sebaſten. i. Auguſtam appellauit, eoque ſex millia colonorum deduxit, vt ait Ioſephus [l]. Hanc ciuitatem Sebaſtenam. i. Auguſtanam vocat Vlpianus, deriuato vocabulo à Sebaſte, in quam nouam coloniam deduxit Seuerus, ſed eam iuris Italici non fecit.

Indicia quoque Zernenſium colonia à D. Traiano deducta iuris Italici eſt. Mendoſus eſt hic locus. legendum eſt enim *in Dacia*, pro indicia. nam conſtat ex Dione [m] Traianum contra Dacos bello geſto, & Decebalo eorum Rege profligato, & ad mortem compulſo, Coloniam in Dacos deduxiſſe, & oppida, quæ ſubiiciuntur, omnia ſunt in Dacia. Et cùm hæc ſcripſiſſem inueni Cuiacium virum doctiſſimum ex Baſilico ita hanc legem reſtituiſſe [n]. Alij codices habent, *inclyta*: ſed non magis hæc colonia, quam cæteræ, ita eſt vocanda. Dacia ab Occidente Tibiſco flumine terminatur, à Meridie, & Oriente Danubio abluitur, à Septentrione Carpathium montem & Sarmatas. & nunc Valachia dicitur. Daci Getæ olim à Romanis vocabantur, vt ait Plinius [o], vnde Getæ ſerui.

Traianus ergo in Zernẽſes Daciæ populos coloniã deduxit, quod Dion ſignificat, vbi Decebalum Regẽ Dacorum à Traiano profligatum ſeipſum occidiſſe memorat. *Eius*, inquit [p], *caput Romam perlatum eſt, & Dacia in poteſtatem venit populi Romani, in eámque Traianus coloniam deduxit.* Zernenſes quippe intelligit, quos & iuris Italici fecit: & fortè eſt oppidũ quod Sornum à Ptolemæo dicitur [q], & poſtea Vlpianum eſt nominatum. Si Dionẽ ipſum haberemus, fortè hæc clariùs apparerent.

Zarmizegethuſa quoque eiuſdem iuris eſt. Hanc regiam fuiſſe Daciæ Ptolemæus tradit [r], quæ poſtea Vlpiana Traiana eſt dicta, nunc Cron vocatur. Traianus eam iuris Italici fecit.

Item Napucenſis Colonia, & Apulenſis, & Patauicenſium vicus, qui à Diuo Seuero ius coloniæ impetrauit. Napucum, & Apulum inſignia ſunt Daciæ oppida, quæ ius tantũ coloniæ habuere, ſicut & Patauicenſium vicus, quem Ptolemæus Patruiſſam vocat [s]. Sed Napucum, & Apulum colonias à Traiano deductas fuiſſe arbitror, quas iuris Italici factas Vlpianus ſignificat, quemadmodum & Patauienſes. Ex Apulenſi colonia contracta eſt cohors, quæ ſub Duce Armeniæ merebat, & cohors Apuleia ciuium Romanorum vocabatur, cuius meminit Notitia dignitatum Imperij [t].

Eſt & Bithynia colonia Apamena. Suprà dictum eſt, à Seleuco Nicatore quatuor Apameas in honorem Apameæ vxoris ædificatas fuiſſe, vt auctor eſt Appianus [v], quarum vna eſt in Syria ad Orontem fluuium ſita, vocata Cherſoneſus ob aquarum circunfuſionem antea ab Alexandro cognominata Pella: alia in Phrygia: tertia in Media: quarta in Bithynia, de qua Vlpianus hic loquitur, in orã Propontidis ſita, priùs Mirlea dicta, quod à Mirlo duce Colophoniorum ſit condita. Alij à Mirtha Amazone dictam fuiſſe ferunt. Hanc coloniam Apamenam vocat & Plinius [x]. Sed fortè legendum eſt Apameam. Vnde ante Plinium, ſeu Veſpaſianũ, aut ab ipſo factã fuiſſe hanc coloniam oportet. Apamea, vt Strabo ſcribit [y], prata habet

ampliſſima paſcendis bobus, equíſque idonea, quod etiam ſignificat *l. 2. C. de paſcu. pub. vel priuat. li. 11.* quæ prohibet ab animalibus militum prata Apamena depaſci. Apamenſes priuilegium habuere, ne Proconſul Bithyniæ tationes eorum publicas legeret, aut tractaret, vt ex epiſtola Plinij ad Traianum conſtat [z]. Tacitus ſcribit [a], imperante Claudio, tributum Apamenſibus terræmotu concuſſis in quinquennium remiſſum.

Et in ponto Synopenſis. Synope vrbs Græca Mileſiorum fuit Colonia, quam Polybius hoc modo deſcribit [b]: *Synope ſita eſt in dextra parte Ponti, vbi Phaſis fluuius ingreditur mare. Eſt autem in quadam Cherſoneſſo protendente in pelagus, cuius collum Aſiam contingens, & longitudinis ferè duorum ſtadiorum prædicta vrbs claudit. Reliqua pars Cherſoneſſi in pelagus protenditur, eſtque plana, & ad ambulandum in vrbem commodiſſima. A mari verò venientibus difficilis, ac ferè inacceſſa, aditus habens pauciſſimos.*

Strabo nobilem Paphlagoniæ ciuitatem vocat [c], à Mileſiis ædificatam, ac bis captam, primùm à Pharnace, deinde à Lucullo, Gymnaſio, porticibus, & foro egregiè ornatam. Inde quoque Synopicam rubricam è Cappadocia eò aduectam prouenire ſcribit [d]. Vrbis nomen à puella Synope deducunt, quæ à Ioue amata, & in hoc loco repetta eum iurare coegit, daturum quod ipſa peteret. Petiit autem perpetuam virginitatem, quam fabulam Apollonius pluribus verſibus complectitur. Alia fabula vult eam àb Apolline compreſſam, & inde natum Syrum, qui Syriæ nomen dedit. Plinius eam ſuo tempore coloniam fuiſſe memorat [e]. Hanc etiam coloniam ponit Vlpianus, ſed iuris Italici eſſe non declarat. Fortè eam coloniam deduxit Gn. Pompeius, cum, Mithridate proffligato, Pontum ſubegit, eíque priuilegium dedit, vt natus ex muliere Pontica etiam ſi alterius prouinciæ patrem habuiſſet, Ponticus eſſet [f].

Eſt & in Cilicia Selinus & Traianopolis. Selinuntem, & Traianopolim eandem vrbem eſſe Zonaras ſcribit [g]. Idem vult Dion [h], qui ait, obiiſſe Traianum in Selinunte, quam Traianopolim vocatam fuiſſe memorat: fortaſſe, quia ibi Traianus deceſſit, vnde arbitror legendum eſſe, *Selinus nunc Traianopolis*, vt dictis Dionis conueniat; vel, *Selinus, ſeu Traianopolis.*

a act 4. in Verrem. lib. 3. *b* §. per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ. *c* ibidem. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 37. *f* de Cæſaribus. *g* Plutarch. in Æmilio Paulo. Plin. lib. 33. c. 3. Valer. lib. 4. c. 3. *h* l. 1. C. de priuileg. vrb. Conſtant. lib. 11. quæ eſt pars l. 6. C. de ſac. ſanct. eccleſ. *i* lib. 16. ca. 13. in fin. *k* l. 3. Æneid. *l* lib. 5 Æneid. *m* lib. 4. de lingua Latina. *n* Aſcon. in Cicer. Oratio. in Piſonem. & Strab. li. 4. Geograph. *o* vbi ſuprà. *p* l. 1. §. 1. ad municipal. *q* l. ſed ſi vſu. de captiu. *r* lib. 3. Hiſtor. *ſ* in Seuero. *t* in ver. παῦλος τύριος ῥήτωρ. *u* l. 1. C. de metropo. Beryt. li. 11. *x* belli ſacri. li. 11. c. 13. *y* lib. 45. *z* §. hæc autem tria & § illud vero. in proœm. ff. *a* l. 1. C. de metropol. Beryth. lib. 11. *b* lib. 54. *c* lib. 5. c. 20. *d* Gell. lib. 16. c. 13. *e* l. pen eod. *f* Seruius li. 5. Æneid. ſuper illo carmine, *Interea Æneas vrbem deſignat aratro.* *g* vbi ſuprà. *h* vbi ſuprà. *i* li. 5 c. 22. *k* lib. 3. Hiſtor. *l* libr. 16. Geograph. *m* in lib. qui inſcribitur, Syrius. *n* lib. 2. de ædif. Iuſtiniani. *o* li. 5. c. 19. *p* l. vlt. infrà eod. *q* li. 5. Hiſtor. *r* in cap. 8. & 40. Ezechiel. *ſ* Bar. in l. Seiæ § Caio. ff. de fund. inſtr. & in l. ſi is, qui ducenta. § vtrum num. 5. ff. de reb. dubiis Alex. in l. ſi filius à patre in priuc. nu. 5. ff. de li. & poſthũ. *t* li. 5. c. 25. *u* de vrbib⁹. *x* d. l. vlt. § Diuus. infr. eod. *y* li. 15. c. 12. & li. 16. c. 5. Antiq. Iudaic. *z* lib. 14. *a* Epiſt. 27. ad Euſtochium. de vita Paulæ. *b* lib. 10. belli ſacri. c. 15. & c. 16. *c* Epiſt. 61. ad Pammachium, áduerſus errores Ioannis Hieroſol. *d* li. 2. de bello Iud. c. 19. *e* li. 5. c. 13. *f* Nouell. 103. de Proconſule Paleſtinæ. *g* Iliad ζ. *h* li. 7. Antiq. Iudaic. c. 3. *i* li. 21. annal. ſeu li. 5 hiſtor. *k* in Adriano. *l* lib. 15. antiq. Iudaic. c. 10 & li. 1. de bello Iud. c. 16. *m* in Traiano. *n* obſeruat. li. 10. c. 35. *o* li. 4. c. 12. *p* vbi ſuprà. *q* li. 3. Geograph cap. 8. in tabula 9. Europæ. *r* vbi ſuprà. *ſ* Ibidem. *t* Imperij Orient. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Ducis Armeniæ. *u* in li. qui inſcribitur Syrius. *x* li. 5 c. vlt. *y* li. 16. Geograph. *z* lib. vlt. epiſt. 7. & 8. *a* lib 11. annal. *b* li. 4. Hiſtor. *c* Geograph. lib. 12. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 6. c 2. *f* l 1. § 1 ad municip. *g* annal. tom. 2. in Traiani imperio. *h* in Traiano.

Ad l.

Ad l. vlt. ff. de cenſib. CAP. CLIII.

ALias adiicit prædictis colonias Paulus [a], quæ & ipſæ iuris Italici ſunt, inter quas duas recenſet in Luſitania, quam nunc Portugalliam vocant, nempe, Pacenſes, & Emeritenſes. Pax Iulia à Ptolemæo vocatur [b]. Inter quinque colonias Luſitaniæ Plinius eam recenſet [c]. Promontorium habet vulgò caput Badazium dictum, & vrbem ipſam eam eſſe, quæ vulgò Badaioz, dicitur, vt plures opinantur.

Emerita verò & ipſa Colonia eſt ab Auguſto deducta, & eius victoria nobilitata. Ita eſt vocata, quòd ab emeritis militibus fuerit inſtaurata. Plinius ait [d], *Colonia Auguſta Emerita Ana fluuio appoſita.* vulgò Merida nuncupatur, olim altera Roma dicta. Dion loquens de bello, quod Auguſtus in Hiſpania geſſerat, ſubdit [e]: *Confecto autem hoc bello, Auguſtus veteranos Emeritos milites dimiſit, & vrbem ipſis in Luſitania Emeritam nomine fabricandam dedit, quæ & ipſa cum Pace eſt iuris Italici.*

Id autem egit Auguſtus cum M. Silano 9. Coſ. an. ab vrbe condita 728. & ante natum Chriſtum 23. Vnde in æreis, & argenteis numis duplex porta viſitur cum literis EMERITA AVGVSTA, & infrà, COL. id eſt colonia; & in alio ſimili legitur. P. CARISIVS PROPR. & infrà, LEG. cum iiſdem geminis portis, quas coloni ad oſtendendam nouæ vrbis formam faciebant. Cariſius autem fuit legionis Proprætor, qui coloniam deduxit iuſſu Auguſti Tarraconæ ægrotantis.

Idem ius Valentini, & Licitani, habent. Valentia eſt in citeriore Hiſpania propè mare colonia. Plinius, *Valentia*, inquit [f], *Colonia tribus millibus paſſuum à mari remota.* eam Turula, vel, vt Ptolemæus ait [g], Turulus interfluit. Quis eam Coloniam deduxerit, nemo aperit. Sed ego eundem Auguſtum fuiſſe exiſtimo, quia in auerſa parte numi Auguſti cernitur quidam cum bobus vinctis, & aratro, cum ſtiua, bouem, & vaccam ſequens modo, quo ſuprà eſt dictum. & infrà eſt ſcriptum COL. IVL. VAL. id eſt, Colonia Iulia Valentia. Veriſimile eſt, Auguſtum hanc coloniam condidiſſe in Hiſpaniis, quo & alias deduxerat.

Licitani nulli à me reperiuntur, quare legendum credo Ilicitani, quos Plinius à ſinu Ilicitano dictos populos citerioris Hiſpaniæ immunes eſſe ait [h], & innuit colonos fuiſſe, quod & numiſmata oſtendunt. Nominat & Lacetanos, de quibus hîc intelligi non arbitror, quia non apparet eos colonos fuiſſe, nec prope Valentiam eſſe, prout hæc omnia loca non longè inuicem diſtantia fuiſſe Paulus in ſequentibus oſtendit. Ilicitani cum aliis ſuprà memoratis ius Italicum habent. Illice nunc Alicante appellatur.

Barcenonenſes quoque ibidem immunes ſunt. Barce, ſiue Barcinon & ipſa colonia fuit, & eſt vrbs maritima. Plinius, *In ora autem*, inquit [i], *colonia Barcino cognomine Fauentia.* Vulgò Barcellonam vocant.

Lugdunenſes Galli, item Viennenſes in Narbonenſi iuris Italici ſunt. Lugdunum olim Lugudunũ vocatum, vbi Arar Rhodano iungitur. In colle à M. Æmilio Lepido Triumuiro iuſſu Senatus ædificatum fuiſſe Dion ſcribit [k]: & Viennenſes Narbonenſis Galliæ populos ab Allobrogibus eiectos ibi collocatos fuiſſe: vnde hæc Lepidi colonia fuiſſe videtur. Sed Lugdunum ab eo potiùs inſtauratum, quàm de integro conditum fuiſſe cenſeo.

Celebrem hanc vrbem, & frequens emporium fuiſſe Strabo ſcribit [l], in qua Romani auream, argenteámque monetam cudebant. Ibi templum ab vniuerſa Gallia

Tt 3 commu

communi impenſa dicatum fuit, atáque dignitatis eximiæ erecta ſexaginta gentium nomina habens inſcripta, quibus ſingulæ ſtatuæ erant erectæ. Cohortes 18. ibi degere ſolitas fuiſſe tradit Tacitus [m]. Hæc vrbs ius Italicum habuit.

Vienna ad Rhodanum ſita, à Strabone [n], & Plinio [o] Allobrogum metropolis ponitur, ſed Paulus Iuriſconſultus eam Narbonenſi Galliæ adſcribit. Nunc eſt caput regionis, quam Delphinatum vocant. Ea iuris Italici facta fuit.

In Germania inferiore Agrippinenſes iuris Italici ſunt. Germania ab Occidente habet Rhenum fluuium, ab Oriente Viſtulam, à Meridie Danubium, à Septentrione Oceanum. Diuiditur in inferiorem, quæ incipit ab Obrinco flumine Moſella dicto vſque ad Oceanum. Superior ab Obrinco vſque ad Danubium Meridiem verſus. Claudius in gratiam Agrippinæ vxoris Agrippinenſes iuris Italiei fecit. Nam M. Agrippa Vipſanus victos Vbios Germanos in citeriorem fluminis ripam tranſgreſſos in fidem recepit. Poſtea Agrippina eius neptis ex Germanico, vxórque Claudij, quo vim ſuam ſociis quoque nationibus oſtentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos, coloniámque deduci impetrat, cui nomen inditum ex vocabulo ipſius [p]. Colonia igitur Agrippina oppidum ab ea muliere vocatum ad Rheni ripam ſitum eſt, quod nunc Colonia vocatur. Iuris Italici erat. Ciues Agrippinenſes appellantur.

Laodicia in Syria, & Berythus in Phœnicia iuris Italici ſunt, & ſolum earum. De iis dictum eſt ſuprà [q].

D. Antoninus Antiochenſes colonos fecit, ſaluis tributis, quia ius Italicum eis non dedit, ſed tantùm colonos fecit. Hi ſunt in Cœle Syria, & habent alia priuilegia [r]. Eſt autem Antiochia ciuitas inclyta, & nobilis, ſecundum, aut tertium poſt Romã dignitatis gradum obtinens. omnium enim prouinciarum tractus Orientalis erat princeps cognominata Epidaphne. Diuiditur media amne Oronte. Plateam eius inſignem longam ſtadiis 20. & lutulentam Herodes rex lapide ſtrauit.

Ipſa eſt Tetrapolis per ſingulas quatuor partes, priuato muro, alioque communi munita, in cuius ambitu 360. turres conſurgebant: crebris fontibus, auríſque tẽperatis reddebatur. In ſacris litteris Reblata dicitur [s]. Ibi Sedechias Rex Iuda coram Nabuchodonoſor Babyloniorũ Rege, filiis prius occiſis, oculis priuatus eſt. Eandem vrbem Seleucus Nicator Alexandri Macedonis ſucceſſor turribus, & validiſſimo muro circundatam de nomine patris Antiochi Antiochiam appellauit, & regni caput conſtituit, vt ait Strabo [t], & Appianus [u].

Ibi D. Petrus Cathedram ſeptennio tenuit, & Baſilicam dedicauit. Theophilus ibi vir potentiſſimus eidem Eccleſiæ, à D. Petro ſeptimus, præfuit. Is eſt, ad quem Lucas & ipſe Antiochenſis Euangelium, & Actus Apoſtolorum ſcripſit. Ibidem prima omnium Chriſtianorum ſynodus eſt habita, in qua cautum eſt, vt qui Chriſtum ſequebantur, Chriſtiani nuncuparentur, qui priùs Nazaræni, vel homines viæ Dei vocabantur [x], vnde poſtmodum hæc vrbs Theopolis, id eſt, Dei ciuitas eſt appellata. Alij volunt ipſam, Iuſtiniano imperante, hoc nomen ſortitam, cùm horrendum terræmotum paſſa eſſet & incendium, ab ipſóque reſtitutam Theopolim nuncupatam, vt ait Cedrenus [y]. Certum eſt à Iuſtiniano, & non antẽ ipſum, ita appellari [z]. Eius Patriarcha 20. prouincias regebat ſuffraganeas, quarum quatuordecim ſingulos habebant Metropolitas cum ſuis ſuffraganeis, ſed reliquæ duobus parebant primatibus, qui vulgò Catholici dicebãtur. Alter erat Amenſis, alter Hermopolitanus, idémque Baldacenſis, qui omnes vno nomine Oriens nuncupabantur, quemadmodum recitat Gulielmus Tyri Epiſcopus [a]. Ciuitatis longitudo ad

duo, aut tria millliaria extendebatur, diſtat à mari millibus paſſuum circiter 12. Antiochenſes autem Vlpianus *in l. 1. ſup. eod.* prætermiſit: quia ſimplices coloni erant, & ob id in hoc tractatu non fuerunt magni faciendi, quanquam populi alias omniū ſplendidiſſimi. Pratorum Antiochenſium meminit *l. 2. C. de paſcu. pub. vel priuat. li. 11.* quæ in pretio fuiſſe videntur.

Imperator noſter Antoninus Ciuitatem Emiſſenorum coloniam, & iuris Italici fecit. Emeſſam ciuitatem intelligit ad Orontem fluuium ſitam, de qua ſuprà dictum eſt [b].

D. Veſpaſianus Caſarienſes colonos fecit, non adiecto, vt iuris Italici eſſent, ſed tributum his remiſit capitis. id eſt, conceſſit, ne cenſum capitis ſoluerent, quod genus tributi Romæ ærarij, i. qui decem millia æris in bonis non habebant, ſoluere cogebantur, vt tradit Aſconius [c]. Aliis in locis omnes præter ciues, qui in vrbibus degebant, & præſertim in Oriente, capitationem, quæ humana dicebatur, ſoluebant [d]. Hebræi Didrachmam pendebant [e].

In prouincia Macedonia Dyrracheni, Caſſaſdrenſes, Philippenſes, Dionenſes, Strobenſes iuris Italici ſunt. Dyrrachium eſt ad mare ſitum. Dion ait [f], hanc vrbē priùs Illyriis attributam, poſtea Macedoniæ factam fuiſſe. Priùs Epidamnum dictum, poſtea à Dyrrachio Heroe eius conditore Dyrrachium appellatum vult Pauſanias [g]. Alij ob malum omen euitandum, quòd Brundiſio eo tranſeuntibus Epidamni vox afferebatur, Romanos nomen oppidi mutaſſe ferunt, & ob litoris aſperitatem Dyrrachium nuncupaſſe. Oræ enim difficultatem δυσραχίαν Græci nominant. Appianus verò, *Rex*, inquit [h], *Barbarorum Epidamnus vrbem ſupra mare condidit, quæ ab ipſo nomen aſſumpſiſſe creditur. Huius ex filia nepos Dyrrachus ex Neptuno genus, vt quidam perhibent, portum vrbi adiecit, qui Dyrrachium appellatur.* Ibi C. Iulij Cæſaris milites à Pompeio ſuperati. Vulgò Durazzum appellatur. Hanc vrbem coloniam, & Iuris Italici eſſe aſſerit *l. pen. ſuprà eod.*

Caſſaſdrenſes. Caſſandram Ptolemæus appellat [i], quare pro *Caſſaſdrenſes* legendum eſt *Caſſandrenſes.* Pauſanias ait [k], Potidæos bis domo expulſos, primo ab Athenienſibus, mox à Philippo Amyntæ filio, poſtea à Caſſandro reſtitutos, qui abolito priore nomine à ſe Caſſandriam oppidum vocauit. Is fuit vnus ex Alexandri Magni ducibus, qui ſublato Aridæo, & Olympiade Alexandri matre Macedoniam occupauit. Plinius Caſſandram Potidæam vocatam fuiſſe ſcribit [l].

Philippenſes. Philippi vrbs eſt Macedoniæ apud Pangæum promontorium, & montem Symbolum contra Taſſum inſulam, quemadmodum Dion memorat [m]. Ibi C. Caſſius cum M. Bruto à M. Antonio eſt ſuperatus. Hæc vrbs priùs Crinida ab vberibus fontibus ibi ſcaturientibus appellata, poſtea Datos, deinde Philippi eſt dicta à Philippo Macedonum Rege, qui eum locum ſuper Thraces, vt commodum, muniuit. In prærupto enim collę ſita eſt, ciúſque magnitudo collis latitudinē complectitur. Habet à Septentrione nemora, teſte Appiano [n]. A Plinio [o], & à Celſo [p] Colonia vocatur: ſed quis eam coloniam fecerit, nemo ſcribit. Ego verò arbitror Auguſtum eius auctorem fuiſſe. in quibuſdam enim eius numiſmatis in uerſa parte vir, vt ſuprà dictum eſt, bouem, & vaccam cum aratro ſequitur, & circunſcriptum eſt, COL. CÆSAREA PHIL. & infra II. VIR TRVEO. L. GALLO. In alio eſt bos, & circumſcriptum eſt, IVL. COL. PHIL. In alio eſt Victoria ſuper cippo, coronam dextra eleuans, & ſupra haſtam, cui præfixa eſt aquila cippo. inſcriptum eſt VIC. AVG. id eſt, Victoria Auguſti: poſt tergum Victoriæ ſunt litteræ COL. IVL. PHIL. id eſt, Colonia Iulia Philippi. Ad hos ſcribit Paulus Apoſtolus.

Dionenſes.

Dionenſes. Dion Colonia in Macedonia nominatur à Ptolemæo [q]. Pauſanias memorat ibi occiſum, & ſepultum fuiſſe Orpheum. Sunt & Dianenſes à Diano oppidopopuli Hiſpaniæ citerioris,

Strobenſes. Stobin Ptolemæus appellat [r] oppidum in Macedonia prope Erigonem. Stephanus [s] Strombum vocat [t], coloniámque Romanorum eſſe dixit, vnde Stobenſes, vel Strombenſes, qui iuris ſunt Italici.

In Aſia prouincia duæ ſunt iuris Italici, Troas, & Parium. Troas regio eſt Phrygiæ, incumbens Helleſponto, multáſque vrbes continet, inter eas eſt Troas oppidum. Plinius. *Troadis,* inquit [v], *primus locus Amaxitus, dein Cebrenia. Ipſáque Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria colonia Romana.* Hæc ille. Eadem Ilium vocatur, cui adoleſcens Nero à Claudio Principe immunitatem impetrauit. Tacitus [x]: *D. Iunio, Q. Haterio Coſ. ſexdecim annos natus Nero Octauiam Cæſaris filiam in matrimonium accepit, vtque ſtudiis honeſtis, & eloquentiæ gratia niteſceret, cauſa Llienſium ſuſcepta, Romanum Troia demiſſum, & Iuliæ ſtirpis auctorem Æneam, aliáque haud procul fabulis vetera facundè exſecutus, impetrat, vt Ilienſes omni publico munere ſoluerentur.* De hac immunitate Ilienſibus data loquitur & *l. non tantùm. §. Ilienſibus ff. de excuſat. tutor.* quæ etiam Senatuſconſultis alias illis erat tributa ex fœdere icto cum Antiocho, vt ait Liuius [y], quod & doctiſſimi viri annotarunt [z]. Hanc coloniam iuris Italici eſſe ſcribit etiam Caius [a]. Troas vulgò Panſa vocatur.

Parium. Ad Helleſpontum prope eandem regionem adiacet Parium colonia, quam Homerus Adraſtiam appellauit, vt ſcribit Plinius [b]. Hos Parianos vocat Pauſanias [c]. Ab Adraſto conditam fuiſſe ferunt, & ab eo Adraſtiam dictam. Alij à Nympha eius nominis, filia Melliſſi, qui primus in Troade regnauit.

In Piſidia eiuſdem iuris eſt colonia Antiochenſium. Piſidia eſt pars Aſiæ minoris propè Ciliciam, quæ continet Antiochiam Piſidiæ appellatam. Supra n. diximus Seleucum Nicatorem ſexdecim Antiochias à nomine patris nuncupatas condidiſſe, inter quas hæc fuit, quemadmodum Appianus tradit [d]. Plinius, *Inſident*, inquit [e], *verticem Piſidiæ quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæſarea eadem Antiochia.* Strabo, *Antiochia*, ait, [f] *iuxta Piſidiam partim in campo iacet, partim in colle quodam, Romanam coloniam habet. Hanc Magnetes habitarunt, qui iuxta Meandrum ſunt. Romani eam liberauere à Regibus occupatam, & Aſiam, quæ cis Taurum eſt, Eumeni dederunt.*

In Africa Carthago, Vtica, Leptis magna à D. Seuero, & Antonino iuris Italici facta ſunt. Hæ ſunt vrbes notiſſimæ. Carthago æmula imperij Romani à Scipione Africano deleta eſt, nunc prope Tunetum ſita, vbi Guleta ſuperioribus annis à Turcis euerſa eſt. Georgius Pachimerius ait [g] eam nunc Tuniſtam vocari. Plinius, *Colonia*, inquit [h], *Carthago, magnæ in veſtigiis Carthaginis.* Auguſtus enim inuenta inter ſcripta C. Iulij Cæſaris memoria, qua Carthaginem inſtauraturum ſe ſignificabat, eam reſtaurauit, ſed aliquanto priſca ſubmiſſiorem, quod adhuc eius eminentiam vereretur. Tria millia Romanorum colonorum eò miſit, alióſque ex finitimis addidit, vt tradit Appianus [i]. Tertullianus [k] ait Statilium Taurum Carthaginis mœnia condidiſſe, eámque togæ habitum acquiſiuiſſe, quem coloniæ Romanæ habebant.

Vtica. Ciuitas eſt diſtans à Carthagine 60. ſtadia, nobilis morte Catonis, qui Vticenſis eſt cognominatus, quia ibi ſe occidit: hodie Benſert dicitur. Eſt prope portum, qui Farinæ nuncupatur. Colonia fuit ciuium Romanorum. Hæc in Libya maior poſt Carthaginem ciuitas fuit, portu ad continendas merces aptiſſimo, vt Appianus memorat [l]. Carthaginis æmula fuit.

Leptis

Leptis magna. Vna eſt ex vrbibus Tripolis, vulgo Tripolis Barbatiæ appellata. Alia eſt parua inter duas Syrtes dicta Neapolis, vt ait Strabo [m]. Plinius quoque duas ponit Leptes in Africa, alteram in Byſacena, alteram Magnam cognominatam, quam inter duas Syrtes ponit [n]. Huc coloniam C. Iulius Cæſar deduxiſſe videtur, cum numi appareant cum hac inſcriptione COL. VIC. IVL. LEP. id eſt, Colonia victrix Iulia Leptis. Miram eius ſoli fertilitatem Plinius extollit [o]. Huius coloniæ quibuſdam hæredibus ſubſtitutæ meminit Iulianus *in l. quidam teſtamento. de vulg. ſubſt.*

Summatim 25. oppida à Paulo recenſentur, quæ ius Italicum habent, & alia decem ſcripſit Vlpianus [p], itaque ſunt triginta quinque præter ea, quæ ſunt tantùm coloniæ.

Cois quoque à Claudio immunitatem conceſſam Tacitus memorat [q], ſed eam poſtea amiſerunt, quoniam hîc nulla eorum fit mentio.

a lib. 2. de cenſib. ſeu in l. vlt. ff. de cenſib. *b* Geograph. lib. 2. c. 5. in tab. 2. Europæ. *c* lib. 4. c. 22. *d* vbi ſuprà. *e* lib. 35. *f* lib. 3. c. 3. *g* Geograph. lib. 2. c. 6. in tab. 2. Europæ. *h* lib. 3. c. 3 *i* vbi ſuprà. *k* lib. 46. *l* lib. 4 Geograph. *m* lib. 17. annal. ſeu lib. 1. Hiſtor. *n* vbi ſuprà. *o* lib. 3. c. 4. *p* Tacitus lib. 12. annal. *q* hoc cod. lib. c. 152. *r* l. Antiochenſium. de bon. aucto. iud. poſſiden. *ſ* Hieronym. Comment. lib. 2. in Ezech. c. 6. in fin. *t* Geograph. lib. 16. *u* in lib. qui Syrius inſcribitur. *x* Act. Apoſtol. c. 9. in princ. *y* Hiſtor. Compen. in Iuſtiniano. *z* l. 6. in fin. C. de ſum. Trin. & nouell. 42. §. 1. ſeu in auth. de depoſitione Anthimi, & Seueri, & Petri, & Zoaræ, & reliquorum. *a* lib. 4. belli ſacri. c. 9. *b* vbi ſuprà. *c* in Diuinat. ſeu in M. Tull. Cic. in orat. in C. Ver. *d* l. 1. C. de capitat. ciui. cenſib. exim. lib. 11. *e* Mat. 13. vbi D. Hieronym. côment. lib. 2. *f* lib. 41. *g* lib. 6. ſiue Eliacor. Poſter. *h* lib. 2. de bello ciuili. *i* Geograph. lib. 3. c. 13. in tab. 10. Europæ. *k* lib. 5. ſiue Eliacor. prior. *l* lib. 4. c. 10. *m* lib. 46. *n* lib. 4. de bell. ciuilib. Rom. *o* lib. 4. c. 11. *p* l. baliſta. ad Trebell. & l. antep. de cenſib. *q* vbi ſuprà. *r* lib. 9. ſiue Bœotica. *ſ* ibid. *t* de vrbibus. *u* lib. 5. c. 30. *x* lib. 12. annal. *y* lib. 38. ſeu decad. 4. lib. 8. *z* Cuiac. obſeruat. lib. 10. c. 5. *a* l. pen. ſup. cod. *b* lib. 5. c. 32. *c* lib. 9. ſiue Bœotica. *d* in libro qui Syrius inſcribitur. *e* lib. 5. c. 27. *f* lib. 12. Geograph. *g* lib. 5. *h* lib. 5. c. 4. *i* in lib. qui Libycus inſcribitur. in fin. *k* lib. de pallio. c. 1. *l* vbi ſuprà. *m* Geograph. lib. 17. *n* lib. 5. c. 4. *o* lib. 18. c. 22. *p* l. 2. ſup. eod. *q* lib. 12. annal.

Ad l. 2. de verb. ſign. CAP. CLIV.

VRbes olim erant, quæ Prætorium, gymnaſium, theatrum, forum, & perennis aquæ conceptaculum habebant. Pauſanias loquens de Panapæo, *Vrbs*, inquit [a], *ea eſt Phocenſium, ſi modò eam vrbem appellare pár erit, in qua ciues non Prætorium, non gymnaſium, non theatrum, non forum vllum habent, non denique vllum perennis aquæ conceptaculum.* Idem ſentit Modeſtinus [b] minimas appellans ciuitates, quæ forum cauſarum non habent.

Prætorium eſt domus, vbi Præſes ius reddebat, vt ſupra diximus.

Gymnaſium erat palæſtra, ſeu locus quadratus periſtylio. i. quatuor porticibus clauſus, quale eſt, quod clauſtrum Monachorum vulgò dicitur. Porticus ad meridiem poſita erat duplex, ex ea ibatur in exedram, quæ ſedes habebat, in quibus ſedentes Philoſophi diſputabant. Is erat locus, quale eſt capitulum Monachorum, prope habebat lauacra, vt Vitruuius deſcribit [c], qui ait hoc Græcos vſos fuiſſe, non Romanos. Palæſtræ aliquam ſimilitudinem habet locus Piſis *Campus ſanctus* vocatus. Porticum Græci Xyſton appellant, & ob id Xyſtici dicebantur, qui in iis luctabantur [d].

Theatrum eſt, vbi comœdiæ, aut tragœdiæ recitabantur.

Vv Forum

Forum intelligitur non rerum venalium, ſed cauſarum, vt explicat *d. l. ſi duas. §. 1. de excuſ. tutor.* Auctoritatem enim iuris dicendi habebant in oppidis defenſores ciuitatum, & Duumuiri. Et quia his in locis velut inſignioribus Chriſtiani Epiſcopos locarunt[e], ob id hodie apud Italos ciuitas non cenſetur, quæ Epiſcopum non habet, vt Bartolus monet[f]. Abbas dicit[g] neceſſarium non eſſe Epiſcopum ad conſtituendam ciuitatem. Modeſtinus vult[h] ciuitatum alias eſſe metropoles, quæ ſunt capita prouinciarum, alias minores, quæ habent Forum cauſarum, & locum iudiciorum. i. Prætorium, vbi Præſes ius dicebat, cum ad eam ciuitatem iuiſſet. Reliquas Modeſtinus pro ciuitatibus non habet, aut ſunt minimæ. Metropoles autem Prouinciæ matres vocat Theodoſius[i].

a lib. 10. ſiue Phocica. *b* l. ſi duas 6. § 1. de excuſ. tutor. *c* lib. 5. c. 11. *d* l. athletas. in princ. ff. de iis qui not. infam. *e* c. 1. de priuileg. *f* l. 2. ſub num. 7. de verb. ſign. & in l. vlt. ſub num. 5. ff. de colleg. ill. *g* d. c. de priuileg. num. 1. *h* d. l. ſi duas. §. decet. de excuſ. tut. *i* l. 1. C. de metropol. Beryt. lib. 11.

Ad §. vlt. eiuſd. l. CAP. CLV.

CVIuſque diei maiorem eſſe partem primarũ ſeptem horarum, non ſupremarum, tradit Paulus, quæ verba aliquam habent obſcuritatem. Cum enim veteres diem in horas 12. diuiderent, & noctem in totidem[a], vt ex Euangelio[b], *Nonne duodecim horæ ſunt diei?* Ex Philone[c], & ex aliis antiquis auctoribus liquet, rem omni dubio carentem dixiſſe Paulus videtur.

Quis enim non videt ſeptem horas plures eſſe, quàm quinque? Ob hanc difficultatem Odofredus credidit[d] intelligi de horis noſtri temporis æſtiuis, cum dies eſt horarum quindecim: nam primæ ſeptem ob labores maiorem diei partem continent. Sed de his loqui non poteſt Iuriſconſultus: nam noſtri horologij horæ, quę 24. ſunt, & campanæ ſono diſtinguũtur, longo tempore poſt Paulum, & alios Iuriſconſultos inuentæ fuerunt, nec æs campanum à Paulino circiter annum ſalutis 400. Nolæ Epiſcopo tunc erat excogitatum. Præterea nulla certa diei ratio poneretur, cum noſter dies non ſemper horas 12. habeat, ſed per brumam paulo plures octo, quo tempore ridiculum eſſet dicere ex octo ſeptem horas maiorem diei partem efficere; æſtate verò quindecim horas, & circiter duas tertias continet, qua non rectè dici poſſet ſeptem horas plus temporis quam octo, & fermè nouem continere. Accurſius[e] ergo, & alij concedunt Paulum loqui de ſeptem horis ex 12. diei, ſed volunt docere eum non primas ſeptem horas eſſe maiorem diei partem (quia id notum eſt) ſed ſeptem poſtremas ad quinque primas non eſſe maiorem diei partem. Verum negari non poteſt de primis ſeptem horis Paulum dicere. Deinde neminem facilè admiſſurum crediderim, vt ſeptem poſtremæ horę non contineant maiorem diei partem, & non quinque primæ. id enim naturali rationi, & experientiæ repugnat.

Animaduerti itaque mendoſum eſſe codicẽ, & vitiũ ex notis ſcriptorum emanaſſe, qui, z. pro, s, litteram poſuere, id eſt, notã quæ ſeptem ſignificat, pro ea, quę ſex denotat. Legẽdum itaque puto, *Cuiuſque diei maior pars eſt primarum ſex horarum, non ſupremarum* Et ne ex meo iudicio legẽ corrigere videar, ita legit Michael Proconſul, & iudex Attaliæ, qui iuris compendium Græcè ſcripſit, & inter alia ita hanc *l. 2. de verb. ſignif.* vertit. Μείζων τὸ μέρος τῆς ἡμέρας ἐστὶν αἱ πρῶται ἓξ ὧραι, οὐ μὲν αἱ ὕστεραι. id eſt, *maior pars diei ſunt primæ ſex horæ, non ſupremæ.* Quia licèt æquales videantur: primæ tamen laboribus

ribus ſunt aptiores, ſecundùm Epigramma ab Alciato [f] citatum:

ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ζῆθι λέγουσι βροτοῖς.

Significat autem, ζῆθι animo indulge, vt viuas, quæ dictio continet quatuor litteras, quæ ſeptimam, octauam, nonam, & decimam horam ſignificant Ipſe ita vertit,

In ſextam labor vſque horam, nam quæ inde notantur
Literulis, vita commoda habere iubent.

Nos ita imitati ſumus,

Horæ ſex duris ſunt luce laboribus aptæ,
Sex dandas vitæ ſyllaba prima monet.

Idem ſignificat Virgilius [g]:

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei.

Et Heſiodus ab Alciato citatus, qui auroram tertiam partem operis conficere ait.

a l.i.de manu. *b* Ioannis c.11. *c* lib.de profugis *d* in d.l.2.§.1.ff.de verb ſignif. *e* ibidem. in ver.horarum *f* comment.ad l.2.ff.de verb.ſig. *g* lib.9.Æneid.

Ad l.pecunia 178.& 222.de verb.ſign. CAP. CLVI.

PEcunia, & peculium à pecudibus ſunt dicta, vt Plutarchus eſt auctor. *Cum nõdum,* inquit [a], *numorũ vſus apud Romanos per id tempus frequens eſſet, pecudibus, & iumẽtis plectebantur ſontes. Ex quo inualuit, vt patrimonia à pecudibus vſque in hanc diem peculia dicantur.* Plinius ait veterum opes in paſcuis, & pecore fuiſſe, nondum inuento vſu ſerendi, *Pecunia,* inquit [b], *ipſa à pecore vocabatur, etiam nunc in tabulis cenſoriis paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet: quia diu hoc ſolum vectigal fuerat. Multatio quoque non niſi ouium, boúmque impendio dicebatur. Non omittenda priſcarum legum beneuolentia. cautum quippe eſt, ne bouem priùs quàm ouem nominaret qui indiceret multam.* Hæc ille. Indè ſumptum eſt, quod traditur *in l. à Diuo Pio. §. in venditione. de re iudicat.* vt condemnati priùs mobilia, & animalia, quàm res ſoli capiantur. A pecoribus ergo pecunia totum patrimonium appellatur [c]. In venditione verò initio aurum, argentum, & æs nondum ſignatum appendebant: vnde libripendem, qui hæc appenderet, adhibebant. Hinc impendia, & ſtipendia dicta, quod ſtips appenderetur, auctore Plinio [d].

Sed vt à ponderis moleſtia liberarentur contrahentes, hæc metalla ſignari placuit, vt ait Ariſtoteles [e]. Signum igitur æri, auro, & argento ad eius pondus demonſtrandum impreſſum fuit. Id variè pro ſuo arbitrio quiſque percuſſit Seruius rex primus Romæ ouium, boúmque effigie æs ſignauit, quo antea rudi vtebantur. Plinius, *Seruius,* inquit [f], *rex primus ſignauit æs. Antea rudi vſos Timæus tradidit, & quia ſignatum eſt nota pecudum, inde & pecunia eſt appellata.* Hæc ille.

Sed licèt ſignata pecunia, opus lance ampliùs non eſſet, diu Romani ob vetuſtum morem libripendem adhibuerunt. Peculium verò etſi totum patrimoniũ veteres appellauerint, poſtea id nomen ſpecialiùs ad pecuniã conceſſam à patre filio, vel à domino ſeruo eſt reſtrictum [g], & dictum eſt per diminutionem peculium, quaſi puſilla pecunia [h]. Aliquando etiam pecunia in arca à patrefamilias repoſita, quæ ſibi ad caſus fortuitos ſubueniret, peculium eſt vocata [i].

Si igitur pecunia legetur, dubitatur, quid legatum eſſe cenſeatur, & Bartolus exiſtimat [k] ſpeciem ſpectandam, an ſit fauorabilis, & tunc omnia comprehendet, quæ ſunt in patrimonio [l]: aut eſt odioſa, & pecunia numerata tantùm debebitur [m]: aut ſpecies indifferens, & tunc veniunt, quæ pondere, numero, menſuráve conſtant [n]. Et hoc Iaſon, & alij ſequuntur.

Ego verò crederem ſpectandum, an generaliter legetur pecunia, alio non expreſſo, & tunc totam deberi ſubſtantiam [o], aut aliquid adiicitur, & tunc ſequitur adiecti naturam, vt *in l.talis.in princ.de leg.1. Quas pecunias, quibus dies appoſitus non eſt, hæres annua, bima, trima die dato*, tunc nomen pecuniæ non poteſt ad corpora referri: quia ſemel tantùm præſtari non poſſunt, ideo ea continet, quæ ſæpe tradi poſſunt, id eſt, quæ pondere, numero, menſuráve conſtant, ſed ſi id non eſſet, ad omnia referretur. Similiter *in l. ſed Iulianus. §. mutui. ad Macedo.* verbum *pecuniæ*, ad numeratam tantùm refertur, non quod, vt ait Bartolus [p], materia ſit odioſa: quia in hoc lex ſe non fundat, ſed quia SC. dixit, *Qui pecuniam mutuam dediſſet.* Ad corpora ergo non pertinet, quæ mutuo non dantur, ſed nec ad ea, quæ pondere, numero, menſuráve conſtant: quia etſi mutuo dari poſſint, vulgò dari non conſueuerunt, ſed ad numeratam pecuniam, quam mutuari conſueuimus. Itaque credo pecuniæ nomen eſſe generale, niſi adiuncta eam reſtringant.

a in Publicola. *b* lib. 18. c. 3. *c* l. pecuniæ. 178. & 222. de ver. ſig. *d* lib. 33. c. 3. *e* lib. 1. Polit. c. 6. *f* lib. 18. cap. 9. & lib. 33. c. 3. *g* l. peculium. de pecul. & l. vlt. in fin. C. de inoffic. teſt. *h* l. depoſiti. §. vlt. ff. de pecul. *i* l. ſi chorus. §. 1. in fin. de leg. 3. *k* in l. talis in princip. num. 2. de leg. 1. *l* l. nam quod. §. vlt. ad Trebell. *m* l. 1. l. ſed Iulianus. §. mutui. a 1 Macedon. *n* d. l. talis. l. 2. in prin. C. de conſtit. pecun. *o* d. l. nam quod §. vlt. & d. l. pecuniæ. de ver. ſig. *p* vbi ſupra.

Ad l. cùm biſſextus. 98. de verb. ſignific. CAP. CLVII.

DIfficilis eſt hęc lex, quam qui volunt videri interpretari obſcurant. Id vero ſignificat. Qui natus eſt die intercalari Februarij, qui eſt inter Cal. Martij, hoc eſt, die 24. Februarij, nõ refert, an primo die, an poſteriore, qui intercalatur, ſit nat⁹: quia duo dies pro vno computantur, & deinceps omnis, cui biſſextum non occurrit, nec fit intercalatio, dicetur natus ſexto Cal Martias, & cum biſſextum eſt, priorem diem natalem habet. Hucuſque non eſt magna difficultas. Sequentia ſunt obſcura, quid ſenſerit Cato putans menſem intercalarem addititium eſſe, omnes eius dies pro momento obſeruans, quos Q. Mutius extremo Februarij diei attribuebat.

Id explicat Varro [a], qui Februarium die 23. quo Terminalia celebrantur, finem habuiſſe ſcribit, & anno intercalari dies quinque ſequentes Februario adſcriptos non fuiſſe tradit. *Terminalia*, inquit, *quod is dies anni extremus conſtitutus. Duodecimus enim menſis fuit Februarius, & cùm intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur menſi.* Hæc Varro. Idem Macrobius tradit. *Romani*, inquit [b], *non confecto Februario, ſed poſt viceſimum tertium diem intercalabant, Terminalibus ſcilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij menſis dies, qui erant quinque, poſt intercalationem ſubiungebant, credo, vetere religionis ſuæ more, vt Februarium omnino Martius ſequeretur.* Hæc ille. Quia ergo anno intercalationis, & non aliis, facta intercalatione, quinque reliqui dies Februario non adſcribebãtur, Cato mẽſem intercalarem addititium eſſe putabat, quomodo id intelligeret, ſubiũgendo explicat, ſcilicet, omnes eius dies pro momẽto temporis obſeruabat, nempe, dies illos quinque reliquos, ita vt Februarij ſint dies 23. ſi quidẽ hi quinque pro temporis momento habentur, & Q. Mutius extremo Februarij diei eos attribuebat, ita vt Februarius nõ videretur habere niſi dies 23. cũ tamen, inquit Celſus [c], habeat 28. intercalaris enim dies cum præcedenti, vel, vt vult Beda [d], cum ſequenti pro vno computantur. Ante Decemuiros, qui leges 12. tabularum ſcripſerunt, Februarius

bruarius vltimus anni menſis fuit, ipſi ſtatuerunt Decembrem vltimum anni menſem. Ouidius [e]:

Sed tamen (antiqui ne neſcius ordinis erres)
Primus, vt eſt, Iani menſis, & ante fuit.
Qui ſequitur Ianum, veteris fuit vltimus anni,
Tu quoque ſacrorum Termine finis eras.
Primus enim Iani menſis: quia ianua prima eſt:
Qui ſacer eſt imis manibus, imus erat.
Poſtmodo creduntur ſpatio diſtantia longo
Tempora bis quini continuaſſe viri.

a lib. 5. de lingua Latina. *b* lib 1. Saturnal. c. 13. *c* in d.l. cum biſſextum. *d* de natura rer. c. 12. & 40. *e* lib. 2. Faſt.

Ad l. qui fundum. de verb. ſignific. Cap. CLVIII.

POmorum appellatione venire nuces, ficus, & vuas duntaxat duracinas, purpureas, & quæ eius generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus, ſcribit Paulus *in l. qui fundum. ff. de verb. ſignific.* Quædam enim ſunt vuæ, quæ vinum inſipidum, & leue faciunt, vt ſunt purpureæ, in Gallia Ciſalpina notiſſimæ, quæ in ſecundis menſis ſunt gratiſſimæ, Bumaſthæ, & Rhodiæ, quas prodromos menſe Iulio prouenientes eſſe opinor, de quibus Virgilius *lib. 2. Georg.*

Non ego te menſis, & dijs accepta ſecundis
Tranſierim Rhodia, & tumidis Bumaſthe racemis.

Duracinas autem vuas appellant, quarum acini minimum humoris, & ſolidam carnem habent, vel, vt alij interpretantur, quæ carnem minus humidam, & duriorem continent, quemadmodum Galenus *lib. 2. alim. fac.* explicat, qui has vuas generoſas vocat, & ait in fine autumni reponi. Plato *lib. 5. de legib. ſiue de leg. lat. Dialog. 5.* inquit, minùs puniri eos, qui has furantur, quàm qui alias. minus enim damni inferunt, qui has cauſas, quam qui vinum auferunt. Huiuſmodi ſunt, quæ vinum acinaticum ferunt, de quo *in l. ſi quis vinum. de vin. & ole. legat.* & ſuprà c. 85. latiùs expoſui.

Ad l. quos nos hoſtes. 234. § vlt. de verb. ſignific. Cap. CLIX.

AVlum Ofilium ad Atticum ſcripſiſſe refert Caius *in l. quos nos. §. vlt. ff. de verb. ſignific.* Is fuit Eques Romanus præſtanti ingenio, & Græcis, Latiniſque litteris ſummopere præditus. Marianis ſeditionibus turbaram videns Remp. Athenas ſeceſſit, vbi diu commoratus, eam linguam ita didicit, vt Attici cognomentum inde acceperit. Elegantiſſimis moribus, ſingularique humanitate inſignis, & mirificè liberalis diuitias, quibus abundauit, amicis eſt impartitus. Inter alios Ciceronem exulantem HS. CCL. millibus iuuit, qui efficiebant 2400 aureos eius temporis. Bruto etiam fugienti largè pecuniam donauit. Mendacium nec dicebat, nec pati poterat. Vnde omnium integerrimus habebatur. Relicta Reip. cura, totum ſtudiis ſe dedit, præcipuè antiquitatis. Auguſto, qui eum etiam affinitate coniunctus erat, maximè gratus fuit, & cum eo quotidie de rebus veterum, & rerum doctrina colloquebatur. Scripſit de imaginibus, & familiarum origines explicuit, quibus ſingulis

Digitized by Google

verſus non minus quaternos oppoſuit, quod & Plinius *lib. 35 c. 2.* memorat.

De Conſulatu Ciceronis librum vnum compoſuit. Tanta erga domeſticos charitate vixit, vt iurauerit ſe ſorori, aut nonagenariæ matri nunquam ſuccenſuiſſe, dictitans, iis, quos diligas, minimè iraſci oportere. Patrimonio contentus nihil emit, nec ædificauit. Extrema ſenectute morbo correptus ſeipſum inedia extinxit. Humatus eſt in via Appia in monumento Q. Cæcilij auunculi, vt Cornelius Nepos tradit, qui vitam eius latè explicat. Ad eum extat liber Ciceronis Epiſtolarum, cui tanta amicitia iunctus eſt, vt à Plinio [a], & aliis Atticus Ciceronis appelletur. Pomponij verò à Pompone Numæ Pompilij Regis filio originem duxere, vt Plutarchus eſt auctor [b], & ab iis deſcendiſſe videtur Pomponius Iuriſconſultus.

Aulus autem Ofilius Gallum Aquilium audiuit. Eques Romanus fuit, & Cæſari familiariſſimus. Multa in iure ſcripſit, & edictum Prætoris primus diligenter compoſuit [c].

a vbi ſuprà. *b* in Numa Pompilio circa finem. *c* l. 2. §. Seruius ff. de orig. iur.

Ad tit. C. de ſacroſanct. Eccleſ. Cap. CLX.

OLim templo Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli Romæ talenta tria cum dimidio ex publico ſoluebatur, & patrimonia Apoſtolorum vocabantur, quæ Leo Iſaurus Conon Iconomachus ademit. *Cedrenus in hiſtor. Compen. in Leone Iconomacho.*

Ad l. 1 eod. tit. Cap. CLXI.

IMpiorum principum edictis antea cautum erat, ne cœtui piorum poſſet relinqui, quæ Conſtantinus hac lege ſuſtulit. Itaque Concilium hic pro Eccleſia accipitur, eiuſque eſt vox Latina, vt latiùs Cardinalis Baronius tradit, *in annot. ad Martyrolog. die 23. Iunij.*

Ad l. 3. eod. tit. Cap. CLXII.

HVic legi occaſionem dederunt Pſeudomonachi, Martyrum reliquias vendìtantes, de quibus D. Auguſtinus *de opere Monach. cap. 28.*

Ad l. 4. eod. tit. Cap. CLXIII.

DEcani in hac lege erant, qui efferendis ad Eccleſiam cadaueribus pium miniſterium præſtabant, quemadmodum Græci interpretantur. Ex corporatis, id eſt, corporibus artificum eligebantur numero 950. ſeu vt in baſilicis, 150. & ab omni functione erant immunes. Conſtantinus primus ergaſteria 950. magnæ Eccleſiæ Conſtantinopolis aſſignauit, ex quorum reditibus gratuito tam diuites, quàm pauperes humarentur [a]. Anaſtaſius his alia 150. ergaſteria addidit. Itaque fuerunt ergaſteria mille centum. Donauit præterea eidem Eccleſiæ libras auri 70. quæ ſunt vltra 7000. noſtrorum aureorum [b], vt commodiùs mortui ſepelirentur: prædictáque ergaſteria ab omni functione erant immunia [c].

Iuſſit autem dari Decanis ergaſteria 800. ex quibus ipſis aſſignabantur ſingulis menſibus ſolidi 182. Colligit hæc ſumma ſingulis annis ſolidos 2304. Erant Decani

cani, qui cadauera efferebant, & defunctos ſepeliebant, alio nomine Lecticarij dicti[d]. Hi Conſtantinopoli erant 950. Romæ in 14. Regione caſtra habebant: quia omnes eodem in loco erant collecti. Aſciteriis verò, Acolythis, & Canonicis ſingulis menſibus 300. ergaſteria reliqua Iuſtinianus aſſignauit, ex quibus perceptos fermè aureos 400. ita diſtribuit, ſcilicet, Decanis 182. Aſciteriis 91. Acolythis, item cereos ferentibus 91. Canonicis 35. ſingulis menſibus. Aſciterij octo ſanctimoniales, & tres Acolythi pſallendo gratis comitari cadauer tenebantur. Qui plures volebat, cuique Aſciterio tremiſſem dare debebat, ſingulis Acolythis ſingulas ſiliquas 4. id eſt dimidium Milliareſium intra muros; ſi extra muros cadauer efferatur, Aſciterio ſemiſſem: Acolythi verò quatuor ſiliquas accipiunt, in totum vndecim aureos impenſa non poteſt excedere[e]. Hi diuerſi ſunt à collegiatis 563. de quibus *in l. 1. C. de commerc.* qui ad extinguenda incendia in ciuitate Conſtantinopolis inuenti fuerunt: & ipſi ex iiſdem corporatis electi, de quibus in quatuordecim Regionibus vrbis Conſtantinopolitanæ ante Notitiam vtriuſque Romani Imperij deſcriptis.

a nouell. 59. ſeu in auth. de debita impenſa in exequ defunct. *b* l. 18. C. de ſacr. ſanct. Eccleſ. *c* nouell. 43. c. 1. ſeu in auth. de officinis, ſiue taber. Conſtantinop. vr. & d. nouel. 59 c. 1. *d* d. nouell. 43. §. 1. & dict. nouel. 69 §. 1. *e* d. nouell. 59.

Ad l. iubemus. 1. eod. tit. CAP. CLXIV.

HÆc lex eſt repetita *in l. vlt. C. de nauib. non excuſ. lib. 11.* Iubet autem, ne quis habens nauem duorum millium modiorum capacem ante felicem embolam ſe excuſet, etiamſi fuerit Eccleſia, vel alius in quacunque dignitate conſtitutus: neque aliquod contra hoc obtentum reſcriptum valeat. & qui quacunque cauſa ſe excuſauerit, nauem amittat. Solebant enim quotannis octingentæ myriades medimnorum frumēti, hoc eſt, vt vulgò loquuntur, octo milliones modiorum, ex Ægypto Conſtantinopolim tranſmitti, vt pauperes, aliique alerentur. & hæc tranſuectio embola vocabatur, vt conſtat ex edicto 13. inter Nouellas Iuſtiniani, vbi σιτοπομπείαν ipſam appellat, id eſt, frumenti miſſionem. Soluebantur autem nautis pro naulo octo myriades ſolidorum, ſeu octuaginta millia aureorum, quæ ſumma efficit vltra centum millia noſtrorum aureorum; erat enim liberalitate Senatus, & aliorum contracta ſumma ſexcentarum vndecim librarum auri, quæ efficit fermè 62. millia noſtrorum aureorum, pro coemendo frumento[a], quæ pecunia apud vrbi Præfectum, vel annonæ cuſtodiebatur: tenebatúrque Præfectus Auguſtalis intra menſem Auguſtum, aut Septembrem frumentum Conſtantinopolim tranſmittere, impoſita pœna ſolidi in ſingulos medimnos, niſi hoc impleuiſſet, vt cauetur in edicto 13. Ex Africa quoque eodem modo frumentum Romam aduehebatur[b]. Siculi enim aratores olim Romanæ Reip. ſoluebant duas decimas frumenti, quæ erant ſingulæ 800. millium modiorum, & vna decima erat vectigalis, & gratuita, pro ſecunda præſtabantur venditoribus terni ſeſtertij pro ſingulo modio. Si hæ decimæ non ſufficiebant vrbi pro vſu populi, aut militum, imponebatur & terna, ſoluebantúrque quaterni ſeſtertij pro ſingulo modio[c].

Ob id quicunque habebat nauem vltra duo millia modiorum capientem mittere tenebatur ad huius frumenti tranſuectionem, quod vult etiam *l. 4. C. de naucul. ſeu naucler. pub. ſpecie. tranſport. lib. 11.* Tranſuehebant & publicas ſpecies, vt arma ex fabricis, quæ in paucis vrbibus fabricabantur, ad caſtra, aut limites imperij[d]. Pecuniam quoque fiſcalem, & alia Principi neceſſaria tranſportabant[e].

Hoc onere non arctabantur naues non excedentes capacitatem duorum millium

modio

Digitized by Google

modiorum. Pendit autem modius libras 32. alij dicunt 20. quæ eſt paulo plus octaua parte noſtri ſacci. Vnde hæ naues vix excedebant ſaccos noſtros circiter 228. erántque minora nauigia. ſolebant enim vt plurimum fieri naues duorum millium amphorarum capaces, vt innuit *l. vlt. §. vlt. ff. ad l. Rhod. de iactu.* & tradit Budæus [f], & deprehenditur ex Cicerone [g].

Amphora verò erat librarum 96. & triplo maior modio. Itaque capiebat ſaccos circiter 670. Hodie onerariæ naues capiunt duo millia cupparum, & vltrà. Alfonſus Taraconenſium Rex primus nauem cupparum quatuor millium capacem fabricacauit. Mechmetes Turcarum Rex trium millium, vt refert Laonicus Chalcocondila [h], ſed hæ præ magnitudine non facilè tractantur.

a l. 3. de frumento vrb. Conſtantinopol. in Cod. Theod. *b* tit. Cod. de cano. frum. vrb. Romæ. lib. 11. *c* Cicero in 4. act. in Verrem. lib. 3. Budæus lib. 2. de aſſe. Aſconius in 1. Ciceronis Orat. in C. Verrem, quæ Diuinatio dicitur. *d* l. vlt. C. de Fabricenſ. lib. 11. *e* l. vlt. C. de curſ. pub. lib. 12. *f* lib. 5. de aſſe. *g* epiſt. 15. lib. 12. epiſtolarum familiarium. *h* lib. 9. de rebus Turcicis.

Ad l. decernimus. 16. eod. tit. CAP. CLXV.

HVius legis hiſtoria ita ſe habet. Leo Magnus Imp. ex Verina vxore [a], cuius frater fuit Baſiliſcus, duas habuit filias, Ariadnam, & Leontiam, illa Zenoni Iſauro nupſit, hæc Martiano patritio Anthemij filio, qui Romæ imperauit. Ex Ariadna natus eſt Leo iunior, quem adhuc infantem Leo auus Auguſtum creauit. Is auo vno tantùm anno ſuperſtes deceſſit, patrem Zenonem imperij ſucceſſorem relinquens, cui capiti diadema manibus ſuis impoſuit. Verùm Baſiliſcus Verinæ frater illum imperio expulſum in Iſauriam fugere compulit. Eutychíſque, & Dioſcori hæreſim ſecurus multa Catholicis mala intulit. Inter cætera Chalcedonenſem Synodum abrogauit, quam & Patriarcham Acatium improbare coegit. Sed cùm exercitum contra Zenonem imperium repetentem miſiſſet, nec illi promiſſa præſtaret, milites ad Zenonem ſe conuerterunt, & alios milites contra eum miſſos idem facere ſuaſerunt.

Quare Zeno Conſtantinopolim ingreſſus à Senatu, populóque recipitur, & Baſiliſcus, qui biennio imperauerat, eiectus, & extinctus eſt, vt Zonaras [a], Euagrius Scholaſticus [b], Nicephorus [c], Procopius [d], Iornandus [e], & Suidas [f] referunt. Zeno, recepto imperio, ſtatim lata hac lege, anno humanæ ſalutis 476. omnia Tyranni Baſiliſci acta irrita declarauit, & ea præſertim, quæ contra Chalcedonenſem Synodum acta erant, reuocauit. Item Eccleſias, quas Baſiliſcus Acatio Patriarchæ Conſtantinopolitano ſubtraxerat, priſtino iuri ſubiecit, & alias læſas, Epiſcopóſque exauctoratos, & ipſum Patriarcham ſuo iure diminutum in priſtinum reſtituit, & priuilegia Eccleſiis, Martyriſque conceſſa confirmauit. Martyria hic accipit pro templis in memoriam Martyrum ædificatis [g]. Latini, & vulgus Italicum confeſſionem appellant, quo vocabulo vtuntur Martyrologium [h], & Concilia, vt Africanum [i], Gangrēſe [k], Chalcedonenſe [l]: Caſſiodorus [m], & alij. De hoc etiam habetur *in Nomocanone ti. 8. c. 1.* Ex prædictis apparet hanc Zenonis, non Leonis eſſe conſtitutionem, quæ lata eſt Armatio Cos. quo tempore Zeno, non Leo imperabat.

a annal. tom. 3. in Leone Magno. Leone iuniore. Zenone Baſiliſco. *b* lib. 2. & 3. fermè per totum. *c* Hiſt. eccleſiaſt. lib. 15. c. 27. & lib. 16. c. 8. *d* de bello Vanda. lib. 10. lib. 1. *e* de regnor. & temp. ſucceſſ. *f* in ver Βασιλισκος. *g* l. generali. 13. ſup. eod. tit. *h* die 6. Iulij. *i* cap. 50. *k* cap. 20. *l* cap. 10. *m* lib. variar. 11. epiſt. 3.

Ad

Ad l. 1 & 2. C. de Epiſc. & cleric. CAP. CLXVI.

MVnerum perſonalium immunitas conceſſa eſt omnibus ſacri ordinis viris, vt liberiùs cultui diuino vacare poſſint. Priùs ſacro Concilio conſtitutum fuerat, ne quis Clericus tutor, aut curator dari teſtamento poſſet; & ſi quis hoc feciſſet, non offerretur pro eo, nec ſacrificium pro dormitione eius celebraretur, vt D. Cyprianus memorat [a]. Id poſtea lata lege confirmatum eſt à Valente, Gratiano, & Valentiniano, à quibus omnibus perſonalium munerum immunitas Clericis eſt conceſſa [b]. Id fuit anno ſalutis 377. Gratiano A. IV. & Merobaude Coſs. in Occidente.

Poſtea Iuſtinianus eam legem ampliauit, præcepitque, vt nullam vel teſtamentariam, vel datiuam curam Clerici ſubire cogerentur [c]. Sed & à muneribus extraordinariis, ſordidis, & angariis Conſtantinus eos immunes fecerat [d]: quod ad eorum familiam extendebatur, neque eos ad hoſpites recipiendos teneri voluit [e], quam conſtitutionem aliquibus verbis mutatis Gratianus recitat *in c. generaliter. §. nouarum. 16. q. 1.* vbi enim legitur, *Vos, & mancipia veſtra*, ipſe habet, *Fundos, & mancipia veſtra*, id eſt, familiam nullus nouis collationibus obligabit. Conſtantius verò ab incurabili morbo D. Spyridonis precibus liberatus, primus omnibus Clericis immunitatem dedit, in ſuo dominio abſurdum eſſe iudicans eos, qui Regi immortali miniſtrant Regi mortali ſoluere vectigalia [f]. Lex eius non extat, ſed confirmatio [g]. Non omitto l. 2. eſſe Conſtantij ad Felicem, qui cùm in exilium egiſſet Liberium Romanum Pontificem, quia Athanaſij condemnationi ſubſcribere noluiſſet, nec cum Arrianis ſentire, Felicem Eccleſiæ Romanæ Diaconum illi ſubſtituit, vt auctor eſt D. Hieronymus [h]. Sed Liberio poſt biennium reſtituto, Felix eius Coëpiſcopus eſt ordinatus, qui mox deceſſit; quare hic ſimpliciter Epiſcopus inſcribitur.

a lib. 1. epiſt. 9. ſeu 66. ad clerum, & plebem Furnitanorum. *b* l presbyteros. C. de epiſc. & cleric. *c* l. generaliter. C. eod. tit. *d* l. 2. C. eod. tit. *e* l. 1. C. eod. tit. *f* Metaphraſt. in Spyridone. *g* l. priuilegia. C. de ſacroſanct. eccleſ. *h* de ſcriptorib. eccleſ. in Acatio.

Ad l. ſi quis, non dicam rapere. C. eod. tit. CAP. CLXVII.

HÆc lex ſola Iouiani in Codice reperitur, quæ eſt *l. 2. Cod. Theodoſ. de raptu. vel matr. ſanct. virg.* Cauſam huius ſanctionis dedit Iulianus Apoſtata, qui permiſerat ſacras virgines vxores duci, quas Iouianus prohibet etiam tentari, vt Sozomenus memorat [a]. *Miſit*, inquit, *ad Secundum P. P. edictum, quod iubebat, vt qui ſacram virginem vel ad nuptias contrahendas pellicere conaretur, vel laſciuo ſolùm obtutu aſpiceret, & maximè omnium, ſi per vim rapere tentaret, capitis ſupplicio multaretur. Iſtam legem ideo tulit, quoniam quidam improbi viri, regnante Iuliano, tales virgines vel vi, vel perſuaſione ad hanc corruptelam inductas ſibi connubio iunxiſſent, quemadmodum fieri ſolet, cum religionis ſtatu perturbato, turpis libido in id genus ſceleris conſciſcendi impunitatem proponit.* Eadem Nicephorus [b], & alij [c] tradunt. Dies huius legis conditæ aliter in Codice Theodoſiano legitur [d]: ſcripta enim dicitur hæc lex 11. Calend. Martias, Gratiano III. & Merobaude Coſs. quorum neutrum eſſe poteſt. Hi enim ſub Valentiniano Coſs. fuerunt, & conſtat Iouianum primam hanc legem tuliſſe 4. Non. Februar. D. Iouiano A. & Varroniano Coſs. & non 11. Calend. Martias, & ex Cod. Theodoſ. eſt emendanda [e]. Nec ille 11. Calend. Martias viue bat,

qui 13. Calend. Martias deceſſerat, nec ampliùs ſeptem menſibus imperauit, vt Socrates [f], & Eutropius [g] memorant. Et creatus eſt Imperator 5. Calend. Iulij: vnde tamdiu ſuperſtes eſſe non potuit. Data eſt hæc lex Antiochiæ, qua Romam proficiſcens Iouianus tranſiuit, & Dadaſtanæ in finibus Bithyniæ, & Galatiæ deceſſit, vt Theodoretus tradit [h].

a lib. 6. c. 3. hiſtor. eccleſiaſt. *b* lib. 10. c. 39. *c* hiſtor. tripart. lib. 7. c. 4. *d* de rapt. vel matr. ſanct. virg. lib. 9. tit 25. *e* vbi ſuprà. *f* hiſtor. eccleſiaſt. lib. 3. c. vlt. in fin. *g* in Iouiniano. *h* lib. 7. eccleſiaſt. hiſtor. c. 6.

Ad l. conuenticula. eod. tit. CAP. CLXVIII.

INterpretantur omnes hanc legem conuentus, & congregationes illicitas extra Eccleſiam, & vbique prohiberi. Sed multa huic intellectui obſtant: in primis, quia ineptè ponuntur hæc verba, *extra Eccleſiam*, cùm magis in Eccleſia, quàm extrà hæc eſſent prohibenda, nec vulgata reſponſio obiectum tollit, quòd vbi abſurdum prouenit, à contrario arguere non liceat: ob id enim non remouetur, quin otioſa ſint hæc verba, *extra Eccleſiam*. Quapropter alij, quibus ſatisfacere non poterat hæc reſponſio, addiderunt dictionem *etiam*, legentes, *etiam extra Eccleſiam conuenticula prohibentur*. Ergo & in Eccleſia. Sed vetuſti codices hoc verbo carebant, vt Odofredus [a], & Accurſius [b] fatentur. Secundò, illa verba, *in priuatis ædibus*, ſunt otioſa, quaſi in publicis conuenticula permittantur. Tertiò, illud verbum, *celebrari*, non eſt proprium congregationum, quæ conuenire dicuntur, non celebrari. Quartò, ſi conuentus prohibentur, ad rem non facit, quòd Clerici prohibeantur conuenticula celebrare. Ad quid enim hic Religioſi viri intermiſcentur, qui conciliabulis intereſſe non ſolent?

Animaduerti itaque Græcos rectiùs hanc legem interpretari, quam dicunt loqui de ſacris myſteriis, id eſt, Miſſa, quæ in priuatorum ædibus extra Eccleſiam prohibetur celebrari, & punitur dominus ædium, qui Clericos ſacroſancta myſteria ibi celebrantes ſuſcipit. Conuenticulum ergo Arcadius, & Honorius huius legis auctores Miſſam appellant, ad quam conueniri ſolet: alij Collectam vocant [c]. Ita hanc legem explicat Photius. *Si quis*, inquit [d], *in priuata domo ſacrum myſterium peregerit, ea applicatur Eccleſia*. & ſubiicit id in hac lege diſponi, & *in nouell.* 58. *ſeu authent. vt in priuat. dom. ſacr. myſter. non fiant.* Vbi Accurſius id ſubodoratus hanc legem citat [e]: quod & Balſamon probat [f].

Tumultuoſa verò, & illicita appellat conuenticula repentè, & ſine Præſule peracta. In eodem ſenſu capitur conuenticulum *in l denunciamus. C. de his, qui ad eccleſ. confug. & in l. quicumque. §. vniuerſi. C. de hæret.* vbi idem inhibetur, *Vniuerſi*, inquit, *Apollinariſtæ, vel Eutychianiſtæ paraſynaxes, & conuenticula tam diurna, quàm nocturna non contrahant, neque ad domum, neque ad poſſeſſiones cuiuſquam, neque ad monaſterium, vel quemcumque alterum locum operaturi ſectæ funeſtiſſimæ congregentur.*

Paraſynaxes, & conuenticula cœnam dominicam intelligit. Verbo autem illo, *operaturi*, Miſſæ celebrationem ſignificat. In eodem ſenſu accipit Marcellinus. *Syluanum*, inquit, *extractum ædicula, qui exanimatus confugerat ad conuenticulum ritus Chriſtiani, tendentem denſis gladiorum ictibus trucidant.* Idem Marcellinus, *In baſilica*, ait, *Sicinini, vbi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum, vno die centumtrigintaſeptem reecpta ſunt cadauera.*

In

In eodem ſenſu accipitur iu canone 30. Apoſtol. in quo idem præcipitur, & *σωα-γωγιω* appellat, quod Latinè vertitur conuenticulum. Ita etiam vertit hoc vocabulum Interpres Pſalmi 15.[g] *Non congregabo conuenticula eorùm de ſanguinibus.* id eſt, ſacrificia eorum, quæ immolantur in figura ſanguinis Chriſti, vt exponit D. Auguſtinus[h]. Idem, *Si*, inquit[i], *deliberet quiſquam, vtrùm ad conuenticulum eorum pergat, an ad theatrum, clamant iſti, Ecce duæ naturæ, vna bona hac ad conuenticulum ducit, altera mala illac ad theatrum reducit.* Et paulo pòſt conuenticulum Eccleſiam appellare videtur, & in aliis locis[k]. Conuenticulum in ſingulari tantùm Latinè reperiri, non conuenticula in plurali idem D. Auguſtinus affirmat[l]. Miſſæ ſacrificium aliquando Collecta, ſeu Collectio, aliquando Dominicum vocatur[m].

a in dict. l. conuenticula. in fin. *b* ibidem in ver. extra Eccleſiam. *c* c. 1. de offic. Archipreſbyt. & c. perlectis. §. Archipreſbyter. 25. diſt. *d* in Nomocan. tit. 3. c. 14. *e* in ver. deducuntur. *f* dict. c. 14. *g* Gilb. Genebrard. in Pſalm. 15. *h* epiſt. 59. ad Paulinum. *i* lib. 8. confeſſionum, c. 10. *k* lib. de vera religione, c. 6. & contra epiſtolam Manichæi, quam fundamenti vocant, c. 3. *l* lib. 4. de doctrina Chriſtiana, c. 10. *m* Metaphr. 30.

Ad l. quoniam. eod. tit. CAP. CLXIX.

VAlentinianus Romæ, & Martianus Conſtantinopoli imperantes Eutychetis memoriam in hac lege damnant, & Flauianum Conſtantinopolis Patriarcham per iniuriam condemnatum, & extinctum auctoritate Chalcedonenſis ſynodi reſtituunt. Itaque legẽdum eſt, *Flauianus*, non *Fabianus*, vt aliàs mendosè impreſſum fuit.

Ita autem ſe habet hiſtoria. Cùm Leo Magnus Pontifex Cæleſtino Romæ ſucceſſiſſet, in Conſtantinopolitana quoque Eccleſia Proclo defuncto Flauianus eſt ſuffectus. Huic cùm innotuiſſet Eutychetem Archimandritam, quem nos Abbatem vocamus, non rectè de Chriſto ſentire, ad ſynodum Conſtantinopolim indictam citauit, vbi illius errorem patefecit, qui docebat, Dominum Chriſtum humanam naturam non habuiſſe, ſed eius corpus diuinum, nec nobis conſubſtantiale, neque iiſdem nobiſcum perpeſſionibus obnoxium fuiſſe. Quare dignitate exutus condemnatus eſt. Ille ad Theodoſium iuniorem, qui tum in Oriente imperabat, ſupplex venit: ea decreta velut per vim à Flauiano extorta queritur. Rurſus itaque aliam ſynodum Epheſi congregari à Principe per obreptionem impetrauit, in qua priora acta per fraudem ſunt reſciſſa, & Eutycheti priſtinus honor reſtitutus. Tum Flauianus in concilio, quod prædatorium eſt nuncupatum, è gradu detruſus, & calcibus percuſſus intra triduum obiit.

Leo Romæ Pontifex, vbi factum reſciuit, Valentinianum tum in Occidente Imperatorem rogat, vt aliam ſynodum vocari curet. Is de hac re ad Theodoſium ſcribit, qui veritate agnita, fraudis auctorem puniuit. Interea ipſe inter equitandum equo dilapſus ſpinæ vertebram luxauit, ex quo grauiter afflictus, vbi vitæ finem adeſſe ſentit, Martianum Senatorem grauiſſimum, & ſenem ſibi cum Pulcheria ſorore ſucceſſorem deſignauit, qui, Valentiniano III. comprobante, in imperio confirmatus aliam ſynodum Chalcedonem indixit, vbi 636. Epiſcoporum conuentu habito, Eutychetis damnata eſt hæreſis, eiúſque auctor Chryſaphius in exilium actus, aliique eius ſectæ Senatores proſcripti. Synodus à Valentiniano, & Martiano hac lege eſt comprobata, & honor Flauiano reſtitutus. *Nicephor. lib. 14. c. 47.* Hæc itaque lex Conſtantinopoli edita, eſt: quod inde colligitur, quia dicit Flauianum huius vrbis Epiſcopum. Idem *in l. quicumque. C. de heret.* latiùs recitatur.

Digitized by Google

Ad l. omnes. C. de epiſc. & cleric. CAP. CLXX.

QVædam verba dubia reperiuntur in hac lege, veluti cùm loquitur de vicariis fideiuſſoribus dandis à Clericis eoram ſede Prætoriana conuentis, quæ in Nomocanone *tit. 9. c. 1.* explicantur, ideo hic eius verba, quæ totam illam legem declarant, referre volui. *Conuentus*, inquit, *œconomus non dat fideiuſſorem, ſed & ipſe, & Clerici dant duos numos, id eſt, ſolidos pro monitione, & procuratoris conſtitutione.* Poſtea ſubiicit: *Epiſcopi, Clerici, & Monachi à regione in regionem non protrahuntur, ſed apud prouinciarum Præſides conueniuntur. Sin autem Conſtantinopoli inueniantur, apud ſolos Præfectos prætorio conueniuntur, vbi etiam eis honor habetur, & Aduocatos accipiunt. Quòd ſi in prouinciis de rebus priuatis conueniantur, ſoli œconomos, vel Eccleſiæ defenſores dant fideiuſſores. Sin autem apud Præfectos prætorio pecuniariè conueniantur, vel pro ſe inuicem fideiubent, vel ſub hypotheca præbent cautionem.* Hi ſunt, qui à lege vicarij fideiuſſores appellantur, cùm Clerici ipſi pro ſeſe inuicem fideiubent: quod difficile erat intelligere. Reliqua recitantur in Nomocanone, quæ cùm ſint aperta, ea referre ſuperfluum eſſe exiſtimaui.

Ad l. omnia. C. eod. tit. CAP. CLXXI.

PRimus orphanotrophia, in quibus parentibus orbati alerentur, Zóticus Conſtantinopoli inſtituiſſe fertur, vt teſtatur Græcum Menologium [a], ita ſcribens: *Commemoratio ſancti Zotici orphanorum nutritoris, qui claris parentibus ortus ex vrbe Roma à Conſtantino Magno in ciuitatem Conſtantinopolitanam cum aliis nobilibus ductus* Martyrologium quoque Latinum de eo ita ſcribit [b]: *Eodem die ſancti Zotici Presbyteri Romani, qui Conſtantinopolim profectus, alendorum orphanorum curam ſuſcepit.* A Conſtantino enim Byſantium cum multis viris ductus fuit, & defunctus in Sanctorum catalogum relatus. Poſt eum eadem pietate claruit Nicon, vt ait Procopius [c].

Noſocomia verò prima Romæ Fabiola inuenit. Eſt autem Noſocomium locus, in quo infirmi curantur, à νόσος, quod morbum ſignificat, & κομαῶ, quod eſt curo, & nutrio. Hinc νοσοκομία, ægritudinis, vel ægrotorum cura. Neque enim νοσοκώματον legendum eſt, vt quidam credidere, qui à κώμης, id eſt, villa, nomen deriuantes, infirmorum viculum, aut villam interpretantur. Fabiola igitur nobiliſſima Romana omnium prima Romæ noſocomia inſtituit, quæ à viro ob adulterium diuiſa, id ſibi licere putans, alteri temerè nupſerat.

Verùm errore comperto, publica pœnitentia crimen diluit, ac facultatibus pauperibus applicatis, noſocomium erexit, vt D. Hieronymus his verbis narrat: *Poſt naufragium,* inquit [d], *tentare rurſum noluit pericula nauigandi: quin potiùs omnem cenſum, quem habere poterat (erat enim ampliſſimus, & reſpondens generi eius) dilapidauit, ac vendidit, & in pecuniam congregatum vſibus pauperum præparauit, ac prima omnium νοσοκομεῖον inſtituit, in quo ægrotantes de plateis, & conſumpta languoribus, atque inedia miſerorum membra foueret.* Ex his apparet illud hoſpitium infirmorum receptaculum, non villam fuiſſe. Meminit D. Hieronymus [e] & xenodochij, quod in portu Romano Paumachius inſtituerat. Ad alendos peregrinos primus Ieroſolymis Ioannes cognomento Hircanus Simonis Machabæi filius Princeps Sacerdotum xenodochium inſtituit: cùm enim ex Dauidis ſepulchro tria millia auri talenta eruiſſet,

CCC.

CCC. Antiocho pronumerauit, vt Ieroſolymam ab obſidione liberaret, & vt facti inuidiam leuaret, ea pecunia Xenodochia ad ſuſcipiendos pauperes peregrinos condidit [f].

Alia duo Conſtantinopoli peregrinorum, & infirmorum hoſpitia à Sampſone & Eubulo condita fuere, quæ imperante Iuſtiniano, cum infirmis arſerunt, vt ait Cedrenus [g]. Sed Procopius id priùs fuiſſe ſcribit [h]. Sampſon autem Xenodochium S. Mariæ Conſtantinopoli erexit, cui multa priuilegia, & immunitatem Iuſtinianus tribuit [i].

Hic eſt Sampſon in numerum Sanctorum relatus, de quo Martyrologium, *Conſtantinopoli*, inquit [k], *S. Sampſonis presbyteri, pauperum exceptoris.* Hoc hoſpitium, Anaſtaſio imperante, exuſtum magnificè Iuſtinianus inſtaurauit, amplóſque illi reditus conſtituit [l]. De Sampſone plura Menologium & Metaphraſtes.

a die vlt. Decemb. *b* ibidem. *c* de ædificiis Iuſtinian. lib. ſeu orat. *d* epiſt. ad Oceanum 30. epitaphium Fabiolæ. *e* vbi ſuprà. & epiſt 26. ad Paumachium ſuper obitu Paulinæ vxoris. *f* Ioſeph li. 13. Iud antiq. c. 15. Egeſip. li. 1. de excidio vrbis Hieroſoly. c. 1. Iſidorus li. 15. etymo. cap. 3. *g* hiſt. compen. in Iuſtinian. *h* de Ædifi. Iuſt. orat. ſeu li. 1. *i* nouel. 131. ſeu auth. de eccl. tit. §. vlt. & nouell. 59. c. 3. ſeu in auth. de lit. impen. in exequ. def. *k* die 27. Iunij. *l* Procopius vbi ſuprà.

Ad l. 1. C. de epiſc. audien. CAP. CLXXII.

HÆc lex haud dubiè eſt pars *l. 1. Cod. de commer. & mercat.* vt ex *l. 5. C. Theodoſ. de luſtr. collat.* apparet. Itaque eas deprauarunt, qui diuerſis Principibus eas adſcribunt, & diuerſis annis, diebúſque cond tas volunt. 15. enim Cal. non Martias, ſed Maias vtraque, ſeu eadem lex ſcripta fuit: nam 14. Cal. Martias defuncto Ioniano, vt ait Eutropius [a], nondum declaratus Imperator Valentinianus poſtridie hanc legē concedere non potuit. Minùs Valens eius auctor haberi potuit, qui Cal. Aprilis à fratre Imperator eſt renunciatus, vt Marcellinus tradit [b].

Itaque hæc lex cum altera 15 Cal. Maij Conſtantinopoli, vbi tum Valens erat, D. Iouiano, & Varrone Coſſ. lata fuit, neque altera Valentiniano, & Valenti, altera Valenti, & Valentiniano II. eſt attribuenda, ſicut neque ſub diuerſis Coſſ. edi potuit. Videndum eſt igitur, quid vtraque diſponat. adeo enim tam in Codice Theodoſiano, quam Iuſtiniani hæc iura ſunt corrupta, vt vix aliquis inde ſenſus poſſit elici. Quod tamen coniectura conſequi potui, exponam.

Præter alia prouincialibus, ac ſubditis imperata onera negotiatores Chryſargyrū ſoluere tenebantur, quod ſingulo quinquennio conferebant, & ideo luſtralis collatio eſt appellata, de qua eſt titulus in C. Theod. ſub quo l. 5. vtramque hāc legem amplectitur. Pendebant verò tributum capitis, non pro quantitate mercium, quod etiam quilibet artifex ſoluebat. Euagrius hoc tributum, quod Chryſargyium dicitur ab Anaſtaſio ſublatum ſcribit [c]. *Impoſitum*, inquit, *fuit cum aliis complùribus, quia quæſtu ſibi victum quæritabant, tum meretricibus, quæ corporis pulchritudinem habebant venalem, tum omnibus, quos ſcortari non pudebat, id tributum ſingulis quadriennijs ad ſummum, & primarium Magiſtratum deferebant, nec minima tributorum imperij pars cenſebatur.* Hæc ille. Pro *quadriennijs*, puto ſubſtituendum *quinquennijs*. Idem Zonaras, qui hoc tributum etiam ad mendicos extendit, quod paulatim irrepſiſſe potuit. *Omnes*, inquit [d], *mendici, meretrices, liberti in agris, & vrbibus annuum fiſco tributum, pendere cogebantur. Exigebatur tributum de equis, mulis, bobus, aſinis, & canibus. De vnoquoque homine nummus argenteus, de equo, mulo, & bone tantundem. De aſino pholes ſex, de cane totidem.*

Hactenus Zonaras. Sed antea mendici hoc tributo non onerabantur, ſed tantùm, qui quæſtum faciebant: nam Tertullianus [e] conqueritur Chriſtianos pendere pecuniam officialibus, vt faciunt quæſtuarij, quos ianios vocat, quia inter duos Ianos verſabantur. Nam P. Victor, *Iani*, inquit [f], *duo, celebris mercatorum locus*, & id faciebant Chriſtiani, ne accuſarentur, quod Chriſtiani eſſent. Verba Tertulliani hæc ſunt: *Neſcio dolendum, an erubeſcendum ſit, cùm in matricibus beneficiariorum, & curioſorum inter tabernarios, Ianios, & fures balnearios, & aleones, & lenones Chriſtiani quoque vectigales continentur.* Credo igitur hanc legem id velle, etſi mendoſa ſit, vt negotiatores, qui ad domum Principis pertinent, (erant ſerui in eius patrimonio) modum non excedant negotiando, cum pauperibus vendunt, & Epiſcopi, quorum munus eſt pauperes tueri, proſpicere id debent. Lex verò prima *C. de commer. & mercat.* vult, vt iiſdem ſerui domus Principis, & potentiores, ſeu eorum homines, qui negotiantur, hoc tributum pendant. Clerici vero, aut alij pauperiores ad hoc vectigal ſoluendum non tenebantur [g].

a in Iouiniano. *b* lib. 26. *c* lib. 3. c. 59. *d* annalium tom. 3. in Anaſtaſio. *e* libr. de perſecutione in fuga. c. 13. *f* de regionib. vrbis in 8. Regione. *g* l. quicunq;. C. Theod. de epiſc. & cleric.

Ad l. Archigerontes. eod. tit. CAP. CLXXIII.

Archigerontes, Diæcetæque ἐργασίας ταμιῶν non niſi Chriſtianos dirigi præcepit *l. 6. C de epiſc. aud.* Accurſius Archipresbyteros, aut Epiſcopos vel minores Sacerdotes interpretatur [a], qui damnatorum in metalla confitentium peccata audiebant. Quod quam erroneum ſit, nemo eſt, qui non intelligat. Neque enim auditum eſt Archigerontes Præſules, aut ſacerdotes appellari. Deinde quid abſurdius, quàm præcipi, vt hi dirigantur Chriſtiani ad confeſſionem audiendam. quid enim aliud eſſe poſſunt, quam Chriſtiani, cum etiam Sacerdotes eſſe debeant? Porro de confitentibus peccata hîc nulla eſt mentio. Alij [b] de iis, qui menſam Principis, aut alia negotia procurant, intelligi opinantur. Sed nullibi (quod ſciam) hi Archigerontes vocantur, qui Latinè ſenum principes interpretatur. Deinde nomen ἐργασία opus artificis, non ſimplicem curam ſignificat. Veriſimilius eſſet intelligi ſenes, qui Gynæciis præerant, vbi veſtes Principis, & lintea texebant, de quibus *in tit. de murilegulis, gynæciariis, & procuratoribus gynæcij. lib. 11.* His enim ob ſeruandam mulierum pudicitiam præficiebantur ſenes, Archigerontes vocati, & Diæcetæ. i. adminiſtratores, ſcilicet, purpuræ, lanæ, lini, & huiuſmodi rerum quas in ταμίοις, id eſt, cubiculis fœminæ operabantur. Vnde ἐργασία ταμιῶν dicebantur, id eſt opificium cubiculorum, vel etiam mulierum, quæ illarum cuſtodes erant, & ταμίαι appellabantur, earúmque præfecti Archigerontes nominantur, quos lex præcepit Chriſtianos eſſe, & idem de Diæcetis, qui eas res tractabant. Conſtat autem plures eo tempore Idololatras fuiſſe etiam inſignes viros, qui Chriſtiana dogmata aſpernabantur, vt fuit Symmachus, Macrobius, Seruius grammaticus, & plures alij qui ferme iiſdem temporibus vixere. Sed quoniam in C. Theod hæc l. eſt ſub titulo, *de Alex. pleb. primatibus*, credo hunc fuiſſe honorem præcipuis ex plebe Alexandrina tributum. Verùm ibi aliud, quàm in hac lege ſtatuitur. iubentur enim Archigerontes, & Diæcetæ ex ergaſianorum numero eligi, qui artificum corpus fuiſſe videntur: & fortè *ergaſitonorum* eſt legendum, qui Latinè ſunt Piſtores, ſeu Panifices. σῖτος enim eſt cibus, vel triticum: & curatores emendi frumenti σιτῶνας appellat *l. vlt. §. 1. ff. de muner. & hon.* Piſtorum ergo præfecti

fecti Archigerontes, vel Diæcetæ dicti non niſi ex Chriſtianorum numero erant eligendi. Verum in diuerſis lectionibus difficile eſt iudicium firmare.

a ibidem.in ver.Archigerontes. *b* Alciat.lib.diſpunct.3.cap.18.

Ad l. addictos.eod.tit. CAP. CLXXIV.

NEc Clerici, nec Monachi etiam Synoditæ damnatos ad ſupplicium poſſunt à pœna eximere. Synoditas exiſtimat Accurſius [a] eſſe Prælatos, qui Synodo, & congregationi præſunt, quod vocabulum in hoc ſenſu nullibi credo reperiri. Cenſeo itaque Synoditas eſſe Clericos ſimul canentes, ſiquidem συνῳδίαν ψαλμῳδίαν Suidas interpretatur [b]: aliâs Pſalmiſta vocatur *in c.perlectis.§.ad pſalmiſtam.25.diſt.* & Latinè concẽtor *in c.1.§ concentor.21.diſt.* Eorum verò ſenſum, qui Synoditas Monachorum comites, quaſi ὁδῖται, quos vulgò conuerſos vocant, accipiunt, minimè admitto: quia etiam Synoditis interdicit, quod Monachis prohibetur, & hæc dictio *etiam*, caſum magis dubitabilem exprimit [c]. Si ergo Monachi nequeunt ſontes liberare, minùs poterunt Synoditæ, plus eſt Synoditam, quam Monachum, vnde infetiores Monachi eſſe nequeunt.

a in d.l.addictos.in ver.eorum. *b* in verbo. συνῳδία *c* l 2.in fi.C.famil.herciſc.

Ad l. Arriani.C.de heret. CAP. CLXXV.

HÆc l. eſt pars *l. pen. C. Theod. de heret.* cui principium, & finis deeſt: præterea clauſula in medio eſt omiſſa, quæ hæreticis hîc nominatis, cohortalinam, & caſtrenſem permittebat militiam, ex aliis pauca ſunt immutata. Vetat hæc lex ædes ipſis concedi, in quibus habeant conciliabula potiùs, quàm Eccleſias. Denique iubentur exulare & Manichæi capite puniri, omniáque alia iura contra hos lata confirmantur, vt nec eorum conciliabulis poſſit donari, vel legari, neque ædes horum gratia ædificare, haberéve licet; ſed videndum, quot genera Hæreticorum illa fuerint, quæ hîc nominantur.

Arriani.ab Arrio originem trahunt. Is fuit presbyter Alexandrinus, qui Dialecticæ, & Philoſophiæ peritus, ſacrarum litterarum interpretandarum munus habuit. Sed in eam lapſus eſt blaſphemiam, vt diceret Dei filium orbis creandi cauſa ex nihilo creatum, & aliquando non fuiſſe. Quamobrem coacta ſunt Concilia quinque, primum Nicææ anno 325. à Conſtantino 318. Epiſcoporum, in quo damnata eſt illius impia hæreſis, & contra eum factum ſymbolum, quod in Miſſa recitatur. Secundum fuit Sardicenſe, in quo idem actum. Alia fuere Sirmienſe, Mediolanenſe, & Ariminenſe, quæ deceptis Epiſcopis, viſa ſunt Arrio fauere. Tandem impius, dum per Conſtantini forum incederet, laxata aluo, ad proximum ſeceſſum perductus cum inteſtinis fœtidam animam emiſit, de quo plura Hiſtoria Eccleſiaſtica [a], Epiphanius [b], & alij.

Macedoniani. Dicti ſunt à Macedonio Conſtantinopolis Epiſcopo, qui Spiritum ſanctum Diuinitatis perſonam eſſe negabat, ſed eius miniſtrum paulo Angelis præſtantiorem eſſe dicebat, & ob id Macedoniani Pneumatomachi. i. contra Spiritum ſanctum pugnantes ſunt vocati. Macedonius ſub Iuliano Apoſtata, quod Idola contriuiſſet, craticulæ impoſitus vſtus eſt.

Apolli

Apollinariani. Apollinares duo fuerunt, pater presbyter, & filius lector, vterque in Græcis litteris valde eruditus. Pater genere Alexandrinus eximius Grammaticus fuit, Berythi docuit, & Laodiceæ matrimonio contracto Apollinarem filium genuit, qui Rhetor inſignis euaſit, in Poetica excelluit, & carmina in Dei laudem compoſuit, quæ ab artificibus ad laborem leuandum ſtudioſè canebantur.

Cùm verò lector eſſet, & cum Athanaſio tum in exilium acto familiariter verſatus, Georgius Laodiceæ Epiſcopus eum ab Eccleſia ſegregauit nec vnquam precibus induci potuit, vt reciperet. Itaque Apollinaris antiſtitem vlturus, nouas molitus eſt opiniones. Domini enim corpus quidem in cœlum aſcendiſſe, animam verò in terris manſiſſe blaterauit, ipſum primò animam aſſumpſiſſe negauit, poſtea ſumpſiſſe quidem, ſed eam mẽtem humanam non habuiſſe, & Verbum in carnem mutatum nihil ex carne noſtra ſumpſiſſe, animámque noſtram ſalutis expertem eſſe: quia non hanc, vt carnem Verbum Dei receperit. Damaſus Papa hanc ſectam, auctore damnato, extirpauit. Eum Theodoſius iunior in ſolitudinem relegauit, quemadmodum Epiphanius [c], & Nicephorus [d], & alij memorant. Demum à Theodoſio Alexandriæ Eccleſiæ Epiſcopo ad Eccleſiam reducti Apollinares reſipuerunt. Filius ſub Theodoſio obijt, & 30. libros contra Porphyrium edidit, vt ait D.Hieronymus [e].

Nouatiani, à Nouato presbytero Romano, & poſtea Epiſcopo alterius vrbis facto ſunt dicti, qui etiam καθαρὺς ſe vocabant. Is pœnitentes non admittebat: nam ſæuiente perſecutione, qui tormentorum magnitudine victi fidem abiurarunt, deinde ſedata perſecutionis tempeſtate, ſupplices pœnitentiæ locum ſibi dari petebant, eos Nouatus Eccleſiæ Romanæ presbyter repellebat, quamuis ipſe periculi tempore Sacerdotij dignitatem abiuraſſet. At ſummus Pontifex, lapſis receptis, Nouatum à cœtu piorum expulit. ille, inſciis omnibus, in abdito quodam loco tribus Epiſcopis ſuaſit, vt ſibi manus imponerent. Itaque Epiſcopus creatus faſtu tumens ſectam inſtituit, catharóſque, id eſt, puros eos nominauit, quaſi alios, vt impuros, deſpiciens, vt Niceta [f], & alij tradunt. Huic ſectæ adhæſerunt Phryges, qui etiam Paſcha cum Hebræis celebrarunt. Nouatus ſpiritu immundo vexatus ægritudinem incurrit, & in lecto iacens eſt baptizatus, ſed non chriſmate vnctus. Demum ſub Valeriano martyrium ſubiit. D. Hieronymus ſcripſit [g], eum Cypriani presbyterum fuiſſe, pluraque opera edidiſſe, quæ recenſet.

Sebatiani. A Sebatio nuncupati, qui ex Iudæo Chriſtianus factus & ipſe cum Iudæis Paſcha celebrauit. Demum aduerſus iuramentum, quod præſtiterat, Epiſcopus creatus in exilium actus eſt Rhodium, ibíque deceſſit. Eius ſepulchrum Sebatiani venerari, & veluti ſancto viro preces porrigere cœperunt, donec Atticus Conſtantinopolis Epiſcopus illud alio transferendum curauit [h].

Eunomiani. Ab Eunomio Cyziceno Epiſcopo appellati, qui ſub Valẽte Ætij Athei ſcriba fuit, vt ait Suidas [i]. Vnde eius mores ſophiſticos eſt imitatus. Eximius fuit Dialecticus, ſed corpore, & animo leproſus; exteriùs, interiúſque morbo regio corruptus. Arrij enim ſectator Diuinitatem in Chriſto impiè negabat, & plura contra veritatem ſcripſit, inania verba iactans. Vna tantùm merſione, non in Trinitatem, ſed in Chriſti mortem baptizabat. Eloquens, & pulchri, venuſtíque oris à Philoſtorgio fuiſſe dicitur, in quo tamen lentigines non indecoras habebat. Balbutiens ſuauior videbatur. Is ſolus ex Hæreticis Halmyridem Myſiæ oppidum à Theodoſio Magno eſt deportatus. Sed eo loco à Barbaris capto, Cæſaream eſt tranſlatus, vbi cùm aduerſus D. Baſilium ſcripſiſſet, ab omnibus odio habitus ad Decoram propinquum locum, vbi prædia habebat, ſecedens obiit. Poſtea Arcadio imperante, Eutropij præpoſiti

poſiti

poſiti opera,eius ſcripta ſunt concremata,& cadauer ſepulchro effoſſum, & Decora Tyanam tranſmiſſum.D.Hieronymus cum ſuo tempore vixiſſe ſcribit[k].

Teſſareſcæ decaditæ,id eſt,Quatuordecimani,Paſcha celebrabrant die 14.Lunę poſt Æquinoctium vernale menſe Martio,niſi is dies Dominicus eſſet,quo ieiunabant, & vigilabant,cum Iudæis ſentientes[l].

Valentiniani,à Valentino nominati,cuius patriam nemo ſcripſit Sed Epiphanius[m] famam fuiſſę ait Phrebonitem Ægypti maritimum fuiſſe.Alexandriæ in Græcis literis eruditus Heſiodo pręcipuè ſtuduit,quem in Theogonia eſt imitatus;triginta enim Deos,vt ille, cœlóſque totidem poſuit,& alia huiuſmodi deliramenta miris nominibus inditis proferebat, contra quem Irenæus [n], deinde Tertullianus [o] luculentum opus edidit,eius inſanias inſtar Tragœdiæ recitans,& mordens. Neque aliter huiuſmodi nugæ tractandæ erant.

Pauliani.Paulum Samoſatenſem auctorem habuerunt,qui Antiochiæ factus Epiſcopus Chriſtum eſſe purum hominem blaterauit,& Dei filium in eo habitaſſe veluti ſpiritum in Prophetis,& poſtea diſceſſiſſe.Et hæc docuit Zenobiam tum in Aſia,& Phænicia imperantem. Vir fuit faſtu,ſuperbiaque elatus, qui ſatellitum multitudine ſtipatus incedebat.Docuit mulierculas in Eccleſia pro Pſalmis ſuas ipſius laudes canere. Turpiſſimis quæſtibus operam dabat.cum enim pauperrimus fuiſſet,ditiſſimus euaſit.Tandem omnibus odioſus.coacta in eum Synodo, Antiochiæ Epiſcopatu eſt eiectus,& cum non diſcederet,iuſſu Aureliani Imp.coactus eſt exulare.

Papianiſtæ.Papiam ſectati ſunt,qui,vt D.Hieronymus ſcribit[p],Diui Ioannis Euangeliſtæ auditor, & Hieropolitanus Epiſcopus fuit; & ait ſe cum Apoſtolis locutum. Mille annorum Iudaicam edidit δευτέρωσιν, quibus credebat poſt reſurrectionem mortuorum Chriſtum cum ſanctis hic regnaturum, cuius opinionis multi eruditi ex antiquis fuere,qui Millenarij ſunt vocati[q].

Montaniſtæ,à Montano dicti,qui natus eſt in vico quodam Phrygiæ apud Myſiam nomine Ardaba,& cum nuper ad Chriſti fidem veniſſet,ſub Crato Aſiæ Proconſule nouas opiniones ſpargere cœpit, vitæque ſanctitatem ſimulans, & ieiuniis carnem macerans ſe plenum Spiritum, & maiorem, quam Apoſtoli habere iactabat, ac in eſtaſim eleuari,& futura prædicere mentiebatur. Eum ſectatæ Priſcilla, & Maximilla ſe Prophetiſſas aſſerebant.Ad eam denique veſaniam venit, vt ſe Paracletum, & Diuinum ſpiritum nominaret,& eam hæreſim inuenit, quæ dicitur, κατὰ φρύγας, id eſt,ſecundum Phryges.quia in Phrygia hæc euomebat, vbi homines ſeduxit. Tres quadrageſimas inſtituit,quaſi tres paſſi ſint Saluatores,vt ad Marcellam D.Hieronymus ſcribit[r].Monogamiam tantum,id eſt vnum connubium permittebat, cuius dirimendi quaſdam leges tulit. Huius ſectæ homines etiam Pepuziani appellati ſunt à vico quodam,quem Montaniſtæ Hieruſalem vocare conſueuerant.Demum ipſe, & Maximilla veſano ſpiritu agitati laqueo ſuſpenſi inſtar Iudæ proditoris vitam finiere[s].Die 23.Aprilis Paſcha celebrabant noua ratione,quam longius Nicephorus perſequitur[t].

Priſcillianiſtæ.Priſcillianus Abilæ Epiſcopus,quod oppidum eſt Hiſpaniæ,hęreſim ſuam condidit ſub Gratiano,qui anno ſalutis 381.Hęreticos vrbibus,& terris omnibus expelli iuſſit:quare Priſcillianus Damaſcum per Gallias cum turpi comitatu etiam extranearum fęminarum iter inſtituit,inter quas erat Euchrocia Delphidij Rhetoris,& Poëtæ vxor, & Procula Euchrociæ filia.ſed corrupto pecunia magiſtro officiorum,Eccleſiæ ſuæ eſt reſtitutus.Verum cum Claudius Maximus Britanniam, Hiſpaniámque & Gallias, indito ſibi Imperatoris titulo, inuaſiſſet, Priſcillianus apud

eum accuſatus eſt,qui cauſam Euodio Præfecto Prætorio viro iuſtiſſimo commiſit. Is illum in Burdegalenſi Concilio priùs damnatum, ac conuictum, quòd nocturnos turpium fœminarum conuentus ageret, ac nudus oraret, cum Euchrocia gladio percuti iuſſit, vt latè Sulpitius Seuerus narrat [u]. Docebat animas eiuſdem ſubſtantiæ eſſe, cuius eſt Deus, & per Cælos, velut per quoſdam gradus in terram exercendas dimitti, in malúmque principium, à quo mundum creatum volebat, incurrere. & ab eo per diuerſa carnis corpora ſeminari Homines fatalibus ſtellis colligatos eſſe, ſeu vnũquenque ſub conſtitutionibus ſtellarum naſci, vt ait D.Gregorius [x]. A carnibus tanquam immundis abſtinebat, coniugia dirimebat, vt Montaniſtę. De Chriſto Sabellianam hæreſim tenebat, eundem patrem, filiumque & Spiritum ſanctum affirmans [y].

Phryges. Montaniſtas fuiſſe dicimus, qui hoc etiam ſcelus perpetrabant, infantem anniculum minutis vulneribus pungebant, & ex ſanguine farinæ commixto ſuam Euchariſtiam conficiebant. ſi infans vixiſſet, erat magnus Sacerdos, ſi mortuus eſſet, pro martyre habebatur [z].

Pepuzitæ. A Phrygibus deſcenderunt, imo eoſdẽ eſſe, Nicephorus tradit [a]. D. tamen Auguſtinus eos ſeparabat [b]. Pepuzam olim ciuitatẽ fuiſſe ferunt, poſtea deſertam, vbi Mõtanus degebat, & ibi Chriſtum Quintillæ, Priſcillæque apparuiſſe mentiebãtur.

Marcioniſtæ. A Marcione Sinopeo ex Ponto Epiſcopi filio nomen habuerunt, qui ob ſtupratam virginem Eccleſia eſt eiectus, vt Tertullianus tradit [c]. Quare vltionis, vt creditum eſt, deſiderio impiam Cerdonis hæreſim amplexus eſt. Ex illo enim Domini dicto [d], *Bona arbor bonos fructus facit, mala malos*, duos poſuit Deos, alterum bonum, quem Chriſti patrem eſſe volebat, alterum ſæuum, quem eſſe Creatorem dicere non exhorruit. Chriſtum etiam non vera carne veſtitum, ſed imaginaria dicebat, nec natum, paſſũmve, ſed viſum naſci, ac pati, & animas tantum reſurrecturas, non corpora. Non tantùm ſemel, ſed ter baptizabat, mulieribus quoque baptizare permittens. Prophetas omnes reiiciebat, & aliorum Euangelia, præterquam Lucę, nec id totum admittens. Decem tantùm Pauli Epiſtolas recipiebat, cæteras reiiciens. Fortè Romæ factus obuius Polycarpo Sminenſi Epiſcopo, eum interrogauit, Noſti noſcui ille, Noſco primigenitum Diaboli. Aiunt Marcionem tandem reſipuiſſe, & hac conditione Eccleſię conciliatum, vt quoſcunque peruerterat, ad pietatem reuocaret. Imperante Antonino Pio, hoc virus euomuit. Contra eum multi ſcripſere, & inter alios Tertullianus accuratè quinque libros edidit.

Borboritæ, i. cænoſitæ Gnoſticos à quibuſdam appellatos D. Auguſtinus narrat [e]. Ob vitæ enim turpitudinem ita ſunt vocati: nam βόρβορος Græcè cænum ſignificat. Gnoſtici appellabantur: quod profiterentur ſe in rerum cognitione excellere, quaſi noſcentes. Horum auctor dicitur fuiſſe Carpocrates ſub Hadriano, qui tamen hîc ab illis diuerſus ponitur. & à D. Auguſtino [f]. Duos, vt Marcion, Deos ponebant, Bonum, & Malum, & animarum ſubſtantiam dicebant eſſe Dei naturam, quæ cum aliis animarum æreis in corpora deſcendunt, & per illa peccant. Quæ verò ſunt ex Dei ſubſtantia, in cœlum reuertuntur. Martyrium deteſtabantur: vnde nec Martyrum reliquias venerari volebant. Hæc hæreſis antiqua eſt, olim Caina appellata, diúque ſepulta, poſtea à Vigilantio eſt excitata, vt contra eum D. Hieronymus ſcribit. Contra Gnoſticos eruditum opus emiſit Tertullianus quod Scorpiacum vocauit.

Meſſaliani Euchetæ. Valentiniano Imperante, exorti ſunt, vt Theodorus narrat [g]. *Ea*, inquit, *tempeſtate Meſſalianorum, quos* εὐχίτας, *id eſt orantes appellant, hæreſis eſt orta. Vocati ſunt etiam* ἐνθουσιασταὶ, *id eſt ſacrificatores, vel vt alij tradunt, numine afflati. Hi enim cuiuſdam Dæmonis operationem expectabant, eámque ſancti Spiritus præſentiam arbitrabantur.*

bantur. Qui verò integro huius rei languore tenebantur, aduerſabantur operationem manuum, veluti, malam, ſomnóque ſeipſos tradentes ſomniorum phantaſias Prophetias appellabant. Huius hæreſeos principes fuerunt Dadoes, & Sabbas, & Adelphius, Hermas, & Symeones, & alij, qui ab Eccleſiaſtica nequaquam communione receſſerunt, dicentes diuinum cibum nihil nec prodeſſe, nec lædere.

Meſſaliani, vel, vt ſcribit D. Auguſtinus [h], Pſalliani Syra lingua, Latine orantes dicuntur, tantum enim orabant, vt incredibile videretur. Fabulantur ex ipſorum ore porcam cum ſuculis exire, & innocuum ignem intrare.

Donatiſtæ. Primò contra Cecilianum Carthaginis Epiſcopum creatum ſchiſma fecerunt, multa ei obiicientes crimina, quæ nuſquam probarunt. Eorum caput fuit Donatus ex Numidia profectus, qui Maiorinum Carthaginis Epiſcopum ordinauit. Donato alius Donatus ſucceſſit. Is magna vſus eloquentia ita plebem in hæreſi confirmauit, vt ab hoc, non ab illo Donato Hæretici nomen traxiſſe credantur Schiſma enim in hæreſin verterunt, Catholicóſque rebaptizare auſi ſunt. Filium Patre, & Spiritum ſanctum minorem Filio ſentiebant. Romæ vocabantur Mentenſes, ad quos ex Africa Epiſcopi mittebantur. His ſe adiunxerunt Circumcilliones nuncupati, agreſtis multitudo, qui non ſolùm alios, ſed & ſeipſos inſano furore igne, ferro, aut ſe præcipitando interficiebant [i].

Audiani. Audæum genere, Syrum auctorem habuerunt qui Deum corpus, & mẽtem habere opinatus eſt, deceptus illa ſententia, *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram* [k]. Fœnerabantur, & cum fœminis turpiter commiſcebantur. Deum neque ignem, neque tenebras creaſſe credebant, quod à Manente ſunt mutuati, vt Nicephorus memorat [l]. D. Auguſt. hos Vadianos appellat [m].

Hydroparaſtatæ, negabant aquam à Deo creatam, ſed ei coæternam eſſe dicebant, eámque in ſacrificio incruento offerebant: nuptias fornicationem appellabant. De iis D. Auguſtinus [n]. Latinè Aquæ aſſertores vel aſſiſtentes dixere. Alij ſunt ſecundùm Aliquos Aquarij dicti, qui in poculo ſacramenti aquam, & non vinum offerebant [o].

Traſcodrogytæ Legendum *Traſcodrugitæ*, apud quos Traſcus pertica appellatur; Drogus verò naſus ſiue roſtrum, quia digitum indicem orantes naſo infigunt, triſtitiam vltroneam ſignificantes, naſus enim ſignum eſt iudicij, & digitus dimẽnſionis. Volunt autem videri recto iudicio cuncta metiri, ac iudicare; latine Perticonaſati dicerentur [p]. Aliqui Aſcodrobos vocant. Imitari videntur illud Pſalmi [q], *Pone Domine cuſtodiam ori meo.* Montani paracleto plenos ſe iactantes, inſanis mentibus inſtar bacchantium furebant [r]. In Cod. Theod. *eo. tit. l. pen.* legitur Aſcodrogitæ, & in l. quæ de Samaritis. 18. inf. eod. Sed hic vocantur Taſcodrogytæ: ita etiam nominantur in l. cognouimus, & in *l. pen. infr. eod. tit.*

Batrachitæ, à veſte, credo florida dicti ſunt, Græcè βατραχὶς dicta, qua vtebantur. De his nihil legi, nec in d. l. pen. C. Th. habentur. Batrachida colorem praſinum fuiſſe indicat Suetonius [s]. Alij puniceum fuiſſe volunt; quo hi forte induebantur.

Hermogeniani, ab Hermogene dicti. Is fuit Africanus, pictor, corruptis moribus, impudens, loquax, maledicus, & adulter. Vnde Tertullianus ſcribit [t], eum plures duxiſſe vxores, quam pinxiſſe; nunquam ſacris initiatus ſcripturas peruertit, & corrupit. Stoicorum opinionem ſecutus dixit materiam ſine principio, & fine eſſe, illam Deo æquans. Idem Hermium ſenſiſſe tradit D. Auguſtinus [v], & Hermogenem inter Patropaſſianos hæreticos recenſet [x]. Contra Hermogenem ſcripſit Theophilus 6. Antiochenſis Epiſcopus ſub M. Antonino Philoſopho, & Tertullianus, qui huiuſmodi Hæreticos Materiarios appellare ſolet [y].

Digitized by Google

Photiniani, à Photino Sirmenſi Epiſcopo in Galatia orto profecti ſunt, qui Dei filium non ante ſecula genitum, ſed à Beata Virgine Maria initium ſumpſiſſe, & merum hominem eſſe docebant. Sed Sirmij coacta Synodo damnatus, & Epiſcopali dignitate priuatus eſt. Sub Conſtantio Pauli Samoſateni ſectam tenuit [z].

Pauliniani, à Paulino Antiochæ Epiſcopo orti, qui Arrij ſectam amplexus, & Antiochiæ mortuus Euagrium ſucceſſorem habuit.

Marcelliani, à Marcello orti ſunt. Is Ancyræ in Galatia ſub Conſtantino Magno Epiſcopus cum Paulo Samoſateno & ipſe Chriſtum eſſe purum hominem dicebat. Quare in Synodo Conſtantinopolitana damnatus, & Epiſcopatu deiectus eſt, quem poſtea recuperauit in Sardicenſi concilio, quod non ita ſcripſiſſe creditus eſſet [a].

Ophitæ, à colubro, qui Græce ophis dicitur, ſunt vocati. Eum enim, qui Euam, & Adam decepit, Chriſtum eſſe autumabant. Ob id verum colubrum nutriebant, & venerabantur, qui, adiuuante Sacerdote, egrediebatur à ſpelunca, & aſcendens ſuper altare ſpeluncæ ad motum oblata lambebat, & circa ea inuolutus regrediebatur ad ſpeluncam. Hæc confringebant in Euchariſtia, quaſi à ſerpente Chriſto ſanctificata. Tradunt huius ſerpentis cultum à Nicolaitis, ſeu Gnoſticis ad iſtos deductum. Hæc D. Auguſtinus [b].

Encratiſtæ, id eſt continentes, damnatis nuptiis cælibatū colebant, & primam Dei creationem, qui maſculum, & fœminam creaſſet, accuſabant, ab eſu piſcium, & carnium eas damnantes abſtinebant. Primos parentes dicebant eſſe damnatos, & quædam ſecula inuiſibilia eſſe ſomniabant. Horum auctor fuit Tacianus Iuſtini martyris diſcipulus, qui, illo viuente, nihil horum protulit: eo verò defuncto, ſcientia inflatus tanquam aliis excelſior hæc docuit. Vnde hi & Taciani dicebantur, qui tamen, vt ait Epiphanius [c], Encratiſtas ſchiſmaticos vocabant.

Carpocratitæ ſecuti ſunt Carpocratem Alexandrinum, qui Simonis filius vxorem habuit nomine Alexandram Cephalonitam. Artem Magicam à patre traditam palam exercuit, per ſomniorumque viſiones, & aſſeſſores Dæmones multa agebat. Omnem docebat turpitudinem, per quam primum ad principatus, & poteſtates, deinde ad cælum perueniri dicebat. Chriſtum hominem tantum, vt ex ſemine natum impiè dicebat, cuius anima ſuperna ſciret, & nunciaret, eámque ſolam in cælum receptam fuiſſe. Reſurrectionem corporum cum lege negabat, nec mundum à Deo, ſed à quibuſdam virtutibus creatū blaterabat. Vxores cōmunes eſſe oportere aſſerebat in libro, quem de iuſtitia appellauit. Vnde ad cœnas conuenientes viri ſimul, & mulieres ſabbato, lumine amoto, promiſcuè coibant. Ex coniuge filium Epiphanem ſuſcepit, qui à patre eruditus tantùm annis 17. vixit, & Same, quæ eſt vrbs Cephalenię, vt Deus colitur, cui templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, & muſæum eſt conſecratum. Interlunio conuenientes Cephalenei Epiphani eius natali die ſacrificant, & continuantes Hymnos canunt. Hæc Clemens Alexandrinus [d]. Huius ſectæ fertur fuiſſe quædam Marcellina, quæ imagines Ieſu, Pauli, Homeri, & Pythagoræ colebat, illis incenſum ponendo, vt ait D. Auguſtinus [e]. De eodem Tertullianus in libro de præſcriptionibus [f]. Idem Gnoſticorum auctor fuiſſe dicitur [g].

Saccophori. in *l. pen. C. Theod. eod. tit.* cuius legis eſt pars, non nominantur, ſed in aliis tribus iuribus illius tituli Saccophori appellantur, qui ſacco induti incedebant, videntque fuiſſe Hydroparaſtitæ. nā legitur in l. 7. Hydroparaſtitas, vel ſaccophoros, & in l. 9. cum Saccophoris, ſiue Hydroparaſtitis, & in l. 11. Saccophori, Hydroparaſtitæ, qui eandem hæreſim ſectati fuiſſe videntur.

Mani

Manicei, à Mane homine Perſa venerunt, qui genere Brachman alio nomine Scythianus eſt dictus. Romam venit, vbi præceptorem habuit Buddam antea Terebinthum nominatum. Is in Græcis diſciplinis Empedoclis ſectam ſecutus duo principia eſſe dixit inter ſe contraria, Bonum, & Malum, ſcilicet, Deum, & Solem, vel, vt alij contentionem, & amicitiam. Buddas, ſe in Perſide è virgine genitum, & in montibus educatum mentitus eſt. Quatuor compoſuit libros, quibus nomina indidit Myſteriorum, Euangelij, theſauri, Capitulorum. Tandem à Dæmone tortus interiit. Eius libros cum reliqua hæreditate fœmina, apud quam diuerſatus fuerat, habuit. Hæc Vrbicum ſeptem annos natum ære, & libra emit, & litteras docuit: deinde libertate donatum hæredem inſtituit. Is cum libris Buddæ, & pecunia in Perſiam reuerſus ſe Manem vocauit, & hos libros pro ſuis publicauit. Vetus teſtamentum, & hominis creationem tanquam corruptibilem Dei non boni eſſe dicens, reiecit. Nouum teſtamentum tanquam boni Dei opus recepit. Quæ à Chriſto facta ſunt, fieri viſa fuiſſe, ſed non facta eſſe dicebat. Nec eum corpus habuiſſe, nec paſſum, ſed hæc hominibus ita viſa; ac Deum tantùm, non hominem fuiſſe aiebat. Se Chriſti Apoſtolum eſſe mentiebatur, duodecim diſcipulos quemadmodum Chriſtus habens. Nugabaturque ſe Paracletum miſſum eſſe. Reſurrectionem coporum negabat, affirmabátque animas è corpore in corpus migrare. Nocturnas commixtiones, & turpes concubitus introduxit. Lunam, & Stellas, vt Deos, adorari permittebat. Herbas, aquam, & arbores animata eſſe affirmabat. Demum Perſarum Rex cute viuo detracta, eum canibus eſcam obiecit, quod eius filium ægrotantem occidiſſet, quem remotis medicis ſe curaturum promiſerat. Hic Manichæorum auctor fuit, qui eum non Manem, quod Latinè furorem ſignificat, ſed Mannem quaſi manna fluentem vocauerunt.

Dicit autem hæc lex, nihil Manichæis loci relinquendum eſſe, quo ipſis elementis fiat iniuria, quia Manichæi volebant quinque eſſe elementa, non quatuor, ſcilicet, fumum, tenebras, ignem, aquam, ventum, vnde negabant aerem, & terram eſſe elementa, & hæc aiebant à gente tenebrarum condita. In fumo dicebant hominem, & omnes bipedes creatos, in tenebris ſerpentes, in igne quadrupedes, in aere volatilia, in aqua natantia. Eſſe autem miſſa alia quinque elementa bona à Deo ad hæc debellanda, & permixtum eſſe aera fumo, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ aquam bonam, vento malo ventum bonum, à quibus purgantur. Et hæc eſt iniuria, quam faciebant Manichæi elementis, quapropter indigni erant, qui vſquam conſiſterent. Alia de his fœda ſcribit D. Auguſtinus [h], quæ relatu indigna pudor eſt dicere. Lacte, ouis & carne tanquam malis non veſcebantur, nec vinum bibebant, quod aliud fel tenebrarum eſſe putarent. Neminem baptizabant, orabant die ad Solem verſi, nocte ad Lunam. Alia erant eorum deliramenta, quæ longum eſſet referre. De doctrina eorum auctores in quibuſdam ſunt varij. Illos diffusè inſectatus eſt D. Auguſtinus [i].

a Euſeb. lib. 10. c. 1. *b* contra Hæreſes tom. 2. l. 2. Hæreſ. 59. *c* contra Hæreſes tom. 2. lib. 2. hær. 77. *d* lib. 11. cap. 12. *e* de ſcriptor. eccleſiaſt. in Apollinario Laodiceno Syriæ Epiſcopo. *f* in orat. D. Greg. Naz. ſancti lumina. *g* de ſcript. eccleſiaſt. in Nouatiano. *h* Socrat. Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 7. c. 35. Sozom. lib. 7. cap. 18. *i* in verbo ἐυνόμιος. *k* vbi ſuprà in Eunomio. *l* D. Auguſt. de hæreſib. ad Quod vult Deum hæreſ. 29. *m* contra Hæreſes tom. 2. lib. 1. hæreſ. 31. *n* aduer. Hæreſes l. 1. c. 1. *o* aduer. Valentinianos. *p* vbi ſuprà in Papia. *q* Niceph. lib. 3. hiſt. Eccleſ. c. 20. *r* epi. 54. Aduer. Montanum. *ſ* Niceph. lib. 4. c. 23. Hiſtor. eccleſ. *t* Hiſtor. eccleſ. lib. 12. c. 32. *u* libro ſacræ hiſtoriæ, in fin. *x* homel. 10. in Matth. c. 2. & habita ad Populum in Baſilica D. Petri Apoſtoli in die epiphaniæ. *y* D. Auguſt. de hæreſib. ad Quod vult Deum Hæreſ. 70. *z* D. Auguſt. vbi ſupra

 hæreſ.

hæreſ. 26. *a* Hiſtor.eccleſ. lib 4 c.22. *b* vbi ſuprà,& hæreſ.27. *c* lib.de Præſcriptionibus aduer. hæret.cap.51. *d* Matth.c.7. *e* vbi ſuprà.Hæreſ.6. *f* vbi ſuprà,& Hæreſ.7. *g* lib 4.c.20.& Hiſt. Tripart.lib.7.c.11.Niceph.l.11.c.14. *h* vbi ſuprà hær.57. *i* D. Auguſt.vbi ſuprà.hæreſ.69. *k* Geneſ.cap.1. *l* lib.11 c.14. *m* vbi ſuprà,hæreſ.59. *n* vbi ſuprà,hær.75. *o* D.Auguſt. vbi ſuprà. hæreſ.64. *p* Epiphan.contra hæreſes.lib 2.tom.1.hær.48. *q* Pſal.140. *r* Philagrius de hæreſib. c.76. *ſ* in Caligula. *t* in lib.de monogamia.c.16. *u* vbi ſup. hæreſ. 59. *x* vbi ſuprà hær.41. *y* aduer. Hermog.c.25. *z* D.Auguſt.vbi ſuprà,hæreſ.45. *a* Epiphan. contra hæreſes.lib.2.to.2. hæreſ.72. *b* lib.de hæreſibus ad Quod vult deum hæreſ.17. *c* contra hæreſes lib.1.to. 3.hæreſ. 46.& lib.2. tom.1.hæreſ.47. *d* lib.3.Strom. *e* vbi ſuprà. hæreſ.7. *f* cap. 48. *g* D.Auguſtin. vbi ſuprà. *h* vbi ſuprà hæreſ.46. *i* vbi ſuprà. De duabus animabus contra Manichæos. De blaſphemiis Manichæorum.De boni natura contra Manichæos,& alibi.

Ad l. damnato. eod. tit. CAP. CLXXVI.

HÆc eſt *l. vlt. eod tit. Cod. Theo.* quæ mandat, vt ſectæ Neſtorianæ homines non Chriſtiani, ſed à ſuo authore Neſtoriani appellentur, ſicut Conſtantinus præcepit Arrianos, & ob morum ſimilitudinem à Porphyrio Porphyrianos appellari. Photius verò in Nomocanone interpretatur [a], Simonianos appellandos eſſe Neſtorianos, ſed eius verba mendoſa eſſe arbitror. Prohibet præterea Neſtorij libros ſcribi, aut haberi, & ſcriptos præcipit comburi. Fuit autem Neſtorius ex Germanica Syriæ ciuitate presbyter Antiochenſis ex Monacho factus, qui caſtitate antecellere viſus Conſtantinopolitanus Epiſcopus eſt factus. Poſtero die orationem ad Imperatorem, & populum habuit arrogantiæ plenam, cælum illis pollicens. Filius fuit Theodori hæretici Mopſueſtiæ in Cilicia epiſcopi. Alij dicunt diſcipulus; & nepos Pauli Samoſateni alterius Hæretici [b]. Is Chriſtum purum hominem, in quo verbum Dei inhabitaret, eſſe mentiebatur. Dei genitricem Beatam Virginem nolebant appellari. Contra eum Cyrillus Præſul Alexandrinus multas emiſit epiſtolas, reclamante D.Chryſoſtomo, qui ob nimiam hanc inſectationem Eccleſiam perturbari dicebat. Imperatorem Theodoſio iuniore in tertia generali Synodo Epheſina damnatus, & exulare iuſſus in Monaſterio S.Euprepij in ſuburbiis Antiochiæ, vbi educatus fuerat, ſe recepit Demum & Oaſim deportatus eſt, vbi lingua à vermibus eroſa, miſerè interiit, vt Theodorus [c], Cedrenus [d], & Nicephorus [e] tradunt.

Porphyriani à Porphyrio philoſopho dicti, qui ex Tyro Phæniciæ vrbe nobili ſtirpe ortus, priùs Maleus vocabatur, deinde ob veſtem purpuream, qua ob nobilitatem vtebatur, Porphyrius eſt dictus. Longinum virum doctiſſimum præceptorem habuit, mox Romam profectus vnà cum Origene, & Amelio diſcipulis Plotinum audiuit. Iuliani Apoſtatæ præceptor fuit, vnde à Chriſtianis quibuſdam Cæſareæ verberatus Chriſtianam fidem abiurauit, & eam implacabili odio inſectatus plura in id nomen impiè ſcripſit. Cui Methodius decem millibus verſuum, Euſebius 25. Apollinaris 30. voluminibus reſponderunt. In Siciliam profectus apud Lilybæum ægrotauit, ad eúmque accedente Plotino illius præſentia recreatus mox conualuit [f]. Inde Romam reuerſus ibi obiit. Recitatur hæc lex à Nicephoro [g], & quæ ad Epiſcopos, & omnes vbique Eccleſias eſt ſcripta. Et latiùs recitatur in Epheſina Synodo [h], vbi inter alia hæc adduntur verba: *Hanc legem Romano ſimul & Græco ſermone edidimus, quo omnes perſpicuè intelligere queant.*

a tit 12.c 3. *b* Suidas in verb Νεστόριος *c* in collectan. *d* in Hiſtor.Compen.in Theodoſio iun. *e* Hiſtor.eccleſ.lib.14.c.36. *f* Hiſtor.eccleſ.lib 5.c.13.& lib.10.c.36. *g* lib.8.c.25. *h* tom.5.c.13.

Ad l. quicunque. eod.tit. CAP. CLXXVII.

EVtycheti inter alios Dioſcorus Flauiano Conſtantinopolis Patriarchæ infenſiſſimus fuit. Hic Alexandriæ Epiſcopo Cyrillo ſucceſſit, defuncto enim Theophilo

philo eius Præſuli Cyrillus ipſius fratris filius ſuffectus fuerat, vir prophanarum, ſacrúmque literarũ eruditione, ac virtutibus mirifice inſignis, vt plura etiam eius opera oſtendunt, & Nicephorus [a] memorat. Is cum Oreſte Alexandriæ Præfecto ob Iudæos graue diſſidium habuit, ingens etiam in D. Ioannem Chryſoſtomum, quod à Theophilo patruo diſſenſiſſet, odium exercuit. Tandem illi conciliatus eius nomen veneratus eſt. Interea Siſinio defuncto, Neſtorius Antiochenſis vir eloquens, & caſtitate laudatus Conſtantinopolis Patriarcha eligitur, qui Dominum Chriſtum purum hominem eſſe blaſphemauit, & Mariam Dei Genitricem vocari prohibuit. Cyrillus itaque Epheſum Synodum Theodoſij iuſſu diebus Pentecoſtes indixit, cui ipſe Cæleſtini Papæ nomine præfuit, 318. Epiſcoporum conuentu habito. Ibi Neſtorius damnatus eſt, priuatúſque dignitate. Cæterùm Cyrillus cùm in Alexandrina ſede annis 22. enituiſſet, ſenex deceſſit, cui Dioſcorius Eutychetis, vt ſuprà dictum eſt, fautor ſucceſſit. Is in prædatoria Epheſina Synodo, cui ipſe præfuit, Flauianum, qui Proclo in Conſtantinopolitana Eccleſia ſucceſſerat, oppreſſit. Demum Chalcedone, auctore Magno Leone, Synodo coacta, cum Eutychete damnatus, & exauctoratus anathemate perculſus eſt, & quæ Niceæ, Conſtantinoli, Epheſíque prius acta erant, ſunt confirmata. Idem Romæ Leo habita Synodo egit, in qua Dioſcori decreta reuocauit, ipſe Dioſcorus in Gangrenſem Paphlagoniæ regionem eſt deportatus, vt Nicephorus narrat [b]. Alexandrinæ verò Eccleſiæ præfectus eſt Proterius. Hæc Eutychetis hæreſis eadem cum ſecta Apollinaris fuit, vnámque in Chriſto Domino poſt aſſumptam carnem naturam eſſe volebat, de quo ſuprà latiùs dixi [c].

Et hæc tota Hiſtoria eſt huius legis, quæ impiam Apollinaris, & Eutychetis ſectam improbat, & iis, qui ab Eutychianiſtis Epiſcopi, Presbyteri, vel Clerici creati fuerint, vel ipſis, qui creauerint, exilij pœnam cum bonorum publicatione imponit, & παρασυνάξεις, id eſt, congregationes illis prohibet, & alia, quæ in tota hac lege enumerantur. Cæterum; quia de Athanaſio hîc fit mentio, pauca de illo dicentur. Is anterioribus annis adhuc puer per ludum velut Epiſcopi munere fungens, coætancos in maris littore baptizauit, & manu impoſita Diaconos, ac Subdiaconos ordinauit. Tum Alexandriæ Patriarcha, cum id è feneſtra ſpectaſſet pueros ad ſe vocari iuſſit, & re cognita, eos baptizari prohibuit. Athanaſio verò poſtea notario, & familiari vſus, eum Diaconum creauit, qui in Rhetorica, & Philoſophia, ſacriſque literis maximè eruditus, Niceæ contra Arrianos egregiè certauit, & Alexandriæ Patriarcha moriente, illius ſucceſſor deſignatus, & Patriarcha ſuffectus magis enituit, multáſque ab hoſtibus Arrianis calumnias paſſus, omnes euaſit, vt Euſebius Cæſarienſis [d], & Nicephorus [e] referunt. Is à Conſtantino in exilium actus, mox ab eodem morituro eſt reuocatus, impiè de illo Marcellinus ſcribit [f], quem, vt Ethnicum, Chriſtianam pietatem abhorruiſſe, non eſt mirum.

a lib. 14. Hiſtor. eccleſ. cap. 14. *b* lib. 15. Hiſt. Eccleſ. 4 & 8. *c* hoc eod. lib. c. 135. *d* Hiſt. Eccleſiaſt. lib. 10. c. 11. *e* lib. 8. c. 44. *f* lib. 15.

Ad Authen. Gaza os. eod. tit. CAP. CLXXVIII.

HAnc Conſtitutionem Fridericus II. tulit an. 1219 quo ab Honorio III. Romæ eſt coronatus, vt auctor eſt Matthæus Palmerius: vnde ipſi ille ſummus Pontifex ſubſcripſit, vt apparet in eius Conſtitutionis contextu, quam poſtea Gregorius IX. ampliando laudauit *in c. excommunicamus. 2. de heret.* Quædam etiam

in ea

in ea continentur, quæ in Concilio Lateranenſi ab Innocentio III. recitantur [a]. Erat autem tunc Fridericus Pontificibus amicus, quos poſtea grauiter vexauit.

Gazarorum auctores Dulcinus, & Margarita Nauarienſes fuere, & à Gazaro monte, in quem ſe receperant, ne à piis caperentur, Gazareni ſunt appellati. Hi anno humanæ ſalutis 1308. inter ſe promiſcui more pecudum coibant, aliáque nefanda patrabant. Cuius ſectæ Principes cùm diu inter prærupta Oſſulæ montium iuga ſe continuiſſent, tandem fuſo eorum exercitu capti, Nouariámque ducti, & combuſti meritas ſupplicio pœnas dederunt, vt Raphael Volaterranus prodit [b].

Dantes Poeta [c], & Ioannes Baptiſta Plotus horum meminerunt. Alij dicunt ad Guglielmum Beroam Bergomatem tum Vercellis Prætorem iuſſu Clementis V. Pontificis perductos membratim diſcerptos combuſtóſque fuiſſe, & cineres in ventum proiectos euanuiſſe. D. verò Hieronymus inter Aruſpices Gazarenos recenſet [d]. *Et ſunt*, inquit, *quos nos Aruſpices appellamus*. Sed ego Gazaros à Gazarenis diſtinguendos eſſe arbitror. hos enim longè anteceſſiſſe conſtat.

Patareni à Boſnenſibus originem duxerunt. Eſt autem Boſna regio Mœſiæ inter Danubium, & montes Macedonicos propè fluuium, qui Moſcus dicitur [e]. Hi Manichæorum ſectam colunt, duo rerum principia ponentes, alterum bonorum, alterum malorum, nec Romanum Pontificem Oecumenicum agnoſcunt, nec Chriſtum patri homoouſium, id eſt conſubſtantialem putant. Cœnobia in abditis montium conuallibus habent, vbi Matronæ, quæ ex aliquo morbo euaſerunt, ſanctis viris certo tempore ex voto ſeruire ſe dicunt, atque ita inter monachos mixtæ vna viuunt, quæ labes adhuc durat [f]. De Pannonia verò, & Ludouico Poloniæ Rege loquens Raphael Volaterranus ait [g] ipſum Patarenos Boſnenſium ſectam ſecutos per Peregrinum præſulem ab errore reuocaſſe. Patareni fortè quod in Patara vrbe Lyciæ hæc ſecta originem habuerit, ita dicti ſunt. Sed Conſtitutiones regni Neapolitani narrant [h] illos in Longobardia originem duxiſſe, vbi maxima eorum ſecta vigebat. Hi negabant Chriſtum eſſe Dei filium, pœnis mortéque ſe affici permittebant: vnde à patiendo Patareni creduntur nominati.

Leoniſtas à Leone, qui & Conon dictus eſt, Hæreticos ortos intelligi cenſeo. Huic duo Hebræi arte præſtigiatores imperium prædixerunt, quorum verbis cùm ille fidem non haberet, & ipſi id omnino futurum affirmarent, eum iureiurando obſtrinxerunt, vt imperio potitus ſe cuiuſdam voti compotes faceret. Cùm igitur prædicta eueniſſent, impij rogant, vt Chriſti, ac Deiparæ virginis imagines tollantur, quod ille ſtatim eſt executus. Edicto enim imagines coli prohibuit, ac multos ob id interfecit, atque ob hanc cauſam Iconomachus eſt cognominatus, id eſt imaginum oppugnator. His acceſſit, quod Chriſtum etiam Patri homoouſium eſſe negauit. Quare à Gregorio III. anathemate percuſſus regnum Italiæ, populis vndique ab eo deficientibus, amiſit, ac demum inteſtinorum morbo, ac dolore confectus obiit, vt Zonaras [i], Platina [k], Blondus [l], aliíque memorant. Id fuit anno ſalutis 760. cum annis 34. & menſibus tribus imperaſſet. Matthæus Palmerius id ante fuiſſe ſcribit. Alij duo Leones, alter Capronymus nuncupatus, alter Armenius, eãdem impietatem ſunt ſecuti. A priore Leone eius ſectatores Leoniſtæ, vt puto, ſunt appellati. Horum impietates à Synodo ſeptima quę fuit Nicena ſecunda, Conſtãtino cũm Hyrene matre imperante, & Hadriano Romæ ſedente, conuicta, & dãnata fuit anno ſalutis 790.

Spironiſtas. Hi cum toto ferè hoc contextu recenſentur à Gregorio IX in c. excommunicamus. 2. de hæret. vbi hæc pars Conſtitutionis recitatur, quæ iam antea ſub Honorio III. vt dixi, edita fuerat.

Arnaldiſtas. Arnaldus genere Brixianus cùm aliquot annis in Galliis literarum ſtudiis operam dediſſet, anno 1139. Brixiam reuerſus ſe Religioſum profeſſus eſt, cúmque eloquentia non parum valeret, nouas, prauáſque opiniones in Eccleſia ſeminauit, negans Monachos, Clericóſque, aut Epiſcopos aliquid proprij habere poſſe, omnia Principum eſſe dictitans, quorum benignitate Clericis in vſum tantùm conceduntur. Quibus ſententiis cùm Eccleſiam Brixianam turbaret, ab eius vrbis Epiſcopo apud Concilium Lateranenſe, quod eo anno Innocentius Romæ propè mille Patrum conſeſſu habuit, eſt accuſatus, ibique condemnatus, ex Italia egredi iuſſus eſt. Sed idem poſt ſex annos ex Germania in Italiam reuerſus, Romam contendit, vbi ciues ab Eugenio III. auerſos inueniens, eos ad imitandos maiores hortatus eſt, qui orbem terræ ſibi ſubiecilſent: reædificandum eſſe Capitolium, Senatores, Equitéſque Romanos renouandos clamabat, vrbis adminiſtrationem ad Pontificem non pertinere, qui ſolo eccleſiaſtico iure contentus eſſe debebat. Quibus verbis incitati Romani maiorem tumultum ſuſcitarunt, ac nouis magiſtratibus creatis, à Pontifice planè defecere. Demum armis domiti in eius poteſtatem venerunt, & Arnaldum turbarum auctorem vrbe eiecerunt. Horum ſectæ damnantur & *in c. penult. de hæret.*

a c. ſicut ait B. Leo. & c. ad abolendam. § qui verò inuenti. & c. excommunicamus. 1. §. credentes. de hæret. *b* lib. 4 Geograph. *c* in inferno, cantu 28. *d* comment. lib. 13. in c. 47. Pſalm. 1. *e* Ptolem. Geograph. lib. 5. c. 9. in tab. 2. Aſiæ. *f* Raphaël Volaterran. lib 8. Geograph. *g* vbi ſuprà. *h* tit. de hæret. & Patarenis. *i* Annal. tom. 3. in Leone. *k* de vitis Pontificum, in Gregorio III. *l* decad. 1. lib. 10.

Ad l. Iudæos. C. de Iudæis. CAP. CLXXIX.

IVdæos quoſdam feſtiuitatis ſuæ ſolennia ad pœnæ quamdam recordationem incendere prohibet hæc lex, ſed quidnam incendere prohibeantur, non apparet, nec etiam quæ ſit hæc pœnæ recordatio, explicatur. Ideo primùm ex Theodoſiano Codice hæc lex eſt reſtituenda [a], deinde eius ſenſus aperiendus. Legendum eſt igitur, *Iudæos quodam feſtiuitatis ſuæ ſolenni Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & ſanctæ crucis adſimulatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei ſacrilega mente exurere, prouinciarum rectores prohibeant.* Imperiti librarij ignorantes, quis eſſet Aman, eo verbo prætermiſſo, legis contextum peruerterunt. Is fuit Regis Artaxerxis, quem ſacræ literæ Aſſuerum vocant, præfectus, qui decem millia talentorum Regi pollicitus, obtinuit, vt certo die omnes Iudæi occiderentur: ſed Mardochæi Hebræi, & Eſther Reginæ opera, fraude detecta, Aman in ligno, cui Mardochæum affigere ſtatuerat, ſuſpenſus eſt, Iudæique plures hoſtium eo die interfecerunt: ob cuius rei memoriam etiamnum feſta celebrant. Honorij verò, & Theodoſij temporibus cùm Aman effigiem ob pœnæ olim ei illatæ memoriam crucifixam ſe incendere ſimularent, in Chriſtianæ religionis contemptum multa impiè committebant: quod pij Principes fieri prohibuerunt. Et hic eſt huius legis ſenſus. Hiſtoria latiùs in libro Eſther legitur [b]. Hæc in prima iuuentute, antequam hæc lex corrigeretur, iam ſcripſeram, quam in Codicibus poſtea rectè emendatam inueni.

a l. Iudæos. 18. C. Theod. de hæret. *b* c. 3. & ſequentib.

Ad l. Iudæorum. eod. tit. CAP. CLXXX.

PRæcipit Theodoſius, vt primates ſynedriorum Iudæorum exigant à ſingulis, quod olim eorum Patriarchæ auri coronarij nomine ſoluere conſueuerant. Erant hæ

binæ drachmæ, quas Iudæi templo Ieroſolymorum inferre ſolebant. Eas, euerſis Ieroſolymis, Veſpaſianus Capitolio Romæ fortè ad alendos Iouis Sacerdotes, vel ſarcienda eius templi tecta pendi iuſſit. Id tributum Theodoſius ſuis theſauris inferri præcepit. Ioſephus, *Tributum*, inquit [a], *vbicumque degerent, Iudæis indixit, bináſque drachmas ſingulis annis deferre in Capitolium iuſſit, ita vt antehac Ieroſolymorum templo pendebant*. Hactenus ille.

Hanc pecuniam Capitolio ademptam Theodoſius fiſco ſuo vendicauit. Dicit autem coronarij nomine Patriarchæ ſolui ſolitam: quia ſummo Sacerdoti, quem Patriarcham appellat, pro eius corona pendi conſueuit. Synedrium verò erat concilium Iudæorum, Latinè conſenſus dicitur, ex 72. ſenioribus, ac magiſtris conſtans, qui ex lege diuina ortus eſt. Siquidem præcipitur Moyſi [b], vt 70. eligat, qui ſenes magiſtri populi eſſent. His alios duos Heldad, & Medad ſpiritu Domini afflatos addidit, & numerum 72. compleuit, qui poſtea ſemper apud Hebræos permanſerunt. Horum ſumma erat auctoritas: legem enim interpretabantur, & Prophetas, de Regibus etiam iudicabant. Herodem enim apud Auguſtum accuſarunt, à quo poſtmodum crudeliter ſunt trucidati [c].

Neſcio, an ſynedrium ſit Iudæorum, vel alterius municipij, cuius meminit Scæuola *in l. vlt. ff. de decret. ab ord. faciend.* lex erat municipalis: *Qui extra ſynedrium iudicauerit, eiiciatur à ſynedrio, & ſoluat mille drachmas: qui ignorans*, inquit, *huic legi contrauenerit, hac pœna non ligatur.*

Liuius ſcribit [d], Macedones concilium habuiſſe, cuius Senatores ſynedri appellantur: vnde de aliis à Iudæis diuerſo ſynedrio poteſt Scæuola ſentire. Vtramque verò in hac lege Theodoſius Palæſtinam nominat: tunc enim erant duæ tantùm, prima, ſeu ſuperior, & ſecunda, ſeu inferior: quia poſtmodum tertia ſalutaris nuncupata eſt addita, vt ex notitia vtriuſque imperij conſtat [e].

a lib. 7. belli Iudaici, c. 26. in fin. *b* Numer. c. 11. *c* Ioſeph. lib 14. antiquit. Iudaic. c. 17. & lib. 17. c. 3. *d* lib. 5. decad. 5. *e* imperij Orientis ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Comitis Orientis.

De paganis. CAP. CLXXXI.

PAganos pro non militantibus apud Iuriſconſultos accipi conuenit, etſi nonnulli, vt Hadrianus Cardinalis [a], diſſentiant. Pagani verò nomen à pago, quod villam ſignificat, aliqui deduci exiſtimant: quod & Paulus Oroſius confirmat [b], paganos dictos eſſe illos aſſerens, qui alieni ſunt à ciuitate Dei, tamquam rudes, & agreſtes. *Ex locorum*, inquit, *agreſtium compitis, & pagis pagani ſunt appellati*. Hæc ille. Pagus verò ἀπὸ τῆς πηγῆς, id eſt, à fonte, dictus eſt, circa quem villæ ædificabantur, & omnes ex eodem fonte potabant: quod Seruius in carmen Virgilij prodidit [c]:

> *Præmiaque ingentes pagos & compita circum*
> *Theſeidæ poſuere.*

Ergo ex Dionyſio [d] id aliter intelligendum eſſe arbitror, qui Romam in tribus quatuor, quas antiqui pagos vocabant, diuiſam fuiſſe aſſerit, in quibus habitantes pagani dicebantur, nec in alium pagum transferri poterant. Qui ergo domi relinquebantur, à pagis dicebantur pagani ad eorum, qui ad bellum exibant, differentiam.

Huic adſtipulatur, quod Cæſar in commentariis tradit [e], ciuitates Heluetiorum in quatuor pagos id eſt, quatuor regiones diuiſas fuiſſe, quæ pagatim habitabantur. Conſtat autem plures domos ſimul poſitas pagos appellari: vnde & ſine mœnibus vrbes pagi ſunt dictæ. Idem Ariſtotelis [f] auctoritate confirmatur, qui ciuitatem eſſe

eſſe ait ſocie atem ex pagis conſiſtentem. Horum paganorum exemplo à fide noſtra alienos Paganos appellari arbitror, tamquam ſub Chriſto non militantes, cui addicti ſimul cum Chriſto militare dicuntur, vnde Eccleſia militans appellatur. Verùm Iſidorus [g] Paganos dictos fuiſſe quoſdam putat, qui primi in certis pagis Athenienſibus idola inuenerunt.

Conſtantinus igitur ad abolendam impietatem ſacrificia prohibuit, & templa claudi iuſſit, non euertit [h]. Sequentes quoque Principes ſacrificia prohibuerunt [i], ſed delubra ornamenti ciuitatum cauſa ſtare permiſerunt [k]. Theodoſius verò Magnus templa etiam euertit, & exta ex ſacrificiis conſuli vetuit, pœna crucis propoſita his, qui id egiſſent: quod ſignificat *l.2.C.de pagan.* dum ait, *Acerbioris ſupplicij imminebit cruciatus* vt interpretatur Balſamon [l].

Hiſtoriam verò templorum à Theodoſio euerſorum, & præſertim Serapidis templum Alexandriæ dirutum Rufinus [m], Sozomenus [n], & Theodoretus [o] narrant. Non tamen omnia templa fuere euerſa, ſed plura in villis remanſerunt, quæ Arcadius, & Honorius dirui præceperunt [p], quo tempore ſolo æquato Capitolio Stilico carmina Sibyllina cremauit [q].

Poſtea Theodoſius iunior in vniuerſo imperio cuncta templa ſolo æquari iuſſit [r]. Id fuit anno 428 Aliquibus tamen inſignioribus templis pepercerunt, quæ, Martiano imperante, adhuc ſteterunt [ſ].

a de ſermone Latino, & modus Latinè loquendi. in ver. paganus. *b* lib. 1 in procemio. *c* lib. 2. Georgic. *d* lib. 4. antiquit. Roman. *e* lib. 1. de bello Gallico. *f* lib. 1. Politic. c. 2. *g* lib. 8. etymolog. c 10. *h* l. 1. C. de paganis. l. 2. C. Th eod. tit. Euſeb. in vita Conſtantini, lib. 4. c. 25. & Nicephor. lib. 12. hiſtor. eccleſ. c. 25. *i* l. 1. & ſequentib. C. de paganis. *k* l. 3. C. eod. tit. *l* c. 25. tit 9. Photij. *m* lib. 11. c. 33. *n* lib. 7 c. 15. *o* lib. 5. c. 22. *p* l. 16. C. Th. eod. tit. de pagan. *q* Zoſim. lib. 5. hiſtor. Rutil. itiner. lib. 2. *r* l. vlt. C. Th eod. tit. de pagan. *ſ* l. nemo. C. eod. tit. de pagan.

Ad l. 3. & 4. C. de his, qui ad Eccleſ. confug. CAP. CLXXXII.

QVid mouerit Theodoſium iuniorem ad ſtatuendum, vt tuti eſſent in Eccleſia Dei, qui in quacumque templi parte conſtitiſſent, etiamſi aram amplexi non eſſent, ac deinde nullum ſeruis armatis eò confugientibus ſecurum aditum eſſe, narrat Socrates *lib. 7. c. 33. Cuiuſdam,* inquit, *præpotentis viri octoginta ſerui, genere Barbari, cùm immanem heri ſui feritatem experti, eam ferre non poſſent, ad Eccleſiam confugerunt, atque gladiis cincti ad altare proſiliunt. Rogati, vt abirent, obſequi nullo modo volebant, ſed ſacris myſteriis obeundis erant impedimento. Quin etiam dies complures ſtrictos tenuere gladios, parati ad quemcumque obtruncandum, qui illos adiret. Itaque vno Clerico interfecto, altero vulnerato, ad extremum ſibi ipſi necem conſciuere.* Hæc Beſſi, & Antiochi conſulatu contigere, qui fuit anno ſalutis 431. quo Theodoſius ſanxit, ne ad Eccleſias confugientibus neceſſe eſſet aram tenere, ſed in quocumque templi loco tuti eſſent. Deinde, vt ſerui cum armis eò fugientes inuiti poſſent extrahi.

Ad l. præſenti C. eod. tit. CAP. CLXXXIII.

LEo quoque Imperator ſtatuit, vt nemo ab Eccleſia extraheretur, motus, vt creditur, exẽplo Ardaburij, qui infenſum ſibi Ioãnem in Marcelli cœnobio latitantem

miſſis militibus extrahere conabatur, cùm ſplendidiſſima crux igne circumdata erupit, & ignea fulgura in milites contorſit, eóſque fugere coëgit. Rei miraculo territus Imperator hanc legem condidit. Hiſtoria in actis Marcelli Conſtantinopoli Accœmetarum Archimandritæ recitatur apud Cardinalem Baronium, *ann.* 466. *ex Metaphraſt. Sur. die* 2. *Decembr.*

De inſcriptione Digeſtorum, ſeu Pandectarum. CAP. CLXXXIV.

Alij ante Iuſtinianum libros ſuos Pandectas, & Digeſta inſcripſerunt. Tullius enim Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, adiutórque in literis ſtudiorum eius plures libros compoſuit, inter quos præcipui ſunt, quos Græco titulo πανδέκτας inſcripſit, tamquam omne rerum, atque doctrinarum genus continentes, vt auctor eſt Gellius [a]. Vox enim Pandectarum Latinè omnia capiens ſonat. Huius exemplo Iuſtinianus volumen, quod omnes legum diſputationes, & deciſiones continet, Pandectas appellauit: nam ita ſcribit [b], *Nomen libris quinquaginta impoſuimus Digeſtorum, ſeu Pandectarum, qui omnes diſputationes, & deciſiones in ſe habent legitimas, & quod fuit vndique collectum, hoc in ſinus receperunt, in ſexaginta penè millia verſuum totum opus conſummantes.*

Volumina ius continentia veteres Iuriſconſulti Digeſta vocauerunt, vt Alfenus, cuius Digeſta Iulius Paulus in epitomen redegit, vt in pluribus Pandectarum locis apparet [c]. Hi autem 40. libri fuiſſe creduntur. Scripſit & Iubentius Celſus iuris Digeſtorum libros 39. Vlpius Marcellus 31. Cerbidius Scæuola 40. quorum exemplo Iuſtinianus & ipſe omnia antiqua iura in ſeptem partes digeſſit, ſeu diſtinxit, & compoſuit, & ob id Digeſta appellauit, vt ipſe teſtatur. *In ſeptem partes*, ait [d], *eos digeſſimus non perperam, nec ſine ratione, ſed in numerorum naturam, & artem reſpicientes, & conſentaneam eis diuiſionem partium facientes.* Quæ verò hæc ſit natura, aut ars, dubitatur. Inter numeros ſolus ſeptenarius ſine motu eſt, nec quicquam patitur: vnde myſticè Deum ſignificat. Alij enim numerum intra decem aut gignunt, & non gignuntur, vt vnus, qui generat, & non generatur. Alij parentum, & liberorum vim obtinent, vt quatuor, qui à duobus gignitur, & duplicatus octonarium generat. Septenarius verò horum nihil agit. Vnde ſine matre, & prole exiſtens virgo appellatur, &, vt inquit Clemens Alexandrinus [e], ſabbatum, ſeu quietem allegoricè denotat.

Sed & perfectionem indicat. Nam argentum ſepties purgatum commendatur [f], cui nihil ad emundationem addi poteſt. Idem in ſacchato, quod ſepties excoctum eſt, vt nihil proficiat, ſi ampliùs examinetur. Rationem D. Gregorius adducit. *Quia*, inquit [g], *hic numerus conſtat ex primo pari diuiduo, & primo impari indiuiduo: vnde in ſacris literis quietem, & perfectionem denotat.*

Macrobius ait [h], eum conſtare ex mare, & fœmina: impar enim maſculus, par fœmina vocatur. Ab hoc numero totus orbis noſter circumagitur: à ſeptem enim planetis terra adminiſtratur: Vrſæ ſeptem ſtellis conſtant, & Pleiades, per quas agricultura exercetur, & nauigatur: Luna ſeptimo quoque die mutatur, & ipſa ſepties figuram mutat. Sed & hominis ætates ſeptenis annis mutari Solon carmine aſſeruit. Septimus etiam, & decimuſquartus dies critici à Medicis in morbis obſeruantur, & alia huiuſmodi affert Clemens Alexandrinus [i], & Macrobius [k].

Ad naturam ergo numeri credo reſpexiſſe Pandectarum compilatores, quod perfectionem ſignificet, & magnam vim hic numerus habeat. Sed difficultas eſt, quod Iuſtinianus

Digitized by Google

Iuſtinianus ſubiicit per hunc numerum ſe ad artem reſpexiſſe. Ego per hoc nomen artis credo harmoniam ſignificari. Ita enim interpretatur eadem l. 2. Græcè edita ante Pandectas, vbi cenſuit concinere, & aptum eſſe hunc numerum ad opus Pandectarum, quod quandam legum harmoniam contineat. Antiquæ enim muſicæ toni erant ſeptem. Virgilius [l]:

Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum.

Sicut & ſeptem apud Græcos ſunt vocales, & vox nominis ſeptem patitur qualitates, acutam, grauem, circumflexam, denſam, tenuem, longam, breuem. Hanc harmoniam ex ſeptem ſphæris ſtellarum errantium deductam arbitrantur [m].

Quod verò gloſſa de Trinitate, & elementis intelligi opinatur, ad rem non pertinet. Alia gloſſa [n] hunc numerum imperfectum eſſe exiſtimat, quod non eſt ſine controuerſia. Vniuerſitatem quoque, & perpetuitatem ſeptenarius numerus ſignificat. nam ſeptem Eccleſiæ in Apocalypſi vniuerſas denotant, inquit D. Gregorius [o]. Sic & alibi [p], *Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit ſeptem columnas.* Vnde vniuerſum ius hoc opere contineri arguitur.

a lib. 13. c. 9. *b* l. 2. § omnia igitur. C. de veter. iur. enucleand. *c* l. ſi in teſtamento 106. de leg. 1. l. cum quæreretur. 60. & ſeq. de leg. 3. l. cùm in teſtamento. de aur. & arg. legat. *d* in d. § omnia igitur. *e* lib. 7. Stromat. *f* Pſal. 11. *g* lib. 1. moral. c. 11. in finem. c. Iob. *h* de ſomnio Scipionis. lib. 1. c. 6. *i* vbi ſuprà *k* vbi ſuprà. *l* lib. 6 Æneid. *m* in d. l. 2. in ver. naturam. *n* in Proœmio ſexti Decretalium. in verb. Senarium. *o* in præfatione ad Iob. c. 13. *p* Prouerb. c. 9.

Ad l. vlt. C. de precib. Imp. offer. Cap. CLXXXV.

DIſputatur, an aduerſario totum inſtrumentum, an eius pars ſit edenda. Et interpretes crebriùs credunt ſufficere, ſi pars edatur. Nam hanc *l. vlt. C. de precib. imp. offer.* exiſtimant voluiſſe, vt tantùm partis inſtrumenti, de qua dubitatur, ſenſus, non autem verba precibus inſerantur. Vnde inſtrumenti partem tãtùm aduerſario edendam eſſe colligunt [a]. Quod ab hac lege alienum eſſe arbitror. In primis enim, dum ait, non inſtrumentorum exempla, ſed ius precibus inſeratur, certè totum rei geſtæ argumentum ſummatim exponendum eſſe intelligit. Rurſus dum ſubiicit, verba etiam, de quorum ſenſu dubitatur, eſſe inſerenda, demonſtratur non ſolùm vim inſtrumenti, ſed verba quoque, vbi opus ſit, exprimenda eſſe. Præterea ſecundùm interpretes illa verba, cùm rei neceſſitas exegerit, nihil operarẽtur, quæ quandoque, & non ſemper hanc ſubeſſe neceſſitatem verborum inſerendorum ſignificant. Cùm verò ſit neceſſe ſemper argumentum quæſtionis ſuggeri, illa clauſula ad verba eſt referenda.

Exiſtimo itaque hanc fuiſſe legis illius mentem, vt totius inſtrumenti ſententia, non autem verba precibus inſerantur, vt rem, de qua agitur, Princeps cognoſcere poſſit. Sed ſi ſuper inſtrumenti verbis dubitari contigerit tunc non ſententia, ſed verba, de quibus eſt quæſtio, ſcribenda ſunt: ait enim his ſolis, cùm neceſſitas exegerit, verbis precibus inſerendis, quorum de ſenſu inter partes dubitari contigerit, quæ & ſi quis rectè intueatur, nullum alium ſenſum recipiunt. Non ergo partis tantùm, quod Doctores arbitrantur, ſed totius inſtrumeni vis exponi debet, & etiam verba, ſi ſuper iis dubitari contigerit,

a Bart. in rubr. ff. de oper. noui nunciat. num. 7. & alij.

Ad tit. C. de off. P. P. Africa. Cap. CLXXXVI.

TRanſlato Conſtantinopolim Imperio, Conſtantinus pro duobus, qui antea erant, quatuor Præf. Prær. conſtituit, Orientis, Illyrici, Italiæ, & Galliarum. Diuiſo poſtmodum imperio, primi duo Orienti, poſtremi Occidenti ſunt adſcripti, quo Valentiniano III. imperante, à Barbaris occupato, & ipſi creari deſiere; vnde in Codice de Off. P. P. Orient. & Illyri. titulus tantùm inueniebatur. Iuſtinianus verò recepta Africa, eius Præfectum hic reſtituit, Illyrici, & Italiæ nomine omiſſo, quam etſi poſtea recuperauit, hoc tempore adhuc à Gotthis tenebatur. Itaque in Codice P. P. Africæ tantùm legitur, qui antea etiam Illyrici, & Italiæ dicebatur, *l. pen. Cod. de contrah. empt. in inſcriptione legis*. Præfectus quoque Galliarum, qui etiam Hiſpaniis, & Britanniæ imperabat, hic omittitur, quòd hæ prouinciæ tum à Barbaris tenerentur. Obſeruandus verò eſt ordo, quo fermè 14. Magiſtratuum genera recenſentur eadem prope ſerie, qua à Notitia dignitatum recitantur. Præcedunt enim illuſtres, ſequuntur ſpectabiles, prout ſunt digniores, & vltimò ponuntur clariſſimi. Inter illuſtres præcedunt Præfecti prætorio, tum vrbi, his ſuccedunt Magiſtri militum, Quæſtor, Magiſter Officiorum, Comites largitionum, deinde priuatarum. Qui verò his ſubnectuntur, de Comite ſacri Palatij, & patrimonij proprij tituli non ſunt, ſed partes præcedentium, vt à quibuſdam rectè eſt notatum, & eorum iura apertè oſtendunt. Poſt hos ſtatuuntur ſpectabiles, inter quos primum locum obtinet Proconſul, mox Comes Orientis, poſtea Præfectus Auguſtalis, Vicarij, & Prætores. Poſtremo clariſſimi Rectores prouinciarum ponuntur eodemmet ordine, quo à Notitia locantur, vt inde hæ ſeries, aut certe à Laterculo, vbi hæ dignitates ſeruabantur, deſumptæ poſſint videri. Eundem fermè ordinem in illuſtribus recenſendis Zeno *in l. vlt. C. vbi Senat. vel Clariſſ.* ſeruauit, vt hæc omnia ab eodem Laterculo poſſint dici deprompta.

Ad l. 1. in princ. C. de off. P. P. Afric. Cap. CLXXXVII.

AFricæ à Vvandalis occupatæ hiſtoriam breuiter Iuſtinianus perſtringit, quam Victor [a], Procopius [b], Iſidorus [c], Paulus Diaconus [d], Gregorius Turronenſis [e], aliique latè proſequuntur. Bonifacius Comes, ac militum in Africa magiſter ab Ætio clam proditionis apud Valentinianum III. accuſatus, cùm Principis offenſam vereretur, Vvandalos tunc Hiſpaniam tenentes certis conuentionibus in Africam vocauit, qui anno ſalutis 428. alij dicunt, 433. ſub Genſerico duce, eam ingreſſi fœdè vaſtauerunt, quod conſpicatus Bonifacius eos pecunia expellere conatus nihil egit. Quare prælio cum illis certare coactus ſuccubuit. Alius ex Italia eò ſub Aſpare miſſus exercitus cæſus eſt. non tamen primò totam tenuere Africam, ſed anno 439. Carthaginem cœperunt, & reliqua occuparunt. Cùm verò Eudoxia Theodoſij iunioris filia, primò Valentiniano III. mox Maximo tyranno nupta eius coniugij pertæſa eſſet, Genſericum ex Africa Romam vocauit, quam anno 455. diripuit, omnibúſque ornamentis ſpoliauit. inter cætera vaſa aurea à Tito Hieroſolymis Romam tranſlata cum Imperialibus ornamentis abſtulit, quæ poſtea Iuſtinianus recepit, Eudoxiámque cum duabus filiabus Eudocia, & Placidia captiuam abduxit. Mortuo Genſerico, Honoricus filius patre peior ſucceſſit, ſecta Arrianus, qui Catholicos mirum in modum afflixit.

afflixit. Inter alia tormenta plurimis ex tota Prouincia in forum Carthaginis conuocatis linguas radicitus euulſit; factum eſt autem diuino iudicio, vt hi orantes ſine lingua loquerentur, inter quos fuit mutus, qui abſciſſa lingua, ſtatim vocem, qua carebat, emiſit. Vnus verò ex his, qui cum meretrice concubuit, amiſſa voce, nunquam ampliùs eſt locutus, vt teſtatur D.Gregorius [f], qui hæc ſe ab Epiſcopo ſeniore intellexiſſe teſtatur, qui eorum ora ſine lingua loquentia vidiſſe, & audiuiſſe dicebat, & Iuſtinianus ſe vidiſſe ex illis venerandos viros, qui abſciſſis radicitus linguis ſuas pœnas miſerabiliter loquebantur. Procopius duos fuiſſe ſcribit [g], qui in libidinem lapſi vocem amiſerant. Nonaginta annis Vvandalos Africam tenuiſſe Iuſtinianus narrat, quos ab eo tempore, quo capta Carthagine tota Africa ſunt potiti, ipſum enumerare arbitror. Cùm enim anno 428. eam primò ſint ingreſſi, vt D.Proſper, & Caſſiodorus trâdunt [h], vltra annum 100. eam tenuiſſent.

a lib. de perſecutione Vvandalica. *b* de bello Vvandalico. *c* in Hiſtoria Vvandalor. *d* de geſtis Roman lib. 14 15 16.17.18. *e* in hiſtoria Francorum. libr. 2. c. 3. *f* lib. Dialog. 3. cap. 32. *g* lib. 1. de bello Vvandal. *h* in Chronicis.

Ad eandem l. 1. C. de off. Præf. Præt. Afric. Cap. CLXXXVIII.

REbus Imperij Romani declinantibus, Africa à Præfecto Italiæ regebatur, quæ à Vandalis occupata, & poſtea à Iuſtiniano circa annum Salutis 533. recepta in antiquum ſtatum reſtituta fuit. Ille, extincto Proconſule, Præfectum prætorio Carthagini, vbi Proconſul degere conſueuerat, reſidere voluit [a], ac primum Archelaum ad eum magiſtratum prouexit, alióſque plures magiſtratus, tum Conſularem, tum Præſidem renouauit. Mauritaniam enim Tingitanam, Africam, vbi erat Proconſul, & Carthago, Byzacium, & Tripolitanam Conſulares fecit, Numidiam, & Mauritaniam Cæſarienſem Præſidales, iiſque Sardiniam & ipſam Præſidalem adiecit, quæ priùs iuris Italiæ fuerat [b]. Horum ſingulos quinquaginta apparitores habere iuſſit. ac pro codicillis magiſtratus ſingulos ſoluere Laterculenſibus ſolidos ſex, ſcrinio præfecti prætorio duodecim [c]. Quod verò ſalarium hi perciperent, in fine legis explicatur [d], quæ vbique mendis ſcatet. nos eam reſtituere conabimur, cuius hoc eſt argumentum Memoratis Conſularibus, & Præſidibus ſoluebantur libræ 18. Officio ſolidi 475 id ex quinque primatibus conſiſtebat, qui ſinguli denis imperabant, itaque omnes erant numero 50. Primatum officij meminit *l. 1. C. de priu. carc. l. duos. de ſuſcept. præpoſit. & arcar lib.* 10. Ita autem ſtipendia accipiebant Horum primo pro annonis quindecim & capitationibus quinque ſoluebantur ſolidi 95. Secundo pro annonis decem, capitationibus quinque ſolidi 70. Reliquis tribus ſingulis annonæ octo, pro quibus penduntur ſolidi 120. capitationes binæ, & ſemis, pro quibus dantur ſolidi 30. ſemper initur ratio, vt ſingulæ annonæ æſtimentur ſolidis 5. capitationes ſolidis 4. Cæteris quadraginta quinque capitationes, pro quibus ſoluuntur ſolidi 180. omnium ſumma eſt 495. ſed codex in pluribus eſt corruptus.

Officium verò Præfecti Prætorio Africæ erat virorum *396.* [e] Lego *398.* Ipſe pendebat Laterculenſibus pro expediendis codicillis magiſtratus ſolidos 12. [f] Illi verò ſoluebantur libræ centum auri, id eſt decem millia, & octingenti ex noſtris aureis. & amplius Eius aſſeſſori auri libræ 20. id eſt, vltra duo millia noſtrorum aureorum; Cancellario auri libræ 7. quæ efficiunt fermè 750. noſtros aureos. Nuſquam autem diſertiùs, quàm hic Præfectorum officia explicantur, quam formam etiam alios

apparito

apparitores habuiſſe exiſtimo. & quoniam officium P.P. conſtabat aut ex ſcriniariis, aut cohortalibus, vt diſtinguitur *in fin. huius legis.* ideo in officio Præfecti Prætorio Africæ erant decem ſcrinia, & nouem ſcholæ. Scrinia erant illorum, qui ſcripturas tractabant, quas ſcholæ non habebant, quæ erant ſimplices ordines apparitorum. Scrinia decem totidem habebant capita cuiuſque ſcrinij, quorum primus erat Princeps, deinde cornicularius, adiutor, ſubadiuua, commentarienſis, à libellis, ab epiſtolis, & alij, de quibus infrà dicetur. Hi ſinguli proprium habebant ſcrinium, & arcam, in qua rationes ſuæ adminiſtrationis ſeruabantur. Sed Princeps duplex tractabat ſcrinium.

Nouem verò Scholæ erant, prima ſingulariorum, ſecunda mittendariorum, aliæ curſorum, nomenclatorum, draconariorum, operum, chartulariorum, & eius officiorum, præter Grammaticos, & Oratores duos. Hi in fine legis vocantur cohortales, alij ſuperiores ſcriniarij.

Princeps officij, & qui ſub eo erant, res fori exequebantur [g], ſcriniúmque habebant, in quo citationes, inſtrumenta, teſtium depoſitiones, & huiuſmodi ſeruabantur. decem homines erant, qui ſub eo hanc curam habebant. Secundum erat ſcrinium cornicularij, in quo decreta, interlocutiones, ſententiæ, & iuſſa Præfecti continebantur: & ſi lex, vt tota eſt corrupta, hæc non diſtinguat, ſed quatuor tantùm Scrinia ſine Præfectis nominat, verùm ex Notitia ita hoc officium eſt reſtituendum, quod aliorum Præfectorum formam habuiſſe credendum eſt.

Tertium, & quartum ſcrinia erant numerariorum, qui publicorum tributorum, & vectigalium rationes tractabant. Quodlibet verò ſcrinium quatuor primos habebat, primicerium, ſecundocerium, ducenarium, & centenarium.

Quintum ſcrinium fuit primiſcrinij, id eſt, ſubadiuuæ numerariorum, qui ad ſcribendas rationes exactorum tributorum ſeruiebant. Numerarij verò iidem ſunt, qui & tabularij [h]. Horum primis quatuor, aut plures annonæ, & capitationes debebantur: quia plures miniſtros, & equos alebant. Annona enim pro victu hominis, capitatio pro pabulo equorum accipitur, vt explicat Marcellinus [i]. Alia erant ſcrinia, quæ infrà explicabuntur. Nunc verò incipiendo à Principe, illi, eiúſque ſcriniariis debebantur ſolidi 147. qui conficiunt fermè 200. aureos noſtros. & hoc modo ſoluebantur Principi pro ſex annonis ad rationem quinque ſolidorum pro annona, & pro capitationibus quatuor ad rationem ſolidorum quatuor, pro capitatione ſolidi 46. & ita emendandam eſſe cenſeo d.l.1. vt ſumma conueniat 147.

Secundo, id eſt, ſecundocerio, qui eum ſequebatur, pro annonis tribus & capitationibus duabus legitur ſolidi 16. in quo tamen apparet mendoſum eſſe codicem, & credo legendum 23. minus enim habuiſſet, quam ſequens, quod eſſet abſurdum. accipiebat enim pro annonis tribus ſolidos 15. & pro capitationibus duabus ſolidos 8. qui efficiunt ſolidos 23.

Tertius, & quartus habebant annonas binas, & totidem capitationes, id eſt, ſolidos 36. Tribus verò ſequentibus viris ſcrinij pro annonis tribus, & totidem capitationibus ſolidi 27. ſoluebantur. Vltimis trib. dabantur tres annonę, id eſt, ſolidi 15. Omnes autem ſummæ ſimul iunctæ aſcendunt ad ſolidos 147. pro annonis 19. & capitationibus 13. Idem præſtabatur ſecundo ſcrinio cornicularij, tertio, & quarto numerariorum: vnde quadruplicata ſumma prædicta, fiunt aurei 588.

Scrinium verò eſt, arca, in qua ſcripturæ, & aurum, aliáve ſeruabantur. Quæ non habebant arcam, appellabantur ſcholæ, vt dixi. Cornicularius erat, qui decreta, ſententias, & mandata P.P. conſeruabāt, & exequebatur. In quinto ſcrinio primiſcrinij,

ſeu

ſeu ſubadiuuæ debebantur, decem hominibus annonæ 14. & capitationes 12. pro quibus ſoluebantur ſolidi 118. ſed in codice mendoſè legitur 96. qui numerus non congruit annonis, nec capitationibus. Primiſcrinio debebantur annonæ tres, & pro iis ſolidi 15.& capitationes duæ, & pro illis ſolidi 8. qui in ſumma ſunt ſolidi 23. Secundo pro annonis duabus ſolidi 10. & pro capitationibus duabus ſolidi 8. Tertio & quarto ſingulæ annonæ,& ſemis,capitationes ſingulæ, & pro iis ſolidi 23. Semis deeſt in codice,ſed ita eſt reponendum, vt ſummæ annonis,& capitationibus reſpondeant. Reliquis ſex pro ſex annonis,& capitationibus totidem ſolidi 54. quæ ſumma ſimul aggregata eſt ſolidorum 118. Primiſcrinij meminit *l. vltima. C. de num. act. & chartul. lib. 12. l. 1. C. de ſportul.* Eius homines litibus inſeruiebant, iuſſa Præſidis exequentes [k].

Scrinium ſextum erat commentarienſis,qui præerat carceribus.Habebat homines duodecim,quibus dabantur annonæ decem ſeptem, capitationes quatuordecim, & ſemis,pro quibus omnibus ſoluebantur ſolidi 143. hoc modo. Primo commentarienſi pro annonis tribus ſolidi 15.& pro capitationibus duabus ſolidi 8. qui iuncti ſunt ſolidi 23. Tribus ſequentibus pro binis annonis ſolidi 30.pro vna,& ſemis capitatione,ſolidi 18.qui iuncti ſunt ſolidi 48. Reliquis octo pro ſingulis annonis,& capitationibus ſolidi 72.qui omnes iuncti ſunt ſolidi 143.

Scrinium ſeptimum ab actis habebat decem viros, quibus debebantur annonæ quatuordecim,& capitationes duodecim,pro quibus pendebantur ei ſolidi 118. Primo enim pro annonis tribus,capitationibus duabus ſolidi 23.Secundo,& tertio pro binis annonis, & vna ac ſemis capitatione pro quolibet ſolidi 32. Reliquis ſeptem pro ſingulis annonis,& capitationibus ſolidi 63.qui iuncti ſunt ſolidi 118.

In ſcrinio octauo libellorum erant homines ſex,quibus ſoluebantur annonæ octo, capitationes ſeptem, ſeu ſolidi 68. videlicet,primo annonæ duæ, capitationes duæ, pro quibus dabantur ſolidi 18. Secundo annonæ duæ,capitatio vna, ſiue ſolidi 14. Reliquis quatuor pro quatuor annonis, & quatuor capitationibus ſolidi 36. qui in ſumma ſunt ſolidi 68.

Sequuntur exceptores,qui videntur non habuiſſe ſcrinium ſed ſcholam.Ita enim appellatur ordo,vel corpus militantium,quod tractum eſt à ſcholis tyronum, de quibus Vegetius. *Primipili*,inquit [l], *centurio poſtquam in orbem omnes cohortes per diuerſas adminiſtrantium intrauerit ſcholas,in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita commoda conſequitur.* Multitudo ergo maior ſub vno militantium ſchola vocabatur.Inde Palatinorum,& apparitorum ſcholæ ſunt dictæ. Marcellinus Tribunos ſcutariorum primæ,& ſecundæ ſcholæ vocat [m].Idem, *Addebatur*,inquit [n], *milites quoſdam aduentare,quos capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat.* Idem, *Scutarius vnus*,ait [o], *alter de ſchola gentilium.* Paulus Oroſius de Scipione Africano loquens ait [p]: *Militem ſuum in caſtris veluti in ſcholis exercuit.* Vndecim autem erant ſcholæ Palatinorum militum [q], ſed nouem numerantur in officio Prætoriano, inter quas recenſetur Schola Exceptorum,qui acta cauſarum appellationum excipiebant [r], & ideo veriſimile eſt,hos habuiſſe ſcrinium,cùm chartas tractarent, vnde vereor etiam in hoc mendoſum eſſe codicem. Schola quandoque pro ſecta Iuriſconſultorum ponitur, tractum à Scholis Philoſophorum.

Quod ergo pertinet ad ſcholam exceptorum, hi erant numero 62. quibus ſeptuaginta ſeptem annonæ, & ſexaginta quatuor capitationes ſoluebantur,ſeu ſolidi 641. Primis enim duobus triplex annona, & duplex capitatio dabatur, ſunt ſolidi 46.Sex ſequentibus binæ annonæ,& ſingulæ capitationes, ſunt ſolidi 84.

Decē ſequentibus ſingulæ annonæ,& ſemis,& ſingulæ capitationes,ſiue ſolidi 115. ita enim hic & in ſequentibus eſt emendandum,vt ſumma congruat. Reliquis quadraginta quatuor pro ſingulis annonis,& capitationibus ſolidi 396. qui omnes iuncti ſunt ſolidi 641.

Secunda ſchola erat ſingulariorum, quos aliqui exiſtimant ſcriptores fuiſſe. Caſſiodorus ſingularios excubias egiſſe oſtendit [r]. *Qui*, inquit, *egreditur militaribus excubiis ſe gaudeat liberatum.* Hi erant numero 50. quibus debebantur annonæ quinquaginta tres & dimidia, capitationes quinquaginta vna, ſed aurei 471.S. hoc modo.Primo pro annonis tribus,& capitationibus duabus ſolidi 23.Secūdo,tertio,& quarto pro annonis ſingulis,& ſemiſſe,& ſingulis capitationibus ſolidi 34. S. Reliquis quadraginta ſex pro ſingulis annonis,& capitationibus ſolidi 414. qui omnes iuncti ſunt ſolidi 471.S.

Tertia erat ſchola mittendariorum.In aula Principis mittendarij dicebantur, qui in Prouincias mittebantur, vt eſſent in officiis magiſtratuum, vt probat *l.3.& l.placuit. C. de palat.ſacr. largit. lib. 12.* Apud Præfectum Prætorio erant milites 50. qui in Prouincias dirigebantur, vt illis in variis adminiſtrationibus inſeruirent: erántque ſicut nuncij,& ſimul inſpectores actionum ipſorum [t]. His dabantur annonæ quinquaginta duæ, & ſemis, & capitationes quinquaginta,ſeu ſolidi 462. & ſemis.hoc modo.Primo annonę duæ,capitatio vna.Secundo,tertio,& quarto annona vna,& ſemis,capitatio vna,ſiue ſolidi 34 & ſemis.Cæteris quadraginta ſex pro totidem annonis,& capitationibus ſolidi 414.qui iuncti ſunt ſolidi 462.& ſemis.

Quartam habebant in officio P. P. Africæ ſcholam curſorum, id eſt,eorum,qui exercebant,vel obſeruabant curſum publicum,& erat hominum triginta,quibus annonæ triginta duæ, & dimidia debebantur, & capitationes triginta vna, ſiue ſolidi 286.S.hoc modo.Primò ſcholæ annonæ duæ,capitationes duæ,ſiue pro iis ſolidi 18. Secundo,tertio,& quarto annona vna,& ſemis,capitatio vna,ſeu ſolidi 34. & ſemis. Reliquis viginti ſex ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes,ſiue pro iis ſolidi 234. qui omnes ſunt ſolidi 286.& ſemis.

Quinta ſchola erat nomenclatorum, id eſt, eorum,qui nomina reorum,aliorúmque,quorum opera neceſſaria erant,recitabant:eránt que homines duodecim,quibus dabantur annonæ tredecim,& capitationes duodecim,& ſemis,id eſt, cum dimidia, ſiue pro iis ſolidi 115.hoc modo.Primo annonæ duæ,& capitatio vna,& ſemis, ſiue ſolidi 16.Reliquis vndecim totidem annonæ & capitationes,ſiue ſolidi 99.qui ſimul iuncti ſunt ſolidi 115.

Sexta ſchola erat ſtratorum,quæ ſex homines habebat. Hi equos à Prouincialibus ad curſum publicum debitos,aut pro militibus exigebant, eorúmque curam habebant. De iis loquitur titulus *C. de ſtrator. lib. 12.* Alibi ſtratores ſunt carcerum, & in vinculis poſitorum cuſtodes,iux. *l. 1. C. de cuſtod.reor.* Significant etiam illos,qui ſubleuabant Præfectum in equum aſcendentem, quibus Proconſul vti nōn poterat,ſed Præfectus eos habere nō prohibebatur.De his quid ſentiam,alibi latius ſum locutus [x]. Dictis ſex hominibus dabantur ſeptem annonæ,& capitationes ſex, ſiue ſolidi 59. hoc modo. Primo annonæ duæ,capitatio vna,ſiue pro iis ſolidi 14. Reliquis quinque dabantur ſingulæ annonæ,& capitationes totidem,ſiue ſolidi 45.qui omnes ſimul iuncti ſunt ſolidi 59.

Septima ſchola prætorianorum erat,quos cenſeo illos fuiſſe,qui veluti ſtipatores ipſum Præfectum comitabantur,nam & Prætoriani milites vocabantur, qui ipſum Imperatorem ſtipabant & tuebantur.Hi erant decem, quibus vndecim annonæ, & totidem

totidem capitationes ſoluebantur,ſiue ſolidi 99.hoc modo.Primo annonæ duæ, & capitationes duæ,ſiue ſolidi 18.Reliquis nouem ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes,ſiue pro illis ſolidi 81.qui iuncti ſunt ſolidi 99.

Octaua ſchola erat draconariorum. Hi per ſingulas cohortes ferebant haſtis præfixos dracones in legionibus,vt Vegetius memorat [y]. Erant enim hæc ſigna militarium cohortium.Sed quoniam officia inſtar cohortium merebant, noménque capitum ordinum militarium habebant,credo quamque ſcholam ſignum ſuum habuiſſe draconem,& qui eos gerebant,draconarij vocabantur: erántque numero decem,qui proprium ordinem,ſeu ſcholam habebant.His debebantur vndecim annonæ,decem cum dimidia capitationes, pro quibus 97.ſolidi ſoluebantur,hoc modo. Primo pro annonis duabus, & capitatione vna,& dimidia ſolidi 16.Reliquis nouem pro ſingulis annonis,& capitationibus ſolidi 81.qui iuncti ſunt ſolidi 97.

Additur prædictis ſcrinium operum illorum, qui publica curabant opera, quod eſt ſcrinium nonum,ſi exceptores id habent,alias eſt ſcrinium octauum.In hoc erant homines viginti. Aquæductus, refectiones portuum,mœnium,pontium, & ſimilia curabant [z]. Rationes ſcribebant in hæc impenſarum [a], tenebantúrque ipſi, & hæredes per quindecim annos,ſi vitio extructa opera corruiſſent [b]. Tertia autem pars prædiorum ciuitatum erat reparandis mœnibus, & Thermis deſtinata [c], quanquam mœnia ab incolis,& decurionibus pro rata bonorum reparabantur [d], horúmque omnium cura pręcipua Præfecto Prætorio incumbebat [e].Forte de his,qui veſtes Principis tingebant, aut texebant,& ſimilibus intelligit. hæc enim opera in iure vocantur [f],& opus byſſinum,opera Indica,& alia,vt alias de Numerariis,Præfecto Prætorio Orientis agens dixi [g].

Dabantur his annonæ viginti octo,capitationes viginti vna,pro quibus ſoluebantur ſolidi 224.hoc modo.Primo annonę tres,capitationes duæ,ſiue ſolidi 24.ſequentibus tribus annonæ ſex,& capitationes tres, ſiue ſolidi 42. Sequentibus ſex ſingulis annona,& ſemis,& capitatio vna, ſiue ſolidi 69. Reliquis decem ſingulis annona vna,& capitatio vna,ſeu ſolidi 90.Qui ſimul iuncti efficiunt ſolidos 224. Hic codex totus eſt corruptus,& emendandus,conferendo ſummas pecunię cum annonis,& capitationibus, ſemper habita ratione ſolidorum quinque pro annona, & ſolidorum quatuor pro capitatione:& ſequens ſcrinium huic ſimile id emendat. Huius ſcrinij meminit *l.vlt.C.de num.actu.lib.12.*

Decimum ſiue nonum eſt arcæ Scrinium, id eſt, eorum,qui exactorum tributorum,& iam in arca repoſitorum curam,& cuſtodiam habebant,qui nunc theſaurarij dicuntur.Hi in iure appellantur arcarij [h]. Hoc ſcrinium continebat homines viginti, quibus dabantur annonę viginti octo,capitationes viginti vna,pro quibus ſoluebantur ſolidi 224.hoc modo.Primo ſcrinij annonæ binæ,capitationes ſingulæ, pro quolibet,ſeu ſolidi 42.Sequentibus ſex hominibus annonæ ſingulæ,& ſemis, capitationes ſingulæ,& pro iis ſolidi 69.Cæteris decem ſingulis annona vna,& capitatio vna, ſeu ſolidi 90.qui iuncti ſunt ſolidi 224.

Interiecti, duobus ſcriniis, lex ad ſcholas reuertitur, & ponit nonam ſcholam, quæ erat chartulariorum [i]. Quinquaginta equiſonibus præfectum chartularium dictum fuiſſe teſtatur Zonaras [k].Sed chartularij etiam generaliter ſunt,qui chartas tractant,& codicillos magiſtratuum ſcribunt. Vnde tres erant chartularij cubiculariorum Principis, de quibus ſæpe *in auth. vt indi.ſine quo. ſuffra.fiant, quæ eſt Nouella* 8.In officiis Præſidum chartularij largitionales titulos tractabant [k], & in hoc ſenſu

capiuntur *in l. nulli. C. de numer. actuar. & Chartular. lib. 12.* vbi inſtrumentis ſubſcribunt. Hîc etiam intelligi poſſent, qui equos ob curſum publicum, aut neceſſitatem Principis à Prouincialibus exigebant, & illos permutabant, prout vſus exigebat. Hi erant numero quinquaginta, quibus dabantur annonæ quinquaginta octo, & capitationes quinquaginta duæ. S. ſeu dimidia, ſiue pro iis ſolidi. 500. hoc modo. Primo ſcholæ annonæ tres, & capitationes duæ, ſeu ſolidi 23. ſequentibus tribus annonæ binæ, & capitationes ſingulæ, & dimidiæ pro quolibet. ſeu ſolidi 48. Sex ſequentibus annona vna, & dimidia, & capitationes ſingulæ pro quolibet, ſiue pro iis ſolidi 69. Reliquis quadraginta hominibus ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes, ſiue ſolidi 360. qui omnes iuncti ſunt ſolidi 500.

Prædictarum perſonarum ſumma, vt ſuprà poſui, eſt 398. perſonarum officij Præfecti Prætorio Africæ. Omnes annonæ, quæ iis dabantur, erant numero 500. S. Capitationes numero 428 pro quibus ſoluebantur nomine annonarum ſolidi 2502. & ſemis nomine capitationum ſolidi 1712. ſimul iuncti ſunt ſolidi 4214. & ſemis. Hinc autem multa emendaui, prout ratio, & quam ſequi potui, littera, corrigendum eſſe demonſtrarunt.

Præter hos Grammaticis duobus lex præſtitit annonas decem & capitationes duas, pro quibus ſoluendi fuiſſent ſolidi 58 ſecundùm rationem ſuprà poſitam, ſed mendoſus eſt codex, vt ſæpè erratur in numeris, & pro duobus legendum eſt, quinque, vt in Oratoribus, qui proxime ſequuntur, pro quibus ſoluebantur ſolidi 70. Ex reditibus ciuitatum olim Grammatici, Rhetores, & Mediciali conſueuerant [l], dabantúrque vt plurimum Rhetoribus viginti quatuor annonæ, Grammaticis duodecim, & alicubi plures [m]. Oppreſſa per annos nonaginta quinque à Vandalis Africa, nullos ad hunc vſum prouentus relictos fuiſſe credendum eſt, vnde Pius princeps ſuo ære ad erudiẽdos pueros duos Grammaticos deſtinat, & duos Oratores, qui Rhetoricam docerẽt [n], & ob id Rhetores vocantur, quibus ſingulis annis denas annonas, & quinas capitationes præſtitit. i. ſolidos 70. [o] In aliis verò Prouinciis auctor eſt Zonaras [p], Iuſtinianum liberalium artium magiſtris ſtipendia conſtituta in omnibus vrbibus ſuſtuliſſe: quare vacantibus ludis litterarum homines rudes permanſerunt.

a l. 1. §. Deo itaque. C. de off. præf. prætor. Africæ. *b* d. §. Deo itaque *c* d. l. 1. §. pen. *d* ver. item pro annonis, & capitationibus Conſularium, ita enim legendum, non cenſualium. *e* d. l. 1. §. Deo itaque. *f* l. 2. §. vlt. C. eod. *g* l. 2. C. de princip. agent. in reb. lib. 12. *h* l. 4. C. de numerar. lib. 12. *i* lib. 22. *k* l. Scriniarios. C. de milit. reſt. *l* lib. 2. c. 21. *m* lib. 22. *n* lib. 25. *o* lib. 27. *p* lib. 5. c. 6. *q* l. vlt. C. de locato. *r* §. is, qui exequitur. Inſt. de mandat. §. item pretium. Inſt. de emprio. & vendit. *ſ* lib. 11. cap. de primicerio ſingulariorum, qui egreditur. *t* d. l. 3. C de Palatin. ſacr. largit. lib. 12. *u* l. obſeruare. §. 1. ff. de off. Proconſ. *x* ſupra hoc eod. lib. c. 14. *y* lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 13. & alibi. *z* l. ad portus. C. de oper. pub. *a* l. 2. C. eod. tit. *b* l. omnes. 8. C. eod. tit. *c* l. ne ſplendidiſſimæ. C. eod. tit. *d* l. omnes 12. C. eod. tit. *e* l. nemo. C. eod. tit. *f* l. vlt. §. ſpecies. de publica. *g* Comment in Notitiam Imp. Orient. cap. 7. 15. 79. 100. 155. *h* in tit. & l. vlt. C. de ſuſcep. & arcar. lib. 10. & in l. 1. C. de iis, qui in publ. ratio. eo. lib. & in l. 3. C. de Cano. largit. tit. lib. 10. *i* annal. tom. 3. in Leone Iſaurico. *k* l. 3. C. de cano. ſacr. largit. lib. 10. *l* l. ſi duas. §. grammatici. de excuſ. tutor. *m* l. 11. C. Th. de medicis & profeſſor. *n* d. l. ſi duas. §. grammatici. *o* d. l. 1. C. de officio præfect. præt. Afr. in fine legis. *p* annal. tom. 3. in Iuſtiniano.

Ad l. 2. C. eod. tit. CAP. CLXXXIX.

IMperante in Occidente Valentiniano III. anno ſalutis 431. Vandali à Bonifacio acciti ex Hiſpania in Africam tranſierunt, eámque plus centum annis tenuere, donec anno ſalutis 533. Beliſſarius eos attriuit. D. Lætum Epiſcopum Leptita

Leptitanum Iuſtinianum ad eam expeditionem ſuſcipiendam excitaſſe ferunt, vt Sanctus Iſidorus ſcribit [a]. D. Lætus vir doctiſſimus ab Hunnerico rege Arriano combuſtus eſt [b]. quare Iuſtinianus magis ad id bellum Vandalis inferendum eſt commotus. Tunc igitur, recepta Africa, antiquos limites cum Comitibus, Ducibúſque renouauit [c], quatuórque Duces conſtituit, quorum vnum Tripolitanæ prouinciæ præeſſe voluit, & in Lepti magna, quam Leptimagenſem vocat, reſidere. Alium Ducem in Byzacena prouincia, in Capſa, aut Lepti minore ciuitatibus, tertiũ in Numidia, in Conſtantienſi vrbe degere præcepit, Quartũ verò Ducem in Mauritaniæ Cæſarienſi ciuitate collocauit, & hoc ſeruari iuſſit, donec aliud ſtatuiſſet. In traiectu quoque freti Gaditani prope Abylã in loco, qui Septa dicitur, Tribunũ cum cohorte excubare voluit, ibíque Dromones, id eſt leuia nauigia, eſſe præcepit exploratura, quid Barbari in Hiſpaniis, quídve in Galliis agerent, vt quæ reſciuiſſent, Duci, & ille Magiſtro militum renunciaret. Quintum præterea Ducem in Sardinia ordinauit, qui eam gentem ab hoſtibus tueretur [d]. Deinde præcepit generaliter militibus, vt munirent, cuſtodirentque in limitibus clauſuras, ſeu, vt vocant, Burgos, & Duces limites tenerent. Comitatenſes verò milites illos vocant, qui longius à Limitibus in caſtris degebant, non multum tamen diſtabant [e]. Comites autem limitaneos ſex liber Notitiæ Prouinciarum ponit, qui militibus per caſtra excubantibus præficiebantur. addit, vt ipſi milites quotidie exercerentur.

Stipendia autem, ſeu annonas, & capitationes Ducibus, eorúmque officiis Cal. Septembris ex tributis ab Africanis perſoluendis dari iuſſit, & licèt codex ſit corruptiſſimus, ex vetuſta tamen, & reſtituta lectione explicabimus, quantum ſingulis Ducibus, & eorum officiis ſolueretur. Nullus Comes in Africa reperitur inſtitutus, ſed tantùm quatuor Duces, & vnus in Sardinia, quibus, & eorum officiis æquale præſoluebatur ſtipendium, & ideò quod de vno dicitur, de omnibus dictum eſſe intelligetur. Primum igitur Ducibus ipſis ſoluebantur pro ipſis, & eorum hominibus, ac familia annonæ 190. S. quæ computando ſolidos quinque pro ſingula annona aſcendunt ad ſummam 952. S. ſolidorum. Iiſdem dabantur ſingulis capitationes, ſeu pabula equorum 158. quæ computando ſolidos quatuor pro capitatione, aſcendunt ad ſolidos 632. qui iuncti ſunt ſolidi 1584. S. qui ſoluebantur ſingulis Ducibus pro ipſis, & eorum familiaribus, ac officiis His itaque ex præfatis annonis dabantur annonæ 96. S. capitationes 48. Reliquæ erant Ducis, ſcilicet, annonæ 94. capitationes 110. ſeu pro annonis ſolidi 470. pro capitationibus 440. qui iuncti ſunt ſolidi 910. Singuli Duces habebant aſſeſſorem Iuriſperitum, qui erat extra officium. In cuiuſque verò officio erant viri quadraginta hoc modo. Primicerius vnus, Numerarius vnus, ducenarij quatuor, centenarij ſex, biarchi octo, circitores nouem, & alij vndecim homines.

Ex prædictis ſummis dabantur aſſeſſori annonæ octo, & capitationes quatuor; primicerio annonæ ſex, & capitationes duæ; numerario, annonæ ſex, & capitationes duæ; ducenariis quatuor ſingulis annonæ tres, & ſemis, quæ ſunt annonæ 14. & capitationes vna, & ſemis ſingulus, quæ ſunt capitationes ſex; centenariis ſex, ſingulis annonæ tres, quæ ſunt annonæ 18. & ſingulæ capitationes, quæ ſunt ſex; biarchis octo, ſingulis binæ annonæ, & ſemis, quæ ſunt annonæ 20. & ſingula capitatio, id eſt, octo; circitoribus nouem, ſingulis vna & ſemis annona, quæ ſunt 13. & ſemis, & ſingulæ capitationes, quæ ſunt nouem reliquis vndecim hominibus, ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes, quæ annonæ iunctæ ſunt 96. & ſemis, capitationes verò 48. Pro annonis 96. & ſemis ſoluebantur ſolidi 482. ſemis pro capitationibus 48.

ſolidi 1 9 2. qui iuncti ſunt ſolidi 674. ſemis. Hoc tantum eſt, quod ex corrupto codic: eruere potui. Aliquę ex prædictis ſummis etiam lectioni impreſſæ quanquã mendoſæ in pluribus congruunt. De his viris in officio Magiſtri militum Præſentalis dixi. [f] Erant hæc nomina graduum in ſcholis equitum, quæ poſtea ad officia Palatina, & ſcholas agentium in rebus ſunt traducta, vt conſtat ex *l. 3. C. de agentibus in rebus lib.* 12. denique ad officia Ducum eadem ſunt translata.

Poſt circitores erat eques, deinde tyro [g], vt in ſequenti capite dicetur. Hi duo tamen in officio Ducis Africæ non nominãtur. Animaduertendũ etiam eſt in hac lege, quam præ manibus habemus, memoratos Duces clariſſimos vocari, cum alibi, & in libro Notitię dignitatũ imperij Romani ſpectabiles appellẽtur [h]. Soluebãt duces pro magiſtratu ſummã infraſcriptam, in Laterculo ſolidos 6. officio magiſtri militum pro inſinuandis litteris magiſtratus ſolidos 12. & officio Præfecti Prætorio Africæ pro inſinuandis iiſdem codicillis ſolidos item 12. vt in hac noſtra lege ſecunda habetur [i].

Poſt Beliſſarium in Africa magiſtri militum fuere Solomon Germanus, iterum Solomon, Sergius Bacchi fratris Solomonis filius, Areobindus vir Proiectæ filiæ Bligentiæ ſororis Iuſtiniani, Artabanes, Ioannes Pappi frater ab anno ſalutis 531. vſque ad annum 550 [k].

a in Hiſtoria Vandalorum. *b* Martyrolog. die 6. Septemb. *c* l. 2. §. 1. & ſequ. C. eod. tit. *d* d. l. 2. §. iubemus. *e* d. l. 2. §. pro limitaneis. *f* comment. in Not. Imper. Orien. c. 41 & 42. *g* d. l. 3. C. de agentib. in reb. lib. 12. *h* Imp. occid. *i* §. Notitia conſuetudinum. *k* Procopius de bello Vand. lib. 2.

Officium Imp. occident. P. P. Africæ habebat Scrinia 10. *Scholas* 9.

Primum ſcrinium, quod erat Principis, habebat 10. viros, qui pro annonis 19. & capitationibus 13. accipiebant ſolidos 147. vt infrà:

1	Primicerius numerarius pro annonis	6. ſol. 30. pro capit.	4 ſol. 16.
1	Secundocerius pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
1	Tertiocerius pro annonis	2. ſol. 10. pro capit.	2. ſol. 8.
1	Quartocerius pro annonis	2. ſol. 10. pro capit.	2. ſol. 8.
3	Tres proximi pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	3. ſol. 12.
3	Tres vltimi pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	0. ſol. 0.
10	Homines, Annonæ	19. ſol. 95. pro capit.	13. ſol. 52.
			95.
			Solid. 147.

Secundum ſcrinium Cornicularij habebat viros decem, qui pro annonis, & capitationibus accipiebant totidem ſolidos, quot primum ſcrinium.

Tertium ſcrinium, quod erat primi numerarij, & ipſum habebat decem viros, qui pro annonis, & capitationibus accipiebant, vt primum ſcrinium.

Quartum ſcrinium alterius numerarij eodem modo ſe habebat.

Quintum ſcrinium, quod erat primiſcrinij, ſeu ſubadiuuæ habebat viros 10. qui pro annonis 14. & capitationibus 12. accipiebant ſolidos 118. hoc modo:

1	Primiſcrinius pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
1	Secundoſcrinius pro annon.	2. ſol. 10. pro capit.	2. ſol. 8.
1	Tertioſcrinius pro annon.	1. s. ſol. 7. s. pro capit.	1. ſol. 4.
1	Quartoſcrinius pro annon.	1. s ſol. 7. s. pro capit.	1. ſol. 4.
6	Reliqui ſex pro annon.	6. ſol. 30. pro capit.	6. ſol. 24.
10	Homines, Annonæ	13. ſol. 70. pro capit.	12. ſol. 48.
			70.
			Sol. 118.

Sextum ſcrinium, quod erat commentarienſis, habebat viros 12. Is præerat carceribus,& reorum nomina,crimina,& conditionem ſcribebat, & pro annonis 17.& capitationibus 14.ſemis,accipiebat ſolidos 143.hoc modo:

1	Primus commentarienſis pro ann.	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
3	Tres ſequentes pro annonis	6. ſol. 30. pro capit.	4. s. ſol. 18.
9	Reliqui octo pro annonis	8. ſol. 40. pro capit.	8. ſol. 32.
12	Homines, Annonæ	17. ſol. 85. pro capit.	14. s. ſol. 58.
			85.
			Sol. 143.

Septimum ſcrinium, quod dicebatur ab actis, habebat viros 10. qui pro annonis 14.& capitationibus 12.accipiebant ſolidos 18.hoc modo:

1	Primus pro annonis	3. ſol. 15. pro capitat.	2. ſol. 8.
2	Secundus, & tertius pro annonis	4. ſol. 20. pro capitat.	3. ſol. 12.
7	Reliqui ſeptem pro annonis	7. ſol. 35. pro capitat.	7. ſol. 28.
10	Homines, Annonæ	14. ſol. 70. pro capit.	12. ſol. 48.
			70.
			Sol. 118.

Octauum ſcrinium, ſcilicet, libellorum habebat viros ſex, qui pro annonis 8. & capitationibus 7.accipiebant ſolidos 68.hoc modo:

1	Primus pro annonis	2. ſol. 10. pro capitat.	2. ſol. 8.
1	Secundus pro annonis	2. ſol. 10. pro capitat.	1. ſol. 16.
4	Reliqui quatuor pro anñ.	4. ſol. 20. pro capitat.	4. ſol. 18.
6	Homines, Annonæ	8. ſol. 40. pro capitat.	7. ſol. 28.
			40.
			Sol. 68.

Nonum ſcrinium operum habebat 20. viros,annonas 28.capitationes 21. ſiue pro iis ſolidos 21.hoc modo:

1	Primus habebat pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
3	Tres ſequentes pro annonis	6. ſol. 30. pro capit.	3. ſol. 12.
6	Sequentes ſex pro annonis	9. ſol. 45. pro capit.	6. ſol. 24.
10	Reliqui decem pro annonis	10. ſol. 50. pro capit.	10. ſol. 40.
20	Homines, Annonæ	28. ſol. 140. pro capit.	21. ſol. 84.
			140.
			Sol. 224.

Decimum ſcrinium arcariorum habebat viros 20. annonas 28. capitationes 21. ſiue pro iis ſolidos 224. hoc modo:

1	Primus habet pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
3	Tres ſequentes pro annonis	6. ſol. 30. pro capit.	3. ſol. 12.
6	Sex ſequentes pro annonis	9. S. ſol. 45. pro capit.	6. ſol. 24.
10	Reliqui decem pro annonis	10. ſol. 50. pro capit.	10. ſol. 40.
20	Homines, Annonæ	28. ſol. 140. pro capit.	21. ſol. 84.
			140.
			Sol. 224.

Prima

Digitized by Google

Prima exceptorum ſchola habebat viros 62. annonas 77. capitationes 64. ſiue pro eis ſol. 641. hoc modo:

2	Duo primi pro annon.	6. ſol. 30. pro capit.	4. ſol. 16.
6	Sex ſequentes pro annon.	12. ſol. 60. pro capit.	6. ſol. 24.
10	Decem ſequentes pro annon.	15. ſol. 75. pro capit.	10. ſol. 40.
44	Quadraginta quatuor pro annon.	44. ſol. 220. pro capit.	44. ſol. 178.
62	Homines, Annonæ	77. ſol. 385 pro capit.	64. ſol. 256.
			385
			Sol. 641.

Secunda ſchola ſingulariorum habebat viros 50. annonas 53. S. capitationes 51. ſiue pro iis ſolidos 471. S. hoc modo:

1	Primus pro annonis	3. ſol. 15. pro capit.	2. ſol. 8.
3	Tres ſequentes pro annonis	4. S. ſol. 22. S. pro capit.	3. ſol. 12.
46	Reliqui quadraginta ſex pro annonis	46. ſol. 230. pro capit.	46. ſol. 184.
50	Homines, Annonæ	53. S. ſol. 267. pro capit.	51. ſol. 204.
			267. S.
			Sol. 471. S.

Tertia ſchola mittendariorum habebat viros 50. annonas 52. S. id eſt, dimidiam, capitationes 50. ſiue pro iis ſolidos 462. S. hoc modo:

1	Primus pro annonis	2. ſol. 10. pro capit.	1. ſol. 4.
3	Sequentes tres ſinguli annonas	4. S ſol. 22 S. pro capitat.	3. ſol. 12.
46	Reliqui quadraginta ſex pro annonis	46. ſol. 230. pro capitat.	46. ſol. 184.
50	Homines, Annonæ	52. S. ſol. 262. S. pro capit.	50. ſol. 200.
			262. S.
			Sol. 402. S.

Quarta ſchola curſorum habebat viros 30. annonas 32. S. capitationes 31. ſiue pro iis ſolidos 286. hoc modo.

1	Primus habebat pro annonis	2. ſol. 10. pro capitat.	2. ſol. 8.
3	Tres ſequentes pro annonis	4. S. ſol. 22. S. pro capit.	3 ſol. 12.
26	Reliqui quadraginta ſex pro annonis	26. ſol. 130. pro capit.	26. ſol. 104.
30	Homines, Annonæ	32. S. ſol. 162. pro capitat.	31. ſol. 124.
			162. S.
			Sol. 286. S.

Quinta Schola nomenclatorum habebat viros 12. annonas 13. capitationes 12. ſiue pro iis ſolidos 115. hoc modo:

1	Primus habebat pro annonis	2. ſol. 10. pro capit.	1. S. ſol. 6.
11	Reliqui vndecim pro annonis	11. ſol. 55. pro capit.	11. ſol. 44.
12	Homines, Annonæ	13. ſol. 65. pro capit.	12. S. ſol. 50.
			65.
			Sol. 115.

Sexta

Sexta ſchola ſtratorum habebat viros 6. annonas 7. capitationes 6. ſiue pro iis ſolidos 59. hoc modo:

1 Primus habebat pro annonis		2. ſol. 10.	pro capitatione 1. ſol. 4.
5 Reliqui quinque pro annonis		5. ſol. 25.	pro capitatione 5. ſol. 20.
6 Homines,	Annonæ	7. ſol. 35.	pro capitatione 6. ſol. 24.
			35.
			Sol. 59.

Septima ſchola prætorianorum habebat viros 10. annonas 11. & capitationes 11. ſiue pro eis ſolidos 99. hoc modo:

1 Primus habebat pro annonis		2. ſol. 10.	pro capit. 2. ſol. 8.
9 Reliqui nouem pro annonis		9. ſol. 45.	pro capit. 9. ſol. 36.
10 Homines,	Annonæ	11. ſol. 55.	pro capit. 11. ſol. 44.
			55.
			Sol. 99.

Octaua ſchola draconariorum habebat viros 10. annonas 11. & capitationes 10. S. ſiue pro eis ſolidos 97. vt infrà:

1 Primus habebat pro annonis		2. ſol. 10.	pro capit. 1. S. ſol. 6.
9 Reliqui nouem pro annonis		9. ſol. 45.	pro capit. 5. ſol. 36.
10 Homines,	Annonæ	11. ſol. 55.	pro capit. 10. S. ſol. 42.
			55.
			Sol. 97.

Nona ſchola chartulariorum habebat viros 50. annonas 58. & capitationes 52. S. ſiue pro iis ſolidos 500. hoc modo:

1 Primus habebat pro annonis		3. ſol. 15.	pro capit. 2. ſol. 8.
3 Tres ſequentes pro annonis		6. ſol. 30.	pro capit. 4. S. ſol. 18.
6 Sex ſequentes pro annonis		9. ſol. 45.	pro capit. 6. ſol. 24.
40 Reliqui quadraginta pro annonis		40. ſol. 200.	pro capit. 40. ſol. 160.
50 Homines,	Annonæ	58. ſol. 290.	pro capit. 52. S. ſol. 210
			290.
			Sol. 500

Supraſcriptarum ſummarum ſcriniorum iunctio.

1	Scrinium habebat viros	10	pro annona	19	pro capitatione	13. ſol. 147
2		10		19		13. ſol. 147
3		10		19		13. ſol. 147
4		10		19		13. ſol. 147
5		10		14		12. ſol. 118
6		12		17		14. S. ſol. 143
7		10		14		12. ſol. 118
8		6		8		7. ſol. 68
9		20		28		21. ſol. 224
10		20		28		21. ſol. 224

Homines 118. Annonæ 185. Capit. 139. S. Sol. 1483

Summarum ſcholarum iunctio.

1		62		77.		64. ſol. 641.
2		50		53.S.		51. ſol. 451. S.
3		50		52.S.		50. ſol. 462. S.
4		30		31.S.		31. ſol. 286. S.
5	Schola habebat viros	12	pro annona	13.	pro capitat.	12.S. ſol. 115
6		6		7.		6. ſol. 59.
7		10		11.		11. ſol. 99.
8		10		11.		10.S.ſol. 97.
9		50		58.		52.S.ſol. 500.
	Homines	280.	Annonæ	315.S.	Capit.	288.S.ſol.2731.S.
		118.		185.		139.S. 1483.
	Homines	398.	Annonæ	500.S.	Capit.	428. ſol.4214.S.

In Africa erant Præfecti rei militaris ſex, ſcilicet, Duces quatuor, alius in Sardinia, & Tribunus in traiectu.

Quilibet Dux habebat annonas 190. S. capitationes 158. ſiue pro eis ſolidos 1584. S. Habebat Aſſeſſorem, & in officio viros 40. quibus debebantur annonæ 96.S capitationes 48. pro quibus ſoluebantur eis ſolidi 674.S.

Aſſeſſor habebat pro annonis	8. ſol. 40.	pro capitatione 4. ſol. 16
1 Primicerius pro annonis	6. ſol. 30.	pro capitatione 2. ſol. 8
1 Numerarius pro annonis	6. ſol. 30.	pro capitatione 2. ſol. 8
4 Ducenarij pro annonis	14. ſol. 70.	pro capitatione 6. ſol. 24
6 Centenarij pro annonis	18. ſol. 90.	pro capitatione 6. ſol. 24
8 Biarchi pro annonis	20. ſol. 100.	pro capitatione 8. ſol. 32
9 Circitores pro annonis	13.S. ſol. 67.S.	pro capitatione 9. ſol. 36.
11 Reliqui pro annonis	11. ſol. 55.	pro capitatione 11. ſol. 44
40 Homines, Annonæ	96.S. ſol. 482.S.	pro capitatione 48. ſol. 192
		482.S.
		674.S.
Dux habebat pro annonis	94. ſol. 470.	pro capitatione 110. ſol. 440
		470
	190.S. 952.S.	158. 1584.S.

Ad l. 3. C. de offic. Magiſtr. offic. quæ eadem eſt l. 1. C. de priuileg. ſcholar. lib. 12.

Cap. CXC.

PRohibetur Comes ſcholarum verberare, & regradare Senatores, & Ducenarios, nec eius domeſticus Senator, vel Ducenarius, Centenariúſve fieri poteſt.

Scholæ erant vndecim, quæ Principem comitabantur, de quibus dixi *in l. vlt. C. locati.* [a]. Sed dubium eſt, quiſnam eſſet Senator, quíſve Ducenarius.

Hi ſine dubio erant gradus militiæ equeſtris in prima cohorte. D. Hieronymus, *Volo,* inquit [b], *quod dico manifeſtius fieri. Finge aliquem tribunitiæ poteſtatis ſuo vitio regradatum per ſingula militiæ equeſtris officia ad tyronis vocabulum deuolutum, numquid ex Tribuno ſtatim fit tyro? Non. Sed antè Primicerius, deinde Senator, Ducenarius,*

cenarius, Biarchus, Circitor, Eques, dein Tyro. Et quamquam Tribunus quondam miles gregarius ſit, tamen ex Tribuno non Tyro, ſed Primicerius factus eſt. Hæc D. Hieronymus. Conſtat igitur hos militiæ equeſtris gradus fuiſſe. Tribunus enim erat, qui vniuerſæ legioni, aut alæ, ſeu turmæ quandoque præerat.

Hunc ſequebatur Primicerius, qui erat veluti Centurio primipili in prima cohorte, & 400. pedites regebat, ac tamquam legionis caput commoda conſequebatur. Dictus autem videtur Primicerius, quòd poſt Tribunum in ala equitum primus erat, & illa adiectio *cerius*, nihil ſignificat. Vnde & D. Auguſtinus ſanctum Stephanum primicerium Martyrum appellat [c], & alij diuum Petrum primicerium Apoſtolorum. Senator verò erat veluti in legione peditum Ducenarius, qui ducentos regebat milites. Hunc ſequebatur Centenarius, ſicut in legione Ducenarium Princeps, qui 150. peditibus præerat, vt Vegetius tradit [d].

Quintus erat Biarchus, qui curam annonæ habebat, ſicut in legione Principem ſequebatur ſecundus haſtatus. Sextus numeratur Circitor, qui vigiles circuibat, ſicut in legione poſt ſecundum haſtatum ponebatur Centurio. Penultimus ſtatuebatur Eques, ſicut in legione caput Contubernij, qui decem milites regebat. Horum exemplo ordinati ſunt Palatini, & Notarij Principis, ac Cohortales, Apparitoréſque Præſidum prouinciarum.

a infrà hoc eod. lib. c. 205. *b* in epiſt. 61. ad Pammachium aduerſus errores Ioannis Ieroſolymitani. *c* in ſermonibus ad fratres in eremo, ſerm. 21. *d* lib. 2. de re milit. c. 8.

Ad l. penult. aliàs vlt. C. de offic. rector. prouinc. CAP. CXCI.

QVòd Clementino, & Probo Coſs. lata ſit hæc lex, Anaſtaſij, & non Leonis eſſe deprehenditur, vt vulgò impreſſum eſt. Præcipitur autem hac lege, vt Præſides prouinciarum non in priuatis ædibus, ſed in palatiis, aut prætoriis habitent. In vrbibus enim conſueuerant eſſe ædes Principis, in quas, cùm eò veniret, diuertebat. Ea palatia vocabantur. Dion tradit [a], Auguſtum Cæſarem in monte Palatino habitaſſe, & ob id eius regiam à toto monte Palatium dictam fuiſſe.

Quod & priùs Romulo contigerat, vt eius habitatio Palatium vocaretur, quia in monte Palatino degebat, & propterea, ſubiicit Dion, quocumque Imperator diuerterat, eius habitatio palatij nomen obtinet. Inde & Palatini ſunt vocati. Prætorium verò eſt domus, vbi ius dicitur, quæ ipſi Præſidi dabatur. Conſtat enim maiores magiſtratus exercitus Prætores appellatos fuiſſe, & eorum tentoria Prætoria dicta. Vnde & Præfecti prætorio ſunt vocati. Demum ædes, in quibus Prætores, aut Præſides habitare, aut ius dicere ſolebant, Prætoria ſunt nominata. Vnde apud Ioannem legitur [b], Iudæos non fuiſſe ingreſſos prætorium, ne contaminarentur, ſed manducarent Paſcha. Vult igitur Anaſtaſius, vt Præſides in palatiis, id eſt, ædibus Principis, aut prætoriis habitent, non in domibus priuatis, vt ea farciant: & ſi palatia inhabitauerint, relictis prætoriis, in hæc, quæ deſeruerint, ſpecies reponant, vt his pro horreis vtantur, in ipſis frumentum, arma, vel alia neceſſaria condendo. Species autem annonarias hîc intelligit, id eſt, ad annonam pertinentes, quæ ita appellari conſueuerunt [c]. Non omittendum videtur eas tantùm vrbes, quæ forum cauſarum, balneum, theatrum, & gymnaſium habebant, ciuitates dici potuiſſe, vt vult Pauſanias [d], & prout etiam in iure habetur [e]. Prætoria, cùm in iis ordinarij Iudices habitent, à recipiendis hoſpitibus erant immunia [f].

Digitized by Google

a lib. 53. *b* c. 18. *c* l. 1. 2. & penult. C. de nauicul. ſeu naucler. ſpecies tranſportantibus. lib. 11. *d* lib. 10. ſeu Phocica. *e* l. ſi duas. §. decet. de excuſ. tutor. *f* l. cunctos. C. de metat. lib. 12.

Ad l. vlt. C. eod. tit. Cap. CXCII.

CAuetur in hac lege, ne vlli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine permiſſione Principis committatur, quæ lex Leoni adſcribitur. In quibuſdam autem codicibus deeſt, in aliis eſt *l. 1. tit. ſeq.* quod mihi magis placet, & fortaſſe M. Antonino Philoſopho, qui eius rei auctor fuit, eſt adſcribenda. Cùm enim Auidius Caſſius natione Syrus, hortante Fauſtina, falſo mortis Marci nuncio allato, imperium inuaſiſſet, eo extincto, Marcus legem tulit, vt nemo cum imperio eſſet apud eam gentem, ex qua ortus eſſet, quòd hi faciliùs, commodiúſque noua poſſint moliri, vt Dion [a], & Ioannes Monachus [b] referunt. Quare fortaſſe hæc lex pro prima tituli ſequentis ſub nomine M. Antonini eſſet ponenda. Ad hunc Auidium extat Antonini reſcriptum *in l. Imperator. ff. de pactis.* Caſſiani furoris Paulus meminit *in l. penult. C. ad legem Iuliam maieſt.* Auidium Caſſium intelligens, qui ad imperium aſpirauit. Recentiores hîc proprium titulum ſeparant cum hac inſcriptione, *Vt nulli patriæ ſuæ adminiſtratio ſine permiſſu ſpeciali Principis permittatur.*

a in M. Antonino. *b* Annal. tom. 2. in M. Aurelio Antonino Philoſopho.

Ad l. cùm mota. C. de tranſact. Cap. CXCIII.

MOuit filia exheredata querelam inofficioſi teſtamenti contra heredes patris. Tandem tranſegit, vt ſuſcepta parte bonorum à lite diſcederet. Heredes conuenta non præſtabant, quæritur, quomodo ei ſubueniatur. Reſpondet Alexander, agendum ad id, quod intereſt, vel ex ſtipulatu, ſi interuenit ſtipulatio, vel ſi prætermiſſa eſt, præſcriptis verbis.

Sed eſt dubium, cur non petat præcisè partem bonorum, quemadmodum natura ſtipulationis poſtulat, in qua ſtipulatus rem dari, cogere poteſt promittentem, vt eius in ſe dominium transferat [a]. Aliqui defendunt non agi ex ſtipulatu ad id, quod intereſt, ſed præſcriptis verbis. Verùm hoc eſt contra hanc legem dicentem agi ad id, quod intereſt ex ſtipulatu, ſi interuenerit ſtipulatio, vel præſcriptis verbis, ſi non interuenerit. Præterea actio ex ſtipulatu datur ad id, quod intereſt, vbi incerta eſt ſtipulatio [b]. Alij ſoluunt hîc actum eſſe, non vt bonorum pars daretur, ſed traderetur. Tranſactum enim erat, vt filia bonorum partem ſuſciperet: quod verbum non denotat dominij tranſlationem. Sed iſtud eſt diuinare, præſertim cùm negari non poſſit dominium per traditionem in filiam exheredatam transferendum fuiſſe.

Exiſtimo igitur verius eſſe, partem bonorum pro indiuiſo promiſſam fuiſſe, & ideo incertam fuiſſe promiſſionem: quia non apparebat, quale, aut quantum promitteretur [c], & ob id non poterat peti præcisè bonorum dominium, quia omnino res certa non erat [d]. Vnde agitur ad id, quod intereſt [e]. Incertam verò fuiſſe præfatam ſtipulationem, hinc apparet, quia agitur ex ſtipulatu: quæ actio ad incertum competit [f].

a l. vbi autem non apparet. ff. de verbor. oblig. in fine legis. *b* §. 1. Inſtit. de verbor. oblig. *c* dict. l. vbi autem non apparet. in princip. & l. præcedenti. ff. de verb. oblig. *d* dict. l. vbi autem. in fin. *e* l. vlt. ff. ſi quis in ius vocatus non ierit. & l. quoties quis. ff. de verbor. oblig. *f* dict. §. 1. Inſtit. de verbor. oblig.

Ad

Ad l.fuſtibus.& ſeq.ex quib.cau.infa.irrog. Cap. CXCIV.

Sycophantam pro calumniatore accipi in hac lege certum eſt, quod à ficubus vel edendis,vel oſtendendis ſecundùm aliquos deſcendit.Plutarchus hanc huius nominis originem affert [a]. Primum Solonem lege cauiſſe tradit, ne fructus extra fines Athenienſium aſportarentur præter oleum. Non ideo tamen falſi æſtimandi ſunt, qui autumant ante Solonem prohibitum fuiſſe ficus aſportari.Id enim perſpicuo hoc argumento probatur,quòd qui indicando detuliſſent exportantem ficus, Sycophantæ dicebantur.Hæc ille. Et quia rem leuem inſectabantur,inde factum eſt,vt calumniantes Sycophantæ ſint appellati, quaſi rem omittendam in iudicium deferentes. Et hæc propior meo iudicio eſt deriuatio,quàm eorũ, qui à domeſticis ficubus hoc nomen deriuant,quos, epota aqua calida, qui eos comederat, euomere ſit coactus, & quia ille conſeruum eos comediſſe arguebat,inde factum eſt, vt Sycophanta calumniator vocaretur.Id autem Æſopo Apologorum ſcriptori eueniſſe ferunt.Hoc verbo interlocutus fuerat iudex in lege ſequenti.Duo verò in hac lege ſunt obſeruanda : alterum eſt,iudices non tantùm Latinè,ſed & Græcè interloqui,& ſententias ferre potuiſſe,vt ex l.ſeq & alibi [b] apparet,vbi iudex interlocutus eſt, ἐσυκοφάντησας, quod in Prouinciis obtinebat: Romæ verò Prætores decreta Latinè interponere tenebantur [c]. Alterum ex hac lege colligitur,cùm rei puniebantur, ſolitum fuiſſe præconem cauſam pœnæ palàm edicere,quod Vlpianus appellat ſuperdici. *Si quis*,inquit [d], *peierauerit, Imperator noſter reſcripſit fuſtibus eum caſtigandum dimitti, & ita ei ſuperdici*, προπετῶς μὴ ὄμνυε, id eſt,petulanter ne iurato. Lampridius, *Turinum necari*, inquit [e], *iuſſit,præcone dicente,Fumo punitur,qui fumum vendidit*.Item Spartianus,*Fuſtibus*,ait [f], *Leptitanum ſub elogio præconis cecidit, legatum populi Romani homo plebeius temere amplecti noli*. Alia huiuſmodi exempla ex Zonata [g],& Xiphilino [h] Cuiacius [i] affert.

a in Solone. *b* l.ſi duo.13.in fin.ff.de iureiurand & l.moris.9 §.erit.ff.de pœnis. *c* l.decreta.ff de re iud. *d* d.l.ſi duo.in fin.ff.de iur.iurando. *e* In Alexandro. *f* in Seuero. *g* annalium to 3.in Valentiniano. *h* in Seuero. *i* lib.8.obſer.c.7.

Ad l.1.C.de ſportulis. Cap. CXCV.

Asconius, *Sporta*, inquit [a], *Sportulæ, & Sportellæ numum ſunt receptacula, inde dicta,quod ex Spartis fierent,& magnitudine differunt à fiſcis,qui erant & ipſi Spartea vtenſilia ad maioris ſummæ pecunias capiẽdas. Vnde quia maior ſumma eſt pecunia publica, quàm priuata,pro cenſu P.R.ærarium dicitur pro loculis,& arca theſauri, pro ſacello fiſcus. Vnde fiſcus pecunia publica,& confiſcare dici ſolet.* Hæc Aſconius.Sportulæ verò dicuntur ipſa pecunia in ſportulis condita,ſicut & fiſcus,ponendo continens pro contento : & primo ſportula eſt appellata pecunia,quæ à nobilibus, & ditioribus dabatur clientibus & aliis,qui eos manè ſalutãdi gratia adiiſſent, & in forum,ac poſtea domum deduxiſſent. Donabantur pro ſportula ſingulis duodeni ſeſtertij, qui ferme decem Carolos ſubalpinos efficiunt, & cœnæ loco dabantur. Si verò retenti fuiſſent ad menſam,tum recta cœna vocabatur. Martialis [b] :

Promiſſa eſt nobis ſportula,recta data eſt.

Aliæ erant ſportulæ,quæ pro honoribus dabantur.moris enim erat, cùm adoleſcentes virilem togam acciperent, ſeu nuptias celebrarent,aut magiſtratum inirent, vel

opus dedicarent, vt totam curiam, alióſque inuitarent, quibus ſingulos, aut binos denarios ſecundùm facultates dabant, quæ ſportulæ vocabantur. Plinius ad Traianum, *Qui*, inquit [c], *virilem togam ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen*, (id eſt, Curiam,) *atque etiam ex plebe non exiguum numerum vocare, binóſque denarios, vel ſingulos dare*. Conſulit autem Traianum, an id omnibus permittere, & vſque ad quem numerum debeat. *Vereor enim*, inquit, *ne ij, qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedant, & in ſpeciem diamories incidere videantur*, id eſt, ambitus, pecuniam inter plures diuidendo, quod eſt diamorion. Traianus reſcribit [d]: *Meritò vereris, ne in ſpeciem diamories incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quaſi per corpora, non viritim ſingulos ex notitia ad ſolemnes ſportulas contrahit* Vnde prudentiæ Plinij committit, vt id ipſe moderetur, prout expedire arbitrabitur. Hos ſumptus eſſe arbitror, quos dignitatis nomine fieri ſolitos ſcribit Vlpianus [e], & Papinianus in munera publica fieri conſueuiſſe ait [f].

Alias in Agonotheſiam diſtributiones factas dicit Neratius [g], quæ ſportulæ fuiſſe poſſunt, & ita etiam intelligi poteſt *l. 3. §. vlt. ff. de muner. & honor*. De ſportulis verò, quæ dabantur decurionibus, loquitur *l. ſi mulier acceptam. ff. de donat. int. vir. & vxor. & l. ſpurij. §. 1. de decurionib.* Qui enim decuriones creabantur, pro introitu quandoque ſingula, quandoque bina millia denariorum decurionibus ſoluebant, vt Plinius ad Traianum ſcribit [h]. Eas ſportulas accipiunt decuriones minores ann. 25. licèt ſuffragium in curia non ferant, ait Papinianus [i].

Alibi in iure [k] ſportula pro mercede accipitur, quæ viatoribus, nunciis, ſeu executoribus ſoluitur, de quibus agitur in hoc titulo, & *in §. ſportularum. in auth. de ſanctiſſ. Epiſc. ſeu nouell. 123. & in l. in ſcriniis. 3. C. de proxim. ſacr. ſcrin. lib. 12.* vbi militantes in ſcriniis, quando litigant coram magiſtro officiorum, pro ſportulis ſoluunt executori pro tota lite ſolidum vnum, pro ingreſſu litis ſolidos duos, pro editione geſtorum dimidium ſolidum: coram Præſidibus verò Prouinciarum litigantes dimidium eius, quod ſoluunt executoribus magiſtri officiorum.

Demum ſportulæ pro honorario, quod iudicantibus datur, accipiuntur. Hæ autem in pedaneis iudicibus à Iuſtiniano [l] introductis, qui ſunt numero 13. ita diffinitæ ſunt, vt in cauſis centum aureos excedentibus in litis initio binos ab vtroque litigante aureos habeant, & alios binos in fine. Itaque octo tantùm aureos ferent. Cauſas vero intra centum aureos gratuito decidant, pro quibus eos binas auri libras quotannis à P. P. Orientis habere voluit [m]. Sed de his non loquitur hic titulus, etſi vulgò ſecus credatur. D. Cyprianus ſportulas appellat [n], quæ dabantur clericis ad victum quotidianum: & ſportulantes eos, qui ſportulas accipiunt [o].

a in 2. in Ver. Cicero. Orat. *b* lib. 8. epigr. 47 *c* epiſt. 82. lib. vlt. *d* epiſt. 83. lib. eo. *e* l. 1. §. ſed an id quod. de collatio. bonor. *f* l. ſi filia, alias eſt l. ſi vni. §. idem ſcribit. famil. herciſc. *g* in d. l. ſi filia. ſeu in l. ſi vni. §. Neratius. ff. famil. herciſc. *h* vbi ſuprà. epiſt. 78. *i* d. l. ſpurij. §. 1. de decurio. *k* l. iubemus. §. pro ſportulis. & l. per hanc. §. vlt. C. de aduocat. diuer. iudicum, & §. tripli. Inſt. de actionib. *l* §. 1 & 2. in auth. de iudici. quę eſt nouell. 82. *m* §. ne autem. in d. auth. de iudic. *n* ep. 34. ad Clerum, & plebem. de Celerino lectore ordinando. ſeu lib. 4. epiſt. 5. *o* epiſt. 66. ad Clerum, & plebem Furnitanorum. de Victore, ſeu lib. 1. epiſt. 9.

De pedaneis iudicibus. Cap. CXCVI.

PEdanei iudices, vt declarat *l. vlt. C. de pedan. iudicib.* erant, qui humiliora negotia ſibi à Pręſide demandata iudicabant. maiora enim ipſe & quædam præcipuè cum aſſeſſore diffiniebat, nec delegabat [a], quod etiam confirmat Petrus Crinitus [b]. Quæ

verò

verò hæc eſſent,explicat Vlpianus *in l.1.de extraord cognit.* vbi recenſentur,quæ Præſides pro ſuo officio cognoſcebant. Cætera verò delegabant, quod nunc prohibetur [c],niſi maximè ſint occupati.Nullam ergo propriam Pedanei iudices habebant iuriſdictionem,niſi eam,quæ ſibi à Præſide demandabatur [d].

Inde fortè ſunt dicti pedanei, quòd curru,aut equo, vt maiores magiſtratus, non vterentur,vel exemplo pedariorum Senatorum,qui pedibus in maiorum ſententiam ibant,vt latè Gellius de his diſſerit [e].

Poſtea Zeno cuique Præſidi proprios aſſignauit pedaneos iudices, quibus cauſas delegarent, quod cùm in deſuetudinem abiiſſet, Iuſtinianus tredecim viros elegit Conſtantinopoli in regia porticu,ſeu Baſilica iudicaturos, quos omnium Præſidum, & Magiſtratuum communes pedaneos iudices eſſe voluit, quibus ſolis, & non aliis cauſæ poſſent demandari: illiſque à P.P. Orientis binas auri libras præſtari iuſſit, vt cauſas intra centum aureos gratuito decidcrent; pro aliis eam ſummam excedentibus quaternos à litigantibus aureos accipere,binos in litis primordio,binos voluit in fine [f], vt ſuprà dictum eſt.

a l.2.C.eod.tit. *b* lib.15.c.7. *c* d.l.2. *d* l.prætor.ff.de tuto & curat.dat.ab iis. *e* lib.3.c.pen. *f* §.1.& ſeq.in d auth.de iudicib.

Ad l quinque pedum.C.finium regundor.& de Petro Bailardo. CAP. CXCVII.

OMnium difficillima exiſtimatur hæc lex,adeo vt Petrus Bailardus, qui abſcondita quæque ſcire ſe profitebatur, eam explicare non potuerit. Is fuit genere Anglus,à quibuſdam Abelardus,ab aliis Baliardus vocatus,profeſſione Peripateticus Philoſophus,non autem, vt aliqui opinantur,Iuriſconſultus. Ex Pariſienſi Academia prodiit, adeóque confidentis ingenij fuit, vt ex quauis, vel difficillima littera aliquem ſanum ſenſum ſe extracturum polliceretur. Sed dum nimium ſibi tribuit, in hæreſim lapſus,aliud æternum præter Deum inueniri credidit. Negauit præterea filium Dei eſſe factum hominem,vt hominem liberaret,& Chriſtum Spiritum timoris Domini habuiſſe non credebat. Et hominis liberum arbitrium omnino ademit. Quare ab Innocentio II. aduerſus eum in Galliis coacta ſynodo circa annum 1140. de hæreſi condemnatus eſt [a].

Sed errore agnito,factus Monachus in eremo paucis cum diſcipulis piè vitam egit. Sunt, qui eum magicæ arti deditum fuiſſe ferant, & ſemel nocte Natalis Domini ope Dæmonum Roma Lutetiam delatum ibi vnam ex matutinis lectionibus ceciniſſe, & rurſus mane Romam relatum fuiſſe, quæ fabuloſa potiùs, quam vera ſunt exiſtimanda.

Sed omiſſo Bailardo,de quo præter Accurſium [b], Odofredus [c] plura refert, legis intellectum inſpiciamus. Ea tribus modis exponitur. Primo, vt etiamſi contentio finium non excedat ſpacium quinque pedum, iudicium tamen reddatur, quod olim non erat.Hoc Alciatus refutat [d], cùm veriſimile non ſit olim pro re etiam minima iudicium redditum non fuiſſe.

Secundò Petrus Crinitus [e], quanquam obſcurè loquens, ſentire videtur hac lege induci, vt præſcribi à vicino non poſſit, quin ager quinque pedum prope finem relinquatur, quod & lege Solonis [f] inductum erat *l. vltim. ff. fin. regund.* vbi de vſucapione verbum nullum. Alciatus etiam [g], qui aliter Crinitum interpretatur, de his quinque pedibus eam legem loqui negat, cum tamen in Pandectis Florentinis ſecus ſcriptum eſſe reperiatur. Ipſe itaque vltimo loco intelligit à Theodoſio, & Arcadio

indu

inductum fuiſſe, vt quinque pedes, qui propè fines, vt infrà dicetur, relinquẽdi erant, per quos vterque dominus ire, agere, & aratrum circumuertere poſſit, præſcribi nequeant. Ita etiam Antonius Auguſtinus interpretatur [h].

Ego quandoque exiſtimaui hanc legem velle, vt libera finium quæſtio terminetur, vt veri fines cognoſcantur, reiectâ quinque pedum exceptione. Nam etſi quinque pedes circa fines relinquuntur, non ideo minùs de finibus eſt cognoſcendum. Poterat enim alter vicinorum prætendere ſuperfluam eſſe terminorum inſpectionem, quoniam quinque pedes ad eundum, & agendum relinquebantur. Nihilominus mandatur, vt veri fines noſcantur, ne quinque pedes vltrà quàm par ſit, quandoque proferantur.

Sed poſtea ex ſequenti auctoritate ſum opinatus intelligendum, vt eodem modo, & tempore præſcribantur quinque pedes, & agrorum limites, cùm priùs diuerſis temporibus præſcriberentur. Vt autem id clariùs liqueat, ponendum eſt, quod Iunius Nyphius ad Beneſtum ſcribit. *Limes agro*, inquit [i], *eſt poſitus, vt litem diſcerneret aruis. Nam ante Iouem limites non apparebant, qui diuiderent agros. Vicinorum autem exempla ſumite, de quibus poſſitis inculpabiles proferre ſententias: nam ideò ager pedibus menſuratur, vt veritas declaretur.* Poſtquam igitur hic limes eſt conſtitutus in finibus, ex lege Manilia agrorum domini quinque pedes relinquebant, vt Iulius Frontinus ſcriptum reliquit [k], vt hanc latitudinem iter ad culturas accedens occuparet, vel aratri circumactus. Eueniebat autem plerunque, vt motis terminis in fines vicini aliqui peruenirent, & quatenus vicini fundum quinque occupabant pedes, diuerſa opus erat præſcriptione, quàm requireretur, ſi quis alterius agri partem præter quinque pedes occupaſſet, & ita diuerſis temporum præſcriptionibus, & locus quinque pedum, & aliæ partes præſcribebantur. Sublata hac differentia, ſanxerunt huius conſtitutionis auctores Principes, vt eodem temporis ſpacio, & quinque pedum locus, & aliæ partes præſcribebantur. Id planiùs ex eadem Valentiniani, Theodoſij, & Arcadij lege intelligere licet, quam Iulius Frontinus de iure limitum ſcribens ex titulo finium regundorum integram refert, cuius hæc ſunt verba: *Multa verò in Codice ſunt mutilata. Quinque pedum præſcriptione ſummota, finalis iurgij, vel locorum libera paragatur intentio: ſola ſit huiuſmodi legibus vna præſcriptio, quæ improbi petitoris refrenare poſſit inuidiam, ſi veteribus cum ſignis limes incluſus congruum erudita arte præſtiterit. Nec verò prolixioris temporis in huiuſmodi locum habebit vlla præſcriptio, cùm diuturno otio alienum ius quiſque aſſerat ſe diligentiùs coluiſſe quando omne huiuſmodi iurgium ſolo præcipimus iure diſcindi, quo artis huius peritis omne commiſimus ſub fideli arbitratione iudicium, dum tamen ſolam, & vnam hodie eſſe præſcriptionem, & hæc ſolo iurgia iure diſcindi.* Hæc ille. Variam itaque in hoc olim præſcriptionẽ fuiſſe patet, & ita legem hanc intelligẽdam exiſtimo.

a epiſt. 194. S. Bernardi, eiuſque vitæ lib. 3. c. 5. *b* in d. l. quinque pedum. in ver. præſcriptione. *c* ibidem. *d* in lib. de quinque ped. præſcript. *e* lib. 25. de honeſta diſcipl. c. 4. *f* Plutarch. in Solone. *g* vbi ſuprà. *h* lib. de legib. c. 20. dum de lege 12. tab. loquitur. *i* lib. de menſura. *k* lib. de controuerſiis limitum.

Ad l. 1. C. de ſuffrag. CAP. CXCVIII.

SVffragium *in titulo Codicis de ſuffrag.* vulgò pro aduocati patrocinio accipitur, ita vt de aduocatorum ſalariis plures formatæ ſint quæſtiones. Ego vnde noua hæc

inter

interpretatio ſit orta, non intelligo, cùm in hoc titulo nullum de aduocatis verbum inueniatur. Quare in ea ſignificatione potiùs accipi hic ſuffragium exiſtimo, qua ſumitur *in auth vt Iudices ſine quoquo ſuffrag. fiant. ſeu nouell. 8.* Antiquus enim ante Iuſtinianum mos obtinuerat, vt magiſtratus pernicioſo exemplo emerentur, & pecunia, quę dabatur, ſuffragium vocabatur honeſto vocabulo, quaſi ſuffragandi cauſa Principi ſolueretur. Id ſignificat *l. laudabil. §. 1. C. de aduocat. diuerſ. iudic.* quæ iubet patronorum fiſci filios notariorum tribunorum conſortio inſeri, ſacras epiſtolas ſine aliqua ſuffragij ſolutione percepturos. Hic ſuffragium aliud, quàm pecuniam ratione honoris ſoluendam inſinuare non poteſt. Secundò id ſentit *l. laudabilem. in princ. C. eod. tit.* quæ vult filios aduocatorum in eorum collegium gratis, & ſine ſuffragio legi, id eſt, ſine pecuniæ ſolutione. Et ita etiam intelligit *Nouell 8. ſeu auth. vt iudices ſine quoquo ſuffrag. fiant,* quæ prohibet aliquid pro acquirendo magiſtratu ſolui, *licèt*, inquit, *damnum ex hoc fiſcus ſentiat.* In hoc ſenſu etiam accipit *§. illud. in auth. quomodo opor. epiſcop. ſeu nouel. 6. Qui pecuniis*, inquit, *emit Præſulatum, ſi Diaconus aut Presbyter ſit, qui per ſuffragium ad ſacerdotium venit, non ſolùm cadat Epiſcopatu, ſed nec prior illi Presbyterij, aut Diaconatus locus relinquitur.* Hic ſuffragium pro pecunia obtinendi cauſa ſoluta accipitur.

Diſponit ergo hæc lex, vt qui certæ pecuniæ ſummam ob magiſtratum obtinendum alicui dederit, vel promiſerit, & ille contra ob referendam vicem ſponſione ſe obſtrinxerit, & ſe ad aliquid ei tradendum obligauerit, vt ſecundùm formam hîc traditam teneatur. Sed hoc contra bonos mores eſſe ſentiens Iuſtinianus, eius cauſa, quod ſuffragium dicitur, quicquam dari prohibuit ſiue Principi, ſiue alij patrocinium promittendi *in §. 1. vel 2. in d. l. nouell. 8. ſeu tit. auth. iuſiur. quod præſtat. ab iu.* quæ lex de aduocatis intelligi non poteſt, vt etiam eiuſdem legis oſtendit inſcriptio, quæ de iudicibus, non aduocatis loquitur. Quod verò dicit hæc lex, *Si qui deſideria ſua explicare cupientes,* interpretor preces, vt exponit *l 2 C. de erro. aduocat.* Qui magiſtratum petebat, preces Principi ob hanc cauſam erat daturus, & ideo ad aduocatos illud referri non poteſt.

Hoc ſuffragium etſi à Iuſtiniano abolitum, poſt eum eſt renouatum, imò iudicandi munus apertè venditum, quod ipſum, vt dixi, Suffragium eſt appellatum. Diuus enim Gregorius *4. Epiſt. 77* ad Conſtantiam Auguſtam Mauritij vxorem ſcribit, iudicem Sardinię ab his, qui idolis immolabant, tributum exigere ſolitum, idem ab iiſdem, qui baptizati erant, extorſiſſe, *quem*, inquit, *cùm Epiſcopus increparet, tantùm ſe ſuffragium permiſiſſe, reſpondit, niſi cauſis etiam talibus impleri non poſſit.* Hæc D. Gregorius.

Ad l. mortuorum. C. de religioſ. CAP. CXCIX.

Mortuorum *reliquias intra Ciuitatem condi iampridem vetitum eſt.* Ne quis in vrbe ſepelliretur, id primum C. Duillio Coſ. Senatus prohibuit, vt auctor eſt Seruius ſuper hoc carmine Virgilij [a]:

Auctáque partim
Finitimos tollunt in agros vrbique remittunt.

Ex Principibus Antoninus Pius, vt ſcribit Capitolinus [b], etſi ante eum etiam ibi Hadrianus vetuerat. Et hoc ſignificat hæc lex, cum ait, *iampridem vetitum eſt.* Minus, in ſacro loco humari licuit, vt Dion ſcribit [c], Pompeij Magni vxorem in Campo Martio ſepultam fuiſſe, multum reclamante Domitio, quod in loco ſacro id nefas eſſet

ſine decreto. Sed canones voluerunt in locis ſacris Catholicos humari, vt pro ipſis effuſæ preces prodeſſent.

Legem vltimam explicat Balſamon in Nomocanone [d]. Inter ludos permiſſos nominat Βασιλίνδα quem non intelligentes omiſerunt. Sed Iulius Pollux vult [e], eſſe ludum, cùm plures ſortiuntur, quis eorum rex eſſe debeat, & qui ſeruire teneantur. Tacitus Romanos hunc ludum Saturnalibus exercuiſſe ſcribit [f], & hodie Galli, & Subalpini feſto Epiphaniæ peragunt.

a lib. 11. Æneid. *b* in Antonino Pio. *c* lib. 39. in fin. *d* Abb. in rub. de ſepult. n. 11. *e* tit. 15. cap 29. Phot. *f* lib. 9. c. 7. *g* lib. 13. annal.

Ad l. ob æs. C. de actio. & obliga. Cap. CC.

OB æs alienum ſeruire liberos creditoribus iura non patiuntur; olim verò id conceſſum fuerat, vt pro pecunia debita liberi operas ſuas in ſeruitutem darent, qui nexi vocabantur. Varro, *Liber*, inquit [a], *qui ſuas operas in ſeruitute pro pecunia, quam debeat, dat, dum ſolueret, nexus vocatur, vt ab ære obæratus.* Vnde apparet in hac lege liberos pro liberis hominibus, non pro filiis, vt gloſ. credidit [b], accipi. Fuit autem hoc ius Dictatore Sylla ſublatum. Varro, *Hoc*, inquit [c], *C. Popilio rogante, Sylla Dictatore, ſublatum ne fieret, & omnes, qui bonam copiam iurarent, nec eſſent nexi, diſſoluti.* Hæc Varro. Antea etiam id indignè latum fuerat, cùm T. Veturius adoleſcens, qui nexus ob æs alienum cum creditoris Cœlij Plotij libidinem pati nollet, ac propterea verberatus, rem ad Senatum detulit. Ille enim in carcerem ductus eſt [d], ſed tum ius antiquum non conſtat fuiſſe ſublatum. Cùm verò idem eueniſſet C. Publio adoleſcenti nexo L. Papyrio creditori, iuſſu Senatus Conſules ad populum tulerunt, ne quis ob æs alienum in compedibus, aut neruo teneretur, & bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet [e]. Idem cauerat antea Seruius Tullius, teſte Dionyſio Halicarnaſſeo [f]. Sed hæc lex antiquata erat. Hæc ſunt iura quorum Diocletianus meminit, & vult obſeruari. Non abſimilis erat lex, quæ debitorem pluribus non ſatisfacientem in partes ſecari permittebat, quod tamen nunquam factum reperitur. Id etiam fuit antiquatum. Tertullianus, *Sed & iudicatos*, inquit [g], *in partes ſecari à creditoribus leges erant, conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt, & in pudoris notam capitis pœna conuerſa eſt, bonorum adhibita proſcriptione, ſuffundere maluit hominis ſanguinem, quam effundere.* Idem Gellius [h].

a lib. 6 de lingua Latina. *b* in d. l. ob æs alienum. in vér. ſeruire. *c* vbi ſuprà. *d* Valerius Max. lib. 6. c. 1. *e* Liuius lib. 8. decad. 1. *f* lib. 4 antiq. Roman. *g* in Apolog. c. 4. *h* lib. 20. c. 1.

Ad l. vlt. C. ad Velleian. Cap. CCI.

DVbium eſt, quid ſtatuat hæc lex, quæ non ad ſolas fœminas, ſed & ad maſculos, qui Velleiano Senatuſconſulto non vtuntur, & generaliter ad omnes pertinet. Fatentur interpretes in ea diſponi, ſi mulier pro nubente vel dotem promittat, vel potiùs pro ſpondente fideiubeat, ſeu intercedat, ceſſare Velleianum. Sed hoc in fine legis obiter dicitur: vnde apparet aliud principaliter diſponi.

Credo itaque in primis eam velle ex pollicitatione dotis quemlibet obligari, etſi aliàs ex pollicitatione nemo obligetur, exceptis caſibus relatis in iure [a], videlicet vbi promittitur ob honorem Reipub. vel quando promiſſum incipit impleri, niſi pollici-

tus

tus Reip. decedat, vel pauper efficiatur, tunc enim ſoluit tantum, quanti erat quinta patrimonij [b]. Sic alias donans conueniebatur, in quantum facere poterat [c], indiſtinctè vero d. l. vlt. vult promittentem ex cauſa dotis omnino ad ſoluendum compelli, non obſtante aliquo caſu fortuito. Quæ verba vulgò non perpenſa ſignificant nullam paupertatis, vel fortuiti caſus in dotis pollicitatione rationem habendam eſſe, ſed eã omnino ſoluendam. Vltimò inducit etiam fideiubente fœmina, ceſſare in cauſa dotis SC. Velleianum. Sed alia duo, quæ expoſui, principaliter inducit, quod ſignificat, dum ait, *generaliter ſancimus*, quaſi dicat, etiam extra Velleianum, & loquitur tam de maſculo, quàm de fœmina dotem promittente.

a l. 1. in fin. de pollicitat. *b* l. ex pollicitatione. l. pe. de pollicitat. *c* l. ſunt qui. de re iudic.

Ad l. fruſtra. C. de non numer. pecun. CAP. CCII.

TItius confeſſus eſt in chirographo ſe centum mutuo à Sempronio accepiſſe, poſtmodũ Iuſtinus Sempronio promiſit ſe illa centum reſtituturum. Cùm verò à Sempronio conueniretur, oppoſuit exceptionem non numeratæ pecuniæ. Quæritur, an id facere poſſit, reſpondet Antoninus Caracalla, non poſſe. Sed mirum, cur nõ habeat exceptionem, quam habuiſſet Titius, ſi conuentus fuiſſet. exceptio enim non numeratæ pecuniæ, quæ competit principali debitori, datur & acceſſorio, & fideiuſſori [a]. Accurſius [b], & Doctores opinantur rationem: quia Titio numerata erat pecunia, ſed ſecus, ſi numerata non fuiſſet. Sed nullus non animaduertit, ſi Titio numerata pecunia fuiſſet, fruſtrà dubitari, an danda ſit exceptio non numeratæ pecuniæ Iuſtino. cui enim dubium eſt, ſi Titius habuit centum, hanc exceptionem ceſſare? Deinde ad titulum non numeratæ pecuniæ hæc lex non pertineret.

Credo itaque rectiùs dici nullam Titio principali debitori pecuniam fuiſſe numeratam, ſed Iuſtinum, qui eius loco promiſit ſe centum ſoluturum, hanc exceptionem amittere: quia debitum agnouit. Nam lex opitulatur quidem confitentibus ſe mutuam pecuniam habuiſſe, quæ nunquam numerata fuit, & chirographum intra biennium infirmat, ſed ſi ſuperueniat aliquod indicium numeratæ pecuniæ, veluti, quòd agnoſcatur chirographum, tanquam verum, illud confirmat [c]. Quia ergo Iuſtinus obligando ſe pro Titio agnouit debitum, & chirographum, non vtitur exceptione non numeratæ pecuniæ, & hanc credo huius legis rationem.

a l. tam mandatori. infr. eo. l. omnes exceptiones. ff. de exception. *b* in d. l. fruſtrà. in ver. debitorem. *c* l. cum fidem. ſup. eod.

Ad l. ex præſtatione. C. de vectig. & commiſſ. CAP. CCIII.

PRo mercium vectigali varia pro temporum diuerſitate facta eſt exactio. Heliogabalus decem pro centum exigebat. Alexander tres tantùm, id eſt, triceſimam, aut paulo plus. Lampridius, *Vectigalia*, inquit [a], *publica in id contraxit, vt qui decem aureos ſub Heliogabalo præſtiterant, tertiam partem auri præſtarent, hoc eſt, triceſimam partem, túncque primum ſemiſſes aureorum formati ſunt. Tunc etiam, cum ad tertiam partem auri vectigal decidiſſet, tremiſſes dicente Alexandro etiam quartarios futuros.* Hoc fecit, vt qui merces decem aureorum inferret, tremiſſem ſolueret. Cogitauit etiam quartarios formare, vt ita exigente bello quarta pro decẽ ſolueretur.

Poſteriores Principes octauam, id eſt, duodecimam pro centum ſolui voluerunt, vt hac lege, & alibi [b] exprimitur. Hinc Octauarij dicti, qui ius hanc octauam exigendi conducunt [c].

[a] in Alexandro Seuero. [b] l. vlt. C. de enuch. & l. ſi cùm Hermes. C. de locato. [c] l. à legatis. infr. eod.

Ad l. vſurpationem. C. eod. tit. Cap. CCIV.

Alciatus Arabarchiam vectigal eſſe pecorum ex Arabia in Ægyptum tranſductorum opinatur [a], & Arabarcham eius publicanum. Ita, inquit, Cicero Antonium appellat [b], quaſi vectigalium Ægypti, quæ grauia exigebat, publicanum. Ego verò non ſolum pecorum, ſed & aliarum rerum ex Arabia in Ægyptum deuectarum vectigal Arabarchiam intelligi arbitror, quod hæc lex ſecundùm ſolitum exigi concedit, prohibendo, ne in animalibus tranſductis publicani conſuetum modum excedant. Totum enim vectigal per licentiam vſurpabant, plus exigendo, quam deberetur. Quod autem dicit, *Quæ ſine prohibitione ſoluta minimè permittenda eſt*, ſenſum non habet, niſi legatur, ſine præbitione ſolita minimè permittenda eſt: & ita legendum putat Cuiacius vir noſtri ſeculi doctiſſimus, & Alabarchiam pro Arabarchia ſcribendum cenſet [c], & ex Phauorino Albacartam, ſeu atramentum eſſe exiſtimat, quo ſcribitur, & Alabarcham magiſtrum ſcripturæ interpretatur. Sed Ioſephus Rufinũ Alabarchen principem ſalis exponit [d], cui eius erogandi cura, & vectigal commiſſum erat. ἅλς enim ſalem Græci appellant. Loquitur autem de Alexandro Iudæo Philonis grauiſſimi ſcriptoris patre, quem Alabarchen fuiſſe ſcribit, quod & alibi diſertè explicat [e], eiuſdémque meminit Euſebius [f]. Idem fuit pater Tiberij Alexandri illuſtris equitis Romani, vt Tacitus ſcribit [g], & inter amicos Veſpaſiani Conſularem ſtatuam habuit, ac Fado Iudææ Præſidi ſucceſſit, cùm à Iudaica religione diſceſſiſſet, quod & Zonaràs refert [h]. Eius meminit & Iuuenalis [i]:

Atque triumphales, inter quas auſus habere
Neſcio quis titulos Ægyptius, aut Alabarches.

Iuſtinianus Arabarchis prohibet [k], ne quid auri obryzi nomine pro condendis aureis accipiant. Hi ius dixiſſe videntur; nam Ioſephus ſcribit [l], Alexandrum Alabarcham partem pecuniæ petitæ ab Agrippa illi dediſſe, & reliquum pollicitum, cum in Dicæarchiam rediiſſet. Itaque quæ in lege Arabarchia vocantur, & à Satyrico, & Cicerone, Alabarchia à Ioſepho, Euſebio, & Iuſtiniano nominatur [m], quod non niſi vectigal eſſe poteſt. Quidam ſummum Iudæorum Magiſtratum fuiſſe putant, qui illis ius reddebat. Auguſtanica verò, in qua hoc vectigal hac lege augeri prohibetur, pars eſt Ægypti poſterior, ab ea ſeparata [n], de quo alibi dixi [o].

[a] lib. præter. in ver. Arabarches. [b] lib. 2. ad Atticum. epiſt. 17. [c] lib. 8. obſer. c. 37. [d] lib. 20. antiq. Iudai. c. 5. [e] lib. 18 c. 15. antiq. Iudai. [f] lib. 2. eccleſiaſt. hiſtoriæ c. 5. ſeu annal. lib. 17. [g] Hiſtor. lib. 1. [h] annal. tom. 1. [i] Sat. 1. [k] edicto. 11. c. 3. [l] lib. eod. c. 12. [m] vbi ſuprà. [n] Marcel. lib. 22. [o] comment. in Notitiam Imp. Orient. c. 121.

Ad l. pen. C. de commer. & mercat. Cap. CCV.

Quingentorum ſexaginta trium collegiatorum numerum firmũ permanere, neque addi, nec minui, nec mutari cum Honorio Theodoſius iubet, & ſi aliquis ex

ex collegiatis moriatur, ex eodem corpore, quo defunctus fuerat, alium à Præfecto vrbi præſentibus corporatis ſuffici. Accurſius [a], & alij exiſtimant hanc legem loqui de mercatoribus ad domum Principis pertinentibus, ſed quinam hi eſſent, non aperiunt, nec qua ratione ad domum Principis pertinerent, & cur ad tantum numerum excreuerint. Antiqua vrbis Conſtantinopolitanæ deſcriptio ante Notitiam dignitatum poſita hanc rem aperit. Quemadmodum enim Præfectus Vigilum Romæ ſeptem cohortibus præerat, qui repentina incendia extinguerent [b], ſic Conſtantinopoli ex diuerſis artificum corporibus quingenti ſexaginta per quatuordecim Regiones vrbis ad arcenda incendia erant diſpoſiti, qui Collegiati vocabantur, de quibus hæc lex intelligit, licèt pro 560. habeat 563. qui etiam quaſdam habebant immunitates.. Symmachus P. V. Valentinianum precatur [c], ne eos ad nouam collationem equorum ad vſum exercitus compellat, & ille hoc onus remittit [d].

Corpora verò artificum 35. in iure recenſentur [e], qui ab aliis muneribus perſonalibus erant immunes, præterquam ab onere Collegiatorum, de quibus loquitur *l.1.C.de collegiatis lib.11.* Hæc autem lex ſcripta eſt ad Ælium P.P. Sed credo, legendum *P.V.* qui his corporibus imperabat, & *in l.vlt.C.Th.de calcis coctorib.* ſcribitur, *Æthio P.V.*

a in d.l.pe.in ver.ambitione. *b* l.3.in princ.ff.de off præf. Vigil. *c* lib. 1. epiſt. 13. *d* l.1. C. Theo.de priuileg.corpor. *e* l.1.C.de excuſat.artif.lib.10.

Ad l.vlt.C.de locato. CAP. CCVI.

ETſi legibus antea cautum fuerat, ne milites aliena prædia conducerent: quia armis vacare debent [a], id tamen Iuſtinianus renouare coactus eſt [b], cùm parum à militibus obſeruaretur. Declarat porrò milites aliena prædia conducere prohiberi, qui ſub magiſtris militum, vel præſentalibus, vel prouinciarum merent. Item illos, qui in vndecim Scholis taxati ſunt, vltimò fœderatos. Sed videndum, quænam hæ ſcholæ eſſent.

Ego exiſtimo has fuiſſe, vnam Silentiariorum [c]. Duas domeſticorum equitum, & protectorum [d]. Hi erant milites omnium præſtantiſſimi. magno enim ſtudio, ac diligenti cura ex Armenia dirigebantur numero tria millia quingenti. Principis perſonam comitabantur, iíſque ampliora, quàm cæteris ſtipendia dabantur [e].

Auctor eſt Sozomenes [f], hos Iouinianos, & Herculianos à Ioue, & Hercule vocatos, quæ duæ erant cohortes ex primariis militibus conſtitutæ, & Imperatorem proximè à tergo præſidij cauſa ſequebantur: & quia in duas ſcholas erant diuiſi, quas nunc ſocietates vocant, ſcholares ſunt vocati. Nec ſine comprobatione Principis eligi poterant, oportebátque ſingulorum nomina ſingulis quatuor menſibus in breuibus ſcribi, vt pleriſque diſcedentibus ſubſtitutorum gradus in laterculo recondi, & eorum nomina ſciri poſſent [g]. Alias octo ſcholas ſub Magiſtro officiorum recenſet Notitia [h], ſcilicet, ſcutariorum primam, & ſecundam, qui armis tecti ſcutis vtebantur: Gentilium ſeniorum, item iuniorum, ſcutariorum Sagittariorum, ſcutariorum clibanariorum.

Hi erant cataphracti, qui ſe, & equos totos armis tegebant, & à Perſis Clibanarij appellabantur. Item armaturarum iuniorum, & agentium in rebus. His panis ex Palatio dabatur [i]. Hos credo Palatium Principis cuſtodiuiſſe, & ideo ſub

Magiſtro officiorum poſitos, quibus etiam antea & fabricenſibus prohibitum erat, ne aliena prædia conducerent [k]. Hæ erant vndecim ſcholæ, quæ à ſolo Principe pendebant. Aliæ ſub P.P. Africæ nominantur [l], quæ ad hunc locum non pertinent. Hi ſunt ſcholares, & ſcholæ, quarum ſæpè in iure fit mentio [m]. quælibet enim ſchola ſuum Præfectum habebat Comitis titulo exornatum, qui erat ſpectabilis, ſed exauctorandi ſcholares ius non habebat [n].

Vltimi milites, quos nominat *d. l. vlt.* erant, qui ſub diuerſis optionibus fœderatorum nomine ſunt decorati, qui non erant Principi ſubiecti, ſed fœdere iuncti, & illis munera mittebantur, vt Principi ad bellum contra hoſtes gerenti auxilio eſſent. Iornandes, *Gothi*, inquit [o], *quamuis remoti ſub regibus viuerent ſuis, Reipubl. tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant.* & infrà: *Gothi fœdere inito cum Conſtantino quadraginta ſuorum millia illi in ſolatia contra gentes varias obtulere, quorum numerus, & militia vſque ad præſens in Repub. nominantur, id eſt, fœderati.* Item infrà: *Defuncto Atanarico rege Gothorum, cunctus exercitus in ſeruitio Theodoſij Imperatoris permanſit, Romano ſe Imperio ſubdens cum milite velut vnum corpus effecit, militiáque illa dudum ſub Conſtantino Principe fœderatorum renouata, & ipſi dicti ſunt fœderati.* Hæc ille.

Horum ordines optiones vocantur *in nouell. 116.* [p] vbi fœderati, qui in alienis prædiis morantur, iubentur ad ſuas redire optiones, id eſt, ordines, & apud Photium *in Nomocanone* [q]. Horum Præfecti Phylarchi dicuntur. Procopius, *Nullus*, inquit [r], *Romanorum militibus præfectus, quos Duces vocant; nullus Sarracenis, qui Romanis fœderati ſunt, præpoſitus, qui Phylarchi vocãtur.* quaſi dicat, Præfecti Gẽtilium. ita enim ſunt intelligendi, qui ſuprà vocati ſunt Gentiles. Zonaras ſcribit [s], Tiberium coegiſſe ex Gentilibus manum duodecim militum, quibus præfecit Mauritium Comitem fœderatorum appellatum. Idem eorum meminit in Leone Armenio [t].

a l. milites. C. de locato. *b* l. vlt. C. eod. tit. *c* l. 4. C. de ſilentia. lib. 12. *d* l. 2. & vlt. C. de domeſt. & protector. lib. 12. *e* Suid. in verb. Σχολάριοι. *f* lib. 6. c. 6. *g* l. vlt. C. de off. mag. off. *h* Imper. Orient. ſub diſpoſitione viri illuſt. Magiſt. offic. *i* l. 1. C. de anno. ciuili. lib. lib. 11. l. 9. C. Theod. eod. tit. Suid. in verb. παλατῖνοι *k* l. vlt. C. de fabricenſ. lib. 11. *l* l. 2. C. de off. P.P. Africæ. *m* C. de priuileg. Schol. & C. de comitib. & tribu. Schol. lib. 12. *n* l. 3. C. de offic. mag. offic. *o* lib. de reb. Geticis. *p* Seu in auth. vt neque miles, neque fœderatus. *q* tit. 13. c. 3. *r* lib. 1. de bello Perſico. *s* annalium. tom. 3. in Tiberio Græco. *t* annal. tom. 3.

Ad tit. C. de ſponſalib. Cap. CCVII.

Dubitatur, quæ ſint proxenetica in hoc titulo. Accurſius ſentit [a] eſſe ſalarium, quod proxenetis nuptiarum datur, & rectè. Verùm Alciatus [b] emendat hunc locum, & legit proxenetriis. Connanus & ipſe ab Accurſij ſententia diſcedere videtur [c], quam veriſſimam eſſe arbitror. Conſtat enim in iure proxenetica vocari mercedem promiſſam proxenetis, id eſt, iis, qui pro conciliando contractu intercedunt, vt probat *l. 3 §. 1. ff. de proxeneticis. De proxenetico*, inquit, *ſolet præſes cognoſcere.* De mercede ergo, quæ nuptiarum proxenetis, & conciliatoribus debetur, loquitur titulus de ſponſalib. Quod etiam clariùs exponit Harmenopulus, qui de proxenetis nuptiarum loquens ait [d], conſtitutione caueri, vt nulla iis merces debeatur, niſi promiſſa fuerit; nec amplior promitti poſſit, quàm ſit decima dotis. Sunt qui hanc conſtitutionem Romani Capeni eſſe opinantur, poſtea Codici pro lege vltima inſertam.

a In

a in rub. C.de ſponſalib.in Proxeneticis. b lib.1.diſpunct. c.22. c comment.iur. ciui. lib.8. c.2. d lib.4.tit.3.Enchiridij.

Ad l. 1. C. de ſecund. nupt. CAP. CCVIII.

ANtiquiſſimus vſus eſt mortuos lugendi, ſed ne id in immenſum extenderetur, certi ad lugendos defunctos dies ſunt deſtinati. Nam lex vetus menſem ad parentes lugendos ſufficere exiſtimauit [a], Sacerdotes verò neminem præter parentes, liberos, fratres, & ſorores virgines lugere poterant [b].

Verùm apud Romanos Numa Pompilius lugendi modum pro ætatibus, temporibúſque ſtatuit. Puerum enim trimo minorem lugeri prohibuit, natu etiam grandiorem pluribus menſibus, quam annos vixiſſet, & omnes vltra menſes decem, quod tempus etiam viduitati vxorum præſtitit [c]. Plutarchus enim morem lugendi patrem, filium, & fratrem decem menſium fuiſſe refert [d].

Apud Romanos igitur vxores defunctorum decem menſibus viros lugere coguntur, & intra id tempus, vt ait Baoldus [e], etiam ſe continere, id eſt, non nubere debent, ne ſanguis ſecundi viri cum ſanguine primi miſceatur. Veſtes etiam lugubres ſumere iubebantur [f]. elapſo verò legitimo tempore lugendi, vxor deponit lugubria. quod & Ouidius ſignificat [g]:

Per totidem menſes à funere coniugis vxor
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Verùm ſi Senatus luctum viduæ remittat, lugubres veſtes, & triſtem habitum remiſiſſe intelligitur: ſed non, vt intra decem menſes nubat, conceſſiſſe, *l. decreto. C. ex quib. cauſ. infam. irrogat.* quæ intelligenda eſt, cùm alicui viduæ Senatus luctum diminuit, non autem ſentit inſignia luctus omnes viduas intra decem menſes, poſtquam vir deceſſit, poſſe dimittere, vt vulgò alij interpretantur. Principes tamen etiam facultatem intra id tempus nubendi viduæ indulgere poſſunt [h]. poſtea verò Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius honeſtati viduarum conuenire exiſtimarunt, vt integro anno virum lugerent, itaque id fieri præceperunt [i]. Viri autem quantum volunt ſecundùm pietatis rationem parentes, & cognatos lugent [k].

Seneca quoque etiam antiquitus fœminis annum ad lugendum conſtitutum fuiſſe memorat [l], ſed non imperatum, exceptis tamen viduis, quæ decem menſibus defunctos viros lugere cogebantur, alioquin infames, & ad capiendas hæreditates, legatáque inhabiles fiebant, & alias pœnas patiebantur [m]. Verba Senecæ ſunt, *Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores, non vt tamdiu lugerent, ſed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum.* In luctu veſtibus albis mulieres indutas fuiſſe Plutarchus ſcribit [n]. nam vt mortui albis veſtibus induebantur.

a Deutet.c.21 Ioſeph.antiq. Iud.lib.4.c.vlt. b Lenit.c.21. c Plutarch. in Pompilio. d in Antonio, & Coriolano. e in l.2.C.de ſecund.nupt. f l. genero.ff.de iis qui not. infam. g lib. 1. Faſtot. h l.ſolet.ff.de iis, qui not.infam. i l.2.C.de ſecund.nupt. k l.vxores, & l.parentes. ff.de iis, qui not.inf. l epiſt. 64. ſeu lib.8.epiſt.7. m l.1.& 2.de ſecun. nup. n in Probl. proble.25.

Ad l.vlt.§.præterea.C.de iur.dotium. & de panibus ciuilibus. CAP. CCIX.

COnſtantinus tranſlato Byzantium imperio, cùm eam vrbem ædificiis deſertam inſtaurare vellet, quibuſdam Palatinis, qui ibi ædificaſſent, certos panes præſtituit. Hi erant ex ſchola ſcutoriorum, & clibanariorum [a]: eóſque panes ad hæ

ad hæredes transferre,alienaréve poterant.& quia ex Palatio capiebantur, Palatini ſunt dicti, vt refert Suidas [b], qui ait Conſtantinum, cùm eſſet Coſ. hos panes Palatinis præſtitiſſe,hiſque vinum, carnem,& oleum addidit, quod & *l.1.C.d. anno. ciuil.lib.11*. ſatis oſtendit, quæ de aliis non eſt intelligenda. Ad omnem verò fraudem amouendam non domi à piſtoribus panes accipiebantur, ſed publicè ex quibuſdam gradibus, per quos in altum tribunal aſcendebatur: dabantúrque præſente ſcriba, iis, qui teſſeras oſtendiſſent. Erat id ſignum cera, lignóve impreſſum quod à Præfecto annonæ accipiebatur [c], ob ídque gradilis panis eſt nominatus.

Qui domum vendidiſſet,ampliùs panes accipere non poterat [d]. Qui verò domos retinebant,panes in alium transferebant. Ciuilis etiam his panis vocabatur, quia ex publico percipiebatur. ciuile enim publicum ſignificat [e]. Sic publicas annonas Theodoſius vocat [f],quæ in inſcriptione, ſeu titulo Ciuiles dicuntur [g]; dabantúrque hæ annonæ in pane cocto [h]. Olim Traianus quinque millibus puerorum inopibus vſque ad pubertatem in Italia alimenta conſtituerat, vt Plinius [i], & Dion [k] referunt. Eum numerum auxit Hadrianus, ac pueris vſque ad annos 18. puellis vſque ad annos 14 cibaria præbuit [l]. Idem Pius Antoninus, & Marcus egerunt, vt ait Capitolinus [m]. Puerorum nomina etiam inſcripta erant, quæ teſſera frumentaria vocabatur, qua oſtenſa, panes ibi deſcripti accipiebantur [n]. Panes & ipſi ex gradibus dabantur. nam in quibuſdam Numiſmatis pauperes ad accipiendum panem gradus aſcendentes conſpiciuntur. Hæc alimenta Commodus per nouem annos vltimos, quibus imperauit, præſtare deſtitit, poſtea pertinax ſuſtulit, vt ait Capitolinus [o], vnde poſtea deſiere dari. Conſtantinus verò hunc pium vſum intermiſſum renouauit,ac pauperibus octuaginta millia panum quotidie dedit,quorum dimidium Conſtantius ademit, iratus populo, quod Hermogenem magiſtrum militum interfeciſſet, per quem Paulum Patriarcham Catholicum extrudere voluerat, vt Metaphraſtes recitat [p]. Cæterum ad arcendam famem introductum eſt, vt à Senatoribus, & aliis pecunia conquireretur, qua emeretur frumentum, quingentæque auri libræ ad id collectæ fuerunt [q], quæ ſumma ferè quinquaginta quatuor millia noſtrorum aureorum efficit.His Theodoſius, & Valentinianus,vndecim auri libras addidere [r]. Demum aucta eſt ſumma ad 611.libras auri, quæ in publico ſeruabantur [s]. Ea ſumma ferme efficit ſexaginta duo millia noſtrorum aureorum, quæ Præfecto vrbi, & annonæ committebatur [t]. Ea octingentæ myriades, id eſt,vt loquuntur,octo milliones medimnorum frumenti emptæ ex Ægypto aduehebantur,vt teſtatur Edictum 13. inter Nouellas Iuſtiniani.

a l. annonas.9. C.de anno. ciuil. & pane gradili. *b* in verbo παλατῖνοι. *c* §.ſed & totum. in auth.de depoſito quæ eſt nouell.88.l.2.l.3.l.ne quid.l.ſi quis.C. Th.eod.tit. *d* l.1.C Theod. eod. tit. *e* l.vlt. §.hæc omnia munera ff.de mun.& honor. *f* l 1.C.de anno.ciuil. lib.11. *g* C. de ann. ciuilib.lib.11. *h* l.nulli. C.de frum. vrb. Conſt.in Cod. Theod. *i* in Panegyrico Traiano dicto. *k* in Traiano. *l* l.Mela.ff.de alim.& cibar. legat. *m* in Antonino Pio & M. Antonino Philoſopho. *n* l.ſed etſi.§. 1.ff.de iudi.l.mortuo.§.1.de leg.2. *o* in Ælio Pertinace. *p* in Paulo Conſtantinopoli Patriarcha die 7. Iunij. *q* l.1.Cod.Th. de frum. vrb. Conſt. *r* l.vlt.C.Th.eod.tit. *ſ* vbi ſuprà. *t* l.1.C.de off.præfect.vrb.

Ad l.2.C de donatione inter vir. & vxor. CAP. CCX.

HAc lege decidi exiſtimant Doctores, militem meretrici donare non poſſe,focariam appellari ſcortum putantes,idémque in Clerico,& Doctore dicendum eſſe

eſſe arguunt: quod ego nullo iure probari cenſeo. In primis nullibi inueni focariam vocari meretricem, cum & viri reperiantur focarij nominati [a]. Deinde dict. l. 2. affirmat militem focariæ, quæ coniux non erat, donare potuiſſe, ſed non eo modo, quo donare voluit: ait enim, ceſſante iure matrimonij, donatio inter militem & focariam perfici potuit, ſed non eo modo, quo facta fuit, id eſt, quia occulta fuit donatio, & ficta emptio facta à focaria. Hanc enim donationem lex improbat, non eam, quæ apertè, & palàm fit focariæ. Vnde ſubiicit, milites meos à focariis hac ratione, id eſt, occulta donatione, fictiſque adulationibus ſpoliari nolo. Ficta autem fuerat adulatio, quia fingebatur focariam emiſſe ancillam ſua pecunia, & ea abundare, cùm id non eſſet. Itaque ſicut alij meretrici palàm donare poſſunt [b], ita & milites. Focariam, & focarios eſſe puto illos, qui pulmenta ad ignem coquunt. Ad Marcum militem eſt hoc Antonini Caracallæ reſcriptum. Eiuſdem ad Marcum alia duo extant reſcripta [c]. Item ſententia in cauſa Marci Priſci *in l. 1. C de appellat. in reſcriptione.*

[a] l. quæſitum. 12. §. Trebatius. 5. & ſeq. de fund. inſtr. & l. 1. §. cæterùm ſi qui. nautæ, caup. ſtab. [b] l. affectionis. ff. de donat. [c] l. 1. C. commun. vtr. iud. & l. 2. C. quand. fiſcus, vel priuat.

Ad l ſi Rufinus. C. de milit. teſtam. Cap. CCXI.

Laticlauius erat adoleſcens Senatoris filius. *Auguſtus enim liberos Senatorum quo celeriùs Reipublicæ aſſueſcerent, protinus togam virilem, latum clauum induere, & curiæ intereſſe permiſit, militiámque auſpicantibus non tribunatum modò legionum, ſed etiam præfecturas alarum dedit. Ac ne quis expers caſtrorum eſſet, binos plerumque laticlauios præpoſuit ſingulis alis.* id eſt, Senatorum filios, qui laticlauij appellantur, vt Tranquillus tradit [a]. Sic Suetonius Lenis cognominatus pater Tranquilli decimætertiæ legionis Tribunus Auguſti laticlauius fuit, vt idem Tranquillus memorat [b], qui ſæpe Senatorem laticlauium appellare ſolet. *Vitæ*, inquit [c], *periculum adiit à quodam laticlauio, cuius vxorem attrectauerat, propè ad necem cæſus.* Tacitus eum Iulium Montanum Senatorem fuiſſe ſcribit [d].

In hac ergo lege Rufinus laticlauius, & vir clariſſimus vocatur, quia Senator, & Senatoris filius erat, & Tribunus, quia legioni præfectus: ita enim hi in iure appellantur [e]. Latumclauum autem clarum eſt tunicam purpuream fuiſſe, quæ erat Senatoris inſigne. A latis clauis, quibus à lateribus ſuffigebatur, latusclauus eſt appellata [f]. Alij volunt, quòd latus clauus illi eſſet inſertus, quibus adſtipulatur Martialis [g]:

Et lato variata mappa clauo.

[a] in Auguſto, c. 38. [b] in Othone, c. 10. [c] in Nerone, c. 26. [d] lib. 13. [e] l. vlt. infrà eod. tit. l. 8. C. de erogat. milit. annon. lib. 12. [f] Budæus in l. vlt. ff. de ſenatorib. in annot. ad Pandect. [g] lib. 2. epigr. 107.

Ad l. quoniam indignum. C. de teſtam. Cap. CCXII.

Hanc legem à Conſtantino latam fuiſſe Euſebius Cæſarienſis ſcribit [a]. Cùm enim certis verbis heredes ſcribi oporteret, quæ ponit Vlpianus [b], voluntati teſtantium ſuccurrens, id correxit, voluítque liberum eſſe omnibus quibuſcumque verbis teſtari. Idem in legatis, & fideicommiſſis particularibus ſtatuit *in l. in legatis. C. de legat.* quæ huius legis pars eſſe videtur: vtraque enim ab iiſdem Principibus, eodem die, ad eumdémque eſt ſcripta, & eamdem tractat materiam. Sed cùm id Conſtantinus diſpoſuerit, mirum, cur nomine eius liberorum prædictæ editæ ſint

conſtitutiones. Credo id à Conſtantino inuentum vltimo eius imperij anno 640. ſed non promulgatum. Eius verò liberi primo anno, quo imperare cœperunt, id promulgarunt, aut forſan legem patris renouarunt, quæ ad ſubſtitutiones in hereditate factas non pertinet: in his enim multum intereſt, directiſne, an obliquis verbis ſubſtituatur, quibus fideicommiſſa à pupillari, aliiſque directis ſubſtitutionibus, & verbis diſcernuntur [c].

[a] lib. 4. de vita Conſtantini, c. 26. [b] in fragmentis tit. 24. [c] Bart. & Doct. in l. centurio. ff. de vulg. ſubſtit.

Ad l. ambiguitate. C. eod. tit. CAP. CCXIII.

VVlgò exiſtimant Interpretes hîc decidi, eos, qui ambigua in teſtamentis verba ſcribunt, teſtantibus non nocere. Sed inanis eſſet hæc deciſio, cùm ſemper interpretatione egeat ambiguitas, nec poteſt lex facere, quin obſcurum egeat declaratione, & in hoc obſit teſtantibus. Quare veriùs per hanc legem decidi dubium, quod habebant antiqui, ſi per imperitiam ſcribentis teſtamentum, ante heredis inſtitutionem data eſſent legata, ſuſtineretur teſtamentum, & ſcribentis imperitia noceret heredi: nam ſi teſtans ipſe ordinem hunc prætermiſiſſet, nullum erat. *§. ante heredis. Inſtit. de leg.* Sed dubitabatur, quid ſi tertius ſcribens hunc ordinem non obſeruaſſet: & ſancit Iuſtinianus à nullo hunc ordinem non eſſe ſeruandum, quod & lex ſequens in omnibus etiam contractibus ſtatuit.

Ad l. cretionum. C. de iur. delib. CAP. CCXIV.

CRetionum ſcrupuloſa ſolennitas tollitur ab hac lege. Erat autem cretio certum dierum ſpatium, quod teſtator dabat inſtituto heredi ad deliberandum, vtrùm vellet eſſe heres, vt ait Vlpianus *tit. qui heredes inſtitui poſſunt. §. cretio. tit. 22.* veluti, *Titius heres eſto, cernitóque in diebus centum proximis, quibus ſcieris poteriſque, niſi ita creueris, exheres eſto. Cernere eſt verba cretionis dicere, hoc modo: Cùm me Manius heredem inſtituerit, eam hereditatem adeo, cernóque.* Erátque differentia, an cum cretione quis eſſet inſtitutus, vel ſine: nam inſtitutus ſine cretione, ſi repudiaſſet hereditatem, ampliùs adire non poterat. Cum cretione inſtitutus, ſi intra diem cernendi repudiaſſet, adhuc adire poterat, modò omnes cernendi dies elapſi non eſſent. Dupléxque erat cretio, vulgaris, & continua. Vulgaris erat, cùm adiiciebantur hæc verba, *Cernas diebus centum, quibus ſcieris, poteriſque.* Nec hæredi computabantur niſi dies, quibus ſciuerat ſe heredem, & potuerat adire. Continua verò erat, in qua illa verba non apponebantur, & tunc heredi imputabantur etiam dies, quibus ignorabat ſe heredem, vel non poterat adire, & niſi adiuiſſet intra tempus præſtitutum, excludebatur, etiamſi vel ignoraſſet ſe heredem, vel adire non potuiſſet. Id etiam declarat Iſidorus *lib. 5. etymolog. c. 24.* Dicta autem eſt cretio, quaſi decretio. Cernere enim eſt ſe heredem conſtituere.

Ad l. vlt. §. ſin autem dubius. C. eod. tit. CAP. CCXV.

INuentario de rebus hereditariis facto, iubetur heres ſubſcribere, aut ſi ignarus literarum ſit, ſaltem venerabile Crucis ſignum præponere, & tunc pro eo

ſcribit

ſcribit tabularius, & ſubſcribit. Ratio autem præponendi venerandæ Crucis ſigni alia non eſt, niſi quòd primis Eccleſiæ temporibus ita mos fuit, vt Chriſtiani quamcumque rem, ſigno Crucis præmiſſo, inciperent: quod Tertullianus *lib. de militis corona, cap. 3. & 4.* demonſtrat, cùm dicit, *Ad omnem progreſſum, atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad veſtitum, & calceatum, ad lauacra; ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia quacumque nos conuerſatio exercet, frontem Crucis ſignaculo terimus. Harum, & aliarum huiuſmodi diſciplinarum ſi legem expoſtules ſcripturarum, nullam inuenies, traditio tibi prætendetur auctrix, conſuetudo confirmatrix, & fidei obſeruatrix.* Hæc ille. In antiquis quoque Chriſtianorum ſcripturis idem obſeruatum videmus, vt Crucis ſignum præponerent, & in fine quandoque id geminabant, ſicuti in Opilionis, qui Patauij diuæ Iuſtinæ templum condidit, titulo, qui ita ſcriptus inuenitur: ✠. *Opilio V.C. atque INL. P.P. Patricius hoc oratorium, ſeu baſilicam in ſancta Iuſtina honorem à fundamentis cœptum perfecit.* ✠. ✠. *Hic eſt Opilio, qui Valentiniano III. & Martiano imperantibus cum Vincomalo Coſ. fuit.* Alia ergo præponendæ Crucis in antiquis ſcripturis ratio, quàm piæ conſuetudinis non fuit, quam ab Apoſtolis veriſimile eſt emanaſſe.

Ad legem vnicam C. de caducis tollendis.

Cap. CCXVI.

Avguſto imperante, vt ſcribit Dion [a], Q. Pompeius Secundus, & M. Papius Mutilus Coſs. Calend. Iulij C. Poppeo, alij dicunt, Pompeio Sabino, & C. Sulpitio Camerino ſuffecti legem tulerunt, quæ ab illis Poppea Papi dicta eſt. Hæc caducas hæreditates fiſco vindicari volebat, ſi ante aditam hereditatem heredes deceſſiſſent, quos ante apertas tabulas teſtamenti adire prohibebat *l. 1. C. de caduc. tollend.* Id factum eſt, vt exhauſtum bellis ciuilibus ærarium locupletaretur. Eadem lege cauebatur, vt eorum, qui liberos non haberent, quod alter coniux alteri legauiſſet, pro decima parte ad fiſcum perueniret [b], quod Honorius ſuſtulit [c]. Tertullianus verò hanc legem à Seuero antè ſublatam fuiſſe ſcribit [d], his verbis: *Nonne vaniſſimas leges Papias, quæ antè liberos ſuſcipi cogunt, quàm Iulia matrimonium contrahi, poſt tanta auctoritatis ſenectutem heri Seuerus conſtantiſſimus Principum excluſit?* Vanam autem hanc legem vocat, quòd vellet ſuſcipi liberos ante vigeſimumquintum annum, quod legitimum tempus contrahendi matrimonij lex Iulia de maritandis ordinibus iudicauit: ea enim maiores annis vigintiquinque, qui coniuges non eſſent, nihil teſtamento capere volebat [e]: quæ lex à Conſtantino ſublata fuit [f]. Eam etiam Tiberius antea mitigauerat: cùm enim ómnia bona ad fiſcum deuoluerentur, ipſe partem tantùm peruenire voluit. *Relatum eſt*, inquit Tacitus [g], *de moderanda Papia Poppea, quam ſenior Auguſtus poſt Iulias rogationes pro incitandorum cœlibum pœnis, & augendo ærario ſanxerat. Nec ideo coniugia, & educationes liberorum frequentabantur, prævalida orbitate.* Et paulo infrà: *Lege Papia Poppea præmiis inducti, niſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret,* (id eſt, fiſcus) *ſed altiùs penetrabant, vrbémque, & Italiam, & quod vſquam ciuium, corripuerant, multorúmque exciſi ſtatus, & terror omnibus intentabatur, ni*

Tiberius ſtatuendo remedium, quinque conſularium, quinque è Pratoriis, totidem de catero ſenatu ſorte duxiſſet, apud quos exoluti plerique legis nexu modicum in praſens leuamentum fuere. Hanc legem Iuliam Papiam plerumque vocant Iuriſconſulti, ad quam Paulus, Caius, Mauritianus, & alij ſcripſerunt [h].

a lib. 56. *b* Tacitus lib. 3. Annal. *c* l. vlt. C. de infirm. pœn. cœlibat. & orbit. *d* in Apologet. 4. *e* hiſtor. tripart. lib. 1. c. 9. Nicephor. lib. 7. c. 46. hiſtor. eccleſ. *f* l. 1. C. de infirm pœn. cœlib. *g* vbi ſuprà. *h* l. edicto. 13. & ſeq de iur. fiſc. l. ſpadonum. 128. & multis ſequentib. de verbor. ſignif.

Ad l. vnic. C. de iis, qui ant. apert. tab. teſt. mor. Cap. CCXVII.

Exiſtimant omnes præcipuum eſſe in liberis, qui ante aditam hereditatem moriuntur, vt eam ad quoſcumque deſcendentes transmittant: & id diſponi in hac lege, etſi alij non aditam hereditatem non tranſmittunt [a]. Sed ego puto hanc legem loqui de liberis tantùm vſque ad tertium gradum, qui ante apertas tabulas moriuntur, vt eorum caduca non ſit hereditas, ſed ad eorum liberos tranſmittatur: idque oſtendit tituli inſcriptio, & ipſa etiam lex *in princip. & dict. l. vnica. §. & cùm lex. C. de caduc. tollend.* Erat enim propriè caduca illa hereditas, vbi quis nondum apertis tabulis teſtamenti deceſſiſſet, nam fiſco applicabatur: ſed ab hoc onere liberos vſque ad tertium gradum hæc lex excipit: quod introductum fuerat à lege Papia, exhauſto ob ciuilia bella ærario [b]. Cùm enim ob multa, & continua bella ciuilia immenſa pecunia effuſa eſſet, ac fermè 24. legiones alendæ eſſent, & quandoque plures, coactus eſt Auguſtus pecuniam conquirere, atque inter alia per Papiam legem tulit, vt heredum, qui nondum apertis tabulis teſtamenti deceſſiſſent, hereditas ad fiſcum pertineret, exceptis tamen liberis vſque ad tertium gradum, quibus hoc iugum imponere erubuit. Itaque diſponit hæc lex, vt liberi vſque ad pronepotem, quorum parentes ante apertum teſtamentum deceſſiſſent, ipſorum hereditatem non aditam tranſmittant ad liberos. Quare meo iudicio errant Doctores, omnes liberos excipi, exiſtimantes: ſoli enim extra tertium gradum liberi lege Papia excluduntur. Sed ſi pater filium, auus nepotem, proauus pronepotem faciat heredem, hi inſtituti ad quoſcumque poſteros in infinitum hereditatem tranſmittunt: ait enim dicta lex 1. cuiuſcumque ſexus, vel gradus. Et hoc ſentit dict. §. *ſed cùm lex. in l. 1. C. de caduc. tollen.* Secundò, quia dict. *l. 1. C. de iis, qui ante apert. tab. mor.* nominat tantùm filium, nepotem, & pronepotem, vnde ad vlteriores non extenditur [c]. Quando enim lex certos liberorum gradus nominat, eos non egreditur, vnde abnepos moriens ante apertas tabulas teſtamenti hereditatem non transferebat ad deſcendentem. Itaque non ſemper filij morientes ante aditam hereditatem eam ad poſteros tranſmittebant, niſi eſſent ſui heredes: illa enim velut adita ſemper tranſmittitur [d]. Emancipati verò ad omnes poſteros transferebant, modò vltra tertium gradum non diſtarent ab eo, de cuius hereditate agebatur.

Ex his patet in alio etiam minus rectè ſentire Interpretes, dum ſcilicet volunt dict. l. 1. etiam procedere in ſucceſſione inteſtati: cùm enim loquatur tantùm de iis, qui moriuntur, clauſis tabulis teſtamenti, de inteſtatis intelligi non poteſt. Neque tamen hodie omnino ſuperflua eſt illius diſpoſitio, quia licèt omnes ante apertas tabulas teſtamenti adire poſſint [e], non tamen hereditatem non aditam tranſmittunt præter liberos vſque ad tertium gradum [f].

a l. vnic. §. in nouiſſimo. C. de caduc. tollend. *b* dict. l. vnic. §. 1. C. de caduc. tollend. *c* l. liberorum, in fin. de verbor. ſignif. *d* l. 3. C. de iur. delibet. *e* dict. l. vnica. §. cùm igitur. *f* dict. l. vnica §. in nouiſſimo. C. de caduc. tollend.

Ad

Ad l.amitæ.C.communia de ſucceſſ. CAP. CCXVIII.

ALias ſatis apertum eſſe mihi videbatur Diocletiani, & Maximiani reſponſum, niſi Accurſius illud obſcuraſſet,dum verbum,*ſunt*,pro *attinet*, exponit, & erroneè amitæ priuignos appellat.Quam expoſitionem etſi cæteri ſequuntur, ego tamen tanquam legi aduerſantem minime recipiendam eſſe cenſeo. Vt autem legis ſenſum apertum faciam,ponenda eſt facti ſpecies.

Quidam habens filios Paulam Iuſtinæ amitam ſecundam vxorem duxerat. Hæc decedens liberis ex eodem matrimonio ſuſceptis,qui Iuſtinæ amitini erant, hæreditatem reliquit. His ab inteſtato defunctis tanquam proximiores ſuccedere deſiderabant eorum fratres conſanguinei,& Paulæ priuigni,quibus cum præferri, vt proximior,vellet Iuſtina,Principes conſuluit,an poſſet.Ignorabant Imperatores,an hi veri Paulæ priuigni eſſent,ideóque,vt Iuſtinæ ſatisfacerent,quódque membrum amplexi reſponderunt:Si quidem hi erant veri Paulæ priuigni conſanguinei fratres,eius filiorum,eorundémque amitinorum Iuſtinæ defunctorum,ſucceſſionem ſibi iure vindicant.Cæterùm ſi priuigni Paulæ non ſunt, quia alio patre nati, Iuſtinæ amitinorum ſucceſſio debetur.Potuit enim alia ante Paulam vxore ducta, quæ ex alio marito libetos ſuſcepiſſet, eoſdem priuignos maritus Paulæ habere, qui cùm ex diuerſo parente,atque amitini Iuſtinæ nati fuiſſent, neque vnquam Paulæ priuigni fuerint, neque eoſdem amitinos aliqua cognatione contigerint, ipſis non ſuccedunt, ideóque Iuſtina admittitur.Et hoc ſentiunt Diocletianus,& Maximianus, dum Iuſtinam ita alloquuntur. Nam ſi amitinis tuis etiam alio patre natis, id eſt, cum hi amitini alio patre nati ſint, illi nunquam eorum matris priuigni ſunt,eorum tu vindicas ſucceſſionem,quia cùm ipſius mariti filij non fuerint,nec Paulæ priuigni dici poſſunt,ideo Iuſtina ad amitinorum ſucceſſionem vocatur. Quod autem vult Accurſius Paulæ amitæ quandoque eos priuignos fuiſſe, repugnat legi, quæ dicit, nunquam eorum matris priuigni ſunt. Fortè hæc eſt eadem Iuſtina, ad quam extat eorundem Principum *l.ſi non verum.C.de donat.int.vir.& vxor.* Ad Paulam eſt eorundem *l. nimia.C.de actio.& oblig.*

Ad l.1.C.de bonis matern. CAP. CCXIX.

PLurimi à Cõſtantino inuentũ opinãtur, vt bonorũ maternorum proprietas ſit filiorum, vſusfructus vero parentis,cùm apud Iuriſcõſultos legatur,quicquid acquirebat filius,olim abſolutè patris fuiſſe, vt hic cum glo. [a] maior interpretum pars autumat.Ad quid enim à Cõſtantino hæc lex lata eſſet,ſi id ipſe non induxiſſet? Quidam Gloſſatores [b]; & alij [c] tenuerunt contrarium,ſed rem acu, vt eſt in prouerbio, non attigerunt.Quare hanc rem aliter explicãdam eſſe cenſeo. Ante M.Antoninum bona materna ab inteſtato ad matris agnatos pertinebant, ſed ſi filius à matre fuiſſet inſtitutus, per eum patri acquirebantur [d]. Marco verò imperante factum eſt Senatuſconſultum Orficianum, vt bona inteſtatæ matris eſſent filij, etſi patris poteſtati ſubiecti,non tamen quoad vſumfructum. *Data eſt*,inquit Imperator [e], *filiis legitima matris hæreditas,etiamſi alieno iuri ſubiecti eſſent.* Quia verò,auctore Marco Antonino, factum eſt memoratum Senatuſconſultum, Capitolinus illi hoc ius attribuit [f]. Probatur hæc opinio & à Caio libro ſingulari ad Orficianum,*Sacratiſſimi* inquit [g], *Prin-*

cipis noſtri oratione cauetur, vt matris inteſtata hæreditas ad liberos tametſi in aliena poteſtate erunt pertineat. Hic autem Princeps, quem citat, Marcus fuit, ſub quo factum eſt hoc Senatuſconſultum, nec eo alius Princeps plures orationes habuit. [h], ita vt oratio præcitata alterius, quàm Marci fuiſſe non videatur. & hic Caius non ſenior Caſſius Lõginus, ſed alius, eius temporis fuit. Triphoninus quoque, ſi pater agat querela inofficioſi contra matris teſtamentum, quæ filium exhæredauit, *Commodum*, inquit [i], *victoria parat filio.* quia inteſtatæ matri tum filius ſuccedebat, & querela rem ad cauſam inteſtati redigit.

Si verò teſtata mater deceſſiſſet filio hærede relicto, patri hæreditas acquirebatur, quia ceſſabat Senatuſconſultum Orficianum, & Marci oratio ſuper eo habita, & hoc caſu procedit *l. ſi mater. C. de inſtit. & ſubſtit. & ſimiles.* Conſtantinus verò ſanxit, vt etiam teſtamento delata matris hæreditas filio quoad proprietatem acquiratur, quoad vſumfructum patri, quod ius erat, ſi mater inteſtata deceſſiſſet.

Id poſtea Arcadius [k] ad aui, & proaui materni bona extendit etiam nepoti, vel pronepoti donata. Theodoſius ad bona ex nuptiis quæſita hoc ius traxit [l]. Iuſtinianus ad omnia laboribus filij, vel proſpera fortuna acquiſita [m], qui id ſe ad exemplum iuris antiqui introduxiſſe affirmat, quo bona materna quoad vſumfructum tantùm patri acquirebantur. Ius autem antiquum intelligitur ante Conſtantinum: nam illius antiquum dici nequit.

Neque his reſtagatur *l. ſi filius meus. ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſtam.* vbi pater qui petiit bonorum poſſeſſionem hæreditatis maternæ, in qua filius hæres ſcriptus fuerat, ab inteſtato nomine filij tenetur ad legata, perinde ac ſi ex teſtamento petiiſſet, itaque actio datur in patrem, quia illi hæreditatis commodum acquiritur. Nam reſpondetur ſcriptum à matre hæredem filium fuiſſe, vnde non eſt locus Orficiano Senatuſconſultum Orficianum.

Sed plus vrget *l. qui in aliena. in ſi. prin. ff. de acq. hær.* Filius non poteſt adeundo hæreditatem ſibi delatam obligare patrem, ſed ſine patre ſi petierit bonorum poſſeſſionem, pater eam ratam habere poterit. Idem eſt, ſi legitima hæreditas filio matris ex Senatuſconſulto Orficiano delata fuerit, ergo ea patri acquiritur. Sed illud eſt, quia patri vſusfructus acquirebatur etiam iure antiquo, ſcilicet, Senatuſconſulti. Vel ſi minor erat filius, pater eius hæreditatis adminiſtrator erat [n]. Quin in contrarium illa lex retorquetur, dum extenditur ad bona materna, quod faciendum non erat, ſi eo iure patri fuiſſent acquiſita. Quæ lex etſi loquatur de legitima hæreditate delata filio, non eſt neceſſe, vt de matris hæreditate intelligatur, cum fratri militi frater ſuccedere potuerit cum patre [o]. Contrarium tenent communiter Doctores [p].

a in ver. res quæ. *b* Gloſ. in l. is, qui hæres, § vlt. in ver. filius. de acquir. hæred. *c* Alc. lib. 4. parado. c. 3. *d* l. placet. ff. de acq. hæred. *e* §. 1. Inſt. de ſenat. Conſ. Orficia. *f* in M. Antonino. *g* l. pen. ad ſenatuſconſ. Tertyll. *h* l. cum ex oratione. ff. de excuſ. tutor. l. vlt. §. 2. C. de manu. teſt. l oratio. de ſponſal. l. 2. l. oratione. ff. de feriis l. oratione. D. Marci. de ritu nupt. *i* l. filius. de inof. teſtam. *k* l. 2. C. de bonis mater. *l* l. 1. C. de bon. quæ liber. *m* l. cum oportet. C. eod. tit. *n* l. vlt. §. 2. C. de bonis mater. *o* §. præfertur. Inſt. de legi. agna. ſucceſſ. *p* Bart. id d. l. 1. C. de bonis maternis, & ibi Arri. Pincl. in prima par. n. 19. & ſeq.

Ad l. 1. §. ſed & qui. C. de Latina liber. toll. CAP. CCXX.

SEruos, qui iuſſu hæredis pileati funus defuncti anteceſſerint, liberos eſſe ſanxit Iuſtinianus. Pileati ſerui, vt ait Cælius Rhodiginus [a], erant illi venales, quorum nomine venditor nihil præſtare volebat, quod & Gellius ſcribit [b]. Sed hic pileati ſerui aliter

aliter intelliguntur.conſtat enim pileum eſſe libertatis inſigne.Rationem tradit Paulus Oroſius [c],nam ſeruis,cum manumittebantur,caput radebatur, vt omnis ſeruitutis macula abſterſa eſſe ſignificaretur. Et quia ridiculum erat raſam cutem cernere, pileo caput tegebant. Plautus [d]:

Vt ego hic hodie raſo capite caluus accipiam pileum.

Nonius Marcellus, *Qui*,inquit [e], *liberi fiebant, ea cauſa calui erant, quòd tempeſtatem ſeruitutis videbantur effugere.*Liuius,*Prabuerunt*,inquit [f],*ſpeciem triumpho,capitibus raſis,ſecuti qui ſeruitute exempti fuerunt.* Pileus erat forma dimidij oui, vt Lucianus ſcribit [g], ſumptum à gente Garamantum, apud quos ſtruthiocamelus tantæ magnitudinis ouum parit, vt diuiſum illis gentibus pilei vſum præſtet. Horum exemplo aliæ quoque gentes ſimilem pileum ex lana inuenerunt,quem manumiſſorum capiti Romani imponebant, vnde pileus inſigne libertatis pro ipſa etiam libertate accipiebatur.Is in plurimis numiſmatis viſitur,& præcipuè in iis, quæ nomine Bruti, & Caſſij Cæſaris perculſorum impreſſa ſunt,in quib.inter duos gladios pileus ſpectatur cum inſcriptione, RECEPTA LIBERTAS. Quin & ipſa libertas per mulierem cum pileo in manu fingitur, vt in Antonini,Claudij, Galbæ, Gordiani, & aliorum numis cernitur.Hinc vocati ad pileum dicebantur, quibus promittebatur libertas. Liuius, *Poſtero die*,inquit [h],*ſerui ad pileum vocati,& carcere vincli emiſſi.* Tranquillus quoque auctor eſt [i], populum Romanum ob mortem Neronis publicè pileatum inceſſiſſe, vt ſe à ſeruitute liberatum ſignificaret.Hoc ergo intelligit Iuſtinianus, dum ait, ſeruos pileatos funus defuncti anteceſſiſſe.Cupientes enim hæredes videri ſe plures ob memoriam defuncti manumiſiſſe, pileatos ſeruos funus antecedere iubebant, cum neminem tamen libertate donaſſent. quos omnes liberos eſſe Iuſtinianus ſanxit, ne vanæ liberalitatis iactantia hæredes populum eluderent.De iis,qui pileati funus antecedunt, meminit Appinianus [k],dum Perſeum Macedoniæ regem pileum geſtaſſe memorat; & Dionyſius Halicarnaſſeus refert [l], multos teſtamento ſeruis libertatem donaſſe,vt pileos in capite ferentes lectos ſequerentur, qui pompæ cauſa funeribus præferebantur. Nec pileum tantùm manumiſſi gerebant, ſed & veſte alba induebantur,patroniq́ue nomen accipiebant,ſuffragiumq́ue ferebant in tribu,& menſa patroni honorabantur, vt Tertullianus auctor eſt. Nam de manumiſſo loquens, *Atquin*,inquit [m],*& veſtis albæ nitore,& aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu menſáque honoratur.*Idem etiam coronabatur, ob lætitiam credo, vt idem Tertullianus aſſerit,*Coronat*,inquit [n],*& libertas ſecularis.*Idem paulo pòſt, *Si veram putes ſeculi libertatem, vi & coronam conſignes, reductis in ſeruitutem hominis, quam putas libertatem, amiſiſti libertatem Chriſti, quam putas ſeruitutem.* Lectos etiam in funeris pompa præferebant. Tacitus loquens de L.Antiſtio vetere, qui Coſ.& Aſiæ Proconſul fuerat, occidendo à Nerone, *Largitur*,inquit [o], *in ſeruos quantum aderat pecuniæ, tres modò lectulos ad ſuprema retineri iubet* Cicero [p] *Ne lecti plures inferrentur, lege ſancitum eſt.* Et Dionyſius Halicarnaſſeus multos poſt mortem libertate donatos ſcribit [q], vt lectos in funere pileati ſequerentur,qui locus ad hanc legem confert.De pompa lectorum latius habetur *in nouell.43.ſeu in auth.de officin.ſiue tabern.Conſtantinop.vib.& in nouell. 59.ſeu in auth.de debita impen.in exequ.defunct.cap.6.*

a lectio.antiq.lib.7.c.vlt. *b* lib.7.c.4. *c* lib.4.c.20. *d* in Amphitr act. 1. ſcæn. qui me alter ter. *e* in ver.Pileus. *f* lib.34.ſeu Decad.4 lib.4. *g* in Dipſadibus. *h* lib.4. belli Punici. ſeu Decad 3.lib.4. *i* in Nerone.c.vlt. *k* in Mithridatico. *l* lib.4.Antiq Roman. *m* lib. de Reſurrectione carnis.c.57. *n* lib.de corona militis.c.13. *o* lib. 16. Annal. *p* libr. 2. de legib. *q* vbi ſupra.

Ad l

Ad l.vlt.C.de ſeruis reip.manum. CAP. CCXXI.

LIbera perſona alij acquirere non poteſt [a].Itaque ciuitates,& oppida ſeruos emebant,qui tanquam Reip. ſerui cuique poſſent ſtipulari. & his conſcribendorum inſtrumentorum publicorúmque actorum munus demandabatur. & ob id Notarius publicus appellatur [b]. Tacitus eum actorem publicum [c] Iulius Capitolinus [d] tabularium,Leo Græcè graphiarium [e],Tranquillus [f] actuarium, Iuriſconſulti [g] ſeruum publicum. Iuſtinianus [h] perſonam publicam appellat,quia eo tempòre,vt mox ſubnciam ſerui ſcribæ publici eſſe deſierant.Húc de parte dimidia bonorum teſtari potuiſſe Vlpianus ſcribit [i].cum enim nullius ſingularis perſonæ ſeruus eſſet, ſed ciuitatis in vniuerſum, quodammodo liber videbatur. Quia ergo ſeruis publicis munus acta,& inſtrumenta ſcribendi demandabatur,Philadelphus,qui Reip.ſeruus fuerat, & manumiſſus, cum in actis ſcribendis perſeueraſſet, decuriones eum in ſeruitutem reuerſum eſſe dicebant: quia hoc officio ſoli ſerui fungebantur. Id iuris eſſe negat *l. vlt.C.de ſeruis reip.manum,*nam titulis,puta,venditionis,donationis, & ſimilibus dominia ſeruorum acquiruntur,non autem ex hoc ſolo,quòd quis ſcriba ſit,Reip. ſeruus probatur. Itaque ſi Philadelphus, qui ſeruus municipum fuit, eſt manumiſſus, quod ſcriba permanſerit,non potuit in ſeruitutem reuocari. Oportet tamen eum rectè,& ſecundum legem Vectibulici eſſe manumiſſum,legẽdum *Vectij Bulici*.Vectius Bulicus,imperante Nerone,cum duabus legionibus,& Verulano Seuero Tigrani,ne Armenia expelleretur, auxiliatus eſt [k]: mox in Britanniæ adminiſtratione Trebellio Maximo ſucceſſit [l].Huius, vt credo, filius cum Piſone ſub Traiano Coſ. fuit, & auctor legis, qua præſcribebatur Romanis certus numerus ſeruorum Reip. manumittendorum, vel certa forma de iis tradebatur,veluti, vt cum decreto Decurionum, & auctoritate Præſidis manumitterentur [m]. Poſtea verò imperante Hadriano,Iubentio Celſo,& Neratio Marcello Coſ.hæc lex etiam ad municipia omnia eſt extenſa,vt in iis eadem forma obſeruaretur, quæ Romæ conſtituta fuerat. Demum Arcadius, & Honorius uoluerunt ampliùs ſeruos publicos eſſe ſcribas [n], quæ prohibitio ſcribas antea ſeruos fuiſſe oſtendit.Vnde noſtrorum error irrepſit,qui notarios dicti temporis liberos fuiſſe arbitrati crediderunt omnibus tabulariis conceſſum,vt aliis ſtipulari poſſent, non animaduertentes illos publicos ſeruos fuiſſe, & ita appellatos, quod Reip.ſeruirent,non quod publicè ſcriberent,qui error ab aliis etiã eſt animaduerſus.

a l.1.C.per quas perſ.nob.acquir.Inſt.eo.tit.in prin. *b* l.1 §.ſin autem aliqua.& §.ſeq.C.com. ſeru.manum. *c* lib.2.Annal. *d* in M.Antonino. *e* l.orphanotrophi.C.de Epiſc.& Cleric. *f* in C.Iulio Cæſare.c.54. *g* l.non aliter.ff de adopt.l.ſi pupillus. rem pupill. ſaluam fore.l.1.§. exigere ff.de magiſtr.conue. *h* §.cum autem.Inſt. de adopt. *i* tit.de teſtam. in fin. *k* Tacit. lib. 15. Annal. *l* Tacit.li.18.Annal.ſeu lib.2.Hiſt. *m* l.1.& 2.ſupr.eo.tit. *n* l.generali.C. de tab.lib.10.

Ad tit.C.de aſſertione toll. CAP. CCXXII.

OLim nemo alieno nomine agerè poterat,niſi pro populo,pro tutela,& ſerui libertate [a],pro aliis non licebat,ſed quiſque per ſe litem exercere tenebatur.Pro ſua verò libertate nemo experiri poterat, ne ſi ſeruus pronunciatus fuiſſet, eueniret abſurdum ſeruum in iudicio fuiſſe,& ideo aliquis liber prò eo liberale iudicium inſtituebat,qui adſertor vocabatur,vt Theophilus explicat [b].Sed quemadmodum poſtea vnicuique conceſſum fuit per procuratorem litigare,ita & ſeruis permiſſum eſt,

vt

vt pro ſua libertate per ſe litem exerceant,quod diſponit titulus *C. de aſſert. tollen.* & quia etiam ſi in rem iudicatam ſententia tranſiuiſſet,licebat litem ſopitam tertiò ſuſcitare,id etiam ibi tollitur.

a Ioſt.de iis,per quos agere poſſum,in prin. *b* Ibidem.

Ad l.1.C.ne de ſtatu defunct.poſt quinquen.quær. CAP. CCXXIII.

HIc de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæri prohibetur. Primus huius legis auctor fuit Titus Veſpaſianus,amor, & deliciæ generis humani vocatus, quanquam non quinquennium magis,quàm aliud temporis ſpacium eum definiuiſſe cõſtat,ſcribente Tranquillo [a], *Vetuit inter cætera de eadem re pluribus legibus agi,quærive de cuiuſque defunctorum ſtatu vltra certos annos.* Cum certum itaque in hac re præſtituerit tempus,neque ſuo id reliquerit arbitrio, vt falsò ibi interpretes autumant, quinquennio tamen hanc metam terminaſſe non apparet. M.vero Antoninus Philoſophus ad quinquennium poſtea defuncti ſtatus quæſtionem deduxiſſe videtur, cùm Capitolinus ſcribat [b]:De ſtatu etiam defunctorum intra quinquennium quæri iuſſit. Eiuſque dicti verba fortè erant,quæ hic Codici inſcribuntur, *ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur*; quæ poſtea latiùs in eodem titulo poſteriores Principes ſunt interpretati.

a In Tit.Veſpaſiano.c.1. *b* in M.Aotonino Philoſopho.

Ad tit.ne rei domin. vel templor.vindicat.temp.præſcript.ſubmoueat.

CAP. CCXXIV.

HOc titulo proſpicitur,ne res Principis, vel templorum præſcribantur. Coniunguntur autem res Principis, & templorum non ſolùm hoc in loco, ſed & aliis [a],non aliam ob cauſam,quam quòd ad templa eſſent ſub tutela comitis rerum priuatarum, & eorum rationalium, qui erant in Prouinciis, & ſicut bona Principis principi adminiſtrabant,ita & res templorum tuebantur,vt diſertè ſignificat *l.4 C.de fund.rei priuatæ.lib.11.Vniuerſi,*inquit,*fundi templorum ad rationalium rei priuatæ ſolicitudinem, curámque pertineant, atque ab his anniuerſariis ſolutionibus poſtulatis peculiari, vt ſemper fuit,ſtudio defendantur.* Credo autem intelligi de templis Gentilium,quorum reditus tandem ſunt fiſco ab Honorio,& Theodoſio applicati [b].

a l.vlt.C.de fund.patrimooia.lib.11.l.quiſquis.C. de omni agro deſer. lib. 11. l. 4. C. de diuerſ. præd.vrb.& ruſt.Templor.& ciuitat.& omni reditu ciuili.lib.11. *b* l.omnia.C.de Paganis.

De Senatuſconſulto Claud.tollendo. CAP. CCXXV.

HVius Senatuſconſulti auctor fuit Pallas Claudij Imp.libertus,& apud eum potens,qui patrono ſuaſit,vt hoc Senatuſconſultum fieri curaret, vnde liberto ornamenta prætoria & centies quinquagies numum ſunt decreta, quæ tamen ipſe dictus eſt non accepiſſe. Tacitus ita de hoc Senatuſconſulto,etſi mendosè legitur, *Refertur,*inquit [a],*ad patres de pœna fœminarum,quæ ſeruis iungerentur,ſtatuitúrque,vt ignaro domino ad id prolapſa in ſeruitutem,ſin conſenſiſſet,& qui nati eſſent pro libertis haberentur.*

tur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæſar, Prætoria inſignia & centies quinquagies ſeſtertium cenſuit Conſul deſignatus Barea Toranus. Additum à Scipione Cornelio grates publicè agendas, quòd regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem vſui publico poſtponeret, ſéque inter miniſtros Principis haberi vellet. Aſſeuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem ſubſiſtere; & fixum eſt ære publico Senatuſconſultum, quo libertinus ſeſtertij ter millies poſſeſſor antiquæ parſimoniæ laudibus cumulabatur. Hæc ille. Efficit ſumma bonorum Pallantis tres auri milliones, vt vulgò appellant. Decreta verò à Senatu pecunia aſcendit ad centum quinquaginta millia aureorum illius temporis, quorum quadraginta octo faciebant auri libram.

Præcipiebat verò Senatuſconſultum, vt libera mulier, quæ alieno ſeruo eius domino expreſsè prohibente, ſe iunxiſſet, eius ſerua cum tota ſubſtātia eſſet[b]: ſi eo ignorante id feciſſet, liberta. Trina autem requirebatur denunciatio, & iudicis ſententia, vt vult Theophilus [c], & ſeptem teſtibus ciuibus Romanis denunciandum erat [d]. Idem ſentit Tertullianus. *Nonne*, inquit [e], *inſuper cenſuerunt ſeruituti vindicandas, quæ cum alieno ſeruo poſt dominorum denunciationem conſuetudine perſeuerarunt?* Plinius Montano ſcribit [f], cum Pallantis monumentum in via Tiburtina legiſſet, ſe hoc Senatuſconſultum quæſiuiſſe, & copioſum, effuſúmque inueniſſe, & plurimum in illud inuectus, eius partem recitat, quæ ſequitur. *Sed cum Princeps optimus, paréntſque publicus rogatus a Pallante eam partem ſententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies ſeſtertium, remitti voluiſſet, teſtatur Senatus etſi libenter, ac meritò hanc ſummam inter reliquos honores ob fidem diligentiámque Pallantis decernere cœpiſſet, voluntati tamen Principis ſui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obſequi. Hoc Senatuſconſultum ante 10. Cal. Feb. id eſt, ante diem 23. Ianuarij factum placuit in ære incidi, & ad ſtatuam loricatam D. Iulij adfigi.* Pallantis verò ſepulchrum Plinius eidem Montano in via Tiburtina intra primum lapidem fuiſſe indicat[g], cum hac inſcriptione: *Huic Senatus ob fidem, pietatémque erga patronos ornamenta Prætoria decreuit, & Seſtertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit.* Amplas opes Pallas coegit, hortóſque Pallantianos nuncupatos in quinta vrbis Regione habuit; quare Nero, vt has opes conſequeretur, eum veneno ſuſtulit, vt Tacitus [h], & Tranquillus [i] referunt.

Tot teſtimoniis conſtat ſupraſcriptum Senatuſconſultum, ſuadente Pallante, à Claudio conditum, vt mirum ſit, quomodo Tranquillus Fl. Veſpaſianum eius auctorem faciat [k]. *Libido*, inquit, *atque luxuria, coercente nullo, inualuerat. Auctor Senatui fuit decernendi, vt quæ ſe alieno ſeruo iunxiſſet, ancilla haberetur.* Id enim antea Senatus auctoritate Claudius ſanxerat. Quare in hoc Tranquillum erraſſe opinor, præſertim cum in Claudio hoc reticeat, quòd Veſpaſiano adſcribit. Id Senatuſconſultum mulieribus pernicioſum tanquam nimis durum hac lege Iuſtinianus aboleuit. A Longobardis tamen, & Francis poſtea renouatum fuiſſe videtur.

a lib. 12. annal. *b* §. 1. Inſt. de ſucceſſ. bonor. ſublat. quæ fiebant ex Claudian. Senat. conſult. *c* ibidem. *d* In Epitome l. 7. & vlt. C. Th. de libera. cauſ. l. Lucius. 2. ff. depoſit. l. 10. C. Th. de murilegul. *e* lib. 2. ad vxor. cap. 8. *f* lib. 9. epiſt. 6. *g* lib. 7. epiſt. 29. *h* lib. 14. annal. in fin. *i* in Nerone. cap. 35. *k* in Fl. Veſpaſiano. c. 11.

Ad l. præcipimus C. de appellat. Cap. CCXXVI.

SI à ſpectabilibus iudicibus appellatur, id eſt, Præfecto Auguſtali, Comite Orientis, Proconſule, aut Vicariis, Præfectus Prætorio, qui eſt in comitatu, cum

cum Quæſtore cauſam cognoſcit, & hoc habet locum etiamſi hi ſacri iudices, id eſt, à Principe fuerint delegati. Si verò à Duce, qui & ipſe ſpectabilis eſt, fuerit appellatum, ſi idem Præſes fuerit, cauſam Præfectus Prætorio, qui eſt in comitatu, cognoſcit. Qui autem ſint iſti, non aperit. Sed erant duo, alter in Oriente, Dux Arabiæ, & Præſes [a]. Alter in Occidente, Dux, & Præſes Mauritaniæ Cæſarienſis; qui etiam duplex habebant officium [b]. De ſimplici vero Duce hæc lex non loquitur, ſed *l. pen. infr. eod. tit.* Ab hoc enim ad Magiſtrum officiorum, & Quæſtorem appellabatur. Omnibus autem prædictis caſibus, qui erant ab Epiſtolis, acta iudicij ſcribebant, & litigantibus edebant.

Si verò Princeps viro non illuſtri cauſam delegaſſet, eam appellatione ſuſpenſam idem Præfectus Prætorio, & Quæſtor cognoſcebat, ſed qui erant à Libellis, acta notabant, & edebant, quoniam ipſi etiam delegationes plerunque libellis ſupplicibus reſpondendo ſcripſerant. Si vero Illuſtri Princeps cauſam decidendam commiſerit, ipſe cognoſcit, ne par paris ſententiam corrigat [c].

Cæterùm quibus caſibus Præfectus Prætorio cum Quæſtore cauſam audit, officium Præfecti iudicata exequitur: quia Quæſtor officium non habet. Hodie ſiue à Duce, ſiue ab alio ſpectabili appelletur, Præfectus Prætorio, & Quæſtor cauſam audiunt, ſed acta tam libellenſes, quam officiales Præfecti Prætorio notant [d].

a Notit. Imp. Orient. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Ducis Arabiæ. *b* Notitia Imper. Occidẽt. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Vicarij Africæ. *c* §. vlt. auth. de appellat. ſeu nouell. 23. *d* ibidem.

Ad l. Maniana. C. de ædific. priuat. CAP. CCXXVII.

HÆc lex inter Mæniana, & aduerſa ædificia decem pedes liberi aeris eſſe vult: quæ à Mænio inuenta fuiſſe dicitur, qui abſumpto patrimonio, cum ædes venderet, columnam recepit, ſuper qua ex proiectis ludos ſpectaret. *Manius*, inquit, Aſconius [a], *cum domum ſuam venderet Catoni & Flacco Cenſoribus, vt ibi Baſilica ædificaretur, exceperat ius ſibi vnius columnæ, ſuper quam tectum proiiceret ex prouolantibus tabulis: vnde ipſe, & poſteri eius ſpectare munus gladiatorum poſſent, quod etiam tum in foro dabatur. Ex illo igitur columna Mania vocitata eſt, inde dicta ſunt Maniana.* Hæc Aſconius.

Hæc ſæpè ſunt prohibita, & tandem permiſſa eo modo, qui in hac lege ſtatuitur. Marcellinus loquens de Vectio Prætextato Præfecto vrbi ait [b]: *Plura vtilia diſpoſuit: nam & Maniana ſuſtulit, omnia fabricari Romæ priſcis quoque vetita temporibus: & diſcreuit priuatorum parietes ab ædibus ſacris, iiſdem inuerecundè connexos.* Idem & Canones de templis Chriſtianorum ſtatuerunt, vt quadraginta, vel triginta paſſus per circuitum liberi aëris habeant [c]. Hic eſt Prætextatus, qui à Macrobio celebratur [d].

a in diuinatione, id eſt, in primam Cicero. Orat. in Verrem. *b* lib. 27. *c* c. ſicut antiquitus. 6. 17. q 4. *d* in Saturnalib.

Ad l. ex quo. eod. tit. CAP. CCXXVIII.

MAgno ſub Leone orto Conſtantinopoli incendio [a], quod per quatriduum vrbem eſt depaſtum, & eam magna ex parte abſumpſit, inter reſtaurantes

Digitized by Google

ædificia multę ortæ ſunt controuerſiæ, quas Leo, lata lege, quæ non extat, ſopiuit. Zeno & ipſe hac conſtitutione cauit, ne quis veterem ædificiorum formam excederet, & vt inter nouum, & vetus ædificium duodecim pedes relinquantur, & alia, quæ in hac lege continentur.

a Marcell. in chronicis.

Ad l. quia plurima. C. de operib. publ. & de Zeuxippi porticu, & eius balneis.

Cap. CCXXIX.

ZEuxippi lauacrum multis in locis celebratur, quod inſignem habebat porticum domibus, & officinis circundatum, ex quibus annui reditus percipiebantur. Eos Theodoſius iuſſit impendi in præbenda balneo lumina, atque in eius ædificia, tectáque ſarcienda. Erat in hoc balneum publicum, celebre, atque ampliſſimum Conſtantinopoli, ac Palatio Principis vicinum, vt tradit Nicephorus [a], qui quatuordecim Regiones Conſtantinopolis deſcribit, in ſecunda Thermas Zeuxippi poſuit: quod lauacrum Numerorum poſtea vocatum ſcribit, fortè quia Numeri, id eſt, milites ibi lauabantur. Id poſtea, Iuſtiniano imperante, orto tumultu, incendio conſumptum fuiſſe refert Zonaras [b], quod Seueri lauacrum fuiſſe dicit. Id credo primum à Zeuxippo conditum fuiſſe, qui circa Neronis tempora ſæuitiam Byzantij exercuit, ac Chriſtianos afflixit, & inter alios D. Andream Apoſtolum verbum Dei ferentem perſequens, Agyropolim fugere compulit. erátque, vt arbitror, Macedoniæ, ac Thraciæ præfectus, vt refert Nicephorus [c]. Hoc Balneum à Zeuxippo ædificatum poſtea Seuerus auxit & exornauit, vt auctor eſt Suidas [d], *Hippodromo*, inquit, *coniunxit Balneum in templo Iouis Zeuxippum vocatum.* Cedrenus verò ab eo conditum affirmat. *Zeuxippus*, inquit [e], *Balneum Byzantiis condidit.* Sozimus in peninſula, ſeu cornu id fuiſſe ſcribit [f]. *Olim quidem eo loco portam habebat, quo porticus illæ deſinunt, quas Seuerus Imp. extruxit, cùm ſuas aduerſus Byzantios iras depoſuiſſet, qui hoſtem ipſi Nigrum in vrbem admiſerant.* Hæc ille. Et Sozomenus balneum publicum, & illuſtre, ampliſſimúmque vocat [g], & Socrates [h].

Suidas auctor eſt [i], Chriſtodorum poetam ſtatuas, & imagines Zeuxippi carmine celebraſſe, inter quas laudatur, quæ Heſiodo poetæ poſita fuit. Procopius verò id balneum eſſe dicit [k] à Iuſtiniano inſtauratum, ſed Zeuxippum dici: quia ibi equorum iunctorum curſus exercetur, idque Græca hæc vox ſignificat. Eius meminit & D. Gregorius Nazianzenus, *Nec nouam*, inquit [l], *illam Hieruſalem hoc eſt Zeuxippum inuiſo.*

a lib. 9. Hiſtor eccleſiaſt. c 9. b annal. tom. 3. in Iuſtiniano. c Hiſt. eccleſiaſt. lib. 8. c. 6. d In ver. Seuerus. e in Hiſtor. compen. in Seuero. f Hiſtor. lib. 2. g lib. 3. c. 8. Hiſt. eccleſiaſt. h lib. 2. c. 12. Hiſt. eccleſiaſt. i in ver. χριστόδωρος. k lib. 1. de ædificiis Iuſtiniani. l in orat. ad Arrianos, & de ſeipſo.

Ad l. 1. & 2. C. de inf. pœn. cœlib. orbit. & decimariis ſublatis. Cap. CCXXX.

NVllam inter cœlibes, & orbos, quod ad legum effectum pertinet, differentiam antiqui interpretes poſuerunt, cùm neutris mortis cauſa donari potuiſſe crediderint. Noua verò lege à Conſtantino lata, quæ eſt *l. 1. C. de infir. pœn. cœlibat. orbiſq. & decimar ſubla.* permiſſum fuiſſe arbitrantur, vt his hodie donare liceat. Sed etſi nullum

nullum de donatione in eo titulo verbum habeatur,id tamen ipſi ex eo opinati ſunt, quòd hic tractatus ſtatim mortis cauſa donationes ſubſequatur,quæ ego à vero longè diſtare non dubito. Siquidem magnum inter orbos,& cœlibes diſcrimen fuiſſe inuenitur, & nunquam his donari,ſed tantùm in teſtamento relinqui prohibitum fuit, vt huius tituli iura demonſtrant. Origo pœnarum cœlibum hinc emanauit: cùm innumeri bellis ciuilibus obiiſſent, tum iis, quæ inter Marium, & Syllam, & inter Cæſarem,& Pompeium,tum aliis,quæ plura cum M. Antonio geſta fuerant,& pauci ciues ſupereſſent,ob replendam liberis ciuitatem,imperante Auguſto, lege cautum eſt,vt qui maiores annis 25. vxores non duxiſſent, nihil ex teſtamento alterius capere poſſent. Qui verò mariti quidem fuiſſent,orbi tamen, id eſt, ſine liberis permanſiſſent, dimidiam tantùm partem ex alienis facultatibus cōſequi poſſent [a]. & hi erant,qui ſolidum capere non poterant *in l.ſed ſi hoc.* §. 1. *de condit. & demonſtr. & in l.ſi quis ſolidum.ff.de hered. inſtit.* Neque enim hæ leges de ſpuriis,vt vulgò creditur, quibus iure Digeſtorum relinqui licebat, intelligi poſſunt. Hi etiam ſunt, quos Iabolenus partem tantùm capere ſcribit [b].

Præter hæc ſteriles fœminæ,aut fœcundæ,ſed liberis orbatæ, plerunque illis defunctis ſuccedere prohibebantur, vt Euſebius memorat [c]. Oportebat enim ingenuam tres peperiſſe,libertinam quatuor [d],vt poſſent filiis ſuccedere. Vnde quæ tres ſuſcepiſſet,ius trium liberorum habere dicebatur [e].

Sed cùm cœlibatus in Chriſtiana Republica matrimonio præferatur, omnes pij eam legem damnarunt, inter quos D. Ambroſius, *Qui*, inquit [f], *Deorum ſuorum adulteria,& probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis ſtatuere pœnas, vt æmuli criminum mulctarent ſtudia virtutum. Specie quidem, quæ fœcunditatem quærerent, ſed ſtudio, quo propoſitum caſtitatis abolerent.* Hæc ille.

Ergo & pius Imp. Conſtantinns, antiqua lege abrogata, omnem cœlibatus, & orbitatis pœnam in hoc titulo ſuſtulit. Verba autem Sozomeni hæc ſunt. *Apud Romanos dudum fuit lex à 25. annis non habentes vxores prohibens à priuilegiis habentium coniuges. Sed & alia multa iubens, vt nihil de teſtamento lucrarentur, licèt generis proximitate conſiſterent. Qui verò filios non habuiſſent, medietatem relictorum ſibimet amittebant. Poſuerunt autem has leges antiqui volentes Romam eſſe populoſam, omnémque ſubiectam terram. Et quia non multum ante has leges plurimos in bellis ciuilibus amiſerant. Videns igitur Conſtantinus Imp. idcirco malè tractari eos,qui propter Deum virginitati, & ſine liberis eſſe ſtudebant, fatuum iudicauit diligentia, & ſtudio hominum videri eorum augeri genus, cùm natura ſemper ſuperna diſtributione diminutionem ſuſcipiat, & argumentum: & legem populo propoſuit vniuerſo,quatenus æqualibus priuilegiis fruerentur, qui ſine coniugibus, & liberis erant, quibus illi qui hæc ſe habere gaudebant.* Id latiùs & Vlpianus explicat [g].

Lex Papia hæc erat, quam etiam antea Seuerus Princeps ſuſtulerat. Tertullianus, *Nonne vaniſſimas*, inquit [h], *Papiæ leges, quæ ante liberos ſuſcipi cogunt, quam Iulia matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem heri Seuerus conſtantiſſimus Principum excluſit?* Sed fortè renouatam legem Conſtantinus abrogauit; quam tamen ad coniuges extendi noluit, quibus ſibi inuicem relinquendi liberam facultatem non conceſſit [i].

Sed particulam huius legis de hoc diſponentem compilatores omiſerunt: quod id ab Honorio,& Theodoſio in ſequenti lege ſit ſublatum. Lex Papia plura alia habebat capita,de quibus ſupra dictum fuit,& mox ſubiiciam.

Quod autem in vltima parte eiuſdem tituli inſcribitur, *de decimariis ſublatis*, ad

legem vltimam pertinet. Olim enim lege Papia Poppæa cautum erat, vt qui coniugum liberos non haberent, quod alter alteri reliquiſſet, decima fiſco applicaretur, vt apud Tacitum [k] deprehendi Alciatus [l] autumat. Hinc Iuuenalis adulterum ita cum viro adulteræ loquentem inducit [m]:

Iura parentis habes, propter me ſcriberis hæres,
Legatum omne capis.

Sed apud Vlpianum legitur [n], coniuges quanquam liberis carentes inter ſe matrimonij nomine decimam capere potuiſſe. Quod ſi ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habuiſſent, præter decimam, quam matrimonij nomine accipiebant, totidem decimas pro numero liberorum conſequi poterant. Ob id legitur *in l. qui vxori. ff. de aur. & arg. leg.* virum vxori decimam bonorũ reliquiſſe. & quia ampliùs legare non poterat, mancipia, & quaſdam veſtes, & argẽtum, quaſi vxoris fuiſſent, reddi potuiſſe. Vnde quæſitum eſt, ſi vxoris non fuiſſent, an ex cauſa legati præſtãda ſint. Fortè cõpilatores non poſuere omnia verba Scæuolæ, qui reſpondiſſet, non eſſe præſtanda: quia vir vxori vltra decimam legare non poterat, ſed ſcripſerunt tantùm compilatores legandi animo ea relicta fuiſſe, quæ verba non tollunt dubium an ſint præſtanda. Sed ipſi fortè ſcripſerunt, quia tunc ius antiquum erat correctum: & quis poterat legare quantum volebat vxori ſterili tempore, quo ſarcinabant Pandectas. Vnde ſatis eſſe viſum eſt ſcribere illud legatum fuiſſe, ex quo ſequitur, valuiſſe.

Præterea ob communem filium, filiámve poſt nonum diem amiſſos vnam decimam coniuges capiebant, & etiam vſumfructum tertiæ partis bonorum habere poterant. Hæ ſunt decimæ, quas Honorius, & Theodoſius ſuſtulerunt, qui, cum decimarum rationem ceſſare iubent, eas intelligunt, quæ numerum liberorum reſpiciebant. ſed hodie omnia coniuges poſſunt capere.

a Sozomenus lib. 1. hiſtor. tripart. c. 9. *b* l. cum ei. de legat 2. *c* lib. 4. cap. 26. de vita Conſtantini. *d* l. vlt. C. de iur. liber. *e* §. 1. Inſtit. de SC. Tert. Dion lib. 58. in Auguſto. *f* lib. de viduis. ad fin. *g* in fragmentis. tit. 14. & ſeqq. *h* in Apolog. c 4. *i* l. 1. C. Theod. de infirman. pœn. cœlibat. & orbita. *k* lib. 3. annal. *l* lib. diſpunct. 3. c. 3. & 6 *m* Satyr. 9. *n* vbi ſupra.

Ad tit. C. de iur. liber. CAP. CCXXXI.

CVm liberis carentes ex alterius teſtamento ſolidum capere non poſſent, & nihil cœlibes conſequerentur, frequenter à Cæſare ius liberorum impetrabant. Quare adhuc hodie extat Plinij [a] nepotis epiſtola, qua ius liberorum petit, & altera Traiani [b], quæ id indulget Iſidorus, *Ius*, inquit [c], *liberorum eſt, vt coniuges liberis carentes ſe inuicem hæredes ſcribere poſſint.*

Sed id etiam alij impetrabant, vt ſuprà eſt dictum. Verùm hodie, quoniam omnes liberis carentes ex teſtamento capiunt, fruſtrà id ius petunt. Itaque Honorius *in l. 1. C. de iur. liber.* velut rem non ampliùs neceſſariam peti prohibuit.

Quod autem Accurſius [d], & alij intelligunt de patre, qui filio emancipato ſuccedere non poterat, niſi id à Principe impetraſſet, idque ius liberorum eſſe credunt, ſomnium eſt. Hæc lex prima pars eſt l. vlt. proximè præcedentis tituli, in qua coniugibus ſolidi capiendi facultas conceditur, cùm vtraque eodem die, ab iiſdem Principibus, & eodem Varrone Cos. lata fuerit. Quòd autem alij interpretantur hîc dari omnibus immunitatem, quæ pro liberorum numero conceditur, falſum eſt. non enim hoc numero, ſed iuri liberorum ſimpliciter indulgetur. Lex autem poſtrema huius tituli, quæ Iuſtiniani fuit, ad Senatuſconſultum Tertullianum pertinet.

a epiſt.

a epiſt. lib. 1. ep. 60. *b* eod. lib. ep. 61. *c* lib. 5. etymol. c. 24. *d* in d. l. 1. in ver. ius liberorum. C. de iure libero.

Ad l. quamuis. 1. C. de adulter. Cap. CCXXXII.

MVlier nomine Matoria à viro Præpoſito Viatore adulterij cum Iuliano com-miſſi accuſata, & quæſtioni ſubiecta crimen eſt confeſſa, ſed iudicium euitare volebat, quod vir accuſator abeſſet. Reſponſum eſt, cum prope eſſet, vt ferretur ſententia, Præpoſitum à limitibus auocandum non eſſe. Omnes hic legunt *Propoſitum*, & illud proprium nomen viri eſſe credunt. Ego verò lego *Præpoſitum*, & vnum ex iis eſſe exiſtimo, qui caſtris, munitionibúſve in imperij limitibus præerant, & Præpoſiti appellabantur, vt in pluribus iuribus liquet [a].

Ita etiam Tranquillus appellat [b]. ac Comiti limitaneo, id eſt, alicuius regionis limiti præfecto parebant, vt ex libro Notitiæ deprehenditur [c], qui ſub Comite Africæ ponit 12. præpoſitos ſingulos ſingulis caſtris præfectos, quos Burgos, ſeu clauſuras vocat, *l. 1. C. de off. Præf. Prat. Afr.* & ob id ſcriptum eſt, Præpoſitum à limitibus non eſſe auocandum. Proprium verò eius nomen erat viator. Ad viatorem extat Diocletiani, & Maximiani *l. 1. C. qui teſt. facer. poſſ.* quorum etiam eſt *d. l. quamuis*. Crimen verò adulterij ante Conſtantinum deportatione plectebatur, non morte. D. Auguſtinus, *Adulteras autem*, inquit [d], *fœminas quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant*. Conſtantinus verò pœnam mortis ſtatuit [e].

a l. 1. C. de offici. Quæſt. l. 1. & l. viros. C. de diuerſ. off. lib. 12. l. 1. C. de ſalga. hoſpit. non præſtan lib. 12. *b* in Fla. Veſpaſiano. c. 4. *c* imp. Occident. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Comitis Africæ limitanei. *d* lib. 3. de Ciuit. Dei. c. 5. *e* d. l. quamuis. C. ad leg. Iul. de adult.

Ad l. vlt. C. ad L. Iul. de vi publ. Cap. CCXXXIII.

PRohibent Leo, & Anthemius, ne quis Bucellarios, vel Iſauros habeat in vrbibus, vel villis. Hos Accurſius [a], & alij arbitrantur latrones fuiſſe, quos nulli recipere licet, & prodigioſas tradunt aliorum nominum etymologias, nec veras, nec veriſimiles. Fateor quidem Iſauros inſignes latrones fuiſſe [b], qui diuerſa oppida diripientes exurebant: non tamen arbitror de his, vt latronibus, non recipiendis hanc legem diſponere. id enim fruſtrà inhiberetur, cùm ſatis alibi in iure cautum eſſet [c]. & eadem pœna puniendos eſſe illos, qui latrones recipiunt, qua ipſi latrones ſunt plectendi. Quare ſciendum eſt hos milites fuiſſe. Bucellarij enim erant equites, & vna ex decem vexillationibus Magiſtri militum Orientis, vt in libro Notitiæ dignitatum legitur [d]. & Suidas illos Gallogræcos, ſeu Galatas vocat, & Gallogræciæ regionē incoluiſſe ſcribit [e]; cur verò Bucellarij appellarentur, non aperit.

Alij, quod bucellato pane frequenter vterentur, dictos putant. Eſt autem bucellatus panis, quem vulgò biſcotum appellant, de quo in *l. 1. C. de erogat. milit. anno. l. 12.* Sed verius eſt à Bucellaria regione, quam inter Iſauriam, & Cappadociam Conſtātinus Porphyrogeneta locat [f], nominatos fuiſſe. Eius ſæpe & Cedrenus meminit [g].

Sed idem Conſtantinus aſſerit, Bucellarios dictos: quia rei frumentariæ cauſa exercitum ſequebantur. *Bucellus enim*, inquit [h], *eſt panis circularem formam habens, & cellarius eſt cuſtos*, & quia eius panis curam habebant, Bucellarij ſunt dicti. Similiter Iſauri ſunt populi Cilices, radices montis Tauri incolentes, vt Strabo [i], & alij memorant: & erant ex decem octo auxiliis Palatinis, quæ ſub altero ex Magiſtris militum in præſenti ſub Orientali imperio merebant, & Felices Theodoſiani Iſauri

nuncu

nuncupabantur, vt in eodem libro Notitiæ dignitatum habetur [k], vbi in horum clypeo lutei coloris eſt taurus ad viridantis montis verticem,ſupra quem eſt aquila.

Quia ergo aliqui hos milites,Bucellarios, vel Iſauros in prædiis tenebant, vel vt terrorem aduerſariis incuterent, aut etiam vim inferrent, aut alias ob cauſas, memorati Principes graui ſtatuta pœna præcipiunt, ne quis eos apud ſe habeat, vel ne delinquendi occaſio præbeatur, aut illi à militia auocentur, quod eſſet magnum Reip. detrimentum. Idem de omnibus militibus generaliter ſtatuit Iuſtinianus [l].

Iſauros olim Solymos appellatos fuiſſe Theodoretus,ac plura oppida, vicóſque diripuiſſe,& exuſſiſſe ſcribit [m].

Erat autem Solymus vrbs Ciliciæ.itaque erant inſignes latrones, quorum quandoque aliquis Princeps factus loca proxima,& quandoque remota diripiebat. Zoſimus, *Lydius*, inquit [n], *quidam Iſaurus natione conſuetis latrocinijs innutritus, agmine hominum ſibi ſimilium comparato,totam Pamphyliam, atque Lyciam populabatur.* & Probum Imp. finem illi latrocinio impoſuiſſe ſcribit. Iſauróſque pro inſignibus latronibus notat *d.l.pe.C.de feriis.* idem Zoſimus, *qui Iſauros*, inquit [o], *alij Piſidas,alij Solymos,alij Cilices montanos vocant.*

a in d.l.vlt.in ver. Bucellarios,& in ver. Iſauros.C.de vi pub. *b* l.pen. C.de feriis. *c* in tit.ff.de receptatoribus. *d* Imp.Orient.ſub diſpoſitione viri illuſtr.Magiſtri militum per Orientem. *e* in ver. Βουκελλάριοι. *f* de thematibus them 1. *g* in Hiſtor.compen. in Romano Argyro, Michaele Paphlagone, & Conſtantino Compronymo. *h* vbi ſuprà them.6. *i* lib.12. Geograph. *k* imp. Orient.ſub diſpoſitione viri illuſtris Magiſtri militum Præſentalis. *l* Nouell.116. ſeu in auth.vt neque miles,neque fœderatus *m* in Theodoſio Anachoreta. *n* lib.1.Hiſtor. *o* lib.4 Hiſtor.

Ad l.1.C.de emenda.ſeruo. CAP. CCXXXIV.

SI virgis,aut loris dominus ſeruum afflixerit,& mortuus ſit,reiecta dierum diſtinctione,non eſt reus homicidij Hæc enim lex voluntatem domini ſpectat,an ſeruum occidere voluerit, quod ex genere inſtrumenti, quo ſeruum percuſſit,deprehenditur: nam ſi loris, aut virgis verberauerit, animus occidendi abſuiſſe creditur. nec diſtinguitur,an tunc expirauerit,vt punitur,an vno aut altero die ſuperuixerit,vt lege Moyſis cauebatur [a]. Si verò lapide,vel fuſte dominus ſeruum percuſſerit: quia animus occidendi præſumitur, reus eſt homicidij; itaque Conſtantinus hîc legem Moyſis abrogat,ac aliud ipſe ius ſtatuit ex antiquarum legum ſanctione [b].

a Exod. 21. *b* l.1.§.Diuus.ff.de ſicar.& l.1.& 5.& C.ad leg.Cornel.de ſicar.

Ad tit. C. de ſicar. CAP. CCXXXV.

L.1. huius tituli ex duabus eſt compoſita, quarum altera eſt Antonini ad Aurelium Herculianum,cuius frater mulierem nomine Iuſtam occiderat:& ſcripta eſt, Læto II. & Cereale Coſſ. circa annum ſalutis 216.Altera lex eſt Alexandri A. ad Aurelium Fauium; & incipit à ver. *crimen.* & lata eſt, Alexandro Coſ. circa annum 227. quemadmodum ex libro collationis legum Romanarum, & Moyſis deprehenditur *tit.*2. & vtraque ex Cod. Hermogeniano recitatur.

L.5.Diocletiani, & Maximiani ad Agathonē ſcripta anno ſalutis 290.ex eodem libro *tit.*2.eum Præſidem alicuius prouinciæ fuiſſe oſtendit. ita enim incipit, vt ſolebant

lebant Principes erga Præfectos præfari, *Hanc Agatho K.N.* id eſt, chariſſime nobis. Is, qui in hac lege calcis ictu homicidium commiſiſſe dicitur, Iulius Antoninus in eodem libro nominatur.

Ad legem vnicam C. de iis, qui parent. vel filios occiderunt.

CAP. CCXXXVI.

A Pompeio Magno lata eſſe hæc lex exiſtimatur, ſed longè antea inductum erat, parricidas culeo inſui. Cicero enim ait [a], *Quanto maiores noſtri ſapientiùs inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deiici, cui repentè cœlum, Solem, aquam, terrámque ademerunt, vt qui eum necaſſet: vnde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur.* Hanc legem renouauit, & fortè pœnam auxit L. Cornelius Sylla, ſed Pompeius magis ampliauit, pœnas ſtatuens non ſolùm in eos, qui parentes, ſed etiam in eos, qui cognatos, patronóſve occidiſſent, eáſque diuerſas. In parricidam autem nouam pœnam excogitauit, vt inſutus culeo cum cane, vipera, ſimia, & gallo gallinaceo in proximum mare, aut flumen proiiceretur, vt cœlum ſuperſtiti, terra mortuo adimeretur, tamquam naturæ clementis indigno. Simia cum parricida includitur, quia hoc animal, cùm duos pariat, alterum odio habet, alterum tam arcto complexu fouet, vt necet. Gallus, quia matrem init, & patrem immaniter inceſſit. Canis, quòd & ipſe cum matre, & ſororibus coit, & cum patre rixatur. Vipera autem, quoniam eius filij matris vterum exedunt, ipſámque occidunt. Itaque parricida rectè inter hæc animalia necatur. Priùs tamen virgis ſanguineis cæditur [b]: hanc virgam Itali ſanguinellam vocant. Robuſta eſt, & nodoſa, cortice ſanguinis modo rubeſcente: vnde nomen habet, de qua Plinius loquitur [c].

a pro Roſcio Amerino. b l. penult. ff. eod. tit. c lib. 24 c. 10.

De maleficis, & Mathematicis. CAP. CCXXXVII.

MAthematicos inter illos, qui diuinandi artem profitentur, recenſet *l. etſi excepta. C. de malefic. & Mathemat.* & in illorum numero eos habuit etiam Accurſius [a], ſed quod hominum genus hoc fuerit, non explicatur. Iſidorus Mathematicos eos dici ait [b], qui ex ſiderum curſu futura prædicunt. D. Hieronymus hos Aſtrologos appellat. *Aſtrologi*, inquit [c], *hi ſunt, qui vulgò appellantur Mathematici, & ex aſtrorum curſu, lapſuque ſiderum res humanas regi arbitrantur. Vnde & Magi ab Oriente venerunt, Domini ſtellam ſe vidiſſe dicentes, vel ex vaticinio Balaam Prophetæ, qui dixerat* [d]*: Orietur ſtella ex Iacob, & homo de Iſraël.*

Hæc D. Hieronymus. Ex quo conſtat, Aſtrologos ex aſtrorum ortu futura prædicentes Mathematicos vocatos fuiſſe. Idem, γενεθλιαλόγους, inquit [e], *ſignificare puto, quos vulgus Mathematicos vocat. Conſuetudo autem, & ſermo communis magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem ſuam, eo quòd ſint Philoſophi Chaldæorum, & ad huius artis ſcientiam Reges quoque, & Principes eiuſdem gentis omnia faciant. Vnde & in Natiuitate Domini Saluatoris ipſi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in ſanctam Bethlehem puerum adorauerunt, ſtella deſuper oſtendente.* Et paulo ſuprà: *Magi*, ait, *ſunt, qui de ſingulis philoſophantur.* Hæc ille. D. Auguſtinus: *Genethliaci*, inquit [f], *propter natalium dierum conſiderationes, nunc vulgò Mathematici vocantur.* Et in hoc ſenſu hîc accipiuntur, *l. nemo. cum ſequentib. C. de malefic.* Magos pro maleficis accipit, qui etiam Chaldæi appellantur. *Malefici verò*, inquit D. Hiero-

FFf nymus,

nymus [g], *ſunt, qui ſanguine vtuntur, & victimis, & ſæpe contingunt corpora mortuorum.* vulgò Necromathi dicuntur. D. Auguſtinus illicitis artibus deditos, & damnabiles à vulgo maleficos appellari ſcribit [h].

Suidas magiam eſſe ait [i] dæmonum beneficorum ad aliquod bonum conficiendum, cuiuſmodi erant Apollonij Tyanæi prædictiones. *Harioli verò,* (de quibus *in l. etſi. eod. tit.*) *ſunt*, ait D. Hieronymus [k], *ἐπαοιδοί, id eſt, incantatores, qui verbis rem peragunt.* Vlpianus, *Qui incantat*, inquit [l], *vel imprecatur, non venit Medicorum appellatione.* Quo in loco notat Chriſtianos, quos & impoſtores vocat, eos incantationibus agere exiſtimans, quæ diuina virtute operabantur. Magi ergo intelliguntur, qui inuocatis dæmonibus, incantationes exercent, qui omnes iure ſunt damnati. Nec tantùm ex aſtris prædicendi ars à Chriſtianis Principibus eſt interdicta [m], ſed & antea à Paganis prohibita fuerat, vt liquet ex *l. 2. C. eod. tit.* quæ eſt Diocletiani, & Maximini grauiſſimorum hoſtium nominis Chriſtiani. Tacitus ſcribit [n], imperante Claudio, de Mathematicis Italia pellendis factum fuiſſe ſenatuſconſultum atrox, ſed irritum. Poſtea verò à Vitellio Italia expulſi fuere, vt idem Tacitus tradit [o]. Maleficos idem D. Hieronymus [p] dicit eſſe veneficos, vel dæmonum phantaſmatibus ſeruientes, vt faciunt lamiæ, quæ propriè veneficæ, & maleficæ dici poſſunt. Ita vulgus ob facinorum multitudinem ſolet appellare, vt ait *l. nemo. C. de malefic.* Hi ſunt, qui actuum Apoſtolorum cap. 19. *περίεργα*, id eſt, curioſa, ſectari dicuntur, quorum libros pretij denariorum quinquaginta millium combuſſerunt. Augures verò, qui ibidem nominantur, ſunt, qui volatu auium, vel oſcinum vocibus, faciendum quid, vel non faciendum denunciant, vt ait D. Hieronymus [q]. Hi omnes iuribus huius tituli damnantur.

a in rubr. C. eod. tit. in ver. Mathematicis. & in l. Mathematicos. in ver. Mathematicos. C. de epiſc. audient. *b* lib. 8. etymolog. c. 9. *c* comment. lib 13. in Eſai. c. 47. *d* Numer. c. 24. *e* in c. 2. Daniel. *f* lib. 2. de doctrina Chriſtiana, c. 21. *g* in dict. c. 2. Daniel. *h* lib. 10. de ciuit. Dei, c. 9. *i* in ver. *γοητεία*. *k* vbi ſuprà. *l* l. 1. §. Medicos. ff. de var. & extraord. cognit. *m* dict. l. Mathematicos. C. de epiſcop. audient. *n* lib. 12 Annal. *o* lib. 18. Annal. ſeu lib 2. hiſtor. *p* comment. lib. 5. in cap. 27. Ieremiæ. *q* vbi ſuprà.

Ad l. 3. eod. tit. CAP. CCXXXVIII.

IN hac lege malefici ad alienas ædes accedentes etiam amicitiæ gratia viui concremantur, quòd ſuſpecti ſint, ne aliquod maleficium ibi committant. Deportantur etiam, qui eos vocant. At *l. 5. eod. tit.* iubet tam conſulentes, quàm has artes exercentes gladio puniri. Balſamon tenet, legem tertiam à lege quinta correctam eſſe. *Itaque*, inquit [a], *hodie mitigatis antiquis legibus, nemo concremabitur, nec maleficus, qui ad alienas ædes amicitiæ cauſa commeauerit, ob id punietur, ſed ob illicitam artem, quam exercet; nec qui amicitiæ cauſa eum vocauerit, ſed tantùm qui conſuluerit.*

Similiter, inquit, correcta eſt lex quarta, quæ permittit ad ſalutem hominum, & frugum, nempe ad auertendam grandinem, euocandam pluuiam, hanc artem exerceri. Eſt autem correcta à lege quinta, & iure Canonum [b], quidquid Bartolus ſenſerit [c]. Recitat Photius [d] omnes leges huius tituli.

Lex ſexta eos, qui elementa perturbant, vel ſuos inimicos per dæmones interficiunt, vult ferali peſte abſumi. Interpretatur Accurſius [e], id eſt, ferro, quo feræ conficiuntur. Sed Photius exponit [f], vt feris dilaniandi obiiciantur.

Lex ſeptima, etſi honoribus præditi ex M. Antonini conſtitutione [g] tormentis non ſubiiciantur, excipit magos, & maleficos, qui in Auguſti, vel Cæſaris, ſcilicet Iuliani

Apo

Apoſtatæ, quem Conſtantius Cæſarem creauerat, comitatu verſabantur. Credendum contra ipſum Iulianũ, qui hariolis, & aruſpicibus delectabatur [h], hanc legem editam.

a in c.25 tit.9. Photij. *b* c. non liceat. 26. q. 5. *c* in dict. l. 4. C. de malefic. & Mathemat. *d* vbi ſuprà. *e* in dict. l. multi. in vet. feralis. C. eod. *f* ibidem. *g* l. diuo. C. de quæſtionib. *h* Ammian. Marcellin. lib. 21.

Ad l. 1. C. de famoſ. libell. Cap. CCXXXIX.

PRimus Auguſtus libellos famoſos edentes, tamquam legem maieſtatis commiſiſſent, puniuit, commotus Caſſij Seueri petulantia, qui plures illuſtres viros, fœminâſque diffamauerat. Sed lex maieſtatis facta tantùm, non ſcripta, aut dicta puniebat. Tacitus de Tiberio loquens, *Legem*, inquit [a], *maieſtatis reduxerat, cui nomen apud veteres idem, ſed alia in iudicium veniebant. Si quis proditione exercitum, aut plebem ſeditionibus, denique malè geſta Republica maieſtatem populi Romani minuiſſet, facta arguebantur, dicta impunè erant. Primus Auguſtus cognitionem de famoſis libellis ſpecie legis eius tractauit, commotus Caſſij Seueri libidine, qui viros, fœminâſque illuſtres procacibus ſcriptis diffamauerat. Mox Tiberius, conſultante Pompeio Macro Prætore, an iudicia maieſtatis redderentur, exercendas eſſe leges reſpondit. Hunc quoque aſperauere carmina incertis auctoribus vulgata in ſæuitiam, ſuperbiámque eius, & diſcordem cum matre animum.* Hæc Tacitus. Sed hoc crimen, cùm priuatum ſit, verè lege maieſtatis non continetur, & punitur arbitrio iudicis, inteſtabiliſque eſt [b]. Valentinianus verò, & Talens addiderunt [c], vt qui libellum famoſum inuenerit, ſtatim corrumpat, aliàs capitali pœnæ ſubiiciatur; & qui in alterius iniuriam ſcripſerit, eamdem pœnam ſubeat; & qui etiam dixerit, niſi oſtenderit ea vera eſſe. Quod Accurſius verum eſſe intelligit [d], ſi de crimine quis diffametur, ex quo pœna capitis ſit imponenda.

a lib. 1. Annal. *b* l. lex Cornelia §. penult. & vlt. cum l. ſeq. ff. de iniur. *c* l. 1. C. de famoſ. libell. *d* in dict. l. 1. in ver. famoſum. C. de famoſ. libell.

Ad l. 1. C. de Nili aggeribus non rumpendis. Cap. CCXL.

EMendanda eſt in primis hæc lex ex Codice Theodoſiano [a], & legendum, *Si quis poſthac per Ægyptum intra duodecimum cubitum fluminis Nili vlla fluenta de propriis, ac vetuſtis vſibus præter fas, prætérque morem antiquitatis vſurpauerit, flammis eo loco conſumatur, in quo vetuſtatis reuerentiam, ac propemodum ipſius imperij adpetierit ſecuritatem, conſciis, & conſortibus eius Oaſena deportationi conſtringendis.* Hæc lex ita eſt corrigenda, quæ ob hanc cauſam lata fuit. Conſtat in Ægypto raró pluuiam prouenire, quare vniuerſam prouinciam Nilo irrigant, qui ſolum fœcundiſſimum efficit. Oportet autem, vt ſupra duodecim cubitos excreſcat, quos ſi non exceſſerit, vt ait Plinius [b], fames certa eſt, quòd aqua ad agros irrigandos non ſufficiat. *Nec minus*, inquit, *eſt fames, ſi ſexdecim exuperauerit*. nam nimia aquæ copia fruges obruit, & tanto tardiùs decedit, quanto abundantiùs creuit, & ſementem arcet. Vnde D. Hieronymus, *Moris eſt*, ait [c], *Ægyptiorum propter inundationem Nili excelſos aggeres conſtruere ad ripas Nili, qui ſi cuſtodum negligentia, vel nimia aquarum copia rupti fuerint, ſubiacentes campos nequaquam rigant aqua, ſed opprimunt, atque populantur.* Hactenus D. Hieronymus. Vbi ergo Nilus non excedit cubitum duodecimum, quia aqua

non ſufficit agris irrigandis, nemini licet aggeres rumpere, niſi viuus velit exuri: nam aqua æqualiter eſt diuidenda ob penuriam, & conſcij in Oaſim deportantur. Duæ ſunt in Ægypto Oaſes, vt ait Ptolemæus [d], altera magna, de qua arbitror hic intelligi, non longè ab Abydo Æthiopes verſus, & interior. Altera eſt minor in Marmaricæ prope Mærim paludem, vbi ala ſecunda Armeniorum cum Præfecto pro Imperatore excubabat, vt in libro notitiæ dignitatum habetur [e]. Q. Curtius Anaſim vocat.

a lib. 9 tit. 32. de Niſi aggerib. non corrumpendis. *b* lib. 18. c. 18. *c* comment. lib. 9. in c. 30. Ezechiæ. *d* Geograph. lib 4. c. 5. in tab. 3. Africæ. *e* Imp. Orient. ſub diſpoſitione viri Spectabilis Comitis rei militaris per Ægyptum.

Ad l. ſi quis in metallum. C. de pœnis. & declarata ſtigmata, & eorum hiſtoria.

Cap. CCXLI.

IN metallum damnatos non in facie, vt antea, ſed in manibus, aut ſuris inſcribendos eſſe Conſtantinus ſtatuit, ſe IV. & Licinio item IV. Coſs. qui fuit anno ſalutis 315. aut 316. ſecundùm Holoandrum. In Codice Theodoſiano [a], vnde hæc lex eſt deſumpta, legitur in ludum, aut metallum damnatos ſolitos fuiſſe inſcribi. In ludum autem damnabantur, qui ad artem gladiatorum deſtinabantur, vt in ſchola ſe exercerent, poſtmodum inter ſe pugnarent. *Omnem enim ſcholam*, inquit Aſconius [b], *Romani ludum appellabant*. Poſt annos autem decem, quàm lata eſt, id eſt, anno ſalutis 325. ab eodem Conſtantino ſublati ſunt gladiatores, & prohibitum, ne inter ſe ampliùs pugnarent [c]. Quare in Codice Iuſtiniani *in l. ſi quis in metallum*. omiſſa ſunt illa verba, *in ludum*, & tantùm ſcriptum, *ſi quis in metallum damnetur*: quia imperante Iuſtiniano, abolitis gladiatoribus, non ampliùs locus erat eorum ludis.

Inſcriptio damnatis in metallum, tamquam ſeruis pœnæ fiebat: nam & ſerui malè de dominis meriti in fronte inſcribebantur. Plinius, *At nunc*, inquit [d], *terram vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent*. Seruos intelligit ob furtum, aut alia delicta à dominis faciem inſcriptos. Theophilus, *Si propter delictum*, ait [e], *ſeruus ſtigmata in facie acceperit, vel in vincula coniectus fuerit*. Valerius, *Seruus*, inquit [f], *vinculorum pœna coercitus, inexpiabilique literarum nota per ſummam oris contumeliam inuſtus*.

Credo autem impreſſam fronti fuiſſe primam literam delicti, quod commiſerat, veluti, ſi fecerat furtum, imprimebant literam F. Eodem modo ſerui pœnæ facti tamquam de Republica malè meriti, ſtigmate in vultu notabantur, quemadmodum & ſerui, qui deliquerant. Tranquillus, *Multos*, inquit [g], *honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatum notis ad metalla, & munitiones viarũ, aut ad beſtias cõdemnauit*. Seneca, *Varia*, inquit [h], *vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorũ, inſcriptiones frontis*. Damnatis verò in metallum fronti inurebatur litera, quæ ſignificabat eorum delictum, ſicut calumniatoribus litera K. inſcribebatur, quæ ob calumniam illam notam inuſtam fuiſſe denotabat: quod lege Remia inductum fuit, vt auctor eſt Cicero [i].

Et *l. ſi quis. C. de pœnis*. ait pœnam damnationis poſſe vna inſcriptione comprehendi. Idem *in c. 3. de crimin. falſi*. Et ob id ita inuſti ſtigmatici vocabantur, vt Dion appellat [k], aut literati, vel inuſti, & inſcripti. Plautus hominem trium literarum furem appellat [l], fortè quòd hæ tres literæ F V R fronti inſcriberentur. Hinc integræ frontis homines à Papiniano dicuntur [m], qui his notis carent, vel fortè quòd frontem non perfricuerint ad ruborem alicuius criminis detergendum. Conſtantinus verò hac lege faciem inuri prohibuit, quòd ad cæleſtis pulchritudinis ſimilitudinem

dinem ſit formata. Hodie fures ob leuius furtum in fronte inuruntur, ita ſtatuentibus legibus municipalibus.

Tyrones quoque, qui à Prouincialibus ad militiam dabantur, ſtigmate in brachio inſcribebantur, fortè nomine Principis impreſſo [n], vt fugientes poſſent agnoſci. Vegetius, *Non ſtatim*, inquit [o], *punctis ſignorum inſcribendus eſt tyro.* Et paulo poſt: *Signatis itaque Tyronibus per quotidiana exercitia armorum eſt demonſtranda doctrina.* Et alibi [p], *Victuris in cute punctis milites ſcripti, & matriculis inſerti iurare ſolent.* Ælius Amidenus, *Stigmata*, inquit [q], *vocant, quæ in facie, vel alia parte corporis inſcribuntur, qualia ſunt militum in manibus.*

D. Gregorius ſcribit [r], Iulianum Apoſtatam legem tuliſſe, vt nemo manu ſignatus, ſeu miles monachus fieri poſſet, quam à Mauritio confirmatam aboleti petit. In Apocalypſi quoque mancipia, & milites Diaboli in fronte, tanquam ſerui pœnæ, & in manu, tanquam eius milites, characterem accipiebant. *Si quis*, inquit [s], *acceperit characterem beſtiæ in fronte, aut manu, bibet de vino iræ Dei.*

Idem Fabricenſibus ad exemplum Tyronum fiebat [t]. Similiter hydrophylaces, ſeu aquarios, id eſt, aquarum aquæductuum Conſtantinopolis cuſtodes, in ſingulis manibus nomine Imperatoris impreſſo, ſignabuntur, vt ab aliis diſcerni poſſent [u].

a lib 9. tit. 40. de pœnis. l. 2 *b* in 1. Orat. Cic. in Ver. quæ diuinatio dicitur. *c* l. 1. C. de gladiat. lib. 11. *d* lib. 18. c 3. *e* §. libertinorum. Inſt. de liberti. *f* lib 6. c. 8. ad fin. *g* in Caligula. c 27. *h* lib. 3. de ira. & lib. 4 c. 37. de beneficiis. *i* in Orat. pro Roſcio Amerino. ſecundùm impreſſionem nonnullorum Codicum. *k* lib. 97. *l* in Aulularia ſcena. poſtquam obſonauit. *m* l. quæſitum. de teſtib. *n* l. decernimus. C. de aquæduct. lib. 11. *o* lib. 1. de re militari. c. 8. *p* lib. 2. cap. 5. *q* lib. 8. c. 12. *r* lib. 2. epiſt. 103. *s* Apoc. c. 14. & 20. *t* l. 3. C. de Fabricenſib. lib. 11. *u* d. l. decernimus. C. de aquæduct. lib. 11. c. ſi iudex. de ſent. excom. n. 6.

Ad l. 1. C. de indictionibus, lib. 10. CAP. CCXLII.

PRæter quinquageſimam frumenti, quadrageſimam hordei, & viceſimam vini, ac laridi, quam homines Prouinciarum ſoluebant, (& hæc canon, tanquam certa, & ordinaria penſio vocabatur,) tenebantur etiam penſitare quantam quotannis Princeps pecuniam imperaſſet, & hæc nominabatur indictio, quia indicebatur, quantum quæque Prouincia ſoluere teneretur [a]. Cicero ſcribit [b], cum opus erat Romanis claſſem parare pecuniam ciuitatibus imperatam fuiſſe. Idem fiebat, alia neceſſitate vrgente, vnde quandoque plus, quandoque minus indicebatur. Quare iubetur Præfecto Prætorio [c], vt menſe Iulio, & Auguſto deſcribant, quantum cuique Prouinciæ ex Principis delegatione, ſeu præcepto ſit indicendum. Quotannis ergo fiebat indictio, etſi quandoque minor, quandoque, prout vſus exigebat, grauior: rebúſque, non perſonis indicebatur, vt pro modo patrimonij quiſque ſolueret [d]. Etſi in hoc Bartolus [e], & alij diſſentiant, exiſtimantes perſonis pro rebus imponi.

Quare & fœnus exercentes, & negotiatores pro modo pecuniæ, quam exercebant, hoc onere adſtringebantur [f]. Vt verò ſciretur, quantum cuique eſſet ſoluendum, Præfecti Prætorio antè edicto id declarabant, quàm inciperet indictio [g]. Si non ſufficiebat Principi hæc pecunia, quia fortè bellum ſuperueniebat, alia imperabatur, prout vſus exigebat, & hoc appellabatur ſuperindictum [h]. Erant & temporariæ Indictiones, quæ pro vſu ciuitatis ciuibus indicebantur, vulgus collectas appellat, de quibus Paulus, *Si indictiones*, inquit [i], *temporariæ indictæ ſint, hoc onus ad fructuarium pertinet.* In eodem genere ſunt equi, plauſtra, & aliæ angariæ belli tempore, quas ex-

traordinarias indictiones nominat *l.vlt.C.de muner.patrim.lib.10.l.neminem. C. de ſacr. ſanct.eccleſ.*quæ eadem eſt *l.2.C.de quib.muneribus, vel præſtatio.nemin. ſe liceat excuſar. lib.10.*Marcellinus hoc indictionale augmentũ appellat. *Iulianus*,inquit [k], *indictionale augmẽtum oblatum ſibi nec recitare,nec ſubnotare perpeſſus,humi proiecit.*Et infrà, *Reſcripſit gratandum eſſe,ſi prouincialis hinc inde vaſtatus ſaltem ſolennia præbeat, nedum incrementa,quæ nulli ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factúmq; eſt tunc & deinde vnius animi firmitate, vt præter ſoluta nemo Gallis quicquam exprimere conaretur.* Solennia appellat,quòd ſolebant indici,incrementum verò ſuperindictum.

Soluebatur pecunia indicta tribus penſionibus, prima à Calendis Ianuarij vſque ad Cal.Maias:ſecunda vſque ad Cal.Septembris:tertia ab initio indictionis,quæ inde incipiebat vſque ad finem anni [l].Hinc orta eſt annorum indictio inuenta anno Salutis 313. Conſtantino II. & Licinio II. Coſſ. & à Synodo Nicena ob hanc cauſam introducta,aut comprobata, ſcilicet,vt Olympiades Idololatriam olẽtes omitterentur. Quare ſtatutum eſt,vt anni cum indictionibus numerarentur, quæ vſque ad 15. annos extenderentur, quòd hoc ſpacio expleto, cenſus vbique renouari conſueuiſſet. Itaque ſicut olim ſingulo quinquennio ab anno acti cenſus anni numerabantur, dicebatúrque prima indictio primi anni à die acti cenſus, ſecunda,tertia,& quarta vſque ad quintam decimam, iterúmque alio cenſu acto, prima indictio, vt ait Aſconius [m], ita poſt actum cenſum à prima indictione auri à Principe imperati ſecunda, & tertia vſque ad decimam quintam, id eſt, alium nouum cenſum anni numerari cœperunt. Incipit autem indictio die 25.Septembris,ſeu octauo Cal.Octobris [n], D. Ambroſius, *Octauus*,inquit [o], *menſis eſt September ſecundùm conſuetudinem noſtram: indictio enim Septembri menſe incipit.* Hæc ille.Idem *d.l.vlt.C.de anno.& tribut.lib.10* Nam eo die necato Maxẽtio tyranno,Chriſtiana pietas ſe in libertatem vindicauit, de quo Onuphrius Panuinus doctiſſimè ſcripſit [p]. Cedrenus verò vult [q] anno 15. imperij Auguſti,alibi [r] II. poſt Actiacam victoriam indictionem inſtitutam, ſed Theodoſio imperante,annos ab ea numerari cœpiſſe,cum deſiere Olympiades. Huius indictionis in iure meminit Theodoſius iunior [s], Anaſtaſius [t], & Iuſtinianus [u]. Quo verò tempore fuit inſtituta, nondum inuentum fuerat, vt anni à Natiuitate Domini numerarentur. nam certum eſt anno Salutis 538. quo condita eſt nouella 47. nondum hoc in vſu fuiſſe.Ibi enim ſolennia inſtrumentorum recitantur, quibus annus certior fieri poteſt, Coſ indictio,& anni Imperatoris,qui tunc erat, annorum verò Domini nulla fit mentio.Nec in Epiſtolis D.Gregorij,in quibus eſt indictio,anni ſalutis reperiuntur,ita vt videatur aliquot annis poſt annos Domini 600.id inuentum fuiſſe. Beda tamen auctor eſt [x],D Dionyſium exiguum Abbatem Romæ virum Græcè,& Latinè eruditum anno Chriſti 532. cyclum ſuum magnum Paſchalem cœpiſſe ab incarnatione Domini inſcribere, quod inſtitutum poſtmodum aliqui ſunt ſecuti. Paulus enim Diaconus, qui fuit tempore Longobardorum, annos à Chriſto incarnato notat:nam ſcribit [y], Romam captam à Genſerico Vandalorum Rege anno Chriſti 475. Quod poſtea Beda,& alij ſcriptores obſeruarunt. & apud D. Gregorium legitur [z] priuilegium datum Cœnobio Sueſſionenſi S.Melardi anno 593.indictione vndecima. & quædam Synodus Romæ facta anno 601. incarnationis Domini [a], ita vt conſtet aliquando circa annum 600. à Domini incarnatione annos numeratos fuiſſe. Vulgò tamen id nondum ab omnibus obſeruabatur: tempore Accurſij tantùm in Italia ſeruabatur,vt ipſe eſt auctor [b]. Serò etiam à Romanis Pontificibus id eſt receptum. Blondus enim primum Eugenium V I. id obſeruaſſe ſcribit. Iuſtiniano ergo imperãte id eſt inuentum, ſed non adhuc vſu receptũ, quod poſtea obſeruari cœpit.

In

In Epitaphio enim Caroli Magni legitur eum obiiſſe anno Domini 814. Diocletianus verò iuſſerat antea à primo anno ſui imperij annos numerari, vt auctor eſt Beda [c], quod poſtea non eſt obſeruatum.

a l.1.C.de indictio.lib.10.l.Iulianus.§.idem Iulianus.ff.de action.empt. *b* pro Flacco. *c* nou. 128.ſeu in auth.de collat.& aliis capitulis.cap 1. *d* l.3.C.de anno & tribut.lib.10. *e* in d. l.1.C. de indict.lib.10.num.3. *f* l filij.in fin ff.ad municip.l.vlt.§ patrimonium.ff.de muner. & honoribus. *g* l.2.infr.eod.tit. *h* l.1.C.de ſuperindict.lib.10. *i* l.quæro.ff.de vſufr.legat. *k* lib.17. *l* l.vlt.C.de anno.& tribut.lib.10. *m* in 3.in Verr.Cicero.Orat. *n* l.vlt.C.de ann.& tribut.li.10. l.1.in fin.C.de off.præf.præt Afri.Beda de natur.rer.c.48.Alciatus lib.8.paterg.c.1. Ioan. Lucid. de vero die Paſſionis Chriſti.c.7.Didacus Hiſpan.lib.1.variar.reſolut.c.12.ad fi.& dict nouell. 128. in prin. *o* epiſt.83.lib.10. *p* comment.in lib. 2. faſtorum. vbi loquitur, de Indictione, labaro & Conſtantini conuerſione. *q* in hiſt.compend.in Theodoſio. *r* ibidem in C.Iulio Cæſare. *ſ* l.2. C.de indict.lib 10. *t* l.vlt.Græca.C.de anno & tribut.lib.10. *u* in 2.conſtitut.C.in fi.& In auth. vt præponatur nomen Imp.ſeu nouell.47. *x* c 47.& d.c.vlt.de natur.rer. & c. vlt. in Iuſtiniano. *y* lib.17.de geſtis Roma. *z* epiſt.lib.12 ep.vlt. *a* lib.9.epiſt 22. *b* l.generali,in ver.ſeruituti. C.de tabulariis.lib.10. *c* de natura rerum.c.47.

Ad l.1.C.de exact.tribut.lib.10.& de ducenariis,centenariis,& ſexagenariis.

Cap. CCXLIII.

AB officiis Præſidum,& eorum,qui Prouinciis præerant,ſolita fuiſſe exigi tributa,non ambigitur, cùm hoc eorum præcipuum munus eſſet, vt Philon [a], & multa iura [b] ſignificant. Id autem opera ducenariorum, centenariorúmque exequebantur. Hos alij à ducentis, centúmve aureis,quos exigebant, hoc nomen habuiſſe cenſent,ſed cur maior ſumma vni,quàm alij committeretur? Alij, quod tot numero viri vnà militarent.

Sed etſi totum Præſidis officium hic numerus quandoque impleuerit, id tamen ſemper non fuit. Sæpe enim pauciores erant, vt ex officiis Præſidum Africæ apparet, quæ quinquagenos apparitores non excedebant [c]. Erant igitur iſti in Præſidum, aut Proconſulum officio præcipui, & aliis præfecti. Officium autem ex cohortalibus conſtat,quòd & Horatius ſignificat [d]:

Perſius exponit cauſam,ridetur ab omni
Conuentu,laudat Brutum,laudátque cohortem.

Erat autem Brutus Aſiæ prætor,cuius cohortem,ſeu officium Perſius laudabat.Et dicta eſt cohors,non quòd tot eſſent numero,vt ſemper cohortem,quæ ex 555.militibus conſtabat,implerent,cùm ſæpe plures centum non eſſent,vt in Illyrico, vbi centeni tantùm ſingulis iudicibus parebant [e]. Cohors itaque primæ legionis mille centum quinque pedites continebat, & 132.equites loricatos. Aliæ cohortes 555. pedites, equites loricatos 66.vt Vegetius ſcribit [f]. Sed cohortem hanc dictam eſſe arbitror,quòd inſtituta eſſet ad exemplum primæ cohortis, quæ in legione militabat, eoſdémque habebat præfectos, quod vt faciliùs cognoſcatur, primæ legionis præfectos explicabimus.

Ea à quinque ordinariis regebatur. Ordinarij autem dicebantur, qui in prælio præerant, & primos ordines ducebant. Vegetius, *Primus*, inquit [g], *erat, qui centurio primipili vocabatur, qui non ſolùm Aquilæ præerat, verùm etiam quatuor centurias, hoc eſt 400. milites gubernabat in prima acie.* Hic tanquam caput totius legionis merita conſequebatur,& commoda.

Secun

Secundus erat primus haſtatus,qui duas centurias,id eſt, ducentos homines ducebat in acie ſecunda,quem nunc ducenarium vocant.

Tertius erat princeps primæ cohortis,centuriam,& ſemis, hoc eſt, 150. homines gubernans,ad quem in legione prope omnia,quæ ordinanda ſunt,pertinent.

Poſt hunc ſecundus haſtatus,centuriam & ſemis,hoc eſt,550. homines gubernabat. Vltimus centum homines.Sic decem centuriæ cohortis primæ à quinque ordinariis regebantur,quibus magnæ vtilitates, & magnus honor eſt à veteribus conſtitutus, vt cæteri milites ex tota legione omni labore, ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire.Erant & centuriones, qui ſingulas curabant centurias, qui nunc centenarij nominantur.Erant decani, qui decem militibus præpoſiti, nunc caput contubernij vocantur. Hæc Vegetius. Horum inſtar erant Præſidum cohortes, quæ & ipſæ primipilarem habebant, cuius frequens in iure eſt mentio [h]. Et hic annonas inter milites, ſiue cohortales diuidebat, vnde paſtus primipili ſæpe vocatur [i], quo nomine cibarium ſignificatur.Hinc Arcadius ſpeciebus primipilaribus adærandis eandem taxationem pretiorum ſeruari præcepit, quæ in venalibus publicis poterit reperiri [k].Hoc ſignificat, vt ſi primipilatis pro annona pecuniam numerare voluerit,quæ adæratio vocabatur,pretium, quo publicæ res veneunt, præſtet. Et quia magni momenti erat hæc adminiſtratio,ideo pro ea etiam dos obligata erat [l], & bona quandoque à fiſco occupabantur [m]. Hunc ſequebatur,qui ducenarius vocabatur, ita dictus,quod eius exemplo,qui 200.militibus in prima cohorte præerat,inſtitutus eſſet,cuius meminit *d.l.C.de exacto.tribut.lib.10.* Poſt hunc erat, qui Princeps dicebatur, de quo *in tit.de cohortali, principibus cornicularis, ac primipilariis, lib. 12.* Sicut & Princeps agentium in rebus vocatur. Vltimus erat,qui exemplo centurionis Centenarius nuncupabatur, ſiue ſexagenarius, illum imitatus, qui ſexaginta milites regebat.Et hi in Præſidis cohorte præfecti Ordinarij ſunt dicti. *Ordinariorum*, inquiunt Imperatores [n], *iudicum apparitores,qui vel ſpeculatorum,vel ordinariorum attigerint gradum,nullo annorum numero,nulla ſtipendiorum contemplatione laxentur,prius quam primipili paſtum digeſta ratione compleuerint.*Hoc eſt,nullus ordinarius,ſiue centenarius,ſiue ducenarius à militia cohortali abſoluatur,priuſquam primipilaris adminiſtrationem compleuerit. gradatim enim ad hæc officia exemplo aliorum militum promoueri conſueuerunt,vt idem Vegetius exponit [o]: & ſubdit, *Sic primicerius in officio Præfecti Prætorio ad honeſtum,quæſtuoſumque militiæ peruenit finem.*Hi omnes erāt ſub Principe, & ſinguli tanquam capita alios ſub ſe miniſtros habebant,& tributa exigebant. Hieronymus ait [p], primò fuiſſe tribunum, mox primicerium, ſenatorem, ducenarium, biarcham,circitorem,equitem,& tyronem.

a in Flaccum. *b* l.1.l.2.l.miſſi.& toto tit.C.de exacto.tribut.lib.10. *c* l.1.§. & in officio. C.de off.præf.præt.Afri. *d* Sat.7.lib.1. *e* l.per Illyricum.C.de cohorta.lib.12. *f* lib.2.c.6. *g* li.eo.c.8. *h* l.3.7.8.13.& 14 C.de cohortalibus lib.12. *i* d.l.3.& 7. *k* d.l.8. *l* l.4 C.in quib.cauſ.pign. vel hypo.tacite contrah. *m* l.1.C.de priuileg.fiſc. *n* l.ordinariorum.Cod. de cohortalib.lib.12. *o* lib.2.c.21. *p* ad Pammachium aduerſ.Io.Hieroſolymitanum.epiſt.61.

Ad l.ciues.C.de incolis,lib.10. CAP. CCXLIV.

Ciues facit origo, adoptio, manumiſſio, & allectio. Accurſius interpretatur [a], id eſt,delatio honoris,quod erroneum arguit Budæus [b]. Ipſe exponit, adſcriptio, & cooptatio facta in ciuem, quod euenit, cum quis ex priuilegio in ciuem recipitur. Sic Capitolinus allectum in Prætorem eum appellat [c], cui ornamenta Prætoria dabantur,

bantur, cùm verè Præturam non gereret. ita enim ſcribit: *Cùm Commodus allectionibus innumeros Prætores creaſſet, SC. Pertinax fecit, iuſſitq́, eos, qui Præturas non geſſiſſent, ſed allectione acceptſſent, poſt eos eſſe, qui verè Prætores fuiſſent.* Qui tamen inter ciues recipiuntur ex priuilegio, verè ciues ſunt, cùm id ſimplex ſit nomen iuris, nullam adminiſtrationem deſiderans, vt Prætura. Allecti igitur propriè municipes vocabantur, id eſt, in ciuitatem, vt nobiſcum munera faciant, ſed poſtea abuſiuè omnes ciues dicti ſunt municipes, ait Vlpianus *in l.1.§.1.ad municipal.* quæ lex ex prædictis declaratur.

a in l. ciues in ver. allectio. C. de incol. lib. 10. b In prioribus ad Pandect. annotationibus ad l.moris eſt.ff.de pœn. c in Pertinace.

Ad l. medicos, & l. archiatri. C. de profeſſ. & medicis lib. 10.

Cap. CCXLV.

ARchiatros medicorum Principes Accurſius interpretatur[a], alij Principis medicos eſſe volunt, quibus adſtipulatur *l.vlt.C.eod.tit.* dum ait, *Qui in ſacro Palatio inter Archiatros militarunt.* Hoc etiam ſentire videtur *l. 2. C. quib. non obiicitur longi temp. præſcript.* Ego verò id aliter interpretandum, declarandúmque cenſeo. Quemadmodum igitur in quolibet foro certus erat numerus aduocatorum [b], qui ad hunc numerum non admittebantur, niſi priùs eorum præceptores iuris periti ipſos iuris prudentia præditos eſſe iurati apud acta depoſuiſſent [c], ita quælibet ciuitas certum Medicorum numerum habebat, qui ad curandos ægrotantes ambulabant [d], & ob id περιοδευταὶ, id eſt, circumeuntes vocabantur [e], & minores quidem ciuitates quinque medicos, maiores ſeptem, maximæ, id eſt, metrópoles decem habebant [f]. Hi archiatri vocabantur, Latinè primi medici, vt eos appellat *l.ſi quis in archiatri.C. de profeſſoribus & medic. lib. 10.* Symmachus loquens de medicis, *Lege*, inquir [g], *cautum eſt, vt primi artis eiuſdem de nouorum ſcientia iudicarent.* D. Gregorius Nazianzenus ſcribit [h] Cæſarium ſuum fratrem in patriam conductum ad docendum, & medendum in primo ordine medicorum. Propterea in ſalarium percipiebant ex publico, id eſt, à ciuitatibus [i]: vnde gratuitos infirmos curare tenebantur, à quibus nihil accipere poterant: à ſanis verò capere licebat [k], prout ſignificat *l.3.ff.de var.& extraord. cognit.* quæ medicum curantem oculos contra bonam fidem ab ægro prædium ſibi vendi compulerat. ex hoc contractus improbatur, quia conductus ex publico gratuito mederi debuit, vt ego interpretor, & ſignificat *l.archiatri.* quæ hanc legem explicat. Poſtremò id comprobat *l.archiatros.C.de metat.lib.12.* *Archiatros*, inquit, *noſtri Palatij, nec non vrbis Romæ immunes ab hoſpitiis facimus.* Ergo alij quàm Principis Medici erant Archiatri, illi ita vocabantur, quia ex primo ordine accipiebantur. D. Auguſtinus Æſculapium archiatrum appellat. *Credo*, inquit [l], *ſe Æſculapius excuſabat, quòd ἀρχίατρον ſe, non obſtetricem, profitebatur.*

Dabantur autem à ciuitatibus ex publico Rhetoribus ſingulis annonæ 24. Grammaticis 12. & alicubi plures [m]. Eſt annona impenſa cibariorum vnius perſonæ, quam Iuſtinianus quinque ſolidis tantum æſtimauit [n]. Sed has pluris fuiſſe exiſtimo. Vno ex archiatris defuncto, alius eius loco ſufficiebatur, qui à ſex primis, ſeu archiatris aut pluribus probatus fuiſſet [o]. Vnde nemo archiatrus eſſe poterat, cuius ſcientia à prædictis primis comprobata non fuiſſet. Sed & ſemel probatus medicus poterat reprobari, prout ſignificat *l.ſed & reprobari.ſeu l.ſi duas.§.5.de excuſat.tutor.* quæ lex eſt re-

petita *in l. vt gradatim. §. pen. de muner. & honor.* Ex his archiatris in qualibet ciuitate eligebantur, qui Grammaticam, Rhetoricam, & Philoſophiam docebant [p], vt explicat *d l.medicos.* quæ archiatros, & ex archiatris Grammaticos, & profeſſores litterarũ iubet eſſe immunes. Itaque archiatrorum numero profeſſores eligi ſolitos fuiſſe affirmat Caſſiodorus [q].

Archiatris Principis præerat Comes dictus, qui Principem curabat. D. Gregorius dicit [r] eius fratrem Principis medicum factum primum inter medicos dignitatis gradum obtinuiſſe: itaque archiatri gradus ex ordine medicorum præſtantioribus dabatur.

Quod verò legitur *in l.vlt.C.de profeſſor.& medic.lib.10.Vniuerſi, qui in ſacro Palatio inter Archiatros militarunt, gaudeant comitiua primi ordinis.* non arguit alios, quàm aulæ medicos archiatros fuiſſe, ſed & ipſos, qui in comitatu curabant infirmos, quoſdam archiatros, quoſdam ſimplices medicos extitiſſe. ſiquidem etiam ciuitatum primi medici archiatri appellabantur [s].

In Palatio Principis ſcholam archiatrorum fuiſſe exiſtimo, qui aulicis medebantur, & his præerat comes archiatrorum nuncupatus, de quo Caſſiodorus [t], & hoc Epitaphium Romę ad S.Sebaſtianum inuentum oſtendit: M. LIVIO CELSO TABVLARIO SCHOLÆ MEDICORVM M. LIVIVS EVTYCHVS ARCHIATRVS OLL. DII. INFR. PED. IV.

n in d.l.Medicos in ver.Archiatros.C.de profeſſ.& medicis. lib. 10. *b* l.cùm aduocato. l. nemini.l.petitionem.l.antep.& vlt.C.de aduoc.diuerſ.iudiciorum. *c* d.l.nemini. *d* l.1.de decret.ab ordin.faciend. *e* l.ſi duas.§.1.ff.de excuſ.tutor. *f* d.l.ſi duas.§. 1. *g* lib.1.epiſt.26. *h* in Orat. in laudem Cæſarij. *i* l.vlt.C.de inoffic.teſtam.& d.l.Archiatri. C. de profeſſ.& medic.lib.10. *k* d.l. archiatri.& l.8 C.Th.eod.tit. *l* tit.3.de ciuit.Dei.c. 17. *m* l. 11. C.Th.de medic.& profeſſ. *n* l.1. & 2.C.de offic.præf.prӕt.Afr. *o* l.ſi quis in archiatri.C.de profeſſ.&medic. lib. 10. *p* d.l.ſi duas.§. 1. *q* lib.6.variar.in formula comitis archiatrorum. *r* vbi ſuprà. *ſ* d.l.archiatri. *t* vbi ſuprà.

De auro coronario. CAP. CCXLVI.

PRiùs corona ex lauro triumpharunt, poſtea ex auro eſt facta, aurúmque id coronarium eſt appellatum, inquit Gellius [a], quod à prouinciis conferebatur. Sed lege Iulia C.Cæſaris cautum eſt, vt hoc aurum non niſi decreto triumpho dari, accipiue poſſet. Cicero, *Mitto,* inquit [b], *aurum coronarium, quod te diutiſſimè torſit, cum modò velles, modò nolles. lex enim generi tui* (ſcilicet Cæſaris) *& decerni, & accipere vetabat, niſi decreto triumpho.* Eiuſdem meminit alibi [c], & Virgilius [d] loquens de Auguſto ait: *Dona recognoſcit populorum.* Seruius, *Aurum,* inquit [e], *coronarium dicit, quod hodie quoque à victis gentibus datur. Imponebant autem Imperatores hoc* (victis ſcilicet) *propter conceſſam vitam.* Vſu poſtea euenit, vt ſponte Prouinciæ aurum coronarium Principi darent ob partam ab eo victoriam, vt auctor eſt Dion [f], vel ob aliquam lætitiam, quod non tantùm in coronis, ſed & diuerſis aureis ſignis conferebatur [g]. Plinius ſcribit coronas pondo ſeptem, & nouem Clandio Cæſari triumphanti oblatas. *Claudius,* inquit [h], *cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam ſeptem pondo habuit, quam contuliſſet Hiſpania citerior, alteram nouem quam Gallia comata, ſicut titulus indicant.* Cicero in Piſonem narrat eum hoc nomine centum talenta accepiſſe. Hoc genus coronarum eſt vetuſtiſſimum; ſiquidem Thucydides ſcribit Braſidæ Lacedæmoniorum Regi tanquam Græciæ liberatori auream coronam datam fuiſſe. *Et Braſidam,* inquit [i], *cum in cæteris honeſtè acceperunt, tum verò & publicè aurea corona redimierunt,*

Digitized by Google

tanquam Græciæ liberatorem. Sic & Paulo Æmilio 400 coronas ab amicis ciuitatibus donatas fuiſſe Plutarchus tradit. *Poſt eum*, inquit [k], *deferebantur aureæ coronæ, quibus Æmilium virtutis gratia Græcæ donauerant ciuitates. Erat numerus coronarum* 400. Hæ ſummatim erant coronæ, quæ triumphi gratia conferebantur. Gellius, *Triumphales*, inquit [l], *coronæ ſunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur, id vulgò aurum coronarium dicitur*. In vſu poſtea fuit, vt nouis Principibus oppida, & ciuitates aurum conferrent, quod coronarum forma oblatum coronarium dicebatur. Capitolinus, *Aurum*, inquit [m], *coronarium, quod adoptionis ſuæ cauſa oblatum fuerat, Italicis totum, medium prouincialibus reddidit*. in quo Hadrianum imitari voluit, qui idem egerat. Spartianus, *Aurum coronarium*, inquit [n], *Italiæ remiſit, in prouinciis minuit*. Idem erga Romanos fecit Alexander. Lampridius, *Aurum*, inquit [o], *negotiatorium, & coronarium Romæ remiſit*. Marcellinus, *Saracenorum*, ait [p], *reguli gentium oblata auri corona, tanquam mundi, nationúmque ſuarum Iulianum dominum adorarunt*. Huius loco ſucceſſit, quod nouis Principibus primum in vrbes ſubditas venientibus nunc offerri ſolet, etſi in coronæ ſpeciem non datur. Iudæi verò ipſi quotannis aurum forma coronę, quod priùs ſummo Pontifici conferebant, poſtea Principi loco tributi ſoluerunt [q], qui anniuerſarius canon vocabatur. Sed in aliis ſtatutum eſt, vt à nemine hoc aurum exigatur, niſi eius ſoluendi conſuetudo extiterit [r]. Aliquando pro hoſpitali munere aurea corona data fuit, vt imperante Nerone Corbulani à Tygranocertenſibus oblatam fuiſſe Tacitus ſcribit [ſ]. Solebat & ſingulo imperij decennio, quando decennalia celebrabantur, Senatus aurum Principi offerre, ſicut Theodoſio mille, & ſexcentas auri libras oblatas fuiſſe Symmachus ſcribit [t].

a lib. 5. c. 6. *b* in L. Piſonem. *c* de lege agraria. Orat. 1. *d* lib. 8. Æneid. in fin. *e* ibidem. *f* lib. 42. & 49. *g* l. 4. C. The. co. tir. *h* lib. 33 c. 3. *i* lib. 4. Hiſtor. *k* in Paulo Æmilio. *l* lib. 5. c. 6. *m* in Antonino Pio. *n* in Hadriano *o* in Alexandro Seuero. *p* lib. 23. *q* l. Iudæorum. 16. C. de Iudæ. *r* l. 1. C. de auro corona. lib. 10. *ſ* lib. 14 annal. *t* epiſt. 12. lib. 1.

Ad l. pen. C. de naufrag lib. 11. Cap. CCXLVII.

De ſubmerſis nauibus velo leuato cognoſcendum eſſe Honorius, & Theodoſius nauiculariis per Africam ſcribunt. Significant ſummatim, & de plano de hac cauſa iudicandum. In aliis verò ordinariè decidendis, cùm de ferenda ſententia cum aſſeſſoribus conſulebant, velum, ne viderentur, obducebant. Id in antiquis actis Martyrum cernitur apud Surium, *Lyſias*, inquit [a], *introgreſſus obduxit velum, & poſt exiens ex tabella recitauit ſententiam*. Idem & D. Baſilius oſtendit. *Qui rerum*, ait [b], *in hoc mundo potiuntur, quando facinoroſum aliquem morti ſunt adiudicaturi, cortinas obducunt, & expertiſſimos quoſque ad cauſæ tractationem aduocant, multúmque temporis inſumunt, nunc legis rigorem contuentes, nunc naturæ communionem ſuſcipientes, multúmque ingemiſcentes, adiudicandi neceſſitatem deplorantes, nemini non manifeſtum faciunt, quod non ex propria libidine, ſed ex neceſſario legis miniſterio condemnationis inferant ſententiam*. Notitia vtriuſque Imp. Romani in inſignibus Conſularis Campaniæ pro eius tribunali huiuſmodi velum repræſentat [c], quod in medio diuiſum ad vtraſque partes diducitur, vt conſultandi tempore obducatur. Cum verò ex tabella recitabant ſententiam, velum aperiebant. D. Chryſoſtomus, *Cùm*, inquit [d], *publicè ſententiam Iudices prolaturi ſunt, velamina ſtatores contrahunt, vt ab omnibus videantur.*

a 23. Auguſti. *b* epiſt. 79. ad Euſtachium. *c* Imp. Occident. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Vicarij vrbis Romæ. *d* in c. 17. Matth. Hom. 57.

Ad l. 1. C. de metall. & metallis. lib. 11. CAP. CCXLVIII.

CVique inquirendi auri facultas conceditur in hac lege, quæ præcipit, vt ſinguli aurileguli octonos ſcrupulos in balluca Principi ſoluant. Scrupulus eſt vigeſima quarta pars vnciæ, ſiue tertia drachmæ, ſiquidem vncia in octo drachmas, & drachma in tres ſcrupulos diuiditur. Vnde tertiam partem vnciæ auri ſinguli aurileguli ſoluunt comiti ſacrarum largitionum, & id fit quotannis, prout ſignificat *l. per annos ſingulos. eod. tit.* quia præcipitur ſeptenos in Pontica, & Aſia diœceſi ſcrupulos ſolui pro octonis, qui alibi penduntur. Hi autem ſcrupuli ſoluuntur in balluca, hæc eſt arena aurea, quæ ita minuta inuenitur, & eius eſt probitatis, vt non excoquatur. A Græcis χρύσαμμος, id eſt, aurea arena dicta.

Aliud aurum, quod terra concretum effoditur, igne purgandum eſt, hoc autem minimè. Id aurum in maſſa inuentum palaca vocatur, quod verò minimum eſt, aut in arena, balluca dicitur. Palacas Strabo [a] pilas, aliàs palas vocat, & auri grumos. *Inter auri*, inquit, *micas quandoque dimidia libra grumos, quas pilas*, (aliàs *palas*) *vocant, repertos fuiſſe memoria proditum eſt, qui parua admodum purgationis indigeant.* Hæc ille. Traditum eſt etiam, ſciſſis lapidibus glebulas quaſdam papillis mammarum ſimiles inueniri. Plinius, *Aurum*, ait [b], *arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ: nec non in puteis etiam denas excedentes libras. Palacas Hiſpania, alij palacranas idem quod minutum eſt, balucem vocant.* Hactenus Plinius. Huius quatuordecim vnciæ reſpondent duodecim vnciis, ſcilicet, libræ auri obrizi [c]. Eſt autem arrugia quaſi auri rugia, id eſt, ſcalptura, vbi ob inueniendum aurum terra rugatur, non effoditur. Ei hi propriè ſunt aurileguli, qui terram non effodiunt, de quibus loquitur *d. l. 1. & d. l. per annos.* Quod verò Accurſius credidit [d] octonos ſcrupulos pro ſingula auri vncia, quæ effoditur, perſolui, fallitur, id enim repugnat *d. l. per annos ſingulos.* & eſſet aurilegulis nimis onerosum.

a lib. 3. Geograph. *b* lib. 33. c. 4. *c* l. 2. C. eod. tit. *d* in d. l. 1. in ver. octonos.

De honoratorum vehiculis. CAP. CCXLIX.

HOnoratos hîc accipi puto pro his, qui honoraria dignitate fruuntur, codicillis à Principe impetratis, de quibus *in l. 2. C. vt dignitat. ordo ſeruetur. lib. 12.* loquitur enim lex de honoratis, ſeu ciuilibus, ſeu militaribus, id eſt, de his, qui ordinaria dignitate non gaudent, ſed per codicillos vacantes eam obtinuerunt. Dubium erat, an hi intra vrbem Romæ, vel Conſtantinopolis carrucis vehi poſſent, & reſcribit, hos ſuæ dignitatis vehiculis intra vrbem vti poſſe, id eſt, illis carrucis. Additur in Cod. Theodoſiano [a], *Biiugis*, neque enim quadrigis vehi poterant, quibus ſoli Præfecti Prætorio vrbis vehebantur, qui actu eas dignitates adminiſtrabant. De iiſdem honoratis fortè intelligit *l. 1. C. de off. ciuil. iudic.* qui hoc priuilegio potiuntur, vt cum iudicibus in tribunali ſedeant, exceptis horis, quibus merita ipſorum cauſarum panduntur, ſi litem habent [b].

a lib. 14. tit. 12. *b* lib. 1. C. de off. milit. iud. & l. vlt. C. de off. diuerſ. iudic.

Ad

Ad l. 1. C. de Metropoli Berytho. lib. 11. Cap. CCL.

PAulus Tyrius Rhetor ad Hadrianum Imp. legatus miſſus impetrauit, vt Tyrus Phœniciæ metropolis eſſet, vt auctor eſt Suidas [a]. Poſtea Theodoſius minor ſaluo iure Tyri etiam Berythum eiuſdem prouinciæ Metropolim fecit [b]. *Sic*, inquit, *Tyrus mater prouinciæ maiorum noſtrorum* (id eſt, Hadriani,) *beneficio, Berythus noſtro, & vtraque dignitate ſimili perfruatur.* Cùm verò Photius Tyri Epiſcopus in Chalcedonenſi concilio ſub Marciano Imp. facto de Euſtathio Berythi Epiſcopo conqueſtus eſſet, quòd ſuæ diœceſeos vrbes ſibi vſurpaſſet, Synodus Tyrio vrbes ademptas reſtituit, ſcilicet Byblon, Botyn, Trypolim, Orthoſiam, Ariam, & Antaradon [c], quod obtinuit quoad iura Metropolitani eccleſiaſtica: quoad verò iura ciuilia duæ videntur permanſiſſe Phœniciæ, quarum altera maritima, altera Libani dicebatur, vt apparet in libro Notitiæ vtriuſque imperij Romani [d]. Sed verius eſt maritimam prouinciam duas habuiſſe Metropoles, quemadmodum Pontica Amaſiam, & Neocæſariam duas habuit Metropoles [e]: & idem Martianus in Chalcedonenſi Synodo ſtatuit, et Chalcedon, & Nicomedia eſſent Bithyniæ Metropoles.

a in verb. παῦλος τύριος. Alciat. lib. 4. parerg. c. 15. *b* l. 1. C. de metropol. Berytho. lib 11. *c* in actis concilij Chalced. & Card. Baronius in annal. ann. 451 *d* Imp. Orient. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis comitis Orientis. *e* nouell. 28. Iuſtini, ſeu in Auth de moderat. Helinoponti. cap 2.

De aquaductu, & forma. Cap. CCLI.

FOrma nihil aliud eſt, quàm canalis opere ſtructili factus, per quem aqua ducitur, vt Vitruuius [a], & Palladius [b] tradunt. Olim formæ præaltis fornicibus ſuſtentatæ aquam Romam deducebant, quarum veteres extant reliquiæ. Eas domini, per quorum prædia aqua ducebatur, purgare tenebantur, & ob id immunitatem ab oneribus extraordinariis, & ſuperindicto habebant. Eos etiam curare oportebat, ne per quindecim pedes prope formam arbores naſcerentur, & vt natæ extirparentur, prout ſignificat *l. 1 C. de aquaduct. lib. 11.* quæ ad Maximilianum Conſularem aquarum dirigitur. & dictio, *aquarum*, à qua lex incipit, coniungenda eſt cum verbo, *Conſularem*, in inſcriptione, & legendum, *Conſularem aquarum*, & lex ita incipit: *Poſſeſſores, per quorum fines formarum meatus tranſeunt, ab extraordinariis muneribus volumus eſſe immunes.* neque enim aquarum poſſeſſores eſſe poterant, quæ erant publicæ. Similis error vitio librariorum obrepſit *in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcid.* Conſularis aquarum meminit Notitia Dignitatum imperij Romani [c], cuius cura fuit, vt aqua in publicos, priuatóſque vſus deriuaretur. Ante quindecim annos, quàm Maximilianus Conſularis aquarum fuiſſet, eodem honore ſub Conſtantino Verſennius Fortunatus functus, id eſt, aquarum conſularis fuerat [d]. Is fortè eſt Fortunatus, ad quem extat *l. 20. C. ex quibus cauſ. infam. irrogatur.* Quia ergo in purgandis formis pecunia impendebatur, hoc eſt onus, quod vel fructuariis, vel dominis agrorum incumbit, per quorum agros forma aquæ ductus tranſit. *Si quid*, inquit [e] Vlpianus, *ob formam aquaductus, quæ per agrum tranſit, pendatur, ad onus fructuarij pertinebit.*

Tribus autem modis aqua ad vrbem ducebatur, vt ait Vitruuius [f]. *Ductus autem aquæ*, inquit, *fiunt generibus tribus, riuis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis, aut tubulis fictilibus.* Palladius quartam addit [g], canales ligneos, quibus ruſtici vtebantur, & facilè corrumpebantur. Canalis ſtructilis fiebat ſtratis lapidibus, & circumductis

Lateribus calce compactis; & hæc propriè forma dicebatur. Palladius, *Aqua*, inquit [h], *ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducitur, ſolidandus eſt canalis, ne per rimas aqua poſſit elabi*, & ſuprà confornicatur, ne Sol aquam tangat. Paulus ait [i] per ſtratum lapidem non eſſe ducendam aquam, conceſſa ſeruitute aquæductus, ſed per fiſtulam plumbeam ſcilicet, vel tubos fictiles: *quia*, inquit, *non eſt ex conſuetudine, vt per ſtratum lapidem ducatur, niſi id expreſſum fuerit*, quia hoc eſt incommodius vicino, per cuius fundum aqua ducitur. Formæ autem, de quibus loquitur d. l. 1. fiebant in agris, & in vrbe, vt nunc viſuntur Romæ præaltis fornicibus ſtructilibus columnis ſuſtentatæ, & extra vrbem per amplum ſpacium excurrunt: in agro etiam Neapolitano ſpectantur. De riuo ſtructili loquitur & *l. refectionis*. §. *vlt. ff. commu. præd. Si prope tuum fundum*, inquit, *ius eſt mihi riuo aquam ducere, tacita hæc iura ſequuntur, vt ſpacium mihi relinquat dominus fundi, quo dextra, & ſiniſtra eam, & quo terram limum, lapidem, arenam, & calcem iacere poſſim.*

Vbi verò aqua ad mœnia veniſſet, ingrediebatur caſtellum, id eſt amplum aquæ receptaculum. Vitruuius, *Cum aqua*, inquit [k], *venerit ad mœnia, efficiatur caſtellum, & caſtello coniunctum ad recipiendum aquam triplex emiſſarium, collocentúrque in caſtello tres fiſtulæ æqualiter diuiſa intra receptacula coniuncta.* Vlpianus interpretatur [l] id eſſe receptaculum, quod aquam publicam ſuſcipiebat, & caſtello coniungebatur. Emiſſario coniunctæ erant tres fiſtulæ, vnde aqua publica in tres partes deriuabatur. Vna in lacus emittebatur, in quibus plebs Romana lintea abluebat, animalia potabant, & lauabantur, & alias vſum publicum præſtabant, puta ad fullonum, coriariorúmque neceſſitates. P. Victor Romæ lacus 1352. Honorio imperante, fuiſſe memorat [m]. Idem liber Notitiæ dignitatum imperij Romani tradit [n]. Et ideo Pomponius ait [o] licere cuique aquam ex flumine publico deducere, modo non ſit in vſu publico, id eſt, modo ex flumine non deriuetur aqua in vrbem, & vſibus populi deſeruiat. Altera in balneas mittebatur, quarum domini vectigal quotannis populo penſitabant. *In venditione*, inquit Papinianus [p], *ſuper annua penſitatione pro aquaductu infra domum Romæ conſtitutam, nihil commemoratum eſt. Ob eam rem deceptus ex empto habebit actionem.* Et hoc forte ſentit *l. cum quidam* §. *fiſcus ff. de vſuris. Fiſcus*, inquit, *accipit vſuras à fornicariis, qui tardius pecuniam inferunt.* Fornicarij autem ſunt, qui fornaces in balneis accendunt [q]. Tertia pars aquæ in domos priuatas deducebatur, ita vt non deeſſet publico. Sed Vitruuius dicit [r], nemini licuiſſe, niſi permittente Principe, aquam ex caſtello deducere, & *d. l. 1.* §. *permittitur. de aqua quotid. & æſt.* Nam & Frontinus ſcribit [s] apud antiquos omnes aquam in publicos vſus erogari ſolitam eſſe, legéque cautum, ne priuati aliam ducerent, quàm quæ ex receptaculo publico, ſeu caſtello in humum decidiſſet, quam caducam vocabant: & hanc ipſam non in alium vſum, quam balnearum, & fullonicorum conuerti potuiſſe, vectigalíque ſtatutam mercedem, quæ in publicum penderetur, & aliquid in domos Principum daretur. Ex caſtello in balneum aquam deriuari ſolitam ſignificat & *l. fiſtulam, in princ. ff. de ſeruit. urban. præd. Fiſtulam*, inquit, *iunctam parieti communi quæ ex caſtello, vel cælo aquam capit, non iure haberi.* Concedebant & quandoque Principes hanc aquam ad irrigandos hortos, vel alia prædia, & ob id Prætor edicto promitti ſe facturum, ne vis fiat ei, qui aquam à Principe obtinuit, quominus eam ducat, prout habetur *in d. l. 1.* §. *ait Prætor. de aqua quotid. & æſt.* nec de alia aqua, quàm publica loquitur. Alibi verò forma pro edicto P. P. accipitur *in l. formam. C. de offic. P. P. Orient. & Illy. l. 1. C. vbi pet. tutor. vel curator.*

a lib. 8.

a lib.8.c.7. *b* lib.9.c.11. *c* Imper. Occident. ſub diſpoſitione viri illuſtris Præfecti vrbis. *d* lib.1.C.Th.de diuerſ.offic. *e* l.ſi pendentes.§.ſi quid cloacarij.ff.de vſufr. *f* lib. 8.c.7. *g* lib.9. cap.12. *h* vbi ſuprà. *i* l.ſi priùs.§.1.ff.de aqua plu arcend. *k* vbi ſuprà. *l* l.1.§.ait Prætor,quo ex caſtello.de aqua quotid.& æſt. *m* de regionibus vrbis circa fin. *n* in deſcriptione vrbis Romæ. in breuiario. *o* l.1.quo minus.de fluminibus. *p* l.in venditione. ff.de actio.empt. *q* l.continetur.ff.de fund.inſtr. *r* vbi ſuprà. *ſ* de aquæduct.

Ad l.1.C.de gladiat. penit. toll. lib.11. CAP. CCLII.

QVam ob cauſam conſtituti ſint gladiatores, & cur hæc dictio munus appelletur, Tertullianus his verbis explicat [a]: *Munus dictum eſt ab officio, quoniam officium etiam muneris nomen eſt. Officium autem mortuis hoc ſpectaculo facere ſe veteres arbitrabantur, poſtquam illud humaniore atrocitate temperarunt. nam olim quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captiuos, vel malos ingenio ſeruos mercati in exequiis immolabant. poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaque quos parauerant armis,quibus tunc & qualiter poterant eruditos tantùm vt occidi diſcerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant,ita mortem homicidiis conſolabantur.hæc eſt muneris origo. Sed paulatim prouecti ad tantam gratiam,ad quantam & crudelitatem: quia ferrum voluptati ſatis non faciebat, niſi & feris humana corpora diſſiparentur. Quod ergo mortuis litabatur, vtique parentationi deputabatur, quæ ſpecies proinde idololatria eſt, quoniam & idololatria parentationis eſt ſpecies,tam hæc,quam illa mortuis miniſtrat. In mortuorum autem idolis dæmonia conſiſtunt,vt & titulos conſideremus, licèt tranſierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, quæſturas dico, & magiſtratus, & flaminia,& ſacerdotalia,cum tamen nominis dignitas idololatriæ crimine teneatur, neceſſe eſt quicquid dignitatis nomine adminiſtratur, communicet etiam maculas eius, à qua habet cauſas.* Hactenus Tertullianus. Ex cuius verbis apparet cauſa mortuorum iuuentam fuiſſe parentationem, ac primò ſeruos imolari ſolitos,mox ipſos gladiatores inter ſe commiſſos fuiſſe, deinde introductas eſſe feras, quibuſcum etiam homines pugnarent. Cæterùm quia & id crudele erat,& idololatriam olebat,à Conſtantino gladiatorum vſus eſt ſublatus [b], quod etiam indicat Sozomenus [c]. Nicephorus, *Spectaculum*, inquit [d], *ſingulari certamine concertantium gladiatorum Romæ frequentari ſolitum ex eo tempore prohibitum.* Photius, *Quadrageſimus tertius*, inquit [e], *titulus libri 11. Codicis* (ſcilicet, *de gladiatoribus penitus tollendis,*) *tollit ſpectaculum eorum, qui pugnant in ſingulari certamine.* Sed cùm Romæ renouatum eſſet (nam Symmachus Theodoſium rogat, vt ſumptus gladiatorum temperet [f].) rurſus ſublatum fuit. Telemachius enim quidam monachus Romam profectus, exercendum ſpectaculum intuitus, pugnantium conflictum dirimere tentauit,& à populo lapidibus coniectis, interfectus eſt. Quare Honorius monachum inter martyres retulit, & edita conſtitutione, impium certamen inhibuit. Nicephorus monomachos gladiatores appellabat [g], veluti ſingulari certamine pugnantes. D. Auguſtinus gladiatorum ſpectaculum Romæ ſuo tempore exercitatum fuiſſe ſcribit [h].

a lib de ſpectacul. cap.12. *b* l.1.c. de gladiatoribus.lib.11. *c* l.1.c.8.Hiſtor.eccleſiaſt. *d* lib.7. Eccleſ.hiſt.c.46. *e* in nomocanone tit.13.c.22. *f* lib.1. epiſt.7. *g* lib.13.Eccleſ. hiſt.c.1. *h* lib. 6. confeſſ.cap.8.

Ad l.1.C.de Maiuma.lib.11. CAP. CCLIII.

MAiuma celebritas Romanorum fuit menſe Maio peracta, qua nobiliores vrbis Oſtiam maritimam ciuitatem delati in vndis ludentes aqua ſe inuicem aſpergebant; & quod menſe Maio celebraretur, Maiuma appellata eſt. In Prouinciis qui ad mare, vel flumina habitabant, & ipſi hunc ludum exercere cœperunt, quem

quem Arcadius, & Honorius edicto paulo ante Cal. Maias emiſſo [a] ita permittebant, vt honeſtas,& verecundia caſtis moribus perſeueraret, hoc eſt, ne, qui nudi aquam ingrediebantur, ita ſe turpiter gererent,vt pudenda impudenter oſtentarent, aut aliquid impudicum committerent.

Hic ludus ad noſtra vſque tempora permanſit:nam menſe Maio plebeij per iocum ſe inuicem aqua aſpergere ſolent. Maiumæ morem Suidas explicat [b]. Verùm lex 2. C. Th. eod. tit. innuit Maiumam artem ludicram, & ſcenicam, omniúmque obſcœniſſimam fuiſſe. *Ludicras*, inquit, *artes concedimus agitari. Illud verò, quod ſibi nomen procax licentia vindicauit, Maiumam fœdum, atque indecorum ſpectaculum denegamus.*

Quare Suidæ [c] ſententia eſt ſuſpecta,etſi eam Alciatus [d] ſequitur. Iulianus Apoſtata in Oratione, quæ Miſopogone inſcribitur, conqueritur Antiochenos priuatim in conuiuiis,& feriis Maiumæ pecuniã effundere,& nulli Deorum ſacrificare. Vnde veteres his feſtis conuiuatos fuiſſe conſtat. Poteſt autem Maiumæ nomen à Maiuma emporio Gazæ Palæſtinæ ciuitatis,vt ait D. Hieronymus [e], deriuari. Maritimámque oram Gazeorum Maiumam vocant [f]; vbi fœda hæc ſpectacula exercebantur. Nauale erat ea vrbs,ſeu portus Gazæ,ſed cùm Idolorum cultu deſerto Chriſtum eſſent amplexi, Conſtantinus ciuitatis titulo honeſtatem Conſtantiam à Conſtantio filio denominauit. Eius meminit Martyrologium [g], vbi hæc eruditè Cardinalis Baronius prodit. Conſtantinum eam vrbem ad pietatem ab Idololatria conuerſam à ſorore Conſtantia Conſtantiam vocaſſe Euſebius tradit [h]. At Sozomenus vicum fuiſſe ſcribit [i] Gazæ vrbi ſubditum, quem ob ſuſceptam pietatem Conſtantinus Ciuitatem fecit,& à Conſtantio filio Conſtantiam appellauit [k], quam rurſus Iulianus Apoſtata Gazæ ſubiecit.

a l.1.C. de Maiuma. lib.11. *b* in verbo. Μαιουμας. *c* vbì ſuprà *d* lib.5.parerg. c. 5. *e* in vita Hilarionis. *f* Card. Baronius annal. 399.& 401. *g* 26. Decemb. *h* in vita Conſtantini.lib.4.c.37. & 38. *i* lib.2.c.4.in fin.& lib.5.c.3. *k* Nicepho.Hiſt.eccleſiaſt.lib.8.c.33.

Ad l. 1. C. de capitat. ciui. cenſ. exim. lib. 11. Cap. CCLIV.

CApitatio apud Romanos à Seruio Tullo originem habuit, quam tenuioribus indixit,qui decem millia æris in bonis non habebant,& illis etiam eſt iniuncta, qui à Cenſoribus notati, & à centuriis remoti, in ceritũ tabulas eſſent relati. Hi ærarij fiebant, id eſt,& pro capite ſoluebant. Aſconius, *Cenſores*, inquit [a], *ſic notabant, vt qui plebeius in ceritum tabulas referretur, ac per hoc non eſſet in albo centuria ſuæ, ſcilicet, ad hoc,vt eſſet ciuis,ſed tantummodo, vt pro capite ſuo tributi nomine æra penderet.* Hæc ille. Id autem & in Prouinciis eſt obſeruatum, in quibus homines erant capite cenſi, vt ſcribit D. Hieronymus [b], poſt cenſum actum edicto Auguſti [c].

Vocabatur hæc humana capitatio [d], quam in Syria maſculi poſt quatuordecim annos, fœminæ poſt duodecim,& omnes vſque ad ſexageſimum quintum pendebant,alibi ſecundùm regionis conſuetudinem [e]. Ob id omnes ætatem ſuam profiteri tenebantur,& parentes filiorum [f].

Hæc in iure Profeſſio vocatur, quæ quandoque filiorum ætatem probat [g]. Fœminæ dimidiam viri capitationem ſoluebant, id eſt, drachmam:itaque in hoc tributo binæ mulieres pro ſingulis viris computabantur [h], exceptis quibuſdam populis in iure,

in iure [i] nominatis. Soluebat autem quiſque pro ſuo capite didrachma. *Acceſſerunt*, inquit Matthæus [k], *qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt, Magiſter veſter non ſoluit didrachma.* Pendebat quartam partem vnciæ argenti, nunc eſſent circiter 24. aſſes. Hanc ſummam Sacerdotes Hebræorum pro ſingulis natis primogenitis ex lege Moyſi exigebant [l], id eſt, ſiclos quinque: quod tributum, victis Iudæis, Veſpaſianus omnibus imperauit. Ioſephus, *Tributum*, inquit [m], *vbicumque degerent, Iudæis indixit, bináſque drachmas ſingulis annis deferre in Capitolium iuſſit, ita vt antehac Ieroſolymorum templo pendebant.* Conſtantinus verò Orientalibus, qui in vrbibus degebant, hoc genus tributi remiſit, & apud agricolas remanſit [n].

Sed id non multo pòſt in pauperibus omnibus etiam intra vrbes eſt renouatum, & in eorum animalia extenſum. Zonaras, *Omnes*, inquit [o], *mendici, & pauperes, omnes meretrices, omnes liberti in agris, & vrbibus annuum fiſco tributum pendere cogebantur. Exigebatur de equis, mulis, bobus, aſinis, & canibus, de vnoquoque homine argenteus numus; de equo, mulo, & boue tantumdem; de aſino, & cane pholes ſex.* id eſt, noſtri ſex ærei denarioli: quod vectigal chryſargenteum vocabatur, aut animalis functio [p], quam, inquit Zonaras [q], Anaſtaſius ſuſtulit, cùm in Hippico, ſpectante populo, huius tributi monumenta cremaſſet. Intelligo humanam, non animalium capitationem, quæ, eo imperante, extabat [r], & poſtea remanſit [s].

Poſtremò Nicephorus ſimile capitationi tributum inuenit, quod ſingulæ familiæ quotannis penderent, & Capnicum, id eſt, fumantium, eſt appellatum, quaſi quod à ſingulis laribus, ſeu ignibus, vel domibus ſoluebatur: & hoc onus etiam religioſis, & mendicis impoſuit, vt Zonaras ſcribit [t]: & nunc Turcarum Rex exigit, & aliqui in Italia ſoluunt.

a in 1. Cicer. orat. in Verrem, quæ Diuinatio dicitur. *b* comment. lib. 2 in c. 17. Matth. *c* Luc. c. 2. *d* l. 1. C. de colonis Thrac. lib. 11. *e* l. 3. ff. de cenſib. *f* l. 4 §. penult. ff. de cenſib. l. etiam. ff. de probat. *g* l. cùm de ætate. l. imperatores. ff. de probat. *h* l. cùm antea. C. de agricol & cenſit lib. 11. *i* ibidem. *k* dict. c. 17. *l* Numer. c. 3. *m* lib. 7. de bello Iudaic. c. 26. *n* l. 1. C. de capitat. ciui. cenſib. eximend. lib. 11. l. 1. C. vt ruſticani ad null. obſeq. lib. 11. *o* Annal tom. 3. in Anaſtaſio. *p* l. vlt. C. de annon. & tribut. lib. 10. & l. cùm ſatis. C. de agricol. & cenſit. lib 11 & l eorum. C. Th. de collat. donar. poſſeſſ. *q* vbi ſupra. *r* dict. l. vlt. C. de annon & tribut. lib. 10. *ſ* dict. l. cùm ſatis. in fin. *t* Annal. tom. 3. in Nicephoro.

Ad tit. non licere habitatoribus Metrocomiæ loca ſua ad extraneos transferre. lib. 11.

Cap. CCLV.

TRes ciuitatum ordines Modeſtinus facit [a]: Metropoleum, quas maximas appellat: Maiorum, quæ omnes habent forum, id eſt, Duumuiros, & defenſores, aut his ſimiles, qui de quibuſdam cauſis ius dicebant, & aliquam iuriſdictionem habebant: & hæ propriè ciuitates dicebantur, quibus in Italia datus eſt Epiſcopus [b]. Tertium genus facit ciuitatum, quæ nullum forum habebant, Duumuiris, & his, qui ius dicerent, carentes. Et hæ minus propriè ciuitates nuncupabantur, à Græcis Metrocomiæ dictæ. quaſi matres villarum, quas ſub ſe plures continebant, vt ſunt hodie caſtra, in quibus ius non dicitur. Ciuitates tamen vocabantur, quia balneum, baſilicam, gymnaſium, & theatrum habebant, etſi non forum, quod in primis ad conſtituendam ciuitatem requirebatur. Pauſanias loquens de Panapeo, *Vrbs*, inquit [c], *ea eſt Phocenſium, ſi modo eam vrbem appellare par erit, in qua ciues, non prætorium, non gymnaſium, non theatrum, non forum vllum habent, non denique vllum perennis aquæ conceptaculum.* Procopius [d] addit baſilicam, quam porticum appellat, quia columnis

ſuſtentabatur. De Melitenis enim verba faciens ait: *Domos ædificarunt, templáque fecerunt, Præfectoriúmque diuerſoria, ac forum, & alia, quæ ſunt vrbium inſignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etſi quid aliud ad magna vrbis ornatum pertinet.* Vnde Paulus hæc & ipſe pro inſignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus*, inquit [e], *legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatúmve ciuitatis pertinet. Ad ornatum putà, quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.* Et Martianus, *Vniuerſitatis*, inquit [f], *ſunt non ſingulorum, veluti, quæ in ciuitatibus ſunt, vt theatra, ſtadia, & ſimilia, & ſi qua alia communia ſunt ciuitatum.* Id genus ciuitatis, quod foro caret, ſed theatrum, balneum, aut etiam baſilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc vt puto, ne Metrocomia hominibus deſerta maneat, & ne tributa retardentur. Vnde ad vrbes hanc legem extendendam eſſe non cenſeo. Eſt autem pars *l. vlt. C. de exact. tribut. lib. 10 & l. 1. C. vt nemo ad ſuum patrocinium. lib. 11.* quæ indicant, timore, ne facilè tributa poſſint exigi, hanc legem latam fuiſſe: quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magiſtratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant. In his ergo extranei videntur poſſe prædia emere [g]. Quod verò Gloſſ. [h] Ioannes à Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui ſubacto oppido, aliò habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur. Incolæ Metrocomiæ vicani appellantur hîc, & in titulo ſequenti, tamquam in vico habitantes, ſicut ciues ſunt incolæ ciuitatis.

a l. ſi duas §. 2. de excuſ. tutor. *b* Bart. in l. vrbis. ff. de verbor. ſignif. ſub num. 7. *c* lib. 10. ſiue Phocica. *d* lib. 3. de ædif. Iuſtiniani, ſeu orat. 3. *e* l. ciuitatibus 122 de leg. 1. *f* l. in tantum. 6. de rer. diuiſ. *g* l. milites. ff. de milit. teſt. l. 1. C. de contract. iudicum. *h* in rubrica C. nulli licere habitatoribus Metrocom. lib. 11.

De fundis rei priuatæ, & ſaltib. diuinæ domus lib. 11. Cap. CCLVI.

Hic de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui ſunt ſub cura Comitis rerum priuatarum, & ſaltibus diuinæ domus, id eſt, deſtinatis ad impenſas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur [a]. ταμεῖον enim penum, & cubiculum ſignificat. Saltus verò *hic, & in ſequenti titulo de fundis, & ſaltib. rei domin.* non pro nemoribus, ſed latifundiis accipiuntur, id eſt, 800. iugeris. Centuria enim 200. iugera continet, & ſaltus 4. centurias, ait Varro [b]. Hi ſunt ſaltus hyberni, & æſtiui, quos quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus *in l. 3. §. ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſſ. in l. 1. §. quod vulgò. ff. de vi armata. l. quod peregrè. §. vlt. cum ſequentib. de acquiren. poſſeſſ.* Hinc dicti ſunt ſaltuarij, qui ſaltus, id eſt, latifundiorum fines cuſtodiunt, ne occupentur, vel fructus, ne auferantur [c].

a l. 1. C. de fundis, & ſaltib. rei domi. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tæmia. lib. 11. *b* lib. 1. de re ruſtica, c. 10. *c* l. ſi ita legatus. §. 1. ff. de vſu, & hab. l. cùm quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in inſtrumento §. vlt. l. quæſitum. §. ſaltuarium. l. ſi ita teſtamento. §. vlt. l. item pictoris. in fin. de fund. inſtr.

Ad l. 1. C. de grege dominico lib. 11. Cap. CCLVII.

His, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, ſiue ſint equæ Hermogenianæ, ſiue Palmatianæ. Mira in has ſunt ſcripta,

ſcripta, quæ nulla auctoritate nituntur, nec ſunt veriſimilia. Ego equas intelligi puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad ſobolem ſupplendam, & Palmatius compararunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo, Comites priuatarum, qui huic ſtudio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Conſularis Campaniæ, mox Proconſul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. à Claudiano, Marcellino [a], & D. Hieronymo [b] celebratus. Ad hunc eſt Valentiniani, & Valentis, ſub quibus vixit, *l. quiſquis. & ſeq. C. de poſtul. l. 2. C. de fructib. & lit. expenſ.* Hunc puto eſſe Hermogenianum Iuriſconſultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt *l. 2. & l. 13. de ſtat. homi.* Scripſit libros ſex epitomarum iuris, & aliquot fideicommiſſorum, vt apparet ex inſcriptione *l. 14. ad Trebell.* ſi non eſt mendoſa. Vnde hunc diuerſum ab Hermogene eſſe arbitror, qui imperante Alexandro floruit: ille enim Hermogenes Venuleius dictus eſt. Hic forte etiam Hermogeniani codicis compilator fuit. Palmatus verò vrbi præfuit anno 414. ad quem eſt *l. vlt. C. Th de priuileg. corp. vrb. Romæ.* quem & aliis honoribus functum puto, & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ ſunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. ſub Alexandro Imperatore, de quo Martyrologium loquitur [c].

a lib. 28. b epiſt. 8. ad Demetriadem de ſeruanda virginitate. c 10. Maij.

Ad tit. de cupreſſis ex luco Daphnes, & perſidis per Ægyptum non excidendis lib. 11.

Cap. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex luco Daphnes cupreſſos cædi [a]. Quis ſit is lucus, & cur hæc facta ſit prohibitio, Nicephorus explicat. *Inter Antiochiæ,* inquit [b], *ſuburbia præcipuum quoddam eſt, in quo frequentes florent cupreſſi, locus valdè nemoroſus, & variis aliis inter cupreſſos arboribus conſpicuus, & quæ inter arbores ipſas ſunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis bene olentes producunt flores. Inſtar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum, foliorúmque denſitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios non facilè ſolum ipſum pertingere ſinit. Neque quidquam amœnitatis regioni ei deeſt. Non ibi aquarum copia irrigantium deſideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu ſuo incidentes, ſuauémque ſuſurrum edentes amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis ſui arborem eſſe conuerſam: ipſum autem deum nec ſic quidem puellæ deſiderium abieciſſe, amorémque ſuum, veluti ſolantem, amatæ virginis frondibus caput cinxiſſe, eámque etiam arborem factam complexum fuiſſe, neque ab ea diſcedere volentem illi cum feſtiuitate quadam aſſediſſe, proindéque honore diuturnioris moræ eum locum proſequutū, atque aliis locis illuſtriorem, ſibique etiam gratiorem effeciſſe ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi magna venuſtate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificioſa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam ſub ſuo nomine condidit, patrem extruxiſſe ferunt. Creditum etiam longo tempore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem profluxiſſe. Fama etiam fert, Hadriano Imperatori, cùm priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de rebus futuris editum eſſe, & cùm id reſponſum ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoque ad eumdem modum res futuras cognoſcere liceret, eum aggere multo fontem obſtruxiſſe.*

ſuſtentabatur. De Melitenis enim verba faciens ait: *Domos ædificarunt, templáque fecerunt, Præfectorúmque diuerſoria, ac forum, & alia, quæ ſunt vrbium inſignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etſi quid aliud ad magnæ vrbis ornatum pertinet.* Vnde Paulus hæc & ipſe pro inſignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus*, inquit [e], *legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatúmve ciuitatis pertinet. Ad ornatum putà, quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.* Et Martianus, *Vniuerſitatis*, inquit [f], *ſunt non ſingulorum. veluti, quæ in ciuitatibus ſunt, vt theatra, ſtadia, & ſimilia, & ſi quæ alia communia ſunt ciuitatum.* Id genus ciuitatis, quod foro caret, ſed theatrum, balneum, aut etiam baſilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc vt puto, ne Metrocomia hominibus deſerta maneat, & ne tributa retardentur. Vnde ad vrbes hanc legem extendendam eſſe non cenſeo. Eſt autem pars *l. vlt. C. de exact. tribut. lib. 10. & l. 1. C. vt nemo ad ſuum patrocinium. lib. 11.* quæ indicant, timore, ne facilè tributa poſſint exigi, hanc legem latam fuiſſe: quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magiſtratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant. In his ergo extranei videntur poſſe prædia emere [g]. Quod verò Gloſſ. [h] Ioannes à Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui ſubacto oppido, aliò habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur. Incolæ Metrocomiæ vicani appellantur hîc, & in titulo ſequenti, tamquam in vico habitantes, ſicut ciues ſunt incolæ ciuitatis.

a l. ſi duas §. 2. de excuſ. tutor. *b* Bart. in l. vrbis. ff. de verbor. ſignif. ſub num. 7. *c* lib. 10. ſiue Phocica. *d* lib. 3. de ædif. Iuſtiniani, ſeu orat. 3. *e* l. ciuitatibus 122. de leg. 1. *f* l. in tantum. 6. de rer. diuiſ. *g* l. milites. ff. de milit. teſt l. 1. C. de contract. iudicum. *h* in rubrica C. nulli licere habitatoribus Metrocom. lib. 11.

De fundis rei priuatæ, & ſaltib. diuinæ domus. lib. 11. Cap. CCLVI.

HIc de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui ſunt ſub cura Comitis rerum priuatarum, & ſaltibus diuinæ domus, id eſt, deſtinatis ad impenſas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur [a]. ταμεῖον enim penum, & cubiculum ſignificat. Saltus verò *hic, & in ſequenti titulo de fundis, & ſaltib. rei domin.* non pro nemoribus, ſed latifundiis accipiuntur, id eſt, 800. iugeris. Centuria enim 200. iugera continet, & ſaltus 4. centurias, ait Varro [b]. Hi ſunt ſaltus hyberni, & æſtiui, quos quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus *in l. 3. §. ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſſ. in l. 1. §. quod vulgò. ff. de vi armata. l. quod peregrè. §. vlt. cum ſequentib. de acquiren. poſſeſſ.* Hinc dicti ſunt ſaltuarij, qui ſaltus, id eſt, latifundiorum fines cuſtodiunt, ne occupentur, vel fructus, ne auferantur [c].

a l. 1. C. de fundis, & ſaltib. rei domi. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tæmia. lib. 11. *b* lib. 1. de re ruſtica, c. 10. *c* l. ſi ita legatus. §. 1. ff. de vſu, & hab. l. cùm quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in inſtrumento §. vlt. l. quæſitum. §. ſaltuarium. l. ſi ita teſtamento. §. vlt. l. item pictoris. in fin. de fund. inſtr.

Ad l. 1. C. de grege dominico. lib. 11. Cap. CCLVII.

HIs, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, ſiue ſint equæ Hermogenianæ, ſiue Palmatianæ. Mira in has ſunt

ſcripta,

ſcripta, quæ nulla auctoritate nituntur, nec ſunt veriſimilia. Ego equas intelligi puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad ſobolem ſupplendam, & Palmatius compararunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo, Comites priuatarum, qui huic ſtudio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Conſularis Campaniæ, mox Proconſul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. à Claudiano, Marcellino [a], & D. Hieronymo [b] celebratus. Ad hunc eſt Valentiniani, & Valentis, ſub quibus vixit, *l. quiſquis. & ſeq. C. de poſtul l. 2. C. de fructib. & lit. expenſ.* Hunc puto eſſe Hermogenianum Iuriſconſultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt *l. 2. & l. 13. de ſtat. homi.* Scripſit libros ſex epitomarum iuris, & aliquot fideicommiſſorum, vt apparet ex inſcriptione *l. 14. ad Trebell.* ſi non eſt mendoſa. Vnde hunc diuerſum ab Hermogene eſſe arbitror, qui imperante Alexandro floruit: ille enim Hermogenes Venuleius dictus eſt. Hic fortè etiam Hermogeniani codicis compilator fuit. Palmatus verò vrbi præfuit anno 414. ad quem eſt *l. vlt. C. Th de priuileg. corp. vrb. Romæ.* quem & aliis honoribus functum puto, & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ ſunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. ſub Alexandro Imperatore, de quo Martyrologium loquitur [c].

a lib. 28. *b* epiſt. 8. ad Demetriadem de ſeruanda virginitate. *c* 10. Maij.

Ad tit. de cupreſſis ex luco Daphnes, & perſidis per Ægyptum non excidendis lib. 11.

Cap. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex luco Daphnes cupreſſos cædi [a]. Quis ſit is lucus, & cur hæc facta ſit prohibitio, Nicephorus explicat. *Inter Antiochiam,* inquit [b], *ſuburbia præcipuum quoddam eſt, in quo frequentes florent cupreſſi, locus valdè nemoroſus, & variis aliis inter cupreſſos arboribus conſpicuus, & quæ inter arbores ipſas ſunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis bene olentes producunt flores. Inſtar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum, foliorúmque denſitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios non facilè ſolum ipſum pertingere ſinit. Neque quidquam amœnitatis regioni ei deeſt. Non ibi aquarum copia irrigantium deſideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu ſuo incidentes, ſuauémque ſuſurrum edentes, amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis ſui arborem eſſe conuerſam: ipſum autem deum nec ſic quidem puellæ deſiderium abieciſſe, amorémque ſuum, veluti ſolantem, amatæ virginis frondibus caput cinxiſſe, eámque etiam arborem factam complexum fuiſſe, neque ab ea diſcedere volentem illi cum feſtiuitate quadam aſſediſſe, proindéque honore diuturnioris moræ eum locum proſequutũ, atque aliis locis illuſtriorem, ſibique etiam gratiorem effeciſſe ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi magna venuſtate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificioſa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam ſub ſuo nomine condidit, patrem extruxiſſe ferunt. Creditum etiam longo tempore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem profluxiſſe. Fama etiam fert, Hadriano Imperatori, cùm priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de rebus futuris editum eſſe, & cùm id reſponſum ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoque ad eumdem modum res futuras cognoſcere liceret, eum aggere multo fontem obſtruxiſſe.*

ſuſtentabatur. De Melitenis enim verba faciens ait: *Domos ædificarunt, templáque fecerunt, Præfectorúmque diuerſoria, ac forum, & alia, quæ ſunt vrbium inſignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etſi quid aliud ad magnæ vrbis ornatum pertinet.* Vnde Paulus hæc & ipſe pro inſignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus*, inquit [e], *legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatúmve ciuitatis pertinet. Ad ornatum putà, quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.* Et Martianus, *Vniuerſitatis*, inquit [f], *ſunt non ſingulorum, veluti, quæ in ciuitatibus ſunt, vt theatra, ſtadia, & ſimilia, & ſi quæ alia communia ſunt ciuitatum.* Id genus ciuitatis, quod foro caret, ſed theatrum, balneum, aut etiam baſilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc vt puto, ne Metrocomia hominibus deſerta maneat, & ne tributa retardentur. Vnde ad vrbes hanc legem extendendam eſſe non cenſeo. Eſt autem pars *l. vlt. C. de exact. tribut. lib.* 10 & *l.* 1. *C. vt nemo ad ſuum patrocinium. lib.* 11. quæ indicant, timore, ne facilè tributa poſſint exigi, hanc legem latam fuiſſe: quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magiſtratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant. In his ergo extranei videntur poſſe prædia emere [g]. Quod verò Gloſſ. [h] Ioannes à Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui ſubacto oppido, aliò habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur. Incolæ Metrocomiæ vicani appellantur hîc, & in titulo ſequenti, tamquam in vico habitantes, ſicut ciues ſunt incolæ ciuitatis.

a l. ſi duas §. 2. de excuſ. tutor. b Bart. in l. vrbis. ff. de verbor. ſignif. ſub num. 7. c lib. 10. ſiue Phocica. d lib. 3. de ædif. Iuſtiniani, ſeu orat. 3. e l. ciuitatibus 122. de leg. 1. f l. in tantum. 6. de rer. diuiſ. g l. milites. ff. de milit. teſt l. 1. C. de contract. iudicum. h in rubrica C. nulli licere habitatoribus Metrocom. lib. 11.

De fundis rei priuatæ, & ſaltib. diuinæ domus. lib. 11. Cap. CCLVI.

HIc de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui ſunt ſub cura Comitis rerum priuatarum, & ſaltibus diuinæ domus, id eſt, deſtinatis ad impenſas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur [a]. ταμεῖον enim penum, & cubiculum ſignificat. Saltus verò *hîc, & in ſequenti titulo de fundis, & ſaltib. rei domin.* non pro nemoribus, ſed latifundiis accipiuntur, id eſt, 800. iugeris. Centuria enim 200. iugera continet, & ſaltus 4. centurias, ait Varro [b]. Hi ſunt ſaltus hyberni, & æſtiui, quos quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus *in l.* 3. *§. ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſſ. in l.* 1. *§. quod vulgò. ff. de vi armata. l. quod peregrè. §. vlt. cum ſequentib. de acquiren. poſſeſſ.* Hinc dicti ſunt ſaltuarij, qui ſaltus, id eſt, latifundiorum fines cuſtodiunt, ne occupentur, vel fructus, ne auferantur [c].

a l. 1. C. de fundis, & ſaltib. rei domi. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tæmia. lib. 11. b lib. 1. de re ruſtica, c. 10. c l. ſi ita legatus. §. 1. ff. de vſu, & hab. l. cùm quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in inſtrumento §. vlt. l. quæſitum. §. ſaltuarium. l. ſi ita teſtamento. §. vlt. l. item pictoris. in fiu. de fund. inſtr.

Ad l. 1. C. de grege dominico. lib. 11. Cap. CCLVII.

HIs, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, ſiue ſint equæ Hermogenianæ, ſiue Palmatianæ. Mira in has ſunt

ſcripta,

ſcripta, quæ nulla auctoritate nituntur, nec ſunt veriſimilia. Ego equas intelligi puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad ſobolem ſupplendam, & Palmatius comparaꝛunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo, Comites priuatarum, qui huic ſtudio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Conſularis Campaniæ, mox Proconſul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. à Claudiano, Marcellino [a], & D. Hieronymo [b] celebratus. Ad hunc eſt Valentiniani, & Valentis, ſub quibus vixit, *l. quiſquis. & ſeq. C. de poſtul. l. 2. C. de fructib. & lit. expenſ.* Hunc puto eſſe Hermogenianum Iuriſconſultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt *l. 2. & l. 13. de ſtat. homi.* Scripſit libros ſex epitomarum iuris, & aliquot fideicommiſſorum, vt apparet ex inſcriptione *l. 14. ad Trebell.* ſi non eſt mendoſa. Vnde hunc diuerſum ab Hermogene eſſe arbitror, qui imperante Alexandro floruit: ille enim Hermogenes Venuleius dictus eſt. Hic fortè etiam Hermogeniani codicis compilator fuit. Palmatus verò vrbi præfuit anno 414. ad quem eſt *l. vlt. C. Th. de priuileg. corp. vrb. Romæ.* quem & aliis honoribus functum puto, & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ ſunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. ſub Alexandro Imperatore, de quo Martyrologium loquitur [c].

a lib. 28. *b* epiſt. 8. ad Demetriadem de ſeruanda virginitate. *c* 10. Maij.

Ad tit. de cupreſſis ex luco Daphnes, & perſidis per Ægyptum non excidendis lib. 11.

Cap. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex luco Daphnes cupreſſos cædi [a]. Quis ſit is lucus, & cur hæc facta ſit prohibitio, Nicephorus explicat. *Inter Antiochiæ,* inquit [b], *ſuburbia præcipuum quoddam eſt, in quo frequentes florent cupreſſi, locus valdè nemoroſus, & variis aliis inter cupreſſos arboribus conſpicuus, & quæ inter arbores ipſas ſunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis bene olentes producunt flores. Inſtar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum, foliorúmque denſitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios non facilè ſolum ipſum pertingere ſinit. Neque quidquam amœnitatis regioni ei deeſt. Non ibi aquarum copia irrigantium deſideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu ſuo incidentes, ſuauémque ſuſurrum edentes amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis ſui arborem eſſe conuerſam: ipſum autem deum nec ſic quidem puellæ deſiderium abieciſſe, amorémque ſuum, veluti ſolantem, amata virginis frondibus caput cinxiſſe, eámque etiam arborem factam complexum fuiſſe, neque ab ea diſcedere volentem illi cum feſtiuitate quadam aſſediſſe, proindéque honore diuturnioris moræ eum locum proſequutū, atque aliis locis illuſtriorem, ſibique etiam gratiorem effeciſſe ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi magna venuſtate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificioſa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam ſub ſuo nomine condidit, patrem extruxiſſe ferunt. Creditum etiam longo tempore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem profluxiſſe. Fama etiam fert, Hadriano Imperatori, cùm priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de rebus futuris editum eſſe, & cùm id reſponſum ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoque ad eundem modum res futuras cognoſcere liceret, eum aggere multo fontem obſtruxiſſe.*

ſuſtentabatur. De Melitenis enim verba faciens ait: *Domos ædificarunt, templáque fecerunt, Præfectorúmque diuerſoria, ac forum, & alia, quæ ſunt vrbium inſignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etſi quid aliud ad magnæ vrbis ornatum pertinet.* Vnde Paulus hæc & ipſe pro inſignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus*, inquit [c], *legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatúmve ciuitatis pertinet. Ad ornatum puta, quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.* Et Martianus, *Vniuerſitatis*, inquit [f], *ſunt non ſingulorum, veluti, quæ in ciuitatibus ſunt, vt theatra, ſtadia, & ſimilia, & ſi qua alia communia ſunt ciuitatum.* Id genus ciuitatis, quod foro caret, ſed theatrum, balneum, aut etiam baſilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc vt puto, ne Mettocomia hominibus deſerta maneat, & ne tributa retardentur. Vnde ad vrbes hanc legem extendendam eſſe non cenſeo. Eſt autem pars *l. vlt. C. de exact. tribut. lib.* 10 *& l.* 1. *C. vt nemo ad ſuum patrocinium. lib.* 11. quæ indicant, timore, ne facilè tributa poſſint exigi, hanc legem latam fuiſſe: quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magiſtratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant. In his ergo extranei videntur poſſe prædia emere [g]. Quod verò Gloſſ. [h] Ioannes à Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui ſubacto oppido, aliò habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur. Incolæ Metrocomiæ vicani appellantur hîc, & in titulo ſequenti, tamquam in vico habitantes, ſicut ciues ſunt incolæ ciuitatis.

a l. ſi duas § 2. de excuſ. tutor. *b* Bart. in l. vrbis. ff. de verbor. ſignif. ſub num. 7. *c* lib. 10. ſiue Phocica. *d* lib. 3. de ædif. Iuſtiniani, ſeu orat. 3. *e* l. ciuitatibus 122. de leg. 1. *f* l. in tantum. 6. de rer. diuiſ. *g* l. milites. ff. de milit. teſt. l. 1. C. de contract. iudicum. *h* in rubrica C. nulli licere habitatoribus Metrocom. lib. 11.

De fundis rei priuatæ, & ſaltib. diuinæ domus. lib. 11. CAP. CCLVI.

HIc de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui ſunt ſub cura Comitis rerum priuatarum, & ſaltibus diuinæ domus, id eſt, deſtinatis ad impenſas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur [a]. ταμεῖον enim penum, & cubiculum ſignificat. Saltus verò *hîc, & in ſequenti titulo de fundis, & ſaltib. rei domin.* non pro nemoribus, ſed latifundiis accipiuntur, id eſt, 800. iugeris. Centuria enim 200. iugera continet, & ſaltus 4. centurias, ait Varro [b]. Hi ſunt ſaltus hyberni, & æſtiui, quos quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus *in l.* 3. *§. ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſſ. in l.* 1. *§. quod vulgò. ff. de vi armata. l. quod peregrè. §. vlt. cum ſequentib. de acquiren. poſſeſſ.* Hinc dicti ſunt ſaltuarij, qui ſaltus, id eſt, latifundiorum fines cuſtodiunt, ne occupentur, vel fructus, ne auferantur [c].

a l. 1. C. de fundis, & ſaltib. rei domi. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tæmia. lib. 11. *b* lib. 1. de re ruſtica, c. 10. *c* l. ſi ita legatus. §. 1. ff. de vſu, & hab. l. cùm quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in inſtrumento §. vlt. l. quæſitum. §. ſaltuarium. l. ſi ita teſtamento. §. vlt. l. item pictoris. in fiu. de fund. inſtr.

Ad l. 1. C. de grege dominico. lib. 11. CAP. CCLVII.

HIs, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, ſiue ſint equæ Hermogenianæ, ſiue Palmatianæ. Mira in has ſunt

ſcripta,

ſcripta, quæ nulla auctoritate nituntur, nec ſunt veriſimilia. Ego equas intelligi puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad ſobolem ſupplendam, & Palmatius compararunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo, Comites priuatarum, qui huic ſtudio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Conſularis Campaniæ, mox Proconſul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. à Claudiano, Marcellino [a], & D. Hieronymo [b] celebratus. Ad hunc eſt Valentiniani, & Valentis, ſub quibus vixit, *l. quiſquis. & ſeq. C. de poſtul. l. 2. C. de fructib. & lit. expenſ.* Hunc puto eſſe Hermogenianum Iuriſconſultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt *l. 2. & l. 13. de ſtat. homi.* Scripſit libros ſex epitomarum iuris, & aliquot fideicommiſſorum, vt apparet ex inſcriptione *l. 14. ad Trebell.* ſi non eſt mendoſa. Vnde hunc diuerſum ab Hermogene eſſe arbitror, qui imperante Alexandro floruit: ille enim Hermogenes Venuleius dictus eſt. Hic fortè etiam Hermogeniani codicis compilator fuit. Palmatus verò vrbi præfuit anno 414. ad quem eſt *l. vlt. C. Th. de priuileg. corp. vrb. Romæ.* quem & aliis honoribus functum puto, & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ ſunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. ſub Alexandro Imperatore, de quo Martyrologium loquitur [c].

a lib. 28. *b* epiſt. 8. ad Demetriadem de ſeruanda virginitate. *c* 10. Maij.

Ad tit. de cupreſſis ex luco Daphnes, & perſidis per Ægyptum non excidendis lib. 11.

Cap. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex luco Daphnes cupreſſos cædi [a]. Quis ſit is lucus, & cur hæc facta ſit prohibitio, Nicephorus explicat. *Inter Antiochiæ,* inquit [b], *ſuburbia præcipuum quoddam eſt, in quo frequentes florent cupreſſi, locus valdè nemoroſus, & variis aliis inter cupreſſos arboribus conſpicuus, & quæ inter arbores ipſas ſunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis bene olentes producunt flores. Inſtar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum, foliorúmque denſitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios non facilè ſolum ipſum pertingere ſinit. Neque quidquam amœnitatis regioni ei deeſt. Non ibi aquarum copia irrigantium deſideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu ſuo incidentes, ſuauémque ſuſurrum edentes amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis ſui arborem eſſe conuerſam: ipſum autem deum nec ſic quidem puellæ deſiderium abieciſſe, amorémque ſuum, veluti ſolantem, amatæ virginis frondibus caput cinxiſſe, eámque etiam arborem factam complexum fuiſſe, neque ab ea diſcedere volentem illi cum feſtiuitate quadam aſſediſſe, proindéque honore diuturnioris moræ eum locum proſequutū, atque aliis locis illuſtriorem, ſibique etiam gratiorem effeciſſe ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi magna venuſtate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificioſa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam ſub ſuo nomine condidit, patrem extruxiſſe ferunt. Creditum etiam longo tempore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem profluxiſſe. Fama etiam fert, Hadriano Imperatori, cùm priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de rebus futuris editum eſſe, & cùm id reſponſum ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoque ad eumdem modum res futuras cognoſcere liceret, eum aggere multo fontem obſtruxiſſe.*

quem Arcadius, & Honorius edicto paulo ante Cal. Maias emiſſo [a] ita permittebant, vt honeſtas, & verecundia caſtis moribus perſeueraret, hoc eſt, ne, qui nudi aquam ingrediebantur, ita ſe turpiter gererent, vt pudenda impudenter oſtentarent, aut aliquid impudicum committerent.

Hic ludus ad noſtra vſque tempora permanſit: nam menſe Maio plebeij per iocum ſe inuicem aqua aſpergere ſolent. Maiumæ morem Suidas explicat [b]. Verùm lex 2. C. Th. eod. tit. innuit Maiumam artem ludicram, & ſcenicam, omniúmque obſcœniſſimam fuiſſe. *Ludicras*, inquit, *artes concedimus agitari. Illud verò, quod ſibi nomen procax licentia vindicauit, Maiumam fœdum, atque indecorum ſpectaculum denegamus.*

Quare Suidæ [c] ſententia eſt ſuſpecta, etſi eam Alciatus [d] ſequitur. Iulianus Apoſtata in Oratione, quæ Miſopogone inſcribitur, conqueritur Antiochenos priuatim in conuiuiis, & feriis Maiumæ pecuniã effundere, & nulli Deorum ſacrificare. Vnde veteres his feſtis conuiuatos fuiſſe conſtat. Poteſt autem Maiumæ nomen à Maiuma emporio Gazæ Palæſtinæ ciuitatis, vt ait D. Hieronymus [e], deriuari. Maritimámque oram Gazeorum Maiumam vocant [f], vbi fœda hæc ſpectacula exercebantur. Nauale erat ea vrbs, ſeu portus Gazæ, ſed cùm Idolorum cultu deſerto Chriſtum eſſent amplexi, Conſtantinus ciuitatis titulo honeſtatem Conſtantiam à Conſtantio filio denominauit. Eius meminit Martyrologium [g], vbi hæc eruditè Cardinalis Baronius prodit. Conſtantinum eam vrbem ad pietatem ab Idololatria conuerſam à ſorore Conſtantia Conſtantiam vocaſſe Euſebius tradit [h]. At Sozomenus vicum fuiſſe ſcribit [i] Gazæ vrbi ſubditum, quem ob ſuſceptam pietatem Conſtantinus Ciuitatem fecit, & à Conſtantio filio Conſtantiam appellauit [k], quam rurſus Iulianus Apoſtata Gazæ ſubiecit.

a l. 1. C. de Maiuma. lib. 11. *b* in verbo. Μαϊουμας. *c* vbi ſuprà *d* lib. 5. parerg. c. 5. *e* in vita Hilarionis. *f* Card. Baronius annal. 399. & 401. *g* 26. Decemb. *h* in vita Conſtantini. lib. 4. c. 37. & 38. *i* lib. 2. c. 4. in fin. & lib 5. c. 3. *k* Nicepho. Hiſt. eccleſiaſt. lib. 8. c. 33.

Ad l. 1. C. de capitat. ciui. cenſ. exim. lib. 11. CAP. CCLIV.

Capitatio apud Romanos à Seruio Tullo originem habuit, quam tenuioribus indixit, qui decem millia æris in bonis non habebant, & illis etiam eſt iniuncta, qui à Cenſoribus notati, & à centuriis remoti, in ceritũ tabulas eſſent relati. Hi ærarij fiebant, id eſt, & pro capite ſoluebant. Aſconius, *Cenſores*, inquit [a], *ſic notabant, vt qui plebeius in ceritum tabulas referretur, ac per hoc non eſſet in albo centuriæ ſuæ, ſcilicet, ad hoc, vt eſſet ciuis, ſed tantummodo, vt pro capite ſuo tributi nomine æra penderet.* Hæc ille. Id autem & in Prouinciis eſt obſeruatum, in quibus homines erant capite cenſi, vt ſcribit D. Hieronymus [b], poſt cenſum actum edicto Auguſti [c].

Vocabatur hæc humana capitatio [d], quam in Syria maſculi poſt quatuordecim annos, fœminæ poſt duodecim, & omnes vſque ad ſexageſimum quintum pendebant, alibi ſecundùm regionis conſuetudinem [e]. Ob id omnes ætatem ſuam profiteri tenebantur, & parentes filiorum [f].

Hæc in iure Profeſſio vocatur, quæ quandoque filiorum ætatem probat [g]. Fœminæ dimidiam viri capitationem ſoluebant, id eſt, drachmam: itaque in hoc tributo binæ mulieres pro ſingulis viris computabantur [h], exceptis quibuſdam populis in iure,

in iure [r] nominatis.Soluebat autem quiſque pro ſuo capite didrachma. *Acceſſerunt*, inquit Matthæus [k], *qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt, Magiſter veſter non ſoluit didrachma.* Pendebat quartam partem vnciæ argenti, nunc eſſent circiter 24. aſſes. Hanc ſummam Sacerdotes Hebræorum pro ſingulis natis primogenitis ex lege Moyſi exigebant [l], id eſt, ſiclos quinque: quod tributum, victis Iudæis, Veſpaſianus omnibus imperauit. Ioſephus, *Tributum*, inquit [m], *vbicumque degerent, Iudæis indixit, bináſque drachmas ſingulis annis deferre in Capitolium iuſſit, ita vt antehac Ieroſolymorum templo pendebant.* Conſtantinus verò Orientalibus, qui in vrbibus degebant, hoc genus tributi remiſit, & apud agricolas remanſit [n].

Sed id non multo pòſt in pauperibus omnibus etiam intra vrbes eſt renouatum, & in eorum animalia extenſum. Zonaras, *Omnes*, inquit [o], *mendici, & pauperes, omnes meretrices, omnes liberti in agris, & vrbibus annuum fiſco tributum pendere cogebantur. Exigebatur de equis, mulis, bobus, aſinis, & canibus, de vnoquoque homine argenteus numus; de equo, mulo, & boue tantumdem; de aſino, & cane pholes ſex.* id eſt, noſtri ſex ærei denarioli: quod vectigal chryſargenteum vocabatur, aut animalis functio [p], quam, inquit Zonaras [q], Anaſtaſius ſuſtulit, cùm in Hippico, ſpectante populo, huius tributi monumenta cremaſſet. Intelligo humanam, non animalium capitationem, quæ, eo imperante, extabat [r], & poſtea remanſit [s].

Poſtremò Nicephorus ſimile capitationi tributum inuenit, quod ſingulæ familiæ quotannis penderent, & Capnicum, id eſt, fumantium, eſt appellatum, quaſi quod à ſingulis laribus, ſeu ignibus, vel domibus ſoluebatur: & hoc onus etiam religioſis, & mendicis impoſuit, vt Zonaras ſcribit [t]: & nunc Turcarum Rex exigit, & aliqui in Italia ſoluunt.

a in 1.Cicer.orat.in Verrem, quæ Diuinatio dicitur. *b* comment.lib.2 in c.17.Matth. *c* Luc. c.2. *d* l.1.C.de colonis Thrac.lib.11. *e* l.3.ff.de cenſib. *f* l.4 §.penult.ff.de cenſib.l.etiam.ff.de probat. *g* l.cùm de ætate.l.imperatores.ff.de probat. *h* l.cùm antea.C.de agricol & cenſit lib.11. *i* ibidem. *k* dict.c.17. *l* Numer.c.3. *m* lib.7. de bello Iudaic. c.26. *n* l.1.C.de capitat. ciui. cenſib.eximend.lib.11.l.1.C.vt ruſticani ad null.obſeq.lib.11. *o* Annal tom.3. in Anaſtaſio. *p* l. vlt.C.de annon.& tribut. lib.10.& l. cùm ſatis. C.de agricol.& cenſit. lib.11 & l eorum.C.Th. de collat.donat.poſſeſſ. *q* vbi ſupra. *r* dict.l.vlt.C.de annon & tribut.lib.10. *s* dict. l. cùm ſatis. in fin. *t* Annal. tom.3. in Nicephoro.

Ad tit. non licere habitatoribus Metrocomiæ loca ſua ad extraneos transferre. lib. 11.

CAP. CCLV.

TRes ciuitatum ordines Modeſtinus facit [a]: Metropoleum, quas maximas appellat: Maiorum, quæ omnes habent forum, id eſt, Duumuiros, & defenſores, aut his ſimiles, qui de quibuſdam cauſis ius dicebant, & aliquam iuriſdictionem habebant: & hæ propriè ciuitates dicebantur, quibus in Italia datus eſt Epiſcopus [b]. Tertium genus facit ciuitatum, quæ nullum forum habebant, Duumuiris, & his, qui ius dicerent, carentes. Et hæ minus propriè ciuitates nuncupabantur, à Græcis Metrocomiæ dictæ, quaſi matres villarum, quas ſub ſe plures continebant, vt ſunt hodie caſtra, in quibus ius non dicitur. Ciuitates tamen vocabantur, quia balneum, baſilicam, gymnaſium, & theatrum habebant, etſi non forum, quod in primis ad conſtituendam ciuitatem requirebatur. Pauſanias loquens de Panapeo, *Vrbs*, inquit [c], *ea eſt Phocenſium, ſi modo eam vrbem appellare par erit, in qua ciues, non prætorium, non gymnaſium, non theatrum, non forum vllum habent, non denique vllum perennis aquæ conceptaculum.* Procopius [d] addit baſilicam, quam porticum appellat, quia columnis

HHh ſuſten-

ſuſtentabatur. De Melitenis enim verba faciens ait: *Domos ædificarunt, templáque fecerunt, Præfectorúmque diuerſoria, ac forum, & alia, quæ ſunt vrbium inſignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etſi quid aliud ad magnæ vrbis ornatum pertinet.* Vnde Paulus hæc & ipſe pro inſignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus*, inquit [c], *legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatúmve ciuitatis pertinet. Ad ornatum putà, quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.* Et Martianus, *Vniuerſitatis*, inquit [f], *ſunt non ſingulorum, veluti, quæ in ciuitatibus ſunt, vt theatra, ſtadia, & ſimilia, & ſi qua alia communia ſunt ciuitatum.* Id genus ciuitatis, quod foro caret, ſed theatrum, balneum, aut etiam baſilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc vt puto, ne Metrocomia hominibus deſerta maneat, & ne tributa retardentur. Vnde ad vrbes hanc legem extendendam eſſe non cenſeo. Eſt autem pars *l. vlt. C. de exact. tribut. lib.* 10 *& l. 1. C. vt nemo ad ſuum patrocinium. lib.* 11. quæ indicant, timore, ne facilè tributa poſſint exigi, hanc legem latam fuiſſe: quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magiſtratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant. In his ergo extranei videntur poſſe prædia emere [g]. Quod verò Gloſſ. [h] Ioannes à Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui ſubacto oppido; aliò habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur. Incolæ Metrocomiæ vicani appellantur hîc, & in titulo ſequenti, tamquam in vico habitantes, ſicut ciues ſunt incolæ ciuitatis.

a l. ſi duas. §. 2. de excuſ. tutor. *b* Bart. in l. vrbis. ff. de verbor. ſignif. ſub num. 7. *c* lib. 10. ſiue Phocica. *d* lib. 3. de ædif. Iuſtiniani, ſeu orat. 3. *e* l. ciuitatibus 122. de leg. 1. *f* l. in tantum. 6. de rer. diuiſ. *g* l. milites. ff. de milit. teſt l. 1. C. de contract. iudicum. *h* in rubrica C. nulli licere habitatoribus Metrocom. lib. 11.

De fundis rei priuatæ, & ſaltib. diuinæ domus. lib. 11. CAP. CCLVI.

HIc de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui ſunt ſub cura Comitis rerum priuatarum, & ſaltibus diuinæ domus, id eſt, deſtinatis ad impenſas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur [a]. ταμιεῖον enim penum, & cubiculum ſignificat. Saltus verò *hîc, & in ſequenti titulo de fundis, & ſaltib. rei domin.* non pro nemoribus, ſed latifundiis accipiuntur, id eſt, 800. iugeris. Centuria enim 200. iugera continet, & ſaltus 4. centurias, ait Varro [b]. Hi ſunt ſaltus hyberni, & æſtiui, quos quandoque æſtate tantùm, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus *in l. 3. §. ſaltus. ff. de acquiren. poſſeſſ. in l. 1. §. quod vulgò. ff. de vi armata. l. quod peregrè. §. vlt. cum ſequentib. de acquiren. poſſeſſ.* Hinc dicti ſunt ſaltuarij, qui ſaltus, id eſt, latifundiorum fines cuſtodiunt, ne occupentur, vel fructus, ne auferantur [c].

a l. 1. C. de fundis, & ſaltib. rei domi. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tæmia. lib. 11. *b* lib. 1. de re ruſtica, c. 10. *c* l. ſi ita legatus. §. 1. ff. de vſu, & hab. l. cùm quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in iuſtrumento §. vlt. l. quæſitum. §. ſaltuarium. l. ſi ita teſtamento. §. vlt. l. item pictoris. in fin. de fund. inſtr.

Ad l. 1. C. de grege dominico. lib. 11. CAP. CCLVII.

HIs, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, ſiue ſint equæ Hermogenianæ, ſiue Palmatianæ. Mira in has ſunt ſcripta,

ſcripta, quæ nulla auctoritate nituntur, nec ſunt veriſimilia. Ego equas intelligi puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad ſobolem ſupplendam, & Palmatius compararunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo, Comites priuatarum, qui huic ſtudio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Conſularis Campaniæ, mox Proconſul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. à Claudiano, Marcellino [a], & D. Hieronymo [b] celebratus. Ad hunc eſt Valentiniani, & Valentis, ſub quibus vixit, *l. quiſquis. & ſeq. C. de poſtul. l. 2. C. de fruct. lib. & lit. expenſ.* Hunc puto eſſe Hermogenianum Iuriſconſultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt *l. 2. & l. 13. de ſtat. homi.* Scripſit libros ſex epitomarum iuris, & aliquot fideicommiſſorum, vt apparet ex inſcriptione *l. 14. ad Trebell.* ſi non eſt mendoſa. Vnde hunc diuerſum ab Hermogene eſſe arbitror, qui imperante Alexandro floruit: ille enim Hermogenes Venuleius dictus eſt. Hic fortè etiam Hermogeniani codicis compilator fuit. Palmatus verò vrbi præfuit anno 414. ad quem eſt *l. vlt. C. Th. de priuileg. corp. vrb. Romæ.* quem & aliis honoribus functum puto, & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ ſunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. ſub Alexandro Imperatore, de quo Martyrologium loquitur [c].

a lib. 28. *b* epiſt. 8. ad Demetriadem de ſeruanda virginitate. *c* 10. Maij.

Ad tit. de cupreſſis ex luco Daphnes, & perſidis per Ægyptum non excidendis. lib. 11.

CAP. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex luco Daphnes cupreſſos cædi [a]. Quis ſit is lucus, & cur hæc facta ſit prohibitio, Nicephorus explicat. *Inter Antiochiæ,* inquit [b], *ſuburbia præcipuum quoddam eſt, in quo frequentes florent cupreſſi, locus valdè nemoroſus, & variis aliis inter cupreſſos arboribus conſpicuus, & quæ inter arbores ipſas ſunt loca, prout anni tempus fert, omnis generis bene olentes producunt flores. Inſtar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum, foliorúmque denſitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios non facilè ſolum ipſum pertingere ſinit. Neque quidquam amœnitatis regioni ei deeſt. Non ibi aquarum copia irrigantium deſideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu ſuo incidentes, ſuauémque ſuſurrum edentes, amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis ſui arborem eſſe conuerſam: ipſum autem deum nec ſic quidem puellæ deſiderium abieciſſe, amorémque ſuum, veluti ſolantem, amatæ virginis frondibus caput cinxiſſe, eámque etiam arborem factam complexum fuiſſe, neque ab ea diſcedere volentem illi cum feſtiuitate quadam aſſediſſe, proindéque honore diuturnioris moræ eum locum proſequutũ, atque aliis locis illuſtriorem, ſibique etiam gratiorem effeciſſe ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi magna venuſtate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificioſa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam ſub ſuo nomine condidit, patrem extruxiſſe ferunt. Creditum etiam longo tempore eſt, aquam ibi è fonte Caſtalio diuinatricem nihil prorſus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, ſic etiam efficacia differentem profluxiſſe. Fama etiam fert, Hadriano Imperatori, cùm priuatus adhuc eſſet, reſponſum ibi de rebus futuris editum eſſe, & cùm id reſponſum ad exitum ſuum perueniſſet, ne aliis quoque ad eumdem modum res futuras cognoſcere liceret, eum aggere multo fontem obſtruxiſſe.*

De eodem luco apud Strabonem [c]; & latè D. Chryſoſtomum [d] habetur. D. quoque Hieronymus ait [e], *Rebla nunc Syriæ vocatur Antiochia, quæ eſt contra fontem Daphnem.* Et ſubiicit: *Hic autem locus à Cn. Pompeio, qui primus Iudæam Romano ſubegit imperio, militari manu conſitus eſt, & ab eo iuxta fabulas Poëtarum Daphnes nomen accepit ob lauros, & cypariſſos, quæ arbores in ipſo loco frequentiſſimæ ſunt.* Eo in loco, qui Daphnes vocabatur, Conſtantinus Magnus matri Helenæ ſtatuam collocauit. Vnde locum Αὐγυςεῖον nominàuit, vt ait Suidas [f]. Conſtantini etiam Daphnenſis legio ſub magiſtro militum per Thracias inde dicta eſſe cenſetur [g].

Certè reperitur numiſma Conſtantini, in cuius auerſa parte ſedet Victoria alata cum trophæo antè erecto, dextra ramum lauri, ſiniſtra palmæ tenens, cum hac inſcriptione: CONSTANTINIANA DAFNE. Sed fortè intelligit locum a ſe ita denominatum. Gallus Cæſar patruelis Conſtantij eò Babylam Martyrem tranſtulit, ex quo tempore nullum ampliùs reſponſum dæmon dedit, Iulianóque Apoſtatæ ſignificauit, ſe ob corpus Martyris ibi ſitum loqui non poſſe: quare inde tum aſportari curauit [h]. Cùm ergo nemus illud omnium eſſet amœniſſimum, legibus prohibitum eſt ex eo cupreſſos cædi: quod mihi notatu dignum viſum fuit.

Quod verò in eodem titulo legitur, *Vel perſidis per Ægyptum non excidendis, vel vendendis.* cur id prohibeatur, ab eodem Nicephoro declaratur [i]. *Hermopoli quoque,* inquit, *Thebaidis arbor eſſe, quam Perſeam vocant, dicitur multis morbis medicinam afferens, ſi vel feſtuca, vel folium ex ea ægris applicetur. De qua illa adhuc fama per Ægyptios obtinet, Dei Genitricem vnà cum Ioſepho Herodem fugientem ductu Ioſephi Hermopolim veniſſe, & cùm primum vrbis portam attigiſſet, arborem illam aduentum Chriſti ferre non potuiſſe, & quamuis procera admodum eſſet, ad ſolum ipſum tamen ſe demiſiſſe, & Paradiſi olim ſatorem adorauiſſe. De arbore illa hæc, quæ legi, ſcribenda eſſe duxi. Ego verò eam quaſi quoddam ſymbolum, ſeu ſignum fuiſſe puto Chriſti ipſius in vrbem eam aduentus, aut certè, ſicuti conijcere licet, eam propter proceritatem, & pulchritudinem Græcorum moribus ab vrbis incolis diuino honore cultam tum commotam eſſe, dæmone, qui per eam eſt cultus, exhorreſcente ad præſentiam eius, qui aboliturus, & oppreſſurus eos omnino fuerat. Sed tum quoque cuncta Ægyptiorum ſimulachra defluxere, Chriſti non ferentia aduentum, iuxta id, quod de eis ab Eſaia eſt dictum. Cæterùm dæmone ex arbore illa pulſo, ad certum rei geſtæ indicium prona, & inclinata permanſit, fide accedentes ſanans. Harum rerum Palæſtini, & Ægyptij idonei, fidéque digni ſunt teſtes.* Hæc Nicephorus.

Hanc arborem Perſidem nominat Sozomenus [k]. Ex his apparet, ob vſum, quem in ſanandis morbis habet illa arbor in Ægypto, cautum eſſe, ne exſcindi poſſet. Alytarcha verò quotannis vnam cupreſſum, aliis plantatis, ex luco Daphnes exſcindere poterat: quod poſtea fuit prohibitum [l].

Eſt autem Alytarcha Sacerdos Phœniciæ, ſicut Syriarcha, & Lyciarcha, qui præerat, ἀλύταις, id eſt, Maſtigophoris, auctore Phauorino, & ludis, qui in deorum honorem fiebant. Hi purpura inſignes auream coronam in capite gerebant. Tertullianus, *Purpura illa,* inquit [m], *& aurum ceruicis ornamentum, eodem more apud Ægyptios, & Babylonios inſignia erant dignitatis, quo more nunc ſunt prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, & corona aurea Sacerdotum prouincialium, ſed non eadem conditione.*

a dict. l. 1. & 2. C. de cupreſſ. ex luco Daphne, lib. 11. *b* lib. 10. hiſtor. eccleſiaſt. c. 28. *c* Geograph. lib. 16. *d* in vita D. Babylæ. *e* comment. lib. 14 in c. 47. Ezechiæ. *f* in verb. Αὐγυςεῖον. *g* notitia imper. Orient. ſub diſpoſitione viri Illuſtris magiſtri militum per Thracias. *h* D. Chryſoſt. vbi ſuprà. *i* lib. eod. c. 31. *k* lib. 5. c. 20. *l* l. 1. eod. tit. *m* lib. de idololatria, c. 18.

Ad.

Ad l.iudices.C.de dignit.lib.12. CAP. CCLIX.

IVdices,qui ſe furtis,& ſceleribus macularunt,codicillorum inſignibus exuti, honore & nobilitate priuātur.Codicillorum inſignia intelligit, quæ in Notitia dignitatum vtriuſque imperij repræſentantur: & erant liber mandatorum, vultus Principum cum effigie prouinciæ,aut eius metropolis,quam regebat;& codicillorum inſignia appellantur: quia hæc in ipſis codicillis magiſtratus depicta ius dicturis tradebantur.Id explicat *§.vlt.nouell.24.* [a] quæ Latinè hoc dicit: *Vt autem ſciant magiſtratus, quomodo oporteat eos Prouincias regere, viſum eſt nobis non ſolum illis eradere ſymbola,id eſt, inſignia magiſtratus,vt vocant,ſed etiam præſcribere, quomodo magiſtratum adminiſtrare debeant.* Et *nouell.25.§.vlt.* [b] *Exhibebimus*, inquit, *adminiſtrationis ſymbola ex codicillis, vt vocant,qualia ſpectabilibus magiſtratibus dari ſolent.* Et *nouell.26.c.2.* [c] *Symbola*, ait, *à nobis tradentur,& codicilli ſecūdum formam Spectabilium magiſtratuum.* Et *nouell.30.c.9.* [d] *Memoriæ repetet*, inquit, *mandata ,quæ illi dabimus cum magiſtratibus ſymbolis.* Et hæc ſunt,quæ hic codicillorum vocantur inſignia, & in laterculo cum codicillorum forma conſeruabantur [e].

a ſeu in auth de Præſide Piſidiæ. *b* ſeu in auth.de Prætore Lycaoniæ. *c* ſeu in auth. de Prætore Thraciæ. *d* ſeu in auth.de Proconſule Cappadociæ. *e* d.nouell.25.§.vlt.ſeu in auth.de Prætore Lycaoniæ.

Ad l.ſeptem dierum.C.de erogat.milit.ann.lib.12. CAP. CCLX.

HÆc lex eſt pars legis 28.quæ incipit, *A prouinciarum rectoribus. in Cod.Theod. de erogat.milit.anno.* vbi pro *ſeptem dierum* legitur, *ſemper dierum*, & hoc modo videtur emendanda. Annonæ militibus non ſpeciebus,ſed pretio taxato præſtabantur, & id hac lege præcipitur obſeruari,præterquam vbi in aliquo loco ſubſiſtit miles. tunc enim annonas,quas videt in ſpecie,poteſt accipere.Tribunis verò diebus, quibus reſident,ſpecies annonariæ, quas ſtellaturæ nomine accipiunt, eo pretio adærabantur. Verbum autem, *reſiſtentes*, ſignificat, *ſiſtentes*,&, *re*, ſyllaba abundat,vt ſæpe apud Tertullianum , vel legendum, *reſidentes*. Pro *ſtellatura* in Codice Theodoſiano habetur *ſtillatura*,ſed placet,vt ſit *ſtellatura*, vt apud Lampridium legitur [a]. *Annonam*, inquit, *militum diligenter inſpexit. Tribunos, qui de ſtellaturis aliquid militibus tuliſſent, capitali pœna affecit.* Et Spartianus recitat [b], Peſcennium Nigrum duos Tribunos lapidibus obrui iuſſiſſe, qui militum ſuorum ſtellaturas acceperant. Erat autem hæc annona, quæ benè meritis militibus vltra ſtipendium præmij loco dabatur, & ideo hæc lex ait,emolumenti gratia dari conſueuiſſe.Eadem & Tribunis dabatur,non à mil tibus, ſed ex publico,de qua lex hæc loquitur.Fortè ita nominata eſt ab agro in Gallia Ciſalpina, *Stellate* dicto,quem veteranis ſuis tres liberos habentibus C.Cæſar in conſulatu præmij loco diuiſit,vt ait Lucanus, ex quo res fuit non ſolùm vtilitati, ſed etiam ambitioni,vt ſocietas illa ſtellates vocaretur. Repertúſque etiam eſt in marmoribus, & ſepulchris, qui ſe ſtellatem inſcripſit, quod & Raphael Volaterranus notauit [c]. Poſſet & hæc lex intelligi de extorſione,quam tribuni, aut centuriones militibus faciebāt, quibus indulgebant vacationes,accepta pecunia,quod Otho Imp.prohibuit, & ex fiſco nomine vacationum pecuniam illis ſolui voluit, vt Tacitus ſcribit. *Flagitatum*,inquit [d], *vt vacationes præſtari centurionibus ſolitæ remitterentur.namque gregarius miles vt tributum annuum pendebat, pars manipuli ,pars per commeatus, aut in ipſis ca-*

ſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolueret, neque modum oneris quiſquam, neque genus quaſtus penſi habebat: per latrocinia, & raptus, aut ſeruilibus miniſteriis militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles labore, ac ſæuitia fatigari, donec vacationem emeret. vbi ſumptibus exhauſtus ſocordia miſer elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo in manipulum redibat. Sed Otho ne vulgi largitione centurionum animos alienaret, ex fiſco ſuo vacationes annuas exſoluturum promiſit, rem haud dubiè vtilem, & à bonis poſtea Principibus perpetuitate diſciplinæ firmatam.

a in Alexandro. *b* in Peſcennio Nigro. *c* lib. 30. C. de diſciplina, ac pœnis, & præmiis militaribus. *d* lib. 17. Annal. ſeu lib. 1. hiſt.

Ad tit. C. de militari veſte. lib. 12. CAP. CCLXI.

PRimus C. Gracchus legem tulit de veſtibus ex publico militibus dandis ſine ſtipendiorum diminutione, vt Plutarchus ſcribit [a], quod & Principes obſeruauerunt. Quare præter ſolitum ſtipendium milites veſtem habuerunt. Præterea expeditionis tempore annonam, id eſt panem, hordeum, vinum, & acetum, carnem veruecinam, aut laridum [b]. Vnde Vegetius, *Incongruum*, inquit [c], *videbatur militem, qui veſte, & annona publica paſcebatur, vtilitatibus vacare priuatis.* Ita verò circa veſtes diſpoſitum fuit, vt pro ſingulis 30. iugis, quæ quis poſſideret, ſingulas chlamydes daret, exceptis Thraciis, qui pro 20. iugis ſingulam veſtem conferebant [d]. Iugum autem interpretor pro iugero, quantum vno die iuncti boues arare poſſunt. Varro, *Iugum*, inquit [e], *vocant, quod iuncti boues vno die exarare poſſint.* In quo ſenſu accipitur & *in l. 1. C. de Palat. ſacr. largitio. lib. 12. Palatini pro capitibus, ſeu iugis ſuis tantùm tributa ſoluunt, ad aliud non tenentur.* Ita etiam intelligitur in §. *coges. in auth. de mandat. Princip. ſeu nouell. 17. c. 8.* qua mandatur, vt exactores in apochis exprimant quantitatem Zygocephalorum, ſeu iugerum pro quibus ſolutum eſt, & quantum datum ſit in ſpeciebus, vel auro. Quod vero *d. l. 2. infr. eod. tit. & d. l. 1.* dixit, *iuga, ſeu capita*, Græci appellant, *Zygocephala*, quaſi dicas *iuga capita* id enim eſt, quod capita iugo alligata exarant. Multa iura iugationem & iuga vocant [f].

Poſtea actum eſt, vt in Oriente pro ſingulis chlamydibus ſinguli aurei penderentur, exceptis Oſrhoenis, & Iſauris, qui veſtes dabant [g]. Pretium verò, quo veſtes redimebantur, vocatur adæratio [h], alibi ærariæ annonæ [i]. Demum actum, vt totum hoc pretium ad Comitem largitionum deferretur, & ex eo ſex fierent partes, quinque honoratioribus darentur, ſexta pars in texendas chlamydes gregariis militibus, ſeu tyronibus in ipſa ſpecie, prout ipſi optabant, impendenda conuertebatur [k]. Hoc pretium à Cal. Septembris vſque ad Cal. Aprilis pendebatur [l]. In Africa vero diu obſeruatum eſt, vt veſtes ipſæ in ſpeciebus præſtarentur, & hæ ab officio Proconſulis ſuſciperentur, *l. humilioribus. C. de ſuſcept. & arca. lib. 10.* quæ ſcripta eſt Euchario Africæ Proconſuli, vt indicat *l. 23. Cod. Th. de cohort.* ſcripta Honorio, & Theodoſio V. Coſſ. quibus lata eſt *d. l. humilioribus.* cuius inſcriptioni additum eſt, Euchario Proconſuli Africæ. In Africa enim, vbi Honorio, & Theodoſio imperantibus, bellum gerebatur, id commodius viſum eſt, vt illa lex ſignificat.

a in C. Gracchio. *b* l 1. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. *c* lib 2. c. 19. *d* l. 2. infr. eo. tit. *e* lib. 1. de re ruſt. c. 10. *f* l. 2. C. de immunit. nemi. concedend. li. 10 & l. 1. C. de quib. muneri. vel præſtat. lib. 12. & l. ſuſceptores. 2. C. de ſuſceptor. & arcar. lib. 10. & l. 1. C. de impon. lucra. deſcript. libr 10. *g* l. 2. infr. eod. tit. *h* d. l. vlt. inf. eod. tit. l lege l. annonas. C. de erogat. militar. anno. lib. 12. *i* l. his Scholaribus & l ſeq. C. eo. tit. *k* l. vlt. infr. eod. tit. *l* l. 1. infr. eo. tit.

Ad tit. de ſalgamo hoſpit. non præb. lib. 12. CAP. CCLXII.

SAlgama à Priſcis appellabantur quæcunque in vaſis condita ad victum ſeruabantur, vt oleæ, cappares, & plures herbæ. Columella docet [a], quæ ad penum ſint condenda, & quæ, & qualia vaſa paranda ſint penoribus, & ſalgamis condiendis [b]. Poſtea nominat [c] herbas, quæ pro ſalgamo condiuntur. *Circa vernum*, inquit, *æquinoctium herbas in vſum colligi, & reponi oportebit, cymam, caulem, capparim, apij coliculos, rutam, oluſatrum cum ſuo caule, antequam de folliculo exeat: item ferulæ cum coliculo ſilem es, quam teneri mum florem paſtinacæ agreſtis vel ſatiuæ cum coliculis, ſilentem florem vitis albæ & aſparagi, & ruſci, & thamni, & digitelli, & pulej, & nepetæ, & lapſenæ, & battis, & eius coliculum, qui miluinus pes appellatur, quin etiam tenerum coliculum feniculi. Hæc omnia vna conditura commodè ſeruantur, id eſt aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ ſi miſcueris* Idem alia condimenta aliarum etiam herbarum ſubiicit, quæ longum eſſet referre. Salgamis ſpecies hoc carmine explicat [d]:

Tempore non alio vili quoque ſalgama merce,
Capparis, & triſtes inula, ferulaq; minaces
Plantantur, nec non ſerpentia germina mentæ,
Et bene odorati flores ſparguntur anethi
Rutaque Palladiæ bacca victura ſaporem.

Salgamarij ab eodem vocantur, qui ſalgama vendunt, vel condiunt. Salgamum pars eſt penoris, quod præter hoc plura continebat. Salgamo enim credo herbas, oleáſque, & huiuſmodi res in vaſis conditas contineri. Vaſa ſalgamis idonea, & vſque ad imum æqualia præparari Columella iubet [e], ne penora innatent, ſed ſemper ſint ſubmerſa Penum igitur latiùs, quam ſalgamum patere cenſeo. farcimina enim, pernas, ſuccidias, aliáque ſalſamenta continet: acetum prętereà, oleum, garum, muriam, mel, ſapum, defrutum, vuas paſſas, mulſum, hydromeli, & alia huiuſmodi complectitur [f], quæ omnia ad edendum, vel bibendum ſeruantur. Sed & iumentorum cibaria, ligna, & carbones, per quos penus conficitur, penoris eſſe dicuntur. Muria autem eſt ſal cum aqua medicatus, & induratus, cuius conficiendi modum docet Columella [g]. Garum verò eſt liquamen piſcium. Solebant & in penu conſeruare liguſticum [h], quæ eſt herba in montibus Liguriæ naſcens, de qua plura Dioſcorides [i]. Hodie paſſim conditur, & venalis in Taurinos mittitur, vulgò baceam vocant. Item carum in penore habebant [k]. Semen eſt herbæ ſtomacho vtile, vt ait Dioſcorides [l], & eos commendat. Pro *caro*, *careum* mendosè loquitur. Erat & in penu piper, & laſer, de quibus alibi dixi [m]. Inter ea, quæ penoris erant, recenſentur & laſertæ in muria conditæ [n], quæ erant genera piſcium, vt colligo ex Plinio [o]. Sed vt ad ſalgamum reuertamur. prohibet abſolutè inſcriptio, *de ſalgamo hoſpitibus non præbendo*, militibus ſalgamum præſtari. Illi verò tanquam id ſibi deberetur, hoc nomine etiam culcitras, ſigna, & oleum à dominis ædium extorquebant, quod fieri lex prohibet, etiamſi ipſi hoſpites hæc velint exhibere. Ipſum verò ſalgamum à volentibus accipi permittere, ſed non cogi dare, rubrica indicat. Magna antiquis ſalgami, & penoris cura fuit: quia ad prandium nihil emebant, ſed quæ in penu condita erant, comedebant: quare multa de hoc extant Iuriſconſultorum iura.

a lib. 12 per totum. *b* cap. 4. *c* cap. 7. *d* lib. 10. de hortis. *e* lib. 12 c. 4. *f* l. 3 de penu legat. *g* lib. 12. c. 16. *h* l. antepen. de penu leg. *i* lib. 3. c. 51. *k* d. l. antepen. de penu legat. *l* lib 3. c. 57. *m* d. l. vlt. §. ſpecies. de publica. cano. *n* l. 3. §. 1. de penu legat. *o* lib. 32. c. vlt.

Ad

Ad l.1.C.de oblat.vot.lib.12. CAP. CCLXIII.

QVæ ſint vota,etſi ab aliis doctè explicatum fuit,quid & ipſe ſuper hoc legerim, aperire volui. Votum in iure certum eſt accipi pro voluntate perpenſa,& ſummo deſiderio, vt cum voto parentum filios ad eorum ſucceſſiones vocari Papinianus ſcribit [a]. Calendis quoque Ianuariis,qui primus eſt anni dies, vota facere ſinguli ſolebant,vt nouum annum felicem ſortirentur. Quinimo & Coſſ. ipſi pro Reip. ſalute eo die vota nuncupabant. Plinius, *Nuncupare*, inquit [b], *vota & pro æternitate imperij, & pro ſalute ciuium, imò pro ſalute Principum, ac propter illos pro æternitate imperij ſolebamus.* His voluit addi Traianus, *ſi benè Remp. & pro vtilitate omnium rexerit.* Vnde eum diem ſolemnem, atque omnis triſtitiæ, luctúſque expertem eſſe veteres voluerunt. Inde Calendæ Ianuariæ votiuæ ſunt nuncupatæ. Spartianus de Ælij Veri Commodi ab Hadriano adoptati morte loquens, *Ingraueſcente*, inquit [c], *valetudine, per ſomnum periit Cal. Ianuariis, quare ab Hadriano votorum cauſa lugeri eſt vetitus.* Item Tacitus ſcribit [d] à Nerone vitio Traſeæ datum eſſe, quod anni initio ſolemne iuramentum vitaſſet,nuncupationibus votorum non interfuiſſet,quamuis quindecimuirali ſacerdotio præditus. Erant enim quindecim Sacerdotes quindecimuiri appellati, qui vota pro ſalute Reipub captabant,& quos ſacerdotio dignos putaſſent, nominabant, vt Plinius ſcribit [e]. Solebant præterea eo die boni ominis cauſa munera inuicem offerre,quod ſignificat Vlpianus, dum ait [f]: *ex voto honeſtis rationibus patrimonium incrementum accepit.* Tranquillus, *Quotidiana*, inquit [g], *oſcula prohibuit edicto, item ſtrenarum commercium, ne vltra Cal. Ianuarias exercerentur.* Vnde Martialis [h] ſtrenas Saturnalitias duobus libris diſtinxit Xeniorum,& Apophoretorum. C.Caligula edicto populum monuit,vt Cal.Ianuariis ſibi ſtrenas daret. Tranquillus, *Edixit*, inquit [i], *& ſtrenas ineunte anno ſe recepturum. Stetit & in veſtibulo ædium Cal. Ianuariis ad captandas ſtipes quas plenis ante eum manibus, ac ſinu omnis generis turba fundebat.* Idem Tranquillus ſcribit [k], omnes ordines Cal Ianuariis ſtrenam in Capitolio Auguſto etiam abſenti dediſſe, ex qua ſumma pretioſiſſima Deorum ſimulachra mercatus vicatim dedicabat. Itaque *l.1.C.de oblat.votor.lib.*12. ait, quando votis communibus, quæ pro omnibus fiunt, felix aperitur annus, auri libram, & ſolidos obriziacos Principibus offerunt,vt ſuam erga eos animi oſtendant deuotionem, vel affectionem. Quod autem ſequitur, in ſolidis obriziacis eſſe offerendam auri libram, ſolidos aureos intelligit. Obriziacum verò aurum id appellat, quod eſt purgatiſſimum, ac multipliciter excoctum; ſoluebant inter cæteros ſinguli iuſdicentes ſolemnes aureas pateras cum quinis aureis; Symmachus ſcribens Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio, cum eſſet P.V. *Suſcipite*, inquit [l], *à iudicibus aperta obſequia, vobis ſolemnes pateras cum quinis ſolidis offerimus, quibus nec veſter pudor, nec noſter cenſus oneratur.* Significat eſſe paruum munus: credo enim vnius libræ pateram fuiſſe, & hoc ſignificare hanc legem, dum ait, vnam auri libram, ſcilicet in patera,& ſolidos, ſcilicet quinque; offerendos. Eſt autem hæc lex Arcadij, quæ vix aliud poteſt ſentire. Verùm hæc vocatur ſtrena, inquit Symmachus [m]: quia ſtrenuis viris dabatur. Corippus Africanus [n] loquens de Cal. Ianuariis, quibus Iuſtinus minor Imperator conſulatum iniit, dicit Senatores primos à Principe ſtrenam accepiſſe, his verſibus:

Inde Senatorum ſacro recitantur ab albo
Nomina, conſcripti patres qua voce citati
Accedunt hilares, ſubeuntq; altiſſima ſedis

Culmina

Culmina prætendunt dextras & præmia ſumunt
Conſulis,& mundi domini: doniſque ſuperbi
Fuluo plena ferunt argentea vaſa metallo.

Cæterùm quod ad ſtrenam pertinet, vetus eſt eius mittendæ origo. Solebant enim antiquitus in primis clientes patronis cereos mittere, cuiꝰ inſtituti Macrobius plurimas adfert cauſas. *Illud quoque*, inquit [o], *in litteris inuenio, quod cùm multi occaſione Saturnaliorũ per auaritiã à clientibus ambitioſè munera exigerent, idque onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis legem tulit, vt non niſi cerei ditioribus miſſitarentur.* quæ lex nõ diu, & præſertim temporibus Principum eſt obſeruata. Cal. Ianuariis præter donaria, cantilenas, & comeſſationes exercebant, quas à Chriſtianis moribus alienas eſſe Augustinus & Hieronymus docent [p].

Alia vota die tertia poſt Cal. Ianuarias pro Principe captabant [q]. Tertullianus, *Ecce*, inquit [r], *annua votorum nuncupatio. Quid videtur? Prima in Principiis, ſecunda in Capitoliis. Accipere poſt loca, & verba, hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus eſſe futurum.* Hæc ille.

Vnde apparet in his votis bouis ſacrificium promiſſum fuiſſe. Significat autem prima vota apud milites & à Senatu, & populo captata fuiſſe.

a l. ſcripto hærede. ff. vnde liberis. *b* in Panegerico Traiano dicto. *c* in Hadriano. *d* lib. 16. annal. *e* lib. 2. epiſt. 1. ad Voconium Romanum. *f* l. cura. § 1 ff. de mun. & honor. *g* in Tiberio. cap. 34. *h* lib. 13. & lib. 14. *i* in C. Caligula. c. 42. *k* in Auguſto. c. 57. *l* Epiſt. 14. lib. 1. *m* vbi ſupra. *n* lib. 4. *o* lib. 1. Saturn. c. 7. *p* c. non obſeruetis. 26. q. 7. & c. legant. 37. diſt. *q* l. ſi calumnietur. § 1. ff. de verb. ſignif. *r* lib. de corona militis. c. 12.

De curſu publico, angariis, & parangariis. lib. 12. CAP. CCLXIV.

HIc titulus eſt declaratus in libro Notitiæ [a].

a Commentar. in Notitiam imper. Orient. c. 6.

Ad l. quoniam. C. de curſu publico. CAP. CCLXV.

HÆc lex eſt pars legis 47. C. The. eod. tit. à Valentiniano II. Theodoſio, & Arcadio Principibus condita, quorum ætate, & non priùs ſellæ equeſtris in iure fit mentio. Antea enim ſtragulis tantùm equi ſternebantur, vt in ſtatuis, marboribus, & numiſmatis cernitur. Certè D. Baſilij tempore Sellæ equeſtres nondum inuentæ fuiſſe videntur. Is enim ita ait [a]: *Alij equi ad iter faciendum præparantur, fræna, zonæ, frontalia argentea omnia, aureáque, inſuper tapeta purpurea ipſos, veluti ſponſos ornantia equos.* Hæc D. Baſilius, qui imperante Valente floruit circa an. ſalutis 370. Quare poſtea inuenta equeſtri ſella ſtatutum erat, ne plus triginta pondo veredò imponerentur [b]. Francos autem ſellam equeſtrem cum ſtapedis inueniſſe Ioannes Goropius opinatur [c]. nam ſtapedæ eorum lingua, *Staſe*, vt vulgò appellantur. Inuenta igitur ſella, ſtatuerunt nominati Imperatores, ne illa veredis cum freno ſexaginta librarum pondo excederet, quod ſi ſecus factum eſſet, in fruſta comminueretur. erat enim ipſa viatoris equo publico vecti, non publica, vt hîc exprimitur. Auerta idem pondus non excedit, ſed in Codice Theodoſiano legitur 35. pondo, & in l. 48. quinquaginta. Auertam ex Græco auctore Budæus credit [d] eſſe lora per dorſum equi excurrentia, quæ ille vocat, ὑπομάχαλον, id eſt, quod extenditur ſuper clunes equi. Sed quæſo, quæ lòra eſſe poterant tanti oneris, vt libras ſexaginta excederent? quæ fortè

nec tunc in vſu erant, ſicut nec hodie pleriſque in locis. Deinde quæro, cur non etiam cædenda hæc fuerit, vt ſella? nam maius lucrum facturus erat fiſcus, publicata ſella, quam ex equi loris.

Præterea veriſimile non eſt, viatorem tanti ponderis lora ſecum allaturum, ex quibus nullum commodum, ſed tantùm onus erat habiturus. Addo plura lora potiùs auertas, non auertam fuiſſe nominandas. Hæc igitur aliud meo iudicio eſſe non potuit, quam quoddam ſacciperium, in quo ad iter neceſſaria condebantur, nec aliud credo ſenſiſſe Grecum interpretem, qui dixit eſſe ὑπομάσχαλον quod ſuper cluniis vehendi ferebatur. id enim ea in parte equi loris conſtringebatur, & ideo hoc nomen habuit. Ita enim Commentator in ſextam Satyram Horatij primi librì interpretatur. *Pera*, inquit, *mantica, auerta*. Ita tum loquebantur. Quid ſimile intelligit *l. de tapetis. in fin. ff. de ſupell. leg.* quæ ait, viatorij inſtrumenti eſſe pelles, quibus inuoluuntur veſtiméta, & lora, quibus hæ pelles cõſtringi ſolent, quæ ὑπομάσχαλον, dicuntur. Auertas quoque & ſaga pro itineris neceſſitate geſtaſſe Palatinos, qui rhedam ſequebantur, dicit *d. l. 48. C. Th. eod. tit.* Et auertarium equum ſarcinas ferentem vocat *l. 22. C. Th. eod. tit.* Saga verò de quibus in dictis iuribus C. Th ſtragulas fuiſſe exiſtimo, quibus equus ſterni ſolebat, inter eas enim recenſetur ab Vlpiano [e], aut fortè genus ſacci. Excipiuntur in hac lege auri centenaria, quæ non publicantur, ſed ab hypocomis in ſolitis ſacculis reportantur Erat centenarium auri, inquit Suidas [f], quantitas certa aureorum. Nicephorus ſcribit [g]. Leonem in claſſem in Africam mittendam impendiſſe mille ducenta auri centenaria. Vnde videtur auri pondus fuiſſe. Cedrenus quoque Alexio Patriarchæ defuncto ait [h] centenaria auri 25. inuenta fuiſſe, quæ Conſtantinus Monomachus Imperator habuit, & ſæpe his notis centenaria ſignificare videtur, PP. Excipit igitur hæc lex auri centenaria, quæ in ſacculis à redeuntibus ad manſiones hypocomis neceſſe eſt reportari. Intelligit autē pecuniā Principis ad theſauros prouinciarum, vel Comitem largitionum perferendam, quæ in ſacculis condi conſueuerat, ſcilicet in ſingulo ſacco centenarium, vel plura. Neque hæc equi ornamenta eſſe poterant: quia cum freno, & ſella comprehenſa fuiſſent, neque in ſacculis erant à redeuntibus condenda, ſed equis relinquenda. Hos autem ſacculos auri centenariis plenos etiam 60. libras excedere permittit: quia ſunt Principis. Pro centenariis verò centum libras auri interpretor. Corippus enim Africanus ait [i]:

Innumeræ mox aduenere cateruæ
Fortia centenis onerata brachia libris.

a in Homelia ad eos, qui ſtudio tenentur diſcendi. *b* l. 17. 28. & 30. C. The. cod. tit. *c* lib. 2. Francicorum. *d* Annotat in Pandect. ad l. eos. ff. ad l. Cornel de falſis. *e* l. veſtis. §. veſtimenta. ff. de aur. & arg. leg. *f* in ver. κεντηνάριον. *g* lib. 15. Hiſt. Eccleſiaſt. c 27. *h* in Hiſtor. compen. in Conſtantino Monomacho. *i* vbi ſuprà.

Ad l. 1. C. de cohortal. lib. 12. CAP. CCLXVI.

STationarios prohibet hæc lex quicquam ab hominibus Prouinciarum extorquere, aut priuatos carceres habere. Erant ſtationarij milites fortè homines ex officio Præſidis per Prouinciarum territoria diſpoſiti, quos Auguſtus multis graſſantibus ad eos opprimendos in certis locis locauit, vt auctor eſt Tranquillus. *Graſſatores*, inquit [a], *diſpoſitis per opportuna loca ſtationibus inhibuit*. Has poſtea Tiberius frequentiores

tiores fecit. Tranquillus, *In primis*, inquit [b], *tuendæ pacis à graſſaturis ac latrocinijs, ſeditionúmque licentia curam habuit, ſtationes militum per Italiam ſolito frequentiores diſpoſuit.* De his Tertullianus, *Latronibus*, inquit [c], *inueſtigandis per vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur, in reos maieſtatis ac publicos hoſtes omnis homo miles eſt. Ad ſocios, & conſocios vſque inquiſitio extenditur, ſolum Chriſtianum inquiri non licet, offerri licet.* Stationarij prohibentur [d] in carcere, aut cuſtodia delinquentes detinere, tantùm Præſidi criminoſos indicare tenebantur, & crimina probare, ad eoſque delinquentes deducere.

Hi videntur ex officiis Præſidum miſſi fuiſſe, vt oſtendit titulus, *de cohortalib. lib. 12.* ſub quo eſt l. 1. Vlpianus milites ſtationarios vocat, quos in perſequendis ſeruis fugitiuis dominos adiuuare dicit [e]. Paulus eos etiam in carcerem fugitiuos rectè conijcere ait [f]. Sed & Præfectus vrbi ſtationarios milites ad conſeruandam quietem per vrbem diſpoſitos habebat [g]. Erant & qui Irenarchæ vocabantur, qui & ipſi per ciuitatum territoria ad arcenda latrocinia à decurionibus eligebantur, & à Præſidibus probabantur [h]. Hi, vt credo, ſtationariis præerant, ſiquidem eorum cura erat, latrones comprehendere, & de ſociis, & receptatoribus interrogare, obſignatáſque interrogationes ad Præſides cum epiſtola, & reis mittere. Hæc epiſtola elogium vocabatur [i]. Vlpianus, *Irenarchæ*, inquit [k], *cùm latrones apprehenderint, interrogent eos de ſocijs, & receptatoribus, & interrogationes litteris incluſas, atque obſignatas ad cognitionem magiſtratus mittant. Igitur qui cum Elogio mittuntur, ex integro audiendi ſunt, etſi per litteras miſſi fuerint, vel etiam per Irenarchas producti.* Hæc ille. Irenarchas diſciplinæ publicæ, & corrigendis moribus præfectos fuiſſe ſcribit Calliſtratus [l], quod ſecundùm prædicta eſt intelligendum. Plutarchus Irenas ſcribit apud Lacedæmonios vocatos fuiſſe pueros, qui 16. annum compleuiſſent, qui vbi viceſimum attigiſſent, pueris ad pugnam ſe exercentibus præficiebantur. *Irenas verò*, inquit [m], *doceant eos, qui in annum iam ſecundum è pueris exceſſere.* Melirenas verò, vocabant natu grandiores inter pueros. Alij erant Limenarchæ dicti, qui portubus præerant, ibique officio Irenarchæ fungebautur, obſeruantes, ne latrones fugerent, de quib. *d. l. 4. de ſeru. fugit. & l. vlt. §. hi quoque, de mune. & honor.*

a in Auguſto. c. 32. *b* in Tiberio. c. 37. *c* in apolog. c. 2 *d* l. 1. C. de curioſis, lib. 12. *e* l. 1. §. eſt etiam. ff. de ſeru. fugit. *f* l. 4. eod. tit. *g* l. 1. §. quies. de off. præf. vrb. *h* l. 1. C. de Irenarch. lib. 10. *i* l. Diuus 6. & l. non eſt dubium. §. 1. ff. de cuſt. reor. *k* d. l. Diuus. 6. *l* l. vlt. §. Irenarchæ, de mun. & hon. *m* in Lycurgo.

Ad §. vlt. in auth. vt fratr. filij, ſeu nouell. 127. CAP. CCLXVII.

MVlierem ſine dote nuptam, & à viro ſine cauſa expulſam poſſe ſibi in bonis eiuſdem quartam partem vindicare ſancitum fuerat *in l. vlt. C. de repud. & §. ſic itaque matrimonia, in auth. ſeu nouel. 22. de nupt.* [a]. Similiter ſi contingat coniugum alterum pauperem neque dote, neque ante nuptias donatione inueueniente, alteri diuiti præmorienti ſuperſtitem eſſe, eum in præmortui coniugis bonis quartam habere, ſi non minus, quam tres extarent filij, ſtatutum fuit *in §. quoniam verò in auth. de exhib. reis ſeu Nouell. 5.* De vtraque conſtitutione mentionem facit, §. *quia verò legem. in auth. vt liceat matri, & auiæ. quæ eſt nouell. 117.* & adijcit, vt prædictis caſibus ſi non minùs, quàm tres extent liberi, in quartam ſuccedatur, ſi vltra tres ſint, in viri-

lem. Et quæcunque in muliere ſancita erant, eadem in viro conſtituta ſunt. Cæterùm corrigit, vt quod de vxore dictum eſt, in viro nequaquam locum habeat, vbi nulla dote conſtituta, mulier à viro expellitur, & aliàs diuiti præmorienti vir eſt ſuperſtes. Id rurſus corrigi autumant legum interpretes à *§. quia verò interdiximus. qui eſt §. vlt. in auth. vt frat. filij. ſeu nouell. 127.* vt quod in muliere prædictis caſibus dictum eſt, idem in viro procedat [a].

Ego id d §. vlt. repugnare arbitror: cùm enim in iure correcto repudia inter coniuges, exceptis quibuſdam caſibus, interdicerentur, vtróſque coniuges repudia mittentes, qui diuerſa pœna puniebantur, eadem, & pari teneri præcipitur. De hoc autem nullum verbum extat *in d. § quia verò legem.* Sed tantùm, vt maritus mulierem expellens in quartam, non è conuerſo multetur. Vnde potiùs crediderim à d. §. vlt. corrigi § *quia vero quadam. in auth. vt liceat matri, & au æ.* quàm §. *quia verò legem.* ibi enim pœnæ iniunguntur repudium ſine cauſa mittenti. Sed vltra dotis, & antenuptialis donationis amiſſionem in reliqua ſubſtantia inæqualiter vir, & mulier puniebantur, quod d. §. vltimus corrigit, diſponens eo caſu vtrunque æqualiter puniri.

a] Gloſ. in d. §. vlt. in ver. in viro. in auth. vt fratrum filij, ſeu nouell. 127. & in d. §. quia viro legem. 2. in ver. in talibus. in auth. vt liceat matri, & auiæ, ſeu nouell. 117. & in auth. præterea. in ver. dote. C. vnde vir & vxor.

Ad princip. vt nulli iudic. liceat habere loci conſeruatorem, ſeu nouell. 134.

Cap. CCLXVIII.

INſcribitur Græcè hæc nouella περὶ τοποτηρητῶν. Loci conſeruatores Latini verterunt. Hi erant legati, & vices gerentes Præſidum, ſeu horum locum tenentes, quod ſignificat vox τοποτηρηταὶ. Simeon Metaphraſtes *in vita Ioan. Chryſoſt. die 27. Ianuarij. Littera*, inquit, *Imperatoria miſſa ad Epiſcopum Romanum, & Honorium, hortantes, vt mitterentur Epiſcopi, & legati, qui dici ſolent τοποτηρηταὶ, id eſt, locum tenentes, abſentium Epiſcoporum, qui vocabantur, vt inquireretur de criminibus obiectis Theophilo Alexandriæ Antiſtiti.* Hos prohibentur tenere in locis prouinciarum Præſides, niſi Princeps iuſſerit. Qui ergo vocantur locum tenentes, iidem ſunt, qui loci conſeruatores. Balſamon in præfatione Synodi Carthaginenſis, *Eccleſiæ*, inquit, *Romanæ loci conſeruatores erant Philippus, & Aſellus locos implentes eorum, qui non poterant ad Synodum conuenire. Vnde & loci conſeruatores nomen acceptum eſt à verbo, conſeruare, quod eſt implere locum eorum, à quibus mittuntur.* in qua etiam Synodo loci conſeruatores vocantur, qui locum abſentium tenent.

Ad nouell. 129. & 144. de Samaritanis. Cap. CCLXIX.

IMperante Iuſtiniano, Samaritæ in Palæſtina Iulianum Samaritanum ſibi regem conſtituerunt, Eccleſiiſque direptis, & exuſtis, Chriſtianos grauiter afflixerunt. Epiſcopum etiam Neapolis gladio interfecerunt, & quoſdam presbyteros comprehenſos primum in fruſta diſſecuerunt, deinde cum Martyrum reliquis in ſartagine frixerunt, & in finitimos vicos excurrentes plures occiderunt. Iuſtinianus, his auditis, multas copias in eos miſit, & conſerta manu, plurimos, inter quos Iulianum, interfecit. Syluanus, qui innumeris probris Chriſtianos affeçerat, Scythopoli comprehenſus viuus exuſtus eſt. Samaritanos omnes vrbe Hieroſolymorum expulit, eos teſtari, ex teſtamentóue capere, aut ab inteſtato ſuccedere, ex donationéque capere

prohi

prohibuit, ex eorumque facultatibus loca exuſta reſtitui, Noſocomiúmque cum 1840. aureorum reditu, & Xenodochium, ac Deiparæ Virgini templum ædificari iuſſit, vt Procopius [a], & Metaphraſtes [b] memorant. Legem in Samaritanos ſeuerè ſcriptam precibus Sergij Cæſareæ Epiſcopi Iuſtinianus reuocauit [c], iubens tamen Chriſtianos ſcriptos hæredes cohæredibus Samaritanis, & ab inteſtato præferri. Erant autem Samaritani in regione ferè Hebræi.

a lib. 5. de ædificiis à Iuſtiniano conſtructis, ſeu Orat. 6. b In Saba. c Nouell. de Samaritanis. 129 & 144.

Ad tit. Inſtit. de iur. natur. gent. & ciui. CAP. CCLXX.

DVæ circa ius naturale ortæ ſunt quæſtiones. Prima quomodo ius gentium naturali contrarium [a], naturale dici poſſit [b]. Cùm enim iure naturali omnia communia eſſent, gentium autem iure ſecundario, vt noſtri vocant, termini agris ſint poſiti, & dominia diſtincta [c], mirum, quomodo quod naturali rationi aduerſetur, naturale ius dici poſſit, cùm nomen contrarium rei non ſoleat imponi [d]. Altera eſt quæſtio, an duplex ſit ius naturale, vel gentium.

Primum dubium ſoluere conati Interpretes, duplex ius gentium eſſe dixerunt, quorum alterum cum hominibus commune eſt, veluti, vt Deum colamus, patriæ, & parentibus pareamus, & hoc naturale vocatur: alterum hominum conſtitutionibus eſt inuentum, vt contractus, vſu exigente introducti. & hoc naturæ plerunque repugnat, vt ſeruitutes, & ſimilia. Verùm hoc aduerſari videtur *l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur.* vbi duplex non ponitur ius gentium, ſed idem naturale, & gentium dicitur. Aliter itaque hoc declarandum exiſtimo. Ius enim naturale in quolibet iure gentium verſari cenſeo. Cùm enim primum homines creati ſint, iure naturali omnes liberi fuere, cùm verò ſibi inuicem iniurij eſſe cœpiſſent, eadem naturali ratione præuia ad iniuriarum coercendam temeritatem bella & ſeruitutes ſunt introductæ.

Idem itaque eſt ius naturale, quod ſeipſum, prout vſus poſtulat, emendat, & corrigit. nam ſi idem ſemper obtinuiſſet, nimis delictis indultum fuiſſet. Quare vt illud quandoque mutaretur, eadem ſuaſit natura, ſicut de bono, & æquo dicimus, quod generalem legem, vbi durior, corrigit. ideóque ius naturale inimmè mutari videtur. Cùm enim nouos quoſdam corrigat caſus, ſecus quidem diſponit, ac generaliter ſtatuerat, idem tamen ius naturale permanet. Exempli gratia, pacta omnia ſeruanda eſſe iure naturali mandatur, ſi contra bonos mores ſit conuentio, eam reiici idem ius naturale ſuadet, quod à generali priſtino recedens mandato, eiuſdem naturæ lege in oppoſitum ſe transfert.

Atque ita interpretandam eſſe crediderim *l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur.* cùm dicitur ius ciuile in totum à naturali non recedere, nec per omnia ei ſeruire, generaliter enim, neque in omni caſu ius naturale iura ciuilia cuſtodiunt. Nam ſi contrarium in aliquo particulari caſu ius naturale ſuadet, eo præuio contra illud ius generale lex ciuilis diſponit, vt in vſucapione, quia longi temporis poſſeſſorem defendendum eſſe ius naturale iubet, ab antiquo recedens domino, ad aliam partem, & nouum dominum ſe confert, quod ſecundùm ius ciuile naturali videtur aduerſari, cùm à generali recedat, ipſum tamen ius naturale ſequitur, & ab Vlpiano dicitur, non in totum recedi à iure naturali. eo enim præuio diſponens ius ciuile neque per omnia ei ſeruit, neque in totum recedit: quia illud generaliter non ſequitur, alioquin eſſe non poſſet, vt vno tempore ius naturale obſeruaretur à iure ciuili, idémque aboleretur. Quin ſi

aliter interpretemur, omnia ferè iura ciuilia eſſe fateri cogemur, quod eſſet abſurdiſſimum, cùm ratio naturalis ſemper viuat, quæ iuribus ciuilibus ineſt. Hócque recepto verum erit immutabilia ſemper eſſe iura naturalia, quoniam ſi aduerſus naturalem rationem lex fieret, nec legis nomen mereretur [e]: nec quod generale illud ius naturale ſemper non obſeruet, ius ciuile illud corrigit: cùm enim in vna ſpecie ſecus conſtituit, præuia ratione naturali, atque ita ſuadente, id facit.

Hinc itaque apparet ſemper immutabilia eſſe iura naturalia [f], nouóque modo conciliantur, quæ ſibi contraria videbantur iura. *d. §. vlt. Inſt. de iur. natur. gent. & l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur.* quæ legem ciuilem, neque in totum à naturali recedere, nec per omnia ei ſeruire dicit. Cæterùm duplex ius naturale interpretes conſtituunt, primum, & ſecundum. Primum illud appellant, quod omnibus animalibus etiam brutis conuenit: quare ambulare, comedere cum non hominum tantùm ſit, ſed & belluarum, iuris naturalis primi erit. Alterum illud eſt, quod cum hominibus natum gentium propriè eſt, vt erga Deum religio, & patriæ, & parentibus parere: ita enim nati ſumus, nemine docente, vt hæc faciamus, idque ius naturale ſecundum, & gentium primum vocatur. Aliud verò eſt ius gentium, quod hominum conſtitutionibus inuentum fuit, ſed niſi ab aliis docti fuiſſemus, eius expertes eſſemus. Aretinus verò quæ de iure naturali dicta ſunt, intacta relinquens, vnum ſolum eſſe ius gentium defendit [g], cuius opinio, etſi aliqui diſſentiant, veriſſima eſt. Sed ſicuti vnum tantùm eſt ius gentium, ita vnum ius naturale, quod in quoque animantium genere ab inſtinctu naturæ proficiſcitur. Neque enim ſoli homines eo mouentur, ſed & bruta. Vnde non intelligo ius naturale, quod in quolibet actu naturali conſiſtit, vt eſt ambulare, & comedere, & alia huiuſmodi, quæ omnia habent animantia à natura ſibi data, ſed quoddam ius, quod homines ipſi in brutis admirantur, veluti cum grus nocte, aliis dormientibus, excubat, ſe ducem volantibus ad iter exhibet, quod aliis non eſt tributum brutis, quæ & ipſa alia habent, quæ cum cæteris non communicant, vt apes regem [h], quod in aliis non euenit. Diuerſus enim inſtinctus à natura inſitus eſt animalibus, diuerſo tamen modo. alius enim hominibus, alius brutis eſt tributus, quem etiam in his admiramur, quæ ratione carent. *Videmus enim*, inquit [i] Iuſtinianus, *cætera quoque animantia iſtius iuris peritia cenſeri*, id eſt, in quadam admiratione eſſe, quia omnia habent quoddam proprium, & ſeparatum inſtitutum. Ideóque Vlpianus, *Ius naturale eſt*, inquit [k], *quod natura omnia animalia docuit*, non idem, ſed diuerſum: nam iſtud non humani generis proprium eſt, id eſt, non tãtùm inſtinctum habent homines, ſed & bruta, diuerſo tamen genere. Cùm ergo non ponatur niſi vnum ius naturale, non video, quomodo duo ſint facienda, cùm id ius, quod cum homine naſcitur, id eſt, quidam naturæ inſtinctus, etiam in brutis inueniatur. Ius quoque gentium eſt vnicum, ſiue quod natura ipſa homines docuit, ſiue quod humanis conſtitutionibus eſt introductum, & ab omnibus obſeruatum, quod & ipſum quodammodo naturale poteſt appellari, quia præuia ratione naturali inuentum. Id ius gentium vocatur. Idem probat *§. ius autem gentium. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. & l. 1. §. vlt. de iuſt. & iur.* Poſtquam enim inuenti ſunt contractus, dictauit naturalis ratio, vt pacta ſeruemus, ſicuti, vt cognitum Deum toto corde colamus, patri, & patriæ pareamus. Vnde hæc ſunt iuris gentium, quia ea omnes gentes obſeruant [l], ſed præuio ſemper iuris naturalis inſtinctu. Iſtud ius gentium quandoque videtur aduerſari iuri naturali, veluti, cùm ſeruitutes, & bella inuenit, quia libertas, & ius naturale omnium animantium his diminuitur: ſed propterea non poteſt aduerſari rationi naturali hominis, ea enim ita ſuadente, hoc ius gentium eſt conſtitutum, quod & ipſum

ipſum iuri naturali inſeruit, veluti, cum paremus magiſtratibus, & ſimilia agimus. Ex hoc declaratur *l. cùm amplius. §. is natura debet. de reg. iur. Is natura debet*, (id eſt, ſuadente naturali ratione,) *quem iure gentium dare oportet.* Et *l. ſi id quod. ff. de condict. indeb.* Idem eſt, ſi dominus ſeruo obligetur. nam etſi ſerui libertas opprimatur iure gentium, cùm tamen ei dominus quid promittit iure naturæ id facit, & naturaliter debet, quæ obligatio in ſeruum cadit, qui iure naturali libertate fruebatur. Hinc dicimus obligationem, vt benefacienti benefaciamus, iuris naturalis eſſe, id eſt, ex inſtinctu naturali proficiſci.

Plebiſcita lege Hortenſia lata non minus valere, quàm leges cœperunt. Aulus Gellius *Trib. pleb. rogationibus*, inquit [m], *ante Patricij non tenebantur, donec Q. Hortenſius dictator eam legem tulit, vt eo iure, quod plebs ſtatuiſſet, omnes Quirites tenerentur.* Plinius, *Q. Hortenſius dictator*, ait [n], *cùm plebs ſeceſſiſſet in Ianiculum, legem in æſculeto tulit, vt ea quod iuſſiſſet, omnes Quirites tenerent.*

a §. ius autem gentium. Inſt. de iur. natur. gent. & ciuil: *b* §. ſingulorum. Inſt. de rer. diuiſ. *c* l. ex hoc iure. ff. de iuſt. & iur. *d* §. eſt & aliud. Inſt. de donat. *e* l. 1. ff. de legib. *f* §. vlt. Inſtit. de iur. natur gent. & ciuil. *g* In l. 1. n. 16. ff. de acqu. poſſeſſ. *h* c. in apibus. 7. q. 1. *i* Inſt. de iur. natur. gent. & ciuil. in princ. *k* l. 1. §. ius naturale. de iuſt & iur. *l* l. velut. ff. de iuſtit. & iur. *m* lib. 15. cap. 27. *n* lib. 16. cap. 10.

Ad §. vlt. Inſtit. de libert. CAP. CCLXXI.

AVguſtus præter alia, quæ contra ſeruos excogitauit, illud addidit, ne pœna affecti poſſent plene manumitti. Tranquillus, *Seruos*, inquit [a], *non contentus multis difficultatibus à libertate iuſta remouiſſe, cùm etiam de numero, & de conditione, & differentia eorum, qui manumitterentur, curioſè cauiſſet, hoc quoque adiecit, ne vinctus vnquam, tortúſve quis vllo libertatis genere ciuitatem adipiſceretur, ſed eſſent dedititij, exemplo populorum, qui vi ſubacti Romanis ſeruiebant.* Hæc ille. D. Auguſtinus, *Stigmata*, inquit [b], *dicuntur notæ quædam pœnarum ſeruilium, vt ſi quis ſeruus in compedibus fuerit propter noxiam, id eſt, propter culpam, vel huiuſmodi aliquid paſſus fuerit, ſtigmata habere dicatur, & ideo in iure manumiſſionis inferioris eſt ordinis.* Hæc Auguſtinus. Hi viuentes ſerui erant, ſed morientes fiebant liberi, quod Iuſtinianus ſuſtulit [c].

Hoc autem conſtituit per Sex. Ælium Catum, vel, vt alij volunt, Catulum, & C. Sentium Saturninum Coſſ. itaque lex ab vtroque nomen ſortita, appellata eſt lex Ælia Sentia. Alia quoque habuit capita, ſcilicet, ne in fraudem creditorum quis poſſet manumitti. Item ne minor annis 20. poſſet ſeruo libertatem dare [d]. Hic eſt C. Sentius Saturninus C. filius, qui iubente Auguſto in Iudæa cenſum egit, homines, & bona deſcripſit. Rerum enim potitus Auguſtus 20. viros vita, & moribus præſtantiſſimos elegit, qui per Romanorum orbem ſingulos homines, & cuiuſque bona deſcriberent, vt Suidas ait [e]. Functum autem hoc munere in Iudęa C. Sentium auctor eſt Tertullianus his verbis [f], *Sed & cenſus conſtat actos ſub Auguſto tunc in Iudæa per Sentium Saturninum, apud quos genus ſuum inquirere potuiſſent.* Hæc ille. Is etiam cum Q. Lucretio Coſ. fuit [g], & cùm Statilius Taurus Carthaginis nouæ prima mœnia poneret, ipſe verba ſolennia recitauit, vt Tertullianus ſcribit [h]. Eius conſulatus meminit Velleius [i]. Proſcriptus à Triumuiris agens fuga prætorem euaſit [k], poſtea ab Auguſto reſtitutus fuit.

Tiberio autem imperante, per Coſſ. M. Iunium Syllanum, & L. Norbanum eſt alia lex, quæ & ipſa ab vtroque Iunia Norbana eſt dicta, qua cautum eſt vt qui vin-

dicta,

dicta, vel teſtamento, vel cenſu manumiſſi non eſſent, ſed per epiſtolam, aut inter amicos, aut quod menſæ domini eſſent adhibiti, Latini liberti fierent, vt tradit Theophilus [l], exemplo Latinorum, qui non erant ciues Romani, ſed eorum ſocij. Sic & iſti liberti viuentes erant liberi, ſed non ciues Romani, ita vt nec teſtari, nec ex teſtamento capere poſſent. Horum Conſulum meminit Dion [m]. Soli ergo teſtamento, vindicta, aut cenſu manumiſſi ciues Romani fiebant. Additum poſtea eſt à Conſtantino, vt in Eccleſiis manumiſſi eodem gauderet priuilegio, vt ciues Romani fierent [n], quæ conſtitutio eſt *in l. 1. & 2. C. de his qui in Eccl. manumittuntur.* Iuſtinianus verò, ſublatis dedititiis, & Iuniis Norbanis, omnes manumiſſos iuſta libertate perfrui iuſſit [o]. Plura alia illis legibus cauebantur, ſed ſatis eſt nunc magis neceſſaria attigiſſe. Cætera leguntur apud Vlpianum [p], & Theophilum [q]. Dion [r] refert M. Syllanum M. Lepidi Triumuiri tribunum militum, accepto exercitu, M. Antonio adhæſiſſe, cui amiciſſimus fuit, ſed & hunc ob Cleopatram reliquit, vt Plutarchus memorat [s]. Is Proconſul etiam in numiſmate appellatur. L. verò Norbanum Dion ait [t] fuiſſe Caij filium, qui pro Octauiano, & M. Antonio contra Brutum pugnauit, Macedoniámque vſque ad Pangæum promontorium cum Decilio Sella occupauit, & cum Appio Pulchro Coſ. fuit. Demum Aſiæ Proconſul ab Auguſto literas accepit, vt Iudæi ſuo ritu viuere permitterentur [u]. M. Syllani, & L. Norbani Coſſ. meminit etiam Tacitus [x].

Propter Latinos libertos factum eſt SC. Largianum, quo cautum eſt, vt patronorum filij, qui à patre exheredati non eſſent, extraneis Latinorum libertorum hæredibus præferrentur [y], ſuper quo Traiani edictum emanauit. Hunc credo fuiſſe Valerium Largum, à quo Dion ait [z], Ælium Cornelium Gallum præfectum Ægypti reum factum, quòd erga Auguſtum contumelioſus extitiſſet: quare bonis exutus, & exulare iuſſus, ſeipſum interfecit. Itaque Largus ei in præfectura Ægypti ſuffectus, poſtea apud omnes magno in honore fuit. ſed Conſulem fuiſſe non inuenio, niſi ſuffectus fuit. Alius fuit Licinius Largus Hiſpaniæ citerioris Præſes, cui tuber mordenti denarius dentibus eſt infixus [a]. Orator fuit, & primus auditores corrogauit, vt ab ipſis dicens cum plauſu exciperetur. Alij poſt eum etiam pretio auditores ad id conducebant [b]. Alius eſt Latinus Largus, qui ſæpe Paulum Iuriſconſultum conſulit [c]. Horti Largiani in ſeptima regione vrbis ponuntur, qui fortè à principio à Valerio, aut Licinio Largo ſunt exculti. Sunt, qui hoc SC. ſexto Imperij anno conditum fuiſſe exiſtimant, quod poſtea à Iuſtiniano cum Latinis ſublatum eſt [d]. Eiuſdem meminit *nouella 78. quæ eſt auth. vt liberti de cætero.*

a In Auguſto. c. 40. *b* In Epiſt Pauli ad Galatas. c. 6 in fin. *c* l. 1. C. de dediti. liber. toll. *d* Inſtit. quibus ex cauſ. manumit. non licet. in princ. & §. eadem lege. tit. qui, & à quibus manumiſſ. lib. non fiunt. in Digeſtis. *e* in verbo, ἀπογραφῇ. *f* lib. 4. aduerſ. Marcio. c. 19. *g* Dion lib. 54. *h* lib. de Pallio. cap. 1. *i* lib. 2. ſeu vol. poſt *k* Valer. Max. l. 7. c. 2. *l* §. vlt. Inſtit de libertin. *m* lib. 51. *n* Niceph. lib. 7. hiſt eccleſ. c. 46. *o* l 1. de deditit. lib. toll. l. 1. C. de lati. liber. toll. & §. vlt. Inſtit. de libertin. *p* in fragmentis. tit. 1. *q* vbi ſuprà. *r* lib. 45. *ſ* in M. Antonio. *t* lib. 55. *u* Philon in legatione ad Caium, & Ioſeph l. 16. antiq. Iudaic. c. 6. *x* lib. 2. annal. *y* §. vlt. Inſt. de ſucceſſ. libertorum. l. 1. §. 1. C. de latin. lib. toll. *z* lib. 53. *a* Plin. lib. 19. c. 2. *b* Plin. l. 2. epiſt. 14. ad Maximum. *c* l. Latinus Largus. 56. de ædili. edict. l Latinus. 83. de leg 2. l. pen. §. 1. de except. rei iudicat. *d* d. §. vlt. Inſt. de ſucceſſ. libert.

Ad tit. Inſt. de lege Fuſia Caninia toll. de l. Furio Camillo, & C. Caninio Gallo.

CAP. CCLXXII.

CVm ægrè ferret Auguſtus vulgò quemlibet ciuitate donari, multos, vt dictum eſt, inuenit modos, ne quiuis ciuis fieret, prout antea cũcti manumiſſi fiebant [a]. Inprimis

In primis igitur cauit, ne quis quos vellet, teſtamento poſſet manumittere, idque interuentu L. Furij Camilli, & C. Canninij Galli Coſſ. qui legem tulerunt, ne vltra centum teſtamento manumitterentur, vt qui tres ſeruos habebat, duos tantùm libertate donare poſſet; qui decem, horum dimidium; qui triginta, tertiam; qui centum, quartam partem; qui quingentos, quintam [b]; quæ lex hodie eſt ſublata [c]. Nominata eſt autem lex Furia Caninia à Furio Camillo, & C. Caninio duobus Conſulibus.

a l. 1 ff. de municip. *b* Vlp. in tit de libert. & Paulus lib. 4. ſententiar. ſub fin. tit. ad leg Fuſ. Can. *c* Inſtit. de lege Fuſi. Caninia tollen.

Ad princ. tit. Inſtit. de nupt. CAP. CCLXXIII.

NVptias inter ſe ciues Romani contrahunt qui ſecundùm præcepta legum inter ſe coeunt. Ex his verbis infertur inter peregrinos ſecundùm ius ciuile nuptias non celebrari, ſed nec inter ciuem, & peregrinam, quod Papinianus affirmat citatus in libro de collatione legum Romanarum cum Moyſis legibus. *Ciuis*, inquit, *Romanus, qui ſine connubio ſibi peregrinam in matrimonio habuit, iure quidem mariti eam adulteram non poſtulat.* Idem Seneca, qui, *Promiſi tibi*, inquit [a], *filiam in matrimonium, poſtea peregrinus apparuiſti, non eſt mihi cum extraneo connubium.* Hæc ille. Idem tradit Vlpianus. *Connubium*, inquit [b], *habent ciues Romani cum ciuibus Romanis, cum Latinis item, & peregrinis, ita ſi conceſſum ſit.* Idem affirmat Caius dicens [c]: *Legitimæ ſunt nuptiæ ſi Romanus Romanam nuptiis interuenientibus, vel conſenſu ducat vxorem.* Idem ſentit Vlpianus *in l. ſi vxor. de adult.* concedens tamen iniuſtas vxores accuſari poſſe adulterij.

a lib. 4 de beneficiis. c. 35. *b* tit. 5. de his qui in poteſtate ſunt, in fragmentis. *c* in Inſtitutionibus tit. 4.

Ad §. fratris filiam, Inſtit. de nupt. CAP. CCLXXIV.

FRatris, vel ſororis filiam iure antiquo Romano prohibitum fuerat vxorem ducere; quare Claudius Imp. Iuliam Agrippinam filiam Germanici vxorem ducturus à Senatu decretum fieri poſtulauit, quo iuſtè inter patruos, fratrúmque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Tacitus, *Neque tamen*, inquit [a], *repertus eſt, niſi vnus talis matrimonij cupitor Tal'edus Seuerus eques Romanus, quem plerique Agrippinæ gratia impulſum ferebant.* Sed Tranquillus alios duos hoc exemplum ſecutos eſſe ait. Loquens enim de Claudio ita ſcribit [b]: *Confecit nuptias, non repertis, qui ſequerentur exemplum, excepto libertino quodam, & altero primipilari, cuius officium nuptiarum & ipſe cum Agrippina celebrauit.* Verùm Cocceius Nerua hæc matrimonia prohibuit, vt Dion memorat [c]. Verus tamen Cæſar Lucillam M. Aurelij Antonini Philoſophi fratris filiam vxorem duxit [d], quod fortè vt legibus ſolutus fecit. Apud Græcos id licitum fuiſſe videtur: nam Alexandrides Lacedæmonius ſororis filiam vxorem habuit, ex qua etiam liberos ſuſcepit.

a lib. 12. annal. *b* in Claudio. c. 26. *c* in Nerua. *d* Capitolinus in Ælio Vero.

Ad §. ſed & illud. Inſt. de adopt. CAP CCLXXV.

EVnuchorum tres ſunt ſpecies, thlibiæ, quibus infantibus atteruntur teſticuli; ſpadones, qui ob frigiditatem non generant; & caſtrati, quibus ex-

ſecantur teſtes. Hi non generant, non adoptant, nec poſthumos inſtituunt [a]. Hanc eunuchorum differentiam præter Theophilum ponit & Balſamon in Canone 24. Apoſtolorum.

a l.6.de liber.& poſthum.

Ad §.vlt.Inſt.de adopti. CAP. CCLXXVI.

DVo Liuiæ filij, & Auguſti priuigni fuere, Tiberius Nero, qui poſtea imperauit, & Claudius Druſus. Huic nupſit Antonia Octauiæ ſororis Auguſti, & M. Antonij Triumuiri filia. Ex his natus eſt Claudius, qui poſtea imperauit, & Germanicus Cæſar, Druſo iam extincto. Hunc Auguſtus iuſſit à Tiberio patruo adoptari, & ipſe poſtea Tiberium adoptauit, atque illum, vt nepotem, in Cæſarum familiam adſciuit [a]. Poſtea Auguſtus Germanicum octo legionibus apud Rhenum præfecit, quo defuncto, eidem proconſulare imperium Tiberius detulit: timebat enim cùm tot legiones haberet in manu, tot ſociorum auxilia, & mirus apud populum eius eſſet fauor, ne habere imperium, quam expectare mallet ciuile enim ingenium, & miram comitatem oſtendebat. Itaque orto in exercitu tumultu, milites eum Imperatorem creare volebant, ſed ille præceps de tribunali deſiluit, & regredi coactus ſe potiùs moriturum, quàm fidem fracturum reſpondit, ac ferrum etiam ad pectus adegit. Vbi furor paulum quieuit, facinoroſis ſupplicio affectis tumultus eſt ſedatus, & Germanicus in hoſtes exercitu ducto, eorum plurimos trucidauit. Quare triumphus illi decretus eſt, & cùm rurſus Cattos profligaſſet, auctore Tiberio, Imperatoris nomen accepit; mox Cheruſcos prælio victos fudit. Triumphauit itaque de Cheruſcis, Cattis, & Angriuariis, aliiſque nationibus Albim vſque incolentibus. Tiberius tricenos ſeſtertios plebi diuiſit, ac ſe cum Germanico Coſ. fecit, atque iterum Coſ. cum Tiberio III. factus. Conſulatum apud Nicopolim Achaiæ vrbem iniit, ac fratre Druſo tum in Dalmatia agente viſitato, claſſe oram Græciæ, Aſiæque circumiuit. Cn. verò Piſo Syriæ præfectus vir aſper, Germanicum veneno, aut magicis artibus occultè Tiberij iuſſu occidiſſe creditus eſt, extinctum ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentes populi fleuere.

Paulo maior annis 30. deceſſit: viſu auditúque venerabilis, manſuetudine, & comitate inuidiam, arrogantiámque vitauit. Crematus eſt Antiochiæ. Cineres Agrippina eius vxor ex M. Agrippa, & Iulia Auguſti filia Romam detulit. ex ea natus eſt C. Caligula, qui poſt Tiberium imperauit [b]. Germanicus cùm præeſſet Germanicis legionibus, de militibus deſertoribus edicta emiſit, vt qui diu abfuiſſet, pro deſertore haberetur [c].

a §.vlt Inſt.de adopt.& Tacit.lib.1 annal. Plutarchus in Antonio. in fin. & Tranquillus in Tiberio.c.15. b Tacitus lib.1.& 2.annal. c l.qui cum vno.§.vlt.de re militar.

Ad § furtiua, Inſtit.de vſucap.& de M. Attilio, & de M. Plautio Silano, & de lege Attilia, Iulia, & Plautia ab his lata. CAP. CCLXXVII.

FVrtiuarum rerum lex 12. Tab. & lex Attilia inhibent vſucapionem, vi poſſeſſarum lex Iulia, & Plautia. Attilium in Triumuiratu Octauiani, M. Antonij & Lepidi Cõſulem ſuffectum fuiſſe inuenio. Cùm enim Cæſar Octauianus cum L. Volcatia ſecundum

dum Conſulatum iniuiſſet, paucillimis horis eum geſſit:nam Cal. Ianuarij cum mane pro æde Capitolini Iouis paulolum curruli ſella præſediſſet, honore abiit, ſuffecto alio, vt Tranquillus memorat [a]. Plures autem eo anno fuere Coſſ. inter quos Attilius reperitur. In tabulis enim Petri Appiani eo anno hi Conſules fuiſſe reperiuntur:

IMP. CÆSAR II. L. VOLCATIVS.
K. IAN. P. ANTONIVS.
K. MAII. L. FLAVIVS.
K. IVLII. M. ATTILIVS. C. FRONTEIVS.
K. SEPT. L. VINVCIVS.
K. OCTO. L. LÆNONIVS.

M. Attilium, qui eo anno Kal. Iulij Conſulatum iniit, legis Attiliæ cuius meminit §. *furtiuæ. Inſt. de vſucap. & l. non ſolum. in princ. de vſucap.* (aliquibus in codicibus, & apud Gellium [b] lex Attinia vocatur) auctorem fuiſſe arbitror. Ea cauebatur, ne res furtiuæ vſucapi poſſent. Eius hæc verba à Gellio recitantur [c]. *Quod ſurreptum erit, eius rei æterna auctoritas eſto.* Idem Attilius legem tulit, vt Prætor vrbanus Romæ ac maior pars Tribunorum plebis illi tutorem darent, cui nemo datus fuerat, qui Attilianus tutor vocabatur [d]. Poſtea verò cùm rerum potitus Cæſar 13. Coſ. cum M. Plautio Syluano eſſet, lata eſt alia lex, quæ vi poſſeſſarum rerum vſucapionem inhibebat [e]. Hęc ab eius auctoribus lex Iulia, & Plautia eſt appellata. Certum eſt enim leges ab Auguſto latas Iulias dictas fuiſſe [f]. M. Plautius 7. vir epulonum fuit, cui Senatus ob res in Illyrico bene geſtas Triumphalia ornamenta decreuit, vt ex vetuſto marmore conſtat. Vxorem nomine Lartiam Cn. filiam habuit. Alia verò eſt lex Plotia, cuius Cicero meminit [g].

Lex quoque Iulia, & Titia à Præſidibus Prouinciarum tutores iis dari iubet, quibus de tutela proſpectum non erat [h], quæ lata fuit Auguſto III. & M. Titio Rufino Coſſ. Hunc Conſulatum Auguſtus nouem menſes tenuit, vt Tranquillus ſcribit [i]: quem cum M. Valerio Meſſala Coruino iniit, ſed eius loco Cal. Maij M. Attilius Conſulatum gerere cœpit. Auguſti verò ſe abdicantis loco Cal. Octobris Cn. Pompeius eſt ſuffectus, vt oſtendit Petri Appiani tabula huiuſmodi:

IMP. CÆSAR III. M. VALERIVS.
K. MAII. M. TITIVS.
K. OCTO. CN. POMPEIVS.

Hic M. Titius proconſul, & præfectus claſſis fuit, vt antiqua oſtendit inſcriptio.

CIVIVM ROMANORVM Q. MITILENIS NEGOCIANTVR. M. TITIO M. F. PROCOS. PRÆFE. CLASSIS COS. DESIG. PATRONO HONORIS CAVSA.

Alia fuit lex Titia, de quibus rebus ſponſionem facere liceat [k], quæ ab eodem eſt lata.

a in Auguſto. c. 26. *b* lib. 17. c. 9. *c* vbi ſuprà. *d* Inſt. de Attilia. tut. in princ. *e* d. §. furtiuæ. & d. l. non ſolum. §. ſi dominus. *f* l. 1. ff. de adulter. *g* in orat. pro T. Annio Milone. *h* Inſtit. de Attilia. tutor. in prin. *i* vbi ſuprà. *k* l. 3. de aleator.

Ad §. reſtituta. Inſtit. de fideicommiſſ. hæred. de ſenat. conſul. Trebel. Trebellio Max. & Pegaſo, & de Annæo Seneca. CAP. CCLXXVIII.

FActum eſt, Nerone imperante, Trebellianum SC. Trebellio Maximo, & Annæo Seneca Coſſ [a]. vt reſtituta hæreditate fideicōmiſſario in eum actiones hæredita-

riæ tranſirent. Hi P. Mario, & L. Aſinio ſuffecti, non ordinarij Coſſ. fuere: vt ex Tacito [b], & Cuſpiniano [c] colligitur. Nec in annalibus aliqua eorum conſulatus extat memoria.

L. Annæus Seneca L. Annæi Senecæ Cordubenſis filius ex equeſtri ordine Lucani poetæ patruus fuit, Socioniſque, ſiue, vt alij legunt, Phocionis Stoici, ac Ciri Marilli diſcipulus, primus ſcholam ingrediebatur, vltimus exibat. A Claudio Principe in exilium actus, Agrippinæ eius vxoris precibus eſt reuocatus, ac ſtatim Prætor declaratus; Neroníque præceptor datus, continentiſſimus fuit, etſi Dion aliter de illo ſcribat. *Seneca*, inquit [d], *factus eſt reus multorum ſcelerum, ſed præſertim quod cum Agrippina rem haberet. Nec enim in hac re ſolùm, ſed in pleriſque aliis contrà facere viſus eſt, quàm philoſophatur. cum enim tyrannidem improbaret, tyranni præceptor erat, cumque inſultaret his, qui cum Principibus verſarentur, ipſe à Palatio non diſcedebat. Aſſentatores deteſtabatur, cum ipſe reginas coleret, & libros, ac laudationes quorundam componeret. Reprehendebat diuites is, cuius facultates erant aureorum tricies centena millia. Quique luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino pedibus eburneis ſimiles, & pares inter ſe, quibus cœnabat. Ex quibus omnibus ea, quæ ſunt iis conſontanea, quæque ipſe libidinosè fecit, facilè intelligi poſſunt. Nuptias enim cum Illuſtriſſima ac nobiliſſima fœmina contraxit: delectabatur exoletis, idque Neronem facere docuerat, etſi antea tanta fuerit morum ſeueritate, vt ab eo peteret, ne ſe oſcularetur, neue vna ſecum cœnandi cauſa diſcumberet. Idem quadringenta aureorum millia ſub vſuris mutuo dederat. Conſul cum Trebellio Maximo fuit: mox cum Burrho præfectus Prætorio contra Neronem coniurauit. re autem detecta, ad mortem compulſus Pompeiam Paulinam vxorem interficere voluit, dicebat enim ſe ei perſuaſiſſe mortem contemnere, eámque ſecum vna mortem obire cupiuiſſe. Ea quoque Senecæ venas incidit, ſed cum is difficilè moreretur, militibus ei mortem accelerantibus, ante mortuus eſt, quàm vxor. Ita Paulina ſuperſtes fuit, neque ſibi priùs manus attulit, quam libellum, quem ſcribebat, ceteráque emendauiſſet, quæ non audebat apud quemque deponere metus, ne ſi fortè in manus Neronis venirent, interirent. Itaque Seneca hoc modo diſceſſit è vita, licet vt homo imbecillo animo; Neroni conſuetudinem, quam cum ipſo habuiſſet, exprobraret, ſuáſque facultates omnes præter ædificia, quæ extruebantur, contuliſſet, fratréſque Senecæ poſtea interfecti ſunt.* Hæc Dion. Tacitus verò ita ſcribit. [e] *Deteriores varijs criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes, & priuatim ſupra modum euectas opes adhuc augeret, quódque ſtudia ciuium in ſe verteret. Hortorum quoque amœnitate, & villarum magnificentia quaſi Principem ſupergrederetur. obiiciebant etiam eloquentiæ laudem vni ſibi adſciſcere, & carmina crebrius factitare, poſtquam Neroni amor eorum eueniſſet: nam oblectamentis Principis palàm iniquum, detrectare vim eius equos regentis, illudere vocem, quoties caneret. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis, quibus aliqua honeſti cura, facultates ſuas Neroni obtulit, & receſſum ſenectuti petiit. Hac ille renuit. Cui Seneca gratiis actis, non amplius ſalutantes admittebat, ac raró per vrbem incedebat, quaſi valetudine, aut ſtudiis domi detineretur.* Idem alibi [f]: Demum plurium contra Neronem detecta coniuratione, Seneca eſt nominatus. Nero, quia veneno tollere eum non potuerat, necem denunciat. *Ille interitus poſcit teſtamenti tabulas. Ac denegante Centurione, conuerſus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vitæ ſuæ relinquere teſtatur, cuius ſi memores eſſent, bonarum artium famam tam conſtantis amicitiæ laturos; ſimul lachrymas eorum modò ſermone, modò intentior in modum coercentis ad firmitudinem reuocat, rogitans, vbi præcepta ſapientiæ? vbi tot per annos*

meditata

*meditata ratio aduerſum imminentia? cui enim ignaram fuiſſe ſæuitiam Neronis? Neque aliud ſupereſſe poſt matrem, fratrémque interfectos, quam, vt educatoris, præceptoriſque necem adiiceret. Vbi hæc, atque talia velut in commune diſſeruit, complectitur vxorem, & paululum aduerſus præſentem formidinem molitus rogat, oratque, temperaret dolori, ne æternum ſuſciperet. ſed in contemplatione vitæ per virtutem actæ deſiderium mariti ſolatiis honeſtis tolleraret. Illa contra ſibi quoque deſtinatam mortem adſeuerat, manúmque percuſſoris expoſcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduerſus, ſimul amore, ne ſibi vnicè dilectam ad iniurias relinqueret, Vitæ,*inquit, *delinimenta monſtraueram tibi, tu mortis decus mauis. Non inuidebo exemplo: ſit huius tam fortis exitus conſtantia, penès vtroſque par, claritudinis plus in tuo fine. Poſt quæ eodem ictu brachia ferro exoluunt. Seneca quoniam ſenile corpus, & paruo victu tenuatum lenta effugia ſanguini præbebat, crurum quoque, & poplitum venas abrumpit, ſæuiſque cruciatibus defeſſus, ne dolore ſuo animum vxoris infringeret, atque ipſe viſendo eius tormenta ad impatientiam delaberetur, ſuadet, in alıud cubiculum abſcedat, & nouiſſimo quoque momento, ſuppeditante eloquentia, aduocatis ſcriptoribus pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius verbis inuertere ſuperſedeo. At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne gliſceret inuidia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, ſerui libertique obligant brachia, premunt ſanguinem incertum, an ignaræ: nam, vt eſt vulgus ad deteriora promptum, non defuere, qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, famam ſociatæ mortis cum marito petiuiſſe. Deinde oblata mitiori ſpe, blandimentis vitæ euictam, cui addidit paucos poſtea annos, laudabili in maritum memoria, ac ore, & membris in eum pallorem albentibus, vt oſtentui eſſet multum vitalis ſpiritus egeſtum. Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis. Statium Annæum diu ſibi amicitiæ fide, & arte medicinæ probatum orat, prouiſum pridem venenum quo damnati publico Athenienſium iudicio extinguerentur, promeret, allatúmque hauſit fruſtra, frigidis iam artubus, & clauſo corpore aduerſum vim veneni. Poſtremo ſtagnum calidæ aquæ introiit, reſpergens proximos ſeruorum addita voce, libare ſe liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, ſine vllo funeris ſolemni crematur. Ita codicillis præſcripſerat, cùm etiam tam prædiues, & præpotens ſupremis ſuis conſuleret. Fama fuit Subrium Flauium cum centurionibus occulto conſilio, neque tamen ignorante Seneca, deſtinaſſe, vt poſt occiſum ope Piſonis Neronem, Piſo quoque interficeretur, traderetúrque imperium Senecæ, quaſi inſonti claritudine virtutum ad ſummum delecto. Quin & verba Flauij vulgabantur, non referre dedecori, ſi citharœdus remoueretur, & tragœdus ſuccederet: quia vt Nero cithara, ita Piſo tragico ornatu canebat.* Hæc Tacitus, qui diuerſa à Dione ſcribit, teſte etiam D. Hieronymo [g]. Moriens Seneca Epitaphium hoc ſibi condidit.

Cura, labor, meritum, ſumpti pro munere honores
Ite, alias poſthac ſollicitate animas.
Me procul à vobis Deus euocat, illicet actis
Rebus terrenis, hoſpita terra vale.
Corpus auara tamen ſolemnibus accipe ſaxis:
Namque animam cœlo reddimus, oſſa tibi.

Huius ad D. Paulum, & D. Pauli ad eum leguntur epiſtolæ, quæ à pleriſque illis falsò adſcriptæ creduntur. D. tamen Auguſtinus eorum fuiſſe credere videtur [h]. Optare ſe dicebat Seneca, vt eius loci eſſet apud ſuos, cuius erat Paulus apud Chriſtianos, vt D. Hieronymus ſcribit [i]. Gellius Senecæ opera tanquam inutilia ſugillat, ipſúmque ineptum, inſulſum, & inſipidum hominem appellat [k].

Plinius vitio vertit [l] Annæo Senecæ, quòd immenſo pretio iugera vinearum in Nomentano agro ad decimum ab vrbe lapidem emiſſet, quæ priùs Rhemnius Polemon celebris grammaticus ſexcentis numûm, ſcilicet millibus mercatus eſſet, ac tanta diligentia excoluiſſet, vt intra octauum annum quadringenti numûm vendita eſſet pendens vindemia. *Cucurrit*, inquit Plinius, *non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate ſibi patrocinante: nouiſſimè Annæo Seneca principe tum eruditionis, ac potentiæ, quæ poſtremo nimia fuit ſuper ipſum. Minimè vtique miraturi Annæum tanto prædij eius amore captum, vt non puderet inuiſo alias, & oſtento futuro tradere palmam eam emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum, digna opera, quæ in Cæcubis, Setiniſque proficeret agris. Quando & poſtea ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt, amphoras centenas muſti dedere.* Hæc Plinius.

Trebellius Maximus poſt Conſulatum Britanniæ Præfectus molliter ſe geſſit & precibus ab exercitu iam corrupto quietem comparauit. Tacitus, *Petronius Turpilianus*, inquit [m], *Britanniam prouinciam Trebellio Maximo tradidit. Trebellius ſegnior nullis caſtrorum experimentis comitate quadam curandi prouinciam tenuit. Didicere iam Barbari quoque ignoſcere vitiis blandientibus, atque interuentu ciuilium armorum præbuit iuſtam ſegnitiæ excuſationem, ſed diſcordia laboratum, cùm aſſuetus expeditionibus miles otio laſciuiret. Trebellius fuga, ac latebris vitata exercitus ira indecorus, atque humilis precario mox præfuit, ac velut pacti exercitus licentiam, dux ſalutem, hæc ſeditio ſine ſanguine ſtetit.* Hæc ille.

Trebellius Maximus iuſſu Neronis cenſum per Gallias egit cum Q. Voluſio, & Sext. Cælicio Africano. Tacitus, *Cenſus*, inquit [n], *per Gallias à Q. Voluſio, & Sex. Africano, Trebellióque Maximo acti ſunt, æmulis inter ſe per nobilitatem Voluſio, & Africano, Trebellium, dum vterque dedignatur, ſuprà tulere.*

Vnde Trebellium non admodum nobilem fuiſſe deprehenditur. Igitur Trebellius Cos. anno Domini 63. 8. Cal. Septembris auctor fuit SC. quo cautum eſt, vt reſtituta ex fideicommiſſo hæreditate, omnes actiones in fideicommiſſarium tanquam non hæredem darentur. Poſtea huic ſuperuenit Pegaſianum SC. à Pegaſo Cos. factum. Veſpaſiano enim imperante, Pegaſus Iuriſconſultus titulo Præfecti vrbem rexit [o].

Is etiam Cos. cum Piſone fuit. Eo auctore factum eſt Pegaſianum SC. quo quarta hæreditatis conceditur hærodi grauato hæreditatem reſtituere [p].

Non admodum nobilis fuiſſe videtur, ſed vitæ integerrimæ, cum Iuuenalis eum villicum fuiſſe ſcribat [q].

Rupta properabat ab olla
Pegaſus attonitæ poſitus modo villicus vrbi,
An ne aliud tum Præfecti? quorum optimus atque
Interpres legum ſanctiſſimus, omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Iuſtitia.

De Piſone collega Pegaſi nihil, quod ſciam, apparet. Cæterum Iuſtinianus Pegaſianum SC. in Trebellianum tranſtulit, cuius vi & quartam ab hærede onerato retineri, & in fideicommiſſarium actiones tranſire voluit.

a l. 1. in princ ad Trebel. §. reſtituta. Inſtit. de fideicom. hæred. *b* lib. 14. annal. *c* comment. in Aurelij Caſſiodori Conſules in Nerone Imp. *d* in Nerone. *e* lib. 14. annal. *f* lib. 15. annal. *g* in catalogo Eccleſiaſt. ſcriptorum. *h* epiſt. 54. ad Macedonium. *i* vbi ſuprà. *k* lib. 12. cap. 2. *l* lib. 14.

l lib. 14 cap. 4. *m* in Iulio Agricola. *n* lib. 14. annal. *o* l. 2. in fin. ff. de orig. iur. *p* §. ſed quia. Inſt. de fideicom. hæred. *q* Saty. 4.

Ad l. Falcidiam. Inſt. in princ. & de lege Voconia, & Furia.

Cap. CCLXXIX.

Q. Voconius Saxa Aricinus tribunus plebis legem tulit, ne quis cenſus, id eſt pecunioſus heredem relinqueret filiam, vt Pedianus [a], & Gellius [b] memorant. Eam legem ſuaſit M. Cato Cenſorinus, vt auctor eſt idem Gellius [c]. Videtur autem hæc lex prohibuiſſe, ne filia ſupra HS. XXV. hæres fieret, cum Dion ſcribat [d], Auguſtum quibuſdam fœminis tribuiſſe, vt ſupra XXV. M. hæredes eſſe poſſent, licèt lex Voconia hoc vetaret. Alias verò fœminas, exceptis filiabus, & conſanguineis agnatis, ab inteſtato ſuccedere prohibebat, vt Paulus [e], & Gellius [f], ſentiunt.

Aliud quoque caput hæc lex continebat: nam Theophilus lege Voconia cautum fuiſſe ait [g], ne plus legatario, quàm hæredi relinqueretur, cuius legis meminit Iuſtinianus [h]. Sed hoc aliud caput à ſuperiore diuerſum fuit. Ab hoc Q. Voconio oriundus eſt Voconius Saxa præſes, ad quem extat epiſtola M. Antonini, & fratris Veri [i]. Ante legem Voconiam lata erat Furia, ne cui plus quam mille numûm legare liceret, quod amplius legatum eſſet, quadruplum reſtitueretur, vt Vlpianus [k], & Theophilus [l] ſignificat. Is fortè fuit Furius Camillus, qui teſtantibus præſcripſit numerum ſeruorum à dominis manumittendorum, vt memorat Vlpianus [m]. Sed vtraque lex poſtea eſt abrogata, quibus ſucceſſit Falcidia à C. Falcidio lata, quæ omnibus eſt notiſſima. C. enim Falcidius tertio imperij Auguſti anno, cum adhuc M. Antonius triumuir ſuperſtes eſſet factus tribunus plebis, vt Euſebius Cæſarienſis ſcribit [n], anno ab vrbe condita ſeptingenteſimo quarto decimo legem tulit, ne quis teſtamento plus legaret, quàm vt quarta pars hæredibusupereſſet, ſi quatuor, aut pauciores eſſent: ſin autem plures quatuor medietas, eo tenore, vt ſiue liberis, ſiue propinquis idem exteris pater ſua legaret, illa pars, quam Falcidius conſtituit, debeatur, niſi pater interdixerit, & legatis fruentibus, & iiſdem carentibus æquanimiter partirentur. Quæ verba haud dubiè ſunt mendoſa, ſed ſenſus patet. Huius legis exemplo Iuſtinianus legitimam filiorum adauxit, vt ſi quatuor, vel pauciores fuerint, ſit triens, ſi plures dimidia [o].

Sed lex Falcidia poſtea reformata eſt, ne cui plus quàm dodrantem legare liceat, vt eſt notiſſimum. Hic fortè illius Falcidij filius fuit, qui L. Flacco in Aſia Prætori quinquaginta talenta dediſſe dicebatur, vt illum corrumperet, quem Cicero [p] defendit.

a in 3. in Ver. orat. *b* lib. 20. c. 1. *c* lib. 7. cap. 13. & lib. 17. c. 6. *d* lib. 56. *e* lib. 4. ſent. cap. 8. *f* lib. 20 c. 1. *g* in tit. Inſtit. de lege Falcidia. *h* ibidem. *i* l. 1. §. vltim. de quæſtio. *k* de libert. tit. 1. in fragmentis. *l* vbi ſuprà. *m* in fragmentis tit. 1. de libertis. in fin. l. 1. C. de leg. Fuſia Canin tollend. & Iuſtinian. Inſt. eod. tit. *n* in Chronicis anno 5160. *o* §. 1. in auth. de trien. & ſemiſſ. ſeu Nouel. 18. *p* Orat. 24.

Ad §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. Cap. CCLXXX.

IVre Digeſtorum nondum originem donationem propter nuptias habuiſſe multis argumentis, ſed eo potiſſimùm conſtat, quòd nulla eius apud Iuriſconſultos mētio fiat

fi it, quod etiam tradit Iuſtinianus [a]. Longè tamen ante ipſos quid ſimile apud Gallos in vſu fuiſſe videtur, vt Cæſar prodit [b]; de moribus enim Gallorum diſſerens ita inquit: *Viri quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tanta ex ſuis bonis æſtimatione facta cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniæ coniunctim ratio habetur, fructúſque ſeruantur. Vter eorum vita ſuperarit, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum peruenit.* Hæc donatio propter nuptias fuiſſe videtur, niſi quod bonæ, quæ communicantur, ad ſuperſtitem cum fructibus pertinent, quod in donatione propter nuptias non venit.

a §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. b lib. 6. de bello Gallico.

Ad princip. tit. Inſti. de codicill. & de L. Lentulo. CAP. CCLXXXI.

LEntulus cùm Africa decederet, primus codicillos feciſſe, & in iis fideicommiſſa reliquiſſe dicitur, & Cæſarem Auguſtum rogaſſe per fideicommiſſum, vt aliquid præſtaret, quod Auguſtus impleuit [a]. Is fuit L. Cornelius Lentulus P. F. Crus cognominatus, qui anno antequam Cæſar rerum potiretur, cum C. Claudio Marcello Cos. & Flamen Martialis fuit. De eo extat in argenteo numo hæc inſcriptio. L. LENTVLVS FLAM. MART. Eius meminit Dion [b], Cicero [c], & alij. Conſul fuit cum M. Valerio Meſſalino Cotta anno Vrbis 750. quo Dominus noſter natus fuit. Filium habuit Cn. Lentulum Cornelium, qui Pompeij Magni ex filia nepos contra Auguſtum coniurauit, & cùm de eo occidendo Auguſtus cogitaret, à Liuia à facinore eſt reuocatus, & perſuaſus, vt eum beneficiis conciliaret, quod ille fecit [d]. Alius fuit Cn. Lentulus Augur Cn. F. Plurimum ab Auguſto dilectus opibus atque adeò honoribus auctus, de quo alibi dicetur.

a Inſt. de fideicommiſſ. in princ. b lib. 41. in princ. c in epiſt. d Dion lib. 55.

Ad §. 1. Inſt. quib. mod. re contrahat. obliga. & l. verbis ciuilibus. ff. de vulga. & pupill.
CAP. CCLXXXII.

COnſtat non eaſdem res, quæ mutuo dantur, ſed alias eiuſdem tamen generis nobis reſtitui, & tamen legitur [a] quandoque euenire, vt nobis non eadem res, ſed aliæ eiuſdem generis reddantur, quæ dictio contrà regulariter ſeruari præſupponit, & vt plurimum idem non in genere, ſed in ſpecie eſſe reddendum, quod naturæ mutui repugnat, & legi 2. in princ. *ſi cer. pet.*

Multi ſuper hoc diuerſas opiniones tradidere. Ego exiſtimo, naturam dictionis, *quandoque*, cùm eam ſubſequitur negatiua, eſſe, vt neget generaliter, non autem vt affirmet, vt ſit ſenſus *d. §. 1. Inſt. quib. mod. re contrah. oblig.* Quandoque nobis non eædem res redduntur; id eſt nunquam ſecundùm naturam mutui, ſed aliæ eiuſdem generis, quod & mutui naturæ, & *d. l. 2. ſi cert. petat.* ſatis conuenit. Simili ſermone vſum eſſe inuenio Iuriſconſultum *in l. verbis ciuilibus. ff. de vulg. & pupill. ſubſtitu. Qui vt ſubſtitutus non admittitur, vt adiectus hæres quandoque non erit*, id eſt nunquam hæres erit. Nec eius legis verba alium poſſunt ſenſum recipere. Similis phraſis eſt *in l. Titius. ad Trebell. Quod medio tempore alienatum, vel diminutum eſt, id quandoque peti non poterit.* Et *in l. ſi patroni. §. qui fideicommiſſariam. eod. tit. Non debet ei quandoque quarta reddi, quam perdidit.* Et *in l. non idcirco. in fin. de iudiciis. Quæ res quandoque propriam domino*

litem

litem inferenti non obſtabit. Et in iure Pontificio ſimilis eſt locutio *in c. quoniam contra falſam. de probat. Innocens litigator quandoque non poteſt veram negationem probare, cum negantis factum per rerum naturam nulla ſit directa probatio.* Cum itaque dictio, *quandoque*, poſt ſe negatiuam habet, ex vſu loquendi, interdum negat vniuerſa: & id non diſſentit à regula Dialecticorum, apud quos negotio poſtpoſita ſigno vniuerſali facit æquipollere ſuo contrario: vt, omnis homo non currit, æquipollet propoſitioni, nullus homo currit. Idem videtur etiam, ſi particulari poſtponatur, vt etiam ſentit Bartolus [b]. Ita & hic, *Quandoque non*, idem eſt, quod nunquam, quæ dictio contraria eſt dictioni, *Quandoque*.

a §. 1. Inſtit. quib. mod. re contrahi. oblig. *b* in l. 1. num 6. de teſtam.

Ad §. furtum autem. Inſt. de oblig. quæ ex delict. naſcunt.

Cap. CCLXXXIII.

HÆc aliquanto latiùs explicat Gellius [a].

a lib. 7. c. 15.

Ad §. æquè. in verſ. ſanè. Inſti. de action.

Cap. CCLXXXIV.

COntra poſſidentem dari vindicationem, notiſſimum eſt. Vno caſu rei corporalis poſſeſſorem pro actore haberi dicitur. ſed quis iſte ſit caſus, dubitatur. Nec immeritò improbata eſt à Fabro, & cæteris ibi glo [a]. quæ minùs idonea exempla ſubiicit. Ipſi tamen interpretes caſum eſſe dicunt, quo actoris partes ſuſtinemus, cùm in reum probandi onus transfertur. quod licèt litteræ applaudere videatur, mihi tamen non ſatisfacit. hæc enim non eſſet de regula exceptio: quia ſi dicimus rei corporalis poſſeſſorem non agere, oportet caſum excipere, quo agat, non quo in probando actoris partes ſuſtineat. Videtur præterea caſus ibi ſignificari, quod poſſidenti prodita ſit actio, non autem vt actoris partes ſimpliciter ſuſtineat. Itaque arbitror intelligendum eſſe illum §. de interdicto, vti poſſidetis. actio enim vltro poſſidenti, eo caſu excepto, nunquam datur, vt ibi traditur, & ideo *in §. æquè.* actoris partes ſuſtinere dicitur: quia interdictum propriè non eſt actio.

a in ver. vno caſu.

De præiudicio, & præiudicialib. actionib.

Cap. CCLXXXV.

PRæiudicio detrimentum ſignificari vulgò exiſtimatur, quod etſi quandoque verum ſit, non tamen ſemper. Præiudicium enim quandoque damnum ſignificat. *Neque enim*, inquiunt [a], *Impp. ſi per ſubiectum perſonam pignus creditor comparauerit, neque ſi tibi addixerit, præiudicium affert.* id eſt, nocet. Sic & alibi [b]. Quandoque præiudicare eſt aliquem exemplo alieni iudicij condemnare. in hoc enim à iudicio præiudicium differt, quòd iudicium ſit, quod ex ipſa ſit cauſa: præiudicium vero, quod iudicibus poſtea exemplum præbet ad iudicandum in eadem cauſa, vt docet Aſconius [c], Quintilianus [d], & alij. In hoc ſenſu accipitur *in l. 1. §. Iulianus. de liber. agnoſ. Grande præiudicium affert pro filio confeſſio patris.* Et capiendo præiudicium in hoc ſenſu, regula eſt, non fieri præiudicium niſi ratione acceſſorij: nam tunc ſententia lata in principali præiudicat acceſſorio, ſequitur enim illius iudicium [e]; ſententia enim lata ſuper fundi proprietate facit præiudicium in fructibus eiuſdem fundi, & via ad eum petita, vt ſi iudicetur non eſſe dominus fundi, nec fructus, nec via debeatur. Huius acceſſorij minor cauſa vocatur [f], ſicut maior principalis [g].

Quando igitur agitur vindicatione principaliter, ſecundario actione confeſſaria, iſtis caſibus cauſa principalis dicitur eſſe præiudicialis ad alteram: quia abſolutoria lata in prima parit exceptionem rei iudicatæ in ſecunda, ideo accumulari non poſſunt [b]. fructus tamen in rei vindicationis libello etiam petuntur, verùm non actione, ſeu condictione, ſed iudiciis officio, alias enim cumulatio non procederet [i]. Et de iſtis duabus cauſis præiudicialibus non loquitur *§. præiudiciales. Inſt. de act.*

Alia eſt cauſa præiudicialis, quando de hominis ſtatu agitur, & alia interuenerit pecuniaria, vel etiam criminalis. Nam cauſæ ſtatus dicitur eſſe præiudicialis ad ciuilem, vel criminalem: quia donec ipſa ſit expedita, in alia ſuperſedetur [k]. Alio etiam reſpectu cauſa dicitur eſſe præiudicialis propter magnum præiudicium, quod infertur ei, contra quem agitur. dum enim de hominis ſeruitute tractatur, de ipſius vita agi dicitur, cum ſeruitutem ferè morti comparemus [l]. & hoc inſpecto, etiam cauſa matrimonialis præiudicialis cauſa dici poteſt, cum quodammodo de viri, vel vxoris ſeruitute diſputetur [m].

Dicitur enim mulierem, vel virum ſui corporis poteſtatem non habere, & econtra [n]. Et de hac cauſa tractatur *in §. præiudiciale.* in quo agitur, quando quis liber, aut libertus dicatur, vel de partu agnoſcẽdo, ſub quo matrimonij cauſa poteſt contineri. Hæ ergo actiones ſunt præiudiciales duplici ratione. Primò propter magnitudinem præiudicij, id eſt hominis ſtatus reſpectu libertatis, ſeu ciuitatis, vel familiæ. Secundò quia dum pendet cauſa ſtatus, altera interim moueri non poteſt, vt declarat Paulus Caſtrenſis [o]. Ego tamen credo dici præiudiciales: quia omnes etiam extranei debent ſtare ſententiæ latæ inter eos, qui de ſtatu libertatis litigauerunt; quia in his ſententia facit ius, vt praeclarè explicat Paulus Caſtrenſis [p].

Si quis enim pronunciatur liber, aut ingenuus, vel filius defuncti, omnes alij eum pro tali habere debent. Idem euenit de illo, qui ſeruus eſt iudicatus. omnes enim eum pro ſeruo habere tenentur.

Tertiò præiudicium dicitur, quando vnum iudicium ob cauſæ grauitatem ante aliud eſt ordinandum [q]; & tunc regula eſt, vt ratione maioris iudicij altera cauſa alteri præferatur, vt criminalis ab vno, ciuilis ab alio agitatur. Itẽ quando vtraque per ſe principaliter exercetur [r], niſi fortè ratione rei familiaris priùs ciuile moueatur iudicium [s]. Item ſi quæſtio ſit de hæreditate inter duos, alij contra hæredes interim non mouẽt actionem [t]. Sed ſi de ſingulari alicuius credito iudicaretur, poſſet ibi eſſe præiudicium: nam ſententia rei iudicatæ exceptionem in alio iudicio pareret, ſicut etiam dicimus in cauſa ſtatus in titulo *de ord. cogn.* & ſentit *d. l. ordinata ff. de liberal. cauſ. & l. rei maioris. ff. de except.* Aliquando etiam ordinis ratione vna cauſa ante aliam eſt agitanda, veluti cùm priùs de poſſeſſione, quam proprietate eſt cognoſcendum, ſi loquamur de poſſeſſione retinenda, vt appareat, quis debeat probare. Ita loquitur *l. ordinarij. C. de rei vindicat. & l. incerti. C de interdict.* Ita fauore ſpoliati priùs ipſe in ſuum ſtatum eſt reponendus, & ideò priùs de poſſeſſione cognoſcendum, ita loquitur *l. ſi de vi. ff. de iudiciis.*

a l. & qui. C de diſtract. pignor. *b* l. cùm propria. C. ſi quis alteri vel ſibi. *c* in 1. Cice. Orat. in Verr. quæ Diuinatio dicitur. *d* lib. 5. c. 2. *e* l. fundi. & l. fundum. ff. de exceptio. *f* l. per minorem. ff. de iudiciis. & l. ſi poſt litem. ff. de except. *g* l rei maioris. de except. *h* d. l. fundum. & l. fundi. ff. de except. *i* Bart. in d. l. fundi. n. 2. *k* l ordinata. ff. de lib. cauſ. & l. quoniam Alexandrum C. ad l. Iuliam de adult. *l* l ſeruitutem. ff. de reg iur. *m* Glo. in c. mulieri. in ver. abſolutio. de iureiur. *n* c. non debet. de conſangui. & affinita. *o* l. per minorem n. 3. ff. de iudiciis. *p* l. Papinianus. §. vlt. n. 4. ff. de inoff. teſtam. *q* toto tit. C. de ord. iudic. *r* Bart. in l. 1. C. quand. ciuil actio. criminal. præiudic. num 3. *ſ* l 2. §. 1. de vi bono. rapt. l. prætor. §. 1 de iniur. & vtrobique Bart. *t* Bart. in l. ſi quis libertatem. col. penult. ff. de pet hæred.

Ad

Ad §. item lex Cornelia de ſicariis. Inſt. de publ. iudici. CAP. CCLXXXVI.

TElum omne armorum genus vocari, quod non ſolum arcu, ſed & manu longè emittitur, oſtendit Græcum vocabulum βέλος, quod hanc habet ſignificationem. Nam βέλος Græcè eſt id, quod nos telum dicimus. Quòd verò Græci ita dictionem hanc intelligant, *Admonent nos*, inquit Iuſtinianus [a], *Epigrammata in Xerolopho vrbis fauſtiſſimæ, ſcripta.* Dubitatur igitur, quid ſit Xerolophum. Alciatus [b], & Antonius Auguſtinus [c] cenſent, vt ego alias ſuſpicatus ſum, Codicem eſſe mendoſum, & pro Xerolopho legendum eſſe Xenophontem: quia ita loquitur Florentiæ in Pandectis [d], vnde hic locus eſt deſumptus, & eius interpres Theophilus Xenophontis verba citat, quæ Latinè ita ſonant. *Tela ſimul habebantur lanceæ, ſpiculæ, fundæ, plurimis autem ſagittæ.* Præmiſit tela, & ſubiicit quæ hæc eſſent, nominando arma, quæ procul emittebantur. Vnde apparet ita vocari tela. Sed cùm omnes vetuſti Codices habeant Xerolopho, & hic locus fuerit Cōſtantinopoli, credo hoc epigramma, cuius verba in quinto *ἀναβάσεως* Xenophontis reperiuntur, inde ſumptum, & in Xerolopho deſcriptum fuiſſe, & Tribonianum Conſtantinopoli degentem libentiùs hunc locum, quàm Xenophontis citaſſe. Caius vero *in d. l. ſi caluitur.* ex quo ſumptus eſt hic §. Xerolophum, qui tum non extabat, citare non potuit. Erat autem Xerolophus locus in foro Arcadij. Socrates loquēs de Sabatio hæretico ait [e]: *Faciebántque collectas contra Siſinium ſuum Epiſcopum in loco ciuitatis, qui ξηρόλοφος appellatur, in Arcadij foro.* Interpres minùs rectè collem aridum vertit, vt vox Græca ſonare videtur. Cedrenus ſcribit [f] Xerolophum fuiſſe Arcadij opus tauro per omnia ſimile. Idem, *Ioannes*, inquit [g], *monuit, vt mittat aliquem qui amputet caput columnæ quæ ſupra Xerolophi fornicem poſita Occidentem reſpiciebat.* Interpretor thermas fuiſſe, ſcilicet illas, quæ in prima Regione vrbis Conſtantinopolitanæ thermæ Arcadianæ appellantur, in quibus vngebantur. ξηραλοιφεῖν enim, vt ait Suidas [h], eſt abſque lotione vngi, & ſonat ſiccam vnctionem: quia vngebantur, non lauebantur. Alij, vt dixi, tumulum interpretantur. Suidas fatidicum hunc locum olim dictum fuiſſe ait [i], in quo reſponſa reddebantur, & cochleati aditus XVI. reconditi erant, & tripus, vnde reſponſa dabantur. Columnam eo in loco Seuerus erexerat, ac plura ſacrificia fecerat. Ibi ſcripta erant, quæ per XXVII. ſecula ventura erant. Nicephorus Gregora ſcribit [k], Athanaſium Patriarcham Conſtantinopolis in cellis Xerolophi reſediſſe. Legi in vetuſto codice Græco ibi XII. cochleas fuiſſe, Dianæ columnam, & Seueri ſtatuam, parui Theodoſij, Valentiniani, & Martiani columnas.

a d. §. item lex Cornelia. *b* in l. ſi caluitur ad fin. de verb. ſignif. *c* lib. 4. emend. c. 6. *d* d. l. ſi caluitur. §. 1. de ver. ſignif. *e* Hiſtoriæ eccleſiaſt. lib. 7. c. 5. & lib. 11. hiſt. tripart. c. 5. *f* in Hiſtor. Compen. in Theodoſio. *g* in Romano Lecapeno. *h* In ver. Ξηραλοιφεῖν. *i* in ver. Ξηρόλοφος. *k* lib. 7. c. Athanaſij è Patriarchico ſolio deſcenſus.

De ſcenicis in nouell. 51. ſeu auth. ſcenicas non ſolum ſi fideiuſſores præſtent, &c.

CAP. CCLXXXVII.

POſt peractas fabulas impudicus mos veteribus fuit, meretrices in ſcenam producere, & ſpectante populo proſternere, vt tradit Iſidorus, *Idem*, inquit [a], *Theatrum, idem & proſtibulum, eo quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſternerentur.* Tertullianus, *Ipſa etiam proſtibula*, inquit [b], *publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur,*

plus miſera in præſentia fœminarum quibus ſolis latebant, perque omnis ætatis, omnis dignitatis ora tranſducuntur, locus, ſtipes elogium etiam quibus opus non eſt, prædicatur. Sedebant verò, dum recitabatur in ſcena, vt Tertullianus ſignificat [c]. Vbi traducebantur, tum earum ſtipis, locus, genus, & ſimilia prædicabantur. Plautus [d]:

Scortum exoletum ne quis in proſcenio
Sedeat.

Vnde quia plures pollicebantur ſe in ſcenam venturas, & poſtea pudore detentæ fidem non ſeruabant, exigebant Comici fideiuſſores ab illis, ſe in ſcenam venturas: & quia lex lata eſt, ne hi tenerentur, exigebatur ab illis iuſiurandum, quod etiam prohibetur *in nouel. 51. ſeu in auth. ſcenicas, non ſolum ſi fideiuſſores præſtent, ſed etiam ſi iuſiurandum dent ſine periculo diſcedere.* Et hæ ſunt impudicæ fœminæ, quæ ſcenicæ appellantur.

a lib. 18. orig c. 29. *b* lib. de ſpectacul. c. 17. *c* ibidem. *d* in Pœnulo in prologo.

Ad c. ſolita. de maior. & obedient. CAP. CCLXXXVIII.

CVm ſedente Innocentio III. Balduinus Flandriæ, Henricus S. Pauli, Ludouicus Sabaudiæ Comites, & Veneti Alexium filium Iſachi Imperatoris à fratre oculis orbati imperio reſtituiſſent, & ille à Martyllo tyranno occiſus eſſet, Conſtantinopolim occuparunt, & Balduinum Imperatorem creatunt, qui breui extinctus Henrico fratri imperium reliquit. Thomas Maurocenus Venetus Conſtantinopolis Patriarcha creatus cogebatur in Eccleſia ad pedes Imperatoris ſedere, quod Innocentius reprehendit, ad Balduinum, vel fratrem Imperatorem Conſtantinopolitanum ſcribens. Prius mendosè legebatur *Conſtantino Imp.* pro *Conſtantinopolitano.* Hiſtoria eſt apud Blondum *lib. 6. decad. 2.* & Sabellicum *rer. Venet. decad. 1. lib. 8.*

Ad c. nouit. de iudiciis. CAP. CCLXXXIX.

RIcardus Henrici II. Normani filius, Angliæ rex in Syriam cum claſſe ad ſacrum bellum profectus Hieroſolymam obſideret, nuncium accepit, Philippum rupto pacis fœdere, quod iuramento firmarat, Normandiam vexare, & Ioannem fratrem ad regnum Angliæ inuadendum ſollicitare. Quare turpem cum Saladino pacem facere coactus, illi omnes ciuitates vſque ad Ioppen præter Tyrum, & Ptolemaidem reſtituit. Rediens in Auſtrinis captus, & multo auro ſe redimere coactus acri bello cum Philippo certauit. Innocentius Regem Francorum monet [a], vt ſtet pactis, nec iuramentum negligat. Hiſtoriam Blondus [b], Polydorus Virgilius [c], & Paulus Æmilius [d] latè proſequuntur. Alij aliter hanc narrant hiſtoriam. Cùm Legatus ſummi Pontificis diris Regem Francorum damnaſſet, ac de hoc Rex conquereretur, Innocentius *in c. nouit. infr. de appel.* quod huius pars videtur, oſtendit Legatum nihil iniquum feciſſe.

a c. nouit. de iudiciis. *b* lib. 6. decad. 2. *c* lib. 14. Anglicæ hiſtor. *d* lib. 6. de rebus geſtis Francorum.

Ad c. licet. de voto. CAP. CCXC.

BEla III. Vngariæ Rege mortuo, Henricus, aliàs Emericus, eius filius natu maior regnum accepit: frater verò minor conſpiratione magnatum fratrem eiicere

cona

conabatur. Ventum erat ad arma, & acies vtrinque prodierant, cum Henricus, depoſitis armis, omni deſtitutus comitatu, regale ſceptrum manu geſtans per fraternas acies eſt delatus, quærens quis tandem ille foret, qui regio ſanguini manum iniicere auderet. Frater denique inuentus à viro forti imbecillior obtruncatus eſt [a]. Bela huius pater vouerat ire Hieroſolymam, & cum ob perturbationem regni id exequi non poſſet, fuit etiam prohibitus ab Innocentio III. *in c. non eſt. de voto*, quod eſt præcedens. Quare moriens Andreæ filio ſecundogenito præcepit, vt pro ſe votum exequeretur. Hic eſt Andreas, cui Innocentius III. *in hoc c. licet. de voto.* interminatur, vt patris iuſſa impleat. Hic poſtea Rex Vngariæ Heliſabetam filiam habuit, quæ vidua decedens in ſanctis à Gregorio IX. eſt relata [b]. Ea Turingiæ Regi Lantgrauio nupſerat, qui in expeditione Hieroſolymitana extinctus eſt. Andreas Hieroſolymam profectus, prout à patre, & Innocentio III. iuſſus erat, votum ſoluit, indéque multas reliquias domum tranſtulit, cùm Ladiſlao Emerici fratris filio mortuo in regno ſucceſſiſſet. Obiit anno MCCXXXVI. cum annis XXX. regnaſſet. Sepultus eſt in cœnobio de Egnis, vt Volaterranus tradit.

a Æneas Syluius in epitome. decad. Blondi lib. 6. *b* Martyrol. 19. Nouemb. *c* lib. 8. Geograph.

Ad c. ſi diligenti. de præſcript. Cap. CCXCI.

HOc c. exiſtimatur eſſe pars *c. ſi diligenti. ſup. de foro compet.* Certe ab Innocentio III. vtrumque Archiepiſcopo Piſano ſcribitur, qui fuit Lotharius iuris ciuilis Gloſſator, poſtea factus Archipræſul Piſanus, vt tradit Odofredus. *l. imperium. n. 9. de iuriſdict. omn. iud.* Calaritanus verò Ducatus erat in Sardinia, quæ ad Romanam Eccleſiam pertinebat ex donatione illi à Pipino, & Carolo magno facta. Auctor enim eſt Blondus, *lib. 1. decad.* Liguriam cum Corſica illi conceſſam, credendum eſt & Sardiniam illi adiunctam, cùm tres erant Metropoles, Turritana, Arbonenſis, & Calaris, vt ait Volaterranus *lib. 6. Geograph.*

Ad c. ad Apoſtolicæ. de ſent. & re iudi. in 6. Cap. CCXCII.

HVius capituli intellectus à Friderici II Hiſtoria dependet, ideo eam ex Blondo *decad. 2. lib. 7.* Platina, *in Innocentio IV.* & Pandulpho Collenutio, *Hiſtor. Neapol. l. 4.* & aliis deceptam breuiter contexam. Cùm Otho III. ob ciuitates Eccleſiæ ab eo occupatus ab Honorio III. ſacris eſſet prohibitus, Principes Germaniæ Fridericum II Imp. elegerunt. Is, vxore Conſtantia Caſtilliæ regis ſorore cum Henrico infante in Sicilia relicta, Othonem profligatum in Saxoniam patriam ſuam fugere compulit, vbi in fata conceſſit. Mox ab Honorio III. corona aurea anno 1220. redimitus Fundi Ducatum Eccleſiæ donauit, atque ad recuperandam Hieroſolymitanam regionem ſe profecturum iurauit, quod tamen primum non egit, ab Honorióque vel ob hanc, vel aliam cauſam diris eſt damnatus, quas Gregorius IX. qui Honorio defuncto ſucceſſerat, confirmauit. Interea Ioannes Brennenſis Rex Hieroſolymorum Iolantam filiam Friderico vxorem tradidit, ex qua Corradum filium habuit: quare expeditionem anno 1228. ſuſcepit, & cum Soldano inducias fecit, quibus eum ad totius regni Hieroſolymitani reſtitutionem compulit, & ipſe eius regni coronam accepit. Non tamen anathematis abſolutionem obtinere potuit, quinimmo Gregorius per legatos aliquot regni Neapolitani oppida cepit. Quare Fridericus in Italiam reuerſus breui omnia recepit, & Beneuentum, aliáſque Eccleſiæ vrbes opera Saraceno-

rum vſus occupauit. Verum Pontifici reconciliatus veniam obtinuit, & cum eo eſt pranſus. Sed ea pax non diu permanſit. Gregorius enim ad occupandum regnum Neapolitanum rurſus Friderico anno 1240. die Palmarum ſacris interdixit, & cruce ſignatos, à delictiſque abſolutos contra eum miſit, qui ab eo fuſi, fugatique fuere, capitis quatuor vulnera in Crucis formam infligebat, aliis caput in quatuor partes inſtar crucis diffindebat. Sacerdotibus raſam capitis cutem eodem modo ſecabat. Gregorius Romæ vniuerſalem Synodum contra Fridericum indicit, tréſque Cardinales in Galliam, Angliam, & Liguriam ad conuocandos Epiſcopos mittit cùm illi, mandatis peractis, quadraginta nauium claſſe à Genuenſibus accepta Romam reuerterentur, ab alia claſſe Piſanorum, cui Entius Rex Siciliæ Friderici filius naturalis præerat, tribus eorum triremibus ſubmerſis, & viginti duobus cum pluribus Prælatis captis, reliquæ in fugam ſunt conuerſæ. Duo ex legatis Amelphim in vincula miſſi, cæteri per regni carceres ſunt diſtributi. Galli tamen precibus eorum Regis ſunt dimiſſi. Poſt hæc Fridericus multas ex vrbibus Eccleſiæ cepit: quare Pontifex ætate, & curis confectus ex hac vita migrauit, cui ſubſtitutus Celeſtinus IV. tantùm diebus 18. ſuperuixit. ſedes vno & viginti menſibus vacauit, omnéſque Prælati capti dimiſſi ſunt, creatuſque eſt Pontifex Innocentius IV. antea Friderico amiciſſimus, ſed poſtea factus inimicus, quod Fridericus prædixerat. Cum igitur Viterbium Pontifex occupaſſet, quod Friderico parebat, ſtatim natæ ſunt inter ipſos diſcordiæ. Actum tamen eſt de pace, iurauítque Fridericus hebdomada ſancta ſe in omnibus Pontifici pariturum. Innocentius itaque Tifernum venit, vt cùm Friderico conueniret, miſitque ad eum tres Cardinales, qui cùm nihil agere potuiſſent, Innocentius claſſe Genuenſium clam aduocata cum ſeptem Cardinalibus, & quibuſdam Epiſcopis Lugdunum contendit, vbi indicto vniuerſali Concilio ſingulis diebus Fridericum alta voce inclamauit, vt compareret, & in Synodo ſe purgaret, & contra eum hoc capitulum promulgauit, in eúmque anathematis fulmen iaculatus regno depoſuit. Is fuit annus 1245. latáque ſententia, alium Imperatorem eligi curauit. ſed omnes vno Friderico creati deceſſerunt. Tandem pluribus rebus geſtis, in Florentino Apuliæ caſtro, vbi illi prædictum fuerat moriendum, deceſſit. Hic eſt ille Fridericus, cuius conſtitutiones Codici inſertæ reperiuntur, decerptæ ex titulo, de ſtatutis, & conſuetudinibus contra libertatem Eccleſiæ editis, quæ ab Honorio III. ſunt confirmatæ. Alius verò Fridericus, ſub quo pax Conſtantiæ facta fuit, eſt Fridericus primus Ænobarbus pater Henrici IV. Cæſaris. Ob has Friderici II. & Pontificum diſſenſiones ortæ ſunt Guelphorum, & Gibellinorum factiones, quæ diu Italiam vexarunt. Qui Pontificem ſequebantur, Guelphi, qui Cæſarem, Gibellini ſunt nuncupati.

Ad c. 3. de pœnit. Cap. CCXCIII.

FRidericus I. ex gente Sueua, qui ſub Hadriano IV. inauguratus, dum Roma in Galliam Ciſalpinam proficiſcitur, in itinere Caſtrum Vernicæ, vel vt alij malunt Veruicæ, aut Verucæ à Pontifice eius domino ſibi dedi poſtulauit, quo negante, quatuor caſtra ob indignationem cum duobus millibus domorum multis occiſis deleuit. Huic cladi cauſam ſe dediſſe videns, facti veniam petiit, quam Alexander III. pœnitentia non admodum graui impoſita, indulgeri iuſſit, præſertim cùm ille Eccleſiæ partes ſit ſecutus.

Ad

Ad c.1. de Schiſmaticis.in 6. CAP. CCXCIV.

NOta eſt ex Blando, *decad. 2. lib 9.* & Platina *in Bonifacio 9.* Hiſtoria, Bonifacium VIII.Gibellinos ſummo odio proſecutum fuiſſe,&præcipuè Petrum, & Iacobum duos ex Columna familia inſignes viros, qui etiam Ananiæ, vnde Bonifacius oriundus erat,hanc factionem alebant. Itaque eos criminatus,quòd, ſede vacante,Eccleſiæ theſauros diripuiſſent,id etiam addidit,quod ſe apud Principes diffamaſſent. Scripſerant enim Bonifacium per fraudem Pontificatum occupaſſe, & Celeſtinum prædeceſſorem carceri incluſiſſe. Quare indignatus eos diris damnatos dignitatibus,opibúſque, & eorum poſteros priuauit,hac contra ipſos edita Conſtitutione. Sarra præcipuus Columnenſium eorum patruus cum in nemoribus ob metum Pontificis vitam ageret, à piratis captus, & ad triremes eſt adactus. Sed illis Maſſiliam appellentibus agnitus,& redemptus à Philippo Francorum rege, Bonifacio valde irato,in Italiam miſſus,& Ananiam, vbi in paterna domo erat Bonifacius, clam ingreſſus,nocte fractis portis,eum cepit,& Romam perduxit, & intra paucos dies vel mœrore, vel vi deceſſit. Gregorius XI. eius ſucceſſor omnes Columnenſes Petrum,& Iacobum & Sarram à diris abſolutos priſtinis honoribus, boniſque reſtituit *in c.1. de Schiſmaticis in extrauag.communibus*,quod poſtea & Clemens V. confirmauit. Quare hæc decretalis eſt abrogata,ſolùm memoriam prioris facti teſtatur.

Ad c.ſicut dignum.de homicidio. CAP. CCXCV.

HEnricus ſecūdus rex Angliæ multos ad dignitates Eccleſiaſticas indignos promoueri curabat, ob quod delictum ſæpe à Thoma Epiſcopo Cantuarienſi reprehenſus eius offenſam incurrit: quare eum in exilium egit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectúſque in Gallias, ad Alexandrum III. Pontif. Max. qui tunc Senone erat, ſe contulit, eíque exilij cauſam expoſuit, ac ſponte Epiſcopatu ſe abdicauit. Miſit & in Gallias Henricus Legatos ad Romanum Pontificem, qui cauſam ſuam tuerentur, ſed cùm nihil profeciſſent, tunc inflammatus ira Henricus omnia Archiepiſcopi bona, atque eius domeſticorum publicauit. Alexander verò, illi Archiepiſcopatu reſtituto, iuſſit, vt ad Pontiniacum cœnobium ſe conferret, illícque vſque eo maneret, donec controuerſiam inter ipſum, & Henricum componeret. Eſt cœnobium iſtud Monachorum ordinis Ciſtercienſis, & Altiſiodorenſis Diœceſeos. Paruit Thomas libens Pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipſo Alexandro nouo habitu,monaſticam vitam ducere inſtituit. Interea Henricus filium primogenitum Henricum regni conſortem fecit, quem Rogerius Eboracenſis Archipræſul coronauit. Solebat id munus Cantuarienſis Antiſtes obire, ſed cum adhuc exularet, id Rogerio à Rege eſt demandatum. quod ille ſine Cantuarienſis permiſſu in aliena Prouincia facere non debuit. De qua iniuria Thomas apud Alexandrum Pontificem conqueſtus ita eum cōmouit, vt per litteras Rogerio ſacrorum adminiſtratione interdixerit. Quæ res mirum in modum Henricum contra Cantuarienſem concitauit. Demum cum ſex annos in exilio Thomas egiſſet, Alexandri Pontif.& Ludouici Gallorum regis opera Henrico eſt cōciliatus,hac tamē conditione, vt ſibi liceret in eos Epiſcopos animaduertere, qui contra ſacros canones egiſſent, itaque ad ſuam Eccleſiam poſt ſeptem annos exilij reuerſus dicitur

Rogerium

Digitized by Google

Rogerium ſacris interdixiſſe, qui ad Henricum veniens in multis apud Regem, eiuſque aulicos de Thoma conqueſtus eſt, quibus ira accenſis de trucidando Thoma conſilium initur. Itaque plures regis ſatellites Cantuariam miſſi Thomam confoderunt, eiuſque fortunis direptis in Dunelmenſem agrū ſe receperunt, fruſtrà præmium facinoris ab Henrico expectātes. Tandem venia deſperata, alij alio dilapſi intra triennium omnes peſſimè perierūt. Itaque Thomas Martyrij palmam adeptus eſt poſt annum 8. & menſem 6. quàm ſedere cœpit, qui fuit annus ſalutis 1170. Henricus hanc cædem ad ſui inuidiam ſpectare ſciēs, legatos Tuſculum ad Alexandrum miſit, qui ſe ab hoc crimine expurgarent. Tandem obtinent, vt duos Cardinales in Angliam mittat, qui rei veritatem inquirant. Poſt longam diſputationem Rex iuramento ſe expurgauit, iuſſus, vt CC. milites in Syriam ad tuendas res Chriſtianorum mitteret, ipſe poſt triennium eo cum aliis Principibus Chriſtianis exercitum duceret, quod poſtea Ricardus eius filius præſtitit. Thomas poſt mortem miraculis clarior factus ab Alexandro in numerum ſanctorum eſt relatus. Illi ſpecioſum Mauſolæum eſt extructum, quod inter præcipua Angliæ ſpectacula cenſetur. Cùm vero ſalutaris pœnitentia illis eſſet imponenda, qui vel Thomam interfeciſſent, vel conſilium, opémve ad illud facinus patrandum adhibuiſſent, Exonienſis Epiſcopus Alexandrum conſulit, qua pœna hi eſſent plectendi. Ipſe in hoc capitulo pro delicti commiſſi qualitate varias pœnas imponendas eſſe reſcribit. Huius rei hiſtoriam latiùs Polydorus Virgilius deſcribit *lib. 13. Anglicæ hiſtoriæ.*

Ad Clem. 1. de iur. & Clem. 2. de ſent. & re iudic. CAP. CCXCVI.

CArolus II. Siciliæ Rex habuit ſex filios mares, Carolum Martellum, Robertum, Ioannem Achaiæ Principem, Philippum Tarenti Principem, Ludouicum Dyrrhachinum, & Petrum Tempeſtam Grauinæ Comitem; & quinque fœminas ex Clementia Rodulphi Imperatoris filia. Carolus Martellus primigenitus Rex Vngariæ patri prædeceſſit, relicto poſt ſe Carolo Numberto filio, qui in eo regno ſucceſſit. Mortuo poſtea Carolo II. Robertus ſecundo genitus regnum Neapolis, ſeu Siciliæ obtinuit, annitente, & comprobante Clemente V. Pontif. Max. *Pandulphus Collenutius lib. 5. hiſt. Neapol.* Sed graue bellum cum Henrico VII. Lucemburgenſi geſſit Guelfos in Italia fouens. Quare Henricus Piſas profectus eum maieſtatis reum factum citauit, & non venientem regno priuauit. Eius ſententiæ verba Albericus Roſata recitat *in l. quiſquis. num. 11. C. ad l. Iul. maieſt.* Clemens V. *in Clem. 2. Paſtorahs. de ſent. & re iudicat.* illum tuetur, & excuſat, quod & platina *in Clement. 5.* & Blondus *decad. 2. lib. 9* iiſdem ferme verbis referunt. Sed cùm idem Henricus in iuramento, quod Pontifici præſtiterat, illud, quod fidelitatis vocatur, contineri negaret, idem Clemens contrarium aſſerēs latiùs explicat iuramētum ab Imperatoribus Sedi Apoſtolicæ præſtandum *in Clemen. 1. de iureiur.* Demum Henricus cùm aduersùs Senenſes iuiſſet, morbo correptus apud Bonum conuentum deceſſit. Ferunt à Monacho in ſacra euchariſtia veneno illita extinctum.

FINIS SECVNDI LIBRI.

THE

THESAVRI VARIARVM LECTIONVM

D. Gvidi Panciroli Regienſis, I. V. Doctoris celeberrimi,

LIBER TERTIVS.

An ſub ſimplicibus mixtum contineatur. Cap. I.

Difficilis quæſtio eſt, an ſub ſimplicibus mixtum contineatur, ſiquidem contraria in hoc videntur iura. nam *l. ſi ita ſcriptum. de liber. & poſthum.* vult cõprehendi. *Si filius*, inquit, *naſcetur, ex beſſe hæres eſto, ex reliqua parte vxor. Si verò filia nata fuerit, ex triente hæres eſto, ex reliquo vxor: filio, & filia natis fierent ſeptem partes, vt quatuor filius habeat, duas vxor, vnam filia, vt altero tanto habeat filius, quàm vxor, & vxor altero tanto, quàm filia.* Itaque caſus mixtus ſub ſimplicibus continetur. Similem ferme caſum ponit *l. ſi ita facta. ff. de iniuſt. rupt. & irrit. teſtam. & l. Clemens patronus. de hæred. inſtit. & l. ſi is qui in puteum §. interdictum. ff. quod vi, aut clam.* Nam etſi Prætor in edicto loquatur de eo, qui vi, aut clam facit, eum tamen, qui & vi, & clam facit, comprehendit. Idem & *in l. 2. §. amplius. de excuſat. tutor.* excuſatur à tutela, qui tres tutelas adminiſtrat, vel curas, excuſabitur & ille, qui duas tutelas, & curam habuerit. Similiter legatis ſeruis lecticariis, ſi vnus ſit lecticarius, & coquus, legatario debebitur. Item legatis curſoribus vni, & vernis alij, ſi vnus ſit curſor, & verna, inter curſores connumerabitur: quia ſemper genus cedit ſpeciei [a]. Denique cum in edicto *l. 1. §. vlt. ff. de his, qui not. infam.* notetur quæ bina ſponſalia, aut binas nuptias contraxerit, erit notata & illa, quæ cum vno ſponſalia, & cum alio nuptias contraxerit [b].

Oppoſitum verò velle videtur *l. Titia textores. in princip. de leg. 1. Legatis textoribus ſeruis vni, & vernis alij, textor, & verna nemini debebitur.* Et *l. Quintus. de aur. & arg. leg. Si legauero*, inquit, *vxori, quod eius cauſa paratum, veſtes communis vſus viri, & vxoris cau-*

ſa paratæ illi non debebuntur. Ad idem eſt *l. hoc legatum. de leg. 3.* Idem comprobat *l. vim paſſam. §. præſcriptione. de adult.* Quinquennij præſcriptione defenditur mulier, ne ſtupri, vel adulterij accuſari poſſit [c], & tamen ſi adulterium cum inceſtu committatur, quinquennio ſe non tuebitur [d]. Ad etiam iure Pontificio adiuuatur, vt *in c. cùm illis. §. vlt. de preben. in 6* & id ad quandam quæſtionem trahit Bart. *in l. cùm auus. in fin. de cond. & demonſtrat.*

Bartolus hæc iura ita conciliat [e]. Aut, inquit, vtrumque ſimplex comprehendetur, etſi diſpoſitio eſt fauorabilis, ad mixtum extenditur, ita procedunt iura primò citata. Aut eſt odioſa, & non extenditur, ita procedunt iura ſecundo loco adducta. Ratione contrarietatis, aut abſurditatis euitandæ ſub ſimplicibus ſemper vult mixtum contineri [f], nam diuiſio ſtipulationis dandi, & faciendi imperfecta remaneret, niſi ad mixtum extenderetur. Sed contra hanc diſtinctionem eſt *l. ſi ita facta. de iniuſt. rupt. & irrit. teſtam.* Nam exhæredatus eſt filius ſi naſcetur, ſimiliter & filia. naſcitur filius, & filia, vterque eſt exhæredatus, & tamen odioſa erat illa diſpoſitio. Iaſon dicebat [g] ex mente diſpoſitionis ad caſum mixtum faciendam eſſe extenſionem, ſed quando appareat de mente, aut quomodo, non declarat.

Credo itaque verius eſſe, cùm vnum ſimplex exprimitur, nunquam ad mixtum diſpoſitionem extendi, vt iura ſecundo loco citata affirmant. Quando enim caſus tantùm ſimplex exprimitur, non credendum eſt de mixto diſponentem cogitaſſe. Quod tamen mixtum præualeat in ſimplici, pro illo ſimplici ſumitur: quia tunc pro ſimplici habebitur, vt *in l. legatis. §. ſi vnus, & l. ſeruis vrbanis. § pen. & vlt. de leg. 3.* Nam ſi vnus ſit textor, & lecticarius, ſed plus dabat operam textrinæ, pro textore ſimplici habebitur, & id etiam Bartolus ibi ſentit. Aut vtrumque ſimplex exprimitur, ex quibus prouenit mixtū & ad illud ſemper extenditur, ſiue fauorabilis, ſiue odioſa ſit diſpoſitio [h].

Sed his repugnat *d. l. ſeruis vrbanis. § pen. de leg. 3. Legatis*, inquit, *ſeruis lecticariis, qui eſt lecticarius, & coquus, legatario debetur*, & tamen vnum ſimplex erat expreſſum. Vnde lecticarius, & coquus non debebat contineri [i]. Bartolus credit [k], coquum illum parum in coquina fuiſſe exercitatum, & ideo haberi pro lecticario. ſed iſtud eſt diuinare, cùm id ex ea lege non appareat. Credo igitur hunc nodum ita ſoluendum: coquum, & lecticarium haberi pro lecticario: quia erat magis neceſſarius lecticæ, cùm ſolus non poſſet lecticam ferre, ſed cogebatur habere ſocios in eo officio, & ob id cum ſociis lecticariis adnumerabitur. hi enim non facilè poſſunt ſeparari [l].

a l. ſeruis vrbanis. §. pen. & vlt ff. de leg. 3. *b* l. quid ergo. §. item ſi alteri. ff. de his, qui not. in fam. *c* l. mariti. § hoc quinquennium de adulter. *d* d §. præſcriptione. *e* in §. & quid ſi tantum, in 2 oppo. l. Gallus de liber. & poſthum. *f* l. 2. in princ. de verb. oblig. *g* d. l. 2. de verb. oblig. in princ. *h* d. l. ſi ita facta. d. l. is, qui in puteum, §. hoc interdictum. Quod vi, aut clam. *i* l. Titiæ textores. in fine princ. de leg. 1. *k* d. l. ſeruis vrbanis. § pen. de leg 3. *l* l. cùm eiuſdem, cum ſeq. ff. de ædil. edict.

Conciliatio l. 3. in §. opus, de alien. iud. mutand. cauſ. fact. cum l. non ſolum. §. morte, & l. vlt. ff. de op. no. nun. CAP. II.

MAgna in Iure ciuili duarum legum verſatur contrarietas, ita vt ægrè tolli poſſe videatur: nam *l. 3. in §. opus. de alienat. iudi. mutand. cauſ. fact. Si tibi*, inquit, *opus nouum nunciauero, & tu locum vendideris, & emptor opus fecerit, ipſe teneri non videtur.* quod valde pugnat cum *l. vlt. & l. non ſolùm, in §. morte. in fin. de oper. nou. nunciat.* Gloſ. in d. §.

d.§.opus [a].ſoluebat in l.vlt.ſciuiſſe emptorem nunciatum eſſe,at in §.*opus*. ignoraſſe. Quæ qu idem ſolutio diuinat,& repugnat d.l.vlt.quę in rem eſſe nunciationem dicit, & ob id quicunque poſſeſſor debet teneri , ideóque à Bartolo non iniuria improbatur [b]. Quaré ipſe cum Gloſ. interpretatur,in §.*opus*, quoad impenſam operis demoliendi contra emptorem non agi,ſed ipſum ad patientiam tantùm teneri, vt concedit lex contraria.Quam conciliationem damnat vaticinium,generalitas , & ratio adducta *in d.§.opus*.negans contra emptorem agi poſſe : quia opus ei nunciatum non eſt. ſi enim quoad patientiam,& non ad impenſam emptor teneretur , inepta eſſet illa ratio.quia nunciatum non eſt:nulla enim in re nunciatio eum deberet afficere.

Tertiam in d. §. *opus* [c], ſolutionem à Gloſ. traditam tanquam diuinantem & ipſam non referam.Aliam adducebat Paulus Caſtrenſis [d], quod in §. *opus*. extra opus ædificanti facta eſſet perſonalis nunciatio , cui aſſentiri videtur littera, quæ non in rem , ſed facienti nunciatum eſſe dicit. Verùm nimis reſtringeretur. Nec me mouet , quòd verba in perſonam videantur concepta : quia etiam *in §. morte , & l.vlt*. dicitur , *Is , cui*. Sed etſi ipſe veram hanc ſolutionem appellet , falſam tamen eſſe opinor. nullam enim inuenio , niſi in rem factam nunciationem.in perſonam enim nulla reperitur nunciatio , quæ in loco eſt facienda. Aliæ verò perſonis extra locum factæ ſunt prohibitiones.Præterea *in §. opus*. dicitur locum alienatum fuiſſe , de alio non poteſt intelligi , quam eo,vbi facta eſt nunciatio , & ideo de nunciatione in rem facta ibi eſt intelligendum.

Ego ita intelligerem §.*opus*.vt tu,cui nunciatum eſt , prædium alienes , hoc conſilio,ne tecum,nec cum emptore poſſem agere,ideo contra te,tanquam eum , qui dolum commiſiſti,in factum danda eſt actio [e].& licèt contra emptorem poſſim venire, etiam contra te,qui in dolo fuiſti,danda eſt mihi actio,perinde ac ſi contra emptorem non poſſem agere.Hoc denotat dictio,*quaſi*,improprietatem ſignificans [f],licet quandoque veritatem exprimat.

Non negat ergo §.*opus*,quin contra emptorem agi poſſit,ſed perinde,ac ſi agi non poſſit:nam te,qui dolo es verſatus,ex illius tituli edicto vult teneri.alienaſti enim.quaſi tecum agi non poſſet,quia non feceris,neque cum emptore,quia ei nunciatum non ſit.i.habuiſti tunc animum,& ſi fruſtrà,vnde teneris.

a in ver.alienaueris. *b* d.l.vlt.in 2.op. *c* vbi ſuprà. *d* d.l.vlt.n.2. *e* l.1.C.de aliena. iud. mut. cauſ.fact. *f* l.in facto.de condit.& demonſtr.

Conciliatio l. 1. in fin. de rer. permut. cum l. naturalis. §. 1. ff. de præſcript. verb.

CAP. IIII.

IN permutationis contractu ex alterius contrahentium parte ſecuto implemento ei,qui tradidit,aduersùs non implentem duplicem dari actionem probat *l. naturalis.§.1.de præſcript.verb. Aut enim*,inquit,*ad id,quod intereſt,præſcriptis verbis agit , aut ſi ſuum recipere malit,quaſi ob rem datam,re non ſecuta, repetet*. Sed id alibi huius legis auctor Paulus negare videtur [a].non enim vult ad id,quod intereſt , agi , ſed ob cauſam condictioni locum eſſe. Quæ verba Gloſ. non rectè interpretari videtur [b]. exponit enim,non ad id,quod intereſt , agemus , ſcilicet , tantùm. ſed & condictione ob cauſam.Quæ expoſitio contraria litteræ verba addit , & ipſi Iuriſconſulto apertè aduerſatur,qui ad id,quod intereſt,non agi dixit.

Quare veriorem illam arbitror eſſe ſolutionem,legem primam loqui eo caſu,quo implens cõtractum alienam rem dedit:nam cùm à rei traditione initium capere permuta

mutationem præfatus eſſet Iuriſconſultus alienam rem dantem, nullam contrahere obligationem infert. Vnde in caſu propoſito ſi quis alienam rem permutare intendês dederit, cùm obligationem non contrahat, ad intereſſe non aget, ſed rem tantùm, quam tradidit, repetet, tanquam ſine cauſa penes alterum exiſtentem.

Sed *l. naturalis.* §. *1.* loquitur de eo, qui rem ſuam dedit, ob quam obligationem contraxit. Quod inde etiam apparet, quod dandi verbo vtatur, quod dominij translationem ſignificat [c]. Vnde qui dedit, non tantùm quod dedit, repetet, ſed & in id, quod intereſt, aget, ſi volet, quia tradendo obligationi robur dedit.

a l. 1. in fin. ff. de rer. permut. *b* in d. l. 1. §. 1. in ver. agemus. *c* l. vbi autem non apparet. in fin. de verb. oblig.

Conciliatio l. 3. §. ſi filius. de lib. & poſthum. cum l. 3. de legat. 1. CAP. IV.

EOrum quæ tacitè inſunt, expreſſio nihil operatur, vt patet ex *l. 3. de leg. 1.* cum multis ſimilibus. Opponitur *l. 3. §. ſi filius. de lib. & poſthum.* vbi exhæredationi hæc tacitè inerat conditio, ſi adiretur hæreditas. *l. filium. §. ſed cùm exhæredatio, de bon. poſſ. contratab.* & tamen expreſſa conditionalem efficit exhæredationem, & eam vitiat, quæ pure fieri debuit, *d. l. 3. §. 1. de lib. & poſthum.* Reſpondet [a] Bartolus aliter ibi expreſſa, quàm tacitè ineſſent, verba fuiſſe. exhæredatio enim quoſdam ante, & quoſdam poſt hæreditatis aditionem effectus habet. Quare cùm teſtator expreſsè ad ipſius hæreditatis aditionem ſe refert, effectus, quos ante ipſam aditionem habebat exhæredatio tollit, & ideo tanquam conditionalis non valet.

Sed quæſo quare, & non *in d. l. 3. de leg. 1.* teſtator exprimendo conditionem, *ſi hæres erit, lego*, effectus legati, qui ante aditam hæreditatem erant, non tollit? vt ſcilicet à die mortis teſtatoris fictè dominium in legatarium non tranſeat, & conditionale ſit legatum, quod ibi negatur. Hanc ſentientes difficultatem Cumanus [b], & Alexander [c] dicebant referre, an executioni legati, an verò eius diſpoſitioni adiiciatur conditio: nam ſi diſponendo loquatur teſtator, veluti, ſi hæres adierit do, lego, conditionale erit legatum. Si verò executionem reſpiciat conditio, veluti, det hæres, ſi adierit, non ſit legatum conditionale.

Sed hæc contra generalitatem d. l. 3. mihi eſſe videntur, quod & à Socino animaduerſum fuit [d]. Præterea vnde Alexandro innotuit teſtatorem ita loquendo magis executionem, quàm diſpoſitionem reſpexiſſe? neque enim potiùs executioni, quàm confirmationi legati adiecta conditio, ſi hæres adeat, poteſt intelligi, cùm legata ſemper aditione hæreditatis confirmentur [e]. Deinde hoc eſt contra *l. ſi Titio. in fine. quando dies legat. ced.* vbi conditionale non eſt legatum factum, ſi vnus ex hæredibus adierit, & tamen ad legati executionem ſe non retulit teſtator, & ideo verbalis potiùs, quàm ex mente legum videtur hæc differentia, vt etiam animaduertit Socinus [f].

Etſi dixerimus ſecundùm Alexandrum nihil in legatis fingi, niſi ab aditæ hæreditatis die, quo omnia retrotrahuntur, & ideo non ita facilè conditionem admittunt, non video, quare non idem ſit *in d. §. ſi filius.* Socinus itaque ſecutus Aretinum *in l. qui liberis. in ſi. princ. de vulgar.* volebat [g] expreſſam ſubſtantialem conditionem, quæ tacitè ineſt, conditionale facere legatum, ſecus ſi exprimatur conditio, quæ executionem reſpicit, itaque in vno caſu ſentit cum Alexandro.

Sed ego non video diuerſitatis rationem, quare magis conditionalis dicatur expreſſa ſubſtantialis, quàm ea, quæ executionem reſpicit, cùm tacitum vtroque caſu

expri

exprimatur. Deinde ſubſtantialis dici poteſt conditio,& legato ineſt, cùm legatur, ſi adeatur hæreditas, licèt eam legati tantùm executionem reſpicere velit Aretinus [b]. Vltimo ſuſtinebat idem Socinus in diem potiùs, quàm ſub conditione concipi hoc legatum, *lego ſi adeatur hareditas*, cui non aſſentior.

Quod enim incertum eſt, an ſit facturum, id in diem dici non poteſt. Propriè enim in diem eſt, cùm certum eſt eam venturam eſſe [i]. At adeundam eſſe hæreditatem nemini certum eſt, vnde conditionale non in diem eſt hoc legatum. Nec obſtat, quòd diem in ſe contineat: nam cùm omnis conditio diem aliquam in ſe habeat, in diem ſemper diceretur, quod abſurdum eſſet. Ineptè præterea dixiſſet *d.l.3.& l.ſi Titio.in fi. quando dies leg.ced.* non eſſe conditionale legatum ita factum, *lego ſi adeatur hareditas*, ſi conſtitiſſet in diem, & non conditionale illud legatum fuiſſe. De re enim certa dubitandum non erat. Deinde ſi dies etſi omnino ventura, cùm eſt incerta, conditionale legatum efficit [k], quanto magis id faciet penitus incerta hæreditatis aditio, quæ diem omnino incertum continet? Denique ex hoc nulla redditur ratio, quare in § *ſi filius*. expreſſa dies noceat.

Vnde ego legem illam aliter declarando, dico exhæredationem eſſe actum legitimum, qui nec diem, nec conditionem recipit [l], & ideo licèt tacitè diem, ſeu conditionem contineat [m], ſi ea exprimatur, tota vitiatur diſpoſitio [n]. Quare non mirum, ſi tacitam conditionem exprimens teſtator exhæreditionem vitiauit. Ex hac ratio redditur etiam *in l.ſi quis Sempronium, de hered.inſtit.* quod reſpiciens Vlpianus ait [o]: Si præſes tutorem dederit, ſi ſatis dederit, hanc admonitionem eſſe, non autem conditionem, quia actum vitiaſſet.

Nec credo *l.actus legitimi, de reg.iur.* ad caſus tantum ibi expreſſos reſtringi, vt Decius [p], & alij putant, cum ibi adſit dictio, *veluti*, arguens ea exempla eſſe, quæ non arctant regulam [q]. Ratio autem, quare diei adiectio hos actus legitimos vitiet, eſt ſecundùm Baldum [r], quia pro forma datum eſt, vt non exprimatur conditio, & vitium formæ totam vitiat diſpoſitionem [ſ].

Et ratio fortè, quare illi actus, adiecta die, vel conditione, vitientur hæc fuit, quia abſurdum eſſe exiſtimarunt veteres, vt ſtatus hominis, vel grauis cauſæ eſſet in ſuſpenſo in adoptione, emancipatione, & in aditione hæreditatis, & ſimilibus.

a in d.l.3.in 4 oppoſit.de leg.1. *b* vbi ſuprà n.4. *c* ibidem n.4. *d* in d.l.3.n.12. *e* l.ſi nemo.1. de teſta.tut.l.ſi nemo.de reg.iur. *f* vbi ſuprà. *g* ibidem. *h* vbi ſuprà: *i* §.in diem. Inſt. de verb. oblig. *k* l.1.§.1.de condit.& demonſt.l.huiuſmodi, quando dies leg.ced. *l* l.3.§.1.de lib.& poſthu. *m* d.l.filium.§.ſed cum exhæredatio. de contratab. *n* l.actus legitimi.de reg.iur *o* l. muro.§.ſub conditione.de tute. *p* ſub num.2. *q* l.regula. in fi.de iur.& fact. ign. *r* l.3.de leg. *ſ* Decius in l. actus legitimi.n.10.de reg.iur.

Conciliatio l.1.de leg.2.cum l.nonnunquam, de cond.& demonſtr.& l.ſi quis ſeruum, de haredib. inſtit. CAP. V.

IN tertij arbitrium, veluti conditionem, legatum conferri poſſe affirmat Vlpianus *in l.1.de leg.2.* contra *l.nonnunquam.de cond.& demonſtr.& l.ſi quis Sempronium. de hared.inſtit.* quæ in alienam voluntatem legatum conferri poſſe negant Gloſ. ſoluit [a] in l.1.verba illa, *lego ſi Titius voluerit*, declaranda eſſe, ſcilicet, arbitrari, & hoc modo non erit legatum in liberam, & meram tertij voluntatem collatum. debet enim ſecundùm rationem arbitrari, licèt eo non arbitrante, vel quia nolit, vel non poſſit, deficiat legatum, vt *in d.l.1. in primo not.* Alexander refert. Nec ad boni viri

 arbi

arbitrium tunc recurretur, quod ſecus eſt, cùm tertij arbitratu, non expreſſa legati quantitate, relinquitur: non enim tunc conditionale eſt legatum, vt *in d.l.1. in 2. parte.* Sed hæc etſi recepta Vlpiani verba in d.l.1. violant, qui ſi hanc diſtinctionem ſenſiſſet, vtique expreſſiſſet, & legem ſupplere etiam Bart. diſplicuit *in l.tale pactum. in fin. de pact.* Quare ſecundo loco legebat Rogerius [b], *Quid enim intereſt*, ſine interrogatione, hoc eſt, aliquid intereſt, an dicam, *lego, ſi Capitolium aſcenderit*, vel, *ſi voluerit.* Sed hæc non eſt congrua præcedentium ratio: cùm enim dicatur in tertij arbitrium, veluti conditionem, poſſe legatum conferri, inepta ſubiiceretur ratio, quia refert, an legem, *ſi Capitolium aſcenderit*, an, *ſi voluerit.*

Quare ſolutionem ex verbis d. l. 1. ſumendam cenſeo: legari enim non poteſt, cum in alienam voluntatem confertur legatum, vt ipſe ſimpliciter pronunciet, an velit Titium legatum habere, quia fortè alicuius offenſam veritus teſtator dixit, lego Titio decem, ſi Sempronius vult, & eſt contentus, vt ego legem; cùm enim in eius poteſtatem ſimpliciter conferatur legatum, non valet [c]. Si verò in modum conditionis leget teſtator, ſi Sempronius iuerit in Capitoliũ, quia non creditur hoc modo in eius poteſtatem velle legatum conferre, ſed legato conditionem adiicere, valet legatum. & licèt dicendo, ſi iuerit in Capitolium, verum ſit teſtatorem in alterius voluntatem conferre legatum, inualidum tamen non debet cenſeri, quia vt conditionem adiiceret legato, creditur id dixiſſe, non vt in alterius voluntatem illud conferret, & hoc vult Vlpianus in d.l.1. cum ait, *in arbitrium alterius conferri legatum, veluti conditio, poteſt.* Et ſi quis contendat hanc conditionem, ſi iuerit in Capitolium, non conferre legatum in arbitrium tertij, id negat Vlpianus: quia nihil feret, an dicat, ſi voluerit, vel ſi in Capitolium aſcenderit. Nihilominus in hoc differunt, quia legando, ſi Titius iuerit in Capitolium, valet legatum, quia etſi in Titij voluntatem conferatur, quia tamen in vim conditionis id factum eſt, ſuſtinetur legatum, tanquam ſub conditione relictum; ſecus autem cum lego, ſi Titius voluerit, quia conditionem adiicere non intelligor, ſed in alterius voluntatem legatum conferre volui, huiuſmodi enim à lege reprobatur voluntas, prout contraria diſtinguunt iura, *d.l.nonnunquam, & d.l.ſi quis Sempronium.* quæ inquit, *hoc eſt, quod dici ſolet, expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.* ſic voluntas conditionale, & pœnale legatum facit, nec mirum, cùm aliàs inualidus actus à conditione firmetur, quod ſæpe, & regulariter contingit [d].

[a] in ver. condit. [b] Glo. in d.l.1. in ver. Conditio. [c] d.l. nonnunquam, & d.l. ſi quis Sempronium. [d] Alex. in l. à Titio. §. nulla. & ibi Imol. Iaſ. & alij ff. de verb. oblig.

Conciliatio l. turpia. in princ. de leg. 1. cum l. his verbis, de hared. inſtit.

CAP. VI.

TVrpe legatum pro non ſcripto habetur. *l. turpia. de leg.* 1. Accurſius *in d.l. turpia. in verb. pro non ſcriptis.* & alij legatum turpe dici exiſtimant, ſi teſtator alicui nominato per conuitium legauerit, puta, Titio homicidæ, aut ſacrilego reliquerit. Vnde in legantis odium hoc legatum non valet. Si verò generali conuitio legatarium notauerit, puta, Titio impio lego centum, legatum valet.

Sed inanis meo iudicio eſt hæc differentia, quia ſiue particulari conuitio, ſiue generali appelletur legatarius, vtroquê modo à teſtatore laceratur. Deinde inquit Raphael Cumanus, hoc legatum nequit turpe dici. eſt enim potiùs turpis legatatij demonſtratio quam turpe legatum. Præterea id non odio legantis, ſed legatarij eſſet irritandum, quod Pomponius *in d.l. turpia.* odio ſcribentis pro non ſcripto vult haberi.

Credo

Credo igitur turpe legatum reiici; cùm teſtator alicui legat, vt eum notet tanquam turpem,& criminoſum,& non ob aliud, puta, ſi leget nuptæ tanquam adulteræ,& vt notum omnibus faciat eam eſſe adulteram,& vt inueniat occaſionem eam diffamandi adulteram nominando ei legat, cum aliàs non erat legaturus, non valet odio ſcribentis legatum, cùm tamen de hoc conſtat. & id turpe appellat Pomponius legatum, quia teſtator legatarium de turpi vita notare voluit. Sed aliud eſt, ſi cum conuitio hæres ſcribitur, vel alicui legatur,ſed non ob hunc finem,vt delictum legatarij manifeſtetur. Nam ſiue generale, ſiue ſpeciale ſit conuitium, valet legatum,& inſtitutio. *d.l.his verbis* 48.§.1.*ff.de hared. inſt.* quæ ita declarata non pugnat cùm *l.turpia*.54.

Conciliatio l. vtrum 2. ff. de aſſign.liber.cum §.datur.Inſtit.eod. tit.

CAP. VII.

Libertis tantùm, qui in poteſtate ſunt, poſſe libertos aſſignari,diſertè voluit Iuſtinianus [a], cui concinit *l.1. in princip. eod. tit* alioquin fruſtrà patriæ poteſtatis mentio fieret. His tamen refragari videtur Modeſtinus, qui ita ſcribit [b], *Vtrùm ei tantùm, qui eſt in poteſtate, an etiam emancipato filio pater aſſignare libertum poſſit.* & reſpondetur, *magis eſt poſſe.* Gloſſ. contendit [c] verbum *poſſe*,ad legis principium, hoc eſt,ad eos tantùm, qui ſunt in poteſtate, referri, vt illis ſolùm aſſignari libertus poſſit, non autem emancipatis, quod non admitto,cùm verbum *poſſe*,ſecundùm rectum ſermonem ad omnia ſit referendum,& præſertim ad proximè præcedentia, vt notatur *in l.ſi idem cum eodem. in fin.ff.de iuriſd.omn.iud.* Concedebant alij,vt emancipato quidem aſſignare libertum liceat,vt *in d.l.vtrum.* Sed ſi ei,qui in poteſtate eſt, aſſignatus fuerit libertus,& is poſtea emancipetur, euaneſcat aſſignatio,& ita interpretantur §.*datur.* Sed id repugnat illi §. & l.1.*in princip. ff. de aſſign. libert.* quia iis tantum, qui in poteſtate ſunt, libertos aſſignari permittit. & id apertiùs docet Theophilus in §.*datur.*Præterea ſi vbi poſt factam aſſignationem emãcipatur filius,euaneſcit aſſignatio,nónne multo magis iam emancipato facta inutilis eſſe debet?cùm faciliùs ab initiò inualidus reddatur actus,quàm iam validus factus infirmetur [d].

Credo itaque ab initio emancipato filio non poſſe libertum aſſignari, ſed ſi eueniat quem duos, aut plures filios in poteſtate habere, & alium præterea emancipatum, parenti conceditur, vt emancipato libertum aſſignare poſſit. & ita interpretor *d.l.vtrum.* quæ hunc caſum excipit, quo emancipato libertum aſſignare licet.inquit enim, *an emancipato libertum aſſignare patronus poſſit.ſi modo non pauciores, quàm duos præterea in poteſtate habeat,& magis eſt poſſe.* Ex quo apparet obiectum ſolui à legiſlatore, vt hoc vnico caſu concedatur emancipato libertum aſſignari.

Diuerſitatis autem rationem eſſe exiſtimo: quia cùm vnum tantùm in poteſtate filium pater habet,illi totum ius patronatus ſoli acquiritur, quod, duobus in poteſtate extantibus liberis, inter eos diuiditur, & ideo hoc caſu permittitur emancipato libertum aſſignari: quia minùs ipſi læduntur, qui ius patronatus diminutum erant habituri. tollitur enim occaſio diuidendi iuris patronatus,& vterque filius in poteſtate exiſtens minùs iniuria afficitur,quod non euenit, vbi vnicus eſt in poteſtate filius,qui totum ius patronatus habet,& ideo eo caſu lex illud non concedit.

a §.datur, Inſtit. de aſſign.libert. b l.vtrum.2.de aſſign.libert. c in d.l.vtrum 2. in ver. poſſe. d l.patre furioſo.ff.de iis,qui ſui,vel alien. ſunt iur.

Conciliatio l. ſi filiofamil. 1. & l. illud. §. Iulianus. ff. de donat. cauſ. mort.

CAP. VIII.

SI rem mortis cauſa donatam quis diſtraxerit, non rem, ſed eius pretium à donante, qui conualuit, condici ait Iulianus *in l. ſi filiofamilias. de donat. cauſ. mort.* Vlpianus verò prorſus contrarium format *in l. illud. §. Iulianus eod. tit.* vbi rem ipſam vult repeti; idque etiam ipſum velle Iulianum, ſentire videtur. Plures intelligunt vtramque legem idem velle, ſcilicet, vel rem, vel pretium peti, prout elegerit petitor. Altera itaque lex ab altera interpretationem recipit. Id autem ex eo prouenit, quia hic contractus habet naturam dandi: nam donatarius factus eſt dominus. habet item naturam reſtituendi, quia donans vtile dominium retinuit. Sed abſurdum eſt eundem ratione eiuſdem rei & ad dandum, & ad reſtituendum teneri. non enim hæc ſe inuicem ferunt, quod etiam cenſuit Bartolus [a].

Quare ego alium eorum iurium ſenſum eſſe exiſtimo, vt velint, poſſe donantem à quocunque poſſidente rem vindicare, ſiue is donatarius ſit, ſiue alius [b]. Item à donatario, qui rem mortis cauſa donatam vendiderit, pretium condicere, & horum electio donatori datur. Rectè ergo dixit *d. l. ſi filiofam.* poſtea à donatario non rem, quam diſtraxit, & non habet, ſed pretium tantùm condici. §. autem *Iulianus.* vult donanti electionem competere, an pretium velit à donatario, qui alienauit, condicere, an, eo amiſſo, contra poſſidentem, vt ſibi ſeruus reſtituatur, agere, non vt contra eandem perſonam, ſed diuerſas electionem habeat.

Nec nos moueant illa verba, *alioquin ſeruum reſtituere compellitur*, in d. § *Iulianus*, quæ ad tertium poſſidentem non videntur commodè poſſe referri, quia ad eum, qui habet reſtituendi facultatem, neceſſariò clauſula illa eſt applicanda. Aliorum autem ſupradictis intellectis in locis à Bartolo improbatos non confutabo, ne eadem, quæ ipſe dixit, repetam.

a d. l. ſi filiofam. in. 3. oppo. & d. §. Iulianus. *b* l. ſi mortis. 2. eod. tit.

Conciliatio l. in vſucapionibus. ff. de vſucap. cum l. in omnibus. ff. de actio. & obligat.

CAP. IX.

RES à momento ad momentum præſcribi vult Vlpianus *in l. in vſucapionibus. ff. de vſucap.* quia vbi lex de annis loquitur, non intelligit, vt à momento ad momentum compleantur, ſed ſatis eſt totum vltimum anni diem compleuiſſe, qui præcedit diem, quo cœptum eſt poſſideri. Et ideo legendum eſt, *totum poſtremum diem*, ſcilicet, anni, *computamus*, non autem, vt impreſſit Holoander, *ad poſtremum*: quemadmodum oſtendit exemplum allatum à l. ſeq. *Qui cœpit*, inquit, *poſſidere hora ſexta Calen. Ian complet vſucapionem hora ſexta noctis pridie Calend. Ianuar.* Hoc idem refert *l. in omnibus. ff. de oblig. & act.*

In omnibus, inquit, *temporalibus actionibus, niſi nouiſſimus dies compleatur, non finitur obligatio.* Quæ verba idem ſignificant, quod *l. in vſucapionibus.* non autem, quod requiratur, vt à momento ad momentum compleatur vſucapio, vt Odofre.[a] Gloſ.[b] & omnes interpretantur.

Sed prædictis magis aduerſatur *l. pen. in prin. ff. de diuer. & temp. actio. In vſucapione*, inquit, *ita ſeruatur, vt etiam ſi minimo momento nouiſſimi dies poſſeſſa ſit res, nihilominus expleatur*

expleatur vſucapio, nec totus dies exigitur ad explendum conſtitutum tempus. Itaque vult ſufficere, vt attingatur vltimus dies anni, non compleatur, vt exigunt prædicta iura. Sed reſponderi poteſt appellare Venuleium *in dict. l. penult.* nouiſſimum anni diem, non illum, qui præcedit, vt in ſupradicto exemplo Calend. Ianuar. ſed ipſum dicere Calend. Ianuar. quo res cœpit vſucapi: eſt enim nouiſſimus & ipſe anni dies vſque ad horam ſextam diei, quo momento poſſeſſor vſucapere cœpit. Vel dici poteſt, Venuleium non ſtatuere quod iuris eſt, ſed quid ſeruetur ex conſuetudine: dicit enim, *ita ſeruatur.* Supradictis etiam repugnare videtur *l. 3. §. minorem ff. de minor.* vbi minor habetur, qui vigintiquinque annos à momento ad momentum non compleuit. Sed verba edicti Prætoris hoc exigebant, qui dixit [c], *quod cum minore, quam vigintiquinque annorum natu, geſtum erit, dicetur, vti quæque ea res erit, animaduertam.* Minor enim, quàm 25. annorum natu eſt, qui 25. annos non compleuit. Fauor præterea reſtituendi minorem facit, vt eam totam ætatem expleſſe debeat.

[a] in dict. l. in vſucapionibus. ff. de vſucap. [b] in dict. l. in omnibus. in ver obligatio. ff. de action. & oblig. [c] l. 1. §. prætor. ff. de minor.

Conciliatio l. quominus. ff. de flum. cum l. 1. §. 1. ne quid in flum. public.

Cap. X.

Mirantur Interpretes, & Bartolus [a], cùm fluminis curſus mutari nequeat [b], nec eius aqua deprimi [c], quomodo concedatur, vt ex flumine publico aqua deriuetur [d]. Cum Bartolo ſoluunt, Principem hanc Prætori dediſſe auctoritatem, vt fluminum curſum mutari prohiberet, qui cùm eius edicto inhibeatur *in dict. l. 1. ne quid in flum. publ.* à Cæſare etiam prohibetur *in dict. l. quominus. ff de flum.* Sed hæc interpretatio ſignificat, nunquam ex publico flumine aquam poſſe deriuari; quod eſt contra Pomponij mentem *in dict. l. quominus.* & Papirij Iuſti *in dict. l. Imperatores. ff. de ſeruit. ruſtic. præd.* Præterea non conſtat, illud edictum à Principe pendere, cùm plurima Prætorum edicta ante Imperatores edita fuerint, adhuc Romana ſtante Republica. His accedit, non facilè reperiri Principem, quod ipſe ſua auctoritate facere poterat, Prætoribus ſtatuendum commiſiſſe.

Secundo igitur loco reſpondetur, ita demum aquam ex publico flumine poſſe deriuari, ſi id in vicinorum iniuriam non fiat. Ergo *l. 1. ne quid in flum. publ.* quæ fluminum curſum mutari vetat, eo tantùm caſu procedit, quo vicinis iniuria inferatur. Sed illa non tam accolarum damnum reſpicit, quàm temeritatem illius coërcet, qui fluminis curſum mutare audet, ex quo cuique noceri poteſt, cùm ſimpliciter id fieri prohibeat.

Credo itaque *dict. l. 1. ne quid in flum publ.* de eo non loqui, qui ex flumine aquam deriuat, ſed curſum tantùm fluentis mutat. Neque enim qui deriuando aquam minuit, eius curſum ſimpliciter vertit: quod ei facere licet, modò vſum publicum non impediat: propter agrorum enim culturam, & alios curſus neceſſarios id facere non prohibetur. Et hoc exprimit Vlpianus *in dict. §. quod autem* dum ait, interdictum illud non ad quantitatem aquæ, ſed ad modum, & rigorem curſus eius pertinere. Itaque illum, qui aquam minuit, non comprehendit, ſed eum, qui curſum mutat, efficiens, vt depreſſior, vel arctior (ita enim ex Pandectis Florentinis eſt legendum) ac per hoc rapidior aqua fluat, qui eo interdicto tenetur, hoc eſt, ille, qui deprimendo, vel arctando rapidius flumen facit. Cùm igitur in alio, & diuerſo caſu Prætoris interdictum loquatur, ad *l. quominus.* aut alia ſimilia non pertinet. Si verò quis aquam

deriuando adeò flumen minuat, vt exardeſcat, proculdubio nec conceſſa illa erit deriuatio. Sed dubitatur, quid ſibi velit Pomponius *in dict. l. quominus.* dum ait, quem ex flumine publico aquam poſſe deriuare, modò in publico vſu non ſit. Plurimi intelligunt, modò non ſit flumen nauigabile, vt illi titulo de iis fluminibus diſponenti conueniat, & quia ex hoc maximè publica ſunt flumina, quia nauigantur.

Sed hunc ſenſum non recipio: ineptè enim bis idem repeteret Pomponius, dicendo, aqua ex flumine deriuari poteſt, modò non ſit nauigabile, ſed ſi ſit nauigabile, non poterit. Præterea aduerſatiua illa, *ſed ſi*, quæ in facto, & iure aduerſatur [c], ſupponit in prima parte legem de flumine non nauigabili loqui, cùm per contrarium de nauigabili diſponit. Veriorem itaque crediderim eſſe intellectum, in vſu publico eſſe aquam fluminum, cùm ciuitas ea vtitur, ſiue quia per tubulos fictiles, aut fiſtulas plumbeas in vrbem deriuatur ad eius molendinas vertendas, aut alios populi vſus, vt purgandos pannos, & balnea, & ſimilia, ob quem vſum Romæ erant præter thermas, & Nymphæa lacus 1352. Hunc autem ſenſum probat idem Pomponius huius legis auctor *in l. ſed Celſus. in princip. ff. de contrahen. empt. Nec ſacra,* inquit, *nec religioſa, nec ea, quæ in vſu publico ſunt, vt eſt campus Martius, vendi poſſe.* Cùm ergo idem Iuriſconſultus ea in vſu publico eſſe velit, quibus vtitur ciuitas, quid prohibet, quominus eiuſdem Iuriſconſulti verba *in l. quominus* eodem modo pro iis, quæ in vſu ciuitatis ſunt, interpretemur? In eodem quoque ſenſu hæc verba accipit Vlpianus *in l. inter publica. ff. de verbor. ſignif.* & ipſa dicendi phraſis oſtendit, vt in vſu publico ea eſſe dicantur, quibus aliquis populus actu vtitur, licèt in omnium, aut aliorum populorum vſu non ſint. Non tam verò nouum hunc attulimus intellectum, quàm ab aliis traditum iuribus confirmauimus.

Tribus autem modis aquam ad vſum ciuium duci ſolitam fuiſſe Vitruuius memorat [f], quod ſuprà de aquæ ductu retuli [g]. Quod autem Ripa [h], & Iaſon vniuerſitatis flumen eſſe crediderunt, quod eſt in vſu ciuitatis, falſum eſt: etſi enim aqua ciues vtantur, ipſum tamen flumen publicum permanet [i].

a l. quominus. in 2. oppoſit. ff. de flum. *b* l. 1. §. 1. ff. ne quid in flum. publ. *c* dict. l. 2. §. quod autem. *d* l. quominus. ff. de flum. l. Imperatórque. ff. de ſeruit. ruſtic. præd. l. hoe iure. §. 1. de aqua quotid. & æſti. *e* Bart. in hoc ampliùs. §. 1. num. 1. ff. de damn. infect. *f* lib. 8. c. 7. *g* lib. 2. c. 151 *h* in dict. l. quominus. ſub num. 13. *i* ibidem num. 11.

Conciliatio l. ſi Titius cum l. ita ſtipulatus. verſ. itaque. ff. de verbor. oblig.

Cap. XI.

STipulatio, quæ à præcedente conditione negatiua incipit, tum demum committitur, cùm ampliùs impleri conditio non poteſt [a]. Inter alia huic opponitur *l. ſi Titius. de verbor. oblig. Si ſtipulatus ſum,* inquit, *centum, ſi ea non dediſſes Seio, nunquam intelligitur impleta conditio, vt videaris non ſoluiſſe Seio, donec tecum litem conteſtatus fuero.* Vna, cæteris reiectis, admittitur ſolutio, vt propter perplexitatem ibi litis conteſtatio conditionem impleuiſſe cenſeatur. Sed non rectè hanc perplexitatem appellari cenſet Bartolus [b], cum debitoris facto quandocumque ſolui poſſit. Illa enim perplexitas eſt, à qua nemo ſe extricare poteſt, erroneúmque eſt credere non poſſe *in l. ſi Titius.* à debitore quandocumque pecuniam ſolui, exemplo debitoris, qui electionem habet ex duobus, quod vult ſoluendi. Vnde hæc perplexitas dici non poteſt.

Secundò, diuinare eſt illud ob perplexitatem induci, quæ magis actum vitiat, quàm

quàm ſuſtinet [c]. Aliæ ſolutiones huic adiunctæ minus quadrant, cæteræ à Doctoribus ſunt reiectæ.

Ego hæc iura conſonare cenſeo: nam negatiuæ conditionis euentus contigiſſe tunc dicitur, cùm eius contrarium fieri non poſſe certum eſt. Id autem apparet *in d. l. ſi Titius.* A te centum ſtipulatus ſum, ſi ea Seio non dediſſes, poſtea litem tecum conteſtor, id iure facere potui: etſi enim ſine actione agere videar, vt ibi Bartolus explicat, nihilominus tollitur Seio ius agendi, cui ſub eadem conditione, ſi mihi datum non eſſet, debebatur. Eius enim obligationis conditio ob meam litis conteſtationem euanuit, per quam iam te mihi dare oportere apparet, quia illius obligationi contraria erat: meæ enim ſtipulationis conditio, ſi illi datum non eſſet, contrariæ obligationis Seij defectu, effectum eſt ſortita: quia Seio datum non fuit, & ob id pura mea permanet obligatio: vnde illi ampliùs dari non poteſt, cùm eius defecerit conditio: quia nunc mihi, qui litem ſum conteſtatus, eſt dandum. Vna igitur à me facta litis conteſtatio Seio factam obligationem, & in meam perſonam conceptam ſub conditione, ſi mihi datum non eſſet, ſpem crediti Seij extinguit: quia nihil datum videtur: & in Seij perſonam collatam conditionem facit deficere, meámque purificat conditionem, quia Seio non datur, ac mihi debitum repræſentat. Et hoc voluit *dict. l. ſi Titius.* dum ait, finem alteri dandi fore quoad iudicium acciperetur. His ſcriptis, alios eiuſdem ſententiæ fuiſſe inueni.

[a] l. ita ſtipulatus. in verſ. itaque. de verbor. oblig. [b] in dict. l. ſi Titius. ſub num. 2. [c] l. Titius. de condit. inſtit.

Conciliata l. quæſitum. §. penult. cum l. cùm de lanionis. § quidam. & l. Seiæ. in princip. de fund. inſtruct. CAP. XII.

SI quis fundum ita, vt inſtructus eſt, cum ſupellectili legauerit, an ſola ſupellex legatario debebitur, an verò omne agri inſtrumentum, & omne deberi Vlpianus reſpondit: quia illa dictio, *cum ſupellectili*, ex abundanti adiecta cenſetur, nec generi hîc per ſpeciem derogatur [a]. Contrarium verò Paulus aſſerere videtur. *Villam meam*, inquit [b], *ita vt ipſe poſſedi, cum ſupellectile, menſis, mancipiis, quæ ibi deputabantur, vrbanis, & ruſticis, vinis, quæ in diem mortis meæ ibi erunt, & decem aureis legaui: quæritur, cùm in diem mortis libros, vitreamina, & veſticulam in villa habuerim, an & hæc debeantur.* Et negat deberi, ſed tantùm ſpecies enumeratas, quæ generi derogant. Idem vult Scæuola [c]. *Fundos, inquit, ita vt ſunt inſtructi, ruſtico inſtrumento, ſupellectile, pecore, villicis, & apotheca legaui.* Dubitatur, an tantùm enumerata, an quidquid habui vſus mei gratia, debeatur, & deciditur, ea tantùm, quæ ſunt enumerata, deberi. Bartolus, vt hæc iura conciliet, putat [d] eſſe inſpiciendum, an ſpecies enunciatæ adiectæ ſint verbo, *inſtructus*, an verbo, *legaui*: quod in prædictis iuribus dignoſci non poteſt, nec ſana inter hæc diuerſitatis ratio reddi poteſt. Verius eſt igitur, vt ex Vlpiani verbis *in dict. l. quæſitum.* ſolutionem eruamus, qui dicit, ſi vna ſpecies generi adiiciatur, illud à ſola ſpecie enunciata non reſtringi, vt cùm legem fundum inſtructum cum ſupellectile: nam hæc ſola dictio ex abundanti addita cenſetur. Aliud verò eſt, cùm plures ſpecies poſt genus enumerantur: tunc enim generi per ſpecies derogatur, quia cùm tot enumeratæ fuerint, credendum, eas ſolas teſtatorem legare voluiſſe, & non alias. Et hoc ſignificauit Vlpianus, cùm vna ſpecie adiecta, genus reſtringi dixit [e].

[a] l. quæſitum. §. penult. de fund. inſtr. [b] l. cùm de lanionis. §. quidam. eod. tit. [c] l. Seiæ. in princ. eod. tit. [d] in dict. l. quæſitũ. §. ſi quis fundum. num. 2. ff. eod. [e] dict. l. quæſitũ. §. penult. de fund. inſtr.

Conciliata l. munus cum l. inter donum. de verbor. ſignif. CAP. XIII.

LAurentius Valla in muneris, & doni nomine, vt ſibi contrarios, arguit [a] Iuriſconſultos: nam Martianus munus genus eſſe ait [b], donum verò ſpeciem. Contrà Vlpianus Labeonis auctoritate donum potiùs genus dici exiſtimat [c]. Ipſe, ne cum aliquo ſentiat, inter hæc neque genus, neque ſpeciem cadere dicit, & nullum ſine cauſa donum fieri poſſe putat. Sed id iuris regulis repugnat. Donum enim eſt, & quod nulla iuris neceſſitate, ſed ſponte præſtatur, & quod cum cauſa fit. Munus verò propriè eſt, quod cum cauſa fit. Hoc itaque ſub dono, tamquam ſpecies ſub genere, continetur [d]. Cauſam verò appellant Iuriſconſulti, quæ non à ſola liberalitate, ſed ab alio emanat, veluti propter benemerita, aut natales, vel nuptias, quæ à donantis beneuolentia ſeparatur, nec ſine pudore, quin detur, euitari poteſt: vnde mera liberalitas non eſt.

Nec ſibi aduerſantur Legumlatores, cùm Martianus munus doni genus eſſe non dicat, ſed munus vt diuerſum à liberalitate ponens, donum eſſe negat, licèt è conuerſo omne donum ſit munus, quando donum munus ſignificat; ſed munus, cùm plura denotet, doni genus non eſt. Quoad nomen enim tantùm, non ſecundùm ſubſtantiam, & rationem de pluribus dicitur, & genus eorum tantùm eſt, de quibus ſecundùm rationem dicitur. At donum vt genus, continet ſub ſe donum ex mera liberalitate prouoniens, & munus factum cum cauſa, putà nuptiarum [e].

a elegant. lib. 6. c. 39. *b* l. munus. 2. de verbor. ſignif. *c* l. inter donum. eod. tit. *d* dict. l. inter donum. *e* dict. l. inter donum.

Conciliata l. 3. C. de negot. geſt. cum l. heredes. §. ſi vnus. & l. non tantum. ff. famil. erciſc. CAP. XIV.

NEgotiorum geſtorum actionem cum familiæ erciſcundæ iudicio concurrere non poſſe vult *l. heredes §. ſi vnus. & §. non tantùm. famil. erciſc.* cui videtur contradicere *l. 3. C. de negot. geſt.* vbi ſoluens pecuniam pro coherede agit actione negotiorum geſtorum. Et qui coactus redimit totum commune pignus, eadem actione, vel familiæ erciſcundæ iudicio erogatam quantitatem aſſequetur. Gloſſatores volunt [a] de vtili negotiorum geſtorum actione id eſſe intelligendum. Qui ſenſus illam legem videtur deſtruere, qui eamdem, de qua loquutus fuerat, actionem negotiorum geſtorum competere affirmat: nec defendi poteſt verbum, eamdem, genus, non ſpeciem actionis repetere, quia hæc mera eſt cauillatio. Videndum eſt igitur, an rectè dici poſſit, *dict. §. ſi vnus. & §. non tantùm.* intelligi familiæ erciſcundæ iudicium dari, ſi nondum inter coheredem illud redditum ſit, alioquin negotiorum geſtorum tantùm competere. Et id ſignificat illa clauſula in dict. l. 3. ſi nondum iudicium familiæ erciſcundæ redditum ſit, quæ ſuperiora, vbi de actione negotiorum geſtorum dictum eſt, eo caſu arguit intelligi, quo familiæ erciſcundæ iudicium ſit redditum.

a in dict. l. 3. in verſ. eamdem. C. de negot. geſt.

Conciliata l. iudices. C. de ſentent. & interloquut. omn. iudic. cum l. decreta. ff. de re iudic. CAP. XV.

TAntum retinendæ auctoritatis ſuæ ſtudium Romanis veteribus fuit, vt ſcribat Valerius Maximus [a], *eos diligenter obſeruaſſe, ne Græcis vnquam niſi Latinè reſpon*

reſponſum darent, quin etiam Græcos ipſos per Latinum interpretem non tantùm in vrbe, ſed etiam in Græcia, & Aſia loqui cogebant, quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant ſtudia doctrinæ, ſed nulla in re pallio togam ſubiici debere arbitrabantur. Et ob id credo vbique obſeruatum, vt Latinè ius redderetur, & ſententiæ proferrentur. Vnde Cicero ait [b], ſe non potuiſſe impetrare, vt ſibi decretũ Syracuſanorum ederetur, quod Græcè ſcriptum eſſet. Indignum, inquit, facinus, quod ego in Senatu Græcè verba feciſſem, quod quidem apud Græcos Græcè locutus eſſem, id fieri nullo modo poſſe. *Tiberius quoque Cæſar,* inquit Suetonius [c], *ſermone Græco quanquam aliàs promptus, & facilis, non tamen vſquequaque vſus eſt, abſtinuitque maximè in Senatu, adeo quidem, vt monopolium nominaturus prius veniam poſtulauerit, quod ſibi verbo peregrino vtendum eſſet. Atque etiam in quodam decreto Patrum cum ἔμβλημα recitaretur, commutandam cenſuerit vocem, & pro peregrina noſtratem requirendam* (quam vocem Dion Latinè exprimi poſſe negat [d], qui eandem hiſtoriam recitat.) *Militem quoq; Græcè teſtimonium interrogatum niſi Latinè reſpondere vetuit.* Hæc ille.

Item Claudius ſplendidum virum, Græciæque prouinciæ principem verum Latini ſermonis ignarum non modo albo iudicum erafit, ſed etiam in peregrinitatem redegit [e]. Idem Lycium quendam ad ſe pro Lyciis legatum miſſum à ſe ciuitate donatum: quia parum aptè Latinè loquebatur, ciuitate priuauit, dicens, eum Romanum eſſe non poſſe, qui lingua Romana loqui neſciret. Idem pro magno beneficio Herodi conceſſit, vt in Senatu Græce gratias ageret [f].

Is fuit Agrippæ frater Dynaſta à Claudio factus. Demum ſuperuenere Cæſares Græci Arcadius, & Honorius, qui conſtituerunt, vt tam Græca, quàm Latina voce ſententiæ dici poſſent [g]. Sed mirum cur ſcriptum reliquerint compilatores, decreta Latinè tantùm à Prætoribus interponi debere [h]. Gloſ. ait [i], id inter Latinos tantùm recipi, aliud eſt inter Græcos, prout intelligẽda eſt *l. iudices. C. de ſent. & interlocut. omn. iudic.* Sed cùm ea lex ſit etiam Honorij, qui in Italia imperabat & Latinè edita, etiam Latinos reſpicere credenda eſt. Alij volunt *l. decreta, de re iud.* loqui in interlocutione, *l. iudices.* in ſententia diffinitiua, quod non recipio: quia hæc longè maiorem ſolemnitatem, quam decretum requirit. Vndè credendum non eſt ſtrictius ius poſitum eſſe interloquenti, quam diffinitiuè pronuncianti. Aliqui interpretantur, *l. decreta.* loqui de Prætoribus, qui Romæ erant, quoniam ſolebant exercere, quæ Imperij erant, non iudicare, ideo de eorum decretis, non de ſententiis intelligitur, quæ ait Latinè interpretanda eſſe.

Sed etiam in Prouinciis Prætores ius dicebant [k], quod & Græcis imperantibus eſt obſeruatum, ſub quibus Piſidia, Lycaonia, Thracia, Paphlagonia, Siciliæ, & aliæ Prætoribus regebantur, vt *nouell. 24.* [l] *& ſeqq.* [m] *& 29.* [n] *& 104.* [o] indicant.

Quare potiùs illam legem à poſterioribus Principibus poſt tranſlatum ad Græcos imperium correctam fuiſſe crediderim, à quibus ſtatutum eſt, vt tam lingua Græca, quàm Latina non alia ſententiæ ferri poſſent. Compilatores verò ritus antiqui veſtigium in *d. l. decreta.* relinquere voluerunt.

a lib. 2. c. 1. de Eumene Rege Aſiæ, & de lingua Latina. *b* in 5. actio. in Verr. lib. 4. *c* c. 70. in Tiberio *d* lib. 57. *e* Tranquillus in Claudio. c. 16. *f* Dion lib. 58. *g* l. iudices. C. de ſent. & interlocu. omn. iud. *h* l. decreta. de re iudicat. *i* in d. l. decreta. in ver. Latinè. *k* l. 2. §. capta deinde Sardinia. ff. de orig. iur. *l* ſeu in auth. de Præſide Piſidiæ. *m* ſeu in auth. de Præſide Lycaoniæ. *n* ſeu in auth. de Præſide Paphlagoniæ. *o* ſeu in auth. de Prætore Siciliæ.

Conciliatus §. ſi verò cum aſcendentibus. cum §. ſin autem cum fratribus. in auth. de hæred. quæ ab inteſt. defer. ſecundùm veram traditionem. CAP. XVI.

ADuerſatur ſibimet nouella conſtitutio 118.[a]. in §. εἰ δὲ μετὰ τῶν ἀνιόντων. cum §. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς, ſeu § *ſi verò cum aſcendentibus.* cum §. *ſin autem cum fratribus.* qui minùs rectè in Latinum verſus eſt. Nam defuncto ſi cum aſcendentibus fratres, vel fratrum filij ſuperſtites inueniantur, omnes ſimul ad hæreditatem vocari vult prior §. ita tamen, vt in ſtirpes fratrum filij admittantur. Verùm in § ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς ſuperſtite aſcendente fratre, & fratris defuncti filiis hi excluduntur. notabiliórque eſt hæc antinomia, quo eſt propinquior. Eorum enim, quæ modò dixit, immemor videtur legiſlator, qui in Latinum vertit hanc conſtitutionem, in §. *ſi verò cum aſcendentib.* contrarium, credo, veritus fratris filiorum non meminit, quorum in Græca nouella apertè fit mentio, quamuis à poſteriore editione Græca ſit prætermiſſa; & ideo ab Accurſio omiſſum fuiſſe hoc contrarium puto. Prior tamen impreſſio, & fidelis Holoandri interpretatio omnia continet. Ego etſi ab aliis animaduerſum dubium non inuenio, illud tamen excitare volui, ac meam opinionem ſubiicere.

Credo igitur §. εἰ δὲ μετὰ τῶν ἀνιόντων de iis fratrum filiis loqui, quorum patrui non extant, vt moriente aliquo, aſcendens, & frater ſuccedant, vel fratre non extãte, etiam fratris præmortui filij cum ſolo aſcendente vocentur. Sed in §. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς fratris filios, ſtante aſcendente, & fratre ſuperſtite, vult excludi, ne cum primo, & ſecundo gradu tertius concurrat: idque ex Græcæ conſtitutionis verbis deprehendi poteſt, quanquam id hodie ab alia Nouella 127.[b] eſt correctum. Itaque §. εἰ δὲ μετὰ etſi de fratris filiis loquatur, eos tamen cum aſcendentibus ſuccedere intendit, cùm fratres non extant, quod alternatiua ibi poſita oſtendit, dum ait: Si verò cum aſcendentibus inueniantur fratres, vel fratris vtrinque coniuncti filij. Hoc niſi ita ſoluerimus dubium, maxima in Græco codice eſſet antinomia.

a ſeu in auth. de hæred. quæ ab inteſt. deferunt. b ſeu in auth. vt fratrum filij.

An olim Præſides de liberali, & ingenuitatis cauſa poſſent cognoſcere, & plura de hoc iura conciliata. CAP. XVII.

APud noſtros interpretes diſceptatur, an olim Præſides cauſas ingenuitatis, & libertatis cognoſcerent. Paulus enim ſcribit[a]: *De liberali cauſa compromiſſo facto rectè non compellitur arbiter ſententiam dicere: quia fauor libertatis eſt, vt maiores iudices habere debeat.* Ergo ad Proconſules, non ad Præſides hoc ius ſpectabat. Secundò apertiùs hoc dixit Seuerus. *Adite*, inquit[b], *Præſidem prouinciæ, & ruptum eſſe teſtamentum Fabij Præſentis agnatione poſthumi docete: neque enim impedit notionem eius, quod ſtatus quæſtio in cognitione vertitur, etſi ſuper ſtatus cauſa cognoſcere non poſſit: pertinet enim ad officium eius, qui de hæreditate cognoſcit vniuerſam incidentem quæſtionem examinare.* Si ergo ſolùm de cauſa ſtatus actum fuiſſet, & hæc in aliam non incidiſſet, de ea Præſes cognoſcere non potuiſſet.

Nec quicquam obeſt Bartoli[c], & aliorum reſponſio, quod non negetur Præſidis iuriſdictio, ſed factum: quia cùm infans eſſet poſthumus, obſtante Carboniano edicto, interim de eius ſtatu vſque ad pubertatem quæri non potuit; nam non conſtat, quod de infantis ſtatu diſputaretur, cum poſſet agi etiam de libertate patris Fabij Præſentis. Deinde abſolutè negatur, Præſidem de cauſa ſtatus cognoſcere, niſi incidat in aliam; ergo ſupponit de ea agitatum fuiſſe, & tamen alias Præſidem cognoſcere

non

non potuiſſe. Minus probo, quod vult Caſtrenſis [d], Præſidem appellari magiſtratum municipalem: quia Seuerus vocat eum Præſidem prouinciæ: ergo non erat iudex ciuitatis.

Contrà verò alia iura hanc cognitionem Præſidi dare videntur, vt *l.4 ff. de ingenui. manumiſſ.* [e] *Oratio*, inquit, *quæ prohibet apud Cenſuales, vel Præſides prouinciarum poſt quinquennium à die manumiſſionis in ingenuitatem proclamare nullam cauſam, aut perſonam excipit*; ergo huiuſmodi cauſæ apud Præſides agitabantur. Deinde alia Diocletiani iura [f] apertè Præſides de iis cauſis iudicare potuiſſe tradunt, & idem Vitaliano reſcribit Alexander [g]. Regula etiam id poſtulabat, vt qui imperium in prouincia habebat, de his cauſis decerneret. Propter hæc vniuerſa iuris ciuilis ſchola in hanc iuit ſententiam, vt Præſides cauſarum ſtatus eſſent iudices, contrarios tamen ſcopulos effugere neſciunt.

Huius quæſtionis veritas à Plinio iuniore eruitur [h], qui hanc cognitionem tantùm ad Proconſules olim ſpectauiſſe ſcribit. *Poſtulantibus*, inquit, *quibuſdam, vt de cognoſcendis liberis, reſtituendiſq; natalibus, & ſecundùm epiſtolam Domitiani ſcriptam Minutio Rufo, & ſecundùm exempla Proconſulum ipſe cognoſcerem, reſpexi ad Senatuſconſultum pertinens ad eadem genera cauſarum, quod de iis tantum prouinciis loquitur, quibus Proconſules præſunt, ideóque rem integram diſtuli.* His verbis apertè dubitat Plinius ſe Bithyniæ præfectum de his cognoſcere non potuiſſe: quia Proconſulis titulo non fungebatur, nec Traianus illud Senatuſconſultum irritum eſſe voluit, vnde Paulus has cauſas maiores iudices habere ſcripſit [i]. Probus verò Imp. hanc Proconſulum cognitionem ad Præſides tranſtulit: nam Vopiſcus, *Patribus*, inquit [k], *permiſit, vt Proconſules crearent, legatos conſulibus, ius prætorium Præſidibus darent*, quod aliàs habituri non erant, nec ante ipſum habuerunt. Ius autem prætorium erat, vt etiam de his cauſis cognoſceretur, & ideo Proconſules, qui hoc ius habebant, quandoque Prætores appellantur [l]. Iura ergo quæ dicunt Præſides cauſarum ſtatus cognitionem habere, ſunt Diocletiani, qui poſt Probum imperauit vt *d.l.2.C. de pedan. iud. d.l. iam dudum. C. vbi cauſa ſtatus. & d.l. cùm ſtatus. C. de ordi. cognit. d.l. pen. C. ne de ſtat. defunctor.*

Supereſt, vt duo iura tantum remoueantur, ſcilicet *l. 1. Cod. de ordi. cognit.* quæ eſt Alexandri. *Præſidem*, inquit, *pete, qui cognita priùs liberali cauſa, ex euentu iudicij quid ſtatuere de crimine debeat non dubitabit* Hic cauſa ſtatus in crimen incidebat, ideo de ea à Præſide cognoſci oportuit [m].

Altera lex, quæ obſtat, eſt *l. 4. ff. de ingen. manumiſſ. Oratio*, inquit, (fortè M. Antonini) *prohibet poſt quinquennium à die manumiſſionis in ingenuitatem apud conſules, & Præſides proclamare.* Sed huic occurritur: nam etſi proclametur ante quinquennium ad Præſidem, ipſe tamen non iudicabat, ſed ad proximum proconſulem cauſam remittebat. Vel Præſides appellare poteſt proconſules, qui ſub generali hoc vocabulo continentur, vt ait Macer [n]: vnde poſt Probum hodie quidem Præſides cauſas liberales iudicant, ſed olim id facere non poterant. Quod autem ſcribit Papinianus [o], non licuiſſe poſt manumiſſionem in ingenuitatem proclamare, id introductum eſt ad exemplum prohibitionis factæ à Tito Veſpaſiano, ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæreretur, vt auctor eſt Tranquillus. *Vetuit*, inquit [p], *quæri de cuiuſq; defunctorum ſtatu intra certos annos*, id eſt quinquennium, vt explicat titulus, *Ne de ſtat. defunct. poſt quinquen. quæratur.* Vel fortè Titus tot annos non præſtituit, neque lege cauit. Sed Nerua primus fuit, qui edicto poſt quinquennium id prohibuit, vt vult Calliſtratus [q].

a Lhon

a l.non diſtinguemus 32 §.de liberali cauſa.7.ff.de recep.arbitr. *b* l.1.C. de ordi. iudi. *c* in d. l.1.in ſecunda oppoſ.C.de ordin.iudi. *d* d.l.1.ſub num.2. *e* ſeu tit.ff. ſi liber.ingenuus eſſe dicatur. *f* l.2.C.de pedan.iudicib.l.iam dudum.c.vbi cauſa ſtatus.& l.eum ſtatus. C.de ordin. cognit. & l.pen.C.ne de ſtat.defunct.poſt quinq. *g* l.1.C.de ordini. cognit. *h* in epiſt. ad Traianum.36. *i* d.§.de liberali.de arbitr. *k* in Probo Imp. *l* l.1 & 7.ff.quemadmod.teſtam.aperi.& l.vlt.ff.quod quiſque iur. *m* d.l 1.C.de ord.iud.l.ſolemus.§. latrunculator.ff.de iud. *n* l.1.ff.de offic. Præſid. *o* l.oratio.ff.de iugen.manumiſſ. *p* in Tito. c.8. *q* l.vlt.ne de ſtat.defunct.poſt quinquen.quæratur.

De actionibus in factum. Cap. XVIII.

IN factum actiones quatuor à Gloſ.traduntur *in §.vlt.in ver.actio. Inſtit.de interdict. in §.actionum.in ver.& permutatione.Inſtit.de actio.* Sed verius vnicum tantùm videtur eſſe actionis in factum genus, quod, vbi incertus, & innominatus eſt contractus, locum habet,vt diſertè docet Papinianus.*Ceſſantibus*,inquit [a],*iudiciis proditis, & vulgaribus actionibus,ad eas,quæ in factum ſunt deſcendimus,& locum habent,cum contractus, ex quo datur actio, incertum eſt nomen.* Quod etiam probat *l.2.& 3.ff.de præſcript.verb.* Cùm enim incertus eſt contractus, in factum, & præſcriptis verbis neceſſe eſt actionem dari.Huic etiam adſtipulatur vocabuli etymologia, ideo in factum dicitur:quia in id,quod factum eſt,cuius nomen non habemus,competit.His accedit *l actionum.§. ex facto.& §.in factum.ff.de actio.& oblig.*quę factum nominat,quod quis admiſit.Hinc in factum ex lege Aquilia datur actio in eum, qui miſericordia ſeruum vinctum ſoluit:nam is damnum quidem iniuria non dedit animo damnum dandi, nec culpa:quia tamen ex illo facto domino detrimentum attulit, in factum datur actio. Harum autem in factum actionum aliæ à iure ciuili ſunt introductæ, quæ ciuiles præſcriptis verbis actiones ideo dicuntur:quia in iis cùm incertus ſit contractus, factum deſcribebatur,& ideo actiones præſcriptis verbis appellantur *l. cùm mota. in fin.C.de tranſ.* vbi in hac actione res geſta præſcriptis verbis demonſtrari dicitur:& *d.l.2.ff.de præſc. verb.*Alibi verò incertæ appellantur hæ actiones,id eſt nomine carentes,*in l.iuriſgentium.in fin.princ ff.de pact.* Alij ſunt in factum à Prætore introductæ actiones, quæ & ipſæ ſimpliciter in factum dicuntur,cùm nomine caret contractus. vbi enim certum eſt factum,Prætor actiones nominauit,vt in actione furti manifeſti, vi bonorum raptorum,& ſimilibus.Nec obſtat quòd pro precario nominato datur actio præſcriptis verbis [b]: quia innominatum eſt precarium, cùm generis nomen habeat, vt notatur *in rubr.C.de rer.permuta.* & id ſignificat *l.interdictum. ff. de precar.* quæ ait nullam iure ciuili pro precario proditam eſſe actionem : quia magis beneficium, & liberalitas eſt precarium,quàm proprium nomen contractus. Simile eſt,quod legitur in dote nudo pacto promiſſa [c].nam pro pacto nudo fauore dotis præſcriptis verbis actio competit: quia pactum proprium contractus nomen non habet. Hæc ergo in factum actio componebatur,prout erat factum,contra quod dabatur,ſicut etiam in exceptione, vt *Inſt.de except.in princ. Si cauſa*,inquit, *exceptionis caret nomine, in factum exceptio componitur,* quæ negotium verbis explicat,quod etiam ibi clariùs docet Theophilus. In factum etiam vocantur actiones, quæ in alicuius innominatæ actionis deficientis locum ſubrogantur,cùm id vtilitas exigit,& ob id in factum vtiles vocantur [d].

Vtilis verò actio eſt,cùm directa à lege inuenta ad ſimilem caſum extenditur. Exemplum eſt in Seruiana, quæ datur contra colonum. cuius bona domino locatori ſunt obligata [e].Hæc extenditur ad alia pignora,& vocatur quaſi Seruiana, vel vtilis, vt declarat *l.1.C.de precar.*

a l.1.ff.

Digitized by Google

[a] l. 1. ff. de præſcript. verbis. [b] l. 2. §. hoc interdictum. ff. de precar. [c] l. 1. §. accedit. C de rei vxor. action. [d] l. quia actionum. ff. de præſcriptis verbis. [e] §. item Seruiana. Inſtit. de action.

An participium abſolutum conditionem ſignificet. CAP. XIX.

CErtatum diu apud ſcribentes eſt, an participium abſolutum conditionem ſignificet, & vt in re incerta noſtri Interpretes, generali regula conſtituta, plures exceptiones excogitauerunt, quæ in oppoſitum regulam facere poſſunt. In hoc ego non abſoluti magis participij, quam ſeptimi caſus vim explicare conabor. Septimum appellant Latini caſum, qui cùm ablatiuus ſit, eius naturam non ſequitur, qui non nominis, aut verbi, vel præpoſitionis vi regitur, ſed per ſe ſine alterius auxilio ſubſiſtit, ſicuti cùm dicimus, *Te auctore didici, Victis hoſtibus pugnaui*, & ſimilia. Poteſt enim participium præteriti, vel præſentis, vel futuri temporis caſus ſeptimus continere, veluti, *Prioribus conſtitutionibus antiquandis* [a], *Scituris tabellionibus, quòd ſi aliter fecerint, pœnam falſi non euitabunt* [b], *Legum ſubtilitate remiſſa, validum teſtamentum conſiſtat* [c], & ſimilia. Quæ omnia videndum eſt, an, & quando conditionem contineant: & in primis, quia conditio in futurum tantùm concipi poteſt [d], ſi præſentis, vel præteriti temporis verbo iungatur ſeptimus caſus, conditionem non ſignificat, quia futurum non reſpicit, ſed actum potiùs, vel modum, vel tempus, prout rei, de qua loquimur, natura indicat. Aliquando enim actum ſignificat, veluti cùm dicitur, *Remotis arbitris Cæſar pronunciauit* [e]. Remotionis enim actus denotatur. Quandoque tempus, vt, *Teſtibus vno, eodémque die ſubſcribentibus, & conſignantibus, teſtamentum valet* [f]. Item, *Exactis Regibus, eorum iura exoleuerunt* [g], id eſt, poſtquam exacti ſunt Reges, ipſorum leges ſunt antiquatæ. Modus autem denotatur, cùm dico, *Nullo actu extraneo interueniente, fiat teſtamentum* [h], *Domini arbitrio ædificaui.* Cum verò futuri temporis verbo iungitur ſeptimus caſus, ſiue in vim ſubſtantiui, ſiue participij concipiatur, conditionem denotat, modò actus, quem reſpicit, ſuſpendi poſſit, id eſt, ſi ea enunciantur, quæ eſſe, & non eſſe poſſint.

De ſimplici ſubſtantiuo exemplum eſt *in l. ſi quis arbitratu ff. de verbor. oblig.* vbi Titij arbitratu ſi mihi dari ſtipuler, erit conditio, ſi Titius arbitrabitur. De eo, quod præteriti temporis participium habet, exemplum eſt *in l. à teſtatore. ff. de condit. & demonſtr. Acceptis centum aureis, reſtituas hereditatem*, id eſt, ſi centum aureos acceperis. Quare & cùm per ſeptimum caſum inſtrumenta enuncientur, nunquam conditionem importabunt, vt *in l. 1. §. diuus. ad legem Corneliam de ſicar. Claui, aut cucuma percutiens, leuiùs punitur.*

Supradictis adiicio, in *dus* deſinentia in ſeptimo enunciata caſu nunquam conditionem denotare, ſed potiùs neceſſitatem, vt *in l. penult. §. illo videlicet obſeruando. C. de neceſſ. hered. inſtit. in l. properandum. §. illo proculdubio obſeruando. C. de iudic. l. ſancimus. in fin. C. de teſtam. Legibus anterioribus euacuandis.* Et l. 1. *C. de mulier. quæ ſeruis propr. ſe iunxer. Igni tradendo verberone. in l. 1. §. illo proculdubio in actione ex ſtipulatio ſeruando. & in §. exactio. Cæteris illico reſtituendis. C. de rei vxor. action.* cum ſimilibus.

[a] l. ſancimus. in fin. C. de teſtam. [b] l. iubemus. in fin. C. eod. tit. [c] l. vlt. in fin. C. eod. tit. [d] §. conditiones. Inſtit. de verbor. oblig. & l. cùm ad præſens. ff. ſi cert. pet. [e] l. proximè. ad fin. de iis, quæ in teſtam. delent. [f] l. hac conſultiſſima. in princip. C. de teſtam. [g] l. 2. §. exactis. de orig. iur. [h] dict. l. hac conſultiſſima §. 1. C. de teſtam.

OOo *Mor*

Mortua in matrimonio vxore, maritus dotem tempore Iuriſconſultorum lucrabatur, aduerſus omnium ſententiam. CAP. XX.

DEfuncta in matrimonio ſine liberis vxore, dotem eius heredibus iure ciuili ſemper reſtituendam fuiſſe omnes opinantur, quòd ſimpliciter, ſoluto matrimonio, dotem reſtitui legerint. Ego tamen Iuriſconſultorum temporibus eam mariti lucro fuiſſe non dubito, prout plura iura, & rationes ad id tenendum me mouent. Et in primis *l. ſed etſi alia ff. de bon. damnat.* vbi ſi mulier ex lege, quæ dotem non publicat, capite puniatur, maritus lucratur dotem, quaſi mortua vxore. Ergo ſequitur, vxoris morte virum dotem lucrifeciſſe, alioquin ineptum eſſet ob mulieris mortem argui virum dotem lucrari. Comminiſci verò ibi factum fuiſſe pactum de lucranda dote inter virum & vxorem, manifeſta diuinatio eſt, & argumento Iuriſconſulti contraria.

Secundò id probat *l. mulier. in princip. ff. de condit. inſtit. & l. Mutiana. de condit. & demonſtr.* vbi proponitur, mulierem morientem heredem feciſſe pro parte maritum, ſi dotem non petiiſſet. Certè niſi vxoris morte lucratus fuiſſet dotem maritus, fruſtrà appoſita eſſet conditio, ſi dotem non petiiſſet, quam debitam fuiſſe marito Iuriſconſultus innuit, nec vllum de pacto lucrandæ dotis verbum facit.

Accedat tertiò *l. dos à patre. C. ſolut. matrim.* vbi mortua in matrimonio filiafamilias, dos profectitia ad patrem reuertitur: ſecus ergo, ſi materfamilias defuncta fuerit.

Quartò clariùs vult *l. iure ſuccurſum ff. de iur. dot. Solatij,* inquit, *loco dos profectitia patri redditur, ergo aliis non redditur.*

Quintò id etiam comprobat *l. ſi ab hoſtibus. §. vlt. ff. ſolut. matrim.* quæ negat maritum, qui vxorem occidit, dotem lucrari. Ad quid autem in dubium reuocaretur hæc quæſtio, niſi conſtaret morte coniugis virum dotem lucraturum?

Sextò addo *l. 5. §. 1. de dote præleg.* Maritus rogatus à patre, vt hereditatem alteri reſtituat, dotem, quam vxoris morte lucratur, non reſtituit: quia eam matrimonij cauſa acquirit. Apparet ergo, morte vxoris dotem ad maritum pertinere, ſi aliud pactum non ſit. Nec extraneæ admittendæ ſunt ſubauditiones, quæ prædictis legibus vim afferunt.

Septimò *l. quoniam. §. vlt. C. de ſecund. nupt. l. cùm vir. ff. de vſucap. & l. Titia. de iur. dot. l. fundum de fund. dotal. l. falſus in fin. quod falſo tut. auct. l. Deo nobis. in fin. princip. in ver. legitimè. C. de epiſc. & cleric.* morte vxoris virum lucrari dotem ſignificant.

Octauò id probat *l. ſi quidem. C. ſolut. matrim.* vbi heres vxoris ita demum dotem petit, cùm in ſtipulatum eſt deducta: & id locum habebat, etiamſi mulier habuiſſet filium ex primo marito, & ſecundò nubens omnia in dotem dediſſet: ea defuncta, vir dotem lucrabatur. Filius enim in bonis alienatis, & in dotem datis, heres eſſe non poterat, ſed tamquam fraudatus legitima agebat querela inofficioſæ dotis [a], quæ inanis eſſet, niſi vir lucratus eſſet dotem. Dicere autem ibi interueniſſe pactum, vt vir dotem lucraretur, eſt diuinare.

Nonò id ſignificat *l. ſi prædiorum. C. ad legem Falcid. Si prædiorum,* inquit, *dotis apud virum iure remanentis inſtrumenta vxor viro dari mandauit, Falcidiæ nulla poteſt interuenire quæſtio.* Id etiam liquet ex Valerio Maximo, qui ſcribit [b], Septitiam matrem Trachalorum Ariminenſium filiis iratam in contumeliam eorum, cùm iam parere non poſſet, Publio Seni nupſiſſe, teſtamento vtroque filio præterito, à quibus

quibus aditus Auguſtus & nuptias mulieris,& teſtamentum improbauit: nam hereditatem maternam filios habere iuſſit, & dotem: quia non creandorum liberorum cauſa coniugium interceſſerat, virum retinere vetuit, qui etiam extantibus filiis primi matrimonij dotem erat lucraturus, niſi Auguſtus coniugium illud improbaſſet, quod non liberorum creandorum gratia contractum erat. Nec tunc inuenta fuerat querela de inofficioſis dotibus. Septitiam autem defunctam ante virum tunc fuiſſe,& teſtamentum reſciſſum,& retentio dotis,quam Publius facere volebat,ſatis arguunt. Et cùm hoc ex iurium mente eſſe animaduertiſſem, inueni poſtea Vlpianum in fragmentis id apertiſſimè affirmare [c].

Nec his repugnat *l.cùm quærebatur ff.de verbor ſignif. l ſi quis ſic ſtipuletur. ff.ſolut. matrim.* vbi ex clauſula, dotem ſoluto matrimonio reſtitui, dos apud maritum nullo caſu permanere debet: quia id inde prouenit, quod expreſſa conuentione cautum erat, vt ſoluto matrimonio dos reſtitueretur: tunc enim, quia etiam vxoris morte verum eſt matrimonium ſolui, dos eſt reſtituenda: ſecus verò, ſi nullum de hoc pactum fuerit ſequutum.Ex his declaratur *l. Julianus. ff. de iur. dot.* vbi dicitur,poſſe fieri pactum,ne viua filia dos exigatur: & redditur ratio, quia differtur dotis exactio, non aufertur.Certè niſi maritus,mortua vxore,potuiſſet dotem lucrari,nullum dotis commodum fuiſſet,nec illa conuentio ſubſtitiſſet [d]. Præterea cùm dicat tempus exigendæ dotis differri, ſequitur eam marito ab vxoris morte debitam iri. Ex his etiam patet, quare *l. de diuiſione. l. diuortio. ff. ſolut. matrim.* & alia, quæ volunt ſoluto matrimonio maritum lucrari fructus pro rata temporis, quo durauit matrimonium, ſemper loquantur, vbi fit diuortium:non autem ſi mulier decedat:cùm enim maritus tum dotem lucraretur, fruſtrà de diuidendis fructibus actum fuiſſet.

Poſtremò id probat *l.vnica. §. illo proculdubio. C.de rei vxor.action.* vbi vetuſto iure immutato, diſponitur, vt hodie mortua in matrimonio vxore, ad eius heredes dos tranſeat. Id fruſtrà poſterior Princeps ſtatuiſſet, niſi antea, mortua vxore, maritus dotem lucrifeciſſet. Teneo igitur iure antiquo Digeſtorum, morte coniugis maritum dotem lucratum fuiſſe,niſi aliud pactum obſtitiſſet,quod hodie plura iura municipalia exemplum veterum ſequuta renouarunt, etſi id à Iuſtiniano poſteriore lege eſt immutatum. Hæc autem diſputatio ob multorum iurium cognitionem fuit neceſſaria.

a l. 1. C. de inoffic. dot. *b* lib. 1. c. 7. de filiis Septitiæ. *c* tit. 6. de dotib. *d* l. ſi pater mulieris. in fin. ff. de iur. dot.

De executoribus vltimarum voluntatum,& eorum auctoritate.

CAP. XXI.

SI nullus teſtamenti executor datus fuerit, nec pia ſit diſpoſitio, præter coheredem,nemo eius executionem petet.Itaque ſi vno ſcripto herede, ſtatuam ſibi in foro erigi teſtator iuſſerit, aut monumentum extrui, nullus ad hoc heredem cogere poterit,niſi Iudex ipſe auctoritatem ſuam ex officio interpoſuerit [a]: & ob id inuenti ſunt executores, qui vltimas voluntates ad exitum perduci curarent.

Duo autem ſunt executorum,qui teſtamento dantur genera,primum eorum,qui, nullo ſcripto herede,bona defuncti curare,& in certos vſus conuertere iubentur: & hi, quod ad adminiſtrationem attinet, heredum locum obtinent [b], & maximè frequentantur, vbi redditus bonorum inter pauperes diſtribui iubentur. Vocantur

autem Commiſſarij à Gloſſa *in l. nulli. in ver. licentiam. C. de epiſc. & cleric.* quòd ita vulgò Bononiæ nominatentur. Gloſſ. *in l. diuus. in ver. iuſſu. ff. ſi cui plus, quàm per legem Falcid. licuerit, legat. eſſe dicatur.* Alij, vt Bartolus [c], fideicommiſſarios minus congruo vocabulo appellant. Iuriſconſulti verò hos fiduciarios heredes dixerunt [d].

Alij ſunt executores, qui ſcriptis heredibus, teſtamenti curam habere rogantur, & miniſtri à Iuriſconſultis nuncupantur [e]. Hi licèt propria auctoritate res hereditarias vendere non poſſint, niſi hoc ius à teſtatore obtinuerint, petere tamen poterunt, vt defuncti voluntas exitum habeat: & ſi quid ipſi facere iuſſi ſunt, vt ſibi pecunia ad implendam defuncti voluntatem exhibeatur [f], quidquid aliqui dixerint. Vbi verò aliquid piæ cauſæ relinquitur, ſemper Antiſtes executor eſſe intelligitur [g]. Et hi legitimi executores dici poſſunt, qui conuocatis heredibus à Iudice creantur, de quibus *in l. 3. ff. de aliment. & cibar. legat.* Sed de his alibi plura tradidi.

a l. Quintus. §. Pomponius. ff. de annu. leg. *b* l. ſi quis ad declinandam. C. de epiſc. & cleric Bart. in l. alio. num. 6. ff. de aliment. & cibar. legat. in l. in fundi Trebatiani. in fin. ff. de vſu, & vſufruct. legat. in l. hereditas ad Stichum. num. 2. ff. de hered. inſt. Imol. in c. cùm tibi. ſub num. 2 de teſtam. *c* in l. centurio. ff. de vulg. *d* in l. Seius Saturninus. ff. ad Trebell. *e* in l. ſi quis Titio. ff de leg. 2. & in l. annua. §. Attia. ff. de annu. leg. *f* dict. l. alio. ff. de aliment. & cibar. legat. l. ſi tibi electio. in fin. ff de optio. legat. *g* dict. l. ſi quis ad declinandam. l. nulli. C. de epiſc. & cleric. §. ſi quis autem pro redemptione captiuorum. in authent. de eccleſ. titul. ſeu Nouell. 131.

De teſtatione, proteſtatione, & aliis prohibitionibus. CAP. XXII.

Teſtationem cum proteſtatione, denunciatione, & cæteris inhibitionibus ita Interpretes confundunt, vt nullam ferè inter hæc differentiam conſtituant [a]. Quare hunc tractatum noua declaratione indigere arbitror. Teſtationem igitur tamquam genus hæc ſub ſe continere exiſtimo, conteſtationem, atteſtationem, deteſtationem, & proteſtationem.

Teſtatio nihil aliud eſt, quàm ad aliquem actum teſtium facta conuocatio [b]: lex enim Iulia permittebat adulterum cum vxore deprehenſum, quem quis aut nolit, aut non poſſit occidere, non ampliùs horis viginti rei teſtandæ gratia detinere, id eſt, vt inducantur teſtes affuturi marito accuſaturo reum deprehenſum eſſe in adulterio. Itaque apparet, ipſam teſtium conuocationem teſtationem appellari, & in hoc ſenſu capitur *in Inſtit. de teſtam. in princip.* Appellatur enim teſtamentum quaſi mentis teſtatio. Non intelligo, vt alij interpretantur, id eſt, mentis declaratio, ſed teſtium conuocatio, vt differat à codicillis, in quibus teſtium conuocatio neceſſaria non eſt [c]. Etſi nulla olim fuit neceſſitas, ea etymologia excludendi codicillos longo poſt teſtamentum tempore inuentos. In eodem ſenſu accipitur teſtatio *in l. non ſolùm. §. 1. ff. de oper. nou. nunciat.* Qui nunciat nouum opus, debet opus factum in teſtationem redigere, vt appareat, quid ante nunciationem factum ſit, & quid poſtea. Ibi teſtatio pro ſcriptura, quæ fit, accitis teſtibus, ad opus iam factum probandum capitur. Et *in l. vlt. ad fin. C. de negot. geſt.* Teſtatio pro ea prohibitione accipitur, quæ fit, conuocatis teſtibus. Et *in l. Lucius. ff. de iis, qui not. infam. & in l. vlt ff. pro derelicto. & in l. 2. ff. de nautic. fœnor. in l. in concubinatu. ff. de concubin.* Hinc dicitur teſtatò aliquem conuenire, id eſt teſtibus accitis, *in l. ait prætor. §. ſi quis particeps. ff. quæ in fraud. credit. & in dict. l. vlt. ff. pro derelicto & in l. qui Romæ. in princip. & §. coheredes. ff. de verbor. oblig.* Et teſtari eſt teſtes vocare ad actum, vt ſubſcribant, & ſignent, *l. curent. de teſtib.* quæ Magiſtratibus præcipit, vt ſcriptos teſtes, & ſignatores præbeant teſtari volentibus.

In

Digitized by Google

In eodem ſenſu capitur *in l. pro herede. in princ. ff. de acquir. hered. & in l. 2. §. & vt obiter. de orig. iur.* Iuriſconſulti, inquit, pleruñque iudicibus ſcribebant, aut teſtabantur, qui illos conſulebant. i. conſultantes teſtes ſuper reſponſo Iuriſcõſulti vocabant. Hæc teſtatio cum teſtium ſubſcriptione, & ſignis in ſcriptis fieri ſolebat, quemadmodum & inſtrumenta ſcribi conſueuerant [d], ob id & ipſæ ſcripturæ teſtibus munitæ teſtationes vocabantur. ita appellat *l. contrahitur. ff. de pign. Nuptiæ ſunt*, inquit, *licèt teſtationes in ſcriptis habita non ſint.* Et *l. in ſponſalibus. ff. de ſponſal.* ait: *Sponſalia non ſolum teſtatione, ſed etiam ſine ſcriptura, ſi ſpondeatur, contrahi dicuntur.* Itaque in ſcriptis ſolitam fuiſſe teſtationem celebrari videtur, etſi id non ſemper obſeruatum fuit, cùm & ſine ſcriptura quandoque facta fuiſſe reperiatur [e].

Quod verò noſtri interpretes vulgò teſtationem vbique pro dictis teſtium accipiunt, erroneum eſſe puto: nam vbi pœna falſi punitur, qui falſas teſtationes ſcripſerit, aut conſignauerit [f], ea inſtrumenta, aut ſcripturam, quæ teſtium conuocationes continet, non autem dicta teſtium fuiſſe interpretor, quæ non teſtationes, ſed teſtimonia vocantur [g]. Diuus Hadrianus dictis teſtium, quæ proferebantur, non teſtimoniis credebat: *quia*, inquit, *alia fides eſt præſentium teſtium, alia teſtimoniorum, quæ leguntur.* Ita etiam intelligo *l. moris. § ſolet. 2. ff. de pœn.* cùm ait: *Quandoque alicui interdicitur, ne teſtationes conſcribat.* etſi non nego aliquando pro dictis teſtium teſtationem vſurpari.

Teſtatio verò ſub ſe conteſtationem, atteſtationem, deteſtationem, & proteſtationem continet. Conteſtatio eſt illa teſtium conuocatio, quæ fit in iudicio, vel actis, quod à litis conteſtatione originẽm traxit. Nam vbi reus ſe actori debere negabat, vterque ad hoc teſtes conuocabat, vt ait Feſtus [h], & ob id dicta eſt litis conteſtatio. Inde poſtea factum eſt, vt omnes in iudicio factæ teſtationes dictæ fuerint conteſtationes: nam *l. iubemus. quæ eſt pen. C. de defenſor. ciuit. Si quis*, inquit, *velit de iniuria conteſtari, & defenſor ciuitatis neget actori copiam, publicè proponet libellum.* Ex quo patet in actis fieri ſolitam fuiſſe conteſtationem. Item *l. honores. in fin. ff. de Decurion.* ait, *Ad Decurionatum filij pater non conſentit, ſi vel in actis Præſidis, vel apud ordinem, vel quo alio modo contrariam voluntatem conteſtatus ſit.* Vtitur lex hoc verbo propter acta, in quibus conteſtatio fieri ſolebat. Hinc videmus etiam conteſtationem eam vocari, quæ ſuper exceptione fit, quia in iudicio opponebatur [i]. De hac etiam loquitur *l. ſi maior. 1. C. de transf. & l. emptor. C. de long. temp. præſcript.* quemadmodum enim inſtrumenta fidem faciunt [k], ſic & teſtationes quoad omnes probant, cum actis inſeruntur. Teſtatio etiam, quæ extra iudicium fit, loco appellationis in iudicio faciendæ conteſtatio dicitur [l]. Hinc venit conteſtatio, velut in iudicio aduerſario contradicente facta teſtatio [m].

Atteſtatio eſt, cùm quis de aliqua re aliquem certum facit, vnde directus dominus, qui ſcriptura coram teſtibus facta fidem facit, ſe nouo emphyteutæ conſentire, atteſtationem mittere dicitur [n], quia teſtes de re fidem facere dicuntur, ſuper qua deponunt. Verum teſtimonia in iure Pontificio teſtium atteſtationes vocantur *in c. atteſtationes. de deſp. impub. & in §. & licet. in auth. de teſtib.* [o] ab interprete. Sed Græcè legitur ἐκμαρτυρίαι.

Quæ ergo ſine teſtibus de aliqua re eſt ſignificatio, iis acceptis, eſt atteſtatio. ſed verius eſſe arbitror atteſtationem à teſtatione non differre, & vnam pro alia accipi.

Erat & olim *anteſtari*, vel, vt alij loquuntur, *atteſtari*, vbi aduerſarium in ius vocaturus, aliquos, qui teſtes eſſent, vocabant, & illi ſi aſſentiebant, auriculam opponebant, quam ego attingebam, quod memoriæ conſecrata eſſet, vt memores eſſent rei

geſtæ, vt ait Plinius. *Eſt*, inquit [p], *in aure ima memoriæ locus, quam tangentes atteſtantur.* Hoc autem acto, in ius debitorem rapiebam, vt ex Horatio [q], & Plauto [r] liquet, & alibi [s] retuli.

Deteſtatio autem eſt abſenti facta cum teſtatione denunciatio, ſeu prohibitio [t]. Præſenti tamen etiam fieri potuiſſe videtur [u]. itaque quę ſine teſtibus erat denunciatio, illis vocatis, eſt deteſtatio. videtúrque ferè idem eſſe denunciatio, quod prohibitio, § *ſunt autem Inſt. de interdict. l. denunciaſſe, in princ. ff. de adult.* vbi propriè pro prohibitione denunciatio accipitur, cùm quis denunciat ſe mulierem adulterij accuſaturum, prohibens, ne cui nubat.

Proteſtatio verò eſt animi noſtri ante actum facta teſtatio, idque denotat dictio, *pro*, quæ teſtationem ante actum celebratam ſignificat, vnde poſt actum facta nihil operatur [x]. De hac loquitur *l. at ſi quis §. plerique, de religio. & ſumpt. fun. l. Neſſenius Apollinaris. ff. de neg. geſt. & l. 1. § quemadmodum. ff. de lib. agnoſc.*

Epilogando igitur teſtatio tanquam genus ſupradictas ſpecies ſub ſe continet, & ipſæ inter ſe differunt, quòd conteſtatio in iudicio, vel actis fiat: deteſtatio aliquid fieri prohibet, proteſtatio verò antè animum declarat. Quæ ergo ſine teſtibus dicitur prædictio [y], cum teſtibus eſt proteſtatio, & quæ ſine teſtibus eſt denunciatio, vel prohibitio, cum iis eſt deteſtatio, vt ex prædictis liquet.

Interpellatio autem, & querela ſi teſtium conuocationem habeat, & ipſæ teſtationes appellantur, de quibus *in l. qui Roma. §. cohæredes. ff. de verb. oblig.* vbi cohæres teſtato conuentus eſt, vt emeret, id eſt, coram teſtibus interpellatus eſt. Item [z], qui prætori opus nouum nunciare non poteſt, id teſtatur, id eſt, coram teſtibus de hoc conqueritur. Ex prædictis conſtat proteſtationes incitatorias, certificatorias, prohibitorias non rectè à Bartolo dici [a]. Nam ſi coram teſtibus aliquid denuncietur, vel prohibeatur, illa eſt deteſtatio [b], non autem rectè hæc proteſtatio vocatur.

Si verò de aliqua re fides fiat aduerſario, ſiue hic accitis teſtibus certior fiat, hæc non certificatoria proteſtatio, vt voluit Bartolus, ſed atteſtatio vocanda erit [c]. Sic etiam ſi aduerſarium interpellem vt aliquid faciat, hæc non incitatoria proteſtatio dicetur, ſed potius ſimplex teſtatio [d]. Io. quoque Petrus Ferrarius tenet [e], nullam eſſe prohibitoriam proteſtationem.

a Bart. in l. non ſolum. §. morte. n. 11. & alij. ff. de oper. nou. nunciat. & cum his Fel. n. 27. Ripan. 67. in c. cum M. Ferrarienſis. de conſtit. *b* l. cap. quint. in fin. ff. ad leg. Iul. de adult. *c* l. hæredes palam. §. penult. ff. de teſtam. iuncta l. vlt. in fin. C. de codicil. *d* d. l. curent. de teſtib. *e* d. l. vlt. ad fi. C. de negot. geſt. *f* l. 1. in princ. & l. lege Cornelia. ff. de falſ. *g* l. 3. §. idem Dinus. ff. de teſtib. *h* in ver. conteſtari. *i* l. ſi quidem. C. de exceptioni. *k* l. 1. §. vlt. l. cum ab initio. ff. quemadm. teſt. aper. l. 2. C. de teſt. *l* l. 2. C. de iis, qui per met. ind. non appell. *m* l. 1. §. Iulianus. ff. de lib. agnoſc. *n* l. vlt. ad fi. C. de iur. emph. *o* ſeu nouel. 90. *p* li. 11. c. 44. *q* li. 1. Sat. 9. in fi. *r* in Perſa. Scen. Niſi ego. *s* ſup. lib. 1. c. 32. *t* l. ſubſignatum. §. pen. l. deteſtatio. l. plebs. §. 1. ff. de verb. ſign. *u* d. l. deteſtatio. *x* gloſ. in l. in concubinatu. in ver. teſtatione. ff. de concubin. *y* l. vlt. §. item ſi prædixit. ff. naut. caupo. ſtabula. *z* l. de pupillo §. ſi quis ipſe prætori. ff. de nou. ope. nunciat. *a* in d. l. non ſolum. §. morte. n. 12. ff. de oper. no. nunciat. *b* d. l. deteſtatio. *c* l. vlt. ad fin. C. de iur. emphyt. *d* l. qui, Romæ. §. cohæredes. ff. de verb. oblig. *e* de declinat. iuriſdict. alicui. iud in glo. Proteſtans n. 2.

An Princeps ſine cauſa priuatorum dominium tollere poſſit. CAP. XXIII.

ACriter inter noſtros Interpretes diſputatur, an Princeps de rebus priuatorum diſponendi ius habeat. Quę altercatio à Martino, & Bulgaro de hoc à Friderico Ænobarbo interrogatis originem habuit. Martinus omnia Principis eſſe abſolutè affirma

affirmabat, contra Bulgarus [a]. Martino adeo conſtanter adhæſit Angelus, vt contrarium aſſeuerantes mentiri dixerit [b]. Plures tamen aduerſus eum cõmuni calculo ſentiunt [c], tenentes, non niſi ex cauſa publicæ vtilitatis à Principe dominium tolli poſſe.

Ego verò non omnino abſurdam, nec penitùs damnãdam eſſe Martini ſentẽtiam credidi, ſed Imperatorem, & omnes principes qui ſuperiorem non recognoſcunt ex abſoluta poteſtate ſaltem cauſa ſubſiſtente, de cuiuſque rebus poſſe diſponere, & id voluiſſe Antoninum, qui ſe mundi dominum appellauit [d]. Idemque omnes tenuiſſe Iuriſconſultos, qui agros priuatorum à Principe iure auferri poſſe, & militibus aſſignari, aut aliter diſtrahi ſupponunt [e], ſicut & libertum domino diſſentiente natalibus reſtituit [f]. Sed hanc rem à Zonara [g], ita explicatam inuenio, vt amplius nihil de hoc dubitandum eſſe videatur. Ait enim, Claudium edicto vetuiſſe, ne ab Imperatore res alienæ peterentur, cum antea fuiſſet opinio eas vulgo à Principe donari poſſe. Ἀπηγόρευσε, inquit, πᾶσι ζητεῖν ἐκ βασιλέως ἀλλότρια πράγματα, νενόμισται γὰρ τοὺς βασιλεῖς δυνάσθαι δωρεῖσθαι καὶ τὰ ἀλλότρια ὅθεν καὶ οἱ ἔτι κείμενοι νόμοι ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐσχήκασι τὴν ἀρχήν. id eſt, vetuit edicto, ne res alienæ ab Imperatore peterentur. erat enim lege ſancitum Imperatorem aliena poſſe donare, vnde leges in Rep. receptæ originem habuere.

Ex his liquet Iuriſconſultos, & anteriores Cęſares cõtrariam Claudio ſententiam habuiſſe, & Martini opinionem obſeruaſſe. Ab alia tamen ſententia iam multis ſeculis recepta non eſt diſcedendum, etſi hæc indagandæ veritatis cauſa ſcripſerim.

a Gloſ. in ver. Principis. & Odofred. num. 1. in l. bene à Zenone. C. de quadr. præſcrip *b*. in l. item ſi verberatum, nu. 1. de rei vendicat. *c* Doct. in l. vlt. C. ſi contr. ius, vel vtilitat. pub. Soc. in conſi. 65. li. 3. Didacus lib variar. reſolut. 3. c. 6. n. 6. *d* l. deprecatio. ad l. Rhod. de iact. *e* d. l. item ſi verberatum §. 1. de rei vendicat. l. Lucius. de euict. l. in agris. ff. de acquir. rer. domin. *f* l. 2. de natalib. reſt. *g* Annal. to. 2. in Claudio.

Quare in ſtipulatione debeat præcedere interrogatio, & ſubſequi reſponſio.

Cap. XXIV.

QVærunt Doctores [a], cur in ſtipulatione præcedere debeat interrogatio, & ſubſequi reſponſio. Omneſque in hoc conueniunt, quod deliberatè magis, magiſque ex animo interrogatus reſpondeat. certa enim ad interrogationem debet eſſe reſponſio [b]. Sed ſi id ius ciuile reſpexiſſet, vbi de deliberata alicuius mente conſtitiſſet, ſemper ex quocunque pacto actionem oriri voluiſſet, quod non fecit: quia ex nudo pacto actio non producitur, etiam ſi deliberatè aliquem promiſiſſe cõſtet. Præterea emptionis, venditionis, locationis, mandati, & ſocietatis contractus actione deſtituerentur, ſi nulla interrogatione præcedente inconſultè promitti conſtaret. Aliam itaque huius rei rationem eſſe arbitror. Peculiarem enim, præcipuamque omnium ferè actuum apud Romanos præcedentis interrogationis ſolennitatẽ fuiſſe inuenio: nam nulla lex, quæ Conſulis interrogatione caruiſſet, auctore Gellio [c], robur habebat. Iuſtinianus, *Lex*, inquit [d], *eſt, quam populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti Conſule, conſtituebat.* Hinc legis caput ratio dicebatur, quia populus rogabatur, cùm lex ferebatur, an ſibi legem ferri placeret [e]. Plebiſcitum quoque niſi præcedentem Tribuni interrogationem præmiſiſſent, irritum fiebat: plebiſcitum enim erat, quod plebeio magiſtratu interrogante

rogante veluti Tribuno conſtituebatur [f]. Arrogatio etiam ſine hac Conſulis interrogatione, *Vultis, iubetiſne, Sempronium à Caio adoptari?* erat inualida, vt idem Gellius eſt auctor [g], quod & ipſum arrogationis nomen oſtendit. quod enim populus rogaretur, dicta eſt arrogatio. Solenne præterea matrimonium, quod coëmptione fiebat, præcedentem vtriuſque coniugis exigebat interrogationem, *Vis mihi eſſe paterfamilias? Volo. Vis mihi eſſe materfamilias? Volo.* Cuius rei exempla etiam hodie apud Plautum extant. Fœdera denique præcedentem interrogationem requirebant. Sicut ait Liuius [h], ita ſcribens: *Priuſquam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus, vt cuius populi ciues eo certamine vicissent, is alteri populo cum bona pace imperaret. Fœdera alia aliis legibus, cæterùm eorum modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec illius vetuſtior fœderis memoria eſt. Fœcialis regem Tullum ita rogauit, iubéſne me, Rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente Rege, Sagmina, inquit, te Rex poſco, Rex ait, puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit, poſtea Regem ita rogauit. Rex, facíſne me tu regium nuncium, populíque Romani Quiritium? vaſa, comitéſque meos? Rex reſpondit, Quod ſine fraude mea, populíque Romani, Quiritium fiat, facio.* Vnde ante legem 12. tabularum hanc interrogationem aliis in actis in vſu fuiſſe apparet. Huiuſmodi deditionis formulam idem Liuius alibi ita narrat [i]. *Rex interrogauit, Eſtíſne vos legati, oratoréſque miſſi à populo Collatino, vt vos populum Collationum dederetis? ſumus. Deditíſne vos, populúmq; Collatinum, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenſilia, diuina humanáque omnia in meam, populíque Romani ditionem? dedimus: & ego recipio.* Sententiæ quoque in Senatu rogabantur. Idem Liuius ait [k], *Cùm decernendum eſſet bellum, rogatos fuiſſe ſingulos ex Senatu, quid cenſerent, Tum ille, inquit, puro, pióque duello agendum cenſeo, itaque conſentio, conſciſcóque, atque ita ordine alij rogabantur.*

Cùm ergo peculiaris hic omnium aliorum actuum eſſet apud Romanos titus, eam cauſam fuiſſe exiſtimo, vt interrogationem etiam ad conſtituendum ſolennem ſtipulationis contractum adhiberi voluerint.

a Paul. Caſtr. n. 5. Alex. n. 13. Socin. in rubr. de verb. obli. n. 16. & Imol. in l. 1. §. ſi quis ita, num. 22. verſic. quæro. ff. eod. tit. *b* Gloſ. 1. in l. in vendentis. C. de contrah. empt. & Bart. in l. ſerui electione. 1. ſub n. 3. ff de legat. 1. *c* lib. 10. c. 20. *d* §. lex. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil. *e* l. 2. §. exactis. ff. de orig. iur. *f* §. plebiſcitum. Inſt. de iur. nat. gent. & ciuil. *g* lib. 5. c. 19. *h* lib. 1. Decad. 1. *i* vbi ſupra. *k* ibidem.

De genitiui ſignificatione. Cap. XXV.

MAximè laborant Interpretes in eruenda genitiui ſignificatione, & in hoc tandem reſident, vt in dubio dominium ſignificet [a]. aliàs verò ſecundum ſubiectam materiam accipitur. modò enim cauſam efficientem denotat, vt cùm dicitur, Ariſtotelis liber [b], modo cauſam materialem, vt cùm dicitur, iuris enucleati digeſtorum liber primus, modò cauſam finalem, vt cùm ſeruo Titij legatur [c].

Sed dum plures huic caſui ſignificationes attribuunt, quarum ego pleraſque falſas eſſe cenſeo, nimis hanc materiam confundunt, nullos enim caſus, aut capita diſtinguunt, quib. propriæ cuius ſignificationes ſeparari poſſint, ideo ego hanc rem aliter declarandam eſſe cenſeo.

Aliquando igitur genitiuus intranſitiuè ponitur, & tunc idem quod adiunctum ſignificat. Exemplum eſt *in §. 1. Inſt. de oblig.* vbi obligatio eſt iuris vinculum; exponitur intranſitiue, id eſt, ius vinciens. In eodem ſenſu accipit gloſ. *l. 1 C. de condict. ob cauſ. & l. 1. C. de condict. indeb.* dum exponit, *iure condictionis*, id eſt, *condictione*, quæ eſt ius.

Idem eſt,cùm dicimus,*glandis nomen*,id eſt, *hoc nomen,glans.in l.1.in fin.de gland.legend.*

Aliquando genitiuus non continet hominem liberum, & tunc nunquam poteſt denotare dominium, ſiquidem nemo præter liberam perſonam rerum dominium habet [d]. Solus enim homo animum, & affectum poſſidendi tenet. Vnde aliqui volebant, vt equis currentibus ad brauium, ſi vnus ad deſtinatum locum, deiecto ſeſſore, primus peruenerit, domino præmium non acquiri, quia equus non poteſt acquirere. De quo Barto'us *in l. 1. §. acquirim u. num 8. de acquiren. poſſeſſ.* Diuerſis tamen rationibus plures decidunt contrarium. Quando ergo genitiuus non adiicitur homini libero, ſemper habet ſignificationem adiuncti, veluti ſi dixero, fundi Titiani vſumfructum,ſiue redditus do, lego: in fundo nihil aliud, quàm vſusfructus, aut redditus denotatur [e]. Itidem ſi dixero,fundi partem,nihil aliud,quàm fundi pars ſignificatur [f]. Item ſi dixero,fundi inſtrumentum,adiuncti vim genitiuus ſequitur [g]. Huiuſmodi alia ſexcenta exempla tradi poſſunt.

Aliquando & tertiò genitiuus hominem,qui dominium habere poteſt, continet, & ei adiungitur nomen qualitatem denotans, vel accidens, aut relationem, quæ nullum dominium continere poteſt:tunc illam qualitatem ſignificat, quæ illi adiungitur, vt ſi dicam, filius Sempronij, hic illius pater eſſe intelligitur [h]: vel ſi dicam, procurator Cæſaris,vt *in l.1.& vlt.de offic.procur.l.iuriſconſultus.§.3.& ferè tota illa lege de grad. affinit.* In his enim iuribus officium, aut coniunctio ſignificatur, nunquam dominium, niſi talis eſſet qualitas, quæ dominium denotare poſſet. Tunc enim dominium ſignificaretur, vt cùm dico, ſeruum Titij, *l.ſeruum Tity.ff.mandat. cum ſimilibus.* vbi dominium ſignificatur non ex natura genitiui, ſed ratione illius adiuncti, ſeruus, quod eum denotat ſeruire Titio. Ex prædictis infertur, quòd ſi dixero, liber, putà, Ethicorum Ariſtotelis, compoſitio ab eo facta denotatur [i], quia hic liber non ſubſtantiam vnius corporalis voluminis ſignificat,ſed compoſitionem.Item ſi aſſero, pauonum feram eſſe naturam,vel apum,vel columbarum [k].Vel ſi dixero,picturam Apellis,vel Parrhaſij [l]. Similiter ſi dico,mors heredis,nihil aliud denotatur, niſi cum mortuum eſſe [m].Itidem cùm dicimus,factionem Publicanorum,*in l. quanta. de publican.*& alia mille huiuſmodi adduci poſſent.

Aliquando & quartò genitiuus continet hominem liberum, & habet adiunctum nomen, quod ſubſtantiam ſignificat cum verbo ſubſtantiuo, *ſum*: & tunc ſemper denotat dominium non tam ex natura genitiui, quàm ex vi verbi ſubſtantiui, veluti cùm dico, hic ager eſt Titij, ſignifico Titium in agro dominium habere. *l. 2. §.1. de religioſ. & ſumpt. funer.* vbi per hæc verba, in locum alterius, dominium ſignificatur, id eſt,eius,cuius locus eſt.Id etiam explicat *l.3. §.Pomponius. ad exhib.& l. qui abſenti. §.1.de acquiren.poſſeſſ.& l.ſi poſtulauerit.§.de eo.de adult. l.vlt.de publican.*

Aliquando & quintò in genitiuo ponitur homo liber, & ei adiicitur nomen denotans ſubſtantiam, ſed non adeſt verbum ſubſtantiuum,*eſt*, & tunc eſt dubium, an dominium denotet. Ego tamen credo, dominium ſignificari, veluti ſi dixero, ager Titij,intelligo,in quo ipſe dominium habet [n]. *dict. l. 2. §. 1. de religioſ. & ſumpt. funer.* vbi hæc verba,in locum alterius, domino dant actionem. 'nanis verò eſt ad illam legem Iaſonis reſponſio, ideo ibi dominium genitiuum ſignificare, quia poſſeſſoris non intereſſet, quoniam lex illa hoc non perpendit,ſed ſermonem, dum ait, *hic ſermo domino dat actionem*,ergo id ex vi genitiui,aut verbi ſubſtantiui,quod ſubintelligitur, prouenit, etſi ex æquitate ad eum,qui dominus non eſt, fiat extenſio [o]. Poſſet tamen fortè rectiùs dici hanc dictionem, alterius, dominium denotare non ex natura genitiui, ſed ex vi ipſius dictionis, quæ idem ſignificat, quod alienus: nam id alienum

eſt, in quo alius dominium habet [p], quoniam etiam res mea, tua, ſua eſſe dicitur, in qua ego, tu, & ille dominium habemus [q]. Vnde ſi legentur immobilia ex bonis teſtatoris, ea tantùm veniunt, in quibus teſtator dominium habebat [r]. Credo tamen, vt dixi, genitiuum dominium denotare, etſi plerumque ex æquitate, & vi rationis ad poſſeſſorem extenditur, vt videmus in legis Aquiliæ actione, quæ domino competit [s], & tamen ad non dominum extenditur [t]. Hinc cùm Prætor edixit [u], vt nautæ, quod cuiuſque ſaluum fore receperunt, reſtituerent, intelliguntur bona illorum, qui ea cuſtodienda dederint, ſiue propria, ſiue aliena [x].

Id autem ex æquitate potiùs, quàm verborum proprietate deſcendit: nam cùm nauta ideo ad reſtituendum teneatur, quia recepit, bona fides poſtulat, vt ei, à quo recepit, reſtituat, ſiue is dominus fuerit, ſiue non [y]. Item cùm edixit Prætor, ſi cuius bona rapta eſſe dicentur, in eum, qui rapuerit, actionem in quadruplum ſe daturum [z], non ſoli domino, ſed cuicumque poſſeſſori actionem dedit [a]: quia cuicumque poſſidenti iniuriam raptor fecit. Nec fur improbus ob id defendendus erat, quòd poſſidens dominus non fuerit. Vnde illius edicti verba non ad ſonum literæ, ſed ſecundum dicentis mentem, & æquitatem ſunt intelligenda. Hæres quoque cùm ex edicto diui Hadriani in rerum defuncti poſſeſſionem mittitur ex *l. vlt. & ibi gloſſ. in ver. fuerunt. C. de edict. diui Hadrian. toll.* etiam ea, quæ à teſtatore nullo dominij iure tenebantur, obtinebit [b]: quia cùm loco teſtatoris ſuccedat, æquum eſt, vt omnia, quæ ab ipſo poſſidebantur, recipiat. Pari ratione cùm arborem in ædes Titij impendentem exſcindi iubet Prætor, etiamſi ædium vſumfructum Titius habuerit, eo interdicto aget [c]: quia cùm ob hanc rationem interdictum illud emanauerit, ne ædibus noceretur, fructuarius quoque ſubleuandus fuit. Idem patet *in l. nec ea. §. 1. de adult.* Eodem modo cùm lex Cornelia aduerſus eum vult agi, qui alicuius domum vi introierit [d], non ſoli domino, ſed cuicumque ædes habitanti actionem tribuit [e], quia cùm ob iniuriam habitanti illatam illa lex lata fuerit, quiſquis etiam non dominus actionem habere debuit. Vnde non mirum, ſi in prædictis caſibus etiam poſſeſſionem genitiuus ſignificat. Hinc infertur, ſi bona hominum alicuius caſtri declarata ſunt immunia, etiam ab eis poſſeſſa, quorum ipſi non ſunt domini, erunt immunia: ſatis enim eſt, vt pro dominis poſſideant, nec ſe dominos probare tenentur [f]. Eadem ratione comprehenditur etiam fructuarius: quare ſi ſtatutum velit ſtari iuramento domini de damno dato, ſtabitur etiam iuramento fructuarij [g]. In re verò, in qua dominium haberi non poteſt, nunquam dominium, ſed ius, vel cauſam, quæ rem ipſam denotat, genitiuus ſignificat, vt cùm dicitur Eccleſia Pauli Clerici, intelligitur, quam Paulus Clericus adminiſtrat: quia in ea dominium habere non poteſt [h]. Item ſi interdicatur caſtris Epiſcopi, interdicta ſunt illa, in quibus habet iuriſdictionem [i]. Pari ratione ſi interdicatur oppidis Regis, intelligitur iis interdictum, in quibus Rex habet iuriſdictionem. Sed aliquando fit interpretatio, vt interdictum extendatur ad oppida Regi adhærentia, ob puniendum idem delictum, in quod & ipſa videntur incidiſſe [k]. In iis ergo, in quibus rerum dominium habere non poſſumus, genitiuus ius ſignificat, quod in re habemus.

a l. 2. §. 1. de religioſ. & ſumpt. funer. *b* Gloſſ. in l. quoties. 2. in ver. ambigua. de verbor. oblig. *c* l. cùm aliquis. C. de iur. deliber. *d* l. 1. §. adipiſcimur. de acquiren. poſſeſſ. *e* l. fundi. de vſufruct. legat. *f* l. Mæuio. in princip. de leg. 2. *g* l. fundi inſtrumento. de fund. inſtr. *h* l. filio patroni. ff. de rit. nupt. *i* Gloſſ. in dict. l. quoties. *k* §. pauonum. cum ſeq. Inſtit. de rer. diuiſ. l. naturalem. §. apium. de acquiren. rer. domin. *l* §. ſi quis in aliena tabula. de rer. diuiſ. *m* l. poſt mortem. in princip. quando ex fact. tuto. *n* l. vlt in fin. de contrahen. empt. l. ſi maritus. de fund. dotal. l. ſi à Titio. de rei vendic. § quòd ſi frumentum. §. ſi Titius. Inſtit. de rer. diuiſ. l. maritus. ff. de acquiren.

rer.

rer.domin. *o* l. oſſa. §.nec ſolùm. ff.de religioſ.& ſumpt. funer. *p* §. alienus. 1. Inſtit. de hered. inſtit.& l.1.in princip.de ſeruo corrupt. *q* l.nupet. l.ſeru. in princip.ff.de leg.3.l.ſi ita.de auro,& argen.legat. *r* Alexand.conſil.171.lib.2. *ſ* l.item Mela.§.legis.ff.ad legem Aquil. *t* dict.l.item Mela.in fin. *u* l.1.in princip.ff.naut.caup.ſtabul. *x* dict.l.1.§.item Pomponius. *y* l.bona fides. ff.depoſiti. *z* l.2.in princip.de vi bonor.raptor. *a* dict.l.2.§. in hac actione. *b* l.& non tantùm.de petit.hered. *c* l.1.in princip.iuncto §.non ſolùm.de arbor.cæden. *d* l.lex Cornelia.§.1. de iniur. *e* dict.l.lex Cornelia.§.domum. *f* Alexand.conſil.35.num.17.vol.4. *g* Alexand.conſil. 119. lib. 2.& probat l. oſſa. §. non ſolùm. de religioſ. & ſumpt. funer. iuncta l. 2. §. 1. eod. tit. *h* c.quia. de iud. *i* c. ſanè. 2. & ibi Abb. in vlt.nota. de offic. deleg. c. ſi ſententia. de ſentent. excommunic. *k* c.1.verſ. nec valet.de poſtulat. prælat.

In quo differat conuentio à promiſſione, & an ſe habeant tamquam genus, & ſpecies, & quomodo ſe habeat promiſſio ad contractum.

CAP. XXVI.

Conuentio,vt opinantur Doctores [a],eſt genus promiſſionis,& promiſſio genus ſubalternum pacti, conſtituti, & ſtipulationis [b]. Sed ego nego conuentionem poſſe dici genus promiſſionis: quia ſequeretur, poſita promiſſione, poni conuentionem, ſi quidem poſita ſpecie, ponitur genus, vt notiſſimum eſt, & tradunt etiam Doctores [c]. Sed falſum eſt,poſita promiſſione,poni conuentionem, ideo eius genus eſſe non poteſt: nam promittens neceſſariò non conuenit, poteſt enim polliceri. Secundò remoto genere, remouetur & ſpecies [d], vt notum eſt Dialecticis, ſed remota conuentione,non remouetur promiſſio:quia etiamſi non conueniat inter duos,poteſt alter eorum promittere, ſeu polliceri: ergo conuentio non eſt genus promiſſionis. Deinde non poteſt conuentio generalior eſſe promiſſione, quia poteſt promitti, & non conueniri: conuentio ergo genus quidem eſt quoad alios contractus, ſed non promiſſionis. Similiter nec pacti genus eſſe poteſt promiſſio: quia genus verificatur in qualibet ſui ſpecie, & ſpeciei parte [e], vt notum eſt. Sed promiſſio non verificatur in qualibet parte ſpeciei,ſed in eo tantùm,qui promittit: ergo pacti genus eſſe non poteſt. Quare ego cenſeo promiſſionem eſſe partem integralem conuentionis, quia inter conuenientes vnus,vel vterque etiam promittit. Et iſtud ita probatur, quia in partibus integralibus,poſito totò,ponuntur partes: poſita enim domo,ponuntur parietes,& cætera,ex quibus domus conſtat [f]. Poſita autem conuentione,ponitur promiſſio, ergo eſt pars eius integralis. Secundò remota parte integrali, remouetur totum [g], ſed remota promiſſione,deſtruitur conuentio, ergo eſt pars eius integralis. Et hoc, vbi vnita conuentioni eſt promiſſio,per ſe verò conſiderata generalior eſt conuentione.

a Iaſ.num.1.& Ripa num.16.in rubric.de verbor.oblig. *b* Bartol.in l.lecta num.12.ff.ſi cert. pet.& probatur in l.1.§.conuentionis.ff.de pact. *c* Bartol. in l.ſi mater. §.ſi quis iter. de except. rei iudic.& in l. qui vſumfructum. num. 3. de verbor. oblig. Decius in l. toto. de regul. iur. *d* Gloſſ.in l.1.in ver.nati.de ſuis,& legit.Bartol.in l.iuris gentium.§.ſed ſi fraudandi. num.2. de pact.& in l.duobus.§.ſi quis.num.2. de iureiur. *e* Bartol. in l. 1. num. 2. ſi cert. pet. in l. ſi quid certum. §.interemptum.de leg.3. l.inter agnatos,vnde legitim. *f* Bartol. in dict. §. ſi quis iter. & dict.l.qui vſumfructum. *g* Bartol.in l.re coniuncti. num.10. de leg.3.

Adulteri tempore Digeſtorum capitis pœna non plectebantur.

CAP. XXVII.

ETſi iurium Interpretes exiſtimant, tempore Iuriſconſultorum adulteros tam mares, quàm fœminas, gladio punitos fuiſſe: id tameu in vtroque ſecus fuiſſe ſemper exiſtimaui, quod & aliqui ſenſerunt. Nam Metianus ait [a], eum, qui nuptam cognatam violauit, in inſulam eſſe deportandum.

Proculdubio is acerrimè puniendus erat, qui non ſolùm nuptam, ſed & ſanguine coniunctam corruperat. At ſi is non moritur, minus qui ſimplex adulterium commiſit. Immò nec deportabantur quidem adulteri: nam ratio redditur, quare ille adulter fuerit deportatus, quia, inquit, duplex crimen commiſit, & adulterij, & inceſti: ergo ſolius adulterij rei non ſemper deportabantur.

Secundò *l. qui cum. §. adultery. de re milit.* negat damnatum adulterij inter milites recipiendum. Si igitur huius criminis pœna mors fuiſſet, locus non erat futurus huic quæſtioni: quia etiamſi adulter mortem quoquo modo fugiſſet, erat potiùs occidendus, quàm inter milites recipiendus. Nec obſtat, quòd ſacrilegos nuptiarum puniri iubeat *l quamuis. 2. in fin. C. de adulter.* quia ea lex eſt Conſtantini poſterioris Principis, quæ ex nouo hoc inducit: certum eſt enim ipſum longè poſt Iuriſconſultos fuiſſe.

Sed & adulteras leuiori pœna affectas fuiſſe apertè aſſerit D. Auguſtinus. *Adulteras,* inquit [b], *fœminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant, vſque adeò grauiùs ſeueriúſque vindicanda putabant adyta diuina, quàm humana cubilia vindicabant.* Loquitur autem de iis, qui virgines Veſtales corrupiſſent. Et Tacitus ait [c], Apuleiam adulterij accuſatam exemplo maiorum vltra ducenteſimum lapidem remotam fuiſſe. Idem ſcribit [d], Auguſtum Iuliam neptem conuictam adulterij damnaſſe, in inſulámque Trimerum haud procul Apulis littoribus proiecisse. Idem ſupponit Vlpianus [e], dum damnatam adulterij nupſiſſe ſcribit.

Nec prædictis refragatur *l. transigere. C. de tranſact.* quæ adulterium capitale crimen vocat: nam & deportatio capitalis vocatur [f]. In adulterio deprehenſam vxorem olim maritus impunè occidere poterat [g]. Poſt latam verò *dict. l. quamuis. 2. C. de adult.* adulteræ ad mortem naturalem ſunt damnatæ. Ammianus enim ſcribit [h], Rufinam tamquam adulteram à Simplicio vicario Vrbis morte multatam eſſe.

a l. ſi quis viduam. ff. de quæſtion. *b* lib. 3. de ciuit Dei, c. 5. *c* lib. 2. Annal. *d* lib 4. Annal. *e* l. mariti. §. quod ait lex. de adult. *f* l. capitalium in princip. de pœnis. *g* Gell. lib. 10. c. 23. *h* lib. 20.

An fideicommiſſo, non lectis teſtamenti verbis, renunciari poſſit. CAP. XXVIII.

FIdeicommiſſo, non lectis teſtamenti verbis, renunciari non poſſe plurimi voluerunt. Hinc multas formauit Bartolus quæſtiones [a], quibus dubitari poteſt, an ſi fideicommiſſo quis renunciauerit, valida ſit renunciatio, ſi non ſcribatur, inſpectis, & cognitis verbis teſtamenti, vt requirit *l. de his. de tranſact. & l. 1. quemadm. teſt. aper.* Idque tum ob publicam vtilitatem, vt morientium voluntates effectum ſortiantur, tum in eorum, qui teſtamenta occultant, odium introductum cenſuit Bartolus [b]. Sed hæc à iuris mente longè abeſſe exiſtimo. Si enim, vt vltimæ voluntates omnino impleantur, id lex voluit, conſultiùs legati repudiationem prohibuiſſet, quàm teſtamenti inſpectionis ſolennitatem induxiſſet, cùm lucrum legatorum apud inuitum poſſit retinere. Nec multum etiam ad morientis voluntatem conſeruandam confert

teſta

teſtamenti inſpectio, quæ altercandi occaſionem præbere poteſt; minus ob odium occultantium teſtamenta præfatam formam à lege requiri arbitror. directo enim in illos, & non per emendicatos circuitus pœnam ſtatuiſſet. Nec quicquam obſtat *l. de his*.quæ de controuerſiis teſtamentorum,vbi de illorum verbis contenditur,agit,non autem de ſimplici renunciatione,ſumpta eſt enim ex *l.1.quemad.teſtam. aper.* quæ iubet fieri poteſtatem deſiderati tabulas teſtamenti deſcribi, & reddit rationem, quia de iis controuerſiis,quæ ex teſtamento pendent,neque tranſigi, neque exquiri veritas aliter poteſt,quàm inſpectis, cognitiſque verbis teſtamenti, vnde nullam dat formam renunciandi fideicommiſſo, ſed tantum proſpicit contendentibus de ſententia aliqua teſtamenti, vt ipſis petentibus deſcribatur teſtamentum. aliter enim controuerſia de eo orta terminari non poterit. Nam cùm illa ex teſtamēto pendeat, id ipſum cognoſci,& diligenter perpendi debet,alioquin inanes ſemper ſuſcitari poſſent controuerſiæ. Idcirco cum de renunciationibus nihil illa lex diſponat, ius ſuum nullum repudiare prohibet,alio enim modo, quam ex litteræ inſpectione ad ſe rem pertinere,quam quis repellere intendit,intelligere debet.

a in l.qui Romæ.§.duo fratres.4.5.& 6.quæſtio.de verb.oblig. *b* in d.l.de his in prin.de tranſ.

An vera ſit regula: Qui non poteſt teſtari,mortis cauſa donare non poteſt. Cap. XXIX.

EVm, qui teſtari non poteſt, mortis cauſa donare non poſſe tradunt cum cæteris Aretinus *n.1.*& Socinus *n.7.in l.2.de leg.1.* excepto filiofamilias,qui non teſtatur, & tamē mortis cauſa donat,*l.tam is.§.1.de donat.cauſ.mor.* Sed ea lex in principio huic regulæ aduerſatur,quæ generaliter ait etiam eum,qui non teſtatur, mortis cauſa donare. Ipſi reſpondent illa verba de eo intelligi, qui facto teſtatus non eſt, cum tamen iure poſſit,is nihilominus mortis cauſa donare poteſt. Sed hūc intellectum, ſi ita ſenſiſſet Iuriſconſultus,ineptiſſimum fuiſſe non dubito. quis enim neget, etiamſi non teſtor,vel ſeptem teſtes meo teſtamento non adſint,mortis cauſa me poſſe donare? Voluit ergo meo iudicio potius regulam negare Iuriſconſultus, vt licet non valeat quis teſtari,mortis tamen cauſa donare poſſit. Quod demonſtrat *ſequens verſ. filiusfam.* vbi ponitur,filiumfam. qui non teſtatur, mortis tamen cauſa donare. Cæterùm quia ab Aretino adducta *in d.l.2* huic videntur obſtare,ſingulis reſpondebo. Obiicitur primò *l.1.§.1. de tutel. & ratio. diſtrah.* vbi pupillus ſicuti non teſtatur, nec mortis cauſa donat. Sed ſi eadem ratione filiusfam.& pupillus prohiberentur teſtari,hinc rectè ſumeretur argumentum,ſed alia ratione impubes,alia filiusfamilias,alia cæcus,ſurdus,mutus,& ad mortem damnatus teſtari prohibentur. Impubes igitur cum eadem ratione & teſtari, & donare inhibeatur, ſcilicet, propter iudicij defectum. rectè in eo argumentatus eſt Iuriſconſultus, vt quemadmodum ob iudicij defectum teſtari nequit, nec etiam donare poſſit. Sed ex hoc ad omnes generaliter inferendum non eſt,vt nec filiusfamilias, vel alij donare non poſſint, qui ad alia negocia firmum habent iudicium Obiicitur ſecundo *l. filiusfamilias. in fin. ff. de donat.* qui de caſtrenſi peculio teſtamenti factionem habet, mortis cauſa donat. Reſpondetur affirmatiuè regulam procedere, vt qui poteſt teſtari,is etiam multo magis mortis cauſa donet, negatiuè autem minimè. Opponitur tertio *l.illud.in princ.de donat.cauſ.mor.* vbi legata, & mortis cauſa donationes æquantur,& in vtriſque idem iuris eſt. Sed licet in multis æquiparentur,non tamen in omnibus,vt probat gloſ.*in §.1.in verſ.ferè legatis.Inſt. de donat.* Quarto arguitur ex *l.ſi quis.eod.tit.* damnatus capite mortis cauſa non donat. Sed reſpondeo non ex eo ipſum inhiberi,quod teſtari non poſſit, ſed quia ſeruus pœnæ eſt

factus,& bona eius ad fiſcum ſunt deuoluta. Poſtremo adducitur *l. Senatus. in princ. eod. tit.* in qua non capit ex donatione cauſa mortis,qui non capit ex legato. Sed hæc lex non de donante loquitur,ſed de eo,cui donatur. Ex quibus clarum eſt , minus recte conſtitui regulam,vt qui teſtari nequit,mortis cauſa donare non poſſit.

Quæ ſint iura extraordinaria,& quid extra ordinem ius dici. CAP. XXX.

IVrium quædam ordinaria, quædam extraordinaria inueniuntur. Ordinaria ſunt quæcunque ex lege,plebiſcito,ſenatuſconſulto,edicto Prætoris,vel Principis conſtitutione proficiſcuntur; cætera, quæ contra legem ex cauſa à Principe permittuntur,extra ordinem fieri dicuntur.Id probat in primis *l. nullo. ff. de falſ. Neq; tituli*,inquit, *neque pratorio iure , neque extra ordinem ſeruum cum domino litigare permitti.* Quia ergo ciuili, & prætorio iuri extraordinarium opponitur,certum eſt illud eſſe, quod præter, aut contra legem permittitur.Secundò *l. ſolent. in princ. ff. de off. Proconſ.* ait, *Solent Proconſules cuſtodiarum cognitionem legatis ſuis mandare, vt praaudias ad ſe remittant. Sed id munus mãdati extraordinarium eſt,quia gladij poteſtatem ſibi datam nemo ad alium transferre poteſt.* Extraordinarium ibi intelligitur,quod eſt contra legem,ſed permittitur.Tertiò acced.t *l. 2. §. deinde Cornelius Sylla. ff. de orig. iur. verſ. & hac omnia.* vbi præfectus vigilum,& annonę non ſunt magiſtratus,ſed extra ordinem vtilitatis cauſa conſtituti:nam de iis lege,vt de cæteris,non cauebatur, ſed præter legem hi ab Auguſto creati fuere,*l. 1. in fin. & l. 3. ff. de off. præfect. vigil.* quæ dicit, Auguſtum per ſe incendiis conſulere voluiſſe, & præfectum vigilum creaſſe. Nullam enim de hoc legem tulit, ſed ex ſe ita ſtatuit.Ita etiam interpretor *l. ſi in aliquam. §. vlt. ff. de off. proconſ.* vbi Romę ius,vel magiſtratus,vel extra ordinem alij reddunt.

Hinc etiam cum in aliquo caſu lex non prouidet,ſed alia ad illum trahitur,& vtilis naſcitur actio,extra ordinem ius reddi dicitur.*L. actio. ff. de neg. geſt.* quæ extraordinarium appellat iudicium,in quo vtili actione agitur. Hoc idem intelligit *l. cùm filiuſfam. ff. ſi cert. pet. iunct. l. ſi longius. §. 1. ff. de iudi.* vbi filius Romæ ſtudiorum cauſa agens, vtili actione agit,& ob id extra ordinem auditur [a].Idem patet *in §. ſed ex his. Inſt. de Attilia. tuto.* Nam cùm lege non caueretur,vt ad tutelam adminiſtrandam tutor compelleretur, ſed quadam conſuetudine id introductum eſſet, extra ordinem id factum fuiſſe dicitur [b]. Hac eadem ratione cum ex quadam æquitate petitur pecunia, quæ nunquam promiſſa fuit,extra ordinem peti dicitur [c], etſi ad Præſidem, qui regulariter non iudicabat [d]: de iis tanquam ſuæ iuriſdictioni reſeruatis, veluti de mercedibus ius dicebat,id rectiùs referri poſſit.

Ita etiam intelligo *l. ſi cui legatum. ff. de conditio. & demonſtr.* vbi quia nullum eſt ius, quod iubebat filios emancipari,extra ordinem de hoc eſt conſtituendum.Hinc etiam Prætor cum minorem aduerſus contractum in integrum reſtituit, extra ordinem id facere dicitur, quia aduerſus legem agit [e], & licet ordinarij iuris pars ſint Prætorum edicta [f], quia tamen in integrum reſtitutio aliis Prætorum edictis conuenta obſeruantibus [g],aduerſatur,ſed ex æquitate lapſis minoribus in ſubſidium, alio omni ceſſante remedio,ſubuenit,id extra ordinem fieri dicitur.

Eadem ratione omnia iudicia hodie extraordinaria appellantur [h], quia contra legis 12. tabularum ſolennitatem,& ſine formulis ius redditur. Ex prædictis liquet ſenſus *l. pecunia. 178. §. 1. ff. de verb. ſignif.* nam cùm aduerſus legem inuenta ſint fideicommiſſa,

miſſa, vt iis detur, quibus relinqui non poterat [i], & ad ea extendatur actio perſonalis ex teſtamento, quæ pro legatis directa erat, & in ipſis eſt vtilis, extra ordinem in eis ius redditur: quia non habent iuris ordinarij executionem, & id genus vtilis actionis, quæ ad nouum caſum extenditur, vocatur perſecutio, quæ neque à lege 12. tabularum, neque à Sexto Ælio inuenta fuit [k].

Ex prædictis patet non probari, vt vulgò creditur, pro fideicommiſſis officium iudicis competere, cum pro ipſis potius vtilis actio naſcatur. Vlpianus in fragmentis dicit [l] extra ordinem pro fideicommiſſis ius reddi: quia in his formulæ verborum non obſeruabantur, ob quam cauſam hodie omnia iudicia vocantur extraordinaria *in §. vlt. Inſtit. de interdict.* Ex his etiam declaratur *l. 2. C. de inſtitut. & ſubſtit.* de cuius intellectu dubitauit Bartolus *in l. in teſtamento. 2. in fin. ff. de condit. & demonſtr.* negat enim extraordinario auxilio in integrum contra iura eam reſtitui, quæ conditioni teſtatricis non paruit. Aliquando intelligimus extraordinarium, quod iudicis arbitrio committitur, vt ſunt extraordinaria crimina, de quibus *in l. 1. & toto tit. de extraord. criminibus.*

a d. l. cum filiusfam. ſi cer. pet. *b* l. 1. in princ. ff. de admin. tutor. *c* tit. ff. de naſtis. & extraord. cognit. *d* l. 2. C. de pedan. iud. l. 1. C. de ordin. iud. *e* l. in cauſa. 2. in princ. de minori. *f* d. l. nullo. de falſis. *g* l. iuriſgentium. § Prætor. ff. de pact. *h* §. vlt. Inſt. de interd. & d. l. actio. ff. de neg. geſt. *i* §. 1. Inſtit. de fideicom. hæred. *k* l 2. §. deinde ex his legibus. & §. augeſcere. ff. de orig. iur. *l* tit de fideicommiſſis. 25.

De vectigalibus in genere. CAP. XXXI.

VEctigalia neruos Reip. Cicero appellat [a], & ideo tanquam de re permeceſſaria tractatum texendum eſſe cenſui. Alij, qui de hoc ſcripſerunt, vt Ioannes Bertachinus Firmanus, quæſtiones ad decidenda negocia forenſia pertinentes excitarunt. Sed genera vectigalium, corúmque ſpecies retinuerunt, quas hîc ego pro viribus exprimere conabor, vt appareat, quantum veteres Principes plus ſuos populos, quam noſtri onerauerint, & quantum hodie nouis excogitatis vectigalibus gentes grauentur. In primis igitur tradendum erit, quid ſit Vectigal, ſecundo quis illud inuenerit, tertio quare ſit inuentum, quarto quotuplex ſit, deinde diuerſarum gentium, & poſtremo Romanorum vectigalia explicabimus.

Vectigal propriè illud eſt, quod pro vehendis mercibus perſoluitur, ſed hic generaliter pro qualibet penſitatione, quę a ſubiectis populis Principi, etiam pro fundo [b], perſoluitur, eſt accipiendum, quemadmodum Cicero [c], Plinius [d], & alij capiunt. Id rectiùs diceretur tributum à tribubus, vt tradit Varro [e], appellatum. pecunia enim populo Roman. imperatâ tributim à ſingulis pro portione cenſus exigebatur. Vlpianus vero à contributione, vel quod militibus tribuatur, dici tributum putat [f].

Olim enim ſuo ære omnes Romæ militabant, verum capto Anxur Volſcorum oppido, Fabio Ambuſto, & Valerio Potito Tribunis militaribus exiſtentibus ſtatutum eſt, vt omnes ex publico militarent [g], itaque quiſque pro modo facultatum pecuniam contulit, & à tributa pecunia dictum eſſe tributum, Vlpianus ſignificat [h].

Vectigal igitur generaliter ſumptum eſt penſitatio, quæ ſuperiori tanquam Principi ſoluitur, & hoc ſiue vt ſuo, ſiue vt alieno Principi ſoluatur, ſicut faciunt negotiatores, qui pro mercibus in alienum territoriũ importatis pědunt. Alij aliter definiunt.

Quis verò primus vectigal inuenerit, variæ ſunt opiniones. Diodorus Oſirim primum

mum apud Æthiopes tributum inſtituiſſe tradit [i].Herodotus verò ait [k], Darium Hiſtaſpis filium primum tributa inſtituiſſe,cum ante munera tantum Regi afferrent.totum enim regnum in viginti prouincias diuiſit, & certum cuique tributum impoſuit,ex quibus talentorum 14.millia,& 560.collegit. Præter hæc Æthiopes, & Indi etiam tempore Herodoti binos ſemodios auri rudis,ducenos faſces ebeni, quinos Æthiopes pueros,& vicenos grandes Elephantorum dentes,ter quoque anno portabant.Arabes millena quot annis talenta thuris [l].

Strabo quoque ſcribit [m], tributum inuentum fuiſſe apud Perſas à Dario Longimano, qui omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum, & vlnarum magnitudine, quæ tanta erat,vt genua pertingeret. Græcis verò primum Crœſum Lydorum regem tributum imperaſſe Herodotus tradit [n]. Scythæ Aſianis ſubactis modicum tributum in victoriæ ſignum impoſuere,vt Trogus Pompeius refert [o].

Sed ante iſtos fit mentio tributorum apud Iob, qui dicit [p], apud Inferos non audiri vocem exigentis tributum.Primus Dominus populo Hebræorum imperauit, vt dimidium ſicli offerrent,qui annos viginti exceſſerant [q].

Poſt hunc legitur [r] populum Iſraeliticum rogaſſe Roboam regem, vt ſe ſubleuaret ab oneribus à Salomone eius patre impoſitis. Vnde vetuſtiſſimam tributorum originem eſſe oportet. ſed qui ſupra ſunt nominati, fortè ſuis populis vectigalia primi impoſuerunt.Romani Reges & ipſi à populo viritim tributa exigebant à naſcentibus,morientibus,& virilem togam accipientibus, ait Dionyſius [s], ſed plus à viris, quàm fœminis, à viris quam pueris, donec Ser. Tullus,inſtitutis claſſibus, pro modo facultatum tributa exegit, id eſt, pro modo paſcuorum cuiuſque. Nondum enim inuento tritico opes illorum in paſcuis tantum erant,nec in tabulis cenſus, ſeu, vt vulgus loquitur,æſtimi,aliud,quam paſcua legitur,vt auctor eſt Plinius [t]. *Et diu*,inquit, *ſolum hoc vectigal fuit.* omnium enim opes in pecoribus conſtabant. Inopes vero in tabulas cetitum relati æra pro capite tributi nomine ſoluebant, vt ait Pedianus [u]; vnde initio ciuitatum tributa ad negotia publica expedienda inuenta fuiſſe arbitror, neque enim ſine his Reſp.ſtare potuiſſent.

Inuenta verò fuiſſe tributa Doctores opinantur, vt hac pecunia Principes populos à latronibus,& extraneorum iniuriis tuerentur. Baldus enim vult [x], dominos vectigalia exigentes teneri præſtare tuta itinera, quaſi ob id vectigal ſoluatur, cui Bartolus [y], & alij [z] aſſentiunt. Sed etſi id non nego, etiam ob alia negocia publica obeunda tributa penſitari cenſeo.cum enim mœnia,pontes extrui, vias ſterni oporteat, ius dicentes,& miniſtros publicos ſuſtentari, & alia munera obiri,id ſine pecunia publica fieri non poteſt.Bellum etiam cùm hoſtibus iniuriam inferentibus eſt indicendum,pecunia eſt opus. Quare ob publicam vtilitatem, & ſuſtinendam etiam Principis dignitatem vectigalia inuenta fuiſſe puto.

Apud Rom.Remp. prius vnum vectigalis genus fuit,quod ex paſcuis, & pecoribus ſoluebatur. *Etiam nunc*,inquit Plinius [a], *in tabulis cenſoriis paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus redditus habet: quia diu hoc ſolum vectigal fuerat.* Poſtea in arua conuerſis paſcuis,auctóque Reip.imperio,tria vectigalium inuenta ſunt genera, vnum ex agricolatione;alterum ex mercibus exportatis,& importatis:vnde exagogica dicebatur,& iſagogica tertium ex agris paſcuis.Primum decimas complectitur: nam decima fructuum pendebatur; ſecundum portorium, poſtremum nomen fuit ſcriptura in paſcuis conſiſtens:quia, vt credo,hæc antiquitus, vt ex Plinio oſtendimus [b], ſola in tabulis cenſoriis continebantur. Hæc ex Cicerone ſignificantur [c], ſed à Pediano clarius explicantur.Verba Ciceronis hæc ſunt:*Cum hoſtium copia non longè abſunt, pecora*

cora relinquuntur, agricultura deſeritur, mercatorum nauigatio conquieſcit, ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex ſcriptura vectigal conſeruari poteſt.

Quibus verbis tres vectigalium ſpecies complectitur, quibus poſtea additæ ſunt ſalinæ, quæ & ipſæ magnum vectigal præſtiterunt, vt infra dicetur. Subiicit paulo pòſt Cicero, *Publicani familias maximas, quas in ſalinis habent, quas in agris, quas in portubus atque cuſtodiis, magno periculo ſe habere arbitrantur.*

Sed clariùs Aſconius explicat, quem hic ex emendato codice deſcriptum referam. *Mancipes*, inquit [d], *ſunt Publicanorum Principes Romani homines, qui quaſtus ſui cauſa decumas redimunt, Decumani appellantur, ſi portum, aut paſcua publica, portitores, aut paſcuarij, quorum ratio ſcriptura dicitur. Hi exigenda à ſociis ſuo periculo exigunt, & Reipublica repræſentant.* Hæc Pedianus. Videndum eſt igitur de decimis, mox de portitoribus, deinde de ſalinis, de paſcuis, & aliis vectigalibus à Principibus inuentis diſſeremus.

Quod pertinet ad decimam, cùm quis Princeps aliquam ſubegiſſet ciuitatem, aut prouinciam, ſolebat illi decimam eorum quæ collegiſſet, imperare: quod Darium Longimanum apud Perſas inſtitiſſe, Strabo ſcribit. *Exigebant*, inquit [e], *ex ora maritima argentum, nempe, ex illatu in portum vectigal; ex mediterranea verò quidquid qua ferat regio, vt colores, medicamenta, lanam, vel quid ſimile.* Id ſeruarunt & Romani, qui ex ſubactis populis decimam eorum, quæ illa ferebat regio, exigebant. Ægyptus quintam partem frugum Pharaonibus pendere ſolebat [f], cùm Ioſephus totam eam prouinciam Regibus tributariam feciſſet: quod Oroſius vſque ad ſua tempora ſeruatum fuiſſe teſtatur [g]. Sed Romanis plurimum decimæ ſoluebatur. Appianus, *Volentibus*, inquit [h], *agros colere, annua vectigalia publicè eſſe pendenda, ſeminum partem decimam, arborum verò quintam, eorum, quos perceperant, fructuum portionem.* Mancipéſque vocabantur, qui decimam exigebant, vt ex ſupradictis verbis Aſconij patet.

Vbi verò ducenties centena millia frumenti ex Ægypto inferebantur, ſcilicet modiorum, Auguſto imperante, ait Aurelius Victor [i]. Itali 20. milliones vocant. Pendebátque modius circiter viginti libras. Tranſlato verò Conſtantinopolim imperio, hoc frumentum eò vehi cœpit. Iuſtinianóque imperante 800. myriades attabarum, ſeu medimnorum Atticorum, id eſt, octo milliones, inde Conſtantinopolim mittebantur, pro quorum naulo Princeps octuaginta millia ſolidorum illius temporis perſoluebat, vt in edicto 13. Iuſtiniani continetur [k]. Capiebat autem medimnus libras 120. Cicero in Sicilia ait omnem agrum eſſe decumanum; idem decimam tritici Reipublicæ ſoluere. Rurſúſque aliam decimam, ternis in ſingulos modios HS. ſolutis, Romanis vendebant. Erat hæc ſumma 800. millium modiorum, quæ ſi non ſufficiebat, imperabatur alia decima, datis in modium HS. quatuor. *Emundi*, inquit [l], *duo genera fuerunt, vnum certarum decumarum, alterum; quod præterea ciuitatibus æqualiter eſſet diſtributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet, huius imperati tritici mod. 800. millia. Pretium autem conſtitutum Decumano in modios ſingulos HS. terni, imperato HS. 4. ita in frumentum imperatum HS. duo, & tricies in annos ſingulos Verri decernebatur, quod aratoribus ſolueret, in alteras decumas fermè ad nonagies, ſic per triennium ad hanc frumenti emptionem Sicilienſem prope centies, & vicies erogatum eſt.* Hæc ille.

Aliquando etiam non decimam frugum, ſed certam ſummam totam prouinciam pendere voluerunt. Nam C. Iulius Cæſar 20. myriades tritici, id eſt, 200. millia medimnorum Atticorum, & olei librarum 300. myriades, hoc eſt, ter decies centena millia Romam ex Africa aduehi iuſſit, vt Plutarchus refert [m], Cæſárque ſcribit [n],

Leptitanos 130. millia pondo olei in Mauritania ſoluiſſe Romanis Hanc non puto decimam fuiſſe, ſed pro decima imperatam. Linum etiam, & lanam, aliáſque ſpecies textrinis, gynæciiſque inferebant [o]. Similiter Strabo ſcribit [p], Cappadoces Perſis quotannis præter argentum equos 1500. mulorum duo millia, ouium quinquaginta millia præſtitiſſe, & Medos duplum ferè horum ſoluiſſe: Arabes verò ſingula millia talentum thuris annua penſitaſſe, Plinius ſcribit [q].

Item Æthiopes tertio quoque anno centenas hebeni phalangas cum auro, & ebore, id eſt, vicenis dentibus elephantorum grandibus [r]. Cilices verò Dario 500. talenta ſoluebant, vt tradit Herodotus [s].

Hæc ſumma tres milliones efficit. Aliqui ſubactis populis graue onus imponebant, vt Demetrius, qui Iudæis tertiam partem eorum, quæ ex ſeminibus colligebantur, & dimidiam fructuum, qui ex arboribus percipiebantur, pretium ſalis, coronas aureas impoſuit, & pro pecoribus tributum exigebat [t].

Piſiſtratus verò Tyrannus ab Athenienſibus viceſimam prouentuum exigebat, vt auctor eſt Thucydides [u]: & ipſi Athenienſes pecunia laborantes viceſimam maritimis populis ſibi ſubiectis imperarunt, vt idem Thucydides tradit [x].

Ex Hiſpaniæ auri fodiuis magnum pondus Romani exigebant, quod decimam æquaſſe non puto, ſed loco decimæ fuit. Plinius enim auctor eſt [y], quoſdam tradidiſſe, Aſturiam, Gallæciam, & Luſitaniam vicena millia pondo ſingulis annis ex auri fodinis præſtitiſſe. Excedit hæc ſumma duos milliones noſtrorum aureorum. Strabo [z] quoque ex Polybio recitat argenti fodinas circa nouam Carthaginem 25. millia drachmarum per ſingulos dies populo Romano exhibuiſſe. Eſſent vltra duo millia noſtrorum aureorum ſingulis diebus. Strabo etiam de Celtiberia Hiſpaniæ prouincia hæc ſcribit [a]: *Poſſidonius auctor eſt Marcum Marcellum tributum ex Celtiberia exegiſſe talentum* 600. Quæ ſumma efficit 360. millia aureorum. Maximum præterea Romanis præſtabant equitatum, vt idem Strabo refert [b]. Vnde redditus, quos Romani ex Hiſpaniæ fodinis tantùm percipiebant, poſſunt intelligi.

Gallis verò ſubactis pro decimis Iulius Cæſar quadringenties HS. imperauit, vt ait Eutropius [c]. Efficit ea ſūma quadringēta millia aureorū illius tēporis, & circa millionem noſtrorū aureorū: tributúmque ſingulis mēſibus ſoluebant [d]. In his vectigalia nō cōnumerantur, de quibus ſuo loco dicetur. Equos pterea Romanis Gallia pſtitit [e].

Aſia ducenta millia talentum M. Antonio ſoluit, vt auctor eſt Plutarchus [f]. Efficit ea ſumma 120. milliones auri, niſi de minore talento intelligit: erat autem hæc pro omni genere vectigalium.

Capanos verò in Italia viceſimā frumēti ſoluiſſe Cicero ſcribere videtur [g], quemadmodū Blondus interpretatur [h]. Ex Apulia quoque, & Calabria frumēta Regi Gothorū præſtita fuiſſe Caſſiodorus memorat [i]. Idem ſcribit [k], Iſtriam vinū, oleū, & frumētum exhibuiſſe, ſicut & Venetiam [l]. Verùm dicit [m], pro his pecuniam, id eſt, 1200. aureos præſtitos fuiſſe: & ipſe ad mille eam ſūmam redegit. Paulus Æmilius Macedonibus ſubactis agros reſtituit, & eos centū annua talēta, id eſt, 600. millia aureorū, populo Rom. pēdere iuſſit, cùm duplū antè Regibus ſoluerēt, vt Plutarchus memorat [n].

Hæc diu obtinuere. Varias pro cuiuſque prouinciæ fertilitate ſpecies diuerſæ gentes præbuere, vt Friſiis coria boum ad vſus militares Druſus imperauit [o]. Poſtmodum æqua ferè omnium fuit conditio: præceptúmque cuique populo, vt quinquageſimam frumenti, hordei quadrageſimam, vini, & lardi viceſimam Principi ſoluerent [p]: aliud ex frugibus non ſoluebatur. Armeniæ verò regionibus frumenti, & hordei quadrageſima, vini, & lardi decimaquinta eſt imperata. Qui pecuniam pro his pendebant, quintam partem fructuum ſoluebant [q]: & qui vinum non colligebant,

illud emere cogebantur, id eſt, eam vini quantitatem, quam præſtare ſolebant [r].

Hæc autem militibus præſtabantur: hordeum enim equitibus, frumentum in panem verſum ita exhibebatur, duobus diebus bucellatus, tertio panis dabatur, vinum, & acetum alternis diebus, & alternis lardum, & carnem veruecinam accipiebant [s].

Hanc annonam, paucis exceptis, non gratuitò militibus dabant, ſed taxato in præfatos ciues pretio, eas militibus vendebant. Inde eueniebat, vt Principes magnam ſtipendij partem, quod militibus ſoluebant, rurſus reciperent. Iubentur enim ab Arcadio, & Honorio ſpecies adærari, id eſt, eo pretio militibus dari, quo in foro diſtrahuntur [t]. Item puniuntur, qui ſemel factam adærationem auſi fuerint mutare [u]. Vnde apparet, venditam militibus annonam à Principibus fuiſſe, qui magnum ex hoc lucrum conſequebantur, & faciliùs impenſas alendorum exercituum ſuſtinebant. Hanc ob cauſam non licebat pecuniam pro his redditibus ſoluere [x]. Et hæc eſt, quæ annonaria cauſa ab Hermogeniano appellatur [y].

Qui fœnus exercent, omnibus patrimonij contributionibus fungi debent, etſi aſſeſtionem non habeant, nec agros poſſideant, vt ait Paulus [z]. L. verò Afranio, & Metello Celere Coss. Metellus Nepos Prætor legem tulit omnibus gratam, ne quis in Italia tributum penderet. Quæ lex Metella eſt vocata, etſi aliqui eius nomen abradere ſint conati [a]. Vnde poſtea pluribus in prouinciis ciuitatibus indultum eſt ius Italicum, id eſt, ne tributa ſoluere tenerentur. Recenſentur autem hæ vrbes *in l. 1, antepenult. penult. & vlt. de cenſib.* Antea verò Roma à tributis fuerat liberata, cùm Paulus Æmili' Perſeo Rege, & Macedonib' ſubactis plurimũ auri, & argẽti in ærariũ intuliſſet. vt vſq; ad Hircij, & Panſæ cõſulatũ nulli ciuiũ tributũ ſoluere opus fuerat [b].

Auguſtus paulo pòſt Princeps factus, iuſſit libertos etiam in Italia quartam partem annuorũ redditũ penſitare, vt Dion tradit [c]. Prouinciis, quæ ſpõte ſe dedebant, leuiora Romani imponebant tributa, vt Anglis, qui impenſis tantùm alẽdi exercitus sũt onerati Strabo, *Ad Britanniæ inſulæ*, inquit [d], *cuſtodia nullo opus eſt præſidio: non enim plus ordine vno militum, vel equitatu aliquo indiget, vt ab ipſis tributa exigantur, æqualiter enim conſtitutum ipſis vectigal.* Suburbia Cariæ prouinciæ, vt Campania, Picenum vinum ad vſum populi Romani vehere, & mercatoribus quarta parte minus, quàm in foro vendebatur, diſtrahere tenebantur [e].

a pro lege Manilia. *b* l. lex vectigali. de pignorib. *c* vbi ſuprà. *d* lib. 12. c. 12. *e* lib. 4 de lingua Latina. *f* l. ager. ff. de verbor. ſignif. *g* Liuius lib. 4. decad. 1. ad fin. *h* ibidem. *i* lib. 1. rerum antiqu. c. 2. *k* lib. 3. ſiue Thalia. *l* Plinius lib. 12. c. 17. *m* lib. 15. Geograph. ad fin. *n* lib. 1. ſub princip. ſiue Clio. *o* lib. 1. *p* c. 3 *q* Exod. c. 30. Ioſeph. lib. 3 antiquit. Iudaic. c. 12. *r* Regum lib. 3. c. 12. *ſ* lib. 4. antiquit. Roman. *t* lib. 18. c. 3. *u* in Diuinat. *x* in c. 1. §. connenticula. num. 6. de pace iur. firm. *y* in l. ne quid. q 2. de incend. ruina naufrag. *z* Gloſſ. vnica & Archidiac. in c. ſi quis Romipetas, & peregrinos 24 q. 3. *a* lib. 18. c. 3. *b* vbi ſuprà. *c* in orat. pro lege Manilia. *d* in 1. in Verrem act ſeu in Diuinat. *e* lib. 15. ad fin. *f* Geneſ. c 47. *g* lib. 1. c. 8. *h* lib. 1. de bello ciuili Roman. *i* de vita, & morib. Imper. in Auguſto. *k* c. 8. *l* in 4. in Verrem act. lib. 3. *m* in C. Iulio Cæſare. *n* lib. 5. bell. ciuil. ſub fin. *o* l. 24. C. Th. de annon. & tribut. *p* lib. 11. Geograph. *q* lib. 12. c. 17. *r* Plinius lib. eod. c 4. *ſ* lib. 5. ſeu Terpſichore. *t* Machab. lib. 1. c. 10. *u* lib. 6. hiſtor. *x* lib. 7. hiſtor. *y* lib. 33. c 4. *z* lib. 3. Geograph. *a* ibidem. *b* vbi ſuprà. *c* de geſt. Roman. lib. 6. *d* Dion lib. 54. *e* Tacit. lib. 2. Annal. *f* in M Antonio. *g* ad Atticum lib. 2. epiſt. 31. *h* lib. 5. Romæ triumph. *i* lib 1. variat. ad Fauſtum Præpoſitum, epiſt 35. *k* lib. 12. ad prouinciales Iſtriæ, epiſt. 22. *l* lib. eod. ad Paulum, epiſt. 26. *m* lib. 11. ad Vitallinum Lucaniæ, & Brutiorum Cancellarium, epiſt. penult. *n* in Paulo Æmilio. *o* Tacit. lib. 4. Annal. *p* l. modios. C. de ſuſcept & arcar. lib. 10. *q* l. vlt. C. Th. de annon. & tribut. *r* l. 6. C. Th. eod. tit. *ſ* l. 1. C de erogat. milit. annon. lib. 2. *t* l. ſeptem. C. eod. *u* l. lege repetita. C. eod. *x* C. Th. tributa in ipſis ſpecieb. inferri. tot. tit. *y* l. aufertur. §. vt debitoribus. de iur. fiſc. *z* l. filij. §. vlt. ad municip. *a* Dion lib. 37. *b* Plutarch. in Paulo Æmilio. *c* lib. 50. *d* lib. 4 Geograph. *e* l. 2 & 3. C. Th. tribut. in ipſis ſpecieb.

De tributo veſtium militarium.

Aliud fuit genus tributi, quo chlamydes militibus præſtandæ agrorum dominis pro modo prædiorum ſunt indictæ:quod à C. Graccho Tribuno plebis originem habuit. Cùm enim Quæſtor in Sardiniam cum Oreſte Cos. iuiſſet, vehementi, inquit Plutarchus [a], atque peſtifera hyeme exercitum opprimente, Conſul à ciuitatibus veſtem militibus petiit; & illæ, miſſis ad ſenatum Legatis, ſe à præſtatione veſtium excuſarunt, nec aliunde veſtiendi exercitus facultas Conſuli permittebatur, magnóque ob eam rem milites afficiebantur incommodo. Adiens verò ciuitates Caius effecit, vt ipſæ ſponte ſua veſtem exercitui donarent.

Mox Romam reuerſus C. Gracchus multas leges tulit, inter alias de veſtibus publicè militibus dandis ſine ſtipendiorum diminutione. Itaque hoc onere grauati ſunt prædiorum poſſeſſores: inductúmque à Valentiniano fuit, vt pro ſingulis 20. vel 30. iugeris terræ, vel 33. pro locorum conſuetudine ſingulæ chlamydes præſtarentur [b]: & qui chlamydem dare non poterant, pro ea ſolidum, ſeu aureum præſtabant, ita æſtimata, vel adærata eſt ſingula chlamys [c].

Hoc aurum in capita inter præſtantiores milites diuidebatur. Aliæ verò chlamydes, id eſt, ſexta pars earum, quæ militibus dabantur, à Gynæciariis Principis textæ in ipſa ſpecie gregariis militibus præſtabantur [d]: ſuas verò veſtes priuati, vel earum pretium à Calend. Septembris vſque ad Calend. Aprilis ſoluebant [e]: quod ſi ſoluere ceſſauiſſent, ſub haſta debitoris prædia vendebantur, vt ex pretio inde exacto debito ſatisfieret [f]. Hoc tributum hodie eſſe deſiit: quia exceptis ſtipatoribus omnes milites hodie ſunt tumultuarij, & pro temporum neceſſitate conſcripti. Hæc de tributis, nunc de his, quæ propriè vectigalia ſunt, eſt agendum.

a in C. Graccho. *b* l. 2. C. de milit. veſt. lib. 12. *c* l. penult. C. eod tit. *d* l. vlt. C. eod. tit. *e* l. 4. C. eod. tit. *f* l. vlt. C. ſi propt. publ. penſit.

De vectigalibus.

Vectigal propriè dicitur, quod pro rebus vectis fiſco penditur. Aliud verò vectigal eſt, quod pro agro ad longum tempus locato, vel emphyteutico ſoluitur [a], de quo hîc non eſt ſermo. Agimus enim præcipuè de pecunia à negotiatoribus ſoluenda: quia in Principis territorium important, vel inde exportant: quod poſtea ad eos, qui piſcariam, ſalinámve exercent, & alios, qui vendunt, eſt extenſum. Vlpianus, *Publica*, inquit [b], *vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus capit, quale eſt vectigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum, & metallorum, & piſcariarum, de quibus ordine eſt differendum.*

a l. 1. ff. ſi ager vectig. vel emphyt. eſſe dicat. *b* l. inter publica. §. vlt. de verbor. ſignif.

De vectigalibus portus.

Qui in portum aliquem merces importabant, vel exportabant, pro illis vectigal ſoluere tenebantur, quod portorium vocabatur [a]: quia cauſa portus ſoluebatur. *Portus autem*, ait Vlpianus [b], *appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces,*

es,& inde exportantur:eaque nihilominus ſtatio eſt concluſa,atque munita. Hactenus Vlpianus.

Exigendi verò ex portubus, ſeu ſtationibus vectigalia antiquiſſimus eſt omnium ferè populorum vſus. Strabo enim ſcribit [c], Maſſilienſes immenſas comparaſſe opes, dum abeuntibus, & redeuntibus per fluuium Rhodanum vectigalia exigunt.

Poſtea infrà ſubiicit,maximam inter Heduos, & Sequanos inimicitiam fuiſſe propter Ararim fluuium,qui eos diuidit, quem ſibi proprium vtraque gens vendicat, ad ſeque vectigalia pertinere contendit.

De Britannis hæc addit [d]:Britannos vectigalia grauia toleraſſe,& eorum, quæ inde in Galliam importantur, & eorum, quæ illinc exportantur. Adeo verò frequens erat portuum vectigal,vt Strabo referat [e],*Cumanos vt inſulſos, & hebetes carptos fuiſſe, quod 300. annis tantùm poſt eius vrbis ædificationem portus vectigalia exegerint, cum antea populus ille eiuſmodi prouentum non haberet. Quare obtinuit opinio eos homines ſerò ſenſiſſe, cùm vrbem ad mare habitarent.* Hæc ille.

In portum vecta, exportata negotiandi cauſa vectigal ſoluebant: quæ verò vſus ſui cauſa inferebantur,immunia erant [f]. Quare in Lege cenſoria portus Siciliæ ſcriptum erat,*Seruos,quos domum quis ducet ſuo vſu,pro his portorium ne dato* [g]. Hinc dubitatum eſt, qui dicantur ſuo vſu duci, an & hi,qui fundi inſtruendi cauſa ducuntur: & viſum eſt,omnes,quos ad vſum ſui, vel agrorum colendorum cauſa haberet, non vt venderet,vſus ſui cauſa haberi.

Sed etſi omnium,quæ negotiandi cauſa portum ingrediuntur, ſoluendum ſit vectigal [h],præcipuè tamen 60 ſpecierum,quæ recenſentur *in l. vltim. de publicanis*, eſt pendendum, & ob id nominatim earum mentionem factam eſſe noſtri putant interpretes [i].

Sed fruſtrà tot ſpecies ſpecialiter vectigales eſſe dicuntur,cum pro omnibus aliis, & magis pro ipſis pendendum ſit vectigal. Exiſtimarim igitur nobiles, & pretioſas ſpecies, quæ ex India aduehuntur, ibi indicari, vt ex ipſis etiam vſus ſui cauſa aduectis, cùm longè ſint petitæ, & potiùs luxus, quam neceſſarij vſus cauſa comparatæ, vectigal ſoluendum imponatur. quæ autem illæ ſint ſpecies, alibi expoſui [k].

Non tantùm autem,quæ portum ingrediebantur, ſed & quæ in fines Imperij terra portabantur, vectigal ſoluebant [l], quod videtur octauæ fuiſſe æſtimationis eorum, quæ portabantur [m], & octauarij, qui hanc octauam exigebant, ſunt vocati [n].

a l.in lege Cenſoria.de ver. ſign. *b* l.portus.de verbor. ſign. *c* lib.4.Geograph. *d* lib.eod. *e* lib.13.Geographiæ. *f* l.vniuerſi.5.C.de vectig.& com. *g* d.l.in lege cenſoria.ff.de verb.ſign. *h* d.l.vniuerſi. *i* gloſ.in d.l.vlt.ver.vectigal.ff.de publican. *k* ſuprà lib.2.c.110. *l* l.5.cùm ſeqq. C.de vectigal.& comm. *m* l.ex præſtatione.C.eod.tit. *n* l.à legatis.C.de vectig.& comm.

De portoriis pontium.

I. Aliud erat portorij genus,quod à tranſeuntibus per põtes pendebatur.Cùm enim quotidiana reparatione indigerent [a],redemptoribus locabant,qui hanc curam ſuſciperent,& ipſi à tranſeuntibus ob id ſtipem exigebant, portorium dictam, quod pro equis, aut carrucis ſoluebatur. Labeo, *Vehiculum,* inquit [b], *conduxiſti, vt onus tuum portares,*

portaret, & ſecum iter faceret; & cùm pontem tranſiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur, an etiam pro ipſa ſola rheda portorium daturus fuerit? puto, ſi mulio non ignorauit & ſe ea tranſiturum, cùm vehiculum locaret, mulionem præſtare debere.

a l. ad inſtructiones. C. de ſac. ſanct. eccleſ. b Lecùm in plures. 61. §. pen. locati.

De vectigali venalium mancipiorum.

Præter portorium & pro rebus, quæ venibant, vectigal fuit impoſitum [a]. Pro mancipiis venditis pretij quinquageſima ſoluebatur. nam Dion ſcribit [b], Auguſtum mancipiorum venditorum quinquageſimam introduxiſſe, quam poſtea Nero ſuſtulit. Tacitus, *Vectigal*, inquit [c], *quintæ, & viceſimæ venalium mancipiorum remiſſum ſpecie magis, quam vi: quia cum venditor pendere iuberetur, in partem pretij emptoribus accreſcebat.* Sed dum dicit, *Quintæ, & viceſimæ*, Cuiacius legendum putat [d], *Quinquageſimæ*, propter verba Dionis [e], & quia ipſe Tacitus ſubiicit [f], *Manet tamen abolitio quadrageſimæ, quinquageſimæque.* Quadrageſima verò fuit ſummarum, de quibus litigabatur [g].

a l. 5. C. de vectig. & comm. b lib. 55. ad fin. c lib. 13. annal. d lib. 6. obſeru. c. 26. e vbi ſuprà. f ibidem. g Tranq. in Caio Caligula. c. 40.

De vectigali rerum aliarum venalium.

Pro aliis verò rebus venalibus centeſima ſoluebatur, quod vectigal olim non erat, ſed ab Auguſto poſt bella ciuilia inuentum fuit, quod etſi populus à Tiberio petierit remitti, non obtinuit. Tacitus, *Centeſimam*, inquit [a], *rerum venalium poſt bella ciuilia inſtitutam; deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo ſubſidio niti.* Hanc à C. Caligula ſublatam Dion tradit [b]: ſed à ſequentibus Principibus eſt reſtituta.

Tranquillus dicit [c], Caligulam ducenteſimam auctionum Italiæ remiſiſſe, non centeſimam. variique in hoc ſunt auctores: alij ducenteſimam ab Auguſto inductam volunt, & à Tiberio ad centeſimam redactam, alij contrà [d], quod ſcire non multum intereſt, de quo Cuiacius [e].

Accurſius minùs rectè hoc vectigal octauam conſtituiſſe exiſtimat [f], deceptus Valentiniani reſcriptis [g], quæ loquuntur de octaua rerum, quæ in fines Imperij importantur, & exportantur.

Caſſiodorus appellat [h] hoc Siliquaticum, quòd ſiliqua ſolueretur, quod propter ſterilitatem remittitur. *Siliquatici*, inquit, *præſtationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit antiquitas, in frumento, vino & oleo dari præſenti tempore non iubemus, vt hac remiſſio ſolutionis copiam poſſit præſtare prouinciis.* Hæc ille.

Siliquaticum autem appellabatur: quia ſiliqua vt puto, pro aureo ſoluebatur. Eſt autem ſiliqua idem quod Ceratium, vt interpretatur Iulianus Patricius. Harmenopulus [i] autem & Cedrenus [k], volunt pholos 12. ſub eo contineri. eſſet velut as, ſeu ſolidus Italicus. Suidas verò ſcribit [l], ceratium valere obolos 3. & obolū 6. Chalcos.

Sed & ſi venalibus rebus impoſitum vectigal eſſet, pro eſculentis tamen nihil ſoluebatur. Caius tamen Caligula certum & iis vectigal impoſuit. Tranquillus, *Pro edulus*, inquit [m], *quæ tota vrbe venirent, certum, ſtatutúmque exigebatur.* Hæc ille. Id etiam hodie in pleriſque Italiæ ciuitatibus vſurpatur.

a lib. 1.

a lib.1.annal. *b* lib.58. *c* in Caligula.ca.16. *d* Dion lib.57. *e* vbi ſuprà. *f* in d.l.inter publica.§.vltimo.in ver.venalium.de verb.ſign. *g* l.7.& 8.C.de vectig.& com. *h* lib. 4. variar. ad Gemellum. epiſt.19. *i* in legibus Agrariis. *k* in Leone Conone in Hiſtor. compen. *l* in ver. ἅλες *m* in C.Caligula.c.40.

De vectigali ſalinarum, & earum hiſtoria.

Aliud fuit vectigal ſalinarum, id eſt exercitij ſalis conficiendi. ſed altius repetenda eſt materia. Sciendum eſt igitur initio Romanæ ciuitatis vſque ad Reges exactos liberam cuique fuiſſe faciendi, & vendendi ſalis facultatem. illis verò expulſis, cùm magno pretio veniret, Patres, vt plebem ſibi conciliarent, priuatis prohibitum eſt, ne ſalem venderent. Liuius, *Salis*, inquit [a], *vendendi arbitrium, quod immenſo pretio venibat in publicum omni ſumptu priuatis ademptum.*

Non tamen fabricandi ſalis inhibita eſt facultas, ſed fiſco, vt puto, qui ſalem feciſſent, certo numo vendere cogebantur, & Reſpub. populo viliùs vendebat. Vel potius id diu obſeruatum non fuit. Conſtat enim vſque ad Arcadium, & Honorium priuatos ſalinas habuiſſe.

Nam Vlpianus ſalinas pupillorum alienari non potuiſſe ſcribit [b]. Idem ſalinas, quæ in prædiis ſunt, ab eorum dominis in cenſum deferendas monet [c].

Scæuola quoque ſcribit [d], vſufructu ſalis vxori legato, ſal factum, quod venale eſſet, non deberi. hæc arguunt priuatos ſalinas, & ſalis vendendi ius habuiſſe. Verùm M. Liuius cum C. Claudio cenſor ſalis vectigal inſtituit. Liuius, *Vectigal*, inquit [e], *nouum ex ſalaria annona Cenſores præfati ſtatuerunt, (ſextante ſal & Romæ, & per totam Italiam erat) Romæ pretio eodem: pluris in foris, & conciliabulis, & alibi alio pretio præbendum locauerunt. Id vectigal commentum alterum ex Cenſoribus ſatis credebant, populo iratum, quòd iniquo iudicio quondam damnatus eſſet, & in pretio ſalis maximo oneratas tribus, quarum opera damnatus erat, credebant. Inde Salinatori Liuio inditum cognomen.* Hæc ille [f].

Itaque inter publica vectigalia etiam ſalinarum Vlpianus recenſet [g]. Et Celſus partem teſtamenti recitat [h], in qua ſocius vectigalis ſalinarum alterum pro ea parte hæredem inſtituit, qua ſocius eiuſdem vectigalis erat. Quantum verò vectigalis nomine ſolueretur, nullibi, quod ſciam, conſtat. fortè erat decima: quia tantùm etiam ex metallis pendebatur, vt infrà dicetur. Horum vectigalium conductores Mancipes vocabantur [i], qui etiam collegium habuerunt [k].

Refert Athenæus [l], in Troiade cùm liceret cuique ſal accipere, Lyſimachum ibi vectigal inſtituiſſe, ac ſtatim ſalinas euanuiſſe: cum verò ob rei admirationem illud remiſiſſet, iterum ſal creuiſſe, quod & Cuiacius recitat [m]. Principis tamen nomine ſalinæ exercebantur, quas locare conſueuerant [n]: quia pleræque mulieres criminoſæ ad ſalinas damnabantur, vt Vlpianus [o], & Pomponius [p] tradunt.

Demum Arcadius & Honorius legem tulerunt [q], vt qui ſalem vendidiſſet, aut ab alio, quam mancipe, id eſt, ſalinarum conductore emiſſet, ſalem, & pretium amitteret, quod & hodie in Italia, aliiſque, vt audio, prouinciis ſeueriſſimè obſeruatur, magnúmque Principibus quæſtum affert. Alij cogebantur tantum ſalis emere, vt hodie in aliquibus locis obſeruatur. nam Demetrius promiſit Iudæis, ſe pretium ſalis illis remiſſurum [r].

a lib. 2.

a lib. 2 Decad. 1. *b* l.magis puto.§ 1.de reb.cor. *c* l.4.§.ſalinæ.de cenſib. *d* l generali.§ vxori.& ſeq.de vſufr.leg. *e* lib.9. ad fin.Decad.3. *f* idem Alex.ab Alex.lib 1.c.9. *g* l. inter publica. §.publica de ver.ſignif. *h* l.liber homo.59.§.1.de hæred. inſt. *i* l. antep. C. de vectig. & comm. *k* l.1 in princ.quod cuiuſque vni.nomi. *l* lib.3.dipnoſophiſt.c.1. *m* lib. 3. obſeruat.q 31. *n* l. ſed & ij.13.in prin de public. *o* l.aut damnum.8.in miniſterium.de pœnis. *p* l.mulier.6.de capti. & poſtlim. *q* d.l antep.C.de vectig & comm. *r* Machab.lib.1.c.10.

De vectigalibus metallorum.

Metalla aliquando colliguntur,aliquando effodiuntur.Colliguntur quandoque in flum nibus auream arenam vehentibus, vt in Tago, & Ibero Hiſpaniæ fluuiis,quandoque in ſumma terræ ſuperficie.

Plinius loquens de auro, *Inuenitur*, inquit [a], *aliquando in ſumma tellure rara felicitate, vt nuper in Dalmatia principatu Neronis ſingulis diebus etiam quinquagenas libras fundens*. Hæc ille.

Aurum hoc modo colligentes aurileguli vocabantur. Hoc aurum nonnunquam in maſſa, quandoque in arena balluca vocata reperitur, hæc Græcè χρυσάμμος dicitur. Plinius, *Aurum*, ait [b], *arrugia quæſitum non coquitur,ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ,nec non in puteis,etiam denas excedentes libras Palacas in Hiſpania,alij Palacranas idem quod minutum eſt,Ballucam vocant.* Hæc ille.

Arrugia dicitur, quaſi auri rugia, id eſt,ſcalptura, vbi aurum ſcalpitur, non effoditur Aurileguli octonos, vel ſeptenos ſcrupulos pro locorum conſuetudine fiſco ſoluebant, quemadmodum Valentinianus ad Creſconium comitem metallorum ſcribens ſanciuit [c].

Eſt autem ſcrupulus viceſima quarta pars vnciæ,ſeu ceratium,vulgo caratum appellant.Eſt tertia pars drachmæ duos obolos continens.octo ergo ſcrupuli æquabant tertiam partem vnciæ auri tempore Arcadij [d].Nunc ſunt tres aurei,qui pro vectigali arrugiæ ſoluebantur. Quatuordecim verò vnciæ ballucæ libram auri æquabant [e]. Idem vectigal ſoluiſſe videntur,qui aurum fodiebant.

Pro aliis metallis,quæ fodiebantur,decimam,vt puto,Largitionibus inferebant,id certè erat in ſaxis effoſſis. Gratianus, *Cuncti*, inquit [f], *qui per priuatorum loca ſaxorum venam laborioſis effoſſionibus perſequuntur,decimas fiſco,decimas etiam domino repræſentent*. Hæc ille.

Et id credo ſenſiſſe Alphenum Varum,dum ſcribit [g],Cæſarem cotes in Creta locauiſſe. intelligo vectigal pendendum pro cotibus cædendis nam. ſubdit quenquæ cotes cædere potuiſſe ante Idus Martias hac lege dicta à Cæſare, credo, ne propter illud à colendis agris homines auocarentur.

Plinius ſcribit [h], cotes ad acuendam ferri aciem Creticas diu maximam laudem habuiſſe. Idem credendum de aliis metallis ſtatutum fuiſſe. Liuius ſcribit [i], metalli Macedonici ingens vectigal fuiſſe.Anno ab vrbe condita 595.metalla in Macedonia inſtituta fuiſſe Caſſiodorus refert [k].

In Tuditana Hiſpaniæ regione immenſam metallorum copiam generari Strabo tradit [l]. *Aurum* inquit, *argentum,æs,ferrum nullibi terrarum neque tantum,neque tam probatum generari hactenus compertum eſt.aurum enim non ſolùm ex metallis effoditur,verùm etiam fluit. flumina namque & torrentes auream deferunt arenam, quæ paſſim, & per loca aquarum indiga exiſtens reperitur*: & plura addit,quæ hîc neceſſe non eſt referre.Non prætermitto, quod ſcribit quadraginta hominum millia circa Carthaginem operari,

Digitized by Google

rarii,qui populo Romano viginti quinque millia drachmarum per dies ſingulos referebant,id eſt mille aureos eius temporis.

Plinius item auctor eſt [m],quaſdam tradidiſſe Aſturiam,Gallæciam,& Luſitaniam vicena millia pondo auri præſtitiſſe,de quo ſuprà dixi.

a lib.33.c 4. b vbi ſuprà. c l.2.l.per annos.C.de metallar.lib.11. d l.quoties.C. de ſuſcep. & arcar.lib.10. e d.l.2.C.de metall.lib.11. f l 3.C.de metallar.lib.11. g l.Cęſar.de publican. h lib. 36.c.22. i lib.5.decad.5. k in Chronicis. l lib.3.Geograph. m lib.33.c.4.

De vectigali piſcariarum.

Inter vectigalia Vlpianus piſcarias recenſet [a]. Pandectæ legunt,*vectigal picariarum*,quod eſſet illud,quod ex picem extrahentibus,vel vendentibus ſoluitur. ſed picariam appellari locum , vbi pix venditur, vel coquitur,aut purgatur , non memini me legiſſe.neque hoc genus vectigalis inſtitutum fuiſſe vnquam legi.

Quare vitio librarij litteram omiſſam S.fuiſſe puto,& legendum vectigalia piſcariarum,vt habent omnes alij codices.

Piſcaria autem locus eſt,vbi piſces venduntur. Varro,*Nullus*, inquit,*in piſcaria piſcis erat*,& piſcarius,qui vendit piſces.Idem:*Inter piſcarios nemo vendebat.* Cùm vero eſus piſcium apud veteres frequentaretur , proprium piſcariis indictum vectigal videri poteſt.

Quantum vero eſſet id vectigal non inueni,& ob id lacus piſcatorios,& portus in cenſum deferendos Vlpianus ſcribit [b]. Pretium piſcis primæ qualitatis fuit aureus,ſeu ſolidus in vicena pondo [c].

a l. inter publica. §. 1. de verb. ſig. b l. 3 §. lacus. de cenſibus. c l. 1.C. Th. de pretio piſcis.

De vectigalibus artificum.

Alexander Imp.à collegiis artificum vectigal exegit,quod impenſis in Thermas faciendis applicuit. Lampridius , *Braccariorum* , inquit [a] , *Linteonum* , *Vitreariorum* , *Pellionum* , *Plauſtrariorum*, *Argentariorum* , *Aurificum* , *& caeterarum artium vectigal pulcherrimum inſtituit,ex eóque iuſſit thermas , & quas ipſe fundauerat , & ſuperiores populi vſibus exhiberi.*Hoc vectigal à poſterioribus Principibus , & hodiernis retinetur.

a in Alexandro.

De quadrageſima litium,octaua gerulorum,& vectigali proſtitutarum.

Hæc ordinaria erant vectigalia , ſed alia ab auaris Principibus ſunt introducta: nam Caius Caligula quadrageſimam litium inuenit , vt litigantes quadrageſimam ſummæ petitæ ſoluerent , veluti , ſi quis XL.millia petiiſſet, mille fiſco penderet. Tranquillus,*Proedulus*,inquit [a],*qua tota vrbe venirent certum , ſtatutúmque exigebatur pro litibus atque iudiciis vbicunque conceptis quadrageſima ſumma de qua litigaretur, nec ſine pœna ſi quis compoſuiſſe,vel donaſſe negotium conuinceretur.*Hoc vectigal vt nimis oneroſum,& iniquum poſtea eſt abolitum,vt Tacitus ſignificare videtur [b],cum ait: *Manet tamen abolitio quadrageſimæ,quinquageſimæq́ , & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant.*

 Baiulis

Baiulis quoque, ſiue gerulis idem Caligula vectigal octauæ impoſuit, vt ſi octuaginta numos ſingulis diebus lucrati eſſent, octo ſoluerent. Tranquillus, *Ex gerulorum*, inquit [c], *diurnis quæſtibus pars octaua exigebatur*. Quod genus vectigalis & ipſum eſt ſublatum.

A meretricibus etiam extorſit, quantum vnaquæque vno concubitu ſingulis diebus lucraretur. dem Tranquillus, *Ex capturis*, ait [d], *ſeu quæſtibus proſtitutarum quantum quæque vno concubitu mereret, exigit. Additumque ad caput legis, vt tenerentur publico, & quæ meretricem, quive lenocinium feciſſent, nec non & matrimonia obnoxia eſſent*. Hæc ille.

Voluit Caius Caligula, vt quæ meretrices eſſe deſiiſſent, quive lenocinium exercerent, vel antea exercuiſſent, & nuptæ, quæ adulterium vel committerent, vel antea commiſiſſent, idem vectigal penderent. Diu meretricum, lenonum, & exoletorum vectigal manſit. Lampridius enim ſcribit [e], Alexandrum Imperatorem vetuiſſe talia vectigalia ſacro ærario inferri, ſed ea deputaſſe ad inſtaurationem Theatri, Circi, & Amphitheatri.

Hodie etiam in pleriſque ciuitatibus meretrices tributariæ ſunt, vt libido puniatur. Plautus [f], ſcorta appellat diobolaria, quæ duobus obolis conducebantur. Salomon verò ait [g], pretium ſcorti vix eſt vnius panis.

a in Caligula cap. 40. *b* lib. 13 ad fin. Annal. *c* vbi ſuprà. *d* vbi ſuprà. *e* in Alexandro. *f* in Pœnulo ſcen. Nego tibi. *g* Prouer. c. 6.

De vectigali lotij.

Excogitauit & Fl. Veſpaſianus aliud vectigal. Cum enim Romæ magna hominum verſaretur multitudo, nec in via mingere liceret, erant in angiportibus, qui matulas ad mingendum accepto ære præberent. His Veſpaſianus vectigal impoſuit. Tranquillus, *Reprehendenti*, inquit [a], *filio Tito, quòd etiam vrinæ vectigal commentus eſſet, pecuniam ex prima penſione admouit ad nares, ſciſcitans num odore offenderetur, & illo negante, atqui*, inquit, *è lotio eſt*.

Sed cùm hodie non tanta hominum in vrbibus ſit frequentia, deſiit hic quæſtus fieri, & cum eo vectigal interiit.

a in Veſpaſiano. c. 24.

De vigeſima hæreditatis.

Cùm pecunia ageret Auguſtus ad alendas 25. legiones, amicos Senatores rogauit, vt aliquem honeſtiorem modum inueniendæ pecuniæ excogitarent: & cùm multi proponerentur, nullum probauit, inquit Dion [a], niſi viceſimam hæreditatum, donationum cauſa mortis, exceptis hęreditatibus proximè coniunctorum, & his quę valdè tenues fuiſſent. eas enim immunes eſſe voluit, veluti hæreditates centum aureorum: item parentum, fratrum, patruorum, & econtra, vt tradidit Plinius [b]: alios verò viceſimam hæreditatis pendere fiſco.

Vt verò honeſtius vectigal faceret Auguſtus, dicebat, C. Iulium Cæſarem id imponere ſtatuiſſe, ſed morte præuentum exequi non potuiſſe.

Hoc non modò Romæ, & in Italia, ſed etiam omnibus in prouinciis exigi voluit: vnde immenſum adeptus eſt prouentum. in pleriſque enim marmoribus multi leguntur hanc procurationem, tanquam honorificam, habuiſſe, his notis, P R O C.

XX. H.id eſt procurator viceſimæ hæreditatum, quemadmodum in pluribus marmoribus viſitur, & gratia exempli ſubiicitur ſequens:

CLAVDIO PRISCO SACERDOTI TITIALI PR. INTER CIVES, ET PEREGRINOS TR. PL. QVÆSTORI PROC. AVG. XX. HÆRED.

Et Antoninus procuratoribus hæreditatum ſcribit, vt etiam vſuras viceſimæ hæreditatum exigant. Plerunque etiam publicanis hæ viceſimæ locabantur. Plinius, *A publicanis*, ait [c], *partem viceſimam emiſſi*. In hanc viceſimam A. Ælius [d], & Æmilius Macer [e], ſcripſerunt. Hoc vectigal prius Nerua, & Traianus, vt auctor eſt Plinius [f], mox M. Antoninus ſunt moderati.

Demum Gratianus eam penitus ſuſtulit, prout Auſonius Gallus eſt auctor [g], & Iuſtinianus ſignificat [h], & Alciatus refert [i].

Venetiis tamen adhuc viget, & acerrimè non modò ex hæreditatibus, ſed & ex legatis etiam exigitur. Viceſimam prouentuum Piſiſtratus tyrannus ab hominibus exigebat, quod leue tributum fuiſſe Thucydides autumat [k]. Athenienſes & ipſi pecunia egentes loco tributi viceſimam maritimis populis, quibus imperabant, indixerunt, quæ tributo pendi ſolito erat grauior [l].

a lib. 55. *b* in Panegyrico. *c* lib. 17 c. 14. *d* l. 2 §. ex his auditoribus. de orig. iur. *e* l. 13. de tranſ. l. 37. de reli l. 68. ad l. Falcid. l. 154 de ver. ſig. *f* in panegyrico. *g* in gratiarũ actione ad Gratianum. *h* l vlt. C. de edict. Diui Hadr. tollend. *i* lib. diſpunct. 3 c. 6. *k* lib. 6. *l* Thucydides. lib. 7.

De tributis paſcuorum.

Tertium genus tributorum erat in paſcuis, & pecoribus, quod ſolum erat Reip. vectigal, vt ſuprà ex Plinio [a] diximus. ſed quantum id fuerit, non conſtat. Legimus [b] in ſacris litteris Meſam Regem Moabitarum ſoluiſſe Achab Regi Iſraelitarum centum millia agnorum, & totidem millia arietum. Strabo quoque ſcribit [c], Cappadoces Regi Perſarum quotannis præter argentum equos 1500. mulorum duo millia, & ouium quinquaginta millia ſoluiſſe. Alij verò ſoluebant numum pro quolibet capite pecoris: nam legitur [d], Demetrium regem promiſiſſe Ionáthæ ſe Iudæis remiſſurum etiam vectigal pecorum. Hoc Aragonij reges in regno Neapolitano exigebât à paſtoribus, quod erat 200000. aureorum. Apud Romanos iugerum paſcua tantùm in cenſum deferuntur, non pecora, vt tradit Vlpianus [e]. Vnde eos pro pecorum capitibus nihil exegiſſe puto. Conſtat Lucanos Romanis certam ſuum quantitatem exhibuiſſe, & Brutios boum, vt Strabo memorat [f].

Caſſiodorus, *Hinc*, inquit [g], *montuoſa Lucania ſues pendet, hinc Brutij boum pecus indigena vbertate præſtant. Fuit nimirum vtrunque mirabile vt prouinciæ tantæ ciuitati ſufficerent, & ampla ciuitas earum beneficiis victualium indigentiam non haberet.* Hæc ille.

Præſtaſſe videntur decimas, quæ aſcendebant ad tricies ſexies centena octo millia pondo carnis, id eſt, tres milliones, & ſexcenta viginti octo millia librarum carnis, vt indicat Nouella Valentiniani *3. titul. 15. de ſuariis.* Aliqui tamen pro carnis ſpecie pecuniam ſoluebant. Valentinianus II in 80 libras laridi, totidem olei, & duodenos medios ſalis ſingulos aureos taxauit [h]. Samnites, & Tuſci decimas pecorum ſoluiſſe videntur [i].

a lib. 18. c. 3. *b* Reg. lib. 4. c 3. *c* lib. 12. Geograph. *d* Machabæor. lib. 1. c. 10. *e* l. 4. in princ. de cenſib. *f* lib. Geograph. 4. *g* lib. 11. varia. ad Vitalianum cancellarium Lucaniæ, & Brutiorum. epiſt. 29. *h* l. 17. C. Th. de cohortal. *i* nouell. Valentiani 3. tit. 14. de ſuariis.

De capitatione.

Aliud genus tributi inuenit Auguſtus, vt ſinguli pro ſuo capite aliquid ſoluerent, quod appellatum eſt à poſterioribus Principibus capitatio, in quo ſenſu accipitur in titulo *de capitatione ciui. cenſib. eximend. lib.* 11. etſi in alio ſenſu Marcellinus dicat [a] hoc nomen ſumi, videlicet, pro equi pabulo. Vlpianus tributum capitis appellat [b].

Voluit autem Auguſtus, cùm ſingula hominum ſui imperij iuſſiſſet deſcribi, didrachma pro ſingulo capite ſolui, quod apparet ex Matthæo. *Venerunt*, inquit [c], *qui accipiebant didrachma, & Dominus interrogauit Petrum, an filij Regis ſoluant cenſum, qui negauit: vnde nec ipſe Dei filius ſoluere debebat, vt tamen legem impleret, iuſſit Petrum rete iacere, & cepit piſcem, in cuius ore erat ſtater continens duo didrachma, & præcepit dari exactoribus cenſus, videlicet, vnum pro Domino, alterum pro Petro.* Itaque didrachma tributum erat, quod pro ſingulo capite pendebatur. quare quemlibet oportebat caput ſuum in cenſum deferre, & ætatem ſignificare [d]: nam hoc capitis tributum maſculi ſoluebant ab anno XIV. fœminæ à XII. vſque ad annum LXV [e].

Mulieres verò ſoluebant ſingulæ drachmam, id eſt, dimidium eius, quod maſculus, ita vt duæ fœminæ ponerentur pro vno viro. Poſtea Valentinianus ſtatuit, vt quatuor fœminæ ſoluerent quantum tres maſculi [f].

Demum in Oriente ciuibus hoc tributum eſt remiſſum [g], poſtremo Conſtantinus omnibus ciuilibus vrbes incolentibus hoc remiſit. Vnde inter ruſticos tantùm permanſit, quod & hodie multis in locis obſeruatur, vt indicat eius reſcriptum [h] ad Euſebium V.P. Præſidem Lyciæ, & Pamphyliæ. *Plebs*, inquit, *urbana, ſicut in Orientalibus quoque prouinciis obſeruatur, minimè in cenſibus pro capitatione ſua conueniatur, ſed immunis habeatur.* Non ſolùm autem Romæ habitantibus, ſed omnibus vbique ciuibus hæc præſtatur immunitas: quia generalis eſt lex Conſtantini, & non ad Præf. Vrb. ſed præſidem Lyciæ in Aſia dirigitur. Narratur præterea in Oriente hoc antea obſeruatum fuiſſe: vnde omnes præter ruſticos ab hoc onere eximuntur, quos Accurſius [i], & Baldus [k] 26. denarios olim ſoluiſſe ſcribunt. Iudæis ſubactis Veſpaſianus ſingulis duas drachmas capitolio ſoluendas impoſuit, quas antea templo pendebant, vt ait Ioſephus [l]. Dominus tempore Moyſis præceperat [m], vt ſinguli excedentes annos 20. dimidium ſiclum. i. didrachma ſoluerent, 70. vertunt dimidium didrachmæ. Sed dimidium ſicli Hebræis ſunt quatuor drachmæ. nam ſiclus continet vnciam argenti. i. 8. drachmas, vt auctor eſt D. Hieronymus [n], & 20. obolos continebat.

a lib. 22. *b* l. 3. in princ. de cenſib. *c* cap. 17. in fin. *d* l. 3. de cenſib. *e* vbi ſuprà. *f* l. cùm antea. C. de agricolis, & cenſit. lib. 11. *g* l. 1. ne ruſtica ad vllum obſequ. deuocen. lib. 11. *h* l. 1. C. de capit. ciui. cenſib. exim. lib. 11. *i* l. ager. in ver. ſtipendium. ff. de ver. ſignif. *k* l. ex hoc iure, num. 28. in fi. de iuſtit. & iur. *l* lib. 3. Iudaic. Antiqu. c. 12. *m* Exod. c. 30. *n* in quæſtio. in Gene. c. 24.

De incolarum capitatione.

Eodem capitis tributo onerati ſunt Metoeci. i. qui ex vna ciuitate in aliam ſedes transferebant, qui 12. drachmas viri pendere cogebantur, 6. fœminæ. Filio ve-

rò

rò ſoluente, mater erat immunis, & econtra. Hoc tributum Metoecion vocabatur. Menander ait, præter 12. drachmas, & tres obolos ſolutos fuiſſe. Hoc tributum, & ſerui à dominis manumiſſi pendebant, & qui id ſoluere recuſabant, à decurionibus vendebantur, vt auctor eſt Suidas [a], quem etiam Alciatus recitat [b]. Hi à Latinis, & iuribus [c] incolæ vocantur, quos paleas ciuium Ariſtophanes appellabat. Metoecos nominat Diocletianus in reſcripto ad Nicetam [d], vbi mendosè legitur, *metroicis*.

a in verbo μετοίκιον. *b* l. 4. C. de iur. fiſci. lib. 10. *c* l. 1. & ſeq. C. de incol. lib. 10. *d* l. 4. C. de iur. fiſci. lib. 10.

De capnico.

Simile capitationi eſt Capnicum quod Zonaras à Nicephoro Generali inuentum fuiſſe dicit [a], & peſſimum vectigal appellat. Eſt autem, vt cogatur ſingula domus, & familia certam pecuniam ſoluere. Id exigit Turca, quod pro igne, vel Laribus vnius domus appellant. Nicephorus capnicum, i. fumans nominauit [b], quod pro ſingulo fumante exigebatur, idem eſt, quod pro domo, aut lare.

Hoc autem ipſe omnibus etiam pauperrimis, & nihil habentibus, & in Eccleſiis, vel procotrophiis inopibus enutritis imperauit. Hoc in iure non reperitur, cùm eius loco capitatio ſufficiat, nec apud Chriſtianos in vſu eſt, etſi Baldus [c] interpretatur ruſticos, vt ipſe loquitur, pro fumante 26. denarios ſoluiſſe. Efficit hæc ſumma paulo plus ſolido Italico.

a Annal. tom. 3. in Nicephoro Generali. *b* Zonar. vbi ſup. *c* in d. l. ex hoc iure. num. 28. ff. de iuſt. & iur.

De indictione.

Vltima veterum vectigalium olim erat indictio, quam à tributis, & vectigalibus Vlpianus diſtinguit [a]. Erat autem huiuſmodi. Cùm enim Reſp. aut Princeps egebat pecunia, ſummam, qua ſibi opus erat, prouinciis imperabat, & indictio vocabatur [b], quia populis indicebatur, quantum eſſet ſoluendum, etſi hæc non ſufficiebat, alia ſuperindicebatur, quod ſuperindictum appellabatur [c]. Cicero ſcribit [d], cùm opus erat Romanis parare claſſem, pecuniam ciuitatibus fuiſſe imperatum. Prius Princeps ipſe annotabat, quantum pendendum eſſet [e]: idque Præfectis prætorio ſignificabatur, qui Præſidibus ſummam pecuniæ à ſuis prouinciis ſoluendam præſcribebant, quæ delegatio dicebatur [f], & per menſem Iulium, & Auguſtum in foro vniuſcuiuſque diœceſeos i. vicariorum præfectorum publicabatur, & actis ad perpetuam memoriam inſerebatur, prout Iuſtinianus diſponit [g]. Et quia indicebatur Cal. Septembris, eo die incipiebat indictio. pecunia vero indicta trina penſione ſoluebatur Cal. Ianuarij, Maij, & Septembris, quemadmodum diſponit Anaſtaſius ad Anthemium P.P. ſcribens [h]. Certa verò ſumma indictæ pecuniæ ſciri non poteſt, ſed prout opus erat Principi, tanta indicebatur. Olim extraordinaria vocabatur indictio, poſtea facta eſt ordinaria, fortè quia certa quotannis & eadem ſumma indicebatur [i], rebúſque non perſonis indicebatur, quoniam pro modo facultatum cuiuſque exigebatur [k], etſi Bartolus [l], & alij in hoc diſcrepant, exiſtimantes perſonis pro rebus imponi, & quam iura indictionem, ipſi collectam vocant, quam etiam negotiatores, & fœneratores ſoluebant [m].

Cum verò Diocletianus edixiſſet à ſuo primo conſulatu annos dinumerari, placuit Synodo Nicenæ, impij tyranni nomine à faſtis abolito, annos ab indictione nominari, vt ſint 15. indictiones, & quiſque annus à prima, ſecunda, & tertia vſque ad quindecim numeretur; turſus recurratur ad primam, donec ad quindecim perueniatur, quemadmodum Panuinus autumat [n]. Id actum ann ſalut 313. Conſtantino II. & Licinio II. Coſſ. A quo verò die indictio incipiat, alibi pleniùs dixi [o].

[a] l. Iulianus §. idem Iulianus. de act. e npt. [b] l. 1. C. de indict. lib. 10. [c] l. 1. C. de ſuperindict l. 10. [d] pro Flacco. [e] l. omnes. 1. C. de anno. & trib lib. 10. [f] l. 1. & 2. C. de indict. lib. 10. l. nulli. l. annonas. de erog. milit. anno. lib. 12. [g] nouel. 128. ſeu in auth. de collato. & aliis capitulis [h] l. vlt. C. de annon. & tribut. l. 10. [i] d. l. omnes 1. C. de anno. & tribut. lib 10. [k] l. indictiones. C. de anno. & tribut. lib. 10. [l] in l. 1. in fin. n. 7. C. eod. [m] l. filij in fi. ff. ad municip. l. vlt. §. patrimoniorum. ff. de mun & honor. [n] Comment. in lib. 2. faſtorum, in Diocletiano. C. de indictı. [o] ſuprà l. 2. c. 242.

De indictionibus temporariis, ſeu extraordinariis.

Hæc, quam præmiſimus, ordinaria, & certa quotannis erat indictio, aliæ erant temporariæ dictæ, quæ extra ordinem [a], cùm occurrebat neceſſitas, à Principe. & quandoque Decurionibus indicebatur. Dicebatur autem temporaria indictio, quia ad temporis, ſeu pro eius neceſſitate indicebatur. Paulus, *Si indictio*, inquit [b], *temporaria indicta ſit, hoc onus ad fructuarium pertinet.*

Extraordinarias indictiones Diocletianus vocat [c], Gratianus ſuperindictum [d], Marcellinus indictionale augmentum. *Iulianus*, inquit [e], *indictionale augmentum oblatum ſibi nec recitare, nec ſubnotare perpeſſus humi proiecit.* Vulgus Italicum hodie has collectas appellat quæ pro neceſſitate occurrente indicuntur. Has Princeps imperat, cum ſibi eſt pecunia.

[a] l. vlt. C. de mun patri. l. 10. [b] l. quæro. de vſufr. leg. [c] d. l. vltim. C. de mun. patri. lib. 10. [d] l. 1. C. de ſuperindict. lib. 10. [e] lib. 17.

De angariis, & perangariis.

Alia eſt indictio, cùm ad ſpecies portandas, vel transferendas, vel commeatum ad exercitum conducendum equi, boues, aut plauſtra, nauéſque imperantur. Rhedis enim curſus publici per viam baſilicam vehebantur, cum verò per alias vias eundem erat, & priuatorum iumentis, & plauſtris vehebantur, & hoc onus angaria, vel perangaria vocabatur, quæ per viam baſilicam tranſmeabat, angaria, quæ per alias vias, vel tramites ducebat, perangaria dicebantur [a].

Naues quoque ad hoc onus ſubeundum imperabantur, à quo nec Eccleſia [b], nec naues veteranorum excuſabantur, vt Vlpianus ſcribit [c]. Plauſtris angariarum tantum 1500. pondo imponebantur, iumentis 30. [d] quare ob Principem, vel cauſam publicam priuatorum iumento, curtus, & naues imperari poterant, & id hodie quoque eſt in vſu.

Aliud fuit onus huic ſimile: nam ciues milites tempore hyberno, & Principe comitantes hoſpitio excipere tenebantur [e]. Venturo ergo in oppidum Principe, vel exercitu, præcedebant metati, vel metatores dicti, qui in poſtibus cuiuſque domus ſignabant, & eorum nomina deſcribebant, qui ibi erant hoſpitaturi [f]. Dominique ædium tres earum partes faciebant, primam ipſe eligebat, ſecundam hoſpes, tertiam item dominus [g]. Culcitras verò, aut oleum, vel ligna ſalgami nomine hoſpites petere non poterant [h]. Hodie præter hoſpitia, culcitræ, & alia ſupellex ſubminiſtratur.

Sylla verò volebat [i], Aſiaticos ſuis militibus tetradrachma 8. in diem pendere, & cœnam

cœnam inſuper ipſis, & quotquot familiares inuitaſſent. Centurionibus verò drachmas 50. in dies ſingulos ſolui præcepit. Contrà Sertorius in Iberia Proconſul prouinciam à recipiendis militibus liberat, iuſſitque milites in ſuburbiis ſub tentoriis hybernare, quare totam ſibi prouinciam conciliauit [k]. Onus hoſpites recipiendi Epiſtathmia Modeſtinus [l], & Cicero [m] appellant.

Vltima erat indictionis ſpecies, cùm præter iumenta, & plauſtra cogebantur priuati propriam impendere pecuniam, veluti, cùm pontes erant inſtruendi, viæ muniendæ, aut ſternendæ, aquæductus reficiendi, vel purgandæ cloacæ [n]. Qui enim ponte aut via vtebantur, ad eam reparandam cogebantur. Honorius, *Ad inſtructiones*, inquit, *itinerum, pontiúmque etiam diuinas domos, & venerabiles Eccleſias laudabili titulo libenter adſcribimus.*

Idem ſi puteus, aut ciſterna publica fodienda erat, aut purganda, vel cloaca, aut riuus, quos ſecundùm propriam domum quiſque curare debet: alibi verò quilibet, quatenus ſua intereſt, ad impenſam concurrere tenetur, quemadmodum Bartolus [o], Paulus Caſtrenſis, & alij tenent [p]. Idem erit, ſi ciuitatis mœnia ſunt reſtituenda.

a l. is C. Th. de curſ. pub. *b* l. nullus 21 C. de curſ. pub. lib. 12. l. iubemus. 10. C. de ſacr. eccl. l. vlt. C de fabri. lib. 11. l. 12. C. de excuſ. mun. *c* l. pen. de priuileg. veter. l. 1. §. 1. de mun. & honot. *d* l. 28. 30. . de curſ. pub. in Cod. Theod. *e* l. 1. §. 1. l. vlt. §. pen. & vlt. de mun. & honor. *f* l. 1. C. de metat. lib. 12 *g* l. 2 C. eod tit. *h* C. de ſalgam. hoſp. non præſt. lib 12. *i* Plutarch. in Sylla. *k* Plutarch. in Sertorio. *l* l. ſi duas aliàs, l. ſed & reprobari. §. eſt autem. de excuſ. tutor. *m* Ad Atticum. in grandi illa epiſtola libri decimi tertij. *n* l. ſi pendentes. §. ſi quid cloacatum. de vſufr. Nouell. 25. §. oportet. ſeu in Auth. de præt. Lycao. *o* l. ad inſtructiones. 7. C. de ſacr. ſan. eccleſ. *p* in d. l. ad inſtructiones.

De impenſis curſus publici.

Onerabantur & alia impenſa populi à Romanis principibus: nam equis curſus publici paleas, & pabula præſtare, ſtabuláque eorum extruere, & reſtituere, & ipſos etiam equos emere tenebantur [a]. Seuerus tamen Imp. hoc ad fiſcum pertinere voluit, vt Spartianus tradit. *Cum Seuerus*, inquit [b], *vellet ſe commendare hominibus, vehicularium munus à priuatis ad fiſcum traduxit.* Et id etiam Conſtantinus obſeruari præcepit, vt & pabulorum pretium prouincialibus ſolueretur. Ita enim ad Eubulidam vicarium Africæ ſcribit [c], *Præter ſolennes, & canonicas penſitationes multa à prouincialibus indigniſſimè poſtulantur ab officialibus, & ſcholaſticis non modò in ciuitatibus ſingulis, ſed etiam manſionibus, dum ipſis, & animalibus eorum alimonia ſine pretio miniſtrentur. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas tranſire permittant*, ita enim legendum puto non *multas*. Hæc Conſtantinus.

Poſtmodum Valentinianus ſtabulorum extructionem ad prouinciales ſpectare voluit [d]. Arcadius quoque, & Honorius paleas, & pabula eos præſtare iuſſerunt [e], ſed & ipſius curſus animalia præſtabantur [f]. Hoc onus hodie omnino ceſſat, cùm veredi non ampliùs apud Principes habeantur, ſed à priuatis, & cauponibus ad quæſtum quotidianum alantur.

a l. in omnibus. 7. l. comperimus. de curſ. pub. lib. 12. *b* in Seuero. *c* l. 2. C. de luct aduocat lib. 12. *d* d. l. in omnibus C. de curſ. publ. lib. 12. *e* l. animalia. 18 & ſeq. C eod. tit. l. 23. C. Th. eo. tit. *f* l. maximarum. C. de excuſ. mun. lib. 10. l. vlt. §. patrimoniorum. 2. de munerib. & hon.

De

De equorum, & tyronum præſtatione.

Præter equos à Galliis & Hiſpania præſtitos, alij etiam populi equorum numerum militibus præſtandum, & tot tyrones milites futuros quælibet prouincia Principi exhibebat; cùm verò ob ingruentia bella magna ad alendos plures exercitus opus eſſet pecunia, ſub Valentiniano pro ſingulis equis vicenos & ternos aureos coacti ſunt populi præſtare [a].

Poſtmodùm imperantibus Arcadio, & Honorio eorum auctum eſt pretium ad vicenos & ſeptenos aureos, quorum viceni ad Principem perueniebant, ſepteni contubernalibus militibus dabantur [b], comiti verò ſtabuli pro ſingulo nomine ſportularum bini aurei ſoluebantur [c].

Hi equi hodie nullibi, quod ſciam, præſtantur; ſed in ditione Mediolanenſi ſingulæ ciuitates pro tot equorum alimentis certam præſtant pecuniam; diem obſeruari audio apud alios Principes. Alibi ruſtici tot zeæ ſextarios pendunt pro prædiis, quæ poſſident, quæ in omnes etiam ciues cum hoc onere tranſeunt; ſub aliis Principibus ciuitates tot equitibus ſtipendia ſoluere compelluntur, quæ ſunt conferendorum equorum.

Tyrones quoque prouinciæ præſtare tenebantur, qui diu exercitati poſtea milites fiebant, ſed & hoc onus poſtea & ipſum ob ærarij inopiam ad preſtandam pecuniam eſt conuerſum, certáque aureorum ſumma pro ſingulo tyronis capite pendi cœpit [d], cuius quantitas ignoratur. Hanc equorum, & tyronum præſtationem eam eſſe multi putant, quam Conſtantinus Femonarium onus appellat [e], Gratianus temonem [f], aut capitulum [g]. Hæc impoſitio hodie apud Turcas tantùm eſt in vſu, qui quoque quinquennio ex ſingulis dominis puerum inuitis parentibus extrahunt. Tenebantur præterea eos ſuis impenſis exhibere Arcadius, *Tyronum*, ait [h], *ſiue equorum productio perſonale munus eſt.*

a l.1.C.Th.de equor.collat. *b* l.2.C.Th.eod.tit. *c* l.3.C. Th.eod.tit. *d* l.1. C qui à præb. tyr. & equit.excuſ. *e* l.4.C.de dignit. lib.12.& l.1.C.de Palat.ſacr.larg. lib.12. *f* l.maximarum. C.de excuſ.munes.lib. 10. *g* l.15.C. Th. de extraor.ſiue ſordi.muner. *h* l.vlt. §. tyronum. de muner. & honor.

De onere carbonum, materiæ & lignorum.

Tenebantur etiam prouinciæ ad comparandos carbones, aurum, argentum, & æs ad cudendam monetam, aut arma fabricanda conferre, à quibus nec immunes erant aliàs immunitate donati. Gratianus, *Carbonis*, inquit [a], *niſi eum, quem moneta ſolemniter vel fabricatio ſecundùm veterem morem poſcit armorum à viris illuſtribus & Palatinis præbitio deſiſtat.* Hoc reſcriptum neminem à carbonibus ad cudendam monetam, vel arma fabricanda præbendis excuſat: ab aliis verò perſonas ibi enumeratas immunes facit, vnde & ad alia opera carbones præſtitos fuiſſe apparet, vt credo ad publica balnea calefacienda, ad quæ etiam ligna conferebant; ſed hoc imperabat ciuitas, non Princeps: vnde inter eius onera poni non poteſt. Balnea hodie non frequentantur; nec arma publicè, vt olim, fabricantur, ſed qui vult priuatus hanc artem exercet, vnde nec Principes, nec ciuitates hac ſarcina priuatos onerant.

Monetæ percuſſio etſi apud Principes ſit, cùm hæc modica ſit carbonis iactura, eos à prouinciis, vel ciuitatibus non efflagitant.

Præter

Præter carbones conferebant ciuitates & materiam, ac tabulata ad naues, triremeſque fabricandas, ac prætoria Principis, & Præſidum extruenda, ac reparanda, quemadmodum indicat præfatum Gratiani reſcriptum [b], qui loquens de immunibus, *Materiam,* inquit, *lignum, atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non præbeant.* Paulo pòſt ſequitur, *Publicis, vel ſacris ædibus conſtruendis, atque reparandis hoſpitalium, domorum minimè cura ſubiaceant; viarum, & pontium talis ſollicitudo non oneret.* Hæc ille. Ex quibus verbis colligi poteſt præfatam materiam ad prætoria, ædes publicas, hoſpitalia, & pontes extruendos, ac reſtituendos à ciuibus præſtitam fuiſſe.

Hæc tamen commodum Principis non reſpiciebant, ſed ciuitatum, exceptis pontibus, per quos curſus publicus, exercitúſque traducebatur, & triremibus ad vſum belli paratis. Hodie etiam aliqui Principes priuatorum robora ad fabricandas triremes ſignant, & cædunt. Auctor eſt Plutarchus [c], Ciceronem, dum eſſet Proconſul Ciliciæ, eam prouinciam ab epularum ſtipendiis liberaſſe, & ipſum quotidie iucundiores viros nullo apparatu, ſed liberaliter conuiuio excepiſſe; credo eos coactos fuiſſe pecuniam Proconſuli dare ob conuiuia, quæ faciebat.

Hæc ſunt patrimoniorum munera, quæ ſumptibus patrimonij cuiuſque priuati expediebantur, ex quibus magnam pecuniæ ſummam Reges, & Romani Principes congerebant. Darius Hiſtaſpis filius Rex Perſarum ex prouinciis quotannis percipiebat talentorum quatuordecim millia, & 560. Colligit hæc ſumma ſeptem milliones auri cum dimidio, & ſex millia aureorum [d]. Athenienſes, vt ſcribit Thucydides [e], ex tributis 600. percipiebant talenta; contrahit 360. millia aureorum; in ara repoſita habebant ſex millia, & quandoque nouem millia, & 700. ſeu quinque milliones, & 840. millia aureorum, præter ſacra vaſa pomparum, & certaminum.

Plutarchus tradit [f], M. Antonium Triumuirum 200. millia talentorum ab Aſia exegiſſe, quæ ſumma eſt 120. millionum auri; & cùm tributum duplicare vellet, Hybream Legatum ciuitatum eum rogaſſe, vt bis æſtatem, autumnúmque præſtaret: quod cùm M. Antonius præſtare non poſſet, cognouit iniquum eſſe & tributum bis exigere.

Romani verò ante bellum Mithridaticum habebant cenſum quinquagies decies centenum millium, interpretor aureorum, id eſt, quinquaginta milliones auri; Pompeius auxit ad octuagies quinquies decies centena millia, id eſt, 85. milliones. Nam ſi interpretemur drachmas, eſſet minimus cenſus.

Alia ſunt munera patrimonialia à ciuitatibus propriis ciuibus pro cuiuſque conſuetudine indicta, quæ ad præſens opus non pertinent: de iis enim tantùm, quæ Principibus exhibebantur, non aliis loquimur, vt eſt collatio pecuniæ ad oleum, vel legumina emenda apud Alexandrinos [g].

Nec de illis etiam ſermo habetur, in quibus perſonæ ſollicitudo verſatur, quæ multa ab Arcadio [h], & Gratiano [i] recenſentur.

Hic quæritur, ad quem ſpectet onus tributi. Reſpondetur, ad eum, qui fructus percipit, vt fructuarium [k]. Et Alexander conſulit [l], vt vendens Eccleſiæ curet ipſam in ſe onus tributi ſuſcipere. Plura alia Tyranni inuenerunt, quæ recepta non fuere, veluti, cùm Commodus natali ſuo à liberis, & vxoribus Romanorum binos aureos exegit, & à Senatoribus, qui erant in prouinciis, quinos drachmas [m].

Idem tamquam iter facturus à populo ſumptum exegit. Capitolinus, *Simulauit,* inquit [n], *ſe in Africam iturum, vt ſumptum itinerarium exigeret, & exegit, eúmque in conuiuia, & aleam conuertit.* Heres legati prædij cogitur præteriti temporis vectigal ſoluere [o]. Hadrianus prohibuit Senatoribus, ne per ſe, vel alium vectigalia conducerent [p]. In quinquennium vectigalia locabantur [q].

a dict. l. maximarum. C. de excuſ. muner. lib. 10. *b* vbi ſuprà. *c* in Cicerone. *d* Herodotus lib. 3. ſeu Thalia. *e* lib. 2. hiſtor. *f* in M. Antonio. *g* l. vlt. §. patrimoniorum. 1. de muner. & honor. *h* dict. l. vlt. in princip. §. 1. & ſequentib. ff. de muner. & honor. *i* dict. l. maximarum. C. de excuſ. muner. lib. 12. *k* dict. l. ſi pendentes. §. ſi quid. de vſufruct. Paul. Caſtrenſ. in l. ſi negotium. C. de negot. geſt. vbi Salicet. *l* in dict. l. ſi negotium. *m* Dion in Commodo. *n* in eodem. *o* l. idem Iulianus. §. heres. de legat. 1. *p* Dion in Hadriano. *q* l. 3. §. cùm quinquennium. & ſeq. de iure fiſci.

De vectigalibus poſt Romanum imperium inuentis.

Noua, extincto Romano imperio, vectigalia, aut onera inuenta fuere, inter quæ præcipuum eſt, quod ex molitura extrahitur: quod genus vectigalis nullibi in iure, nec apud veteres reperitur. Pro frugibus quoque, aut vino in Vrbem illatis certa pecunia ſoluitur, etiamſi alimenti, ſeu vſus ſui cauſa introducatur.

Inuentum & illud vectigal eſt, vt pro quolibet contractu etiam dotis celebrato ſoluatur, de quo etiam iura municipalia condita extant in Italia [a]: quod & Romanis legibus eſt incognitum. Sed hodie in pluribus Italiæ ciuitatibus frequentatur, vt qui vinum emit, equum, vel agrum, certam in quemlibet aureum pecuniam ſoluere teneatur.

His eſt aliud additum, vt qui fruges in horreo, aut vina in cella condunt, certam æris ſummam fiſco repræſentent. Alia in multis Italiæ locis eſt conſuetudo, vt peregrini aliquam ingredientes ciuitatem aliquid pendere cogantur: quod à factionibus Guelforum, & Gibellinorum emanaſſe puto, qui ſeſe inuicem capientes ſoluta pecunia redimebantur. Eccleſiaſticæ tamen perſonæ, publicè profitentes, & ſcholares ab hoc onere liberantur.

Onerantur & pleriſque in locis prædiorum domini, vt greges ouium in ſua paſcua recipiant: idque ius diuerſis fiſcus vendidit, qui à paſtoribus pecuniam, putà 30. vel 40. aureos accipiunt, & oues in illa prædia, in quæ ius habent, paſcenda mittunt, & prædiorum domini pati tenentur, vt oues in ſuo paſcantur.

Difficile eſt perſequi omnes vſus in Italia introductos, omniáque noſtris temporibus inuenta vectigalia, quorum plura, & omnia, quæ Florentini anno ſalutis 1336. exigebant, Ioannes Villanus recenſet [b], inter quæ eſt illud, quod nouum magiſtratum ineuntibus imponebatur: quod & hodie pluribus in locis obſeruatur. Alicubi enim certa penſio quot menſibus ſoluenda ius dicentibus indicitur. Alibi magiſtratus emuntur, quod eſt pernicioſiſſimum. Nec Alexander Imperator vnquam facere voluit. Lampridius, *Honorem iuris,* inquit [c], *& gladij nunquam vendi paſſus eſt, dicens, Neceſſe eſt, vt qui emit, vendat. Ego non patiar mercatores poteſtatum, quos ſi patiar, damnare non poſſum. Erubeſco enim punire illum hominem, qui emit, & vendit.* Hæc ille.

a Bart. in l. ita autem. in princip. de adminiſtr. tutor. *b* lib. 11. c. 91. *c* In Alexandro Imperatore.

FINIS.

INDEX

INDEX
LEGVM ET CAPITVLORVM, QVÆ IN HOC volumine ſunt declarata.

L. 1.ff.de inſtit.& iur. 185
L. l.ius ciuile.ff.eod. 496
l.2.§. poſtea cùm Appius Claudius. ff.de orig.iur. 233
l.2.ff.de legib. 187
l. 3.ff.eod. 188
l.6.ff.eod. ibidem.
l.Princeps ff.eod. 189
l.Arethuſa.ff.de ſtat.homin. 190
l.in orbe Romano.ff.eod. ibid.
l.ſi quando.§.1.ff.ſi ſeruit.vindicet. 114
l.actione.ff.depoſ. 227
l.qui fundum. §. 2. ff. de contrahen. empt. 226
l. lectos. ff. de pericul & commod. rei vend. 227
l.1.in fin.ff.de rer.permut. 459
l.naturalis.§.1.ff.de praſcript.ver. ibid.
l.Julianus.ff de iur.dot. 475
l.de diuiſione.ff.ſolu.matrim. ibid.
l.diuortio.ff.eod. ibid.
l.penult.in princip.ff.eod. 236
l.ſi quis Sempronium.ff.de hered.inſtit. 461
l.vlt.ff.eod. 394
l.3.ff.de leg.1. 460
l.turpia.ff.eod. 462
l.nemo.ff.eod. 247
l.1.ff.de leg.2. 461
l.Titia cum teſtamento.§.1.& §.Titia cùm nuberet.ff.de leg.2. 248
l.cùm pater.§.filius matrem.ff.eod. 250
l.ſeruis vrbanis.§.penult.ff.de leg.3. 458
l.codicillis.§.vlt.ff.de annu.leg. 256
l.cui vinum.ff.de tritic.vin.& oleo leg. 113
l.penult.ff.eod. ibid.
l. quaſitum. §.ſi quis fundum. ff. de fund. inſtruct. 260
l.alio.ff de aliment.& cibar.legat. 265
l.Mela. ff.eod. 266
l.qui vxori.ff.eod. 406
l.cùm quidam.§.1.ff.de his,quib.vt indign. 274
l.cum tabulis ſecundis.§.1.ff.eod. 246
l. nonnunquam. §. de condit. & demonſtr. 462
l. à teſtatore. ff. eod. 274
l.3.§.vlt.ff.ad legem Falcid. 276
l.hereditatum.ff.eod. ibid.
l.poſtulante. §.ſed in huiuſmodi. ff.ad ſenatuſconſultum Trebell. 278
l.deducta.§.qui poſt ff.eod. ibid.
l.vtrum.2.ff.de adſign.libert. 463
l.vlt.ff.de ſuis,& legit.hered. 320
l.2.§.opus.ff.de oper non nunciat. 458
l.prætor.§.nonnulli.ff.eod. 280
l. ſi filiusfamilias. 1. de donat. cauſ.mort. 464
l.3.§.ſaltus.ff.de acquiren.poſſeſſ. 290
l.ſi is,qui pro emptore.ff.de vſucap. 291
l.decreta ff.de re iudic. 469
l.1.ff.ne quid in loco publ. 465
l.quominus.ff.de flum. ibid.
l.3.§.vlt ff.de liber.exhib. 296
l.ſi Titius.ff.de verbor.oblig. 466
l. item Labeonem. §. generaliter. ff. de iniuriis. 296

l.4.§.1.ff.ad legem Cornel.de ſicar. 307
l. diuus Claudius.§. vlt.ff. ad legem Cornel.de falſ. 310
l.Cicero ff.de pœn. 315
l.4.§.non omnis.ff.de re milit. 318
l.penult.ff.eod. ibid.
l.2.ff.de verbor.ſignif. 357
l.pecuniæ.178.§.·ff.eod. 507
l.actus legitimi.ff.de reg.iur. 461
l.decernimus.16.C.de ſacroſanct.eccleſ. 344
l.ſi quis non dicam rapere. C.de epiſcop.& cleric. 345
l. Archigerontes. C. de epiſcop. audient. 350
l.addictos.C.eod. 351
l.Iudæos.C.de Iudæis. 361
l.vlt.C.de precib Imper.offeren. 365
l.vlt.C.de offic.rector.prouinc. 379
l.1.C.vt null.patriæ ſuæ admin. ſine ſpeciali permiſſ.Princ.permitt. 380
l.cùm mota.C.de tranſact. ibid.
l.quinque pedum.C.fin.regund. 383
l.1.C.de ſuffrag. 146
l.2.C.de donat.inter vir.& vxor. 392
l.2.C.de inſtit.& ſubſtit. 487
l.vni.C.de his, qui ante apert.tabul.hered tranſmitt. 396
l.amitæ.C.commun.de ſucceſſ. 397
l.iudices.C.de ſentent. & interlocut.omn. iudic. 469
§.1.Inſtit.de iur.nat.gent.& ciuil. 320
§.datur autem.Inſtit.de aſſign.lib. 463
§.æquè.Inſtit.de action. 449
Nouell.118.ſeu Authent.de hered.quæ ab inteſt.deferunt.§.ſi verò cum deſcendentibus. & §.ſi autem cum fratribus. 490
Nouell.131.ſeu Authent.de Eccleſ.titul.§ ſi autem annale. 276
c.ſolitæ.de maiorit.& obed. 452
c.nouit.de iudiciis. ibid.
c.nouit.de appellat. ibid.
c.3.de pœnit. 454
c.ad Apoſtolicæ.de ſentent.& re iudic.in 6. 455
Clement.1.de iureiur. 456
Clement.2.de ſentent.& re iudic. ibid.

IVRA CORRECTA, ſeu emendata.

l.vlt.ff.fin.regund. 219
l.3.§.ſi liber.ff.de condict.cau.dat.cauſ.non ſequut. 222
l.vlt.§.vlt.ff.ad legem Rhod.de iact. 223
l.mora.§.1.ff.de vſur. 217
l.ſi duos.§.athletæ.ff.de excuſ.tut. 312
l.athletæ ff.eod. ibid.
l.argumento.§.1.ff.de auro & argen.legat. 296
l.68.ff.ad legem Falcid. 421
l.5.§.vlt.ff.de pœn. 307
l.penult.ff.de re milit. 319
l.1.ff.de cenſib. 326
l.vlt.ff.eod. 333
l.2.ff.de verbor.ſignif. 337
l.ſacroſanctæ. in inſcriptione C.de ſacroſanct.eccleſ. 152
l.decernimus.16.in inſcriptione C.eod. 344
l.quoniam 23.C.de epiſc.& cleric. 347
l.1.C.de epiſcop.audient. 349
l.penult.aliàs vlt.in inſcriptione C.de offic.rector.prouinc. 379
l.27.in inſcriptione C.de pactis. 161
l.penult. in inſcriptione C.de commerc.& mercat. 388
l. in inſcriptione C.de pœn.iud.qui malè iudicau. 160
l.9.in inſcriptione C.de quæſtion. 161
l.quamuis.C.ad legem Iul.de adult. 407
l.1.in inſcriptione C.de aquæduct.lib.11. 421
c.ſolitæ.de maiorit.& obedient. 452

IVRA CONCILIATA.

l.in priuatis.ff.de iudic. & l.quia iuriſdictioni.ff.de iuriſdict.omn.iud. 55
l.commodis ff.de re iudic.& l.ſtipendia.C.de execut.rei iudic. 293
l.1.& vlt.ff de cenſib. 330

IVRA ABROGATA.

c.1.de ſchiſmat.in 6. 455

FINIS.

INDEX
PRÆCIPVARVM RERVM,
QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A

ABila Hiſpaniæ oppidum. Pagina 313
Acceptauit, id eſt accipere conſueuit. Verbum frequentatiuum à Papiniano ſæpè in hoc ſenſu vſurpatum. 266
Acetabulum. 109.& 119.
Acinaticum, num appellatione vini contineatur. 258
Acinus quid ſit. ibid.
Acolyti officium. 168
Aconitum mortiferum. 306
Actionis nomen olim non erat exprimendum. 54. Actio nulla innominata in cootractu oominato datur. 331. Actio in factum ab interdicto differt & ad id, quod intereſt, competit. 280. Et cootra eum datur, qui facit, quod noo debet. 281. Et qui dolum commiſit. 389. Cur ſic dicta, & quando ei locus ſit. Actiooes incertæ 472. Vtilis quæ dicatur 472. Quæ pro fideicommiſſis datur, vocatur perſecutio. 487. Ex pacto nudo non producitur. 480.
ab Actis Scrinium. 369
Actores ſerui eorúmque officium. 76
Actorum forma apud veteres. 64
Actus in Iure quis dicatur. 76. Quatuor pedum via appellatur, dicitúrque ſeruitus loci. 122. Innominatus innominatos excludit. 332. Legitimus non recipit nec diem, nec conditionem 461. Aliàs inualidus à conditione firmatur. 412 Faciliùs ab ioitio ioualidus redditur, quàm iam validus factus iofirmatur. 463
Acu virgines capillos continebant. 272
Adamas. 486. Cur ſic dictus. ibid.
Adhærari quid ſit. 491.& 143
Adhæratio militaris veſtis. 143. 417.....
Adraſtia cur ſic dicta. 396
Adſertor quis dicatur. 400
Adulter tempore digeſtorum capitis pæoa non plectebatur. 484
Adulterij crimen olim deportatione plectebatur. 407. Hodie morte. ibid.
Aduocatorum in foro quolibet certus numerus. 418.
Ædificia negociandi cauſa dirui, ſeu eorum materiam legari poſſe prohibitum. 247
Ædilium Curulium officium. 228
in Ægypto raro pluuia prouenit. 490
Ælia Capitoliua dicitur famoſiſſima ciuitas Hieruſalem. 331
Ælia Sentia lex,& quid in ea cautum. 439
Æquitas quæ dicatur. 186
Æquum,& booum quid ſit. 185
Ærariæ aononæ. 143
Æri ſignum cur impreſſum. 339
Æſtimi liber an probet bona io eo deſcripta illius eſſe, cuius oomine deſcripta reperiuntur, item ao poſſeſſiooem, & ao ætatem. 325
Æternitatis titulus in perſona Regis ſeu Imperatoris quid ſigoificet. 5
Africa de Vandalis recepta à Iuſtiniaoo. 366. 367.& 372. Quot anois à Vandalis occupata. 367.& 372.
Agallocum. 283
Agentes dicuntur, qui actu officium eius honoris exercent. 52
Ageotium in rebus ſchola. 390
Agere nomine alieno an olim peroiiſſum. 388
Agitatores qui dicantur. 80.& 81
Agonales Coronæ. 79
Agonoforus fundus. 249
Agonotheta quis dicatur, eiúſque officium. 82. & 249.

Agrippina oppidum, colonia ad Rheni ripam ſitum. 334
Agrippinenſes iuris Italici facti. ibid.
Ahenum in quo à Cacabo differat. 111. & in quo à Miliario. ibid.
Alabaſtrum 272 Alabaſtrites lapis. 284.
Albanus. 99.
Album Prætoris. 57
Albus color cur hyemi dicatus. 80
Alexandria orbis emporium. 66
Alimenta Commoda cur ſic dicta. 267
Alimentorum nomine percipitur id, quod menſtruum, vel annuum accipitur, & eorum nomine relicta cenſetur certa pecuniæ quantitas pauperi relicta. 266. Ea libertis patroni præſtare tenentur. ibid. In iis præſtandis quomodo pubertas diffiniatur. ibid.
Allectio quæ dicatur. 52. Ea ciues fieri quid ſit. 155.
ab Allodialibus ad feudalia arguere non licet. 275.
Almuciæ Canonicorum. 35
Alytarcha Sacerdos. 4:8
Ambiguum in quo ab obſcuro differat. 275. Sub dubio comprehenditur. ibid.
Ambitus legis origo. 444. Cur in vrbe ceſſat. ibid. Secus in municipiis. ibid.
Ambulatio, & Deambulatio in quo à Geſtatione differat. 100
Aminæum Græcum vinum. 259
Amomum. 284
Amphyctionum publicum concilium, vel conuentus. 301
Amphitetrica charta. 44
Amphoræ cur ſic dictæ, earúmque capacitas. 115. Ex qua materia conficiantur. 116. Iis vinum metiebatur à veteribus. ibid. Duæ amphoræ erant iuſtum hominis onus. 118. Quot librarum. 344
Anathema, quod proprie dicatur. 167
Andreas, ad quem Innocentius III. Sum. Pontif. in c. licet. de voto. 453
Angarum quod dicatur. 101
Angelus cuique homini in lucem edito ſtatim aſſociatur. 221
Anguillaria cur nunc lacus Bracciani dicta. 226
Angulares. 137. & 201
Animalis functio quæ dicatur. 324
Animas defunctorum humano ſanguine placari olim credebatur. 81
Animus in mente retêtus, vbi contrarium agit, vel alium agere patitur nihil operatur. 231
L. Annæus Seneca, eiúſque vita. 444
Anni ab Incarnatione Domini quando numerari cœpti. 414
Annia Fauſtina M. Aurelij Imp. vxor, mulier impudica exercitus mater dicta. 250
Annius Verus pater M. Antonini Philoſophi. ibid.
Annona pro victu hominis accipitur. 360. Quæ dicatur. 417. Quomodo militibus præſtabatur. 429
Annonaria cauſa. 491
Annuum legatum in quo differat à legato facto his verbis, annua, bima, trima die. 256
Anteſtari quid ſit. 53
Antiochia. 334. Cur ſic dicta. Poſtea Theopolis vocata. 229. & 334. Epidaphne cognominata, in ſacris litteris Reblata appellata. 334. Eius deſcriptio. ibid.
Antiochium Syriæ ciuitas clariſſima. 165
Antiſtes ſemper eſt executor, vbi piæ cauſæ relinquitur. 476
M. Antoninus Imp. plures aliis orationes habuit. 397
Anulus aureus inſigne erat Equitum. Ingenuos à libertinis diſtinguebat. Signatorius liberos à ſeruis ſegregabat. 26. Pro ſeruando fidei argumento tradebatur. 27. Qui eum gerebant. ibid. Vſus neceſſarius. 28
Apamea cur ſic dicta 329. Quot. 332
Apamenſium priuilegium. 332
Apio victores in Iſthmiis, & Nemæis ludis coronabantur. 78
Apollinares duo. Eorum Hæreſis. 352
Apophoreta quæ dicantur. 238
Apoſtolorum patrimonia. 342
Appius Claudius Cenſor cur lumine orbatus. 211
Apuleia cohors ciuium Rom. ſub Duce Armeniæ. 331
Apuleius in Apolog. 1. ad fin. declaratus. 320
Apulum Daciæ inſigne oppidum. 331
Aqua, & ignis ad firmanda fœdera adhibebantur, & cur celebrandis nuptiis à coniugibus accipiebantur, & tangebantur; his conſortia copulantur. 70. Aqua pluuialis, vel alia pura vino æqualis. 110. Calida num veteres ad bibendum vtebantur. 259. Publica in quot partes diuidebatur. 422
Aqua fluminum quando dicatur eſſe in vſu publico. 466
Aquarij eorúmque hæreſis. 315
Aquileia cur à Romanis ædificata. 66
Aquiminalia. 263
Aquiminarium. 110
Arabarchia, & Arabarcha. 388
in Arborum corticibus libris appellatis olim ſcribebatur. 43
Arcarij in iure qui dicantur. 372
Arcæ Scrinium quod erat. ibid.
Archiatri qui dicantur. 418. Et cur ſic dicti. ibid.
Archidiaconus vnde originem habuerit eiúſque officium. 169.

archie

Archiepiſcopi cum Pallio ſepeliuntur. 24. Inſignia. 30 & 31
Archigerontes, de quibus in l.6. C. de epiſcop. audient. qui erant. 350
Archimandrita cur ita vocatus. 165. Nos Abbatem vocamus. 147
Arehontes qui dicantur. 214
Arena & Arenarij. 81
Areopagus cur ſic dictus. 99. Areopagitæ, eorúque officium. 215
Arethuſa Macedoniæ Ciuitas. 74
Argentariorum officium interque eos, & tabularios differentia 39. & 50. Cur Coactores dicti. 50
Argenti libra reſpondet auri vnciæ. 124. Eius vnciç tres aureo ęſtimabantur. ibid. Cælatum argentum. 223. Cur ei ſignum impreſſum. 339
Armaturarum ſchola. 390
Arnaldus Brixianus hæreticus, eiuſque hæreſis. 361.
Aroma Indicum. 284
Arriani à quo originem trahunt. 351
Arrius, eiuſque hæreſis. ibid.
Arrogatis impuberibus ex conſtitutione Antonini Pij quarta bonorum eſt relinquenda. 64
Arrugia quæ dicatur. 420. & 496
Ars ęqui, & boni quomodo exerceatur. 185. Oro armonia ſignificatur. 365
Artaba. 118
Artifices qui erant. 76. Eorum corpora. 389. Vectigal. 497
Aſceteria. 166
Aſcodrobi hæretici. 355
Aſcodrogitæ hæretici. ibid.
ex Aſia Romani quid exigebant. 490.
P. Aſpernas Cæcus. 210
in Aſſem fundum vendere, quid ſit. 232
Aſtrologi qui dicantur. 409
Athanaſius eiuſque vita. 359
Athenienſes acutiſſimi naſcuntur. 233
Atria quæ dicantur. 102. & cur ſic dicta. ibid.
Atriarius cur ſic dictus. ibid.
Atrienſis. ibid.
Attalus Rex. 44
Atteius Capito. 186
Atteſtatio quæ dicatur, & atteſtari. 477
Atticus, ad quem liber Epiſtolarum Ciceronis, eiuſque vita, ac mores. 341.
Attilia, ſeu Attinia lex, eiuſque auctores. 443
Attilianus tutor. ibid.
M. Attilius Regulus. 317
Attincta veſtis quæ dicatur. 287
Audæus genere Syrus eiuſque hæreſis. 354
Audiani hæretici, à quo originem traxere. ibid.
Auerſi oneris actio raro in iure inuenitur. 229
Auerſio contra quem competat. ibid.
Auerta quæ dicatur. 433
Auertere eſt rem temerè perdere. 100
Augures qui dicantur. 410. Augurum Romanorum inſignia qualia. 30
Auguſta charta. 44
Auguſtana colonia. 328
Auguſtanica Ægypti pars poſterior. 388
Auguſti nomen quid ſignificet. 3
Auidius Caſſius Imperij affectator. 250
Aula Principis Comitatus dicta. 10. Aulæ Principis Primicerius illiuſque officium. 169
Auiolæ viri Conſularis infelix interitus. 247
Aureus tres vncias habebat. 125. Quatuor vnciam auri, & libram argenti valebant, viginti vero quatuor antiquitus efficiebant libram auri. ibid. Ante Conſtantinum quadraginta octo libram auri conſtituebant. ibid. & 402. Nunc quot libram auri contineant. 127
Auri vnciæ reſpondet argenti libra; illud argento æquandi ars. 124. Aurum ceruicis quod. 145. Ei ſignum cur impreſſum. 339. Coronarium aurum 418. Centenarium. 434.
Auricula memoriæ conſecrata. 85. & 478. & ſeq.
Aurigarum factiones duæ. 80
Aurileguli. 420. & 496
Auris Batauæ Prouerbium. 233

B

Babylonica. 271
Bacillus Vmbelicus dictus. 45
Balluca quæ dicatur. 420
Balnea priuata, & publica Romæ quot erant. 94. Quo menſe locari ſolita. 184. Eorum Domini quotánis populo vectigal penſitabant. 422. in illis lauantes quantum Balneariam exercentibus ſoluebant. 94
Balnearij qui dicebantur. 95
Baranci milites. 168
Barbam radere veteres ſolebant; in luctu vero eam creſcere ſinebant. 297
Barce ſiue Barcinon colonia, vrbs maritima, vulgo Barcellona dicta. 333
Barones eorumque origo. 11
Barra herba. 228
Baſes quæ dicantur. 110
Baſilicæ quæ dicantur. Quot Romæ erant. 90. Et ab æde ſacra differunt. 92
Baſilinda. 83
Baſterna quæ dicatur. 102
Batrachitæ hæretici cur ſic dicti. 335
Battus ab Hebræis Mola dictus. 120
Bauariæ Duces à quo deſcendunt. 172
Beatiſſimi titulus ab Imp. deſcendit. 2
Bellus fluuius Ptolomaidem mediam interfluit. 328
Beryllus. 287
Berythus vrbs clariſſima, & pulcherrima Syriæ Phœnices ac metropolis, legúmque matrix

trix dicta. 65. 101. & .... Ius Italicum ab Auguſto adepta. A quo fundata. 328. Olim Gerſus dicta. ibid.
Beſtiis ſubiici qui dicebantur. 74. Et earum nomine quæ veniant. 255
Biarchus quis dicatur. 379
Bigæ quæ dicantur. 102
Boia dicitur torques damnatorum. 67
Bona materna ab inteſtato ad quos pertinebant. 397
Bonum, & æquum quid ſit. 185
Borboritæ hæretici. 354
Boſna regio Mœſiæ inter Danubium, & montes Macedonicos. 360
Bracchatum vſus intra vrbem pœna exilij perpetui interdictus. 141
Bracciani lacus olim Anguillaria dictus. 226
Brunduſium à Græcis Brenteſium dictum. 65
Bubreſtis, eiuſque natura. 306
Bucellarij qui ſint, & cur ſic dicti. 407
Buddas hæreticus. 357
Bullam auream vſque ad quot ætatis annos Nobiles adoleſcentes geſtabant. 28
Burgi, ſeu clauſuræ, de quibus in l. 2. C. de offic. Præf. Præt. Afr. qui ſint. 407
Byſſinum opus. 285
Bythinia duas habet Metropoles. 425

C

Cacabus in quo ab aheno differt. 111
Caduca hæreditas quæ dicatur. 396
Cadus cur ſic dictus. Eius capacitas. 116
Caij nomen exempli cauſa ponitur, eiuſque origo. 224
Caina hæreſis. 443
Caleritanus Ducatus in Sardinia. 413
in Calcariam damnari, quid ſit. 314
Calceis purpureis, quæ Imperij inſignia erant, Græcorum Imp. induebantur. 26
Calendæ Ianuariæ votiuæ nuncupatæ. 332
Calendis Martiis munera viris Saturnalibus, & mulieribus mittebantur. 237
Calices Diatræti 105. Forma. ibid.
Caligatus miles quis & cur ſic dictus. 141
ſine Caligis nudis tibiis, & quandoque pedibus in vrbe veteres incedebant. ibid.
Calis vrbs ciuium multitudine abundans. 253
Callainus ſeu Gallimus. 287
Caliptra pro Diademate, Græcorum Imperatores caput tegebant. 19
Campus Martius. 99
Canalis ſtructilis quomodo fiebat. 421
Cancellarius Magnus apud Subalpinos, & in Galliis quis dicatur. 9
Candelabra. 263
Candidatus dictus ordo Senatorius. 18. c. Cur ſic dictus. 203
Candyn totum ex purpura ſupra tunicam Reges Orientis geſtabant. 18
Canon dicebatur ea penſio, quam Prouinciarum homines ſoluebant. 413. a. Anniuerſarius Canon. 419
Canonicorum inſignia. 13
Cantharides, earumque natura, & proprietat. 306.
in Capillo eſſe quid ſit. 28. Eos in luctu tondere veteres ſolebant. 297
Capitatio. Et quid pro ea ſoluebatur. Romanis remiſſa. 323. Pro pabulo equorum accipitur. 368. & 500. A quo originem habuit, & quibus indicta, & iniuncta. 524. Quæ dicatur. 500
Capitis cenſum qui ſoluere tenebantur. 334
Capitolini ludi. 81
Capnici tributum. 425. 501
Carbaſorum apud antiquos vſus frequens. 288
Carbonum onus ad quem ſpectet. 504
Carbunculi. 289
Cardamomum. 285
Cardinales hodierni temporis loco patriciorum ſucceſſere 6. Eorum inſignia. Cur ſic dicti, ipſorumque poteſtas. 30. Cur purpureo Galero inſigniri. ibidem Eorum ornamenta ab aula Imp emanaſſe videntur. 169
Cariſtius Lapis. 286
Carnum num vini appellatione contineatur 158.
Carpentum ab equis doſſuariis trahebatur. 78. Ad quid inuentum, & in quo à Rheda differat. 104
Carpeſium. 285
Carpocrates hæreticus. 354. Alexandrinus, eiuſque hæreſis. Ab eo Carpocratitæ hæretici. 356
Carrocium, eiuſque deſcriptio. 177
Carruca quæ dicatur. 103. Et quid illa vtebantur, & in qua à Rheda & curru differat. 101
Carruchariæ Mulæ. 103
Carrucharius quis dicatur. ibid.
Carthago æmula Imp. Romani à Scipione Africano deleta, nunc Tuniſſa vocata. 336
Cariophyllum. 282
Caſia turiana cur ſic dicta. 283
Caſſander vnus ex Alexandri Magni Ducibus Macedoniam occupauit. 335
Caſſandra Potidæa. ibid.
Caſſiopa ſeu Caſſiopæa. 65
Caſtellum aquæ receptaculum. 422
Caſtrandi viros prohibitio. 288
Caſtrati. 442
Caſus ſeptimus apud Latinos quis dicatur, participiumque præteriti, vel præſentis, aut futuri temporis dicitur continere. 473
Cataphrygarum hæreſis. 353. Impietas. 274
Cataſtrum. 323
Caudam veſtis poſt Epiſcopos deferendi vſus. 32

Cauſa

Cauſa vna alteri ratione maioris iudicij,& ordinis præfertur. quæ à Iuriſconſultis appellatur.
Cauſaria miſſio quæ dicatur. 240
Cauſij. 137
Cautiones, quæ inter præſentes fiebant, cur Epiſtolæ vocatæ. 54
Cæci cur poſtulare non poſſint. 210
Cenſeri,id eſt,in aliqua æſtimatione eſſe. 320
Cenſitores,eorúmque officium. 325
Cenſualis profeſſio. ibid.
Cenſus quot modis accipiatur. 323. quis primus Romæ, & quis primus in prouinciis inſtituerit, & cur inuentus. ibid. eiúſque effectus. quibuſlibet quindecim annis renouabatur. 414. eius liber an probet bona in eo deſcripta eſſe illius, cuius nomine ſcripta reperiuntur: item an poſſeſſionem,& an ætatem. 325
Centenaria dignitas. 13
Centenarius quis dicatur. 378. cur ſic dictus. 415.& 416
Centenarium aurum. 434
Centeſima pro quibus rebus ſoluebatur. 494
Centumuirales cauſæ. 60.& 301
Centumuiralia iudicia. 60
Centumuiri quot, & quo in loco iudicabant. 60
Centuria quot iugera contineat. 290.& 426
Centurionum ſignum quod erat. 27. qui dicantur. 416
in Cera quando Principes Græci ſignabant. 46
Ceraunia gemma. 286
Certantium præmia qualia. 80
Cernicis aurum quod. 145
Ceru ſia num vini appellatione contineatur. 258
Cæſarea vrbs maritima Syriæ Phœnices, & cur Turris Stratonis vocata. 330. cur ſic dicta. ibid. eius habitatoribus capitis tributum remiſſum. 334
Cæſares, ſeu deſignati Imperatores quo habitu incedebant. 19
Cæſariem longam alere veteres ſolebant. 297
Chalcedonenſis ſynodus coacta. 359
Chalcus. 127.& 130
Charta cur folium dicta. 43. vbi naſcatur. 44 publica quæ dicatur. ibid.
Charta ciuitas prope Tyrum. ibid.
Chartiaticum officialibus ſubſcribere quid ſit. 316
Chartularij Iudices,& qui dicantur. 43. eorum officium. 170. ſchola Chartulariorum, & quot erant. 371
Chelyniæ. 287
Chœnici ne inſideas, prouerbium. 120
Cherſoneſus in Syria ab Alexandro cognominata Pella. 331
Chlamys genus veſtis militaris. 26
Chœnix. 120
Chriſtianorum inſigne. 34. priùs Nazareni dicti, ſeu homines viæ Dei. 334
Chryſargenteum vectigal. 425
Chryſargyrum tributum. 349. & qui illud pendere tenebantur. ibid.
Chryſanthius ex Sardis Philoſophus. 257
Chryſippi vita. 187
Cicuta lethalis. 306
Cidarim Sacerdotes gerebant. 17. forma. 170
Cimiliarchæ qui dicebantur. ibid.
Cinnamomum. 281
Cinculum cur Proconſulibus interdictum. 157 præcipuum dignitatis Magiſtratuũ ſignum. 52. & qui eo vtebantur. 22
Circenſes ludi cur ſic appellati, & à quo inſtituti. 80
Circes Solis filia. 95
Circitor quis dicatur. 379
Circumcilliones hæretici. 355
Circus maximus à quo ſic denominatus. 80
Cirtha Numidiæ colonia, alia in Locris prope Delphos. 253
Ciſtæ. 115
Ciſternæ vini. 112
Ciuile publicum ſignificat. 392
Ciuis,& municeps quis propriè dicatur. 319 & pro eodem ponuntur. ibid.
Ciuitas quælibet quoad ius dicendum eſt inſtar prouinciæ. 12. quæ dicatur. 337. & 380 earum, & priuatorum prædia in quinquennium locari ſolita. eius ius omnibus Romano imperio ſubiectis elargitum. 246. illis num legari poſſit. 248. quæ dicatur. 338 earum quot ordines. 425
Clariſſimatus dignitas pro ſenatoria accipitur. 7
Clariſſimus quis antiquitus vocabatur cauſa virtutis, aut ſcientiæ, non autem honoris, aut dignitatis. 1. talis titulus vnde originem habuerit. 6. qui dicantur. 7. eorum priuilegia. 8. quando iſta appellatio inuenta. 193
Claudianum ſenatuſconſultum quo tempore factum, illiúſque auctor. 244
Claudius Saturninus diuerſus à Venuleio Saturnino. 447
Clauſuræ, ſeu burgi, de quibus in l.2.C.de offic. præfect.prætor.Afric. qui ſint. 407
Clericorum, & Sacerdotum inſignia. 33. cur illis immunitas conceſſa. 368
Clibanariorum ſchola. 389
Clientum officia quæ fuerint. 174
Au. Cluentius Habitus, ſeu Auitus cur virtute, exiſtimatione, & nobilitate Princeps. 315
Coactilia quæ dicantur. 271
Coccinatoria vaſa quæ dicantur. 111
Codices qui dicti. 43

Codicilli qui dicti. 43. Epiſtola appellati. 47 à quo primùm introducti. his hereditas nec dari, nec adimi directè poteſt. ad quid inuenti. 280. origo. 429. longo poſt teſtamentum tempore reperti. in illis teſtium inuocatio neceſſaria non eſt. 476

Cœlibatus in Chriſtiana Republica matrimonio præfertur. 405

inter Cœlibes, & orbos differentia. 404

Cœna recta quæ dicatur. 381

Cognitiones extraordinariæ quæ dicantur. 55

Cohors cur ſic dicta. 415. ad cuſtodiendam vrbem quot. 140. ſeptem incendij cauſa ab Auguſto inſtitutæ. 305

Collectæ. 413

Collegiati Conſtantinopoli ad arcenda incendia ex diuerſis artificum corporibus diſpoſiti. 389

Collum niuatium. 112

Collybus. 50

Colobij Monachorum deſcriptio. 13

Coloni qui propriè dicantur. 145. togam gerebant. 328

Coloniæ quæ dicantur. 327

Coloſſi cur ſic dicti. 73

Comagenum quod genus vnguenti, & cur ſic dictum. 268

Comes in Africa nullus inſtitutus reperitur. 373

Comitatenſes milites qui dicantur. ibid.

Comitum origo. 10. Palatini cur ſic dicti. 172

Cômentarienſes qui dicantur. 205. officiú. 369

Commiſſarij teſtamentarij qui dicti. 475

Commoda alimenta cur ſic dicta. 267

Commoda præmiorum, quæ propter ſacras coronas præſtantur, quæ dicantur. 293

Comodiaulus. 83

Compedes cur inuenti. 67

Comperendinatio quæ dicatur. 55

Comus. 107

Concilium pro Eccleſia accipitur. 342

Concordia Iulia Hiſpaniæ oppidum, altera in Venetia Italiæ regione. 74

Côdita num vini appellatione côtineantur. 258

Conditio omnis diem aliquam in ſe habet. 461. in futurum tantùm concipi poteſt. 473. quo modo denotetur. ibid.

Conductor apud veteres pro locatore ponitur, & ex conducto agit. 229

Confeſſio Martyrum quæ dicatur. 368

Congiaria. 108. & 119

Congius quot ſextarios, libras, & vncias capiebat. 108

Congregatio fidelium quæ dicatur. 219

Coniuges cur olim ſe inuicem dominos appellabant. 142. eorúmque amoris proprium epithetum. ibid.

Connubium an olim inter ciuem Romanum & peregrinum erat. 304

Conſeruatores loci qui dicantur. 436

Conſilia, quæ ab aſſeſſoribus Præſidibus dabantur, ab ipſis ſignabantur. 58

Côſilium. 320. & 321. quod Côſuli ferrum manumiſſuro præſtabatur, quod diceebatur. 198

Conſtantia ciuitas cur ſic dicta. 429

Conſtantinopoli incendium magnum ſub Leone ortum. 403

Côſtantinus Imperator primus plurali ſermone de ſe loquutus eſt, & primus, qui nulli priuatę perſonę, ſed tãtùm Magiſtratibus reſcripſit. 5

Conſulates perſonæ quæ dicebantur. 207

Conſularis dignitas Clariſſimatus vocata. 7

Conſulatus honorarius. 52

Conſultatio quæ dicatur, & cur ſic dicta. 145

Conſulum Romanorum inſignia. 20

Conteſtatio litis quomodo fiebat. 74. quæ dicatur. 477

Contomonobalum ludus. 84

Contractus vectigal. 506

Contrahentibus quod licet, multo magis teſtantibus. 147

Contubernia quæ dicantur. 189

Conuenire quid ſit. 145

Conuenticula, de quibus in l. conuenticula. C. de epiſc. & cleric. quæ dicantur. ibid.

Côuẽrio nũ poſſit dici genus promiſſionis. 483

Conuentus iuriſdictionis cauſa facti. 321

Coopertoria Tabiana. 274

Corbes. 115

Cornelia lex de nece domini à quo lata. 245 de falſis, eiúſque auctor. 309

L. Cornelius Balbus Gaditanus ciuitate Romana donatus, & vnus omnium extraneis conſul cum P. Claudio Craſſo creatus de Garamantis triumphauit. 253

Cornelius Tacitus lib. 16. Annal. correctus. 313

L. Cornelius Sylla bellis ciuilibus, & externis notiſſimus, eiúſque crudelitas. 308

Cornicularij officium. 368. & 369

Corona Regum aurea duodecim radios emittens. 17. qua victores in quatuor Græciæ certaminibus coronabantur. cur ſacra dicta. 293. ex lauro priùs, poſtea ex auro triumphantibus data. 418

Coronarium aurum. 17. & 418. dicitur etiam id, quod Iudæi ſummo Sacerdoti pro eius corona pendere ſolebant. 362

Corſica Eccleſiæ dono data. 553

Corus. 120

Corinthia vaſa ex auro, argento, & ære conflata, pretioſa. 255

Coſmetæ, ſeu Cometæ. 273

Coſtamomum. 269. Armeniacum, & Medicum. 283

Coſtum. 269. & 282

Cotes lapis. 285

Cotyla. 120

Cretæ mendaces naſcuntur. 233

Cretio

Cretio quæ erat. Quotuplex; & vnde dicta. 394
Crimen publicum quod dicatur. 301
Criminalium iudiciorum ordo. 56. Criminaliúmque cauſarum audiendarum ritus. ibid.
Κρινόμενον Græcè, apud Iuriſconſultos, *Qua de re agitur*, dicitur. 54
Crux ſignum Domini noſtri appellatur, & in cœlo apparebit vltimo die. Et cur ab hærede inuentario præfigi iubetur. 34. Eius in ſcripturis antiquis præponendæ ratio. 391
Cubiculum in quo à diæta differat. 101
Cubitus. 121
Cucalla Monachorum. 33
Cucuma eiuſque deſcriptio. 114
Cucumella. 115
Culcitræ. 263
Culearia dolia. 113
Culeus quot libras pendebat. 113. & 117
Cumani non Italiæ ſed Æolidis ſtupidi naſcuntur. 233
Cuppis olim veteres rarò, præterquam in Alpibus vtebantur. 113
Cuppulæ quæ dicantur. ibid.
Curator adulto ab extraneo dari non poteſt. 257. Teſtamẽto non datur, præſertim à fœmina. 265
Curatrix mulier præter matrem, & auiam eſſe non poteſt. 257
Curiatæ leges. 202
Curules equi, ſellæ, Ædiles Magiſtratus. 104
Currus in quo à carrucha differat. Et ad quid inuentus. ibid.
Curſores ſerui, eorúmque officium. 77. Ad quid deputati. 255. Eorum ſchola, & officium. 370
Curſus publici facultas à Principe dabatur. Eius equis impenſa à quo præſtabâtur. 504
Cyathus num à cymbia differat, & quot vncias contineat 107. & 119. Deſcriptio. ibid.
Cylindrus. 287
Cymbia quæ & cur ſic dicta. 107
Cyrillus Alexandriæ Epiſcopus. 352

D

Dacia, nunc Valachia dicta eiúſque confines. 331. Eius populi olim à Romanis Getæ vocati. ibid.
Dalmatæ feroces naſcuntur. 233
Damea oppidum. 54
ex Daphnes luco cur cupreſſos cædi prohibitũ. 427.
Deambulatio, & ambulatio in quo à ceſſatione differant. 100
Decani de quibus in l. 4. C. de ſacr. ſanct. eccl. qui erant. 342
Decempeda Theſſalorum inuentum eſſe dicitur. 121
Decempedator quis dicatur. ibid.
Decennalia. 419
Decima de nouali non ſoluitur. 125. Illæ, de quibus in l. 2. C. de infirma. pœn. cœlib. ſublatę. 425. Imperatæ verò à Principe, cum aliquam ſubegiſſet Prouinciam, aut ciuitatem. 489. & 495.
Decurionibus nunquam iudicandi poteſtas data fuit, nec eam ſibi ipſi aſſumere poterant. 320. Quid in introitu officij ſoluebant. 382
Dedititij ſerui. 439
Defenſorum officium in quo præcipuè verſabatur. 40
Defrutum. 258. Num vini appellatione contineatur. ibid.
Defuncti ſtatus quæſtio ad quinquennium deducta. 401
Dei amabilis titulus in deſuetudinem abiit. 3
Delphicæ. 263
Demenſum frumentum quod dicatur. 118
Denarij vigintiquatuor antiquitus aureum faciebāt. 125. Octuaginta vero quatuor libram argenti conſtituebant. Denarius autem cum eſt percuſſus quot ſeſtertios continebat, & cur ita dictus 126. Et tanti valebat, quanti vncia argenti. ibid.
Dendrophori qui dicantur. 95
Denunciatio, & prohibitio idem eſſe videntur. 475.
Deportati iure ciuium Romanorum exuebantur. 24
Deportatio loco cuius pœnæ ſucceſſit. 70. Capitalis dicitur. 384
Deſcriptio bonorum, & perſonarum quo loci, & qualiter fiebat. 324
Deſertor miles quis dicatur. 434
Deſignare eſt rem nouam facere. 82
Deſignatores ludis præfecti ibid.
Deteſtatio quæ ſit. 478
Diaconiſſæ, earúmque origo. 165
Diadema Regum Orientis inſigne. 17. Eo & Principes Rom. vſi fuere. ibid.
Diaulus. 171
Dicanitia. 170
Didrachma quid pendebat. 425
Diecula, id eſt breue tempus & mora. 256
Dies fœminino genere tempus ſignificat. ibid. Etſi omnino ventura, cum eſt incerta conditionale legatum efficit 461. In diem propriè dicitur, cum certum eſt eam venturam eſſe. ibid.
Diæta quæ dicatur. 101. Et in quo à cubiculo differat, & cur ſic dicta. ibid.
Diætarij qui dicti. ibid.
Diffundi diem quando dicatur. 36
Diffuſum vinum quod dicatur. 113
Digeſta cur ſic dicta. 364
Digitus dicitur menſura minima. 121. Signum

 dimen

dimenſionis. 355
Diocletiauus primus Regiæ conſuetudinis formam Imperio Rom. inuexit, adorarique ſe iuſſit, ac ornamenta gemmarum veſtibus, calciamentiſque addidit. 5
Diœceſis quid ſignificat. 171. Quot ſint Imperij tam Orientis, quam Occidentis. ibid.
Diœcetæ, de quibus in l. 6. C. de epiſc. audien. qui erant. 350
Dion Colonia in Macedonia. 336
Dioſcorus Alexandriæ Epiſcopus. 359
Diplomata à Principibus, & Præſidibus ſignabantur. 38. Quæ dicantur. 46. Cur ſic dicta. ibid.
Diptycha quæ dicantur. 44
Diſpenſatores ſerui qui dicantur, eorúmque officium. 71
Diſpoſitionem totam vitiat formæ vitium. 461
Do verbum, dominij tranſlationẽ ſignificat. 460
Doctorum hodierni tẽporis inſignia qualia. 35
Dolia fictilia ex qua materia fiebant. 112 Et cur olim defodiebantur. ibid. Eorum multæ formæ. ibid. Quot congios capiebant. 113
Doliare vinum quod dicebatur. ibid.
de Dolo actio in ciuilibus iudiciis datur. 299
Domeſticorum ſchola. 566
Domini duo in ſolidum eſſe nequeunt. 232
ſeruum occidentes qualiter rei homicidij dicantur. 408
Dominium rei noſtræ nobis inuitis auferri non poteſt. 219
Gn Domitius Ænobarbus. 260
Domus in quo ab Inſula differat. 90. Quo menſe locari ſolita. 149
Donati duo Hæretici à quibus Donatiſtæ. 355
Donatio propter nuptias num iure Digeſtorum originem habuit. 448
Donum quod dicatur. 469
Dormitoria quæ dicantur. 103
in Dotis pollicitatione Senatuſconſultum Velleianum ceſſat. 386. Et tenetur tam maſculus, quam fœmina ibid. Pro eo pacto nudo promiſſa actio præſcriptis verbis competit. 472. Ipſa tempore Iuriſcõſultorum mortua vxore in matrimonio an lucro mariti ceſſerit. 474
Drachma, id eſt vncia, & ſexta vnciæ pars. 107. Octo vnciam argenti pendebant. viginti vero quatuor quæ tres vncias continebant, aureum æquabant. 125 Attica denarij argentei pon lus habebat. 126 & 128. Cur Bos vocata. 132. In quot Scrupulos diuidatur. 420
Draco ſignum militarium cohortium. 371
Draconariorum ſchola; Qui erant, eorũmque officium. ibid.
Dromones, id eſt leuia nauigia. 373
Ducatus origo. 175
Ducenaria dignitas. 13. Decuria ab Auguſto inſtituta, eiuſque officium. 60
Ducenarij qui dicantur. 53. 378. & 415
Ducenteſima à quo introducta. 494
Ducum nomen antiquiſſimum. 10
Duella, vulgo Dubla. 136
Dulcinus, & Margarita Gazarorum auctores. 360
Duumuiri in oppidis auctoritatem iuris dicendi habebant. 338
Dydima cur ſic dictum. 353
Dyrrachium. 65. Ad mare ſitum. Cur ſic dictum. Prius Epidamnum vocatum. 335

E

EBur. 281
Eccleſia militans. 162. In eam confugientes qui tuti eſſent. 369
Edictum perpetuum quod dicatur. 57. & 204. Illudque ſemel propoſitum amplius Prætor mutare nõ poteſt. 58. Eius ordinator Saluius Iulianus. Cur ſic dictum. In templo Traiani ſitum. ibid. Vrbanum ſeu Vrbicum quo tempore incipiebat, & quo finiebat. Peregrinum. Prouinciale à quo proponebatur. 59. Breue quod erat Monitorium Peremptorium cur breue dictum. Quandoque familiares litteræ dictum. ibid.
Egeria prægnantibus præeſſe putabatur. 187
Egregij qui dicantur. 12. A quo inuenti, & eorum priuilegia. ibid.
apud Elidem in Græcia certamina fiebant. 257
Elogium. Quid ſignificet. 62. & ſeq.
Embola quæ erat.
Emerita colonia cur ſic dicta, vulgo Merida nuncupata Olim altera Roma dicta. 333
Eminentiſſimi titulus Illuſtri, aut Illuſtriſſimo æquiparatur. 9
Emiſſena ciuitas Phœniciæ ad Orontem fluuium ſita, cur ab Antonino Caracalla colonia, & iuris Italici facta. 329
Emporetica charta. 44
Emporia à negotiatoribus frequentata quæ erant. 66
Emptor apud veteres pro venditore ponitur. 331
Encauſtum quomodo conficiebatur, & ſoli Imperatores eo vtebantur. 18. Quid erat. 46
Encautaria quæ dicantur. 147
Encratiſtæ hæretici. 356
Enim dictio reddit rationem præcedẽtium. 292
Enthecæ quæ dicantur. 248
Epheſina ſynodus cur coacta. 359
Epheſus prima Aſiæ metropolis. Eo Proconſul Aſiæ Roma veniens primum applicare debebat. 66
Epiphanes hæreticus. 356
Epiſcopi cur ante Conſtantinum Cæſarem raro aliquo titulo honeſtabantur. 1. Eorum tituli apud Græcos 2. Omnes defuncti reuerenter nominabantur. 2. Ipſorum inſignia. 31

Vbi

Vbi piæ cauſæ relinquitur, ſemper ſunt executores. 476
Epiſtathmia. 503
Epiſtola cur emitti, non vero mitti dicebatur. 47 & 225.
Epitheta, quæ diuerſi generis hominibus tribuuntur. 13
Equæ Hermogenianæ & Palmatianæ. 426. & ſeq.
Equeſtris militiæ gradus. 378
Equitia Magi dicata. 80
Equi ſuum præfecti. 42
Equitum inſigne anulus aureus. 26
Equorum & tyronum præſtatio. 503
Equuleum eiuſque deſcriptio. 68
Ereſſum Lesbiæ Inſulæ ciuitas. 188
Ergaſteria pro exequiis defunctorum immunia. 343
Eſcaria vaſa quæ dicantur. 110
pro Eſculentis an vectigal olim impoſitũ. 493
Etiam, dictio, caſum magis dubitabilem exprimit. 351
Eumenes Attaliæ Rex. 44
Eunomius Epiſcopus Cyzicenſis, eiuſque hæreſis. Ab eo Eunomiani hæretici. 352
Eunuchi cur in delitiis à veteribus habebantur. 288. Tres ſpecies. 442
Euticheris hæreſis 247 & 359. Damnata. 347
Eutychia Inſula vna ex Sporadibus, aut Cycladibus. 74
Exagogica tributa quæ dicantur. 488
Excelſi titulus Illuſtri, aut Illuſtriſſimo æquiparatur. 9
Exceptio pecuniæ nõ numeratæ, quæ principali debitori competit, datur & fideiuſſori. 387
Exceptorum ſcholæ, eorumque officium. 369
Executio eſt Imperij, & ideo ea carent minimi Magiſtratus. 209
Executores legitimi qui dicantur. 476. Teſtamentarij cur inuenti. 475
Exemplum propriè eſt, quod ad alterius ſimilitudinem formatur, vel ab alio extrahitur. 267. Regulam non arctat. 461
Exhæreditatio eſt actus legitimus, qui non recipit diem, nec conditionem. ibid.
Exoletorum vectigal. 498
Expreſſio eorum, quæ tacitè inſunt, nihil operatur. 460
Extraordinaria iura quæ dicantur. 486
Extricatus cum Præſente Conſul. 255

F

FAbia M. Aurelij Imp. concubina. 250
Fabiola prima Romæ Noſocomia inuenit. 348.
Fabricenſes ſtigmate inſcribebantur. 413
Facies cœleſtis pulchritudinis ſimilitudine dicitur figurata 69. cur eã inuri prohibitũ. ibid.
Factum in arte ludicra non propoſitum infamiam induceit, ſecus in eo, qui pugnat cum beſtiis. 212
in Factum actio cur ſic dicta, & quando ei locus. eſt. 472. Eſt vtilis. ibid.
Fagina pocula. 105
inter Falcidiam, & Trebellianicam differentia. 277. Eius auctor. 447
Familiarum nobilium inſignia. 35. Cur Arma dicta. ibid.
Famoſos libellos componens arbitrio Iudicis punitur, & inteſtabilis eſt. 411
Fannia charta. 44
Faſces duodecim cum totidem ſecuribus ante Hetruriæ, ſeu Heſperiæ Reges prælati. 17
Faſciæ crurales. 271. His in vrbe vti, probro dabatur. 140
Februarius olim vltimus anni menſis. 341
Ferrum Indicum cur ſic dictum. 285
Feudorum origo. 163. Ad ea ab allodialibus arguere non licet. 175
Fideicommiſſa cur inuenta. 24. & 21. Eorum origo. 241. Romæ tantum, & non alibi executionem, & proprios Indices habebant, nec vſitatis actionum formulis petebantur. 246. Illis cur non poſſit renunciari, niſi inſpectis verbis teſtamenti. 484. Pro iis cur extra ordinem ius redditur. 487
Fideicommiſſarij qui dicti. 476
Fideiuſſio ſine ſtipulatione non accipitur, & ſine ea eſſet nuda conuentio. 295
Fideiuſſores dandi initium à quo ſumpſit. 66. Et nominantur, vbi nulla interuenit ſtipulatio. 295
Fiduciarij hæredes qui dicti. 476
Filij quo nomine à parentibus appellabantur. 146. In priuatis iudiciis patrem iudicem habere poſſunt. 213. A patribus occidi poterãt. 240. Ob bona alienata, & in dotem data tãquam legitima fraudati agebant querela inofficioſi teſtamenti. 474
Finem habere non poteſt id, quod non eſt. 248
Flauianus Conſtantinopolis Patriarcha. 218
Focaria. 392
Focarij ſerui qui dicãtur, eorumque officiũ. 393
Fœderati. 391
Fœlix Iulia colonia. 328
Fœminæ dimidiam capitationem ſoluebãt. 424
Fœneratores omnibus patrimonij contributionibus fungi debent. 492
Folium Pentaſpherum, & cur ſic dictum. 282. Barbaricum. ibid.
Forma pro lege accipitur. 324
Formæ quæ dicantur. 421. Earum purgandarum onus ad quos ſpectat 428. Et forma quot modis accipiatur. ibid.
Formæ vitium totam diſpoſitionem vitiat. 461
Fornacarius quis dicatur. 95
Fornicarij qui dicantur. 422

TTt 3 Foro

Foro credere qui dicantur. 97. Forum cauſarum. 338. Ad conſtituendam ciuitatem in primis requirebatur. 425
Fratres quo nomine à fratribus appellabantur. 142.
Friderici II. hiſtoria. 453
Frontis integræ homines qui dicantur. 69. & 413.
ad Fructuarium pertinent functiones fiſcales. 176.
Frumentum laudatiſſimum quod dicatur. 180
Eius Menſorum collegium. 120
Fucus deterior purpura. Aliàs pigmentum ad tingendam faciem mulierum. 289
Fundi reditus legitimus eſt quinque pro centum. 276
Funebres ludi. 81
Funis tormentum, quo articuli diſſoluuntur vtriuſque manus abſciſſione grauius appellatur. 67
Fur moroſo æquiparatur. 220. Litteratus homo cur dictus. 412. Ob leuius furtum in fronte inuritur. ibid.
Furia lex, & quid in ea cautum erat. 447

G

Gades duæ inſulæ extra fretum Herculeum in Oceano ſitæ. 253
Galbanum. 284
Galeria Annia Fauſtina. 250
Galerus inſigne Romanorum Pontificum gentilium. 30
ex Callia quid Romani exigebant. 490
P. Gallus Aquilius tribunus Plebis vulneratus, & quot leges ab eo conditæ. 241
Gargilianus fundus in agro Sueſſano. 252
Garum quod dicatur. 431
Gaza Palæſtinæ Ciuitas. 424
Gazari Hæretici cur ſic dicti. 360. A Gazarenis diſtincti. ibid.
Generi per ſpeciem derogatur. 467. Eorum tantum dicitur de quibus ſecundum rationem dicitur. 468. Ponitur poſita ſpecie. 403. Et verificatur in qualibet ſui ſpecie, & ſpeciei parte.
Genitiuus quid ſignificet. 480
Genius ſalutis. 221
Gentilium ſeniorum, & iuniorum Schola. 389.
Germanici vita. 442
Gerulorum vectigal. 498
Geſtare quid ſit. 100
Geſtatio in quo ab ambulatione, & de ambulatione differat. ibid.
Geſtatoria ſella. ibid.
Getæ olim à Romanis Daci vocati. 331
Gibellini qui dicti. 454
Gladiatorum vſus vnde ortus. 81. & 428. Prohibitus. 299. & 412. Monomachi dicti. 413
Gladij poteſtas quid ſignificet. 70
Glaucinum, ſeu Gleucinum. 269
Glebæ ius agnoſcere quid ſit. 195
Glitiæ legis auctor. 214
Glorioſiſſimi titulus Illuſtri, aut Illuſtriſſimo æquiparatur. 9
Gnoſtici hæretici, cur Borboritæ dicti. 354
Gomer. 120
Goſſipium quid ſit. 289
C. Gracchus quo anno occiſus. 237
Gradus. 122
Grammatici ex publico alebantur. 372
Græcorum ludi quales. 77. & 293. Ipſi cæſarie inſignes. 397. Per Latinum interpretem non tantum in vrbe, ſed etiam in Græcia, & Aſia loqui cogebantur. 469
Græculi impoſt. cur ab Ethnicis Chriſtiani vocabantur. 34
Guelfi qui dicti. 454
Gymnaſium quod erat. 469

H

Habitus matronalis. 29. & 296
Hadrianopolis ab Hadriano reſtituta. 330
Haſta in frequenti vſu apud Romanos, & inſigne illius vrbis erat, 61. & 179. In fines hoſtium à Fœcialibus iacta ſignum belli erat. Quiris dicta. Pro Martis ſtatua poſita. 61
Haſtatus primus. 415. Secundus. ibid.
Heliopolitana ciuitas Cœle Syriæ, Latinè Solis ciuitas dicta. 329
Heliſabetha Regis Vngariæ filia inter Sanctas à Gregorio IX. relata. 453
Hemerodromæ Græcè, Latinè Curſores, & cur ſic dicti. 255
Hemina. 119
Hæreditatis petitio centumuiralis iudicij fuit 60. Num eam tibi promittere videar, ſi bona alicuius tibi vendidere. 228. Codicillis directè dari, & adimi non poteſt. 279. Non adita quando ad poſteros tranſmittebatur. 396. Et quando ante apertas teſtamenti tabulas adiri poſſit. ibid. Eius vigeſima vectigal. 498
Hermogenes, eiuſque hæreſis, à quo Hermogeniani. 355
Hermogenianæ equæ. 425
Herodes Agrippæ frater Dynaſta à Claudio Imper. factus. 469
Hieratica charta. 44
Hieruſalem prius Salem, ſeu Solyma, poſtea Iebus dicta. 330
Hipogæa quæ dicantur. 112
Hippicha. 84. & 123
Hireni populi prope Calabros. 74
ex Hiſpania Romani quid exigebant. 490
Holobe

Holoberis veſtibus Imp.ſoli vtebantur. 58
Holoſericæ veſtis purpureæ vſus omnibus interdictus. 288
Hominis ſtatus non debet eſſe in ſuſpenſo. 465
Honor pro magiſtratu accipitur. Municipalis quis dicatur, & honorem ſuſtinere,& in honorem præferri quis dicatur. 51
Honoraria dignitas. 52.Per codicillos vacantes dari ſolita. ibid.
Honorarij qui dicti. 593
Honorarium accipere an ſit prohibitum. 322
Honorati in Iure qui dicantur, & cur ſic dicti. 51.& 420.
Horrea quæ dicantur. 231. Publica, eorumque Comes;Priuata. Eorum librarij.92.Frumentaria quæ dicebantur. 93
Horrearius cuſtos. ibid.
Horti Salluſtiani.97.A quo exculti, ad amœnitatemque exornati. 99
Hoſpitiorum vſus apud veteres rarus. 264
C.Hoſtilius Mancinus. 358
Humiliora negotia quæ. 213
Hyacinthus. 256
Hydroparaſtatæ hæretici, eorumque hæreſis. 355
Hydrophylaces qui dicantur, & nomine Imperatoris in ſingulis manibus impreſſo ſignabantur. 413
Hyppodomiæ exhibitio. 199

I

IGnis, & aqua ad firmanda fœdera adhibebatur, & cur in celebrandis nuptiis à coniugibus accipiebantur, & tangebantur. His conſortia copulantur. 70
Illice nunc Alicante appellatum. 333
Illienſibus immunitas conceſſa. 336
Illuſtris aliquis antiquitus vocabatur cauſa virtutis aut ſcientiæ, non autem honoris, aut dignitatis.1.Origo.6.& 193.Qui dicti 6. Priuilegia. 8
Illuſtriſſimi qui dicti. 9
Impendia,& ſtipendia cur ſic dicta. 332
Imperatores quo titulo olim honorabantur. 2. Id nomẽ quid ſignificet.& qui eo vtebãtur.3 Imperatorum Græcorum tituli quales.4.Ante Diocletianum more Præſidum ſalutabantur non adorabantur.5. In publicum euntes quid præcedebat.58.Edicebant.59 Ex abſoluta poteſtate ſaltem cauſa ſubſiſtente de cuiuſque rebus poſſunt diſponere. 479
Imperij inſignia à Cõſtantino Imp.Rom. Pont. conceſſa.2. & 18. Eius inſigne in chlamyde purpurea tantum erat. 5
Impilia de genere veſtium. 263.& 271.
Impoſtores Chriſtianos cur Ethnici vocabant. 322
Impubes cur teſtari,&mortis cauſa donare non poſſit. 485
Incertum, an ſit facturum, id in diem dici non poteſt. 461
Indictio.323. & 501. Qui eius onere adſtringebantur 413. Quando incipiebat ibid. Temporaria, & extraordinaria quæ dicatur. ibid, & 501.& 502.
Indictio anni quo tempore inuenta,& ob quam cauſam introducta 414. & quo die incipiat. ibid.
Indictionale augmentum. ibid.
Infulæ Imperiales Conſulares. 16
Inofficioſi querela rem ad inteſtati cauſam redigit. 398
Inſigne quod dicatur. 16
Inſignia quæ dicantur.16. Num præſcribantur. 36
Inſignis quis dicatur. 16
Inſtrumenta olim à contrahentibus, & teſtibus ſignabantur. 37. Et ob id teſtationes in ſcriptis habitæ appellabantur. 38. omni fide deſtituta permanebant,mortuo tabulario,& teſtibus. 39. & quando publica dicta. illa publicandi, eiſque perpetuam fidem adhibendi forma. ibid. apud magiſtrum cenſus Conſtantinopoli publicabantur, & conſeruabantur ibid.cum teſtium ſubſcriptione,& ſignis in ſcriptis ſcribi conſueuerunt. 477. fidem faciunt. ibid.
Inſula in quo à domo differat. 90
Intercalaris dies. 340
Interceſſio. 147
Interdicta quæ dicantur. 58
Intereſſe vltra naturam rei venditæ non præſtatur. 264
Interpellatio quæ dicatur. 478
Interrogatio præcedens peculiaris, præcipuáque apud Romanos omnium actuum ſolennitas erat. 479
Intimatio. 147
Inueſtitura. 176
Iouianus quando Imperator factus,& vbi mortuus. 345
Irenarchæ qui erant,eorúmque officium. 435
Irinum oleum. 269
Iſagogica tributa quæ. 488
Iſauri qui ſint,& cur ſic dicti. 408
Iſebaſtica certamina, & quo præmio donabantur victores. 293
Iſthmij ludi quales,a quo,& in cuius honorem, & cur inſtituti. 78. in illis victores apio coronabantur. 293
Italia tributis onerata. 327
Italici iuris prædia quæ dicantur. 326
Iubentij Iuriſconſulti duo. 215
Iudicandi formula antiqua, 55
Iudices cùm nominantur in iure, de quibus in dubio intelligantur. 55. qui, & cur ſic dicti. 173. cur boni viri vocati. 185. non tantùm Græcè, ſed & Latinè interloqui, & ſen

ſeutentias ferre poſſunt. 381
Iudicia priuata quæ dicantur. 55. Publica. 301. Extraordinatia. 486
Iugatio. 222
Iugera. 222. Eorum tantum paſcua in cenſum apud Romanos defetebantur. 499
Iugum quid ſit. 430
Iulia Domna Seueri Imper. vxor, & Getæ mater; Antonini vero an mater, an nouerca. 251
Iulia, & Plautia lex, earumque auctores. 443
Iunia Norbana lex, & quid in ea cautum erat. 440
Iuniæ Petroniæ legis auctor. 313
Iuramentum corporale. 223. Remittitur, nec eſt præſtandum, quo quis aliquid facturum cogitut. 351
Iuriſconſulti quo nomine à Principibus vocabãtur. 192. Cur Sacerdotes iuris vocati. 185
Iuriſdictionis extremum quid ſit. 208. Et tota erat penes Imp. tẽpore Imperij Romani. 249
Ius vocandi mos apud veteres. 53. Ex iure manum conſerere, quid ſit. ibid. Quot verbis reddere ſolebat. 58. c. In Theatro publicari ſolitum 187. Principi reſeruatum in vim, & ſignum ſupremæ poteſtatis; in quo conſiſtat. 189. Ex iure ſtricto hoc venit, illud ex æquitate, perinde eſt, ac ſi diceretur, hoc ab illo corrigitur. 247. Extra ordinem reddere, quomodo dicatur. 486
Ius gẽtium naturali contrarium quomodo naturale dici poſſit. 437. Naturale, vel gentium duplex. ibid. & 438. Quid ſit 439. Prætorium quod erat. 471. Ordinarium & extraordinarium quod dicatur. 486. Italicum. 491
Iuſtinianus Africam recuperat. 373
Iuuenalis Satyra octaua declaratus. 320

L

LAbrum ad quid cõparatum, & ex qua materia fiebat. 214
Lacenarum virginum habitus. 29
Lacertæ. 431
Lacus quis dicatur. 112
Lagena, eiúſque capaciras. 108
Lana quam arbores Æthiopum, aut Perſicæ Inſulæ faciunt. 289
Lances. 110. Quot ſpecies. ibid.
Laodicea cur ſic dicta. 329
Laodicena colonia in Syria Cœle iuris Italici facta. ibid.
Lapilli Indici qui. 289
Lapis centeſimus, & vigeſimus. 72. Obſidianus niger, ex quo Specula fiunt. 264. Alabaſtrites. 285
Largiani horti. 440
Largianum Senatuſconſultum. ibid.
Larinum Larij municipium. 315
Laſer. 284
Latinæ vocis honos per omnes gentes. 469
Latinè ius reddebatur, & ſententiæ proferebantur. ibid.
Latini liberti. 439
Latumiæ quæ dicantur. 67
Latus clauus Senatoriæ dignitatis inſigne. 25. & 393. Eiuſque deſcriptio. 26. & 195 Laticlauij Senatores Legionum tribuni appellati. 191. Laticlauius quis erat. 393
Lauro coronabantur victores in Pythiis. 78
Lecti Antiquorum. 263. Quam precioſi. 264
Legata ſemper hęreditatis aditione confirmantur, in iiſq; nihil fingitur niſi à die aditæ hæreditatis, quo omnia retrotrahũtur. 460. Eorum vectigal pro tempore præterito hæres ſoluere tenetur. 505
Legitima, quæ dicatur, cur ſic dicta, & quot nominibus appellata. 685
Leminiſci. 79
Lenonum vectigal. 498
Lentuli quot fuere. 448
Leo Conon cur Iconomachus dictus, eiúſque erga Chriſtum, & Deiparam Virginem impietas. 360
Leones Imperatores Cõſtantinopolis duo. ibid.
Leoniſtæ hęretici à quo originem traxere. ibid.
Leopardi dicuntur ex leæna, & pardo geniti. 288
Leptes duæ. 370. altera magna Tripolis Barbarię appellata, altera parua Neapolis dicta. 337
D. Lætus Leptitanus Epiſcopus cur igne combuſtus. 373
Lex à Principe lata quando publicari diceba tur. 39. contra eam nullus edicere poterat præter Prætorem. 59. inuentum, & munus Dei dicta. 187. eam à Deis homines acceptarunt. ibid. leges ſacræ quomodo antiquitus ſcribebantur. 254. certos liberorum gradus nominans eos non egreditur. 396. aduerſus naturalem rationem facta nec legis nomen meretur. 437. eam ſupplere etiam Bartolo diſplicuit 462
Libella Attica quæ dicatur. 68. quot Libellæ in carceribus incluſis dabantur. 120
Libellorum officium. 521
Libellus ſupplex. 46
Libera perſona alij adquirere non poteſt. 400
Liberis ob falſum teſtimonium quæ pœna irrogata. 309
Liberti Latini. grauati tributum pendere. 492
Liberrorum obſequia, & officia. 174. illis alimenta patroni præſtari tenebantur. 266
Libonianum ſenatuſconſultum. 309. eius auctor. ibid.
Libra Attica. 128
Libræ nota qualis. 134
Libri cur ſic dicti. 43. olim quomodo ſcribi ſoliti. 254
Libripens. 339

Licinius

Licinius Largus. 440
Ligula, eiúſque pondus. 119
Liguria Eccleſiæ dono data. 452
Liguſticum quod dicatur. 431
Limenarchæ, eorúmque officium. 435
Limitanei milites qui dicantur, agri. 174
Lines. 113
Linteis ad ſcribendum veteres ſunt vſi. 43
Linum viuum. 285
Lites ſub dio antiquitus agitabantur. 288 earum quadrageſima. 497
Literatus homo fur cur dictus. 412
Literæ quæ dictæ. 43. commendatitiæ neminem obligant. 257. Literarum trium homo. 412
Lituus inſigne Augurum Romanorum. 31 eo cur non vtatur ſummus Pontifex. ibid. deſcriptio. 32
Liuia charta. 44
Locator apud veteres pro conductore ponitur, & ex locato agit. 230
Lotharius iuris ciuilis gloſſator, Archiepiſcopus Piſanus. 453
Lotij vectigal. 498
Lucernæ. 263
Lucij nomen exempli gratia ponitur, eiúſque origo. 225
Ludentes an aſtu ſe decipere poſſint. 85. & num vincentes in ludis illicitis, aut mutuò dantes pecuniam reſtituere teneantur. 85
Ludorum ſpecies quot. 79. quo tempore Romam ex Græcia tranſlati. 80. qui liciti, & qui non. 85. quos Ludos Conſules edere ſolebant. 199. & quot. ibid. in Ludum damnare, quid erat. 412
Lugdunum, olim Lugudunum, à quo ædificatum. 333
Luna fortunæ varietatem ſignificat. 195
Lupercales Ludi. 81
Luſitania nunc Portugallia dicta. 333
Luſtrum quot annos continet.
Lyciarcha. 429
Lycus amnis. 317

M

Macedoniani hæretici cur ſic, & Pneumatomachi dicti. 351
Macedonianum ſenatuſconſultum, eiúſque origo, & auctor. 225
Macedonius Conſtantinopolis Epiſcopus, eiúſque hæreſis. 351
Magi qui dicantur. 409
Magides apud veteres qui dicantur. 110
Magiſter militum, qui exercitui præerat. 9
Magiſtratus maiores cum toga prætexta ſepeliebantur. 21
Magiſtri militum in Africa. 374
Magnes lapis. 285
Magnifici nomen nullius dignitatis proprium, & qui eo honorabantur. 9
Maieſtas in perſona Imperatoris, & Regis quid ſignificet. 4
Maioribus annis quatuordecim cur non liceat directo ſubſtituere, poſſit tamen per fideicommiſſum. 246
Maiuma quæ dicatur, & cur ſic nominata, aliàs Gazæ emporium. 424
Malabathrum. 284
Malacum pallium. 273
Malefici qui dicantur. 410
Mancipes qui dicebantur. 489
Mandra locus in arduo cuiuſdam montis vertice poſitus triginta ſtadiis à Theopoli, ſiue Antiochia Syriæ diſtat. 165
Mandragora, eiúſque proprietas. 307
Mandritæ Monachi cur ſic dicti. 165
Manes hæreticus, eiúſque hæreſis. 357
Manicæ ferreæ oſſibus inhærentes prohibentur. 67
Manichæi à quo originem habuere. 357
Manumiſſorum inſigne. 29. habitus. 399
Manumittere quot licebat teſtamento. 441
Manus emiſſa quæ dicatur. 225
Mappa. 81
Marcelliani hæretici. 356
Marcellus Anciræ in Galatia Epiſcopus. ibid.
Marcha. 134
Marchiones, eorúmque origo, & quo titulo honorantur. 10
Marcion Sinopæus Epiſcopi filius cur ab Eccleſia eiectus, eiúſque hæreſis. 354
Marcioniſtæ hæretici cur ſic dicti. ibid.
Mareotis palus. 44
Margarita, & Dulcinus Gazarorum auctores. 360
Margaritarum dos in quo conſiſtat, & quibus in locis reperiantur. 284
Maritus ad ſacros ordines promoueri poteſt, vxore continentiam profitente. 236. iure Digeſtorum, mortua vxore in matrimonio, dotem lucrabatur. 249 & 474 vxorem in adulterio deprehenſam impunè occidere poterat. 484
Martialis lib. 1 epigr. 27. declaratus. 320
Martyria pro Eccleſiis accipiuntur. 344
Martyrum tormentorum ſpecies. 67. eorum reliquias Pſeudomonachi venditantes. 343
Maſtigophori, eorúmque officium. 83
Materfamilias quæ dicatur. 304. vt filiis ſuccedere poſſit, quot filios peperiſſe oportebat. 405
Mathematici qui dicantur. 409
Matricarij qui dicantur. 205
Matrimonium olim quot modis contrahebatur. 303. illud contrahendi tempus legitimum quod. 395. in Chriſtiana Repu-

 blica

blica cœlibatus ei præfertur. 405
Matronalia feſta quæ dicebantur, & quo die celebrabantur. 237
Matronalis habitus. 296
Matronarum inſigne. 29. quæ dicantur Matronæ. 296. & ibidem.
Matula. 215. vas aquarium. 272
Mauri vani naſcuntur. 232
Maximilla, & Priſcilla Propheciſſæ. 353
Mediaſtini ſerui qui dicantur, eorúmque officium. 75
Medici ex publico alebantur. 372
certum numerum quælibet ciuitas habebat. 417
Medimnus quot modios contineat, & quot libras pendat 489. dieiúrńque iuſtum hominis onus. 158
Megalenſes ludi. 85
Mel tertia parte vino grauius. 519
Meli argentei. 137
Membranæ à libris differunt. 254
Memmia lex. 302
Menander Laodicius apud Lycum amnem natus cur dictus Interpres. 317
Menandri multi. ibid.
Mens non expreſſa nemini nocet. 235
Menſa epiſcopalis. ibid.
Menſæ olim ſine mantilibus ſtruebantur. 255 vnius formæ erant. ... quam pretioſæ. ...
Menſorum frumenti collegium. 120
Menſuras falſas habens punitur falſi, & relegatus. ibid.
Mentenſes hæretici. 355
Meretrici palam donari poteſt. 391. earum vectigal. 497
Maſſalianorum hæreſis. 354
Metalla aut colliguntur, aut effodiuntur. 495 vectigal. ibid. in Macedonia metalla inſtituta. ibid.
Metati, vel Metatores. 522
Metara quæ dicatur. 287
Metœci qui dicti. Tributum Metœcion. 501
Metella lex 491. quid in ea cautum erat. 327
Metretæ cur ſic dictæ, earúmque capacitas, his oleum veteres metiebantur. 186
Metrocomiæ quæ dicantur. 425
Metropolis prouinciæ mater. 338
Miles cùm primùm cingebatur, miles fiebat, & dato cingulo legionis Tribunus factus eſſe intelligebatur, & tunc iure militari incipiebat teſtari. 22. cinctus prandia ſumebat, diſcinctus verò cœnabat. 23. quomodo vti ignauus notabatur. 580. eorum, & Paganorum delicta diuerſimodè puniuntur. 314. cur aliena prædia conducere prohibeantur. 389. olim Romæ ſuo ære militabant. 487
Milete vrbs ſita in finibus Cariæ, & Ioniæ velleribus nobilis. 315
Miliareſij. 126. 528. & 537. eorum moneta qualis, cur Dareus appellata. 201
Miliarium. 260. in quo ab aheno differt, & cur ſic dictum. 551
Militarium veſtium tributum à quo originem traxit. 492
Militiæ nomen in iure quid ſignificet. 175 eius legitimum tempus quot annorum. 239
Millenarij. 353
Milliarium. 123
Minæ, id eſt, libræ argenteæ. 528
Miniſtri teſtamentarij qui dicti. 476
Minos commendatus quando dicebatur. 256
Mirlea in Bithynia in ora Propontidis cur ſic dicta. 331
Mirrhæ oleum. 137
Miſſæ ſacrificium, Collecta, & Dominicum vocatur. 146
Miſſio cauſaria quæ dicatur. 239
Mitra eus in ſummo ſit aperta. 30. ornamentum capitis mulierum. 272
Mittendariorum ſchola, & qui dicantur, eorúmque officium. 370
Mixtum an ſub ſimplicibus contineatur. 392
Modiolum, eiúſque deſcriptio. 106
Modius. 158. quot libras pendebat. 335. & 489
Mecœnatis apud Auguſtum auctoritas qualis. 238
Mœniana ædificia cur ſic dicta. 403
Mœnibus, & thermis reparandis tertia pars prædiorum ciuitatum deſtinata. 371
Mola ab Hebræis Battus dicta. 520
Moliture vectigal. 506
Monachorum habitus. 33
Monetæ percuſſio apud Principes eſt. 505
Monobolon. 83. & ſeq.
Montaniſtæ hæretici cur ſic dicti. 353
Montanus in Arduba natus, eiúſque hæreſis. 353
Monumenta publica quæ dicantus. 40
ad Moram introducendam ſcientia ſequiritur, 220
Mortis pœna ordinaria quæ erat. 70
Mortuos intra vrbem condi iampridem vetitum. 385
eos lugendi antiquiſſimus vſus, ſed certi dies deſtinati. 391
veſtibus albis induebantur. ibid.
Moſcus fluuius. 280
Metœci qui dicti. 501
Mulcta eorum, qui in iudicio ſuccumbebant. 54
Mulæ Carruchariæ. 265
Mulieres honeſtæ, ac diuites à Romanis, & Græcis quo nomine fuerint appellatæ. 296

Mulio. 104
Mullus. 133
Mulorum apud veteres quis vſus. 103
Mundus muliebris ab ornamentis muliebribus differt. 272
Munera ſolennia quæ. 238. Et quæ militiæ. 320
Municeps cur ſic dictus. 319.328.417.
Municipia quæ dicantur. 328
Munus quæ dicatur. 468. Genus ludorum. 81. Pro tributo,& exactione, & pro officio accipitur. 320
Muria quæ dicatur. 431
Muſicæ antiquæ toni erant ſeptem. 365
Mutui natura. 448
Myriades Artabarum, ſeu Medimnorum Atticorum. 489

N

NAclis eſt vicus Heliopolis in Ægypto. 249
Napucum Daciæ oppidum inſigne. 331
L.Narbonus. 440
Nardus purus. 269. Ex eius ſpica vnguentum odoris ſuauiſſimi. 283
Naſus ſignum iudicij. 355
Natali die munera amicis mittebantur. 237
Naues antiquitus cuius capacitatis amphorarum,modiorum. metretarum, ſeu cadorum erant. 224. Vltra duo millia modiorum capientium onus.343. Vt plurimum quot amphorarum erant capaces. 344
Nauigationes,quæ apud veteres erant frequentatæ. 65
Negatio poſtpoſita ſigno vniuerſali facit æquipollere ſuo contrario. 448
Nemaſcricum. 287
Nemæi ludi cur ſic dicti,in cuius honorem inſtituti.78.In illis victores ex pinu corona donabantur. 293
Neruorum, quibus Martyres cruciabantur, ſeptimus punctus. 67
Neſtoriani hæretici. 358
Neſtorius Conſtantinopolitanus hæreticus, eiuſque hæreſis. ibid.
Nili vniuerſa Ægypti regio quando irrigatur. 431
Nobiliſſimi dignitas quodammodo Imperij participem,& quaſi Cæſarem faciebat,eaque potitus purpuream veſtem aureo limbo circumdatam gerebat. 5
Nomen contrarium rei non ſolet imponi. 437
Nomenclatorum ſchola, eorúmque officium. 370
Nonius Aſpernas ab Auguſto torque donatus poſteris Torquati cognomen reliquit. 211
Noſconium quod dicatur. 348
Notare plerunque eſt reprehendere. 228
Notarij num iuriſdictionem voluntariam habebant.42. Vnde dicti 49. cur publici dicantur. 401
Notæ quæ dicantur. 48
Notorium quid ſit. 63 & 314
de Nouali decima non ſoluitur. 315
Nouatiani hæretici cur ſic dicti. 312
Nouatus Romanus presbyter, ac alterius vrbis Epiſcopus, eiuſque hæreſis. ibid.
Nouitij. 165
Numantia vrbs Celeberorum opulentiſſima. 318
Numerarij militiæ ordinem tenent. 23. eorum ſcrinij officium. 268
Numeris omnibus abſolutus quis dicatur. 140
Numerus pro militum multitudine accipitur. 141.& 404
Numiſma. 236
Nunciatio noui operis in loco eſt facienda. 419
Nuptiæ olim quot modis fiebant. 103. in quas perſonas licitæ. 441
Nymphæa. 95.& ſeq.

O

OAſes in Ægypto duæ. 412
Obolus quot aſſes & chalcos valebat. 125
Cur ſic dictus. 129
Obriziacum aurum. 432
Obſcurum in quo ab ambiguo differat.274. Et ſub dubio comprehenditur. ibid.
Octaua geralorum. 498
Octauarij. 388 & 493
Octauianus Cæſar primus Auguſtus nominatus. 3
Odæum. 81
Odones. 271
Oeconomi Eccleſiarum eorumq; officium.170
Oenomeli num vini appellatione contineatur. 258
Oleagina pocula cur ſic dicta. 106
Oleaſtro in Olympiis victores coronabãtur.77
Olei virtus. 270
Olla ærea. 111
Olympia à quo, & in cuius honorem inſtituta, & quomodo celebrabantur. 78
Olympiades quo tempore deſiere. 414
in Olympicis certaminibus victores oleagena corona donabantur. 293
Olympus Arcadiæ mons apud Elidam, & Piſam. 78

Omphacinum oleum. 268
Onix Arabicus 285. Cur ſic dictus. ibid.
Opera in iure quæ dicantur. 371
Operum illorum, qui publica curabant opera, ſcrinium. ibid.
Ophitæ hæretici cur ſic dicti. 356
Ophites lapis. 285
Opilio Coſ. ſub Valentiniano, & Marciano Baſilicam in honorem D. Iuſtinæ à fundamentis cœptam Patauij perfecit. 395
Opiſtographum quid ſit. 280
Oppia lege cautum, ne vxores magiſtratus in Prouincias proficiſcentes comitarentur. 207
Oppidorum inſignia qualia. 29. & ſeq.
Optiones Commentarenſium quæ dicantur. 315
inter Orbos, & Cœlibes differentia. 404
Ordinaria dignitas. 52. Ordinaria iura quæ dicantur. 506
Ordinarij qui dicebantur. 415
Oreſtes Alexandriæ præfectus. 359
Orficianum Senatuſconſultum quomodo locum habet. 398
Orgya. 112
Ornatrices ſeruæ, earúmque officium. 271
Oſculi origo & apud quos in vſu fuit. 180
Oſtia Romæ portus. 66

P

PActa nuda cur actionem non pariant. 109. & 479 Conuenta quæ dicantur. Eorum appellatio ad nuda refertur. 196
Paganorum, & militum delicta diuerſimode puniuntur. 314. Eorum nomen vnde deſumptũ. 362
Pagus cur ſic dictus. ibid.
Palatini cur ſic dicti. 380
Palatium vnde, & cur ſic dictum. 379
Palæſtra. 121
Palilia ludi. 81
Palla quæ dicatur. 420
Pallantiani horti in quinta vrbis regione. 402
Pallas Claudij libertus. 401
Pallij quo Patriarchæ, & Archiepiſcopi vtuntur, deſcriptio. 31
Pallio toga nulla in re ſubiiciebatur.
Palmata tunica triumphantium. 198 Cur ſic dicta. 18
Palmatianæ equæ. 198. & 426
In Palmæ foliis primo ſcribi cœptum. 43
Palmyrena Hebraice in ſacris litteris Zamon dicta & à Salomone condita. 330 Fatalis Imperij Rom. appellata. ibid.
Palmus quis dicatur. 121
Pamphilia. 74
Pancratium. 77
Pandectarum nomen quid ſonet. 364
Panis gradilis cur ſic, & Palatinus dictus, & ciuilis. 192. Bucellatus quis dictus. 407
inter Pantheras, & Pardos differentia. 288
Pantomimi ex ſeruis erant. 77
Papianiſtæ hæretici cur ſic dicti. 353.
Papias Diui Ioan. Euangeliſtæ auditor Hieropolitanus Epiſcopus cum Apoſtolis locutus. ibid.
Papyrus fruticis genus vt iuncus. 44
Paratrenerij hodie corrupto vocabulo Palafrenerij dicti. 206
Paragaudæ, quibus inſigniebantur Rom. Imp. quæ dicantur. 18
Paraſanga. 123
Parazonium vocatur enſis cingulo alligatus. 23
Pardus mas eſt inter Pantheras, intérque eos differentia. 288
Parentatio cur inuenta. 423
Pares Imperij qui dicti. 172. Curiæ. ibid.
Parium colonia ad Helleſpontum Adraſtia dictum. 336
Parius lapis. 285
Paropſis. 110
Parricidæ pœna. 409
Participium abſolutum an conditionem faciat. 473
Partu vno quot naſci poſſint. 118
in Paſcuis opes Antiquorum nondum inuento tritico erant. 488. Eorum vectigal. 499
Paſſum num vini appellatione contineatur. 258
Paſſus. 122
Pataceni cur ſic dicti, & vnde traxere originem. 360
Pater tenebatur ex vetere lege filium aut exhæredare, aut inſtituere, non vero certam partem rei relinquere. 64. in priuatis iudiciis filium iudicem habere poteſt. Eius poteſtas in his, quæ ſunt iuris publici, non curatur. 213. Filium occidere eidem licebat. 243
Patinæ. 110 His aliæ ſubiiciebantur. 455
Patres conſcripti qui dicti. 191
Patriarcharum inſigne. 31
Patriciatus dignitas codicillis Principis data ſumma vocabatur. 6
Patricij. 191. & ſeq. Eorumque auctoritas. 6. à Principe obtineri ſolita. 192. Eorum inſignia. 26

ex

ex Patrimoniorum muneribus quid Principes, aut Reges percipiebant. 505
Patroni quo titulo olim à libertis honorabantur 2. Eorum officia. 174. Libertis alimenta præſtare tenebantur. 266
Patropaſſiani hæretici. 355
Pauliani hæretici cur ſic dicti. 356
Paulinus Antiochiæ Epiſcopus Arrij ſectam amplexus. ibid.
Paulus Samoſatenſis Antiochiæ Epiſcopus, eiuſque hæreſis. 353 & 356.
Pauperi certa pecuniæ quantitas legata alimentorum nomine relicta cenſetur. 266
Pax Iulia vrbs in Luſitania. 133
Pecorum nomine quæ veniant. 254
Peculium vnde, & cur ſic dictum. 139
Pecuniæ depoſitio in iudicio fiebat. 54. An ipſa pro pecunia reddi poſſit. 137. Eius bonitas præcipuè in quo conſiſtat. 110. Vnde dicatur. 139. Et ea legata quid legatum cenſeatur. ibid. & ſeq. Non numeratæ exceptio quæ principali debitori competit, datur & fideiuſſori. 187. De illis repetundis lex à quo lata. 245
Pædagogi, & Pædagogia. 260
Pedanei iudices qui. 213. Cur ſic dicti. A quo dabantur. 382
Pedarij qui & cur ſic dicti. 191
Pedem faciunt duodecim vnciæ. 121
Pedibus ire in ſententiam, quid ſit. 191
Pedules. 271
Pegaſianum Senatuſconſultum eiúſque auctor. 446
ſub Pellibus degere, quid ſit. 263
Pedes Babylonicæ Parthicæ. 285
Pelliceas veteres non paſſim habebant. 270
Peluis. 107
Penula, genus veſtimenti itinerarij. 295
inter Penum, & Salgamum differentia 431 illud prope atrium, in quo comedebatur, veteres habuerunt. 75
Pepuza olim ciuitas. 354
Pepuziani hæretici cur ſic dicti. 353
Peregrini qui iura Ciuitatis non habebant, nec teſtari nec ex teſtamento capere, nec matrimonium contrahere poterant. 190. & 246
quod aliquam ingredientes ciuitatem, certum quid pendere cogantur, à factionibus Guelforum, & Gibellinorum emanauit. 506
Perfectiſſimatus titulus cui tribuebatur. 11
Perfectiſſimorum priuilegia. 12
Pergamenæ chartæ cur ſic dictæ. 45
Permutatio à rei traditione initium capit. 446
Perpetuarij fundi. 149
Perplexitas dicitur illa, à qua nemo ſe extricare poteſt, magiſque vitiat actum, quam ſuſtinet. 466
Perennitatis titulus in perſona Imperatoris, ſiue Regis quid ſignificet. 5
Perſecutores qui dicantur, eorumque officium. 300
Perſecutoriæ litteræ quæ dicantur. 395
Perſidem arborem cur excindi prohibitum 418
Perſonæ publicæ quæ dicantur. 150
Perticonaſiti 355
Petronij Turpiliani duo. 312
D. Petrus Primicerius Apoſtolorum. 379
Petrus Bailardus, Angelus, Peripateticus, Philoſophus, eiúſque hæreſis poſtea Monachus pie mortuus. 383
Phiala in quo à lebete differebat; eius deſcriptio. 107
a quo inuenta. ibid.
Philippi vrbs Macedoniæ apud Pangæum promontorium, & montem Symbolum contra Taſſam: cur ſic dicta, & cur priùs Crinida vocata, poſtea Datos. 335
Phœniciæ duæ, maritima duas habuit metropoles. 422
Photiniani hæretici cur ſic dicti. 356
Photinus Sirmenſis Epiſcopus in Galatia ortus, eiúſque hæreſis. ibid.
Phrygæ timidi naſcuntur. 333
Phryges ſectæ Nouati adhærentes. 353
Phrygium quod dicatur. 10
Phylarchi fœderatorum præfecti. 390
Pigmentarij qui dicantur. 106
Pilenta quæ dicantur. 105
Pileus inſigne libertatis, & cur inuentus, & eius deſcriptio. 29
quadratus Crucem fingens olim Perſarum, Armeniorum, & Medorum Regum capitis ornamentum. 33
eo Chriſtiani in primitiua Eccleſia vtebantur. ibid.
cum libertatis inſigne. 399
Pinu victores in Iſthmiis, & Nemæis ludis coronabantur. 78
Piper longum. 281
in quo ab albo differat. ibid.
Piſcariarum vectigal. 497
Piſidiæ Antiochia. 336
Piſones à quo oriundi. 245
Piſonianum ſenatuſconſultum quo tempore factum, illiúſque auctor. ibid.
Piſticum, id eſt, non adulteratum. 283
Pithyuſſa in extremis Ponti Euxini finibus. 69
Pityocampe, eiúſque proprietas. 300
Plauſtrarius quis dicatur. 103
Plauſtrum. ibid.

Plautia, & Iulia lex, earúmque auctores. 443
Plebeij ludi. 79
Plebis, regnante Romulo, auctoritas. 201
Plebiſcita. 439
Plethrum. 323
Plinius lib. 36. cap. 5. in princip. declaratus. 320
Plotina Traiani vxor. 250
Plumbo ſignandi mos vnde originem habuerit. 169
Pneumatomachi. 351
Pocula dicuntur omnia vaſa potoria ex quot materiis fiebant. 105
Pœna mortis ordinaria quæ erat. 70. eius cauſa publicè à præcone, cùm rei puniebantur, edicebatur. 381. illius inſcriptio damnatis in metallum cur fiebat. 412
Pomorum appellatione quæ veniunt. 341
Pomponij a quo originem duxere. 342
Ponderator auri in qualibet ciuitate conſtituebatur. 154. & Ponderandi modus qualis. ibid.
Pontica duas habuit metropoles. 421
Pontifices cur ante Conſtantinum Cæſarem rarò aliquo titulo honeſtabantur. 1. eorum tituli. 2. Pontificum Gentilium inſigne quale. 30. à quibus olim, & à quibus nunc eliguntur. 32
Pontiniacum cœnobium Monachorum ordinis Ciſtercienſis, & Altiſiodorenſis diœceſeos. 455
Pontium vectigal. 493
Poppæa Papia lex. 395
Porphyriani hæretici à quo originem habuere. 358
Porphyrites lapis. 285
Porphyrius ex Tyro, eiúſque hæreſis. 358
Porticus Varia. 96. regia. 98
Portorium tributum. 493
Portus celeberrimi qui dicantur. 66
Poſſe, verbum, ad proximè præcedentia refertur. 463
Poſſeſſio bonorum decretalis 58. Dicitur cauſa facti. 291. De ea priùs, quam proprietate eſt cognoſcendum. ibid.
Poſſeſſor rei corporalis quandoque pro actore habetur. 450
Poſthumus alienus hæres inſtitui non poteſt, qui ſic in vtero eius, quæ teſtatoris vxor eſſe non poteſt. 243
Poteſt, verbo iuncta negatiuo, omnem tollit agendi poteſtatem. 247
Potitiorum familia cur extincta. 212
Pragmatica ſanctio quæ dicatur. 62
Praſinus, id eſt, viridis color cur veri dicatus. 80
Precarium eſt innominatum, cum generis nomen habeat. 472
Preces enixæ voluntatis quæ dicantur. 250.
Prædatorium concilium. 347
Prædia quo menſe locari ſolita 184. Eorum æſtimatio cenſus cauſa quomodo fienda. 324
Prædictio dicitur, quæ fit ſine teſtibus. 478
Præfecti prætorio, aut vrbi iudices ſunt ſpectabilium, & Clariſſimorum 8. quot conſtituti. 367. Eorum officium quot virorum & quid pro expediendis codicillis expendebant, & quid illis ſoluebatur. 367
Præfecti limitum duces dicti. 10
Præfectorum externorum inſignia. 20
Præfectus Vigilum 305. Non erat magiſtratus 8. 406. Nec imperium habebat. 393. Eius officium. 389
Præiudiciales cauſæ quæ dicantur. 450
Præiudicium quid ſignificet, in quo à iudicio differat. ibid.
Prælegatum quid ſit. 257
Præmiorum commoda quæ dicantur. 80. & 293
Præpetes portus inclytus. 65
Præpoſiti cur ſic dicti, & vnde originem traxerint. 168. qui dicantur. 407
Præpoſitura Caſtrorum. 168
Præſcriptis verbis actio in factum appellata datur deficientibus nominatis & vulgaribus & ceſſat, vbi dolus commiſſus eſt. 231. ciuilis quæ dicatur, & cur ſic dicta. 472
Præſens cum Extricato Cos. 253
Præſides prouinciarum ex vltimo Senatus ordine eligi conſueuerunt. 8. illuſtres viros fratres appellare eis nó licebat, & quidem mulcta impoſita. 9 inſignia. 21. Exautorati cingulo exuebantur. 22. Quas cauſas dirimebant. 54. Eorum comitibus præſtabatur ſalarium à fiſco. 208. & ſeq. de illis non accuſandis decretum. 302. Eorum officium ex cohortalibus conſtabat. 415. An olim ingenuitatis, & libertatis cauſas cognoſcebant 470. Eorum nomen generale. 471. Regulariter non iudicabant. 487
Præſumptio eſt de incerto. 295
Prætexta prætoris, aliorúmque maiorum Magiſtratuum geſtamen erat. 21 eam vſque ad quos ætatis annos Nobiles adoleſcentes geſtabant. 28. Stola nuncupata, eiuſque deſcriptio. 197.
Prætoriani milites. 240. eorum ſchola. Qui erant, eorumque officium 276

Prætoris inſignia.21.quas cauſas dirimebat. 54.
Viua vox iuris ciuilis dicitur, illique data ar-
morum, & legum poteſtas. 58. Origo. 204.
Auctoritas. 205.Tutelaris quis dicatur. 240.
Romæ decreta latinè interponere tenebatur.
381. Eius edicta plurima ante Imperatores
adhuc Romana ſtante Rep.edita fuerât.465.
Et dicuntur pars iuris ordinarij. 486. Romæ
exercere ſolebat quæ erant Imperij.469. in
prouinciis ius dicebat. ibid. ab eo quæ pro-
uinciæ regebantur. ibid.
Prætorium quod dicatur. 337 & 379
Præuaricator cur ſic dictus. & quis dicatur. 298
Primatum officia 367
primicerius centenarius eiuſque officium. 13.
Clericorum vnde originem traxerit. Cur ſic
dictus. 169 & 378
primipilaris quis dicatur. 252
primiſcrinij ſcrinium. 368
principes quo nomine ſuos Magiſtratus voca-
bant. 14 pro diis Romani veteres habebant.
221. Eorum, & templorum res cur coniun-
gantur. 401
principia in exercitu quæ dicantur. 141
priſcilla,& Maximilla Propheti ſſæ. 352
priſcillianiſtæ hæretici cur ſic dicti. 353
priſcillianus, Abilæ Hæreticus, eiuſque hære-
ſis. ibid.
priuatus qui Magiſtratuum ſenatorumque in-
ſignibus vſus fuerit pœna falſi tenebatur. 26
priuilegia publica quæ dicantur. 293
proceres qui dicantur. 196
proconeſſus Propontidis Inſula. 68
proconſulum inſignia. 21. Cur ea ad Vrbis por-
tam deponebant. 24 iura prætoria habebant,
ob idque quandoque prętores vocantur.471.
Eorum officium ex cohortalibus conſtabat.
427.
profeſſio filiorum à matre facta quæ dicatur.
233.& 424. Natalis cur inuenta. 324. prohi-
bitio,& denunciatio idem eſſe videntur 478
promiſſio num ſit genus ſubalternum pacti,
conſtituti,& ſtipulationis. 483
promulſidaria. 111.& 255
promulſis. 111
propoſitum quod dicatur. 231. in arte ludicra
infamiam non inducit, ſed factum; ſecus in
eo, qui pugnat cum beſtiis. 212
proſecutores qui dicantur. eorumque officium.
300
protectorum ſchola. 389
proteſtatio quæ dicatur. 478
in protocolli ſignificatione inſignis iuris inter-
pretum error. 41. Et quod dicatur. ibid.
protonotorij vnde originem traxerint, eor um-
que officium. 169
prouinciarum inſignia qualia.29. Illis quæ ſpō-
te ſe debebant, leuiora tributa impoſita.
491
proxenetica quæ dicantur. 391
ptolemais vrbs maritima in Palæſtina prope
phœniciam duobus nominibus appellata.
Colonia. 329
ptolomæus Philadelphus in Ægypto celebrem
bibliothecam inſtituit. 44
publica priuilegia quæ dicantur, & quibus da-
bantur. 79
publicata. 150
publicum dicitur quaſi populicum. 301
purgatio canonica vnde originem traxerit, &
cur ſic dicta. 167. Vulgaris quæ dicatur,
ibid.
pugillares tabulæ. 43
purpuram tingere, vel lanam purpura tinctam
emere nullus poteſt 287.ipſa quomodo con-
ficiatur,& eius nunc nullus eſt vſus.288.Ty-
ria. 128
purpurati cur ſic dicti. 203
pyxycha. 84
pythia certamina in cuius honorem inſtituta.
78.In his certaminibus victores eſculea co-
rona donabantur. 293

Q

Quadrageſima pro quibus rebus ſolueba-
tur. 494. Litium. 497
Quadrantal. 125
Quadrigæ quæ dicantur.104.illis qui vti pote-
rant. 420
Quali eorumque duplex vſus. 115
Quandoque dictionis natura. 446
Quarta bonorum filiis ex conſtitutione Anto-
nini Philoſophi eſt relinquenda. 64
Quartarius. 119
Quartocerius quis dicebatur, eorumque offi-
cium. 15
Quaſi,dictio,licet quandoque veritatem expri-
mat, improprietatem tamen ſignificat. 459
Quatuor, numerus, generat, & generatur.
364.
Quatuordecimani Hæretici. 353
in Quæſtionibus habendis quid obſeruabatur.
68.
Quæſtores quo tempore creati. 202. Officium
non habebant. 403
Quinarius ab Hebræis Gomer dictus. 120
Quindecim virale Sacerdotium. 432
Quinquageſima pro quibus rebus ſoluebatur.
494
Quinquatria. 99
Quinquertium quod diceebatur. 79
Quintana cur ſic dicta. 84
P.Quintius Scapula, eiúſque repentina mors.
242.
Quirites cur ſic dicti. ...

Quoque

Quoque, dictio, implicat, & in dubio eiuſdem Thematis continuationem præſupponit. 266

R

Ratio iuſtum actum & legitimum ſignificat, & Rationem conſtare, quid ſit. 319
Receptitia actione qui tenebantur. 50
Reditus fundi legitimus eſt quinque pro centum. 276
Regnum Pontificum Romanorum. 30
Rei quando ſunt in carceres coniiciendi. 66. fugientes dicti. 215. quando pro condemnatis habebantur. 54
Rei militaris Comites. 12
Relegare dotem, quid ſit. 258
Religioſa in nullius bonis exiſtentia nequeunt alienari. 252
Repoſitoria quæ erant. 309
Repudia inter coniuges, exceptis quibuſdam caſibus, interdicebantur. 436
Reſponſio ad interrogationem debet eſſe certa. 479
Rhedæ à multis iugalibus trahebantur. 78. in quo à Carrucis differebant. 104
Rhetores ex publico alebantur, & cur ſic dicti. 372
Rhodiæ leges quæ dicantur. 223
Riſcus. 215. & 272
Rodinum oleum. 269
Roma à tributis intacta, aut liberata, & immunis facta. 127. & 491
Romani ciues fiebant; Togæ habitu accepto. 24. Et dicuntur omnes Imp. Rom. ſubiecti. ibid. Græcis niſi Latinè reſponſum dabant. 469.
Romulus cur Quirinus dictus, eius pater Mars creditus. 61
Roſaceum oleum. 269
Rubigo. 249
Ruſſeus color cur æſtati dicatus. 80

S

Sabatæ, ſeu Sabatenes in Tuſciæ regione. 226
Sacci Scythiæ populi. 74
Saccophori Hæretici cur ſic dicti. 156
Sacerdotia Gentium. 312
Sacerdotum, & Clericorum inſignia. 33
Sacramentales teſtes qui dicantur. 167
Sacramentum quod dicatur. 54
Sacri iudices qui dicantur. 405
Sagittatiorum ſchola. 389
Sago iactandi laſciuiæ antiquitus erat in vſu. 207. Saga quæ dicantur. 414
Saitica charta. 44
Salamandra, eiuſque natura. 306
Salgama quæ à priſcis appellabantur. 431. inter ea, & penum differentia. ibid.
Salgamarij qui dicti. ibid.
Salinas antiquitus priuati habebant. 324. Earum vectigal. 494. Principis nomine exercebantur. Ad illos mulieres crimimoſæ damnabantur. 495
Salis faciendi, ac vendendi num olim libera eſſet facultas. ibid.
in Salphurariam damnari, quid ſit. 314
Salrarij ſerui, eorumque officium. 77. qui dicantur. 230 & 426
Saltus 121. Qui dicantur. 290. Quot centurias contineant. 426
Saluius Iulianus edicti perpetui ordinator. 58
Samaria cur nunc Sebaſtena, Regum Iſraelis, ſeu decem tribuum Regia. 331
Samaritani, eorumque in Chriſtianos crudelitas. 436
Sanctæ perſonæ qui dicantur. 2
Sanctiſſimi titulus ab Imperatore deſcendit. ibid.
Sandalia Antiſtitum eorumque deſcriptio. 29
Sanguinella virga, eiuſque deſcriptio. 409
Sanguinis emiſſio inter ignominias militares. 142.
Sapa. 258
Saphirus. 287
Sardinia à Pipinio & Carolo Magno Eccleſiæ dono data eiuſque metropoles tres. 453
Sardis magna, & opulenta Lydiæ ciuitas, & Crœſi Regia. 257
Sardonix. 286
Sattago cur ſic dicta. 111
Satum. 110
Saturnalia feſta quo die incipiebant, & quot diebus durabant. 238
Saturnini qui dicantur. 314
Saufeia familia Romæ antiqua. 210
Scamna quæ dicantur. 265
Scaphia cur ſic dicta. 315
Scenici ludi. 81. Scenicæ fœminæ. 413
Sceptrum vetuſtiſſimum Regum inſigne. 16
Schœnus menſura Ægyptiorum. 123
Scholarum Primicerij, quot. 169
Quot ipſæ erant. 368. & 370
Inter illas & ſcrinia differentia. 368
Cur ſic dicta. 369
Quælibet ſuum Præfectum Comitis titulo exornatum, qui erat ſpectabilis, habebat. 390.
Scyphus, eiuſque deſcriptio. 368
P. Scipio Africanus Æmilianus Numantinos deleuit. 318
Scribendi mos apud veteres. 45 & 180
L. Scribonius Libo. 309

Scrinia

Scrinia omnia ferè Primiccrios habebant 174
quot erant,& quæ dicebantur. 368
inter illa & ſcholas differentia, eorum Principis officium. ibid.
Scripturis priuatis forma quædam tradita. 39
Scrupulus. 420
& cur ſic dictus. 129
eius nota qualis. 134
Scutariorum ſchola. 389
Scutella. 110
Sebaſtenc, id eſt, Auguſtana, olim Samaria, Regum Iſraëlis, ſeu decem tribuum regia. cur ſic dicta. 331
Sebaſtia in extremis Ponti Euxini finibus. 69
Sebatiani hæretici cur ſic dicti. 352
Sebatius ex Iudæo Chriſtianus Cyzicenus, eiúſque hæreſis. ibid.
Seculares ludi. 81
Securium ſex magiſtratus. 204
quæ ante Conſules ferebantur.
cur faſcibus alligatæ. 198
Sed, dictio, contrarium ius, & factum præcedentibus ponit. 277
Seij nomen exempli cauſa ponitur, eiúſque origo. 224
Seleucia cur ſic dicta. 329
Seleucus Antiochi filius cognomento Nicanor quot vrbes fundauit. ibid.
Selinus in Cilicia, quæ & Traianopolis. 332
Sella curulis cur ſic dicta. 18
equeſtris quando in vſu eſſe cœpit. 433
Semimodius. 120
Semis nota qualis. 134
Semiunciales aſſes. 133
Senatores ſummi. 6
Gallorum, & Subalpinorum inſignia qualia. 25
in caſtris qui erant. 378
cur ſic, & Patres dicti. 190
quot initio creati, corúmque auctoritas, ordo duplex. 190. & ſeq.
cenſus, maiorum, & minorum gentium qui dicti. 192
ipſorum in ſenatu ſedendi ordo, ac tituli. 193
dignitas. 194
onus. 195
Senatoria dignitas. 26
Senatus in duas claſſes ab Auguſto diuiſus. 6
quot in locis habebatur, & quis eum vocabat. 192
eius auctoritas. 194
immunitas. ibid.
liberalitas in emendo frumento. 343
Sententia lata in principali præiudicat acceſſorio. 450
Septa quæ dicantur. 98
Septenarius inter numeros cur ſinc mora eſſe dicitur. 364. quid ſignificet. ibid. 365
virgo dicitur. ibid.
Sereniſſimi titulus, donec Romanum ſtetit imperium, proprius Cæſaris fuit. 4
Serenitatis titulo quis Imperator primus vſus fuerit. 1
L. Sergius Catilina, eiúſque coniuratio. 303
Serica veſtis quæ dicatur. 288
Sericoblata veſtis quæ dicatur. ibid.
Sericum vnde quomodo à veteribus in fila deducebatur. ibid.
Seriæ quæ dicantur, & cur ſic dictæ. 113
Seruiana, & quaſi Seruiana actio cui, & contra quem competat. 472
Seruis inſtrumenta ſcribendi inhibitum. 42
eorum nomina cur mutata. 74. vrbanis cibi lautiores exhibebantur, quam ruſticis. 227. illis ob falſum teſtimonium quæ pœna irrogata. 309. ſcribæ publici eſſe deſierunt. eorum dominia titulis adquiruntur. 400
Seruitus ferè morti comparatur. 450
Seſam in finibus Galatiæ, & Ciliciæ. 165
Seſtertius cur ſic dictus. quatuor faciebant denarium. 126. intelligitur, vbi numi genus non exprimitur. 132
Seſtertium, eiúſque valor, & cur ſic dictum. 133
Sextans 126. dicitur ſexta pars pedis. 121
Sextarius, eiúſque menſura. 108
& cur ſic dictus. 117. & 119
Sextulæ. 127
Sicilicus. 128
Siclus. 128
apud Hebræos vnciam argenti faciebat. 126
Siculi aratores quid Romanæ Reipublicæ ſoluebant. 343
Sigilla quæ dicantur. 72 & ſeq.
Sigillaria quæ dicantur. ibid.
Solennitas. ibid.
Signa quæ dicantur. ibid.
Signarij qui dicantur. ibid.
Signatores qui dicti. 38
Silentiariorum ſchola. 389
Siliqua cuius æſtimationis. 129
Siliquaticum, & cur ſic dictum. 494
Simeon Stylita cur ſic cognominatus. 165
Singulariorum ſchola, corúmque officium. 370
Sinoditæ, de quibus in l. addictos. C. de epiſcop. audient. qui ſint. 351
Sinum furanti præbere, quid ſit. 310
Smaragdus. 286
ex Smilace aſpera hederæ ſimili codicilli fabricabantur. 43
Smyrna, & cur ſic dicta. 284
Solatiari quid ſit. 151
Solidus cur ſic dictus. 116
qui illud capere non poterant. 405
Solymus vrbs Ciliciæ. 408
Sornum in Dacia, poſtea Vlpianum dictum. 291

Spadones. 442
Specie poſita,ponitur & genus. 483
Species annonariæ quæ dicantur. 179
Spectabiles Iudices qui erant. 402
ordo ſenatui inſertus. 7
priuilegia. 8
gradus medius inter Illuſtres & Clariſſimos. 193
Speculares lapides. 78
Speculatores,de quibus in l.vlt.ff.de bon.damn. qui dicantur. 316
Speroniſtæ hæretici. 360
Sphæriſterium quod dicatur. 102
Sportulæ quæ,& vnde dicantur. 382
Spurnama. 120
Spurius iure Digeſtorum relinqui poterat. 405
Stadium,eiúſque deſcriptio. 80
ad certamina Gymnica ex ſeptis ligneis ab Auguſto fabricatum. 98
duplex. 122
Stantiæ cur ſic dictæ. 102
Stater cur ſic dictus. 136
Stathmus. 123
Stationarij qui dicantur, eorúmque officium. 434
de Statu defunctorum poſt quinquennium quæri à Tito Imperatore prohibitum. 471
Status cauſa dicitur eſſe præiudicialis ad cauſam ciuilem,& criminalem. 450
Statuæ pariles, magnæ, & maximæ quæ dicantur. 72
Statutorum,quibus vxor ſine conſenſu viri, aut propinquorum teſtari,aut contrahere prohibetur,origo. 178
D Stephanus Martyrum Primicerius. 379
Stellates. 429
Stellatura quæ erat. ibid.
Stellionatus perſecutio in criminalibus iudiciis datus,vnde originem duxerit. 299
Stici Iuliacenſes Hiſpaniæ populi. 74
Stigmate in vultu notabantur ſerui pœnę,tamquam de Republica malè meriti. 412.& ſeq.
Stigmatici qui dicantur. ibid.
Stipendia. 323. & 339
ciuica quæ dicantur,& quibus dabantur. 79
Stipendiaria prædia in prouinciis quæ dicantur. 323
Stipendiariæ ciuitates. 327
Stipulatio ſine verbis fieri non poteſt, & adhibetur ad firmandam fideiuſſionem. non eſt ſubſtantia fideiuſſionis, eiuſque proprium verbum quod erat. 295
Stobin oppidum in Macedonia. 330
Stola. 296
Stratonis turris nunc Cæſarea. 330
Stratorum ſchola, & qui dicantur, eorúmque officium. 209 & 238
Strena quo die dabatur. 238
cur ſic dicta, eiúſque mittendæ vetus origo. 434
Styli ferrei ad ſcribendum apti deſcriptio. 43
Stylus ſcribendi cur ſic dictus. ibid.
Subadiuuæ officium. 369
Subſellia cur ſic dicta. 263
Subſerica veſtis quæ dicatur. 287
Subſignatum veteres ſubſcriptum appellabant. 18
Suellanus ager in Samnitibus, ſeu Pelignis 252.& ſeq.
Suetonius Paulinus in Chriſtianos ſæuiſſimus. 312
Suffragium quod dicatur. 385
Superindictum. 323. 413. & 501
Supellex quæ propriè dicatur, & quot requirantur, & quid eius nomine veniat. 260
Supplicia ſumma,ſeu vltima quæ dicantur. 70
Suſceptores,eorúmque officium. 324
Sycophanta pro calumniatore accipitur, & vnde hoc nomen ſit deductum. 381
Syllanianum ſenatuſconſultum quo tempore factum,illiúſque auctor. 244
M.Syllanus. 440
Syluæ ad quid olim alebantur. 114
Synedrium quid ſit. 320
eius ſuprema auctoritas. 362
Synope vrbs Græca Mileſiorum colonia. 332
cur ſic dicta. ibid.
Synthesis quæ dicatur. 248.& 273
Syria cur ſic dicta. 332
Syriarcha. 428

T

Tabellariæ naues quæ dicantur. 66
Tabellæ cera illitæ cur pugillares dictæ. 43
Tabernæ argentariæ, Reipublicæ erant. 50
Tabia Paphlagoniæ ciuitas. 274
Tabiana coopertoria. ibid.
Tabularia adminiſtratio. 324
Tabularij conditionales qui dicti. 39
Tabulæ ceratæ ad ſcribendum aptæ. 43
Tatiani hæretici. 356
Tatianus Iuſtini Martyris diſcipulus, eiúſque hæreſis. ibid.
Talentum. ibid.
quotuplex. 26
Taſcodrogitæ hæretici. 355
Tector quis dicatur. 112
Telemachius Monachus pugnantium conflictum dirimere tentans a populo coniectis lapidibus eſt interfectus. 423
Telum omne genus armorum vocatur. 451
Temonarium onus. ibid.
Templorum,& Principis res cur coniungantur. 401
Reditus eorum, quæ Gentilium erant fiſco applicati. ibid.

Libri

Chriſtianorum verò quadraginta, vel triginta paſſus per circuitum liberi aeris habet. 403
Tœniotica charta. 44
Tertiocerius quis dicebatur, eiúſque officium. 13
Terentia Mœcenatis vxor ab Auguſto dilecta. 238
Teſſare ſcædecaditæ hæretici. 353
Teſſera frumentaria. 392. Accipiebatur ab annonæ Præfecto. ibid.
Teſtamentum cur alio ſigno, quam anulo ſignare non licebat. 26
Teſtamentum nuncupariuum à cęco conditum à tabulario, & teſtibus ſubſcribi, & ſignari deber. 29
Eius fides quando probabatur. 39
Cur epiſtola dictum. 47
Teſtamentum, ex eo actio, quæ pro legato competit ad triginta annos ſe extendit. 147
Illius ſcriptor Teſtamentarius dicitur. 310
non vitiatur, ſi tabellionis errore verborum ambiguitas, vel ordinis peruerſio procedant. 394
Eius executio à nemine peti poteſt, præterquam à cohærede. 475
Ex eo actio perſonalis in fideicommiſſis eſt vtilis, in legatis eſt directa. 487
Teſtandi quibuſcunque verbis libertas omnibus conceſſa. 393
Teſtatio tanquam genus ſub ſe continet conteſtationem, atteſtationem, proteſtationem. 476
Teſtatio ſine ſcriptura quandoque facta reperitur. 477
Teſtato aliquem conuenire, quid ſit. 476
Teſtificatio publica. 150
Teſtimonia in iure Pontificio teſtium atteſtatio vocantur. 477
Teſtis cur aurem tangendam exhibebat 53. contra falſos teſtes qui primus legem tulerit. 309
Teſtudinibus quandoque integris vaſorum loco veteres vtebantur. 164
Tetragoni. 138
Theatrum quod dicitur. 337
Thebani hebetes, & ſtupidi naſcuntur. 133
Theophilus Alexandriæ Epiſcopus 358. Theophraſti vita. 188
Theopolis Syriæ ciuitas clariſſima. 165
Thericle poculum. 105
Thermæ quæ dictæ. 94. His, & mœnibus reparandis tertia pars prædiorum. ciuitatum deſtinata. 371
Thermopolia quæ dicantur. 260
Theſaurarij. 371
Thlibiæ. 442
Thomas Cantuarienſis, Epiſcopus, eiúſque vita, mors; ab Alexandro III. Sum. Pontif. in numerum Sanctorum relatus 455. Eius Mauſolæum. 416
Thimelici qui dicantur. 81
Tiara. 12
Tiberis inundatio. 235
Tiberius Gracchus ob leges Agrarias occiſus. 236. & 318.
Titia lex. 443
Titij nomen exempli cauſa ponitur, eiúſque origo. 225
Tituli. 17 Romanæ Reipub. tempore nunquam in vſu fuere, & aliquando etiam ſub Imp. incogniti manſerunt. 1
ad Titulum in dubio verba ſunt referenda. 281
Togam purpuream pro inſigni Regio Romani Imp. habuerunt. 18
cum Toga prætexta Magiſtratus maiores ſepeliebantur. 21. inſigne ciuium Romanorum nec non & pacis, & otij. 24 Pallio nulla in re ſubiiciebatur. 469
Toni ſeptem erant Muſicæ antiquæ. 465
Tonſura Regni & perfectæ virtutis ſignum. 33
Topiarij ſerui, eorúmque officium. 76
Toralia. 263
Torcularia quæ dicantur. 115
Tormenta, quibus olim rei ad fatendum crimina ſubiiciebantur, qualia 68
Torques inſigne victoriæ. 20
Toto integrali poſito ponuntur partes 295. Et ipſum remouetur, remota parte integrali. 483
Trabea regium inſigne. 18 Et ſummum inter Magiſtratuum veſtes locum tenet. 20
Tractus quid ſignificet. 171
Traiani largitas in alimentandis pauperibus. 267
Traianopolis cur ſic dicta. 332
Tranſlatitia vocabula quæ dicantur. 298
Trapezophori qui dicantur. 262
Taſcodrogytæ hæretici cur ſic dicti. 355
Trebellianicæ nomen in iure non reperitur. 278. Inter eam, & Falcidiam differentia 277
Trebellianum Senatuſconſultum cur inuentum. In eius quartam non computatur id, quod à cohærede iure legati accipitur. An computetur id, quod implendæ conditionis cauſa accipitur. ibid. & num ſeq. Eius, auctor. 441. Quo tempore factum. 443
Trebellius Maximus. 446
Tribuni. 379. Notariorum. 7. Laticlauij qui dicantur. 25
Tributaria prædia quæ dicantur. 326

Tributum quod dicebatur. 323. Onus ad quem ſpectet. 505. Illud exigendi munus ad quos pertinebat. 415. Quis primus inſtituerit. 488. Cur inuentum. ibid. Leuius impoſitum prouinciis quæ ſponte ſe dedebant. 491

Tributũ militarium veſtium à quo originem traxit. 492. Capitis quod & quid pro eo ſoluebatur. 500. Remiſſum generaliter. ibid. Capnici. 501

Traianodiæ corbes. 115

Triumphantium inſignia. 20

Troas regio Phrygiæ imcumbens Helleſponto multas vrbes continens. Oppidum, prius Ilium, vulgo Panſa. 336

Trulla quæ dicatur. 106

Trucinæ cur lances dictæ. 110

Tunicam albo mixtam Orientis Reges gerebant. 18. Forma. Eas manicatas mulieres tantum habebant. 270

Turiones. 283

Turpillianum Senatuſconſultum, eiúſque auctor. 312

Tutelaris Prætor. 240

Tutores honorarij. 52

Tyria purpura. 328

Tyrones cur in brachio ſtigmate ſcribebantur. 312. Eorum, & equorum præſtatio. 504

Tyrus Metropolis Syriæ Phœnices. 66. Iuris Italici facta. Vrbs maritima in ſacris litteris Sor, vulgo Sur dicta; olim inſula, deinde peninſula, Vlpiani patria. 328

V

VAdimonium dari, cõcipi, proferre, miſſum facere, deſerere, obiiſſe, ſtetiſſeuè, quid ſit. 54

Valacchia olim Dacia. 331

Valentia in citeriore Hiſpania propè mare Colonia. 333

Valentiniani hæretici cur ſic dicti. 353

Valentinianus, cuius patriam nemo ſcripſit. ibid.

Valerius lib. 6. cap. 1. & lib. 8. cap. 7. declaratus. 320

Valerius Largus. 440

Valuaſinus qui dictus. 173

Valuaſores à quo originem traxerint, & cur ſic dicti. ibid.

Vandali quo tempore Aphricam occuparunt, eamque tenuerunt. 373

Vaſorum quot ſpecies. 105. Eſcaria vaſa quę dicantur. 110

Vaſalli cur ſic dicti. 172. Eorum officia. 174

Vectigalia in quinquennium locari ſolita. 183. & 505. Pro Eunuchis ex Barbaris vehendis ſoluebantur 288. pro vectigali mercium varia pro temporum diuerſitate facta eſt exactio. 388. Quot dicantur 487. Quot genera. Scriptura dictum eſt id, quod in paſcuis exiſtit 488. Rebus venalibus impoſitum. 494. Paſcuorum vectigal. 499.

Vela apud veteres quandoque tingebantur, eorumque vſus frequens. 287

Velleianum Senatuſconſultum in locis pollicitatione ceſſat. 387

Velum leuare, & obducere, quid ſit. 424

Veluti, dictio, exemplum arguit. 461

Venalibus rebus vectigal impoſitum. 494

Venditor apud veteres pro emptore ponitur. 230

Venetus, id eſt, ceruleus color cur autumno dicatus. 80

Ventralia quæ dicantur. 116

Venuleius Saturninus diuerſus à Claudio Saturnino. 314

Verba à poſteriori ætate in iure recepta. 143

Veſtes apud veteres quales. 270. Domeſticæ, & Forenſes. 271. Veſtium auri, & argenti debitum. 323. His albi coloris in luctu mulieres induebantur 391. Militarium tributum à quo originem traxit. 492

Veretani ſerui. 77

Veteratores ſerui. ibid.

Vicani qui dicantur. 492

Vicarij ſerui qui dicebantur, eorumque officium. 75. Vicarij fideiuſſores, de quibus in l. omnes, C. de epiſcop. & cleric. qui ſint. 395

Vicedomini. 170

Vicenna Allobrogum metropolis nunc caput Delphinatus. 334

Viennenſes Narbonenſis Galliæ populi ab Allobrogibus eiecti. 333

Vigeſimæ hæreditatum vectigal. 498

Vigilum cohortes ſeptem. Eorum caſtra 305

Vincula reis per iniuriam vinctis cur non ſoluebantur, ſed ferro ſecabantur. 67

Vindicta ſeruus quomodo manumittebatur. 149

Vinum nigrum fuluo & nona parte oleo grauius. 119

Virginum puellarum apud Longobardos inſigne. 29

Viriolæ. 272

Vis maior quæ dicatur. 229

Viſceratio quæ dicatur. 243

Vitis ſignum Centurionis. 23

Vitta, 296

Vittæ margaritarum. 271

Viui combuſtio tempore Reip. Roman. in vſu non fuit, ſed à principibus cur excogitatum. 70

ad

Digitized by Google

ad Vmbilicum venire,id eſt ad finem. 45
Vncia,quæ dicatur,& cur ſic dicta 121.128. Eius nota qualis.134 In quot drachmas diuidatur. 212
Vnguenta antiquorum quomodo fiebant. 268. Chriſtianis etiam citra notam conueniunt,iis defunctorum cadauera deliniebant. 269
Vnus numerus generat,non generatur. 364
Vocabula à poſteriori ætate in iure recepta. 143
Vocales apud Græcos ſeptem. 365
Voconia lex,& quid in ea cautum erat. 443
Q. Voconius Saxa Aricinus Tribunus Plebis. ibid.
Volumina vnde dicta. 45.254 280
Voluntas legatum conditionale,& pœnale facit. 462
Voluſiani Senatuſconſulti auctor. 305
Votum in iure quid ſignificet. 432
Vox ſeptem nominis patitur qualitates. 365
Vrbana caſtra quæ. 240
Vrbanæ cohortes. 305
Vrbaniciani milites. 240
Vrbicus hæreticus. 357
Vrceoli. 108
Vrceus.ibid.Ad quid comparatur. ibid.
Vredo à quo proueniat. 229
Vrina.114 & 117.Quot congios,modios,& libras continebat. ibid.
Vrnalia vaſa,in quæ vinum diffundebatur.& 114. & 117.
Vrnarium. 114
pro Vſu ſuo res introductæ immunes eſſe debent.493.c.Et pro vſu ſuo quæ res eſſe dicantur. ibid.
Vſucapio rerum furtiuarum, & vi poſſeſſarum prohibita. 442
Vſuræ apud veteres in frequenti vſu fuere. 50
Vſura centeſima. 130
Vtenſilia quæ dicantur. 261
Vtica quot ſtadiis à Chartagine diſtat. Nobilis morte Catonis. hodie Benſert dicta, Carthaginis æmula. 336
Vtile cum inutili compenſatur. 325
Vtilis actio quæ dicatur. 472
Vuarum quot ſpecies. 341
Vxorem repudiaſſe,quis fuerit primus. 236
iuſta vxor, ſeu iniuſta quæ dicatur. 303
Quanto tempore viros defunctos lugere tenebatur. 391

X

XEnodochia Conſtantinopoli inſtituta. 349
Xerolophus quis ſit. 451
Xilocinnamomum. 285
Xiſtici athletæ quæ dicantur. 79. 81.337

Z

ZArmizegethuſa Daciæ Regia, poſtea Vlpiana Traiana dicta. 351
Zeno cur Stoicus dictus. 96
Zeuxippi balneum cur numerorum lauacrum dictum. 404
Zingiber. 284
Zoticus primus Orphanotrophia Conſtantinopoli inſtituiſſe fertur. 348
Zygocephala. 430
Zygoſtates quis dicatur. 134
Zythum num viui appellatione contineatur. 258

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

THESAVRVM hunc variarum lectionum vtriuſque Iuris, iam antè Venetiis editum, Ego Iacobus Daueyne Regis Conſiliarius & Procurator, excudi denuo non renuo.

DAVEYNE.

LIBRVM hunc, inſcriptum, *Theſaurus variarum lectionum vtriuſque Iuris, D. Guido Pancirolo I. C. auctore*, typis mandari IOANNI ANARD Typographo Lugdunenſi permittimus, & ne quis citra eius conſenſum recudat interdicimus. LVGDVNI XIIX. Ianuarij. MDCXVII.

SEVE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google